Μνήμη
Ἀναστασίου Γ. Λεβέντη
καὶ Κωνσταντίνου Λεβέντη

ΑΡΧΑΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

1
ΠΟΙΗΣΗ
ΕΠΙΚΗ ΛΥΡΙΚΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ
(*ΑΚυΓ*$^{1\beta'}$)

© Ἵδρυμα Ἀναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λευκωσία 1995/2008

ISBN 978-9963-560-83-7

Β΄ ἔκδοση, βελτιωμένη καὶ ἐπαυξημένη, 2008

Ἠλεκτρονικὴ ἔκδοση 2010

Παραγωγή: Μ. & Ε. Μπαλῆς ΟΕ
Ἀθήνα 2008

ΙΔΡΥΜΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Γ. ΛΕΒΕΝΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

1

Π Ο Ι Η Σ Η

Ε Π Ι Κ Η Λ Υ Ρ Ι Κ Η Δ Ρ Α Μ Α Τ Ι Κ Η

ΑΝΔΡΕΑ Ι. ΒΟΣΚΟΥ

β΄ ἔκδοση
βελτιωμένη καὶ ἐπαυξημένη

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ:
ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΟΥΚΑΣ
ΕΦΗ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ-ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ:
ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2008

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἔκδοση τῆς ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας ἀποτελεῖ μέγα ἔργο φιλολογικῆς, ἱστορικῆς καὶ ἐθνικῆς ὑποδομῆς. Τεκμηριώνει καὶ ἀποκαλύπτει τὰ στέρεα καὶ λαμπρὰ πνευματικὰ θεμέλια τοῦ βίου τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τέθηκαν αὐτὰ τὰ θεμέλια ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Κύπρου ἐδῶ καὶ τριάντα πέντε σχεδὸν αἰῶνες καὶ παραμένουν ἔκτοτε δύναμη ζωοποιὸς καὶ πηγὴ ἀέναης δημιουργίας, ἀλλὰ καὶ καταφύγιο ἐλπίδας καὶ δύναμης.

Πρόκειται γιὰ μιὰν ἐπιστημονική, ἀλλὰ καὶ ταυτόχρονα προσιτὴ στὸ εὐρύτερο κοινὸ ἔκδοση τῶν κειμένων τῶν ἀρχαίων Κυπρίων συγγραφέων, ἀπὸ τὴ βαθύτατη ἀρχαιότητα μέχρι τὰ πρῶτα χριστιανικὰ χρόνια. Δὲν περιλαμβάνεται σ' αὐτὴν ἡ χριστιανικὴ πνευματικὴ παραγωγή.

Ἡ *Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία* μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ἔργο πρωτοποριακὸ γιὰ τὴν ὑπάρχουσα Κυπριακὴ ἐργογραφία, μὲ ἔκδηλη τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ σημασία της καὶ ἐμφανῆ τὴν ἐθνική της σπουδαιότητα. Ἀναμένεται ὅτι θὰ καταστεῖ κοινὸν κτῆμα καὶ σημεῖον ἀναφορᾶς, ὅπως κατ' ἀναλογίαν κατέστη τὸ σπουδαῖο παρεμφερὲς ἔργο τοῦ ἀκάματου ἐρευνητῆ Δρος Κυριάκου Χατζηιωάννου *Ἡ Ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς Ἑλληνικὰς Πηγάς*, ποὺ μόνο κατὰ ἕνα μέρος συμπίπτει ἀπὸ ἄποψη περιεχομένου μὲ τὸ παρὸν ἔργο, ὅπως καὶ οἱ τίτλοι τους δηλοῦν.

Τὰ ἀρχαιότερα σωζόμενα κείμενά μας ἀνάγονται πιθανότατα στὸν 7ο αἰώνα π.Χ. καὶ ἐντάσσονται στὸν κύκλο τῆς ἐπικῆς ποίησης (Εὔκλος, Κύπρια Ἔπη, Ὁμηρικοὶ Ὕμνοι στὴν Ἀφροδίτη), ἐνῶ τὰ τελευταῖα κείμενα τῆς ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας φθάνουν μέχρι τὰ τέλη τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου. Ποίηση, πεζογραφία (ἱστορικοί, ρήτορες, μυθογράφοι, παραδοξογράφοι), ἰατρικὴ καὶ φιλοσοφία εἶναι τὰ εἴδη τῆς ἐργογραφίας τῆς περιόδου αὐτῆς.

Οἱ ρίζες τῆς Κυπριακῆς λογοτεχνίας, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὴν καθόλου Ἑλληνικὴ λογοτεχνία, ἰχνηλατοῦνται μέσα στὴν ἀχλὺ τοῦ μύθου καὶ τοῦ θρύλου. Στὸ πρῶτο, μάλιστα, εὐρύτερα γνωστὸ γραπτὸ κείμενο τῆς ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας, τὰ Κύπρια Ἔπη, ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ Κυπριακὸς μύθος ταυτίζονται κατὰ μεγάλο μέρος.

Καταλυτικὴ ἐπίδραση στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ἱστορία της ἄσκησε ὁ Ἑλληνικὸς ἐποικισμὸς τῆς νήσου, κατὰ τὴν Ὑστέρα Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ. Ἤθη, ἔθιμα, παραδόσεις, θρησκεία, πνεῦμα, γλώσσα καὶ τέχνη τῶν Ἑλληνικῶν φύλων, κυρίως τῶν Ἀρκάδων, μεταφυτεύτηκαν στὴν Κύπρο καὶ ἐμβολίασαν τὴν ὑφιστάμενη παράδοση χιλιετιῶν.

Ἡ Κύπρος, λόγω καὶ τῆς γεωγραφικῆς ἀπόστασής της ἀπὸ τὸ μητροπολιτικὸ κέντρο, μὲ τὸ ὁποῖο διετήρησε πάντοτε ἄρρηκτους δεσμούς, συνετήρησε τὴν πανάρχαια Ἑλληνική της παράδοση καὶ διέπλασε τὸ πολιτιστικό της πρόσωπο μὲ μιὰν ἰδιαίτερη ἐκφραστικὴ μορφὴ καὶ δύναμη. Ἡ διάσωση τῆς Κυπριακῆς πνευματικῆς παραγωγῆς συνετέλεσε καὶ συντελεῖ στὴν ψυχική, πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τόνωση τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ ἀγωνίζεται, ἰδιαίτερα σήμερα, γιὰ φυσικὴ καὶ ἐθνικὴ ἐπιβίωση μέσα στὴν πρωτοφανῆ τραγωδία ποὺ προκάλεσε ἡ βάρβαρη Τουρκικὴ εἰσβολὴ καὶ κατοχή.

Ἡ ἔκδοση τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀποτελεῖ μιὰν ἀκόμη ἐθνικὴ προσφορὰ τοῦ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Γ. ΛΕΒΕΝΤΗΣ, τοῦ ὁποίου τόσες πολλὲς εἶναι οἱ δραστηριότητες καὶ οἱ ἐθνικὲς εὐεργεσίες στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ διεθνῶς, ὥστε νὰ τὶς θεωροῦμε πλέον φυσικές, εὔλογες καὶ ἀναμενόμενες. Ὅμως εἶναι μέγιστες καὶ μοναδικές. Ἐκφράζω εὐγνώμονες εὐχαριστίες πρὸς τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Ἱδρύματος καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Πρόεδρό του Πρέσβυ Κωνσταντίνο Λεβέντη, ποὺ ἀποδέχθηκαν τὴν ἰδέα καὶ τὴν εἰσήγησή μου καὶ ἀνέλαβαν τὴν ἔκδοση τῆς Γραμματείας καὶ ἀνέθεσαν σ' ἐμέ, ὡς μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ ὡς φιλόλογο, τὴ γενικὴ ἐποπτεία τοῦ ἔργου.

Γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ τὴ συγκέντρωση τοῦ ὑλικοῦ, τὴ μετάφραση τῶν κειμένων, τὸ σχολιασμὸ καὶ τὸν ὑπομνηματισμό τους, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς τελικῆς μορφῆς τοῦ ἔργου, ἐργάστηκαν ἐξ ἀρχῆς μὲ ἐπιμέλεια, ζῆλο καὶ ἐπιστημονικὴ ὑπευθυνότητα ὁ Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀνδρέας Βοσκός, ποὺ ἀνέλαβε τὸ κύριο βάρος τοῦ ὅλου ἔργου, καὶ οἱ φιλόλογοι Ἀνδρέας Λουκᾶς καὶ Ἔφη Χατζηαντωνίου-Δημοσθένους. Ἡ συμβολὴ ἄλλων συνεργατῶν, ὅπως τῆς Αἰκατερίνης Θεοδωροπούλου (κυρίως στὸ Ἐπίγραμμα), μνημονεύεται στὰ Προλεγόμενα τῶν ἐπὶ μέρους τόμων. Ἀξιομνημόνευτη ὑπῆρξε ἡ τεχνικὴ βοήθεια τῆς Χλόης Χριστοδουλίδου καὶ χρήσιμη ἡ βοήθεια τῶν φιλολόγων Μαίρης Μπατσούλη καὶ Βασιλικῆς Τσακάλη. Εὐχαριστῶ ὅλους θερμὰ καὶ ἐκ μέρους τοῦ Ἱδρύματος.

Πιστεύω ὅτι ἡ *Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία* θὰ καταστεῖ σύνοικος καὶ σύντροφος τοῦ κάθε Ἕλληνος καὶ θὰ προβάλει ὑπερήφανη τὴν Κύπρο στὸ διεθνὲς προσκήνιο ὡς ἑστία προαιώνιας πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς δημιουργίας.

Ἀθήνα, Ὀκτώβριος 1994

ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

Πρὶν ἀπὸ εἴκοσι πέντε χρόνια, τὸ 1983, ὅταν ἀποδυόμαστε στὸ μέγα ἐγχείρημα νὰ ἐκδώσουμε τὴν *Κυπριακὴ Γραμματεία*, δὲν εἴχαμε τὰ δεδομένα γιὰ νὰ ὑπολογίσουμε τὸ ἔργον ποὺ σὰν ὅραμα συνελάβαμε. Φιλόλογοι εἴμαστε καὶ ὑπερηφάνειαν αἰσθανόμαστε γιὰ τὴν ἐπίδοση καὶ τὴν παράδοση τοῦ μικροῦ νησιοῦ μας στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες –σὲ ὅ,τι γενικὰ ἀποκαλοῦμε πολιτισμό– χωρίς, ὅμως, νὰ ἔχουμε τεκμηρίωση τῆς ποσότητος καὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἔργου. Ἐὰν ἐρωτούσαμε τότε ἕνα μέσον Ἕλληνα Κύπριο νὰ μᾶς ὀνοματίσει μερικοὺς ἀρχαίους Κυπρίους συγγραφεῖς, ἴσως θὰ παρέμενε μόνο σὲ ἕνα, τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα. Στοὺς ἕξι τόμους τῆς *Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας* ἀναφέρουμε περὶ τοὺς ἑξήντα πέντε.

Ὡς εἰσηγητὴς τῆς ἰδέας, εἶχα τὸ σχετικὸ ἐρέθισμα ἀπὸ τὸ πρωτοποριακὸ ἔργο τοῦ ἀειμνήστου Κυριάκου Χατζηιωάννου *Ἡ Ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς Ἑλληνικὰς Πηγάς*. Προσέφευγε τότε στὸν Ἐθνάρχη Μακάριον ὁ Καθηγητὴς Γυμνασίου καὶ ἐν συνεχείᾳ Γυμνασιάρχης καὶ ὕστερα Πρέσβυς τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας στὸ Κάιρο Κυριάκος Χατζηιωάννου γιὰ τὴ συμπαράστασή του στὴν ἑτοιμασία τοῦ ἔργου του. Καὶ ὁ Μακάριος ἀνταποκρινόταν, ὄχι ἀπὸ κρατικὸ ταμεῖο –καὶ ἂς ἦταν Πρόεδρος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας (1960-1977)– ἀλλ᾽ ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ ἱδρυθὲν τὸ 1963 γιὰ πάσης φύσεως ἀγαθοεργίες Ταμεῖον Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄. Τὰ ἔσοδα τοῦ Ταμείου προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὴ διάθεση ἀσημένιων μεταλλίων μὲ τὴ μορφή του. Γενναίαν εἰσφορὰν ἔκανε ἀμέσως τότε ὁ ἀείμνηστος Ἀναστάσιος Γ. Λεβέντης. Γράφεται ἔτσι τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου, ἀλλ᾽ ἐπακριβῶς τὸ ὀνομά του εἶναι Ἀναστάσιος-Γεώργιος Λεβέντης. Ἀτόνισε τὸ Γεώργιος, ἐξέπεσεν ἡ παύλα καὶ τὸ Γ. παρέμεινε σὰν ὄνομα πατρός, χωρὶς νὰ εἶναι. Μακάριος καὶ Λεβέντης εἶχαν μιὰν καταπληκτικὴ ἄνεση προσωπικῆς ἐπικοινωνίας.

Θυμᾶμαι τὴν τελευταία φορὰ ποὺ ὁ Κυριάκος Χατζηιωάννου ἀπευθύνθηκε στὸν Μακάριο, ὑποβάλλοντας ὑπολογισμὸ ἐξόδων γιὰ τὸ ταξίδι του στὴν Ἀθήνα γιὰ συγκέντρωση ὑλικοῦ καὶ μελέτη. Ἡ καταφυγὴ στὰ Πανεπιστημιακὰ Σπουδαστήρια καὶ στὶς Βιβλιοθῆκες στὴν Ἀθήνα ἦταν ἀργότερα καὶ δική μας ἀναγκαία πρακτική. Ἔγραψε στὸ σχετικὸ γράμμα του πρὸς τὸν Μακάριον ὁ Χατζηιωάννου ὅτι, χάριν οἰκονομίας, θὰ ἐπήγαινε μόνος στὴν Ἀθήνα, χωρὶς τὴ σύζυγό του, ποὺ κατὰ κανόνα παντοῦ τὸν συνόδευε. Ὁ Μακάριος ὑπέγραψε ἐπιταγὴ γιὰ διπλάσιο ποσό, προκειμένου νὰ πάρει μαζί του ὁ χαλκέν-

τερος μελετητὴς καὶ τὴ σύζυγό του. Ἐτηλεφώνησα στὸν Χατζηωάννου στὴν Ἀμμόχωστο καὶ ἦλθε στὴ Λευκωσία. Συγκινημένος ὁ Χατζηωάννου εἶπε στὸν Μακάριον ὅτι τοῦ δίνει φτερά. Καὶ ὁ Μακάριος: «Τὰ φτερὰ τὰ ἔχεις, ἐγὼ ἁπλῶς βοηθῶ νὰ τὰ ἀνοίγεις καὶ νὰ πετᾶς. Καὶ μὴ διστάζεις νὰ μοῦ λὲς ὅ,τι χρειάζεσαι. Ἐπικοινωνεῖς μὲ τὸν Πάτροκλο, δάσκαλος καὶ αὐτὸς εἶναι σὰν ἐσένα». Καὶ τῆς ἴδιας πνευματικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς ἀντιλήψεως ἦταν καὶ ὁ Λεβέντης.

Ἡ σύνδεση τοῦ Ἐθνάρχου Μακαρίου μὲ τὸ «γένος» Λεβέντη ἄρχισε κυρίως μετὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας στὶς 16 Αὐγούστου 1960. Ὁ Ἀναστάσιος Λεβέντης ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, ὁ ὁποῖος νέος καὶ πτωχὸς ἀλλὰ μὲ πνεῦμα ἀληθινὰ ὀδυσσεϊκὸ ἔφυγε ἀπὸ τὸ χωριό του, τὴν Πέτρα –ἀπὸ τὴν Πέτρα ὁ πατέρας του Νεοκλῆς, δάσκαλος καὶ ἱερέας, ὁ καλὸς ἄνθρωπος Παπα-Νεοκλῆς, ἀπὸ τὴ Λεμύθου ἡ μητέρα του Σαλώμη– καὶ ἀνεζήτησε τὴν τύχη του στὴ Γαλλία, στὴν Ἀγγλία καὶ κυρίως στὴν Ἀφρική. Ἐπολλαπλασίασε τὸ τάλαντο ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ Θεός. Καὶ κάποτε, φορτωμένος μὲ πλούσια ἐλέη, ἐγύρισε στὴν Κύπρο, ἔχοντάς την ὡς τόπο προσκυνήματος, ἀλλὰ καὶ «γιὰ νὰ παίρνει φόρα», κατὰ τὸν καζαντζακικὸν ὅρο, γιατὶ συνέχισε καὶ ἐπεξέτεινε καὶ μετάλλαξε τὶς δραστηριότητές του στὸ ἐξωτερικό, ἐνεργῶς συμβάλλοντας καὶ στὴν πολιτικὴ χειραφέτηση καὶ στὴν πρόοδο καὶ ἀνάπτυξη τῶν Ἀφρικανικῶν χωρῶν, ὅπου ἔζησε καὶ δραστηριοποιήθηκε.

Ὁ Μακάριος τὸν φιλοξενοῦσε στὸ Προεδρικὸ Μέγαρο, μαζὶ μὲ τὴν κορούλα του Φωτεινή, ποὺ τὴν λέγαμε Λωράνς. Καὶ κάθε φορὰ τὸν ἀπάλλασσε ἀπὸ τὸ βάρος πολλῶν χρημάτων του, «γιὰ νὰ μὴ τρυπήσουν οἱ τσέπες του», ὅπως τοῦ ἔλεγε. Ἑτοίμαζε ἕναν κατάλογο μὲ γενναῖες εἰσφορὲς πρὸς εὐαγῆ ἱδρύματα –«γράφε», μοῦ ἔλεγε ὁ Μακάριος– καὶ ὁ Ἀναστάσιος Λεβέντης μὲ εὐχαρίστηση ἔδιδε. Στὴ συνέχεια ὁ Λεβέντης συμπαραστάθηκε στοὺς ἀγῶνες τῆς Κύπρου, κοινωνικούς, πολεμικούς, πολιτικούς, διπλωματικούς, πολιτιστικούς. Οὐδενός προσωπικοῦ μόχθου καὶ ὑλικοῦ ἀγαθοῦ ἐφείσθη ποτὲ γιὰ νὰ βοηθήσει τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του ὁ Ἀναστάσιος Λεβέντης. Ὁ Μακάριος τὸν ὅρισε Μόνιμον Ἀντιπρόσωπο τῆς Κύπρου στὴν ΟΥΝΕΣΚΟ στὸ Παρίσι μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ Πρέσβεως. Ἐκεῖ καὶ ἂν ἐδούλεψε, ἀμισθὶ καὶ μὲ ὅλα τὰ ἔξοδα δικά του, ὁ Ἀναστάσιος Λεβέντης.

Ὁ Μακάριος ἀπέθανε ἀπὸ ἔμφραγμα μυοκαρδίου στὶς 3 Αὐγούστου 1977, ἐνῶ ὁ Ἀναστάσιος Λεβέντης, βαρύτατα ἀσθενὴς ἀπὸ τὴν ἐπάρατη νόσο, νοσηλευόταν στὸ σπίτι του στὴν Ἀθήνα. Ἡ οἰκογένειά του καὶ οἱ φίλοι του κάναμε μιὰ τέλεια, ὅπως νομίζαμε, «συνωμοσία», νὰ μὴ πληροφορηθεῖ τὸν θάνατο τοῦ φίλου του Μακαρίου. Καὶ ἐκεῖνος μιὰ μέρα φωνάζει τὴ νοσοκόμα του καὶ τὴν ὁρκίζει νὰ μὴν ἀποκαλύψει ἕνα μεγάλο μυστικό. Τῆς εἶπε ὅτι πέθανε ὁ Μακάριος! Ὁ Ἀναστάσιος Λεβέντης ἔφυγε δεκαπέντε μῆνες ἀργότερα, στὶς 25 Ὀκτωβρίου 1978.

Ὁ ἀνεψιός του Κωνσταντίνος Λεβέντης, υἱὸς τοῦ Χρίστου καὶ

τῆς Αὐγῆς, τὸ γένος Χειμωνίδου, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ θείου του, κατ' ἐπιλογὴ καὶ ἐπιθυμία ἐκείνου, ἀνέλαβε τὰ ἡνία τῆς οἰκονομικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν προεδρία τοῦ Ἱδρύματος Ἀναστασίου Γ. Λεβέντη, ποὺ ἱδρύθηκε τὸ 1979 καὶ ἔχει στὸ ἐνεργητικό του ἀπέραντη προσφορὰ σὲ χῶρες πολλές, ὄχι μόνον στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἀνέλαβε, ἐπίσης, τὸν ἴδιο χρόνο ὡς Πρέσβυς Μόνιμος Ἀντιπρόσωπος τῆς Κύπρου στὴν ΟΥΝΕΣΚΟ, ὁμοιοτρόπως συνεχίζοντας τὸ ἔργον τοῦ θείου του.

Θυμᾶμαι τὴν πρώτη συνάντηση καὶ γνωριμία μας στὴ Στράκκα, τὴν ἔπαυλη τῆς οἰκογενείας κοντὰ στὴ Λευκωσία. Εἶχα στενὴ φιλία μὲ τοὺς γονεῖς του. Μιὰ μέρα ἐμφανίζεται ἐκεῖ ὁ Ντίνος, τὸν ὁποῖον εἶχα ἀκουστά, ἀπὸ τὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Ἀφρική. Μὲ ἐντυπωσίασαν ἡ εὐγένεια καὶ ἡ διακριτικότητά του, ἡ καλωσύνη, ἡ ἁπλότητα καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη του, ἡ φωτισμένη προσωπικότητά του. Ἐκεῖ ἔμαθα ὅτι εἶχε κάμει κλασσικὲς σπουδὲς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Cambridge, καὶ αὐτὸ μοῦ ἔδωσε τὴν ἐξήγηση τῆς παιδείας του, τῆς σεμνότητός του, τοῦ ἤθους του. Ἡ ἀναγνώρισή του μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς τίτλους ἐπιτίμων δοκτοράτων ποὺ βραδύτερον τοῦ ἀπενεμήθησαν ἀπὸ Πανεπιστημιακὰ Ἱδρύματα. Σκέφθηκα τὴν ὥρα ἐκείνη τῆς πρώτης γνωριμίας μας ὅτι αὐτὸς ὁ μικρὸς τὸ δέμας ἤπιος ἄνθρωπος ἦταν σὰν πνευματική, ἀνθρωπιστικὴ βόμβα νετρονίου! *Ὡς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾖ*, κατὰ τὸν Μένανδρο.

Ὁ Ντίνος Λεβέντης δὲν εἶπε ποτὲ ὄχι σὲ ὅ,τι τοῦ εἰσηγήθηκα. Ὅπως, τὴν ἔκδοση ἀπὸ τὸ Ἵδρυμα τῶν Ἁπάντων τοῦ Κώστα Μόντη, τῶν Ἁπάντων τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη, τοῦ βιβλίου *Painted Churches of Cyprus* τῶν Ἀνδρέα καὶ Judith Στυλιανοῦ, τὴ *Χαρτογραφία τῆς Ἑλλάδος* τοῦ Πρέσβεως τότε τῆς Ἑλλάδος στὴν Κύπρο Χρήστου Ζαχαράκη. Τὸ Ἵδρυμα Ἀ. Γ. Λεβέντη συνεχίζει νὰ πιστώνεται μὲ πολύεδρη πολιτιστικὴ καὶ φιλανθρωπικὴ ἐργασία καὶ προσφορά, ἐθνικὴ καὶ διεθνῆ. Ὁ Ντίνος Λεβέντης εἶχε περπατήσει τὴν Κύπρο ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη ἕως τὴν ἄλλη, καὶ ἔβλεπε προσωπικὰ τὶς ὑφιστάμενες ἀνάγκες καὶ ἐπέβλεπε τὴ θεραπεία τους.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ συγκυρία εἰσηγήθηκα στὸν Ντίνο Λεβέντη τὴν ἔκδοση τῆς *Κυπριακῆς Γραμματείας*. Θὰ ἐκάλυπτε ὅλους τοὺς αἰῶνες τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τῆς Κύπρου, ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε ἡ γραφή, μέχρι τὸν 19ον αἰώνα. Θὰ εἴχαμε πρῶτα τὴν *Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία*, μετὰ τὴν *Πρωτοχριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Γραμματεία*, γιὰ τὴν ὁποία ἀργότερα διευθέτησα νὰ ἔχω τὴ συμπαράσταση τοῦ μακαριστοῦ φίλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χριστοδούλου, καὶ στὴ συνέχεια τὴ *Μεσαιωνικὴ καὶ Νεώτερη Γραμματεία*. Πραγματώσαμε μέχρι τώρα τὴν *Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία*.

Ἐπέλεξα συνεργάτες στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ἀθήνα. Στὴν Κύπρο παρέμεινα τελικὰ μὲ δύο συνεργάτες, φιλολόγους, τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: Τὸν Ἀνδρέα Λουκᾶ καὶ τὴν

Ἔφη Χατζηαντωνίου-Δημοσθένους. Μέσα σὲ δυσχερεῖς περιστάσεις, δούλεψαν καὶ οἱ δύο μὲ ἀπαράμιλλο ζῆλο γιὰ τὴ συγκέντρωση ὑλικοῦ γιὰ ὅλους τοὺς τόμους, συνέβαλαν στὴ μετάφραση καὶ στὸν φιλολογικὸ σχολιασμὸ κειμένων, προσέφεραν θεμελίωση ἑνὸς ἔργου ἐθνικῆς ὑποδομῆς. Μεγάλος ἔπαινος τοὺς ἁρμόζει. Ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἐπέλεξα τὸν ἐκ Κύπρου Λέκτορα τότε τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀνδρέα Βοσκό. Σήμερα εἶναι Καθηγητὴς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας καὶ Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Φιλολογίας. Μὲ βάση τὶς πρῶτες ἐνδείξεις τῶν ἐρευνῶν μας, ἐθεωρήσαμε ὅτι θὰ καλύπταμε τρεῖς τόμους, τῶν 300-350 σελίδων ἕκαστος. Ὁ πρῶτος θὰ περιεῖχε τοὺς ποιητές, ὁ δεύτερος τοὺς πεζογράφους (μυθογράφους, ἱστορικούς, ρήτορες καὶ ἰατρούς) καὶ ὁ τρίτος τοὺς φιλοσόφους. Ἀνεβήκαμε τελικὰ στοὺς ἕξι τόμους, διπλάσιους ἀπὸ τοὺς ἀρχικῶς ὑπολογισθέντες, μὲ τετραπλάσιο περίπου ἀριθμὸ σελίδων.

Ξεκινήσαμε καὶ ἐργασθήκαμε μέσα σὲ δύσκολες συνθῆκες. Τὸ γραφεῖο μου, ὡς Ὑφυπουργοῦ παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας στὸ Προεδρικὸ Μέγαρο στὴ Λευκωσία μέχρι τὸ 1993, εἶχε γίνει καὶ χῶρος συνεργασίας μας. Παραθέτω ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν πρώτη Ἔκθεσή μου, στὶς 3 Ἀπριλίου 1986, πρὸς τὸ Ἵδρυμα γιὰ τὴν πορεία τῆς ἐργασίας μας: «*Ἐπιπρόσθετα, θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι οἱ ἐρευνητὲς ἐξακολουθοῦν νὰ ἀντιμετωπίζουν διάφορα ἄλλα προβλήματα, ποὺ συνίστανται κυρίως στὴν ἀπουσία βασικῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας –καὶ δὴ πρόσφατης– ἀπὸ τὶς Κυπριακὲς βιβλιοθῆκες, στὴν ἔλλειψη τῶν ἐγκυροτέρων στερεοτύπων ἐκδόσεων καὶ στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἐρευνητὲς δὲν ἐργάζονται μὲ συνεχὲς ὡράριο καὶ σὲ μόνιμο καὶ κατάλληλα ἐξοπλισμένο χῶρο.*» Αὐτὸ συνεχίσθηκε μὲ τὸ γραφεῖο μου στὴν Ἀθήνα, στὶς Ἐκδόσεις Καζαντζάκη. Δύο συνεργάτιδές μου δίκαιον εἶναι εὐγνωμόνως νὰ μνημονευθοῦν: Στὴ Λευκωσία ἡ †Χλόη Χριστοδουλίδη καὶ στὴν Ἀθήνα ἡ Εὐαγγελία Σοφιανοῦ. Πολύτιμος διαχρονικὸς συνεργάτης ὁ φίλος Καθηγητὴς Γλωσσολογίας στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Παναγιώτης Κοντός, ἄξιος Προϊστάμενος τώρα τῆς Γραμματείας τοῦ Πανεπιστημίου, στὴ θέση τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ ὡς Γενικοῦ Γραμματέως.

Στοὺς Προλόγους τῶν ἕξι τόμων ἀναφέρω τὴ θεματογραφία τοῦ κάθε τόμου, γενικὲς πληροφορίες τῆς ἐργασίας καὶ ἄλλα συναφῆ. Καὶ στὸν ἕκτο καὶ τελευταῖο τόμο, μαζὶ μὲ τὸν Πρόλογο, περιέλαβα καὶ Ἐπίλογο, μὲ ὅλα τὰ συμπαρομαρτοῦντα.

Ὁ πρῶτος τόμος, ποὺ ἐξεδόθη τὸ 1995, ἦταν καὶ τὸ πείραμά μας, ἡ δοκιμή μας, ἡ ἀναμέτρησή μας μὲ τὶς δυσκολίες καὶ τὶς τεχνικὲς ἐλλείψεις, μὲ τὸ ἴδιο τὸ ἔργο. Πολὺ ἀργότερα ἀνεφάνησαν οἱ σημαντικὲς εὐκολίες ποὺ προσφέρει ἡ εὐρεία χρήση τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν στὴ φιλολογικὴ ἔρευνα. Παρὰ ταῦτα, ὁ ἐκδοθεὶς πρῶτος τόμος ἐχαιρετίσθη τότε ὡς συγγραφικὸς καὶ τυπογραφικὸς ἆθλος. Δὲν εἶναι ἐκτὸς πραγματικότητος νὰ πῶ ὅτι στὴ δύσκολη πορεία καὶ ἐμεῖς «ἐκ-

παιδευτήκαμε», γίναμε πιὸ ἔμπειροι, πιὸ εἰδικοί, πιὸ ἀποτελεσματικοί. Ἀλλὰ καὶ περισσότερο ὑλικὸ στὴ συνέχεια ἀνευρίσκαμε, καὶ αὐτὸ πιστώνεται στὸν Καθηγητὴ Ἀνδρέα Βοσκό. Μνημονεύω, ἐπίσης, γιὰ τοὺς δύο τόμους τῆς φιλοσοφίας τοὺς Καθηγητὲς †Κώστα Μιχαηλίδη καὶ Ἰωάννη Ταϊφάκο.

Πρὶν ἀκόμα ὁλοκληρωθεῖ τὸ ἐξάτομο ἔργο, ἤμουν δέκτης τῶν εἰσηγήσεων τοῦ Ἀνδρέα Βοσκοῦ γιὰ ἀναθεώρηση καὶ ἐπανέκδοση, βασικὰ σὲ νέα ἔκδοση, τοῦ πρώτου τόμου. Τὸν μετέθετα μετὰ τὸ πέρας τῆς ὅλης ἐργασίας, καὶ αὐτὸ συμβαίνει τώρα. Στὸ ὑπάρχον ὑλικὸ προσετέθη νέο καὶ ἔτσι συνεπληρώθη ὁ πρῶτος τόμος καὶ προσφέρεται τώρα ἐπαυξημένος καὶ βελτιωμένος. Γιὰ τὶς τυπογραφικὲς διορθώσεις αὐτοῦ τοῦ τόμου ἐπιμελῶς ἐργάσθηκε καὶ ἡ φιλόλογος στὸ γραφεῖο μου Ἐλευθερία Τελειώνη. Ἔπαινος καὶ εὐχαριστίες ἐκφράζονται καὶ στὴν τυπογράφο μας Γεωργία Μπαλῆ, τῶν Γραφικῶν Τεχνῶν «Ἀνάγραμμα», γιὰ τὴν ἄρτια τυπογραφικὴ καὶ καλαισθητικὴ ἐργασία της.

Ἡ *Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία* ἀπὸ ἔτη διδάσκεται στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Στὴν ψυχὴ τῶν φοιτητῶν ἐνσταλάζεται ἡ ἀγάπη τῆς Κύπρου, ποὺ ἀνάξια σήμερα πάσχει καὶ καλύτερη τῆς ἔπρεπε τύχη. Οἱ ἔμποροι τῶν ἐθνῶν τὴ θεωροῦν ὡς ἕνα ἀβύθιστο ἀεροπλανοφόρο καὶ οἰκοπεδικὴ ἔκταση. Γιὰ μᾶς εἶναι ἑστία πολιτισμοῦ.

Μετὰ τὴν ἀποδημία τοῦ Κωνσταντίνου Λεβέντη, τὴν προεδρία τοῦ Ἱδρύματος Ἀναστασίου Γ. Λεβέντη ἀνέλαβε ὁ ἀδελφός του Τάσος (Ἀναστάσιος) Λεβέντης. Στοιχεῖ στὰ βήματα ἐκείνου, προσθέτοντας νέες διαστάσεις, ὅπως ἐντονότερες δραστηριότητες γιὰ τὸ περιβάλλον καὶ τὴ χλωρίδα καὶ τὴν πανίδα στὸν κόσμο καθὼς καὶ νέα ὁράματα στὸ φιλάνθρωπο καὶ θεάρεστο ἔργο τοῦ Ἱδρύματος.

Ὅταν ὁ τόμος αὐτὸς πρωτοεξεδόθη, εὐλόγως ἀφιερώθηκε στὴ μνήμη τοῦ Ἀναστασίου Λεβέντη. Εὐλόγως καὶ δικαίως στὴν ἀφιέρωση προστίθεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου Λεβέντη.

Ὁ Κωνσταντίνος Λεβέντης, πέραν ἀπὸ τὴν πνευματικὴ δημιουργία καὶ παράδοση, ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ἐμπράκτως ἐπέδειξε καὶ γιὰ τὴν προστασία, διατήρηση καὶ προβολὴ τῆς μνημειακῆς μας παρακαταθήκης. Ἱστορικὲς ἐκκλησίες ἐπιδιορθώθηκαν, τοιχογραφίες καὶ εἰκόνες συντηρήθηκαν, ξυλόγλυπτα ἔργα σώθηκαν, καλλιτεχνικοὶ θησαυροί, ποὺ συλήθηκαν στὶς κατεχόμενες περιοχὲς τῆς Κύπρου μετὰ τὴν Τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1974 καὶ πωλήθηκαν στὸ ἐξωτερικό, ἀγοράστηκαν καὶ ἐπαναπατρίστηκαν, ὧν οὐκ ἔστι ἀριθμός. Καὶ ἡ δραστηριότητα αὐτὴ ἐκάλυψε καὶ τὶς καθιερωμένες ἀρχαιότητες. Καὶ ὅλων ἔγινε καὶ διεθνὴς προβολὴ πρὸς μεγάλη δόξα τῆς μικρῆς Κύπρου. Ἀλλὰ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του προώρως ἐκόπη, ἔφυγε στὰ 64 του, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐγκράτειας καὶ τοῦ μέτρου, καὶ ὁ κόσμος μας ἐπτώχυνε.

Σὲ ἄλλην γι᾽ αὐτὸ τὸ ζήτημα ἀναφορὰ περὶ Κωνσταντίνου Λεβέντη ἐχρησιμοποίησα τὴ λαϊκή μας ἀντίληψη καὶ ρήση: «Τόν ἀγαπᾶ

Θεός, ᾽ποθνήσκει νέος». ᾽Αλλὰ παρόμοιες σκέψεις κάνουν καὶ ἄλλοι, ὄχι μόνον ἐμεῖς. Στὸ μυθιστόρημά του *᾽Αδερφοφάδες* ὁ Νίκος Καζαντζάκης προέταξε, σὰν ἔμβλημα καὶ γνωμικό, πέντε φράσεις τοῦ Μουσουλμάνου μυστικοῦ τοῦ 9ου αἰώνα Sidna Ali:

«*῾Ο Θεὸς μιλάει:*

῞Οποιος μὲ ζητάει, μὲ βρίσκει·
ὅποιος μὲ βρίσκει, μὲ γνωρίζει·
ὅποιος μὲ γνωρίζει, μὲ ἀγαπάει·
ὅποιος μὲ ἀγαπάει, τὸν ἀγαπῶ·
ὅποιον ἀγαπῶ, τὸν σκοτώνω!»

Θεὸς εἶναι, κάνει ὅ,τι θέλει! ᾽Εδῶ, «σκοτώνει» ὅποιον ἀγαπᾶ!

᾽Εθεώρησα σκόπιμο, στὸν Πρόλογον αὐτῆς τῆς δεύτερης ἔκδοσης τοῦ πρώτου τόμου τῆς *᾽Αρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας*, νὰ δώσω ἕνα ἱστορικὸ περίγραμμα προσώπων καὶ πραγμάτων της. Τὰ σαφῶς ἐκδοτικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα ἔχουν ἀποτεθεῖ ἐδῶ ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ ᾽Ανδρέα Βοσκό, τῆς παιδείας ἄνδρα ἐμβριθῆ καὶ τῆς τουρκοκρατούμενης γενέθλιας κώμης του νοσταλγό. ῞Ολοι οἱ ῞Ελληνες Κύπριοι νοσταλγοὶ εἴμαστε! Τὸ αἰτούμενον εἶναι νὰ διακονοῦμε τὴ δόλια πατρίδα. Αὐτὸ πράττει τὸ ῞Ιδρυμα ᾽Αναστασίου Γ. Λεβέντη.

᾽Ενῶ ἦταν ἕτοιμος αὐτὸς ὁ Πρόλογος καὶ ὁ τόμος γιὰ ἐκτύπωση, στὶς 12 Δεκεμβρίου 2008 ἦλθε τὸ ἄγγελμα τοῦ προώρου θανάτου τοῦ πρώην Προέδρου τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας (2003-2008) Τάσσου Παπαδοπούλου, παιδιόθεν φίλου. Τὸν ἀπέσυρα, καὶ προσθέτω:

Μέχρι τὸ 2003 ὁ Τάσσος Παπαδόπουλος ἦταν ᾽Αντιπρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ῾Ιδρύματος στὴν Κύπρο. ᾽Ενίοτε, μὲ πείραζε: «Πατροκλῆ μου, θὰ προφτάσουμε νὰ δοῦμε τελειωμένη τὴν *᾽Αρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία*;» «᾽Εξαρτᾶται πόσον καιρὸν σκοπεύεις νὰ ζήσεις, Τάσσε», τοῦ ἔλεγα. «᾽Εγώ, πάντως, θὰ τὴν τελειώσω». Εὐτυχῶς, πρόφτασε καὶ τὴν εἶδε. Καὶ εἶναι τοῦτο μεγάλη παρηγορία μου. Τοῦ εἶχα στείλει προσφάτως, μὲ τὴν ᾽Εδμὲ Ντίνου Λεβέντη, τὸν τελευταῖον ἐκτυπωθέντα τόμον. Πρίν, καὶ ἄλλο μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀπεβίωσε, ὁ ἥρεμος καὶ δραστήριος ᾽Ανδρέας Δαυίδ. Μήπως πλέκεται, ἐν προκειμένῳ, παραλλαγμένος ὁ λαϊκὸς θρύλος τοῦ Πρωτομάστορα καὶ τοῦ Γεφυριοῦ τῆς ῞Αρτας γιὰ τὰ σπουδαῖα καὶ μεγάλα ἔργα; Ζοῦμε μέσα στὴν ἐθνική μας παράδοση.

᾽Αθήνα, Δεκέμβριος 2008

ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ
Βραβεῖον ᾽Ακαδημίας ᾽Αθηνῶν
᾽Επίτιμος Διδάκτωρ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
Πανεπιστημίου ᾽Αθηνῶν

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ὁ προκείμενος τόμος περιέχει τοὺς πρώτους καρποὺς μιᾶς ὑπερδεκάχρονης ἐρευνητικῆς προσπάθειας, κύριος στόχος τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἐπιστημονικὰ ἄρτια ἀλλὰ καὶ προσιτὴ σὲ εὐρὺ κοινὸ ἔκδοση τῶν ἔργων τῆς Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας στὸ πλαίσιο προγράμματος τοῦ κοινωφελοῦς ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Γ. ΛΕΒΕΝΤΗΣ. Περιέχει μιὰ σύντομη Εἰσαγωγὴ στὴν πνευματικὴ παραγωγὴ τῆς Ἀρχαίας Κύπρου, ἀναλυτικὴ εἰσαγωγὴ στὴν ΠΟΙΗΣΗ καὶ τὰ ἔργα τῶν κύριων ἐκπροσώπων τῆς Ἀρχαϊκῆς Ἐπικῆς Ποίησης καὶ τῆς Λυρικῆς καὶ Δραματικῆς Ποίησης τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου, μὲ κριτικὸ ὑπόμνημα στὸ Κείμενο, Μετάφραση καὶ Σχόλια. Ἀκολουθοῦν οἱ τόμοι μὲ τὸ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ (Β΄), τὴν ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ (Γ΄) καὶ τὴν ΙΑΤΡΙΚΗ (Δ΄), προχωρεῖ δὲ καὶ ἡ ἔρευνα γιὰ τὴ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ τῆς Ἀρχαίας Κύπρου.

Γιὰ τὴ σύνταξη τῶν τόμων τῆς *Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας* συνεργάστηκαν μαζί μου ἀπὸ τὴν ἀρχὴ οἱ φιλόλογοι Ἀνδρέας Λουκᾶς καὶ Ἔφη Χατζηαντωνίου-Δημοσθένους (ποὺ ἀνέλαβαν κυρίως τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Πεζογραφίας καὶ τῆς Ἰατρικῆς). Οἱ ἀνωτέρω ἐργάζονται στὴν Κύπρο, ὅπου οἱ ἐρευνητικὲς δυνατότητες σὲ τέτοιας μορφῆς ἔργα εἶναι στενές. Ἡ ὑποδομὴ ἦταν σχεδὸν ἀνύπαρκτη καὶ πλήγηκε ἀκόμα περισσότερο κατὰ τὰ τραγικὰ γεγονότα τοῦ 1974, μὲ τὴν καταστροφὴ ἢ λεηλασία Κυπρολογικῶν βιβλιοθηκῶν σὰν αὐτὴ τοῦ Δημητρίου Μαραγκοῦ στὴν Ἀμμόχωστο καὶ σὰν αὐτὴ τοῦ Κυριάκου Χατζηιωάννου, ποὺ πάλεψε σκληρὰ ἀπὸ τότε νὰ ἀναπληρώσει τὰ χαμένα καὶ νὰ τελειώσει τὸ μνημειῶδες ἔργο του *Ἡ Ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς Ἑλληνικὰς Πηγάς*, πολύτιμο βοήθημα γιὰ κάθε ἐπιστήμονα ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀρχαία Κύπρο. Τὸ δικό μας ἔργο, ἄλλης μορφῆς καὶ διαφορετικῶν κατὰ μεγάλο μέρος στόχων, φιλοδοξεῖ νὰ καλύψει κυρίως τὶς πλευρὲς ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἔργου ἐκείνου ἀφήνονται ἐλεύθερες.

Δὲν εἶναι εὔκολος ὁ δρόμος γιὰ μιὰ πρώτη πλήρη ἔκδοση τῶν ἔργων τῆς Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας σύγχρονη, κριτικὴ καὶ ἑρμηνευτική (μὲ μετάφραση ἀξιόπιστη καὶ ποικίλα σχόλια ἐπιστημονικὰ τεκμηριωμένα). Ἰδιαίτερη δυσκολία ἐμφανίζει ἡ ἀποκατάσταση κειμένου καὶ ἡ σύνταξη κριτικοῦ ὑπομνήματος, καθὼς ἡ παράδοση τῶν περισσότερων ἔργων εἶναι καὶ ἀποσπασματικὴ καὶ ἔμμεση, κατεσπαρμένη σὲ ποικίλες πηγὲς συχνὰ δυσπρόσιτες, καὶ καθὼς τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἔρευνα δὲν ἔχει καλύψει ἀκόμα ἐπαρκῶς σημαντικὲς πτυχές, ὅπως εἶναι ἡ ἀξιολόγηση τοῦ πλούσιου ἐπιγραφικοῦ ὑλικοῦ, ἐνῶ λείπουν γιὰ τοὺς

περισσότερους ἀρχαίους Κυπρίους συγγραφεῖς οἱ ἀναλυτικὲς ἐπιστημονικὲς μονογραφίες καὶ οἱ σύγχρονες κριτικὲς καὶ ἑρμηνευτικὲς ἐκδόσεις. Γιὰ τοὺς πλείστους, τέλος, ἐλάχιστες καὶ συχνὰ ἀβέβαιες εἶναι οἱ πληροφορίες μας, μὲ πιὸ βασανιστικὸ τὸ ἐρώτημα ποιοί ἀπὸ τοὺς *Σολεῖς* ἢ *Σολίους* ἢ *ἐκ Σόλων* κατάγονται ἢ/καὶ ζοῦν καὶ δημιουργοῦν στοὺς Σόλους τῆς Κιλικίας ἢ τῆς Κύπρου, ἰδιαίτερα ὅταν αὐτοὶ ζοῦν καὶ δημιουργοῦν σὲ κέντρα τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἐκτὸς Κύπρου καὶ Κιλικίας. Αὐτὰ τὰ κενὰ προσπαθήσαμε μὲ ἐπίπονη ἔρευνα νὰ καλύψουμε ἐπαρκῶς γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ἔκδοσής μας στὴ σειρὰ τῆς *Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας* τοῦ Ἱδρύματος Λεβέντη, θέτοντας παράλληλα τὶς βάσεις γιὰ πιὸ ἐξειδικευμένες καὶ ἐξαντλητικὲς ἐκδόσεις καὶ μονογραφίες στὸ μέλλον, μὲ τὴ χρήση καὶ τῶν τεράστιων δυνατοτήτων τῆς σύγχρονης τεχνολογίας. Ἡ παράλληλη διοργάνωση εἰδικοῦ Σεμιναρίου Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας τὰ τελευταῖα ἑπτὰ χρόνια στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ποὺ συνοδεύτηκαν ἀπὸ πέντε Σεμινάρια στὸ Σπίτι τῆς Κύπρου στὴν Ἀθήνα καὶ τέσσερα Συμπόσια στὴ Λευκωσία, ἔθεσε τὶς βάσεις γιὰ ἕνα καλύτερο μέλλον τῶν φιλολογικῶν Κυπρολογικῶν Σπουδῶν. Οἱ πρῶτες διατριβές, στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό, ἔρχονται σύντομα.

Πολλὰ ἦταν ἰδιαίτερα τὰ προβλήματα τοῦ τόμου αὐτοῦ. Τὰ πιὸ σημαντικά: (α΄) Μόνο οἱ *Εὔκλους* (ἢ *Εὖκλος*) *ὁ Κύπριος χρησμολόγος*, *Ἑρμείας ὁ Κουριεύς*, *Σώπατρος ὁ Πάφιος* εἶναι κατὰ τὶς ἀρχαῖες πηγὲς καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου τους ἀναντίρρητης Κυπριακῆς καταγωγῆς, ὅπως καὶ οἱ *Κινύρας ὁ Κύπριος* (τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ ἄμεση σχέση μὲ τὴν ποίηση εἶναι ὑπὸ συζήτηση), *Στασῖνος ὁ Κύπριος* (στὸν ὁποῖο ἀποδίδονται τὰ *Κύπρια ἔπη* μὲ ἐπιφυλάξεις ἀπὸ ἀρχαῖες πηγὲς καὶ νεώτερους φιλολόγους), *Κλέων ὁ Κουριεύς* (τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ ταύτιση μὲ τὸν *Κλέωνα τὸν ἐλεγοποιὸν* παραμένει ἀμφίβολη), πιθανῶς καὶ ὁ *Ἡγησῖνος ὁ Σαλαμίνιος* (μὲ τὸν ὁποῖο ὅμως ὁ φερόμενος ἀπὸ τὸν Παυσανία ὡς ποιητὴς τῆς *Ἀτθίδος Ἡγησίνους* καὶ ὁ κατὰ τὸν Ἀθήναιο *τὰ Κύπρια ἔπη πεποιηκὼς Ἡγησίας* δὲν ταυτίζονται χωρὶς ἐπιφυλάξεις, ἐνῶ φαίνεται νὰ ἀποκλείεται ἡ ἄμεση συσχέτισή τους μὲ τὰ *Κύπρια ἔπη*) καὶ ὁ *Ζήνων* (ὁ ὁποῖος δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν ἱδρυτὴ τῆς Στοᾶς *Ζήνωνα τὸν Κιτιέα*). Συμπεριλήφθηκαν στὸν τόμο αὐτὸν ὕστερα ἀπὸ ἐπίπονες ἔρευνες: Οἱ Ὁμηρικοὶ ὕμνοι ὑπ᾽ ἀρ. V, VI καὶ X *Εἰς Ἀφροδίτην* (ἐλπίζοντας ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἀναπτύσσονται κατωτέρω δικαιολογοῦν τὴν ὑπόθεση γιὰ Κυπριακὴ προέλευσή τους)· ὁ *Καστορίων ὁ Σολεύς*, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει ἔνδειξη ὅτι γεννήθηκε καὶ ἔζησε στοὺς Σόλους τῆς Κιλικίας ἢ ἀντένδειξη γιὰ Κυπριακὴ καταγωγή του (κριτήριο ποὺ ἐφαρμόζεται καὶ στοὺς ἑπόμενους τόμους, ὅπου ὑπάρχουν ἀνάλογες ἀμφιβολίες)· ὁ *Σωσίπατρος*, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ταυτίζεται μὲ τὸν Σώπατρο τὸν Πάφιο. Σ᾽ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις συμπεριλάβαμε ὅλα τὰ βέβαια καὶ ἀβέβαια σχετικὰ ἀποσπάσματα, μὲ ἐξαίρεση τὴν

κατ' ἐπιλογὴ παράθεση χωρίων γιὰ τὸν Κινύρα (κυρίως ἐκείνων στὰ ὁποῖα συνδέεται μὲ τὴν *μουσικὴν* καὶ ἐμφανίζεται ὡς *χρησμολόγος*). (β΄) Ἡ χειρόγραφη παράδοση πολλῶν ἀποσπασμάτων νοσεῖ σοβαρὰ καὶ ἡ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου εἶναι δυσχερής. Κάναμε ἐπεμβάσεις στὸ κείμενο μὲ πολλὴ φειδὼ καὶ ἀποφύγαμε σ' αὐτὴ τὴν ἔκδοση τὰ ἐξαντλητικὰ κριτικὰ ὑπομνήματα, μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις. Μὰ κι ἔτσι ἐμφανίστηκε συχνὰ κενὸ στὴν ἀντίστοιχη σελίδα τῆς μετάφρασης ἀντιαισθητικό. Τὸ καλύψαμε μὲ σύντομες σημειώσεις ἀναφερόμενες κατὰ κύριο λόγο στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα, κι ὅταν ἀκόμα ἀκολουθεῖ ἀναλυτικὴ συζήτηση στὰ Σχόλια. (γ΄) Στὴν Εἰσαγωγὴ καὶ στὰ Σχόλια βρεθήκαμε συχνὰ μπροστὰ στὸ δίλημμα ἐπιστημονικῆς πληρότητας ἢ εὐπρόσιτης καὶ στοὺς μὴ εἰδικοὺς ἁπλότητας. Προσπαθήσαμε νὰ συμβιβάσουμε τὰ δυὸ ὅσο γινόταν, ἀποφεύγοντας συχνὰ τὴν κουραστικὴ παράθεση ὅλων τῶν σχετικῶν στοιχείων καὶ ἀπόψεων καὶ τὴν ἐξαντλητικὴ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση, δίνοντας ὅμως βάρος σὲ ἄλλοτε ἄλλα θέματα ὥστε νὰ ὁλοκληρώνεται ἕνας κύκλος βασικῶν πληροφοριῶν καὶ συμπερασμάτων καὶ ἐπιλέγοντας στὰ Σχόλια ἐκεῖνα τὰ παράλληλα χωρία ποὺ δείχνουν τὴ σχέση τοῦ σχολιαζόμενου ἔργου μὲ τὴ λοιπὴ Κυπριακὴ Λογοτεχνία καὶ τὴ θέση του στὴν ὅλη Ἑλληνικὴ Γραμματεία· δὲν ἀποφύγαμε, ἐν τούτοις, σὲ κάποιες σημαντικὲς περιπτώσεις τὴ συστηματικὴ στήριξη τῶν ἐπιλεγόμενων γραφῶν τοῦ κειμένου καὶ τῶν δικῶν μας διορθώσεων, ὅπως καὶ τὴν ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῶν λυρικῶν ποιητῶν *Κλέωνος τοῦ Κουριέως*, *Καστορίωνος τοῦ Σολέως* καὶ *Ἑρμείου τοῦ Κουριέως* (ποὺ λόγω τῶν ἐλάχιστων σωζόμενων στίχων τους δὲν μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν τὸ ἀντικείμενο εἰδικῆς μονογραφίας ἢ/καὶ ἔκδοσης μελλοντικά). (δ΄) Κατὰ τὸ μέγιστό του μέρος ὁ τόμος εἶχε στοιχειοθετηθεῖ καὶ σελιδοποιηθεῖ ὡς τὸ τέλος τοῦ 1992, γιὰ τεχνικοὺς ὅμως λόγους καθυστέρησε ἡ ὁλοκλήρωση καὶ ἐκτύπωσή του. Μὲ τὴ συγκινητικὴ κατανόηση τοῦ ἐκλεκτοῦ τυπογράφου Ἀθαν. Μαντενιώτη καὶ τῶν συνεργατῶν του (τοὺς ὁποίους ἐγκάρδια εὐχαριστοῦμε), ἐνσωματώσαμε ὅπου ἦταν δυνατὸ τὴ βασικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1992 καὶ 1993. (ε΄) Πολλὲς εἶναι οἱ ἑρμηνευτικὲς δυσκολίες ὅταν πρόκειται γιὰ ἔργα ἀτελῶς παραδομένα καὶ ἀποσπασματικὰ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ποιητικά, ὅταν μάλιστα ἔχει ἐπιλέξει κανεὶς τὸν δύσβατο δρόμο τῆς ἔρρυθμης κατὰ στίχο καὶ πιστῆς συνάμα κατὰ νόημα καὶ κατὰ λέξη μετάφρασης. Παρὰ τὶς ἐπίπονες καὶ χρονοβόρες προσπάθειες ὁ προβληματισμὸς γιὰ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα παραμένει.

Ὁ παρὼν τόμος ὀφείλει πολλὰ σὲ πολλούς: στοὺς φίλτατους ἐρευνητὲς Ἀνδρέα Λουκᾶ καὶ Ἔφη Χατζηαντωνίου-Δημοσθένους, τῶν ὁποίων ἡ συμβολὴ δὲν περιορίστηκε στὰ τμήματα τοῦ ἔργου ποὺ ἔχουν κατὰ κύριο λόγο ἀναλάβει, μὰ βοήθησαν καὶ σ' αὐτὸν τὸν τόμο τόσο κατὰ τὸ στάδιο τῆς ἔρευνας ὅσο καὶ κατὰ τὸν ἔλεγχο τῆς τελικῆς μορφῆς του· στὴ συνεργάτιδά μου στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν Αἰκα-

τερίνη Θεοδωροπούλου, ποὺ ἀσχολούμενη κυρίως μὲ τὰ Ἐπιγράμματα συνέβαλε καὶ στὴν πληρέστερη βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση καὶ ἐμφάνιση τοῦ τόμου αὐτοῦ· στὸν Μανώλη Βαρβούνη γιὰ τὴ συνεργασία του στὴ σύνταξη τῶν λαογραφικῶν λημμάτων (τῶν ἑπόμενων κυρίως τόμων)· στὴ φιλόλογο Μαρία Νάτσου γιὰ τὴ συμβολή της στὴ συγκέντρωση τῆς βιβλιογραφίας· στὴ σύζυγό μου Ἀσπασία Λιβιέρη γιὰ τὴν ἀνεκτίμητη βοήθειά της στὴν ταξινόμηση τοῦ ὑλικοῦ, στὴ διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων καὶ στὴ σύνταξη –μαζὶ μὲ τὸν Ἀνδρέα Λουκᾶ– τῶν Πινάκων. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς κι ὅσους μνημόνευσα πιὸ πάνω, ὅπως καὶ γι᾽ αὐτοὺς ποὺ συνέβαλαν μὲ τὸν πνευματικό τους μόχθο στὴν Κυπρολογικὴ ἔρευνα κι ἀναφέρονται συχνὰ ἢ ὄχι στὴ συνέχεια, οἱ εὐχαριστίες μας εἶναι ὁλόψυχες. Μὰ πάνω ἀπ᾽ ὅλα, ἀμέριστη εἶναι ἡ εὐγνωμοσύνη μας στὸ ΙΔΡΥΜΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Γ. ΛΕΒΕΝΤΗΣ, ποὺ μέσα στὰ πάμπολλα ποὺ προσφέρει γενναιόδωρα χρόνια τώρα στὸν τόπο ἐπωμίστηκε καὶ τὴν ὄχι εὐκαταφρόνητη δαπάνη τῆς *Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας*, καὶ στὸν ΠΑΤΡΟΚΛΟ ΣΤΑΥΡΟΥ, ποὺ συνέλαβε τὴν ἰδέα καὶ ἀνέλαβε ἐκ μέρους τοῦ Ἱδρύματος τὴ Γενικὴ Ἐποπτεία τοῦ ἔργου.

Ἀθήνα, Ὀκτώβριος 1994

ΑΝΔΡΕΑΣ Ι. ΒΟΣΚΟΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΗ Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

Ὁ μετὰ χεῖρας νέος τόμος τῆς *Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας* (*ΑΚυΓ*$^{1\beta'}$), ποὺ ἐκδίδει τὸ κοινωφελὲς ΙΔΡΥΜΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Γ. ΛΕΒΕΝΤΗΣ, ἀποτελεῖ βελτιωμένη καὶ ἐπαυξημένη δεύτερη ἔκδοση τοῦ τόμου 1: *Ποίηση Ἐπική Λυρική Δραματική* (Λευκωσία 1995), ποὺ ἔχει ἐξαντληθεῖ, καθὼς σὺν τοῖς ἄλλοις χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἀρχαϊκῆς Ἐπικῆς Ποίησης τῆς Κύπρου σὲ ἑκατοντάδες κάθε χρόνο φοιτητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἀπὸ τὸ 1992, ὅταν εἶχε ἤδη στοιχειοθετηθεῖ καὶ σελιδοποιηθεῖ στὸ μέγιστό του μέρος ὁ τόμος 1 (μὲ τὴ σύνταξή του προφανῶς ὁλοκληρωμένη πολὺ πιὸ πρίν), ἄλλαξαν οὐκ ὀλίγα. Ὁ τόμος, μὲ στόχο κύριο μιὰν ἔκδοση ἐπιστημονικὴ μὰ συνάμα προσιτὴ καὶ στοὺς μὴ εἰδικούς, ἐκπλήρωσε ἐν πολλοῖς τὴν ἀποστολή του, προωθώντας τὴν Κυπρολογικὴ ἔρευνα, καθιστώντας εὐρύτερα γνωστὰ σημαντικὰ ἔργα τῆς Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας καὶ προβάλλοντας πειστικὰ καὶ εὐεργετικὰ τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τῆς Κύπρου. Πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα γράφτηκαν ἔκτοτε ἀπὸ πολλούς, μὲ χαρακτηριστικὴ τὴν περίπτωση τοῦ M. L. West, ποὺ στὴ δική του ἔκδοση τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων (τὸ 2003) καταλήγει κατὰ βάση στὰ ἴδια μὲ τὰ δικά μας συμπεράσματα γιὰ τὴ σχέση τῶν ὕμνων VI καὶ X *Εἰς Ἀφροδίτην* μὲ τὴν Κύπρο (βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 5Υ3.4 σ.λ. *Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα*), ἐνισχύοντας ἔτσι τὴν πεποίθησή μας ὅτι τὰ ἐπιχειρήματά μας ἑδράστηκαν σὲ στέρεο ἔδαφος, ἐμμέσως δὲ καὶ τὰ ἀνάλογα συμπεράσματά μας γιὰ τὸν ὕμνο V (κατωτ. 5 Υ1). Καρπὸς ὑπερεικοσάχρονης σχετικῆς διδακτικῆς ἐμπειρίας ἀλλὰ καὶ ἐπίπονης καὶ λίαν χρονοβόρας ἔρευνας, ὁ τόμος ἐμφανίζεται στὴ νέα του ἔκδοση ὄχι μόνο εὔλογα ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ τυπογραφικὰ λάθη τῆς περιπετειώδους α΄ ἔκδοσης, ἀλλὰ καὶ σημαντικὰ ἐνισχυμένος, μὲ τὰ βασικὰ πορίσματα τῆς νεώτερης ἔρευνας (μὲ προσθήκη στὴ βιβλιογραφία οὐκ ὀλίγων νέων ἔργων, ποὺ ἀξιοποιήθηκαν σὲ μικρότερο ἢ μεγαλύτερο βαθμὸ στὴ διαμόρφωση τῆς τελικῆς μορφῆς τῶν κειμένων καὶ στὰ σχόλια), μὲ πιὸ ἀναλυτικὸ κριτικὸ ὑπόμνημα (γιὰ τὶς διδακτικὲς ἀνάγκες, σὺν τοῖς ἄλλοις), καὶ μὲ πλούσια εἰκονογράφηση (ὅπως στοὺς τόμους 2-4, μὲ φωτογραφίες ἀπὸ τοὺς σχετικοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς τῆς Κύπρου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὥστε νὰ καθίσταται τὸ ἔργο πιὸ προσιτὸ καὶ ἑλκυστικὸ γιὰ ὅλους ἀλλὰ καὶ ἡ διδακτικὴ πράξη πιὸ ἀποτελεσματική).

Μεγάλο μέρος τοῦ ἀρχικοῦ προβληματισμοῦ (βλ. ἀνωτ. σσ. xv-xviii) ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται βασανιστικά. Ὅσον ἀφορᾶ στὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφὴ τοῦ μετὰ χεῖρας ὀγκώδους πονήματος ἰσχύουν σὲ

γενικὲς γραμμὲς ὅσα καὶ γιὰ τοὺς προηγούμενους τόμους (βλ. κυρίως *ΑΚυΓ*^{2} σσ. ix-xi). Δὲν ἀποφύγαμε καὶ πάλι, συνειδητά, τὴν κάποια γλωσσικὴ πολυτυπία ὅπου ἡ ὅλη ταυτότητα τῆς Νεολληνικῆς τὸ ἐπιτρέπει, μὲ τύπους ὅπως Κύπριου καὶ Κυπρίου κ.τ.τ. (ἀνάλογα μὲ τὰ συμφραζόμενα). Πολὺ προβληματιστήκαμε, μὰ τελικὰ ἀντὶ ὑπογεγραμμένης υἱοθετήσαμε τὸ παραγεγραμμένο ἰῶτα σὲ ὅλα τὰ σχετικὰ κείμενα, μὲ ἐξαίρεση τὰ ἐπιγραφικά, γιὰ τὰ ὁποῖα, ὅπως καὶ στοὺς προηγούμενους τόμους, ἀκολουθήσαμε πιστὰ τὴν ὀρθογραφία τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἂν πετύχαμε νὰ ξεπεράσουμε μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς σημαντικὲς δυσκολίες καὶ νὰ πάρει ὁ τόμος τὴ σημερινὴ μορφὴ καὶ ἔκταση, εἶναι γιατὶ εἴχαμε ἀμέριστη καὶ ἀνεκτίμητη τὴ συνεργασία καὶ τὴ συμπαράσταση πολλῶν. Ἐγκάρδια εὐχαριστῶ καὶ εὐγνωμονῶ ὅλους: Τοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργάτες ΑΝΔΡΕΑ ΛΟΥΚΑ καὶ ΕΦΗ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ-ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ, τῶν ὁποίων ἡ συμβολὴ στὰ χρονοβόρα καὶ ἐπίπονα πρῶτα στάδια τῆς ἔρευνας ἦταν πολυποίκιλη καὶ οὐσιαστική, καὶ καθοριστική (κι ἂν οἱ νέες ἐπαγγελματικὲς καὶ οἰκογενειακές τους ὑποχρεώσεις δὲν μείωναν σημαντικὰ τὸν χρόνο ποὺ μποροῦσαν νὰ διαθέσουν στὴ συνέχεια, τὸ δικό μου φορτίο θὰ ἦταν πολὺ πιὸ ἐλαφρὺ καὶ ἡ ἔκδοση τῆς *Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας* θὰ εἶχε πρὸ πολλοῦ ὁλοκληρωθεῖ, πράγμα ποὺ ἰσχύει ἐπίσης ἐν πολλοῖς γιὰ τὴ συνεργάτιδα στοὺς τόμους 2 καὶ 3 Αἰκατερίνη Θεοδωροπούλου, γιὰ τὸν ἀείμνηστο πολυτάλαντο φίλο καὶ συνεργάτη Γεώργιο Ἰωαννίδη, καὶ φυσικὰ γιὰ τὴν οἰκογένειά μου, ποὺ μὲ ἀγάπη πολλὴ μὲ στήριξε ὅλα τοῦτα τὰ πολὺ κουραστικὰ χρόνια). Τὴν Εὐαγγελία Σοφιανοῦ, ποὺ στάθηκε πολύτιμη συμπαραστάτης στὰ ἑπόμενα στάδια καὶ συνέβαλε πρόθυμα στὴ διόρθωση πολλῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων· τὴν Ἔρικα Γιαλελῆ, ποὺ βοήθησε σημαντικὰ στὴ συγκέντρωση τῆς πρόσφατης βιβλιογραφίας, στὸν ἔλεγχο τῶν ἀρχαίων χωρίων καὶ στὴ διόρθωση μέρους τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων· τὴν Ἀθηνᾶ Παπαχρυσοστόμου καὶ τὸν Δημήτρη Σταμάτη, ποὺ ἀνέλαβαν τὸ μέγιστο βάρος τοῦ ἐλέγχου τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων· τὸν Γ. Γαζῆ, ποὺ βοήθησε στὴ σύνταξη τοῦ Πίνακα ἀρχαίων λέξεων καὶ φράσεων. Τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ φίλτατους συναδέλφους Ἀμφιλόχιο Παπαθωμᾶ καὶ Γραμματικὴ Κάρλα, γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθεια σὲ θέματα τῆς εἰδικότητάς τους καὶ γιὰ τὴν πρόθυμη καὶ ἀνεκτίμητη συμβολή τους στὴ συγκέντρωση δυσεύρετης βιβλιογραφίας ἀπὸ βιβλιοθῆκες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὸν Διευθυντὴ τοῦ Τμήματος Ἀρχαιοτήτων τῆς Κύπρου Π. Φλουρέντζο, τὶς ἐκλεκτὲς συνεργάτιδές του Ἑλ. Προκοπίου καὶ Μ. Χατζηνικολάου, κι ὅλους τοὺς ἄλλους, γιὰ τὴ διευκόλυνση τῆς ἐπιτόπιας ἔρευνας καὶ τὴ διάθεση φωτογραφιῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἔργων τέχνης πρὸς δημοσίευση (συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐντυπωσιακῶν Ὁμηρικῶν σκηνῶν στὴ σαρκοφάγο τῶν Κουκλιῶν ποὺ ἔφερε πρόσφατα στὸ φῶς ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη). Τὸν συλλέκτη Ἀντώνη Χατζηπαύ-

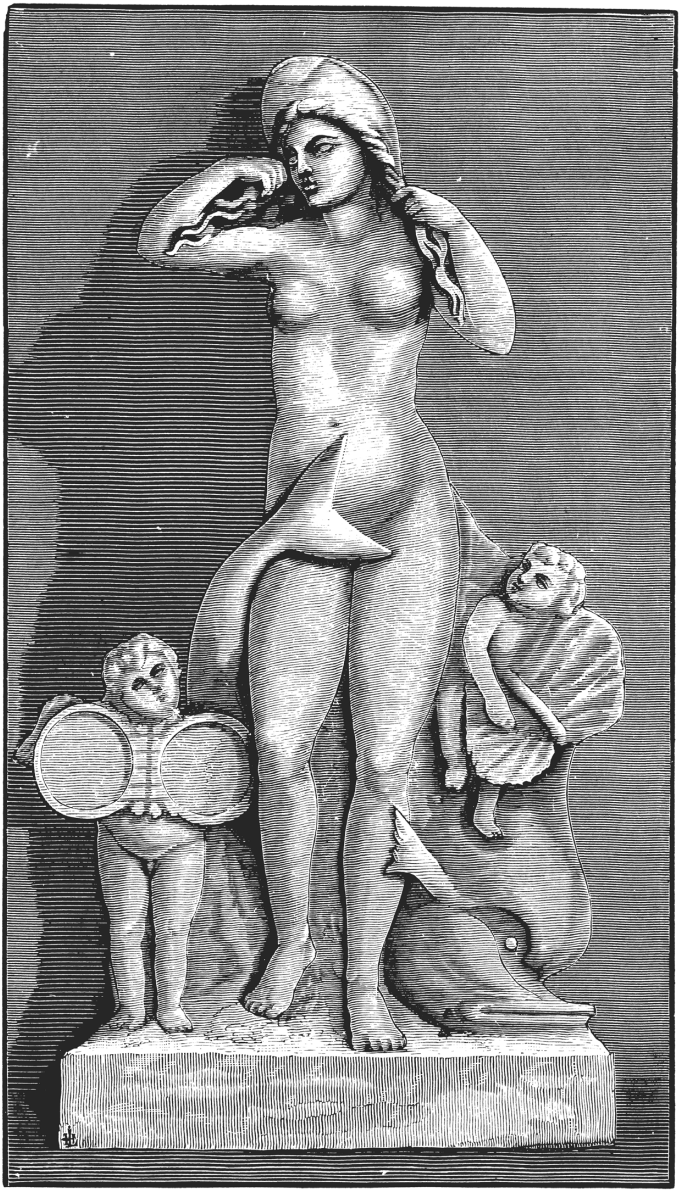
λου, καὶ τοὺς Λειτουργοὺς τοῦ Μουσείου Πιερίδη (τῆς Λάρνακας), τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, τοῦ Μουσείου Χίου, τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἀλεξάνδρειας, τῶν Σπουδαστηρίων Κλασικῆς Φιλολογίας, Γλωσσολογίας, Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν· τὸ Πολιτιστικὸ Ἵδρυμα τῆς Τράπεζας Κύπρου, τὸ Πολιτιστικὸ Κέντρο Ὁμίλου Λαϊκῆς, τὸ Μορφωτικὸ Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης, τὸ Γραφεῖο Κυπριακῆς Ἱστορίας τοῦ Ἱδρύματος Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ (καὶ προσωπικὰ τὸν Διευθυντή του Θ. Παπαδόπουλλο)· τοὺς ὑπευθύνους τῶν ἐκδόσεων «Boccard», «Δόμος», «Ἐπιφανίου», «Καρδαμίτσα», «Μίλητος», «Παπαδήμας», κι ὅσους ἄλλους συνέβαλαν μὲ τὴν ἐκδοτική τους δραστηριότητα στὴν προβολὴ τῆς Κύπρου· τὴν «Ἐλευθεροτυπία», μὲ τὰ «Ἱστορικά» της (εἰδικά: τὸν Ἀρτ. Ψαρομήλιγκο καὶ τὴν Αἰμ. Σολωμοῦ γιὰ τὴν προσωπικὴ βοήθειά τους)· τοὺς συγγραφεῖς Κυρ. Ζαννέττου-Παντελῆ, Β. καὶ Ζ. Καραγιώργη, Δ. Μιχαηλίδη, Ο. Masson καὶ Τ. Β. Mitford, Ἰ. Νικολάου, Β. Παντέλα – Τ. Παπαχριστοφόρου – Π. Χριστοδούλου, Ἀγ. Τσελίκα, κι ἀναρίθμητους ἄλλους, ὅπως τὸν ἀείμνηστο Κυρ. Χατζηιωάννου, ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ὁποίων πήραμε πάμπολλα. Τὶς Πρυτανικὲς ἀρχὲς καὶ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν γιὰ τὴν Κύπρο Π. Κοντό, †Κ. Εὐαγγελίδη καὶ Ἑλ. Μαντζουράνη· τὴν Κυπριακὴ Πρεσβεία καὶ τὸ Σπίτι τῆς Κύπρου στὴν Ἀθήνα· τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου: τοὺς Ὑπουργοὺς καὶ τοὺς Γεν. Διευθυντές, τοὺς Διευθυντές (τῶν Πολιτιστικῶν κυρίως Ὑπηρεσιῶν καὶ τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου), τοὺς Τμηματάρχες, τοὺς Ἐπιθεωρητὲς Φιλολογικῶν μαθημάτων κι ἄλλους πολλοὺς Λειτουργούς· τὸ Τμῆμα Κλασικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου· τὸν Σύνδεσμο Ἑλλήνων Φιλολόγων Κύπρου (ἰδιαίτερα τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐπιστήμονες καὶ φίλους Κώστα Γιάλουκα καὶ Στέλιο Χατζηστυλλῆ)· ὅσους ἐν γένει συνέβαλαν ποικιλοτρόπως στὴ συστηματικὴ προώθηση τῆς Κυπρολογικῆς ἔρευνας, μὲ τὴν καθιέρωση τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας –τόσο σὲ προπτυχιακὸ ὅσο καὶ σὲ μεταπτυχιακὸ ἐπίπεδο– στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, τὴν ὀργάνωση δεκάδων εἰδικῶν Σεμιναρίων καὶ Συμποσίων στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Λευκωσία, τὴ δρομολόγηση τῆς διδασκαλίας σχετικῶν κειμένων στὰ Σχολεῖα τῆς Κύπρου. Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες ὀφείλονται στὴ Γιόλα Μπαλῆ καὶ τὸ ἐκλεκτὸ ἐπιτελεῖο της, ποὺ φρόντισαν καὶ αὐτὸν τὸν τόμο μὲ θαυμαστὴ ἐπαγγελματικὴ εὐσυνειδησία κι ἀγάπη πολλή. Ἀμέριστη, τέλος, εἶναι πάντα ἡ εὐγνωμοσύνη μας στὸ ΙΔΡΥΜΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Γ. ΛΕΒΕΝΤΗΣ, ποὺ ἀνέλαβε τὴν ὅλη δαπάνη καὶ γιὰ τὴ δεύτερη αὐτὴ ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου, ποὺ χρησιμοποιεῖται σὺν τοῖς ἄλλοις γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἀρχαϊκῆς Ἐπικῆς Ποίησης τῆς Κύπρου στὸ Τμῆμα Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (τὰ δὲ σχετικὰ ἔσοδα διατίθενται μὲ σχετικὴ ἀπόφαση τοῦ Ἱδρύματος γιὰ

τὴν ἐνίσχυση τῶν ποικίλων ἐκδηλώσεων ποὺ ὀργανώνονται ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν γιὰ τὴν Κύπρο, διευρύνοντας ἔτσι τὴ συμβολὴ τῆς *Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας* στὴν προβολὴ τῆς Κύπρου καὶ τῆς λίαν ἀξιόλογης πολιτιστικῆς της κληρονομιᾶς). Ὅλα τοῦτα δὲν θὰ εἶχαν γίνει χωρὶς τὸν ΠΑΤΡΟΚΛΟ ΣΤΑΥΡΟΥ, Ἐπίτιμο διδάκτορα τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος συνέλαβε τὴν ἰδέα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔκδοσης τῶν ἔργων τῆς Κυπριακῆς Γραμματείας καὶ ἀνέλαβε ἐκ μέρους τοῦ Ἱδρύματος τὴ Γενικὴ Ἐποπτεία, προσθέτοντας ποικίλες ἔγνοιες καὶ πολὺν μόχθο στὸ βαρύτατο φορτίο ποὺ συνεχῶς ἐπωμίζεται.

Ἡ *Κύπρος*, ὡς γνωστόν, ἀναδύθηκε πρὶν ἀπὸ ἑκατοντάδες χιλιάδες χρόνια μέσα ἀπὸ τὸν βυθὸ τῆς θάλασσας στὴ βορειοανατολικὴ ἐσχατιὰ τῆς Μεσογείου· καὶ ἡ θεά της ἡ Ἀφροδίτη, ἡ *Κύπρις*, ἀναδύθηκε κι αὐτὴ μέσα ἀπὸ τοὺς ἀφροὺς τῆς θάλασσας, στὴ νοτιοδυτικὴ ἀκτὴ τῆς Κύπρου, ἔξω ἀπὸ τὴν Πάφο. Σταυροδρόμι πολύτιμο ἀνάμεσα σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση κι ἀνάμεσα σὲ Βορρᾶ καὶ Νότο, μὲ τεράστια ἐμπορικὴ καὶ στρατιωτικὴ σημασία λόγω τῆς γεωγραφικῆς της θέσης, καὶ προικισμένη γενναιόδωρα ἀπὸ τὴ φύση, δὲν τῆς ἔλειψαν ποτὲ οἱ ἐπίδοξοι μνηστῆρες κι οἱ κατακτητές. Ὁ *χαλκός* της, ποὺ πῆρε ἀπ' αὐτὴν τὸ Λατινικὸ ὄνομά του (*aes Cyprium* καὶ *cuprum*), καὶ τὰ ἄλλα μέταλλά της, μαζὶ μὲ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη της τὰ ποικίλα (πρῶτες ὕλες γιὰ ὀνομαστὰ *μεταλλικὰ* καὶ ἄλλα φάρμακα, μὰ καὶ γι' ἀρώματα), ὅπως καὶ τὰ πλούσια στὴν ἀρχαιότητα δάση της μὲ τὴν πολύτιμη γιὰ τὴν κατασκευὴ πλοίων ξυλεία τους, καθιστοῦσαν τὸ νησὶ ἀκόμα πιὸ περιζήτητο στοὺς ξένους ἀπὸ τὴ μιά, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη πρόσφεραν στοὺς κατοίκους μακρὲς περιόδους εὐημερίας. Πηγὴ αἴγλης –καὶ πλούτου– μὰ καὶ πνευματικῆς δημιουργίας σημαντικὴ γιὰ τὴν Κύπρο στὴν ἀρχαιότητα ἦταν ἡ λατρεία τῆς Κύπριδας, μὲ τὸν εὐρύτατα ὀνομαστὸ –ἤδη στὸν Ὅμηρο– ναό της στὴν Πάφο, μὰ κι οἱ ἐνθουσιώδεις ἀναφορὲς διακεκριμένων ἀνδρῶν ποὺ βρέθηκαν κατὰ καιροὺς στὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης. Πηγὴ ζωῆς ἀέναη καὶ ἐλπιδοφόρα, σήμερα ποὺ ἡ Κύπρος ἀγωνίζεται νὰ διαβεῖ τὶς νέες συμπληγάδες ποὺ ὀρθώθηκαν ἐδῶ καὶ χρόνια μπροστά της ἀπειλητικές, ἡ πολιτιστική της κληρονομιά, μὲ τοὺς ἐντυπωσιακοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς καὶ τοὺς πλούσιους καρποὺς τῆς τέχνης τοῦ λόγου ἀψευδέστατους μάρτυρες μιᾶς θαυμαστῆς διαχρονικῆς πορείας.

Ἀθήνα, Ἰούλιος 2008

ΑΝΔΡΕΑΣ Ι. ΒΟΣΚΟΣ



[Εικ. 1.1] Αναδυομενη Αφροδιτη. (Cesnola *Salaminia* σελ. 202/203)



[Εικ. 1.2] Κυπρος. P. Moullart-Sanson, Parisiis 1718 (Συλλογὴ Αντ. Χατζηπαυλου)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ vii
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ Β΄ ΕΚΔΟΣΗ ix
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ xv
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΗ Β΄ ΕΚΔΟΣΗ xix
ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ 1
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΩΝ 37
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΟΡΩΝ 49
ΣΥΜΒΟΛΑ (SIGLA) 53

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
1. (Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ) 55
2. Ο ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ 57
3. Η ΓΛΩΣΣΑ 65
4. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ 68

Η ΠΟΙΗΣΗ
1. ΟΙ ΑΡΧΕΣ, Ο ΚΙΝΥΡΑΣ 71
2. Η ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ
α΄. ΕΥΚΛΟ(Υ)Σ 79
β΄. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ 83
γ΄. ΗΓΗΣΙΑΣ / ΗΓΗΣΙΝΟ(Υ)Σ 93
δ΄. ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΣΤΗΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗ 95
3. ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ. Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΛΥΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ 125
4. ΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΑΚΜΗΣ
α΄. ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ 144
β΄. ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ 154
γ΄. ΕΡΜΕΙΑΣ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ 170
δ΄. ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ 179
ε΄. ΣΩΠΑΤΡΟΣ / ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ 180

ΜΕΡΟΣ Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
1. ΚΙΝΥΡΑΣ 192
2. ΕΥΚΛΟΥΣ 204
3. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ 216

4. ΗΓΗΣΙΑΣ / ΗΓΗΣΙΝΟ(Υ)Σ 260
5. ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ 264
6. ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ 288
7. ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ 296
8. ΕΡΜΕΙΑΣ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ 302
9. ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ 306
10a. ΣΩΠΑΤΡΟΣ 310
10b. ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ 332

ΜΕΡΟΣ Β΄. ΣΧΟΛΙΑ
1. ΚΙΝΥΡΑΣ 343
2. ΕΥΚΛΟ(Υ)Σ 356
3. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ 369
4. ΗΓΗΣΙΑΣ / ΗΓΗΣΙΝΟ(Υ)Σ 412
5. ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ 415
6. ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ 476
7. ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ 487
8. ΕΡΜΕΙΑΣ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ 495
9. ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ 498
10a. ΣΩΠΑΤΡΟΣ 502
10b. ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ 543

ΠΙΝΑΚΕΣ
1. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ 561
2. ΣΥΣΧΕΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΩΝ
α΄. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ 593
β΄. ΣΩΠΑΤΡΟΣ Ο ΠΑΦΙΟΣ / ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ. 594

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AAC	A. Caubet, A. Hermary et V. Karageorghis, *Arte Antique de Chypre au Musée du Louvre (du Chalcolithique à l'époque Romaine)*, Athènes (Fondation A. G. Leventis – Réunion des Musées Nationaux) 1992 [ἀριθμοί]
᾽Α. Β.	Βλ. κατωτ. Βοσκός [᾽Α. Β.]
Adler [Adl.]	Ada Adler, *Suidae Lexicon*, edidit –, partes I-V, Lipsiae (Teubner) 1928-1938
AHS	T. W. Allen – W. R. Halliday – E. E. Sikes, *The Homeric Hymns*, Oxford (Clarendon Press) 1936[2] / Amsterdam (Adolf M. Hakkert) 1963
ΑΚΕΠ	Κυρ. Χατζηιωάννου, *῾Η ᾽Αρχαία Κύπρος εἰς τὰς ῾Ελληνικὰς Πηγάς*, τόμ. Α΄-Στ΄, Λευκωσία 1971-1992 (βλ. καὶ Χατζηιωάννου) [ἀρ.]
ΑΚυΓ *ΑΚυΓ*[1] [*ΑΚυΓ*[1β΄]: ὁ μετὰ χεῖρας τόμος], *ΑΚυΓ*[2], *ΑΚυΓ*[3], *ΑΚυΓ*[4], *ΑΚυΓ*[5] [*ΑΚυΓ*[6]: ὑπὸ ἔκδ.]	*᾽Αρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία*, Λευκωσία (῞Ιδρυμα ᾽Αναστάσιος Γ. Λεβέντης) 1995-2007: *ΑΚυΓ*[1], 1995: τόμ. 1. *Ποίηση ᾽Επική Λυρική Δραματική*, ᾽Α. ᾽Ι. Βοσκοῦ / *ΑΚυΓ*[2], 1997: τόμ. 2. *᾽Επίγραμμα – ΑΚυΓ*[3], 2002: τόμ. 3. *Πεζογραφία*, ᾽Α. ᾽Ι. Βοσκοῦ (μὲ τὴν ἐπικουρία Αἰκ. Θεοδωροπούλου) / *ΑΚυΓ*[5], 1999: τόμ. 5. *Φιλοσοφία: Ζήνων ὁ Κιτιεύς*, Κ. Π. Μιχαηλίδη [*ΑΚυΓ*[6], 2008: τόμ. 6. *Φιλοσοφία: Κλέαρχος, Περσαῖος, Δημῶναξ καὶ ἄλλοι Κύπριοι φιλόσοφοι*, ᾽Ι. Ταϊφάκου], Συνεργάτες: ᾽Α. Λουκᾶς – ῎Ε. Χατζηαντωνίου-Δημοσθένους, Γενικὴ ἐποπτεία: Πάτροκλος Σταύρου) [ἀρ.]
Alden, *HoBH*	M. Alden, *Homer Beside Himself. Para-Narratives in the Iliad*, Oxford (University Press) 2000

Δὲν περιλαμβάνονται στὴ Βιβλιογραφία –μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις– ἄρθρα σὲ περιοδικά, τὰ ὁποῖα δίνονται στὸ κείμενο κατὰ κανόνα μὲ πλήρη στοιχεῖα καὶ συντομογραφοῦνται μόνο στὰ κεφάλαια ὅπου ἐμφανίζονται συχνά, μὲ ἀναφορὰ τῆς καθιερωμένης συντομογραφίας τοῦ τίτλου τοῦ περιοδικοῦ (βλ. *APh*: *L'Année Philologique*), τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ τόμου καὶ τῆς χρονολογίας ἔκδοσης (ἢ καὶ μὲ τὴ χρήση τῆς συντομογραφίας ὅ. π. = ὅπου παραπάνω).

Allen [All., A.] (*HOp*) — T. W. Allen, *Homeri Opera*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit –, tom. III (*Odysseae libros I-XII continens*) – IV (*Odysseae libros XIII-XXIV continens*) et V (*Hymnos Cyclum Fragmenta Margiten Batrachomyomachiam Vitas continens*), Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1908 / 1917-1919[2], 1974 (tom. III-IV) – (tom. V) 1912 / 1946 (with corrections), 1983 (Oxford Classical Texts: OCT). Βλ. καὶ Monro – Allen.

HOT — –, *Homer, the Origins and Transmission*, Oxford (Clarendon Press) 1924

AnAC — V. Karageorghis, *Ancient Art of Cyprus (The Cesnola Collection in The Metropolitan Museum of Art)*, in collaboration with J. R. Mertens and M. E. Rose, New York (distributed by H. N. Abrams) 2000 (*The Metropolitan Museum of Arts, New York*) [ἀρ.]

André [A.], *NPlR* — J. André, *Les noms de plantes dans la Rome antique*, Paris (Les Belles Lettres) 1985 (*Collection d'Études Anciennes*)

Aneziri, *DTZy* — S. Aneziri, "Zwischen Musen und Hof: Die dionysischen Techniten auf Zypern", *ZPE* 104 (1994) 179-98

Arnim (*Di. Chrys.*) — J. von Arnim, *Dionis Prusaensis quem vocant Chrysostomum quae exstant omnia*, edidit apparato critico instruxit –, voll. I-II, Berolini (Weidmann) 1893-1896 / repr. 1962

(*SVF*) — –, *Stoicorum Veterum Fragmenta*, voll. I-IV, Stutgardiae (Teubner) 1964

Ἀρχιμ. Κυπριανός, *Ἱστ.* — Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ, *Ἱστορία Χρονολογικὴ τῆς Νήσου Κύπρου (ἐρανισθεῖσα ἐκ διαφόρων Ἱστορικῶν καὶ συντεθεῖσα ἁπλῇ φράσει ὑπὸ τοῦ τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ Ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Κατακλυσμοῦ μέχρι τοῦ παρόντος, ἐν ᾗ προσετέθη καὶ ἡ περὶ τῆς Αὐτονομίας τῆς Ἱερᾶς Ἐκκλησίας τῶν Κυπρίων Ἔκθεσις τοῦ Ἀοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου Κυρίου Φιλοθέου Ἅμα καὶ περὶ ἐνδόξων Ἀνδρῶν καὶ Ἁγίων Κυπρίων πρὸς χάριν τῶν φιλοπατρίων συμπατριωτῶν, ἤδη πρῶτον δι' ἰδίων ἀναλωμάτων τυπωθεῖσα)*, αψπη΄. Ἐνετίησιν ἐν ἔτει 1788,

παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων

Athanassakis (*HH*) A. N. Athanassakis, *The Homeric Hymns (Translation, Introduction and Notes)*, Baltimore and London (The John Hopkins University Press) 1976

Aupert, *Guide d'Amath.* P. Aupert, *Guide d'Amathonte*, sous la direction de –, Paris (De Boccard) 1996 (École Française d'Athénes / Fondation A. G. Leventis. *Sites et Monuments*, 15)

Ὁδηγ. Ἀμαθ. – (κ.ἄ.), *Οδηγός Αμαθούντας*, Λευκωσία (*ΠΙΤΚ* σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου) 1999 (*Σειρά Αρχαιολογικών Οδηγών*)

Bachmann [Bachm.] (*Anecd. Gr.*) L. Bachmann, *Anecdota Graeca e codicibus manuscriptis Bibliothecae Regiae Parisiensis*, descripsit –, voll. I-II, Lipsiae 1828-1829 / Hildesheim (Olms) 1965

Baumeister [Baum.] (*HH*) A. Baumeister, *Hymni Homerici*, Lipsiae (Teubner) 1860

Bechtel, *HPGr* G. Bechtel, *Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*, Halle 1917 / Hildesheim (Olms) 1914

GD –, *Die griechischen Dialekte*, Bde 1-3, Berlin (Weidmann) 1921-1924 / 1963

LH –, *Lexilogus zu Homer. Etymologie und Stammbildung homerischer Wörter* Hildesheim (Olms) 1964

Bekker (*Anecd. Gr.*) I. Bekker, *Anecdota Graeca*, voll. I-III, Berolini (apud G. Reimerum) 1814-1821 / Graz (Akademische Druck- und Verlagsanstalt) 1965

Ben, van der (*HAphr*) N. van der Ben, "Hymn to Aphrodite 36-291: Notes on the *pars epica* of the Homeric Hymn to Aphrodite", *Mnemosyne* 39 (1986) 1-41

Bergk [B.^{2} / B.^{3} / B.^{4}] (*PLG* $^{2 / 3 / 4}$) Th. Bergk, *Poetae Lyrici Graeci*, edidit –, voll. I-III, Lipsiae (apud Reichenbachios) 1853^{2} [1843^{1}] / (Teubner) 1866-1867^{3}, 1878-1882^{4} [II. (editionis a. 1882 exemplar iteratum indicibus ab I. Rubenbauer confectis auctum) Lipsiae (Teubner) 1915 [ἀρ.]

Bernabé [Be.] (*PEG* ^{1}) A. Bernabé, *Poetae Epici Graeci. Testimonia et Fragmenta*, pars I. (cum Appendice Iconographica a R. Olmos confecta), Lipsiae (Teubner) 1987 [Be.^{1}] / editio correctior: Stutgardiae et Lipsiae (Teubner) 1996 [Be.^{2}]

(*PEG*^{2} vel *Orph.*) –, *Poetae Epici Graeci. Testimonia et Fragmenta*, pars II. *Orphicorum et Orphicis similium Testimonia et Fragmenta*, fasc. 1-2, Monachii et Lipsiae (K. G. Saur) 2004-2005 [Bibliotheca Teubneriana]

Bethe (*Poll.*) E. Bethe, *Pollucis Onomasticon*, e codicibus ab ipso collatis denuo edidit et adnotavit –, fasc. I-III, editio stereotypa editionis primae (1900-1937), Stutgardiae (Teubner) 1967 / [III] Stutgardiae et Lipsiae (Teubner) 1998

(*GrL*) –, *Griechische Lyrik*, Leipzig (Teubner) 1920

Bidez (*Julien*) J. Bidez, *L'empereur Julien. Oeuvres complètes* texte revu et traduit par –, tom. I.1-I.2, Paris (Les Belles Lettres) 1924-1960 (I.1: 1932, I.2: 1924 / 1960^2)

Boedeker, *AEGE* D. Boedeker, *Aphrodite's Entry into Greek Epic*, Leiden (E. J. Brill) 1974

Boissevain (*Cass. Di.*) U. P. Boissevain, *Cassii Dionis Cocceiani Historiarum Romanorum quae supersunt*, voll. I-III, Berlin (Weidmann) 1895-1901 / 1955

Boissonade (Boiss.) (*Anecd. Gr.*) J. Fr. Boissonade, *Ἀνέκδοτα. Anecdota Graeca* e codicibus regiis descripsit annotatione illustravit –, voll. I-V, Parisiis (Dupont) 1829-1833 / Hildesheim (Olms) 1962

Βοσκός [Ἀ. Β.], *ΜΑΦ* / *MAPh*^{2} Ἀ. Ἰ. Βοσκοῦ, *Μελέαγρος – Ἀχιλλεὺς καὶ Φοῖνιξ (Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἑνότητος τῆς Ἰλιάδος)*, ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου 1974 (Σύνδεσμος Ἑλλήνων Φιλολόγων Κύπρου «Στασῖνος», *Σειρὰ ἐπιστημονικῶν διατριβῶν*, 1) / A. I. Voskos, *Méléagre – Achille et Phénix. Contribution à la recherche de l'unité de l'Iliade*, trad. Hélène Reeb sous la direction d'Andreas Chatzisavas, Besançon (Editions Praxandre) 1997 / Nancy (A.D.R.A), 2010^2 (*Études anciennes*, 43)

ΑΚυΓ Βλ. ἀνωτ. *ΑΚυΓ*

Ὀνήσ. –, «Ὀνήσιλος: Ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο στὴ Σύγχρονη Κυπριακὴ Λογοτεχνία», *ΚυΣπ* 61 (1997), 3-33

Μορφὼ –, *Μορφὼ παροικήσουσι (Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρα)*, Λευκωσία Κύπρου 1999 [Χορηγός: Πολιτιστικὲς Ὑπηρεσίες Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου]

ΚυΣΠΑγΑ –, «Ἡ Κυπριακὴ συμβολὴ στοὺς Πανελλήνιους

ἀγῶνες τῆς ἀρχαιότητας», *ΠραΣΣΕ* 22-41

Bothe (*PCGF*) F. H. Bothe, *Poetarum Comicorum Graecorum Fragmenta (post Augustum Meineke)*, Parisiis (Firmin Didot) 1885

Bowa, *TrTh* C. A. Bowa, *Traditional Themes and the Homeric Hymns*, Chicago 1884

Bowra [B.], *TDI* C. M. Bowra, *Tradition and Design in the Iliad*, Oxford (Clarendon Press) 1930 / 1963 [2]

(*Pind.*) –, *Pindari Carmina, cum fragmentis*, recognovit brevique adnotatione instruxit –, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1935 / 1947[2], 1968 (OCT)

Βράχας, *EK* Φρ. Βράχα, *Ἑλληνιστικὴ Κύπρος*, Ἀθήνα (Ἐκδόσεις Ἐπικαιρότητα) 1984

Buck, *GD* C. D. Buck, *The Greek Dialects* (*Grammar, Selected Inscriptions, Glossary*), Chicago (University Press) 1955[2]

Buettner-Wobst (*Polyb.*) T. Buettner-Wobst, *Polybii Historiae*, edidit –, voll. I-IV, Lipsiae (Teubner) 1888-1905 / Stutgardiae 1962-1967

Burkert, *ΑρΕΘ* W. Burkert, *Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Θρησκεία* (*Ἀρχαϊκὴ καί Κλασσικὴ Ἐποχή*), μετάφρ. Ν. Π. Μπεζαντάκου – Ἀφρ. Ἀβαγιανοῦ, Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) 1993 [*Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*, Uster (Kohlhammer) 1977]

Burnet (*Plat.*) I. Burnet, *Platonis Opera*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit –, voll. I-V, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1900-1907 / 1967-1968 (OCT)

Butterworth [Butt.] (*Clem. Al.*) G. W. Butterworth, *Clement of Alexandria*, with an English translation by –, London (Heinemann) 1919 / repr. 1953 (LCL)

Bywater (*Aristot. Poet.*) I. Bywater, *Aristotelis, De arte poetica liber*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit –, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1897 / 1911[2], 1958 (OCT)

Γεωργιάδης, *ΙστΚ / HiCy* [Georgiadis] Κλ. Π. Γεωργιάδη, *Ἱστορία τῆς Κύπρου*, Λευκωσία 1978 [2] / *History of Cyprus*, Nicosia (D. Christophorou) χ.χ.

Γεωργίου, *AEMO* Μ. Π. Γεωργίου / M. P. Georgiou, *Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Μουσικὰ Ὄργανα / Ancient Greek Musical Instruments (ἀναζητῶντας τὸν συμπαντικὸ ἦχο / the quest for the resonance of the*

universe), Λευκωσία (Ἐκδόσεις Ἐν τύποις) 2007[2]

Γιαγκουλλῆς — Βλ. κατωτ. *ΕΕΘηΚ* καὶ *ΕπΕΛΚ*

CAH[3] — *The Cambridge Ancient History*, voll. I-VII, Cambridge (University Press) 1975[3]

Cameron, *CallCr* — A. Cameron, *Callimachus and his Critics*, Princeton, New Jersey (University Press) 1995

Càssola [Cà(ss).] (*InnO*) — F. Càssola, *Inni Omerici*, Milan (Fondazione Lorenzo Valla) 1975

Cesnola, *Salaminia* — A. P. di Cesnola, *Salaminia, Cyprus (The History, Treasures, and Antiquities of Salamis in the Island of Cyprus)*, London (Trübner and Co.) 1882 [1884[2], Whiting and Co.] / repr. Nicosia (Star Graphics) 1993

Censola, *Atlas* — L. P. di Cesnola, *A Descriptive Atlas of the Cesnola Collection of Cypriote Antiquities in the Metropolitan Museum of Art, New York*, vols. 1-3, Boston (vol. 1) – New York 1885-1903

Cyprus — –, *Cyprus: Its Ancient Cities, Tombs, and Temples (A Narrative of Researches and Excavations during ten years' residence as American Consul in that Island)*, London (John Murray) 1877 / New York (Harper & Brothers) 1878[2], repr. (With a Foreword by St. Swiny) Nicosia (Star Graphics) 1991

Chantraine [Chantr.] (*Dict.*) — P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque (Histoire de mots)*, vols. 1-4, Paris (Éditions Klincksieck) 1968-1980 (Nouveau tirage, 1-2: 1990 / 3-4: 1984)

Chavane – Yon [CY] — Βλ. κατωτ. *TSal* 1

Christ [Chr.] (*Pind.*) — W. Christ, *Pindari Carmina, cum deperditorum fragmentis selectis*, recognovit –, Lipsiae (Teubner) 1879

Christ, *GGrL* — W. Christ – O. Stählin, *Geschichte der griechischen Literatur*, München 1920[6] (βλ. καὶ Schmidt – Stählin) (Ἑλλην. μετάφρ. παλαιότερης ἔκδοσης: *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας*, μετάφρ. ὑπὸ Λ. Κώνστα – Ν. Πολίτου, τόμ. 1-2, Ἀθῆναι 1900-1905)

CIl — G. S. Kirk (General editor), *The Iliad: A Commentary,* vols. I-VI, Cambridge (University Press) 1985-1993 [vol. I: books 1-4, G. S. Kirk (1985). II: books 5-8, G. S. Kirk (1990). III: books 9-12, B. Hainsworth (1993). IV: books

13-16, R. Janko (1992). V: books 17-20, M. N. Edwards (1991). VI: books 21-24, N. Richardson (1993).] [Ἑλλ. ἔκδ.: *Ομήρου Ιλιάδα (Κείμενο και Ερμηνευτικό Υπόμνημα)*, Επιμέλεια: Αντώνης Ρεγκάκος (Α΄-Στ΄) – Δανιήλ Ιακώβ (Α΄), μετάφρ.: Φιλιώ Φιλίππου (Α΄, Β΄), Μαρία Καίσαρ (Γ΄, Ε΄), Ρένα Χαμέτη (Δ΄), Μαρία Νούσια (Στ΄), Θεσσαλονίκη (Univ. Studio Press. Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών) 2003 (Α΄, Β΄, Δ΄, Ε΄) – 2004 (Γ΄) – 2005 (Στ΄)]

CIS (Nicolaou) — I. Nicolaou, *Cypriot Inscribed Stones (Picture Book nº 6)*, Cyprus 1971 (Republic of Cyprus: Ministry of Communications and Works, Department of Antiquities)

Clay, *Olymp.* — Jenny Strauss Clay, *The Politics of Olympus: Form and Meaning in the major Homeric Hymns*, Princeton (University Press) 1989

CNGr [1] — *Διοσκουρίδης, Περὶ ὕλης ἰατρικῆς / Dioscurides, De materia medica: Ὁ Ἑλληνικὸς κώδικας 1 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως / Codex Neapolitanus Graecus 1 of the National Library of Naples*, Εἰσαγωγικὰ κείμενα / Introductory Texts M. Giancaspro – G. Cavallo – A. Touwaide, Ἐπιστημονικὴ ἐπιμέλεια & παλαιογραφικὴ μεταγραφὴ / Scientific consultant & palaeographic transcription Ἀγ. Τσελίκας, Ἀθήνα (ΜΙΛΗΤΟΣ) χ.χ.

COd — A. Heubeck et al., *A Commentary on Homer's Odyssey*, vols. I-III, Oxford (Clarendon Press) 1988-1992 [vol. I: Introduction and Books i-viii, A. Heubeck, Stephanie West, J. B. Hainsworth (1988). II: Books ix-xvi, A. Heubeck, A. Hoekstra (1989). III: Books xvii-xxiv, J. Russo, M. Fernandez-Gatiani, A. Heubeck (1992).] [Ἑλλ. ἔκδ.: *Ομήρου Οδύσσεια (Κείμενο και Ερμηνευτικό Υπόμνημα)*, Επιμέλεια Αντ. Ρεγκάκος, μετάφρ. Μαρία Καίσαρ (Α΄) – Ρένα Χαμέτη (Β΄) – Φιλιώ Φιλίππου (Γ΄), Αθήνα (Παπαδήμας) 2004 (Α΄) – 2005 (Β΄, Γ΄). Ἡ Ἑλλ. μετάφρ. ἀπὸ τὴν Ἰταλ. ἔκδ.: *Omero Odissea*, 1999-2000)]

Coll. Alex. (Powell) — I. U. Powell, *Collectanea Alexandrina (Reliquiae minores poetarum Graecorum aetatis Ptole-*

maicae 323-146 A. C. Epicorum, Elegiacorum, Lyricorum. Cum Epimetris in Indice Nominum), edidit –, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1925

Companion H. A. J. B. Wace – F. H. Stubbings (eds.), *A Companion to Homer*, London (Macmillan) 1962 / 1974 (Ἑλλην. μετάφρ. Α΄ μέρους ὑπὸ διαφόρων: *Ὅμηρος. A Companion to Homer*, Ἀθῆναι [Καρδαμίτσα] 1984)

Consbruch (*Hephaest.*) M. Consbruch, *Hephaestionis Enchiridion*, cum commentariis veteribus edidit – (accedunt variae metricorum Graecorum reliquiae), editio stereotypa editionis anni MCMVI, Stutgardiae (Teubner) 1971

Couat, *Alex. Poetry* Aug. Couat, *Alexandrian Poetry under the first three Ptolemies (324-222 B.C.)*, with a supplementary chapter by Em. Cahen, translated by J. Loeb, London 1931

CPG [L. – S., LS.] E. L. Leutsch – F. G. Schneidewin, *Corpus Paroemiographorum Graecorum*, voll. I-II, Goettingae (Vandenhoeck & Ruprecht) 1839-1851

Cramer (*Anecd. Gr. Oxon.*) J. A. Cramer, *Anecdota Graeca e codicibus manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, descripsit –, voll. I-IV, Oxford (University Press) 1835-1837 / Amsterdam (Hakkert) 1963

(*Anecd. Gr. Par.*) –, *Anecdota Graeca e codicibus manuscriptis Bibliothecae Regiae Parisiensis*, voll. I-IV, Oxford (University Press) 1839-1841 / Hildesheim (Olms) 1967

CY, *TSal*[1] Βλ. κατωτ. *TSal*[1]

CySS Fr. Vandenabeele – R. Laffineur, *Cypriote Stone Sculpture (Proceedings of the Second International Conference of Cypriote Studies, Brussels – Liège, 17-19 May, 1993)*, edited by –, Brussels – Liège (A. G. Leventis Foundation / Vrije Universiteit Brussel – Université de Liège) 1994

D' Alessio, *ArgCC* G. B. D' Alessio, "Le *Argonautiche* di Cleone Curiense", στὸ *La Letteratura Ellenistica. Problemi e prospettive di ricerca (Atti del Colloquio Internationale, Università di Roma "Tor Vergata", 29-30 aprile 1997)*, a cura di R. Pretagostini, Roma (Edizioni Quasar) 2000, σσ. 91-112

Davies [Da.], (*EGrF*) M. Davies, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht) 1988

EpCy –, *The Epic Cycle*, Bristol (Classical Press) 1989

Deecke (*InES*) W. Deecke, *Die griechisch-kyprischen Inschriften in epichorischen Schrift, Text und Umschreibung* (in ed. H. Collitz et al., *SGDI*, Band I, Göttingen 1884)

Denniston (*GrP*) J. D. Denniston, *The Greek Particles*, Oxford (Clarendon Press) 1966 (corrected reprint of 2nd ed.)

Desrousseaux (*Athen.*) A. M. Desrousseaux, *Athénée de Naucratis Les Deipnosophistes*, livres I et II, texte établi et traduit par –, avec le concours de Ch. Astruc, Paris (Les Belles Lettres) 1956

Diehl [D. / D.^{3}] (*ALG* / *ALG*^{3}) E. Diehl, *Anthologia Lyrica Graeca*, vol. II, Lipsiae (Teubner) 1925 / E. Diehl – R. Beutler, fasc. 1-3, 1949-1952^3 [ἀρ.]

Diels, *DGr* H. Diels, *Doxographi Graeci*, collegit recensuit prolegomenis indicibusque instruxit –, editio quarta: exemplar editionis primae anni 1879 lucis ope impressum, Berolini (de Gruyter) 1965

Diels – Kranz [D. – K.] H. Diels – W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker* (Griechisch und Deutsch), Bande I-III, Zürich (Weidmann) 1984-1985^6 / 1992-1993 [Βλ. καὶ Ἑλλ. ἔκδ.: *Οἱ Προσωκρατικοί: Οἱ μαρτυρίες καὶ τὰ ἀποσπάσματα*, τόμ. Α΄, Ἀπόδοση στὰ νέα ἑλληνικά – ἐπιμέλεια Βασ. Ἀ. Κύρκος, συνεργασία Δ. Γ. Γεωργοβασίλης, φιλολογικὴ ἐποπτεία Γ. Ἀ. Χριστοδούλου, Ἀθήνα (Παπαδήμας) 2005]

Dilts (*Aelian.*) M. R. Dilts, *Claudii Aeliani, Varia historia*, edidit –, Leipzig (Teubner) 1974

Dindorf [Di(nd).] (*Harpocr.*) G. Dindorf, *Harpocrationis Lexicon in decem oratores Atticos*, ex recensione –, tom. I-III, Oxonii (e typographeo Academico) 1853 / Groningen (Bouma's Boekhuis) 1969

(*Euseb.*) –, *Eusebii Caesariensis opera*, recognovit –, voll. I-II. *Praeparatio Evangelica*, Lipsiae (Teubner) 1867

(*Schol. Il.*) –, *Scholia Graeca in Homeri Iliadem*, ex codicibus aucta et emendata edidit –, tom. I-IV, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1875-1877

Dohm (*Mageiros*) H. Dohm, *Mageiros. Die Rolle des Kochs in*

der griechisch-römischen Komödie, München (Beck) 1964 (*Zetemata. Monographien zur klassischen Altertumswissenschaft*, hrsg. von E. Burgk – H. Diller, Heft 32)

Dorandi [Dor.] (*Antig. Caryst.*) — T. Dorandi, *Antigone de Caryste. Fragments*, texte établi et traduit par –, Paris (Les Belles Lettres) 1999

Drachmann (*Schol. Pind.*) — A. B. Drachmann, *Scholia vetera in Pindari carmina*, recensuit –, voll. I-III, Lipsiae (Teubner) 1903-1927 / Amsterdam (Hakkert) 1964-1969

Dübner (*SchTheocr*) — F. Dübner, *Scholia in Theocritum*, auctiora reddidit et annotatione critica instruxit –, Parisiis (Firmin Didot) 1849

Dumortier [Dum.] (*Plut. Mor.*) — J. Dumortier, *Plutarque*, *Œuvres morales*, tom. VII. première partie: *Traités de morale* (27-36), texte établi et traduit par –, avec la collaboration de J. Defradas, Paris (Les Belles Lettres) 1975

East. – Knox, *ΙΑΕΛ*[4] — P. E. Easterling – B. M. W. Knox, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μετάφρ. Ν. Κονομή – Χρ. Γρίμπα – Μ. Κονομή, Τέταρτη έκδοση αναθεωρημένη, επιμέλεια Α. Στεφανή, Αθήνα (Παπαδήμας) 2000 [*The Cambridge History of Classical Literature*, vol. I: *Greek Literature*, Cambridge (University Press) 1985]

Eck, J. van (*Aphr.*) — J. van Eck, *The Homeric Hymn to Aphrodite. Introduction, Commentary and Appendices*, Diss. Utrecht 1978

ECy (MSW) — A. S. Murray – A. H. Smith – H. B. Walters, *Excavations in Cyprus* (Request of Miss E. T. Turner to the British Museum), London 1900

Edmonds [E.] (*FrAC*) — J. M. Edmonds, *The Fragments of Attic Comedy after Meineke, Bergk, and Kock (augmented, newly edited with their contexts, annotated, and completely translated into English verse*), vols. I-IIIB, Leiden (Brill) 1957-1961

ΕΕΘηΚ (Γιαγκουλλῆς) — Κ. Γ. Γιαγκουλλής, *Μικρός ερμηνευτικός και ετυμολογικός θησαυρός της κυπριακής διαλέκτου (Από το δέκατο τρίτο αιώνα μέχρι σήμερα)*, Λευκωσία 1997 (*Βιβλιοθήκη Κυπρίων λαϊκών ποιητών*, αρ. 58)

ΕΘΗρΑΚ — Βλ. κατωτ. Καραγιώργης [ἀρ.]

ΕλλΜ — Ι. Θ. Κακριδής, *Ελληνική Μυθολογία*. Γενική εποπτεία: –, Αθήνα (Εκδοτική Αθηνών) 1986

Engel, *Kypros* — W. Engel, *Kypros (Eine Monographie)*, Teilen I-II, Berlin (Reimer) 1841

ΕπΕΛΚ (Γιαγκουλλῆς) — Κ. Γ. Γιαγκουλλή, *Επίτομο ετυμολογικό και ερμηνευτικό λεξικό της κυπριακής διαλέκτου*, Λευκωσία 1992

Erbse (*SchHomIl*) — H. Erbse, *Scholia Graeca in Homeri Iliadem (Scholia vetera)*, recensuit –, voll. I-VII, Berolini (de Gruyter) 1969-1988

ESCy — E. Peltenburg (ed.), *Early Society in Cyprus*, Edinburgh (University Press in assoc. with the National Museums of Scotland and the A. G. Leventis Foundation) 1989

Evelyn-White (*HHH*) — H. G. Evelyn-White, *Hesiod, the Homeric Hymns and Homerica*, London (Heinemann) – Cambridge Mass. (Harvard University Press) 1936²/1954 (LCL)

ΖΠ, *ΦΦΚυ* — Κυρ. Ζαννέττου-Παντελή, *Τα Φαρμακευτικά φυτά της Κύπρου / The Medical Plants of Cyprus* (δίγλωσσο), Λάρνακα 1998

Fabricius, *BGr* — J. A. Fabricius, *Bibliotheca Graeca sive notitia scriptorum veterum Graecorum* (…), *cur. G. C. Harless*, voll. I-XII, Hamburgi (apud C. E. Bohm) 1790-1809 / Hildesheim (Olms) 1966-1970

FCG (Meineke) — A. Meineke, *Fragmenta Comicorum Graecorum*, voll. I-V2, Berolini (G. Reimer) 1839-1857 [vol. IV, *Fragmenta Poetarum Comoediae Novae*, Berolini 1841/Berlin (de Gruyter) 1970] [ἀρ.]

FGrH (*FGrHist*) — F. Jacoby, *Die Fragmente der griechischen Historiker*, Teil. I-IIIC.2, Berlin (Weidmann) – Leiden (Brill) 1923-1958 / Leiden (Brill) 1957-1969/³1993 – [IIIC.1: *Commentary on Nos. 608a-608*, by Ch. W. Fornara, Leiden – New York – Köln (Brill) 1994]

FGrHC — –, *Die Fragmente der griechischen Historiker Continued* (Part Four: *Biography and Antiquarian Literature*, edited by G. Schepens), IVA: *Biography*, Fasc. 7: *Imperial and Undated Authors*, by J. Radicke, Leiden – Boston – Köln (Brill) 1999

FHG — C. et Th. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, voll. I-V, Parisiis (Firmin-Didot) 1868-1874 [vol. I: auxerunt, notis et prolegomenis illustrarunt, indice plenissimo instruxerunt Car. et Theod. Mülleri. voll. II-V: collegit, disposuit, notis et prolegomenis illustravit, indicibus instruxit Car. Müllerus]

Flacelière al. (*Plut. Mor.*) — R. Flacelière al., *Plutarque. Oeuvres Morales*, tom. I, 1re partie. *Introduction générale* par R. F. et J. Irigoin – *De l'éducation des enfants*, texte établi et traduit par J. Sirinelli – *Comment lire les poètes*, texte établi et traduit par A. Philippou, Paris (Les Belles Lettres) 1987

Flacelière – Chambry [Fl. – Ch. / FC.] (*Plut. Vies*) — R. Flacelière et É. Chambry, *Plutarque. Vies*, tom. XI: *Agis-Cléomène – Les Gracques*, texte établi et traduit par –, Paris (Les Belles Lettres) 1976

Flourentzos, *SarcP* — P. Flourentzos, *The Sarcophagus of Palaipafos*, Lefkosia (Department of Antiquities, Cyprus) 2007

Fontenrose, *Delphic Oracle* — J. Fontenrose, *The Delphic Oracle (its Responses and Operations, with a Catalogue of Responses)*, California (University Press) 1978

Fraser — Βλ. κατωτ. *LGPN* 1 καὶ *LGPN* 3A

Frazer, *Adonis* — J. G. Frazer, *Adonis, Attis, Osiris (Studies in the History of Oriental Religion)*, vols. I-II, London (Macmillan) 1913-1914[3] / 1922 (: The Golden Bough, vols. III-IV)

Apollod. — –, *Apollodorus: The Library (with an English Translation)*, vols. I-II, London (Heinemann) – Cambridge Mass. (Harvard University Press) 1921 (LCL)

Friedrich, *MAphr* — P. Friedrich, *The Meaning of Aphrodite*, Chicago (University Press) 1978

Frisk (*GrEW*) — H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Bde I-III, Heidelberg (Winter) 1960-1972 / 1973[2]

Fröhder, *HomH* — D. Fröhder, *Die Dichterische Form der Homerischen Hymnen untersucht am Typus der mittelgrossen Preislieder*, Hildesheim (Olms) 1994 (*Spudasmata*, 53)

Gärtner — Βλ. κατωτ. Lindskog – Ziegler καὶ Paton al.

Gaisford [G(aisf).] (*Paroem. Gr.*) — Th. Gaisford, *Paroemiographi Graeci*, quorum pars nunc primum ex codicibus manuscriptis

vulgatur, edidit –, Neudruck der Ausgabe 1836, Osnabrück (Biblio Verlag) 1972

(*Etym. M.*) –, *Etymologicum Magnum seu verius Lexicon saepissime vocabulorum origines indegans ex pluribus Lexicis Scholiastis et Grammaticis anonymi cuiusdam opera concinnatum*, ad codd. mss. recensuit et notis variorum instruxit –, Oxonii (e typographeo Academico) 1848 / Amsterdam (Hakkert) 1994

(*Hephaest.*) –, *Ἡφαιστίωνος Ἐγχειρίδιον περὶ μέτρων καὶ ποιημάτων* / *Hephaestionis Alexandrini Enchiridium*, iterum edidit –, tom. I, Oxonii (e typographeo Academico) 1856

Gemoll (*HH*) A. Gemoll, *Die homerischen Hymnen*, Leipzig (Teubner) 1886

Gomme – Sandbach, *Men. Comm.* A. W. Gomme – F. H. Sandbach, *Menander: a Commentary*, Oxford (University Press) 1973/ 1983

GrAHE (GP) A. S. F. Gow – D. L. Page, *The Greek Anthology. Hellenistic Epigrams*, vols. I-II, Cambridge (University Press) 1965 [ἀῳ.]

Greene (*Schol. Plat.*) G. C. Greene, *Scholia Platonica*, contulerunt atque investigaverunt F. de Forest Allen, Io. Burnet, C. P. Parker, omnia recognita praefatione indicibusque instructa edidit –, Haverfordiae in civitate Pennsylvaniae (Societas Philologica Americana) 1938 (*Philological Monographs*, 8)

Grimal, *Dict. Myth.* P. Grimal, *The Dictionary of Classical Mythology*, transl. by A. R. Maxwell-Hyslop, Oxford (Blackwell) 1987[2] [*Dictionnaire de la Mythologie grecque et romaine*, Paris (Presses Universitaires de France) 1951]

Gulick [Gul.] (*Athen.*) C. B. Gulick, *Athenaeus, The Deipnosophists*, vols. I-VII, Cambridge Mass. (Harvard University Press) – London (Heinemann) 1927-1941 / rev. 1930: vol. VI – 1971: vol. 1 (LCL)

Hansen (*Hesych.*) P. A. Hansen, *Hesychii Alexandrini Lexicon*, vol. III. *Π-Σ*, editionem post Kurt Latte continuans recensuit et emendavit –, Berlin – New York (de Gruyter) 2005 (*SGLG* 11.3). Βλ. καὶ ἀνωτ. *CEG*[1] καὶ *CEG*[2] καὶ κατωτ. *LGVI*[1] καὶ *LGVI*[2]

Heitsch [H.], (*AAH*) — E. Heitsch, *Aphroditehymnos, Aeneas und Homer (Sprachliche Untersuchungen zum Homerproblem)*, Göttingen (Vandenhoeck und Ruprecht) 1965 (*Hypomnemata, Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben*, 15)

Henry (*Phot. Bibl.*) — P. Henry, *Photius. Bibliothèque*, vols. I-VIII, Paris (Les Belles Lettres) 1959-1977

Hermann [Herm.] (*HHE*) — H. Hermann, *Homeri hymni et epigrammata*, Leipzig 1806

HGLC — Pierides Foundation (Larnaca), *The History of the Greek Language in Cyprus* (*Proceedings of an International Symposium Sponsored by the Pierides Foundation, Larnaca, Cyprus, 8-13 Sept. 1986*), Editors: J. Karageorghis – O. Masson, Nicosia 1988

Hicks (*Diog. Laert.*) — R. D. Hicks, *Diogenes Laertius, Lives of eminent Philosophers*, with an English translation by –, vols. I-II, London (Heinemann) 1925 / 1969 (LCL)

Hilgard (*Schol. Dion. Thr.*) — A. Hilgard, *Scholia in Dionysii Thracis Artem grammaticam*, recensuit et apparatum criticum indicesque adiecit –, Lipsiae (Teubner) 1901 / Hildesheim (Olms) 1965 (*Grammatici Graeci* I.3)

Hill, *HC* — G. F. Hill, *A History of Cyprus*, vol. I: *To the Conquest by Richard Lion Heart*, Cambridge (University Press) 1940 / 1949

Hiller – Crusius [H. – Cr.] (*AnthL*) — E. Hiller – O. Crusius, *Anthologia Lyrica (sive lyricorum Graecorum veterum praeter Pindarum reliquiae potiores)*, post Theodorum Bergkium quartum edidit Eduardus Hiller, exemplar emendavit atque novis Solonis aliorumque fragmentis auxit O. Crusius, Lipsiae (Teubner) 1897

Hoekstra, *FT* — A. Hoekstra, *The Sub-epic Stage of the Formulaic Tradition: Studies in the Homeric Hymns to Apollo, to Aphrodite and to Demeter*, Amsterdam (North Holland Publishing Co.) 1969 (*Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Aft. Letterkunde*, 75.2)

Hoffmann, O. (*GD*$^{1/2/3}$) — O. Hoffmann, *Die griechischen Dialekte in ihrem historischen Zusammenhange* (*mit den wichigsten ihrer Quellen*), Bde I-III, Göttingen (Van-

denhoeck und Ruprecht) 1891-1898 [σσ. καὶ ἀρ.]

Hofm(ann) – Παπαν. J. B. Hofmann, *Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἐξελληνισθὲν ὑπὸ* Α. Δ. Παπανικολάου, ἐν Ἀθήναις 1974 [*Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, München 1950 / Darmstadt 1966]

Holzinger [Holz.] (*Lycophr.*) C. von Holzinger, *Lykophron's Alexandra (Griechisch und Deutsch mit erklärenden Anmerkungen)*, Leipzig (Teubner) 1895 / Hildesheim – N. York (Olms) 1973

Hommossany, *Μελέτες* Nahed el Hommossany, *Μελέτες πάνω στους θεσμούς των πόλεων της Κύπρου κατά την Πτολεμαϊκή περίοδο*, διδ. διατρ. (Ε.Κ.Π.Α., Τμήμα Ι. – Α.), Αθήνα 1994

Hude (*Herodot.*) C. Hude, *Herodoti Historiae*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit –, tom. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1908, 1913-1920[2] / 1927[3]

Humbert [Hu(mb).] (*Hymnes*) J. Humbert, *Homère, Hymnes*, Paris (Les Belles Lettres) 1936 / 1959

Hutschinson, *HellP* / *ΕλλΠ* G. O. Hutschinson, *Hellenistic Poetry*, Oxford (University Press) 1988 / *Ἡ Ἑλληνιστική Ποίηση*, Μετάφραση: Λιάνα Χατζηκώστα, Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) 2007

Huxley, *GEP* G. L. Huxley, *Greek Epic Poetry: From Eumelus to Panyassis*, London (Faber) 1969

ΙαΒυζΧ Σπουδαστήριο Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς, Ἰατρικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, *Ἰατρικὰ Βυζαντινὰ Χειρόγραφα*, Κείμενα: Ἑλ. Γλύκατζη-Ἀρβελέρ, Θαν. Διαμαντόπουλος, Α. Hohlweg, Ἀγ. Τσελίκας, Ἐπιμελητὴς ἔκδοσης: Θαν. Διαμαντόπουλος, Ἀθήνα (Δόμος) 1995

ICS (Masson) O. Masson, *Les Inscriptions Chypriotes Syllabiques (Recueil critique et commenté)*, Paris (Éditions E. de Boccard) 1961 (École Française d' Athènes, *Études Chypriotes* 1) / 1983[2] [ἀρ.]

IEE *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τόμ. Α΄-ΙΣΤ΄, Ἀθῆναι (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν) 1970-1979

IKour (Mitford) T. B. Mitford, *The Inscriptions of Kourion*, Philadelphia 1971 (American Philosophical Society) [ἀρ.]

ISal (Mitford – Nicolaou) T. B. Mitford – I. K. Nicolaou, *Salamis*, vol. 6: *The Greek and Latin Inscriptions from Sala-*

mis (Published for the Republic of Cyprus by the Department of Antiquities, Cyprus, and printed by the Nicosia printing works Chr. Nicolaou and Sons Ltd.), Nicosia Cyprus 1974 [ἀρ.]

ΙστΚ Θ. Παπαδοπούλλου, *Ἱστορία τῆς Κύπρου*, ἐκδιδομένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν –, τόμ. Α′-Β′: *Ἀρχαία Κύπρος* (μέρος α′: *Φυσικογεωγραφικὴ εἰσαγωγή, Προϊστορικοὶ χρόνοι, σχέσεις πρὸς ὁμόρους χώρους* – μέρος β′: *Ἀρχαῖα βασίλεια – Ἑλληνιστικὴ Κύπρος – Ἐπαρχία τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, Ἀρχαία θρησκεία – Ἀρχαία γραφή – Γραμματεία καὶ φιλοσοφία – Ἀρχαῖα τοπωνύμια, Βιβλιογραφία – Χρονολογικοὶ καὶ συγχρονικοὶ πίνακες*/[ἡμίτομ.:] *Πίνακες*, Ἐπιλογὴ καὶ ἐπιμέλεια Ἀ. Δημητρίου), Λευκωσία 1997-2000 (Ἵδρυμα Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ′, Γραφεῖον Κυπριακῆς Ἱστορίας)

Jacoby [J(ac).] Βλ. ἀνωτ. *FGrH*

Jacoby, *Atthis* F. Jacoby, *Atthis: The Local Chronicles of Ancient Athens*, Oxford (Clarendon Press) 1949

Janko, *HHH* R. Janko, *Homer, Hesiod and the Hymns: Diachronic Development in Epic Diction*, Cambridge (University Press) 1982/1987

Jouan, *ELCC* F. Jouan, *Euripide et les Légendes des Chants Cypriens. Des Origines de la Guerre de Troie à l'Iliade*, Paris (Les Belles Lettres) 1966

Kaibel [Kaib.], *CGF* G. Kaibel, *Comicorum Graecorum Fragmenta*, edidit –, vol. I.1: *Doriensium comoedia, Mimi, Phlyaces*, Berolini (Weidmann) 1899/1958[2]

(*EG*) –, *Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta*, Berlin 1878 / Hildesheim (Olms) 1965

(*Athen.*) –, *Athenaei Naucratitae Dipnosophistarum Libri XV*, recensuit – . Editio stereotypa editionis prioris (1887-1890), voll. I-III, Stutgardiae (Teubner) 1965-1966

Κακριδῆς, *ΠΟΗ* Ἰ. Θ. Κακριδῆς, *Προομηρικά, Ὁμηρικά, Ἡσιόδεια*, Ἀθήνα 1980 (*Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Φιλολόγου*, 13)

Karageorghis, *Kypris* J. Karageorghis, *Kypris, The Aphrodite of Cyprus (Ancient sources and archaeological evidence)*, Nicosia (A. G. Leventis Foundation, with the

collaboration of the Cyprus Tourism Organisation) 2005

Karageorghis, *SalCy* — V. Karageorghis, *Salamis in Cyprus (Homeric, Hellenistic and Roman)*, London (Thames and Hudson) 1969

CyStAR — –, *Cyprus: From the Stone Age to the Romans*, London (Thames and Hudson) 1982 [*Ancient Peoples and Places*]

CyM — –, *The Cyprus Museum, Nicosia*, Nicosia – Cyprus (Epiphaniou) 1989

AAC / *AnAC* — Βλ. ἀνωτ. *AAC* (1992) / *AnAC* (2000)

Καραγιώργης, *Ἀρχ. Κύπρος* — Β. Καραγιώργη, *Ἀρχαία Κύπρος: Ἀπὸ τὴ Νεολιθικὴ Ἐποχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς Ρωμαϊκῆς*, Ἀθήνα (*MIET*) 1978

ΕΘΗΡΑΚ — –, *Ἕλληνες Θεοί καί Ἥρωες στήν Ἀρχαία Κύπρο*, Ἀθήνα (Ἐμπορική Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος) 1998

Κύπρ. — –, *Κύπρος (Το Σταυροδρόμι της Ανατολικής Μεσογείου, 1600-500 π.Χ.)*, Αθήνα (ΚΑΠΟΝ) 2002

Μουσ. Κύπρ. — –, *Τὸ Μουσεῖο τῆς Κύπρου, Λευκωσία* [Ἀθήνα] (Ἐπιφανίου) [χ.χ.] (βλ. καὶ ἀνωτ. Karageorghis, *CyM*)

Kassel – Austin [K. – A.] (*PCG*) — R. Kassel – C. Austin, *Poetae Comici Graeci (PCG)*, ediderunt –, voll. I-VIII, Berolini et Novi Eboraci (de Gruyter) 1983-2001

KE [Ξυδ(ᾶς), X(yd).] — Χ. Χ. Ξυδᾶ, *Τὰ Κύπρια ἔπη (Προλεγόμενα, Κείμενο, Ἑρμηνεία)*, Ἀθήνα 1979

Kerényi, *Μυθ.* — Κ. Κερένυϊ, *Ἡ Μυθολογία τῶν Ἑλλήνων*, μετάφρ. Δ. Σταθοπούλου, Ἀθῆναι (Ἑστία) 1974

Kiessling [Kiess.] (*Τζέτζ.*) — Th. Kiessling, *Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου Βιβλίον Ἱστορικῆς τῆς διὰ στίχων πολιτικῶν Ἄλφα δὲ καλουμένης. Ioannis Tzetzae Historiarum variarum Chiliades*, Graece Textum ad Fidem duorum codicum Monacensium recognovit, brevi adnotatione et indicibus instruxit –, Leipzig 1826 / Hildesheim (Olms) 1963

Kinkel [Kink.] (*EGF*) — G. Kinkel, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, collegit disposuit commentarium criticum adiecit –, vol. I, Lipsiae (Teubner) 1877

Kinyras — *Kinyras. L'Archéologie française à Chypre* / *French*

Archaeology in Cyprus, Table-ronde tenue à Lyon, 5-6 Novembre 1991 / Symposium held in Lyons November 5th-6th 1991, sous la direction de Marguerite Yon, Lyon (Diffusion de Boccard) 1993 (*Travaux de la Maison de l'Orient*, nº 22: Ouvrage publié avec le concours de la Fondation A. G. Leventis et de la Commission des Fouilles du Ministère des Affaires Étrangères)

Kirk, *HOT* — G. S. Kirk, *Homer and the Oral Tradition*, Cambridge – London – New York – Melbourne (Cambridge University Press) 1976

CIl — Βλ. ἀνωτ. *CIl*

Kock [K.] (*CAF*) — Th. Kock, *Comicorum Atticorum Fragmenta*, edidit –, voll. I-III, Lipsiae (Teubner) 1880-1888 / Netherlands (Hes Publishers) 1976

Köchly (*CEG*) — A. Köchly, *Corpus Epicorum Graecorum*, Lipsiae (Teubner) 1874[2]

Κοραῆς (*Στράβ.*) — Ἀ. Κοραῆ, *Στράβωνος Γεωγραφικῶν Βιβλία ἑπτακαίδεκα ἐκδίδοντος καὶ διορθοῦντος –, φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῶν ὁμογενῶν Χίων, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος*, μέρη Α΄-Δ΄, Ἐν Παρισίοις (ἐκ τῆς τυπογραφίας Ι. Μ. Ἐβερράρτου) 1815-1819

Koster (*SchAristoph*) — W. J. W. Koster (et al.), *Scholia in Aristophanem (sumptus suppeditante Instituto Batavo Scientiae purae)*, edidit edendave curavit –. Pars I. *Prolegomena de comoedia. Scholia in Acharnenses Equites Nubes*, fasc. I B-III.2, Groningen (Bouma's Boekhuis B.V.), 1974-1977: fasc. I B continens *Scholia in Aristophanis Acharnenses*, ed. N. G. Wilson, 1975; fasc. III.1 continens *Scholia vetera in Nubes*, ed. D. Holwerda (cum duabus appendicibus, quas subministravit W. J. W. Koster), 1977; fasc. III.2 continens *Scholia recentiora in Nubes*, ed. W. J. W. Koster, 1974. Pars II. *Scholia in Vespas Pacem Aves et Lysistratam*, fasc. III-IV, Groningen (Egbert Forsten) 1991-1996: fasc. III continens *Scholia vetera et recentiora in Aristophanis Aves*, ed. D. Holwerda, 1991; fasc. IV continens *Scholia in Aristophanis Lysistratam*, ed. J. Hangard†, 1996

Kristeller, *GrPhH* — P. O. Kristeller, *Greek Philosophers of the Helle-*

nistic Age, London – New York (Columbia Univ. Press) 1993

Kühn (K.) (*Galen.*) C. G. Kühn, *Κλαυδίου Γαληνοῦ Ἅπαντα. Claudii Galeni Opera omnia*, voll. I-XX, Lipsiae (Knobloch) 1821-1833 / repr. Hildesheim (Olms) 1964-1965 (μὲ ἐπίλογο καὶ βιβλιογραφία K. Schulsring)

Kullmann, *QuIl* W. Kullmann, *Die Quellen der Ilias (Troischer Sagenkreis)*, Weisbaden (Steiner) 1960 (*Hermes, Einzelschriften*, Heft 14)

Λαμπάκη-Μίχα, *Διατροφή* Ἀσπ. Λαμπάκη-Μίχα, *Ἡ διατροφὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατὰ τοὺς ἀρχαίους κωμωδιογράφους*, διδ. διατρ. (Ε.Κ.Π.Α.), Ἀθήνα 1984

Lasserre – Livadaras [L. – L., LL.] F. Lasserre – N. Livadaras, *Etymologicum Magnum Genuinum, Symeonis Etymologicum (una cum magna Grammatica), Etymologicum Magnum Auctum*, synoptice ediderunt –, vol. I: *α - ἀμωσγέπως*, Roma (Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae) 1976, vol. II: *ἀνά - βώτορες*, Ἀθῆναι (Ἔκδ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός) 1992

Latte (*Ἡσύχ.*) K. Latte, *Hesychii Alexandrini Lexicon*, recensuit et emendavit –, vol. I: A-Δ, vol. II: E-O, Hauniae (Ejkar Munksgaarb) 1953-1966 (βλ. καὶ ἀνωτ. Hansen)

LBW (*VArch*) P. Le Bas – W. H. Waddington, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure*, fait par ordre du gouvernement Français pendant les années 1843 et 1844 et publié sous les auspices du Ministère de l' Instruction Publique par Philippe Le Bas et par ses collaborateurs et continuateurs, tom. III.1-2: *Inscriptions grecques et latines recueillies en Grèce et en Asie Mineure*, par Ph. Le Bas et W. H. Waddington, Paris (Firmin Didot) 1870 [ἀρ.]

ΛΕΑ Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ, *Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας (μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ πινάκων)*, τόμ. Α΄-Β΄, ἐν Ἀθήναις (ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου) 1888-1891 / Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) 1996 (ἀναστατικὴ ἔκδ.)

Legrand (*Hérodot.*) Ph.-E. Legrand, *Hérodote. Histoires*, vols. I-IX,

	Paris (Les Belles Lettres) 1930-1954 / 1963-1968 (IV: 1960[3])
Lentz (*Herodian.*)	A. Lentz, *Herodiani Technici Reliquiae*, collegit disposuit emendavit explicavit, praefatus est –, tomi II fasc. 1, Lipsiae (Teubner) 1868 / Hildesheim – New York (Olms) 1979 (*Grammatici Graeci* III.1)
Lenz, *Aphr.*	L. Lenz, *Der homerische Aphroditehymnus und die Aristie des Aineias in der Ilias*, Bonn (Habelt) 1975 (*Klassische Philologie*, 19)
Lesky (*ΙΑΕΛ*[5])	A. Lesky, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας*, μετάφρ. Ἀγ. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη (Ἀδελφοὶ Κυριακίδη) 1981[5] / 1990
Leone [L.], (*Tzetz.*)	P. A. M. Leone, *Ioannis Tzetzae Historiae*, recensuit –, Napoli (Libreria Scientifica Editrice) 1968
Leutsch – Schneidewin	Βλ. ἀνωτ. *CPG* [L. – S., LS.]
LfgrE	H. J. Mette et al., *Lexicon des frühgriechischen Epos (In Zusammenarbeit mit dem Thesaurus Linguae Graecae und mit Unterstützung der UNESCO und der Joachim-Jungius-Gesellschaft, Hamburg)*, vorbereitet und herausgegeben von B. Snell, verantwoltlicher Redaktor –, Bde I-III, Göttingen (Vandenhoeck und Ruprecht) 1955-1993
LGPN 1	P. M. Fraser – E. Mattheus, *A Lexicon of Greek Personal Names*, vol. I: *The Aegean Islands, Cyprus, Cyrenaica*, Oxford (Clarendon Press) 1987
LGPN 2	M. J. Osborne – S. G. Byrne, *A Lexicon of Greek Personal Names*, vol. II: *Attica*, Oxford (Clarendon Press) 1994
LGPN 3A	P. M. Fraser – E. Mattheus (with the collaboration of many scholars), *A Lexicon of Greek Personal Names*, vol. IIIA: *The Peloponnese – Western Greece – Sicily and Magna Graecia*, Oxford (Clarendon Press) 1997
LIMC	*Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, voll. I-IX2, Zürich und München (Artemis Verlag) 1981-1999
Lindskog – Ziegler [LZ. / LZG.] (*Plut. Vitae*)	Cl. Lindskog – K. Ziegler, *Plutarchi Vitae parallelae*, recognoverunt –, vol. III, fasc. I: iterum recensuit K. Z. / editionem correctionem cum

addendis curavit H. Gärtner, Lipsiae (Teubner) 1971 / 1996

Lloyd-Jones [Ll.-J.] Βλ. κατωτ. *Suppl. Hell.* καὶ *Suppl. Suppl. Hell.*

Long, *ΕλλΦιλ* A. A. Long, *Ἡ Ἑλληνιστικὴ Φιλοσοφία. Στωικοί, Ἐπικούρειοι, Σκεπτικοί*, μετάφρ. Στ. Δημόπουλος – Μ. Δραγώνα-Μονάχου, Ἀθήνα (*MIET*) 1987 / 2003 [*Hellenistic Philosophy. Stoics, Epicureans, Sceptics*, London (Duckworth) 1974]

Long (*Diog. Laert.*) H. S. Long, *Diogenis Laertii Vitae philosophorum*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit –, voll. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1964

LSJ^{9}/ LSJ^{9} *Suppl.* *A Greek-English Lexicon*, compiled by H. G. Liddell and R. Scott, revised and augmented throughout by Sir H. St. Jones with the assistance of R. McKenzie and with the co-operation of many Scholars, Oxford (Clarendon Press) 1940^{9}, With a Supplement 1968 / 1978. *Revised Supplement* ed. by G. W. Glare with the assistance of A. A. Thompson, Oxford (Clarendon Press) 1996

LSK H. G. Liddell – R. Scott, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, μεταφρασθὲν ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ξ. Π. Μόσχου, διὰ πολλῶν δὲ Βυζαντινῶν ἰδίως λέξεων καὶ φράσεων πλουτισθὲν καὶ ἐκδοθὲν ἐπιστασίᾳ Μ. Κωνσταντινίδου, τόμ. I-IV, καὶ Συμπλήρωμα σχεδιασθὲν ὑπὸ Κ. Δ. Γεωργούλη, συνταχθὲν δὲ ὑπὸ ὁμάδος φιλολόγων ἐπιστασίᾳ Π. Κ. Γεωργούντζου, τόμ. I-V, Ἀθῆναι (Σιδέρης) χ. χ.

Ludwich [Lu(dw).] (*TextU*) A. Ludwich, *Textkritische Untersuchungen über die mythologischen Scholien zu Homers Ilias*, Bde I-IV, Königsberg 1900-1903

(*HH*) –, *Homerischer Hymnenbau: nebst seinen Nachahmungen bei Kallimachos, Theokrit, Nonnos und anderen*, Leipzig 1908 / Hildesheim (Gerstenberg) 1971

Maier, *GM* F. G. Maier, *Griechische Mauerbauinschriften*, Teilen I-II, Heidelberg (Quelle und Meyer) 1959-1961

Cypern –, *Cypern. Insel am Kreuzweg der Geschichte*, München (C. H. Beck) 1982^{2}

Μαντζουράνη, *ΑΠρΚ* — Ελ. Μαντζουράνη, *Η Αρχαιολογία της Προϊστορικής Κύπρου*, Αθήνα (Καρδαμίτσα) 2001

Marcillet-Jaubert — Βλ. κατωτ. *TSal*^{2}

Marcovich (*Clem. Al. Protr.*) — M. Marcovich, *Clementis Alexandrinus Protrepticus* edidit –, Leiden – New York – Köln (Brill) 1995 (*Supplements to Vigiliae Christianae*, 34)

(*Diog. Laert.*) — –, *Diogenis Laertii Vitae philosophorum*, voll. I-II, Stutgardiae et Lipsiae (Teubner) 1999

Martin (*Schol. Arat.*) — J. Martin, *Scholia in Aratum vetera*, edidit –, Stutgardiae (Teubner) 1974

Mascialino [Masc.] (*Lycophr.*) — L. Mascialino, *Lycophronis Alexandra*, Lipsiae (Teubner) 1964

Masson — Βλ. ἀνωτ. *ICS*

Meineke [Mein.] (*Stob.*) — A. Meineke, *Ἰωάννου Στοβαίου Ἀνθολόγιον / Ioannis Stobaei Florilegium*, recognovit –, voll. I-III, Lipsiae (Teubner) 1855-1856

(*Athen.*) — –, *Athenaei Deipnosophistae*, voll. I-IV, Lipsiae (Teubner) 1858-1867 (vol. IV: *Analecta Critica ad Athenaei Deipnosophistas*, Lipsiae 1867)

(*FCG*) — Βλ. ἀνωτ. *FCG*

Meister, *GD* — R. Meister, *Die griechischen Dialekte (auf Grundlage von Ahrens' Werk: «De Graecae linguae dialectis»)*, Bde I-II, Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht) 1882-1889

Μενάρδος, *Τοπ. Μελ.* — Σ. Μενάρδου, *Τοπωνυμικαὶ καὶ Λαογραφικαὶ Μελέται*, Λευκωσία, 1970^2 [1907] (*Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν*, 4)

Merkelbach – West [M. – W.] (*Hes.*) — R. Merkelbach – M. L. West, *Hesiodi* (…) *Fragmenta Selecta* (: *Hesiodi Theogonia, Opera et Dies, Scutum*, edidit Fr. Solmsen, *Fragmenta Selecta* ediderunt –), Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1970 / 1990^3, ἀνατ. Ἀθῆναι (Καρδαμίτσα) χ.χ. (OCT)

Mette (*Fr. Aesch.*) — H. J. Mette, *Die Fragmente der Tragödien des Aischylos*, herausgegeben von –, Berlin (Akademie-Verlag) 1959 (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, *Schriften der Sektion für Altertumswissenschaft*, 15)

Michaelides, *CyM* — D. Michaelides, *Cypriot Mosaics* (*Picture Book no. 7*), Nicosia (Published by the Department

of Antiquities, Cyprus, and Printed by Troodos Printing & Publishing Co. Ltd.) 1987/ Revised edition 1992

Mitford, *IKour*/*ISal* — Βλ. ἀνωτ. *IKour* καὶ *ISal*

MKE — *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, Γενική ευθύνη έκδοσης Άντρος Παυλίδης, τόμ. 1-14, Λευκωσία (Φιλόκυπρος) 1984-1991

Mondésert [Mond.] (*Clem. Al.*) — C. Mondésert, *Clément d'Alexandrie. Le protreptique*, Paris (Cerf) 1949[2] (*Sources chrétiennes*, 2)

Monro – Allen [M. – A.] (*Hom. Il.*) — D. B. Monro – T. W. Allen, *Homeri Opera*, recognoverunt brevique adnotatione critica instruxerunt –, tom. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1902, 1908[2]/1920[3] (OCT)

Μπαμπινιώτης [Μπαμπ.] (*Λεξ.*) — Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα (Κέντρο Λεξικολογίας) 1998/2002[2]

Mras (*Euseb.*) — K. Mras, *Eusebius Werke*, Band 8: *Die Praeparatio evangelica*, Berlin 1954-1956 (*Die griechischen christlichen Schriftsteller*, 43.1-43.2)

MSW — Βλ. ἀνωτ. *ECy*

Müller (Mü.) — Βλ. ἀνωτ. *FHG*

Muellner, *AngA* — L. Muellner, *The Anger of Achilles: Mênis in Greek Epic*, Ithaca and London (Cornell University Press) 1996

Murray — Βλ. ἀνωτ. *ECy* (MSW)

Myres, *Catalogue* — J. L. Myres – M. Ohnefalsch-Richter, *A Catalogue of the Cyprus Museum (with a chronicle of excavations undertaken since the British occupation and introductory notes on Cypriot Archaeology)*, Oxford (Clarendon Press) 1899

HCC (*Handbook*) — –, *Handbook of the Cesnola Collection of Antiquities from Cyprus*, New York 1914 (The Metropolitan Museum of Art)

Naber — S. A. Naber, *Photii Patriarchae Lexicon*, recensuit adnotationibus instruxit et prolegomena addidit –, vol. I, Leiden (Brill) 1864

Nachmanson [N(achm).] (*Erotian.*) — E. Nachmanson, *Erotiani Vocum Hippocraticarum collectio (cum fragmentis)*, recensuit –, Gotoburgi (Eranos' Förlag) – Upsaliae (Typis Descr. Appelbergs Boktryckeri-Aktiebolag) 1918 (*Collectio scriptorum veterum Upsaliensis*)

Nauck [N.^{2}] (*TGF*) — A. Nauck, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, recensuit –, Leipzig 1889^2. Supplementum continens nova Fragmenta Euripidea et Adespota apud scriptores veteres reperta adiecit B. Snell, Hildesheim (Olms) 1964 [ἀρ.]

Nesselrath, *EAAE* — H.-G. Nesselrath, *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία*, τόμ. Α΄: *Αρχαία Ελλάδα*, μετάφρ. Ι. Αναστασίου κ.ά., επιμέλεια Δ. Ι. Ιακώβ – Αντ. Ρεγκάκος, Αθήνα (Παπαδήμας) 2001 [*Einleitung in die Griechische Philologie*, Stuttgart - Leipzig 1997] [βλ. καὶ Graf, *EAP*]

Nicolaou, *CIS*/*ISal*/*PPC* — Βλ. ἀνωτ. *CIS* καὶ *ISal* καὶ κατωτ. *PPC*

Nicolaou, *HTK* — K. Nicolaou, *The Historical Topography of Kition*, Göteborg (Åströms) 1976 (*Studies in Mediterranean Archaeology*, vol. XLIII)

Nilsson, *GGrR* — M. P. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*, Bde I-II München 1941-1950 / I. 1955^2, 1967^3 – II. 1961^2, 1974^3 (*Handbuch der Altertumswissenschaft*, V.2.1-2)

(*IAEΘ*) — –, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Θρησκείας*, μετάφρ. Αἰκ. Παπαθωμοπούλου – Προλεγόμενα Δ. Σταθοπούλου, Ἀθήνα (Παπαδήμας) 1977^2

Ξυδᾶς [Ξυδ., X(yd).] — Βλ. ἀνωτ. *KE* καὶ κατωτ. ΣΣ

Obbink [Obb.] (*Philod.*) — D. Obbink, *Philodemus On Piety*, Part 1. *Critical Text with Commentary*, edited by –, Oxford (Clarendon Press) 1996

OCD — N. G. L. Hammond – H. H. Scullard (eds.), *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford (Clarendon Press) 1970^2 [1992] / 1996^3 / 2000

Olivieri [Oliv.] (*FCGM*) — A. Olivieri, *Frammenti della Commedia Greca et del Mimo nella Sicilia e nella Magna Grecia*, vol. II. *Frammenti della Commedia Fliacica*, testo e commento di –, Napoli 1947^2 (*Collana di Studi Graeci*, 9)

Olson (*Athen.*) — S. Douglas Olson, *Athenaeus. The Learned Banqueters*, Edited and Translated by –, vols. I-III, Cambridge, Massachusetts – London, England (Harvard University Press) 2006 (I-II) – 2008 (III) (Loeb Classical Library)

Page, *SaAlc* — D. L. Page, *Sappho and Alcaeus (An Introduction to the Study of Ancient Lesbian Poetry)*, Oxford (Clarendon Press) 1955

(*PMG*) — –, *Poetae Melici Graeci*, Oxonii (e typographeo

Clarendoniano) [1962] 1967[2] / 1975 [ἀρ.]

(*LGS*) –, *Lyrica Graeca Selecta*, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1968 (OCT) [ἀρ.]

(*SLG*) –, *Supplementum Lyricis Graecis*, Oxford (Clarendon Press) 1974

Page – Gow Βλ. ἀνωτ. *GrAHE*

ΠΑΚ *Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Κύπρος*, τόμ. Α΄-Δ΄, Αθήνα 1989-2002 (Ε.Κ.Π.Α. Σειρά: *Κυπριακά*)

Papageorgius [Papag.] (*Schol. Soph.*) P. N. Papageorgius, *Scholia in Sophoclis tragoedias vetera*, e codice Laurentiano denuo collato edidit, commentario critico instruxit, indices adiecit –, Lipsiae (Teubner) 1888

Παπαδημητρίου (*ΕλΙ*) Ἰ.-Θ. Ἀ. Παπαδημητρίου, *Ἐλεγεία καὶ Ἴαμβος (Ἀρχίλοχος, Καλλῖνος, Σημωνίδης, Τυρταῖος, Μίμνερμος, Σόλων, Θέογνις, Ἱππῶναξ, Ἐλάσσονες)*, Ἀθήνα 1984

Παπαδίτσας–Λαδιᾶ, *Ὀρφ. ὕμνοι* Δ. Π. Παπαδίτσας – Ε. Λαδιᾶ, *Ὀρφικοὶ ὕμνοι (κείμενο, μετάφραση, σχόλια)*, Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) χ.χ.

Παπαδόπουλλος Βλ. ἀνωτ. *ΙστΚ* καὶ κατωτ. *ΠραΚυΣΒ*

Παπαχαραλάμπους, *ΚυΗΕ* Γ. Χ. Παπαχαραλάμπους, *Κυπριακὰ ἤθη καὶ ἔθιμα*, Ἐν Λευκωσίᾳ 1965

Παπαχατζῆς [Παπαχ. / Pap(ach.)] (*Παυσ.*) Ν. Δ. Παπαχατζῆ, *Παυσανίου Ἑλλάδος περιήγησις:* (1.) *Ἀττικά*, (2.) *Κορινθιακὰ καὶ Λακωνικά*, (3.) *Μεσσηνιακὰ καὶ Ἠλειακά*, (4.) *Ἀχαϊκὰ καὶ Ἀρκαδικά*, (5.) *Φωκικὰ καὶ Βοιωτικά*, Ἀθήνα (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν) 1974-1981 / 1994-1999

Pape (*Wörterbuch*) W. Pape, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Bde I-II, Braunschweig 1875[3] (dritte Aufl. von G. E. Benseler) Graz (Akademische Druck) 1959 (*Handwörterbuch de griechischen Sprache in vier Banden*, III)

Parke, *Ἑλλ. Μαντ.* H. W. Parke, *Τὰ Ἑλληνικὰ μαντεῖα*, μετάφραση, μὲ εἰσαγωγή, σημειώσεις καὶ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση Ἀ. Ἰ. Βοσκοῦ, Ἀθήνα (Καρδαμίτσα) 1979 [: H. W. Parke, *Greek Oracles*, London 1967]

Parsons Βλ. κατωτ. *Suppl. Hell.*

Paton al. [PPS. / PWPG.] (*Plut. Mor.*) W. R. Paton al., *Plutarchi Moralia*, vol. III, recensuerunt et emendaverunt W. R. P. – M. Pohlenz – W. Sieveking, Lipsiae (Teubner) 1929 / vol. I, rec. et emend. W. R. P. et I. We-

gehaupt, praefationem scr. M. Pohlenz, editionem correctiorem curavit H. Gärtner, Stutgardiae et Lipsiae (Teubner) 1993

Pauly – Wissowa — Βλ. κατωτ. *RE*

Pearson (*Fr. Soph.*) — A. C. Pearson, *The Fragments of Sophocles*, vol. I, Cambridge (University Press) 1917 / Amsterdam (Hakkert) 1963

Peek (*GVI*) — W. Peek, *Griechische Vers-Inschriften*, Band I (*Grab-Epigramme*), Berlin (Akademie-Verlag) 1955 [ἀρ.]

Peltenburg — Βλ. ἀνωτ. *ESCy*

Peppink [P(epp).] (*Athen.*) — S. P. Peppink, *Athenaei Deipnosophistae*, ex recensione –, voll. I-II, Lugduni Batavorum (Brill) 1936-1939 [I. *Observationes in Athenaei Dipnosophistas*, 1936 / II. *Athenaei Dipnosophistarum epitome*, pars 1. Libri III-VIII, 1937 / pars. 2. Libri IX-XV, 1939]

Peremans – Van't Dack (*PP*) — W. Peremans – E. Van't Dack, *Prosopographia Ptolemaica*, voll. I-IX, Lovanii (Bibliotheca Universitatis) 1950-1981 (*Studia Hellenistica*, edd. L. Cerfaux, W. Peremans et al.)

Περιστιάνης, *Γεν. Ἱστ.* — Ἰ. Κ. Περιστιάνη, *Γενικὴ Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου (ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀγγλικῆς κατοχῆς)*, Ἐν Λευκοσία (Τύποις «Φωνῆς τῆς Κύπρου») 1910 (*Ἀρχαιολογικαὶ καὶ Ἱστορικαὶ Μελέται*) / 1995 (Ἐπανέκδοσις μετὰ προλεγομένων Θεοδώρου Παπαδοπούλλου, Ἐκδόσεις Κ. Ἐπιφανίου, Λευκωσία)

Pfeiffer [Pf(eiff).] (*Schol. Callim.*) — R. Pfeiffer, *Scholia in Callimachum (Scholia vetera)*, Oxford (Clarendon Press) 1949-1953

Philippon — Βλ. ἀνωτ. Flacelière al. (*Plut. Mor.*)

PG — J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, Paris 1857-1866 / Ἀθῆναι (ΚΕΠΕ) 1990-1997

Platthy, *Myth. Poets* — J. Platthy, *The Mythical Poets of Greece*, Washington (Federation of International Poetry Association) 1985

Podbielski [Podb.], *SHHA* — H. Podbielski, *La Structure de l'hymne homérique à Aphrodite à la lumière de la tradition littéraire*, Wroclaw 1971 (*Archivum Filologiczne*, 27)

Pouilloux — Βλ. κατωτ. *TSal* 2

Powell — Βλ. ἀνωτ. *Coll. Alex.*

P. Oxy. — *The Oxyrhynchus Papyri*, voll. I-, London (Egypt Exploration Society) 1898-

PPC, *Cyprus Flora* — V. Pantelas, T. Papachristophorou, P. Christodoulou, *Cyprus Flora in Colour. The Endemics*, Nicosia (Kailas Printers and Lithographers Ltd) 1993

PPC (Nicolaou) — I. Michaelidou-Nicolaou, *Prosopography of Ptolemaic Cyprus*, Göteborg (Åströms) 1976 (*Studies in Mediterranean Archaeology*, vol. XLIV) [γράμμα καὶ ἀρ.: *A* 1 κ.λπ.]

ΠραΚυΣΑ — Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν, *Πρακτικὰ τοῦ Πρώτου Διεθνοῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου (Λευκωσία, 14-19 Ἀπριλίου 1969)*, τόμ. Α΄-Γ΄, Λευκωσία 1972-1973 [τόμ. Α΄: *Ἀρχαῖον Τμῆμα*, ἐπιμελείᾳ Β. Καραγιώργη καὶ Ἀντ. Χριστοδούλου, 1972]

ΠραΚυΣΒ — –, *Πρακτικὰ τοῦ Δευτέρου Διεθνοῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου (Λευκωσία, 20-25 Ἀπριλίου 1982)*, τόμ. Α΄-Γ΄, Λευκωσία 1985-1987 (Χορηγία Ἱδρύματος Α. Γ. Λεβέντη) [τόμ. Α΄: *Ἀρχαῖον Τμῆμα*, ἐκδ. ὑπὸ Θ. Παπαδοπούλλου καὶ Στ. Χατζηστυλλῆ, 1985]

ΠραΚυΣΓ — –, *Πρακτικὰ τοῦ Τρίτου Διεθνοῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου (Λευκωσία, 16-20 Ἀπριλίου 1996)*, τόμ. Α΄: *Ἀρχαῖον Τμῆμα*, ἐκδ. ὑπὸ Γ. Κ. Ἰωαννίδη καὶ Στ. Χατζηστυλλῆ, Λευκωσία 2000 (Χορηγία Ἱδρύματος Α. Γ. Λεβέντη)

ΠραΠΣΕΠ — Σύνδεσμος Ἑλλήνων Φιλολόγων Κύπρου «Σταυρῖνος», *Πρακτικὰ τοῦ Α΄ Παγκυπρίου Συνεδρίου Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ, «Ἑλληνιστικὴ Περίοδος» (Λευκωσία 21-23 Δεκεμβρίου 1973)*, ἐπιμ. ἔκδ. Γ. Κ. Ἰωαννίδης, Λευκωσία 1974

ΠραΣΣΕ — Γ. Καράλλη (επιμέλ. έκδ.) κ.ά., *Η Διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού. Πρακτικά Η΄ Σεμιναρίου του Συμβουλίου της Ευρώπης: «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ως διαχρονικός θεσμός προαγωγής της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών σε Δημοκρατικές Κοινωνίες» (12-16 Μαΐου 2003, Λεμεσός - Κύπρος)*, Λευκωσία (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο) 2004

Preciosi (*HAphr*)	P. G. Preciosi, "The Homeric Hymn to Aphrodite: An Oral Analysis", *HSCPh* 71 (1967) 171-204
PRM, *TSal*^{2}	Βλ. κατωτ. *TSal*^{2}
QCyD	M. N. Χριστοδούλου, *Quaestiones de Cypriorum dialecto* / *Γλωσσικαὶ περὶ Κύπρου πραγματεῖαι τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος*, ἐκδιδόμεναι ὑπὸ –, ἐν Λευκωσίᾳ (Ζαβαλλῆς) 1978 (*Κυπριολογικὴ Βιβλιοθήκη* ἐκδιδομένη ἐπιμελείᾳ Θ. Παπαδοπούλλου)
Quandt (*OrphH*)	G. Quandt, *Orphei Hymni*, literatis curis edidit –, Dublin / Zürich (Weidmann) 1973
Rabe	H. Rabe, *Anonymi et Stephani in Artem Rhetoricam Commentaria*, consilio et auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae edidit –, Berolini (Reimer) 1896 (*Commentaria in Aristotelem Graeca*, 21.2)
Radicke	Βλ. ἀνωτ. *FGrHC*
Radt	Βλ. κατωτ. *TrGF*
RE	A. F. Pauly – G. Wissowa – W. Kroll et al., *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart (Druckenmuller) 1893 [-1980]
Reich, *Mimus*	H. Reich, *Der Mimus (Ein litterar-entwickelungsgeschichtlicher Versuch)*, Berlin (Weidmann) 1903 / Hildesheim (Olms) 1974
Richardson (*Dem.*)	N. J. Richardson, *The Homeric Hymn to Demeter*, edited by –, Oxford (Clarendon Press) 1974 / 1979
Robertson, *Nemesis*	N. D. Robertson, *Nemesis. The History of a Social and Religious Idea in Early Greece*, Cornell University, Ph. D. 1964 (Univ. Microfilms, Inc., Ann Arbor, Michigan)
Rocha-Pereira [RP.] (*Paus.*)	M. H. Rocha-Pereira, *Pausaniae Graeciae descriptio*, edidit –, voll. I-III, Leipzig (Teubner) 1973-1981
Roesch	Βλ. κατωτ. *TSal*^{2}
Roscher (*Lex. Myth.*)	W. H. Roscher, *Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie*, Bde I-IV und 4 Supplementa, Leipzig und Berlin (Teubner) 1884-1937
Rosén [R.], (*Herodot.*)	H. B. Rosén, *Herodoti Historiae*, voll. I-II, Leipzig / Stutgardiae et Lipsiae (Teubner) 1987-1993

Ross (*Aristot. Rhet.*) — W. D. Ross, *Aristotelis, Ars Rhetorica*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit –, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1959

Rothe [R.] (*Quaest.*) — Aug. Rothe, *Quaestiones de Cypriorum Dialecto, et vetere et recentiore*, pars I. Dissertatio inauguralis (…), Lipsiae (Klinkhardt) 1875 / ἀνατύπ. στὸ *QCyD* (1978) 1-59

Rusten, *Dion. Scyt.* — J. S. Rusten, *Dionysius Scytobrachion*, Opladen (Westdeutscher Verlag) 1982 (*Papyrologica Coloniensia*, Vol. X)

Rzach [Rz.] (*Hes.*) — A. Rzach, *Hesiodi Carmina*, recensuit –, Lipsiae (Teubner) 1902 / Ἀθῆναι (Παπαδήμας) χ.χ.

Σακελλάριος, *Κυπρ.* — Ἀθ. Ἀ. Σακελλαρίου, *Τὰ Κυπριακά, ἤτοι Γεωγραφία, Ἱστορία καὶ Γλῶσσα τῆς Νήσου Κύπρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Τόμος πρῶτος: Γεωγραφία, Ἱστορία, Δημόσιος καὶ Ἰδιωτικὸς βίος - Τόμος δεύτερος: Ἡ ἐν Κύπρῳ Γλῶσσα*. Ἐν Ἀθήναις (Τύποις καὶ ἀναλώμασι Π. Δ. Σακελλαρίου) 1890-1891 / Ἀνατύπ. Λευκωσία (*Πολιτιστικὸν Ἵδρυμα Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄*) 1991 (: *Τὰ Κυπριακά*, τόμ. Α΄-Β΄)

Sale, *Aphr.* — W. M. Sale, *Aphrodite in Early Greek Poetry*, Ann Arbor Michigan U.S.A. (Xerox University Microfilms) 1974 (A Thesis presented … by –, June 1958)

Sandbach, (*Men.*) — F. H. Sandbach, *Menandri reliquiae selectae*, recensuit –, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1972 (OCT)

Men. Comm. — Βλ. ἀνωτ. Gomme – Sandbach

SCE — E. Gjerstand – J. Lindros – E. Sjogvist – A. Westholm et al., *The Swedish Cyprus Expedition. Finds and Results of the Excavations in Cyprus*, vols. I-IV 2, Stockholm und Lund (The Swedish Cyprus Expedition) 1934-1972

Scheer [Sch.] (*Lycophr.*) — E. Scheer, *Lycophronis Alexandra*, voll. I: *Alexandra*, cum paraphrasibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subjecti – II: *Scholia* continens, editio altera ex editione anni MDCCCLXXXI / MCMVIII lucis ope expressa Berolini (apud Weidmannos) 1958

Schmidt – Stählin (*GGrL*) — W. von Christ, *Geschichte der griechischen Literatur*, umgearbeitet von W. Schmidt und O.

Stählin, sechste Auflage, Zweiter Teil: *Die nachklassische Periode der Griechischen Literatur*, München (Becksche Verlagsbuchhandlung) 1920-1924 [Erste Hälfte: *Von 320 vor Christus bis 100 nach Christus* (1920). Zweite Hälfte: *Von 100 bis 530 nach Christus* (1924)]

Schmidt[1] [S.[1]] (*Ἡσύχ.*) — M. Schmidt, *Ἡσύχιος. Hesychii Alexandrini Lexicon*, post Ioannem Albertum recensuit –, voll. I-V, Ienae (sumptibus Frederici Maukii) 1858-1868 [Amsterdam (Hakkert) 1965]

Schmidt[2] [S.[2]] (*Ἡσύχ.*) — M. Schmidt, *Hesychii Alexandrini Lexicon. Ἀλλίου Διογενειανοῦ Περιεργοπένητες*, editionem minorem curavit –, editio altera, Jenae (sumptibus H. Dufftii, Libraria Mauciana) 1867 / (ἀναστατικὴ ἔκδ.) Ἀθήνα (Γεωργιάδης) 1975

Schmidt (*Ἡσύχ.*) — = Schmidt[1] καὶ Schmidt[2]

Schmidt [Schm.] (*Eukl.*) — M. Schmidt, "Der kyprische Dialekt und Euklos der Chresmologe", *ZKVS* 9 (1860) 290-307, 361-9 / ἀνατύπ. στὸ *QCyD* (1978) 63-82

Schwartz [Schw.] (*Schol. Eur.*) — E. Schwartz, *Scholia in Euripidem*, collegit, recensuit, edidit –, voll. I-II, Berolini (Reimer) 1887-1891 / (de Gruyter) 1966

Schweighäuser [Schw.] (*Athen.*) — I. Schweighäuser, *Ἀθηναίου Ναυκρατίτου Δειπνοσοφισταί. Athenaei Naucratitae Deipnosophistarum libri quindecim*, ex optimis codicibus nunc primum collatis emendavit ac supplevit, nova Latina versione et animadversionibus cum is. Casauboni aliorumque tum suis illustravit commodisque indicibus instruxit –, tom. V/VII, Argentorati (Typ. Soc. Bipontinae) 1805

Schwyzer, (*ΣυντΑΕ*) — E. Schwyzer, *Η Σύνταξη της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* [*Ελληνική Γραμματική* (βασισμένη στη *Γραμματική της Ελληνικής* του K. Brugmann) του Ed. Schwyzer, τόμ. 2: *Σύνταξη και Συντακτική Υφολογία*, αποπεράτωσε και εξέδωσε ο Alb. Debrunner], μετάφρ. Γ. Ε. Παπατσίμπας – Π. Χαιρόπουλος, Αθήνα (Παπαδήμας) 2002

SEG — P. Roussel – M. N. Tod – E. Ziebarth – L. Robert – A. G. Woodhead – A. M. Woodward et al. edd., *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Lugduni Batavorum 1923 - / Amster-

dam 1991 - [ἀρ. τόμ. - χρον. - ἀρ. ἐπιγρ.]

Severyns [Sev.], *RCP* — A. Severyns, *Recherches sur la Chrestomathie de Proclos*, vols. I-IV, Liège-Paris (Les Belles Lettres) 1938-1963

ChC — –, *Sur le début des Chants Cypriens*, Amsterdam (Noord-Hollandsche Uitg. Mij.) 1965 (Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademia van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel 28 no. 5)

Shipp, *SLH* — G. P. Shipp, *Studies in the Language of Homer*, Cambridge (University Press) 1953 / 1972[2] (Cambridge Classical Studies)

SIG[3] — G. Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, voll. I-IV, Lipsiae (Hirzel) 1915-1924[3]

Sirinelli — Βλ. ἀνωτ. Flacelière al. (*Plut. Mor.*)

Σκιαδάς, *Ἐπὶ Τύμβῳ* — Ἀ. Δ. Σκιαδᾶς, *Ἐπὶ Τύμβῳ (Συμβολὴ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιτυμβίων ἐμμέτρων ἐπιγραφῶν)*, Ἀθῆναι 1972 (Ἑλληνικὴ Ἀνθρωπιστικὴ Ἑταιρεία, Σειρὰ Δευτέρα: *Μελέται καὶ ἔρευναι*, ἀρ. 15)

Smith — Βλ. ἀνωτ. *ECy* (MSW)

Smith, *NM* — P. M. Smith, *Nursing of Mortality: A Study of the Homeric Hymn to Aphrodite*, Frankfurt and Bern (P. Lang) 1981 (*Studien zur klassischen Philologie*, 3)

Snell – Maehler [Sn. – M. / SM.] (*Pind.*) — B. Snell – H. Maehler, *Pindarus*, pars I. *Epinicia* – pars II. *Fragmenta. Indices*, post Br. Snell edidit H. Maehler, Leipzig (Teubner) 1971-1975 / (I.) Ἀθῆναι (Παπαδήμας) 1989

Sowa, *TrTh* — Cora A. Sowa, *Traditional Themes and the Homeric Hymns*, Chicago (Bolchazy – Carducci) 1984

Spiro (*Paus.*) — F. Spiro, *Pausaniae Graeciae descriptio*, recensuit –, editio stereotypa editionis prioris (1903), voll. I-III, Stutgardiae (Teubner) 1964

Σπυριδάκις, *ΜΔΛΑ* — Κ. Σπυριδάκι, *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Ἄρθρα*, τόμ. Α΄-Δ΄, Λευκωσία 1973-1974

IAK — –, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Κύπρου (ἀπὸ τὸν 8ον αἰ. π.Χ. μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων)*, Ἀθῆναι 1986

ΣΣ [Ξυδ(ᾶς), X(yd).] — Χ. Χ. Ξυδᾶς, *Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ Σώπατρου – Σωσίπατρου*, Ἀθήνα 1984

Stählin [Stä.] — O. Stählin, *Clemens Alexandrinus*, Bde I. *Protre-*

(*Clem. Al.*, *Protr.* / *Paed.* / *Strom.*) *pticus und Paedagogus* – II-III. *Stromata*, hrsg. in Auftrage der Kirchenväter-Commission der Königl. Preussischen Akademie der Wissenschaften von –, Leipzig (J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung) 1905-1909

Stählin – Früchtel [SF. / SFT] (*Clem. Al.*, *Strom.*) O. Stählin – L. Früchtel, *Clemens Alexandrinus*, Bde. II-III. *Stromata*, Berlin (Akademie-Verlag) 1960[3] [II.] - 1970[2] [III.] / 1985[4], mit Nachträgen von Ursula Treu (*Die griechischen christlichen Schriftsteller* 52)

Stallbaum [Stallb.] (*Eust. Od.*) G. Stallbaum, *Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Odysseam*, voll. I-II, Lipsiae (Weigel) 1825-1826 / Hildesheim (Olms) 1970

Σταμάτης [Σταμ. / Stam.] (*Σωσίπ.*) Δ. Σταμάτη, *Σωσίπατρος: Ὁ ποιητὴς τοῦ Καταψευδομένου (Κριτικὴ καὶ ἑρμηνευτικὴ θεώρηση τοῦ ἀποσπάσματος – Μία ὁλοκληρωμένη μελέτη τοῦ Φλύακα – Ἔρευνα τῶν μνημονευόμενων στοὺς Δειπνοσοφιστὰς συγγραφέων)*, διδ. διατρ. (Ε.Κ.Π.Α., Τμῆμα Φιλολογίας), Ἀθῆναι 2006

Suppl. Hell. H. Lloyd-Jones – P. S. Parsons, *Supplementum Hellenisticum* (Indices in hoc Supplementum necnon in Powellii Collectanea Alexandrina confecit H.-G. Nesselrath), Berlin – New York (de Gruyter) 1983

Suppl. Suppl. Hell. H. Lloyd-Jones, *Supplementum Supplementi Hellenistici*, edidit –, Indices confecit M. Skempis, Berolini et Novi Eboraci (de Gruyter) 2005 (*Texte et Kommentare*, 26)

Susemihl, *GGLA* F. Susemihl, *Geschichte der griechischen Literatur in der Alexandrinerzeit*, Bde I-II, Leipzig (Teubner) 1891-1892

Συκουτρῆς [Συκ. / Syc.] (*Ἀριστοτ.*) Σ. Μενάρδου – Ἰ. Συκουτρῆ, *Ἀριστοτέλους Περὶ ποιητικῆς*, Μετάφρασις ὑπὸ Σ. Μ., Εἰσαγωγή, κείμενον καὶ ἑρμηνεία ὑπὸ Ἰ. Σ., Ἀθῆναι (Ἑστία) 1937 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, *Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη*, 2)

Συμεωνίδης, *ΙΚυΔ* Χ. Π. Συμεωνίδη, *Ιστορία της Κυπριακής Διαλέκτου (από τον 7ο αιώνα προ Χριστού έως σήμερα)*, Λευκωσία (Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου) 2006

Thalmann, *CFTh* W. G. Thalmann, *Conventions of Form and Thought in Early Greek Epic Poetry*, Baltimore

	and London (The Johns Hopkins University Press) 1984
Theodoridis (*Phot.*)	C. Theodoridis, *Photii Patriarchae Lexicon*, edidit –, voll. I (A-Δ) – II (E-M), Berlin – N. York (de Gruyter) 1982-1998
TGrL	H. Stephanus, *Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης: Thesaurus Graecae Linguae*, voll. I-IX2, Graz (Akademische Druck – V. Verlagsanstalt) 1954
Thiel, *Iliaden*	H. van Thiel, *Iliaden und Ilias*, Stuttgart (Schwabe und Co., A.G. Verlag Basel) 1982
Thompson, *Motif-Index*	Stith Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature (A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends)*, vols. 1-6, Bloomington and London (Indiana University Press) 1932-1936 / revised and enlarged edition 1955
Thumb, *HGrD*	A. Thumb, *Handbuch der griechischen Dialekte*, Heidelberg (Winter) 1902 (*Indogermanische Bibliothek*, von H. Hirt and W. Streitberg. Erste Abteilung: *Sammlung Indogermanischer Lehr- und Handbücher*)
Thumb – Scherer, *HGrD*	A. Thumb – A. Scherer, *Handbuch der griechischen Dialekte*, Tom. 2 (von A. Scherer), Heidelberg (Winter) 1959
TrGF (Radt)	*Tragicorum Graecorum Fragmenta (TrGF)*, voll. III. *Aeschylus* – IV. *Sophocles*, ed. St. Radt, Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht) 1977 (IV) – 1985 (III) [Vol. I: Br. Snell, 1971 / editio correctior et addendis aucta, curavit R. Kannicht, 1986. Vol. II: *Fragmenta Adespota*, R. Kannicht – Br. Snell, 1981. Vol. V: *Euripides*, R. Kannicht.]
*TSal*1 (CY)	M. J. Chavane – M. Yon, *Salamine de Chypre*, X. *Testimonia Salaminia*, 1, Paris (Éditions de Boccard) 1978 (CIS Maison de l'Orient Méditerranéen Ancien - Centre d'Archéologie Chypriote)
*TSal*2 (PRM)	J. Pouilloux – P. Roesch – J. Marcillet-Jaubert, *Salamine de Chypre*, XIII: *Testimonia Salaminia*, 2. *Corpus épigraphique*, par –, Avec la collaboration de L. Darmezin, Paris (de Boccard) 1987

Usener, *Comm. Bern.*	H. Usener, *M. Annaei Lucani Commenta Bernensia*, edidit –, Leipzig (Teubner) 1869 / Hildesheim (Olms) 1967
Kl. Schr.	–, *Kleine Schriften*, Bde I-IV, Leipzig – Berlin (Druck und Verlag von B. G. Teubner) 1912-1914
Ussher (*Theophr.*)	R. G. Ussher, *The Characters of Theophrastus*, edited with introduction, commentary and index by –, London (Macmillan) 1960
Valk, van der, *ReTSI*	M. van der Valk, *Researches on the Text and Scholia of the Iliad*, parts I-II, Leiden (Brill) 1963-1964
(*Eust.*)	–, *Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes (ad fidem codicis Laurentiani editi)*, curavit Marchinus van der Valk, voll. I-IV, Lugduni Batavorum (Brill) 1971-1987
Verdenius, *Comm. Hes.*	W. J. Verdenius, *A Commentary on Hesiod Works and Days (w. 1-382)*, Leiden (Brill) 1985 (*Mnemosyne, Biblioteca Classica Batava*. Supplementum, 86)
Vivante, *EpH*	P. Vivante, *The Epithets in Homer: A Study in Poetic Values*, New Haven (Yale University Press) 1982
Wachsmuth – Hense [W. – H.] (*Stob.*)	C. Wachsmuth – O. Hense, *Ioannis Stobaei Anthologium*, recognoverunt –, voll. I-V, Berolini (Weidmann) 1884-1912 / 1958
Wagner [W.] (*Apollodor.*)	R. Wagner, *Mythographi Graeci*, vol. I. *Apollodori Bibliotheca, pediasimi libellus de duodecim Herculis laboribus*, edidit –, editio stereotypa editionis alterius (MCMXXVI), Stutgardiae et Lipsiae (Teubner) 1996
Walters	Βλ. ἀνωτ. *ECy* (MSW)
Webster, *MyH*	T. B. L. Webster, *From Mycenae to Homer (A Study in Early Greek Literature and Art)*, London (Methuen) 1958 / 1964^2
Wehrli [We.] (*SchA*)	F. Wehrli, *Die Schule des Aristoteles (Texte und Kommentar)* herausgegeben von –, Heft III: *Klearchos* – Heft IV: *Demetrios von Phaleron*, Basel – Stuttgart (Schwabe) 1948 / 1969^2 – 1949 / 1968^2
Wendel [W(end).] (*Schol. Ap. Rhod.*)	C. Wendel, *Scholia in Apollonium Rhodium Vetera*, recensuit –, Berolini (Weidmann) 1935 (*Bibliothecae Graecae et Latinae Auctarium*

Weidmannianum, edendum curavit O. Regenbogen, vol. IV)

West [W.], (*IEG*) — M. L. West, *Iambi et Elegi Graeci (ante Alexandrum cantati)*, edidit –, voll. I-II, Oxonii (e typographeo Clarendoniano) 1971-1972 / 1989-1992²

(*Il.*) — –, *Homerus. Ilias*, recensuit –, voll. I-II, Stutgardiae et Lipsiae (Teubner) 1998-2000

OrP — –, *The Orphic Poems*, Oxford (Clarendon Press) 1983

(*Theog.*) — –, *Hesiod, Theogony*, edited with prolegomena and commentary by –, Oxford (Clarendon Press) 1966 / 1982

(*WD*) — –, *Hesiod, Works and Days*, edited with prolegomena and commentary by –, Oxford (Clarendon Press) 1978 / 1980

HoHy — –, *Homeric Hymns, Homeric Apocrypha, Lives of Homer*, edited and translated by –, Cambridge, Massachusetts – London, England (Harvard University Press) 2003 (LCL)

GEpF — –, *Greek Epic Fragments (From the Seventh to the Fifth Centuries B.C.)*, edited and translated by –, Cambridge, Massachusetts – London, England (Harvard University Press) 2003 (LCL)

White, *Stud.* — H. White, *Studies in Theocritus and other Hellenistic Poets*, Amsterdam / Uithoorn (J. C. Gieben) 1979 (*London Studies in Classical Philology* [edited by G. Giangrande, 3)

NCHellP — –, *New Chapters in Hellenistic Poetry*, Athens Greece (Didactic Dimensions Publishing) 1996 (*London Studies in Classical Philology* [edited by G. Giangrande], 28)

Whittaker [Wh(itt).] (*Tatian.*) — M. Whittaker, *Tatian. Oratio ad Graecos and Fragments*, edited and translated by –, Oxford (Clarendon Press) 1982

Wilamowitz [Wil.], *Antig. Kar.* — U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Antigonos von Karystos*, Berlin (Weidmann) 1881

Hom. Unters. — –, *Homerische Untersuchungen*, Berlin (Weidmann) 1884

Ilias — –, *Die Ilias und Homer*, Bde I-II, Berlin 1920²

Gr. Versk. — –, *Griechische Verskunst*, Berlin (Weidmann) 1921

Kl. Schr. — –, *Kleine Schriften*, Bde I-VI, Berlin (Akademie

Verlag) 1937-1972 (hrsg. von den Akademien zu Berlin und Göttingen)

Χατζηιωάννου, [Χατζ.] (*ΑΚΕΠ*) — Κυρ. Χατζηιωάννου, *Ἡ Ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς Ἑλληνικὰς Πηγάς*, τόμ. Α΄- Στ΄, Λευκωσία 1971-1992 (βλ. καὶ *ΑΚΕΠ*)

ΕΛεΚ — –, *Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς ὁμιλουμένης Κυπριακῆς Διαλέκτου (Ἱστορία, Ἑρμηνεία καὶ Φωνητικὴ τῶν λέξεων, μὲ Τοπωνυμικὸ παράρτημα)*, Λευκωσία (Ἐκδόσεις Ταμασός) 1996

Χατζηστεφάνου (*ΑΚΓ*) — Κ. Χατζηστεφάνου, «Ἡ Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία», *ΙστΚ* Ββ΄ 973-1047

Χριστοδούλου (Μ. Ν.) — Βλ. ἀνωτ. *QCyD*

Χριστοδούλου [Χριστ./Christ.] (*Σχόλ. Σοφ. Αἴ.*) — Γ. Ἀ. Χριστοδούλου, *Τὰ Ἀρχαῖα Σχόλια εἰς Αἴαντα τοῦ Σοφοκλέους (Κριτικὴ ἔκδοσις)*, ἐν Ἀθήναις 1977 (Ε.Κ.Π.Α., Φιλοσοφικὴ Σχολή, *Βιβλιοθήκη Σ. Ν. Σαριπόλου*, 34)

Yon — Βλ. ἀνωτ. *TSal* [1]

Ziegler — Βλ. ἀνωτ. Lindskog – Ziegler (*Plut. Vitae*)

Ziegler – Pohlenz (*Plut. Mor.*) — K. Ziegler – M. Pohlenz, *Plutarchi Moralia*, recensuerunt et emendaverunt –, tertium recensuit indices adiecit K. Z., vol. VI fasc. 3, Lipsiae (Teubner) 1996.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΩΝ

Aelian. (Aelianus): Αἰλιαν. (Αἰλιανός)
Var. hist. (*Varia historia*): *Ποικ. ἱστ.* (*Ποικίλη ἱστορία*)
Nat. anim. (*De natura animalium*): *Ἰδιότ. ζώων* (*Περὶ ζώων ἰδιότητος*)
Aesch. (*Aeschylus*): Αἰσχ. (Αἰσχύλος)
Agam. (*Agamemnon*): *Ἀγαμ.* (*Ἀγαμέμνων*)
Choeph. (*Choephori*): *Χοηφ.* (*Χοηφόροι*)
Eum. (*Eumenides*): *Εὐμ.* (*Εὐμενίδες*)
Pers. (*Persae*): *Πέρσ.* (*Πέρσαι*)
Prom. (*Prometheus Vinctus*): *Προμ.* (*Προμηθεὺς Δεσμώτης*)
Sept. (*Septem contra Thebas*): *Ἑπτ.* (*Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας*)
Suppl. (*Supplices*): *Ἱκέτ.* (*Ἱκέτιδες*)
Aeschin. (Aeschines): Αἰσχίν. (Αἰσχίνης)
Ctes. (*In Ctesiphontem*): *Κτησ.* (*Κατὰ Κτησιφῶντος*)
Aesop. (Aesopus): Αἴσωπ. (Αἴσωπος)
Aët. [Amid.] (Aëtius Amidenus): *Ἀέτ.* [*Ἀμιδ.*] (Ἀέτιος ὁ Ἀμιδηνός)
Iatr. (*Iatricorum liber* i., etc.): *Λόγ. ἰατρ.* (*Λόγος* [*-οι*] *ἰατρικός* [*-οί*])
Alcm. (Alcman): Ἀλκμ. (Ἀλκμάν)
Alex. (Alexis): *Ἄλεξ.* (*Ἄλεξις*)
Cypr. (*Cyprius*): *Κύπρ.* (*Ὁ Κύπριος*)
Pont. (*Ponticus*): *Ποντ.* (*Ὁ Ποντικός*)
Alex. Aphr. (Alexander Aphrodisiensis): *Ἀλέξ. Ἀφρ.* (Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς)
Probl. (*Problemata*): *Προβλ.* (*Προβλήματα*)
Alex. Trall. (Alexander Trallianus): *Ἀλέξ. Τραλλ.* (Ἀλέξανδρος Τραλλ.)
Therap. (*Therapeutica*): *Θεραπ.* (*Θεραπευτικά*)
Anecd. Gr. (*Anecdota Graeca*) (βλ. Bachmann, Bekker, Boissonade) [*AnGr*]
Anecd. Gr. Oxon. (*Anecdota Graeca Oxoniensia*) (βλ. Cramer) [*AnGrO*]
Anecd. Gr. Par. (*Anecdota Graeca Parisiensia*) (βλ. Cramer) [*AnGrP*]

Τὰ Λατινικὰ ὀνόματα καὶ οἱ ἀντίστοιχες συντομογραφίες χρησιμοποιοῦνται κυρίως στὴ σελίδα κειμένου καὶ κριτικοῦ ὑπομνήματος (τίτλοι ἔργων καὶ apparatus criticus), ἡ Ἑλληνικὴ ὁρολογία στὴ σελίδα τῆς μεταφράσεως (τίτλοι ἔργων) καὶ στὰ σχόλια. Οἱ παραπομπὲς γίνονται κατὰ κανόνα στὶς ἐκδόσεις τῆς σειρᾶς Ὀξφόρδης (Oxford Classical Texts [OCT]) ἢ στὶς τελευταῖες δόκιμες ἐκδόσεις, ἐκτὸς ἂν ἄλλως δηλώνεται.

Anth. Pal. (*Anthologia Palatina*): *Ἀνθ. Παλ.* (*Ἀνθολογία Παλατινή*)
Anth. Plan. (*Anthologia Planudeia*): *Ἀνθ. Πλαν.* (*Πλανούδειος Ἀνθολογία*) [*Ἀνθ.* = *Ἀνθολογία*, *Παλατινὴ καὶ Πλανούδειος*]
Antig. Caryst. (Antigonus Carystius): Ἀντίγ. Καρύστ. (Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος)
Antiphan. (Antiphanes): Ἀντιφάν. (Ἀντιφάνης)
Philom. (*Philometor*): *Φιλομ.* (*Φιλομήτωρ*)
Aphr. (*Aphrodisius*): *Ἀφρ.* (*Ἀφροδίσιος*)
Anton. Liber. (Antoninus Liberalis)
Transform. (*Transformationes*)
Apollod. (Apollodorus Atheniensis): Ἀπολλόδ. (Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος)
[*Bibl.* (*Bibliotheca*): *Βιβλ.* (*Βιβλιοθήκη*)]
Epit. (*Epitome*): *Ἐπιτ.* (*Ἐπιτομή*)
Apollon. Rhod. (Apollonius Rhodius): Ἀπολλών. Ρόδ. (Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος)
Apostol. (Apostolius): Ἀποστόλ. (Ἀποστόλιος)
Coll. paroem. (*Collectio paroemiarum*): *Συν. παροιμ.* (*Συναγωγὴ παροιμιῶν*)
Appian. (Appianus): Ἀππιαν. (Ἀππιανός)
Bell. civ. (*Bellum civile*): *Ἐμφ. πόλ.* (*Ἐμφύλιος πόλεμος*)
Archil. (Archilochus): Ἀρχίλ. (Ἀρχίλοχος)
Aret. (Aretaeus): Ἀρετ. (Ἀρεταῖος)
De cur. acut. morb. (*De curatione acutorum morborum*): *Π. ὀξ. ν. θεραπ.* (*Περὶ ὀξέων νούσων θεραπευτικόν*)
Aristid. (Aelius Aristides): Ἀριστείδ. (Αἴλιος Ἀριστείδης)
Aristoph. (Aristophanes): Ἀριστοφ. (Ἀριστοφάνης)
Acharn. (*Acharnenses*): *Ἀχαρν.* (*Ἀχαρνῆς*)
Av. (*Aves*): *Ὄρν.* (*Ὄρνιθες*)
Eccl. (*Ecclesiazusae*): *Ἐκκλ.* (*Ἐκκλησιάζουσαι*)
Equ. (*Equites*)*:* *Ἱππ.* (*Ἱππῆς*)
Lys. (*Lysistrata*): *Λυσ.* (*Λυσιστράτη*)
Nub. (*Nubes*): *Νεφ.* (*Νεφέλαι*)
Pax: *Εἰρ.* (*Εἰρήνη*)
Plut. (*Plutus*): *Πλοῦτ.* (*Πλοῦτος*)
Ran. (*Ranae*): *Βάτρ.* (*Βάτραχοι*)
Vesp. (*Vespae*): *Σφῆκ.* (*Σφῆκες*)
Aristot. (Aristoteles): Ἀριστοτ. (Ἀριστοτέλης)
De an. (*De anima*): *Περὶ ψυχ.* (*Περὶ ψυχῆς*)
De part. anim. (*De partibus animalium*): *Περὶ ζώιων μορ.* (*Περὶ ζώιων μορίων*)
Eth. Nic. (*Ethica Nicomachea*): *Ἠθ. Νικ.* (*Ἠθικὰ Νικομάχεια*)
Hist. animal. (*Historiae animalium*): *Περὶ τὰ ζῶια ἱστ.* (*Περὶ τὰ ζῶια ἱστορίαι*)

Metaph. (*Metaphysica*): *Μεταφ.* (*Τὰ μετὰ τὰ φυσικά*)
Meteor. (*Meteorologica*): *Μετεωρ.* (*Μετεωρολογικά*)
Poet. (*De poetica*): *Ποιητ.* (*Περὶ ποιητικῆς*)
Pol. (*Politica*): *Πολ.* (*Πολιτικά*)
Rhet. (*Ars rhetorica*): *Ῥητ.* (*Ῥητορικὴ τέχνη*)
Arist. Proconn. (Aristeas Proconnesius): Ἀριστ. Προκονν. (Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος)
Arr. (Arrianus): Ἀρρ. (Ἀρριανός)
Alex. Anab. (*Alexandri Anabasis*): *Ἀλεξ. Ἀνάβ.* (*Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις*)
Cyn. (*Cynegeticus*): *Κυν.* (*Κυνηγετικός*)
Artem. Dald. (Artemidorus Daldianus, aut Ephesius): Ἀρτεμ. Δαλδ. (Ἀρτεμίδωρος ὁ Δαλδιανός, ἢ Ἐφέσιος)
Onirocr. (*Onirocritica*): *Ὀνειροκρ.* (*Ὀνειροκριτικά*)
Asclepiod. (Asclepiodotus): Ἀσκληπιόδ. (Ἀσκληπιόδοτος)
Tact. (*Ars tactica*): *Τακτ.* (*Τέχνη τακτική*)
Athen. (Athenaeus): Ἀθήν. (Ἀθήναιος)
Bacchyl. (Bacchylides): Βακχυλ. (Βακχυλίδης)
Batrachom. (*Batrachomyomachia*): *Βατραχομ.* (*Βατραχομυομαχία*)
Callim. (Callimachus): Καλλίμ. (Καλλίμαχος)
Aet. (*Aetia*): *Αἴτ.* (*Αἴτια*)
Epigr. (*Epigrammata*): *Ἐπιγρ.* (*Ἐπιγράμματα*)
Hymn. (*Hymni*): *Ὕμν.* (*Ὕμνοι*)
Iamb. (*Iambi*): *Ἴαμβ.* (*Ἴαμβοι*)
Πίν. (*Πίνακες τῶν ἐν πάσηι παιδείαι διαλαμψάντων καὶ ὧν συνέγραψαν*)
Callin. (Callinus): Καλλῖν. (Καλλῖνος)
Callisth. (Callisthenes): Καλλισθ. (Καλλισθένης)
Peripl. (*Periplus*): *Περίπλ.* (*Περίπλους*)
Carc. (Carcinus): Καρκ. (Καρκῖνος)
Carm. conv. (*Carmina convivalia*) (Page, *PMG* 471-82 ἀποσπ. 884-917)
Cast. (Castorion Solensis): Καστ. (Καστορίων ὁ Σολεύς)
Choerob. (Georgius Choeroboscus): Χοιροβ. (Γεώργιος ὁ Χοιροβοσκός)
Schol. in Heph. (*Scholia in Hephaestionem*): *Σχόλ. εἰς Ἡφ.* (*Σχόλια εἰς Ἡφαιστίωνα*)
Cic. (Marcus Tullius Cicero): Κικ. (Κικέρων)
De nat. deor. (*De natura deorum*)
De republ. (*De republica*)
De senect. (*De senectute*)
Cinaeth. (Cinaetho): Κιναίθ. (Κιναίθων)
Claudian. (Claudius Claudianus): Κλαυδιαν. (Κλαύδιος Κλαυδιανός)
In Eutr. (*In Eutropium*): *Εἰς Εὐτρ.* (*Εἰς Εὐτρόπιον*)
Clearch. Sol. (Clearchus Solensis): Κλέαρχ. Σολ. (Κλέαρχος ὁ Σολεύς)

Clem. Alex. (Clemens Alexandrinus): Κλήμ. Ἀλεξ. (Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς)
Paedag. (*Paedagogus*): *Παιδαγ.* (*Παιδαγωγός*)
Protr. (*Protrepticus* / *Cohortatio ad Graecos*): *Προτρ.* (*Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας*)
Strom. (*Stromateis*): *Στρωμ.* (*Στρωματεῖς*)
Cleon Cur. (Cleon Curiensis): Κλέων Κουρ. (Κλέων ὁ Κουριεύς)
Cleoph. (Cleophon, Tragicus): Κλεοφ. (Κλεοφῶν, τραγικὸς ποιητής)
Cratin. (Cratinus): Κρατῖν. (Κρατῖνος)
Odyss. (*Odysses*): *Ὀδυσσ.* (*Ὀδυσσῆς*)
Cypr. (*Cypria*): *Κύπρ.* (*Κύπρια ἔπη*)
Damox. (Damoxenus): Δαμόξ. (Δαμόξενος)
Demosth. (Demosthenes): Δημ. (Δημοσθένης)
De cor. (*De corona*): *Περὶ τοῦ στεφ.* (*Περὶ τοῦ στεφάνου*)
Prooem. (*Prooemia*): *Προοίμ.* (*Προοίμια*)
Didym. (Didymus, grammaticus): Δίδυμ. (Δίδυμος, ὁ γραμματικός)
Ὑπομν. Πινδ. (*Ὑπομνήματα εἰς Πίνδαρον*)
Dio Cass. (Claudius Cassius Dio Cocceianus): Δί. Κάσσ. (Δίων ὁ Κάσσιος)
Hist. Rom. (*Historia Romana*): *Ῥωμ. ἱστ.* (*Ῥωμαϊκαὶ ἱστορίαι*)
*Dio Chrys. (Dio Chrysostomus): *Δί. Χρυσ. (Δίων ὁ Χρυσόστομος)
Orat. (*Orationes*): *Λόγ.* (*Λόγοι*)
Diocl. (Diocles Atheniensis): Διοκλ. (Διοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος)
Diod. Sic. (Diodorus Siculus): Διόδ. Σικ. (Διόδωρος ὁ Σικελιώτης)
Diogenian. (Diogenianus): Διογενιαν. (Διογενιανός, ὁ παροιμιογράφος)
Diog. Laërt. (Diogenes Laërtius): Διογ. Λαέρτ. (Διογένης Λαέρτιος)
Dion. Hal. (Dionysius Halicarnassensis): Διον. Ἁλικ. (Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς)
De comp. (*De compositionae verborum*): *Περὶ συνθ.* (*Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων*)
Epist. Pomp. (*Epistula ad Pompeium Geminum*): *Ἐπιστ. Πομπ.* (*Ἐπιστολὴ πρὸς Πομπήϊον Γέμινον*)
Rhet. (*Ars rhetorica*): *Τέχν. ῥητ.* (*Τέχνη ῥητορική*)
Dion. Per. (Dionysius Periegetes): Διον. Περιηγ. (Διονύσιος ὁ Περιηγητής)
Dion. Scyt. (Dionysius Scytobrachion): Διον. Σκυτ. (Διονύσιος ὁ Σκυτοβραχίων)
Arg. (*Argonautica*): *Ἀργ.* (*Ἀργοναυτικά*)
Dion. Thr. (Dionysius Thrax): Διον. Θρ. (Διονύσιος ὁ Θρᾷξ)
Ars gramm. (*Ars grammatica*): *Τέχν. γραμμ.* (*Τέχνη γραμματική*)
Diosc. [Pedan.] (Dioscurides Pedanius Anazarbensis): Διοσκ. [Πεδάν.] (Διοσκουρίδης ὁ Πεδάνιος, Ἀναζαρβεύς)
Eupor. (*Eupor.*): *Εὐπόρ.* (*Εὐπόριστα*)
Mat. med. (*De materia medica*): *Ὕλ. ἰατρ.* (*Περὶ ὕλης ἰατρικῆς*)
Diphil. (Diphilus, Comicus): Δίφιλ. (Δίφιλος, ὁ κωμωιδός)
Epicharm. (Epicharmus, Comicus): Ἐπίχ. (Ἐπίχαρμος, ὁ κωμωιδός)

Epig. (Epigenes, Comicus): Ἐπιγ. (Ἐπιγένης, ὁ κωμωιδός)
Epiphan. (Epiphanius): Ἐπιφάν. (Ἐπιφάνιος)
Adv. haeres. (*Adversus haereses*): *Κατὰ αἱρέσ.* (*Κατὰ αἱρέσεων, τὸ ἐπικληθὲν πανάριον*)
Et[*ym*]. *Gen.* (*Etymologicum Genuinum*) [*EGen*]
Et[*ym*]. *Gud.* (*Etymologicum Gudianum*) [*EGud*]
Et[*ym*]. *M*[*agn*]. (*Etymologicum Magnum*): *M*[*έγ*]. *Ἐτυμ.* (*Μέγα Ἐτυμολογικόν*) [*EM*]
Et[*ym*]. *Sym.* (*Etymologicum Symeonis*): *Ἐτυμ. Συμ.* (*Ἐτυμολογικὸν τοῦ Συμεῶνος*) [*ESym* ἢ *ΕΣυμ*]
Eubul. (Eubulus, Comicus): Εὔβουλ. (Εὔβουλος, ὁ κωμωιδός)
Eumel. (Eumelus): Εὔμηλ. (Εὔμηλος)
Eupol. (Eupolis): Εὔπολ. (Εὔπολις)
Eur. (Euripides): Εὐρ. (Εὐριπίδης)
Alc. (*Alcestis*): *Ἄλκ.* (*Ἄλκηστις*)
Andr[*om*]. (*Andromacha*): *Ἀνδρ*[*ομ*]. (*Ἀνδρομάχη*)
Bacch. (*Bacchae*): *Βάκχ.* (*Βάκχαι*)
Cycl. (*Cyclops*): *Κύκλ.* (*Κύκλωψ*)
El. (*Electra*): *Ἠλ.* (*Ἠλέκτρα*)
Hec. (*Hecuba*): *Ἑκ.* (*Ἑκάβη*)
Hel. (*Helena*): *Ἑλ.* (*Ἑλένη*)
Herc. (*Hercules Furens*): *Ἡρακλ.* (*Ἡρακλῆς Μαινόμενος*)
Hipp. (*Hippolytus*): *Ἱππ.* (*Ἱππόλυτος*)
Iph. Aul. (*Iphigenia Aulidensis*): *Ἰφ. Αὐλ.* (*Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι*)
Iph. T. (*Iphigenia Taurica*): *Ἰφ. Τ.* (*Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις*)
Med. (*Medea*): *Μήδ.* (*Μήδεια*)
Orest. (*Orestes*): *Ὀρέστ.* (*Ὀρέστης*)
Phoen. (*Phoenissae*): *Φοίν.* (*Φοίνισσαι*)
Rhes. (*Rhesus*): *Ῥῆσ.* (*Ῥῆσος*)
Suppl. (*Supplices*): *Ἱκέτ.* (*Ἱκέτιδες*)
Tr. (*Troiades*): *Τρ.* (*Τρωϊάδες*)
Euseb. (Eusebius): Εὐσέβ. (Εὐσέβιος)
Praep. evang. (*Praeparatio evangelica*): *Εὐαγγ. προπ.* (*Εὐαγγελικὴ προπαρασκευή*)
Eust. (Eustathius Thessalonicensis): Εὐστ. (Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονικεύς)
[*Il.*] (*Commentarii ad Homeri Iliadem*): [*Ἰλ.*] (*Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα*) [in / στὸ Α 1 κ.λπ.]
[*Od.*] (*Commentarii ad Homeri Odysseam*): [*Ὀδ.*] [*Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμήρου Ὀδύσσειαν*] [in / στὸ α 1 κ.λπ.]
Dion. Perieg. (*Commentarii ad Dionysium Periegetem*): *Διον. Περιηγ.* (*Ὑπομνήματα εἰς Διονύσιον τὸν Περιηγητήν*)
Galen. (Galenus): Γαλην. (Γαληνός)
De alim. fac. (*De alimentorum facultatibus libri iii*): *Π. τροφ. δυν.* (*Περὶ τῶν ἐν ταῖς τροφαῖς δυνάμεων βιβλίον πρῶτον*, κ.λπ.)

De antid(*ot*). (*De antidotis*): *Π. ἀντιδ*(*ότ*). (*Περὶ ἀντιδότων*)
De comp. med. loc. (*De compositione medicamentorum secundum locos*): *Π. σ*[*υνθ*]. *φ*[*αρμ*]. *κ. τόπ.* (*Περὶ συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ τόπους*)
Meth. med. (*Methodi medendi libri xiv*): *Θεραπ. μεθ.* (*Θεραπευτικῆς μεθόδου βιβλία ιδ΄* [*βιβλίον Α - βιβλίον Ξ*])
Gem. (Geminus, Astronomicus): Γέμ. (Γέμινος)
Astron. (*Elementa astronomica*): *Φαινόμ.* (*Εἰσαγωγὴ εἰς τὰ φαινόμενα*)
Georgid. (Johannes Georgides): Γεωργίδ. (Ἰωάννης Γεωργίδης)
Gnom. (*Gnomologium*): *Γνωμ.* (*Γνωμολόγιον*)
Georg. Mon. (Georgius Monachus): Γεώργ. Μον. (Γεώργιος Μοναχός)
Greg. Naz. (Gregorius Nazianzenus): Γρηγ. Ναζ. (Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός)
Harpocr. (Harpocratio): Ἁρποκρ. (Ἁρποκρατίων, ὁ γραμματικός)
Heges. (Hegesias vel Hegesinus, Epicus): Ἡγησ. (Ἡγησίας ἢ Ἡγησῖνος ἢ Ἡγησίνους, ὁ ἐπικός)
Hegesipp. (Hegesippus): Ἡγήσιππ. (Ἡγήσιππος, ὁ κωμῳδός)
Hephaest. (Hephaestio): Ἡφαιστ. (Ἡφαιστίων, ὁ γραμματικός)
Heracl. (Heraclitus): Ἡράκλ. (Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος)
Heraclit. (Heraclitus): Ἡράκλειτ. (Ἡράκλειτος)
Alleg. (*Allegoriae* = *Quaestiones Homericae*): *Ἀλληγ.* (*Ὁμηρικαὶ Ἀλληγορίαι*)
Herm. Cur. (Hermias Curiensis): Ἑρμ. Κουρ. (Ἑρμείας ὁ Κουριεύς)
Hermipp. (Hermippus): Ἕρμιππ. (Ἕρμιππος ὁ Ἀθηναῖος)
Herodian. (Herodianus): Ἡρωδιαν. (Ἡρωδιανός)
Partit. (*Partitiones*): *Ἐπιμ.* (*Ἐπιμερισμοί*)
De prosod. cath. (De prosodia catholica): *Περὶ καθ. προσωιδ.* (*Περὶ καθολικῆς προσωιδίας*)
Περὶ μον. λέξ. (*Περὶ μονήρους λέξεως*)
Herodot. (Herodotus): Ἡρόδ. (Ἡρόδοτος)
Hes. (Hesiodus): Ἡσ. (Ἡσίοδος)
Op. (*Opera et Dies*): *Ἔργ.* (*Ἔργα καὶ Ἡμέραι*)
Scut. (*Scutum*): *Ἀσπ.* (*Ἀσπίς*)
Theog. (*Theogonia*): *Θεογ.* (*Θεογονία*)
Hesych. (Hesychius): Ἡσύχ. (Ἡσύχιος)
(Hesychii Alexandrini *Lexicon*: Ἡσυχίου τοῦ Ἀλεξανδρέως *Λεξικόν*)
Hippocr. (Hippocrates): Ἱπποκρ. (Ἱπποκράτης) [Hipp., H. / Ἱππ.]
De diaeta: *Περὶ διαίτ.* (*Περὶ διαίτης*)
De mul. aff. (*De mulierum affectibus*): *Γυναικ.* (*Γυναικείων* [sc. *νούσων*] *πρῶτον*, κ.λπ.)
De nat. mul. (*De natura muliebri*): *Περὶ φύσ. γυν.* (*Περὶ γυναικείης φύσιος*)
Hippon. (Hipponax): Ἱππῶν. (Ἱππῶναξ)
Hom. (Homerus): Ὅμ. (Ὅμηρος)

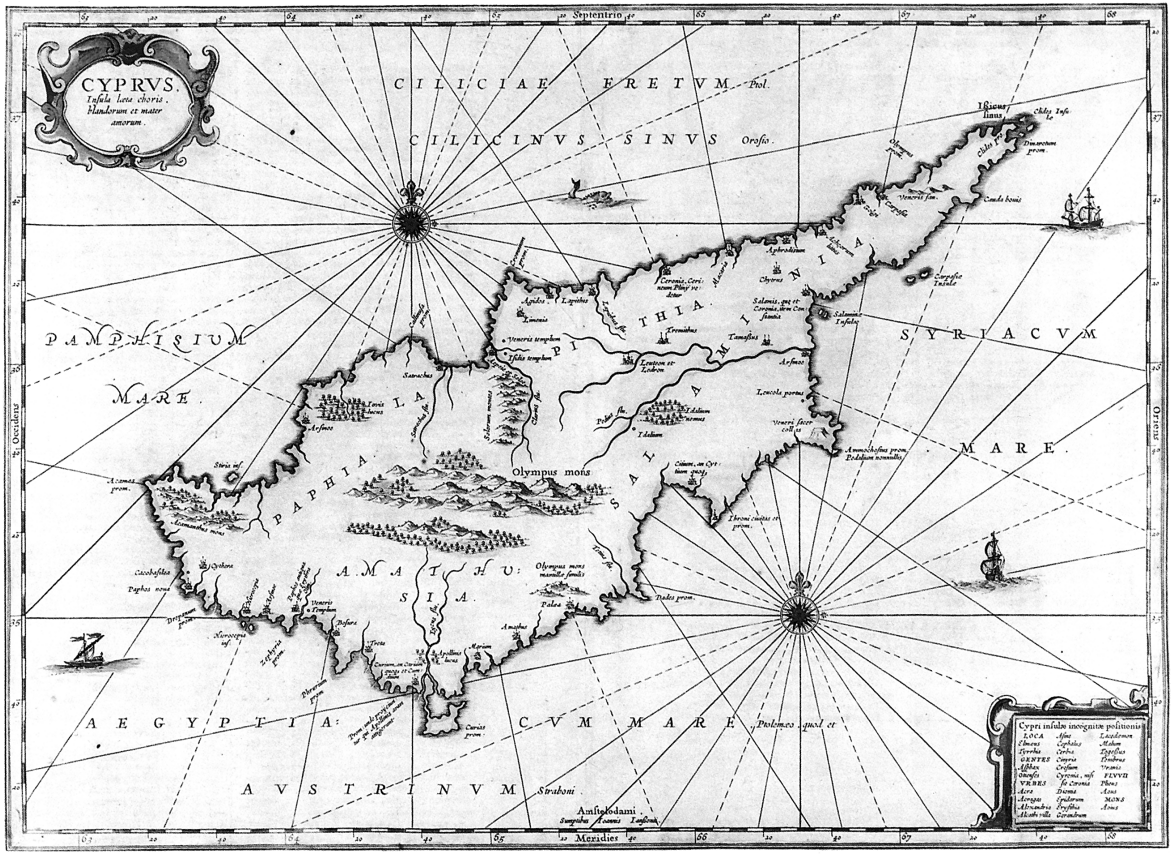
Il. (*Ilias*): *Ἰλ.* (*Ἰλιάς*)
Od. (*Odyssea*): *Ὀδ.* (*Ὀδύσσεια*)
Α, Β κ.λπ.: βιβλία τῆς *Ἰλιάδος*
α, β κ.λπ.: βιβλία τῆς *Ὀδυσσείας*
Hom. hymn. (Hymni Homerici): *Ὁμηρ.* ὕμν. (*Ὁμηρικοὶ ὕμνοι*)
Ad Apoll. (*Ad Apollinem*): *Εἰς Ἀπόλλ.* (*Εἰς Ἀπόλλωνα*)
Ad Bacch. (*Ad Bacchum*): *Εἰς Διόν.* (*Εἰς Διόνυσον*)
Ad Cer. (*Ad Cererem*): *Εἰς Δημ.* (*Εἰς Δημήτραν*)
Ad Dian. (*Ad Dianam*): *Εἰς Ἄρτ.* (*Εἰς Ἄρτεμιν*)
Ad Merc. (*Ad Mercurium*): *Εἰς Ἑρμ.* (*Εἰς Ἑρμῆν*)
Ad Mus. et Apoll. (*Ad Musas et Apollinem*): *Εἰς Μούσας καὶ Ἀπόλλ.* (*Εἰς Μούσας καὶ Ἀπόλλωνα*)
Ad Pan. (*Ad Panem*): *Εἰς Πᾶν.* (*Εἰς Πᾶνα*)
Ad Ven. (*Ad Venerem*): *Εἰς Ἀφρ.* (*Εἰς Ἀφροδίτην*)
Ad Vest. (*Ad Vestam*): *Εἰς Ἑστ.* (*Εἰς Ἑστίαν*)
Ad Vulc. (*Ad Vulcanum*): *Εἰς Ἥφ.* (*Εἰς Ἥφαιστον*)
[I, II, III κλπ.: ἀρίθμηση συλλογῆς, βλ. Allen]
[5 Y1, 5 Y2, 5 Y3: ἀρίθμηση ἡμετέρα ὕμνων *Εἰς Ἀφρ.*]
Hygin. (Hyginus): *Ὑγῖν.* (*Ὑγῖνος, ὁ μυθογράφος*), *Ὑγίν.* (*Ὑγίνου*)
Fab. (*Fabulae*)
Hyperid. (Hyperides): *Ὑπερείδ.* (*Ὑπερείδης*)
Iambl. (Iamblichus): *Ἰάμβλ.* (*Ἰάμβλιχος, ὁ φιλόσοφος*)
Myst. (*De mysteriis*): *Μυστ.* (*Περὶ μυστηρίων*)
Protr. (*Protrepticus*): *Προτρ.* (*Προτρεπτικός*)
Vit. Pyth. (*De vita Pythagorica*): *Πυθαγ. βί.* (*Περὶ τοῦ Πυθαγορείου βίου*)
Iby c. (Ibycus): *Ἴβυκ.* (*Ἴβυκος*)
Isocr. (Isocrates): *Ἰσοκρ.* (*Ἰσοκράτης*)
Evag. (*Evagoras*): *Εὐαγ.* (*Εὐαγόρας*)
Nicocl. (*Nicocles*): *Νικοκλ.* (*Νικοκλῆς*)
Ioann. Chrys. (Johannes Chrysostomus): *Ἰωάνν. Χρυσ.* (*Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος*)
Ioann. Lyd. (Johannes Lydus): *Ἰωάνν. Λυδ.* (*Ἰωάννης ὁ Λυδός*)
De mens. (*De mensibus*): *Περὶ μην.* (*Περὶ μηνῶν*)
Ioseph. (Flavius Iosephus): *Ἰώσ[ηπ].* (*Φλάβιος Ἰώσηπος*)
C. Apion. (*Contra Apionem*): *Κατ' Ἀπίων.* (*Κατ' Ἀπίωνος*)
Iulian. (Iulianus imperator): *Ἰουλιαν.* (*Ἰουλιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ*)
Or. (*Orationes*): *Λόγ.* (*Λόγοι*)
Lesch. (Lesches): Λέσχ. (Λέσχης ὁ Μυτιληναῖος)
Il. parva (*Ilias parva*): *Μικρ. Ἰλ.* (*Μικρὰ Ἰλιάς*)
Lucian. (Lucianus): Λουκιαν. (Λουκιανός)
Lex[*iph*]. (*Lexiphanes*): *Λεξ*[*ιφ*]. (*Λεξιφάνης*)
*Lucian. vel ps.-Lucian. (pseudo-Lucianus): *Λουκιαν. ἢ ψ.-Λουκιαν. (ψευδο-Λουκιανός)

Am. (*Amores*): *Ἐρ*[*ωτ*]. (*Ἔρωτες*)
Lucil. (Gaius Lucilius): Λουκίλ. (Λουκίλιος)
Lucret. (Titus Lucretius Carus): Λουκρ. (Λουκρήτιος)
Lycophr. (Lycophron): Λυκόφρ. (Λυκόφρων)
Alex. (*Alexandra*): *Ἀλεξ.* (*Ἀλεξάνδρα*)
Lycurg. (Lycurgus): Λυκοῦργ. (Λυκοῦργος, ὁ ῥήτωρ)
Leocr. (*In Leocratem*) = *Λεωκρ.* (*Κατὰ Λεωκράτους*)
Macar. Chrys. (Macarius Chrysocephalus): Μακάρ. Χρυσ. (Μακάριος Χρυσοκέφαλος, ὁ παροιμιογράφος)
Mant. Prov. (Mantissa Proverbiorum): Μάντ. Παροιμ. (Μάντισσα Παροιμιῶν) (βλ. *Paroem. Gr.* II 745 κἑ.)
Men. (Menander): Μέν. (Μένανδρος)
Sam. (*Samia*): *Σαμ.* (*Σαμία*)
Mimn. (Mimnermus): Μίμν. (Μίμνερμος)
Nic. (Nicander): Νίκανδρ. (Νίκανδρος)
Ther. (*Theriaca*): *Θηρ.* (*Θηριακά*)
Nicarch. (Nicarchus): Νίκαρχ. (Νίκαρχος, ὁ ἐπιγραμματοποιός)
Nonn. (Nonnus): Νόνν. (Νόννος)
Dion. (*Dionysiaca*): *Διον.* (*Διονυσιακά*)
Olympiod. (Olympiodorus): Ὀλυμπιόδ. (Ὀλυμπιόδωρος, ὁ φιλόσοφος)
Opp. Anaz. (Oppianus Anazarbensis): Ὀππ. Ἀναζ. (Ὀππιανὸς ὁ Ἀναζαρβεύς)
Halieut. (*Halieutica*): *Ἁλιευτ.* (*Ἁλιευτικά*)
Orib. (Oribasius): Ὀρειβ. (Ὀρειβάσιος)
Coll. med. (*Collectiones medicae*): *Ἰατρ. συναγ.* (*Ἰατρικαὶ συναγωγαί*)
Orig. (Origenes): Ὠριγ. (Ὠριγένης)
C. Cels. (*Contra Celsum*): *K. Κέλσ.* (*Κατὰ Κέλσου*)
Orph. (Orphica): Ὀρφ. (Ὀρφικά)
Arg. (*Argonautica*): *Ἀργ.* (*Ἀργοναυτικά*)
Hymn. (*Hymni*): *Ὕμν.* (*Ὕμνοι*)
Ovid. (Publius Ovidius Naso): Ὀβίδ. (Ὀβίδιος)
Met. (*Metamorphoses*): *Μετ.* (*Μεταμορφώσεις*)
Paus. (Pausanias): Παυσ. (Παυσανίας)
Paus. Att. (Pausanias Atticista): Παυσ. Ἀττ. (Παυσανίας ὁ Ἀττικιστής)
Ἀττ. ὀνομ. συναγ. (*Ἀττικῶν ὀνομάτων συναγωγή*)
Philem. (Philemon, Comicus): Φιλήμ. (Φιλήμων, ὁ κωμῳδός)
Philod. (Philodemus, Philosophus): Φιλόδ. (Φιλόδημος, ὁ φιλόσοφος)
De piet. (*De pietate*): *Περὶ εὐσ.* (*Περὶ εὐσεβείας*)
Philosteph. (Philostephanus Cyrenaeus): Φιλοστέφ. (Φιλοστέφανος ὁ Κυρηναῖος)
Hypomn. (*Hypomnemata*): *Ὑπομν.* (*Ὑπομνήματα*)
Philox. (Philoxenus Cytherius): Φιλόξ. (Φιλόξενος ὁ Κυθήριος)
Phocyl. (Phocylides): Φωκυλ. (Φωκυλίδης)
Phot. (Photius): Φώτ. (Φώτιος)

Bibl. (*Bibliotheca*): *Βιβλ.* (*Βιβλιοθήκη*)
Lex. (*Lexicon*): *Λεξ.* (*Λεξικόν*)
Phryn. Arab. (Phrynichus Arabius): Φρύν. Ἀράβ. (Φρύνιχος ὁ Ἀράβιος)
Praep. soph. (*Praeparatio sophistica*): *Σοφ. προπ.* (*Σοφιστικὴ προπαρασκευή*)
Pind. (Pindarus): Πίνδ. (Πίνδαρος)
Isth. (*Isthmia*): *Ἴσθμ.* (*Ἰσθμιόνικοι*)
Nem. (*Nemea*): *Νεμ.* (*Νεμεόνικοι*)
Ol. (*Olympia*): *Ὀλ.* (*Ὀλυμπιόνικοι*)
Pae. (*Paeanes*): *Παι.* (*Παιᾶνες*)
Pyth. (*Pythia*): *Πυθ.* (*Πυθιόνικοι*)
Plat. (Plato): Πλάτ. (Πλάτων)
Conv. (*Convivium*): *Συμπ.* (*Συμπόσιον*)
Epin. (*Epinomis*): *Ἐπιν.* (*Ἐπινομίς*)
Euthyd. (*Euthydemus*): *Εὐθύδ.* (*Εὐθύδημος*)
Euthyphr. (*Euthyphron*): *Εὐθύφρ.* (*Εὐθύφρων*)
Gorg. (*Gorgias*): *Γοργ.* (*Γοργίας*)
Hipp. M. (*Hippias Maior*): *Ἱππ. Μείζ.* (*Ἱππίας Μείζων*)
Leg. (*Leges*): *Νόμ.* (*Νόμοι*)
Prot. (*Protagoras*): *Πρωτ.* (*Πρωταγόρας*)
Resp. (*Respublica*): *Πολ.* (*Πολιτεία*)
Tim. (*Timaeus*): *Τίμ.* (*Τίμαιος*)
Plaut. (Titus Maccius Plautus): Πλαῦτ. (Πλαῦτος)
Plin. (Gaius Plinius Secundus): Πλίν. (Πλίνιος ὁ Δεύτερος, ἢ: ὁ Πρεσβύτερος)
Nat. hist. (*Naturalis historia* vel *Naturae historiae*): *Φυσ. ἱστ.* (*Φυσικὴ ἱστορία*)
Plut. (Plutarchus): Πλούτ. (Πλούταρχος)
Alex. (*Alexander*): *Ἀλέξ.* (*Ἀλέξανδρος*)
Anton. (*Antonius*): *Ἀντών.* (*Ἀντώνιος*)
Apophthegm. reg. et imp. (*Regum et imperatorum apophthegmata*): *Ἀποφθέγμ. βασ. καὶ στρατ.* (*Βασιλέων ἀποφθέγματα καὶ στρατηγῶν*)
Aud. poet. (*Quomodo adolescens poetas audire debeat*): *Ποιημ. ἀκ.* (*Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν*) (βλ. καὶ *Mor.*)
Cleom. (*Cleomenes*): *Κλεομ.* (*Κλεομένης*)
De cohib. ira (*De cohibenda ira*): *Περὶ ἀοργ.* (*Περὶ ἀοργησίας*)
Mar. (*Marius*): *Μάρ.* (*Μάριος*)
Mor. (*Moralia*): *Ἠθ*[*ικ*]. (*Ἠθικά*)
Per. (*Pericles*): *Περ.* (*Περικλῆς*)
Phil. (*Philopoemen*): *Φιλ.* (*Φιλοποίμην*)
Phoc. (*Phocion*): *Φωκ.* (*Φωκίων*)
Pomp. (*Pompeius*): *Πομπ.* (*Πομπήιος*)
Sol. (*Solo*): *Σόλ.* (*Σόλων*)
Thes. (*Theseus*): *Θησ.* (*Θησεύς*)

Vit. orat. (*Vitae decem oratorum*): *Βί. ῥητ.* (*Βίοι τῶν δέκα ῥητόρων*)
Polem. (Polemon): Πολέμ. (Πολέμων, ὁ περιηγητής)
Poll. (Julius Pollux): Πολυδ. (Πολυδεύκης)
Onom. (*Onomasticon*): *Ὀνομ.* (*Ὀνομαστικόν*)
Polyb. (Polybius): Πολύβ. (Πολύβιος)
Posidipp. (Posidippus): Ποσειδιππ. (Ποσείδιππος)
Procl. (Proclus): Πρόκλ. (Πρόκλος)
Chrest. (*Chrestomathia*): *Χρηστ.* (*Χρηστομαθία* ἢ *Χρηστομάθεια γραμματική*)
Hymn. (*Hymni*): *Ὕμν.* (*Ὕμνοι*)
Rhian. (Rhianus): Ριαν. (Ριανὸς ὁ Κρής)
Ruf. (Rufus): Ρουφ. (Ροῦφος, Ἐφέσιος ἰατρός)
Quaest. med. (*Quaestiones medicinales*): *Ἰατρ. ἐρωτ.* (*Ἰατρικὰ ἐρωτήματα*)
Sapph. (Sappho): Σαπφ. (Σαπφώ)
Semon. (Semonides): Σημων. (Σημωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος)
Simon. (Simonides): Σιμων. (Σιμωνίδης ὁ Κεῖος)
Sol. (Solo): Σόλ. (Σόλων ὁ Ἀθηναῖος)
Sop. (Sopatrus): Σώπ. (Σώπατρος ὁ Πάφιος)
Soph. (Sophocles): Σοφ. (Σοφοκλῆς)
Aj. (*Ajax*): *Αἴ.* (*Αἴας*)
Ant. (*Antigone*): *Ἀντ.* (*Ἀντιγόνη*)
El. (*Electra*): *Ἠλ.* (*Ἠλέκτρα*)
Oed. Col. (*Oedipus Coloneus*): *Οἰδ. Κολ.* (*Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶι*)
Oed. Rex (*Oedipus Rex*): *Οἰδ. Τύρ.* (*Οἰδίπους Τύραννος*)
Phil. (*Philoctetes*): *Φιλ.* (*Φιλοκτήτης*)
Sosip. (Sosipatrus): Σωσίπ. (Σωσίπατρος)
Καταψ. (*Καταψευδόμενος*)
Sot. (Sotion): Σωτ. (Σωτίων, ὁ παραδοξογράφος)
[*Παραδοξ.* (*Παραδοξολογούμενα*)]
Steph. Byz. (Stephanus Byzantius): Στέφ. Βυζ. (Στέφανος ὁ Βυζάντιος)
De Them. (*De Thematibus*): *Περὶ Θεμ.* (*Περὶ Θεμάτων*)
Ethn. (*Ethnica*): *Ἐθν.* (*Ἐθνικά*)
Stephan. Const. (Stephanus, Constantinopolitanus): Στέφαν. Κωνστ. (Στέφανος, ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως)
Stas. (Stasinus): Στασ. (Στασῖνος ὁ Κύπριος)
Stesich. (Stesichorus): Στησίχ. (Στησίχορος)
Stob. (Ioannes Stobaeus): Στοβ. (Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος)
Anth. (*Anthologium* vel *Florilegium*): *Ἀνθ.* (*Ἀνθολόγιον* ἢ *Ἐκλογαί*)
Strab. (Strabo): Στράβ. (Στράβων)
[*Geogr.* (*Geographica*): *Γεωγρ.* (*Γεωγραφικά*)]
Stratt. (Strattis): Στράττ. (Στράττις)
Suet. (Gaius Suetonius Tranquillus): Σουετ. (Σουετώνιος)
Suid. (Suidas [*Suidae Lexicon*], vel *Suda*): Σουίδ. (Σουίδας, ἢ *Σοῦδα*)

Tacit. (Cornelius Tacitus): Τάκιτ. (Τάκιτος)
Hist. (*Historiae*): *Ἱστ.* (*Ἱστορίαι*)
Tatian. (Tatianus): Τατιαν. (Τατιανός)
Orat. Gr. (*Oratio ad Graecos*): *Πρὸς Ἕλλ.* (*Πρὸς Ἕλληνας*)
Telest. (Telestes): Τελέστ. (Τελέστης)
Themist. (Themistius): Θεμίστ. (Θεμίστιος)
Or. (*Orationes*): *Λόγ.* (*Λόγοι*)
Theocr. (Theocritus): Θεόκρ. (Θεόκριτος)
Idyll. (*Idyllia*): *Εἰδύλλ.* (*Εἰδύλλια*)
Theogn. (Theognis Megarensis): Θέογν. (Θέογνις ὁ Μεγαρεύς)
Theolyt. (Theolytus, Methymnaeus): Θεόλυτ. (Θεόλυτος, ὁ Μηθυμναῖος)
Theophr. (Theophrastus): Θεόφρ. (Θεόφραστος)
De caus. plant. (*De causis plantarum*): *Περὶ φυτ. αἰτ.* (*Περὶ φυτῶν αἰτιῶν*)
De sign. (*De signis tempestatum*): *Περὶ σημ.* (*Περὶ σημείων ὑδάτων καὶ πνευμάτων καὶ χειμώνων καὶ εὐδιῶν*)
Hist. plant. (*Historia plantarum*): *Περὶ φυτ. ἱστ.* (*Περὶ φυτῶν ἱστορίας*)
Thuc. (Thucydides): Θουκ. (Θουκυδίδης)
Timoth. (Timotheus, Milesius): Τιμόθ. (Τιμόθεος, ὁ Μιλήσιος)
Tyrt. (Tyrtaeus): Τυρτ. (Τυρταῖος)
Tzetz. (Johannes Tzetzes): Τζέτζ. (Ἰωάννης Τζέτζης)
Chil. (*Historiarum variarum Chiliades*): *Χιλ.* (*Βίβλος ἱστορική, Χιλιάδες*)
Lycophr. (*Scholia in Lycophronis Alexandram*): *Λυκόφρ.* (*Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδραν*)
Valer. Flacc. (Gaius Valerius Flaccus): Βαλέρ. Φλάκκ. (Βαλέριος Φλάκκος)
Valer. Max. (Valerius Maximus): Βαλέρ. Μάξ. (Βαλέριος Μάξιμος)
Verg. (Publius Vergilius Maro): Βεργ. (Βεργίλιος)
Aen. (*Aeneis*): *Αἰν.* (*Αἰνειάς*)
Ecl. (*Eclogae* vel *Bucolica*): *Ἐκλ.* (*Ἐκλογαὶ* ἢ *Βουκολικά*)
Georg. (*Georgica*): *Γεωργ.* (*Γεωργικά*)
Xen. (Xenophon): Χεν. (Ξενοφῶν)
Cyr. anab. (*Cyri anabasis*): *Ἀνάβ.* (*Κύρου ἀνάβασις*)
Cyrop. (*Cyropaedia* vel *Institutio Cyri*): *Κύρ. π*[αιδ]. (*Κύρου παιδεία*)
Hellen. (*Hellenica* vel *Historia Graeca*): *Ἑλλην.* (*Ἑλληνικά*)
Memor. (*Memorabilia*): *Ἀπομν.* (*Ἀπομνημονεύματα*)
Oecon. (*Oeconomicus*): *Οἰκ*(*ον*). (*Οἰκονομικός*)
Xenocr. (Xenocrates): Ξενοκρ. (Ξενοκράτης)
Zen. [Cit.] Zeno Citieus): Ζήν. [Κιτ.] (Ζήνων ὁ Κιτιεύς, ὁ Στωικὸς φιλόσοφος)
Zenob. (Zenobius): Ζηνόβ. (Ζηνόβιος, ὁ παροιμιογράφος).
Zonar. (Ioannes Zonaras): Ζωναρ. (Ἰωάννης Ζωναρᾶς)
Annal. vel *Epit. Hist.* (Annales, vel *Epitome historiarum*): *Χρον.* (*Χρονικόν*, ἢ *Ἐπιτομὴ ἱστοριῶν*).



[Εικ. 2] Κυπρος. Joannes Janssonius, Amsterdam 1652 (Συλλογὴ Αντ. Χατζηπαυλου)

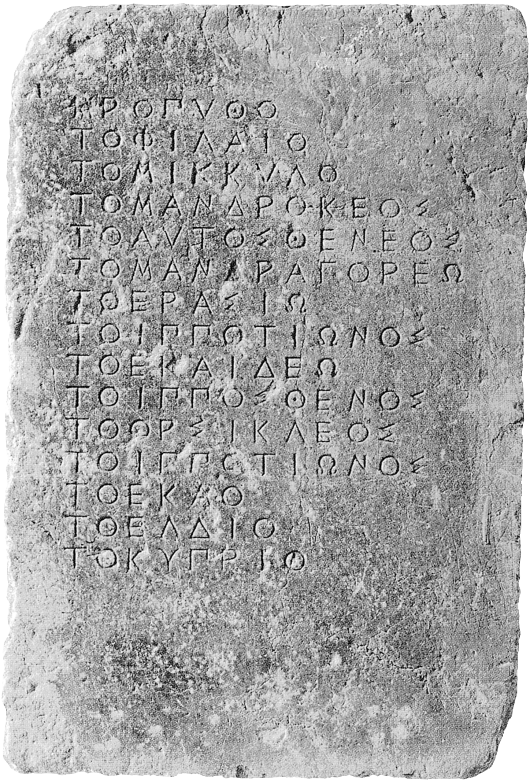
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΟΡΩΝ

a.C. (ante Christum): π.Χ. (πρὸ Χριστοῦ)
a.c[orr]. (ante correctionem): πρὶν ἀπὸ τὴ διόρθωση [$A^{a.c.}$]
acc. (accusavit, accusaverunt): ἀντέκρουσε, ἀντέκρουσαν
add. (addidit, addiderunt): πρόσθεσε, πρόσθεσαν
ad loc. (ad locum): γιὰ τὸν ἴδιο στίχο ἢ χωρίο
adnot. (adnotatio, adnotationes): σημ. (σημείωση, σημειώσεις)
al. (alibi / aliter): κ. ἀ. (καὶ ἀλλοῦ / καὶ ἀλλιῶς)
al., et al. (aliique, et alii): κ. ἄ. (καὶ ἄλλοι)
al. sim. (aliaque similia): κ. τ. τ. (καὶ τὰ τοιαῦτα)
alt. (alter, -a, -um): δεύτ. (δεύτερος)
anonym. (anonymus): ἀνών. (ἀνώνυμος συγγραφέας)
ant. (antiqua): ἀρχ. (ἀρχαῖα [σχόλια])
ap. (apud): στὸν (παρὰ τῷ / τοῖς κ.λπ.)
apogr. (apographon): ἀπόγρ. (ἀπόγραφο, σὲ κεφαλαιογράμματη γραφή)
appar. cr. (apparatus criticus): κριτ. ὑπόμν. (κριτικὸ ὑπόμνημα)
c. (circa): περ. (περίπου)
cap. / capp. (caput / capita): κεφ. (κεφάλαιο / -αια)
cett. (ceteri): οἱ ὑπόλοιποι (κώδικες, συγγραφεῖς κ. λπ.)
cf. (confer): πβ. (παράβαλε)
CM (*Cyprus Museum*, Nicosia): *ΚΜ* (*Κυπριακὸ Μουσεῖο*, Λευκωσία)
CMéd (*Cabinet des Médailles*, Παρίσι)
cod. / codd. (codex / -ices): κώδ. (κώδικας / -ες)
coll. (collato, collatis): σὲ σύγκριση μέ, παραβάλλοντας
comm. (commentarius, commentarii / commentator, commentatores): σχόλ. / σχολ. (σχόλιο, σχόλια / σχολιαστής, σχολιαστές)
c[on]i. (coniecit): ὑπέθεσε, εἴκασε
corr. (correxit, correxerunt / correctura, -ae): διόρθ., διορθ. (διόρθωσε, διόρθωσαν, διόρθωση / διορθώσεις)
Cypr. (Cyprus vel Cypros [insula], Cyprius, Cypriacus): Κύπρ. / Κυπρ. (Κύπρος, Κύπριος / Κυπριακός)
damn. (damnavit, damnaverunt): ἀπέρριψε, ἀπέρριψαν
def. (defendit, defenderunt): ὑποστήριξε, ὑποστήριξαν
del. (delevit, deleverunt): ὀβέλισε, ὀβέλισαν
dett. (deteriores): δευτερεύοντες (κατώτεροι) κώδικες
Diss. (Dissertatio): διδ. διατρ. (διδακτορικὴ διατριβή)
dist. (distinxit, distinxerunt): ἔστιξε, ἔστιξαν
dubit. (dubitans, dubitantes / dubitanter): ἀμφιβ., μὲ ἀμφιβ. (ἀμφιβάλλων, ἀμφιβάλλοντες / μὲ ἀμφιβολίες)

E (epigramma, inscriptio): Ε (ἐπίγραμμα, ἐπιγραφή) [Ε1, Ε2, κ.λπ.]
e corr. (e correctione): ἀπὸ διόρθ. (ἀπὸ διόρθωση)
ect. (ectypon): ἔκτ. (ἔκτυπο)
ed./edd. (editor/-es, editio/-nes, edidit/-iderunt): ἐκδ. (ἐκδότης, -ες), ἔκδ. (ἔκδοση, -όσεις), ἐξέδωσε, -αν
ed. pr. (editio princeps): πρώτη [ἔντυπη] ἔκδοση
e.g. (exempli gratia): π.χ. (παραδείγματος χάριν)
Ε.Κ.Π.Α. (Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν)
em. (emendavit, emendaverunt): διόρθ. (διόρθωσε, διόρθωσαν)
epigr. (epigramma): ἐπίγρ., ἐπιγρ. (ἐπίγραμμα, ἐπιγράμματα)
epit. (epitome): ἐπιτ. (ἐπιτομή)
etc. (et cetera): κ.λπ. (καὶ λοιπά)
ex. (exeuntis): λήγοντος, στὸ τέλος (αἰώνα)
exc. (excepto, -a, -is): ἐξαιρουμένου, -ης, -ων
fab. (fabula): μύθος
fort. (fortasse): ἴσως ἢ πιθ. (πιθανῶς)
F, fr./frr. (fragmentum/-a): ἀπόσπ./ἀποσπ. (ἀπόσπασμα/-άσματα)
ibid. (ibidem): ὅ.π. (ὅπου παραπάνω, αὐτόθι, στὸ ἴδιο ἔργο ἢ χωρίο)
id. (idem): ὁ ἴδιος (συγγραφέας)
i.e. (id est): δηλ. (δηλαδή, τουτέστιν)
in. (ineuntis): ἀρχομένου, στὶς ἀρχές (αἰώνα)
inc. (incisum, comma): κόμμ. (κόμμα)
ind. (index, -ices): πίν. (πίναξ/-ακες)
infra: κατωτ. (κατωτέρω)
in marg. (in margine): στὸ περιθ. (στὸ περιθώριο) [$A^{mg.}$ etc.]
interp. (interpunxit, interpunxerunt, interpunctio): ἔστιξε, ἔστιξαν, στίξη
inscr. (inscriptio): ἐπιγρ. (ἐπιγραφή)
it. (iteravit, iteraverunt): ἐπανέλ. (ἐπανέλαβε, ἐπανέλαβαν)
l./ll. (lectio/-ones): ἀνάγν./ἀναγν. (ἀνάγνωση/-ώσεις), γρ. (γραφή, -ές)
lac. (lacuna): χάσμα, κενό
leg. (legit): ἀνέγνωσε, διάβασε
lem. (lemma): λῆμ. (λῆμμα)
lib./libb. (liber/libri): βιβλ. (βιβλίο, βιβλία)
lin./linn. (linea/lineae): γραμ. (γραμμή, γραμμές)
lit./litt. (lit[t]era/lit[t]erae): γράμμα, γράμματα
l[oc]. c[it]. (loco citato): ὅ.π. ἢ ἔνθ. ἀνωτ. (ὅπου παραπάνω ἢ ἔνθα ἀνωτέρω, στὸ χωρίο ποὺ παραθέσαμε ἀνωτέρω)
m.[1], m.[2] (manus prima, altera): γραφὴ ἀπὸ πρῶτο, δεύτερο (ἄλλο) χέρι
MIET (*Μορφωτικὸ Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τράπεζας*, Ἀθήνα)
MIKvN (*Μουσεῖο Ἱστορίας τῆς Κυπριακῆς Νομισματοκοπίας*, *ΠΙΤΚ*)
MMA (*Metropolitan Museum of Art*, Νέα Ὑόρκη)
ΜΠιερ (*Μουσεῖο Πιερίδη*, Λάρνακα)
ms./mss. (codex manu scriptus/codices m. scripti): χφ./χφφ. (χειρόγραφο/-α)

mut. (mutavit, mutaverunt): τροπ. (τροποποίησε, τροποποίησαν)
n./nn. (nota/-ae): σημ. (σημείωση/ώσεις)
n. intr. (nota introductoria): εἰσαγ[ωγ]. σημ. (εἰσαγωγικὴ σημείωση)
no., n^{o}/n^{os} (numero, -us/numeris, -i): ὑπ' ἀρ. ἢ ἀρ. (ὑπ' ἀριθμόν ἢ -ούς, ἀριθμός ἢ -οί)
nonn. (nonnulli): τινές, κάποιοι, μερικοί
o(p). c(it). (opere citato): ὅ.π. (ὅπου παραπάνω, στὸ ἀνωτ. παρατιθέμενο ἔργο)
om. (omisit, omiserunt): παρέλειψε, παρέλειψαν
Π (Πραγματεία) [Π1, Π2, Π3: βιβλίο πρῶτο, δεύτερο, τρίτο]
p./pp. (pagina/-ae): σ(ελ)./σσ. (σελίδα/-ες)
Pap. ἢ pap. (papyrus, papyri): πάπ. (πάπυρος, πάπυροι)
parenth. (parenthesis): παρένθ., παρενθ. (παρένθεση, παρενθέσεις)
p.C. (post Christum): μ.Χ. (μετὰ Χριστόν)
p.c[orr]. (post correctionem): μετὰ τὴ διόρθωση [A$^{p.c.}$]
phot./phott. (photographia/-ae): φωτ(ογρ). (φωτογραφία, -ες)
ΠΙΤΚ (*Πολιτιστικὸ Ἵδρυμα Τράπεζας Κύπρου*)
pler. (plerique [codd. pler.]): πολλ. (πολλοί τινες, πλείονες)
plur. (plurimi): πλ. (οἱ πλεῖστοι: κώδικες/ἐκδότες, συγγραφεῖς)
pr. (prior, -us ἢ primus, -a, -um): πρῶτος, -η, -ο
prob. (probavit, probaverunt): ἀποδέχθηκε (υἱοθέτησε), ἀποδέχθηκαν
prop. (proposuit, proposuerunt): πρότεινε, πρότειναν
put. (putavit, putaverunt): νόμισε, νόμισαν (θεώρησε, θεώρησαν)
ras. (rasura): ξέσμα, χῶρος κενὸς ἀπὸ ἀπόξεση γραμμάτων
recc. (recentiores): νεώτ. (νεώτερα/χειρόγραφα)
rell. (reliqui): οἱ ὑπόλοιποι (κώδικες, συγγραφεῖς, κ.λπ.)
s. (sive): ἤ, εἴτε
saec. (saeculum, -a): αἰ. (αἰώνας, αἰῶνες [αἰώνα κ.λπ.])
sc. (scilicet): δηλ. (δηλαδή)
schol. (scholia, scholiasta): σχόλ. (σχόλια), σχολ. (σχολιαστής, -ές)
scr. (scripsit, scripserunt): ἔγραψε, ἔγραψαν
sec. (secundum): κατά τινα, κατόπιν τινός
secl. (seclusit, secluserunt): ὀβέλισε, ὀβέλισαν
sim. (similia): βλ. al. sim.
sq./sqq. (sequens/sequentes, -ia): ἑπόμ. (ἑπόμενος, -η, -ο/-οι, -ες, -α)
superscr. (superscripsit/superscriptum, -a): ἔγραψε/ἔγραψαν, γραμμένο ἢ γραμμένα πάνω ἀπὸ (…)
suppl. (supplevit, suppleverunt/supplementum, -a): συμπλ. (συμπλήρωσε, συμπλήρωσαν/συμπλήρωμα, συμπληρώματα)
supra: ἀνωτ. (ἀνωτέρω)
s.v./s.vv. (sub voce/sub vocibus): σ.λ./σ.λλ. (στὴ λέξη, στὸ λῆμμα/στὶς λέξεις, στὰ λήμματα)
T (testimonium): μαρτυρία (γιὰ κάποιον συγγραφέα)
tab./tabb. (tabula/-ae): πίν. (πίναξ/-ακες), εἰκ. (εἰκών/-όνες)

tempt. (temptavit, -erunt): δοκιμαστικὰ πρότεινε, πρότειναν
term. (terminus, ante [a.] quem / post [p.] quem)
tit. (titulus): ἐπίγρ. (τὸ ὅλο ἐπίγραμμα)
tom. (tomus, -i): τόμ. (τόμος, -οι)
transp. (transposuit, transposuerunt): μετέθεσε, μετέθεσαν
v. / vv. (versus): στ. (στίχος / στίχοι)
vett. (veteri): παλαιότεροι (κώδικες, συγγραφεῖς κ.λπ.)
vid. (vide): βλ. (βλέπε)
v.l. / vv.ll. (varia lectio / variae lectiones): διαφ. γρ. (διαφορετικὴ γραφή / διαφορετικὲς γραφές)
vol. / voll. (volumen / volumina): τόμ. (τόμος / τόμοι)
vulg. (vulgo / vulgata)
Y (Ὕμνος): Hymnus [Y1, Y2 κ.λπ.].



[Εικ. 3] ΤΟ ΚΥΠΡΙΟ [: Του Κυπριου]
(*Μουσεῖο Χίου* ἀρ. 800, περὶ τὸ 475 π.Χ.)

ΣΥΜΒΟΛΑ (SIGLA)

[…] ἢ [3]: χάσμα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων ποὺ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχαν στὴν ἐπιγραφὴ ἢ στὸν πάπυρο ἀλλὰ ἔχουν χαθεῖ (lacuna et numerus litterarum quae in lapide aut in papyro fuisse videntur sed perierunt)

[– – –] ἢ [ca. 3]: χάσμα μὲ ἄγνωστον ἢ ἀβέβαιον ἀριθμὸ γραμμάτων (lacuna cum numero litterarum ignoto vel incerto)

⌊α⌋: γράμμα ποὺ δὲν ὑπάρχει στὴν ἐπιγραφὴ ἢ στὸν πάπυρο ἀλλὰ παραδίδεται ἀπὸ ἄλλη πηγή (littera in lapide aut in papyro deleta sed alio fonte tradita)

(ν): σὲ συλλαβικὲς ἐπιγραφὲς τῆς Κύπρου, γράμμα ποὺ δὲν δηλώνεται στὸ συλλαβικὸ κείμενο, ἀλλὰ συμπληρώνεται κατὰ τὴ μεταγραφή του σὲ ἀλφαβητικὴ γραφή, μὲ ἀμφιβολίες (littera in inscriptionibus Cypri syllabicis non scripta, sed in transcriptione alphabetica dubitanter suppleta): *i-ta-te* → *i*(*ν*)*θάδε* [cf. $\overline{\alpha\nu}\overline{o\varsigma} \rightarrow$ *ἄν*(*θρωπ*)*ος*, al. sim.]

α: γράμμα δυσανάγνωστο ἢ ἀβέβαιο (littera difficilis lectu vel incerta)

†: κείμενο ἐφθαρμένο (textus corrupte traditus)

{α}: γράμμα ὀβελιζόμενο ἀπὸ νεώτερους φιλολόγους (littera a studiosis philologiae deleta)

[[α]]: γράμμα παραλειπόμενο ἢ ὀβελιζόμενο ἀπὸ ἀρχαῖο συγγραφέα (littera a scriptore antiquo omissa vel deleta)

⟨α⟩: γράμμα προστιθέμενο ἀπὸ νεώτερους φιλολόγους (littera a studiosis philologiae addita)

⟨⟨α⟩⟩: γράμμα προστιθέμενο ἀπὸ ἀρχαῖο συγγραφέα (littera a scriptore antiquo addita)

⟩α⟨: γράμμα στὴ θέση ἄλλου (littera pro alia in lapide littera: *λάμπ*⟩*ε*⟨*τε*, ἐπιγρ. ΛΑΜΠΣΤΕ), στὶς ἐπιγραφὲς καὶ στοὺς παπύρους

|: τέλος στίχου (finis versus)

‖: τέλος λήμματος (finis vocis)

*E: ἀβέβαιο ἐπίγραμμα (epigramma incertum)

*F: ἀβέβαιο ἀπόσπασμα (fragmentum incertum)

*T: ἀβέβαιη μαρτυρία (testimonium incertum).





[Εικ. 4] Μαα-Παλαιοκαστρο: Ἡ Ακτη της Παφου
ὅπου ὀχυρώθηκαν Αχαιοι Μεταναστες περὶ τὸ 1200 π.Χ. (ἄνω).
Τὸ Ιερο της Αφροδιτης στην Παλαιπαφο (κάτω).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ὅ,τι ἀξιόλογο σώζεται ἀπὸ τὴν ἔντεχνη Ἀρχαία Κυπριακὴ Γραμματεία, σὲ ποιητικὸ ἢ σὲ πεζὸ λόγο, εἶναι γραμμένο –μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις Φοινικικῶν καὶ Λατινικῶν ἐπιγραφῶν– στὴν Ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ ἐμφανίζει τὰ ἴδια γενικὰ καὶ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τὴν ἀντίστοιχη πνευματικὴ παραγωγὴ κάθε ἄλλης Ἑλληνικῆς γωνιᾶς, τόσο στὴ μορφὴ ὅσο καὶ στὸ περιεχόμενο, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματείας στὴν Ἀρχαία Κύπρο.

Ἡ ἄφιξη καὶ ἐπικράτηση τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἀρχαία Κύπρο χάνεται στὰ βάθη τοῦ μύθου καὶ ἀναδύεται στὰ ἀδιάψευστα εὑρήματα τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης. Ἀπὸ τὸν 16ον αἰ. π.Χ. ἀνθοῦν οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις τῆς Κύπρου μὲ τὸ Αἰγαῖο. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰ. καταφθάνουν οἱ πρῶτοι Ἀχαιοὶ ἔμποροι στὸ νησί. Ἀκολουθεῖ σὲ δύο διαδοχικὲς κύριες φάσεις –στὶς ἀρχὲς τοῦ 12ου καὶ τοῦ 11ου αἰ. π.Χ.– τὸ κύριο ρεῦμα τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν ἀπὸ τὴ Λακωνία καὶ τὴν Ἀρκαδία, τὴν Ἀργολίδα, τὴ Ρόδο καὶ τὴν Κρήτη, οἱ ὁποῖοι ἐγκαθίστανται μόνιμα σὲ διάφορες περιοχὲς (στὴν Ἔγκωμη καὶ στὸ Κίτιο, στὸ Κούριο καὶ στὸ Ἰδάλιο, στὴν Παλαίπαφο καὶ στὴ Μόρφου, στὴ Σαλαμίνα κ.ἀ.), φέρνοντας μαζὶ τὴ γλώσσα (τὴν Αἰολοαρκαδικὴ διάλεκτο), τὴ θρησκεία (μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τὰ λατρευτικὰ ἔθιμά τους), τοὺς μύθους καὶ τὰ τραγούδια τους, ἀφομοιώνοντας βαθμιαῖα τοὺς αὐτόχθονες Ἐτεοκυπρίους καὶ θεμελιώνοντας τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ τῆς Κύπρου.[1]

---

1. Βλ. S. Hood, "Mycenaean Settlement in Cyprus and the coming of the Greeks", *Acts of the Internat. Archaeol. Symp. "The Mycenaeans in the Eastern Mediterranean"* (1972). Th. J. Papadopoulos, *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 141 κἑ. Ἀ. Δημητρίου, «Ἄφιξη τῶν πρώτων Ἑλλήνων καὶ ἡ Πρώϊμη Ἐποχὴ τοῦ Σιδήρου στὴν Κύπρο, 1220-750 π.Χ.», *Ἀρχαιολογία*, τεῦχ. 23 (Ἰούν. 1987), 26 κἑ. Δ. Χρήστου, «Οἱ Ἀχαιοὶ στὴν Κύπρο», *ΠΑΚ* Α΄ 177-211. H. Catling, "Cyprus in the Late Bronze Age", *CAH* II2 (1975[3]) 2 κἑ., καὶ "Patterns of Settlements in Bronze Age Cyprus", *Opuscula Atheniensia* 4 (1963) 1 κἑ. G. Hill, *HC* I 82 κἑ. Β. Καραγιώργη, *Ἀρχ. Κύπρος* 58 κἑ. (πβ. *CyStAR* 55 κἑ. καὶ *Κύπρ.* 71 κἑ.)· *Οι πρώτοι Έλληνες στην Κύπρο: Οι αρχαιολογικές μαρτυρίες* (Αθήνα 1991), 2 κἑ., καὶ «Ἡ Ὑστερη Χαλκοκρατία», *ΙστΚ* Α΄ 237-85 (κ.ἀ.)· «Οι ελληνικές ρίζες της Παλαιπάφου και της Σαλαμίνας», *Κύπρος. Από την Αρχαιότητα έως Σήμερα*, Συλλογικός Τόμος, Αθήνα (Κότινος) 2007, σσ. 20-35. Βλ. ἐπίσης: *Proceedings of the International Symposium "Cyprus in the 11th century B.C." (Organised by: The Archaeological Research Unit of the University of Cyprus and the Anastasios G. Leventis Foundation,*



[Εικ. 5] Χαρτης Περιοδειων Απ. Παυλου.
Abraham Ortelius, Venice 1608 (Συλλογὴ Αντ. Χατζηπαυλου)

Ἡ ἔντονη παρουσία τῶν Φοινίκων ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 9ου αἰ. (μὲ κύριο κέντρο τὸ Κίτιο), ἡ 40χρονη ὑποταγὴ στοὺς Ἀσσυρίους κατὰ τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 7ου αἰ., ἡ 15χρονη Αἰγυπτιακὴ κυριαρχία στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. (περ. 560-545 π.Χ.), ἡ μακρόχρονη Περσικὴ κυριαρχία στὴ συνέχεια (545 π.Χ. μέχρι τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διακοπτόμενη ἀπὸ συνεχεῖς ἐπαναστάσεις) καὶ ἡ ὑποταγὴ στοὺς Ρωμαίους (58-48 π.Χ. καὶ 30 π.Χ.-330 μ.Χ.)[2] δὲν μπόρεσαν νὰ ἀλλοιώσουν τὸν Ἑλληνικὸ χαρακτήρα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου[3]. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τοῦ νησιοῦ (ποὺ ἄρχισε τὸ 45 μ.Χ.) θὰ διαμορφώσει ὁριστικὰ τὸν Ἑλληνικὸ-χριστιανικὸ πολιτισμὸ πού, παρὰ τὶς ἐπάλληλες περιπέτειες, θὰ κρατηθεῖ ἀναλλοίωτος μέχρι σήμερα.

2. Ο ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ ἄφιξη καὶ ἐγκατάσταση τῶν Ἀχαιῶν στὴν Κύπρο, ἡ σταδιακὴ ἀφομοίωση τοῦ αὐτόχθονος πληθυσμοῦ καὶ οἱ σχέσεις μὲ τοὺς ἀνα-

---

Nicosia 30-31 October, 1993), Editor: V. Karageorghis, Nicosia 1994, 1 κἑ., καὶ Ἀ. Β. *Μορφώ*, μὲ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία.

2. Σὲ ἁδρὲς γραμμὲς (μὲ διαφοροποιήσεις τῶν ἐρευνητῶν σὲ πολλὰ σημεῖα) οἱ κύριες περίοδοι τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας εἶναι οἱ ἑξῆς: ΠΡΟΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 11000/10000-8200 π.Χ. ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ: περ. 8200-3900/3700 π.Χ. (Χοιροκοιτία, Σωτήρα, κ.λπ.) – ΧΑΛΚΟΛΙΘΙΚΗ: περ. 3800-2400 π.Χ. (Ἐρήμη). [2400-2350/2300: Μεταβατικὴ περίοδος, Φιλιά.] – ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ (περ. 2300-1050 π.Χ.): Πρώιμη 2300-1900 π.Χ. (Ι. 2300-2100, ΙΙ. 2100-2000, ΙΙΙ. 2000-1900). Μέση 1900-1600 π.Χ. (Ι. 1900-1800, ΙΙ. 1800-1700, ΙΙΙ. 1700-1650/1600: Ἐπαφὲς μὲ τὸν γύρω κόσμο καὶ μὲ τὸ Αἰγαῖο). Ὕστερη 1650/1600-1100/1050 π.Χ. (Ι. 1650/1600-1450, ΙΙ. 1450-1200, ΙΙΙ. 1200-1100/1050: Στενὲς ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἐγγὺς Ἀνατολή, τὴν Αἴγυπτο καὶ τὸν Ἑλληνικὸ κόσμο. Δημιουργία μεγάλων ἀστικῶν κέντρων. ΚΥΡΙΟ ΚΥΜΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟΙΚΩΝ, περ. 1225-1050). – ΕΠΟΧΗ ΣΙΔΗΡΟΥ: 950/900-600 π.Χ. (Μεταβατικὴ περίοδος: 1100-950/900 π.Χ. ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 1100-750 π.Χ.). – ΑΡΧΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 750-475 (ΑΚΜΗ ΕΠΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ). Ἀσσυριακὴ κυριαρχία (περ. 709 - περ. 669 π.Χ.). Αἰγυπτιακὴ κυριαρχία (περ. 560-545 π.Χ.). Περσικὴ κυριαρχία (περ. 545-333 π.Χ.). – ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 475-325 π.Χ. (ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ). ΕΥΑΓΟΡΑΣ Α΄ (411-374 π.Χ.). – ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 325-30 π.Χ. (ΑΚΜΗ ΛΥΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗΣ. ΜΥΘΟΓΡΑΦΟΙ, ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ, ΡΗΤΟΡΕΣ). – ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 30 π.Χ.-330 μ.Χ. (45 μ.Χ. Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Βαρνάβας στὴν Κύπρο). [Βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις Μαντζουράνη *ΑΠρΚ* 11 (καὶ 16-17) καὶ Καραγιώργη *Κύπρ.* 5 (κ.ἀ.) καὶ *Ἀρχ. Κύπρος* 163, κ.ἀ. Βλ. ἐπίσης *ΙστΚ* Βϐ΄, Πίν. Ι-ΙΧ.]

3. Βλ. J. Chadwick, *HGLC* xix: «Ο λαός αυτός που ονομάζεται Έλληνες, είχε ήδη εγκατασταθεί στην Κύπρο κατά την αρχαιότητα, αλλά (…) δεν νομίζω ότι έχασε ποτέ τη στενή επαφή με τις ρίζες του. Η Κύπρος, αν και απομακρυσμένη από το Αιγαίο, έγινε και έχει παραμείνει από τότε ένα κομμάτι του Ελληνικού κόσμου και παρ' όλες τις ιστορικές αντιξοότητες και επιδρομές, που έχει δυστυχώς υποστεί, παραμένει πολιτιστικά Ελληνική μέχρι σήμερα».





[Εικ. 6] Μυκηναϊκος Αμφοροειδης Κρατηρας ἀπὸ τὴν Εγκωμη (14/13 αἰ. π.Χ., *KM*):
Ὁ Δίας ζυγίζει τὴ μοίρα πολεμιστῶν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή τους γιὰ τὴ μάχη (πβ. Θ 68-74 καὶ Χ 209-13).
[Δεξιά:] Κρατηρας Διχρωμου Ρυθμου ἀπὸ τὴν Ταμασσο (περὶ τὸ 700 π.Χ., *Βρεταννικὸ Μουσεῖο*),
μὲ Σκηνη Ακρωτηριασμου Αντιπαλου (πβ. Λ 143-7, Ν 197-205, Ξ 493-9, Υ 479-83).
[Βλ. Καραγιώργη *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 18 κἑ. (Πίν. *1*) καὶ 53 κἑ. (Πίν. *20*), κ.ἀ.]

τολικοὺς λαοὺς ἀπεικονίζονται ὄχι μόνο στὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, μὰ καὶ στοὺς πλούσιους σχετικοὺς μύθους, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν εὐρύτατα διαδεδομένοι.

Ὁρόσημο στὸν μύθο ἀποτελεῖ ὁ Τρωικὸς πόλεμος. Πρὶν ἀπ' αὐτὸν οἱ σχέσεις τῆς Κύπρου μὲ τὸν Ἑλληνικὸ κόσμο φαίνονται καὶ στὸν μύθο (ὅπως καὶ στὴν ἱστορία) περιορισμένες[4], ἐνῶ οἱ σχέσεις μὲ τὴν Ἀνατολὴ ἀντικατοπτρίζονται σὲ μύθους διάφορους[5], κυρίως στοὺς σχετικοὺς μὲ τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὸν Κινύρα[6], ὅπου ἀντικατοπτρίζεται ἐπίσης ἡ βαθμιαία ἐπιβολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Ὁ Ὅμηρος, ἡ πρώτη σωζόμενη γραπτὴ πηγὴ γιὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο, ἀναφέρεται στὴν Κύπρο τόσο στὴν *Ἰλιάδα* (στὸ Λ 19-23, μιλώντας γιὰ τὸν θώρακα ποὺ ὁ βασιλιὰς τῆς Κύπρου Κινύρας δώρισε στὸν Ἀγαμέμνονα)[7] ὅσο καὶ στὴν *Ὀδύσσειαν* (στὸ δ 83 γιὰ τὸν Μενέλαο, ποὺ περιπλανώμενος φθάνει καὶ στὴν Κύπρο, στὸ ρ 442 κἑ., ὅπου ὁ Δμήτωρ Ἰασίδης –ὄνομα προφανῶς Ἑλληνικό– ἐμφανίζεται ὡς βασιλιὰς τῆς Κύπρου καὶ φίλος ἀπὸ φιλοξενία μὲ τὸν Ὀ-

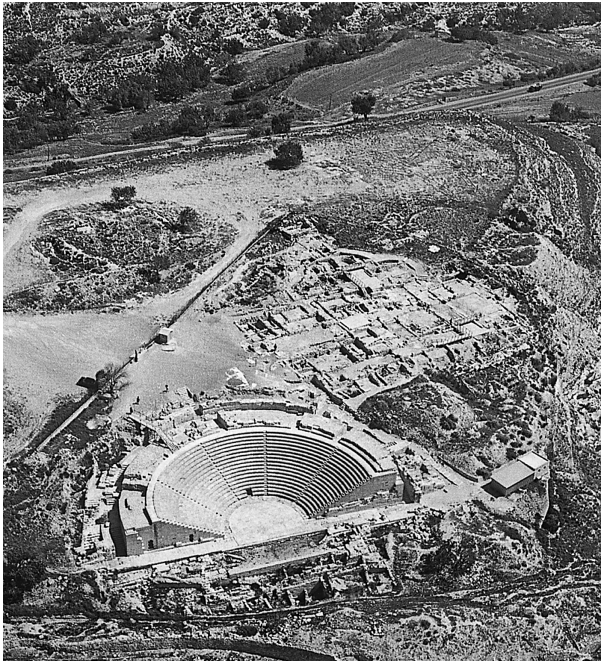
4. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ διήγηση τοῦ Πλουτάρχου (*Θησ.* 20.3-7) γιὰ τὸν Θησέα καὶ τὴν Ἀριάδνη, ποὺ τοὺς ρίχνει τρικυμία στὴν Κύπρο, ὅπου οἱ ἐγχώριες γυναῖκες περιποιοῦνται τὴν ἔγκυο Ἀριάδνη (βλ. *AKυΓ*^{3} 30 F1 καὶ *AKυΓ*^{4} 33 F1, μὲ σχόλια). Βλ. ἐπίσης τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἅφιξη Τελχίνων ἀπὸ τὴν Κρήτη (Στράβ. 14.653-4, κ.ἀ.: *ΑΚΕΠ* Α΄ 6-6.2), Ἰδαίων Δακτύλων (Κλήμ. Ἀλεξ. *Στρωμ.* 1.16: *ΑΚΕΠ* Α΄ 6.3) καὶ Δρυόπων (Διόδ. Σικ. 4.37: *ΑΚΕΠ* Α΄ 8). Δὲν λείπουν καὶ οἱ μαρτυρίες γιὰ τὸ ἀντίθετο ρεῦμα, ὅπως ἡ ἐγκατάσταση μοίρας *τῶν ἐν Κύπρωι ποτὲ οἰκησάντων Τελχίνων* στὴ Βοιωτία (Παυσ. 9.19.1: *ΑΚΕΠ* Α΄ 6.2) καὶ ἡ παρουσία Κυπρίου στὴ Χίο περὶ τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰ. π.Χ., κατὰ τὴν ἐπιτύμβια ἐπιγραφὴ τοῦ Ἡρόπυθου (*Μουσεῖο Χίου*, ἀρ. 800: περὶ τὸ 475 π.Χ.), τοῦ ὁποίου ὁ 14ος πρόγονος φέρει χαρακτηριστικὰ τὸ ὄνομα *Κύπριος* (ΤΟ ΚΥΠΡΙΟ, σειρὰ 15: βλ. ἀνωτ. Εἰκ. 3). Γιὰ τὸ θέμα βλ. E. Cassier, *The Myth of the State* (Yale University Press 1946), καὶ A. W. Gomme, *The Greek Attitude to Poetry and History* (University of California Press 1954).

5. Βλ. π.χ. Σχόλ. Διον. Περιηγ. 509: *ΑΚΕΠ* Α΄ 1 (ὁ Αἰγύπτιος Ὕων ἀποικίζει τὴν Κύπρο, τὴν καλουμένη *Κεραστίν*), Διόδ. Σικ. 2.16: *ΑΚΕΠ* Α΄ 3 (ναυπηγοὶ ἀπὸ τὴν Κύπρο βοηθοῦν τὴ βασίλισσα τῶν Ἀσσυρίων Σεμίραμη), Τζέτζ. *Χιλ.* 7.752 κἑ.: *ΑΚΕΠ* Α΄ 5 (ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κάδμου Κίλιξ ἔρχεται στὴν Κύπρο), κ.ἄ.

6. Ὁ Πυγμαλίων, ὁ μυθικὸς βασιλιὰς τῆς Κύπρου ποὺ ἐρωτεύτηκε τὸ ἄγαλμα τῆς γυμνῆς Ἀφροδίτης (κατὰ τὸν Φιλοστέφανο) κι ἡ θεὰ τὸ ζωντάνεψε, φέρεται ὡς πατέρας *τοῦ* ἢ *τῆς Πάφου* καὶ παπποὺς τοῦ Κινύρα, ὡς πατέρας τῆς Μεθάρμης (ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ὁ Ὀξύπορος καὶ ὁ Ἄδωνις) ἢ τῆς Θυμαρέτης καὶ πεθερὸς τοῦ Κινύρα, ὡς θεῖος τοῦ Φρασίου (βλ. κατωτ. 75 κἑ.), κ.τ.τ. Ὁ Πυγμαλίων θεωρεῖται Φοίνιξ στὰ Σχόλια στὸν Διον. Περιηγ. 509 (*ΑΚΕΠ* Α΄ 11.1), ἐνῶ ὁ ἴδιος τὸν θεωρεῖ πατέρα τῆς Θυμαρέτης (ὄνομα προφανῶς Ἑλληνικό). Ἀκόμα μεγαλύτερη σύγχυση ἐπικρατεῖ σχετικὰ μὲ τὸν Κινύρα (βλ. κατωτ. 71 κἑ. καὶ 1 Τ1 κἑ., μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια).

7. Κατὰ τὸν ἀρχαῖο Σχολιαστὴ τῆς *Ἰλιάδος* (Λ 20), ὁ βασιλιὰς τῆς Κύπρου Κινύρας φιλοξενεῖ τοὺς Ἕλληνες ποὺ περνοῦν γιὰ νὰ πᾶνε στὴν Τροία καὶ ὑπόσχεται βοήθεια. Βλ. καὶ κατωτ. 1 Τ3 (μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια)· βλ. ἐπίσης O. Panagl, "Cyprus and Cypriots in the Homeric poems", *HGLC* 31 κἑ.





[Εικ. 7] Ο Αρχαιολογικος Χωρος της Σαλαμινος (ἀριστερά) και του Κουριου (δεξιά)

δυσσέα[8], καὶ στὸ θ 362 κἑ., μὲ τὴν Ἀφροδίτη ποὺ φτάνει στὸν –πανελλήνια ὀνομαστὸ– ναό της στὴν Κύπρο, στὴν Πάφο, ὅπου τὴ λούζουν καὶ τὴ στολίζουν οἱ Χάριτες).

Οἱ οἰκιστικοὶ μύθοι ἀνάγουν τὴν ἵδρυση πολλῶν πόλεων τῆς Κύπρου στοὺς μετὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο χρόνους. Γνωστότατος –καὶ πιθανῶς παλαιότατος– εἶναι ὁ μύθος γιὰ τὸν Τεῦκρο τὸν Τελαμώνιο, ὁ ὁποῖος –διωγμένος ἀπ' τὸν πατέρα του, γιατὶ δὲν ἐμπόδισε τὸν ἀδελφό του Αἴαντα νὰ αὐτοκτονήσει– φτάνει στὴν Κύπρο καὶ ἱδρύει τὴν ὁμώνυμη μὲ τὴν πατρίδα του Σαλαμίνα[9]. Ἄλλοι τέσσερεις ἥρωες τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, κατὰ τὸν Λυκόφρονα (*Ἀλεξ.* 447 κἑ.), θὰ φθάσουν μετὰ τὸν πόλεμο στὴν Κύπρο: Ὁ Ἀγαπήνωρ, ποὺ ὁδηγεῖ τοὺς Ἀρκάδες στὴν Τροία (Β 603 κἑ.), προσαράζει στὴν Κύπρο καὶ γίνεται οἰκιστὴς τῆς Νέας Πάφου καὶ ἱδρυτὴς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης στὴν Παλαίπαφο[10]. Ὁ Ἀκάμας, ὁ γιὸς τοῦ Θησέα, ποὺ ἱδρύει τοὺς Σόλους (μαζὶ μὲ τὸν Φάληρο)[11]. Ὁ Κηφεὺς ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα καὶ ὁ Πράξανδρος ἀπὸ τὴ Λακεδαίμονα (ὁ δεύτερος ἱδρύει τὴ Λάπηθο)[12]. Ὡς ἱδρυτὲς Κυπριακῶν πόλεων ἀναφέρονται ἐπίσης ὁ γιὸς τοῦ Θησέα καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀκάμαντα Δημοφῶν (ἱδρυτὴς τῆς *Αἰπείας*, ἡ ὁποία κατὰ τὴν παράδοση μετονομάστηκε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Φιλόκυπρο σὲ

---

8. Βλ. κατωτ. 1 T1.1 κἑ. (κυρίως σημ. σ.στ. 3 σ.λ. *Κύπρονδε*)· περισσότερα γιὰ τὸ θ 362-66 βλ. κατωτ. 108 μὲ σημ. 57 καὶ σχόλ. στὸ 5 Y1.58 κἑ.

9. Τὸν μύθο παραδίδουν –μεταξὺ ἄλλων– ὁ Εὐριπίδης (*Ἑλ.* 144-53, πβ. 87-104), ὁ Ἰσοκράτης (*Εὐαγ.* 18 Τεῦκρος …, *ἐπειδὴ Τροίαν συνεξεῖλεν, ἀφικόμενος εἰς Κύπρον Σαλαμῖνά τε κατώκισεν, ὁμώνυμον ποιήσας τῆς πρότερον αὐτῶι πατρίδος οὔσης, καὶ τὸ γένος τὸ νῦν βασιλεῦον κατέλιπεν*, πβ. *Νικοκλ.* 28), ὁ Λυκόφρων (*Ἀλεξ.* 450-78), ὁ Στράβων (14.6.3), τὰ ἀρχ. Σχόλ. στὸν Πίνδ. (*Νεμ.* 4.76) καὶ στὸν Αἰσχ. (*Πέρσ.* 894), κ.ἄ. Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 20.1-20 καὶ Ε΄ 131 (ὅπου συζήτηση τῶν διαφόρων ἀπόψεων γιὰ τὸν οἰκιστὴ τῆς Σαλαμίνας καὶ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματός της). Περισσότερα: *TSal* [1] 48-162 ("Teucros", βλ. καὶ 1-47: "Généralités", 201-327: "Les temps des Teucrides", καὶ σσ. vii-x: "Introduction", μὲ βιβλιογραφία), καὶ Α. Β. *Μορφώ*, μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία (καὶ γιὰ τοὺς λοιποὺς μύθους) καὶ *ΑΚυΓ*[2] 11 *Ε54-55 (Ἀριστοτ. *Πέπλος* 640.30, γιὰ τὸν Τεῦκρο καὶ γιὰ τὸν Ἀγαπήνορα), μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια. Τὸ Πάριο Μάρμαρο τοποθετεῖ χρονολογικὰ τὴν ἵδρυση τῆς Σαλαμίνας στὸ 1202/1 π.Χ. (βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 20).

10. Παυσ. 85.3 καὶ 7. Πβ. Ἀριστοτ. *Πέπλ.* (640.30: *ΑΚυΓ*[2] 11 *Ε55), Στράβ. 14.683, Λυκόφρ. *Ἀλεξ.* 479-93, Ἀπολλόδ. *Ἐπιτ.* 6.15. Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 21-21.7, καὶ Ε΄ 133.

11. Στράβ. 14.683 (*εἶτα Σόλοι πόλις … κτίσμα δ' ἐστὶ Φαλήρου καὶ Ἀκάμαντος Ἀθηναίων*), πβ. ὅμως κατωτ. σημ. 13. Ὁ Ἀκάμας δίνει τὸ ὄνομά του σὲ ὄρος: Ἡσύχ. σ.λ. *Ἀκάμαντα· ἀκοπίαστον (Σ 239)· καὶ κύριον ὄνομα ἑνὸς τῶν Ἀντήνορος υἱῶν (Β 823) καὶ ὄρος ἐν Κύπρωι οὕτως καλούμενον. ὠνομάσθη δὲ ἀπὸ Ἀκάμαντος, τοῦ Δημοφῶντος μὲν ἀδελφοῦ, υἱοῦ δὲ Θησέως*. Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 23.

12. Σχόλ. Λυκόφρ. 586 καὶ Τζέτζ. *Λυκόφρ.* 586, Στράβ. 14.6.3 (*Λάπαθός τέ ἐστι πόλις … Λακώνων κτίσμα καὶ Πραξάνδρου*). Κατὰ τὸν Νόννο ὅμως (*Διον.* 13.432 κἑ.) ἡ πόλη ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα της Λάπηθο. Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 24-24.2, πβ. Ε΄ 135.

Σόλους πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτη Σόλωνα)[13]. Ὁ Φείδιππος[14]. Ὁ Γόλγος[15]. Ὁ Χύτρος[16]. Ὁ Χαλκάνωρ (*Χαλκήνωρ*), ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Ἰδαλίου[17]. Ἐνῶ ἡ πόλη Κούριο θεωρεῖται κτίσμα Ἀργείων[18].

Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς αἰτιολογικοὺς αὐτοὺς μύθους ἔχουν ἀναντίρρητο ἱστορικὸ πυρήνα, ἐπιβεβαιωμένο ἀπὸ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα καὶ ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ δεδομένα. Τὸ γεγονὸς ὅτι στοὺς σχετικὰ νεώτερους μύθους (ἢ στὰ νεώτερα στρώματα τῶν μύθων) ἐπικρατεῖ ἡ εἰκόνα Ἑλλήνων οἰκιστῶν καὶ ἀπογόνων, ἐνῶ στὰ παλαιότερα στρώματα ἐμφανίζονται συχνὰ μὴ Ἑλληνικὰ ἢ ἐξελληνισμένα ὀνόματα[19], ἐπιβεβαιώνει τὴν ἐπιμειξία τῶν αὐτοχθόνων Ἐτεοκυπρίων μὲ τοὺς Ἕλληνες οἰκιστὲς καὶ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ποιοτικὰ ὑπέρτερου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους (παρὰ τὶς ἐπάλληλες κατακτήσεις τῆς Κύπρου ἀπὸ ἀνατολικοὺς λαούς). Τὸ τελευταῖο μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ ἕνα ἄλλο σχετικὸ γεγονός, τὴν ἐκπλήσσουσα ἐπικράτηση τῶν πανελλήνιων μύθων στὰ σωζόμενα κείμενα τῆς Ἀρχαίας Κυπριακῆς Γραμματείας (σὲ βάρος τῶν τοπικῶν μύθων). Σπάνιες εἶναι οἱ περιπτώσεις ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπισημάνει κανεὶς μιὰ χαρακτηριστικὴ Κυπριακὴ παραλλαγὴ στὰ κείμενα αὐτὰ (καὶ πολὺ σπάνια μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ αὐτὸ ὡς ἐπιχείρημα γιὰ τοπικὴ σύνθεση), πράγμα ποὺ ἰσχύει σὲ ἀνάλογη ἔκταση καὶ γιὰ τὴ γλώσσα τῶν ἔντεχνων κειμένων.

---

13. Πλούτ. *Σόλ.* 26.1-4, πβ. Ἀπολλόδ. *Ἐπιτ.* 6.16. Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 23.1-3 καὶ Ε΄ 134. Ἀξίζει ὅμως νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ὀνομασία *Σόλοι* ἀπηχεῖ πιθανῶς παλαιότερη τοπικὴ ὀνομασία: βλ. Α. Β., «Αἴπεια – Ἀσίνη (…)», εἰσήγηση στὸ Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο «Ὁμηρικὴ Αἴπεια – Ἀρχαία Κορώνη – Πεταλίδι: Παρελθὸν – Παρὸν καὶ Μέλλον» (Πεταλίδι, 5-7 Αὐγούστου 2005), ὑπὸ ἔκδοση στὰ Πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου (μὲ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία).

14. Ἀπολλόδ. *Ἐπιτ.* 5.15b (Τζέτζ. 911). Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 22.

15. Γιὸς τοῦ Ἄδωνη καὶ τῆς Ἀφροδίτης (Σχόλ. στὸν Θεόκρ. *Εἰδύλλ.* 15.100-1) ἢ ἀρχηγὸς Σικυωνίων ἀποίκων (Στέφ. Βυζ. *Ἐθν.* σ.λ. *Γολγοί· πόλις Κύπρου, ἀπὸ Γόλγου τοῦ ἡγησαμένου τῆς Σικυωνίων ἀποικίας*). Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 28-28.1 καὶ Ε΄ 139.

16. Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Χύτροι· Κύπρου πόλις, ἣν ὠνομάσθαι μὲν Ξεναγόρας φησὶν ἀπὸ Χύτρου τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀκάμαντος.* Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 26 καὶ Ε΄ 137.

17. Στέφ. Βυζ. σ.λ. *Ἰδάλιον· πόλις Κύπρου, χρησμὸς γὰρ ἐδόθη* (…) *ὅπου ἴδοι τὸν ἥλιον ἀνίσχοντα, πόλιν κτίσαι. ὁ οὖν Χαλκήνωρ περιών* (…) *τις τῶν σὺν αὐτῷι ἔφη· «εἶδον, βασιλεῦ, τὸν ἅλιον». ἀφ' οὗ ὠνομάσθαι τὴν πόλιν.* Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 27 καὶ Ε΄ 138.

18. Στράβ. 14.683 *εἶτα πόλις Κούριον … Ἀργείων κτίσμα.* Κατὰ τὸν Ἡρόδ. (5.113) οἱ Κουριεῖς *λέγονται εἶναι Ἀργείων ἄποικοι.* Βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 25-25.1 καὶ Ε΄ 136, πβ. Δβ΄ 30.4 καὶ § 88-91 (σσ. 118-9).

19. Ἀνάλογο φαινόμενο παρατηρεῖται στοὺς πανελλήνιους μύθους καὶ στὶς διάφορες τοπικὲς παραλλαγὲς ποὺ ἀναφέρονται στὴν πρὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου περίοδο, γεγονὸς ποὺ μαρτυρεῖ ἀντίστοιχα τὴν ἀνατολικὴ προέλευση διάφορων μύθων καὶ τὴν ἐπιμειξία τῶν Ἑλληνικῶν φύλων μὲ τὸν αὐτόχθονα πληθυσμό. Στὸν Κυπριακὸ μύθο φαίνεται πιὸ ἔντονο τοῦτο.

Οἱ μύθοι τῶν αὐτόχθονων Ἐτεοκυπρίων κατὰ τὸ μέγιστο μέρος, ὅπως συνέβη καὶ στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο, ἀφομοιώθηκαν σταδιακά. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πρέπει νὰ ἦταν γνωστοὶ στοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους καὶ στὴν Κυπροκλασικὴ ἐποχή. Ἡ ἀπώλεια τοῦ ἔργου τῶν Κυπρίων μυθογράφων μᾶς στέρησε τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσουμε τὴ συνολικὴ εἰκόνα τῆς Κυπριακῆς μυθολογίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἡ ἐκπληκτικὴ ὅμως «συντηρητικότητα» τῶν Κυπρίων συνέτεινε στὴν ἐπιβίωση τέτοιων μύθων μέχρι σήμερα, μὲ πιὸ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τὸ «παραμύθι» γιὰ τὸν νεαρὸ ἥρωα τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ εἶναι συνδεδεμένη μὲ ἕνα μαγικὸ δαυλό, τὸ ὁποῖο ἐμφανίζει ἐκπληκτικὴ ὁμοιότητα μὲ τὸ πανάρχαιο παραμύθι ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν «ἱστορία τοῦ Μελεάγρου» (γνωστὴ κυρίως ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Βακχυλίδη) καὶ ἀνάγεται σὲ «μητριαρχικὴ» κοινωνία[20]:

Μιὰβ βολὰν τζ' ἕναν τζ'αιρὸν εἶσ'εν μιὰγ γεναῖκαν, ποὺ ἐγέννησεν ἕναγ γυιόν. Ὅμα ἐπεράσασιν ἑφτὰ μέρες ποὺ τὴν ἡμέραν ποὺ γεννήθηκεν, ἐπῆαν τὴν νύχταν οἱ τρεῖς Μοῖρες γιὰ νὰ ποῦν τὴν τύχην τοῦ μωροῦ.

Ἡ μιὰ εἶπεν πὼς ἐννὰ γινῇ ὄμορφος· ἡ ἄλλη τραουιστής, τζ' ἡ ἄλλη πὼς ἐν' νὰ πεθάνῃ ἅμα κρούσῃ ὁ ζαυλός, ποὺ ἦταν μέσα στὸ λαμπρόν. Ἡ μάνα τοῦ μωροῦ, ποὺ τ' ἄκουσεν, ἔβκαλεν τὸζ ζαυλὸν ποὺ τὴφ φωθκιὰν τζ' ἅμαν τὸν ἔσβυσεν ἔχωσέν τον μέσα σὲ μιὰν ἀμπούσταν. Ἐμεάλυνεν ὁ γιός της, τζ' ἐγίνηκεν ὄμορφος τζ'αὶ τραουιστής.

Μιὰν ἡμέραν ὁ βασιλέας τοῦ τόπου εἶσ'εν τραπέζιν. Ἕνας ποὺ τοὺς καλεσμένους ἔξερεν τὸν τραουιστὴν τζ' ἐζήτησεν νὰ τὸφ φέρουν εἰς τὸ παλάτιν νὰ τοὺς τραουήσῃ νὰ διασκεδάσουν. Ἡ κόρη τοῦ βασιλέα ἅμα τὸν εἶεν τζ' ἄκουσεν τζ'αὶ τὴφ φωνήν του, ἀγάπησέν τον, τζ' ἔτσι ἐπαντρευτῆκαν.

Οἱ ἀρφοῦες τοῦ τζ'υροῦ του ἀζουλέψαν του πὼς ἔμπην μέσ' στὴβ βασιλικὴν γενιὰν τζ' ἐγυρεῦκαν αἰτίαν νὰ τοῦ κάμουν κακό. Ἐσκεφτῆκαν τζ' εἶπαν του ψευκιές, πὼς ὁ θκειός του –ὁ ἀρφὸς τῆς μάνας του– ἦταν νὰ σκοτώσῃ τὴμ μάναν του. Ὁ γυιός, ἅμα τζ' ἄκουσέν το, ἐθυμώθην τζ' ἐμήνυσεν τοῦ θκειοῦ του νά 'ρτῃ στὸ παλάτιν τζ'αὶ θέλει τον. Ὅσον τζ' ἔφτασεν εἰς τὸ παλάτιν ὁ θκειός του, ἐσκότωσέν τον. Ἡ μάνα του ὅσον τζ' ἔμαθέν το ἐθυμώθηκεν πολλὰ τζ' ἔβαλεν τὸν ζαυλὸν μέσ' τὴφ φωθκιὰν τζ' ἔκρουσέν τον· ὅσον τζ' ἐκάην ὁ ζαυλός, ἔτσι σὰν ἐστέκετουν τὸ κοπέλλιμ μέσ' στὸ παλάτιν, ἔγυρεν τζ' ἐπέθανεν.

Ἀπὸ τὶς 13 σημερινὲς παραλλαγὲς τοῦ παραμυθιοῦ ποὺ ἔχουν

20. Βλ. Ἀ. Β., «Ὁ περὶ Μελεάγρου μῦθος καὶ ἡ Κύπρος», *Στασῖνος* 5 (1973-1976), 47 κἑ., καὶ «Ο μύθος του Αιτωλού Μελεάγρου: Μια Κυπριακή παραλλαγή», *Τα Αιτωλικά* τχ. 10 (Ιαν. - Ιούν. 2008) 15-22. Γιὰ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ μητριαρχία στὴν πατριαρχία (μὲ τὴν ἔλευση τῶν Ἀχαιῶν) στὴν Κύπρο βλ. Θ. Φωτιάδη, *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 161 κἑ.



1α΄



1β΄



2α΄



2β΄

[Εικ. 8] 1. Κυπρομινωικες Επιγραφες: [α΄] Πινακίδα ἀρχῶν 15ου αἰ. π.Χ. καὶ [β΄] κύλινδρος 12ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν *Ἔγκωμιην* (*KM*).
2. Κυπροσυλλαβικες Επιγραφες: [α΄] Ὀβελὸς 11ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν *Παλαίπαφον* (*KM*) καὶ [β΄] ἀναθηματικὴ στήλη τοῦ 4/3 αἰ. π.Χ. ἀπὸ τοὺς *Γόλγους* (*AnAC* 414 καὶ *ΕΘΗρΑΚ 138* / *ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε6: σσ. 72-5 καὶ 212-20).

καταγραφεῖ (στὴν Ἀνατολή, στὴν Κύπρο, στὴ Μακεδονία καὶ στὴν Αἰτωλία, τὴν πατρίδα τοῦ Μελεάγρου), μόνο ἡ Κυπριακὴ διασώζει ὅλα τὰ κύρια στοιχεῖα τοῦ μύθου: τριπλὴ μοίρανση καὶ μαγικὴ σύνδεση τοῦ δαυλοῦ μὲ τὸ νεογνό, φόνος τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μάνας ἀπὸ τὸν ἀνδρωθέντα ἥρωα, καύση τοῦ δαυλοῦ ἀπὸ τὴν ἐξοργισμένη μητέρα καὶ ἄμεσος θάνατος τοῦ νέου. Μόνο στὴν Κυπριακὴ παραλλαγὴ ἡ μάνα τοῦ ἥρωα καίει τὸν μαγικὸ δαυλὸ καὶ ἐπιφέρει τὸν θάνατο τοῦ γιοῦ της ἐπειδὴ ἐκεῖνος φονεύει τὸν ἀδελφό της (βάζοντας, ἔτσι, πάνω ἀπὸ τὸν γιὸ τὸν ἀδελφό της)[21].

3. Η ΓΛΩΣΣΑ

Ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα μεταφέρθηκε στὴν Κύπρο ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς ἀποίκους καὶ ἐκτόπισε σταδιακὰ τὴ γλώσσα τῶν αὐτόχθονων Ἐτεοκυπρίων. Συνοδεύτηκε ἀπὸ τὴν καθιέρωση τῆς Κυπροσυλλαβικῆς (γραμμικῆς) γραφῆς, ἡ ὁποία ἀντικατέστησε τὴν Κυπρομινωικὴ γραμμικὴ γραφὴ σὲ πολὺ πρώιμους χρόνους, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἐπιγραφὴ σὲ χάλκινο ὀβελὸ τοῦ 1050 π.Χ. περίπου ποὺ ἀνακαλύφθηκε στὴν τοποθεσία Σκάλες τῆς Παλαιπάφου. Ἡ ἐπιγραφή, σὲ Κυπριακὸ συλλαβάριο, δίνει τὴν Ἀρκαδοκυπριακὴ γενικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος *Ὀφέλτης*: *Ὀφέλταυ* (ἀντὶ *-αο*).

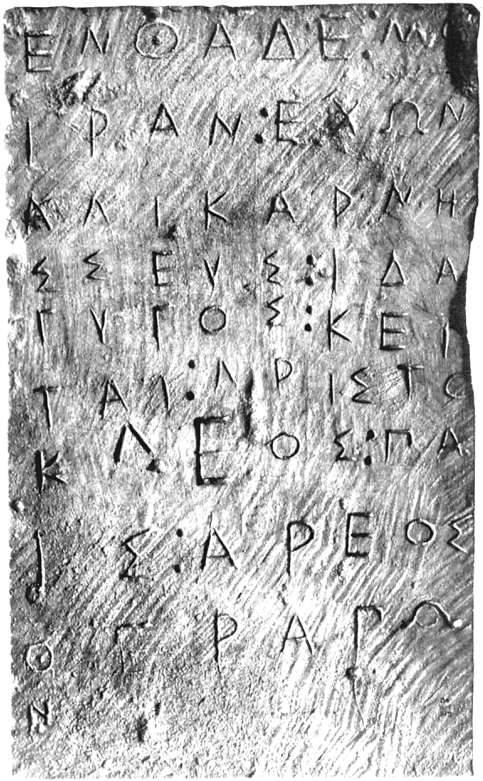
Ἡ Κυπριακὴ καὶ ἡ Ἀρκαδικὴ διάλεκτος κατατάσσονται στὴ Νότια Ἀχαϊκὴ διαλεκτικὴ ὁμάδα. Οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Κύπριοι διασώζουν τὴν Ἀχαϊκή (Μυκηναϊκή) διάλεκτο, ποὺ ἐκτόπισαν οἱ Δωριεῖς ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Πελοποννήσου.[22]

Οἱ στενὲς σχέσεις τῆς Κύπρου μὲ τὴν Κρήτη στὰ μέσα τῆς β΄ χιλιετίας π.Χ. εἶναι ἀποτυπωμένες στὴν Κυπρομινωικὴ γραφή, τὶς ὁμοιότητες τῆς ὁποίας μὲ τὴ Μινωικὴ Γραμμικὴ Α διαπίστωσε πρῶτος ὁ Sir Arthur Evans[23]. Μὲ τὴν καθιέρωση τῆς Κυπροσυλλαβικῆς

21. Ἀπόηχοι μητριαρχίας ἐπιβιώνουν ὄχι μόνο στοὺς μύθους μὰ καὶ στὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ. Πιὸ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ «σώγαμπρου» (ἀντὶ τῆς «σώνυφης»), τοῦ ἄντρα δηλαδὴ ποὺ ὅταν νυμφεύεται ζεῖ στὸ σπίτι τῆς νύφης μαζὶ μὲ τὴν οἰκογένειά της, σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς Κύπρου. Βλ. Κυρ. Χατζηιωάννου, «Πτυχὲς Κοινωνικῆς ὀργανώσεως τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ», *Πνευματικὴ Κύπρος* 9 (1969) 351-3, ὅπου καὶ πολὺ χρήσιμες παρατηρήσεις γιὰ τὴ δομὴ τῆς Κυπριακῆς κοινωνίας.

22. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας στὴν Κύπρο βλ. *HGLC* (1 κἑ.). Βλ. ἐπίσης Masson *ICS* 30-87· J. Faucounau, "Le développement de l'écriture à Chypre au cours du deuxième millénaire", *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 149-59· Cl. Baurain, "Ἡ ἀρχαία Κυπριακὴ γραφή", *ΙστΚ* Ββ΄ 935-72· *ΑΚΕΠ* Γβ΄ §1 κἑ. (ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία)· Συμεωνίδη *ΙΚυΔ* 65 κἑ. (μὲ πλούσια βιβλιογραφία).

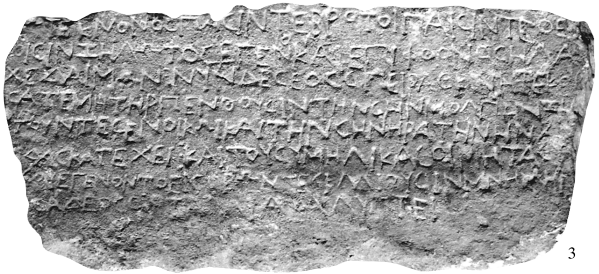
23. Ἡ Κυπρομινωικὴ γραφὴ δὲν ἔχει δυστυχῶς ἀποκρυπτογραφηθεῖ ἀκόμα, μο-



1



2



3

[Εικ. 9] Αλφαβητικες Επιγραφες Εμμετρες: [1.] *Ἀμαθοῦς*, ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ. (*AKvΓ*^{2} 11 E3). *Βρεταννικὸ Μουσεῖο*. [2.] *Σόλοι*, τέλη 4ου αἰ. π.Χ. (E16). *KM*. [3.] *Πάφος* (Γεροσκήπου), τέλη 3ου αἰ. μ.Χ. (E49). *Μουσεῖο Πάφου*.

γραφῆς[24], ποὺ συγγενεύει μὲ τὴ Μυκηναϊκὴ Γραμμικὴ γραφὴ Β, ἀνοίγει ὁ δρόμος γιὰ μιὰ μακρόχρονη ἀπεικόνιση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας στὴν Κύπρο, στὴν Ἀρκαδοκυπριακὴ μορφή της, ποὺ συνεχίζεται ἀδιάλειπτα μέχρι τὸ 217 π.Χ. Τὸ Ἑλληνικὸ ἀλφάβητο θὰ ἀργήσει νὰ ἐπιβληθεῖ πλήρως στὴν Κύπρο, μολονότι τὸ Κυπριακὸ συλλαβάριο δύσκολα ἀπέδιδε ὅλους τοὺς φθόγγους τῆς Ἑλληνικῆς.

Πέρα ἀπὸ τὰ κοινὰ μὲ τὴν Ἀρκαδικὴ χαρακτηριστικὰ τῆς Νότιας Ἀχαϊκῆς, ἡ Κυπριακὴ διάλεκτος ἐμφανίζει ἐπιμέρους ἰδιοτυπίες, ἀποτυπωμένες στὶς ἐπιγραφές[25]. Στὴν ἔντεχνη ὅμως πνευματικὴ παραγωγὴ ἡ γλώσσα ποὺ χρησιμοποιεῖται δὲν ἐμφανίζει σημαντικὲς ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴ γλώσσα τοῦ ἀντίστοιχου εἴδους τοῦ λόγου στὶς λοιπὲς Ἑλληνικὲς περιοχές. Ἡ παρουσία Κυπριακῶν διαλεκτικῶν τύπων δὲν φαίνεται νὰ ὑπερβαίνει τὶς συνήθεις ἀναλογίες, κατὰ κανόνα, γεγονὸς ποὺ ἀποδεικνύει τὸν πλήρη ἐξελληνισμὸ τῆς Κύπρου ἀλλὰ καὶ ἀποκλείει –στὶς πλεῖστες περιπτώσεις– τὴ δυνατότητα νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ γλώσσα ὡς τεκμήριο τοπικῆς σύνθεσης.

Ἐκπληκτικὴ εἶναι ἡ ἐπιβίωση πανάρχαιων γλωσσικῶν στοιχείων στὴ σημερινὴ Κυπριακὴ διάλεκτο (ὅπως καὶ στοὺς μύθους): Σύστοιχα ἀντικείμενα (*ἔθελες πολλά* = τὸ ἤθελες –καὶ τὸ θέλεις– πολύ, ζητᾶς πολλά), τελικὸ *-ν*, διπλὰ σύμφωνα, *χαμαί* (καὶ *δαμαί*), *πόπαστον* (ἀπό-παστον, ὁμηρ. *πάσασθαι*), τὸ *δεῖν* (= τὸ βλέμμα καὶ τὸ ὁρᾶν: *ἰδεῖν*), τὸ *φαγεῖν* κ.λπ. (ἀπαρεμφατικὸς τύπος ἀντὶ οὐσ.), *ἐγ(ι)ώνη* καὶ *ἐσούνη*, *μητά σσου* (= *μετὰ σοῦ*, μαζί σου: ἔκφραση μνημονευόμενη ἤδη στὸ ἐπίγραμμα 11 Ε 49: Εἰκ. 9.2), *ἀμπλέπω* (= *ἀναβλέπω*) καὶ *ἀντινάσσω*, κ.τ.τ.[26].

λονότι σώζονται πλούσια ἐπιγραφικὰ δείγματά της, ἀπὸ τὸ 1500 μέχρι τὸ 750 π.Χ. (βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις Δ. Χρήστου, ὅ.π. [σημ. 1: *ΠΑΚ* Α΄], 187 κἑ.). Οἱ ἐλπίδες γιὰ ἀποκρυπτογράφηση τῆς Μινωικῆς γλώσσας (βλ. σχετικά: Γκάρεθ Ὄουενς, *Μια δοκιμαστική προσέγγιση της Μινωικής γλώσσας*, διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, Αθήναι 2004, μὲ πλούσια βιβλιογραφία) συντηροῦν βάσιμα καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ ἀποκρυπτογράφηση τῆς Κυπρομινωικῆς γραφῆς.

24. Ἡ Κυπροσυλλαβικὴ γραφὴ ἀποκρυπτογραφήθηκε μὲ τὴ βοήθεια δίγλωσσων ἐπιγραφῶν (σὲ Κυπριακὴ καὶ Φοινικική)· σημαντικὸ εὕρημα ἦταν ἡ χάλκινη πινακίδα τοῦ Ἰδαλίου *ICS* 220. Βλ. Masson *ICS* 48-51 (καὶ 233 κἑ.) καὶ Α. Β. *ΑΚυΓ*^{3} 69 μὲ σημ. 2 (ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία).

25. Βλ. *ΑΚυΓ*^{2} 54-5 καὶ *ΑΚυΓ*^{3} 69-71 (μὲ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία)· βλ. ἐπίσης *ΑΚΕΠ* Γβ΄ § 10 κἑ.

26. Βλ. Α. Β., «Ἑλληνισμὸς καὶ Ἑλληνικότητα τῆς Κύπρου», *Νέα Κοινωνιολογία* 11 (Ἄνοιξη 1991), 46 κἑ. (μὲ σημ. 28 καὶ 29, ὅπου καὶ βιβλιογραφία), καὶ «Η Ελληνική γλώσσα στην Κύπρο: Από τον Τρωικό πόλεμο και τον Όμηρο στη σύγχρονη εποχή», *Ευεργεσία: Τόμος χαριστήριος στον Παναγιώτη Ι. Κοντό* (Αθήνα 2006), Α΄ 19-26 (μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία). Εἰδικὴ ἐργασία ἀξιομνημόνευτη: C. M. Bowra, "Homeric Words in Cyprus", *JHS* 54 (1934) 54-74.

4. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Φτάνοντας στὴν Κύπρο οἱ Ἀχαιοὶ ἔφεραν –μαζὶ μὲ τοὺς μύθους καὶ τὶς παραδόσεις, τὴ θρησκεία καὶ τὴ γλώσσα τους– τὴ μουσικὴ καὶ τὴν ποίησή τους, τὸ τραγούδι τους. Ἡ ἐπιμειξία μὲ τὸν αὐτόχθονα πληθυσμό, ἡ πιὸ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀνατολικοὺς λαούς, ἡ μύηση στὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης, κι ἄλλοι ἐπιμέρους παράγοντες, διεύρυναν τοὺς ὁρίζοντές τους κι ἄνοιξαν νέους δρόμους ἔκφρασης.[27]

Ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὶς ἄλλες Ἑλληνικὲς περιοχές, δὲν ἔχουμε ἀσφαλεῖς πληροφορίες γιὰ τὴν πνευματικὴ δημιουργία τῶν λεγόμενων «σκοτεινῶν αἰώνων». Μποροῦμε ὅμως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ (1050-850 π.Χ.) ὁ μύθος διαμορφωνόταν σταδιακὰ καὶ διαδιδόταν κυρίως μὲ τὴ μορφὴ τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους (σπάνια ὡς ἁπλῆ διήγηση σὲ πεζὸ λόγο). Ἀπὸ τὴν περίοδο αὐτὴ δὲν σώζεται –τουλάχιστον δὲν ἔχει ἀνακαλυφθεῖ ὡς σήμερα ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη– γραπτὸ ἀπόσπασμα. Οἱ ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις, ὅμως, καὶ οἱ γραπτὲς μαρτυρίες ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἤδη ἀπὸ τὸν 8ο τουλάχιστον αἰώνα π.Χ. ἡ ἐπικὴ ποίηση ἄκμαζε στὴν Κύπρο (ὅπου μαρτυροῦνται ἀκόμα καὶ ποιητικοὶ διαγωνισμοί)[28], ἐνῶ οἱ μαρτυρίες γιὰ τὸν *ὠιδικῶς ἁμιλλώμενον τῶι Ἀπόλλωνι* (…) *μουσικῆς τεχνίτην, ἱερέα τῆς Ἀφροδίτης καὶ χρησμολόγον* Κινύρα –γιὰ τὸν ὁποῖο ἀντηχοῦν *οἱ ὕμνοι τῶν Κυπρίων*[29]– μποροῦν νὰ βεβαιώσουν ὅτι τὸ τραγούδι ἔχει πολὺ πιὸ μακρόχρονη ἱστορία στὴν Κύπρο.

Μυθικὸς γενάρχης τῆς Κυπριακῆς λογοτεχνίας, κάτι σὰν τὸν Ὀρφέα ἢ τὸν Μουσαῖο ἢ τὸν Λίνο, εἶναι ὁ ΚΙΝΥΡΑΣ. Κοντά του πιθανῶς ὁ ΦΡΑΣΙΟΣ, ὁ *μάντις τὴν ἐπιστήμην* γιὸς ἀδελφοῦ τοῦ Πυγμαλίωνα, ποὺ χρησμοδότησε στὸν Βούσιρη ὅτι ἡ ἀφορία ποὺ μάστιζε τὴν Αἴγυπτο ἐννέα ἔτη θὰ ἔπαυε ἂν ἔσφαζαν στὸν Δία κατ' ἔτος ἕνα ξένον ἄντρα, καὶ ὁ Βούσιρις σφάζει πρῶτον αὐτόν, ἴσως καὶ ἄλλοι ἱερεῖς–μάντεις, ἂν δεχτοῦμε ὅτι πίσω ἀπὸ τὸν Εὔκλο κρύβεται μιὰ μακρὰ παράδοση ἐμμέτρων χρησμῶν.

---

27. Ἀναλυτικὴ ἐπισκόπηση τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς βλ. στὶς εἰδικὲς εἰσαγωγὲς στὴν Ποίηση (κατωτ. 75 κἑ.) καὶ στὸ Ἐπίγραμμα, στὴν Πεζογραφία, στὴν Ἰατρική, στὴ Φιλοσοφία (στοὺς ἑπόμενους τόμους, *ΑΚυΓ*^{2}-*ΑΚυΓ*^{6}).

28. Οἱ ἀνασκαφὲς στὴ νεκρόπολη τῆς Σαλαμίνας τῆς Κύπρου (Karageorghis *SalCy* 7 κἑ., κ.ἀ.: βλ. κατωτ. 105 σημ. 56, καὶ Εἰκ. 17) ἀπεκάλυψαν πλούσια Ὁμηρικὰ ταφικὰ ἔθιμα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 8ου μέχρι τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰ. π.Χ., γεγονὸς ποὺ ὑποδηλώνει ἀναντίρρητα ἄνθηση τοῦ ἔπους κατὰ τὴν περίοδο αὐτή. Πβ. Γ. Παπαχαραλάμπους, «Ὁμηρικὰ ἔθιμα ἐν Κύπρῳ», *ΚυΣπ* 37 (1973) 157 κἑ. – Γιὰ τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς βλ. κατωτ. 5 Υ2.19-20, μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια.

29. Βλ. κατωτ. 1 Τ2 κἑ.

Ὁ χρησμολόγος ΕΥΚΛΟ(Υ)Σ εἶναι πιθανῶς ὁ πρῶτος Κύπριος τοῦ ὁποίου σώζονται στίχοι, ὅπου φαίνεται νὰ «προφητεύεται» ἡ γέννηση τοῦ Ὁμήρου στὴν Κύπρο (2 F1)· στὸν ἴδιο ἀποδίδεται καὶ ἡ «προφητεία» (χωρὶς νὰ παρατίθενται σχετικοὶ στίχοι) γιὰ ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος (2 F2). Πότε ἔζησε καὶ τί ἔγραψε παραμένει πρόβλημα, καθὼς κινεῖται ἀνάμεσα στὸν μύθο καὶ τὴν ἱστορία, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ κατὰ ἕνα μέρος πρὸς τὸν Ὀρφέα καὶ κατὰ ἕνα ἄλλο πρὸς τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Στασίνο.

Ὁ ΣΤΑΣΙΝΟΣ εἶναι ὁ πιὸ πιθανὸς ποιητὴς τῶν *Κυπρίων ἐπῶν*, ποὺ πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν –στὴ σωζόμενη μορφή τους– μετὰ τὸν Ὅμηρο. Ποιητὴς τῶν *Κυπρίων ἐπῶν* ὀνομάζεται καὶ ὁ ΗΓΗΣΙΝΟ(Υ)Σ ἢ ΗΓΗΣΙΑΣ, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι καὶ ὁ ποιητὴς τῆς *Ἀτθίδος*, ἐνῶ τὸ πρόβλημα τῆς πατρότητας τῶν σωζόμενων Ὁμηρικῶν ὕμνων *Εἰς Ἀφροδίτην* παραμένει στὸ πλαίσιο τῶν ὑποθέσεων.

Ὅλη αὐτὴ ἡ ποιητικὴ παραγωγὴ ἀνήκει κυρίως στὴν Κυπροαρχαϊκὴ περίοδο (750-600 π.Χ.) καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς μακρόχρονης διεργασίας, ποὺ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ στὴ Γεωμετρικὴ περίοδο (1100-750 π.Χ.)· πρὸς τὰ τέλη τῆς ἐποχῆς αὐτῆς πρέπει νὰ ὑπῆρχε ἤδη πλούσια ἐπικὴ ποίηση, ποὺ τραγουδιόταν στὶς γιορτὲς τῆς Ἀφροδίτης καὶ στοὺς ποιητικοὺς ἀγῶνες.

Τὴν πλούσια σὲ καρποὺς ΕΠΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ διαδέχεται μιὰ μακρὰ περίοδος «σκοτεινὴ» ἀπὸ ἄποψη πνευματικῆς παραγωγῆς ποὺ ταυτίζεται μὲ τοὺς χρόνους τῆς Αἰγυπτιακῆς (560-545 π.Χ.) καὶ μεγάλο μέρος τῆς Περσικῆς κυριαρχίας (545-333 π.Χ.). Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ὅμως τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σαλαμίνας ΕΥΑΓΟΡΑ Α΄ (411-374 π.Χ.) μπαίνουν καὶ πάλι οἱ βάσεις γιὰ πνευματικὴ δημιουργία, ποὺ οἰκοδομοῦνται μὲ τὶς στενὲς ἐπαφὲς Κύπρου καὶ Ἀθήνας καὶ ἐκδηλώνονται κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ μὲ πλούσιους καρποὺς σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης.



[ΕΙΚ. 10] ΜΟΥΣΙΚΟΙ: μὲ *λύραν* (κιθάρα) – (δεξιά:) μὲ *δίαυλον*, ἀπὸ τοὺς Γόλγους (β΄ τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.). *AnAC* 198 καὶ 199.

Τὴ Λυρικη Ποιηση ἐκπροσωποῦν ὁ Κλεων ο Κουριευς *ὁ ἐλεγ(ει)οποιός*, πιθανὸς ποιητὴς τῶν *Ἀργοναυτικῶν* ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἄντλησε ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος, ὁ ἰαμβογράφος Ερμειας ο Κουριευς, ὁ ἐπίσης –κατ' ἐξοχὴν– ἰαμβογράφος Καστοριων ο Σολευς, ὁ Ζηνων ο Κιτιευς, ὁ ἐπιγραμματοποιὸς Αντισθενης ο Παφιος καὶ διάφοροι ἄλλοι ἀνώνυμοι ἐπιγραμματοποιοί.

Η Δραματικη Ποιηση γνωρίζει ἰδιαίτερη ἄνθηση μὲ τὸν κωμωδὸ-παρωδὸ-φλυακογράφο Σωπατρο τον Παφιο, ἐνῶ ἀναφέρεται καὶ ὁ ποιητὴς τραγωδιῶν Διονυσιος, ὅπως καὶ ἕνας ἀνώνυμος σατυρικὸς ποιητής.

Ο Πεζος Λογος καλλιεργεῖται σὲ ὅλα τὰ εἴδη του. Μυθογραφία καὶ Ἱστορία, Ρητορεία, Φιλοσοφία καὶ Ἰατρικὴ ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ μιὰ πλειάδα Κυπρίων συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ὑπερνικοῦν τὸ φράγμα τῆς ἀπόστασης καὶ γίνονται γνωστοὶ στὸν εὐρύτερο Ἑλλαδικὸ χῶρο, μὲ πιὸ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τὸν ἱδρυτὴ τῆς Στοᾶς Ζήνωνα τὸν Κιτιέα καὶ τὸν ἰατρὸ Ἀπολλώνιο τὸν Κιτιέα.

Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα τῆς Κυπριακῆς Γραμματείας εἶναι, μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, πενιχρά. Τὰ ὀνόματα ὅμως τῶν συγγραφέων καὶ οἱ τίτλοι τῶν ἔργων τους μαρτυροῦν μιὰν πολὺ πλούσια πνευματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ παραγωγὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου.



[Εικ. 11] Απολλωνιος ο Κιτιευς
(J. Sambucus *Δ Ιππ* 19.11: *ΑΚυΓ*^{4} Εἰκ. 3.2)

Η ΠΟΙΗΣΗ

1. Οι Αρχες, Ο Κινυρας

Ὁ **Κινυρας** καὶ ὁ **Ευκλος** βρίσκονται στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος μιᾶς μακρόχρονης πνευματικῆς διαδικασίας ποὺ συνέδεσε τὴ θρησκεία μὲ τὴν ποίηση καὶ ἀπετέλεσε τὴ βάση γιὰ τὴν ἀκμὴ τοῦ ἔπους στὴν ἀρχαϊκὴ Κύπρο. Βασιλιὰς καὶ ἱερέας τῆς Ἀφροδίτης, μουσικῆς τεχνίτης καὶ χρησμολόγος ὁ πρῶτος θεωρεῖται δίκαια γενάρχης τῆς Κυπριακῆς λογοτεχνίας. *Μάντις τὴν ἐπιστήμην* ὁ Φρασίος ἀνάγεται συνήθως στὴν ἴδια ἐποχὴ ἢ σὲ χρόνους παλαιότερους ἀπὸ τὸν Κινύρα, ἀλλὰ ἡ μορφή του δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελεῖ σύμφυρση παλαιῶν μυθικῶν μοτίβων μὲ νεώτερα γεγονότα. Πιὸ δύσκολη ἀκόμα εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Ἄδωνη. Τὰ σχετικὰ μ᾽ αὐτούς, ὅμως, ὁδηγοῦν οὕτως ἢ ἄλλως στὴν ὑπόθεση μιᾶς πανάρχαιης πνευματικῆς κληρονομιᾶς καὶ μιᾶς πλούσιας θρησκευτικῆς ποίησης καὶ κυρίως μιᾶς πολὺ παλιᾶς καὶ μακρόχρονης ἔμμετρης χρησμολογικῆς παράδοσης, ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ποικίλες πληροφορίες καὶ ἀπὸ τὸν πιὸ παλαιὸ σωζόμενο χρησμὸ τοῦ Εὔκλου ποὺ «προφητεύει» ὅτι *μέγας ἔσσεται ἀοιδὸς* στὴν Κύπρο.

Ὁ **Φρασιος** δὲν συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ποίηση, ὅπως ὁ Κινύρας καὶ –κυρίως– ὁ Εὔκλος. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρο (2.113), ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ γιοῦ τοῦ Ποσειδώνα Βούσιρη κατέλαβε τὴν Αἴγυπτο ἀνομβρία ἐννιάχρονη, *Φρασίος δὲ ἐλθὼν ἐκ Κύπρου, μάντις τὴν ἐπιστήμην, ἔφη τὴν ἀφορίαν παύσασθαι ἐὰν ξένον ἄνδρα τῶι Διὶ σφάζωσι κατ᾽ ἔτος*. Ὁ *Βούσιρις* ἔσφαξε πρῶτον ἐκεῖνον καὶ συνέχισε νὰ σφάζει τοὺς ξένους ποὺ ἔφταναν στὴ χώρα, μέχρις ὅτου ὁ Ἡρακλῆς σκότωσε τὸν Βούσιρη καὶ τὸν γιό του Ἀμφιδάμαντα. Ὁ Hyginus (*Fab.* 56) καὶ ὁ Ovidius (*Ars Amatoriae* 1.649) δίνουν στὸν μάντη τὸ ὄνομα *Thrasius*[1], ἐνῶ ὁ πρῶτος παραδίδει καὶ τὴν πληρο-

1. Ὁ *Θρασίος* εἶναι Ὁμηρικὸς ἥρωας ποὺ σκοτώνεται ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα (Φ 210). Ἡ ρίζα *θρασ-* (*θαρσ-*), ποὺ δείχνει τὸ θράσος / θάρρος, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο συνθετικὸ μιᾶς σειρᾶς ὀνομάτων (*Θρασυμήδης* καὶ *Θρασύμηλος* στὸν Ὅμηρο, *Θρασύβουλος* κ.λπ. στὰ μεταγενέστερα χρόνια), ἀπαντᾶ δὲ καὶ σὲ Λατινικὰ ὀνόματα. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν νὰ πρόκειται γιὰ *ὁμιλοῦν ὄνομα* (*Reddende-Personennamen*) ποὺ ὀφείλεται στὸ *θάρρος / θράσος* τοῦ μάντη νὰ μεταβεῖ στὴν Αἴγυπτο καὶ νὰ δώσει τὸν χρησμὸ ποὺ ὁδήγησε στὸν θάνατό του. Τὸ *Thrasius* μπορεῖ νὰ εἶναι νεώτερο ὄνομα τοῦ *Φρασίος* (ἴσως καὶ ἀπὸ τὸν Ὀβίδιο), ἀλλὰ καὶ παλαιότατο ὄνομα τοῦ μάντη (δεδομένου

φορία ὅτι ἦταν *Pygmalionis fratris filius*, τοποθετώντας τον ἔτσι χρονολογικὰ μιὰ γενιὰ μετὰ τὸν μυθικὸ βασιλιὰ τῆς Κύπρου Πυγμαλίωνα, ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἀπολλόδωρο (3.182) ὡς πεθερὸς τοῦ Κινύρα. Στὴν ἴδια ἢ σὲ μιὰ παλαιότερη ἀπὸ τὸν Κινύρα γενιὰ κατατάσσεται πιθανῶς ὁ Φρασίος ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν τὴ γενεαλογία τοῦ Βούσιρη (*Ποσειδῶνος παῖς καὶ Λυσιανάσσης τῆς Ἐπάφου*, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρο 2.116). Οἱ παλαιότατες σχέσεις τῆς Κύπρου μὲ τὴν Αἴγυπτο ἐνισχύουν τὴν ἀναγωγὴ τῆς ἀφετηρίας καὶ τοῦ πυρήνα τοῦ μύθου στοὺς προὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου χρόνους, μολονότι δὲν ἀποκλείεται ἡ πειστικὴ τοποθέτηση τῆς ἐπέκτασης καὶ διάδοσης τοῦ μύθου σὲ μεταγενέστερους χρόνους, ὅταν οἱ σχέσεις τῆς Κύπρου μὲ τὴν Αἴγυπτο ἦταν ἰδιαίτερα στενές (6ος αἰ. π.Χ. κυρίως)[2].

Ὁ **ΑΔΩΝΙΣ**[3] εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ μορφὴ τῆς Κυπριακῆς μυθολογίας καὶ θρησκείας μετὰ –ἢ μαζὶ μὲ– τὴν Ἀφροδίτη, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἐραστὴς καὶ μὲ τὴν ὁποία συνδέεται λατρευτικὰ σὲ διάφορα μέρη, ὅπως στὴν Ἀμαθούντα τῆς Κύπρου, στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια[4]. Φέρεται συνήθως ὡς υἱὸς τοῦ Κινύρα (καὶ τῆς Σμύρ-

---

τοῦ Ὁμηρικοῦ *Θρασίος*). Τὸ τοῦ Ἡσυχίου *θράσις· θραῦσις. φθορά. θάνατος. ἀρρωστία. ἥττα ἐν πολέμωι* (πβ. *θράσος· δαίμων. ἀλαζον(ε)ία, φρύαγμα. ὀξύτης, μάχη*, κ.ἄ.) ἐνισχύει τὴ δεύτερη πιθανότητα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸ ὄνομα *Φρασίος* μαρτυρεῖται σταθερὰ ἀπὸ τὶς Ἑλληνικὲς πηγὲς καὶ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ Ὁμηρικὸ ὄνομα *Φραδμονίδης* (θ 257 *Φραδμονίδην Ἀγέλαον* = τὸν Ἀγέλαο τὸν γιὸ τοῦ Φράδμονα: *ὁμιλοῦντα* καὶ τὰ δύο ὀνόματα, ποὺ δείχνουν αὐτὸν ποὺ ὁδηγεῖ τὸν στρατὸ μὲ τὸ –κληρονομικὸ– χάρισμα τοῦ λόγου καὶ τῆς σύνεσης, ἴσως καὶ τῆς μαντείας [ὅπως ὁ Κάλχας, Α 69-72], πβ. *φράδμων*: συνετός, νοήμων, ὀξύς, ἔμπειρος, *φραδμοσύνη*, *φραδὴς* καὶ *φραδῶς* –*φραστικῶς*, *φανερῶς*, κατὰ τὸν Ἡσύχιο–, *φράζω* καὶ *φράζομαι*: δηλώνω, φανερώνω, κ.λπ.), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ τοῦ Ἡσυχίου *Φρασίδαι· γένος Ἀθήνησιν*. Μπορεῖ, ἑπομένως, νὰ εἶναι παλαιότατο ὄνομα τὸ *Φρασίος*, ποὺ τὸ πῆρε ὁ μάντης ἐξαιτίας τῆς ἱκανότητάς του νὰ δίνει συνετὲς συμβουλές, νὰ ὑποδεικνύει τὸ πρέπον μὲ τὸ χάρισμα τῆς μαντείας. Συνυπολογίζοντας ὅλα τοῦτα τὰ δεδομένα, φαίνεται πιὸ πιθανὴ ἡ ἄποψη γιὰ μεταγενέστερη μετονομασία τοῦ *Φρασίου* σὲ *Thrasius* ἀπὸ τοὺς Λατίνους.

2. Πβ. Μ. Γ. Βαρβούνη «Ὁ μύθος τοῦ Φρασίου», *ΚυΣπ* 52-53 (1988-1989) 21 κἑ., ὅπου ἀναλυτικὰ οἱ πηγές, οἱ νεώτερες ἀπόψεις γιὰ τὴ σχέση ἱστορίας – μύθου καὶ ἡ λαογραφικὴ ἀνάλυση τοῦ μύθου.

3. Βλ. συνοπτικὰ Frazer *Adonis* II 84 κἑ. καὶ Platthy *Myth. Poets* 47-8, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία· βλ. ἐπίσης *ΕλλΜ* Β΄ 184 κἑ. (κ.ἀ.). Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Ἄδωνη στὴν Ἑλληνικὴ λογοτεχνία καὶ τέχνη βλ. τὴ μονογραφία τοῦ W. Atallah, *Adonis dans la littérature et l'art grecs* (1966). Τὴ λατρεία τοῦ Ἄδωνη ἀπὸ ἐθνολογικὴ πλευρὰ ἔχει ἐξετάσει ὁ Frazer, *Adonis* 35-56, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία. Ἀξιοσημείωτες παρατηρήσεις: Burkert *ΑρΕΘ* 374 κἑ. (μὲ βιβλιογραφία)· Br. Servais-Soyez, «Adonis», *LIMC* II 222-9· *ΙστΚ* Ββ΄ 733-7, 897-901, κ.ἀ. (Εὑρετ., σ.λ.: σελ. 1226)· White *NCHellP* 11 κἑ.· καὶ *ΑΚυΓ*^{3} 600-1 (σημ. στὸ 28 Γ1.4-5).

4. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ Ἀφροδίτη ἀποκαλεῖται καὶ *Ἀδωναίη* (Ὀρφ. *Ἀργ.* 30 *Ἀδωναίην Ἀφροδίτην*) καὶ *Ἀδωνιάς* (Νόνν. *Διον.* 33.25 *Ἀδωνιὰς … Κύπρις*). Ὁ μύθος τοῦ ἔρωτα τῆς Ἀφροδίτης γιὰ τὸν Ἄδωνη ἐμφανίζεται σὲ πάμπολλες ἀρχαῖες

νας ἢ τῆς κόρης τοῦ Πυγμαλίωνος Μεθάρμης ἢ τῆς Θυμαρέτης), ἐνῶ ὁ Ἡσίοδος τὸν θεωρεῖ υἱὸ τοῦ Φοίνικος καὶ τῆς Ἀλφεσίβοιας καὶ ὁ Πανύασσις υἱὸ τοῦ βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων Θείαντος καὶ τῆς Σμύρνας, ἡ ὁποία *κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης (οὐ γὰρ αὐτὴν ἐτίμα) ἴσχει τοῦ πατρὸς ἔρωτα*. Θαμπωμένη ἀπὸ τὴν ὀμορφιὰ τοῦ νεογέννητου ἡ Ἀφροδίτη τὸν κρύβει σὲ μιὰ λάρνακα καὶ τὸν ἐμπιστεύεται στὴν Περσεφόνη, ποὺ ὅμως τὸν ἐρωτεύεται σὰν μεγαλώσει καὶ δὲν θέλει νὰ τὸν δώσει πίσω. Μὲ ἀπόφαση τοῦ Δία ὁ χρόνος μοιράζεται στὰ τρία: στὸν Ἄδωνη, στὴν Περσεφόνη καὶ στὴν Ἀφροδίτη. Ὁ Ἄδωνις χαρίζει καὶ τὸ δικό του μερίδιο στὴν τελευταία, κυνηγώντας ὅμως χτυπιέται ἀπὸ ἕναν κάπρο καὶ πεθαίνει[5]. Τὰ Ὀρφικὰ ποιήματα φέρουν τὸν Ἄδωνη νὰ περνᾶ μετὰ τὸν θάνατό του τὸν μισό του χρόνο στὸν Κάτω κόσμο καὶ τὸν ἄλλο μισὸ στὸν Ἄνω κόσμο μὲ τὴν Ἀφροδίτη, συμβολίζοντας ἔτσι τὴ χειμέρια νάρκη τῆς φύσης καὶ τὴν ἀναζωογόνησή της τὴν Ἄνοιξη. Ὁ θρῆνος τῆς γυναίκας ποὺ χάνει τὸν ἀγαπημένο της κυριαρχεῖ στὴ λατρεία τοῦ Ἄδωνη (μὲ τὶς γυναῖκες νὰ χτυποῦν τὰ στήθη καὶ νὰ ξεσκίζουν τὰ ροῦχα τους μὲ ὀδυρμούς).

Ὁ Ἄδωνις στὴν Κύπρο ὀνομαζόταν *Γαύας* καὶ *Ἀῶος*. Τὸ πρῶτο ὄνομα μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Σχολιαστὴ στὸν Λυκόφρονα (*Ἀλεξ.* 831, *Γαύας δὲ ὁ Ἄδωνις παρὰ Κυπρίοις καλεῖται*) καὶ φαίνεται νὰ εἶναι Ἐτεοκυπριακό, ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴ γονιμότητα τῆς γῆς[6]. Τὸ ὄνομα *Ἀῶος* μπορεῖ νὰ ἔχει ἐπίσης Ἐτεοκυπριακὴ ρίζα, συνδεόμενο μὲ τὰ *ἀοῖα· δένδρα κοπτόμενα καὶ ἀνατιθέμενα τῇι Ἀφροδίτηι* (…) *πρὸς ταῖς εἰσόδοις* (κατὰ τὸν Ἡσύχιο), πιὸ πιθανὸ ὅμως εἶναι νὰ σημαίνει ἁπλῶς τὸν Ἀνατολίτη[7], πράγμα ποὺ ἐνισχύει τὴν ἀνατολικὴ προέλευση τοῦ Ἄδωνη. Τὴν ἀνατολικὴ προέλευση

πηγές (βλ. *ΑΚΕΠ* Β΄ 228 κέ. [ἀρ. 75 κέ.], πβ. *ΕλλΜ* Β΄ 184 κέ.). Ἡ λατρεία τοῦ Ἄδωνη καὶ τῆς Ἀφροδίτης στὴν Ἀμαθούντα ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Παυσανία (9.41.2), ποὺ θεωρεῖ τὸ *Ἀδώνιδος … καὶ Ἀφροδίτης ἱερὸν* στὴν Κυπριακὴ αὐτὴ πόλη ὡς *ἀρχαῖον*. Τὴ λατρεία στὴν Ἀθήνα ἔφεραν πιθανῶς Κύπριοι (βλ. *ΑΚΕΠ* Δβ΄ 15.1, ὅπου καὶ ἀναφορὰ σὲ ἐπιβίωση σχετικῶν ἀρχαίων λατρευτικῶν ἐθίμων στὴν Κύπρο). Γιὰ τὰ *Ἀδώνια* τῆς Ἀλεξανδρείας ἀξίζει νὰ δεῖ κανεὶς τὸ ἄρθρο τοῦ A. S. F. Gow, "The *Adoniazusae* of Theocritus", *JHS* 58 (1938) 180-204 (μὲ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία).

5. Ἀπολλόδ. 3.14.3 κέ. (πβ. Ἡσ. ἀπόσπ. 139 Μ. – W.). Γιὰ τὴ Σμύρνα (καὶ ἀνάλογες περιπτώσεις) καὶ γιὰ τὴ σημασία τῆς ἁρπαγῆς τοῦ Ἄδωνη βλ. *ΕλλΜ* Β΄ 184 κέ. Βλ. ἐπίσης *ΑΚΕΠ* Β΄ 78.1-1γ.

6. Βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 78. Γιὰ τὴν ἑλκυστικὴ ὑπόθεση νὰ συνδέεται τὸ ὄνομα μὲ τὴ γονιμότητα τῆς γῆς, βλ. κατωτ. σχόλ. στὸ 2 F5.

7. Βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 36 καὶ Ε΄ 117. Περισσότερα γιὰ τὰ *ἀοῖα*: *ΑΚυΓ*^{3} 22 *F2, μὲ σημ. σ.στ. 1 σ.λ. *ἀοῖα* (σσ. 507-8, ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία). Γιὰ τὸ *Ἀῶος* = Ἀνατολίτης βλ. καὶ Ἡσύχ. σ.λ. *ἀώϊος· πρωϊνός, ὀρθρινός*, πβ. ὅμως σ.λ. *Ἄωοι·* (…) *καὶ Κίλικες ἀπὸ Ἀώου τοῦ Κεφάλου*: τὸν Κέφαλο ἐρωτεύτηκε ἡ Ἠὼς καὶ γέννησε μαζί του τὸν Τιθωνό (Ἀπολλόδ. 3.14.3) καὶ τὸν Ἀῶο (*Etym. Gen.* σ.λ.: *ΑΚΕΠ* Α΄ 2), ὁ

ἐνισχύει καὶ τὸ ὄνομα *Ἄδωνις*, ποὺ ἤδη στὰ ἀρχαῖα χρόνια συνήθως θεωροῦνταν ὡς Σημιτικῆς προελεύσεως (κατὰ τὸν Ἡσύχιο *Ἄδωνις* καλεῖται ὁ *δεσπότης ὑπὸ Φοινίκων*)[8]. Κανένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτά, μὲ τὰ ὁποῖα ἦταν γνωστὸς ὁ Ἄδωνις στὴν Κύπρο καὶ στὸν ὅλο Ἑλληνικὸ κόσμο, δὲν μαρτυρεῖ σχέση μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὸ τραγούδι. Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦ Ἄδωνη *Gingras* στὰ Φοινικικὰ ὁδηγεῖ στὸ μουσικὸ ὄργανο *gingras* (*γίγγρας*, *ὁ*), ἕνα μικρὸν αὐλὸ μὲ ὀξεῖς καὶ θρηνώδεις τόνους[9]. Ὁ Ἄδωνις συνδέεται ἐπίσης μὲ θρηνητικὰ ἄσματα ποὺ τραγουδοῦνταν στὰ *Ἀδώνια* καὶ μὲ ἕνα εἶδος μέτρου (*Ἀδώνιον*) συγκείμενο ἀπὸ δακτύλους καὶ σπονδείους. Ἀλλὰ καμμιὰ ἄμεση σχέση του μὲ τὴν ποίηση δὲν μπορεῖ νὰ ἀνιχνευθεῖ.

Ὁ **ΚΙΝΥΡΑΣ** συνδέεται πιὸ ἄμεσα –καὶ ποικιλότροπα– μὲ τὴ μουσική, κατὰ κύριο λόγο, καὶ τὴν ποίηση. Ἡ σύνδεση μὲ τὴ μουσικὴ γίνεται καὶ μέσω τῶν σχετικῶν μύθων. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ *Κινύρας* ὁδηγεῖ στὸ παρόμοιο μὲ κιθάρα δεκάχορδο μουσικὸ ὄργανο *κινύρα*, Σημιτικῆς ἢ Ἀσιατικῆς καταγωγῆς. Ἐτυμολογικῶς συγγενεῖς εἶναι οἱ λέξεις τῆς Ἑλληνικῆς *κινυρός* (= κλαυθμηρός, γοερός) καὶ *κινύρομαι* (= ἐκπέμπω θρηνώδη φωνή, θρηνῶ, ὀδύρομαι). Ἄσχετα ἀπὸ τὴν προέλευση τῆς ρίζας (πβ. Φοινικ. *kinnûr*, Ἑβρ. *kinnôr*, μεταγεν. Αἰγυπτ. *kennûra*, Οὐγαρ. *knr*)[10], τὸ ὄνομα *ki-nu-ra* τῶν Μυκηναϊκῶν ἐπιγραφῶν μαρτυρεῖ ὅτι ἡ λέξη εἶχε ἐνσωματωθεῖ στὴν Ἑλληνικὴ σὲ χρόνους πολὺ παλαιούς. Ἡ ἐτυμολογικὴ συσχέτιση τοῦ Κινύρα μὲ τὴν *κινύρα* ἐμφανίζεται ἤδη στὴν ἀρχαιότητα, στὸν Σουίδα καὶ στὸν Εὐστάθιο. Ἄσχετα δὲ μὲ τὴν καταγωγὴ τοῦ Κινύρα –Ἑτεοκυπριακή[11], Κιλικική, Σημιτική– ἡ σταθερὴ σύνδεση τοῦ Κινύρα μὲ

ὁποῖος πρέπει ἔτσι νὰ θεωρηθεῖ πρόγονος τοῦ Κινύρα καὶ τοῦ Ἄδωνη. Ἂν πιστέψουμε τὶς πηγὲς αὐτές, τότε μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὴν ὑπόθεση ὅτι ἕνας γιὸς τοῦ Κινύρα μὲ τὸ προγονικὸ ὄνομα *Ἀᾶος* ταυτίστηκε μὲ τὸν Ἄδωνη.

8. Κατὰ τὸν Κορνοῦτο (*Περὶ θεῶν φύσεως* 28), ὅμως, *ἀπὸ τοῦ ἅδειν τοῖς ἀνθρώποις* = γιατὶ προσφέρει εὐχαρίστηση στοὺς ἀνθρώπους (ὁ δημητριακὸς καρπός). Ὁ Kretchmer, *Glotta* 7 (1919) 29 κἑ. καὶ 10 (1922) 423 κἑ., ὑποστηρίζει τὴν ἐτυμολογία αὐτή, παραθέτοντας τὴν ἀρχαιότερη ἐπιγραφικὴ μαρτυρία τοῦ ὀνόματος: *Ἄδωνις* (μὲ δασεία). Βλ. *ΑΚΕΠ* Δβ΄ 15.

9. LSK σ.λ. *γίγγρας*: «μικρὸς Φοινικικὸς αὐλὸς ὀξεῖαν ἔχων φωνὴν καὶ θρηνώδη, (…) ἡ μουσικὴ ἡ διὰ τούτου τοῦ αὐλοῦ, (…) χορὸς πρὸς τὸν ἦχον τοῦ αὐλοῦ τούτου», καὶ σ.λ. *γιγγρασμός*: «ὁ ἦχος ὃν ἐκφέρει ὁ γίγγρας». Πβ. Ἡσύχ. σ.λλ. *γιγγρασμός*, *γιγγρί*, *γιγγρίαι*, *γίγγρος*.

10. Βλ. Chantraine σ.λ. *κινύρα*. Περισσότερα: Z. J. Kapera, "Remarks on the Early History of the Paphos Kingdom", *ΠραΚυΣΑ* Α΄ 195 κἑ., καὶ C. Baurain, "Κινύρας, une étymologie obscure", *Onomata* 5 (1980) 7-12, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία, πβ. τοῦ ἴδιου "Kinyras", *BCH* 104 (1980) 305 κἑ. Βλ. ἐπίσης Platthy *Myth. Poets* 97 κἑ. (98).

11. Βλ. R. Dussaud, *Syria* 27 (1950) 57-81, ὅπου ὑποστηρίζεται γιὰ πρώτη φορὰ ὅτι

τὴν *κινύρα* φαίνεται νὰ ὑποδηλώνει τὴ σχέση τοῦ μυθικοῦ βασιλιᾶ μὲ τὴ μουσική, γεγονὸς ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἔμμεσα καὶ ἀπὸ τοὺς σχετικοὺς μύθους, κυρίως ὅσους τὸν συνδέουν μὲ τὸν Ἀπόλλωνα:

Ὁ Κινύρας ἀλλοῦ φέρεται ὡς υἱὸς ἢ ἀγαπημένος τοῦ θεοῦ καὶ ἀλλοῦ ἀναφέρεται ὅτι ἀπέθανε γιατὶ συναγωνιζόταν τὸν θεὸ Ἀπόλλωνα στὴ μουσική. Ὡς ἀγαπημένο τοῦ Ἀπόλλωνα τὸν ἐμφανίζει ἤδη ὁ Πίνδαρος (*Πυθ.* 2.13 κἑ., βλ. κατωτ. 1 Τ4): *Κινύραν* (…) *τὸν ὁ χρυσοχαῖτα προφρόνως ἐφίλησ' Ἀπόλλων*. Στὰ ἀρχαῖα Σχόλια στὸ ἀνωτ. χωρίο ὁ Κινύρας ὀνομάζεται *Ἀπόλλωνος υἱός*, ἐνῶ ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο (σ.λ. *Κινύρας*, βλ. κατωτ. 1 Τ4 σημ. σ.στ. 3) ἀναφέρεται ὡς *Ἀπόλλωνος καὶ Φαρνάκης παῖς*. Πιὸ ἄμεση εἶναι ἡ σύνδεση τοῦ Κινύρα μὲ τὴ μουσικὴ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα Σχόλια καὶ τὰ Σχόλια τοῦ Εὐσταθίου στὸ Λ τῆς *Ἰλιάδος* (βλ. κατωτ. 1 Τ2.4-6 καὶ Τ3.4-8), ὅπου μνημονεύεται ὁ Κινύρας: *φασὶ δὲ αὐτὸν* (…) *ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἀναιρεθῆναι, ἐπειδήπερ ἠμιλλᾶτο αὐτῶι εἰς μουσικήν* (Σχόλ. bT στὸ Λ 20), *φασὶ δὲ αὐτὸν* (…) *ἀπολωλέναι ὠιδικῶς ἁμιλλώμενον τῶι Ἀπόλλωνι ὡς οἷα μουσικῆς τεχνίτην· διὸ καὶ Κινύρας ἐκλήθη παρωνύμως τῆι κινύραι* (Εὐστ. στὸ Λ 20).

Νὰ θεωρήσει κανεὶς ὅτι οἱ ἀνωτέρω πληροφορίες δὲν συνδέουν τὸν Κινύρα μὲ τὴν ποίηση εἶναι δύσκολο. Ἀκόμα πιὸ δύσκολο εἶναι νὰ ἀγνοήσει κανεὶς τὴν πληροφορία τοῦ Κλήμη ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια (βλ. κατωτ. 1 Τ6) ὅτι ὁ Κινύρας ἦταν *χρησμολόγος*, καθὼς ὁ χαρακτηρισμὸς δίνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο σὲ ἀρκετοὺς «μυθικοὺς» ποιητὲς χρησμῶν καὶ ἄλλων ἐμμέτρων ἔργων (ὅπως εἶναι οἱ Βάκιδες, ἡ Βοιώ, οἱ Σίβυλλες, οἱ «ὑπηρέτες» τοῦ Ἀπόλλωνα Ἄβαρις καὶ Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος, ὁ ἱερέας ἀπὸ τὴν Κρήτη Ἐπιμενίδης, ὁ Ὀρφέας) καὶ καθὼς ὁ ὅρος *χρησμολόγος* χρησιμοποιεῖται ἀλλοῦ (βλ. κατωτ. 2 Τ1) γιὰ τὸν Εὔκλο, τοῦ ὁποίου διασώθηκαν ἔμμετροι χρησμοί, πολὺ περισσότερο ποὺ ὁ Βάκις ἀναφέρεται καὶ στὰ δύο παραπάνω χωρία, ὁ δὲ Τατιανὸς (κατωτ. 2 Τ2) ἀνάμεσα στοὺς πρὸ τοῦ Ὁμήρου *συγγραφεῖς* ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Εὔκλο μνημονεύει –ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω– τὸν Βάκη, τὴ Σίβυλλα, τὸν Ἀριστέα τὸν Προκοννήσιο καὶ τὸν Ἐπιμενίδη ἀπὸ τὴν Κρήτη. Στὸν *χρησμολόγον*[12] Κινύρα, τὸν ὁποῖο *ὠιδικῶς ἁμιλλώμενον τῶι Ἀπόλλωνι ὡς οἷα μουσικῆς*

ὁ Κινύρας ἀποτελεῖ τὸ σύμβολο τοῦ αὐτόχθονος πληθυσμοῦ τῆς Κύπρου· πβ. *ΑΚΕΠ* Ε΄ 125. Γιὰ τὴ Σημιτικὴ καταγωγὴ τοῦ Κινύρα βλ. κυρίως Z. J. Kapera καὶ C. Baurain, ὅ.π. (σημ. 10). Περισσότερα: στὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Εὐ. Τσαβλῆ, *Κινύρας. Μελέτη στον Αρχαίο Κυπριακό μύθο* (Ἀθήνα 2009).

12. Ὁ ὅρος *χρησμολόγος* συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ποίηση ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο (1.62.4), κατὰ τὸν ὁποῖο *θείηι πομπῆι χρεώμενος παρίσταται Πεισιστράτωι Ἀμφίλυτος ὁ Ἀκαρνὰν χ ρ η σ μ ο λ ό γ ο ς ἀνήρ, ὅς οἱ προσιὼν χρᾶι ἐ ν ἑ ξ α μ έ τ ρ ω ι τ ό ν ω ι τάδε λέγων* (ἀκολουθοῦν οἱ στίχοι). Βλ. κατωτ. 1 Τ6 σημ. σ.στ. 3 (σ.λ. *χρησμολόγοι*).

τεχνίτην ἐξόντωσε ὁ θεός, δύσκολα μπορεῖ νὰ μὴν ἀποδοθεῖ ὁ τίτλος τοῦ μακρινοῦ γενάρχη τῆς Κυπριακῆς Λογοτεχνίας.

Ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμε γιὰ τὸν ρόλο τοῦ Κινύρα καὶ τῶν Κινυραδῶν στὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης καὶ γιὰ τὴ φύση τῆς λατρείας αὐτῆς. Ὁ Κινύρας ἀναφέρεται συχνὰ ὡς *ἱερεὺς* τῆς Ἀφροδίτης καὶ ὡς ὁ ἱδρυτὴς τῆς λατρείας της, τῶν δὲ *Κινυραδῶν* ἢ *Κινυριδῶν* ἡ παρουσία ἀνάγεται σὲ πολὺ παλαιὲς ἐποχὲς καὶ φθάνει μέχρι καὶ τοὺς μεταγενέστερους χρόνους. Στὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης τὸ μουσικὸ-ποιητικὸ μέρος ἦταν σημαντικό, ὅπως ἔχουμε δεῖ παραπάνω καὶ ὅπως θὰ δοῦμε κυρίως στὴ συνέχεια ἐξετάζοντας τοὺς Ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη ἀλλὰ καὶ στὰ σχετικὰ μὲ τὸν Εὔκλο καὶ τὰ *Κύπρια ἔπη*. Νὰ ἦταν ἀμέτοχος ὁ Κινύρας καὶ οἱ Κινυράδες στὴν ἐξέλιξη τῆς θρησκευτικῆς ποίησης στὴν Κύπρο εἶναι ἔξω καὶ ἀπὸ τὴ φύση τῆς ποίησης αὐτῆς στὰ πρῶτα της στάδια (*oral poetry*) καὶ ἀπὸ τὸν ρόλο τοῦ ἱερατείου ἀλλοῦ σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις[13].

Ὅτι εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναζητήσουμε κάποιον ἱστορικὸ πυρήνα πίσω ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ποικίλους μύθους γιὰ τὸν Κινύρα φαίνεται βέβαιο· δὲν εἶναι ὅμως εὔκολο, καθὼς μάλιστα εἶναι δυσχερέστατη ἡ χρονικὴ διαστρωμάτωση τῶν σχετικῶν μύθων. Ἕνα πρῶτο σταθερὸ ὁρόσημο δίνει ὁ Ὅμηρος, περιγράφοντας στὸ Λ 19-28 (βλ. κατωτ. 1 Τ1 κέ.) τὸν θώρακα ποὺ ἔδωσε ὁ Κινύρας στὸν Ἀγαμέμνονα *ξεινήϊον εἶναι*. Οἱ πληροφορίες ποὺ δίνει ὁ ποιητὴς γιὰ τὸν Κινύρα καὶ τὴν Κύπρο δὲν εἶναι γενναιόδωρες. Τὰ συμπεράσματα ὅμως ποὺ μποροῦμε νὰ ἀντλήσουμε εἶναι σημαντικά:

Ὁ *Κινύρης* (μὲ τὸν ἰωνικὸ τύπο τοῦ ὀνόματος) ἀναφέρεται μονολεκτικὰ στὸν στ. 20, μὲ τὸ *Κύπρονδε* στὸν στ. 21 νὰ δίνει ἔμμεσα τὸν τόπο ὅπου βασιλεύει ὁ Κινύρας. Κατὰ κανόνα ὅμως ὁ Ὅμηρος φροντίζει νὰ δώσει στὴν πρώτη ἐμφάνιση ἑνὸς ἥρωα ὅσο γίνεται πιὸ πλήρη περιγραφή του ἢ ἔστω τὸ πατρώνυμό του, ἐκτὸς ἂν τὸ πρόσωπο εἶναι πολὺ γνωστὸ ἀπὸ τὴν παράδοση (ὅπως ὁ Ἀγαμέμνονας, ὁ Ἀχιλλέας κ.λπ.) ἢ ἐντελῶς ἀσήμαντο (συνήθως ἕνας πολεμιστὴς ποὺ πέφτει νεκρὸς στὸ πεδίο τῆς μάχης), ἢ ἂν ὁ ποιητὴς πρόκειται νὰ ἀσχοληθεῖ ἐκτενῶς μαζί του στὴ συνέχεια, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν Φοίνικα στὸ Ι 168 ἐν ὄψει τοῦ μακροσκελοῦς λόγου τοῦ γέροντα

13. Γιὰ τὸν Κινύρα ὡς ἱερέα τῆς θεᾶς βλ. π.χ. Πινδ. *Πυθ.* 2.17 (βλ. κατωτ. 1 Τ4.6, πβ. 1 Τ5) *ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας* (*ΑΚΕΠ* Α΄ 14.36), Πλουτ. *Ἠθικ.* 340c *τοῦ Κινυραδῶν γένους* (*ΑΚΕΠ* Α΄ 14.38α), Σχόλ. Πινδ. *Πυθ.* 2.27 b *Κινύρας* (…) *ἀφ' οὗ οἱ ἐν Κύπρωι Κινυρίδαι τῆι θεῶι ἀνιέρωνται* (*ΑΚΕΠ* Α΄ 14.37), κ.ἄ. Γιὰ τὸν Κινυράδη ἱερέα καὶ μάντη Σώστρατο (ποὺ ἀναφέρει ὁ Τάκιτος διηγούμενος τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Τίτου στὴν Κύπρο) βλ. *ΑΚΕΠ* Δβ΄ 254. Παράθεση τῶν ποικίλων μαρτυριῶν καὶ συζήτηση βλ. F. G. Maier, "Priest Kings in Cyprus", στὸ *ESCy* 376-91. Βλ. καὶ *ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε13 καὶ Ε14, *ΑΚυΓ*^{3} 25 F45 καὶ 28 F1 (μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια).

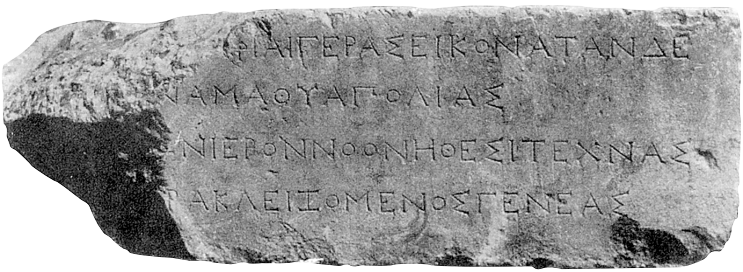
παιδαγωγοῦ τοῦ Ἀχιλλέα στοὺς στ. 434 κἑ. τῆς ἴδιας ραψωδίας. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς τεχνικῆς τοῦ Ὁμήρου στὸ θέμα αὐτὸ εἶναι τὸ χωρίο Π 171-98, ὅπου ὁ ποιητὴς παρουσιάζει τοὺς *ἡγεμόνας* τῶν πέντε τμημάτων τοῦ στρατοῦ τῶν Μυρμιδόνων δίνοντας πλήρη καὶ ἀναλυτικὰ στοιχεῖα γιὰ τοὺς τρεῖς πρώτους (ποὺ ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ στὴν *Ἰλιάδα*), πλήρη ἀλλὰ συνοπτικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν πέμπτο (ποὺ ἐπανεμφανίζεται στὸ Ρ 467) καὶ ἀτελῆ στοιχεῖα γιὰ τὸν Φοίνικα (τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία ἐκτίθεται στὸ Ι 434-99)[14]. Στὴ μοναδική του ἐμφάνιση στὰ Ὁμηρικὰ ἔπη στὸ Λ 20 ὁ *Κινύρης* ἀντιμετωπίζεται προφανῶς ὡς γνωστότατο πρόσωπο, καθὼς λείπει ἀκόμα καὶ τὸ πατρώνυμό του. Τὸ *Κύπρονδε* στὸν στ. 21 φαίνεται νὰ δίνει τὸν τόπο καταγωγῆς του, μπορεῖ ὅμως νὰ σημαίνει ἁπλῶς τὸν τόπο ὅπου ζεῖ καὶ βασιλεύει ὁ Κινύρας. Ἡ Ὁμηρικὴ μορφὴ τοῦ ἥρωα συμπληρώνεται ἐμμεσα ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τοῦ λαμπροῦ θώρακα ποὺ ὁ Ἀγαμέμνονας παίρνει ἀπ' αὐτὸν ὡς δῶρο *ξενίας* καὶ ποὺ μαρτυρεῖ πλοῦτο. Ἡ ὅλη εἰκόνα ὅμως τοῦ Κινύρα μένει θαμπὴ καὶ ἀπλησίαστη, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς καταγωγῆς[15]. Μποροῦμε ἐν τούτοις νὰ συμπεράνουμε ὅτι

14. Βλ. Ἀ. Β. *ΜΑΦ* 50 κἑ. / *MAPh*^{2} 60 κἑ., μὲ σημ. 9. Στὸ Π 171 κἑ. ὁ *Μενέσθιος αἰολοθώρηξ, υἱὸς Σπερχειοῖο* (…)*, ὃν τέκε Πηλῆος θυγάτηρ καλὴ Πολυδώρη* περιγράφεται μὲ 6 ὁλόκληρους στίχους (173-78)· ὁ *Εὔδωρος* (…)*, τὸν ἔτικτε χορῶι καλὴ Πολυμήλη, Φύλαντος θυγάτηρ· τῆς δὲ κρατὺς Ἀργειφόντης ἠράσατ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδὼν* (…) *Ἑρμείας* (…)*, πόρεν δέ οἱ ἀγλαὸν υἱὸν Εὔδωρον, περὶ μὲν θείειν ταχὺν ἠδὲ μαχητήν*, μὲ 8 στίχους (179-92)· ὁ *Πείσανδρος* (…) *Μαιμαλίδης, ὃς πᾶσι μετέπρεπε Μυρμιδόνεσσιν ἔγχεϊ μάρνασθαι μετὰ Πηλεΐωνος ἑταῖρον*, μὲ 3 στίχους (193-95). Ὁ Ἀλκιμέδων παρουσιάζεται συνοπτικὰ ὡς *Λαέρκεος υἱὸς ἀμύμων* (Π 198) καὶ *υἱὸς Λαέρκεος Αἰμονίδαο* (Ρ 467). Γιὰ τὸν Φοίνικα ὁ ποιητὴς μᾶς πληροφορεῖ ἁπλῶς: *τῆς δὲ τετάρτης ἦρχε γέρων ἱππηλάτα Φοίνιξ*.

15. Ὁ Τυρταῖος, κοντὰ στὸν Ὅμηρο, ἐπιβεβαιώνει στὸ ἀπόσπ. 12 W. τὴν εἰκόνα ἑνὸς μυθικοῦ γιὰ τὰ πλούτη του ἡγεμόνα, ἀναφέροντάς τον μονολεκτικὰ (στ. 6) μαζὶ μὲ τὸν Μίδα, ἀλλὰ δὲν κάνει μνεία τῆς Κύπρου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πλοῦτο τοῦ Μίδα καὶ τοῦ Κινύρα, ἀναφέρει τὴν ὁμορφιὰ τοῦ Τιθωνοῦ (*Τιθωνοῖο φυήν*), τὴ βασιλικὴ δύναμη τοῦ Τανταλίδη Πέλοπα καὶ τὴ γλυκόλαλη φωνὴ τοῦ Ἀδράστου. Ἡ ἀπουσία πρόσθετων στοιχείων γιὰ τοὺς μυθικοὺς αὐτοὺς ἥρωες εἶναι χαρακτηριστικὴ καὶ δείχνει ἀναντίρρητα πόσο εὐρύτατα γνωστοὶ ἦταν. Ἡ παράλληλη, ὅμως, μνεία τοῦ Μίδα καὶ τῶν παλαιῶν μυθικῶν ἡρώων Τιθωνοῦ, Πέλοπος καὶ Ἀδράστου δὲν ἐπιτρέπει νὰ συναγάγουμε ὁποιοδήποτε συμπέρασμα γιὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κινύρα. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἑπόμενη χρονικὰ πηγή μας, τὸν Πίνδαρο, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χωρίο *Πυθ.* 2.17 κἑ. (κατωτ. 1 Τ4), μνημονεύει τὸν Κινύρα στὸν *Νεμ.* 8.18 κἑ. (Bowra) *ὅσπερ καὶ Κινύρα ἔβρισε πλούτωι | ποντίαι ἔν ποτε Κύπρωι.* Ὁ Κινύρας τοῦ Πινδάρου ἀνήκει σὲ ἀρκετὰ παλαιότερους χρόνους, ἀλλὰ αὐτοὶ σὲ σχέση μὲ τὸν 5ον αἰ. π.Χ. μπορεῖ νὰ εἶναι κάλλιστα καὶ οἱ χρόνοι τοῦ Μίδα ἢ τοῦ Γύγη (πβ. Ἀρχιλ. ἀπόσπ. 19.1 W.), μολονότι πιὸ πιθανὴ φαίνεται ἡ καθαρὰ μυθικὴ ἐποχὴ τοῦ Πέλοπα ἢ τοῦ Ἀγαμέμνονα (ὅπως στὸν Ὅμηρο, λαμβανομένης μάλιστα ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς μονολεκτικῆς μνείας τῆς Κύπρου σὲ ἀμφοτέρους). Βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ 1 Τ1.

ἡ ἐδῶ μνεία τοῦ Κινύρα διαδραματίζει σημαντικὸ ρόλο στὴν ἐξάπλωση τοῦ μύθου, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῶν σχετικῶν παραδόσεων παρεισέφρησαν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἡ σχέση του –μυθικὴ ἢ πραγματικὴ– μὲ τὴν Πάφο, ἀνάμεσα στ' ἄλλα τοῦ ἀποφέρει ἕνα γιὸ ἢ μιὰ κόρη μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, ἴσως καὶ τὸν μύθο γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης, ἢ ἀκόμα καὶ τὴ σχέση του μὲ τὸν Ἄδωνη. Ἡ σχέση του μὲ τὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης μπορεῖ νὰ εὐθύνεται καὶ γιὰ τὸν τίτλο τοῦ ἀρχιερέα τῆς θεᾶς, γιὰ τὴ σχέση του μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὴν ποίηση (μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῶν ὕμνων ποὺ ψάλλονταν πρὸς τιμήν του στὶς γιορτὲς γιὰ τὴν Ἀφροδίτη καὶ τὸν Ἄδωνη ἢ στοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμούς), καὶ γιὰ τὸ ὄνομά του. Ποιός μπορεῖ ὅμως νὰ ἀποκλείσει καὶ τὸ ἀντίθετο; Εἶναι ἰδιαίτερα ἑλκυστικὴ ἡ ὑπόθεση γιὰ μιὰν ἱστορικὴ μορφὴ ποὺ ζεῖ κατὰ ἢ πρὶν ἀπὸ τὸν Τρωικὸ πόλεμο, μὲ καταγωγὴ Ἐτεοκυπριακὴ ἢ Κιλικική, βασιλεύει στὴν Πάφο καὶ ἀσκεῖ ἄμεση ἢ ἔμμεση ἐπιρροὴ σ' ὁλόκληρη τὴν Κύπρο, διαδραματίζει σημαντικὸ ρόλο στὴν καθιέρωση τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης καὶ γίνεται ὀνομαστὸς γιὰ τὰ πλούτη του (ὅπως ὁ Μίδας καὶ ὁ Γύγης). Ὁ ἴδιος ἢ κάποιος ἀπόγονός του συμβάλλει ἐνεργὰ στὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἁπλὴ μελωδία στὸ θρηνητικὸ ἢ ὑμνητικὸ ἄσμα –ἴσως μὲ τὴ συνοδεία *κινύρας*– καὶ γίνεται ὁ γενάρχης τῆς Κυπριακῆς λογοτεχνίας. Ἀρκετὰ μέλη τοῦ γένους τῶν *Κινυραδῶν* θὰ ἔφεραν ἀνὰ τοὺς αἰῶνες τὸ ὄνομα *Κινύρας* καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς θὰ κατέθεσαν, ὡς *ἱερεῖς* καὶ *χρησμολόγοι*, τὴ μικρὴ ἢ μεγάλη συνεισφορά τους στὴ λατρεία καὶ τὴν ἐξύμνηση τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ Κινύρας πρέπει, ἔτσι, νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἐν μέρει ὅπως ὁ Ὀρφέας καὶ ὁ Μουσαῖος, καὶ ἐν μέρει ὅπως ὁ Βάκις καὶ ἡ Σίβυλλα.



[Εικ. 12] [ΚΙΝΥ]ΡΑ ΚΛΕΙΖΟΜΕΝΟΣ ΓΕΝΕΑΣ
(Ἐπιγραφὴ Παλαιπάφου, τέλη 4ου αἰ. π.Χ. [*ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε14, σσ. 84-5 καὶ 257-60]. *Μουσεῖο Κουκλιῶν*, φωτ. *ΚΜ*)

2. Η ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

α΄. ΕΥΚΛΟ(Υ)Σ

Χάρη στὸν Παυσανία (10.24.3) ἔχουμε 6 ἀξιόλογους ποιοτικὰ ἐπικοὺς στίχους τοῦ Κύπριου χρησμολόγου ΕΥΚΛΟΥ, μὲ τὴν πληροφορία ὅτι οἱ Κύπριοι –ποὺ κι αὐτοὶ οἰκειοποιοῦνται τὸν Ὅμηρο– *ὑπὸ Εὔκλου προθεσπισθῆναι τὰ εἰς τὴν γένεσιν τοῦ Ὁμήρου φασὶν ἐν τοῖσδε*[16]. Ἡ ἴδια πηγὴ μνημονεύει τὸν Εὔκλο μαζὶ μὲ τοὺς ἐπίσης *χρησμολόγους* Μουσαῖο, Λύκο καὶ Βάκη (10.12.11) καὶ τὸν ἐμφανίζει νὰ προλέγει πρὶν ἀπὸ τὸν τελευταῖο τὴν ἐκστρατεία *τοῦ βαρβάρου* ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ εἰκόνα τοῦ ποιητῆ δὲν διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὶς λοιπὲς πηγές, τὰ Σχόλια στὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἡσύχιο, ὅπου διασώζονται μεμονωμένες «γλῶσσες» ἀπὸ τὰ ἔργα του. Ὁ Εὔκλος ἐμφανίζεται σταθερὰ ὡς Κύπριος χρησμολόγος-ποιητής, ἀλλὰ ἐλλείπουν βασικὲς πληροφορίες γι' αὐτὸν καὶ ἐγείρονται ποικίλα προβλήματα.

Οἱ σωζόμενοι στίχοι (F1) φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν τὸ κύριο τμῆμα μεγαλύτερου χρησμοῦ. Ἡ τυπικὴ φράση *καὶ τότε* στὴ χρησμικὴ παράδοση ἀποτελεῖ ἀπόδοση τοῦ *ἀλλ' ὅταν* ἢ *ἀλλ' ὁπόταν*, τὸ ὁποῖο εἰσάγει τὸν χρόνο –ἢ/καὶ τὶς συνθῆκες– ἐκπλήρωσης τοῦ χρησμοῦ. Εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορίσει κανεὶς εὔλογα τὸ περιεχόμενο τοῦ πρώτου μέρους τοῦ χρησμοῦ αὐτοῦ, ἔκτασης δύο ἢ περισσότερων στίχων, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἄλλα ἀνάλογα ἀποσπάσματα[17]. Ὁ Παυ-

---

16. Τὸ τέλος τοῦ σχετικοῦ ἀποσπάσματος εἶναι παρεφθαρμένο σὲ κρίσιμο σημεῖο, κι ἔτσι δὲν μποροῦμε νά εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὴ θέση τοῦ Παυσανία στὸ θέμα αὐτό (βλ. κατωτ. 2 F1, μὲ κριτ. ὑπόμν. καὶ σχόλια).

17. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα διασώζει ἤδη ὁ Ἡρόδοτος: (1.) *Ἀλλ' ὅταν ἡμίονος βασιλεὺς Μήδοισι γένηται, | καὶ τότε, Λυδὲ ποδαβρέ, πολυψήφιδα παρ' Ἕρμον | φεύγειν μηδὲ μένειν, μηδ' αἰδεῖσθαι δειλὸς εἶναι* (1.55.2). (2.) *Ἀλλ' ὅταν ἐν Σίφνωι πρυτανήια λευκὰ γένηται | λεύκοφρύς τ' ἀγορή, τότε δὴ φράδμονος ἀνδρὸς | φράσσασθαι ξύλινόν τε λόχον κήρυκά τ' ἐρυθρόν* (3.57.4). (3.) *Ἀλλ' ὅταν ἡ θήλεια τὸν ἄρσενα νικήσασα | ἐξελάσηι καὶ κῦδος ἐν Ἀργείοισιν ἄρηται, | πολλὰς Ἀργείων ἀμφιδρυφέας τότε θήσει. | ὥς ποτέ τις ἐρέει καὶ ἐπεσσομένων ἀνθρώπων· | δεινὸς ὄφις τριέλικτος ἀπώλετο δουρὶ δαμασθείς. | καὶ τότε δὴ Μίλητε,* (…) | *πολλοῖσιν δεῖπνόν τε καὶ ἀγλαὰ δῶρα γενήσηι, | σαὶ δ' ἄλοχοι πολλοῖσι πόδας νίψουσι κομήτας, | νηοῦ δ' ἡμετέρου Διδύμοις ἄλλοισι μελήσει* (6.19.2: στ. 6-9, 6.77.2: στ. 1-5). (4.) *Ἀλλ' ὅταν Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἀκτὴν | νηυσὶ γεφυρώσωσι καὶ εἰναλίην Κυνόσουραν,* ‖ (…) *τότ' ἐλεύθερον Ἑλλάδος ἦμαρ | εὐρύοπα Κρονίδης ἐπάγει καὶ πότνια Νίκη.* (8.77.1-2). Ὁ Παυσανίας στὸ 4.27.4 παραθέτει δύο στίχους (*καὶ τότε δὴ Σπάρτης μὲν ἀπ' ἀγλαὸν ἄνθος ὀλεῖται, | Μεσσήνη δ' αὖτις οἰκήσεται ἤματα πάντα*) ποὺ προφανῶς ἀποτελοῦν, ὅπως στὴν περίπτωσή μας, τὸ β΄ μέρος μεγαλύτερου χρησμοῦ (βλ. Fontenrose, *Delphic Oracle* 146, πβ. 168 κἑ.). Ἄλλα παραδείγματα καὶ βιβλιογραφία –μὲ συζήτηση τῶν σχετικῶν προβλημάτων– ὅ.π. 161 κἑ. (κυρίως 166-70) καὶ 185.

σανίας δὲν διασώζει δυστυχῶς τοὺς στίχους τοῦ χρησμοῦ γιὰ τὴν ἐπίθεση τοῦ «βαρβάρου» ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος (F2). Μποροῦμε ἁπλῶς νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ συνήθης στοὺς χρησμοὺς ἀοριστία ἐπέτρεπε καὶ ἐδῶ νὰ προσαρμόζεται ὁ χρησμὸς στὶς περιστάσεις[18]. Μιὰ τέτοια ἀναφορὰ σὲ βαρβαρικὴ ἐπίθεση ἢ γενικὰ στὴ σύγκρουση Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελοῦσε τὸ ὁρόσημο γιὰ τὴ γέννηση μεγάλου ἀοιδοῦ στὴν Κύπρο, ποὺ τραγουδώντας τὰ κακὰ τοῦ πολέμου γίνεται ἀθάνατος καὶ ἀγέραστος στοὺς αἰῶνες. Ἡ Κύπρος εἶχε ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια πάμπολλες καὶ ὀδυνηρὲς ἐμπειρίες ἀπὸ βαρβαρικὲς ἐπιθέσεις καὶ ξενικὴ κατοχή, τόσο κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς τῆς ἐπικῆς ποίησης στὸ νησί (Ἀσσύριοι κι ἀργότερα Αἰγύπτιοι καὶ Πέρσες) ὅσο καὶ παλαιότερα, κι ὁ μύθος τῆς σύγκρουσης τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς Τρῶες καὶ τοὺς συμμάχους τους ἦταν πάντα ζωντανός. Ὑπὸ τὴ σκιὰ καὶ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου ὁ Εὔκλος μποροῦσε κάλλιστα νὰ συνδέσει τὰ δυὸ κατὰ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ ἑρμηνεύεται κατὰ τὶς περιστάσεις ὁ χρησμός[19].

Ἀφετηρία γιὰ μιὰν ἄλλη ὑπόθεση μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὸ γνωστὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ὁμηρ. ὕμν. III (*Εἰς Ἀπόλλ.*) 165-76, κάπου στὸ μέσο τοῦ ποιήματος, ὅπου ὁ ποιητὴς καλεῖ τὸν χορὸ τῶν κοριτσιῶν τῆς Δήλου νὰ τὸν θυμηθοῦν, ὅταν τὶς ρωτήσουν ποιός εἶναι ὁ *ἥδιστος ἀοιδῶν*, καὶ νὰ ἀπαντήσουν ὅλες μαζὶ πὼς εἶναι *τυφλὸς ἀνὴρ* ὁ ὁ-

18. Ἐνδεικτικὰ εἶναι ὅσα ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης (2.54.2-5) γιὰ τὸν «παλαιὸ» χρησμὸ *ἥξει Δωριακὸς πόλεμος καὶ λοιμὸς ἅμ' αὐτῶι* καὶ τὴν ἔριδα ποὺ ξέσπασε σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενό του, καθὼς πολλοὶ ὑποστήριζαν ὅτι ὁ χρησμὸς δὲν ἔκανε λόγο γιὰ *λοιμόν* (ἐπιδημία) ἀλλὰ γιὰ *λιμόν* (πείνα). Ἐπικράτησε, γράφει ὁ ἴδιος, *ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰκότως λοιμὸν εἰρῆσθαι*, γιατὶ οἱ ἄνθρωποι προσάρμοζαν τὴ μνήμη τους σ' ὅσα ἔπασχαν, καὶ εἴκαζαν ὅτι ὅσα γίνονταν ἦταν ὅμοια πρὸς ὅσα ἔλεγε ὁ χρησμός· ἂν ὅμως κάποτε ξεσπάσει ἄλλος πόλεμος Δωρικὸς καὶ ἐπέλθει *λιμός*, οἱ ἄνθρωποι ἔτσι (*λιμός*) εὔλογα θὰ τραγουδοῦν, συμπληρώνει ὁ Θουκυδίδης.

Ἀνάλογη ἀντιμετώπιση ὑπάρχει σὲ Βυζαντινοὺς χρησμοὺς γιὰ τὴν Κόκκινη Μηλιὰ καὶ τὸν Πτωχολέοντα, ὅπως καὶ στοὺς νεώτερους χρησμοὺς τοῦ Ἀγαθαγγέλου, μὲ τὴ μεγάλη παράδοση στὴν πορεία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Βλ. J. von Döllinger, *Die Weissagungsglaube und das Prophetentum in der christlichen Zeit*, Stuttgart 1890, 451-557· Κ. Ρωμαίου, «Ἡ "Κόκκινη μηλιὰ" τῶν ἐθνικῶν μας θρύλων», *ΕΕΒΣ* 23 (1963) 676 κέ.· Γ. Ἀ. Μέγα, «Ἡ περὶ Πτωχολέοντος Διήγησις», *Λαογραφία* 16 (1956)· Γ. Κεχαγιόγλου, *Κριτικὴ ἔκδοση τῆς Ἱστορίας Πτωχολέοντος*, Θεσσαλονίκη 1978.

19. Ἡ χωριστὴ παράθεση τῶν δύο τμημάτων τοῦ χρησμοῦ στὸν Παυσανία μπορεῖ νὰ ὀφείλεται στὸν ἴδιο (γιατὶ τὸν ἐνδιαφέρει στὴν κάθε περίπτωση τὸ τμῆμα αὐτό) ἢ στὴν παράδοση. Δὲν ἀποκλείεται νὰ μὴν πρόκειται γιὰ τὰ δύο τμήματα ἑνὸς χρησμοῦ, ἀλλὰ γιὰ τμήματα δύο διαφορετικῶν χρησμῶν ἢ ἀκόμα καὶ γιὰ ἕναν ἀκέραιο χρησμὸ (ἐκστρατεία βαρβάρων κατὰ τῆς Ἑλλάδος) καὶ γιὰ τὸ β΄ τμῆμα ἑνὸς ἄλλου χρησμοῦ. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἀνάλογο μὲ ἐκεῖνο τοῦ χρησμοῦ ἢ τῶν χρησμῶν γιὰ τὴ μοίρα τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Μιλήτου ποὺ διασώζει τμηματικὰ ὁ Ἡρόδοτος (βλ. ἀνωτ. σημ. 17, ἀρ. 3, καὶ Fontenrose *Delphic Oracle* 169 μὲ σημ. 6, ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία).

ποῖος κατοικεῖ στὴν κακοτράχαλη τὴ Χίο καὶ τοῦ ὁποίου *πᾶσαι μετόπισθεν ἀριστεύουσιν ἀοιδαί*. Καθὼς ὁ ὕμνος ἀποδιδόταν συχνὰ στὸν Ὅμηρο, εὔλογα θεωρήθηκε ὅτι γι' αὐτὸν γινόταν ἐδῶ λόγος καὶ συντέλεσε στὴν ἐξάπλωση τῆς φήμης ὅτι ὁ Ὅμηρος ἦταν τυφλός, ἂν δὲν τὴν προκάλεσε. Νά 'ναι ἄραγε ἀνάλογη καὶ τοῦ Εὔκλου ἡ περίπτωση[20]; Τὸ ὄνομα τοῦ Κυπρίου χρησμολόγου μοιάζει νὰ εἶναι *ὁμιλοῦν* (*ὁ εὐκλεής*, ὁ ξακουστός), ὀφειλόμενο προφανῶς στὸ *κλέος* ποὺ ἀπέκτησε μὲ τὴν ποίησή του ὁ *μέγας ἀοιδός*. Ἡ Θεμιστὼ πιὸ εὔκολα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ μάνα τοῦ Εὔκλου παρὰ τοῦ Ὁμήρου. Καὶ ἡ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου εἶναι πιθανὴ πατρίδα τοῦ ἔνδοξου ποιητῆ, στὸν ὁποῖο ἀποδίδονταν στὴ συνέχεια καὶ χρησμοὶ μεταγενέστεροι[21].

Μὲ ποιά ἔργα ἀπέκτησε τὸ *μέγα κλέος* ὁ Εὔκλος εἶναι ἕνα ἐνδιαφέρον ἐρώτημα. Στὶς πηγὲς ἀναφέρεται ὡς *χρησμολόγος* (σὲ πέντε περιπτώσεις, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα) ἢ *συγγραφεύς* (σὲ μία περίπτωση)[22], ἐνῶ στὰ πλεῖστα (6) λήμματα τοῦ Ἡσυχίου μνημονεύεται ἁπλῶς μὲ τὸ ὄνομά του. Ὅτι ὡς *χρησμολόγος* διατηροῦσε τὴ φήμη του στὰ μεταγενέστερα χρόνια δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἀπὸ τὴν

---

20. Ὁ Ἡσίοδος εἶναι πιθανῶς ὁ πρῶτος ποὺ στὰ ἔργα του ἀναφέρεται στὸν ἑαυτό του καὶ στὴν πατρίδα του (*Θεογ.* 22-35, πβ. *Ἔργ.* 639-40)· στὴν ἀρχαϊκὴ λυρικὴ ποίηση, ὡς γνωστόν, οἱ προσωπικὲς ἀναφορὲς πληθαίνουν.

21. Μεταγενέστερος χρησμὸς ποὺ ἀποδόθηκε στὸν Εὔκλο μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ὁ ἀναφερόμενος σὲ ἐπίθεση τῶν βαρβάρων ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἂν δὲν ἀληθεύει ἡ ὑπόθεση ποὺ ὑποστηρίχθηκε παραπάνω· τὰ ἐντυπωσιακὰ γεγονότα τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. στὴν Κύπρο καὶ ὅσα ἐπακολούθησαν (βλ. κατωτ. 129 κἑ. μὲ σημ. 16 κἑ., καὶ 2 F2 μὲ σημ. καὶ Εἰκ. 38) εὔκολα θὰ ἀποτελοῦσαν τὴν ἀφορμὴ γιὰ ἀνάλογο χρησμό (post eventum). Συλλογὲς χρησμῶν κυκλοφοροῦσαν μὲ τὸ ὄνομα πολλῶν μυθικῶν ἢ ἡμι-μυθικῶν χρησμολόγων τοῦ μακρινοῦ παρελθόντος, ὅπως ὁ Βάκις ἢ οἱ Βάκιδες, ἡ Σίβυλλα ἢ οἱ Σίβυλλες, ὁ Μουσαῖος, ὁ Λύκος καὶ ὁ Εὔκλος (βλ. Fontenrose *Delphic Oracle* 158 κἑ., καὶ κατωτ. 1 T4 καὶ 2 T1). – Γιὰ τὸ ἐδῶ ἀπόσπ. ὡς αὐτοβιογραφικὸ καὶ τὴ Σαλαμίνα ὡς πατρίδα τοῦ Εὔκλου, τὸν 7ον αἰ. π.Χ. ὡς τὴν πιὸ πιθανὴ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς του καὶ τὴ σχέση του μὲ τοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη (μὲ πιὸ κατηγορηματικὴ ἀπόδοση σ' αὐτὸν καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν ὕμνων), μὲ παραπομπὲς στὰ ἐδῶ, βλ. A. V. Kringos, "Euclos the Illustrious – The Composer of Homeric Hymns to Aphrodite?", *Do-So-Mo. Fascicula Mycenologica Polona* 4-5 (2003), 131-7 [137: "In summary, I believe that Euclos is the composer of Homeric hymns V, VI and X *Ad Venerem*, – or otherwise– that the three Homeric hymns to Aphrodite were composed *ἐν εἰναλίῃι Κύπρωι* in honour of the goddess who cares for *ἐϋκτιμένην* Cyprus and *πολυκτέανον* Salamis, where their creator, the great minstrel (*μέγας ἀοιδός*), the illustrious (*πολύκλειτος*) Euclos, has his roots".] Περὶ *Θεμιστοῦς* πβ. *ΑΚυΓ*^{3} 25 F75, μὲ σχόλια.

22. Παυσ. 10.12.11 (2 T1.1 *χρησμολόγους* καὶ 4-5 *τούτων … ἐπελεξάμην τοὺς χρησμούς*), Ἡσύχ. σ.λ. *ἐμπυριβήτης* (2 T3.1 *χρησμολόγος*), Παυσ. 10.24.3 (2 F1.11 *ἐπιλεξάμενοι τοὺς χρησμούς*, πβ. 3-4 *ὑπὸ Εὔκλου προσθεσπισθῆναι … φασίν*), Σχόλ. Πλάτ. *Ἵππ. Μείζ.* 295a (2 F3.2 *τοῦ χρησμολόγου*), Ἡσύχ. σ.λ. *Πελάνα* (2 F9 *ἐν τοῖς Εὔκλου χρησμοῖς*), πβ. Παυσ. 10.14.6 (βλ. καὶ κατωτ. 2 F2.2: νόημα). Εὐσεβ. *Εὐαγγ. προπ.* 10.27 καὶ Τατιαν. *Πρὸς Ἕλλ.* 41 (κατωτ. 2 T2.3).



[Εικ. 13] Αφροδιτη και Αθηνα (Χρυσὸ νόμισμα Εὐαγόρα Β΄ τῆς *Σαλαμῖνος*,
μὲ προτομὴ ᾽Αφροδίτης στὴν κύρια ὄψη [ἀριστερά] καὶ ᾽Αθηνᾶς στὴν πίσω ὄψη. *MIKυN*)

ἄλλη, εἶναι ἀδύνατο νὰ δεχθεῖ κανεὶς ὅτι ἕνας ποιητὴς μὲ τὶς ἱκανότητες ποὺ δείχνει στοὺς λίγους σωζόμενους στίχους του ἦταν δυνατὸ στὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐπικῆς ποίησης στὴν Κύπρο –μὲ τοὺς ποιητικοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς γιορτὲς τῆς Ἀφροδίτης– νὰ περιοριστεῖ στοὺς χρησμούς. Ἡ μορφὴ τῶν στίχων του (κυρίως ἡ τυπικὴ φράση *ἐν εἰναλίηι Κύπρωι*), ἡ μνεία τῆς Σαλαμίνας (ὡς τῆς πιθανῆς πατρίδας του), ἡ ἰδιότητα τοῦ χρησμολόγου καὶ ἄλλα, ὅπως θὰ δοῦμε στὸ σχετικὸ κεφάλαιο, προβάλλουν τὸν Εὔκλο ὡς τὸν πιὸ πιθανὸ ποιητὴ τοῦ μεγάλου Ὁμηρικοῦ ὕμνου στὴν Ἀφροδίτη, τοῦ ὑπ' ἀρ. V. (5 Y1), καὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. X. (5 Y3), ἴσως δὲ καὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. VI. (5 Y2) ὕμνου στὴν Κυπρογέννητη θεά.

Ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς ἐνδείξεις καὶ μαρτυρίες ὁδηγοῦν στὸν 7ον αἰώνα π.Χ., μετὰ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο καὶ κοντά τους, ὡς τὴν πιὸ πιθανὴ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς του[23]. Τὸ ὄνομά του –ποὺ μαρτυρεῖται στὴν ὀνομ. *Εὖκλος*, στὴ γεν. *Εὔκλου*, στὴ δοτ. *Εὔκλωι* καὶ στὴν αἰτιατ. *Εὔκλουν* (ὀνομ. *Εὔκλους* στοὺς κώδ. τοῦ Παυσανία)– πρέπει νὰ ἦταν ἀρχικὰ *Εὔκλους* καὶ ἀργότερα –ἴσως καὶ ἀπὸ τὴ γεν. καὶ δοτ. *Εὔκλου* καὶ *Εὔκλωι*– σχηματίστηκε τὸ πιὸ κοινὸ *Εὖκλος*. Ποιό ἦταν τὸ πραγματικό του ὄνομα, ποὺ παραμερίστηκε σταδιακὰ ἀπὸ τὸ *ὁμιλοῦν* Εὖκλος, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποστηριχθεῖ μὲ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα (ὅσο κι ἂν ἡ ταύτισή του μὲ τὸν *Στασῖνον* ἢ τὸν *Ἡγησῖνον* φαντάζει ὑπόθεση ἑλκυστική).

β'. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ

Τὰ ἀποσπάσματα ποὺ σώζονται ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτό, ποὺ ἀνήκει στὸν λεγόμενο Ἐπικὸ κύκλο, εἶναι ἐλάχιστα, οἱ πληροφορίες, ὅμως, πολλὲς καὶ ἀναλυτικές. Τέτοιες εἶναι ἐκεῖνες ποὺ ἀντλοῦμε ἀπὸ τὴ *Χρηστομάθειαν* τοῦ Πρόκλου[24], κατὰ τὸν ὁποῖο τὰ *Κύπρια ἔπη* (ἢ *ποιήματα*) διαιροῦνταν σὲ 11 βιβλία καὶ διηγοῦνταν *τὰ πρὸ τῆς Ἰλιάδος*:

23. Βλ. ὅμως Χατζηστεφάνου *ΑΚΓ* [*ΙστΚ* Ββ΄] 975-6 (μὲ βιβλιογραφία).

24. Τὸ μνημειῶδες τετράτομο ἔργο τοῦ A. Severyns, *Recherches sur la Chrestomathie de Proclos* (1938-1963) [= *RCP*] παραμένει ἀξεπέραστο. Γιὰ τὸν συγγραφέα καὶ τὴν ἀξιοπιστία τῆς περιλήψεως τῶν *κυκλίων ἐπῶν* πβ. Jouan *ELCC* 20 κἑ.

Ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἐκδόσεις ἡ τοῦ Allen παραμένει εὔχρηστη· πληρέστερες ὅμως εἶναι οἱ τελευταῖες ἐκδόσεις τῶν Davies (*EGrF*) καὶ Bernabé (*PEG* [1], κυρίως ἡ βελτιωμένη ἔκδοση [Be.[2]] τοῦ 1996, μὲ γραμματικὲς καὶ μετρικὲς παρατηρήσεις [σσ. X-XI] καὶ βιβλιογραφία [σσ. XX-XXII καὶ XXIV-XXVI, 284-5 καὶ 286], παράλληλα χωρία καὶ πλούσιο κριτικὸ ὑπόμνημα, παράρτημα γιὰ τὴ σχετικὴ εἰκονογραφία [σσ. 209 κἑ., κυρίως 213-5], Εὑρετήρια [σσ. 220-56] καὶ συγκριτικοὺς πίνακες χωρίων [σσ. 260-4]), ἀλλὰ καὶ ἡ πρόσφατη ἔκδοση West (*GEpP*, σσ. 64-107).



[Εικ. 14] Γυναικα Περιτεχνα Ντυμενη
με Καθρεφτη στο Αριστερο Χερι
(*Γόλγοι* [τέλη 6ου/ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ.]. *AnAC* 343)

Ὁ Δίας ἀποφασίζει νὰ ξαλαφρώσει τὴ γῆ ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸ βάρος ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ λόγω ὑπερπληθυσμοῦ καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο συσκέπτεται μὲ τὴ Θέμιδα γιὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο. Τὸ σχέδιό του τίθεται σὲ ἐφαρμογὴ ὅταν στοὺς γάμους τοῦ Πηλέα καὶ τῆς Θέτιδας ἔρχεται ἡ Ἔριδα καὶ ξεσηκώνει φιλονικία ἀνάμεσα στὴν Ἀθηνᾶ, τὴν Ἥρα καὶ τὴν Ἀφροδίτη, ποὺ καταλήγει στὴ γνωστὴ κρίση τοῦ Πάρη καὶ τὴν πρόκριση τῆς Ἀφροδίτης, μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ὑπόσχεση τῆς τελευταίας γιὰ τὸν γάμο του μὲ τὴν Ἑλένη. Ὁ Πάρις μὲ τὴν προτροπὴ καὶ τὴ βοήθεια τῆς Ἀφροδίτης κατορθώνει νὰ φτάσει στὴ Σπάρτη, νὰ φιλοξενηθεῖ ἀπὸ τὸν Μενέλαο, καί, ἐνῶ ἐκεῖνος ἀπουσιάζει στὴν Κρήτη, νὰ «κλέψει» τὴν Ἑλένη καὶ νὰ φύγει μαζί της καὶ μὲ ἀρκετοὺς θησαυρούς. Τὸ ζευγάρι ἀποβιβάζεται σὲ πλοῖο, προσαράζει (μετὰ ἀπὸ ἐμπόδια) στὴ Σιδώνα (τὴν ὁποία κυριεύει ὁ Πάρις) καὶ φτάνει τελικὰ στὴν Τροία, ὅπου τελοῦνται οἱ γάμοι. Τὰ ἀδέλφια τῆς Ἑλένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ ἐκστρατεύσουν στὴν Τροία γιὰ νὰ τὴ φέρουν πίσω, ἀπουσιάζουν, καθὼς εἶναι ἐμπλεγμένα σ' ἕνα ἐπεισόδιο μὲ τὸν Ἴδα καὶ τὸν Λυγκέα, τῶν ὁποίων τὰ βόδια εἶχαν πάει νὰ κλέψουν· ἀποκαλύπτονται ὅμως καὶ σὲ μιὰ συμπλοκὴ ὁ Ἴδας σκοτώνει τὸν Κάστορα καὶ ὁ Πολυδεύκης τὸν Ἴδα καὶ τὸν Λυγκέα· παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ ἐπεισόδιο ἔχει αἴσιο τέλος, καθὼς ὁ Δίας χαρίζει τὴν ἀθανασία ἐναλλακτικὰ στὰ δύο ἀδέλφια. Ἡ διήγηση ἐπανέρχεται –μετὰ ἀπ' αὐτὴν τὴν παρέκβαση– στὴ γραμμὴ τοῦ μύθου: Ἡ Ἶριδα ἀναγγέλλει στὸν Μενέλαο τὰ συμβάντα καὶ αὐτὸς συσκέπτεται μὲ τὸν ἀδελφό του γιὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Τροίας, ἐνῶ πηγαίνει καὶ στὸν Νέστορα, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ τὸν παρηγορήσει, τοῦ διηγεῖται παρόμοιες παλαιὲς ἱστορίες τῶν ὁποίων οἱ ἥρωες τιμωρήθηκαν γιὰ τὴν παρανομία τους (Ἐπωπεύς, Οἰδίπους κ.λπ.). Στὴ συνέχεια οἱ Ἀτρεῖδες γυρίζουν ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ μαζεύουν τοὺς ἡγεμόνες (ἀκόμα καὶ τὸν Ὀδυσσέα ποὺ προσποιεῖται τὸν τρελλό, ἀποκαλύπτοντάς τον μὲ ἕνα τέχνασμα τοῦ Παλαμήδη). Ἡ πρώτη συγκέντρωση γίνεται στὴν Αὐλίδα. Ἀφοῦ γίνονται θυσίες καὶ ὁ Κάλχας προμαντεύει τὰ μελλούμενα, ξεκινοῦν, φθάνουν στὴν Τευθρανία καὶ τὴν πολιορκοῦν νομίζοντας ὅτι εἶναι ἡ Τροία (ἡ πρώτη αὐτὴ ἀπόπειρα συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ἄλλα περιστατικὰ γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται ἐκτενὴς περιγραφή: θάνατος Θέρσανδρου ἀπὸ τὸν Τήλεφο καὶ τραυματισμὸς τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα, γάμος Ἀχιλλέα μὲ τὴ Δηϊδάμεια στὴ Σκύρο, ἄφιξη –μετὰ ἀπὸ χρησμό– τοῦ Τήλεφου στὸ Ἄργος γιὰ νὰ ὁδηγήσει τὸν στόλο τῶν Ἀχαιῶν στὴν Τροία). Καὶ ἡ δεύτερη συγκέντρωση στὴν Αὐλίδα συνοδεύεται ἀπὸ δυσκολίες, καθὼς ἡ Ἄρτεμη ἐμποδίζει τὴν ἀναχώρηση ὀργισμένη μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα ποὺ χτύπησε ἕνα ἱερὸ ἐλάφι καὶ ὑπερηφανεύτηκε γιὰ τὸ κατόρθωμά του. Ἡ κα-



[Εικ. 15] ΔΗΪΔΑΜΕΙΑ – ΑΧΙΛΛΕΥΣ – ΟΔΥΣΣΕΥΣ
(στὴν αὐλὴ τοῦ Λυκομήδη στὴ Σκύρο. *Κούριον*, 4ος αἰ. μ.Χ.)

τάσταση σώζεται μὲ τὴ θυσία τῆς Ἰφιγένειας. Οἱ Ἀχαιοὶ ἀποπλέουν καὶ φθάνουν στὴ Λῆμνο, ὅπου ἐγκαταλείπουν τὸν Φιλοκτήτη λόγω τῆς δυσοσμίας τῆς πληγῆς του ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸ δάγκωμα ἑνὸς φιδιοῦ στὴν Τένεδο. Ἡ ἀπόβασή τους στὴν Τροία συναντᾶ δυσκολίες, καθὼς οἱ Τρῶες τοὺς ἀποκρούουν, μὲ πρώτους νεκροὺς τὸν Πρωτεσίλαο ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὸν Κύκνο ἀπὸ τοὺς Τρῶες. Μετὰ ἀπὸ ἀνακωχὴ γιὰ ταφὴ τῶν νεκρῶν καὶ ἀποστολὴ Ἑλληνικῆς πρεσβείας ποὺ ἀπαιτεῖ ἐπιστροφὴ τῆς Ἑλένης ἀλλὰ ἔχει ἀρνητικὴ ἔκβαση, οἱ μάχες ἀρχίζουν. Ἡ θέα τῆς Ἑλένης σὲ μιὰ συνάντηση τοῦ Ἀχιλλέα μαζί της γίνεται αἰτία νὰ συγκρατηθοῦν μὲ ἐπέμβασή του οἱ Ἀχαιοί, ὅταν κάποια στιγμὴ θὰ θελήσουν νὰ γυρίσουν στὰ σπίτια τους. Ἡ διήγηση ὁλοκληρώνεται μὲ τὴν ἐκπόρθηση τῆς Λυρνησσοῦ καὶ τῆς Πηδάσου, τὴ συγκέντρωση λαφύρων καὶ τὴν ἀπόκτηση, ὡς τιμητικὴ ἐπιβράβευση, τῆς Βρισηΐδας ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα καὶ τῆς Χρυσηΐδας ἀπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα. Ὁ πόλεμος θὰ συνεχιστεῖ γιὰ πολύ, καθὼς ὁ Δίας ἀποφασίζει νὰ ἀποσυρθεῖ ὁ Ἀχιλλέας ἀπὸ τὴ μάχη. Ἀκολουθεῖ κατάλογος τῶν συμμάχων τῶν Τρώων.

Τὰ *Κύπρια ἔπη* περιεῖχαν τὴν προϊστορία καὶ τὸ πλεῖστο μέρος τῶν ἐπεισοδίων τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, μέχρι τὴν ἀρχὴ τῆς *Ἰλιάδος*. Συνοπτικὰ κεφάλαιά τους –ὅπως οἱ γάμοι τοῦ Πηλέα καὶ τῆς Θέτιδας, ἡ κρίση τοῦ Πάρη καὶ οἱ γάμοι τῆς Ἑλένης, ἡ ἱστορία τῶν Διοσκούρων, ἡ θυσία τῆς Ἰφιγένειας στὴν Αὐλίδα καὶ οἱ ποικίλες περιπέτειες τῶν Ἑλλήνων– ἐμφανίζονται συχνὰ στὴ Μυθολογία, στὴν Τέχνη καὶ στὴν Ποίηση. Πολλῶν Ἀττικῶν τραγωδιῶν οἱ ὑποθέσεις ἀντλοῦνται ἀπ᾽ αὐτά, ἡ δὲ ἐπίδρασή τους ἐπεκτείνεται καὶ στοὺς μεταγενέστερους χρόνους[25]. Ὑπὸ τὴ σκιὰ τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν ἀριστουργημάτων του τὰ *Κύπρια*, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ *Κύκλου*, ὑπέστησαν ἀνελέητη τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου, ἐλάχιστα δὲ ἀποσπάσματα ἔχουν διασωθεῖ. Οἱ λίγοι στίχοι ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας δὲν ἐπιτρέπουν πολλὰ καὶ βέβαια συμπεράσματα. Οἱ σχετικὲς ὅμως πληροφορίες εἶναι, ἂν συγκρίνουμε μὲ ὅσα ἔχουμε γιὰ τοὺς ἄλλους *Κυπρίους* ποιητὲς τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, γενναιόδωρες.

Ὁ τίτλος *Κύπρια*, ποὺ μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο καὶ ἐπανέρχεται συχνὰ στὶς πηγές[26], ὁδηγεῖ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα στὴν Κύ-

25. Βλ. Ξυδᾶς *ΚΕ* 23-33. Γιὰ τὴν ἐπίδραση τῶν *Κυπρίων* στὴ λογοτεχνία βλ. τὸ ἀξιόλογο κεφάλαιο τοῦ J. Jouan "Les *Chants Cypriens* et leur fortune littéraire" στὸ *ELCC* 4-31 (καὶ τὸν συνοπτικὸ πίνακα μετὰ τὴ σ. 6)· Χατζηστεφάνου *ΑΚΓ* 992-3.

26. Οἱ Ἀριστοτέλης (2 φορὲς στὸ ἴδιο ἀπόσπ.), Φιλόδημος, Ἀθήναιος, Ἡρωδιανός, Εὐστάθιος, Τζέτζης, *Σουίδας*, Ἀρχαῖοι Σχολ. στοὺς Ὅμηρο (5), Πίνδαρο, Σοφοκλῆ, Πλάτωνα, Λυκόφρονα, παραδίδουν τὸν τίτλο *τὰ Κύπρια*. Οἱ Ἡρόδοτος, Παυσανίας, Ἀθήναιος, Αἰλιανὸς τὸν τίτλο *τὰ Κύπρια ἔπη* ἢ *τὰ ἔπη τὰ Κύπρια*. Τὰ

προ, ὡς προερχόμενος εἴτε ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς νήσου, *Κύπρος* (ὅπου συντέθηκαν), εἴτε ἀπὸ τὸ Κυπριακὸ –κατὰ κύριο λόγο– ὄνομα τῆς Ἀφροδίτης, *Κύπρις* (στὶς γιορτὲς ἢ πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας τραγουδιοῦνταν στὴν Κύπρο). Ἐλάχιστα πιθανὴ εἶναι ἡ ἑρμηνεία τοῦ τίτλου ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα του, διαβάζοντας στὸ ἀπόσπ. 3 F4.4 (F IV A., T 12 καὶ F 4 Da., T 8 [καὶ F 4] Be.^{2}, F 5 We.]) *Κυπρία* (γενικὴ ὀνόματος *ὁ Κυπρίας*)[27].

Ποιητὴς εἶναι πιθανῶς ὁ ΣΤΑΣΙΝΟΣ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ. Ἀναφέρεται συχνὰ στὶς πηγές, εἴτε ὡς ὁ ποιητὴς τῶν *Κυπρίων*, εἴτε ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς πιθανοὺς ποιητές (μαζὶ μὲ τὸν *Ἡγησίαν* ἢ *Ἡγησῖνον*, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἀσχοληθοῦμε στὴ συνέχεια), εἴτε ὡς γαμπρὸς τοῦ Ὁμήρου ποὺ πῆρε μαζὶ μὲ τὴν κόρη τοῦ μεγάλου ἀοιδοῦ καὶ τὰ *Κύπρια* ὡς προίκα. Ἂν συνδυάσουμε τὸν τελευταῖο αὐτὸν μύθο μὲ τὴ σημαντικὴ πληροφορία τοῦ Ἡροδότου (2.117) ὅτι *οὐκ Ὁμήρου τὰ Κύπρια ἔπεά ἐστι ἀλλ' ἄλλου τινός* καὶ τὴν εὔλογη συνήθεια νὰ ἀποδίδονται στὸν κορυφαῖο ἀοιδὸ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ *Κύκλου* καὶ ἄλλα πολλά, ὁ *Στασῖνος* προβάλλει ὡς ἀκόμα πιὸ πιθανὸς ποιητὴς τῶν *Κυπρίων*, γιὰ τὰ ὁποῖα ὀφείλει πολλὰ στὸν Ὅμηρο[28].

Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν *Κυπρίων* (καὶ τῶν ἄλλων *κυκλίων ἐπῶν*) πρὸς τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσσεια* –ἀπὸ ἄποψη χρονικῆς προτεραιότητας καὶ ἐπιδράσεων– εἶναι βέβαια πολύπλοκο καὶ πολυσυζητημένο. Θὰ μποροῦσε ὅμως νὰ παρατηρήσει κανεὶς συνοπτικὰ τὰ ἑξῆς[29]: (α΄) Ἡ αἰσθητικὴ κατωτερότητα τῶν κυκλικῶν ἐπῶν

Σχόλια στὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα τὸν τίτλο *τὰ Κύπρια ποιήματα*. Παραδίδεται ἐπίσης ὁ τίτλος *τὰ Κυπριακά* (Σχόλια στὸν Εὐριπίδη καὶ στὸν Διονύσιο τὸν Θράκα), *τὰ Κυπριακὰ ποιήματα* (Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς) καὶ *τὰ Κυπριακὰ συγγράμματα* (Τζέτζης), ποὺ προφανῶς εἶναι μεταγενέστερος, μὲ τὸ νεώτερο ἐπίθ. *Κυπριακὸς* στὴ θέση τοῦ *Κύπριος*. Βλ. Severyns *RCP* II 93, καὶ κατωτ. (σημ. στὰ χωρία).

27. Βλ. Ξυδᾶ *KE* 16 κἑ., μὲ βιβλιογραφία. Ἡ ἄποψη πὼς ὁ ὅρος *Κύπρια* (ὅπως *Ὀλύμπια*, *Πύθια*, *Διονύσια* κ.λπ.) σήμαινε ἀρχικὰ τὶς γιορτὲς πρὸς τιμὴν τῆς *Κύπριδος* στὴν Κύπρο (ὅ.π. 17-18) ἀποτελεῖ μιὰν εὔλογη ἐκ πρώτης ὄψεως ὑπόθεση, ποὺ ὅμως προσκρούει στὸ ὅτι δὲν μαρτυρεῖται ἡ ὀνομασία αὐτή, ἐνῶ τὰ *Ἀδώνια* εἶναι πασίγνωστα. Κατὰ τὸν West (*GEpF* 13) ὁ τίτλος *Κύπρια* σημαίνει "the Cyprian epic" καὶ ὑποδηλώνει ὅτι "it cames from Cyprus".

28. Κατάταξη καὶ σχολιασμὸς τῶν πηγῶν στὸν Severyns *RCP* II 93 κἑ., πβ. Ξυδᾶ *KE* 13 κἑ. (βλ. καὶ T 1-13 Da. καὶ T 1-11 Be.^{2}). Συνδυασμὸ τοῦ μύθου γιὰ τὴν προικοδότηση τοῦ *Στασίνου* ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ τῆς σύνθεσης τῶν *Κυπρίων* ἀπὸ τὸν *Στασῖνον* κάνει ὁ Τζέτζης, *Χιλ.* 13.632 κἑ. (κατωτ. 3 T4.3-5): *Στασῖνος ὁ τὰ Κύπρια συγγράμματα ποιήσας, | ἅπερ οἱ πλείους λέγουσιν Ὁμήρου πεφυκέναι, | εἰς προῖκα δὲ σὺν χρήμασι δοθῆναι τῶι Στασίνωι.*

29. Γιὰ περισσότερα –καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία– βλ. Α. Β., «Τὰ Κύπρια καὶ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη», *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 479-87· J. S. Burgess, "The Non-Homeric *Cypria*", *TAPhA* 126 (1996) 77-99, καὶ "Kyprias, the *Kypria*, and Multiformity", *Phoenix*

(καὶ τῶν *Κυπρίων*[30]) δὲν ἀποτελεῖ ἀσφαλὲς κριτήριο γιὰ πρώιμη ἢ ὄψιμη χρονολόγησή τους. Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τὸ χρονογραφικὸ ἔπος εἶναι τὸ πρῶτο φυσικὸ βῆμα ἀπὸ τὸ μικρὸ ἔπος πρὸς τὶς μεγαλύτερες ἐπικὲς συνθέσεις τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἀξίας τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῆς *Ὀδυσσείας* ἰσχύει πιθανῶς ὡς πρὸς τὸ ὅτι προηγήθηκαν τῆς *Ἰλιάδος* τέτοια –χρονογραφικὰ– ἔπη, δὲν μπορεῖ ὅμως καθ' αὐτὸ νὰ στηρίξει τὴν ἄποψη ὅτι τὰ –χρονογραφικὰ– κυκλικὰ ἔπη προηγήθηκαν· μὲ τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ θὰ ἀποδεικνύαμε, π.χ., τὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Ἀπολλώνιου τοῦ Ρόδιου προγενέστερα τοῦ Ὁμήρου, ἂν ἀγνοούσαμε πὼς ἔχουν συντεθεῖ τὸν 3ον αἰ. π.Χ. (β΄.) Ἡ σαφῶς μεταγενέστερη σὲ σχέση μὲ τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσσειαν* γλωσσικὴ μορφὴ τῶν κυκλικῶν ἐπῶν (γιὰ τὰ *Κύπρια*, π.χ., ἔχει σημειωθεῖ ποσοστὸ «νεώτερων» τύπων ἀντίστοιχο πρὸς αὐτὸ τοῦ Ἡσιόδου[31]) ἀποτελεῖ κριτήριο ὄψιμης (1.) συνθέσεως ἢ (2.) ἐπεξεργασίας (ὥστε νὰ ἀποτελέσουν κύκλο περὶ τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσσειαν*), ὄχι ὅμως καὶ ἁπλῆς γλωσσικῆς ἀνανεώσεως κατὰ τὴν προφορικὴ ἀπαγγελία, μιὰ καὶ τὸ ἴδιο ἔπρεπε νὰ ἰσχύσει ἀναλογικὰ καὶ γιὰ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη. (γ΄.) Σὲ διάφορα ἀποσπάσματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ὑποστηρίζεται εὔλογα ἐπίδραση τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν. Στὸ ἀπόσπ. 16 (XIV A., 16 Da., 21 Be.[2]) τῶν *Κυπρίων* (Παυσ. 10.26.4) δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, ὅπως καὶ στὸ Ι 434 κἑ., ὁ Φοίνικας εἶναι παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέα, ἐνῶ ἡ λοιπὴ παράδοση θέλει τὸν Χείρωνα διδάσκαλο τοῦ νεαροῦ Πηλείδη. Ἡ παράδοση γιὰ τὸν Χείρωνα δὲν εἶναι ἄγνωστη στὸν Ὅμηρο (Λ 830 κἑ., Π 143-44 = Τ 390-91). Ἀπὸ τὰ Σχόλ. στὸ Π 140 (ἀπόσπ. 3 τῶν *Κυπρίων*) προέρχεται καὶ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Χείρωνας πρόσφερε τὸ δόρυ στοὺς γάμους τοῦ Πηλέα καὶ τῆς Θέτιδας. Ἡ μορφὴ τοῦ Χείρωνα (ὄχι τοῦ Φοίνικα) ἐμφανίζεται ἐπίσης στὰ ἔπη *Τιτανομαχία* καὶ *Μικρὰ Ἰλιάς*[32]. Ἡ πιὸ φυσικὴ πηγὴ γι' αὐτὸν εἶναι ἀναμφισβήτητα τὰ *Κύπρια* (καὶ γενικὰ οἱ παραδόσεις γιὰ *τὰ πρὸ τῆς Ἰλιάδος* ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἄντλησαν τὰ *Κύπρια*). Ἀντίθετα, ὁ Φοίνικας ὡς παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέα δὲν

56 (2002) 234-45· J. Marks, "The Junction between the *Kypria* and the *Iliad*", *Phoenix* 56 (2002) 1-24. Συνοπτικά: Χατζηστεφάνου *ΑΚΓ* 991-2 (μὲ σημ. 77).

30. Βλ. κυρίως H. Lloyd-Jones, "Stasinus and the *Cypria*", *Στασῖνος* 4 (1968-72) 121 κἑ., καὶ J. Griffin, "The Epic Cycle and the uniqueness of Homer", *JHS* 97 (1977) 50 κἑ. Πβ. ὅμως Huxley *GEP* 130 ("Here the poet excels himself in verses of the highest merit") καὶ Χατζηστεφάνου *ΑΚΓ* 993-4 (μὲ σημ. 83-4).

31. Βλ. Webster *MyH* 274. Μετὰ τὴν *Ἰλ.* καὶ τὴν *Ὀδ.* καὶ τὴ *Θεογ.* (μαζὶ μὲ τὸν ὕμνο V. [5 Y1] καὶ μὲ ἀμφιβολίες τὸν ὕμνο VI. [5 Y2] *Εἰς Ἄφρ.*) τοποθετεῖ τὰ *Κύπρια* ὁ Janko, *HHH* 200 (κ.ἀ.), μετὰ τὴν *Ἰλ.* (: δύσκολα πρὶν τὸ β΄ ἥμισυ του 6ου αἰ.) καὶ ὁ West (*GEpF* 13).

32. Ἀποσπ. VI καὶ VII A. (6 καὶ 7 Da., 11 καὶ 8 Be.[2]) γιὰ τὴν *Τιτανομαχία* καὶ ἀπόσπ. V A. (5 Da. καὶ Bb.[2]: Σχόλ. Τ στὸ Π 142) γιὰ τὴν *Μικρὰν Ἰλιάδα*.

μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ ἐπινόηση τοῦ ποιητῆ τῶν *Κυπρίων*, πράγμα ὅμως ποὺ ἁρμόζει ἄριστα στὸν ποιητὴ τῆς *Πρεσβείας πρὸς Ἀχιλλέα*, ὅπου ποιητικοὶ λόγοι ἐπιβάλλουν τὴν παρουσία παιδαγωγοῦ– ἐκπροσώπου τῆς οἰκογένειας τοῦ ὀργισμένου ἥρωα[33]. (δ΄) Τὰ πράγματα δυστυχῶς εἶναι πολὺ περιπεπλεγμένα σὲ δύο ἄλλα –βασικὰ– σημεῖα τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῶν *Κυπρίων*, τὴν *Διὸς βουλὴν* καὶ τὴν ἔριδα Ἀχιλλέα – Ἀγαμέμνονα. Εἶναι ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ πὼς τὰ δύο αὐτὰ συνδυάζονται τόσο στὴν *Ἰλιάδα* (Α 1 κἑ.) ὅσο καὶ στὰ *Κύπρια*, πρὸς τὸ τέλος τῶν ὁποίων, κατὰ τὸν Πρόκλο, περιλαμβανόταν καὶ *Διὸς βουλὴ ὅπως ἐπικουφίσηι τοὺς Τρῶας Ἀχιλλέα τῆς συμμαχίας ἀποστήσας*. Μολονότι δὲν σώζεται τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τῶν *Κυπρίων*, φαίνεται πολὺ πιθανὴ ἡ ἐπίδραση τῆς *Ἰλιάδος* ὡς πρὸς τὸν συνδυασμὸ τῶν δύο θεμάτων[34]. Στὸ εὐρύτερο θέμα τῆς *Διὸς βουλῆς*, ὅμως, ἡ ὑπόθεση πὼς μιὰ παλιὰ ἱστορία γιὰ ἀνακούφιση τῆς γῆς ἀπὸ τὸν ὑπερπληθυσμὸ μὲ τὸν Θηβαϊκὸ καὶ τὸν Τρωικὸ πόλεμο ἦταν γνωστὴ καὶ στὸν ποιητὴ τῆς *Ἰλιάδος* (ποὺ δὲν τὴν ἐπεξεργάστηκε, καθὼς κατέστησε κύριο θέμα τοῦ ἔπους του τὴν ὀργὴ τοῦ Ἀχιλλέα) καὶ στὸν ποιητὴ τῶν *Κυπρίων* (ποὺ τὴν ἐπεξεργάστηκε) εἶναι εὔλογη μὰ ἐπισφαλής, καθὼς μάλιστα εἶναι ἀναπόφευκτος ὁ συνδυασμὸς μὲ τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς ἔριδας Ἀχιλλέα – Ἀγαμέμνονα γιὰ τὴ Βρισηΐδα στὴν *Ἰλιάδα* μὲ τὴν ἔριδά τους γιὰ τὴν καθυστερημένη πρόσκληση τοῦ Ἀχιλλέα σὲ δεῖπνο στὰ *Κύπρια*, ὅπου κάθε ὑπόθεση γιὰ χρονικὴ προτεραιότητα καὶ ἐπίδραση τοῦ ἑνὸς μύθου ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἢ ἀνεξάρτητο σχηματισμό τους εἶναι δυνατή. Οἱ στ. θ 73-82 τῆς *Ὀδυσσείας* περιπλέκουν ἀκόμα περισσότερο τὸ πρόβλημα, καθὼς συμπλέκουν μιὰν ἔριδα Ἀχιλλέα – Ὀδυσσέα μὲ τὴ χαρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονα γιὰ τὴν ἐκπλήρωση ἑνὸς χρησμοῦ ποὺ τοῦ δόθηκε στοὺς Δελφοὺς ὅταν *κυλίνδετο πήματος ἀρχὴ | Τρωσί τε καὶ Δαναοῖσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς*[35]. Ἂν ἡ ἔριδα Ὀδυσσέα – Ἀχιλλέα ἀποτελεῖ πηγὴ τῆς ἔριδας Ἀχιλλέα –

33. Μιὰ νεοαναλυτικὴ προσέγγιση τοῦ θέματος ὁδηγεῖ εὔκολα στὴν ὑπόθεση πὼς προομηρικὰ –ἢ σ' ἕνα προγενέστερο στάδιο τῆς σημερινῆς *Ἰλιάδος*– ὁ Φοίνικας ἦταν γνωστὸς ὡς *ὀπάων* τοῦ Πηλέα καὶ ἡγεμὼν τῆς τέταρτης παράταξης τῶν Μυρμιδόνων, ἴσως δὲ καὶ βασιλιὰς τῶν Δολόπων, καὶ πὼς ὁ ρόλος τοῦ παιδαγωγοῦ ἐπινοήθηκε γι' αὐτὸν ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῆς *Πρεσβείας*. Ἀπὸ ἐδῶ πέρασε στὰ *Κύπρια* (ὅπου δὲν φαίνεται νὰ στηρίζεται ὑπόθεση γιὰ *ad hoc* ἐπινόηση). Γιὰ περισσότερα βλ. Ἀ. Β. *ΜΑΦ* 71 κἑ. / *MAPh*^{2} 85 κἑ.

34. Πβ. Huxley *GEP* 129 καὶ Κλ. Γεωργιάδη, «Ὁ Στασῖνος καὶ τὰ Κύπρια Ἔπη», *Στασῖνος* 4 (1968-72) 188. Ἐπίδραση τῆς *Ἰλιάδος* μποροῦμε νὰ ἀνιχνεύσουμε καὶ στὸν Ἡσίοδο, ἀπόσπ. 204.95 κἑ. Μ. – W.

35. Βλ. *COd* I 351-3 (: Α΄ 592-4), κυρίως σημ. σ.στ. 75 (γιὰ τὸ θέμα τῆς φιλονικίας), 79-82 (γιὰ τὴ χαρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονα) καὶ 82 (γιὰ τὴ φράση *Διὸς … βουλάς*). Γιὰ τὴν ἔριδα Ἀχιλλέα – Ἀγαμέμνονα στὰ *Κύπρια* βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ 3 *F18.

Ἀγαμέμνονα στὰ *Κύπρια*, σχηματισμὸ κατ' ἐπίδρασή της ἢ ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτήν, εἶναι ἀδύνατο νὰ λεχθεῖ μὲ σχετικὴ ἔστω βεβαιότητα· καθὼς δὲ οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι (θ 81-82) *ἐν ἐνίαις τῶν ἐκδόσεων οὐκ ἐφέροντο· διὸ ἀθετοῦνται*, κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστή, ἡ ὅποια ὑπόθεση γιὰ ἐπίδραση τῶν *Κυπρίων* ἐπὶ τῆς Ὀδυσσείας ἢ τῆς Ὀδυσσείας ἐπὶ τῶν *Κυπρίων* στὸ θέμα τῆς *Διὸς βουλῆς* εἶναι ἐπίσης λίαν ἀμφισβητήσιμη. (ε΄.) Οἱ ἀποκλίσεις τῶν *Κυπρίων* ἀπὸ τὸν Ὅμηρο εἶναι ἀναντίρρητα ὄχι λίγες. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τὰ *Κύπρια* δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ θεωρηθοῦν ὡς προοικονομία τῆς *Ἰλιάδος*[36], καθὼς οἱ περὶ «κύκλου» μαρτυρίες εἶναι πολλὲς καὶ ἀδιάσειστες, οἱ δὲ ἀποκλίσεις ἀπὸ τὸν Ὅμηρο συχνὲς σ' ὅλο τὸν Ἐπικὸ κύκλο. Ἂς μὴ λησμονοῦμε πὼς μιλοῦμε γιὰ –κατὰ βάση– oral poetry, ὅπου –σὺν τοῖς ἄλλοις– οἱ διάφορες ἀποκλίσεις σπάνια γίνονταν ἀντιληπτὲς καὶ ἀκόμα πιὸ σπάνια ξένιζαν τοὺς ἀκροατές, καὶ γιὰ μιὰ πλούσια σὲ παραλλαγὲς μυθολογικὴ παράδοση. (στ΄.) Δύο, ὅμως, ἀπὸ τὶς παραλλαγὲς τῶν *Κυπρίων* πρέπει νὰ ἐξεταστοῦν μὲ ἰδιαίτερη προσοχή. (1.) Στὸ ἀπόσπ. 24 (XXVI A., 26 Da., 34 Be.[2]), ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς στὴν *Ἑκάβη* (στ. 41) παρατηρεῖ: *ὑπὸ Νεοπτολέμου φασὶν αὐτὴν* (sc. *Πολυξένην*) *σφαγιασθῆναι Εὐριπίδης καὶ Ἴβυκος· ὁ δὲ τὰ Κυπριακὰ ποιήσας φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσέως καὶ Διομήδους ἐν τῇι τῆς πόλεως ἁλώσει τραυματισθεῖσαν ἀπολέσθαι, ταφῆναι δὲ ὑπὸ Νεοπτολέμου, ὡς Γλαῦκος γράφει.* Ἡ ἐξευγενισμένη ἐκδοχὴ τῶν *Κυπρίων* φαίνεται νὰ ὀφείλεται σὲ ἐπίδραση τῆς Ω ραψωδίας τῆς *Ἰλιάδος*, σ' ἕνα σημεῖο ποὺ ξεπερνᾶ τὰ ὅρια τῆς περιλήψεως τοῦ Πρόκλου καὶ τῶν *πρὸ τῆς Ἰλιάδος* γεγονότων. (2.) Στὸ ἀπόσπ. 25 (IX A., 10 Da., 12 Be.[2]) ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς τῆς *Ἀνδρομάχης* (στ. 898) σημειώνει: *Λυσίμαχος καὶ ἄλλοι τινὲς ἱστοροῦσιν γενέσθαι ἐξ Ἑλένης καὶ Νικόστρατον* (sc. πλὴν *Ἑρμιόνης*). *ὁ δὲ τὰς Κυπριακὰς ἱστορίας συντάξας Πλεισθένην φησί, μεθ' οὗ εἰς Κύπρον ἀφῖχθαι καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα Ἀλεξάνδρωι Ἄγανον.* Ἕνας γιὸς τοῦ Μενελάου ἀναφέρεται καὶ στὴν *Ὀδύσσειαν* (δ 11 κἑ.), ὁ *κρατερὸς Μεγαπένθης | ἐκ δούλης· Ἑλένηι δὲ θεοὶ γόνον οὐκέτ' ἔφαινον, | ἐπεὶ δὴ τὸ πρῶτον ἐγείνατο παῖδ' ἐρατεινήν, | Ἑρμιόνην, ἣ εἶδος ἔχε χρυσέης Ἀφροδίτης*. Μιὰ πλήρης ἀναπαράσταση τῆς ἐξελίξεως τοῦ μύθου εἶναι ἀδύνατη. Μὰ εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιοπρόσεκτο τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης

36. Βλ. Ξυδᾶ *KE* 168: Τὰ *Κύπρια* «δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ὡς "προοικονομία" τῆς *Ἰλιάδος*, διότι διαφωνοῦν εἰς βασικὰ σημεῖα της καὶ δεικνύουν ἀνεξαρτησίαν ἔναντι τοῦ Ὁμήρου». Πβ. ὅμως Κλ. Γεωργιάδη, «Διατί τὰ "Κύπρια ἔπη" δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἔργον τοῦ Ὁμήρου», *Στασῖνος* 4 (1968-1972) 195 κἑ., καὶ Huxley *GEP* 124 κἑ. Περισσότερα (μὲ πλούσια βιβλιογραφία): Burgess ὅ.π. (σημ. 29) 77 κἑ.

κατὰ τὰ *Κύπρια*. Ὁ Πλεισθένης ἦταν πατέρας τοῦ Ἀγαμέμνονα καὶ τοῦ Μενελάου κατὰ τὸν Ἡσίοδο (ἀπόσπ. 194 Μ. – W.) καὶ ἄλλες ἀρχαῖες πηγές, μιὰ σημαντικὴ μορφὴ τῆς παλαιᾶς παραδόσεως, πού, κατὰ τὸν Ἰ. Κακριδῆ[37], ἀνήκει στὸ γνήσιο γενεαλογικὸ δέντρο τῶν Πελοπιδῶν, ὅπως τὸ γνώριζε ἡ προφορικὴ παράδοση στὴ νοτιοανατολικὴ Πελοπόννησο (Πέλοπας – Ἀτρέας – Πλεισθένης – Ἀγαμέμνονας καὶ Μενέλαος), καὶ ἀγνοήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰωνικὸ ἔπος ἐξαιτίας τοῦ ὀνόματός του, ποὺ στὴν ὀνομαστικὴ εἶναι ἀταίριαστο στὸ δακτυλικὸ ἑξάμετρο. Δυστυχῶς δὲν σώζονται οἱ σχετικοὶ στίχοι τῶν *Κυπρίων* γιὰ νὰ δοῦμε πῶς ἀντιμετώπισε ὁ ποιητὴς τὸ μετρικὸ πρόβλημα. Μὰ μποροῦμε εὔλογα νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἐκδοχὴ τῶν *Κυπρίων* γιὰ τὸν γιὸ τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης, τὸν Πλεισθένη, ἢ ἀποτελεῖ ἐπίσης παλαιὰ –Πελοποννησιακὴ πιθανῶς– παράδοση, ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν *Κυπρίων*, ἢ σχηματίστηκε βάσει ἐκείνης, ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ πάλι τῶν *Κυπρίων*, κατὰ τὴν περιγραφὴ τῆς ἀφίξεως καὶ τῆς παραμονῆς τῆς Ἑλένης στὴν Κύπρο[38]. Ἡ ad hoc ἐπινόηση τοῦ Ἀγάνου ὡς καρποῦ τοῦ ἔρωτα τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Πάρη εἶναι ἀκόμα πιὸ πιθανή.

Συνδυάζοντας τὰ δεδομένα αὐτὰ γιὰ τὴν Πολυξένη (ἀπόσπ. 24), τὸν Πλεισθένη καὶ τὸν Ἄγανο (ἀπόσπ. 25) –καὶ μὴ λησμονώντας τοὺς πανάρχαιους δεσμοὺς τῆς Κύπρου μὲ τὴν Πελοπόννησο– εἶναι εὔλογο νὰ ὑποθέσουμε πὼς μιὰ τοπικὴ παραλλαγὴ τῶν *Κυπρίων*, μεταγενέστερη τῆς *Ἰλιάδος* (ἢ τουλάχιστο τῆς *Πρωτοϊλιάδας), ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια τῶν *πρὸ τῆς Ἰλιάδος*. Ποιά εἶναι ἡ σχέση τῆς –ὑποτιθέμενης– Ἰωνικῆς παραλλαγῆς πρὸς τὴν Κυπριακὴ καὶ τῶν δυό τους πρὸς τὰ *Προκύπρια καὶ τὰ *Πρωτοκύπρια, εἶναι ἀδύνατο νὰ καθοριστεῖ μὲ βεβαιότητα. Οἱ κύριες τουλάχιστον παραδόσεις γιὰ τὴν προϊστορία καὶ τὰ ἐννέα πρῶτα χρόνια τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἦταν ἀναμφισβήτητα γνωστὲς καὶ στὴν Ἰωνία καὶ στὴν Κύπρο. Χρονογραφικὰ ἔπη, μικρὰ καὶ μεγάλα, γιὰ τὸ σημαντικὸ αὐτὸ τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας πρέπει νὰ εἶχαν συντεθεῖ πρὶν καὶ μετὰ τὴν *Ἰλιάδα* καὶ στὴν Ἰωνία καὶ στὴν Κύπρο. Νὰ προκρίνουμε σύνθεση τῶν *Πρωτοκυπρίων, μὲ γεγονότα ποὺ ἔφταναν μέχρι τὸ τέλος τοῦ Τρωικοῦ πολέμου καὶ τὴν παλιννόστηση ὁρισμένων ἡρώων, πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰ. στὴν Κύπρο, ἀπ' ὅπου πέρασαν στὴν Ἰωνία καὶ ἐνσωματώθηκαν στὸν Ἐπικὸ κύκλο (μὲ

37. Κακριδῆ *ΠΟΗ* 39 κἑ. καὶ –τοῦ ἴδιου– "Pleistheniden oder Atriden", *ZPE* 30 (178) 1 κἑ. Πβ. Φ. Κακριδῆ, «Πλεισθένης (ἕνας δυσφημισμένος Ἀτρείδης)», *Δωδώνη* 9 (1980) 52, καὶ M. Papathomopoulos, "Le retour de Plisthène. Disparition et réappparition d'un personnage mythologique", *RÉG* 105 (1992) 45-58.

38. Γιὰ τὴν ἐπίσκεψη τῆς Ἑλένης στὴν Κύπρο, βλ. Huxley *GEP* 134, καὶ –τοῦ ἴδιου– "A problem in the Kypria", *GRBS* 8 (1967) 25 κἑ.

περιορισμό τους στὰ *πρὸ τῆς Ἰλιάδος*), εἶναι εὔλογο (ἂν καὶ ὄχι βέβαιο, καθὼς μάλιστα τὰ ἴδια γεγονότα μποροῦσαν κάλλιστα νὰ συμπεριλαμβάνονται σὲ μιὰ παλαιότερη τῆς Ὁμηρικῆς *Ἰλιάδα, πράγμα σύμφωνο μὲ τὴ φύση τοῦ ὅρου). Ἂν μᾶς εἶχαν διασωθεῖ εὐρύτερα ἀποσπάσματα τῶν *Κυπρίων*, θὰ μπορούσαμε ἴσως –μὲ τὴ νεοαναλυτικὴ μέθοδο– νὰ εἰκάσουμε τὴ σχέση τους πρὸς τὰ *Πρωτοκύπρια, τὴν *Πρωτοϊλιάδα καὶ τὴν *Πρωτοοδύσσεια. Τώρα τὸ μόνο ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ σχετικὴ βεβαιότητα εἶναι πὼς τὰ *Κύπρια*, μὲ τὴ μορφὴ ποὺ ἦταν γνωστὰ στοὺς μεταγενεστέρους, πρέπει νὰ θεωροῦνται μεθομηρικὰ καὶ ἔντονα ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὸν Ὅμηρο.

γ'. ΗΓΗΣΙΑΣ / ΗΓΗΣΙΝΟ(Υ)Σ

Μὲ τὰ *Κύπρια ἔπη* συνδέεται ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ *Ἡγησίου* ἢ *Ἡγησίνου*. Σ' ἕνα προβληματικὸ χωρίο, ὁ Ἀθήναιος (682d κἑ., κατωτ. 3 T4 καὶ 4 T1) ἀναφέρει ὅτι *ἀνθῶν στεφανωτικῶν μέμνηται ὁ τὰ Κύπρια ἔπη πεποιηκὼς Ἡγησίας ἢ Στασῖνος·* καὶ ὁ Φώτιος στὴ *Βιβλιοθήκη* του (κατωτ. 3 T1.15 κἑ. καὶ 4 T2) προσθέτει ὅτι ὁ Πρόκλος *λέγει καὶ περί τινων Κυπρίων ποιημάτων καὶ ὡς οἱ μὲν ταῦτα εἰς Στασῖνον ἀναφέρουσι Κύπριον, οἱ δὲ Ἡγησῖνον τὸν Σαλαμίνιον αὐτοῖς ἐπιγράφουσιν*. Ἕνας *Ἡγησίνους* ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Παυσανία (9.29.1 κἑ., κατωτ. 4 F1), χωρὶς μνεία τοῦ τόπου καταγωγῆς του, ὡς ποιητὴς τῆς *Ἀτθίδος*, μὲ τὴ σημείωση ὅτι τοὺς στίχους τοῦ *Ἡγησίνου* ποὺ παραθέτει τοὺς διασώζει ὁ Κάλλιππος ὁ Κορίνθιος. Οἱ πληροφορίες αὐτές, ἐλάχιστες καὶ ἀποσπασματικές, εἶναι οὐσιαστικὰ οἱ μόνες στὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ κανεὶς γιὰ τὴν ἐξαγωγὴ οἱουδήποτε σχετικοῦ συμπεράσματος[39].

Τὰ ὀνόματα *Ἡγησίας – Ἡγησῖνος – Ἡγησίνους* μπορεῖ νὰ ἀναφέρονται στὸ αὐτὸ πρόσωπο, μὲ τὸν τύπο *Ἡγησίνοος – Ἡγησίνους* πιθανῶς ἀρχικό, μὲ γενικὴ *Ἡγησίνου* (ὅπως στὸν Παυσανία), ἀπ'

39. Ἡ ἔλλειψη εἰδικῆς μονογραφίας εἶναι ἐμφανής. Στὴν ὑπάρχουσα βιβλιογραφία τὰ σχετικὰ προβλήματα ἐξετάζονται ἀποσπασματικά. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι στὴ *RE* σ.λ. *Hegesias (Ἡγησίας)* ἀναφέρονται δεκατρία ὁμώνυμα πρόσωπα (ἑπτὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα) ἀλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν ποιητή μας· ὁ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ προστρέξει στὸ λῆμμα *Kyklos* τοῦ R. Rzach –*RE* 11 (1922) 2347 κἑ. (κυρίως 2 395 κἑ.: *Kypria*)– γιὰ σχετικὲς πληροφορίες. Ἀξιόλογες εἶναι οἱ σύντομες ἀλλὰ περιεκτικὲς παρατηρήσεις τοῦ F. Jacoby γιὰ τὸν *Ἡγησίνουν* τὸν ποιητὴ τῆς *Ἀτθίδος* στὸ *FGrH* (ἀρ. 331, εἰσαγωγὴ – σχόλια – παραπομπὲς) καὶ στὸ *Atthis*, ἐκτενέστερες ἀλλ' ὄχι πειστικὲς οἱ παρατηρήσεις τοῦ J. G. Welcker, *Der epische Cyclus oder die homerischen Dichter* (I, Bonn 1865², κυρίως τὸ κεφ. XV «Amazonia: Atthis von Hegesinoos», σσ. 292 κἑ. – II, 1882, σσ. 424 κἑ.). Χωρὶς παρατηρήσεις: Davies *EGrF* σελ. 166, μὲ βιβλιογραφία καὶ σύντομες παρατηρήσεις: Bernabé *PEG* 1 1996 (Be.²) σσ. 143-4.

ὅπου ἴσως ἡ ὀνομαστικὴ *Ἡγησῖνος* καὶ *Ἡγησίας* (*Ἡγησίνους – Ἡγησίνου* ⟩ *Ἡγησῖνος* καὶ *Ἡγησίνου* ⟩ *Ἡγησίου* ⟩ *Ἡγησίας*). Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἀποκλειστεῖ ὁ σχηματισμὸς τοῦ τύπου *Ἡγησῖνος* κατὰ τὸ *Στασῖνος*. Τὸ ζεῦγος *Ἡγησίας – Ἡγησῖνος* μπορεῖ νὰ παραλληλιστεῖ πρὸς τὸ ζεῦγος *Στασίας – Στασῖνος* (ἀναντίρρητα Κυπριακὰ ὀνόματα, ὅπως καὶ τὰ *Στάσανδρος*, *Στασίδαμος*, *ΣτασίΓοικος*, *Στασικράτης*, *Στασίκυπρος* κ.λπ.). Ἡ σύνδεση τοῦ Ἡγησίου καὶ τοῦ Ἡγησίνου μὲ τὰ *Κύπρια ἔπη* ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο καὶ τὸν Πρόκλο ἀποτελεῖ ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἄποψης ὅτι ὁ *Ἡγησίας* καὶ ὁ *Ἡγησῖνος ὁ Σαλαμίνιος* εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο, ἐνῶ ὁ τύπος *Ἡγησίνους* –ποὺ ἀναφέρει ὁ Παυσανίας– πιὸ εὔκολα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὄνομα τοῦ ἴδιου παρὰ διαφορετικοῦ ποιητῆ[40].

Τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς εἶναι ἀκόμα πιὸ πολύπλοκο. Ἡ σύνδεση μὲ τὰ *Κύπρια ἔπη* ὑποστηρίζει –εὔλογα ἀλλ' ὄχι ἀκλόνητα– σχέση του μὲ τὴν Κύπρο. Ἡ προσωνυμία *Σαλαμίνιος* ἐνισχύει ἐν μέρει τὴν εἰκόνα αὐτή. Ἡ ἀντιπαραβολὴ πρὸς τὸν *Στασῖνον* τὸν *Κύπριον* στὸ κείμενο τοῦ Φωτίου μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει στὴ Σαλαμίνα τῆς Ἀττικῆς, ὅπως καὶ ἡ σύνδεση τοῦ *Ἡγησίνου* μὲ τὴν *Ἀτθίδα* (ἂν τὰ ὀνόματα *Ἡγησῖνος* καὶ *Ἡγησίνους* ἀποδοθοῦν στὸ αὐτὸ πρόσωπο), τὰ συμφραζόμενα ὅμως κάθε ἄλλο παρὰ ἐπιβάλλουν ἀποκλεισμὸ τῆς Κυπριακῆς Σαλαμίνας: Τὸ *Σαλαμίνιος* –χωρὶς νὰ χρειάζεται συνήθως περαιτέρω διασαφήνιση– ἀναφέρεται συχνὰ γιὰ ἐπιφανεῖς Κυπρίους, ὅπως ὁ Ὀνήσιλος στὸν Ἡρόδοτο (5.108.1 *τῶι Σαλαμινίωι Ὀνησίλωι*), ὁ Εὐαγόρας κ.ἄ. σὲ τιμητικὰ ψηφίσματα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τοὺς Δελφούς, τὴ Δῆλο κ.λπ. (*Εὐαγόρας ὁ Σαλαμίνιος*, *Ἡρακλείδης Σαλαμίνιος* ἢ *Ἡρακλείδης Χαρικλείδου Σαλαμίνιος*, *Τίμαρχος Τιμάρχου Σαλαμίνιος*, *Ἑρμίας Ἀπολλωνίου Σαλαμίνιος* κ.λπ.), ἐνῶ δὲν λείπει τὸ *Κύπριος* (παράλληλα πρὸς τὰ *Πάφιος*, *Κιτιεύς*, *Καρπασεώτης* κ.λπ.)[41]. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς Ἰωνικοὺς καὶ Ἀττικοὺς τύπους τοῦ ὀνόματος, ποὺ μποροῦν κάλλιστα νὰ ἀποτε-

40. Γιὰ τὰ ὀνόματα *Ἡγησίας – Ἡγησῖνος – Ἡγησίνους* (καὶ τὴ σχέση τους μεταξύ τους, μὲ τὰ *Κύπρια* καὶ μὲ τὴν *Ἀτθίδα*) βλ. κυρίως Severyns *RCP* II 94 κἑ.· Welcker ὅ.π., κυρίως I 301 κἑ. (μὲ σημ. 545)· Wilamowitz *Ilias* 428 σημ. 2. Βλ. ἐπίσης *RE* 11 (1922), col. 2395 (Rzach), καὶ *FGrH* I 496 (ἀρ. 331, «Introduction»), ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία.

41. Βλ. *ΑΚΕΠ* Δα΄ 10 (*Εὐαγόρας ὁ Σαλαμίνιος*), 10.1 (*Ἡρακλείδης Σαλαμίνιος* καὶ *Ἡρακλείδης Χαρικλείδου Σαλαμίνιος*), 10.2 (*Τίμαρχος Τιμάρχου Σαλαμίνιος*), 11 (*Στασικράτης Ὀνησικράτους Πάφιος*), 11.1 (*Φιλόθεμις Φιλοθέου Ἀμαθούσιος*), 11.2 (*Ἀνταγόρας Δημοσθένους Κύπριος*), 11.3 (*Ἀριστῶναξ Νουμηνίου Πάφιος*), 11.4 (*Μνήμων Ἀρίστωνος Πάφιος*), 12 (*Ἡλιόδωρος Εὐκλείδου Κιτιεύς*), 12.1 (*Στησαγόρας Τιμοκράτους Καρπασεώτης*), 13 (*Ἀκεστίας Νουμηνίου Καρπασεώτης*), 13.1 (*Ἑρμίας Ἀπολλωνίου Σαλαμίνιος*), κ.λπ.

λοῦν μεταγενέστερες παραλλαγὲς παλαιότερων Κυπριακῶν τύπων, ὅπως συμβαίνει μὲ πάμπολλες ἄλλες περιπτώσεις Κυπριακῶν ὀνομάτων[42]. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἀποκλείσει κανεὶς καὶ τὴν πιθανότητα νὰ πρόκειται γιὰ Κύπριο ποιητὴ ποὺ πέρασε μέρος τῆς ζωῆς του στὴν Ἀθήνα ἢ ἁπλῶς ταξίδευσε πολὺ στὸν Ἑλληνικὸ κόσμο. Τοῦ Εὔκλου ἡ περίπτωση εἶναι ἴσως παρεμφερής, ἐνῶ στὴν Κλασικὴ καὶ Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ τὰ ἀνάλογα παραδείγματα –μὲ πιὸ γνωστὸ αὐτὸ τοῦ ἱδρυτῆ τῆς Στοᾶς Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως– εἶναι ἀρκούντως ἀποκαλυπτικά. Οἱ σχέσεις τῆς Κυπριακῆς Σαλαμίνας μὲ τὸ ὁμώνυμο νησὶ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τὴν Ἀθήνα εἶναι πανάρχαιες, ἀναγόμενες στὸν γνωστὸ μύθο τῆς ἱδρύσεώς της ἀπὸ τὸν Τεῦκρο τὸν Τελαμώνιο καὶ ἐπιβεβαιωμένες ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο καὶ ἄλλες ἱστορικὲς πηγές, μὲ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τὰ τιμητικὰ γιὰ Κυπρίους Ἀθηναϊκὰ ψηφίσματα ποὺ προαναφέρθηκαν καὶ Πειραϊκὲς ἐπιγραφὲς τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. στὶς ὁποῖες γίνεται λόγος γιὰ παροικοῦντες Σαλαμινίους καὶ Κιτιεῖς ποὺ τιμοῦν τὴν Ἀφροδίτη καὶ γιορτάζουν τὰ *Ἀδώνια*[43].

Πρόσθετες δυσκολίες ἐγείρει τὸ πρόβλημα χρονολόγησης[44]. Ἐπικρατέστερη φαίνεται ἡ εἰκόνα ἑνὸς ἀρχαϊκοῦ ἐπικοῦ ποιητῆ, σύγχρονου ἢ ἐλαφρῶς μεταγενέστερου ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχαϊκοὺς ἐπικοὺς ποιητὲς τῆς Κύπρου. Ἡ πιθανὴ σχέση μὲ τοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη, ποὺ ὑποστηρίζεται στὴ συνέχεια, ἐνισχύει τὴν ἄποψη αὐτή.

δ΄. ΟΙ ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΣΤΗΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗ

Μὲ τὸν τίτλο ΟΜΗΡΟΥ ΥΜΝΟΙ εἶναι γνωστὴ μιὰ ἀρχαία συλλογὴ ὕμνων[45] Ὁμηρικῆς τεχνοτροπίας, ποὺ συχνὰ χαρακτηρίζονται ὡς

42. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ *Ὀνήσιλος* τοῦ Ἡροδότου (5.104 κἑ., πολλάκις) ἀντὶ τοῦ Κυπριακοῦ *Ὀνάσιλος* (βλ. Ἀ. Β. *Ὀνήσ.* 5 σημ. 5, μὲ παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία), τὰ *Ὀνησικράτης*, *Στησαγόρας* (βλ. ἀνωτ. σημ. 41) κ.λπ. Ἡ συναίρεση στὴν ὀνομ. *Ἡγησίνοος* ⟩ *Ἡγησῖνος* δὲν εἶναι μόνο Ἰωνική, οὔτε σπάνια (πβ. *Ἀλκίνοος* ⟩ *Ἀλκῖνος* κ.λπ.). Βλ. *FGrH* I 496 καὶ Severyns *RCP* II 95, ὅπου ἀντικρούεται τὸ συμπέρασμα τοῦ Wilamowitz (*Ilias* 428 σημ. 2) –στηριγμένο στὸ ἐπίθ. *Σαλαμίνιος* (στὸ κείμενο τοῦ Φωτίου) καὶ στὸν Ἰωνικὸ τύπο τοῦ ὀνόματος– γιὰ Ἀττικὴ καταγωγὴ τοῦ ποιητῆ.

43. Βλ. *ΑΚΕΠ* Δα΄ ἀρ. 15.1 καὶ 20, μὲ τὰ ἀντίστοιχα σχόλια: Δβ΄ σσ. 29 καὶ 63.

44. Στὸ πρόβλημα τῆς χρονολόγησης ἐμπλέκονται –πλὴν τῶν ἀνωτέρω– καὶ οἱ σχετικὲς μὲ τὶς πηγὲς τοῦ Παυσανία δυσκολίες, κυρίως ὅσον ἀφορᾶ στὸν Κάλλιππο τὸν Κορίνθιο, τὸν ὁποῖο ὁ Παυσανίας ὀνομάζει πηγή του γιὰ τοὺς στίχους τοῦ *Ἡγησίνου* (9.29.1 κἑ.) καὶ τοῦ *Χερσίου τοῦ Ὀρχομενίου* (9.38.9). Οἱ σχετικὲς συζητήσεις (βλ. κυρίως Jacoby *Atthis* 219 κἑ., καὶ *RE* σ.λ. "Kallippos" [ἀρ. 19. "Kallippos von Korinth"]: 20 [1919] 1667) δὲν φαίνονται νὰ ὁδηγοῦν σὲ συμπεράσματα ἀσφαλῆ.

45. «Ὑποδειγματικὴ» κατὰ τὸν A. Lesky (*ΙΑΕΛ*[5] 144) παραμένει ἡ ἔκδοση τῶν

προοίμια[46] καὶ ἡ ἔκτασή τους ποικίλλει ἀπὸ 3 στίχους (ὁ ὑπ' ἀρ. XIII. *Εἰς Δημήτραν*) μέχρι 580 (ὁ ὑπ. ἀρ. IV. *Εἰς Ἑρμῆν*). Μεγάλοι ὕμνοι εἶναι οἱ ὑπ' ἀρ. II. (*Εἰς Δημήτραν*, 495 στ.), III. (*Εἰς Ἀπόλλωνα*, 546 στ.), IV. (*Εἰς Ἑρμῆν*, 580 στ.), V. (*Εἰς Ἀφροδίτην*, 293 στ.), ἐνῶ ἐκτεταμένος πρέπει νὰ ἦταν, ὅπως δείχνει καὶ ἡ σειρά του στὴ συλλογή, καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. I. (*Εἰς Διόνυσον*), ποὺ σώθηκε ἀποσπασματικά. Ἡ ἀρχὴ τοῦ 1ου ὕμνου λείπει, μαζὶ καὶ ὁ τίτλος του. Τὸ ὄνομα τοῦ Ὁμήρου διαβάζεται ἢ ὑπονοεῖται στοὺς τίτλους τῶν ἑπόμενων ὕμνων: II. *τοῦ αὐτοῦ* (δηλ. τοῦ Ὁμήρου) *ὕμνοι εἰς τὴν Δήμητραν*, III. *τοῦ αὐτοῦ Ὁμήρου ὕμνοι εἰς Ἀπόλλωνα* ἢ (σ' ἄλλους κώδικες) *Ὁμήρου ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα* ἢ *Ὕμνος Ὁμήρου εἰς τὸν Ἀπόλλωνα*, IV. *τοῦ αὐτοῦ ὕμνοι εἰς Ἑρμῆν* (κ.τ.τ.), V. (5 Υ1) *τοῦ αὐτοῦ Ὁμήρου ὕμνος εἰς Ἀφροδίτην*, VI. (5 Υ2) *τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν Ἀφροδίτην*

T. W. Allen – W. R. Halliday – E. E. Sikes, *The Homeric Hymns*, Oxford 1936[2] (= AHS), μὲ ἀναλυτικὴ εἰσαγωγή, κείμενο καὶ σχόλια (τὰ ὁποῖα ὅμως πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται μὲ προσοχή). Ἀξιόλογη εἶναι ἡ ἔκδοση τοῦ F. Càssola, *Inni Omerici*, Milan 1975, μὲ γενικὴ εἰσαγωγή, κείμενο, μετάφραση στὴν Ἰταλικὴ καὶ σχόλια. Χρήσιμες παραμένουν οἱ ἐκδόσεις T. W. Allen, *Homeri Opera*, τόμ. V: *Hymnos, Cyclum* (…) *continens*, Oxford (OCT) 1912/1946 (μὲ διορθώσεις)· H. G. Evelyn-White, *Hesiod, the Homeric Hymns and Homerica*, London (Loeb) 1914/1936 (ἀναθεωρημένη), μὲ Ἀγγλικὴ μετάφραση· J. Humbert, *Homère: Hymnes*, Paris (Les Belles Lettres) 1959, μὲ Γαλλικὴ μετάφραση (καὶ σύντομες εἰσαγωγές)· A. Weiher, *Homerische Hymnen*, Munich (Tusculum) 1951/1961 (ἀναθεωρημένη), μὲ Γερμανικὴ μετάφραση· A. Athanassakis, *The Homeric Hymns*, Baltimore and London 1976: μὲ εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σύντομο ἑρμηνευτικὸ ὑπόμνημα. Πρόσφατη ἔκδοση, μὲ Ἀγγλικὴ μετάφραση, εἰσαγωγὴ (μὲ βιβλιογραφία) καὶ σύντομες σημειώσεις: M. L. West, *Homeric Hymns, Homeric Apocrypha, Lives of Homer*, Cambridge Mass. – London (Loeb Cl. Libr.) 2003 (βλ. σχετικὰ κατωτ. σημ. στὸ 5 Υ3.4). Πλήρης –καὶ πρόκληση γιὰ μίμηση– εἶναι ἡ ἐπιμέρους ἔκδοση τοῦ N. J. Richardson, *The Homeric Hymn to Demeter*, Oxford 1974 / 1979 (μὲ μικρὲς προσθῆκες), κατὰ τὸ πρότυπο τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἡσιόδου ἀπὸ τὸν M. L. West. Γιὰ τὶς λοιπὲς ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων βλ. AHS σσ. cx-cxv καὶ N. J. Richardson ὅ.π. σσ. 86-8. Γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων βλ. M. van der Valk, "On the arrangement of the Homeric Hymns", *AC* 45 (1976) 419 κἑ.

46. Γιὰ τὶς ἀρχαῖες μαρτυρίες καὶ τὴ φύση τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων βλ. AHS σσ. lxiv κἑ. καὶ lxxxiii κἑ. (μὲ ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτη τὴν παρατήρηση στὴ σελ. xciv ὅτι ἡ συνήθης θεωρία πὼς ὅλοι οἱ *ὕμνοι* χρησιμοποιοῦνταν ὡς πρελούδια τῶν *ῥαψῳδιῶν* δὲν εὐσταθεῖ, κυρίως γιατὶ ὁ ὅρος *προοίμιον* μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται –ὅπως καὶ ὁ σημερινὸς μουσικὸς ὅρος πρελούδιο– σὲ ἀνεξάρτητες συνθέσεις ποὺ ἐμφανίζουν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ ἑνὸς πραγματικοῦ προοιμίου, ἐνῶ εἶναι δύσκολο νὰ πιστέψει κανεὶς ὅτι οἱ πέντε μεγάλοι Ὁμηρικοὶ ὕμνοι ἀποτελοῦσαν προοίμια σὲ ραψῳδίες ὄχι κατ' ἀνάγκη μεγαλύτερες ἀπ' αὐτούς· πβ. ὅμως Lenz *Aphr.*, κυρίως σσ. 278 κἑ., ὅπου καὶ κριτικὴ παρουσίαση τῶν διάφορων ἀπόψεων). Περισσότερα: R. Böhme, *Das Prooimion: Eine Form sakraler Dichtung der Griechen*, Bühl 1937, 11 κἑ., καὶ A. Aloni, "*Prooimia*, *Hymnoi*, Elio Aristide e i cugini bastardi", *QUCC* n.s. 4 (1980) 23-40. Πβ. W. W. Minton, "The Proem hymn of Hesiod's *Theogony*", *TAPhA* 101 (1970) 357-77, Clay *Olymp.* 3 κἑ. καὶ West *HoHy* 3 κἑ. (ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία).

κ.λπ., γιὰ νὰ κλείσει ἡ συλλογὴ μὲ τὴ φράση *τέλος τῶν ὕμνων Ὁμήρου* ἢ *τέλος τῶν Ὁμήρου ὕμνων*. Ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, ἔτσι, ὅλοι οἱ ὕμνοι ἀποδίδονται στὸν Ὅμηρο, κατὰ τὴ γνωστὴ συνήθεια τῶν ἀρχαίων νὰ συνδέουν τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἀοιδοῦ μὲ ὅλη σχεδὸν τὴν ἐξάμετρη ἀρχαϊκὴ ἡρωικὴ ποίηση. Μόνο ὁ ὕμνος *Εἰς Ἀπόλλωνα* συνδέεται μὲ τὸ ὄνομα κάποιου ἄλλου ποιητῆ στὴν ἀρχαιότητα (ἀπὸ τὸν σχολιαστὴ τοῦ Πινδάρου, *Νεμ.* 2.1), τὸ ὄνομα τοῦ Κύναιθου, ἀρχηγοῦ σχολῆς ραψωδῶν ποὺ στὴν 69η Ὀλυμπιάδα (504-1 π.Χ.) ἀπάγγειλε Ὅμηρο στὶς Συρακοῦσες, καὶ ποὺ μᾶλλον δὲν πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὸ ἀρχικὸ στάδιο σύνθεσης τοῦ Ὕμνου[47]. Στὸν ἴδιο τοῦτον ὕμνο ἀναφέρονται οἱ περίφημοι στίχοι (169 κἑ.) ποὺ ὥθησαν πολλοὺς στὴν ἀπόδοσή του στὸν Ὅμηρο καὶ στὴ θεωρία ὅτι ὁ μέγας ἀοιδὸς ἦταν ἀπὸ τὴ Χίο καὶ τυφλός: *ὦ Μοῦσαι, τίς δ' ὔμμιν ἀνὴρ ἥδιστος ἀοιδῶν* (…) | (…) *Τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίωι ἔνι παιπαλοέσσηι* (: Ποιός εἶναι, Μοῦσες, ὁ πιὸ γλυκόλαλος ἀοιδός; | Τυφλὸς ἄντρας, καὶ κατοικεῖ στὴν κακοτράχαλη τὴ Χίο)[48]. Ἡ σύγχρονη ἔρευνα μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, κυρίως ὅσον ἀφορᾶ στὸν ὕμνο V (5 Y1) *Εἰς Ἀφροδίτην*, δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀπόδοσή τους στὸν Ὅμηρο[49], ἀλλὰ τοὺς θεωρεῖ μεταγενέστερους. Ἡ ἀπόδοσή τους ὅμως σὲ συγκεκριμένο ποιητὴ παραμένει ἰδιαίτερα προβληματική, ὅπως καὶ ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος σύνθεσής τους[50], καθὼς κατὰ κανόνα ἀπου-

47. Βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 142. Ἀκολουθώντας τὸν ἀρχαῖο σχολιαστὴ τοῦ Πινδάρου, ὁ M. L. West, *The Hesiodic Catalogue of Women*, Oxford 1985, 165 κἑ., τοποθετεῖ τὸν Κύναιθο (ὡς «πλαστογράφο») στὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ. π.Χ., ἐνῶ οἱ AHS, 183 κἑ. (πβ. 193), ἀνάγουν τὸν Κύναιθο –μαζὶ μὲ τὸν Ἀρκτῖνο τὸν Κλαζομένιο, τὸν Ἀντίμαχο τὸν Τήιο καὶ τὸν Εὔμηλο τὸν Κορίνθιο– στὴν ἐποχὴ τῶν παλαιότερων ποιημάτων τοῦ *Κύκλου* καὶ τῆς *Θεογονίας* τοῦ Ἡσιόδου, θεωρώντας ὅτι "Everything conspires with Hippostratus' statement that the hymn was by Cynaethus who first recited Homer in Syracuse, surely not long after its foundation in 733 B.C.". Περισσότερα στοὺς H. T. Wade-Gery, "Kynaithos", στὸ *Greek Poetry and Life: Essays presented to Gilbert Murray on his Seventieth Birthday*, Oxford 1936, 56-78· W. Burkert, "Kynaithos, Polycrates and the Homeric Hymn to Apollo", στὸ *Arktouros: Hellenic Studies presented to Bernard M. W. Knox*, Berlin 1979, 53-62· K. Förstel, *Untersuchungen zum homerischen Apollonhymnos*, Bochum 1979, 92 κἑ.

48. Βλ. R. Dyer, "The Blind Bard of Chios (*Hymn. Hom. Ap.* 171-76)", *CPh* 70 (1975), 119 κἑ. Πβ. AHS 226 καὶ Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 143. Ὁ E. Drerup, "Die homerische Apollonhymnos: Eine methodologische Studie", *Mnemosyne* 5 (1937), 121 κἑ., συγκαταλέγεται σ' αὐτοὺς ποὺ ἀναβίωσαν κατὰ καιροὺς τὴν ἀρχαία ἀντίληψη γιὰ ταύτιση τοῦ τυφλοῦ Χίου ἀοιδοῦ μὲ τὸν Ὅμηρο.

49. Στὸν ποιητὴ τῆς *Ἰλιάδος* ἀποδίδει μὲ σοβαρὰ ἐπιχειρήματα τὸν Ὕμνο V. (5 Y1) *Εἰς Ἀφροδίτην* καὶ ὁ K. Reinhardt, *Die Ilias und ihr Dicter*, Göttingen 1961, 507 κἑ.

50. Βλ., π.χ., AHS 350 κἑ. (γιὰ τὸν Ὕμνο V. [5 Y1] *Εἰς Ἀφρ.*: "The *date* of the hymn is naturally uncertain … The place of composition is no less obscure"), 372 (γιὰ τὸν Ὕμνο VI. [5 Y2] *Εἰς Ἀφρ.*: "there are no distinctive marks either of date or locality"),

σιάζουν οἱ ἐξωτερικὲς μαρτυρίες καὶ οἱ ἄμεσες ἐσωτερικὲς ἐνδείξεις ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ χρησιμεύσουν ὡς term. post quem ἢ ante quem (ὡς βάση, γενικά, χρονολόγησης), κυρίως γιατὶ ἐντάσσονται ὀργανικὰ στὴν ὅλη παράδοση τῆς «προφορικῆς» ραψωδικῆς ἡρωικῆς ποίησης, τῆς oral poetry ἢ poésie orale, ὅπου κυριαρχοῦν τὰ τυπικὰ ἢ τυποποιημένα στοιχεῖα ἢ λογότυπα (formulae), μὲ τὶς συχνὲς ἐπαναλήψεις τυπικῶν φράσεων ἢ τυπικῶν (ἐπαναλαμβανόμενων) στίχων ἢ τυπικῶν σκηνῶν ὁλόκληρων[51]. Ἀπὸ τὸν 7ον αἰώνα (ἴσως καὶ τὸν 8ο, κατὰ μερικούς) ὡς καὶ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχή[52] –σὲ ἀκραῖες

391 (γιὰ τὸν Ὕμνο X. [5 Y3] *Εἰς Ἀφρ.*: "There is no reason to suppose that it was Cyprian in origin"). Τὰ σχόλια ὅμως τῶν AHS γιὰ τὸν τόπο σύνθεσης καὶ τὸν ποιητὴ τῶν τριῶν ὕμνων *Εἰς Ἀφρ.* εἶναι πρόχειρα καὶ ἀντιφατικά: Γιὰ τὸν Y3 (X.) δὲν βρίσκουν κανένα λόγο νὰ ὑποθέσουν ὅτι εἶναι Κυπριακῆς καταγωγῆς, ἐνῶ οἱ περὶ τούτου ἐνδείξεις εἶναι ἰσχυρές· γιὰ τὸν Y2 (VI.), ἀντίθετα, ἀρκεῖ ἡ διαπίστωση ὅτι "the dressing and adornment of Aphrodite by the Horae … corresponds to fragments 4 and 5 of the *Cypria*" γιὰ νὰ προχωρήσουν στὸ συμπέρασμα ὅτι "This latter poem it must be remembered was by a Cypriote, Hegesias or Stasinus …, and the hymn may be so also" (ἐνῶ σκηνὴ τοῦ στολισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης ἀνάλογη ὑπάρχει καὶ στὸν Y1), γιὰ τὸν Y1 (V.), τέλος, στὴ διαπίστωση ὅτι "On the strength of the title *Κύπρις* (2), the phrase *Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα* (292), and the word *σατίνη* (13), the hymn as late as Fick (*BB.* ix. 200) was said to be Cyprian", ἀντιπροβάλλεται τὸ ἀτελέστατο ἐπιχείρημα "But *Κύπρις* and *Κυθέρεια* are stock epithets (e.g. vi. 2, 18, x. 1), and the origin of *σατίνη* is more likely Asiatic, and Sappho, Anacreon and Euripides use it", μὲ τὰ 3 ἀναφερόμενα παραδείγματα παρμένα ἀπὸ τοὺς Y2 (VI.) καὶ Y3 (X.) *Εἰς Ἀφρ.* (τὰ 2 μάλιστα ἀπὸ τὸν Y2 [VI.], τοῦ ὁποίου τὴν Κυπριακὴ καταγωγὴ θεωροῦν πιθανὴ οἱ ἴδιοι, ἐνῶ τὸ συμπέρασμα "The author may have been an Aeolian or a Lesbian, e.g. Lesches" μένει ἀστήρικτο. Ἀτεκμηρίωτη –καὶ περιστασιακὴ– εἶναι γενικὰ ἡ χρονολόγηση καὶ ἡ ἀπόδοση σὲ συγκεκριμένο ποιητὴ στὴ σχετικὴ μὲ τοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους *Εἰς Ἀφρ.* βιβλιογραφία, γιὰ τὴν ὁποία βλ. Càssola *InnO* 249 κἑ. καὶ 280, καὶ Clay *Olymp.* 152 κἑ.

51. Γιὰ τὸν «προφορικὸ» (κατὰ βάση) χαρακτήρα τῆς Ὁμηρικῆς ποίησης βλ. M. Parry, *The Making of Homeric Verse*, ed. A. Parry, Oxford 1971, καὶ G. S. Kirk, *Homer and the Oral Tradition*, Cambridge 1976, πβ. τὴ συλλογικὴ ἔκδοση τῶν A. J. B. Wace – F. H. Stubbings, *A Companion to Homer*, London 1962 (1974): Ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ Α΄ μέρους (ὑπὸ τὸν τίτλο *Ὅμηρος*), Ἀθήνα 1984. Βλ. ἐπίσης (ἀνάμεσα στ' ἄλλα): W. Arend, *Die typischen Scenen bei Homer*, Berlin 1933· J. A. Notopoulos, "The Homeric Hymns as Oral Poetry: A Study in the Post-homeric Oral Tradition", *AJPh* 83 (1962) 337-68· A. Hoekstra, *Homeric Modifications of Formulaic Prototypes*, Amsterdam 1965, καὶ *FT* (: *The Sub-epic Stage of the Formulaic Tradition: Studies in the Homeric Hymns to Apollo, to Aphrodite and to Demeter*, Amsterdam 1969)· J. B. Hainsworth, *The Flexibility of the Homeric Formula*, Oxford 1968· R. Janko *HHH* (: *Homer, Hesiod and the Hymns: Diachronic Development in Epic Diction*, Cambridge 1982).

52. Ἀπὸ τοὺς μεγάλους ὕμνους σχετικὰ μεταγενέστερος θεωρεῖται συνήθως ὁ Ὕμνος IV., *Εἰς Ἑρμῆν* (βλ. π.χ. AHS 275 καὶ Lesky *IAEΛ*[5] 143: «Ὁ *Ὕμνος στὸν Ἑρμὴ* εἶναι ὁ νεότερος ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους καὶ θὰ ἀνήκει πιὰ στὸν 6. αἰ.»), ἐνῶ δὲν λείπουν καὶ οἱ ἀκραῖες περιπτώσεις, ὅπως τῶν G. Freed – R. Bentman, "The Homeric Hymns to Aphrodite", *CJ* 50 (1955) 157, ποὺ τοποθετοῦν στὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ τὸν Ὕμνο V. (Y1) *Εἰς Ἀφρ.*, ὁ ὁποῖος συνήθως χαρακτηρίζεται *Ὁμηρικώτατος*

περιπτώσεις– εἶναι τὰ εὐρύτατα χρονικὰ πλαίσια μέσα στὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ κινηθεῖ ἡ ἔρευνα.

Ἡ παράλληλη ἐξέταση τῆς ΔΟΜΗΣ καὶ τοῦ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων ὁδηγεῖ εὔκολα στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιὰ ποιητικὸ εἶδος μὲ σταθερὰ κύρια χαρακτηριστικά[53].

Οἱ ΥΜΝΟΙ (ὕμνοι σὲ θεότητες, καὶ –σπάνια– σὲ ἡμιθέους, μὲ ἐξαίρεση τὸν τελευταῖο *Εἰς ξένους*) ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία μέρη: ΑΡΧΗ (ΠΡΟΟΙΜΙΟ), ΜΕΣΟ (ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ) καὶ ΤΕΛΟΣ (ΕΠΙΛΟΓΟΣ).

Στὸ κατὰ κανόνα πολὺ σύντομο ΠΡΟΟΙΜΙΟ ἐμφανίζεται στὸν πρῶτο στίχο τὸ ΟΝΟΜΑ τοῦ ἐξυμνουμένου σὲ αἰτ., ἕνα ΠΑΡΑΘΕΜΑ (μὲ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ὑμνουμένου) καὶ τὸ ΕΠΙΚΛΗΤΙΚΟ ΡΗΜΑ (συνήθως τὸ *ἄειδε*, ἢ *ἀείδω* καὶ *ἀείσομαι – ἄισομαι* σὲ προστ. ἢ ὁριστ. ἐνεστ. ἢ μέλλοντα). Ἀκολουθεῖ ἕνα «ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟ» ἢ ἕνα «ΜΥΘΙΚΟ ἢ ΕΠΙΚΟ» μέρος (pars epica) ἢ καὶ τὰ δύο, χωρίζοντας ἔτσι τοὺς ὕμνους σὲ «περιγραφικοὺς» ἢ «μυθικοὺς» ἢ «μεικτούς». Στὴν τρίτη περίπτωση ἕνα σχῆμα *Priamel* (κατὰ κανόνα τῆς μορφῆς: *ἄλλος* κάνει ἢ λέει ἐκεῖνο, *ἄλλος* ἐτοῦτο κ.λπ., *ἐγὼ* κάνω ἢ λέω αὐτό) συνδέει συχνὰ ὡς γέφυρα τὸ περιγραφικὸ καὶ τὸ μυθικὸ μέρος. Πολλοὶ μύθοι περιλαμβάνουν τὴ γέννηση τῆς θεότητας, μὲ τὰ «ἐπιφάνιά» της νὰ συνοδεύουν πάντα τὴ γέννηση. Τὸ τέλος τοῦ μυθικοῦ μέρους μπορεῖ νὰ συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ προέκταση (prolongation), ποὺ συνδέει τὸ παρελθὸν (τὸν μύθο) μὲ τὸ παρόν (τὴν ἐφαρμογή του). Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ, τέλος, περιλαμβάνει μέχρι καὶ τρία στοιχεῖα (συχνὰ καὶ τὰ τρία), μὲ τὴν ἀκόλουθη σειρά: (α΄) ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ (συνήθως μὲ τὸ ρῆμα *Χαῖρε*) τοῦ ἐξυμνουμένου καὶ ἕνα σύντομο παράθεμα (σὲ μισὸ ἢ ἕνα στίχο ὅλα, μὲ τρεῖς μόνο ἐξαιρέσεις), (β΄) ΠΡΟΣΕΥΧΗ ἢ ΠΡΟΣΕΥΧΕΣ, συχνὰ μὲ ἀναφορὰ στὸ τραγούδι (*δὸς δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδήν*), καὶ (γ΄) ΑΝΑΦΟΡΑ γιὰ μετάβαση σὲ ἄλλον ὕμνο (συνήθως μὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς τυπικοὺς στίχους: *σεῦ δ' ἐγὼ ἀρξάμενος μεταβήσομαι ἄλλον εἰς ὕμνον*, ἢ *αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο* (ἢ *ὑμέων τε*) *καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*).

Ο ΜΙΚΡΟΤΕΡΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΥΜΝΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗ, ὁ ὑπ' ἀρ. Χ. (κατωτ. 5 Υ3) εἶναι ἕνας σύντομος καὶ λίαν περιεκτικὸς –ἐκτάσεως 6 μόνο στίχων– περιγραφικὸς ὕμνος: Στὸν πρῶτο στίχο τὸ ὄνομα τῆς ἐξυμνούμενης θεᾶς (*Κυπρογενῆ Κυθέρειαν*), τὸ ρῆμα (*ἀείσομαι*) καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ παραθέματος (*ἥ τε βροτοῖσι*), ποὺ συνεχίζεται καὶ ὁλοκληρώνεται στοὺς στ. 2-3 (: εὐπρόσδεκτα προσφέρει

(βλ. Hoekstra *FT* 45). Περισσότερα: Janko *HHH* 151-80 (ch. 8, "The Hymn to Aphrodite"), 200 (βλ. ἀνωτ. σημ. 31), κ.ἀ. (βλ. Ind. σελ. 310, καὶ 302).

53. Βλ. κυρίως R. Janko, "The Structure of the Homeric Hymns: A study in Genre", *Hermes* 109 (1981) 9-24· πβ. Lenz *Aphr.* 9 κἑ. Βλ. ἐπίσης Bowa *TrTh* 3 κἑ.



[Εικ. 16] Η Πετρα του Ρωμιου ἢ Της Αφροδιτης
(στὴν περιοχὴ τῆς Πάφου, ὅπου κατὰ τὴν παράδοση γεννήθηκε ἡ θεά)

δῶρα, καὶ μὲ τὸ ποθητό της πρόσωπο | πάντα μειδιᾶ καὶ μὲ λουλούδι ποθητὸ ὁμοιάζει). Ἕνα κύριο μέρος συνοπτικό, λακωνικό, μὲ ἀναφορὰ στὰ εὐπρόσδεκτα στοὺς βροτοὺς δῶρα τῆς Ἀφροδίτης, καὶ μ' ἕναν λυρισμὸ ἀξιοπρόσεκτο, ποὺ θυμίζει ἄλλες στιγμὲς τὸν Ὅμηρο κι ἄλλες τὴ Σαπφὼ καὶ τὸν Μίμνερμο καὶ τὸν Ἀλκμάνα. (Μυθικὸ μέρος δὲν ὑπάρχει στὸν ὕμνο.) Ἀκολουθεῖ ὁ ἐπίλογος, σὲ τρεῖς ἐπίσης στίχους, ὅπου ἀπαντοῦν καὶ τὰ τρία χαρακτηριστικὰ ποὺ ἔχουμε ἐπισημάνει, μὲ τὴν κανονικὴ σειρά: (α΄) Ὁ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ (*Χαῖρε θεά*) μὲ ἕνα χαρακτηριστικὸ παράθεμα (*Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα | εἰναλίης τε Κύπρου*), (β΄) ἡ ΕΥΧΗ (*δὸς δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδήν*), καὶ (γ΄) ἡ ἀναφορὰ στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ (μὲ τὸν συχνὰ ἐπαναλαμβανόμενο τυπικὸ στίχο *αὐτὰρ ἐγὼ καί σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*). Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν ὑμνούμενη θεὰ παράθεμα, ποὺ συνοδεύει τὸν χαιρετισμό, ἐδῶ –κατὰ τρόπο μοναδικό, ποὺ μόνο μὲ τὸν μεγάλον ὕμνο στὴν Ἀφροδίτη μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ κατὰ ἕνα μέρος– ἀναφέρεται στὴ Σαλαμίνα καὶ σ' ὅλη τὴν Κύπρο, καὶ ἐπεκτείνεται –μὴ κανονικὰ– στὸ α΄ μισὸ τοῦ β΄ στίχου, μὲ τὴ φράση *εἰναλίης τε Κύπρου*, δείχνοντας προφανῶς πρόθεση τοῦ ποιητῆ νὰ ἐνισχύσει τὸ *Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα* τοῦ α΄ στίχου.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐδῶ ἡ ἐπανάληψη τῶν λέξεων *ἱμερτός* (στ. 2 *ἐφ' ἱμερτῶι … προσώπωι*, στ. 3 *ἐφ' ἱμερτὸν ἄνθος*, πβ. στ. 5 *δὸς δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδήν*) καὶ *ἀείδω* / *ἀοιδή* (στ. 1 *ἀείσομαι*, στ. 5 *ἱμερόεσσαν ἀοιδήν* καὶ στ. 6 *καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*): ὁ *ἵμερος* (ὁ πόθος τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ ἔρωτα) καὶ ἡ *ἀοιδή* (τὸ τραγούδι ποὺ ξεσηκώνει τὸν πόθο), δίνουν τὸν τόνο στὸ ποίημα περίτεχνα συνταιριασμένα στὸν στ. 5 σὲ μιὰ φράση, τὴν *ἱμερόεσσαν ἀοιδήν* (τὸ ποθοτρόφο τραγούδι). Σὲ λίγους στίχους πάμπολλα, δοσμένα ἐπιγραμματικὰ ὅσα θὰ συναντήσουμε στοὺς ἄλλους δυὸ μεγαλύτερους ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη. Νὰ πρόκειται γιὰ τὸν πρόλογο καὶ τὸν ἐπίλογο ἑνὸς μεγαλύτερου ὕμνου, δὲν ἀποκλείεται. Φαίνεται ὅμως εὔλογο νὰ δεχτεῖ κανεὶς πὼς πρόκειται γιὰ ἀληθινὸ *προοίμιον*, ποὺ ραψωδοῦνταν πρὶν ἀπὸ ἄλλα μεγαλύτερα ἄσματα (στὴν προκειμένη περίπτωση πιθανῶς σε ποιητικὸν ἀγώνα, ὅπως καὶ ὁ ὕμνος ὑπ' ἀρ. VI: κατωτ. 5 Υ2)[54].

Ἀπὸ τὰ τυπικὰ στοιχεῖα τοῦ σύντομου αὐτοῦ ὕμνου ἀξιομνημόνευτος εἶναι ὁ στ. 4 *Χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα*, ποὺ ἀπαντᾶ σχεδὸν αὐτούσιος στὸν μεγάλον ὕμνο V. *Εἰς Ἀφρ.* (κατωτ. 5 Υ1) –στ. 292 *Χαῖρε θεὰ Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα*–

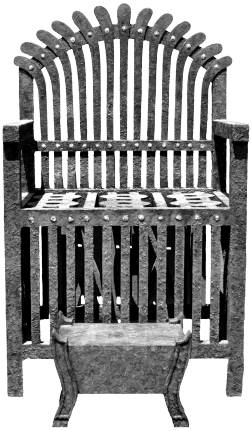
54. Βλ. AHS 391: "The hymn (sc. x) like its parallel, vi, was a prelude recited at a contest (cf. 5)". Πβ. Càssola *InnO* 341.

καὶ πουθενὰ ἀλλοῦ, γεγονὸς ποὺ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς oral poetry εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικό, καὶ ἀποδεικνύει στενὴ συνάφεια τῶν δύο αὐτῶν ὕμνων. Τυπικὸς εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος στίχος (6 *αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*), ποὺ ἀπαντᾶ αὐτούσιος στὸν ὑπ' ἀρ. VI. (Υ2) *Εἰς Ἀφρ.* (τελευταῖος στ., 21) ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλους 6 ὕμνους (II.495, III.546, IV.580, XIX.49, XXVIII.18, XXX.19), ἐλαφρὰ δὲ μεταπλασμένος (*αὐτὰρ ἐγὼν ὑμέων τε καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*) σὲ ἄλλους 4 (XXV.7, XXVIII.22, XXIX.14, XXXIII.19), καὶ ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμπεράνει κανεὶς ὁτιδήποτε γιὰ τὴν ἀρχικὴ προέλευσή του. Σημαντικὲς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη εἶναι οἱ τυπικὲς φράσεις (α΄) *Κυπρογενῆ Κυθέρειαν*, (β΄) *εἰναλίης Κύπρου*, (γ΄) *Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης*, ποὺ μποροῦν –σύμφωνα πάντα μὲ τοὺς κανόνες τῆς oral poetry– νὰ μᾶς ὁδηγήσουν σὲ λίαν ἀξιοσημείωτα συμπεράσματα σὲ σχέση μὲ τὸν Ὅμηρο καὶ –κυρίως– τὸν Ἡσίοδο, τὸν Κύπριο χρησμολόγο Εὔκλο καὶ τοὺς λοιποὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους *Εἰς Ἀφροδίτην*: Ἡ φράση *Κυπρογενῆ Κυθέρειαν* εἶναι μοναδική, πλασμένη πιθανῶς ad hoc κατὰ τὴν τυπικὴ φράση *ἐϋστέφανον Κυθέρειαν*, ποὺ ἀπαντᾶ στὴ *Θεογονία* τοῦ Ἡσιόδου δυὸ φορὲς (στ. 196: σὲ αἰτ., καὶ 1008: σὲ ὀνομ.), δυὸ φορὲς στὴν *Ὀδύσσεια* (θ 288 καὶ σ 193) καὶ τρεῖς στὸν μεγάλον ὕμνο (V.: Υ1) *Εἰς Ἀφρ.*, στ. 6 καὶ 175 (σὲ γεν.) καὶ 287 (σὲ δοτ.). Τὰ χωρία τῆς *Θεογονίας* τοῦ Ἡσιόδου ποὺ ἀναφέρθηκαν εἶναι καὶ τὰ δυὸ ἄμεσου ἐνδιαφέροντος. Τὸ δεύτερο στὴ σειρὰ καὶ πιὸ σύντομο (στ. 1008-10), γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς Ἀφροδίτης μὲ τὸν Ἀγχίση καὶ τὴ γέννηση τοῦ Αἰνεία, φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τὸ σπέρμα γιὰ τὸν μεγάλον ὕμνο *Εἰς Ἀφρ.* καὶ ἀναλύεται στὴ συνέχεια σὲ σχέση μ' ἐκεῖνον (ἐδῶ σχολιάζεται μόνο ἡ τυπικὴ φράση *ἐϋστέφανον Κυθέρειαν*). Τὸ δεύτερο καὶ ἐκτενέστερο ἀπόσπασμα (στ. 188-206), γιὰ τὴ γέννηση τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τοὺς ἀφροὺς τῆς θάλασσας στὴν Κύπρο καὶ τὸν ρόλο τῆς θεᾶς τοῦ πόθου (*Ἱμέρου*) καὶ τοῦ ἔρωτα, σχετίζεται πολλαπλὰ καὶ μὲ τοὺς τρεῖς Ὁμηρικοὺς ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη (καὶ σχολιάζεται ἐπίσης στὴ συνέχεια, πέρα ἀπὸ τὸν ἐδῶ συσχετισμὸ μὲ τὰ λογότυπα τοῦ μικροῦ Ὁμηρικοῦ ὕμνου ποὺ ἐξετάζουμε). Τὰ δύο στοιχεῖα τῆς φράσης *Κυπρογενῆ Κυθέρειαν* ἀπαντοῦν στὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Ἡσιόδου. Τῶν στ. 198-99 ἡ ἀρχὴ σὲ συνένωση δίνει –κατὰ τὴν τυπικὴ φράση (τοῦ στ. 196) *ἐϋστέφανον Κυθέρειαν*– τὴν *Κυπρογενῆ Κυθέρειαν* (*θρέφθη· ἀτὰρ Κυθέρειαν* (…) | *Κυπρογενέα*), μὲ τὴν αἰτ. *Κυπρογενῆ* στὴ θέση τοῦ μετρικῶς ἰσοδύναμου *θρέφθη· ἀτὰρ* καὶ σὲ συναίρεση, πράγμα ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ὑπόθεση γιὰ ἐπίδραση τοῦ ποιητῆ τῆς *Θεογονίας* στὸν ποιητὴ τοῦ μικροῦ ὕμνου *Εἰς Ἀφρ.* (Χ.: Υ3). Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ ἐνισχύεται τόσο ἀπὸ τὴν παρουσία στὸ παραπάνω ἀπόσπασμα τοῦ Ἡσιόδου (στ. 201) τῆς λέξεως *Ἵμερος* (λέ-

ξη κλειδί, ὅπως εἴδαμε, στὸν ὕμνο μας) ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς τυπικὲς φράσεις *περίρρυτον* (…) *Κύπρον* (στ. 193) καὶ *περικλύστωι* (…) *Κύπρωι*, ποὺ –γιὰ λόγους μετρικοὺς τουλάχιστον– ἐξελίσσονται στὸ *εἰναλίης τε Κύπρου*. Ὅτι ἡ τελευταία formula εἶναι μεταγενέστερη μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε –μὲ τὴ βεβαιότητα ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει κανεὶς μιλώντας γιὰ ἀνάλογα Ὁμηρικὰ προβλήματα– ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Ὁμηρικὸ ἐπίθ. *εἰνάλιος* (στὴν κυριολεξία: ὁ ἐν τῇ θαλάσσῃ, μέσα στὴ θάλασσα) ἐδῶ χρησιμοποιεῖται γιὰ νησί, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶναι καταλληλότερο τόσο τὸ *περίρρυτος* ὅσο καὶ τὸ *περίκλυστος* (τοῦ Ἡσιόδου). Πιὸ σημαντικὸ ὅμως εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ τυπικὴ φράση ἀπαντᾶ ἐπίσης στὸν ὕμνο VI. (Y2) *Εἰς Ἄφρ.*, στ. 1-2 *πάσης Κύπρου* (…) | *εἰναλίης*, καὶ στὸ μοναδικὸ σωζόμενο ἀπόσπασμα τοῦ Κύπριου χρησμολόγου Εὔκλου (2 F2.5 [στ. 1] *ἐν εἰναλίηι Κύπρωι*, καὶ μόνον ἐδῶ: σὲ 2 ἀπὸ τοὺς 3 Ὁμηρικοὺς ὕμνους *Εἰς Ἄφρ.* καὶ στὸ βεβαιωμένα Κυπριακὸ ἀπόσπασμα τοῦ Εὔκλου), γεγονὸς φυσικὰ ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικό, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὴ σχέση τῶν δύο αὐτῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων στὴν Ἀφροδίτη. Ἡ γ΄ τυπικὴ φράση, *Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης* (στ. 4), ὁδηγεῖ, μὲ τὸν στίχον ὁλόκληρο, στὸν ἐπίλογο τοῦ μεγάλου ὕμνου V. (Y1) *Εἰς Ἄφρ.* (στ. 292), ὅπου ἡ παράλληλη φράση *Κύπροιο ἐϋκτιμένης* (φράσεις ποὺ πλάστηκαν ἡ μιὰ κατ᾽ ἐπίδραση τῆς ἄλλης ἢ παράλληλα, μὲ βάση ἀνάλογες Ὁμηρικὲς φράσεις)· κι ἂν ὄντως τὸ *πολυκτεάνοιο … Σαλαμῖνος* τοῦ Εὔκλου (2 F1.7 στ. 3) ἀναφέρεται στὴ δική του πατρίδα, ἡ ὑπόθεση γιὰ σχέση τοῦ Κύπριου χρησμολόγου μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς ὕμνους ἀποκτᾶ ἔτσι πρόσθετο ἔρεισμα.

Ἡ προφανὴς ἐπίδραση τοῦ Ἡσιόδου (κατὰ πρῶτον λόγο) καὶ ἡ πιθανὴ ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου (κατὰ δεύτερο λόγο) στὸν προκείμενο μικρὸν ὕμνον *Εἰς Ἀφροδίτην*, μᾶς δίνει τουλάχιστο ἕνα term. post quem γιὰ τὴ χρονολόγησή του. Ἡ πιθανὴ σχέση του μὲ τὸν Κύπριο χρησμολόγο Εὔκλο καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς ὕμνους *Εἰς Ἀφροδίτην* φαίνεται πρόδηλη καὶ προκλητική (γιὰ περαιτέρω ἐξήγηση). Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἀναφορὰ τῆς Κύπρου ἔμμεσα στὸν πρῶτο στίχο (στὴν πρώτη του λέξη: *Κυπρογενῆ*) καὶ ἄμεσα καὶ ρητὰ ΣΤΟΝ ΕΠΙΛΟΓΟ: *Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα | εἰναλίης τε Κύπρου*[55], δὲν μπορεῖ

55. Πρόβλημα φαίνεται νὰ δημιουργοῦν οἱ παράλληλες γραφές: *χαῖρε μάκαιρα κυθήρης εὐκτιμένης μεδέουσα* (ἀντὶ τοῦ *Χαῖρε, θεά, Σαλαμῖνος …*), 5 *καὶ πάσης Κύπρου* (ἀντὶ τοῦ *εἰναλίης τε Κύπρου*). Ἡ γραφὴ ὅμως *χαῖρε μάκαιρα κυθήρης εὐκτιμένης μεδέουσα* πρέπει νὰ θεωρηθεῖ μεταγενέστερη (ὀφειλόμενη στὴν προσπάθεια νὰ συνδυαστοῦν τὰ δύο ὀνομαστὰ κέντρα λατρείας τῆς Ἀφροδίτης), καθὼς (α΄) τὸ *μάκαιρα* δὲν ἀνήκει στὰ τυπικὰ ἐπίθετα τῆς Ἀφροδίτης, (β΄) ὁ τύπος *Κυθήρη* εἶναι μεταγενέστερος (Ἀνακρ. 14.1), ἐνῶ στὸν Ὅμηρο εἶναι γνωστὸς ὁ τύπος *Κύθηρα* (Ο 432 *Κυθήροισι*, ι 81 *Κυθήρων*), καὶ (γ΄) ἡ προσωδία τοῦ *εὐκτιμένης* (– ∪ ∪ | –: *εὐ-*



1α΄



1β΄



2



3

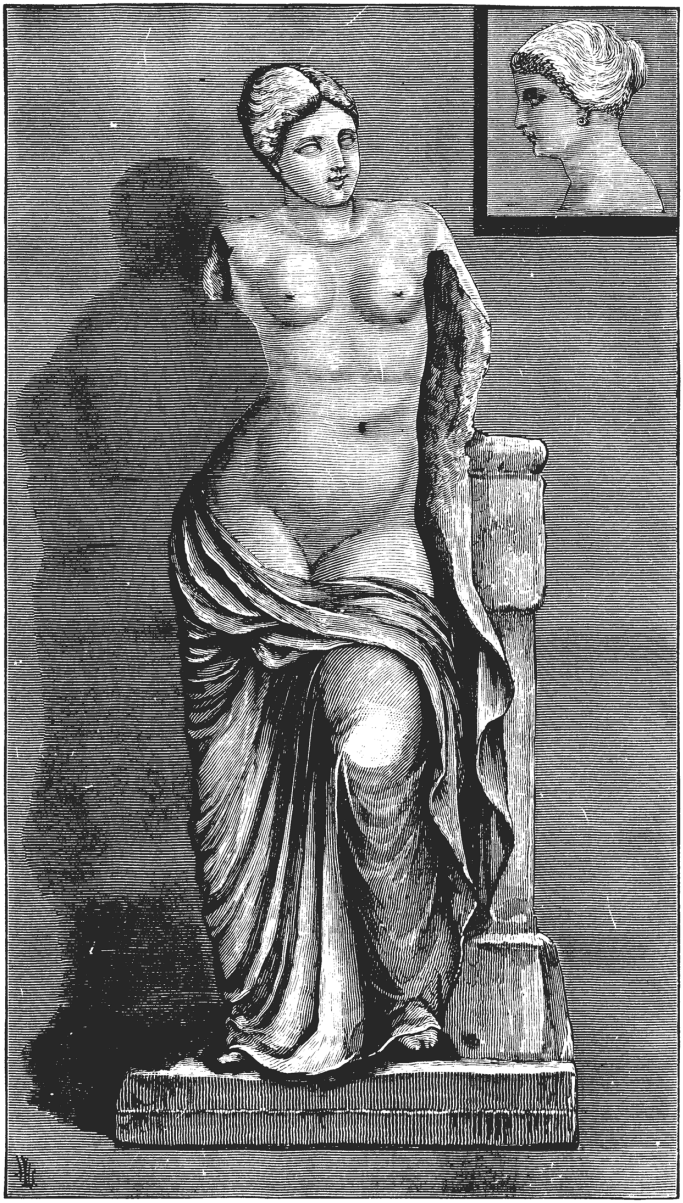
[Εικ. 17] Βασιλικοι Θρονοι, Κλινη, Αργυροηλον Ξιφος
(ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα*, τέλη 8ου [1α΄-β΄ καὶ 2] καὶ περὶ τὸ 600 π.Χ. [3],
πβ. Σ 389-90, η 162 κέ. καὶ τ 55-9 / ψ 183-202 / Β 45, θ 406 κ.ἄ.)

παρὰ νὰ ὁδηγήσει τὰ βήματά μας στὴν Κύπρο. Σὲ καμμιὰν ἄλλη περίπτωση, ἀπὸ ὅσα ξέρουμε, καὶ σὲ κανέναν ἄλλον ὕμνο εἰδικότερα (μὲ μερικὴ ἐξαίρεση τὸν μεγάλον ὕμνο *Εἰς Ἀφροδίτην*), δὲν παρατηρεῖται παρόμοιο φαινόμενο. Νὰ τραγουδᾶς στὸν ἐπίλογο «Χαῖρε θεὰ ποὺ τὴν καλοκτισμένη Σαλαμίνα γνοιάζεσαι | καὶ τὴν Κύπρο τὴ θαλασσόβρεχτη· δός μου τραγούδι ποθοτρόφο. | Κι ἐγὼ καὶ μ' ἄλλο μου τραγούδι θὰ σὲ ὑμνήσω», καὶ νὰ βρίσκεσαι στὴν Ἰωνία ἢ στὴ Βοιωτία ἢ στὰ Κύθηρα, δὲν εἶναι εὔλογο. Μὲ ποσοστὰ βεβαιότητας ἀρκετὰ ὑψηλὰ γιὰ πτυχὲς τοῦ Ὁμηρικοῦ προβλήματος, μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε πὼς ὁ ὕμνος αὐτὸς τουλάχιστο τραγουδιόταν –ἂν δὲν συντέθηκε– μὲ τὴ μορφὴ αὐτὴ στὴ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου, πιθανότατα σὲ ποιητικοὺς ἀγῶνες, ποὺ ποικίλες ἐνδείξεις μᾶς πείθουν ὅτι γίνονταν ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια στὴν Κύπρο (καὶ ἐπιβίωση τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν οἱ σημερινοὶ ποιητικοὶ-μουσικοὶ ἀγῶνες τῶν *ποιητάρηδων* στὴ γιορτὴ τοῦ Κατακλυσμοῦ στὴν Κύπρο). Ὅτι ἡ μνεία τῆς Σαλαμίνας ὁδηγεῖ στὴν περίοδο ποὺ ἡ πόλη ἔγινε πρώτης σημασίας σὲ βάρος τῆς Πάφου τὸν 6ον αἰ. π.Χ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Εὐέλθοντα, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Κ. Σπυριδάκις[56], δὲν εἶναι ἀναπόφευκτο συμπέρασμα, καθὼς ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα ἔχει ἀποδείξει πὼς ἡ πόλη ἄκμαζε –καὶ ἡ ἐπικὴ ποίηση μαζί της– τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 7ον αἰώνα, ὅπου ὁδηγοῦν τὰ βήματά μας οἱ ἐνδείξεις ποὺ μὲ σχολαστικότητα ἀναπτύχθηκαν ἀνωτέρω.

Γιὰ νὰ ἀνακεφαλαιώσουμε, ἡ μορφὴ καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ λακωνικοῦ αὐτοῦ «περιγραφικοῦ» ὕμνου *Εἰς Ἀφροδίτην* μᾶς ὁδηγοῦν –μὲ ὅση βεβαιότητα ἐπιτρέπει ἡ φύση τοῦ ὅλου Ὁμηρικοῦ προβλήματος– στὴν Κύπρο (στὴ Σαλαμίνα), σὲ χρόνους μεταγενέστερους τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου καὶ κοντὰ σ' αὐτούς, πιθανῶς στὰ τέλη τοῦ 7ου (ἢ ἔστω στὶς ἀρχὲς τοῦ 6ου), ὅπως δείχνει ἡ γειτνίαση μὲ τὸν Μίμνερμο. Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἡσιόδου φαίνεται ἔντονη καὶ τὰ νήματα ποὺ δένουν τὸν ὕμνο τοῦτο μὲ τοὺς ἄλλους Ὁμηρικοὺς

μονοσύλλαβο) φαίνεται ἐπίσης μεταγενέστερη τῆς *ἐϋκτιμένης* (∪|– ∪∪|–). Ἡ δὲ γραφὴ *καὶ πάσης Κύπρου* (υἱοθετούμενη ἀπὸ τὸν Càssola) δὲν φαίνεται πιὸ πιθανὴ ἀπὸ τὴ γραφὴ *εἰναλίης τε Κύπρου*, ἡ ὁποία ὡς lectio difficilior πρέπει νὰ προτιμηθεῖ. Τὰ παράλληλα χωρία ἀπὸ τὸν ὕμνο VI.2-3 (Y2.2-3)) *πάσης Κύπρου κρήδεμνα λέλογχεν | εἰναλίης* καὶ τὸν Ἀριστοφ. *Λυσ.* 833-4 *ὦ πότνια Κύπρου καὶ Κυθήρων καὶ Πάφου μεδέουσα* στηρίζουν μᾶλλον παρὰ ἀντικρούουν τὴν παραπάνω ἄποψη. (Βλ. καὶ Janko *HHH* 103 γιὰ τὶς γραφὲς *εὐκτιμένης – ἐϋκτιμένης* καὶ 254 σημ. 22 γιὰ τὶς πολλὲς παραφθορὲς τοῦ M [μὲ βιβλιογραφία], καὶ 273-4 σημ. 163 γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς πατρότητας: βλ. καὶ West *HoHy* 14 κἑ., καὶ κατωτ. μὲ σημ. στὸ 5 Y3.4-5.)

56. *ΜΔΛΑ* Αγ΄ σελ. 94. Βλ. ὅμως Karageorghis *SalCy* 7 κἑ. καὶ *Ancient Cyprus (7.000 years of Art and Archaeology)*, Athens 1981, κυρίως 127-8· τοῦ ἴδιου: *Ἀρχ. Κύπρος* 81 κἑ. καὶ *Κύπρ.* 158-73 (κυρίως 163-73), μὲ βιβλιογραφία καὶ πλούσια εἰκονογράφηση (βλ. καὶ *ΕΘΗρΑΚ* 18 κἑ.)· βλ. καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 17.



[Εικ. 18] Αφροδιτη (Cesnola *Salaminia* σελ. 190/191)

ὕμνους *Εἰς Ἀφροδίτην* καὶ μὲ τὸν Εὔκλο πολλὰ καὶ ποικίλα. Λιτὰ καὶ ἐπιγραμματικά, ἔχουμε μπροστά μας ἕνα ἄριστο δεῖγμα ἀρχαίας Κυπριακῆς ποίησης, ἕναν περιγραφικὸ ὕμνο μὲ ἀσυνήθιστη πληρότητα καὶ αἰσθητικὴ τελειότητα.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΣΕ ΕΚΤΑΣΗ ΥΜΝΟΣ, ὁ ὑπ' ἀρ. VI. τῆς συλλογῆς (κατωτ. 5 Υ2), ἀποτελούμενος ἀπὸ 21 στίχους, ἐμφανίζει ἐπίσης ἀξιοσημείωτη ποιότητα. Μετὰ τὴν ἀναφορὰ –σὲ αἰτ. πάντα– τῆς ὑμνούμενης θεᾶς στὸν πρῶτο στίχο (*αἰδοίην χρυσοστέφανον καλὴν Ἀφροδίτην*, μὲ τυπικὰ ἐπίθετα ποὺ ὁδηγοῦν στοὺς πρώτους στ. τῆς *Θεογονίας* τοῦ Ἡσιόδου), ἀκολουθεῖ στὸν β΄ στ. τὸ ρῆμα *ἄισομαι* καὶ ἕνα σύντομο παράθεμα, ποὺ ἁπλώνεται στὴν ἀρχὴ τοῦ γ΄ στ. (*ἣ πάσης Κύπρου κρήδεμνα λέλογχεν | εἰναλίης*) καὶ ὁδηγεῖ ἄμεσα μὲ τὸ ἀναφορικὸ *ὅθι* (ὅπου) στὸ μυθικὸ μέρος: τὴ γέννηση τῆς θεᾶς στὴν Κύπρο, τὸ χρυσοστόλισμά της ἀπὸ τὶς Ὧρες καὶ τὰ ἐπιφάνιά της (τὴν παρουσίασή της στοὺς θεούς, ποὺ τὴ θαυμάζουν κι ὅλοι εὔχονται γυναίκα τους νὰ ἦταν). Ὁ ἐπίλογος ἐμφανίζει ἐπίσης, ὅπως καὶ ὁ προηγούμενος, καὶ τὰ τρία χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα μὲ τὴν κανονική τους σειρά: (α΄) ὁ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ *Χαῖρ' ἑλικοβλέφαρε γλυκυμείλιχε*, (β΄) ἡ ΕΥΧΗ *δὸς δ' ἐν ἀγῶνι | νίκην τῶιδε φέρεσθαι, ἐμὴν δ' ἔντυνον ἀοιδὴν* καὶ (γ΄) ἡ ΑΝΑΦΟΡΑ στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, μὲ τὸν ἴδιο τυπικὸ στίχο (*αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*). Ἡ δομὴ τοῦ ὕμνου εἶναι ὄντως περίτεχνη, μὲ ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτο τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο γίνεται ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ ΠΡΟΟΙΜΙΟ στὸ ΜΥΘΙΚΟ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.

Ἡ μορφὴ καὶ τούτου τοῦ ὕμνου εἶναι τυπικὴ «Ὁμηρική». Ἡ σύγκριση μὲ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὰ ἴδια συμπεράσματα: βρισκόμαστε μετὰ ἀπ' αὐτοὺς καὶ κοντά τους. Ἡ ἀνάλυση τῶν τυπικῶν ἐκφράσεων, π.χ., μᾶς ὁδηγεῖ καὶ πάλι στὸν Ἡσίοδο, στοὺς πρώτους στίχους –αὐτὴ τὴ φορὰ– τῆς *Θεογονίας*, ὅπου (στοὺς στ. 16-17) τὰ ἐπίθ. *χρυσοστέφανον* καὶ *ἑλικοβλέφαρον*, ποὺ ἀπαντοῦν γιὰ πρώτη φορὰ στὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Ἡσιόδου, καὶ τὰ ἐπίθ. *αἰδοίην* καὶ *καλὴν* μαζί. Στὸ ἴδιο χωρίο τῆς *Θεογονίας* ἀπαντοῦν καὶ οἱ λέξεις *χρυσέοισι* (στ. 12, πβ. *χρυσοστέφανον* στ. 19) καὶ *ἀοιδήν* (στ. 22, πβ. καὶ ἐπόμ.), ποὺ ἐπαναλαμβάνονται στὸν ὕμνο μας καὶ φαίνονται νὰ ἀποτελοῦν λέξεις-κλειδιά: *χρυσοστέφανον* 1, *χρυσάμπυκες* 5 καὶ 12, *χρυσείην* 8, *χρυσοῖο* 9, *χρυσέοισιν* 11 / *ἀοιδὴν* – *ἀοιδῆς* στὸ τέλος τῶν 2 τελευταίων στίχων (ὅπως καὶ στὸν ὕμνο ποὺ ἔχουμε ἐξετάσει). Στὴ *Θεογονία* ἐπίσης, στοὺς στ. 188 κἑ., ποὺ ἔχουμε ἀναφέρει παραπάνω σὲ σχέση μὲ τὸν μικρὸν ὕμνο ὑπ' ἀρ. Χ. (5 Υ3), ὁδηγεῖ καὶ ἡ γέννηση τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης *ἀφρῶι ἔνι μαλακῶι*, ὅπως καὶ στὸν Ἡσίοδο, ὅπου

φαίνεται νὰ ὑπάρχει καὶ ἡ ρίζα τοῦ αἰτιολογικοῦ μύθου γιὰ τὸν *ἀφρὸν* = τὸ γονιμοποιὸ ἀνδρικὸ σπέρμα.

Τὸ στόλισμα τῆς Ἀφροδίτης –ποὺ ἀποτελεῖ τὸ κύριο θέμα τοῦ ὕμνου τούτου– τραγουδᾶ ὁ Ὅμηρος στὴν *Ὀδύσσεια* (θ 362-66): *ἡ δ' ἄρα Κύπρον ἵκανε φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη, | ἐς Πάφον, ἔνθα τέ οἱ τέμενος βωμός τε θυείης. | ἔνθα δέ μιν Χάριτες λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ | ἀμβρότῳ, οἷα θεοὺς ἐπενήνοθεν.*

Ἡ σκηνὴ ἐλαφρὰ ἀνεπτυγμένη κατ' ἐμφανῆ ἐπίδραση καὶ τῆς σκηνῆς στολισμοῦ τῆς Ἥρας στὸ Ξ 153 κἑ., μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ ἀπὸ τοὺς δύο μικρότερους ὕμνους ἐπανάληψη λέξεων στημονικῶν, ἀπαντᾶ καὶ στὸν μεγάλον ὕμνο V. (Υ1) *Εἰς Ἀφρ.*, ὅπου ἡ Ὁμηρικὴ λιτότητα τῆς Ὀδυσσειακῆς περιγραφῆς (5 στίχοι) γίνεται χείμαρρος ἀκατάσχετος (13 τουλάχιστο στίχοι)· ἀνάμεσά τους ἡ περιγραφὴ τοῦ ὕμνου VI. (Υ2), κάπου ἐκεῖ κοντὰ καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ στολισμοῦ στὰ ἀποσπ. IV.-V. (κατωτ. 3 F4-5) τῶν *Κυπρίων*, ποὺ διασώζει ὁ Ἀθήναιος (682 d καὶ f), μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι «Ἄνθη γιὰ στεφάνια μνημονεύει αὐτὸς ποὺ συνέθεσε τὰ *Κύπρια ἔπη* Ἡγησίας ἢ Στασῖνος» (μὲ πιὸ πιθανὴ ἐδῶ τὴν ἐπίδραση καὶ τῆς σκηνῆς στολισμοῦ τῆς Πανδώρας στὸν Ἡσίοδο, *Ἔργ.* 72 κἑ.). Οἱ γλωσσικοὶ ἁρμοὶ ποὺ δένουν αὐτὰ τὰ ἀποσπάσματα (τῶν Ὁμηρ. ὕμνων V. [Υ1] καὶ VI. [Υ2] *Εἰς Ἀφρ.* καὶ τῶν *Κυπρίων ἐπῶν*) μεταξύ τους καὶ μὲ τὸν Ὅμηρο εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι. Θὰ ἦταν παρακινδυνευμένο νὰ προχωρήσει κανεὶς σὲ χρονολογικὴ κατάταξη *καὶ* τῶν τεσσάρων αὐτῶν ἀποσπασμάτων. Σίγουρα ὁ Ὅμηρος προηγεῖται καὶ τῶν τριῶν, ποὺ ὅμως βρίσκονται πολὺ κοντὰ στὸν θεῖον ἀοιδὸ *καὶ* μεταξύ τους. Πιὸ κοντὰ στὸν Ὅμηρο λεκτικὰ βρίσκεται ὁ μεγάλος ὕμνος *Εἰς Ἀφρ.*, ὅπου ἐπαναλαμβάνονται αὐτούσιοι ἢ σχεδὸν αὐτούσιοι οἱ τρεῖς ἀπὸ τοὺς πέντε στίχους τῆς *Ὀδυσσείας* τοῦ Ὁμήρου, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο χρησιμοποιοῦνται αὐτούσιες ἢ ἐλαφρὰ μεταπλασμένες οἱ τυπικὲς φράσεις, παρεμβάλλονται δὲ αὐτούσιοι δύο στίχοι τῆς *Ἰλιάδος*. Οἱ Χάριτες μόνες τους ντύνουν σ' αὐτὸν τὸν ὕμνο (V.: Υ1) τὴν Ἀφροδίτη, ὅπως καὶ στὸν Ὅμηρο, οἱ Ὧρες στὸν ὑπ' ἀρ. VI. (Υ2) ὕμνο, οἱ Χάριτες καὶ οἱ Ὧρες στὰ *Κύπρια* (ὅπως καὶ στὸν Ἡσίοδο), γεγονὸς ποὺ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση γιὰ ἄμεση ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου στὸν μεγάλον ὕμνον *Εἰς Ἀφρ.*, δὲν ἐπιτρέπει ὅμως καὶ περαιτέρω συμπεράσματα σχετικὰ βέβαια.[57]

57. Γιὰ τὸν στολισμὸ τῆς Ἀφροδίτης στὴν *Ὀδ.*, τῆς Ἥρας στὴν *Ἰλ.* καὶ τῆς Πανδώρας στὰ *Ἔργ.* βλ. ἀντίστοιχα *COd* σημ. σ.στ. θ 361-5, *CIl* σημ. σ.στ. Ξ 153 κἑ. (κυρίως σ.στ. 166-86, 166-9, 172-4), West *WD* σημ. σ.στ. 73-6, μὲ βιβλιογραφία· περισσότερα: κατωτ. σημ. στὰ 3 F4-5, 5 Y1.59-66 καὶ 81-90, 5 Y2.1-14. Γιὰ τὴν τυπικὴ σκηνὴ τοῦ στολισμοῦ θεᾶς καὶ τὶς ἀντιστοιχίες μὲ σημερινὰ γαμήλια ἤθιμα στὴν Κύπρο καὶ ἀλλοῦ καθὼς καὶ μὲ περιγραφὲς στὴ νεώτερη δημοτικὴ μας ποίηση, βλ. Μ. Γ. Βαρ-

Τὸ κύριο θέμα τοῦ μυθικοῦ μέρους (τὸ στόλισμα τῆς Ἀφροδίτης) καὶ τὰ τυπικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ συνοψίσουμε, ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα γιὰ σύνθεση τοῦ ὕμνου μετὰ τὸν Ἡσίοδο, κοντά του καὶ κατ' ἐπίδρασή του. Ἰσχυρὰ νήματα δένουν τὸν ὕμνο τοῦτο μὲ τοὺς ἄλλους δυὸ Ὁμηρ. ὕμνους *Εἰς Ἀφρ.* καὶ μὲ τὴν ΚΥΠΡΟ (εἰδικὰ δὲ μὲ τὰ *Κύπρια ἔπη* καὶ τὸν ΣΤΑΣΙΝΟ, τὸν Ἡγησία καὶ τὸν ΕΥΚΛΟ). Ἡ ἐξέταση τῆς δομῆς δίνει πρόσθετους συνδετικοὺς ἁρμούς. Πέρα ἀπὸ τὰ ἐπιμέρους σημεῖα, ἀναντίρρητα χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μεταχείριση τῆς τυπικῆς φράσης *Κύπρου εἰναλίης*, ποὺ ἀπαντᾶ μόνο στοὺς ὕμνους VI. καὶ X. *Εἰς Ἀφρ.* καὶ στὸν Κύπριο χρησμολόγο ΕΥΚΛΟ καὶ ποὺ ἁπλώνεται *καὶ* ἐδῶ στὴν ἀρχὴ ἑπόμενου ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ παραθέματος στίχου. Μορφὴ καὶ περιεχόμενο τοῦ ὕμνου ἐμφανίζουν γνωστὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σύγχρονής του Κυπριακῆς λογοτεχνίας. Ἡ λακωνικότητα καὶ ἡ σφριγηλὴ δομή, ὁ λυρισμὸς καὶ ἡ ἀναντίρρητη αἰσθητικὴ ἀξία ἀνιχνεύονται εὔκολα καὶ ἐδῶ[58].

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΥΜΝΟΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗ, ὁ ὑπ' ἀρ. V. τῆς συλλογῆς (κατωτ. 5 Υ1), ἐκτάσεως 293 στίχων, ἔχει ὡς ΘΕΜΑ κύριο τὸν ἔρωτα τῆς Ἀφροδίτης[59] καὶ τοῦ Ἀγχίση, ἀπὸ τὸν ὁποῖο γεννιέται ὁ Αἰνείας, ὁ μεγάλος γενάρχης τῶν Τρώων. Τὸ «ἐπικὸ» ἢ «μυθικὸ» μέρος –μαζὶ μὲ τρεῖς ἀξιοσημείωτες παρεκβάσεις– κρατᾶ φυσικὰ τὸ μέγιστο μέρος τοῦ ὕμνου (στ. 45 [53 κατ' ἄλλους] – 291). Προηγεῖται ἕνα ἀναλυτικὸ εἰσαγωγικὸ μέρος (στ. 1-44 ἢ 1-52) καὶ ἕπεται ἕνας πολὺ σύντομος –ἀναλογικὰ– ἐπίλογος (στ. 292-3)[60].

βούνη, «Λαογραφικὰ σημειώματα στοὺς Ὁμηρικοὺς Ὕμνους "Εἰς Ἀφροδίτην" (Allen V καὶ VI)», *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν* (Λευκωσία, Κύπρος) 19 (1992) 547 κἑ.

58. Καὶ ὁ ὕμνος αὐτὸς συντέθηκε γιὰ ποιητικὸ διαγωνισμὸ (βλ. AHS 372) καὶ πιθανῶς ἀποτελεῖ προοίμιο σὲ μεγαλύτερη σύνθεση (πβ. Càssola *InnO* 279: "In questo componimento, che molti considerano un piccolo inno compiuto in se stesso, ma più probabilmente è l'esordio di un inno, l'aedo descrive la nascita di Afrodite …"). Ὅπως δὲ παρατηρεῖ ὁ R. Janko, *Hermes* 109 (1981) 19, "Uniquely, this Mythic Hymn has a full Conclusion". Λίαν ἀξιόλογη συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ ὕμνου αὐτοῦ (VI: Y2) ἀποτελεῖ τὸ σχετικὸ κεφάλαιο τῆς πρόσφατης μελέτης τῆς Dorothea Fröhder γιὰ τοὺς μικροὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους (*HomH*), ὅπου ὑποστηρίζεται σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ὁ ὕμνος VI (Y2), ποὺ προϋποθέτει τὴν Ἡσιόδεια διήγηση καὶ ἐμφανίζει τὴν Ἀφροδίτη ὡς τὸ παθητικὸ ἀντικείμενο πόθου, παρουσιάστηκε στὶς γιορτὲς τῆς θεᾶς στὴν Κύπρο.

59. Κατὰ τρόπο μοναδικὸ ὅμως, ὅπως παρατηρεῖ ὁ H. N. Porter, "Repetition in the Homeric Hymn to Aphrodite", *AJPh* 70 (1949) 252 σημ. 18, ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴ *Μοῦσα* νὰ τοῦ τραγουδήσει τὰ *ἔργα* τῆς *πολυχρύσου Ἀφροδίτης*, ὄχι τὴ θεά, καὶ ἔτσι "in the first line the poet stresses the symbolical value of the concept of Aphrodite, not her existence as a flesh-and-blood goddess". Περισσότερα γιὰ τὸν ὕμνο V (Y1): Clay *Olymp.* 152-201 (κεφ. 3), Janko *HHH* 151 κἑ., καὶ West *HoHy* 14 κἑ.

60. Γιὰ τὴ δομὴ (καὶ τὸ περιεχόμενο) τοῦ ὕμνου βλ. κυρίως Podbielski *SHHA*·



[Εικ. 19] Πηλινο Ειδωλιο Αρτεμιδος
(ἀγνώστου προελεύσεως, περὶ τὸ 300 π.Χ. *KM*).
[Δεξιά:] Μαρμαρινο Αγαλμα Ηρας (*Σαλαμίς*, 2ος αἰ. μ.Χ. *KM*)

Το Προοιμιο ἀρχίζει μὲ ἐπίκληση στὴ *Μοῦσα* –ποὺ ἐνθυμίζει τὸ προοίμιο τῆς *Ὀδυσσείας*– νὰ τραγουδήσει τὰ ἔργα τῆς πολύχρυσης Κύπριδος Ἀφροδίτης (*Μοῦσά μοι ἔννεπε ἔργα πολυχρύσου Ἀφροδίτης | Κύπριδος*) καὶ συνεχίζει μ' ἕνα μακροσκελὲς παράθεμα ποὺ ἀναφέρεται στὴν παντοδυναμία τῆς θεᾶς. Ἡ δομή του εἶναι περίπλοκη, περίτεχνη καὶ προβληματική, ἐξαιτίας μιᾶς μακρᾶς –καὶ ἀσυνήθιστης– παρέκβασης, ποὺ τὸ διασπᾶ σὲ τρία μέρη: (α΄) στ. 1-6: Επικλητικο Ρημα (*ἔννεπε* ἀντὶ τοῦ συνήθους *ἄειδε*), Ονομα τῆς θεᾶς (σὲ ἀντίστροφη ἀπὸ τὴν κανονικὴ σειρά), Συντομο παραθεμα (*πολυχρύσου … Κύπριδος, ἥ τε θεοῖσιν ἐπὶ γλυκὺν ἵμερον ὦρσε*, μὲ τὸ *Κύπριδος* νὰ καταλαμβάνει καὶ πάλι –χαρακτηριστικὰ γιὰ τοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη– τὴν ἀρχὴ τοῦ β΄ στίχου) καὶ –στὴ συνέχεια– ἐπέκταση τοῦ παραθέματος ἢ «περιγραφὴ» τῆς παντοδυναμίας τῆς θεᾶς σ' ἕνα σχῆμα Priamel, ποὺ διακόπτεται ἀπὸ τὴν παρέκβαση. (β΄) στ. 7-33: Ἡ Παρεκβαση[61], ὅπου ἀναφέρονται τρεῖς θεές –ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἄρτεμη, καὶ ἡ Ἑστία– τῶν ὁποίων «τὰ μυαλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πείσει ἢ νὰ ἀπατήσει». Τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς θεὲς συνοδεύει ἕνα σύντομο καὶ περιεκτικὸ παράθεμα, ὥστε νὰ συναπαρτίζονται τρεῖς ἐπιμέρους ἑνότητες, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ χαρακτηριστοῦν μικροὶ «περιγραφικοὶ» ὕμνοι (ἐκτάσεως 8, 5 καὶ 12 στίχων ἀντίστοιχα). Ἡ παρέκβαση συνδέεται μὲ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἑπόμενα μὲ τὴ γνωστὴ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο τεχνικὴ τῆς κυκλικῆς σύνθεσης (Ring-composition): α΄ στίχος τῆς παρέκβασης *τρισσὰς δ' οὐ δύναται πεπιθεῖν φρένας οὐδ' ἀπατῆσαι* / τελευταῖος στίχος της *τάων οὐ δύναται πεπιθεῖν φρένας οὐδ' ἀπατῆσαι* (ὁ ἴδιος τυπικὸς στίχος). (γ΄) στ. 34-44: Ὁλοκλήρωση τοῦ σχήματος Priamel καὶ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸν Δία (ἄμεσα) καὶ στὴν Ἥρα (ἔμμεσα, μέσω τοῦ Δία). Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ὕμνου παίρνει ἔτσι τὴν ἑξῆς μορφή: «Μούσα, τὰ ἔργα ψάλλε μου τῆς Ἀφροδίτης τῆς πολύχρυσης, | τῆς Κύπριας θεᾶς, ποὺ στοὺς θεοὺς γλυκὺ σήκωσε πόθο | καὶ δάμασε τὰ φύλα τῶν θνητῶν ἀνθρώπων | καὶ τὰ θεόθρεφτα πουλιὰ καὶ τὰ θηρία ὅλα, | κι ὅσα ἡ στεριὰ τρέφει πολλὰ κι ὅσα ὁ πόντος· | κι ὅλοι γιὰ τὰ ἔργα γνοιάζονται τῆς ὡριοστέφανης Κυθέρειας. ‖ Τριῶν μονάχα τὰ μυαλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πείσει ἢ νὰ ἀπατήσει: ‖ τοῦ ἀσπιδοφόρου Δία τῆς κόρης τῆς γλαυκομάτας Ἀθηνᾶς … τῆς θορυβώδους Ἄρτεμης μὲ τὰ χρυσὰ τὰ βέλη …, τῆς κόρης τῆς σεμνῆς τοῦ Κρόνου,

Smith *NM*· van der Ben *HAphr.* Πβ. C. Segal, "The Homeric Hymn to Aphrodite: A Structuralist Approach", *CW* 67 (1974) 205-12, καὶ E. Pellizer, "Tecnica compositiva e struttura genealogica nell' Inno ad Afrodite", *QUCC* 27 (1978) 115-44.

61. Βλ. F. Jouan, "Thetis, Hestia et Athéna", *REG* 69 (1956) 290 κἑ., καὶ Clay *Olymp.* 158 κἑ.



[Εικ. 20] Ερμης (*Κερύνεια* [Καζάφανι], μέσα 5ου αἰ. π.Χ. *KM*)

τῆς Ἑστίας. Ἐτούτων τὰ μυαλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πείσει ἢ νὰ ἀπατήσει. ‖ Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅμως τίποτα τῆς Ἀφροδίτης δὲν ξεφεύγει, | οὔτε ἀπ' τοὺς μακάριους θεοὺς οὔτε ἀπ' τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους. Ὡς καὶ τοῦ Δία τὸν νοῦ ξεπλάνεψε τοῦ τερπικέραυνου |…|. Ὅσες φορὲς τὸ θέλησε τὸν συνετό του νοῦ ἐξαπατώντας | εὔκολα μὲ θνητὲς τὸν ἔσμιξε γυναῖκες, τὴν Ἥρα ἀποκοιμίζοντας τὴν ἀδελφὴ καὶ σύζυγό του, | ποὺ ἔξοχη στὴν ὀμορφιά … καὶ πιὸ ἔνδοξη ἀπ' ὅλες τὶς γυναῖκες (εἶναι) … καὶ σεβαστή, κι ἔξοχα καὶ λαμπρὰ ἔργα ξέρει.»

Εἶναι προφανὲς πὼς μ' ἕναν ἐπίλογο θὰ μποροῦσε ὁ ὕμνος νὰ σταματᾶ ἐδῶ ὡς «περιγραφικὸς» ὕμνος· καὶ πὼς ἡ μακρὰ παρέκβαση, ποὺ διασπᾶ τὸ σχῆμα Priamel κατὰ τρόπον μοναδικό, ἐγείρει εὔλογο τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸν σκοπὸ ποὺ ἐξυπηρετεῖ, γιατί ὀνομάζονται καὶ ἐξυμνοῦνται ἀναλυτικὰ αὐτὲς οἱ τρεῖς θεές (Ἀθηνᾶ, Ἄρτεμη, Ἑστία), σ' ἕναν ὕμνο στὴν Ἀφροδίτη, πολὺ περισσότερο ποὺ τὸ ποίημα φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ εἶναι ὕμνος στὴν παντοδυναμία τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτα.

Το Κυριο Μερος –τὸ Μυθικο ἢ Επικο μέρος, ἡ *pars epica*– τοῦ ὕμνου εἶναι καὶ αὐτὸ περίπλοκο καὶ περίτεχνα οἰκοδομημένο. Εἰσάγεται μὲ τοὺς στ. 45-52, ὅπου ἡ ἀπόφαση τοῦ Δία νὰ ἐμβάλει στὴν Ἀφροδίτη πόθο γιὰ θνητὸν ἄντρα, γιὰ νὰ πάψει νὰ καυχιέται γελώντας πὼς ἔσμιξε θεοὺς μὲ θνητὲς γυναῖκες καὶ μὲ θνητοὺς θεές, καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἑξῆς ἐπιμέρους τμήματα. (α΄) στ. 53-91: Ἔρωτας τῆς Ἀφροδίτης γιὰ τὸν Ἀγχίση, στολισμὸς τῆς θεᾶς καὶ ἐμφάνισή της στὸν Ἀγχίση, ποὺ τὴν ἐρωτεύεται. (β΄) στ. 92-154: διάλογος «θνητῆς» – θνητοῦ. (γ΄) στ. 155-84: Ἔρωτας, ὕπνος γλυκός, ξύπνημα καὶ τρόμος τοῦ θνητοῦ σὰν ἀτενίζει τὴ θεά. (δ΄) στ. 185-290: «διάλογος» θνητοῦ – θεᾶς, ποὺ προφητεύει τὸ μέλλον τοῦ Ἀγχίση καὶ τοῦ Αἰνεία. (ε΄) στ. 291: ἡ θεὰ ἀπέρχεται στὸν οὐρανό.

(α΄) Ἀπὸ τὸ πρῶτο τμῆμα, τὸ πιὸ λυρικὸ ἀπ' ὅλα, ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ διάσπαση τοῦ θέματος τοῦ στολισμοῦ τῆς θεᾶς, τὴν ὥρα ποὺ τὴν περιποιοῦνται οἱ Χάριτες στὴν Πάφο καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἐμφανίζεται στὸν Ἀγχίση κι ἐκεῖνος θαυμάζει τὴν περιβολὴ καὶ τὴν ὀμορφιά της (ἐνῶ στὸν Ὅμηρο, ὅπου ἡ Ηρα στολίζεται στὸν Ολυμπο γιὰ νὰ σαγηνέψει τὸν Δια, στὸ Ξ 153 κἑ., ἀπ' ὅπου πιθανῶς ἀντλεῖ ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου μας, τὸ θέμα ἐμφανίζεται ἐνιαῖο).

(β΄) Ὁ διάλογος «θνητῆς» – θνητοῦ στὸ β΄ τμῆμα ἀρχίζει μὲ τὴν προσφώνηση τῆς «ἄνασσας» ἀπὸ τὸν ἐρωτοχτυπημένο Ἀγχίση, ποὺ ζητᾶ νὰ μάθει ποιά θεὰ εἶναι ἢ ποιά νύμφη, νὰ τῆς κάνει βωμὸ νὰ τὴ λατρέψει. Ἐκείνη τοῦ ἀπαντᾶ πὼς δὲν εἶναι θεά (στ. 109-10 *οὔ τίς τοι θεός εἰμι … | ἀλλὰ καταθνητή γε, γυνὴ δέ με γείνατο μήτηρ*), πὼς εἶναι κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῶν Φρυγῶν Ὀτρέα, ποὺ τὴν ἅρπαξε ὁ Ἑρμῆς γιὰ νὰ γίνει γυναίκα τοῦ Ἀγχίση καὶ νὰ τοῦ προσφέρει λαμ-

πρὰ τέκνα. Ὁ Ἀγχίσης ἀνταπαντᾶ (στ. 145 κἑ.): «Ἐὰν στ' ἀλήθεια εἶσαι θνητή … δική μου σύζυγος θὰ λέγεσαι γιὰ πάντα· | κανένας ἔπειτα ἀπ' τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους | δὲν θὰ μὲ συγκρατήσει ἐδῶ, πρὶν σ' ἔρωτα μὲ σένανε νὰ σμίξω (…). Καὶ θά 'θελα ἔπειτα, μὲ τὶς θεὲς γυναίκα ὅμοια, | στὴν κλίνη τὴ δική σου ἀφοῦ ἀνεβῶ στὰ δώματα τοῦ Ἄδη μέσα νά 'μπω». Ἀξιοσημείωτο εἶναι ἐδῶ –ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Ἀγχίση– τὸ στοιχεῖο τῆς κυκλικῆς σύνθεσης, ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ παρεμβληθεῖ στὸν λόγο τῆς Ἀφροδίτης ἡ ἁρπαγὴ τῆς κόρης τοῦ Ὀτρέα ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ: *νῦν δέ μ' ἀνήρπαξε χρυσόρραπις Ἀργειφόντης | ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος* (…) | *ἔνθεν μ' ἥρπαξε χρυσόρραπις Ἀργειφόντης* (στ. 117-21). Ὁ διάλογος εἶναι σύμμετρος. Τὸν ἀνοίγει καὶ τὸν κλείνει ὁ Ἀγχίσης (ὁ θνητὸς ἄντρας).

(γ΄) Ἀκολουθεῖ ὁ ἔρωτας, ὁ γλυκὺς ὕπνος, τὸ ξύπνημα ἀπὸ τὴ θεόμορφη πιὰ Ἀφροδίτη κι ὁ τρόμος τοῦ θνητοῦ σὰν βλέπει τὴ θεὰ μπροστά του. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἐδῶ ἡ περιγραφὴ τῆς περιβολῆς τῆς Ἀφροδίτης τὴν ὥρα ποὺ ξεντύνεται γιὰ ἔρωτα καὶ –ἀόριστα– τὴν ὥρα ποὺ παίρνει ξανὰ τὴ θεϊκὴ μορφή της, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ διάσπαση τοῦ θέματος (δίνοντάς μας ἔτσι συνολικὰ δ ι π λ ὴ δ ι ά σ π α σ η). Ἀξιοσημείωτα –γιὰ τὸ ὅλο νόημα τοῦ ὕμνου– εἶναι καὶ τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ ποὺ κλείνουν τὴν περιγραφὴ τοῦ ἔρωτα (στ. 166-7): «κι ἔτσι κι αὐτὸς μὲ θέλημα θεῶν καὶ μοίρα | μ' ἀθάνατη κοιμήθηκε θεὰ θνητός, | ἐπίγνωση μὴ ἔχοντας». (Κι ἐδῶ θὰ μποροῦσε νὰ κλείσει –μ' ἕναν ἐπίλογο– ὁ ὕμνος.)

(δ΄) Ὁ «διάλογος» τῆς θεᾶς μὲ τὸν Ἀγχίση εἶναι τὸ ἑπόμενο –καὶ μέγιστο– τμῆμα τοῦ Μυθικοῦ μέρους (στ. 185-290). Ὁ ΑΓΧΙΣΗΣ συνειδητοποιώντας τί τοῦ 'χει συμβεῖ ἐκλιπαρεῖ τὴ θεὰ ἔλεος νὰ δείξει, «γιατὶ ὁ ἄντρας θαλερόβιος μετὰ δὲν εἶναι ὅποιος μὲ ἀθάνατες θεὲς ξαπλώνει» (στ. 185-90, 6 μόνο στίχοι). Ἡ ΑΦΡΟΔΙΤΗ (στ. 192-240, 99 στίχοι), δίνοντάς του θάρρος, τοῦ προφητεύει τὴ γέννηση τοῦ Αἰνεία καὶ τὸν προειδοποιεῖ νὰ μὴν καυχηθεῖ ποτὲ πὼς κοιμήθηκε μαζί της, γιατὶ θὰ τὸν κατακεραυνώσει ὁ Δίας.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ εἶναι, ὅπως καὶ τὸ προοίμιο, πολύπλοκος ἀλλ' ὄχι καὶ τόσο περίτεχνα οἰκοδομημένος ὅσον ἀφορᾶ στοὺς ἐξωτερικοὺς ἁρμοὺς τῶν ἐπιμέρους τμημάτων, ποὺ ὁρίζονται κυρίως ἀπὸ δύο παρεκβάσεις. Στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου της ἡ θεὰ δίνει στὸν Ἀγχίση θάρρος, τονίζοντάς του πὼς δὲν ἔχει νὰ πάθει κανένα κακὸ ἀπ' αὐτή, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἄλλους θεούς, γιατὶ εἶναι στ' ἀλήθεια ἀγαπητὸς σ' αὐτούς. Ἀκολουθεῖ (στοὺς στ. 196-201) ἡ προφητεία γιὰ τὸν Αἰνεία καὶ τοὺς λαμπροὺς ἀπογόνους του, μὲ τὴν αἰτιολόγηση τοῦ ὀνόματος στὴ μέση (σὲ δύο στίχους ποὺ διασποῦν τὴ λογικὴ ἀκολουθία τῆς ἑνότητας, ὄντας ἀσύνδετοι μὲ τὸν προηγούμενο

καὶ τοὺς ἑπόμενους στίχους): ὁ *Αἰνείας* θὰ ὀνομαστεῖ ἔτσι γιὰ τὸ *αἰνὸν ἄχος* (τὸν φοβερὸ καημό) τῆς μάνας του, ποὺ σὲ θνητοῦ ξάπλωσε ἄντρα κλίνη· γιὰ τῆς μάνας του τὸν καημό, ὄχι γιὰ τὸν δικό του, ὅπως στὴν 9η ραψωδία τῆς *Ἰλιάδος* τῆς Μάρπησσας ἡ κόρη ἀποκαλεῖται *Ἀλκυόνη* γιατὶ ἡ μάνα της ἔκλαιε σὰν θαλασσοπούλι ὅταν τὴν ἅρπαξε ὁ Ἀπόλλωνας (θνητὴν θεός). Μὲ ἕνα ἁπλὸ *ἤτοι* («στ' ἀλήθεια» ἢ «ὡς γνωστό») εἰσάγεται ἡ μακρὰ παρέκβαση (στ. 202-255) γιὰ τὸν Γανυμήδη –ποὺ τὸν ἅρπαξε ὁ Δίας γιὰ νὰ οἰνοχοεύει, ἀθάνατος κι ἀγέραστος, στὸν Ὄλυμπο– καὶ τὸν Τιθωνό, ποὺ τὸν ἐρωτεύτηκε ἡ Ἠὼς καὶ ζήτησε γι' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Δία ἀθανασία, μὰ ξέχασε «τὴ νιότη νὰ ζητήσει καὶ τὰ ὀλέθρια ἀπὸ πάνω του νὰ ξύσει γηρατιά» (φράση σπάνια, ποὺ θυμίζει ἔντονα τὴν ἱστορία τοῦ Φοίνικα στὴν 9η ραψωδία τῆς *Ἰλιάδος*[62]).

Τὰ δύο παραδείγματα, τοῦ Γανυμήδη καὶ τοῦ Τιθωνοῦ, παρατάσσονται ἁπλῶς τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, μὲ τὴ φράση *ὣς δ' αὖ* («ἔτσι πάλι») ἀνάμεσά τους. Ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἐφαρμογὴ τῶν δύο παραδειγμάτων στὴν ἐδῶ περίπτωση (στ. 239-54) δὲν εἶναι θεωρητικὰ εὔκολη οὔτε στὴν πράξη ἱκανοποιητική: «Τέτοιον (σὰν τὸν Τιθωνό, προφανῶς) ἐγὼ τουλάχιστο μέσ' στοὺς ἀθανάτους δὲν θὰ σὲ διάλεγα | ἀθάνατος νὰ εἶσαι καὶ στὸν αἰώνα τὸν ἅπαντα νὰ ζεῖς. | Ἂν ὅμως τέτοιος ὄντας στὴν ὀμορφιὰ καὶ στὸ παράστημα | θὰ ζοῦσες, κι ἄντρας δικός μου θὰ λεγόσουν, | τότε καημὸς τὰ συνετὰ μυαλά μου δὲν θὰ περικάλυπτε. | Μὰ τώρα γρήγορα γῆρας πάγκοινο θὰ σὲ περικαλύψει | ἀνελέητο, ποὺ τοὺς κοντοζυγώνει τοὺς ἀνθρώπους, | ὀλέθριο, δυσβάσταχτο, ποὺ κι οἱ θεοὶ βεβαίως τὸ μισοῦν. | Γιὰ μὲ ἐπιπρόσθετη ντροπὴ μεγάλη μέσ' στοὺς ἀθάνατους θεοὺς | παντοτινὰ θὰ ὑπάρχει κι ἀκατάπαυστα ἐξαιτίας σου, | ποὺ πρὶν τὰ ἐρωτόλογα καὶ τὰ σχεδιάσματά μου, μὲ τὰ ὁποῖα ὅλους κάποτε | τοὺς ἀθανάτους ἔσμιξα μ' ὁλόθνητες γυναῖκες, | ἀντίκρυζαν μὲ δέος· γιατὶ ὅλους τὰ δικά μου σχέδια δαμάζουν. | Μὰ τώρα πιὰ τὸ στόμα μου δὲν θ' ἀνοιχτεῖ νὰ ὀνοματίσει | τοῦτο μέσ' στοὺς ἀθάνατους, γιατὶ πάρα πολὺ τυφλώθηκα | ἐλεεινὰ κι ἀκαταφρόνητα, κι ἀποπλανήθηκα στὸν νοῦ, | καὶ στὴν κοιλιὰ παιδὶ ἔπιασα μ' ἕνα θνητὸ πλαγιάζοντας». Ὁλοκληρώνεται ἔτσι, ἀφήνοντας ποικίλα ἐρωτήματα γιὰ τὴ φύση καὶ τὴ χρησιμότητά της, ἡ μακρὰ παρέμβαση[63]. Καὶ ὁ ποιητὴς ξαναπιάνει –μὲ ἀφορμὴ τὸν τελευταῖο στίχο (255)– τὸ θέμα

62. Ι 444-7 *ὣς ἂν ἔπειτ' ἀπὸ σεῖο, φίλον τέκος, οὐκ ἐθέλοιμι | λείπεσθ', οὐδ' εἴ κέν μοι ὑποσταίη θεὸς αὐτὸς | γῆρας ἀποξύσας θήσειν νέον ἠβώοντα, | οἷον ὅτε πρῶτον λίπον Ἑλλάδα καλλιγύναικα*. Γιὰ τὴ φράση *γῆρας ἀποξύσας* βλ. van der Ben *HAphr* 28 κἑ., γιὰ τὴ μορφὴ καὶ τὸν λόγο τοῦ Φοίνικα Α. Β. *ΜΑΦ* 47 κἑ. / *MAPh*^{2} 61 κἑ.

63. Βλ. Clay *Olymp.* 185 κἑ., μὲ βιβλιογραφία.



[Εικ. 21] ΝΥΜΦΑΙ, ΕΡΜΗΣ, ΔΙΟΝΥΣΟΣ (…) (*Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Αἰῶνος»], 4ος αἰ. μ.Χ.)

τοῦ Αἰνεία, ποὺ εἶχε ἀφήσει στὸν στ. 202 (οὐσιαστικὰ στὸν στ. 199), ὄχι ὅμως γιὰ νὰ ἐπανέλθει στὴν ἀφετηρία (ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ τεχνικὴ τῆς κυκλικῆς σύνθεσης), ἀλλὰ γιὰ νὰ συνεχίσει τὴ διήγηση. Τρεῖς νέοι διηγηματικοὶ στίχοι (256-58): Θὰ τὸν πάρουν μόλις γεννηθεῖ οἱ νύμφες τοῦ βουνοῦ καὶ θὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καὶ νέα παρέκβαση γιὰ τὶς νύμφες, πού ’ναι θνητές (στ. 259-72). Ἡ ἐπαναφορὰ στὴν ἀφετηρία –τὴν ἀνατροφὴ τοῦ Αἰνεία ἀπὸ τὶς νύμφες– γίνεται τώρα κυκλικά: Ὁ στ. 273 ἀνακεφαλαιώνει τοὺς στ. 256-58 (μὲ χαρακτηριστικὸ τὸ ρῆμα *θρέψουσι*). Τὸ ἑπόμενο τμῆμα (στ. 274-80) ὁλοκληρώνει τὴν προφητεία γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Αἰνεία (ποὺ προβλέπεται λαμπρό: *μάλα γὰρ θεοείκελος ἔσται*, 279), ἐπαναφέροντας τὸν λόγο νοηματικὰ –ὄχι ὅμως καὶ φραστικὰ– στοὺς στ. 196-201. Ὁ λόγος τῆς Ἀφροδίτης τελειώνει (στοὺς στ. 281-90) μὲ τὴ ρητὴ ἐντολή της στὸν Ἀγχίση νὰ λέει, ὅταν τὸν ρωτοῦν, πὼς μάνα τοῦ Αἰνεία εἶναι μιὰ νύμφη ροδοπρόσωπη, γιατὶ ἂν καυχηθεῖ πὼς ἔσμιξε ἐρωτικὰ μὲ τὴν ὡριοστεφάνωτη Κυθέρεια ὁ Δίας χολωμένος μὲ κεραυνὸ θὰ τὸν χτυπήσει ὠχρόμαυρο. «Σοῦ ’χουν λεχθεῖ τὰ πάντα· κι ἐσὺ στὸν νοῦ σου βάζοντάς τα | κρατήσου καὶ μὴ μ’ ὀνοματίζεις, μὰ τὴν ὀργὴ φοβοῦ τῶν θεῶν».

Ἐδῶ τελειώνει ὁ μακρὸς λόγος τῆς Ἀφροδίτης. Μποροῦμε νὰ μιλᾶμε γιὰ μιὰ σύνθετη καὶ ἐξελισσόμενη κυκλικὴ σύνθεση τοῦ τύπου: Α (*θάρσει· φίλος ἐσσὶ θεοῖσι*) Β (Αἰνείας) Γ (α΄ 1. Γανυμήδης, 2. Τιθωνός, β΄. ἐφαρμογή: ἄχος καὶ ὄνειδος θεᾶς) Β΄ (αβα΄: ἀνατροφή – νύμφες – ἀνατροφὴ ΑΙΝΕΙΑ) Α΄ (?, μεῖνε *φίλος θεοῖσιν*). Γιὰ ὅποιον ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὴ μοναδικὴ τελειότητα τῆς κυκλικῆς σύνθεσης τῶν λόγων τῆς *Ἰλιάδος* –μὲ ἀποκορύφωμα τὸν ἀριστουργηματικὸ λόγο τοῦ Φοίνικα στὴν 9η ραψωδία– ἡ ἐδῶ σύνθεση δείχνει νὰ βρίσκεται στὴ σκιὰ ἐκείνης. Ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου στὴν Ἀφροδίτη φαίνεται περισσότερο νὰ τραγουδᾶ αὐθόρμητα παρὰ νὰ συνθέτει, πράγμα ποὺ μᾶς θυμίζει περισσότερο τὸν συναισθηματικὰ φορτισμένο λόγο τοῦ Ἀχιλλέα στὴν ἴδια ἑνότητα (ὅταν, ἀπαντώντας στὸν Ὀδυσσέα, λέει πὼς θὰ *ἀποείπῃ*, θὰ ἀφήσει ἐλεύθερο τὸν ἐσωτερικό του κόσμο νὰ ξεσπάσει), παρὰ τὸν σοφὰ οἰκοδομημένο λόγο τοῦ Φοίνικα. Οἱ ἅρμοὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ τῆς Ἀφροδίτης δὲν εἶναι ἄψογοι ἐξωτερικά. Μὰ ἐσωτερικὰ τὰ νήματα ποὺ πλέκουν τὸν λόγο εἶναι ποικίλα, καὶ προφανῆ: μὲ μ ι ὰ σ η μ α ν τ ι κ ὴ ἐ ξ α ί ρ ε σ η, ποὺ ἀφορᾶ στὴν παρεμβολὴ τῶν «παραδειγμάτων» τοῦ Γανυμήδη καὶ τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τὴν –προβληματικὴ– ποιητικὴ σκοπιμότητά τους.

(ε΄.) Ἀκολουθεῖ μ’ ἕνα στίχο (291) τὸ τέλος τοῦ Ἐπικοῦ μέρους («ἔτσι ἀφοῦ μίλησε, στὸν οὐρανὸ τὸν ἀνεμοδαρμένο πέταξε», καὶ ὁ ΕΠΙΛΟΓΟΣ, σύντομος κι αὐτὸς (στ. 292-3): ὁ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ (*Χαῖρε θεά*) καὶ τὸ σύντομο ΠΑΡΑΘΕΜΑ, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ καὶ σημαν-

τικὴ μνεία τῆς Κύπρου («ποὺ τὴν καλοκτισμένη Κύπρο γνοιάζεσαι»), καὶ ἡ ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ γιὰ μετάβαση σὲ ἄλλον ὕμνο. Λείπει ἡ εὐχή (τὸ β΄ ἀπὸ τὰ τρία συνήθη στοιχεῖα τῶν ὑμνικῶν ἐπιλόγων).

Ἡ μεθοδικὴ ἐξέταση τῆς δομῆς τοῦ ὕμνου ὁδηγεῖ ἀβίαστα στὸ συμπέρασμα γιὰ ἔντονη ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου καὶ στενὴ συνάφεια μ᾽ αὐτὸν (ἀφ᾽ ἑνός) καὶ γιὰ σχέση μὲ τὴν Κύπρο (ἀφ᾽ ἑτέρου).

Τὸ κύριο θέμα τοῦ ὕμνου, ὁ ΜΥΘΟΣ γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς Ἀφροδίτης μὲ τὸν Ἀγχίση καὶ τὴ γέννηση τοῦ Αἰνεία ἀπ᾽ αὐτόν, εἶναι γνωστὸς τόσο στὸν Ὅμηρο ὅσο καὶ στὸν Ἡσίοδο. Στὴν *Ἰλιάδα*, ὅπου ὁ Αἰνείας ἐμφανίζεται συχνά, ὁ ποιητὴς δὲν χάνει εὐκαιρία νὰ ἀναφερθεῖ στὴ θεϊκὴ καταγωγή του: Β 819-21 *Δαρδανίων αὖτ᾽ ἦρχεν ἐὺς πάϊς Ἀγχίσαο, | Αἰνείας, τὸν ὑπ᾽ Ἀγχίσι τέκε δῖ᾽ Ἀφροδίτη | Ἴδης ἐν κνημοῖσι θεὰ βροτῶι εὐνηθεῖσα* (: τῶν Δαρδάνων βασιλιὰς ἦταν ὁ λαμπρὸς γιὸς τοῦ Ἀγχίση, | ὁ Αἰνείας, ποὺ ἀπ᾽ τὸν Ἀγχίση γέννησε ἡ θεία Ἀφροδίτη | στῆς Ἴδης τοὺς δρυμοὺς θεὰ μὲ θνητὸ ἀφοῦ ξάπλωσε)· Ε 247-8 *Αἰνείας δ᾽ υἱὸς μὲν ἀμύμονος Ἀγχίσαο | εὔχεται ἐκγεγάμεν, μήτηρ δέ οἱ ἐστ᾽ Ἀφροδίτη* (: καυχιέται ὁ Αἰνείας πὼς εἶναι γιὸς τοῦ ἀψεγάδιαστου Ἀγχίση, καὶ μάνα του εἶναι ἡ Ἀφροδίτη), καὶ Ε 468 *Αἰνείας, υἱὸς μεγαλήτορος Ἀγχίσαο·* Ε 311-3 (θὰ χανόταν ὁ Αἰνείας, ἂν δὲν ἐπενέβαινε ἡ κόρη τοῦ Δία Ἀφροδίτη, ἡ μάνα του, ποὺ τὸν γέννησε ἀπ᾽ τὸν Ἀγχίση ὄντας ἔβοσκε βόδια:) *Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη, | μήτηρ, ἣ μιν ὑπ᾽ Ἀγχίσι τέκε βουκολέοντι·* Υ 105-6 (λόγια τοῦ Ἀπόλλωνα στὸν Αἰνεία:) *καὶ δέ σέ φασι Διὸς κούρης Ἀφροδίτης | ἐκγεγάμεν*, καὶ 208-9 *αὐτὰρ ἐγὼν υἱὸς μεγαλήτορος Ἀγχίσαο | εὔχομαι ἐκγεγάμεν, μήτηρ δέ μοί ἐστ᾽ Ἀφροδίτη* (ἐγώ, λέει ὁ Αἰνείας, ἀπὸ τὸν μεγαλόκαρδο Ἀγχίση | καυχιέμαι πὼς ἔχω γεννηθεῖ, καὶ μάνα μου εἶναι ἡ Ἀφροδίτη). Καὶ στὴ *Θεογονία* (στ. 1008-10) ὁ Ἡσίοδος τραγουδᾶ: *Αἰνείαν δ᾽ ἄρ᾽ ἔτικτεν ἐυστέφανος Κυθέρεια, | Ἀγχίσι ἥρωι μιγεῖσ᾽ ἐρατῆι φιλότητι | Ἴδης ἐν κορυφῆισι πολυπτύχου ἠνεμοέσσης* (: τὸν Αἰνεία ὡς γνωστὸ γέννησε ἡ ὡριοστέφανη Κυθέρεια, | μὲ τὸν ἥρωα Ἀγχίση σ᾽ ἔρωτα γκαρδιακὸ ἀφοῦ ἔσμιξε | στῆς Ἴδης τὶς κορφὲς τῆς πολύπτυχης τῆς ἀνεμοδαρμένης). Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς παρουσίασης τοῦ μύθου ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο μαρτυρεῖ ἀναντίρρητα πὼς ὁ μύθος εἶναι ἤδη εὐρύτατα διαδεδομένος, μολονότι ἀναλυτικὰ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν μεγάλον ὕμνον *Εἰς Ἀφροδίτην*. Μὲ τοὺς κανόνες τῆς oral poetry κρινόμενο αὐτὸ σημαίνει πὼς τόσο ὁ Ὅμηρος ὅσο καὶ ὁ Ἡσίοδος ἔχουν πιθανῶς ὑπ᾽ ὄψιν τους μιὰ σχετικὴ πηγὴ ἀναλυτική, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελεῖ πηγὴ καὶ γιὰ τὸν ὕμνο στὴν Ἀφροδίτη, τὸν πιὸ «Ὁμηρικὸ» καὶ τὸν πιὸ παλιὸ ἀπὸ τοὺς ὕμνους, ὅπως ἔχουν ἀποδείξει ἐπάλληλες καὶ ἐξαντλητικὲς ἔρευνες τὰ τελευταῖα χρόνια· μὰ –μὲ τοὺς κανόνες καὶ πάλι τῆς oral poetry–

δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ καὶ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ λανθάνει ἐδῶ μιὰ μεταγενέστερη παραλλαγὴ παλαιότερου ἔργου, ἀπ' ὅπου ἄντλησε ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος· τὸ παράδειγμα τῶν *Κυπρίων ἐπῶν* εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ καὶ ὁ παραλληλισμὸς ἀναπόφευκτος.

Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ ἐμφανίζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι στὸν Ὅμηρο καὶ στὸν Ἡσίοδο οὐδεμία νύξη γίνεται γιὰ τιμωρία καὶ ὄνειδος τῆς Ἀφροδίτης, γιὰ ἐπιβολὴ τοῦ ἔρωτα ἀπὸ τὸν Δία καὶ γιὰ ἐντολὴ τῆς θεᾶς στὸν Ἀγχίση νὰ ἀποκρύψει τὴν καταγωγὴ τοῦ Αἰνεία. Ἀντίθετα, ὁ τελευταῖος καυχιέται ἀπερίφραστα (σὲ δύο διαφορετικὰ χωρία τῆς *Ἰλιάδος*) ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀγχίση καὶ τὴν Ἀφροδίτη. Εἶναι λοιπὸν ἀναπόφευκτο τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου *Εἰς Ἀφροδίτην* πιθανῶς ΠΡΩΤΟΤΥΠΕΙ βάζοντας τὴ θεὰ τοῦ ἔρωτα νὰ πέφτει θύμα τῆς δύναμης ποὺ αὐτὴ προσωποποιεῖ, μὲ ἀπόφαση τοῦ Δία, γιὰ νὰ πάψει νὰ περιγελᾶ τοὺς θεοὺς καὶ τὶς θεὲς ποὺ ἔχουν ἐμπλακεῖ σὲ ἔρωτες μὲ θνητὲς ὑπάρξεις. Τὸ μοτίβο ἐμφανίζεται στὸν ὕμνο διπλασιασμένο (α΄) στὸ εἰσαγωγικὸ μέρος τοῦ Μυθικοῦ τμήματος (στ. 45-52) καὶ (β΄) στὸν μακροσκελῆ λόγο –ἀπολογισμὸ καὶ προφητεία– τῆς θεᾶς (στ. 247 κἑ., μετὰ τὴν παρέκβαση τοῦ Γανυμήδη καὶ τοῦ Τιθωνοῦ), ἔμμεσα δὲ καὶ στὸ τέλος τοῦ λόγου της (στὴν ἐντολὴ πρὸς τὸν Ἀγχίση), κατὰ τρόπο ποὺ ἐγείρει ἐπιτακτικὸ τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ σκοπιμότητα ποὺ ἐξυπηρετεῖ ἡ πρωτοτυπία αὐτὴ τοῦ ποιητῆ (σ' ἕναν *ὕμνον* στὴν Ἀφροδίτη).

Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ γίνεται πιὸ πολύπλοκο ἂν συνδυαστεῖ μὲ ἐπιμέρους προβλήματα, καὶ κυρίως μὲ τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ σκοπιμότητα τῶν παρεκβάσεων (α΄) τοῦ Γανυμήδη καὶ τοῦ Τιθωνοῦ καὶ (β΄) τῶν θεαινῶν ποὺ δὲν ὑποκύπτουν στὴ δύναμη τῆς Ἀφροδίτης. Νὰ θεωρήσουμε τὶς παρεκβάσεις αὐτὲς ὡς μεταγενέστερη παρεμβολή, εἶναι μιὰ εὔκολη λύση. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ Ἑστία δὲν ἐμφανίζεται ἀλλοῦ στὸν ὕμνο, ἐνῶ ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἄρτεμις μόνο παρεμπιπτόντως ἀναφέρονται στὴ συνέχεια: στὸν στ. 94 ἡ Ἀθηνᾶ, στοὺς στ. 93 καὶ 118 ἡ Ἄρτεμις (κατὰ τρόπο ποὺ δὲν ἐπιτρέπει νὰ δεχθοῦμε ποιητικὴ σκοπιμότητα ἢ –ἔστω– δὲν αἰτιολογεῖ τὴν ἐμφάνισή τους στὸ προοίμιο). Οἱ δομικὲς ἀνάγκες, ὅπως ἔχουμε δεῖ, κάθε ἄλλο παρὰ ἐπιβάλλουν –ἢ δικαιολογοῦν– τὴν παρέκβαση αὐτή. Οἱ θεωρίες ποὺ ἔχουν ὡς τώρα διατυπωθεῖ[64] εἶναι ἐν μέρει ἢ συνολικὰ μὴ ἱκανοποιητικές: (α΄). Ἡ ὑπόθεση γιὰ ποίημα ποὺ συντέθηκε στὴ Μικρὰ Ἀσία πρὸς τιμὴν τῶν Αἰνειαδῶν δὲν δίνει διέξοδο σ' αὐτὰ τὰ προβλήματα. Ἐπιπρόσθετα προσκρούει στὰ πολλαπλὰ τεκμήρια

64. Βλ. Clay *Olymp.* 152 κἑ., μὲ βιβλιογραφία. Ὅτι ὁ Ὕμνος συντέθηκε πρὸς τιμὴν τῶν Αἰνειαδῶν μᾶλλον παρὰ τῆς θεᾶς (τὸ τελευταῖο τρίτο τοῦ 7ου αἰ. π.Χ.) ὑποστηρίζει τώρα καὶ ὁ West (*HoHy* 15 κἑ., μὲ σημ. 17).

γιὰ σύνθεση –ἢ τουλάχιστον μετάπλαση καὶ ἀπαγγελία– στὴν Κύπρο. Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ μπορεῖ ἁπλῶς νὰ ὁδηγήσει στὴν –παλαιότερη– πηγὴ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, ἴσως καὶ τοῦ ποιητῆ τοῦ ὕμνου μας κατὰ ἕνα μέρος. (β΄) Ἡ ἄποψη ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη ἱστορία ρομαντικοῦ ἔρωτα εἶναι ἀξιοπρόσεχτη καὶ ὄχι ἀνεδαφικὴ κατὰ ἕνα μέρος. Ἂς τὴν ἐξετάσουμε: τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ μιᾶς τέτοιας ἱστορίας εἶναι –ἦταν πάντα, ἰδιαίτερα στὰ βουκολικὰ εἰδύλλια– ἡ ΝΕΑΝΙΚΟΤΗΤΑ (ἢ παρορμητικότητα) τοῦ ΠΑΘΟΥΣ, ἡ ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΕΥΜΕΝΟΥ ΝΑ ΠΕΘΑΝΕΙ ἂν ὁ ἔρωτάς του ἀποδειχθεῖ ἀνέφικτος, καὶ ἡ ΘΕΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΜΕΝΟΥ. Ἂν τὴ δοῦμε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀγχίση, ἡ ἄποψη αὐτὴ ἑρμηνεύει τὸ περιεχόμενο τοῦ ὕμνου –καὶ ἐμφανίζει ἀξιοσημείωτη ἑνότητα– ὡς πρὸς τὸ προοίμιο ἐξαιρουμένης τῆς παρέκβασης, ὡς πρὸς τὸ πρῶτο διηγηματικὸ-περιγραφικὸ μέρος τοῦ ἐπικοῦ τμήματος (στ. 45-91), κυρίως ὡς πρὸς τὸν διάλογο «θνητῆς» – θνητοῦ (στ. 92-154, ὅπου ἔχουμε τονίσει τοὺς τελευταίους στ. 151-4), ὡς πρὸς ἕνα τμῆμα τοῦ δεύτερου διηγηματικοῦ μέρους (στ. 155-67) καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐπίλογο. Κατὰ βάση ὅμως μένουν πάλι τὰ ἴδια προβλήματα, ὅσο κι ἂν συνδυαστεῖ ἡ ἄποψη αὐτὴ μὲ τὴν προηγούμενη. (γ΄) Ἡ ὑπόθεση γιὰ πρόθεση τοῦ ποιητῆ νὰ τονίσει τὴν παντοδυναμία τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτα (ποὺ ὑποκύπτει καὶ ἡ ἴδια στὴ δύναμη ποὺ προσωποποιεῖ) δὲν ἐξηγεῖ οὔτε τὴν ἐπέμβαση τοῦ Δία οὔτε τὶς ἐξαιρέσεις ποὺ τονίζονται στὴν παρέκβαση τοῦ προοιμίου, οὔτε –ἀκόμα– τὸ ὄνειδος τῆς θεᾶς. Πρέπει, λοιπόν, νὰ ἀναζητήσει κανεὶς μιὰ πιὸ σύνθετη ἑρμηνεία, στηριγμένη σὲ κάποιες ἐπισημάνσεις ποὺ ἔχουμε ἤδη ἐκθέσει:

(1.) Ὁ ποιητὴς τοῦ Ὕμνου ἔχει μπροστά του μιὰ προομηρικὴ πηγὴ εὐρύτατα διαδεδομένη καὶ ἐκτενῆ. (2.) Δέχεται ἔντονη τὴν ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου (μὲ χαρακτηριστικὴ τὴν ἐπίδραση τῆς 9ης ραψωδίας τῆς *Ἰλιάδος*) καὶ τοῦ Ἡσιόδου. (3.) Βρισκόμαστε στὸν 7ον αἰώνα, τὴν ἐποχὴ τῆς συνύπαρξης ἀρχαϊκοῦ ἔπους καὶ ἀρχαϊκοῦ λυρισμοῦ, τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀρχίλοχου καὶ τοῦ Μίμνερμου καὶ τοῦ Ἀλκμάνα. Νέες ἰδέες, νέες κοινωνικὲς καὶ βιοθεωρικὲς ἀντιλήψεις καὶ νέα ποιητικὰ ρεύματα ἔχουν ἀρχίσει σιγὰ-σιγὰ νὰ παίρνουν τὴ θέση τῶν παλαιῶν. (4.) Ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου (ὅπως κάθε ἀοιδός) πάνω ἀπ' ὅλα τραγουδᾶ, προσπαθώντας –ἀπὸ ἀπαγγελία σὲ ἀπαγγελία– νὰ δώσει τὴν τελικὴ μορφὴ στὸ ἔργο του, περιλαμβάνοντας ὅσο γίνεται πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὴν πλούσια παρακαταθήκη καὶ δίνοντας τὴ δική του ἄποψη. Συναρμολογεῖ καὶ προσαρμόζει, ἐπινοεῖ καὶ συνθέτει, τραγουδᾶ καὶ ἑνοποιεῖ. (5.) Ὁ ἀοιδός μας φαίνεται πολὺ ΙΚΑΝΟΣ, πλούσιος σὲ ἰδέες καὶ ἐκφραστικὰ μέσα. (6.) Ἰσχυρὲς ἐνδείξεις ὁδηγοῦν στὴν ΚΥΠΡΟ.

Ἐπαγωγικὰ οἰκοδομημένη, μιὰ εὔλογη θεωρία γιὰ τὴν πιθανὴ

πορεία του εἶναι ἡ ἑξῆς: Θέμα τοῦ ποιητῆ κύριο εἶναι τὸ παλιὸ μοτίβο γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς Ἀφροδίτης μὲ τὸν Ἀγχίση καὶ τὴ γέννηση τοῦ Αἰνεία. Γιατί *Αἰνείας*; → Ἀπὸ τὸ *αἰνὸν ἄχος* τῆς θεᾶς (ὅπως *Ἀλκυόνη* ἀπὸ τὸ κλάμα τῆς μάνας της). *Ἄχος* τῆς θεᾶς γιὰ ποιάν αἰτία; → ΟΝΕΙΔΟΣ γιὰ τὸν ἔρωτα μὲ θνητὸν ἄντρα. Ἀπὸ ποιούς ὁ ὀνειδισμός; → Ἀπὸ τοὺς θεούς, ποὺ ἡ Ἀφροδίτη ἔχει ἐπανειλημμένα ἐμπλέξει σὲ ἔρωτες μὲ θνητὲς ὑπάρξεις καὶ μετὰ τοὺς περιγελοῦσε (ὑπερβαίνοντας τὰ ἴδια της τὰ μέτρα). Ποιός θὰ προκαλέσει τοῦτο τὸν ἔρωτα; → Μόνο ἕνας μπορεῖ: ὁ παντοδύναμος Δίας. Αὐτὸς μόνο μπορεῖ τὰ πάντα, ἀκόμα καὶ νὰ ἐμπλέξει τὴν Ἀφροδίτη στὰ δικά της δίχτυα, ἀκόμα καὶ νὰ κάνει ἀθάνατο καὶ ἀγέραστο τὸν Γανυμήδη. Οἱ ἄλλοι ἔχουν τὰ ὅριά τους, ὅπως π.χ. ἡ Ἠὼς στὴν περίπτωση τοῦ Τιθωνοῦ (ποὺ εἶναι γιὰ τὴν Ἀφροδίτη «παράδειγμα» ἀποτρεπτικό). Καὶ ἡ Ἀφροδίτη ἡ ἴδια ἔχει τὰ ὅριά της, μπροστὰ στὸν Δία καὶ –ἔμμεσα– στὴν Ἥρα, μὰ καὶ μπροστὰ στὴν Ἀθηνᾶ (ὡς θεὰ τῶν πολεμικῶν ἔργων μὰ καὶ τῶν ἀγλαῶν ἔργων τοῦ σπιτιοῦ, καὶ τῆς σοφίας), μπροστὰ στὴν Ἄρτεμη (γιὰ τὴν ὁποία ἡ παράδοση ἦταν πασίγνωστη, ρητὴ καὶ ἀνυπέρβλητη), μπροστὰ στὴν Ἑστία (τὴν κόρη τοῦ Κρόνου τὴ σθεναρὴ –μὲ θέλημα τοῦ Δία– καὶ σεβαστή, ποὺ ἀρνήθηκε τὸν γάμο μὲ τὸν Ποσειδώνα καὶ τὸν Ἀπόλλωνα, ἔδωσε ὅρκο στὸν Δία *παρθένος ἔσσεσθαι πάντ' ἤματα* καὶ ἐκεῖνος τῆς πρόσφερε *–καλὸν γέρας ἀντὶ γάμοιο–* τὴν πρώτη θέση στὴν οἰκογενειακὴ ἑστία). Κι ὁ θεῖος ἀκόμα ΕΡΩΤΑΣ ἔχει –πρέπει νὰ ἔχει– τὰ ΟΡΙΑ ΤΟΥ. Θυμᾶται κανεὶς τὸν Ἀλκμάνα, ποὺ στὰ μέσα τοῦ 7ου αἰ. π.Χ., στὸ περίφημο Παρθένειο τοῦ Λούβρου, τραγουδᾶ: *μή τις ἀνθ*]*ρώπων ἐς ὠρανὸν ποτήσθω* | [*μηδὲ πη*]*ρήτω γαμεῖν τὰν Ἀφροδίταν* | [*F*]*άν*[*α*]*σσαν* (…). *ἔστι τις σιῶν τίσις·* | *ὁ δ' ὄλβιος ὅστις εὔφρων* | *ἀμέραν* [*δι*]*απλέκει ἄκλαυτος* (: Κανένας ἄνθρωπος μὴν πετᾶ στὸν οὐρανό, μήτε νὰ προσπαθεῖ νὰ νυμφευτεῖ τὴν ἄνασσα Ἀφροδίτη. Ὑπάρχει πάντα κάποιας μορφῆς τιμωρία τῶν θεῶν. Εὐτυχισμένος εἶναι ὅποιος συνετὸς περνᾶ μιὰν ὁλόκληρη μέρα χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ κλάψει). Ἂν τὰ ἑνώσει κανεὶς ὅλα τοῦτα καὶ τραγουδήσει σὰν *ἀοιδός*, νά ὁ ὕμνος στὴν Ἀφροδίτη, μὰ καὶ στὴν παντοδυναμία τοῦ Δία· ὁ ΥΜΝΟΣ στὸν ρομαντικὸ μὰ ΜΕΤΡΗΜΕΝΟ ΕΡΩΤΑ, ἢ «ὕμνος» στὶς συνέπειες τοῦ ἄμετρου ἔρωτα, τῆς θείας δύναμης ποὺ στέκει πάνω ἀπὸ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους, πάνω κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Δία συχνά.

Αὐτὰ γιὰ τὴ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενο. Ὅσον ἀφορᾶ στὴ ΓΛΩΣΣΑ, ἐφαρμόζοντας τὴ μέθοδο ποὺ ἔχουμε ἐφαρμόσει στοὺς δύο μικρότερους ὕμνους, βρισκόμαστε καὶ πάλι μπροστὰ σὲ τυπικὲς φράσεις ποὺ μαρτυροῦν μετάπλαση παλαιότερων τυπικῶν φράσεων τοῦ Ὁμήρου (κατὰ πρῶτον λόγο ἐδῶ) καὶ τοῦ Ἡσιόδου.

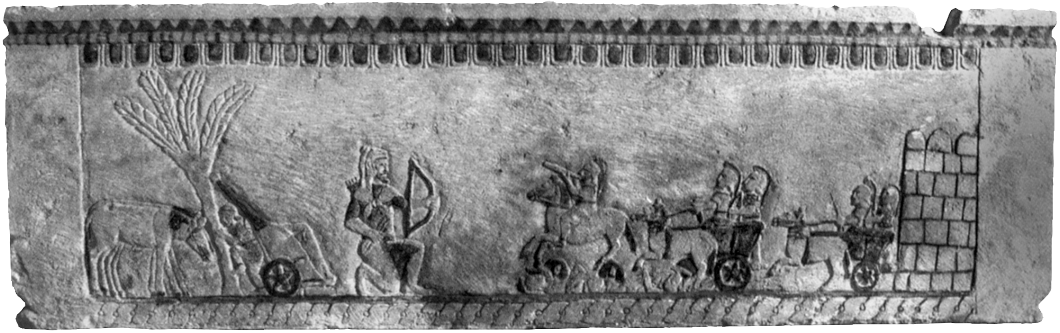
(α΄) Τὸν ἐπίλογο τὸν συζητήσαμε ἤδη ἐν μέρει. Ἡ ἀναφορὰ συγκεκριμένου τόπου δὲν ἀπαντᾶ σὲ κανένα ἄλλον ἐπίλογο Ὁμηρικοῦ ὕμνου, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὸν μικρὸν ὕμνο (Χ.: Υ3) *Εἰς Ἀφροδίτην*. Τὸ ἐδῶ *Χαῖρε θεὰ Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα*, συγκρινόμενο μὲ τὸ ἐκεῖ *Χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα | εἰναλίης τε Κύπρου* (…), δὲν ἀποκλείει τόσο ρητὰ τὴν πιθανότητα νὰ μὴν εἶναι αὐτὸς ὁ ὕμνος Κυπριακός. Μὰ ἔχουμε ἤδη μιὰ σοβαρὴ ἔνδειξη πὼς εἶναι. (β΄) Ἡ ἀναφορὰ τῆς Κύπρου στὸν στ. 66 (*σεύατ᾽ ἐπὶ Τροίης προλιποῦσ᾽ εὐώδεα Κύπρον*) ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸ θέμα καὶ δὲν εἶναι ἀφ᾽ ἑαυτῆς σημαντική. (γ΄) Τὸ ἴδιο ἰσχύει ἐν μέρει γιὰ τὸ ἀπόσπασμα μὲ τὴν ἄφιξη τῆς Ἀφροδίτης στὴν Κύπρο, ποὺ ἐξετάσαμε σὲ σύγκριση μὲ τὸν Ὁμηρικὸ ὕμνο VI. (Υ2) καὶ τὰ *Κύπρια*, ὅπου τὸ στόλισμα τῆς Ἀφροδίτης ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸ θέμα κατὰ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τὴν ἐμφανῆ ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου ἀπὸ τὴν ἄλλη, πολὺ περισσότερο ποὺ δὲν ἀποκλείεται ἡ σκηνὴ τοῦ στολίσματος τῆς Ἀφροδίτης στὴν Κ ύ π ρ ο νὰ ἦταν ἤδη τ υ π ι κ ή, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Ὅμηρο. Θὰ μποροῦσε ὅμως νὰ τοποθετηθεῖ τὸ στόλισμα τῆς Ἀφροδίτης στὸν Ὄλυμπο, ἂν δὲν ὑπῆρχε συγκεκριμένη πρόθεση τοῦ ποιητῆ νὰ συνδέσει τὴν Ἀφροδίτη μὲ τὴν Κύπρο. Ἡ ἀναφορὰ τῆς Κύπρου στὸν ὕμνο τοῦτο κρινόμενη συνολικὰ δύσκολα ἐπιτρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερη σχέση τοῦ ποιητῆ μὲ τὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ ὕμνος φαίνεται πὼς συντέθηκε στὴν Κύπρο (ἢ τουλάχιστο προοριζόταν γιὰ ἀπαγγελία καὶ σ᾽ αὐτήν).

Ἡ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης στὴν Κύπρο ἦταν εὐρύτατα διαδεδομένη στοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς ἐπικῆς ποίησης τὸν 8ο καὶ τὸν 7ον αἰ. π.Χ. Ἡ Ἀφροδίτη λατρευόταν πάνδημα ὄχι μόνο στὴν Πάφο, μὰ καὶ στὴ Σαλαμίνα, στοὺς Σόλους κ.ἀ. Οἱ ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις μαρτυροῦν ἀκμὴ τῆς ἐπικῆς ποίησης στὴν Κύπρο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, οἱ φιλολογικὲς μαρτυρίες τὸ ἴδιο: Ἀρκεῖ νὰ θυμηθεῖ κανεὶς τὰ σχετικὰ μὲ τὸν *Κινύραν* (ἱερέα τῆς Ἀφροδίτης, μουσικὸ καὶ χρησμολόγο), τὸν *Εὔκλον*, τὰ *Κύπρια ἔπη*, τὸν *Στασῖνον* καὶ τὸν *Ἡγησίαν* ἢ *Ἡγησῖνον*, τὶς μαρτυρίες γιὰ ποιητικοὺς ἀγῶνες. Νὰ δεχθοῦμε πὼς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐπικῆς ποίησης στὴν Κύπρο καὶ τῶν μουσικῶν ποιητικῶν ἀγώνων δ ὲ ν συντέθηκαν ὕμνοι στὴν Ἀφροδίτη, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία δὲν ἦταν μόνο τοπικὰ μὰ καὶ πανελλήνια ξακουστή, εἶναι παράλογο.[65]

65. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀρ. 493 ἀπὸ τοὺς Σόλους ἐνισχύει τὴν ἀνωτέρω ἄποψη γιὰ ὅσους πιστεύουν ὅτι σ᾽ αὐτὴν διασώζεται ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕνα λυρικὸν ὕμνο στὴν Ἀφροδίτη. Τὸ θέμα συζητεῖται συνοπτικὰ κατωτ. (σελ. 129 μὲ σημ. 78) καὶ ἀναλυτικὰ στὸ σχετικὸ κεφάλαιο τοῦ τόμ. 2 (*ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε71)· ἡ ἀναφορὰ τῆς Ἀφροδίτης στὸ κείμενο (βλ. *SCE* III 629) εἶναι ἀναντίρρητη, ἐνῶ ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ *νυκτὸς* [*μ*]*ελαίνης καὶ*

Μποροῦμε, λοιπόν, μὲ ἐπιστημονικὰ κριτήρια νὰ μιλοῦμε γιὰ Κυπριακοὺς ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη, τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 7ον αἰ. π.Χ. Ἀπὸ τοὺς τρεῖς ὕμνους *Εἰς Ἀφροδίτην*, ποὺ σώζονται στὴ συλλογὴ τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων, πιὸ ἐπαρκεῖς εἶναι οἱ ἐνδείξεις γιὰ Κυπριακὴ προέλευση τοῦ μικρότερου ἀπὸ αὐτούς (τοῦ ὑπ᾽ ἀρ. Χ.), ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους δύο οἱ ἐνδείξεις εἶναι λιγότερο ἐπαρκεῖς, ὄχι ὅμως καὶ ἀμελητέες. Κοινὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ὕμνων αὐτῶν μεταξύ τους καὶ μὲ τὴ λοιπὴ Κυπριακὴ ἐπικὴ ποίηση τῆς ἴδιας περίπου ἐποχῆς ἐνισχύουν τὴν κοινὴ προέλευσή τους: Μποροῦμε νὰ μιλοῦμε γιὰ σύνθεσή τους (ἢ τουλάχιστο γιὰ ἐξέλιξη καὶ ἀπαγγελία τους) στὴν Κύπρο, τὸν 7ο πιθανῶς αἰ. π.Χ., μὲ ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου (μεγαλύτερη τοῦ Ἡσιόδου στοὺς δύο μικροὺς ὕμνους καὶ τοῦ Ὁμήρου στὸν μεγάλο, πιθανῶς λόγω τοῦ θέματος ἑκάστου). Μποροῦμε ἀκόμα νὰ μιλᾶμε γιὰ μιὰ προφορικὴ παράδοση Ὁμηρικῶν ὕμνων στὴν Κύπρο, μὲ ἕνα στάδιο ἀκμῆς κατὰ τὴν Ἀρχαϊκὴ περίοδο, στὴν ὁποία ἀνήκουν τὰ ἀξιόλογα δείγματα ποὺ ἔχουμε. Ὁ *Κινύρας* –οἱ Κινυράδες γενικά– καὶ ὁ *Εὔκλος*, ὁ *Ἡγησίας* ἢ *Ἡγησῖνος* (ἢ *-ους*) καὶ ὁ *Στασῖνος* δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀμέτοχοι στὴν ἀκμὴ τῆς ὑμνητικῆς ποίησης γιὰ τὴν Ἀφροδίτη. Γιὰ τὸν *Εὔκλον* ἔχουμε ἐπισημάνει τὴν πιθανὴ καταγωγή του ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα* καὶ τὴν πιθανῶς ὄχι τυχαία ἐμφάνιση τῆς τυπικῆς φράσης *ἐν εἰναλίηι Κύπρωι* σ᾽ αὐτὸν καὶ στοὺς δύο μικροὺς ὕμνους *Εἰς Ἀφροδίτην*, γιὰ τὸν *Στασῖνον* τὴν κοινὴ τυπικὴ σκηνὴ τοῦ στολίσματος τῆς Ἀφροδίτης στοὺς ὕμνους V. καὶ VI. (Υ1 καὶ Υ2) καὶ στὰ *Κύπρια*. Γιὰ τὸν *Ἡγησῖνον* μπορεῖ νὰ τολμήσει κανεὶς μιὰν ὑπόθεση: Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἡσιόδου στοὺς δύο μικρούς, κυρίως, ὕμνους εἶναι ἔκδηλη· τοῦ *Ἡγησίνου* ἀναφέρονται –στὸν Παυσανία, ὅπως καὶ τοῦ *Εὔκλου* οἱ στίχοι– τέσσερεις στίχοι τῆς *Ἀτθίδος* (κατωτ. 4 F1) γιὰ τὴν πατρίδα τοῦ Ἡσιόδου. Νά ᾽ναι αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῶν δύο μικρῶν ὕμνων μὲ τὴν ἔντονη Ἡσιόδεια ἐπίδραση, ποιός μπορεῖ νὰ τὸ θεωρήσει ἀπίθανο; Γιὰ τὸν μεγάλον ὕμνο, τέλος, μὲ τὴν ἔντονη Ὁμηρικὴ ἐπίδραση δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ οὔτε ὁ *Ἡγησῖνος* οὔτε ὁ *Στασῖνος* (ὁ ποιητὴς τῶν *Κυπρίων ἐπῶν*). Μὰ πιὸ πιθανὸς ποιητὴς τοῦ ὕμνου τούτου –μὲ τὸν προφητικὸ λόγο τῆς θεᾶς– φαίνεται νὰ εἶναι ὁ χρησμολόγος *Εὔκλος*, ὁ ὁποῖος δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπέκτησε τὸ μέγα *κλέος* του –ποὺ ξεπέρασε τὰ ὅρια τῆς Κύπρου– μὲ αὐτὸν κυρίως τὸν ὕμνο.

προευμενὴς (Σπυριδάκις, *ΜΔΛΑ* Αβ΄ σσ. 220-21), *τὸ[ν χρ]ησμὸν* καὶ *ψυχῆς καθαρμόν*. Γιὰ τὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης στὴν Κύπρο βλ. ἀναλυτικὰ J. Karageorghis *Kypris* 1 κἑ. (μὲ βιβλιογραφία)· βλ. ἐπίσης Β. Καραγιώργη *ΕΘΗρΑΚ* 120 κἑ. (κ.ἀ.: βλ. Εὑρετήριο, σελ. 329 σ.λ. *Ἀφροδίτη*). Γιὰ τὴν ἀκμὴ τῆς ἐπικῆς ποίησης στὴν Κύπρο βλ. ἀνωτ. 68 μὲ σημ. 28 καὶ 105 μὲ σημ. 56 (ὅπου καὶ βιβλιογραφία), καὶ Εἰκ. 17.



1



2

[Εικ. 22] Ομηρικες Σκηνες στη Σαρκοφαγο της Παλαιπαφου
(περὶ τὸ 480 π.Χ. [Μουσεῖο Κυκλιῶν]· βλ. Flourentzos *SarkP*, κυρίως 20 κέ., μὲ Fig. 14 καὶ Fig. 15).
[1.] Ὁ Οδυσσεας καὶ ὁ Διομηδης σκοτώνουν τὸν Ρησο καὶ ἁρπάζουν τὰ ἄλογά του (Κ 460 κέ.)
[2.] Ὁ Οδυσσεας καὶ οἱ σύντροφοί του δραπετεύουν ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τοῦ Πολυφημου (ι 424 κέ.)

3. ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ. Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΛΥΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Μετὰ τὴ σημαντικὴ αὐτὴ περίοδο ἀκμῆς τῆς ἐπικῆς ποίησης, ἀκολουθεῖ μιὰ μακρὰ περίοδος φαινομενικῆς τουλάχιστο παρακμῆς, ποὺ χαρακτηρίζεται κυρίως ἀπὸ τὴν ἀπουσία πανελλήνια γνωστῶν ποιητῶν καὶ συμπίπτει μὲ τὸ δεύτερο ἥμισυ τῆς Κυπροαρχαϊκῆς καὶ τὸ μέγιστο μέρος τῆς Κυπροκλασικῆς ἐποχῆς (κατὰ κύριο λόγο, μὲ τὴν Περσικὴ κυριαρχία). Ἡ ἑπόμενη περίοδος ἀκμῆς ποιητικῆς ἐμφανίζεται στὴν Ἑλληνιστικὴ περίοδο καὶ ἀφορᾶ στὴ ΛΥΡΙΚΗ καὶ τὴ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ, κατὰ τὸν τρίτο κυρίως αἰώνα π.Χ. Κατὰ τοὺς τρεῖς σχεδὸν ἐνδιάμεσους αἰῶνες, ὅμως, ἡ ποιητικὴ παραγωγὴ δὲν φαίνεται νὰ ἐκλείπει. Οἱ περὶ τούτου ἄμεσες καὶ ἔμμεσες μαρτυρίες εἶναι πολλὲς καὶ ποικίλες, κι οἱ εὔλογες εἰκασίες βάσει ἀνάλογων περιπτώσεων μποροῦν νὰ συμπληρώσουν μιὰν εἰκόνα πνευματικῆς ζωῆς καὶ δημιουργίας, ποὺ δὲν ἐμφανίζεται ἀνάλογη μὲ τὴν ποικίλη πνευματικὴ παραγωγὴ ἄλλων κέντρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν ἴδια ἐποχή (μὲ τὴν Ἀθηναϊκὴ κυρίως ἀκμὴ τῆς Κλασικῆς περιόδου) ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητη.

Ἡ Κύπρος, καταρχήν, ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει στενὲς ἐμπορικὲς καὶ πολιτιστικὲς σχέσεις μὲ τὸν λοιπὸ Ἑλληνικὸ κόσμο καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς περιόδου αὐτῆς, ὅπως μαρτυροῦν ἱστορικὲς πηγὲς καὶ ἐπιβεβαιώνει ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἡροδότου στὴν –πολυσυζητημένη– ἐπίσκεψη τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτη καὶ ποιητῆ Σόλωνα στὸν Κύπριο βασιλιὰ Φιλόκυπρο[66], πάμπολλες δὲ οἱ μαρτυρίες γιὰ τὴ φιλαθηναϊκὴ πολιτικὴ τοῦ Εὐαγόρα Α΄ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῶν διαδόχων του, στὴν αὐλὴ τῶν ὁποίων συρρέουν ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν ἀπὸ

66. Ἡρόδ. 5.113.2 *ὁ Σολίων βασιλεὺς Ἀριστόκυπρος ὁ Φιλοκύπρου, Φιλοκύπρου δὲ τούτου τὸν Σόλων ὁ Ἀθηναῖος ἀπικόμενος ἐς Κύπρον ἐν ἔπεσι αἴνεσε τυράννων μάλιστα·* πβ. Πλουτ. *Σόλ.* 26.2-4 καὶ *Βίος Ἀράτου* σ. 77.8 Maass, ὅπου διασώζονται στίχοι σχετικοὶ τοῦ Σόλωνος (βλ. Σόλ. ἀπόσπ. 19 West καὶ *ΑΚΕΠ* Α΄ 39.1-2), κ.ἄ. (βλ. *ΑΚΕΠ* Α΄ 39, 39.6 καὶ 39.7). Ἡ κατὰ τὴν παράδοση ἐπίσκεψη (ἢ –ἁπλῶς– ἡ φιλικὴ σχέση Σόλωνα – Φιλόκυπρου) τοποθετεῖται στὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. (βλ. π.χ. Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 94 κἑ. καὶ *Κύπρ.* 195 [μὲ βιβλιογραφία], *ΙΕΕ* Γβ΄ 156 καὶ *ΙστΚ* Αα΄ 317-18 καὶ Ββ΄ 496-97 καὶ 511). Σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἡροδότου στὸν βασιλιὰ τῆς Σαλαμίνας Εὐέλθοντα, ποὺ δείχνει στενὲς σχέσεις μὲ τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Κυρήνη κατὰ τὴν ἴδια περίοδο (Ἡρόδ. 4.162: *ΑΚΕΠ* Α΄ 43, πβ. 43.1), κι ἀκόμα πιὸ σημαντικὴ ἡ ἔκθεση τῶν γεγονότων τῆς Ἰωνικῆς ἐπανάστασης καὶ τῆς ἐξέγερσης τοῦ Ὀνήσιλου (Ἡρόδ. 5.103-16 [*ΑΚΕΠ* Α΄ 45-50]· βλ. ἀναλυτικὰ Α. Β. *Ὀνήσ.* 3 κἑ. [μὲ βιβλιογραφία] καὶ «6+3 Ηροδότεια ποιήματα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη», *πόρφυρας* τεύχος 124 [Ιούλ. - Σεπτ. 2007] 285 κἑ.).

τὴν Ἀθήνα κι ἀλλοῦ, συντελώντας τὰ μέγιστα στὴ δημιουργία πνευματικῆς ζωῆς ἀξιόλογης[67]. Ἀκόμα καὶ κατὰ τὰ δύσκολα χρόνια μετὰ τὴν κατάπνιξη τῆς Ἰωνικῆς Ἐπανάστασης καὶ τῆς Κυπριακῆς ἐξέγερσης κατὰ τῶν Περσῶν μέχρι τη βασιλεία τοῦ Εὐαγόρα δὲν φαίνεται νὰ ἀποκόπτεται ἡ Κύπρος πολιτιστικὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα[68], ὅπως δὲν φαίνεται νὰ συμβαίνει τοῦτο οὔτε μετὰ τὴ Βασίλειο εἰρήνη (386 π.Χ.). Οἱ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους Ἑλληνικὲς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Περσῶν στὴν Κύπρο καὶ ἡ στρατιωτικὴ συνεργασία τοῦ Εὐαγόρα μὲ τὴν Ἀθήνα ἔφεραν σὲ προσωπικὴ ἐπαφὴ πολλούς καὶ ἐνίσχυσαν τοὺς ἐθνικοὺς δεσμούς[69]. Ἡ «ἐκβαρβάρωση» τῆς Σαλαμίνας ἀπὸ τὸν Φοίνικα σφετεριστὴ τοῦ θρόνου πρὶν ἀπὸ τὸν Εὐαγόρα, ποὺ μνημονεύει ὁ Ἰσοκράτης στὸν Κυπριακὸ λόγο του *Εὐαγόρας*, φαίνεται νὰ ἀναφέρεται κυρίως στὴν ἐξωτερικὴ ὑποδούλωση κι ὄχι σὲ ἐσωτερικὸ ἀφελληνισμό[70]. Αὐτὰ ὅμως δὲν σημαίνουν ὅτι

67. Βλ. ἀνάμεσα στ' ἄλλα: K. Spyridakis, *Evagoras I von Salamis*, Stuttgart 1935 (καὶ Ἑλλ. ἔκδοση, Λευκωσία 1945), 1 κἑ., τοῦ ἴδιου: *ΜΔΛΑ* Αβ΄ 241 κἑ. καὶ Αγ΄ 37 κἑ. (καὶ τὸ κεφ. «Ἡ Κύπρος μετὰ τὰ Μηδικὰ» στὴν *IEE* Γβ΄ 162 κἑ.)· Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 111-5· Γεωργιάδη *ΙστΚ/HiCy* 70 κἑ.· *ΙστΚ* Ββ΄ 571-602 (μὲ πλούσια βιβλιογραφία), 619-20 (μὲ σημ. 1), κ.ἀ. (βλ. Εὑρετήριο σσ. 1241-2). Οἱ ἀρχαῖες πηγὲς στὸν Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Α΄ σσ. 122-97, κυρίως τὰ κείμενα ὑπ' ἀρ. 66.9-12, 66.14-14ζ («Ὁ ῥήτωρ Ἀνδοκίδης εἰς Κύπρον»), 66.44 («Ὁ Νικοκλῆς τιμᾶ τὸν τάφον τοῦ πατρός του Εὐαγόρου διὰ χορῶν, μουσικῆς καὶ … ἀγώνων» [βλ. καὶ Α. Β. *ΚυΣΠΑγΑ* 24 κἑ.]), 67 (σχέση Ἰσοκράτους μὲ Ἱππόνικο καὶ Δημόνικο), 77 (Κύπριοι χορηγοὶ σὲ τραγικοὺς ἀγῶνες), 77.3 («… Νικοκρέων καὶ Δωρίων ὁ αὐλητής»), 77.4 («… Νικοκρέων καὶ Μενέδημος ὁ φιλόσοφος»), 77.5 («… Νικοκρέων καὶ Ἰσοκράτης ὁ ῥήτωρ»), 77.6 («… Νικοκρέων καὶ Ἀνάξαρχος ὁ φιλόσοφος»), 77.7. καὶ 81.2 (Στρατόνικος ὁ Ἀθηναῖος κιθαρωδός), κ.ἀ.

68. Βλ. κυρίως F. G. Maier, "Factoids and fifth-century Cyprus", *JHS* 105 (1985) 32-9 μὲ βιβλιογραφία (37: «Finally the results of recent archaeological research do not support the hypothesis that the civilisation of Cyprus in the time between the Ionian Revolt and the reign of Evagoras was marked by an "anti-Greek movement favoured by the Persians", while "the island was culturally almost isolated from Greece"», μὲ παραπομπὴ στὴ σημ. 29 στοὺς Spyridakis, *Evagoras* (…) 112-3, καὶ Gjerstad, *SCE* IV2. 476-7 καὶ 485-9). Πβ. Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 98 κἑ. (κ.ἀ.).

69. Βλ. Γεωργιάδη *ΙστΚ/HiCy* 68 κἑ. (κυρίως 70), καὶ Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 100 κἑ., μὲ τὴν ἐπιτύμβια στήλη τοῦ πολεμιστῆ Διονύσιου Καρδιανοῦ στὴ σελ. 102 (τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰ., ποὺ βρέθηκε στὴ Λύση τῆς ἐπαρχίας Ἀμμοχώστου). Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ δίστιχο ἐπίγραμμα τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν *Ἀμαθοῦντα* (*ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε3: ἀνωτ. Εἰκ. 9.1): *Ἐνθάδε μοῖραν ἔχων Ἁλικαρνησσεὺς Ἰδάγυγος | κεῖται, Ἀριστοκλέος παῖς Ἄρεος θεράπων.*

70. Ἰσοκρ. *Εὐαγ.* 19-20 *ἀφικόμενος ἐκ Φοινίκης ἀνὴρ φυγὰς καὶ πιστευθεὶς ὑπὸ τοῦ τότε βασιλεύοντος* (…) *τὸν μὲν εὐεργέτην ἐξέβαλεν, αὐτὸς δὲ τὴν βασιλείαν κατέσχεν. ἀπιστῶν δὲ τοῖς πεπραγμένοις καὶ βουλόμενος ἀσφαλῶς κατασκευάσασθαι τὰ περὶ αὑτὸν τήν τε πόλιν ἐξεβαρβάρωσε καὶ τὴν νῆσον ὅλην βασιλεῖ τῶι μεγάλωι κατεδούλωσεν.* Ὁ Φοίνικας βασιλιὰς θέλοντας *κατασκευάσασθαι τὰ περὶ αὑτὸν* χρησιμοποίησε προφανῶς *βαρβάρους* συμβούλους καὶ ἀκολούθους, στὴ θέση

ὁ Περσικὸς ζυγὸς δὲν ἦταν –κατὰ περιόδους τουλάχιστον– ἰδιαίτερα ἐπαχθής, οὔτε ὅτι ἡ συνακόλουθη συνεχὴς ἐμπλοκὴ τῆς Κύπρου σὲ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις[71] δὲν ἀποτέλεσε παράγοντα ἀνασχετικὸ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας. Ἄλλη θά 'ταν ὑπὸ καθεστὼς ἐλευθερίας ἡ ποιητικὴ τουλάχιστο παραγωγή.

Τοῦτο ἰσχύει κατὰ κύριο προφανῶς λόγο γιὰ τὴ δραματικὴ ποίηση, τῆς ὁποίας ἡ ἀκμὴ συμπίπτει μὲ τὴν ἀπογείωση τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας μετὰ τὰ Μηδικά. Μὴ ἔχοντας ἀνάλογες καταβολὲς καὶ ζώντας ὑπὸ διαφορετικὲς συνθῆκες ἡ Κύπρος δὲν ἀντιδρᾶ ἄμεσα καὶ δημιουργικὰ στὰ νέα μηνύματα τῶν Κλασικῶν χρόνων. Στὴν ἐπικὴ καὶ τὴ λυρικὴ ποίηση, ὅμως, οἱ ρίζες ἦταν βαθιὲς καὶ τὰ νάματα τὰ παραδοσιακὰ πλούσια, οἱ συνθῆκες ζωῆς γόνιμες κι οἱ μνῆμες ζωντανές. Ἡ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης δὲν ἔσβησε ποτὲ ὣς τοὺς μεταγενέστερους χρόνους. Ἡ λατρεία τοῦ Ἄδωνη καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μύθοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐμπνέουν. Οἱ Κινυράδες συνέχιζαν νὰ φέρουν καὶ τὸν τίτλο τοῦ ἀρχιερέα τῆς Ἀφροδίτης καὶ νὰ ἀσκοῦν τὴ μαντικὴ στὴν Πάφο, καὶ οἱ γόνοι ἄλλων μυθικῶν οἴκων (ὅπως οἱ Τευκρίδες στὴ Σαλαμίνα) φαίνεται νὰ βάδιζαν στὰ ἴδια ἀχνάρια. Οἱ πανελλήνια ὀνομαστὲς γιορτὲς τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἄδωνη μὲ τοὺς πρὸς τιμήν τους καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Κινύρα ὕμνους, οἱ πανάρχαιοι ποιητικοὶ ἀγῶνες καὶ ἡ μαντικὴ ἀπὸ τὴ μιά, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ γνωστὴ –καὶ σὲ περιόδους δουλείας– διαδικασία παραγωγῆς καὶ διάδοσης «προφορικῆς» ἢ «δημοτικῆς» ποίησης (μὲ τὴ βοήθεια ραψωδῶν καὶ Ὁμηροδιδασκάλων) δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀφήσουν τὴν ἐπικὴ καὶ τὴ λυρικὴ ποίηση νὰ ξεψυχήσουν. Ὅτι ὅντως δὲν συνέβη αὐτό, μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ ποικιλοτρόπως, τόσο ἀπὸ τὰ σχετικὰ πορίσματα τῆς Ἀρχαιολογίας[72] καὶ τῆς Λαογραφίας

Ἑλλήνων (Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 112 καὶ Γεωργιάδη *ΙστΚ*/*HiCy* 70). Ὡς ἀναξιόπιστη ἱστορικὴ πηγὴ γιὰ τὴν Κύπρο χαρακτηρίζει ὁ F. G. Maier, *JHS* 105 (1985) 33, τὸν Ἰσοκράτη, κυρίως γιὰ ὅσα λέγει στὰ κεφ. 47 καὶ 49, καὶ συμφωνεῖ μὲ τὴν ἄποψη τῶν «ρητορικῶν ὑπερβολῶν» (μὲ παραπομπὴ στοὺς Hill, Gjerstad, Pouilloux, στὴ σημ. 5), ἐνῶ ὁ Σπυριδάκις (βλ. π.χ. *ΜΔΛΑ* Αβ΄ 242 κἑ.) βλέπει ἐδῶ τὴν ἱστορικὴ εἰκόνα πλήρους ἐκβαρβάρωσης. Ἡ ἀλήθεια φαίνεται νὰ βρίσκεται κάπου στὴ μέση.

71. Οἱ κύριες στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις: 501-495 Ἰωνικὴ ἐπανάσταση καὶ Κυπριακὴ ἐξέγερση. 480 Ναυμαχία Σαλαμίνας. 478 Κοινὴ ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Παυσανία στὴν Κύπρο. 459-458 Ἐκστρατεία Ἀθηναίων στὴν Κύπρο ὑπὸ τὸν Χαριτιμίδη. 450-449 Ὁ Κίμων στὴν Κύπρο. 411 Ὁ Εὐαγόρας ἀνακτᾶ γιὰ τοὺς Τευκρίδες τὸν θρόνο τῆς Σαλαμίνας, καὶ στέλνει βοήθεια στοὺς Ἀθηναίους. (405 Ὁ Κόνων στὸν Εὐαγόρα, ποὺ τὸν συνεπικουρεῖ. 394 Νίκη Κόνωνα στὴ ναυμαχία τῆς Κνίδου). 398 (390)-379 Ἀγῶνες τοῦ Εὐαγόρα πρὸς ἀποτίναξη τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ. 351-344 Κυπριακὴ ἐξέγερση ὑπὸ τὸν Πνυταγόρα τῆς Σαλαμίνας. 332-323 Κυπριακὴ συστράτευση μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο.

72. Βλ. ἀνωτ. 68 μὲ σημ. 28, καὶ 105 μὲ σημ. 56. Βλ. ἐπίσης Nota Kourou, "Musical

(ποὺ μαρτυροῦν ἐπιβίωση ἐκπληκτικὴ Ὁμηρικῶν ταφικῶν καὶ ἄλλων ἐθίμων)[73], ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς γραπτὲς μαρτυρίες. Παραθέτουμε τὶς πιὸ σημαντικές:

1. Γιὰ τὴ λειτουργία τῶν μαντείων καὶ τὴν ἐνάσκηση τῆς μαντικῆς στὴν Κύπρο οἱ πληροφορίες εἶναι πολλὲς καὶ ποικίλες καὶ ἀπὸ διάφορες ἐποχές. Π.χ., (α΄) Κατὰ τὸν Ἡσύχιο, *Ἀχαιομάντεις· οἱ τὴν τῶν θεῶν ἔχοντες ἱερωσύνην ἐν Κύπρωι.* Ὁ Χατζηιωάννου (*ΑΚΕΠ* Γβ΄ 56) σημειώνει: «Οἱ Κύπριοι ἱερεῖς φέρουν τὴν ἐπωνυμία *Ἀχαιομάντεις*, δηλαδὴ Ἀχαιοὶ μάντεις, ποὺ εἶναι δηλωτικὴ τῆς καταγωγῆς τους. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ θρησκευτικὸ λεκτικό, ὅπως καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα, κρατοῦν πολὺ αὐστηρὰ τὴν παράδοση». *Οἱ τὴν τῶν θεῶν ἔχοντες ἱερωσύνην ἐν Κύπρωι* ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι καὶ *μάντεις*. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνουν καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ μυθιστοριογράφος Χαρίτων ὁ Ἀφροδισιεὺς[74] καὶ ὁ Τάκιτος (διηγούμενος τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Τίτου στὸν ναὸ τῆς Παφίας Ἀφροδίτης καὶ σημειώνοντας ὅτι μόνο ὁ Κινυράδης ἱερέας δίνει χρησμούς)[75]. (β΄) Ὁ Ἰσοκράτης στὸν Κυπριακὸ λόγο του *Εὐαγόρας*[76] μνημονεύει *τὰς μαντείας* ποὺ ἀναφέρονταν στὸν ὑμνούμενο βασιλιὰ τῆς Σαλαμίνας Εὐαγόρα. (γ΄) Ὁ Πλούταρχος κάνει λόγο γιὰ μαρτυρία τοῦ ρήτορα Ναυσικράτη ὅτι καὶ οἱ Κιτιεῖς τιμοῦσαν κάποιον τάφο τοῦ Κίμωνα, *ἐν λομῶι καὶ γῆς ἀφορίαι τοῦ θεοῦ προστάξαντος αὐτοῖς μὴ ἀμελεῖν Κίμωνος*[77]. (δ΄) Οἱ ἀνωτέρω μαρτυρίες δὲν ὁδηγοῦν ἀναντίρρητα ἀπὸ μόνες τους στὴν ὑπόθεση γιὰ συνέχιση τῆς τοπικῆς

---

procession scenes in early Greek art: Their Oriental and Cypriot models", *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 415 κἑ.· F. G. Maier, "Priest Kings in Cyprus", *ESCy* 376 κἑ. (μὲ σημειώσεις καὶ βιβλιογραφία, σσ. 387-91)· L. Robert, "Sur un Apollon oraculaire à Chypre", *CRAI* 1978 σσ. 338 κἑ.· S. Sophocleous, *Atlas des représentations chypro-archaiques des divinités* (Göteborg 1985). Χρήσιμα στοιχεῖα: K. Nicolaou, *HTK* passim.

73. Βλ. π.χ. Γ. Χ. Παπαχαραλάμπους, «Πρόκλησις μαντικῶν ὀνείρων καὶ λατρεία τοῦ Ἀδώνιδος ἐν Κύπρῳ», *ΚυΣπ* 10 (1946) 25 κἑ., καὶ «Ὁμηρικὰ ἔθιμα ἐν Κύπρῳ», *ΚυΣπ* 37 (1973) 157 κἑ. Πβ. Μ. Γ. Βαρβούνη ὅ.π. (σημ. 57) 547 κἑ.

74. *Τὰ περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιρόην* 8.2.9 (*ΑΚΕΠ* Β΄ 56.4): *ἀπήγγειλαν οἱ ἱερεῖς* (*οἱ αὐτοὶ δέ εἰσι καὶ μάντεις*) *ὅτι καλὰ γέγονε τὰ ἱερά.* Ὁ Χαρίτων χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὸν 2ον αἰ. μ.Χ.: βλ. Lesky *IAEA*[5] 1170-1 καὶ 1177 μὲ σημ. 1 (ὅπου καὶ βιβλιογραφία, βλ. καὶ A. D. Papanicolaou, *Chariton-Studien*, Göttingen 1973).

75. Tacit. *Hist.* 2.2-4 (*ΑΚΕΠ* Δα΄ 254, πβ. 256: Suet. *Titus* 5 *Paphiae Veneris oraculo* καὶ βλ. σχόλια στὰ ἀνωτ. χωρία: Δβ΄ σσ. 229-32). Ὁ Τάκιτος ἀναφέρει στὴ συνέχεια ὅτι ὁ ἱερέας τῆς Ἀφροδίτης ὀνομαζόταν *Σώστρατος*.

76. §21 (βλ. καὶ *ΑΚΕΠ* Α΄ 66.2): *περὶ οὗ τὰς μὲν φήμας καὶ τὰς μαντείας καὶ τὰς ὄψεις τὰς ἐν τοῖς ὕπνοις γενομένας, ἐξ ὧν μειζόνως ἂν φανείη γεγονὼς ἢ κατ' ἄνθρωπον, αἰροῦμαι παραλιπεῖν, οὐκ ἀπιστῶν τοῖς λεγομένοις* (…). Δὲν ἔχουμε λόγους νὰ ἀποκλείσουμε Κυπριακή –ἢ: *καὶ* Κυπριακή– προέλευση τῶν μαντειῶν.

77. Πλουτ. *Κίμων* 19.4 (βλ. καὶ *ΑΚΕΠ* Α΄ 61.13). Εὔλογα μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι πρόκειται γιὰ χρησμό –πιθανῶς τοῦ Ἀπόλλωνος– ἀπὸ μαντεῖο Κυπριακό,

παράδοσης ἔμμετρων χρησμῶν, ποὺ ἀνάγεται στὸν Εὔκλο καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ συμπεριλαμβάνει χρησμοὺς μεταγενέστερους, ἀποδιδόμενους στὸν ὀνομαστὸ Κύπριο χρησμολόγο. Ἡ ὑπόθεση συνέχισης ὅμως βρίσκει ἔρεισμα ἰσχυρὸ στὴ γνωστὴ ἔμμετρη ἐπιγραφὴ τῶν Σόλων, ὅπου διαβάζεται ἡ αἰτ. *τὸ*[*ν χρ*]*ησμόν*[78]. Σὲ κάθε περίπτωση τὰ παραδοσιακὰ μαντεῖα φαίνεται πὼς ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι καὶ λογοτεχνικὰ ἐργαστήρια, ποίησης ἐπικῆς καὶ λυρικῆς (κυρίως στίχων σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο καὶ ἰαμβικὸ τρίμετρο).

2. Γιὰ τὴν ἔκταση τῆς διάδοσης καὶ καλλιέργειας στὴν Κύπρο τῆς «Ὁμηρικῆς» ποίησης μετὰ τὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴ περίοδο, μποροῦμε νὰ μιλοῦμε μὲ σχετικὴ μόνο βεβαιότητα. Στὸ νησὶ πρέπει νὰ ἐξακολούθησε νὰ λειτουργεῖ «σχολὴ ραψωδῶν» ἀνάλογη μ' αὐτὴ τῆς Χίου, ὅπως στὴν Κρήτη καὶ ἀλλοῦ, ποὺ κρατοῦσε ζωντανὸ τὸ παρελθόν[79]. Γραμματοδιδάσκαλοι διδάσκουν τὴν Ὁμηρικὴ ποίηση, ὅπως δείχνει τὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα γιὰ τὸν Κιτιέα *Κιλικᾶν, ἔξοχον ἡϊθέων, | ὅς ποθ' Ὁμηρείαισι μετέπρεπεν* (σὲ α΄ ἑν. πρόσ. στὸ κείμενο) *ἐν σελίδεσσιν | δεικνὺς ἡρώων ἠνορέην προτέρων*[80]. Οἱ *διφθεραλοιφοὶ* τῆς Κύπρου, ποὺ μνημονεύει ὁ Ἡσύχιος (σ.λ. *διφθεραλοιφός· γραμματοδιδάσκαλος παρὰ Κυπρίοις*)[81], δὲν

μολονότι τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ (βλ. τὰ σχετικὰ μὲ τὸν χρησμὸ γιὰ τὸν Ὀνήσιλο [Ἡρόδ. 5.114.2]: Α. Β. *Ὀνήσ.* 11-2 μὲ σημ. 23-4).

78. Βλ. καὶ ἀνωτ. 122 σημ. 65. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνάγεται στὸν 2ον αἰ. μ.Χ., εἶναι ἔμμετρη (σὲ ἰαμβικὸ μέτρο) καὶ μὲ ἀκροστιχίδα. Ἡ ὑπόθεση γιὰ ὕμνο στὴν Ἀφροδίτη δὲν φαίνεται πιθανή. Πιὸ εὔλογη εἶναι ἡ ἄποψη ὅτι διασώζει τὸ κείμενο ἔμμετρου χρησμοῦ ἢ παραινετικοῦ-γνωμικοῦ ἀλφαβήτου (στηριγμένου σὲ χρησμικὸ κείμενο). Τὰ προβλήματα συζητοῦνται στὸν ἑπόμενο τόμο (*ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε71, σσ. 144-7 καὶ 452-6), ὅπου καὶ κριτικὴ ἔκδοση καὶ σχολιασμὸς τοῦ κειμένου, καὶ πλήρης βιβλιογραφία.

79. Βλ. π.χ. C. M. Bowra, *Landmarks in Greek Literature* (London and Bercley 1966 / 1970) 5: "there may have been similar schools (sc. of bards) in Crete and Cyprus and elsewhere. In each case the tradition must have worked in the same lines, keeping the past alive" (προσμαρτυροῦν οἱ Ὁμηρικὲς σκηνὲς στὴ σαρκοφάγο τῆς Παλαιπάφου: [ἀνωτ. Εἰκ. 22], ἀλλὰ καὶ ἡ ἐντυπωσιακὴ παρουσία στὴν Πάφο [τέλη 2ου-ἀρχὲς 3ου αἰ. μ.Χ.] τοῦ Λαρανδέως *Νέστορος τοῦ ποιητοῦ*, ποὺ σύνθεσε σὺν τοῖς ἄλλοις *Ἰλιάδα λειπογράμματον*: βλ. *ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε46, μὲ σχόλια).

80. Peek, *GVI* 1305: *SEG* 6 (1932) ἀρ. 829: *ΑΚΕΠ* Δα΄ 91. Βλ. καὶ Ν. Γ. Κυριαζῆ, «Ἐπιτύμβιος στήλη Κιτιέως», *ΚυΧρ* 2 (1924) 216-7· H. Seyrig, "Inscriptions de Chypre", *BCH* 51 (1927) 147 ἀρ. 6· J. Sykoutris, "Epigramm aus Kition", *Hermes* 63 (1928) 110-1· Nicolaou *CIS* Pl. XL· *ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε24 (σσ. 92-5 καὶ 294-9). Ἀξιοσημείωτο εἶναι καὶ τὸ *ἀοίδιμον* (πιθανῶς: τὸν ξακουστὸν ἀοιδό) στὸ Ε46 (ὅ.π. σσ. 118-21 καὶ 383-6).

81. Βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 88 καὶ –γιὰ τὸν ρόλο τῶν *διφθεραλοιφῶν* στὴν ἀρχαία Κύπρο– σσ. 11 κἑ. (§2.6 καὶ 4), πβ. καὶ Δβ΄ 119, ὅπου σχόλια γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Μάριο (: *ΑΚΕΠ* Δα΄ 119) *Ὀνασαγόρου τῶ Στασαγόραυ τῶ διφθεραλοιφῶν ἠμί* (βλ. Masson *ICS* ἀρ. 143 [σσ. 167-8] μὲ βιβλιογραφία): τοῦ «γραμματοδιδασκάλου», ὅπως μεταφράζει ὁ Χατζηιωάννου. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ τῆς λέξεως μαρτυρεῖ χρήση *διφθερῶν*



[Εικ. 23] Επιτυμβιο Επιγραμμα για τον Ομηροδιδασκαλο Κιλικα (: *AKυΓ*^{2} 11 Ε24. *Κίτιον*, 3ος αἰ. π.Χ. *ΜΠιερ*)

πρέπει νὰ εἶναι ἀμέτοχοι τῆς παράδοσης τοῦ Ὁμηρικοῦ κειμένου στὴν Κύπρο, ὅπως μαρτυροῦν οἱ πληροφορίες γιὰ Κυπριακὲς κατὰ πόλεις καὶ κατ' ἄνδρα ἐκδόσεις, ἐπὶ φθαρτῶν *διφθερῶν*. Ὁ Στήσανδρος ὁ Σαλαμίνιος, ἂν εἶναι –ὅπως νομίζουμε– ὀρθὴ ἡ γραφὴ τοῦ Wilamowitz στὸ κείμενο τοῦ Ἀθήναιου, «κιθαρωδεῖ» πρῶτος στοὺς Δελφοὺς τὶς Ὁμηρικὲς μάχες, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν *Ὀδύσσεια*[82]. Ἡ ἐπικὴ ποίηση, μὲ ἄλλα λόγια, κρατιέται ζωντανή[83], κι ἂς λείπουν ὀνόματα ποιητῶν καὶ τίτλοι ἔργων, καὶ μετὰ τὴν Κυπριακὴ περίοδο ἀκμῆς της κατὰ τὸν 7ον αἰ. π.Χ., ὡς τὶς ἀρχὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ὁπότε ἀκμάζει ὁ ποιητὴς τῶν *Ἀργοναυτικῶν* ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ, κι ἀργότερα.

3. Τὰ ἀνωτέρω συμπεράσματα μποροῦν νὰ ἐνισχυθοῦν καὶ ἀπὸ ἀναφορὲς στὴ θεραπεία τῶν Μουσῶν, σὲ μουσικὰ ὄργανα γνωστὰ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ συνδεόμενα μὲ τὴν ἀπαγγελία τῶν ἐπῶν μετὰ μουσικῆς, σὲ *μουσικοὺς* ἀγῶνες καὶ *χορούς*. Τὰ σχετικὰ χωρία ὅμως ὁδηγοῦν μᾶλλον στὴν καλλιέργεια τοῦ λυρικοῦ καὶ τοῦ χορικοῦ ἄσματος: (α′) Σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα τοῦ α′ ἡμίσεος τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. ὁ Φιλέας χαρακτηρίζεται ὡς ὁ *σὺμ Μούσαις στέρξας βίον*[84]. (β′) Στὸν τέταρτο Νεμεόνικό του (στ. 44-7: *ΑΚΕΠ* Γα′ 111, μὲ

σὲ εὐρεία ἔκταση, γεγονὸς ποὺ πιθανὸν αἰτιολογεῖ καὶ τὴ μὴ διάσωση περισσότερων ἔργων στὴν Κύπρο (πβ. Β. Καραγιώργη, «Ἡ Κύπρος τῆς Ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς 1000-479 π.Χ.», *ΙΕΕ* Β′ 365).

82. Ἀθήν. 14, 638a: *ΑΚΕΠ* Γα′ 97 *Τιμόμαχος δ' ἐν τοῖς Κυπριακοῖς Στήσανδρον λέγει τὸν Σαλαμίνιον* (*ὡς δα | σαμίτωνα* Α) *ἐπὶ πλεῖον αὐξῆσαι τὴν τέχνην καὶ πρῶτον ἐν Δελφοῖς κιθαρωιδῆσαι τὰς καθ' Ὅμηρον μάχας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Ὀδυσσείας*. Ὁ Τιμόμαχος ἀναφέρει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Στήσανδρο στὸ ἔργο του *Κυπριακά*, γεγονὸς ποὺ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση γιὰ Κυπριακὴ καταγωγὴ τοῦ κιθαρωδοῦ (βλ. *ΑΚΕΠ* Γα′ 111.2*). Ἕνας ἄλλος *κιθαρωδός*, ὁ *Κρίτων*, συνδέεται μὲ *τὸ κοινὸν τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν*, μαζὶ μὲ τὸν ποιητὴ τραγωδιῶν Διονύσιο (βλ. κατωτ. σσ. 143 κἑ. [μὲ σημ. 100]), χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὁ Κρίτων ἀποκλείεται νὰ κιθαρωδοῦσε καὶ *τὰς καθ' Ὅμηρον μάχας*, ἐνῶ ὁ Ἀθήναιος 8, 347f-352d (: *ΑΚΕΠ* Α′ 77.7 καὶ 81.2, Γα′ 57.2δ καὶ 62.1) ἐμφανίζει τὸν Ἀθηναῖο *κιθαριστὴν* Στρατόνικο νὰ ζεῖ καὶ στὴν Κύπρο καὶ νὰ πεθαίνει ἐκεῖ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Εὐαγόρα, συμβάλλοντας ἀναμφίβολα κι αὐτὸς στὴν ἀναζωογόνηση τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς.

83. Ζωντανὴ κρατήθηκε ἡ Ὁμηρικὴ ποίηση στὴν Κύπρο κι ἀργότερα, ὡς τὶς μέρες τοῦ Σεφέρη κι ὡς σήμερα. Βλ. χαρακτηριστικὰ C. E. Hadjistephanou, «Seferis on the "Homeric World" of Cyprus», *Στασῖνος* 7 (1979-80) 27-36, καὶ Κ. Χρυσάνθη, «Μεταφράσεις Ὁμηρικῶν ἔργων ἀπὸ Κυπρίους», ὅ.π. 37-43. Περισσότερα (μὲ βιβλιογραφία): Ἀ. Β., «Ὁμηρικὰ πρότυπα στὴν ποίηση τοῦ Κυριάκου Χαραλαμπίδη», στὸ *Chypre et l'Europe* ἐπιμέλεια A. Chadzisavas, Besançon (éditions Praxandre, collection Lapithos) 1998, σσ. 286-303: βλ. καὶ ἀνωτ. 63 κἑ. μὲ σημ. 20 καὶ 127 κἑ. μὲ σημ. 73. (Βλ. ἐπίσης Κ. Μητσάκη, *Ὁ Ὅμηρος στὴ νέα ἑλληνικὴ λογοτεχνία*, Ἀθήνα 1976.)

84. Cesnola *Salaminia* 103-5: Peek *GVI* 842: *ΑΚΕΠ* Δα′/Δβ′ 99: PRM *TSal*^{2} 192: «Ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα ἑνὸς ἀνύπαντρου μουσικοῦ νέου 23 χρονῶν» χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῆς *ΑΚΕΠ*, ὅ.π., στὸν τίτλο τῆς μετάφρασης. Γιὰ νέο μὲ ἔφεση

τὰ σχετικὰ ἀρχαῖα σχόλια στὸ 111α) ὁ Πίνδαρος τραγουδᾶ: *ἐξύφαινε, γλυκεῖα, καὶ τόδ' αὐτίκα, φόρμιγξ, | Λυδίαι σὺν ἁρμονίαι μέλος πεφιλημένον | Οἰνώναι τε καὶ Κύπρωι, ἔνθα Τεῦκρος ἀπάρχει | ὁ Τελαμωνιάδας*. Ἡ *φόρμιγξ* ἀναφέρεται σὲ διάφορα ἀποσπάσματα, τόσο στὴν *Ἰλιάδα* καὶ στὴν *Ὀδύσσεια* ὅσο καὶ στοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους, συχνὰ μὲ τὴν τυπικὴ φράση *φόρμιγγα λίγειαν*, μὲ πιὸ χαρακτηριστικὰ τὰ χωρία Ι 186 κἑ. *τὸν* (sc. *Ἀχιλλέα*) *δ' εὗρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείῃ*, (…) *ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν*, Σ 569-72 *τοῖσιν δ' ἐν μέσσοισι πάϊς φόρμιγγι λιγείῃ | ἱμερόεν κιθάριζε, λίνον δ' ὑπὸ καλὸν ἄειδε | λεπταλέῃ φωνῇ· τοὶ δὲ ῥήσσοντες ἀμαρτῇ | μολπῇ τ' ἰυγμῷ τε ποσὶ σκαίροντες ἔποντο*, θ 246 κἑ., ὅπου ἡ ἀναφορὰ στὸν θεῖον ἀοιδὸ Δημόδοκο ποὺ *φορμίζων ἀνεβάλλετο καλὸν ἀείδειν*, Ὁμηρ. ὕμν. XXI.3 κἑ. (*Εἰς Ἀπόλλ.*), ὅπου *ἀοιδὸς ἔχων φόρμιγγα λίγειαν | ἡδυεπὴς πρῶτόν τε καὶ ὕστατον αἰὲν ἀείδει* ὕμνο στὸν θεό, κ.τ.τ., χωρία ὅπου ἡ *φόρμιγξ* συνοδεύει ἔπη καὶ ὕμνους, μὲ ἢ χωρὶς παράλληλη ὄρχηση. «Τὸ ὅτι ὁ ἑξάμετρος ἀρχικὰ δὲν ἀπαγγελλόταν ἀλλὰ τραγουδιόταν, εἶναι ἀρκετὰ σαφές», ὅπως σημειώνει ὁ M. Bowra[85]. Ὅτι αὐτὸ δὲν ἀποκλείεται νὰ συνεχιζόταν σὲ τόπους «συντηρητικοὺς» ὅπως ἡ Κύπρος, εἶναι μιὰ εὔλογη ὑπόθεση. (γ΄) Ὁ Ἀθήναιος 4, 177a (: *ΑΚΕΠ* Γα΄ 111.1) πληροφορεῖ ὅτι *τῶν ἐλύμων αὐλῶν μνημονεύει καὶ Καλλίας ἐν Πεδήταις* (…) *χρῆσθαι δ' αὐτοῖς καὶ Κυπρίους φησὶ Κρατῖνος ὁ νεώτερος ἐν Θηραμένει*. Ὁ *αὐλὸς* συνδέεται μὲ τὴ φόρμιγγα στὸ Σ 495 *αὐλοὶ φόρμιγγές τε βοὴν ἔχον*[86], ὅπου ὅμως ἀναφέρονται *γάμοι* καὶ *ὑμέναιος*, γεγονὸς ποὺ ὁδηγεῖ σὲ *μέλος* κι ὄχι σὲ ἐπικὸ ποίημα. *Καὶ* σὲ ἐπικὸν ὕμνο, ἀντίθετα, μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται ὁ Ὁμηρ. ὕμν. IV.450-52 (*Εἰς Ἑρμ.*) *ἐγὼ Μούσῃσιν Ὀλυμπιάδεσσιν ὀπηδός, | τῇσι χοροί τε μέλουσι καὶ ἀγλαὸς οἶμος ἀοιδῆς | καὶ μολπὴ τεθαλυῖα καὶ ἱμερόεις βρόμος*

στὰ Γράμματα καὶ τὶς Τέχνες γενικά, μπορεῖ πιὸ εὔλογα νὰ μιλᾶ κανείς (ἀναλυτικά: *ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε27, σσ. 98-9 καὶ 309-12 [βλ. καὶ κατωτ. Εἰκ. 43]).

85. *Companion H.* 22 (Ἑλλην. μετάφρ. 26, βλ. καὶ ἑπόμενα). Πβ. Kirk *HOT* 123 κἑ. (κ.ἀ.), καὶ W. Schadewaldt, *Ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ὁμήρου*, Α΄ τόμος: *Τὸ Ὁμηρικὸ ζήτημα*, μετάφρ. Φ. Ἰ. Κακριδὴς (Ἀθήνα [M.I.E.T.] 1980) 80 κἑ. (κυρίως 81, 87, 89 κἑ.). Πβ. ἐπίσης *CIl* σημ. στὸ Σ 569-70 (V 225/Ε΄ 371-2: μὲ βιβλιογραφία), καὶ *COd* σημ. στὸ θ 256 κἑ. (Ι 362 κἑ. / Α΄ 607 κἑ.). Γιὰ τὸν *λίνον* βλ. ἀμέσως ἑπόμενα. Γιὰ τὴ χρήση *ἐλύμων αὐλῶν* στὴν Κύπρο βλ. καὶ A. Barker, *Greek Musical Writings*: I. *The Musician and his Art* (Cambridge etc. 1984) 267: στὸν ἴδιο τόμο καὶ στὸν II. *Harmonic and Acoustic Theory* (1989) χρήσιμη ἐπισκόπηση τῶν ἐπιμέρους θεμάτων καὶ πλούσια βιβλιογραφία. Μὲ εἰδικὲς ἀναφορὲς στὴν Κύπρο: Γεωργίου *AEMO*.

86. Βλ. καὶ *CIl* σημ. στὸ Σ 491-6 (V 213 / Ε΄ 355-6). Πβ. Κ 13, ὅπου ὁ ποιητὴς μνημονεύει *αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπὴν ὅμαδόν τ' ἀνθρώπων*, καὶ Ὁμηρ. ὕμν. XIV.3 (*Εἰς Μητέρα θεῶν*) *βρόμος αὐλῶν* (βλ. καὶ συμφραζόμενα, μὲ ἀξιοπρόσεκτη τὴ σύνδεση τοῦ ἐπιθ. *λίγεια* μὲ τὴ *Μοῦσα*: 2 *ὕμνει Μοῦσα λίγεια*, πβ. *φόρμιγξ λίγεια*).

αὐλῶν. Ἀξιοσημείωτη εἶναι καὶ ἡ ἐπιγραφικὴ μαρτυρία γιὰ τὸν *αὐλητὴν* Π. Αἴλιο Αἰλιανό, ποὺ νικᾶ σὲ διάφορους ἀγῶνες καὶ στὰ Πύθια, τὸν ὀνομάζει δὲ ὁ ἀνώνυμος ἐπιγραφοποιὸς *πυθαύλην*, «αὐλητὴ ὕμνου στὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα» κατὰ τὸν Χατζηιωάννου[87], καὶ γιὰ τὸν *πυθαύλην* καὶ *χοραύλην* Εὔφημο[88]. Ἂν προσθέσει κανεὶς καὶ ἀνάλογες περιγραφές, ὅπως αὐτὴ τοῦ Κλαυδιανοῦ (*Insula laeta choris, blandorum mater Amorum*: «Νησί, μέσ' στοὺς χοροὺς χαρούμενο, μητέρα τῶν τερπνῶν Ἐρώτων», κατὰ τὸν Χατζηιωάννου[89]), ἀβίαστα συμπεραίνει πὼς τὸ ποιητικὸ κλίμα ἦταν κατὰ κανόνα εὔκρατο στὴν Κύπρο, παρὰ τὶς ὅποιες πρόσκαιρες βαρυχειμωνιές.

4. Η ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ εἶχε στέρεες βάσεις στὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κινύρα (καὶ τῆς *κινύρας*), τῶν «λυρικῶν» περιγραφῶν τοῦ στολισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης στὰ *Κύπρια ἔπη*, τῶν «λυρικῶν» ἀποσπασμάτων στοὺς ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη. Λείπουν τὰ ὀνόματα ποιητῶν καὶ τίτλων κατὰ τὴν περίοδο τοῦ πρώιμου καὶ τοῦ ὥριμου Ἀρχαϊκοῦ λυρισμοῦ, ὄχι ὅμως καὶ οἱ πληροφορίες γιὰ μιὰν ἀξιόλογη λυρικὴ ποίηση τῆς Κύπρου. Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ σχετικὲς μνεῖες τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Ἡροδότου: (α΄) Ὁ Πίνδαρος, *Πυθ.* 2.13-7 (κατωτ. 1 T4, πβ. 1 T5), ὑμνώντας τὸν Ἱέρωνα –τοῦ ὁποίου ὁ πατέρας κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστὴ εἶναι Κύπριος– καὶ ἀναφερόμενος στὸν Κινύρα κάνει μνεία ὕμνων Κυπριακῶν πρὸς αὐτόν. Κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστή (βλ. κατωτ. σημ. στὸ ἀπόσπ.), *ὁ δὲ νοῦς· χορεύουσι μὲν περὶ τὸν Κινύραν πολλάκις οἱ τῶν Κυπρίων ὕμνοι* (…). *ἡ δὲ ἀνταπόδοσις τοῦ λόγου αὕτη· περὶ μὲν τὸν Κινύραν οἱ τῶν Κυπρίων ὕμνοι, περὶ δὲ σὲ ὁ ἐμὸς καὶ τῶν Συρακουσίων.* Ὅπως παρατηρεῖ ὁ J. H. Molyneux, «Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται στὸ δικό του τραγούδι γιὰ τὸν Ἱέρωνα καὶ στοὺς ἐπαίνους τῶν Κυπρίων γιὰ τὸν Κινύρα, ἀντίστοιχα πρὶν καὶ μετὰ τὴ γενικὴ πρόταση γιὰ ὕμνους σὲ βασιλεῖς, ὑποδηλώνει ἀναντίρρητα ὅτι θεωρεῖ τοὺς ἐπαινετικοὺς ὕμνους τῶν Κυπρίων ὡς ποίηση τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου μὲ τοὺς δικούς του στίχους (…). Φαίνεται ὅτι ὁ Πίνδαρος εἶχε ὑπ' ὄψιν ἕνα σῶμα Κυπριακῆς ποίησης ποὺ ἔχει χαθεῖ. Μποροῦμε ἴσως νὰ σκεφτόμαστε

87. *ΑΚΕΠ* Δα΄ 132 (: É. Bourgouet, *Fouilles de Delphes* III1 ἀρ. 547) καὶ σημ. Δβ΄ 132. Βλ. καὶ LSK σ.λ. *Πυθαύλης*: «ὁ τὰ Πύθια αὐλῶν, ὁ αὐλῶν τὸ μέλος ὅπερ παριστάνει τὴν μάχην μεταξὺ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Πύθωνος» (βλ. καὶ ἑπόμενα μὲ παραπομπές, πβ. LSJ^{9} σ.λ.). Πβ. *ΑΚΕΠ* Δα΄ 133 (… *καὶ οἵδε ἐχορήγησαν εἰς Ἀπολλώνια* (…) *ἐκ μετοίκων· Χάρης Κύπριος*, μὲ σημ. στὸ χωρίο: Δβ΄ 133 (ὑπὸ τὸν τίτλο «Χορηγοὶ σὲ μουσικοὺς ἀγῶνες»). Περισσότερα: Α. Β. *ΚυΣΠΑγΑ* 36 κἑ. (μὲ σημ. 39-41), ὅπου καὶ περαιτέρω ἀναφορὲς καὶ βιβλιογραφία.

88. L. Moretti, *Inscriptiones Graecae Urbis Romanae*, fasc. 2, pars 1 (Romae 1972), 156-7 ἀρ. 551: [*ὁ*] *καὶ Εὔφημος* [*π*]*υθαύλης καὶ χοραύλης* [*Κ*]*ύπριος* (…) [*τὸ*] *γένο*[*ς*].

89. *ΑΚΕΠ* Δα΄ 259 (: Claudian. *In Eutr.* II. Praefatio 63).

κάτι παρόμοιο μὲ τὰ ἀνώνυμα Ἀττικὰ σκόλια πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁρμόδιου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονα»[90]. Ὁ Πίνδαρος (518 περ. - 438 π.Χ.) γράφει τὸν δεύτερο Πυθιόνικό του τὸ 472. (β΄) Λίγα χρόνια ἀργότερα στὸν Ἡρόδοτο (περ. 485-425 π.Χ.) ἀναφέρεται *ἄεισμα Λίνος, ὅς περ ἔν τε Φοινίκηι ἀοίδιμός ἐστι καὶ ἐν Κύπρωι καὶ ἄλληι, κατὰ μέντοι ἔθνεα ὄνομα ἔχει· συμφέρεται δὲ ὠυτὸς εἶναι τὸν οἱ Ἕλληνες Λίνον ὀνομάζοντες ἀείδουσι* (…)[91]. Μὲ ποιό ὄνομα ἦταν γνωστὸς στὴν Κύπρο ὁ *Λίνος* δὲν λέει ὁ Ἡρόδοτος. Ὁ Χατζηιωάννου εἰκάζει πὼς πρόκειται γιὰ τὸ «Ἄδωνιν ἀείδειν», τὸ «τραγούδι τοῦ Ἄδωνι» ποὺ ἀναφέρεται στὶς Ἀδωνιάζουσες τοῦ Θεοκρίτου[92], ὑπόθεση ποὺ συμφωνεῖ μὲ τὰ συμπεράσματα τῆς Platthy ὅτι τὸ τραγούδι τοῦ Λίνου ἄκουσε ὁ Κινύρας στὸ παλάτι του μαζὶ μὲ τὸν θρῆνο γιὰ τὸν Ἄδωνη, ἀλλὰ καὶ στηρίζεται στὶς ὁμοιότητες τῶν μύθων γιὰ τὸν Λίνο καὶ τὸν Ἄδωνη[93]. Οὕτως ἢ ἄλλως, στὰ χωρία αὐτὰ τοῦ Πινδά-

---

90. J. H. Molyneux, "Cyprus and Cypriot Myth in Ancient Greek Lyric Poetry", *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 505 (ἡ μετάφραση εἶναι δική μας), βλ. καὶ σημ. 26. Βλ. ἐπίσης κατωτ. σημ. στὸ 1 T4.4 (16) λ. *φᾶμαι*. Τὸ ρῆμα *κελαδέοντι* (σὲ ἐνεστ.) φαίνεται νὰ ὑποδηλώνει ὅτι ὁ Πίνδαρος γνωρίζει *καὶ* σύγχρονή του Κυπριακὴ ποίηση.

91. Ἡρόδ. 2.79.1-2: *ΑΚΕΠ* Β΄ 81α. Καὶ τῶν Ἡροδότειων ρημάτων ὁ χρόνος (*ἀοίδιμός ἐστι … ἔχει … ἀείδουσι*) δείχνει ὅτι πιθανῶς γίνεται ἀναφορὰ σὲ σύγχρονη Κυπριακὴ λυρικὴ ποίηση, τουλάχιστο σὲ ζωντανὰ στὶς μέρες τοῦ Ἡροδότου παραδοσιακὰ τραγούδια.

92. Σημείωση πάνω ἀπὸ τὸ κείμενο καὶ τὴ μετάφραση τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Ἡροδότου (*ΑΚΕΠ* Β΄ σσ. 248 καὶ 249). Εἶναι ὄντως πιθανὸ νὰ ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ Ἡρόδοτος *λίνους* ποὺ τραγουδιοῦνται στὰ *Ἀδώνια*, ἴσως μὲ τὸ ὄνομα *Ἀδώνιον* / *Ἀδώνια* (πβ. LSJ^{9} καὶ LSK σ.λλ. *Ἀδώνια* καὶ *Ἀδώνιος*). Οἱ γιορτὲς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄδωνη, τὰ *Ἀδώνια*, ποὺ ἀκμάζουν τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ σὲ ἄλλα κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἦταν ἀπίθανο νὰ εἶχαν ποτὲ ἀτονήσει στὴν Κύπρο ὡς τότε, κι ἀσφαλῶς θὰ ἀποτελοῦσαν εὐκαιρία γιὰ λυρικὴ ποίηση νέα. Τὸ *Ἀδώνιον* (ἐνν. *μέτρον*), «εἶδος στίχου συγκειμένου ἐκ δακτύλου καὶ σπονδείου» (LSK, βλ. καὶ LSJ^{9} σ.λ., μὲ παραπομπή), φαίνεται νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴν ποίηση αὐτή, παλαιὰ καὶ νέα. Διαφορετικὰ εἶναι τὰ μέτρα ποὺ μνημονεύει ὁ Διομήδης (*Diomedis Artis Grammatici Libri III*, στὸ *Grammatici Latini*, ex recensione Henrici Keilii, vol. I [Lipsiae 1857], σελ. 482: κεφ. *De pedibus* [3.5.55 p. 439]: *ΑΚΕΠ* Δα΄ 342): *cyprios* (sc. *pes*) *ex brevi et longa et duabus brevibus et longa temporum septem, anticyprios ex longa et brevi et duabus longis et brevi temporum octo*: «Ὁ *κύπριος* (ἐνν. *πούς*) ἀποτελεῖται ἀπὸ βραχεία καὶ μακρὰ καὶ δύο βραχεῖες καὶ μακρὰ συλλαβὴ χρόνων ἑπτά. Ὁ *ἀντικύπριος* ἀπὸ μακρὰ καὶ βραχεία καὶ δύο μακρὲς καὶ βραχεία συλλαβὴ χρόνων ὀκτώ». Δηλ., ὁ *κύπριος*: ∪–∪∪– (χρόνοι ἑπτὰ) καὶ ὁ *ἀντικύπριος* (βλ. LSK καὶ LSJ^{9} σ.λ.): –∪– – ∪ (χρόνοι ὀκτώ), ἐνῶ ὁ *Ἀδώνιος* (ἐνν. *πούς*): – ∪∪ – – (χρόνοι 7). Εἶναι ἀσφαλῶς ἀξιοσημείωτη ἡ ὕπαρξη τριῶν πιθανῶς Κυπριακῶν μέτρων (γιὰ τὸν *κύπριον* βλ. *ΑΚΕΠ* Δβ΄ 342, γιὰ τὸν *ἀντικύπριον* εἰκάζουμε ὅτι πῆρε τὴν ὀνομασία του ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πρὸς τὸν *κύπριον* τροχαϊκή του ἀρχή).

93. Γιὰ τὸν Λίνο καὶ τὸν *λίνον* βλ. ἀνάμεσα στ' ἄλλα West *OrP* 56-87 καὶ Platthy *Myth. Poets* 103-109 κ.ἀ. (ποὺ στὴ σελ. 106 σημειώνει ὅτι "The linus-song was not Greek, but Phoenician Cyprian in origin: the Greeks absorbed its foreign influence, and assimi-

ρου καὶ τοῦ Ἡροδότου ἔχουμε πρώιμες καὶ ρητὲς ἀναφορὲς γιὰ πλούσια καὶ ἀξιόλογη μουσικὴ παράδοση καὶ λυρικὴ ποίηση στὴν Κύπρο στὶς ἀρχὲς τῆς Κλασικῆς ἐποχῆς, ὅταν ὁ Πίνδαρος συνθέτει τὸν δεύτερο *Πυθιόνικό* του (472 π.Χ.) κι ὁ Ἡρόδοτος συντάσσει τὴν *Ἱστορία* του (στὰ μέσα περίπου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Στίχους ὅμως λυρικοὺς καμιὰ ἀπὸ τὶς ἀνωτέρω πηγὲς δὲν ἔχει δυστυχῶς διασώσει.

Οἱ πρῶτοι σωζόμενοι Κυπριακοὶ στίχοι σὲ λυρικὰ μέτρα ἀνήκουν σὲ κάποια ἀπὸ τὰ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ἀνώνυμων ποιητῶν ποὺ παρουσιάζονται καὶ σχολιάζονται στὸν ἑπόμενο τόμο μαζὶ μὲ τοὺς ἀξιόλογους στίχους ποὺ ἔχει συνθέσει ὁ μόνος ἐπώνυμος Κύπριος ἐπιγραμματοποιὸς ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ Ο ΠΑΦΙΟΣ (2/1ος αἰ. π.Χ.). Τὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ[94] καλύπτουν ὅλη τὴν Ἑλληνιστικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ περίοδο τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας, μερικὰ ἀνήκουν ἀποδεδειγμένα στὴν Κυπροκλασικὴ περίοδο, κάποια δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι παλαιότερα. Ἕνα μέρος ἀπὸ αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἔχουν συντάξει μὴ Κύπριοι ποιητές, κυρίως αὐτοὶ ποὺ ἔφτασαν στὸ νησὶ στὸ πλαίσιο τῶν στενῶν κατὰ περιόδους πολιτιστικῶν καὶ στρατιωτικῶν σχέσεων τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἀθήνα καὶ τὰ λοιπὰ Ἑλληνικὰ κέντρα κατὰ τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Εὐαγόρα Α΄ καὶ τῶν διαδόχων του. Ἀναντίρρητα ὀφείλεται καὶ σ' αὐτοὺς ἡ μεγάλη ἄνθηση τῆς Κυπριακῆς ποίησης ποὺ σημειώνεται στὶς ἀρχὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραγνωρίζεται ἡ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἀκμὴ αὐτὴ –ἀλλὰ καὶ στὴν προβολὴ καὶ διάσωση τῆς Κυπριακῆς πνευματικῆς παραγωγῆς– ἀνώνυμων καὶ ἐπώνυμων Κυπρίων ποὺ πέρασαν μεγάλο ἢ μικρὸ μέρος τῆς ζωῆς τους στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ σ' ἄλλα μέρη Ἑλληνικὰ ἐκτὸς Κύπρου, μὲ

---

lated its character-hero"), πβ. *ΕλλΜ* Γ΄ 170 κἑ. Βλ. ἐπίσης LSJ[9] καὶ LSK σ.λ., καὶ τὴν πολὺ περιεκτικὴ σημ. τοῦ M. W. Edwards στὸ Σ 569-70 (*CIl* V 225 / E΄ 371-2). Ὁ Ἀθήν. 14, 619c σημειώνει: *λίνος δὲ καὶ αἴλινος οὐ μόνον ἐν πένθεσιν, ἀλλὰ καὶ "ἐπ' εὐτυχεῖ μολπᾶι" κατὰ τὸν Εὐριπίδην (Ἡρακλ.* 348 κἑ. *αἴ Λίνον μὲν ἐπ' εὐτυχεῖ μολπᾶι Φοῖβος ἰαχεῖ | τὸν κάλλει φθιτόν, κιθάραν | ἐλαύνων πλήκτρωι χρυσέωι*), ἐνῶ στὸ 4, 174f συνδέει τοὺς αὐλοὺς μὲ τοὺς θρήνους γιὰ τὸν Ἄδωνη (: *ὀνομάζονται δὲ οἱ αὐλοὶ γίγγροι ὑπὸ τῶν Φοινίκων ἀπὸ τῶν περὶ Ἄδωνιν θρήνων· τὸν γὰρ Ἄδωνιν Γίγγρην καλεῖτε ὑμεῖς οἱ Φοίνικες, ὡς ἱστορεῖ Δημοκλείδης*) καὶ στὸ 4, 177a ἀναφέρει γιὰ τοὺς *ἐλύμους αὐλούς*: *χρῆσθαι δ' αὐτοῖς καὶ Κυπρίους φησὶ Κρατῖνος ὁ νεώτερος ἐν Θηραμένει*, ὅπως εἴδαμε παραπάνω (132 μὲ σημ. 86). Γιὰ τὸν Ἄδωνη βλ. ἀνωτ. 72-4.

94. Βλ. *ΑΚΕΠ* Δα΄ 78 κἑ., μὲ σχόλια Δβ΄ σσ. 147 κἑ. καὶ Στ΄ σσ. 75-8. Ἀναλυτικά: *ΑΚυΓ*[2] (1997), μὲ Εἰσαγωγή, Κείμενο – Μετάφραση (μὲ ἀναλυτικὸ κριτ. ὑπόμν. καὶ τὶς προηγούμενες δημοσιεύσεις) καὶ Σχόλια (11 Ε1-71)· βλ. ἐπίσης *ΑΚυΓ*[4] (2007, σελ. 710, μὲ Εἰκ. 143: *ΑΚυΓ*[2] Ε18b, ἠλεκτρονικὴ ἔκδ. 2010 σσ. 146-147 καὶ 456-9), γιὰ τὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα *Ἀλέξωνος*, καὶ *IKour* 104: "Antinoos, the favorite of Hadrian, honored in a dactylic hymn by a Legatus Provincial. A.D. 130/1" (γιὰ τὰ δύο αὐτὰ δημοσιεύονται σύντομα εἰδικὲς μελέτες τῆς Ἀθηνᾶς Παπαχρυσοστόμου).



1



2

[Εικ. 24] ΔΙΟΝΥΣΟΣ (*KM*)
[1.] Ἀσβεστολιθικὸ ἀνάγλυφο (*Ἰδάλιον*, 3/2 αἰ. π.Χ.)
[2.] Μαρμάρινη κεφαλή (Γυμνάσιο *Σαλαμῖνος*, 2ος αἰ. μ.Χ.)

πιὸ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα, τὸν Σώπατρο τὸν Πάφιο καὶ τὸν μαθητὴ τοῦ Πλάτωνα καὶ φίλο τοῦ Ἀριστοτέλη Εὔδημο. Μέρος τῆς ζωῆς τους δὲν ἀποκλείεται νὰ πέρασαν στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ στὴν Ἀθήνα –καὶ γι' αὐτὸ νὰ ἔσπασαν τὸ κέλυφος τῆς ἀνωνυμίας– καὶ οἱ γνωστοὶ Κύπριοι λυρικοὶ ποιητὲς τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ, ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ καὶ ΕΡΜΕΙΑΣ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ. Μὰ προφανῶς συμβάλλουν ἀποφασιστικὰ σ' αὐτὸ οἱ συνθῆκες ποὺ δημιουργοῦνται ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, ἡ πλήρης ἐνσωμάτωση τῆς Κύπρου στὸν Ἑλληνικὸ κόσμο ἀπὸ τὴν Πτολεμαϊκὴ περίοδο κι ἡ παράλληλη μοίρα τοῦ νησιοῦ ὡς τὸ τέλος τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου[95]. Ἡ σχετικὴ παρακμὴ ποὺ παρατηρεῖται μετὰ τὴν ἐντυπωσιακὴ ἄνθηση στὶς ἀρχὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου ἀντικατοπτρίζει καὶ τὴν εἰκόνα τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν κέντρων.

Η ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ τῆς Κύπρου φαίνεται νὰ ἐμφανίζει τὴν ἴδια εἰκόνα ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὁ ΣΩΠΑΤΡΟΣ Ο ΠΑΦΙΟΣ σφραγίζει μὲ τὴν παρουσία του τὴν περίοδο αὐτή. Κατὰ τὴν Κλασικὴ ὅμως ἐποχή, ὅταν στὴν Ἀθήνα συντελοῦνταν τὸ θαῦμα τῆς Ἀττικῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ Εὐριπίδη καὶ τῆς Ἀττικῆς κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνη (κι ἄλλων πιὸ ἄσημων τραγικῶν καὶ κωμικῶν ποιητῶν), ἡ Κύπρος δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ ἀκολουθήσει. Στὴν ἐξαιρετικὴ συγκυρία ἐλευθερίας καὶ δημοκρατίας ποὺ ὁδήγησε στὸ Ἀθηναϊκὸ θαῦμα τῆς Κλασικῆς ἐποχῆς, τὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης δὲν εὐτύχησε νὰ βρεθεῖ. Κι ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, μὲ τὴν ὁποία συνδέεται ἐξαρχῆς στενὰ ἡ δραματικὴ ποίηση, δὲν φαίνεται νὰ εἶχε παλιὰ ἰδιαίτερη ἀπήχηση στὴν Κύπρο, ὅπως δείχνουν τὰ πορίσματα τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης, μολονότι δὲν λείπουν οἱ ἐνδείξεις γιὰ πρώιμη λατρεία τοῦ θεοῦ στὸ νησί[96].

---

95. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σχετικὰ κεφάλαια στὶς γνωστὲς Ἱστορίες τῆς Κύπρου (μὲ ἰδιαίτερα χρήσιμη τὴν εὐσύνοπτη θεώρηση τοῦ Β. Καραγιώργη, *Ἀρχ. Κύπρος* 117-48), βλ. καὶ Σακελλαρίου *Κυπριακὰ* Α΄ 347 κἑ. καὶ 609 κἑ. Γιὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ Κύπρο βλ. καὶ τὴν ὁμότιτλη μονογραφία τοῦ Φρ. Βράχα (*ΕΚ*). Γιὰ τὴν Πτολεμαϊκὴ εἰδικὰ περίοδο βλ., ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γνωστὸ ἔργο τῆς Ἰνοῦς Μιχαηλίδη-Νικολάου *Prosopography of Ptolemaic Cyprus* (: Nicolaou *PPC*), καὶ τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Nahed el Hommossany *Μελέτες πάνω στους θεσμούς των πόλεων της Κύπρου κατά την Πτολεμαϊκή περίοδο* (Αθήνα 1994). Γιὰ τὴ Ρωμαϊκὴ περίοδο χρήσιμο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ V. Chapot, *Les Romains et Chypre* (Paris 1912). Γιὰ περαιτέρω βιβλιογραφία βλ. P. M. Kitromelides καὶ M. L. Evriviades (Compilers), *Cyprus* (Oxford / Santa Barbara 1982: *World Bibliographical Series*, editor in chief R. L. Collison, vol. 28). Περισσότερα: *ΙστΚ* Ββ΄ 617 κἑ. (κεφ. ΙΒ΄: «Ἑλληνιστικὴ Κύπρος» [A. Mehl] καὶ ΙΓ΄: «Ἡ Κύπρος ἐπαρχία τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας» [D. Potter], μὲ πλούσια βιβλιογραφία).

96. Ἀβέβαιες σχετικὲς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες στὸν Masson *ICS* ἀρ. 186, 307, 458 (μὲ βιβλιογραφία). Βλ. ὅμως: Ὁμηρ. ὕμν. VII.28 (*Εἰς Διόν.*) (…) *ἔλπομαι ἢ Αἴγυπτον*

Ἡ ὕπαρξη πλούσιου μυθολογικοῦ ὑλικοῦ στὰ *Κύπρια ἔπη* κι ἀλλοῦ ποὺ εὔκολα προσφερόταν γιὰ τραγωδίες δὲν ἄρκεσε. Ὅταν οἱ συνθῆκες θὰ καλυτερεύσουν ἐπὶ Πτολεμαϊκῆς ἐποχῆς –καὶ μὲ τὴν εἰσαγωγὴ κάποιων μορφῶν τοπικῆς αὐτοδιοίκησης– τὸ θέατρο θὰ εἶναι ἤδη στραμμένο σὲ ἁπλούστερες καὶ πιὸ εὐχάριστες στοὺς πολλοὺς μορφές, ὅπως εἶναι ἡ «Νέα» καὶ ἡ μεταγενέστερη *κωμωιδία* καὶ ἡ *παρωιδία*, οἱ *φλύακες* καὶ οἱ *μῖμοι*, ἔστω κι ἂν ἀναφέρονται καὶ ἀργότερα ποιητὲς *δραμάτων* καὶ *τραγωιδιῶν*[97]. Ἡ *τραγωιδία* ἔμεινε Ἀττικὸ θαῦμα, δημιούργημα τῆς Κλασικῆς Ἀθήνας.

Δὲν φαίνεται ἐν τούτοις νὰ ἔμεινε ἐντελῶς ἀνεπηρέαστη ἡ Κύπρος ἀπὸ τὸ Ἀττικὸ θέατρο. Στοὺς ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες ποὺ συρρέουν στὸ νησὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Εὐαγόρα καὶ τῶν διαδόχων του πρέπει νὰ περιλαμβάνονταν καὶ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου, κι οἱ πρόχειρες παραστάσεις στὶς βασιλικὲς αὐλὲς δὲν θά 'λειπαν. Μιὰν τέτοια παράδοση, μολονότι δὲν ἐμφανίζεται στὸ προσκήνιο ὄνομα Κυπρίου δραματικοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὴν περίοδο αὐτή, φαίνεται

ἀφίξεται ἢ ὅ γε Κύπρον, καὶ Ὀρφ. *Ὕμν.* XLII.7 (*Μίσης*) (…) *ἢ Κύπρωι τέρπηι* (sc. *Διόνυσε*) *σὺν ἐϋστεφάνωι Κυθερείηι* (: *ΑΚΕΠ* Β΄ 95 καὶ 95.1). Μεταγενέστερη εἶναι ἡ μαρτυρία γιὰ λατρεία τοῦ Διονύσου στὴν Ταμασό (*Βίος Ἡρακλείδους* 16.190: *ΑΚΕΠ* Β΄ 15 καὶ 95.2, ὅπου σημ.: «Ὁ Διόνυσος λατρεύεται ἐν Ταμασῷ κατὰ τὸν Α΄ αἰ. μ.Χ.», πβ. Δβ΄ σελ. 61 §28 καὶ σσ. 78-79 §37-39 καὶ ἀρ. 23). Ἔνδειξη γιὰ πιθανὴ παλαιὰ λατρεία –μαζὶ μὲ τὴν Ἀφροδίτη, ὅπως ἀργότερα στὴν Ταμασό– τοῦ Διονύσου ἀποτελεῖ ἡ σύνδεση τοῦ Ἄδωνη μὲ Ἀφροδίτη καὶ Διόνυσο στοὺς σχετικοὺς μύθους, κατὰ μαρτυρία τοῦ Ἀθήναιου (10, 456a-b): *Πλάτων δ' ἐν τῶι Ἀδώνιδι χρησμὸν δοθῆναι λέγων Κινύρᾳ ὑπὲρ Ἀδώνιδος τοῦ υἱοῦ φησιν· "Ὦ Κινύρα, βασιλεῦ Κυπρίων, ἀνδρῶν δασυπρώκτων, | παῖς σοι κάλλιστος μὲν ἔφυ θαυμαστότατός τε | πάντων ἀνθρώπων, δύο δ' αὐτὸν δαίμον' ὀλεῖτον, | ἢ μὲν ἐλαυνομένη λαθρίοις ἐρετμοῖς, ὃ δ' ἐλαύνων". λέγει δ' Ἀφροδίτην καὶ Διόνυσον· ἀμφότεροι γὰρ ἤρων τοῦ Ἀδώνιδος* (: *ΑΚΕΠ* Α΄ 14.17), πβ. καὶ Πλουτ. *Ἠθικ.* 671c (*ΑΚΕΠ* Β΄ 77) *καὶ Φανοκλῆς, ἐρωτικὸς ἀνήρ, οὐκ εἰκῆι δήπου πεποίηκεν· ἡδ' ὡς θεῖον Ἄδωνιν ὀρειφοίτης Διόνυσος | ἥρπασεν, ἠγαθέην Κύπρον ἐποιχόμενος*. Οὕτως ἢ ἄλλως ὅμως ὁ Διόνυσος ἔμεινε στὴ σκιὰ τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης στὴν Κύπρο, καὶ αὐτὸ δὲν εὐνοοῦσε τὴν ἀνάπτυξη τῆς τραγωδίας. Πβ. Σπυριδάκη *ΜΔΛΑ* Αβ΄ 229 κἑ. Περισσότερα: Καραγιώργη *ΕΘΗΡΑΚ* 228-33 κ.ἀ. (κυρίως 258 κἑ.)· βλ. καὶ ἐδῶ Εἰκ. 21, 24 καὶ 130.

97. Βλ. π.χ. τὴν ἐπιγραφικὴ μαρτυρία γιὰ τὸν Κύπριο ποιητὴ τραγωδιῶν Διονύσιο στὰ ἑπόμενα, καὶ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰωσήπου, *Ἰουδ. Ἀρχ.* 19.94 (*ΑΚΕΠ* Α΄ 14.26): *καὶ γὰρ μῖμος εἰσάγεται, καθ' ὃν σταυροῦται ληφθεὶς ἡγεμών, ὅ τε ὀρχηστὴς δρᾶμα εἰσάγει Κινύραν, ἐν ὧι αὐτός τε ἐκτείνετο καὶ ἡ θυγάτηρ Μύρρα, αἱμά τε ἦν τεχνητὸν πολὺ καὶ τὸ περὶ τὸν σταυρωθέντα ἐκκεχυμένον καὶ τὸ περὶ τὸν Κινύραν.* (Ἡ διαφορὰ *μίμου* καὶ *δράματος* θὰ ἦταν ἀνύπαρκτη ἢ μικρὴ στὴν πράξη.) Γιὰ σύνδεση *τραγωιδῶν* καὶ Κινύρα βλ. Σχόλ. Πινδ. *Νεμ.* 8.32c (*ΑΚΕΠ* Α΄ 14.43): *οἱ μέγα φωνεῖν θέλοντες, οἷον τραγωιδοί, προαναπνέουσιν ἐπιπολύ, ἵν', ὅταν ἀναφωνήσωσιν, ἐξαρκέσηι ἐπιπλέον ἡ φωνή· πολλαὶ οὖν, φησί, περὶ τοῦ Κινύρου καταβέβληνται ἱστορίαι καὶ διάφοροι, διὸ ἀναπνέω πρὶν εἰπεῖν.* Περισσότερα: *ΑΚυΓ*[3] σημ. στὸ 28 F1.4-5 σ.λ. *περί τε Κινύραν καὶ Μύρραν καὶ Ἄδωνιν*.

νὰ ὑποδηλώνει γιὰ τὰ τέλη τῆς Κλασικῆς καὶ τὶς ἀρχὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου ἡ πληροφορία τοῦ Πλουτάρχου ὅτι στοὺς *χορῶν κυκλίων καὶ τραγικῶν ἀγῶνας, οὐ μόνον ταῖς παρασκευαῖς ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀμίλλαις λαμπροὺς γενομένους*, ποὺ ὀργάνωσε ὁ Ἀλέξανδρος τὸ 331 π.Χ. στὴν Τύρο, *ἐχορήγουν οἱ βασιλεῖς τῶν Κυπρίων, ὥσπερ Ἀθήνησιν οἱ κληρούμενοι τὰς φυλάς* (…), *μάλιστα δὲ Νικοκρέων ὁ Σαλαμίνιος καὶ Πασικράτης ὁ Σόλιος διεφιλονίκησαν, καθὼς ἔλαχον τοῖς ἐνδοξοτάτοις ὑποκριταῖς χορηγεῖν, Πασικράτης μὲν Ἀθηνοδώρωι* (ποὺ ἦταν ὁ τελικὸς νικητής), *Νικοκρέων δὲ Θεσσαλῶι*[98]. Στὴν ὕπαρξη θεατρικῆς παράδοσης στὴν Κύπρο τὴν ἴδια ἐποχὴ συνηγοροῦν δύο πήλινα συμπλέγματα Κυπριακά, χρονολογούμενα στὴν τελευταία τριακονταετία τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. καὶ προερχόμενα ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι, ποὺ παριστάνουν μορφὴ ἠθοποιοῦ-Σιληνοῦ καὶ φαίνεται νὰ ἔχουν «ἄμεση σχέση μὲ τὸ θέατρο καὶ εἰδικὰ μὲ τὴν κωμωδία», ὅπως συμπεραίνει ὁ Π. Φλουρέντζος[99] συνεξετάζοντας ἀνάλογα συμπλέγματα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καὶ τὴ Ρόδο. Χωρὶς τὴν παράδοση αὐτὴ δὲν θά ’ταν δυνατὴ ἡ ἀκμὴ τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου, ποὺ σφραγίζει ὁ *κωμικός*, *παρωιδός*, *φλυακογράφος*, ποιητὴς *δραμάτων* Σώπατρος ὁ Πάφιος.

Ἡ ἑπόμενη μαρτυρία γιὰ Κυπριακὴ δραματικὴ ποίηση προέρχεται ἀπὸ ἀκρωτηριασμένη ἐπιγραφὴ τῆς Πάφου τῶν μέσων περίπου τοῦ 2ου αἰ. π.Χ., ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα, καθὼς ἀναμφίβολα κάνει μνεία ἑνὸς *Διονυσίου ποιητοῦ τραγω(ι)*[*διῶν*] –ἐπίσης, ἑνὸς *Κρίτωνος κιθαρωι*[*δοῦ*] καὶ ἑνὸς *συναγωνιστοῦ τραγικοῦ*–, φαίνεται δὲ νὰ μνημονεύει συνάμα ἕναν ποιητὴ [*σατύ*]*ρων* καὶ ἕναν ποιητὴ [*κωμ*]*ω(ι)διῶν*, μαζὶ μὲ τοὺς ἄρχοντες ποὺ συναπαρτίζουν τὸ «Κοινὸν τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν»[100]. Τῆς ἴδιας περίπου ἐποχῆς ἀκρωτηριασμένη ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα ἀναφέρει τὸν [*Ν*]*ικαγ*[*ό*]*ραν Εὐπολέμου* (…) *ποητὴν διθυράμβω*[*ν*][101]. Ἕνα δὲ ἐπίγραμ-

98. Πλουτ. *Ἀλέξ.* 29.1-2: *ΑΚΕΠ* Α΄ 77, βλ. καὶ Δβ΄ §121 (σελ. 172). Πβ. Γεωργιάδη *ΙστΚ* 81 καὶ *ΙΕΕ* Δ΄ 112. Γιὰ τὸν Νικοκρέοντα καὶ τὸν Πασικράτη βλ. *ΑΚυΓ*^{2} σημ. στὸ 11 Ε9.3 καὶ Ε16.2 (μὲ πλούσια βιβλιογραφία).

99. «Δύο πήλινα Ἑλληνιστικὰ συμπλέγματα ἀπὸ τὴν Κύπρο», *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 339-41. Ἡ παράσταση τοῦ Σιληνοῦ ὁδηγεῖ μᾶλλον σὲ σχέση μὲ τὸ *σατυρικὸν δρᾶμα* παρὰ «εἰδικὰ μὲ τὴν κωμωδία». Γιὰ τοὺς Σ(*ε*)*ιληνοὺς* βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 5 Υ1.262.

100. Περιστιάνης, *Κυπρ. Χρον.* 1 (1923) 138: H. Seyrig, *BCH* 51 (1927) 144-7, καὶ *SEG* 6 (1932) ἀρ. 813: *ΑΚΕΠ* Δα΄ / Δβ΄ 123 καὶ Aneziri *DTZy* 194 ἀρ. 1· βλ. ἐπίσης T. B. Mitford, “Seleucus and Theodotus”, *OAth* 1 (1953) 135-7 (ἀρ. 10). Περισσότερα: κατωτ., καὶ *ΑΚυΓ*^{3} σημ. στὸ 12 Ε6.2-3, ὅπου καὶ συζήτηση τοῦ ὅρου *συναγωνιστὴς τραγικός* (ἠθοποιὸς ἢ –μᾶλλον– ποιητὴς *τραγικός*) καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία.

101. Ἡ ἀνάγνωση –στὸ μετὰ τὸ πατρώνυμο (: *Εὐπολέμου*) κενό– τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος *Ε*]*ὐε*[*σπερίτην*], ποὺ δείχνει μὴ Κυπριακὴ καταγωγή (ἀπὸ τὶς *Εὐεσπερίδες* [Benghazi] τῆς Λιβύης), ὅπως μὲ ἀμφιβολίες προτείνουν οἱ Mitford – Nicolaou

μα τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. μνημονεύει ἕνα *Μοψαῖον* (…) *Ἀγαθοκλέα παῖδα* (…) | *μειμολόγων πάντων ἔξοχον ἐν χάρισιν*, ἐμβάλλοντάς μας σὲ δίλημμα ἂν πρόκειται γιὰ ποιητὴ μίμων ἢ γιὰ ἠθοποιὸ μίμο ἀλλ' οὕτως ἢ ἄλλως κάνοντας λόγο γιὰ παραστάσεις μίμων στὸ Κίτιο, ἐνῶ σ' ἕνα ἄλλο ἐπίγραμμα χρονολογούμενο στὸν 2/3ον αἰ. μ.Χ. ὁ *Παφιανὸς Πάφιος* χαρακτηρίζεται *κωμωδός*, ἠθοποιὸς κωμικὸς ἢ ποιητὴς κωμωδιῶν[102]. Ἡ συγκομιδὴ ὀνομάτων δραματικῶν ποιητῶν εἶναι σὲ κάθε περίπτωση πενιχρὴ γιὰ τοὺς ἑπτὰ ὁλόκληρους αἰῶνες τῆς Ἑλληνιστικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς περιόδου, ἐνῶ δὲν φαίνεται νὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὶς θεατρικὲς παραστάσεις στὸ νησί, γιὰ τὶς ὁποῖες ἀφθονοῦν οἱ ἐπιγραφικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες.

Δεσπόζουσα καὶ καταλυτικὴ θέση σ' ὅλη αὐτὴ τὴν περίοδο κατέχει τὸ *Κοινὸν τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν*, ποὺ ἁπλώνεται σ' ὅλον τὸν Ἑλληνικὸ κόσμο κατὰ τὴν Πτολεμαϊκὴ περίοδο κι ἔχει τὶς ρίζες του στὸν *Θίασον Μουσῶν* τὸν ὁποῖο ἵδρυσε ὁ Σοφοκλῆς καὶ στὶς πρῶτες ἑνώσεις μουσικῶν καλλιτεχνῶν ποὺ ἀπέβλεπαν στὴν ὑποστήριξη τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν μελῶν τους κι εἶχαν καὶ χαρακτήρα θρησκευτικό[103]. Σημαντικὲς γιὰ τὸ *Κοινὸν τῶν ἐν Κύπρωι περὶ τὸν Διόνυσον* (*καὶ Θεοὺς Εὐεργέτας*) *τεχνιτῶν* εἶναι οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες καὶ χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν ὀργάνωσή του ἡ ἀκρωτηριασμένη δυστυχῶς ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀφροδίτης στὴν

(*ISal* 5, σσ. 16 κἑ.: μὲ ἐνδιαφέροντα σχόλια καὶ βιβλιογραφία), εἶναι «ἄκρως ἀμφίβολη» (PRM, *TSal*^{2} 95: "est extrêmement douteux, aucune trace de lettre n'étant identifiable", βλ. καὶ Aneziri *DTZy* 195 ἀρ. 3 [με τὴν ὅλη ἐργασία], πβ. *ΑΚΕΠ* Δβ΄ 123).

102. Peek *GVI* 125 ἀρ. 515 (Ἀγαθοκλῆς) καὶ 115 ἀρ. 466 (Παφιανός): *ΑΚΕΠ* Δα΄ / Δβ΄ 106-107. Βλ. ἐπίσης LSJ^9 (πβ. LSK) σ.λ. *μιμολόγος* (1. "*actor, reciter of mimes*" καὶ 2. "*composer, writer of mimes*", πβ. *μῖμος* Ι. καὶ *μιμογράφος*, ἀλλὰ καὶ *μιμωιδός*), καὶ σ.λ. *κωμωιδός*: "prop. *singer in the κῶμος* or *comic chorus*", 2. "later, *comic actor*", b. "perb. *singer of comic lyrics*", 3 "later still, comic poet" (μὲ τὶς ἐδῶ παραπομπές). Ἡ ὑπόθεση ὅτι στὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ τοῦ 2ου (ἢ καὶ 3ου) αἰ. μ.Χ. μνημονεύονται *μιμογράφος* καὶ *κωμωιδιογράφος* ἀντίστοιχα κάθε ἄλλο παρὰ ἀβάσιμη εἶναι. Ἀναλυτικὰ (μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία): *ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε36 (κυρίως σημ. σ.στ. 2 σ.λ. *μειμολόγων*) καὶ Ε47.

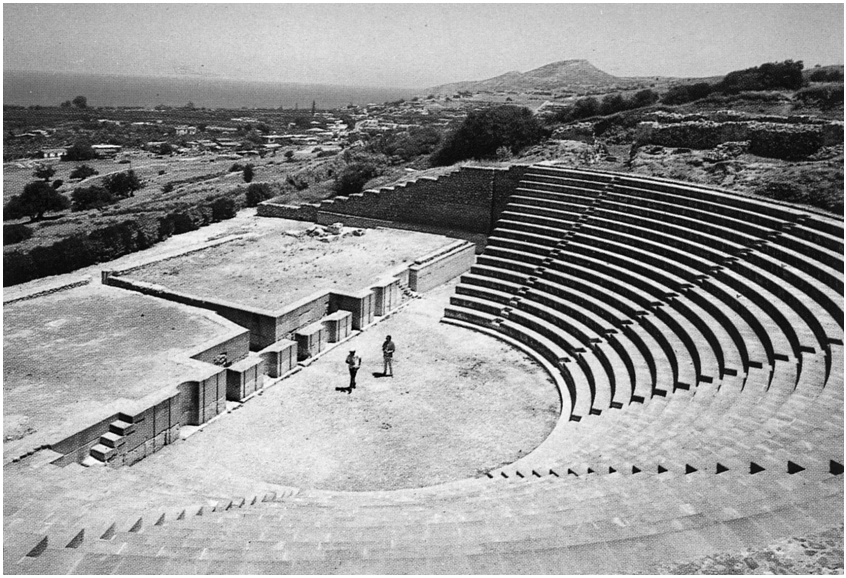
103. Βλ. κυρίως F. Poland, *Geschichte des griechischen Vereintswesens* (Leipzig 1909) 129 κἑ., καὶ E. Ziebarth, *Das griechische Vereinswesen* (Leipzig 1986) 75 κἑ., ὅπου καὶ ἀναφορὰ στὰ προνόμια *ἀσυλία*, *ἀσφάλεια* καὶ *ἀτέλεια* τῶν μελῶν τῶν συλλόγων αὐτῶν καὶ στὴ γεωγραφικὴ τους κατανομή: Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν *Ἀθηναϊκὴν Σύνοδον*, ποὺ μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ρώμης ἀναπτύχθηκε ἀνταγωνιστικὰ πρὸς τὶς ἄλλες, ἰσχυροὶ σύλλογοι ὑπῆρξαν αὐτοὶ *τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν τῶν ἐξ Ἰσθμοῦ καὶ Νεμέας*, *τῶν ἐν Θήβαις*, ἡ *Σύνοδος τῶν ἐξ Ἰσθμοῦ καὶ Νεμέας ἐν Ἄργει*, τὸ *Κοινὸν τῶν π. τ. Δ. τεχνιτῶν τῶν ἐπ' Ἰωνίας καὶ Ἑλλησπόντου* καὶ *τῶν περὶ τὸν καθηγεμόνα Διόνυσον*, ἐνῶ πιὸ νότια ἀπαντοῦν *Οἱ κατὰ Κύπρον π. τ. Δ.* ἢ *καὶ θεοὺς Εὐεργέτας τεχνῖται* καὶ στὸ Βασίλειο τῶν Πτολεμαίων *Οἱ π. τ. Δ. καὶ Θεοὺς Ἀδελφούς*, μὲ σημαντικὴ τῆς σχέσεώς τους τὴ συγγένεια τίτλων στὴν Κύπρο καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια.

Πάφο ἡ ὁποία μνημονεύτηκε καὶ προηγουμένως: [*Θεόδωρον, τῶν πρώτων φίλω*]*ν, τὸν* [*υἱὸν τοῦ Σελεύκου τοῦ συγγενοῦς*] | [*τοῦ βασιλέως καὶ στρατηγ*]*οῦ καὶ ναυάρ*[*χου καὶ ἀρχιερέως τῆς νήσου,*] | [*τὸ Κοινὸν τῶν ἐν τῶι κ*]*ατὰ Πάφον γραμματε*⟨*ί*⟩*ω*⟨*ι*⟩ *π*̣*ερ*[*ὶ τὸν Διόνυσον*] | [*καὶ Θεοὺς Ἐπιφανεῖς* (?) *τεχ*]*νιτ*⟨*ῶ*⟩*ν, εὐεργεσίας ἕνεκεν τῆς εἰ*[*ς ἑαυτό·*] | [*ἱερέως τοῦ δεῖνος* - - - ca. 9 - - -], *ἀρχόντων Κρίτωνος κιθαρωι*[*δοῦ*], | [- - - ca. 12 - - - *ποιητοῦ σατύ*]*ρων, Διονυσίου ποιητοῦ τραγω*(*ι*)| [*διῶν, ταμιεύοντος* - - - ca. 9 - - -] *συναγωνιστοῦ τραγικοῦ, γραμ*]|[*ματεύοντος* - - - ca. 10 - - - *ποιητοῦ κωμ*]*ῳ*(*ι*)*διῶν*. Παρὰ τὰ προβλήματα συμπλήρωσης καὶ τὶς σοβαρὲς διαφορὲς ἀπόψεων τῶν ἐκδοτῶν, εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ *Κοινὸν τῶν π. τ. Δ. τεχνιτῶν* τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Κύπρο ἀποτελοῦν οἱ *ἄρχοντες* (α΄) Κρίτων ὁ κιθαρωδός, (β΄) ἕνας ποιητὴς σατυρικῶν δραμάτων, (γ΄) ὁ ποιητὴς τραγωδιῶν Διονύσιος, (δ΄) ἕνας *συναγωνιστὴς τραγικός* (ἠθοποιὸς ἢ –μᾶλλον– ποιητής, ὅπως ἐπιτρέπει ἡ σημασία τῶν λέξεων καὶ φαίνεται νὰ ὑποδηλώνει ἡ σειρὰ τῆς ἀναφορᾶς), (ε΄) ἕνας ποιητὴς κωμωδιῶν. Καθὼς ἡ Πάφος ἀποκτοῦσε ὅλο καὶ περισσότερη σπουδαιότητα σὲ βάρος τῆς Σαλαμίνας, δὲν ἀποκλείεται νὰ μεταφέρθηκε ἤδη στὴν Πάφο ἡ ἕδρα τοῦ *γραμματείου τῶν π. τ. Δ. ἐν Κύπρωι τεχνιτῶν* (ποὺ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸν *γραμματέα* κάθε πόλεως), ἀλλὰ ἐξακολούθησαν νὰ λειτουργοῦν στὴ Σαλαμίνα καὶ τὶς ἄλλες πόλεις τὰ τοπικὰ Κοινὰ *τῶν π. τ. Δ. τεχνιτῶν*, μὲ εὐρεῖες ἁρμοδιότητες καὶ κοινωνικὴ ἀπήχηση καὶ προσφορὰ πολὺ σημαντική[104]. Οἱ ἐπιγραφικὲς ἀναφορὲς σὲ σημαντικὲς προσωπικότητες ποὺ τιμῶνται ἀπ' αὐτὸ γιὰ τὴν προσφορά τους σ' αὐτὸ ἢ στὸν τόπο γενικὰ εἶναι δηλωτικὲς τῶν ἀνωτέρω, μὲ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. μὲ τὴν ὁποία τιμᾶ τὸν *Ἕλενον τὸν συγγενῆ καὶ τροφέα* | *τοῦ βασιλέος* (sic) *καὶ ἀρχιερέα καὶ* | *στρατηγὸν τῆς νήσου, τὸ Κοι*|*νὸν τῶν ἐν τῶι* | *κατὰ Κύπρον* | *γραμματείωι περὶ τὸν Διόνυ*|*σον τεχνιτῶν εὐνοίας ἕνε*|*κεν τῆς εἰς ἑαυτό*[105], ὅπως καὶ οἱ τιμητικὲς ἀναφορὲς ἀπὸ τὸ *Κοινὸν Κυπρίων* σὲ ἄρχοντες τοῦ *Κοινοῦ τῶν π. τ. Δ. τεχνιτῶν*, μὲ ἰδιαίτερα σημαντικὴ τὴν ἐπιγραφὴ *Ἀφροδίτηι Παφίαι* ἀπὸ τὴν Πάφο τῆς ἴδιας ἐποχῆς ὅπου τιμᾶ *ἡ πόλις ἡ Παφίων Κάλλιππον Καλλίππου, δὶς γραμμα*|*τεύσαντα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου καὶ ἠρχευ-*

104. Βλ., ἀνάμεσα στ' ἄλλα, Σπυριδάκη *ΜΔΛΑ* Αβ΄ 232 κἑ., Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 134 κἑ., Βράχα *ΕΚ* 56 κἑ., Χατζηιωάννου *ΑΚΕΠ* Δβ΄ 122 κἑ. (σσ. 172 κἑ.) καὶ Hommossany ὅ.π. (σημ. 95), στοὺς ὁποίους καὶ ἀναφορὲς στὸ *Κοινὸν Κυπρίων* καὶ στοὺς ἄλλους θεσμοὺς τῆς περιόδου αὐτῆς στὴν Κύπρο. Γιὰ τὸ *Κοινὸν Κυπρίων* βλ. ἀναλυτικὰ *ΑΚυΓ*^{3} σημ. στὸ 12 Ε7.1 (σσ. 304-7, μὲ βιβλιογραφία).

105. *ISal* 6, *TSal*^{2} 83, Aneziri *DTZy* 195-6 ἀρ. 4: *ΑΚυΓ*^{3} 12 Ε6.





[Εικ. 25] Τα Αρχαια Θεατρα Παφου (ανω) και Σολων

κότα τῆς | πόλεως καὶ τῶν περὶ τὸν Διόνυσον καὶ Θεοὺς Εὐεργέ|-τας τεχνιτῶν, τὸν γραμματέα τῆς πόλεως, γυμ[να]||σιαρχήσαντα καλῶς τὸ ιβ΄ L[106]. Ὅλα τοῦτα κι ἄλλα παρόμοια μαρτυροῦν πόσο μεγάλη ἀπήχηση εἶχε τὸ θέατρο στὴν Κύπρο. Σ' αὐτὸ συνηγοροῦν κι ἄλλες –Κυπριακὲς καὶ μὴ– μαρτυρίες γιὰ ἀνθρώπους τοῦ Κυπριακοῦ θεάτρου ποὺ διακρίνονται, στὴν Κύπρο ἢ ἀλλοῦ, ὅπως στοὺς Δελφοὺς οἱ *ἱματιομίσθαι Στρατοκλῆς Ἀπολλοδώρου Σαλαμίνιος* καὶ (μὲ ἐπιφυλάξεις) *Νίκων Μενεκλέους Σολεύς*, ὁ *σαλπιστὴς* [*Ἀριστῶν*]*αξ Ἀριστώνακ*[*τ*]*ος Πάφιος ἀπὸ Κύπρο*[*υ*], ὁ *χορηγὸς Χάρης Κύπριος*, καὶ ἄλλοι[107].

Ζωντανοὶ μάρτυρες τῆς θεατρικῆς κίνησης στὴν Κύπρο κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ καὶ τὴ Ρωμαϊκὴ περίοδο στέκουν καὶ σήμερα τὰ θέατρα τοῦ Κουρίου, τῆς Σαλαμίνας, τῶν Σόλων καὶ τῆς Πάφου. Τὸ ἀρχικὸ θέατρο τοῦ *Κουρίου* σύμφωνα μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα κτίστηκε περὶ τὰ τέλη τοῦ 2ου αἰ. π.Χ., ὑπέστη σοβαρὲς μετατροπὲς κατὰ τὴ Ρωμαϊκὴ ἐποχή (πιθανῶς ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Νέρωνα, 54-68 μ.Χ.), μὰ καταστράφηκε σύντομα ἀπὸ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 77 μ.Χ., ἀνοικοδομήθηκε καὶ ἐπεκτάθηκε στὶς σημερινές του διαστάσεις στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ (98-117 μ.Χ.), διαρρυθμίστηκε γιὰ θηριομαχίες γύρω στὸ 200 μ.Χ., ἀνασκάφηκε ἀπὸ ἀποστολὴ τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Μουσείου τῆς Πενσυλβανίας κατὰ τὰ ἔτη 1946-1950, ἀνακαινίστηκε καὶ χρησιμοποιεῖται σήμερα γιὰ θεατρικὲς παραστάσεις καὶ ἄλλες καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις. Τὸ θέατρο τῆς *Σαλαμῖνος* φαίνεται νὰ ἔχει παράλληλη ἀρχικὰ ἱστορία: καταστρέφεται ἀπὸ σεισμὸ καὶ ἀνοικοδομεῖται ἐπὶ Αὐγούστου (27 π.Χ.-14 μ.Χ.), πλήττεται καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸν καταστρεπτικὸ σεισμὸ τοῦ 77 μ.Χ. καὶ ἀνοικοδομεῖται ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ (117-138 μ.Χ.), καταστρέφεται ἀπὸ νέο σεισμὸ στὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. καὶ ἐγκαταλείπεται, ἀνασκάπτεται ἀπὸ τὸ Τμῆμα Ἀρχαιοτήτων τῆς Κύπρου καὶ ἀναστηλώνεται ἐν μέρει λίγο πρὶν τὴν Τουρκικὴ εἰσβολή, γιὰ νὰ βρεθεῖ καὶ πάλι ἐγκαταλειμμένο μετὰ τὸ 1974. Τὸ θέατρο τῶν *Σόλων*, καὶ αὐτὸ στὴν κατεχόμενη σήμερα περιοχὴ τῆς Κύπρου, ἀνεγέρθηκε στὰ τέλη τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ., καταστράφηκε ἐπίσης ἀπὸ σεισμὸ στὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ.

106. Mitford, *ABSA* 56 (1961) 36 ἀρ. 98: Aneziri *DTZy* 197 ἀρ. 7, βλ. καὶ σσ. 195 κἑ. ἀρ. 2, 5, 6, 8 (: μιὰ ἀπὸ τὶς πρωιμότερες ἐπιγραφικὲς ἀναφορὲς στὸ *Κοινὸν τὸ Κυπρίων*, ὅπου ὁ Ποτάμων ἐμφανίζεται νὰ συνδυάζει τὸ θρησκευτικὸ ἀξίωμα τῶν *ἡγητορευκότων* μὲ τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὰ καλλιτεχνικά: κατὰ τὸν Ἡσύχιο, *ἀγήτωρ* εἶναι *ὁ τῶν Ἀφροδίτης θυηλῶν ἡγούμενος ἱερεὺς ἐν Κύπρωι*), 9 (μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία). Βλ. ἐπίσης Α. Β. *ΚυΣΠΑγΑ* 27 κἑ. μὲ σημ. 14.

107. Βλ. *ΑΚΕΠ* Δα΄/Δβ΄ 129-129β, 130, 133 (πβ. 132), καὶ ἀνωτ. σημ. 87 καὶ 88.

καὶ ἐγκαταλείφθηκε, γιὰ νὰ ἀναστηλωθεῖ ἐν μέρει στὰ 1961-1964 καὶ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὡς τὸ 1974 ἀπὸ τὰ Γυμνάσια τῆς περιοχῆς γιὰ παραστάσεις ἀρχαίου δράματος. Ἐντυπωσιακὸ εἶναι καὶ τὸ θέατρο τῆς Πάφου, ποὺ ἀνακαλύφθηκε πρόσφατα[108]. Ἄλλα θέατρα δὲν ἔχει φέρει ὡς σήμερα στὸ φῶς ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη. Φαίνεται ὅμως ὅτι θέατρα ὑπῆρχαν καὶ στὶς ἄλλες πόλεις, τουλάχιστο στὸ Κίτιο, ὅπως μαρτυρεῖ ἐπιγραφὴ μὲ τὴν ὁποία τιμᾶ *ἡ πόλις* (δηλ. *τῶν Κιτιέων*) *Σώδαμον Σωδάμ*[*ου*] | *τ*[*ὸν*] *φιλόπατριν τὸν γυμν*[*α*]||[*σι*]-*αρχήσαντα καὶ ἀγορ*[*ανο*]||*μήσαντα καὶ τὸ θέατρ*[*ον*] | *κατασκευάσαντα ἐκ θ*[*ε*]||*μελίων καὶ τὰ ἐν αὐτ*[*ῶι*] | [*ἰδί*]*οις ἀναλώμ*[*ασι*][109].

Ἡ εἰκόνα τῆς Ἑλληνιστικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ποίησης τῆς Κύπρου δὲν ὁλοκληρώνεται στὸν τόμον αὐτόν. Ἡ Ρωμαϊκὴ Κύπρος ἰδιαίτερα προβάλλει κατὰ μεγάλο μέρος στὸν ἑπόμενο τόμο, μὲ τὰ πολλὰ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ. Μὰ κι ἔτσι μποροῦμε νὰ μιλοῦμε γιὰ μιὰν ἀξιόλογη Ἑλληνικὴ ποιητικὴ κληρονομιὰ ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης.

4. ΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΑΚΜΗΣ

α΄. ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ

Τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν Κλασικὴ στὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ καὶ πιθανῶς ἀπὸ τὴν ἐπικὴ στὴ λυρικὴ ποίηση τῆς Κύπρου φαίνεται νὰ ἀντιπροσωπεύει ὁ *Κλέων ὁ Κουριεύς*[110]. Τὸ προσωνύμιό του δείχνει βέβαιη Κυπριακὴ καταγωγή, μὰ οἱ πηγὲς εἶναι ἰδιαίτερα φειδωλὲς σὲ πληροφορίες.

---

108. Βλ. Ἑλ. Μαντζουράνη, «Τὰ ἀρχαῖα θέατρα τῆς Κύπρου», *ΠΑΚ* Β΄ 209-19 (μὲ βιβλιογραφία), καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 7 (ΣΑΛΑΜΙΣ – ΚΟΥΡΙΟΝ) καὶ Εἰκ. 25 (ΠΑΦΟΣ – ΣΟΛΟΙ). Βλ. ἐπίσης Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 141 κἑ., *SCE* IV3 12 κἑ. καὶ 244 κἑ. (πβ. III 548 κἑ. καὶ 563 κἑ.), καὶ S. Sinos, *The Temple of Apollo Hylates at Kourion and the Restoration of its south-west Corner*, with the collaboration of F. Wenzel, E. Kalliri, M. Ieronymidou (Athens 1990, publ. by the A.G. Leventis Foundation), 22. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀρτεμίδωρου τοῦ Δαλδιανοῦ (*Ὀνειροκρ.* 4.41, σελ. 269.11-3 Pack γιὰ ἕνα νεανίσκο Πάφιο ποὺ *ἔδοξε κατακεχρῖσθαι τὸ πρόσωπον, ὥσπερ αἱ γυναῖκες, καὶ ἐν θεάτρωι καθέζεσθαι* (βλ. *AKυΓ*[4] σημ. στὸ 36 *T2, Πηγή).

109. *ΑΚΕΠ* Δα΄ / Δβ΄ 122: LBW *VArh* III1 2735: K. Nicolaou *HTK* 133 ἀρ. 8. Βλ. καὶ Α. Β. *ΚυΣΠΑγΑ* 27 κἑ. μὲ σημ. 14. Γιὰ τὴ *Σαλαμῖνα*: *ISal* 101 καὶ 101h (καὶ 112.3 *σκη*[*νικὸν ἀγῶνα* ?]) / *TSal*[2] 112 καὶ 106 (βλ. καὶ *AKυΓ*[4] σημ. σ.στ. 44 T1.4-6, μὲ Εἰκ. 149).

110. Χρήσιμο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ W. Weinberger, "Kleon" (9), *RE* 11.1 (1921) 719 (34 στίχοι, μὲ παραπομπὲς στὴν παλαιότερη βιβλιογραφία). Σύντομη ἀναφορὰ στὸν Κλέωνα (μὲ παραπομπὴ καὶ στὸ ἀνωτέρω ἄρθρο): Rusten *Dion. Scyt.* (βλ. κατωτ.) 60-1 (σημ. σ.στ. 3). Περισσότερα: D'Alessio *ArgCC* ("Le Argonautiche di Cleone Curiense"), μὲ βιβλιογραφία (βλ. καὶ κατωτ.).

(1.) Τρεῖς σημειώσεις ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Σχολιαστὴ στὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου δίνουν τὰ ἑξῆς στοιχεῖα: (Σχόλ. στὸ 1.587: κατωτ. 6 F1) Στὸ *α΄* βιβλίο τῶν *Ἀργοναυτικῶν* του ὁ *Κλέων* ἀναφέρεται στὸν θάνατο τοῦ Δόλοπα. (1.623 κἑ.: F2) *Καὶ ὁ Κλέων ὁ Κουριεὺς ἱστορεῖ* τὴ διάσωση τοῦ Θόαντα στὴ νῆσο Οἰνόη, ποὺ μετονομάστηκε Σίκινος ἀπὸ τὸν ὁμώνυμο γιὸ τοῦ ἥρωα κατὰ τὸν Ἀπολλώνιο, *καὶ Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανὸς δεικνὺς ὅτι παρὰ Κλέωνος τὰ πάντα μετήνεγκεν Ἀπολλώνιος*. (1.77-78: F3) Τὸν Κάνθο συγκαταλέγει *καὶ ὁ Κλέων* στοὺς ἥρωες τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ἡ ἐδῶ εἰκόνα φαίνεται καθαρή: ὁ Κλέων ὁ Κουριεὺς ἔγραψε *Ἀργοναυτικά*, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπηρεάστηκε εὐρύτατα ὁ Ἀπολλώνιος Ρόδιος στὸ ὁμώνυμο ἔπος του καὶ στὰ ὁποῖα γινόταν λόγος γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Δόλοπα (στὸ α΄ βιβλίο, ποὺ σημαίνει ὅτι ἀκολουθοῦσαν κι ἄλλα), γιὰ τὸν Θόαντα καὶ τὸν Κάνθο. Τόσα μόνο! Λείπουν περαιτέρω ἀναφορὲς σ' αὐτὸν στὴ συνέχεια τῶν ἀρχαίων σχολίων καὶ στίχοι τοῦ ἔργου ποὺ νὰ δείχνουν τὴ μορφή του· μποροῦμε ἁπλῶς νὰ εἰκάσουμε ἐκ πρώτης ὄψεως τουλάχιστον ὅτι καὶ τοῦ Κλέωνος τὰ *Ἀργοναυτικὰ* εἶχαν τὴν ἴδια περίπου μορφὴ καὶ ἔκταση μὲ τοῦ Ἀπολλώνιου τὸ ἔργο (σὲ γλώσσα ἐπικὴ καὶ δακτυλικὸ ἑξάμετρο). Λείπουν μαρτυρίες γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου, γιὰ ἄλλα ἔργα τοῦ ἴδιου, γιὰ τὴ ζωή του. Συμπεραίνουμε πὼς εἶναι προγενέστερος τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου, ποὺ γεννήθηκε τὸ 295 περίπου π.Χ., διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἀλεξανδρινῆς Βιβλιοθήκης μετὰ τὸν Ζηνόδοτο καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἐρατοσθένη (περ. 260-247 π.Χ.), ἐξέδωσε σὲ πρώτη ἔκδοση ἢ *προέκδοσιν* τὰ *Ἀργοναυτικά* του στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ σὲ τελικὴ ἔκδοση στὴ Ρόδο μετὰ τὴν ἐκεῖ καταφυγή του (τὸ 247 π.Χ.)[111]. Μποροῦμε ἔτσι νὰ θεωρήσουμε ὡς term. ante quem γιὰ τὸν Κλέωνα τὸν Κουριέα τὰ μέσα περίπου τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἀκμάζει κατὰ τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ ἴδιου αἰώνα. Μποροῦμε ἀκόμα νὰ εἰκάσουμε ὅτι γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε στὴν Κύπρο στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (ὅταν ἡ πνευματικὴ ζωὴ γνωρίζει ἰδιαίτερη ἄνθηση), ἴσως δὲ νὰ ἔζησε ἕνα μέρος τῆς ζωῆς του στὴν Ἀλεξάνδρεια ἢ / καὶ

111. Βλ. Α. Δ. Παπανικολάου, *Εἰσαγωγὴ στὴν Κλασσικὴ Φιλολογία* (Ἀθῆναι 1992), 39-41 (μὲ τὶς ἐκεῖ παραπομπές), πβ. *OCD* σ.λ. "Apollonius Rhodius". Τὰ *Scholia in Apollonium Rhodium Vetera* recensuit Carolus Wendel (Berolini 1935). Πβ. R. Merkel – H. Keil, *Apollonii Argonautica* (ementavit, apparatum criticum et Prolegomena adjecit R. Merkel – Scholia vetera e Codice Laurentiano edidit Henricus Keil), Fasc. II Prolegomena et Scholia vetera continens (Lipsiae [Teubner] 1854). Γιὰ τὸν Ἀπολλώνιο (μὲ ἐπισκόπηση τῆς σύγχρονης βιβλιογραφίας) βλ. Lesky *IAEΛ*[5] 1005-16 (κ.ἀ.) καὶ East. – Knox *IAEΛ*[4] 768-85 καὶ 1031-2 (κ.ἀ.)· περισσότερα: Hutchinson *HellP* 85-142 καὶ 355-61 (κυρίως 359) / *ΕλλΠ* 99-157 καὶ 385-93 (κυρίως 385-86)· βλ. ἐπίσης (σὺν τοῖς ἄλλοις): A. Rengakos, "Zur Biographie des Apollonios von Rhodos", *WS* 105 (1992) 39-67.



1



2

[Εικ. 26] Ηρακλης / Φριξος επι Κριου (*MIKvN*)
[1.] Ἐμπροσθότυπος ἀργυροῦ Πτολεμαϊκοῦ τετραδράχμου *Πάφου*.
[2.] Ὀπισθότυπος ἀργυροῦ στατῆρος *Μαρίου* (βασιλέως Σασμάου, 470-450 π.Χ.)

στὴν Ἀθήνα, ὅπως συμβαίνει μὲ ἄλλους ἐπιφανεῖς Κυπρίους τῆς ἴδιας περιόδου. Τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς ἦταν πρόσφορο, καθὼς «οἱ ἑλληνιστικοὶ βασιλιάδες μὲ εὐχαρίστηση ἄκουγαν νὰ διαλαλιέται τὸ ἐγκώμιό τους» καὶ «παράλληλα καλλιεργήθηκε πολὺ καὶ τὸ μυθολογικὸ ἔπος», μὲ τὰ *Ἀργοναυτικὰ* καὶ τὴ *Θηβαΐδα*, τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν Διόνυσο «ἀγαπητὰ θέματα αὐτῆς τῆς ὄψιμης ἐπικῆς ποίησης»[112]. Στὸ ἴδιο κλίμα φαίνεται νὰ κινεῖται καὶ ὁ Θεόλυτος, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολίου στοὺς στ. 1.623 κἑ.: *ἐς Οἰνοίην ἐρύ⟨σαντα⟩· εἴληφε τὴν ἱστορίαν παρὰ Θεολύτου*, ὥστε νὰ δίνεται ἡ ἐντύπωση ἑνὸς ἄλλου πιθανοῦ ποιητῆ *Ἀργοναυτικῶν* ἀπὸ τὸν ὁποῖο δέχεται ἐπίσης ἐπίδραση ὁ Ἀπολλώνιος ἄμεση ἢ ἔμμεση, μέσω τοῦ Κλέωνα. Οὕτως ἢ ἄλλως ὅμως ἐνισχύεται ἡ ἄποψη γιὰ χρονολόγηση τοῦ Κλέωνα στὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., καθὼς ὁ Θεόλυτος δὲν φαίνεται νὰ μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ πρὶν ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἀρχαίου σχολιαστῆ στὸν Ἀσκληπιάδη τὸν Μυρλεανὸ δὲν ἀντιστρατεύεται –ἂν δὲν ἐνισχύει– τὴν εἰκόνα αὐτή, ποὺ ἀντίθετα ἐνισχύεται ἀπὸ τὶς ἑπόμενες πηγές[113].

---

112. Lesky *IAEΛ*[5] 1014. Στὴν ἴδια σελ. σημειώνεται: «Στὰ σχόλια στὸν Ἀπολλώνιο ἀναφέρονται τὰ Ἀργοναυτικὰ ἑνὸς Κλέωνα ἀπὸ τὸ Κούριο κι ἑνὸς Θεόλυτου» (ποὺ ἀποτελεῖ τὴ μόνη ἀναφορὰ τῶν δυό τους στὴν *IAEΛ*).

113. Ὁ G. M. Mooney, *The Argonautica of Apollonius Rhodius*, with Introduction and Commentary (Dublin 1912), στὴ σελ. 16 σημειώνει ἐπιγραφικά: "Cleon was a native of Curium in Cyprus. We have no means of determining his date. That Apollonius was indebted to his Ἀργοναυτικὰ is apparent from the schol. on i 625" (προφανὴς ὅμως ἐπίδραση στὸν –χρονολογούμενο μὲ ἀσφάλεια– Ἀπολλώνιο καὶ πλήρης ἀδυναμία χρονολόγησης τοῦ Κλέωνα δὲν συμβιβάζονται). Καὶ στὴ σημ. 6 γράφει: "Two lines earlier the schol. says εἴληφε τὴν ἱστορίαν παρὰ Θεολύτου. Mueller (*Frag. Gr. Hist.* iv 515) assumes that Apollonius drew from Cleon, and Cleon from Theolytus" ("Fortasse …", γράφει ὁ Müller: βλ. κατωτ. σημ. στὸ 6 F2.1 σ.λ. *Θεολύτου*), συμπληρώνει δὲ τὴ σχετικὴ εἰκόνα στὴ σημ. 4 μὲ ἀναφορὰ στὸν Ἀσκληπιάδη τὸν Μυρλεανό: "Suidas says that this Asclepiades was a μαθητὴς Ἀπολλωνίου who afterwards taught at Rome in the days of Pompey. Unless the word μαθητὴς is loosely used, these two statements are chronologically irreconcilable". Θεωρώντας τὸν Ἀσκληπιάδη ὡς *μαθητὴν Ἀπολλωνίου* μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀπ' αὐτὸν εὐρείας ἐπίδρασης ἢ / καὶ ἰδιαίτερης ἐνασχόλησης μ' αὐτόν, προκύπτει ὡς πιθανὴ ἡ χρονολόγηση τοῦ Ἀσκληπιάδη στὴν ἐποχὴ τοῦ Πομπηίου (1ος αἰ. π.Χ.: βλ. *OCD* σ.λ., Lesky *IAEA*[5] 1081 καὶ East. – Knox *IAEΛ*[4] 801) κι εὔλογο τὸ συμπέρασμα ὅτι σὲ κάποιο σχετικὸ ἔργο του (γνωστὸ ἢ μή, γιὰ τὸν Θεόκριτο π.χ. ἢ γιὰ τὸν Ἀπολλώνιο) ἀναφερόταν στὴν εὐρύτατη ἐπίδραση τοῦ Κλέωνα, ἀπ' αὐτὸν δ' ἀντλεῖ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀπολλωνίου τὶς πληροφορίες του (ποὺ ἀποκτοῦν ἔτσι πρόσθετη ἐγκυρότητα). Ἀλλὰ στὴ χρονολόγηση τοῦ Κλέωνα λίγο μόνο βοηθοῦν αὐτά, ἐνισχύοντας κυρίως τὴν εἰκόνα εὐρείας ἐπίδρασης τοῦ Κλέωνα στὸν Ἀπολλώνιο, ποὺ ἔχει ἀμφισβητηθεῖ στοὺς νεώτερους χρόνους (βλ. Weinberger, *RE* 11.1 [1921] 719: ἡ πληροφορία τοῦ ἀρχαίου σχολιαστῆ μπορεῖ νὰ εἶναι κακόβουλη διαβολή). Ἡ σχέση Θεόλυτου – Κλέωνα – Ἀπολλώνιου εἶναι ὄντως πολύπλοκη, μὰ βοηθητική. Σὲ κάθε περίπτωση δύσκολα ἐμπεδώνονται ἀντιρρήσεις τουλάχιστον ὡς

(2.) Ὁ Κλέων *ὁ Κουριεὺς* ἀναφέρεται (στ. 3) σὲ σοβαρὰ ἀκρωτηριασμένο παπυρικὸ ἀπόσπασμα στὸ πίσω μέρος τοῦ *P. Mich.* 1316 (ποὺ ἐξέδωσε ὁ J. S. Rusten)[114], μαζὶ μὲ τὸν Διονύσιο (*Διονυσίωι* στ. 6), τὸν *Ἀπολλώνιον* (στ. 10 καὶ 33) καὶ τὸν *Καλλισθένην* (στ. 38), μὲ προφανὲς σημεῖο ἀναφορᾶς τοὺς *Ἀργοναύτας* (στ. 3, καὶ τὸ ὅλο ἀπόσπ.), ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι πρόκειται γιὰ ἀπόσπασμα ἀπὸ κάποια σχετικὴ *πραγματείαν* (στ. 4) ὅπου γίνεται συγκριτικὴ ἀναφορὰ στὴν *οἰκονομίαν* (στ. 14) ἑνὸς ἔργου σχετικοῦ μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες: τῶν *Ἀργοναυτικῶν* τοῦ Ἀπολλωνίου σὲ σύγκριση μὲ τὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Κλέωνος τοῦ Κουριέως καὶ μὲ ἀναφορὰ στὸν Διονύσιο τὸν Σκυτοβραχίονα ἐκ πρώτης ὄψεως, ἐνδεχομένως ὅμως –καθὼς οἱ κύριοι μύθοι ποὺ μνημονεύονται δὲν ἀπαντοῦν στὸν Ἀπολλώνιο– ἑνὸς ἄλλου ἔργου, τοῦ Καλλιμάχου ἢ τοῦ Ἀντιμάχου κατὰ τὸν Rusten[115]. Δὲν μπορεῖ ὅμως ἀναντίρρητα νὰ ἀποκλειστεῖ ἡ εὔλογη ὑπόθεση ὅτι ὑποκείμενο τῆς ὅλης ἐδῶ ἀναφορᾶς εἶναι ὁ *Κλέων*, καθώς: (α′) Μόνου αὐτοῦ τὸ ὄνομα εἶναι σὲ ὀνομαστική, τῶν ἄλλων σὲ δοτικὴ καὶ αἰτιατική. (β′) Οἱ κύριοι μύθοι ποὺ ἀναφέρονται θὰ μποροῦσαν κάλλιστα νὰ ἐμπεριέχονται στὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Κλέωνα, ἐνῶ ἡ μνεία τῆς Ἀφροδίτης μαζὶ μὲ τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὴν Ἀριάδνη μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει στὸν Ὅμηρ. ὕμν. ὑπ' ἀρ. V. (5 Y1) *Εἰς Ἀφροδίτην* καὶ στὴν Κύπρο[116]. (γ′) Συγγραφέας τῆς πραγματείας μπορεῖ εὔλογα νὰ θεωρηθεῖ ὁ *Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανός*, ποὺ κατὰ τὸν σχολιαστὴ τοῦ Ἀπολλωνίου ἱστορεῖ καὶ αὐτὸς τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Θόαντα *δεικνὺς ὅτι παρὰ Κλέωνος τὰ πάντα μετήνεγκεν Ἀπολλώνιος*. Μαθητὴς τοῦ Διονύσιου τοῦ Θρακὸς ὁ Ἀσκληπιάδης, ὅπως παρατηρεῖ ὁ A. Lesky[117], «ἐκτὸς ἀπὸ ἑρμηνεῖες ποιητῶν καὶ

πρὸς τὸν terminum ante quem ἀκμάζει ὁ Κλέων. (Γιὰ τὶς πηγὲς τῶν *Ἀργοναυτικῶν* τοῦ Ἀπολλώνιου βλ. ἀναλυτικὰ G. M. Mooney, ὅ.π. 12 κἑ.)

114. J. S. Rusten *Dion. Scyt.*, κυρίως 53-64. Βλ. κατωτ. 6 F4 μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια.

115. Ὅ.π., κυρίως 56-7. Τὸ ἐπιχείρημα ὅμως δὲν εἶναι ἀδιάσειστο, καθὼς εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ πρόκειται γιὰ τμῆμα τῆς πραγματείας ἀναφερόμενο σὲ διαφορὲς τῶν συγκρινομένων (βλ. π.χ. στ. 9-18: *σύντομός τις … ἐναντίως ἔχει … συνεχέσι καὶ πολυστίχοις …*). Βλ. καὶ κατωτ. σχόλ. στὸ 6 F4, καὶ D'Alessio *ArgCC*.

116. Βλ. ἀνωτ. 113 κἑ. καὶ κατωτ. 5 Y1.7-16 καὶ 34 κἑ. μὲ τὰ ἀντίστοιχα σχόλια γιὰ τὴν παρέκβαση τῆς *Ἀθηνᾶς* στὸν Ὅμηρ. ὕμν. V. (Y1) *Εἰς Ἀφροδίτην* καὶ γιὰ τοὺς ἔρωτες ποὺ ἐμβάλλει ἡ θεὰ σὲ ἀνθρώπους καὶ θεούς, τοὺς ὁποίους καὶ περιγελᾶ. Γιὰ τὴν Ἀριάδνη καὶ τὸν τάφο της στὴν Κύπρο στὸ ἄλσος *Ἀριάδνης Ἀφροδίτης* (κατωτ. Εἰκ. 128, βλ. καὶ Εἰκ. 58, 107 καὶ 109.2) βλ. Πλουτ. *Θησ.* 20.2-4 (*ΑΚυΓ*^{3} 30 F1 καὶ *ΑΚυΓ*^{4} *33 F1, μὲ ἀναλυτικὰ σχόλια). Ἀξιοσημείωτη εἶναι καὶ ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὀνόματος τῆς θεᾶς ὅπως ἐδῶ μὲ *ει* (στ. 23 *Ἀφροδείτην*) σὲ Κυπριακὲς ἐπιγραφές (*ΑΚΕΠ* Δα′ 103 *Ἀφροδείτηι Παφίαι*, καὶ Δα′/Δβ′ 28.2).

117. *ΙΑΕΑ*^{5} 1081. Βλ. ἐπίσης ἀνωτ. σημ. 113· A. Adler, "Die Commentare des Asklepiades von Myrlea", *Hermes* 49 (1914) 39 κἑ.· F. Susemihl *GGLA* I 382 κἑ. καὶ

ἱστορικὸ ἔργο, ἔδωσε μιὰ συστηματικὴ παρουσίαση τῆς Φιλολογίας», ζώντας δὲ κατὰ τὸν 1ον αἰ. π.Χ. θὰ μποροῦσε νὰ γράψει ὅσα ἐδῶ ἀναφέρονται, καθὼς οἱ σχολιαζόμενοι συγγραφεῖς εἶναι σαφῶς προγενέστεροι, ἐκτὸς ἂν μὲ τὴ φράση *πρὸς Καλλισθένην* (στ. 38) γίνεται ἀναφορὰ στὸν Ψευδοκαλλισθένη καὶ ἰδιαίτερα στὸν ὄγκο ἐπιστολῶν μὲ φανταστικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀλέξανδρου ἀπὸ τὸν ὁποῖο ξεκινᾶ, κατὰ τὸν A. Lesky, ἕνα ἐπιστολικὸ μυθιστόρημα γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο (περίπου 100 π.Χ.)[118], ὁπότε πρόκειται γιὰ ἐλαφρῶς προγενέστερη ἢ καὶ σύγχρονη τοῦ Ἀσκληπιάδη διεργασία ποὺ εὔλογα κεντρίζει τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ αἰτιολογεῖ τὴν ἐδῶ ἀναφορά. (δ΄) Τὸ ὄνομα τοῦ *Θεολύτου* δὲν ἀναφέρεται στὸ ἀκρωτηριασμένο παπυρικό μας ἀπόσπασμα. Τυχαίνει ὅμως νά 'ναι ποιητὴς *Βακχικῶν ἐπῶν* κατὰ τὸν Ἀθήναιο καὶ νὰ ἀναφέρεται στὴν Ἀριάδνη, ὅπως κι ἐδῶ, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ ἡ πιθανότητα νὰ γινόταν καὶ γι' αὐτὸν –κύριος ἢ δευτερεύων– λόγος στὴν προκείμενη πραγματεία. Σὲ κάθε περίπτωση, δίνεται ἡ εἰκόνα ἑνὸς ἀποσπάσματος ἔργου γνωστοῦ στὴν ἀρχαιότητα ποὺ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀπολλωνίου εἶχε μπροστά του, πιθανῶς μιᾶς πραγματείας τοῦ Ἀσκληπιάδη τοῦ Μυρλεανοῦ· καὶ ἐνισχύονται οἱ ὑποθέσεις καὶ τὰ συμπεράσματα ποὺ διατυπώθηκαν πιὸ πάνω γιὰ τὸν Κλέωνα καὶ τὴν ἐποχή του.

(3.) Στὸ *Μέγα Ἐτυμολογικὸν* (389.24) σ.λ. *εὐβύριον* μνημονεύεται μαζὶ μὲ τὸν Εὐφορίωνα ὁ *Κλέων ὁ ἐλεγ(ει)οποιὸς* καὶ παρατίθεται ἕνα ἐλεγειακὸ δίστιχό του. Πέρα ἀπὸ τὰ προβλήματα κριτικῆς τοῦ κειμένου, σύνταξης καὶ ἑρμηνείας ποὺ συζητοῦνται στὴ συνέχεια (6 F5), ἡ μὴ ἀναφορὰ τῆς καταγωγῆς τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ τίτλου τοῦ σχετικοῦ ἔργου του ἐγείρουν δύο τεμνόμενα ἐρωτήματα γιὰ τὴ φύση τοῦ ἔργου καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ *Κλέωνος τοῦ ἐλεγοποιοῦ*, ποὺ μπορεῖ νὰ ταυτίζεται ἢ ὄχι μὲ τὸν συγγραφέα *Ἀργοναυτικῶν Κλέωνα τὸν Κουριέα*. Χαρακτηριστικὴ τοῦ προβλήματος εἶναι ἡ ἀντιμετώπισή του ἀπὸ ἐκδότες καὶ κριτικούς: Ὁ Meineke στὴν ἔκδοση τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Εὐφορίωνα δὲν θεωρεῖ βέβαιη τὴν ταύτιση τοῦ Κλέωνα τοῦ μνημονευόμενου ἀπὸ τὸν λεξικογράφο μὲ αὐτὸν ποὺ φέρεται ὅτι ἔγραψε *Ἀργοναυτικά*, στὴν καταγωγὴ Κουριέα, γιατὶ μνημονεύεται ἄλλος ἕνας Κλέων, Σικελιώτης τὸ γένος· ἡ χρήση ὅμως τῶν γλωσσηματικῶν λέξεων *βαυριόθεν* καὶ *νέποδες* τὸν ὁδηγεῖ στὴν Ἀλεξανδρινὴ ἐποχή, μὲ βεβαιότητα στὴν α΄ ἔκδοση καὶ

II 17 κἑ. (μὲ σημ. 98)· U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Hellenistische Dichtung in der Zeit des Kallimachos* (Berlin 1962) 189 σημ. 1· D'Alessio *ArgCC* 92 κἑ., μὲ βιβλιογραφία.

118. *IAEΛ*[5] 1054. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυτοβραχίονος βλ. Rusten *Dion. Scyt.* 85 κἑ.: β΄ ἥμισυ 3ου αἰ. π.Χ. Γιὰ τοὺς λοιποὺς βλ. προηγούμενα (μὲ σημ. 113), καὶ D'Alessio *ArgCC* 91 κἑ., μὲ βιβλιογραφία.

μὲ μικρὴ ἀμφιβολία εἴκοσι χρόνια ἀργότερα στὴ β΄ ἔκδοση τὸ 1843[119]. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ 1848 ὁ Gaisford παραπέμποντας ἀποκλειστικὰ σ' αὐτὸν καὶ παραθέτοντας ἐντὸς εἰσαγωγικῶν τὸ σχετικὸ σχόλιό του στὴν α΄ ἔκδοση[120]. Ὁ Bergk ἐκδίδει τὸ ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸ ὄνομα CLEON (SICULUS)[121]. Ὁ Müller διακρίνει τὸν Κλέωνα τὸν *Μάγνητα* ἀπὸ τὸν *Συρακούσιον* καὶ τὸν *Κουριέα* καὶ σημειώνει ὅτι ὁ τρίτος ἴσως εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν Κλέωνα τὸν *ἐλεγοποιόν*[122]. Ὁ Hiller ἐκδίδει τὸ ἐλεγειακὸ δίστιχο ὑπὸ τὸ ὄνομα CLEON[123].

Τὸ 1921 ὁ Weinberger στὸ σχετικὸ ἄρθρο τῆς *RE* σημειώνει ἀνάμεσα στ' ἄλλα πὼς δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Κλέωνος τοῦ Κουριέως ἔχουν συνταχθεῖ σὲ στίχους, πὼς λίγο μόνο πιθανὴ εἶναι ἡ ταύτισή του μὲ τὸν Κλέωνα τὸν ἐλεγοποιό, καὶ πὼς ὁ τελευταῖος ἀνήκει ὡς κυνηγὸς γλωσσηματικῶν λέξεων (*βαυριόθεν*, *νέποδες*) σὲ κάποια ὕστερη ἐποχή[124]. Τὸ 1925 στὴν *Anthologia Lyrica Graeca* τοῦ Diehl (vol. I σελ. 111 ἀρ. LI) τὸ ἀπόσπασμα ἐκδίδεται ὑπὸ τὸ ὄνομα CLEO, ἐνῶ ἀργότερα στὴν τρίτη ἔκδοση Diehl – Beutler (fasc. 1 σελ. 128) κάτω ἀπὸ τὸ CLEO μὲ μεγαλύτερα στοιχεῖα γράφεται τὸ ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ, μὲ τὴ σημείωση "ad *νέπ.* Alexandrinorum cf. *nepotes*" στὸ τέλος τοῦ σχετικοῦ σχολίου νὰ ὑποδηλώνει προφανῶς τοποθέτηση τοῦ Κλέωνα στὴν Ἀλεξανδρινὴ ἐποχή. Ὁ Χατζηιωάννου παραθέτει τὸ ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸ ὄνομα ΚΛΕΩΝ Ο

119. Aug. Meineke, *Analecta Alexandrina* (Berlin 1843[5] / Hildesheim 1964) ἀρ. XCIII σελ. 125: "Cleon ab Etymologo commemoratus num idem sit cum eo qui Argonautica scripsisse perhibetur, patria Curiensis, pro certo non affirmaverim. Nam alius etiam Cleo, genere Siculus, commemoratur a Curtio (…). Certe Alexandrinae aetati eum adscribendum esse, dubitare vix sinit [: ἔτσι τὸ 1843, dubitare nos non sinit στὴν α΄ ἔκδ. τοῦ Εὐφορίωνα εἴκοσι χρόνα πρωτύτερα] usus vocum glossematicarum *βαυριόθεν* et *νέποδες*, in quo postremo, sive id pro piscibus sive pro posteris usurparunt, mirum est quantopere sibi placuerint poetae Alexandrini et qui horum vestigiis insisterent."

120. Th. Gaisford *Etym. M.* (Oxonii 1848) 389 σημ. 26.

121. T. Bergk *PLG*[3] pars II (Lipsiae 1866), 666 ἀρ. XLVII.

122. *FHG* IV 365 (Parisiis 1868): Cleon Magnesius. Cleon Syracusanus, *Περὶ λιμένων*. "Tertius *Cleon* est *Curiensis*, Ἀργοναυτικῶν poeta (…), idem fortasse cum Cleone ἐλεγοποιῷ, cuius meminit auctor Etym. M. p. 389 (cf. Meinek. ad Euphor. p. 154) et Pollux X, 97". (Ἡ σημείωση στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου γιὰ τὸν Κλέωνα τὸν Συρακούσιο. Παραπέμπει καὶ αὐτὸς στὴν α΄ ἔκδοση τῶν ἀποσπ. τοῦ Εὐφορίωνα ἀπὸ τὸν Meineke, ὄχι στὴν ἔκδοση τοῦ 1843.)

123. Hiller *AnthL* (Lipsiae 1890, βλ. καὶ Hiller – Crusius, Lipsiae 1897) 157 ἀρ. LX.

124. *RE* 11.1 (1921), 719 σ.λ. "Kleon" ἀρ. 9: Kleon von Kurion [ἀρ. 7: Kleon von Magnesia am Sipylos, ἀρ. 8: Kleon von Syracus] μὲ παραπομπὲς σὲ πηγὲς καὶ βιβλιογραφία (ἡ δεύτερη παραπομπὴ στὸν "Meineke 155" φαίνεται παρμένη ἀπὸ τὸν Gaisford, ὅ.π. [σημ. 120], καὶ παρερμηνευμένη). Καὶ ὁ D'Alessio (*ArgCC* 95 κἑ., κυρίως 97) ὑποστηρίζει πὼς εἶναι πιὸ πιθανὸ νὰ μὴ ταυτίζεται ὁ Κλέων ὁ Κουριεὺς μὲ τὸν Κλέωνα τὸν ἐλεγειοποιό, καὶ πὼς ὁ δεύτερος εἶναι μεταγενέστερος τοῦ πρώτου.

ΚΟΥΡΙΕΥΣ καὶ ἀνάγει τὸν ποιητὴ μὲ ἀμφιβολίες στὸν 4ον αἰ. π.Χ.[125]. Στὸ *Supplementum Hellenisticum* (1983) τῶν Lloyd-Jones καὶ Parsons, τέλος, ὑπὸ τὸ ὄνομα CLEO (CURIENSIS) παρατίθενται τὰ ἀποσπάσματα 339 Cleonis Curiensis Ἀργοναυτικὰ α΄ – ? (: τὰ σχόλια στὸν Ἀπολλώνιο), 339 A Cleonis Curiensis *Argonautica*? (τὸ παπυρικὸ ἀπόσπασμα, μὲ σύντομα σχόλια κριτικὰ καὶ ἑρμηνευτικά), καὶ 340 Cleonis Elegi (: τὸ ἐλεγειακὸ δίστιχο, μὲ κριτικὸ ὑπόμνημα). Ἡ διάσταση ἀπόψεων εἶναι ἐμφανὴς καὶ τὰ ἐρωτήματα παραμένουν.

Πιὸ εὔκολη φαίνεται ἡ ἀπάντηση στὸ πρόβλημα χρονολόγησης. Τὸ σχετικὸ ἐπιχείρημα τοῦ Meineke, ὅτι ἡ χρήση τῶν γλωσσηματικῶν λέξεων *βαυριόθεν* καὶ *νέποδες*[126] ὁδηγεῖ στὴν Ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ καὶ ὄχι σὲ ὕστερους χρόνους, καὶ εὔλογο εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ –ὅπως δείχνει ἡ ἄμεση ἢ ἔμμεση υἱοθέτησή του ἀπὸ πολλοὺς– καὶ πρόσθετη στήριξη μπορεῖ νὰ βρεῖ στὸ γεγονὸς ὅτι κανένας ὁμώνυμος ποιητὴς μεταγενέστερων χρόνων μὲ τὸν ὁποῖο νὰ μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ *ὁ ἐλεγοποιὸς* δὲν μνημονεύεται. Ἀντίθετα, μπορεῖ νὰ εἶναι σημαντικὴ ἡ ἐδῶ παράλληλη ἀναφορὰ στὸν Εὐφορίωνα[127], ποὺ

125. *ΑΚΕΠ* Γα΄ (Λευκωσία 1975) σελ. 38 ἀρ. 5. (Βλ. καὶ ἀρ. 5.1 «Σχόλ. εἰς Ἀπολ. Ῥόδ. 1.585»: κατωτ. 6 F1 [Σχόλ. στὸ 1.587] καὶ τμῆμα τοῦ 6 F2 [Σχόλ. στὸ 1.623-626a]: *Suppl. Hell.* ἀρ. 339, πρώτη καὶ δεύτερη παράγραφος.)

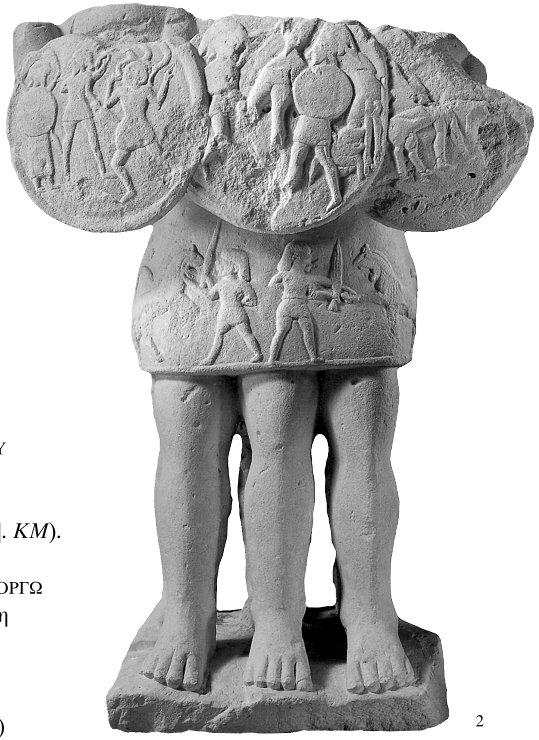
126. Βλ. κατωτ. σχόλια στὸ 6 F5. 6 (στ. 2) λ. *νέποδες*. Ἀπαντᾶ κυρίως σὲ συγγραφεῖς τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς (Καλλίμαχος, Θεόκριτος) καὶ πολὺ ἀργότερα στὰ *Διονυσιακὰ* τοῦ Νόννου (τὸν 5ον αἰ. μ.Χ. πιθανῶς), ἐποχὴ στὴν ὁποία δὲν φαίνεται νὰ μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ ὁ Κλέων.

127. Βλ. κατωτ. σημ. στὸ 6 F5.1. Βλ. ἐπίσης Lesky 1028 κἑ. καὶ East. – Knox *IAEA*[2] 796-8 καὶ 1040. Τὰ Testimonia (σσ. 1-13) καὶ τὰ ἀποσπ. (σσ. 15-249, μὲ σχόλια) μαζὶ μὲ κεφάλαια γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα (σσ. 249-71) συμπεριλαμβάνονται στὴν ἔκδοση τοῦ B. A. v. Groningen, *Euphorion* (Amsterdam 1977): τὸ ἀπόσπ. μὲ τὴν ἀναφορὰ στὸν Κλέωνα στὴ σελ. 193 ἀρ. 129, τὰ ἀποσπ. ἀπὸ τὸ ἔργο *Διόνυσος* στὶς σσ. 39-61 ἀρ. 14-19k καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο *Διόνυσος κεχηνὼς* 62-63 ἀρ. 20-21, γιὰ τὸν *Βέβρυκα* 147 ἀρ. 82, ἀπὸ τὰ πεζὰ ἔργα στὶς σσ. 226 κἑ. ἀρ. 172 κἑ. (*Περὶ μελοποιῶν* 231 ἀρ. 182). Ἐκτενὴς εἰσαγωγὴ καὶ ἀποσπ. καὶ στὰ *Analecta Alexandrina* (βλ. ἀνωτ. σημ. 119) τοῦ Aug. Meineke σσ. 3-168, ὅπου καὶ τὸ ἐδῶ ἀπόσπασμα (124 ἀρ. XCIII), τὰ ἀποσπ. ἀπὸ τὸ ἔργο *Διόνυσος* (45-52 ἀρ. X-XVII), τὸ ἀπόσπ. γιὰ τὸν *Βέβρυκα* (130 ἀρ. CIV), τὰ περὶ *ὑπομνημάτων*: (26 κἑ.) *Ὑπομνήματα Ἱστορικά*, *Περὶ μελοποιῶν*, *Ὑπόμνημα εἰς Λυσιμάχου τοῦ Κώιου πραγματείαν*, κ.λπ., μὲ ὅσα σημειώνονται στὶς σσ. 32 κἑ. γιὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ διδασκαλία τοῦ Εὐφορίωνος μὲ τὸν Καλλίμαχο καὶ τὸν Λυκόφρονα (: … *καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια γυμνάσιον εἰς ἐξήγησιν γραμματικῶν ἔκκειται παισίν*), γιὰ τὶς γλωσσηματικὲς λέξεις, κ.λπ. Νὰ θεωρήσει κανεὶς τὸν Εὐφορίωνα συγγραφέα πραγματείας ποὺ ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ Ἀσκληπιάδης γράφοντας σχετικὸ καὶ μὲ τὶς πηγὲς τοῦ Ἀπολλώνιου ἔργο του ἢ / καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀπολλώνιου, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκλειστεῖ, ὅπως δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ συγγραφέας τοῦ *ὑπομνήματος* ἢ *πραγματείας* (περὶ τὰ τέλη τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.) τῆς ὁποίας μέρος διασώζει ὁ *P. Mich.* inv. 1316v. Πιὸ πιθανὴ ὅμως φαίνεται ἡ ὑπόθεση ὅτι στὸν ΕΥΦΟΡΙΩΝΑ ἀνήκει τὸ κύριο θέμα τῆς πραγματείας αὐτῆς.



1

[Εικ. 27]
1. Βασιλικο Σκηπτρο Κουριου
(ἀναγόμενο στὸν 13ον [;] αἰ.
καὶ ἀποδιδόμενο στὸν Ἀργεῖο
οἰκιστὴ τοῦ *Κουρίου* [τὸν *Περσεύταν*;]. *KM*).
2. Αθλοι Ηρακλεους –
Αθηνα, Περσευς και Μεδουσα Γοργω
(Ἀσβεστολιθικὸ γλυπτὸ Γηρυόνη
[*Γόλγοι*, β΄ ἥμισυ 6ου αἰ. π.Χ.]
μὲ ἀνάγλυφες παραστάσεις
στὶς ἀσπίδες καὶ στὸ περίζωμα.
AnAC 193, βλ. καὶ *ΕΘΗρΑΚ 24*)



2

φαίνεται νὰ ἔχει κοινὸ χαρακτηριστικὸ μὲ τὸν Κλέωνα τὴ ροπὴ στὴ χρήση *γλωσσῶν*· ἀνήκει στὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ μὲ τὸν Ἀπολλώνιο, τὸν Καλλίμαχο, τὸν Ἀντίμαχο (μὲ τοὺς ὁποίους καὶ συνδέεται συχνὰ στὶς ἀρχαῖες πηγές), τὸν *Κλέωνα τὸν Κουριέα* (ποὺ ἀσκεῖ εὐρύτατη ἐπίδραση στὸν Ἀπολλώνιο, μαζὶ μὲ τὸν Θεόλυτο κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστή)· στὰ ἔργα του ἀνήκει καὶ τὸ *Διόνυσος*, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελεῖ πηγὴ τῶν *Διονυσιακῶν* τοῦ Νόννου μαζὶ μὲ τὰ *Βακχικὰ ἔπη* τοῦ Θεόλυτου[128], ἐνῶ σ' ἕνα ἀπόσπασμά του ἀναφέρεται στὸν *Βέβρυκα*, ὁδηγώντας μας ἔτσι στὸ παπυρικὸ ἀπόσπασμα ποὺ ἐξετάσαμε παραπάνω· ὅπως πολλοὶ διαπρεπεῖς ποιητὲς τῆς ἐποχῆς του, γράφει καὶ *ὑπομνήματα – πραγματεῖες*. Ὅλα τοῦτα δύσκολο φαίνεται νὰ εἶναι ἁπλὲς συμπτώσεις. Τὰ νήματα ποὺ δένουν τὸν Εὐφορίωνα μὲ τὸν *Κλέωνα τὸν ἐλεγοποιὸν* εἶναι, νομίζουμε, ἀρκετὰ γιὰ νὰ στηρίξουν τουλάχιστο τὴ χρονολόγηση τοῦ δεύτερου στὶς ἀρχὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

Βρισκόμαστε ἔτσι, ὅμως, στὴν ἴδια ἐποχὴ μ' αὐτὴν τοῦ *Κλέωνος τοῦ Κουριέως*, ὁ ὁποῖος ἀσκεῖ μὲ τὰ *Ἀργοναυτικά* του ἐπίδραση στὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Ἀπολλώνιου μαζὶ μὲ τὸν Θεόλυτο. Τὸ ἐλεγειακὸ δίστιχο τοῦ *Κλέωνος τοῦ ἐλεγοποιοῦ* δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ τμῆμα ἐπυλλίου, μολονότι δὲν λείπουν ἀπὸ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ «δείγματα ἐλεγειακῆς διήγησης» μὲ τὰ ὁποῖα «βρισκόμαστε ἀκόμα κοντὰ στὸ ἑξαμετρικὸ ἐπύλλιο», κατὰ τὸν Lesky[129], καὶ μολονότι τὸ ἐδῶ *Γοργοφόνου* μπορεῖ εὔκολα νὰ ὁδηγήσει σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐπεισόδια τοῦ Ἀργοναυτικοῦ καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ κύκλου στὰ ὁποῖα ἐμπλέκεται ὁ *Γοργοφόνος Περσεύς* ἢ αὐτοὶ ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ χαρακτηριστοῦν *νέποδες* τοῦ Γοργοφόνου (ὁ Ἡρακλῆς, π.χ., καὶ οἱ Ἡρακλεῖδες). Συνδυαζόμενα ὅλα αὐτὰ δὲν ἀποκλείουν τὴ δυνατότητα νὰ μιλᾶ κανεὶς γιὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Κλέωνα τοῦ Κουριέα σὲ ἐλεγειακὸ μέτρο (καθὼς μάλιστα λείπουν στίχοι τοῦ ἔργου ποὺ ἐπέδρασε στὸν Ἀπολλώνιο), ἀπόσπασμα τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τὸ ἐδῶ ἐλεγειακὸ δίστιχο. Πιὸ βάσιμη ὅμως καὶ ἑλκυστικὴ εἶναι ἡ ὑπόθεση γιὰ ἕνα αὐτοτελὲς ἔργο τοῦ Κλέωνα μὲ τὶς περιπέτειες τοῦ Διονύσου (*Βακχικὰ* ἢ *Διονυσιακά*), ποὺ δέχτηκε τὴν ἐπίδραση τοῦ Θεολύτου καὶ ἐπέδρασε στὸν *Διόνυσον* τοῦ Εὐφορίωνα ἀπὸ τὴ Χαλκίδα καὶ –ἀπὸ κοινοῦ ἢ ἀπὸ μόνο του ἢ ἔμμεσα– στὰ *Διονυσιακὰ* τοῦ Νόννου. Τὸ ἐπεισόδιο Διονύσου – Περσέα – Ἀριάδνης θά 'χε ἀσφαλῶς θέση σ' ἕνα τέτοιο ἔργο Κύπριου ποιητῆ[130].

128. Βλ. κατωτ. σχόλ. στὸ 6 F2.2 λ. *Θεολύτου*, καὶ προηγούμενα (μὲ σημ. 113).

129. *ΙΑΕΛ*[5] 1032.

130. Βλ. καὶ κατωτ. σχόλ. στὸ 6 F5.5-6 (στ. 1-2) καὶ 6 (στ. 2) σ.λλ. *Γοργοφόνου* καὶ *νέποδες*. Γιὰ τὴν Ἀριάδνη βλ. καὶ ἀνωτ. 148 μὲ σημ. 116.

Μὲ ὅσες ἀμφιβολίες ἐπιβάλλει ἡ πενιχρότητα τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν, μποροῦμε νὰ μιλοῦμε γιὰ ἕνα ποιητὴ *Ἀργοναυτικῶν* ποὺ ἀκμάζει κατὰ τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ ἀσκεῖ εὐρύτατη ἐπίδραση στὸν Ἀπολλώνιο τὸν Ρόδιο, συνθέτει δὲ ἐλεγειακὰ δίστιχα κατὰ κύριο λόγο ὥστε νὰ ὀνομάζεται *ἐλεγοποιός*: γιὰ τὸν *Κλέωνα τὸν Κουριέα*.[131]

β΄. ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ

1. Τοῦ *Καστορίωνος τοῦ Σολέως* στίχους ἀπὸ τὸ *εἰς τὸν Πᾶνα ποίημα* παραθέτει ὁ Ἀθήναιος (10, 454f: κατωτ. 7 F1), συντεθειμένους σὲ ἰαμβικὸ τρίμετρο κατὰ τέτοιον τρόπο ὥστε ἡ κάθε ἑνδεκαγράμματη διποδία νὰ περιλαμβάνει λέξεις ποὺ δίνουν ἀκέραιο νόημα κι ἔτσι νὰ μποροῦν ὅλες οἱ διποδίες ὅμοια νὰ προηγοῦνται ἢ νὰ ἕπονται. Ὁ Ἀθήναιος μνημονεύει ὡς πηγή του τὸν Κλέαρχο, τὸν γνωστὸ Περιπατητικὸ φιλόσοφο μαθητὴ τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ συγγραφέα –ἀνάμεσα στ᾽ ἄλλα– ἔργου *Περὶ γρίφων*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πιθανῶς ἀντλεῖ τὶς ἐδῶ πληροφορίες του ὁ Ἀθήναιος, ὅπως φαίνεται νὰ ὑποδηλώνεται στὴ συνέχεια, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὶς ἄσιγμες ᾠδὲς τοῦ Πινδάρου *–ὡς ὁ αὐτός φησι Κλέαρχος, οἱονεὶ γρίφου τινὸς ἐν μελοποιίαι προβληθέντος–* καὶ τοῦ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως. Οἱ παρατιθέμενοι στίχοι ἀποτελοῦν ἕνα μετρικὸ παίγνιο σὲ ἕνα *εἰς τὸν Πᾶνα ποίημα*, κατὰ τὸν Κλέαρχο, χαρακτηριστικὸ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ποιητὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἀντιμετώπιζαν τὰ θρησκευτικὰ πράγματα[132]. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀναφορὰ στὴν πηγὴ

131. Οὐδόλως ἀποκλείεται νὰ ἔχει ἀκολουθήσει ὁ Κλέων τὸ πρότυπο πολλῶν συνηλίκων του καὶ νὰ ἔχει συνθέσει ὁ ἴδιος καὶ *πραγματείας*. Νά ᾽ναι ἄραγε ὁ *καταβεβλημένος πραγματείαν* τοῦ στ. 4 τοῦ παπυρικοῦ μας ἀποσπάσματος; Πρόσθετες δυσκολίες προκαλεῖ ἡ ἀναφορὰ σὲ *Κλέωνά τινα* στὰ ἀρχαῖα σχόλια στὸν Καλλίμαχο (*Διήγησις* στὸν Ἴαμβο 5 [Pfeiffer I 185, fr. 195], VII.19-24): *Ὦ ξεῖνε – συμβουλὴ γ[ὰ]ρ ἔν τι τῶν ἱρῶν – | Γραμματο[δ]δάσκαλ[ο]ν* (*-κάλ[ο]υ* Kapsomenos)*, ὄνομα Ἀπολλώ|ον, οἱ δὲ Κλέωνά τινα, ἰαμβίζει ὡς | τοὺς ἰδίους μαθητὰς καταισχύνον|τα, ἐν ᾗθει εὐνοίας ἀπαγ[ο]ρεύων τού|τοις δρᾶν, μὴ ἁλῶι.* (Βλ. D᾽Alessio *ArgCC* 106-7 [μὲ βιβλιογραφία]: ὁ Κλέων αὐτὸς εἶναι ἁπλῶς ἕνας ὁμώνυμος τοῦ ποιητῆ τῶν *Ἀργοναυτικῶν*· βλ. ἐπίσης Cameron *CallCr* 229 [VIII.9], μὲ σημ. 196 καὶ 197. Θὰ ἐπανέλθουμε στὸ θέμα.)

132. Βλ. κυρίως B. Ryba, “Frammento Sconosciuto del poeta Ellenistico Kastorione”, *Athenaeum* 8 (1930) 177 κἑ., καὶ P. Bing, “Kastorion of Soloi’s Hymn to Pan (*Supplementum Hellenisticum* 310)”, *AJPh* 106 (1985) 502-509, μὲ παραπομπὲς καὶ πλούσια βιβλιογραφία· πβ. W. Kroll, “Kastorion von Soloi”, *RE* Suppl. IV (1924) 880· Susemihl *GGLA* II 518· Schmidt – Stählin *GGrL* II 151· Wilamowitz *Gr. Versk.* 126 (πβ. τοῦ ἴδιου *Hellenistische Dichtung* II, Berlin 1921, 126)· Couat *Alex. Poetry* 199 κἑ. Τὸ

ὁδηγεῖ στὶς ἀρχὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς (τέλη 4ου - ἀρχὲς 3ου αἰ. π.Χ.), καθὼς ὁ Κλέαρχος ζεῖ καὶ γράφει ὡς τὰ μέσα περίπου τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ ὁ θάνατός του δίνει ἕνα σχετικὰ ἀσφαλὲς ὅριο καὶ γιὰ τὸν Καστορίωνα (terminus ante quem τὸ 250 περίπου π.Χ.)[133].

Πότε ἀκριβῶς συντέθηκε καὶ παρουσιάστηκε τὸ *εἰς τὸν Πᾶνα ποίημα* εἶναι δύσκολο νὰ προσδιοριστεῖ. Οἱ πιὸ πιθανὲς –ἀπ' ὅσα γνωρίζουμε– χρονολογίες εἶναι οἱ ἑξῆς: (α΄) Τὸ 307/6 π.Χ., ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι πανηγυρίζουν τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ Δημήτριου τοῦ Φαληρέα καὶ ἀποθεώνουν τοὺς ἐλευθερωτὲς Ἀντίγονο καὶ Δημήτριο (τὸν Πολιορκητή). Στὶς γιορτὲς ἐντάσσεται καὶ διαγωνισμὸς παιάνων μὲ νικητὴ τὸν Ἑρμοκλῆ ἀπὸ τὴν Κύζικο[134]. Στοὺς πολλοὺς ἐφάμιλλους *παιᾶνας* ποὺ διαγωνίζον-

---

ἀπόσπ. παρατίθεται προφανῶς σ' ὅλες τὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἀθήναιου: I. Schweighäuser (soc. Bipont. 1807), A. Meineke (Lipsiae [Teubner] 1858), C. Tauchnitius (Lipsiae 1868), G. Kaibel (Lipsiae [Teubner] 1887 καὶ 1934), S. Peppink (*Epitome*, I-II, Lugduni Batavorum 1937-1939), A. Desrousseaux (Paris [Belles Lettres] 1956), J. Gulick (London [Loeb Cl. L.] 1969)· στὶς ἐκδόσεις Ἰαμβογράφων: βλ. κυρίως Bergk[4] (III 635-6 ἀρ. XLVII.2 [Lipsiae 1882], τὰ ἴδια στὴν ἔκδ. 1914, Pars III: Bergk – Rubenbauer) καὶ Diehl[3] (Fasc. 3 [Lipsiae 1952], 67: *Καστορίων ὁ Σολεύς*, 1. *Ἴαμβοι*), καὶ στὸ *Suppl. Hell.* (144 ἀπόσπ. 310)· στὶς ἐκδόσεις τοῦ Κλεάρχου: βλ. κυρίως F. Wehrli, *Die Schule des Aristoteles*, Heft III: *Klearchos* (Basel 1969[2]) 32-33 fr. 88. Βλ. καὶ *ΑΚΕΠ* Γα΄ 6 καὶ 52ζ, καὶ *ΑΚυΓ*[6] (*Κλέαρχος ὁ Σολεύς*).

133. Βλ. *OCD* σ.λ. "Clearchus" (3: of Soli, in Cyprus), καὶ Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 955 (μὲ βασικὴ βιβλιογραφία). Βλ. ἐπίσης τὸ ἀξιόλογο κεφάλαιο τοῦ Κυρ. Χατζηιωάννου «Κλέαρχος ὁ Σολεὺς βάσει τῶν πηγῶν», *ΑΚΕΠ* Στ΄ σσ. 139-56· πβ. τοῦ ἴδιου «Ὁ Κύπριος φιλόσοφος Κλέαρχος ὁ Σολεύς», *ΠΑΚ* Β΄ 81-95. Στὸν Γα΄ τόμο τῆς *ΑΚΕΠ* σσ. 224-25 ἀρ. 49-49α τὰ testimonia γιὰ τὸν Κλέαρχο καὶ ἡ μετάφρασή τους, σσ. 224-93 ἀρ. 49.1-65.6 τὰ ἀποσπάσματα ἔργων τοῦ Κλεάρχου καὶ ἡ μετάφρασή τους. Τελευταία εἰδικὴ ἔκδοση ἀπὸ τὸν F. Wehrli, ὅ.π. (σημ. 132)· κείμενο – μετάφραση καὶ σχόλια στὴν *ΑΚυΓ*[6] (ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία). Βλ. ἀκόμα Nicolaou *PPC K* 38. Ἀξίζει νὰ ὑπομνηστεῖ ὅτι ὁ Κλέαρχος εἶναι μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλη *τῶν ἐκ τοῦ Περιπάτου φιλοσόφων οὐδενὸς δεύτερος* (Ἰωσ. *Κατ' Ἀπ.* 1.176), πβ. Ἀθήν. 15, 701c *Κλέαρχος ὁ Σολεὺς οὐδενὸς ὢν δεύτερος τῶν τοῦ σοφοῦ Ἀριστοτέλους μαθητῶν.*

134. Ἀθήν. 15, 697a *ἐπ' Ἀντιγόνωι δὲ καὶ Δημητρίωι φησὶν Φιλόχορος Ἀθηναίους ἄιδειν παιᾶνας τοὺς πεποιημένους ὑπὸ Ἑρμίππου* (*Ἑρμοκλέους* Schweighäuser) *τοῦ Κυζικηνοῦ, ἐφαμίλλων γενομένων τῶν παιᾶνας ποιησάντων* ⟨*πολλῶν*⟩*, καὶ τοῦ Ἑρμοκλέους προκριθέντος.* Γιὰ τὸν ποιητικὸ ἀγώνα στὴν Ἀθήνα βλ. F. Susemihl ὅ.π. (*GGLA* II 518)· γιὰ τὸν Ἑρμοκλῆ Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 1047. Γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 307-306 π.Χ. βλ. καὶ *IEE* Δ΄ 281 κέ. (ἀποκατάσταση τῆς Δημοκρατίας στὴν Ἀθήνα, περιφανὴς νίκη τοῦ Δημήτριου τοῦ Πολιορκητῆ μὲ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Κιλικία σὲ βάρος τοῦ Πτολεμαίου στὴν Κύπρο καὶ αὐτοανακήρυξη τοῦ Ἀντίγονου σὲ «βασιλέα» στὴν Ἀντιγόνεια· ἡ Κύπρος ἀνακτᾶται ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο τὸ 294 π.Χ.). Οἱ τιμὲς τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Ἀντίγονο καὶ τὸν Δημήτριο εἶναι πρωτοφανεῖς. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα προσθέτουν στὶς δέκα φυλὲς ἄλλες δύο, τὴν Ἀντιγονίδα καὶ τὴ Δημητριάδα, ἱδρύουν βωμό τους καὶ ἀποφασίζουν ἐτήσιες θυσίες καὶ πομπὴ καὶ ἀγῶνες, δίνουν στὸν Δημήτριο «ὡς ἀδελφὸ τῆς Ἀθηνᾶς» τὸν Παρθενώνα



[Εικ. 28] ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
(Ἀργυρὸ τετράδραχμο Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ ἀπὸ τὴν Κυπριακὴ *Σαλαμῖνα* [305-295 π.Χ.], μὲ ΝΙΚΗ πτερωτὴ στὴν πλώρη πλοίου [ἐμπροσθότυπος] καὶ ΠΟΣΕΙΔΩΝΑ [ὀπισθότυπος]. *MIKvN*)

ται κάλλιστα μπορεῖ νὰ συμπεριλαμβάνεται κι αὐτὸς τοῦ *Καστορίωνος τοῦ Σολέως*. (β΄) Ὁ Ἀθήναιος (6, 252f κἑ.) περιγράφει παραστατικὰ πῶς κολάκευαν τὸν Δημήτριο τὸν Πολιορκητὴ οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸν Δημοχάρη, σημειώνοντας ἀνάμεσα στ' ἄλλα πὼς τραγουδοῦσαν *εἰς αὐτὸν παιᾶνας καὶ προσόδια* καὶ πώς, ὅταν ἐπανῆλθε ἀπὸ τὴ Λευκάδα καὶ τὴν Κέρκυρα στὴν Ἀθήνα, ἔγινε δεκτὸς μὲ τιμὲς θεϊκές: *καὶ προσωιδιακοὶ χοροὶ καὶ ἰθύφαλλοι μετ' ὀρχήσεως καὶ ὠιδῆς ἀπήντων αὐτῶι* (…) *καὶ ἐπάιδοντες ὡς εἴη μόνος θεὸς ἀληθινός*. Καὶ παραθέτει *ἰθύφαλλον*, τὸν ὁποῖο διασώζει ὁ Δοῦρις ὁ Σάμιος[135], ὅπου Δήμητρα καὶ Δημήτριος ἀναφέρονται μαζί, «ἀλλ' ἐκείνη ἔρχεται νὰ κάμει | τὰ σεμνὰ τῆς Κόρης μυστήρια, | ἐνῶ αὐτὸς ἱλαρός, ὅπως ταιριάζει σὲ θεό, καὶ καλὸς | καὶ γελαστὸς ἔρχεται | (…) ἥλιος ἐκεῖνος»· προσφωνεῖται γιὸς τοῦ Ποσειδώνα καὶ τῆς Ἀφροδίτης[136]· «κι ἄλλοι μὲν θεοὶ ἢ βρίσκονται πολὺ μακριὰ | ἢ δὲν ἔχουν αὐτιὰ ν' ἀκούσουν | ἢ δὲν ὑπάρχουν ἢ δὲν δίνουν καμμιὰ προσοχὴ σ' ἐμᾶς, | ἐνῶ ἐσένα σὲ βλέπουμε παρόντα, | ὄχι ξύλινο οὔτε λίθινο, ἀλλ' ἀληθινό». Ἡ περίσταση (291/90 π.Χ.) προφανῶς προσφερόταν ἐπίσης γιὰ τοὺς ἐδῶ στίχους τοῦ Καστορίωνα: Ἡ σύνδεση Δήμητρας, Δημητρίου καὶ Διονύσου ἀπὸ τὴ μιὰ κι ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἀπόλλωνα – Δημητρίου (μὲ τὸν τίτλο *θεωρὸς* ποὺ τοῦ ἀπονεμήθηκε καὶ τὴν ἐπίκληση *ἥλιος*) ἄφηνε πρόσφορο ἔδαφος γιὰ τὸν Πάνα. (γ΄) Τὸ 277/6 π.Χ. ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, γιὸς τοῦ Πολιορκητῆ Δημήτριου, πετυχαίνει μεγάλη νίκη στὴ Λυσιμάχεια κι ἐπιστρέφοντας στὴ Μακεδονία θριαμβευτὴς ἀναγορεύεται βασιλιάς. Ἡ λατρεία τοῦ Πάνα φαίνεται νὰ γνωρίζει ἰδιαίτερη ἔξαρση[137]. Κι ὁ *Ἄρατος ὁ*

γιὰ κατοικία (βλ. ὅ.π. σελ. 291), θεοποιοῦν μὲ ἄλλα λόγια τὸν Ἀντίγονο καὶ τὸν Δημήτριο ἀνακηρύσσοντάς τους «θεοὺς-σωτῆρες». Ὁ M. Nillson, *GGrR* II (München 1974) 151, ἀναφέρεται διεξοδικὰ καὶ σ' ἄλλες τιμές, ὅπως εἶναι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ μήνα *Μουνιχιῶνος* (ἢ *Μουννυχιῶνος*) σὲ *Δημητριῶνα* καὶ τῆς γιορτῆς τῶν *Διονυσίων* σὲ *Δημήτρια* μετὰ τὴν πτώση τοῦ Λάχαρη τὸ 294 π.Χ., ὁπότε καὶ ἀνακηρύσσεται ὁ Δημήτριος *βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων*. Τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς εἶναι πρόσφορο γιὰ συνδυασμὸ κολακείας καὶ ἐξύμνησης ἀνθρώπων ὡς θεῶν – ὕμνων σὲ θεούς.

135. Ἀθήν. 6, 253d: *FGrH* 76 F 13. Ὁ *Δοῦρις ὁ Σάμιος* γράφει περίπου στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου (μέχρι τὸ 280-270 περ. π.Χ.), ἀναφέρεται δὲ ὡς πηγὴ καὶ ἑνὸς ποιήματος ποὺ ἀποδίδεται στὸν Καστορίωνα καὶ διασώζει ἐπίσης μέσω αὐτοῦ ὁ Ἀθήναιος (12, 542b-e: *FGrH* 76 F 10 καὶ κατωτ. 7 F3), ὅπου ὁ μὲ τιμὲς θεϊκὲς δοξαζόμενος ἄρχοντας ἀποκαλεῖται *ἡλιόμορφος*. Βλ. καὶ ἑπόμενα.

136. Γιὰ τὸν συμβολισμὸ βλ. V. Ehrenberg, "Athenischer Hymnus auf Demetrius Polierketes", *Die Antike* 7 (1931) 284 κἑ., ὅπου ὁ Δημήτριος ἀναφέρεται ὡς κύριος τῶν θαλασσῶν (*Ποσειδῶν*) καὶ νικητὴς στὸ πεδίο τοῦ ἔρωτα (*Ἀφροδίτη*).

137. Βλ. π.χ. Usener *Kl. Schr.* III 406-7, ποὺ μὲ ἀφορμὴ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Κνίδο ὅπου γίνεται ἀναφορὰ σὲ τέμενος Ἀντιγόνου *φιλίου ἥρωος* πρὸς τὸν *μελιζόμενον Πᾶνα* καὶ τὸν *τεμενουρὸν Ἀρκαδίης Ἑρμῆν*, μνημονεύει χάλκινα νομίσματα ἀπὸ τὴν



1



2



3

[Εικ. 29] Παν
1-2. Ἀσβεστολιθικὰ ἀγάλματα Ὀπάονος Μελανθίου: Πανος ἢ Απολλωνος, Ἑλληνιστικῆς περιόδου, [1.] ἀπὸ τὸ *Κίτιον* (*ΜΠιερ*) καὶ [2.] ἀπὸ τὸ *Ἰδάλιον* (*Βρεταννικὸ Μουσεῖο*). [3.] Πήλινο εἰδώλιο Πανος, Ρωμαϊκῆς περιόδου (*ΚΜ*)

Σολεύς, ποὺ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀναδεικνύεται στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀντίγονου κατὰ τὸν Παυσανία (1.2.3), ἐξυμνεῖ τὸν νεοανακηρυγμένο βασιλέα μὲ ὕμνο στὸν Πάνα. Ἀνάμεσα στοὺς φιλοσόφους, ποιητές, ἱστορικοὺς κ.λπ. ποὺ μαζεύει στὴν αὐλή του ὁ Ἀντίγονος, φιλόσοφος ὁ ἴδιος καὶ μαθητὴς τοῦ Ζήνωνα τοῦ Κιτιέα, θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ *Καστορίων ὁ Σολεύς*[138]. Οὕτως ἢ ἄλλως ἡ χρονολόγηση τοῦ Καστορίωνα στὰ τέλη τοῦ 4ου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. προβάλλει πιὸ ἰσχυρή.

2. Ἄλλου εἴδους προβληματισμὸ ἔχει ἐγείρει ἕνα σχόλιο στὰ *Pharsalia* τοῦ Λουκανοῦ (*Commenta Bernensia* στὸν στ. 3.402, κατωτ. 7 *F2), ὅπου καταβάλλεται προσπάθεια νὰ δοθοῦν συστηματικὰ οἱ διάφορες παραλλαγὲς τοῦ μύθου γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Πάνα καὶ γίνεται ὀνομαστικὴ ἀναφορὰ στὸν Πίνδαρο, τὸν Εὐφορίωνα καὶ τὸν Ἀπολλόδωρο, σὲ «ἄλλους» καὶ «κάποιους», ἀλλὰ μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Πινδάρου προστίθεται ἡ προφανῶς παρεφθαρμένη φράση *et cateri*: *Pindarus et † cateri dicunt Apollinis et Penelopae filium*

Πέλλα μὲ τὴν κεφαλὴ νεαροῦ Πάνα καὶ τὴν ἐπιγραφὴ *Μακεδόνων* ὡς σφραγίδα καὶ ἄλλα ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη ἢ τὴ Θεσσαλονίκη μὲ κέρατα κριαριοῦ· πβ. *FGrH* IID 773 κἑ.: σχόλια στὸν Ἀπολλόδωρο (*Περὶ θεῶν*) 244 F 127 κἑ. Καθὼς μάλιστα ἀπὸ προγενέστερους καὶ μὴ συγγραφεῖς (βλ. π.χ. *FGrH* IIB 1080 κἑ.: 244 F 127 κἑ., πβ. Ἡρόδ. 6.105-6) γίνεται συχνὰ λόγος γιὰ *Πανικοὺς φόβους* καὶ *Πανικὰ κινήματα* καὶ *Πανικὰς ταραχὰς αἰφνιδίους* (γιὰ ξαφνικὴ ταραχὴ τοῦ νοῦ ἀπὸ τὴν ὁποία οἱ καταλαμβανόμενοι ὁδηγοῦνται σὲ πράξεις ὀλέθριες: βλ. χαρακτηριστικὰ *AKυΓ*^{4} 31 F1, μὲ σχόλια), καὶ καθὼς ὁ *Κλέαρχος ὁ Σολεὺς* γράφει εἰδικὸ σύγγραμμα *Περὶ τοῦ πανικοῦ* (*ΑΚΕΠ* Γα΄ 59: ἀπόσπ. 36 Wehrli, βλ. καὶ *AKυΓ*^{4} σ. 80, μὲ σημ. 11 καὶ *AKυΓ*^{6}), εὔλογο ἦταν νὰ θεωρηθεῖ ὁ Πάνας ὡς συμπαραστάτης τοῦ Ἀντίγονου ποὺ ἐνέσπειρε τὸν πανικὸ στοὺς Γαλάτες στὴ μάχη τῆς Λυσιμάχειας καὶ νὰ συνυμνοῦνται οἱ δυό τους ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μετὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ νίκη. Βλ. καὶ *ΕλλΜ* Β΄ 240 κἑ. (μὲ ἀνάλυση τοῦ ὅλου μύθου καὶ παραπομπές). Βλ. ἐπίσης τὰ ἑπόμενα γιὰ τὸ 7 *F2 καὶ κατωτ. σχόλια στὰ χωρία. Ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν οἱ ἰδιαίτερες ὁμοιότητες τῶν μύθων γιὰ τὸν Πάνα μὲ τοὺς Κυπριακοὺς μύθους γιὰ τὸν Κινύρα καὶ τὸν Ἄδωνη (βλ. ἀνωτ. 72 κἑ. καὶ κατωτ. 1 T3 κἑ. μὲ ἀντίστοιχα σχόλια), κυρίως ὅσον ἀφορᾶ στὴ σχέση τους μὲ τὸν Ἀπόλλωνα, τὴ μουσικὴ καὶ τὴ μαντική, ἀλλὰ καὶ οἱ πανάρχαιοι δεσμοὶ τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἀρκαδία (βλ. ἀνωτ. 59 κἑ.) ποὺ αἰτιολογοῦν καὶ τὴν ἰδιαίτερη ἀναφορὰ στὸν Ἀρκάδα θεὸ ἀπὸ Κύπριο ποιητή. Περισσότερα γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Πάνα στὴν Κύπρο: Καραγιώργη *ΕΘΗρΑΚ* 192-4 (μὲ Εἰκ. *140*, *142* καὶ *143* [: ἐδῶ Εἰκ. 29.1-3], βλ. καὶ σημ. 140-3 στὶς σσ. 312-3), 259 (μὲ Εἰκ. *210*: κατωτ. Εἰκ. 129 καὶ 130), 296.

138. Γιὰ τὸν Ἀντίγονο Γονατὰ καὶ τὴν αὐλή του, βλ. μεταξὺ ἄλλων W. W. Tarn, *Antigonos Gonatas* (Oxford 1913). Βλ. ἐπίσης Lesky *IAEA*^{5} 924, 928, 932, 1032, 1044, καὶ *IEE* Δ΄ 298 κἑ., κυρίως 368 κἑ. Ἡ παρουσία τοῦ *Ἀράτου τοῦ Σολέως* στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀντίγονου καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ βασιλιὰς φιλόσοφος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ *Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως*, ἐνισχύει τὴν πιθανότητα ὁ ποιητὴς στίχων *εἰς Πᾶνα Καστορίων ὁ Σολεὺς* νὰ βρέθηκε ἐπίσης στὴν ἴδια αὐλὴ τὴν ἐποχὴ αὐτή, ὅποιοι *Σόλοι* κι ἂν θεωρηθοῦν ὡς πατρίδα τοῦ Καστορίωνα. Γιὰ τὸν Πάνα καὶ τὸ ὅλο ποίημα βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ 7 F1, καὶ τὰ ἀμέσως ἑπόμενα.

(sc. *Pana*), *alii Mercurii et eiusdem.* (…) *Euphorion Ulixis filium manifestat. nonnulli quidem sine origine hunc deum tradiderunt, sicut Apollodorus*[139]. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γραφὴ *cateri* τοῦ *cod. Bernensis*, παραδίδεται ἀπὸ τὴ vulg. ἡ γραφὴ *ceteri*, ποὺ υἱοθετεῖ καὶ ὁ van Groningen στὴν ἔκδοση τῶν πεζῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Εὐφορίωνα. Ὁ Usener διορθώνει τὸ *cateri* σὲ *He*cata*e*us, μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι "*ap. Isid. orig. I* 38, 12 *Hecataeum libri cum* acatesium *tum* cantesium (*sic exc. Guelferb.*) *nuncupant*". Ὁ Jacoby (1 F 371) κατατάσσει τὸ χωρίο στὰ ἀβέβαια ἀποσπ. τοῦ Ἑκαταίου καὶ ἐκδίδει "*Hecataeus* (?)" μὲ τὴ σημ. "*et Hecataeus* Usener cf. *Achatesius* Isidor Orig. I 39, 12". Ὁ ἴδιος ἐκφράζει τὶς ἀμφιβολίες του γιὰ τὴ διόρθωση τοῦ Usener, σχολιάζοντας δύο χωρία τοῦ Ἡροδότου. Στὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτά (2.143.1 κἑ.) ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρεται ἐκτενῶς στὸν Ἑκαταῖο, ἐνῶ στὸ δεύτερο ποὺ ἀκολουθεῖ ἀμέσως μετὰ (2.145.1 κἑ.) κάνει ἰδιαίτερα κολακευτικὸ λόγο γιὰ τὸν Πάνα (*παρ' Αἰγυπτίοισι δὲ Πὰν μὲν ἀρχαιότατος καὶ τῶν ὀκτὼ τῶν πρώτων λεγομένων θεῶν*) καὶ σημειώνει: *Πανὶ δὲ τῶι* [*ἐκ*] *Πηνελόπης (ἐκ ταύτης γὰρ καὶ Ἑρμέω λέγεται γενέσθαι ὑπὸ Ἑλλήνων ὁ Πάν) ἐλάσσω ἔτεά ἐστι τῶν Τρωϊκῶν*. Διαφορετικὴ ἄποψη τοῦ Ἑκαταίου δὲν ἀναφέρεται οὔτε ἐδῶ οὔτε στὴ συνέχεια τοῦ λόγου γιὰ τὸν Πάνα στὸ κεφ. 146. Δίνεται ἀντίθετα ἡ ἐντύπωση ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες (προγενέστεροι καὶ σύγχρονοι) θεωροῦν πατέρα τοῦ Πάνα τὸν Ἑρμῆ, μολονότι γιὰ τὸν τουλάχιστο σύγχρονό του Πίνδαρο ἡ μαρτυρία τοῦ σχολιαστῆ τοῦ Λουκανοῦ δίνει ἄλλη ἐντύπωση. Σὲ κάθε περίπτωση φαίνεται πὼς ἡ μὴ ἀναφορὰ στὴν –ὑποτιθέμενη ἀπὸ τὸν Usener καὶ ἄλλους– διαφορετικὴ ἄποψη τοῦ σαφῶς προγενέστερου Ἑκαταίου ὑπὸ τὶς περιστάσεις ποὺ γίνεται δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοηθεῖ.

Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου φαίνεται νὰ κατατάσσει καὶ τὸν Ἑκαταῖο σ' αὐτοὺς ποὺ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Λουκανοῦ περιγράφει μὲ τὴ

139. Βλ. κατωτ. 7 *F2 μὲ τὰ σχόλια στὸ χωρίο (ἡ σκοπιμότητα τῶν ἐδῶ ὑπογραμμίσεων θὰ φανεῖ στὴ συνέχεια). Τὸ ἀπόσπ. παρατίθεται στὴν ἔκδοση τῶν σχολίων στὸν Λουκανὸ καὶ σὲ ἐκδόσεις τοῦ Πινδάρου, τοῦ Εὐφορίωνα καὶ τοῦ Ἀπολλόδωρου, τοῦ Ἑκαταίου καὶ τοῦ Καστορίωνα. Βλ. κυρίως: H. Usener, *M. Annaei Lucani Commenta Bernensia* (Leipzig 1869 / Hildesheim 1967) 110-11, στὸ 3.402 σ.λ. *Hunc non ruricolae Panes· FGrH* 1. (*Hecataios von Milet*) F 371 (I. [Berlin 1923] 46-47) καὶ 244. (*Apollodoros von Athen*) F 136a (aus *Π. θεῶν*) (IIB [Berlin 1929] 1080-82· ἀντίστοιχα σχόλια: IID [Berlin 1930] 773 κἑ.)· Powell *Coll. Alex.* (Oxonii 1925) σελ. 49 [*Euphorio*] ἀπόσπ. 109 (μόνο τὸ σχετικὸ μὲ τὸν Εὐφορίωνα χωρίο, ἀλλὰ μὲ παραπομπές)· C. M. Bowra, *Pindari Carmina cum Fragmentis* (Oxford 1935/1947², 1968) ἀπόσπ. 90c· B. A. van Groningen, *Euphorion* (Amsterdam 1977) 182-83 ἀπόσπ. 113· *Suppl. Hell.* 145 (*Castorio Soleus*) ἀπόσπ. "311 ?". Συζήτηση τῶν προβλημάτων καὶ βιβλιογραφία ἀπὸ τὸν B. Ryba ὅ.π. (σημ. 132) 174 κἑ., μὲ τὴν ὡς τὸ 1930 ἱστορία τῆς κριτικῆς τοῦ ἐδῶ κειμένου.

φράση *alii Mercurii et eiusdem* (*sc. Penelopae filium Pana dicunt*), ἄποψη ποὺ ὑποστηρίζουν –μαζὶ μὲ τὶς ἐδῶ λοιπὲς ἐκδοχὲς– καὶ ἄλλες ἀρχαῖες πηγές, ὅπως ὁ ποιητὴς τοῦ Ὁμηρ. ὕμν. XIX (*Εἰς Πάνα*, 1 *Ἑρμείαο φίλον γόνον ἔννεπε Μοῦσα*)· ὁ Ἀπολλόδωρος, *Ἐπιτ.* 7.38 (*τινὲς δὲ Πηνελόπην ὑπὸ Ἀντινόου φθαρεῖσαν λέγουσιν ὑπὸ Ὀδυσσέως πρὸς τὸν πατέρα Ἰκάριον ἀποσταλῆναι, γενομένην δὲ τῆς Ἀρκαδίας κατὰ Μαντίνειαν ἐξ Ἑρμοῦ τεκεῖν Πᾶνα*)· τὰ ἀρχαῖα Σχόλια στὸν Θεόκριτο 1.123 (*τὸν δὲ Πᾶνα οἱ μὲν Πηνελόπης καὶ Ὀδυσσέως ἢ Ἑρμοῦ*), στὸν *Ῥῆσον* τοῦ Εὐριπίδη στ. 36 (*τὸν Πᾶνα οἱ μὲν Πηνελόπης φασί⟨ν υἱὸν καὶ πάντων τῶν μνηστήρων, ὅθεν καὶ Πᾶνα λέγεσθαι⟩, ἄλλοι δὲ Ἀπόλλωνος καὶ Πηνελόπης, ⟨οἳ δὲ Ὀδυσσέως καὶ Πηνελόπης⟩, ὡς καὶ Εὐφορίων, ⟨ὁ* [*δεῖνα*] *δὲ Ἑρμοῦ καὶ Πηνελόπης⟩ ὃν ἔθρεψαν νύμφαι· διὸ καὶ νυμφαγενῆ αὐτόν φασι, τραφέντα παρ' ἐκείναις* κ.λπ.), στὰ *Γεωργικὰ* τοῦ Βεργιλίου 1.17 (*Pana Pindarus ex Apolline et Penelopa in Lycaeo monte editum scribit, … alii ex Mercurio et Penelopa natum*). Τὴν ὅλη εἰκόνα τοῦ ἐδῶ σχολίου ὑποστηρίζουν καὶ ἄλλες ἀρχαῖες πηγές.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω χωρία καὶ ἄλλα παραπλήσια[140] συνάγεται ὅτι καὶ ἄλλοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πίνδαρο υἱοθετοῦσαν τὴν ἐκδοχὴ γιὰ καταγωγὴ τοῦ Πάνα ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Πηνελόπη, γεγονὸς ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ στηρίξει τὴ γραφὴ τῆς vulg. *ceteri*. Ἔτσι ὅμως, ὅπως παρατηρεῖ ὁ B. Ryba, οὔτε τὸ νόημα ἱκανοποιεῖ (ἡ σύνταξη *Pindarus et ceteri dicunt …*, *alii …* εἶναι σόλοικη) οὔτε εὔλογη ἐξήγηση τῆς γραφῆς τοῦ κώδικα τῆς Βέρνης *cateri* παρέχεται: ἡ παραφθορὰ τοῦ παρεφθαρμένου *cateri* σὲ *ceteri* εἶναι φυσικὴ καὶ εὔκολη, ἐνῶ αὐτὴ τοῦ κοινοῦ *ceteri* στὸ χωρὶς νόημα *cateri* ἀφύσικη καὶ ἀδύνατη. Μόνο μιὰ δύσκολη γραφὴ μποροῦσε νὰ παραφθαρεῖ σὲ *cateri*. Καθὼς δὲ τὸ νόημα ἀπαιτεῖ ἕνα ἄλλο ὄνομα δίπλα σ' αὐτὸ τοῦ Πινδάρου, πιθανῶς ἐπίσης ποιητῆ, κατώτερου ἀπὸ τὸν Πίνδαρο κι ἴσως μεταγενέστερου (ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ τὸν Εὐφορίωνα), καὶ καθὼς τὸ ὄνομα τοῦ Ἑκαταίου δύσκολα πληροῖ ὅλες αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις (γιὰ ὅσα ἀναφέρθηκαν πιὸ πάνω καὶ γιατὶ δὲν φαίνεται πιθανὴ ἡ παραφθορὰ ἑνὸς τόσο γνωστοῦ ὀνόματος στὸ ἀκαταλαβίστικο *cateri*), ὁ νοῦς τοῦ ἐρευνητῆ στρέφεται σ' ἕνα ποιητὴ ποὺ ἀνταποκρίνεται σ' αὐτὲς τὶς προδιαγραφές: στὸν ΚΑΣΤΟΡΙΩΝΑ ΤΟΝ ΣΟΛΕΑ, ὁ ὁποῖος σύνθεσε στίχους στὸν ΠΑΝΑ καὶ τοῦ ὁποίου τὸ σπάνιο καὶ ἐλάχιστα γνωστὸ ὄνομα μποροῦσε διαδοχικὰ νὰ παραφθαρεῖ σὲ *cateri* στὰ Λατινικά: CASTORIO → (ἴσως καὶ CATORIO

140. Βλ. π.χ. *FGrH* IIB 1080 κἑ. (ὅπου καὶ λόγος *περὶ τῶν Πανικῶν λεγομένων κινημάτων*, γιὰ τὸ *Πανικὰς λέγεσθαι ταραχὰς τὰς αἰφνιδίους* κ.λπ.).

→) CATORI → CATERI. Σ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα στράφηκε, μὲ τοὺς παραπάνω προβληματισμοὺς καὶ συλλογισμούς, τὸ 1930 ὁ B. Ryba[141]. Ὑπὸ τὸ ὄνομα CASTORIO SOLEUS παρατίθεται στὸ *Suppl. Hell.* τὸ σχόλιο μὲ ἀμφιβολίες (ἀρ. «311 ?») καὶ μὲ γραφὴ † *cateri*. Υἱοθετήσαμε τὴν ἴδια στάση, μολονότι βρισκόμαστε ἀνάμεσα στὴν ἀμφιβολία καὶ τὴ βεβαιότητα ὅτι πίσω ἀπὸ τὸ *cateri* δὲν μπορεῖ νὰ κρύβεται ἄλλος ἀπὸ τὸν Καστορίωνα. Πρὸς τὴ βεβαιότητα τείνουμε ὅταν συλλογιζόμαστε τὶς ὁμοιότητες τῶν Κυπριακῶν μύθων γιὰ τὸν Κινύρα καὶ τὸν Ἄδωνη πρὸς τοὺς μύθους γιὰ τὸν Πάνα καὶ τὴ σχέση μὲ τὸν Ἀπόλλωνα ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν πιθανὴ Κυπριακὴ καταγωγὴ τοῦ Καστορίωνα[142].

Ἡ ἀναφορὰ στὴν καταγωγὴ τοῦ Πάνα ἀπὸ τὸν *Ἀπόλλωνα* καὶ τὴν Πηνελόπη θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ συνδυαστεῖ μὲ τοὺς στίχους ἀπὸ τὸ *Εἰς τὸν Πᾶνα ποίημα* τοῦ *Καστορίωνος τοῦ Σολέως* καὶ μὲ τὴν ἐκδοχὴ γιὰ ἀνατροφὴ τοῦ Πάνα στὸ *Λύκαιον ὄρος* τῆς Ἀρκαδίας, ποὺ παραθέτει, ὅπως εἴδαμε παραπάνω, ὁ Servius στὰ σχόλια στὸν Βεργίλιο, ἴσως καὶ κατ' ἐπίδραση τῶν στίχων τοῦ μεγάλου Ὁμηρικοῦ ὕμνου στὴν Ἀφροδίτη γιὰ ἀνατροφὴ τοῦ Αἰνεία ἀπὸ τὶς νύμφες στὰ βουνὰ κατ' ἐντολὴ τῆς *Ἀφροδίτης* (κατωτ. 5 Υ1.256 κἑ.). Ἡ ἐξύμνηση τοῦ Πάνα μὲ παράλληλη ἀναφορὰ στὸν Ἀπόλλωνα καὶ τοῦ θεοποιημένου βασιλιᾶ μὲ τοὺς χαρακτηρισμοὺς *ἥλιος* καὶ *ἡλιόμορφος* ἁρμόζει καὶ στὶς τρεῖς περιστάσεις ποὺ ἐκθέσαμε παραπάνω ὡς πιθανὲς γιὰ τὴν παρουσίαση τῶν στίχων τοῦ Καστορίωνα. Ἡ τρίτη ἀπ' αὐτὲς φαίνεται νὰ εἶναι πιὸ πρόσφορη στὴν παραλλαγὴ μὲ τὸν Ἀπόλλωνα, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ σχετικοὶ μύθοι ἀναφέρονται σὲ σχέση τοῦ Πάνα μὲ τὴ *μουσικὴ* καὶ τὴ μαντικὴ κι ὅτι ὁ *Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς* δὲν εἶναι μόνο *φιλόμουσος* ἀλλὰ καὶ *φιλόσοφος*[143]. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ *Πίνδαρος*, στὸν ὁποῖο ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ ἡ παραλλαγὴ αὐτή, συνδέει καὶ ἀλλοῦ τὸν Πάνα μὲ τὸν Ἀπόλλωνα ἀλλὰ κι ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ στὴ σχέση τοῦ Κινύρα μὲ τὸν Ἀπόλλωνα, ἴσως δὲν εἶναι τυχαῖο. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑποδηλώνεται σ' αὐτὰ ἡ κύρια πηγὴ τοῦ *εἰς τὸν Πᾶνα ποιήματος* τοῦ *Καστορίωνος τοῦ Σολέως* καὶ νὰ ἐνισχύεται ἡ πιθανότητα Κυ-

141. Ὅ.π. (σημ. 132 καὶ 139), 174 κἑ.

142. Βλ. ἀνωτ. σημ. 137 γιὰ τὸν Πάνα καὶ κατωτ. (μὲ σημ. 155).

143. Ἡ πρώτη, π.χ., περίσταση μπορεῖ νὰ συνδυαστεῖ μὲ τὸν *πανικὸν φόβον* τῶν ἡττημένων ἀντιπάλων τοῦ Δημήτριου τοῦ Πολιορκητῆ στὴν Κύπρο τὸ 306 π.Χ., ἡ δεύτερη καὶ μὲ τὸν φόβο τῶν τότε ἀντιπάλων ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν *ἰθύφαλλον* ποὺ παραθέτει ὁ Ἀθήναιος (βλ. ἀνωτ., μὲ σημ. 134 καὶ 135). Δύσκολα προκρίνει κανεὶς μὲ σχετικὴ ἔστω βεβαιότητα τὴν τρίτη περίσταση. Συνολικὰ ὅμως ἐνισχύεται ἡ πιθανότητα νὰ ἔχει παρουσιαστεῖ τὸ *εἰς τὸν Πᾶνα ποίημα* τοῦ Καστορίωνα (μὲ ἀναφορὰ στὴ σχέση Πάνα – Ἀπόλλωνα) σ' αὐτὰ τὰ χρονικὰ πλαίσια.

πριακῆς καταγωγῆς του[144]. Οἱ συλλογισμοὶ ὅμως αὐτοὶ ἀποτελοῦν ἁπλῶς εὔλογες ὑποθέσεις, ποὺ ἐνισχύουν ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύουν τὴν εἰκόνα ποὺ σχηματίστηκε παραπάνω γιὰ τὸν Καστορίωνα καὶ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς του, στὰ τέλη πιθανῶς τοῦ 4ου αἰ. καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

3. Ἀσφαλὴς χρονολογικὴ βάση παρέχεται στὸ ἀπόσπασμα ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Δούρη τὸν Σάμιο ὁ Ἀθήναιος (12, 542b-e: κατωτ. 7F3a)[145]. Ἡ ρητὴ ἀναφορὰ στὴν πομπὴ τῶν *Διονυσίων, ἣν ἔπεμψεν ἄρχων γενόμενος* ὁ *Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς* ὁδηγεῖ στὸ 309/8 π.Χ. ὡς τὴ χρονολογία κατὰ τὴν ὁποία *ἦιδεν ὁ χορὸς εἰς αὐτὸν ποιήματα Σείρωνος* (ἢ *ποιήματα Καστορίωνος* ἢ *ποίημα Καστορίωνος*) *τοῦ Σολέως, ἐν οἷς* (ἢ *ἐν ὧι*) *ἡλιόμορφος προσηγορεύετο*. Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ κειμένου ὅμως, πέρα ἀπὸ τὰ ἐπιμέρους προβλήματά της, νοσεῖ ἢ φαίνεται νὰ νοσεῖ στὸ καίριο σημεῖο ὅπου δίνεται τὸ ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ τῶν παρατιθέμενων στίχων, δίνοντας τὴ γραφὴ *ποιήματα Σείρωνος τοῦ Σολέως* (A) ἢ *ποιήματα τοῦ Σολέως* (E). Τὴ γραφὴ τοῦ κώδικα A τοῦ Ἀθήναιου υἱοθέτησαν μὲ ἢ χωρὶς ἐπιφυλάξεις καὶ οἱ Wehrli, Jacoby (*FGrH*), Kaibel. Πρῶτος ὁ Paulus Leopardus[146] τὸ 1568 διόρθωσε σὲ *ποιήματα Καστορίωνος τοῦ Σολέως*. Ὁ Bergk υἱοθέτησε τὴν ἐπιλογή του μὲ τὴ σημ. "Recte Leopardus *Καστορίωνος τοῦ Σολέως*", ὁ Usener καὶ ὁ Ryba τὴν ἐπιδο-

144. Βλ. κυρίως *Πυθ.* 3 καὶ ἀποσπ. 88 καὶ 89a-d Bowra (ὅπου ἀναφορὰ στὸν Ἀπόλλωνα καὶ στὸν Πάνα) καὶ *Πυθ.* 2.13-17 (ὅπου μνεία τῆς σχέσης Ἀπόλλωνα – Κινύρα: βλ. κατωτ. 1 T3 καὶ 1 T5, μὲ σχόλια, καὶ ἀνωτ. σημ. 137). Βλ. ἐπίσης ἀπόσπ. 85 Bowra *ὦ Πάν, Ἀρκαδίας μεδέων* (…). Γιὰ τὴ σχέση τοῦ Πάνα μὲ τὸ *Λύκαιον ὄρος* βλ. καὶ Θεόκρ. *Εἰδύλλ.* 1.123 *ὦ Πάν, Πάν, εἴτ' ἐσσὶ κατ' ὄρεα μακρὰ Λυκαίω.*

145. Τὸ ἀπόσπ. 7 F3a παρατίθεται, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἀθήναιου καὶ τὰ Ἀνθολόγια Λυρικῆς ποίησης (βλ. ἀνωτ. σημ. 132), στὶς εἰδικὲς ἐκδόσεις Μελικῶν ποιητῶν ἀφ' ἑνός: βλ. κυρίως Page *PMG* 447 ἀρ. 845 (*Kastorion* ἀπόσπ. 1), καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως καὶ τοῦ Δούρη: βλ. κυρίως F. Wehrli, *Die Schule des Aristoteles (Texte und Kommentar)*, 13 ἀπόσπ. 34 (*Demetrios von Phaleron*), καὶ *FGrH* 76. (*Duris von Samos*) F 10 (IIA [Berlin 1926] 140-41). Βλ. ἐπίσης *ΑΚΕΠ* Γα΄ ἀρ. 6.1 καὶ *Suppl. Hell.* 145 ἀπόσπ. "312? dithyrambus". Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ τίτλου dithyrambus τῆς τελευταίας ἔκδοσης: κατὰ τὸν Diehl[3] (ὅπου ἡ διάκριση ΙΑΜΒΟΙ – ΔΙΘΥΡΑΜΒΟΙ γιὰ τοὺς *εἰς Πᾶνα* καὶ τοὺς ἐδῶ στίχους)· ὁ Bergk θέτει τίτλο ΕΙΣ ΔΙΟΝΥΣΟΝ· καὶ ὁ Page παραθέτει τὸ ἀπόσπ. χωρὶς τίτλο. Ἡ πληροφορία τοῦ Ἀθήναιου ὅτι *ἐν τῆι πομπῆι τῶν Διονυσίων, ἣν ἔπεμψεν ἄρχων γενόμενος, ἦιδεν ὁ χορὸς εἰς αὐτὸν* (sc. *Δημήτριον τὸν Φαληρέα*) *ποίημα Καστορίωνος τοῦ Σολέως* δὲν ὁδηγεῖ ἀναγκαστικὰ σὲ τίτλο *Εἰς Διόνυσον*. Ὅπως δείχνει καὶ ἡ φράση *εἰς αὐτὸν* τὸ ποίημα ἀπευθυνόταν στὸν ὀργανωτὴ τῆς πομπῆς Δημήτριο Φαληρέα καὶ προφανῶς περιεῖχε ὕμνους ἢ διθυράμβους στὸν Διόνυσο (κατὰ κύριο πιθανῶς λόγο) καὶ στὸν ἴδιο.

146. Pauli Leopardi, *Emendationum et Miscellaneorum libri VI*, cap. XX, Antverbiae 1568 = Jani Gruteri, *Lampas sive fax artium liberalium* (…), Tom. III, Francofurti 1604, σ. 121 (βλ. Ryba, ὅ.π. [σημ. 132] 180 σημ. 5).

κίμασαν ἀνεπιφύλακτα καὶ μὲ κάποιες ἴσως ἔμμεσες ἐπιφυλάξεις ὁ Kroll[147], ἐνῶ οἱ πλεῖστοι ἐκδότες τὴν ἔχουν υἱοθετήσει εἴτε ἀνεπιφύλακτα εἴτε μὲ ἀμφιβολίες ὡς τὴν πιὸ πιθανὴ λύση (ἀνάμεσά τους οἱ Diehl, Gulick, Page, Χατζηιωάννου)· οἱ Lloyd-Jones καὶ Parsons στὸ *Suppl. Hell.* ἐκδίδουν ὑπὸ τὸ ὄνομα CASTORIO SOLEUS, μὲ ἐρωτηματικὸ ὅμως μετὰ τὸν ἀρ. (312) τοῦ ἀποσπάσματος. Ὁ Page διόρθωσε τὸ *ποιήματα … ἐν οἷς* σὲ *ποίημα τὸ … ἐν ὧι*, καὶ ἐμεῖς γράψαμε *ποίημα … ἐν ὧι*[148], πιστεύοντας πὼς ἔτσι ἐξηγεῖται πειστικὰ ἡ παραφθορὰ τοῦ κειμένου: ΠΟΙΗΜΑΚΑΣΤΟΡΙΩΝΟΣ → ΠΟΙΗΜΑΤΑΣΤΟΡΙΩΝΟΣ → (ἴσως καὶ ΠΟΙΗΜΑΤΑΣΟΡΙΩΝΟΣ) → ΠΟΙΗΜΑΤΑΣΕΙΡΩΝΟΣ (μὲ τὴ γραφὴ ΠΟΙΗΜΑΤΑΣΟΡΙΩΝΟΣΤΟΥΣΟΛΕΩΣ νὰ ἐξηγεῖ πιθανῶς τὴν παραφθορὰ σὲ ΠΟΙΗΜΑΤΑΤΟΥΣΟΛΕΩΣ στὸν κώδ. Ε). Μὲ ὅσες ἐπιφυλάξεις μπορεῖ νὰ διατηρεῖ κανείς, εὔλογα ὑποθέτει πὼς μόνο ἔτσι ἐξηγεῖται ἱκανοποιητικὰ καὶ ἡ ἀπουσία τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητῆ στὸν κώδ. Ε. Ἐπιβεβαιώνεται ἔτσι γιὰ τὸν *Καστορίωνα τὸν Σολέα* μιὰ σταθερὴ ἡμερομηνία, τὸ 309/8 π.Χ., καὶ μπαίνει μιὰ πιὸ σταθερὴ βάση γιὰ τὴν ἀκριβέστερη χρονολόγησή του.

4. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν καταγωγὴ τοῦ ποιητῆ. Ἡ εἰρωνεία τῆς τύχης (ὅταν μιλᾶμε γιὰ τέτοιου εἴδους προβλήματα) τό ’φερε δυὸ κοντινὲς πόλεις μὲ στενὲς συχνὰ σχέσεις καὶ παράλληλη ἐξέλιξη κατὰ καιροὺς στὴν ἀρχαιότητα στὸ νότιο ἄκρο τῆς Κιλικίας (ἀπ’ ὅπου καὶ ὁ *σολοικισμός*) καὶ στὸ βορειοδυτικὸ τμῆμα τῆς Κύπρου νὰ ὀνομάζονται *Σόλοι*[149]. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ὁδηγεῖ

147. Βλ. Usener *Kl. Schr.* III 409 σημ. 85· B. Ryba, ὅ.π. (σημ. 132) 180 κἑ.· W. Kroll, *RE* Suppl. IV (1924) 880. Πβ. Wilamowitz *Kl. Schr.* IV (1962) 686 σημ. 1.

148. Τὸ σχόλιο τοῦ Εὐσταθίου στὴν *Ὀδ.* (ζ 163, βλ. κατωτ. 7 F3b) δὲν ἀντικρούει τὰ ἐδῶ συμπεράσματα. Ὁ χορὸς δὲν τραγουδοῦσε ἕνα ποίημα ἀλλὰ πολλά, σὲ ἕνα ἢ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ *ἄρχων Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς* ἀποκαλοῦνταν *ἡλιόμορφος* (πβ. τὰ ἀνωτ., μὲ σημ. 135), ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ ἕνα *ποίημα Καστορίωνος τοῦ Σολέως*. Γιὰ τὴ γραφὴ *ἡλιόμορφος* βλ. κατωτ. σημ. στὸ 7 F3.12 (στ. 1) σ.λ. (γενικὰ τὰ σχόλια στὸ ἀπόσπασμα). Γιὰ τὶς ἄλλες γραφὲς βλ. κατωτ. τὸ κριτικό μας ὑπόμνημα στὸ χωρίο. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἀβεβαιότητα γιὰ τὸ μέτρο τοῦ σωζόμενου καταλογάδην ἀποσπάσματος ἀποτελεῖ ἕνα πρόσθετο πρόβλημα (πβ. τὶς διάφορες ἐκδόσεις). Βλ. χαρακτηριστικὰ Couat, ὅ.π. (σημ. 132), 201: “At a celebration commanded by Demetrius of Phaleron, the chorus sang a lyrical composition by the poet Castorion of Soles, wherein Demetrius was likened to the sun. The two extant lines of this poem do not permit us to judge of its lyric quality, but from other sources we know that this same Castorion, like certain other poets of his day, had a marked taste of eccentricities and for the most extraordinary difficulties of metre. Some time after his hymn to Dionysus, he, like his compatriot Aratus, wrote a poem in honour of Pan (…)”.

149. Βλ. *RE* A.3.1 (1927) 935-41 σ.λ. “Soloi”, 1): τῆς Κιλικίας (935-8, Ruge) καὶ 2) τῆς Κύπρου (938-41, Oberhummer), ὅπου καὶ ἐτυμολογία τῆς λέξεως καὶ ἀναφορὰ στὸν Σόλωνα· πβ. *Kleine Pauly* V (1975), 261-2 [“Soloi”, 1) τῆς Κύπρου καὶ 2) τῆς Κιλικίας], ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ἡ ὑπόθεση γιὰ Ἑτεοκυπριακὴ ὀνομασία ἑνὸς πα-

κατὰ μιὰν ἄποψη στὸ *Sillu* (*Si-il-lu*) τοῦ καταλόγου τοῦ Esarhaddon (681-668 π.Χ.) καὶ τοῦ Ashurbanipal (668-626 π.Χ.) ποὺ σημαίνει τὴν «πόλη τῶν βράχων». Ἡ κοινὴ στὰ βασικὰ σημεῖα παράδοση γιὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Σόλωνα στοὺς Σόλους τῆς Κιλικίας καὶ στὸν Κύπριο βασιλιὰ *Φιλόκυπρον* (ἢ *Κυπράνορα*) ἀνάγεται στὴν ἴδια περίπου ἐποχή, μὲ τοὺς σχετικοὺς στίχους τοῦ Σόλωνα (ἀπόσπ. 19 W.) νὰ ἀποτελοῦν terminum ante quem ἀσφαλῆ ὄχι ὅμως καὶ ἀκριβῆ (καθὼς εἶναι ἀβέβαιη τόσο ἡ χρονολογία ἐπίσκεψης ὅσο καὶ ἡ ἡμερομηνία σύνθεσης τῶν στίχων). Τὸ ἴδιο ἀπόσπασμα τοῦ Σόλωνος δίνει στὸν πρῶτο σωζόμενο στίχο τὸν τύπο *Σολίοισι* στὴ χειρόγραφη παράδοση τόσο τοῦ Πλουτάρχου (*Σόλ.* 26.2.-4) ὅσο καὶ τῆς Βιογραφίας τοῦ Ἀράτου (*Vita* I. [*Γένος Ἀράτου καὶ βίος*], σελ. 7.21 [14 κἑ.] Martin: *σολῖησι* Vat), ποὺ διασώζουν τὸν στίχο (ἀπ' ὅσα γνωρίζουμε, δὲν μαρτυρεῖται ἄλλη γραφή). Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ τύπος *Σολεῦσι* δὲν εἶναι μετρικῶς ἰσοδύναμος, ὄχι ὅμως καὶ ὁ τύπος *Σολιεῦσι* (ποὺ τυπικὰ τουλάχιστον δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελοῦσε τὴν ἀρχικὴ γραφὴ ἐδῶ)· καὶ ὅτι στὸ σχετικὸ χωρίο τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀράτου (ὅ.π. 7.15-16) σημειώνεται ὅτι *ἀπὸ τῶν ἐν Κιλικίαι Σόλων οἱ πολῖται Σολεῖς, ἀπὸ δὲ τῶν ἐν Κύπρωι Σόλιοι* (διάκριση ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὁδηγήσει τὸν ἀρχαῖο βιογράφο νὰ γράψει *Σολίοισι*, συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα, ἔστω κι ἂν ὁ Σόλωνας ἔγραψε ἐνδεχομένως ἀρχικὰ *Σολιεῦσι*). Ἡ ἑπόμενη –μετὰ τὸν Σόλωνα– πηγή, ὁ Ἡρόδοτος, ἀναφερόμενος διεξοδικὰ στὴ συμμετοχὴ τῶν Κυπρίων στὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση κατὰ τῶν Περσῶν στὸ πέμπτο βιβλίο (κεφ. 104-115) φαίνεται νὰ δίνει γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν Σόλων τῆς Κύπρου μόνο τὸν

λαιότερου οἰκισμοῦ, ἴσως μὲ τὴ σημασία τῆς πόλης τοῦ ἥλιου (*sol*, *solis* / *ἥλιος*) στοὺς λαμπεροὺς βράχους τῆς περιοχῆς, ἢ μὲ τὴ σημασία τῆς πόλης τοῦ χαλκοῦ (*σόλος*, *σολοιτύπος* κ.λπ.: βλ. Α. Β. «Αἶπεια – Ἀσίνη» [ὅ.π.: σελ. 62 σημ. 13], πασίγνωστης γιὰ τὰ μεταλλεῖα της [βλ. χαρακτηριστικὰ *ΑΚυΓ*^{4}, σσ. 367 κἑ.], σὺν τοῖς ἄλλοις), δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ. Γιὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Σόλωνα στὴν Κύπρο βλ. καὶ ἀνωτ. 61-2 μὲ σημ. 13 καὶ 125 μὲ σημ. 66· γιὰ τὴν ἐπίσκεψή του στοὺς Σόλους τῆς Κιλικίας βλ. καὶ B. A. van Groningen ὅ.π. (σημ. 139) 20 κἑ. (*Ἀλέξανδρος*: Στέφ. Βυζ. 581.11 σ.λ. *Σόλοι· Κιλικίας πόλις, ἡ νῦν Πομπηιούπολις· Ἑκαταῖος Ἀσίαι. κέκληται δὲ ἀπὸ Σόλωνος, ὡς Εὐφορίων ἐν Ἀλεξάνδρωι*), μὲ σχόλια καὶ γιὰ τοὺς Σόλους τῆς Κύπρου. Βλ. ἐπίσης J. Sykutris, "Solon und Soloi", *Philologus* 83 (1928) 439-43 (περαιτέρω βιβλιογραφία: Παπαδημητρίου *ΕλΙ* 227 κἑ.). Γιὰ τοὺς ὅρους *Σόλιοι* καὶ *Σολεῖς* βλ. κυρίως τὰ ἀξιόλογα σημειώματα τοῦ Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Ε΄ 112 (μὲ ἀναφορὰ στὸν *Κράντορα τὸν Σολέα*) καὶ Στ΄ σελ. 139 (ὅπου ἡ συζήτηση γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ *Κλεάρχου τοῦ Σολέως*), πβ. Δβ΄ 129-129β (περὶ *Νίκωνος Μενεκλέους Σολέως*) καὶ Δβ΄ 137 (γιὰ τὸν *Νουμήνιον Δημητρίου Σολέα* | *ἰατρόν*: *ΑΚυΓ*^{4} *41 Τ1, μὲ σημ. σ.λ. *Σολέα*)· βλ. ἐπίσης Masson *ICS* σσ. 358-9 (ἀρ. 378) καὶ 404 (μὲ λίαν ἀξιοσημείωτη τὴν παρατήρηση [404] ὅτι ὁ *Κλέαρχος ὁ Σολεὺς* ἦταν ἀναντίρρητα *Κύπριος* καὶ ὄχι *Κιλίκιος*). Γιὰ τὸν *σολοικισμὸν* βλ. LSJ^9 σ.λλ. *σολοικία*, *σολοικίζω*, *σολοικιστής*, *σολοικισμός*, *σόλοικος*.



[Εικ. 30] Ο Πολεμιστης των Σολων (Πήλινο ειδώλιο, 4/3 αἰ. π.Χ. *KM*)

τύπο *Σολίων* (κεφ. 110 καὶ 113.2)· ἡ χειρόγραφη ὅμως παράδοση δίνει καὶ στὶς δύο περιπτώσεις καὶ τὴ γραφὴ *Σολιέων*, ποὺ ἀναντίρρητα ἀποτελεῖ lectionem difficiliorem καὶ συγκεντρώνει πολλὲς πιθανότητες νὰ εἶναι ἡ ἀρχική, καθὼς μάλιστα εὐκολα ἐξηγεῖται ἡ παραφθορά της κατ' ἐπίδραση καὶ τῶν πολλῶν σὲ *-ιος* ἐθνικῶν ὀνομάτων στὴ διήγηση τοῦ Ἡροδότου[150] καὶ τοῦ καθιερωμένου πιθανῶς ἀργότερα κανόνα γιὰ *Σολίους* τῆς Κύπρου καὶ *Σολεῖς* τῆς Κιλικίας.

Οἱ σχετικὲς μαρτυρίες δὲν περιορίζονται στὴ βιογραφία τοῦ Ἀράτου[151]. Ὁ *Διογένης ὁ Λαέρτιος* (πιθ. β΄ ἥμισυ 3ου αἰ. μ.Χ.) καὶ ὁ *Εὐστάθιος* (12ος αἰ. μ.Χ.) ἐπιβεβαιώνουν τὸν «κανόνα», ὅπως καὶ ὁ *Στράβων* (περίπου 64/3 π.Χ. - 23 μ.Χ. τουλάχιστον). Οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες φαίνονται νὰ συμφωνοῦν κατὰ «κανόνα», ὅπως καὶ οἱ φιλολογικὲς πηγὲς (ποὺ ἀναφερόμενες σὲ κατοίκους τῶν Σόλων τῆς Κύπρου τοὺς ἀποκαλοῦν *Σολίους*). Ὁ *Διοσκουρίδης ὁ Πεδάνιος* ὅμως (1ος αἰ. μ.Χ.) ὁμιλεῖ γιὰ *Σολέων ὄρος* στὴν Κύπρο καὶ ὁ *Στέφανος ὁ Βυζάντιος* (6ος αἰ. μ.Χ.) σ.λ. *Σόλοι* σημειώνει (581.11, βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. 149): *Σόλοι, Κιλικίας πόλις* (…)· *ὁ πολίτης Σολεὺς καὶ Σόλιος*[152]. Καὶ οἱ σημερινοὶ Κύπριοι μιλοῦν γιὰ Σολέα καὶ Σολιά

150. Βλ. κυρίως κεφ. 110 *Σαλαμινίων* (…) *Κυπρίων* (…) *Κυπρίους* (…), *Σαλαμινίων δὲ καὶ Σολίων* (v.l. *Σολιέων*) *ἀπολέξαντες τὸ ἄριστον* (…) καὶ κεφ. 115, *Ἀμαθούσιοι* (…) *Κυπρίων* (…) *Σαλαμινίους* (…), *τῶν δὲ ἐν Κύπρωι π ο λ ί ω ν ἀντέσχε χρόνον ἐπὶ πλεῖστον πολιορκευμένη Σ ό λ ο ι* (*Κύπριοι* ἀμέσως μετὰ στὴν ἀνακεφαλαίωση, κεφ. 116). Ἐπίσης: *Κύπριοι, Ἀμαθουσίων, Σαλαμινίων* (δίς), *Κυπρίων* (104), (πβ. *Μιλήσιον, -οι* καὶ *Σαρδίων* 105 κἑ.), *Σαλαμινίωι, Ἀμαθουσίους* (108), *Σαλαμινίων, Κυπρίων* (δίς, 113), *Ἀμαθούσιοι* (δίς, 114). Ἡ παρουσία τῶν τύπων *Κουρίου, Κουριέες, Κουριέων, Κουριεῦσι* λίγους στίχους πρὶν ἀπὸ τὸ *Σολίων* (v.l. *Σολιέων*) στὸ κεφ. 113 –μολονότι μεσολαβεῖ ὁ τύπος *Κυπρίων* δυὸ φορὲς– θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ ἐξηγήσει τὴν παρουσία τῆς γραφῆς *Σολιέων* ἐδῶ ὡς ὑστερογενοῦς· δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἰσχύει τὸ ἴδιο στὴν περίπτωση τοῦ κεφ. 110, γεγονὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀντίθετη σχέση *Σολιέων* (lectio diff.) → *Σολίων*. Βλ. καὶ Α. Β. *Ὀνήσ.* 3 κἑ. (κυρίως 6 σημ. 9). Πβ. Rosén (*Herodot.*) σημ. στὸ 5.110 (II 71, κριτ. ὑπόμν., 1325): "*Σολιέων* B^{2}DSV e lectionibus *Σολίων* et *Σολέων* natum esse docet Weber (*Anal. Hdt.ea* 185) quae amboduae formae a Steph. Byz. s.v. *Σόλοι* ethnicorum munere fungi dicuntur, cf. 113,2".

151. Βλ. κυρίως *ΑΚΕΠ* ὅ.π. (σημ. 149). Ἂς σημειωθεῖ ὅτι στὴ βιογραφία τοῦ Ἀράτου ἐπαναλαμβάνεται ἡ διάκριση καὶ σὲ προηγούμενο χωρίο (σελ. 6.17-18 Martin): *οἱ μὲν Κύπριοι Σόλιοι καλοῦνται, οἱ δὲ Κιλίκιοι Σολεῖς* (sc. *οἱ ἐκ Σόλων*).

152. Διογ. Λαέρτ. 1.51 (βλ. *ΑΚυΓ*^{4} σσ. 345 κἑ.) *εἰσὶν οἱ μὲν ἔνθεν* (sc. *ἀπὸ Σόλων τῆς Κιλικίας*) *Σολεῖς, οἱ δ' ἀπὸ Κύπρου Σόλιοι.* Εὐστ. *Διον. Περιηγ.* 875 *πόλις Κιλικίας καὶ οἱ Σόλοι· τούτων οἱ πολῖται οὐ Σόλιοι, ἀλλὰ Σολεῖς· εἰσὶ δὲ Σόλοι καὶ περὶ Κύπρον, ὧν οἱ πολῖται Σόλιοι καλοῦνται.* Στράβ. 14.6.3 (: *ΑΚΕΠ* Β΄ 153) *οἱ δ' ἐνοικοῦντες* (sc. *Σόλοις Κύπρου*) *Σόλιοι καλοῦνται.* Διοσκ. *Ὑλ. ἰατρ.* 5.74.4 (βλ. *ΑΚυΓ*^{4} σσ. 610 κἑ.) *Σολέων ὄρους* (sc. *ἐν Κύπρωι*). Γιὰ φιλολογικὲς μαρτυρίες βλ. *ΑΚΕΠ* Ε΄ σελ. 110, ὅπου καὶ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες, γιὰ τὶς ὁποῖες βλ. καὶ L. Robert, *Hellenica* 2 (1946) 72 (κεφ. VII, "Sur quelques ethniques", σσ. 65-93)· πβ. T. B. Mitford, "The Hellenistic Inscriptions of Old Paphos", *ABSA* 56 (1961) 12 ἀρ. 26 (περ. 225 π.Χ.) γιὰ τὸν *Νου-*

(*Σολία* καὶ *Σολεία* σὲ παλαιότερα κείμενα), γιὰ Σολεάτες καὶ Σολιάτες, ἐνῶ δὲν λείπουν καὶ οἱ ἄνδρες μὲ τὸ ἐπώνυμο Σολέας. Ὅλα τοῦτα μαρτυροῦν γιὰ ἕναν «κανόνα» μὲ ἐξαιρέσεις πολλές, κυρίως κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς χρόνους.

Πιὸ χαρακτηριστικὴ περίπτωση ἀποτελεῖ ὁ *Κλέαρχος ὁ Σολεύς*, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀντλεῖ ὁ Ἀθήναιος τὴν ἀναφορά του στὸ *εἰς τὸν Πᾶνα* ποίημα τοῦ *Καστορίωνος τοῦ Σολέως*. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Χατζηιωάννου στὴν ἀρχὴ τοῦ εἰδικοῦ κεφαλαίου του γιὰ τὸν Κλέαρχο στὸν Στ΄ τόμο τῆς *ΑΚΕΠ*, σελ. 139, «ὁ Κλέαρχος ποὺ ἤθελε νὰ λέγεται Σολεὺς καὶ ὄχι Σόλιος», παρὰ τὸν σχετικὸ κανόνα, «στὰ γραφόμενά του ἀποδίδεται Κύπριος. Γιατὶ στὸ σύγγραμμά του ποὺ τιτλοφορεῖται *Γεργίθιος* γράφει *γεγόνασι παρ' ἡμῖν* (…) *καὶ γυναῖκες ὑπὸ τὰς ἀνάσσας αἱ προσαγορευθεῖσαι κολακίδες*. Αἱ *κολακίδες* ὅμως εἶναι τὸ θηλυκὸ γένος τῶν *εὐγενῶν κολάκων*, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῦσαν *οἱ κατὰ Κύπρον μόναρχοι*. Ἀλλὰ καὶ αἱ *ἄνασσαι* ἦταν τίτλος καθαρὰ κυπριακός, ποὺ ἔφεραν οἱ ἀδελφὲς κι' οἱ γυναῖκες τῶν βασιλιάδων τῆς Κύπρου. Ἑπομένως ὁ Κλέαρχος μὲ τὸ *παρ' ἡμῖν* ποὺ χρησιμοποίησε ἄφησε νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ἦταν Κύπριος, ἀφοῦ λέει "σ' ἐμᾶς" συνέβαινε αὐτὸς ὁ θεσμὸς τῶν κολάκων καὶ τῶν κολακίδων». Ἡ «κατὰ γενικὴ ὁμολογία» Κυπριακὴ καταγωγὴ τοῦ *Κλεάρχου τοῦ Σολέως*[153] δίνει ἔτσι μιὰ σχεδὸν βέβαιη ἐξαίρεση τοῦ κανόνα στὰ μέσα περίπου τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., ἐνῶ πρὸς τὰ τέλη τοῦ ἴδιου

μήνιον Δημητρίου Σολέα | ἰατρόν, ποὺ ἀπὸ τὸν Mitford χαρακτηρίζεται Κιλίκιος μὲ ἐπίκληση τοῦ «κανόνα», ὅπως καὶ ἀπὸ τὴ Nicolaou, *CIS* 21 pl. XXI.b, ποὺ τὸν ἀκολουθεῖ. Ἀλλὰ «ὁ κανόνας ὅτι ὁ κάτοικος τῶν Σόλων τῆς Κύπρου λέγεται Σόλιος κι' ἐκεῖνος τῶν Σόλων τῆς Κιλικίας Σολεὺς δὲν τηρεῖται πάντοτε», ὅπως ὀρθὰ σημειώνει ὁ Χατζηιωάννου (*ΑΚΕΠ* Δβ΄ 129-129β) μὲ ἀφορμὴ τὴν περίπτωση τοῦ *ἱματιομίσθου Νίκωνος Μενεκλέους Σολέως* (παραπέμποντας καὶ στὴ σημείωσή του πάνω ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ ὑπ' ἀρ. 50 ἀποσπ. τοῦ *Κλεάρχου τοῦ Σολέως* στὸν τόμο Γα΄). Καὶ συμπληρώνει ὁ ἴδιος ἀπαντώντας στὸν Mitford (*ΑΚΕΠ* Δβ΄ 137): «ἡ διάκριση αὐτὴ (…) ἄρχισε γύρω στὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ. Πρωτύτερα δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ διάκριση, πβ. τὸν Κλέαρχον τὸν Σολέα, ποὺ εἶναι ἀποδεδειγμένα ἀπὸ τοὺς Σόλους τῆς Κύπρου». Ἂς σημειωθεῖ ὅτι τὸ ὄνομα *Νουμήνιος* ἀπαντᾶ (σὲ περισσότερες ἀπὸ μιὰ γενιές, στὴν Κύπρο) καὶ σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Λάρνακα τῆς Λαπήθου: *Νουμήνιος Νουμηνίου*. | *Ἐπειδὴ Νουμήνιος Νουμηνίου* (…) *ἔδοξεν* (…) *δοῦναι* | *Νουμηνίωι καὶ ἐγγόνοις ὧν ἂν θύωσιν* | *ἀτέλε*[*ι*]*αν τῶν γερῶν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον* (βλ. *ΑΚΕΠ* Δα΄ 39 [LBW *VArch* 2779, κ.ἀ.]: *ΑΚυΓ*^{3} 12 Ε3 μὲ σημ. σ.στ. 1 [σσ. 294-5] καὶ *ΑΚυΓ*^{4} σημ. στὸ *41 Τ1.1 σ.λ. *Νουμήνιον Δημητρίου* [σσ. 717-8], μὲ περαιτέρω παραπομπές).

153. Ὁ Χατζηιωάννου παραπέμπει στὴν *ΑΚΕΠ* Ε΄ 112, Γα΄ 50 καὶ Α΄ 66.43α. Τὰ μνημονευόμενα κείμενα ἀνήκουν στὸν Ἀθήναιο (6, 255f) καὶ στὸν Ἁρποκρατίωνα σ.λ. *ἄνακτες καὶ ἄνασσαι· Ἰσοκράτης Εὐαγόραι* (203d, 72). *ἔοικε δ' ὁ ῥήτωρ ἔθους τινὸς ἐν Κύπρωι μνημονεύειν. Ἀριστοτέλης γοῦν ἐν τῆι Κυπρίων πολιτείαι φησί· Καλοῦνται δὲ υἱοὶ μὲν καὶ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως ἄνακτες, αἱ δὲ ἀδελφαὶ καὶ γυναῖκες ἄνασσαι*. Γιὰ τὸν Κλέαρχο βλ. καὶ ἀνωτ. 154-5 μὲ σημ. 133, καὶ 164 κἑ. σημ. 149 καὶ 152.

αἰώνα πιθανὴ ἀναδύεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφικὴ μαρτυρία ἡ Κυπριακὴ καταγωγὴ τοῦ *Νουμηνίου τοῦ Σολέως*. Ἡ ἔρευνα φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ σὲ Κυπριακὴ καταγωγὴ καὶ ἄλλων *Σολέων*, ὅπως εἶναι ὁ *ἱματιομίσθης Νίκων Μενεκλέους Σολεύς* (3ος αἰ. π.Χ.) καὶ ὁ φιλόσοφος *Κράντωρ ὁ Σολεύς*[154], ἴσως κι ὁ φιλόσοφος *Θεόδωρος ὁ Σολεύς* κ.ἄ., πιθανῶς καὶ ὁ *Καστορίων ὁ Σολεύς*. Γιὰ τὸν τελευταῖο δὲν λείπουν οἱ ἐνδείξεις, μικρὲς μὰ ἴσως ὄχι ἀσήμαντες, ὅπως εἴδαμε στὰ προηγούμενα. Ἴσως, ἀκόμα, δὲν εἶναι ἐντελῶς τυχαῖο ὅτι πηγὴ τοῦ Ἀθήναιου γιὰ τὸν Καστορίωνα εἶναι ὁ Κύπριος φιλόσοφος *Κλέαρχος ὁ Σολεύς*, οὔτε ὅτι ὁ Δοῦρις στὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Ἀθήναιου ἀναφέρεται καὶ στῶν Κυπρίων τὴν *καθαρειότητα*.

Ἡ μορφὴ τοῦ *Καστορίωνος τοῦ Σολέως* φαίνεται νὰ προβάλλει ἔτσι ἐναργέστερη. Γεννημένος πιθανῶς στοὺς Σόλους τῆς Κύπρου[155]

---

154. Βλ. ἀνωτ. σημ. 152 καὶ *ΑΚΕΠ* Ε΄ 112. Μιὰ πληρέστερη μελέτη γιὰ τὸ θέμα θὰ δημοσιευθεῖ, ἐλπίζουμε σύντομα, μόλις ὁλοκληρωθεῖ ἡ σχετικὴ ἔρευνα. Ὡς τότε, τουλάχιστο, πρέπει νὰ εἴμαστε πολὺ ἐπιφυλακτικοὶ στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ «κανόνα». Ὅσον ἀφορᾶ στὸν παρόντα τόμο, ἐφαρμόζουμε τὴν ἀρχὴ ποὺ καθορίσαμε στὸν πρόλογο: περιλαμβάνουμε ἐδῶ μὲ ἐπιφυλάξεις, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Καστορίωνα, αὐτοὺς γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχουμε ἔστω καὶ ἁπλὲς ἐνδείξεις γιὰ Κυπριακὴ καταγωγή τους (ὄχι καὶ ἀντενδείξεις, οὔτε ἐνδείξεις γιὰ Κιλικικὴ καταγωγή τους).

155. Ἡ Κυπριακὴ καταγωγὴ τοῦ Καστορίωνος μπορεῖ, νομίζουμε, νὰ βρεῖ ἕνα πρόσθετο στήριγμα στὸ κείμενο τοῦ ἀποσπ. ἀπὸ τὸ *εἰς τὸν Πᾶνα ποίημα*: Ἡ χειρόγραφη παράδοση (βλ. καὶ κατωτ. 7 F1.9 [στ. 5] σημ. σ.λ.) δίνει τὴ γραφὴ *μουσοπόλε*, ποὺ δίνει ὀπτικὰ 12 γράμματα ἀλλὰ ἐκ πρώτης ὄψεως –τουλάχιστον– δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἡ ἀρχικὴ νοουμένου ὅτι τὸ *ου* πρέπει νὰ εἶχε ἤδη ἀκουστικὰ μονοσυμφωνικὴ ἀξία στὴν Ἑλληνιστικὴ Κοινή. Ὅμως στὸ ἑνδεκαγράμματο τῶν διποδιῶν, ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ἀπόσπασμα, ὑπολογίζονται ὄχι μόνο τὰ δύο γράμματα τῶν διφθόγγων (*αι*, *οι*, *ει*) ἀλλὰ καὶ τὸ παραγεγραμμένο *ι* (*γραφῆι*, *τῆιδ'*, *σοφῆι*, *σοφῶι*). Ἐπιπρόσθετα, ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες ἀπὸ τὴν Κύπρο δίνουν τύπους μὲ *ω* ἀντὶ *ου*, ὅπως *Κωρίω* (ἀντὶ *Κουρίου*), *κωροὺς* (ἀντὶ *κουρεύς*), *Φιλώνιος* (ἀντὶ *Φιλούνιος*): Βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ §18.3 (σελ. 24), Δα΄ 73 (ὅπου ἡ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Κούριο μὲ τὴ φράση *ὁ Κωρίω βασιλε*[*ὺς*]: βλ. καὶ Mitford *IKour* σελ. 377 ἀρ. 218.2), Δβ΄ 73 (ὅπου ἡ παρατήρηση ὅτι «Τὸ Κούριον στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο ἦταν *Κώριον* κι' ὁ τύπος αὐτὸς σώζεται στὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους, 6 αἰ. μ.Χ.») καὶ Ε΄ 199 (ὅπου ἡ σημείωση ὅτι καὶ σήμερα τὸ Κούριον λέγεται *Κώριν* ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο διαλεκτικὸ τύπο *Κώριον*). Ὁ Χατζηιωάννου κρατᾶ τὴ γραφὴ τῆς χειρόγραφης παράδοσης *μουσοπόλε* (προφανῶς μὲ τὴν ὀρθὴ σκέψη ὅτι τὸ *ου* ἀποδιδόταν καὶ γραπτῶς ὡς *ω* στὴν Κύπρο, καὶ ἑπομένως ἦταν δυνατὸ ὁ Καστορίων νὰ γράψει *μουσοπόλε* θεωρώντας τὸ *ου* ὡς μονογράμματο στὴν ἀρίθμηση)· *μουσοπόλε* γράφουν ἀνάμεσα σ' ἄλλους καὶ οἱ Kaibel, Gulick, Diehl[3] (γι' ἄλλον ὅμως πιθανῶς λόγο, ὅτι ἡ γραφὴ *μωσοπόλε* δίνει τύπο Δωρικὸ δύσκολα ἀποδεκτὸ στὸ κείμενο, ἢ ἁπλῶς γιατὶ ἀκολουθοῦν τὴ χειρόγραφη παράδοση), ἐνῶ ὁ Bergk ἀρχικὰ προτείνει *μουσοποέ*, ποὺ μὲ τὸ ἑπόμενο *θὴρ* δίνει διποδία ἑνδεκαγράμματη, ἐνῶ ἀργότερα υἱοθετεῖ μὲ δισταγμὸ (Bergk[3] καὶ Bergk[4], Bergk – Rubenbauer) τὴ διόρθωση τοῦ Cobet σὲ *μωσοπόλε* στὸ κείμενο σημειώνοντας ὅμως: "*μωσοπόλε* Cobet, legebatur *μουσοπόλε*, tamen dorica forma non videtur huic poematio convenire; sed *μουσοποέ*, quod olim proposui, non uno nomine reticiendum". *Μωσο-*

καὶ μεγαλωμένος στὸ κλίμα τῆς συμμετοχῆς τῆς Κύπρου στὶς ἐκστρατεῖες τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (μὲ τὸν Πασικράτη τῶν Σόλων νὰ γίνεται χορηγὸς καὶ νικητὴς στοὺς τραγικοὺς ἀγῶνες ποὺ ὀργανώνει ὁ Μακεδόνας βασιλιὰς στὴν Τύρο τὸ 331 π.Χ.) καὶ τῶν στενῶν σχέσεων τῆς Κύπρου μὲ τὸν Ἑλληνικὸ κόσμο, ποὺ ἔρχονται σὰν φυσικὴ συνέπεια τῶν νέων ἐξελίξεων, ὁ Καστορίων προφανῶς ἀκολούθησε τὸ κύμα ποὺ ἔφερε πολλοὺς ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν στὴν Ἀθήνα (ὅπως τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα κι ἀργότερα τὸν Κλέαρχο), στὴν αὐλὴ τῶν Μακεδόνων βασιλέων κατὰ καιροὺς καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια ἀργότερα (ὅπως τὸν Σώπατρο τὸν Πάφιο, ἴσως καὶ τὸν Κλέωνα καὶ τὸν Ἑρμεία τὸν Κουριέα). Στὴν Ἀθήνα τὸν βρίσκουμε μὲ βεβαιότητα τὸ 309/8 π.Χ., ἴσως καὶ τὸ 307/6 καὶ τὸ 291/90 π.Χ., στὴ Μακεδονία ἴσως τὸ 277/6 π.Χ., νὰ συνθέτει καὶ νὰ παρουσιάζει στίχους-παίγνια *εἰς τὸν Πᾶνα* (καὶ τὸν Δημήτριο τὸν Φαληρέα) καὶ πιθανῶς στὸν Διόνυσο (καὶ τὸν Δημήτριο τὸν Πολιορκητὴ ἢ / καὶ τὸν Ἀντίγονο). Ἡ λογοτεχνικὴ ἀξία τῶν ἐλάχιστων στίχων του ποὺ σώζονται δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτιμηθεῖ. Μποροῦμε ἴσως νὰ ποῦμε μὲ σχετικὴ βεβαιότητα ὅτι ἦταν ἄριστος χειριστὴς τοῦ μέτρου καὶ τῶν νέων τεχνικῶν τοῦ στίχου, ἴσως καὶ τοῦ μύθου, στὰ νέα πλαίσια τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς· ὅτι γιὰ νὰ ἀπαθανατιστεῖ –ἕνας ἐπαρχιώτης αὐτός– ἦταν ἀρκετὰ ἀξιόλογος ποιητής.

γ΄. Ερμειας ο Κουριευς

Τοῦ *Ἑρμείου τοῦ Κουριέως* πέντε στίχους *ἐκ τῶν Ἰάμβων* διασώζει μὲ τὸ στόμα τοῦ Μυρτίλου ὁ Ἀθήναιος (13, 563d-e), σὲ μέτρο χωλιαμβικό, ὅπου διακωμωδοῦνται οἱ μαθητὲς τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Στοᾶς *Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως*· ὁ Μυρτίλος ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία *τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Καρυστίου* γιὰ τὴν ἀναφορὰ στὶς ἐρωτικὲς συνήθειες τοῦ Ζήνωνα ποὺ ἀκολουθεῖ τοὺς στίχους τοῦ Ἑρμεία καὶ τοὺς ἐπεξηγεῖ (κατωτ. 8 F1), χωρὶς ὅμως περαιτέρω πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κουριέα ποιητῆ. Ἕνα στίχο τοῦ *Ἑρμείου* σὲ παιωνικὸ ρυθμὸ διασώζει ὁ *Ἡφαιστίων* στὸ *Περὶ ποιημάτων* (3.5) κεφ. τοῦ

πόλε γράφουν στὶς σχετικὲς ἐργασίες τους οἱ Ryba καὶ Bing, καὶ στὸ *Suppl. Hell.* οἱ Lloyd-Jones καὶ Parsons, μὲ δισταγμὸ κι ἐμεῖς. Σὲ κάθε περίπτωση, εἴτε ὁ Καστορίων ἔγραψε *μωσοπόλε* ποὺ μετέπεσε στὸ κοινὸ *μουσοπόλε* (ἀπὸ γραφεῖς ποὺ δὲν συνειδητοποιοῦσαν τὸ ἐνδεκαγράμματο τῶν διποδιῶν) εἴτε εἶχε στὸ κείμενό του τὸ *μουσοπόλε θὴρ* ὡς ἑνδεκαγράμματο, ἡ Κυπριακὴ καταγωγὴ τοῦ ποιητῆ –στὴν πρώτη κυρίως περίπτωση– φαίνεται νὰ βρίσκει ἕνα πρόσθετο ἔρεισμα. (Γιὰ τὸν Πασικράτη τῶν Σόλων βλ. *ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε16, κυρίως σσ. 266-8.)

Ἐγχειριδίου του κάνοντας λόγο γιὰ *τὰ ἐξ ὁμοίων πεποιημένα* μετρικὰ συστήματα (κατωτ. 8 F2), προκαλώντας μὲ τὴν ἀναφορά του πρόβλημα ταύτισης τοῦ Ἑρμείου αὐτοῦ μὲ τὸν *Ἑρμείαν τὸν Κουριέα*. Τὸ βιβλιογραφικὸ κενὸ εἶναι καὶ ἐδῶ αἰσθητό: στὴ *RE* (8.1 [1912], 731-2) σ.λ. "Hermeias" (Maas) ἀφιερώνονται ἕξι σειρὲς στὸν ποιητὴ ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἡφαιστίωνας γιὰ τὰ *παιωνικὰ* συστήματά του (ἀρ. 9) καὶ ἕξι ἀκόμα σειρὲς γιὰ τὸν Ἑρμεία ἀπὸ τὸ Κούριο τὸν ποιητὴ *Ἰάμβων* (ἀρ. 10)· ἀπὸ τὶς λοιπὲς σύντομες ἀναφορὲς σὲ ἐκδόσεις τοῦ Ἀθήναιου καὶ τοῦ Ἡφαιστίωνα, σὲ Λυρικὰ Ἀνθολόγια, σὲ κεφάλαια ἔργων γιὰ τὴν Κυπριακὴ Ἱστορία καὶ Λογοτεχνία καὶ σὲ γενικὰ ἔργα γιὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ ποίηση, πιὸ ἀναλυτικὴ καὶ ἀξιόλογη παραμένει ἡ σχετικὴ σημείωση τοῦ Schweighäuser[156] (ἀπὸ τὸ 1805). Ἡ ἀνάγκη πιὸ ἐπισταμένης καὶ ἀναλυτικῆς μελέτης παραμένει.

Ἡ ἀπόδοση, ἐν πρώτοις, τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ *Ἑρμείου* ποὺ παραδίδει ὁ Ἡφαιστίωνας στὸν Ἑρμεία τὸν Κουριέα μόνο μὲ τὴ μέθοδο τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς μπορεῖ νὰ γίνει: Ἀπὸ τοὺς ἀναφερόμενους στὴ *RE* ὁμώνυμους συγγραφεῖς (σ.λ. "Hermeias") μόνον ὁ Ἑρμείας ὁ Κουριεύς (ἀρ. 10) καὶ ὁ Ἑρμείας ἀπὸ τὴν Ἑρμούπολη (ἀρ. 11), ποὺ τὸν 4ον αἰ. π.Χ. γράφει σὲ ἰαμβικὸ μέτρο *Πάτριά τε Ἑρμουπόλεως καὶ ἕτερά τινα*[157], φαίνονται νὰ μποροῦν νὰ διεκδικήσουν τὴν πατρότητα τοῦ συζητούμενου χωρίου. Ἡ ἐπιλογὴ δὲν εἶναι εὔκολη, καθὼς λείπουν ἄλλες πληροφορίες ἢ ἔμμεσες ἀναφορὲς ποὺ νὰ ὁδηγοῦν στὴν Κύπρο ἢ στὴν Ἑρμούπολη. Τὸ ἀπόσπα-

156. *Animadversiones in Athenaei Deipnosophistas*, post Isaacum Casaubonum conscripsit Johannes Schweighaeuser, tomus septimus: *Animadvers. in lib. XIII. et XIV* (Argentorati 1805) 35-37 (σχόλια στὸ κείμενο τοῦ Ἀθήναιου). Βλ. ἐπίσης τὶς σύντομες ἀναφορές στὴ *RE* ὅ.π. καὶ στὸ *OCD* σ.λ. "Hermias" (2), μὲ περαιτέρω παραπομπές· στὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἀθήναιου καὶ στὰ Ἀνθολόγια Λυρικῶν ποιητῶν (ἀνωτ. σημ. 132)· στὴν *ΑΚΕΠ* Γα΄ 7 καὶ Ε΄ σελ. 213 (σημ. στὸ ἀπόσπ. 7)· καὶ στὰ ἔργα: Ἀρχμ. Κυπριανοῦ *Ἱστ.* 505, Χριστοφίδου *ΜΚΕ* 391 καὶ 498-99, Φ. Ζαννέττου *Ἱστορία Νήσου Κύπρου* Ι 430, Σπυριδάκη *ΜΔΛΑ* Αβ΄ 222, Nicolaou *PPC E* 19· καὶ J. Clack, *An Anthology of Alexandrian Poetry* (Pittsburgh, Pennsylvania 1982) 230 καὶ 514. Βλ. καὶ ἑπόμενα.

157. Ὁ Maas, ποὺ γράφει καὶ τὸ λῆμμα στὴ *RE* ὅ.π. (732, ἀρ. 11) γιὰ τὸν Ἑρμεία ἀπὸ τὴν Ἑρμούπολη, παραπέμπει στὴ *Βιβλ.* τοῦ Φωτίου (279) καὶ στὸν Müller, *FGH* II 81. Note, καὶ κλείνει τὸ σημείωμά του μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ "falsch". Ὁ ἴδιος στὸ λῆμμα ἀρ. 9 γιὰ τὸν συγγραφέα *παιωνικῶν* συστημάτων ἀναφέρει χωρὶς ἄλλο σχόλιο ὅτι ὁ Bergk, *PLG* III[4] 639, τὸν ταυτίζει μὲ τὸν ποιητὴ *Ἰάμβων* Κλέωνα ἀπὸ τὸ Κούριο. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *ΕΡΜΕΙΑΣ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ* ὁ Diehl (1952[3]) ἐκδίδει καὶ αὐτὸ τὸ ἀπόσπ. (2.) παραπέμποντας ἐπίσης στὸν Bergk (B.[4] III p. 639, καὶ σημ. "Hermiae Curitae dedit B. l.c."), ἐνῶ οἱ Lloyd-Jones καὶ Parsons στὸ *Suppl. Hell.* 244 ἀπόσπ. 484 ἐκδίδουν ὑπὸ τὸ ὄνομα *HERMEIAS* ἀλλὰ σημειώνουν ὅτι πιθανῶς πρόκειται γιὰ τὸν Ἑρμεία τὸν Κουριέα τὸν ἰαμβογράφο ("idem hic fortasse ac Hermeias Curiensis iambographus"). Τὸ κείμενο ἐκδίδουν καὶ οἱ Gaisford (*Hephaest.* I 124) καὶ Consbruch (*Hephaest.* 65-6).

σμα ὅμως *ἑπτά μοι δὶς τριάκοντα βασιλεὺς σχεδὸν* φαίνεται νὰ ὑποδεικνύει ὄχι τὸν 4ον αἰ. π.Χ. ἀλλὰ τὸν 3ον, μὲ τὴ ροπὴ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ποιητῶν στὰ παίγνια καὶ τὶς περίπλοκες ἐκφράσεις, ποὺ ἔχουμε ἤδη ἐπισημάνει στὸν Καστορίωνα. Μολονότι δὲ ἀπουσιάζει τὸ ἴδιο τὸ ρῆμα καὶ εἶναι ἀδύνατη ἡ σύνταξη καὶ ἑρμηνεία τοῦ στίχου, φαίνεται νὰ προβάλλει μιὰ αἴσθηση σάτιρας ἀνάλογη μὲ αὐτὴ τοῦ πρώτου ἀποσπάσματος. Ἡ ἀπόδοση τῶν *παιωνικῶν* συστημάτων στὸν Κύπριο ποιητή, στὴν ὁποία κλίνουν ἐκδότες καὶ κριτικοί, φαίνεται ἔτσι ὡς ἡ πιὸ πιθανὴ λύση, καθὼς ὁ *Ἑρμείας ὁ Κουριεὺς* τοποθετεῖται στὸν 3ον αἰ. π.Χ.

Οἱ χρονολογικὲς ἐνδείξεις ποὺ ἐνυπάρχουν στοὺς χωλιαμβικοὺς στίχους τοῦ Ἑρμεία καὶ στὸ περικείμενο τοῦ Ἀθήναιου συνδυαζόμενες φαίνονται νὰ ὁδηγοῦν στὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.: (α΄) Στὸ ἀπόσπασμα προφανῶς διακωμωδοῦνται μαθητὲς τοῦ Ζήνωνα γιὰ τὴν ἀνούσια φλυαρία τους, τὴ μηχανικὴ ἀπομνημόνευση καὶ ἄκριτη χρησιμοποίηση τῶν λόγων τοῦ δασκάλου, τὴν ὑποκριτικὴ καὶ κατ' ἐπιλογὴ μίμηση, γιὰ τὴν ἀσυνέπεια λόγων καὶ ἔργων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐγωκεντρικὴ καὶ ἄστοργη συμπεριφορά τους, ποὺ μόνοι ὅλα ὅσα στὰ πιάτα μέσα βρίσκονται καταβροχθίζουν *πρίν τι τῶι σοφῶι δοῦναι*. Τὸ περικείμενο τοῦ Ἀθήναιου δὲν ἀφήνει καμιὰν ἀμφιβολία ὅτι *σοφὸς* εἶναι ὁ *ἀρχηγὸς τῆς σοφίας Ζήνων, ὥς φησιν Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος* (…), ὁ ὁποῖος *ἔφη ὡς οἱ παρακούσαντες αὐτοῦ τῶν λόγων καὶ μὴ συνέντες ἔσονται ῥυπαροὶ καὶ ἀνελεύθεροι*. Εἶναι σαφὲς ἑπομένως ὅτι τὰ διακωμωδούμενα ἀπὸ τὸν Ἑρμεία συμβαίνουν ζῶντος τοῦ σοφοῦ δασκάλου, ὅτι οἱ στίχοι γράφονται πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Ζήνωνα (ποὺ ἔζησε ἀπὸ τὸ 333 περίπου π.Χ. μέχρι τὸ 262). (β΄) Στοὺς διακωμωδούμενους μαθητὲς τοῦ Ζήνωνα πρέπει νὰ συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ *Περσαῖος ὁ Κιτιεύς*, ἄνθρωπος τῆς καλοζωίας, ποὺ τοποθετήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀντίγονο Γονατὰ διοικητὴς τῆς Κορίνθου καὶ πέθανε ἐκεῖ τὸ 243 π.Χ. (γεννημένος περὶ τὸ 306 π.Χ.)[158]. (γ΄) Στὸ κείμενο τοῦ Ἀθήναιου ἀναφέρεται ὡς πηγὴ ὁ *Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος*, ὁ ὁποῖος γράφει *Περὶ Ζήνωνος βίου*, ὅπου ἀνάμεσα στ' ἄλλα τονίζεται ἡ στενὴ σχέση μὲ τὸν Περσαῖο καὶ τὸν Ἀντίγονο τὸν Γονατὰ καὶ περιγράφεται ἕνα χαριτωμένο ἐπεισόδιο μὲ συγκάτοικό του *ὀψοφάγον* ποὺ δὲν ἄφηνε τίποτε στοὺς συμβιωτές: *παρατεθέντος ποτὲ μεγάλου ἰχθύος, ἄρας* (sc. *Ζήνων*) *οἷος ἦν κατεσθίειν· ἐμβλέψαντος δὲ* (sc. *τοῦ ὀψοφάγου συμβιωτοῦ*), *"τί οὖν", ἔφη* (sc. *Ζήνων*), *"τοὺς συμβιωτὰς οἴει πάσχειν καθ'*

158. Γιὰ τὸν Ζήνωνα καὶ τοὺς ἄλλους Κυπρίους φιλοσόφους βλ. *ΑΚυΓ*^{5} καὶ *ΑΚυΓ*^{6} (καὶ κατωτ. 183 κἑ.). Γιὰ τὸν Περσαῖο τὸν Κιτιέα βλ. ἐπίσης Lesky *ΙΑΕΛ*^{5} 933 καὶ *ΑΚΕΠ* Γα΄ 48-48.22 (σσ. 208-23), Ε΄ 254 (σσ. 258-59) καὶ Στ΄ σσ. 95 καὶ 133.

ἡμέραν εἰ σὺ μίαν μὴ δύνασαι ἐνεγκεῖν τὴν ἐμὴν ὀψοφαγίαν;"[159] (ἐπεισόδιο ποὺ ἀναφέρει μὲ τὶς ἴδιες σχεδὸν λέξεις καὶ ὁ Ἀθήναιος, 8, 345c-d). Τὸ ἐπεισόδιο φαίνεται νὰ ἐμπνέει τὸν Ἑρμεία. Ὁ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος, ποὺ ἀκμάζει περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., γράφει βίους σύγχρονων φιλοσόφων, φαίνεται δ' ἑπομένως πιθανὸ ὅτι ἔγραψε τὰ *Περὶ Ζήνωνος βίου* λίγο πρὶν τὸ 262 π.Χ. (δ΄) Σάτιρα τῶν Στωικῶν γράφει καὶ ὁ *Σώπατρος ὁ Πάφιος* σ' ἕνα ἀπόσπασμα ποὺ παραδίδει ἐπίσης ὁ Ἀθήναιος (4, 160e-f) καὶ ἀναφέρεται στοὺς Γαλάτες. Ὁ Σώπατρος ζεῖ περίπου μεταξὺ 330 καὶ 255 π.Χ. καὶ γράφει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοὺς στίχους τοῦ ἀνωτέρω ἀποσπάσματος ἢ μετὰ τὴν περιφανῆ νίκη τοῦ Ἀντίγονου Γονατᾶ κατὰ τῶν Γαλατῶν τὸ 277/6 ἢ π.Χ. στὴ Λυσιμάχεια ἢ μᾶλλον μετὰ τὴν ἐξόντωση ἑνὸς Γαλατικοῦ ἀγήματος τὸ 270 π.Χ. ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο Β΄[160]. Κι αὐτοὶ οἱ στίχοι φαίνεται πιθανὸ πὼς ἐπέδρασαν στὸν Ἑρμεία.

Ὅλα τοῦτα συνδυαζόμενα δίνουν γιὰ τοὺς χωλιαμβικοὺς στίχους τοῦ Ἑρμεία ἕναν σχεδὸν βέβαιο terminum ante quem, τὸ 262 π.Χ., ὅταν πεθαίνει ὁ Ζήνων· καὶ ἕναν πιθανὸ terminum post quem, τὸ 277/6 ἢ τὸ 270 π.Χ., ὅταν γράφονται οἱ στίχοι τοῦ Σώπατρου ἀπὸ τὴν Πάφο ποὺ διακωμωδοῦν τοὺς Ζηνωνικούς, ἢ ἀκόμα ἀργότερα, ὅταν ὁ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος, ποὺ ἀκμάζει περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., θὰ μποροῦσε νὰ γράψει σὲ σχετικὰ ὥριμη ἡλικία τὴ βιογραφία τοῦ Ζήνωνα πρὶν αὐτὸς πεθάνει, μὲ ἄλλα λόγια πολὺ κοντὰ στὸ 262 π.Χ. Ἔτσι ἡ ἀκμὴ τοῦ Ἑρμεία ἀπὸ τὸ Κούριο μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. (ἡ γέννησή του στὸ πρῶτο κι ὁ θάνατός του στὸ τρίτο τέταρτο περίπου τοῦ ἴδιου αἰώνα).

---

159. Βλ. Wilamowitz *Antig. Kar.* 116-22 (μὲ παράλληλη παράθεση τοῦ κειμένου τοῦ Ἀθήναιου). Γιὰ τὸν Ἀντίγονο τὸν Καρύστιο βλ. καὶ Lesky *IAEΛ*[5] 1072 (ἐπίσης: 974 καὶ 1032, πβ. 717) καὶ *OCD* σ.λ. (4).

160. Τὸ ἀπόσπ. τοῦ Σωπάτρου κατωτ. 10a F6. Γιὰ τὸν Σώπατρο καὶ τὸ ἀπόσπ. βλ. μεθεπόμενο λῆμμα. Γιὰ τὸν Ἀντίγονο Γονατὰ καὶ τὴ μάχη στὴ Λυσιμάχεια βλ. ἀνωτ. 142 κἑ. μὲ σημ. 137 καὶ 138. Γιὰ τὸν Πτολεμαῖο Β΄ καὶ τὴν ἐξόντωση τοῦ Γαλατικοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος γύρω στὰ 270 π.Χ. βλ. Ξυδᾶ ΣΣ 17 μὲ σημ. 1 (βλ. καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ σάτιρα κατὰ τῶν Στωικῶν ὅ.π. 17 κἑ.). Γιὰ τοὺς Γαλάτες στὴν Ἀλεξανδρινὴ περίοδο σὲ σχέση μὲ τοὺς διαδόχους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου βλ. συνοπτικὰ *RE* 7.1 (1910) 519 κἑ. καὶ *Kleine Pauly* II (19) 666 κἑ. σ.λ. "Galatia", καὶ *IEE* Δ΄ 370 κἑ. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι οἱ Γαλάτες ἀπασχολοῦν συνεχῶς τὰ Ἑλληνικὰ βασίλεια (ὅπως διηγεῖται κυρίως ὁ Πολύβιος στὰ βιβλ. 3-5), νικοῦν καὶ ἡττῶνται ἐπανειλημμένα κατὰ τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., κι ἔτσι εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑποστηριχθεῖ μὲ βεβαιότητα κάποια ἀπὸ τὶς παραπάνω δύο χρονολογίες. Ἐπικρατέστερη φαίνεται ἡ δεύτερη, νοουμένου ὅτι ὁ Σώπατρος ζεῖ πιθανῶς στὴν Αἴγυπτο καὶ βρίσκεται ἴσως ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Πτολεμαίου Β΄, μολονότι δὲν ἀποκλείεται ἐπίσκεψή του στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀντίγονου Γονατᾶ καὶ σχέση του μ' αὐτόν (ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν Ζήνωνα καὶ τὸν Περσαῖο, ἴσως καὶ μὲ ἄλλους ἐπιφανεῖς Κυπρίους τῆς περιόδου αὐτῆς).

Στὴν ἴδια περίοδο φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ καὶ ἡ ἐξέταση παράλληλων χωρίων, κυρίως ποιητῶν ποὺ παρωδοῦν ἢ διακωμωδοῦν φιλοσόφους καὶ φιλοσοφικὰ δόγματα καὶ δὴ καὶ τοὺς Στωικούς, κατὰ τὸν 3ον αἰ. π.Χ., ὅπως ὁ σιλλογράφος *Τίμων ὁ Φλειάσιος*· οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Νέας Κωμωδίας *Φιλήμων*, *Ποσείδιππος*, *Θεόγνητος*· οἱ ἰαμβογράφοι *Φοῖνιξ ὁ Κολοφώνιος* καὶ *Κερκίδας ὁ Μεγαλοπολίτης*, ὁ καὶ ποιητὴς τεχνοπαιγνίων *Σωτάδης*, ἀλλὰ καὶ οἱ *Καλλίμαχος*, *Θεόκριτος*, *Ἡρώδας* καὶ ἄλλοι σημαντικοὶ ποιητὲς τῆς περιόδου (ὅσοι παρουσιάζουν θεματικὲς καὶ μετρικὲς ὁμοιότητες μὲ τὸν Ἑρμεία, ὅπως φυσικὰ καὶ ὁ Σώπατρος)[161]. Μολονότι εἶναι ἀδύνατο νὰ καθοριστεῖ μὲ βεβαιότητα ποιοί ἀπὸ τοὺς παραπάνω ἐπιδροῦν στὸν Ἑρμεία ἢ / καὶ δέχονται ἐπιδράσεις ἀπ' αὐτόν, ὁδηγούμαστε μὲ ἀσφάλεια στὰ τρία πρῶτα τέταρτα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. ὡς τὴν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ἑρμείας γράφει τοὺς *Ἰάμβους* του κατὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυπρίου Ζήνωνα, πιθανῶς καὶ τοὺς παιωνικοὺς στίχους (μὲ σκωπτικὴ διάθεση) ποὺ μνημονεύει ὁ Ἡφαιστίων.

Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα τοῦ Ἑρμεία δὲν στεροῦνται δυσκολιῶν καὶ προβλημάτων κριτικῆς τοῦ κειμένου, σύνταξης καὶ ἑρμηνείας, τὰ ὁποῖα συζητοῦνται κατωτέρω στὰ σχόλια τῶν ἀποσπ. 8 F1 καὶ 8 F2. Ἐδῶ στεκόμαστε στὸ πιὸ σημαντικό, στὴ λέξη μὲ τὴν ὁποία χαρακτηρίζονται οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ζήνωνα στὸν πρῶτο στίχο καὶ στὴν ἑρμηνεία της, ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ ὅλο νόημα τῶν σωζόμενων χωλιαμβικῶν στίχων: Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἀθήναιου δίνει τὴ γραφὴ *στόακες* (*στοάκες* A) καὶ *στύακας* (CE, σὲ ἄλλη ὅμως σύνταξη: *τοὺς στωϊκοὺς στύακας λέγει*), ἐνῶ παραδίδονται καὶ οἱ γραφὲς *στοίακες* (E, κατὰ τὸν Kaibel) καὶ *στώακας* (*Ἐπιτομή*, σὲ ἄλλη σύνταξη: *Ὅτι Ἑρμείας ὁ Κουριεὺς τοὺς στωϊκοὺς στώακας καλεῖ, ἐμπόρους λήρου, λόγων καὶ παιδοπίπας*, κατὰ τὸν Schweighäuser). Καθὼς ἡ συλλαβὴ εἶναι ἀδιάφορη (anceps), καμμιὰ ἀπὸ τὶς γραφὲς αὐτὲς δὲν ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ μέτρο· καθώς, πάλι, ὅλες οἱ γραφὲς λήγουν σὲ *-ακες* (*-αξ*), ἡ ἐπιλογὴ δὲν μπορεῖ νὰ βασιστεῖ οὔτε σ'

161. Βλ. συνοπτικὰ Lesky *IAEA*[5] 930 κἑ. (κ.ἀ.) καὶ East. – Knox *IAEA*[4] 833 κἑ. (κ.ἀ.). Σχετικὰ ἀποσπ. μεταξὺ ἄλλων: C. Wachsmuth, *Sillographorum Graecorum Reliquiae* (Lipsiae 1885), ἀποσπ. 8, 20, 22, 24 τοῦ Τίμωνος (ὅπου σατιρίζεται ὁ Ζήνων, ἡ διδασκαλία καὶ οἱ ὀπαδοί του)· Kock *CAF*: ἀποσπ. 85 καὶ 91 *Φιλήμονος*, ἀπόσπ. 15 *Ποσειδίππου*, ἀπόσπ. 1 *Θεογνήτου*. Βλ. ἐπίσης Olivieri *FCGM* (II), καὶ τὰ ἄρθρα: J. M. Galy, "Les panoptes englottogastres ou la philosophie dans la comédie grecque des V[e] et IV[e] siècles", *AFL Nice* 35 (1979) 109-30· G. E. L. Owen, "Philosophical Invective", *OSAPh* 1 (1983) 1-25· R. Pratesi, "Timone, Luciano e Menippo. Rapporti nell' ambito di un genere letterario", *Prometheus* 11 (1985) 40-68. Εἰσαγωγὴ στὸν *μῖμον* καὶ στὸν *Ἡρώ(ν)δαν* ἐκτενῆ δίνει ὁ Β. Μανδηλαράς, *Οι μίμοι του Ηρώνδα* (Αθήνα 1986[2]), 19-49, μὲ ἀναφορὰ στοὺς προδρόμους (32: Ἑρμείας ὁ Κουριεύς).

αὐτὸ τὸ κριτήριο· καθώς, τέλος, μαρτυροῦνται οἱ τύποι *στοὰ* καὶ *στοιὰ* καὶ *στωιά*, *Στοϊκοὶ* καὶ *Στωϊκοί*, ἀλλὰ καὶ *στοΐδιον – στωΐδιον* καὶ *στώιδιον* (*στῴδιον*), ἡ ἐπιλογὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει μὲ ὀρθογραφικὸ κριτήριο ἀνάμεσα στὶς γραφὲς *Στόακες – Στώακες – Στοίακες* (καὶ *στόακες – στοίακες*), ἀλλὰ ἀνάμεσα σὲ μιὰν ἀπ' αὐτὲς καὶ τὴ γραφὴ *στύακες*, ποὺ φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ συνειρμικὰ στὸ *σκύλακες*. Καθὼς ὅμως ἡ περιφρονητικὴ σημασία μπορεῖ νὰ ἐνυπάρχει –παράλληλα πρὸς ἢ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὑποκοριστικὴ ἢ τὴ μεγεθυντικὴ– ὄχι μόνο στὴ γραφὴ *σκύλακες* ἀλλὰ καὶ στὶς λοιπὲς λόγω τῆς καταλήξεως *-αξ*, καθοριστικὸ κριτήριο ἐπιλογῆς φαίνεται νὰ ἀπομένει ἡ ὑποκειμενικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ποιητικὴ σκοπιμότητα ποὺ ἤθελε νὰ ἐξυπηρετήσει ὁ Ἑρμείας μὲ τὸν ἐδῶ νεολογισμό, μαζὶ ἴσως μὲ τὸ παλαιογραφικὸ κριτήριο. Ἔτσι, ἀπὸ τοὺς κύριους ἐκδότες ὁ Kaibel γράφει *στοίακες* (υἱοθετώντας ὑπόθεση τοῦ Meineke) καὶ ὁ Diehl[1] *Στοίακες* (ὅπως καὶ ὁ Clack πρόσφατα), ὁ Gulick *Στύακες*, ὁ Diehl[3] *Στόακες*, ἐνῶ οἱ Powell καὶ Χατζηιωάννου υἱοθετοῦν τὴ γραφὴ *Στώακες* (τοῦ Dindorf)[162], ὅπως κι ἐμεῖς.

---

162. Ὁ Aug. Meineke, *Athen.* IV (*Anal. crit.*) 261 σημειώνει ad loc.: "*ὦ στώακες* dedit Dindorfius pro *ὦ στοάκες*. Fortasse praestat *ὦ στοίακες*". (Στὴ συνέχεια ὁ ἴδιος σημειώνει στὸν στ. 3 *πρίν τι τῶι σοφῶι δοῦναι*: "Forsan *πρίν τι τῶν σοφῶν δοῦναι*, priusquam aliquid sapientiae vestrae impertiatis"· βλ. ὅμως ὅσα στὰ προηγούμενα ἀναπτύσσονται περὶ τοῦ *σοφοῦ* Ζήνωνος.) Ὁ δὲ Diehl (Diehl[3] ad loc.) παρατηρεῖ: "*στόακες*, A, quod recte interpretatus est Mein. | *Τὰ εἰς "αξ" λήγοντα* congessit Herodian. II 8 Lentz (cf. *πλούταξ*, *βόαξ*, *νέαξ* al.). at tamen ad *σκύλακας κυνὸς* dictos esse Stoicos apparet" (γράφει ὅμως *Στόακες*). Ὁ Gulick (VI 45) ἀντιπαρατηρεῖ: "In the form *Στύακες*, the reading in CE, Diehl sees a retort to the epithet *σκύλακες*, "pups", bestowed to the Cynics. But *παιδοπῖπαι* below show that there is also an allusion to *στύω*, penem erigere" (στὴ μετάφρασή του: "Here, ye Styacs"). Πιὸ ἀναλυτικὸς εἶναι ὁ Schweighäuser ad loc., κυρίως γιὰ τὰ εἰς *-αξ* (βλ. καὶ τὴν παρατήρησή του: "Sicut autem vocem *Στόαξ* vel *Στώαξ*, sic et vocabulum *ὑποκριτήρ*, pro *ὑποκριτής*, apud alium auctorem vix reperias. Recte vero *ὑποκριτῆρες* edd. *ὑποκρητῆρες* ms. *A*"). Ὁ Χατζηιωάννου, τέλος, σημειώνει (*ΑΚΕΠ* Ε΄ 7 σελ. 213): «Ὁ Ἑρμείας θέλοντας νὰ ὀνομάση μονολεκτικὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Στοᾶς ἔπλασε τὴ λέξη *Στώακες*, ἀντὶ τοῦ συνηθισμένου Στωϊκοί, κατὰ τὸ *σκύλακες* = σκυλάκια καὶ *δέλφακες* = γουρουνάκια, γιὰ νὰ πειράξη τοὺς Στωϊκοὺς ὅτι ἀκολουθοῦν τὸν Ζήνωνα πιστά, σὰν τὰ σκυλάκια καὶ σὰν τὰ γουρουνάκια. Ὁ Σ. Μενάρδος μιλώντας γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ βουρβούλακα (*Τοπ. Μελ.* 372) γράφει: " Ὀρθῶς δ' ἐσημείωσεν ὁ Πολίτης ὅτι τὸ *-ακας* εἶναι τὸ ἀρχαῖον *-αξ*, ὅπερ ἐξέφραζεν ἐπίσης μεγεθυντικὴν καὶ περιφρονητικὴν σημασίαν· οὕτω π.χ. ὑπὸ Ἑρμείου Κυριέως ἐλέχθη πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς *ἀκούσατ', ὦ Στώακες, ἔμποροι λήρου*". Νομίζομε πὼς τόσο αὐτὴ ἡ ἑρμηνεία ὅσο κι' ἐκείνη ποὺ δίδει ὁ J. Powell (*Collectanea Alexandrina* (1925) 237) (sic) δὲν ἀποδίδουν τὸ νόημα τῆς λέξεως. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Ζήνων ὑπερηφανεύεται γιὰ τὴ συμφωνία τῶν μαθητῶν του (ἀρ. 23.28). Ἀναφορικὰ μὲ τὴν παιδεραστία τοῦ Ζήνωνος ἰδ. τὰ ὑπ' ἀρ. 43.10 καὶ 43.10α».

Ὅτι στοὺς χρόνους τοῦ Ἑρμεία τὰ σὲ *-αξ* λήγοντα δὲν διατηροῦν ὅλα τὴν ἢ μόνο τὴν ὑποκοριστικὴ σημασία (*σκύλαξ* ἤδη στὸν Ὅμηρο: ι 289, μ 86, υ 14), ὅπως φαίνεται

Ἡ ἐπιλογή μας εἶναι βασισμένη στὶς ἑξῆς σκέψεις: (α΄) Παλαιογραφικὰ φαίνεται νὰ ὑπερισχύει ἡ γραφὴ *στοάκες* τοῦ καλύτερου χειρογράφου (Α). Καμιὰ ἀπὸ τὶς γραφὲς δὲν εἶναι δύσκολη, ὥστε νὰ θεωρηθεῖ ἐπικρατέστερη. Οἱ τύποι *στοὰ* καὶ *στοιὰ* εἶναι καὶ παλαιοὶ καὶ κοινοί, ἐνῶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ζήνωνα ἀποκαλοῦνται *οἱ ἀπὸ* (ἢ *ἐκ*) *τῆς στο(ι)ᾶς* (ἢ *Στ-*)· οἱ τύποι *Στωϊκοὶ* καὶ *Στοϊκοὶ* εἶναι μεταγενέστεροι. Ὅ,τι κι ἂν ἔγραψε ἐδῶ ὁ Ἑρμείας, ὁ τύπος εἶναι μοναδικός (*ἅπαξ λεγόμενον*), ποὺ εὔκολα θὰ μποροῦσε νὰ προκαλέσει ἀμφιβολίες στοὺς ἀντιγραφεῖς. Ἀπὸ ἕναν ἀρχικὸ τύπο *Στώακες* θὰ μποροῦσαν νὰ προέλθουν οἱ γραφὲς *στόακες* καὶ *στοίακες* (κατὰ τὰ *στοὰ* καὶ *στοιὰ*) καὶ *στύακες* (καὶ λόγω τοῦ ἰωτακισμοῦ καὶ κατὰ τὸ *σκύλακες*). (β΄) Ἡ διακωμώδηση τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ζήνωνα ἀπὸ τὸν Κουριέα ποιητὴ δὲν ἐπικεντρώνεται στὴ μηχανικὴ ἀπομνημόνευση τῶν λόγων τοῦ σοφοῦ δασκάλου, στὸ «ὅτι ἀκολουθοῦν τὸν Ζήνωνα πιστά», ἀλλὰ στὴν ἀνούσια καὶ ἄκριτη χρησιμοποίηση τῶν λόγων του, στὴν ὑποκριτικὴ καὶ κατ᾽ ἐπιλογὴ μίμησή του, στὴ λαιμαργία καὶ τὴν ἐγωκεντρική τους συμπεριφορά, στὴν ἀσυνέπεια λόγων καὶ ἔργων, στὸ ὅτι μόνο στὴν παιδεραστία ἔχουν γίνει ζηλωτὲς τοῦ Ζήνωνα (ὅπως ὑποδηλώνει καὶ ἡ *Ἐπιτομὴ* τοῦ Ἀθήναιου 563e *ὅτι Ἑρμείας ὁ Κουριεὺς τοὺς στωϊκοὺς στώακας καλεῖ, ἐμπόρους λήρου, λόγων καὶ παιδοπίπας, καὶ τοῦτο μόνον ἐζηλωκότας τὸν τῆς σοφίας σφῶν ἀρχηγὸν Ζήνωνα*). Τὸ χωλιαμβικὸ ἀπόσπ.

καὶ ἀπὸ τοὺς νέους ὑποκορ. τύπους *δελφάκιον*, *λαβράκιον*, *σκυλάκιον* (πβ. *θήρ* ⟩ *θηρίον* ⟩ *θηρίδιον*) καὶ τοὺς χωρὶς ἀρχικὸ οὐσ. –ἄρα μὲ σαφῶς μὴ ὑποκορ.– τύπους (*δέλφαξ*, *λάβραξ*, *στύπταξ* κ.λπ.), φαίνεται βέβαιο. Π.χ. ἡ ἔννοια τοῦ ἠχηροῦ ἐνυπάρχει στὸ *βόαξ* («εἶδος ἰχθύος ἱεροῦ τοῦ Ἑρμοῦ, κληθὲς οὕτω ἐκ τοῦ ἤχου (μπὸξ) ὃν ἐκπέμπει» LSK σ.λ., βλ. καὶ LSJ^{9} σ.λ.: ἤδη στὸν Ἀριστοφάνη, στὸν Ἐπίχαρμο κ.ἀ., παράλληλα ἴσως μὲ τὴν ἱερότητα / ἀφιέρωση), ὅπως καὶ στὸ *στόμφαξ* (βλ. LSJ^{9} / LSK σ.λ. καὶ κατωτέρω), μαζὶ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ φλύαρου κομπασμοῦ. Ἡ περιφρονητικὴ - σκωπτικὴ σημασία ἐνυπάρχει στὰ *πλούταξ* («ἄγροικος πλούσιος» LSK, "*rich fool*" LSJ^{9} σ.λ.: Εὐρ., Εὔπολ., Μέν.), *φέναξ* («ἀπατεὼν» LSK, "*cheat, quack, impostor*" LSJ^{9} σ.λ.: Ἀριστοφ. κ.ἀ., στοὺς *Ἀχαρν.* 88-89 *ὄρνιν τριπλάσιον Κλεωνύμου | παρέθηκεν ἡμῖν· ὄνομα δ᾽ ἦν αὐτῶι φέναξ* ἴσως μὲ παιγνιώδη παραλληλισμὸ πρὸς τὸ πτηνὸ *φοῖνιξ*, κατὰ τοὺς ἴδιους), *στύπταξ* («= *στυπειοπώλης*, σκωπτικὸν ἐπώνυμον τοῦ Εὐκράτους, Ἀριστοφ. Ἀπόσπ. 540, Ἡσύχ.» LSK σ.λ., πβ. LSJ^{9} σ.λ.), συνυπάρχει δὲ στὸ *βῶμαξ* (ὑποκορ. τοῦ *βωμὸς* ἀλλὰ καὶ *βωμολόχος*), ὅπως καὶ στὰ *σκύλαξ* (βλ. κατωτ. στὸ κείμενο) καὶ *δελφάκιον* (βλ. Ἡσύχ. σ.λ. *δελφάκιον· χοιρίδιον· οὕτως ἔλεγον καὶ τὸ γυναικεῖον* (sc. *αἰδοῖον*), καὶ LSJ^{9} / LSK σ.λ.: στὸν Ἀριστοφάνη), ἴσως καὶ στὸ *δέλφαξ*· ὁ σεξουαλικὸς ὑπαινιγμὸς εἶναι ἐμφανὴς στὰ τελευταῖα παραδείγματα. Παράλληλα, ἡ εἰκόνα τοῦ σωματώδους καὶ φλύαρου καὶ κομπαστῆ λαίμαργου πολυφαγᾶ, ποὺ βρίσκουμε συχνὰ σὲ κωμικὲς σκηνές, θὰ μποροῦσε νὰ προσδώσει –σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴν ἔλλειψη ἀντίστοιχων μὴ ὑποκοριστικῶν τύπων, ἴσως δὲ καὶ μὲ τὸ ἠχητικὸ ἀποτέλεσμα– τὴ μεγεθυντικὴ ἔννοια (τοῦ «γκροτέσκου») σὲ ὀνόματα τῆς κατηγορίας αὐτῆς (πβ. τὰ Ν.Ε. Σταύρακας, Μανούσακας κ.τ.τ.).

ἀρχίζει μὲ τὸ *Ἀκούσατ', ὦ Στώακες, ἔμποροι λήρου, λόγων ὑποκριτῆρες* καὶ τελειώνει μὲ τὸ *ἀλίσκεσθε ἐναντία πράσσοντες οἷς τραγωιδεῖτε·* μεσολαβεῖ ἡ ἔμφαση στὴν ἀδηφαγία: *οἳ μόνοι πάντα* (…) *καταρροφεῖτε*, μὲ πιθανὴ νύξη καὶ στὴν ἐγωκεντρικὴ ἐρωτικὴ ἀδηφαγία, ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸν Περσαῖο ποὺ περιγράφουν ὁ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος καὶ ὁ Ἀθήναιος, ὅπως καὶ ὅσα ἀκολουθοῦν στὸ κείμενο τῶν *Δειπνοσοφιστῶν*, ποὺ πιθανῶς ἀποδίδουν τὸ νόημα ἑπόμενων στίχων τοῦ Ἑρμεία (ὅπως δείχνει κυρίως ἡ λέξη *παιδοπῖται*)[163]. Ἀπὸ τὰ γνωστὰ οὐσ. σὲ *-αξ* δύο κυρίως ἔρχονται στὸν νοῦ: τὰ *στόμφαξ* καὶ *σκύλαξ*. Τὸ δεύτερο δὲν ἔχει μόνο τὴ γνωστὴ ὑποκοριστικὴ σημασία· ἡ ἐρωτικὴ χροιὰ ποὺ συνοδεύει τὴν *κύνα*[164] δηλώνεται ρητὰ ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο σ.λ. *σκύλαξ· σχῆμα ἀφροδισιακόν, ὡς τὸ τῶν φοινικιζόντων* (μὲ τὸ *φοινικίζω* νὰ σημαίνει κατὰ τοὺς LSJ[9] σ.λ., I. "*imitate the Phoenicians*, of unnatural vice": «μιμοῦμαι τοὺς Φοίνικας, ἐπὶ κτηνώδους σαρκικῆς ἀπολαύσεως ἢ τῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας» κατὰ τοὺς LSK). Τὸ πρῶτο, ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὰ *στόμφος* καὶ *στομφάζω*, σημαίνει κατὰ τοὺς LSJ[9] "*ranter*, as Aeschylus is called by Pheidippides in Ar. *Nu.* 1367"· κατὰ τοὺς LSK *στόμφαξ* εἶναι «ὁ ὁμιλῶν μὲ λέξεις πληρούσας τὸ στόμα, κομπαστής, μεγαλορρήμων, μάλιστα δὲ μὲ λέξεις ἐχούσας τὰ στοιχεῖα α καὶ ω (…) ὡς καλεῖται ὁ Αἰσχύλος παρ' Ἀριστοφ. ἐν *Νεφ.* 1367». Τὸ νόημα τῶν δύο αὐτῶν λέξεων –μὲ τοὺς ὑπαινιγμοὺς– γιὰ τοὺς ἐδῶ παρωδούμενους *Στωικοὺς* ἐκφράζει ἄριστα ὁ νεολογισμὸς *Στώακες*, κατ' ἐπίδραση πιθανῶς καὶ τοῦ Ἀριστοφάνη (ὅπως ἴσως δείχνει καὶ τὸ *τραγωιδεῖτε* μὲ τὸ ὁποῖο κλείνει τὸ χωλιαμβικὸ ἀπόσπ. τοῦ Ἑρμεία) καὶ τῆς κοινότυπης κωμικῆς σκηνῆς τοῦ θορυβώδους καὶ σωματώδους πολυφαγᾶ (μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἡρακλῆ νὰ δεσπόζει). (γ΄) Ἀπὸ τὰ παράλληλα χωρία, πιὸ ἐντυπωσιακὴ εἶναι ἡ ὁμοιότητα μὲ τὸν πρῶτο στίχο τῶν *Ἰάμβων* τοῦ Καλλιμάχου, σὲ χωλιαμβικὸ ἐπίσης μέτρο: *Ἀκούσαθ' Ἱππώνακτος*, ποὺ φαίνεται νὰ ἔχει ὑπ'

163. Ἀντίγ. Καρύστ. ὅ.π. (σημ. 159) σελ. 117 (*Περὶ Ζήν. βί.* 13), Ἀθήν. 13, 607e-f. Γιὰ τὸ *παιδοπῖται* βλ. Schweighäuser ὅ.π. (σημ. 156) 36 καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο. Ὁ Clack ὅ.π. (σημ. 156) 514 σημειώνει: "There are more verses than this, but they are merely paraphrased in Athenaeus as follows: *παιδοπῖται* (…) *αἰεί* (…)". Ὅπως γράφουμε καὶ κατωτ. (σ.λ.) ἡ λέξη *παιδοπῖται* ἁρμόζει στὴ μετρικὴ μορφὴ τοῦ ποιήματος: –∪–|–, μὲ προηγούμενη συλλαβὴ ἀδιάφορη. Γιὰ τὴ φράση *ἔμποροι λήρου* ἂς σημειωθεῖ ὁ ὑπαινιγμὸς στὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπόρου ποὺ ἀσκοῦσε ὁ πατέρας τοῦ Ζήνωνα καὶ στὴν ἀρχὴ ὁ ἴδιος ὁ φιλόσοφος: οἱ μαθητές του *ἐμπορεύονται λῆρον*.

164. Βλ. π.χ. Μεν. ἀπόσπ. 592 Sandbach (546 Koerte) *πέρας γὰρ αὔλειος θύρα | ἐλευθέραι γυναικὶ νενόμιστ' οἰκίας, | τὸ δ' ἐπιδιώκειν εἴς τε τὴν ὁδὸν τρέχειν | ἔτι λοιδορουμένης κ υ ν ό ς ἐστ' ἔργον, Ῥόδη* (μὲ τὴ σημ. Gomme – Sandbach, *Men. Comm.* 715 σημ. στὸ χωρίο). Πβ. τὸ σημερινὸ «σκύλλα».



[Εικ. 31]
Αριστοτελης και Πλατων, Ζηνων,
Πυθαγορας, Επικουρος, Θεοφραστος και Σωκρατης
(Μωσαϊκὸ Πομπηίας, *Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Νάπολης*)
[*ΙαΒνξΧ* 133 Εἰκ. 130]

ὄψιν του ὁ Ἑρμείας. Ἡ ἐπίδραση τοῦ Καλλιμάχου, ὅπως καὶ τοῦ Ἱππώνακτος[165], στὸν Κουριέα ποιητὴ ἦταν ἀναπόφευκτη. Τὸ *Ἀκούσαθ' Ἱππώνακτος* σὲ συνδυασμὸ μὲ ὅσα παραπάνω ἀναπτύχθηκαν ὁδηγεῖ εὔκολα στὸ *Ἀκούσατ', ὦ Στώακες* τοῦ Ἑρμεία.

Ἡ γλωσσοπλαστικὴ δύναμη, ἡ κυνικὴ δηκτικότητα καὶ ὑπαινικτικότητα τῶν στίχων, ἡ περίτεχνη ἀρχιτεκτονικὴ δομὴ κι ἄλλες ἀρετὲς ποὺ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ὑποδηλώθηκαν στὰ παραπάνω, δείχνουν μιὰν ὄχι συνηθισμένη ποιητικὴ παρουσία τοῦ *Ἑρμείου τοῦ Κουριέως* περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., τουλάχιστο μὲ μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ *Ἰάμβων*, γραμμένη πιθανῶς (ὅπως καὶ ἡ ὁμότιτλη συλλογὴ τοῦ Καλλιμάχου) σὲ διάφορες ἐποχὲς τῆς ζωῆς του, στὴν ὁποία ἀνήκουν καὶ οἱ ἐδῶ χωλιαμβικοὶ στίχοι, ποὺ φαίνεται νὰ συντέθηκαν λίγο πρὶν τὸν θάνατο τοῦ Ζήνωνα τὸ 262 π.Χ., κατὰ τὴ διάρκεια πιθανῶς τῆς 4ης δεκαετίας τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.[166]

δ'. ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

Γιὰ τὸν ἱδρυτὴ τῆς Στοᾶς *Ζήνωνα τὸν Κιτιέα* καὶ τὴ Στωικὴ φιλοσοφία δὲν θὰ γίνει λόγος σ' αὐτὸν τὸν τόμο, οὔτε θὰ ἐπιχειρηθεῖ πλήρης ἀνάλυση τῶν παρατιθέμενων δύο ποιητικῶν ἀποσπασμάτων, ποὺ δημοσιεύονται καὶ στὸ *Suppl. Hell.* ὑπὸ τὸ ὄνομα ZENO CITIENSIS (ἀρ. 852 καὶ 852A). Στὸν τόμο 5 γίνεται ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ σοφοῦ Κιτιέα, καὶ τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀποσπάσματα ἐντάσσονται στὴ συνέχεια καὶ ἑρμηνεύονται στὰ πλαίσια τοῦ ὅλου ἔργου του. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ λεχθεῖ ἐδῶ εἶναι πὼς οἱ δύο στίχοι σὲ ἰαμβικὸ τρίμετρο τοὺς ὁποίους πα-

165. Βλ. καὶ Gulick ὅ.π. (VI 44): "the verses are choliambic, and in rhythm and cynical bitterness recall Hipponax".

166. Ἑλκυστικὴ φαίνεται ἡ ὑπόθεση νὰ θεωρήσει κανεὶς πὼς ὁ *βασιλεὺς* ποὺ ἀναφέρεται στὸ F2 εἶναι ὁ *Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς* γιὰ τὸν ὁποῖο κάνει μνεία στὸ *Περὶ Ζήν. βί.* ἔργο του ὁ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος (ὅ.π. σελ. 117 [1-14]). Τὸ ἐκεῖ περιγραφόμενο ἐπεισόδιο δὲν φαίνεται ἀσυμβίβαστο μὲ τὰ ἐδῶ. Κι ἡ λέξη *παιδοπῖται* ἔχει θέση καὶ στὸ ἐπεισόδιο αὐτό (βλ. καὶ Ἀθήν. 13, 603d-e) καὶ στὸν παιωνικὸ ρυθμὸ τοῦ ἀποσπ. 2 τοῦ Ἑρμεία, στὴν ἀρχὴ ἢ στὴ συνέχεια (– ∪ –, –). Βλ. καὶ τὰ προηγούμενα (μὲ σημ. 157). Βλ. παράλληλα Ἀθήν. 8, 341a κἑ. (κυρίως 346d καὶ 347a), πβ. *Ἐπιτ.* (κυρίως 347a-c *ὕλην δέ φησι κόπτειν* (…) *Παφίους, ὅταν βασιλεὺς ἔψηι τὸν μέγαν ἰχθύν.* (…) *τοὺς δ' ἄλας αὐτῶι ζεύγη προσάγειν μηνῶν ὀκτὼ συνεχῶς ἑκατόν.* (…) *ἐπαναδίπλαζε, καὶ σαφῶς ἐκμάνθανε* κ.λπ.). Οἱ Πάφιοι (κοντὰ στὸ Κούριο), ὁ βασιλεύς, οἱ περίπλοκοι ἀριθμοὶ κ.λπ. μποροῦν νὰ εἰσηγοῦνται πηγὴ τοῦ Ἑρμεία. Κι ὁ *Ἔφιππος ὁ κωμῳδιοποιός*, ποιητὴς τῆς Μέσης Κωμωδίας (βλ. T. B. L. Webster, *Studies in Later Greek Comedy*, Manchester 1970², 40 κἑ., καὶ Kock *CAF* II 250 κἑ.), μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἔχει ἐπιδράσει στὸν Ἑρμεία, καὶ νὰ ἀποτελεῖ μαζὶ μὲ τὸν Ἀντίγονο τὴν ἐδῶ πηγή του.

ραδίδει ὁ Στοβαῖος στὸ Ἀνθολόγιό του (3.14.4) μὲ πρόταξη τοῦ ὀνόματος *Ζήνωνος* καὶ οἱ ἐπίσης δύο ἰαμβικοὶ τρίμετροι στίχοι ποὺ παραθέτει ὁ Πλούταρχος στὸ ἔργο του *Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν* (κεφ. 12: *Ἠθικ.* 33c) συμβιβάζονται ἄριστα μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Κιτιέα ἱδρυτῆ τῆς Στοᾶς καὶ μποροῦν κάλλιστα νὰ ἀποδοθοῦν σ' αὐτόν (τὸ δεύτερο μάλιστα χωρίο ἁρμόζει ἄριστα καὶ στὴ ζωή του). Στὰ σωζόμενα ἀποσπάσματά του δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑποκρύπτονται κι ἄλλα ἔμμετρα χωρία. Οὕτως ἢ ἄλλως δίνεται στοὺς ἐδῶ στίχους μιὰ ἄλλη πτυχὴ τῆς πολύπλευρης προσωπικότητας τοῦ Ζήνωνα ἀπὸ τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου[167].

ε΄. ΣΩΠΑΤΡΟΣ / ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ

Ὁ *Σώπατρος ὁ Πάφιος* εἶναι ὁ πιὸ εὐνοημένος ὡς πρὸς τὴ διάσωση στίχων του Κύπριος ποιητὴς τῆς Ἀλεξανδρινῆς περιόδου, εἴτε γιατὶ ἦταν ὁ πιὸ γνωστὸς ἢ / καὶ γιατὶ ἁπλῶς τὸ περιεχόμενο τῶν ἔργων του –μὲ τὶς συνεχεῖς ἀναφορὲς σὲ συμπόσια καὶ φαγητὰ καὶ μουσικὰ ὄργανα– ἐπέβαλε ἢ διευκόλυνε τὶς πολλὲς παραπομπὲς τοῦ Ἀθήναιου σ' αὐτόν. Ἡ εἰκόνα ὅμως ποὺ δίνεται γιὰ τὸ ἔργο του φαίνεται νὰ εἶναι μερικὴ καὶ παραπλανητική, ἐνῶ οἱ ἐλάχιστες γι' αὐτὸν πληροφορίες καὶ κενὰ δυσαναπλήρωτα ἀφήνουν καὶ προβλήματα δύσκολα ἐγείρουν, μὲ πιὸ σοβαρὰ τὰ ἀναφερόμενα στὴ μορφὴ τοῦ ἔργου του καὶ τὴν ταύτισή του ἢ μὴ μὲ τὸν ποιητὴ *Σωσίπατρον*, τοῦ ὁποίου ἕνα ἐκτενὲς καὶ ἀξιόλογο ἀπόσπασμα παραθέτει ἐπίσης ὁ Ἀθήναιος[168].

---

167. Γιὰ τὸν Ζήνωνα καὶ τὴ Στωικὴ φιλοσοφία βλ. συνοπτικὰ Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 931 κἑ. (κ.ἀ.) καὶ East. – Knox *ΙΑΕΛ*[4] 825 κἑ. καὶ 1054-5, κ.ἀ. Περισσότερα: Long *ΕλλΦιλ* 177-328, 397-403, καὶ 416-8· βλ. ἐπίσης: M. Colish, *The Stoic Tradition from Antiquity to the Middle Ages* (Leiden 1985), κυρίως 1-60· A. A. Long – D. N. Seadley, *The Hellenistic Philosophers*, Vols. I-II (Cambridge 1987-89)· C. Atherton, *The Stoics on Ambiguity* (Cambridge 1993). Ἀποσπάσματα τοῦ Ζήνωνα (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γνωστὲς ἐκδόσεις von Arnim κ.λπ.) μὲ Ἑλληνικὴ μετάφραση στὴν *ΑΚΕΠ* Γα΄ 11-47 (σσ. 44-209) καὶ Ε΄ 58-86 (σσ. 66-87), σχόλια κατ' ἐπιλογὴ Ε΄ 215-253 (σσ. 219-58), εἰδικὸ κεφ. γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του Στ΄ σσ. 89-135, καὶ στὴν *ΑΚυΓ*[5] (μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία).

168. Βλ. Χρ. Ξυδᾶ ΣΣ, μὲ εἰσαγωγή, σχόλια καὶ συμπεράσματα (τὸ κείμενο «κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Kaibel» [σελ. 5] γιὰ τὸν Σώπατρο καὶ «κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Kock» [σελ. 74] γιὰ τὸν Σωσίπατρο), καὶ *ΑΚΕΠ* Γα΄ 4-4.16 σσ. 28-39 (κείμενο καὶ μετάφραση τῶν ἀποσπ. τοῦ Σώπατρου· σύντομα σχόλια καὶ ἀναφορές: Δβ΄ 106, Ε΄ 212, Στ΄ σσ. 144-5 § 13). Βλ. ἐπίσης Χρ. Ξυδᾶ, «Κριτικὰ καὶ ἑρμηνευτικὰ στὸ Frg. 20K τοῦ Σωπάτρου τοῦ Παφίου», *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 525-31· Κ. Χατζηστεφάνου, «Σωπάτρου τοῦ Παφίου *ἀπόσπ.* 1 Kaibel: "*φάκινος ἄρτος*" ἢ "*κολοσσὸς φάκινος*;"», *ΚυΣπ* 62-3 (1988-1989) 11-9· Κ. Χατζηιωάννου, «Σώπατρος ὁ Φάκιος καὶ ὁ φάκινος ἄρτος»,

Κατὰ τὸν Ἀθήναιο (2, 71a-b), ὁ *Σώπατρος ὁ Πάφιος* γεννήθηκε στὰ χρόνια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ «ἐπέζησε μέχρι καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ δευτέρου βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅπως ὁ ἴδιος φανερώνει σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ἔργα του» (κατωτ. 10a T1). Καθὼς ὁ Πτολεμαῖος Β΄ ὁ Φιλάδελφος (308-246 π.Χ.) διαδέχεται στὸν θρόνο τῆς Αἰγύπτου τὸν πατέρα του τὸ 283/2 π.Χ. καὶ καθὼς τὸ ἀναφερόμενο στοὺς Γαλάτες ἔργο τοῦ Σώπατρου (Ἀθήν. 4, 160e-f: F6) φαίνεται νὰ ἔχει συντεθεῖ πιθανῶς μετὰ τὴ νίκη τοῦ Πτολεμαίου Β΄ κατὰ τῶν Γαλατῶν τὸ 270 π.Χ. καὶ νὰ ἀναφέρεται καὶ σ᾽ αὐτόν, μποροῦμε νὰ τοποθετήσουμε χρονικὰ τὸν Πάφιο ποιητὴ στὴν τελευταία τριακονταετία τοῦ 4ου καὶ στὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., μ᾽ ἕνα μέρος τῆς ζωῆς του σημαντικὸ νὰ διάγεται στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἡ μνεία τοῦ Θίβρωνα στὸ ἀπόσπ. 18 μὲ τὸν τρόπο ποὺ γίνεται δίνει ὡς ἀσφαλῆ terminum post quem γιὰ τὸ ἔργο του τὸν θάνατο τοῦ γνωστοῦ τυχοδιώκτη τὸ 322 π.Χ. (καὶ μάλιστα κάποια τουλάχιστον χρόνια μετὰ ἀπ᾽ αὐτόν, ὅπως δείχνει τὸ *οἷαν ποτ᾽ ἔσχε καὶ Θίβρων*). Ἡ μελέτη τῶν πιθανῶν πηγῶν καὶ ἐπιδράσεών του ὁδηγεῖ ἐπίσης στὴν ἴδια ἐποχή, ὅπως καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφὴ τοῦ ἔργου του[169].

Δράματα χαρακτηρίζονται στὸν Ἀθήναιο τὰ ἔργα τοῦ Σώπατρου *Βακχίς*, *Εὐβουλοθεόμβροτος*, *Πύλαι* καὶ *Φακῆ* (στὸν Σουίδα κι ἄλλα, συνολικὰ ἐννιά: *Ἱππόλυτος*, *Φυσιολόγος*, *Σίλφαι*, *Κνιδία*, *Νεκυῖα*, *Πύλαι*, *Ὀρέστης*, *Φακῆ* καὶ *Βακχίς*), στὴ δὲ πρώτη ἀναφορά του (2, 71a-b: T1) καὶ *συγγράμματα*. Ὁ Σώπατρος, πέρα ἀπὸ τὸ δηλωτικὸ τῆς καταγωγῆς του *Πάφιος* (T1, F5, F10) καὶ τὸ παρωνύ-

---

ΚυΣπ 66 (1992) 7-9. Λίαν ἀξιόλογη εἶναι ἡ πρόσφατη διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Δ. Σταμάτη *Σωσίπατρος: Ὁ ποιητὴς τοῦ Καταψευδομένου* (Ἀθῆναι 2006).

169. Βλ. κατωτ. σχόλ. στὰ σχετικὰ ἀποσπ. καὶ ἀνωτ., κυρίως σημ. 160. Βλ. ἐπίσης Olivieri *FCGM* 28 (κἑ.), Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 1030, Ξυδᾶ *ΣΣ* 1 κἑ. καὶ –μὲ σημαντικὲς διαφοροποιήσεις– Σταμάτη *Σωσίπ.* 16 κἑ. (ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία). Νὰ σημειωθεῖ καὶ πάλι ὅτι δὲν εἶναι βέβαιη ἡ χρονολογία 270 π.Χ. γιὰ τὸ ἀπόσπ. 6, ποὺ ἀναφέρεται στοὺς Γαλάτες. Ἂς προστεθεῖ ὅτι ὁ τίτλος τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται τὸ ἀπόσπ. δὲν εἶναι κατ᾽ ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ φαίνεται νὰ ὑποδηλώνει ὁ Ἀθήναιος, γιατὶ τὸ *κατὰ τοὺς τοῦ Παφίου Σωπάτρου Γαλάτας παρ᾽ οἷς ἔθος ἐστίν* κ.λπ. μπορεῖ ἁπλῶς νὰ σημαίνει ἀναφορὰ στὰ ἔθιμα τῶν Γαλατῶν ἀπὸ τὸν Σώπατρο σὲ κάποιο ἔργο του, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ ὑπαινίσσεται ὁ Ἀθήν. στὸ 2, 71a-b (T1), καθὼς μάλιστα συμβαίνουν παράλληλα γεγονότα ὅπως ἡ ἀνάληψη τῆς βασιλείας ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο κι ὁ γάμος του μὲ τὴν Ἀρσινόη, πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας κτίζονται ἐπώνυμες πόλεις στὴν Κύπρο (μιὰ ἀπ᾽ αὐτὲς κοντὰ στὴν Πάφο), κόβονται νομίσματα καὶ ἐγκαθιδρύεται λατρεία (βλ. π.χ. Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 124 κἑ.). Οἱ πιθανὲς σχέσεις μὲ τὸν Πτολεμαῖο Β΄ κι οἱ βέβαιες σχέσεις τοῦ Πάφιου Σώπατρου μὲ τὴν Κύπρο μποροῦν νὰ ὁδηγήσουν σὲ πολλὲς σχετικὲς ὑποθέσεις, κυρίως γιὰ τὴν πιθανότητα παρουσίασης ἔργων τοῦ Σώπατρου σὲ θεατρικὲς παραστάσεις πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους στὴν Κύπρο.

μιο *Φάκιος* (παρωδικὴ σύμφυρση τοῦ *Πάφιος* καὶ τῆς *φακῆς*[170]), ὀνομάζεται στὸν Ἀθήναιο *παρωιδός* (T2b, F1, F12, F14, F15, F22, F23) καὶ *φλυακογράφος* (F4, F5, F7, F16, F19), στὸν δὲ Σουίδα καὶ *κωμικός* (T2a). Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι οἱ δύο κύριοι ὅροι *παρωιδὸς* καὶ *φλυακογράφος* συνοδεύονται ἐπανειλημμένα ἀπὸ τὴ λέξη *δρᾶμα* σὲ σχέση μὲ ἔργα τοῦ Σώπατρου (F1 *Σώπατρος ὁ Φάκιος παρωιδὸς μέμνηται ἐν δράματι Βακχίδι*, F15 *Σ. ὁ παρωιδὸς ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι δράματι Πύλαι* – F4 *Σ. ὁ φλυακογράφος φησὶν ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν* καὶ F5 *ὁ φλυακογράφος Σώπατρος ἐν Βακχίδος γάμωι*, F7 *Σώπατρος ὁ φλυακογράφος ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι δράματι Εὐβολοθεομβρότωι*, F16 *ὁ φλυακογράφος Σώπατρος ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι Πύλαι δράματί φησιν*, F19 *Σώπατρος ὁ φλυακογράφος ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι δράματι Φακῆ*), καὶ ὅτι γιὰ τὰ δύο ἀποσπ. τοῦ *δράματος Πύλαι* χρησιμοποιεῖται στὴν πρώτη περίπτωση ὁ ὅρος *παρωιδός* (F15) καὶ στὴ δεύτερη ὁ ὅρος *φλυακογράφος* (F16), ὅπως καὶ γιὰ τὰ ἔργα *Βακχίς* (F1), *Βακχίδος μνηστῆρες* καὶ *Βακχίδος γάμος* (F4 καὶ F5), ποὺ φαίνεται νὰ συναποτελοῦν τριλογία. Ἡ εἰκόνα ποὺ δίνεται στὸν Ἀθήναιο εἶναι αὐτὴ τοῦ *παρωιδοῦ* καὶ *φλυακογράφου* ποιητοῦ *δραμάτων*, ἴσως δὲ καὶ κάποιων ἄλλων συγγραμμάτων (ἂν δὲν ἐκληφθεῖ ὁ ὅρος ὡς ταυτόσημος πρὸς τὸ *δραμάτων* στὸ T1). Τὸ ἀποδιδόμενο στὸν *Σωσίπατρον* ἀπόσπασμα τοῦ *Καταψευδομένου* δὲν χαρακτηρίζεται στὸν Ἀθήναιο (9, 377f κἑ.: 10b F1), φαίνεται ὅμως νὰ ἀνήκει σὲ ἔργο τῆς Νέας κωμωδίας, τῆς ἐποχῆς πιθανῶς τοῦ *Σωπάτρου*[171].

Ἡ εἰκόνα τοῦ Σώπατρου στὸν Ἀθήναιο δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὰ πράγματα. Μέσα ἀπὸ τοὺς λίγους σωζόμενους στίχους καὶ τοὺς μαρτυρούμενους τίτλους ἔργων του ἀναδύεται μιὰ πολύπλευρη ποιητικὴ φυσιογνωμία, μὲ θέματα ἀπὸ τὶς περιοχὲς τοῦ μύθου καὶ

170. Δύσκολα μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι τὸ παρωνύμιο ὀφείλεται στὸν Ἀθήναιο (βλ. π.χ. Kaibel ad loc.: "lusus Athenaeo dignus") ἢ ὅτι ὑποδηλώνει τὸν κάτοικο τῆς Ἀλεξάνδρειας (ὅπου τὸ φαγητὸ μὲ τὶς φακὲς ἦταν συνηθισμένο, ὅπως ὅμως κι ἀλλοῦ). Ὁ *Ἡγήμων* (σύγχρονος τοῦ Ἀλκιβιάδη: βλ. Lesky *IAEA*[5] 581 κἑ.), κατὰ τὸν Χαμαιλέοντα ἀπὸ τὸν Πόντο (περ. 350 - μετὰ τὸ 281 π.Χ.: βλ. *OCD* σ.λ. μὲ βιβλιογραφία) στὸν Ἀθήναιο 9, 406e κἑ., *ὁ Θάσιος τὰς παρωιδίας γράψας Φακῆι ἐπεκαλεῖτο καὶ ἐποίησεν ἔν τινι τῶν παρωιδιῶν·* (…) *δεινὰ παθοῦσα, Φακῆ βδελυρή, χώρει 'ς τὸν ἀγῶνα* (…) *εἰσῆλθε δέ ποτε καὶ εἰς τὸ θέατρον διδάσκων κωμωιδίαν λίθων ἔχων πλῆρες τὸ ἱμάτιον, οὗς βάλλων εἰς τὴν ὀρχήστραν διαπορεῖν ἐποίησε τοὺς θεατάς· καὶ ὀλίγον διαλιπὼν εἶπε· Λίθοι μὲν οἵδε· βαλλέτω δ' εἴ τις θέλει·* | *ἀγαθὸν δὲ κἀν χειμῶνι κἀν θέρει φακῆ. εὐδοκίμει δ' ὁ ἀνὴρ μάλιστα ἐν ταῖς παρωιδίαις* (…). Παρόμοια φαίνεται νὰ εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ Σώπατρου.

171. Βλ. κατωτ. σχόλ. στὸ χωρίο, καὶ ΣΣ 3 κἑ. καὶ 75 κἑ. (μὲ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία). Πβ. ὅμως Σταμάτη *Σωσίπ.* 36 κἑ., 301 κἑ., κ.ἀ. (μὲ διαφοροποίηση γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἄκμασαν οἱ δύο: ὄχι σύγχρονοι).

τῆς ζωῆς, μὲ ὕφος ποικίλο καὶ ἐξεζητημένο, γλώσσα κοινὴ ἀλλὰ μὲ πολλὲς σύνθετες λέξεις καὶ νεολογισμοὺς ἐντυπωσιακούς, μέτρο κατὰ κανόνα ἰαμβικὸ τρίμετρο μὲ πολλὲς ἀναλύσεις χαρακτηριστικὲς τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλα μέτρα ποὺ ὑποδηλώνουν διάφορα εἴδη ποίησης ἢ χορικὰ θεατρικῶν ἔργων (χοριαμβικὰ κ.ἄ.[172]). Ἡ παρωδικὴ διάθεση εἶναι ἐμφανὴς σὲ διάφορα ἀποσπάσματα καὶ ἐκδηλώνεται εἴτε ὡς παρωδία μύθων καὶ ἔργων παλαιότερων συγγραφέων εἴτε ὡς διακωμώδηση γνωστῶν κωμικῶν τύπων, ὅπως ἀναπτύσσουμε παρακάτω, ὥστε νὰ μπορεῖ ἄνετα νὰ ὀνομάζεται καὶ *παῳδός*, εἴτε ὡς ποιητὴς ἔργων ποὺ μποροῦν νὰ καταταγοῦν στὸ λογοτεχνικὸ εἶδος τῶν *παρωιδιῶν* εἴτε ὡς ποιητὴς ποὺ στὰ δράματά του *παρωιδεῖ* μύθους καὶ ἔργα λογοτεχνικὰ καὶ τύπους ἀνθρώπινους. Ἡ μὴ Δωρικὴ γλώσσα του, ἀπὸ τὴν ἄλλη, δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ ἀφαιρέσει τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ *φλυακογράφου*, γιατὶ δέχεται ἔντονη τὴν ἐπίδραση τῆς παλαιότερης καὶ σύγχρονης *φλυακογραφίας* καὶ φαίνεται νὰ συντελεῖ καὶ αὐτὸς στὴ μετάβαση στὸ νέο εἶδος τοῦ *μίμου*, ὅπως δείχνει ἡ ἐξέταση πηγῶν καὶ ἐπιδράσεών του[173].

Οἱ πηγὲς τοῦ Σώπατρου (ὅπως καὶ οἱ ἐπιδράσεις του) σπάνια εἶναι εὔκολο νὰ ἀνιχνευθοῦν, ὅπως φαίνεται καὶ στὰ σχετικὰ σχόλιά μας, κυρίως λόγω τοῦ ὅτι ἐλάχιστοι εἶναι οἱ σωζόμενοι στίχοι του. Σὲ μερικὲς ὅμως περιπτώσεις μποροῦμε νὰ μιλοῦμε μὲ σχετικὴ βεβαιότητα: (α΄) Στὰ ἀποσπ. 1-5 (*Βακχίς*, *Βακχίδος Μνηστῆρες*, *Βακχίδος Γάμος*) ὁ νοῦς τοῦ ἐρευνητῆ στέκεται κυρίως –ἀνάμεσα στὰ πολλὰ ὁμότιτλα ἢ μὲ συγγενικοὺς τίτλους *δράματα*– στὰ ἔργα τοῦ Σοφοκλῆ *Ἑλένης γάμος σατυρικὸς* καὶ τοῦ Ἄλεξη *Ἑλένης μνηστῆρες*[174] ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴν τραγωδία τοῦ Εὐριπίδη *Βάκχαι*, ὅπου οἱ πολυσυζητημένοι χορικοὶ στίχοι 402 κἑ. (μὲ τὴν εὔγλωττη ὑμνητικὴ ἀναφορὰ στὴν πατρίδα τοῦ Σώπατρου Πάφο): *ἱκοίμαν ποτὶ Κύ-*

172. Βλ. κατωτ. σχόλ. στὰ χωρία, καὶ ΣΣ 11 κἑ. καὶ 75 κἑ.

173. Οἱ διάφορες ἀπόψεις καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία (μὲ ἀντίθετο ὅμως συμπέρασμα) στὸ ΣΣ 1 κἑ. Βλ. ἐπίσης τὴν παρατιθέμενη ἀνωτ. στὴ σημ. 161 βιβλιογραφία, καὶ τὰ ἑπόμενα. Περισσότερα: Σταμάτη *Σωσίπ.* 1 κἑ. (κυρίως 28 κἑ. γιὰ τὴν παρωδία, μὲ βιβλιογραφία στὴ σημ. 162), 128 κἑ. (γιὰ τοὺς φλύακες), 317 κἑ.

174. Οἱ ἐλάχιστοι σωζόμενοι στ. τοῦ Σώπατρου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἔργων τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ Ἄλεξη ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ Σώπατρος παρωδεῖ ἐν μέρει τὸν Σοφοκλῆ καὶ ἐν μέρει τὸν Ἄλεξη (βλ. Olivieri *FCGM* II 28 κἑ.). Μπορεῖ ὅμως νὰ δεῖ τὴ συσχέτιση τῆς ὡραίας καὶ φιλάρεσκης *Ἑλένης* καὶ τῆς ἑταίρας *Βακχίδος*, ἴσως καὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Σοφοκλέους ὅπου οἱ σάτυροι ἀντικρύζοντας τὴν Ἑλένη καταλαμβάνονταν ἀπὸ αἰσχρὸ πάθος (βλ. Radt *TrGF* IV 181). Σημειωτέον ὅτι οἱ *Bacchides* τοῦ Πλαύτου ἔχουν πρότυπο τὸ ἔργο *Δὶς ἐξαπατῶν* τοῦ Μενάνδρου.



[Εικ. 32] ΤΑ ΛΟΥΤΡΑ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΔΩΝΗ ΣΤΗΝ ΠΑΦΟ

προν, | νᾶσον τᾶς Ἀφροδίτας, | ἴν' οἱ θελξίφρονες νέμον|ται θνατοῖσιν ἔρωτες, | Πάφον θ' ἂν ἑκατόστομοι | βαρβάρου ποταμοῦ ῥοαὶ | καρπίζουσιν ἄνομβροι[175]. (β΄) Γιὰ τὸ ἀπόσπ. 6 μὲ τὴν ἀναφορὰ στοὺς Γαλάτες καὶ τὴ διακωμώδηση τῶν Στωικῶν ἀσχοληθήκαμε πιὸ πάνω στὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἑρμεία. Νὰ προστεθεῖ ἐδῶ ὅτι οἱ περίπου σύγχρονοι ἢ ἐλαφρῶς νεώτεροι τοῦ Σώπατρου ἐκπρόσωποι τῆς Νέας κωμωδίας Ἀπολλόδωρος ὁ *Καρύστιος* καὶ *Ποσείδιππος ὁ Μακεδὼν* γράφουν ἔργα ἐπιγραφόμενα *Γαλάται* καὶ *Γαλάτης* ἀντίστοιχα· καὶ ὅτι ὁ M. Gigante ἐπισημαίνει ἐδῶ γειτνίαση μὲ τὸ ὕφος τῶν φλυακογράφων *Ρίνθωνος τοῦ Συρακουσίου* (ποὺ συνθέτει τὰ ἔργα του γύρω στὸ 300 π.Χ.) καὶ Σκίρα[176]. Ἂν ὁ Σώπατρος δέχεται ἢ / καὶ ἀσκεῖ ἐπίδραση ὡς πρὸς τὸ προκείμενο θέμα εἶναι ἀδύνατο νὰ καθοριστεῖ μὲ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα. Τὰ συμπεράσματα ὅμως γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σώπατρου εἶναι εὔλογα: Στὸ ἔργο παρωδοῦνται φιλοσοφικὰ δόγματα τῶν Στωικῶν, τὸ ὕφος μοιάζει μὲ αὐτὸ τοῦ φλυακογράφου-ποιητῆ *Ἱλαροτραγωδίας* Ρίνθωνα, τὸ θέμα ἐμπνέει ποιητὲς τῆς Νέας κωμωδίας. (γ΄) Στὰ ἔργα *Εὐβουλοθεόμβροτος* καὶ *Ἱππόλυτος* δύσκολα μπορεῖ νὰ ἀποφύγει κανεὶς τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ Σώπατρος δέχεται τὴν ἐπίδραση τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδη *Ἱππόλυτος* (πβ. π.χ. Εὐρ. *Ἱππ.* 274 πρὸς F8.3 [στ. 2] καὶ Εὐρ. *Ἱππ.* 791 πρὸς F7.7 [στ. 2]). Γιὰ τὰ ἔργα *Νέκυια* καὶ *Πύλαι* (F13 / F15-16) πηγὴ τοῦ Σώπατρου φαίνεται νὰ εἶναι ἡ Ὁμηρικὴ *Νέκυια* (ραψωδία λ), ὁ Πάφιος ποιητὴς ὅμως πιθανῶς παρωδεῖ τὸν *Κύκλωπα* τοῦ Εὐριπίδη (στ. 103 *Ἴθακος Ὀδυσσεύς* κ.λπ.), ἴσως δὲ νὰ ἀντλεῖ θέματα καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα *Πυλαία* τοῦ Κρατίνου καὶ *Πυλαῖαι* τοῦ Ἄλεξη, ἐνῶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ ἁπλῆ σύμπτωση ὁ τίτλος *Νέκυια* τοῦ Μένιππου

175. Βλ. τὴν εἰσαγωγὴ καὶ τὰ σχόλια στοὺς στίχους τοῦ E. R. Dodds, *Euripides Bacchae* (Oxford 1960[2] / 1986). Βλ. ἐπίσης τὸ ἐκτενὲς σημείωμα τοῦ Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Ε΄ 176 (σσ. 166-70), ὅπου ἀνάλυση προβλημάτων καὶ διάφορων ἀπόψεων καὶ πειστικὴ ἑρμηνεία τοῦ *βαρβάρου ποταμοῦ*: ὁρμητικὸς ποταμὸς ποὺ περνᾶ δίπλα ἀπὸ τὴν Παλαίπαφο (σημερινὸς Δκιαρίζος ἢ Δκιάριζος, δηλ. Διάρριζος) μὲ πολλὲς μικρὲς διακλαδώσεις (*Βάρβαρος* ἦταν πιθανῶς καὶ τὸ ὄνομα ποταμοῦ κοντὰ στὸ Ἰδάλιον ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι γιατὶ θὰ παρέσυρε ὁρμητικὸς ὅ,τι εὕρισκε στὸ πέρασμά του). Πβ. ὅσα ἀνωτ. (σημ. 174) γράψαμε μὲ τὸ διονυσιακὸ στοιχεῖο τῶν *Βακχῶν*, ποὺ πιθανῶς ἐπιδροῦν στὸν Σώπατρο.

176. Βλ. ΣΣ 24 μὲ παραπομπές. Βλ. ἐπίσης *OCD* σ.λ. "Apollodorus" (3, of Carystus) καὶ "Posidippus" (*Ποσείδιππος*, 1), Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 919 κἑ. / 344, 347, 1030 (Ρίνθων), καὶ East. – Knox *ΙΑΕΛ*[5] 555 καὶ 563 σημ. 4 (Ἀπολλόδ.) / 554 σημ. 4 (Ποσείδ.) / 492 μὲ σημ. 1 (Ρίνθων), μὲ παραπομπὲς στὴ βιβλιογραφία. Πιὸ ἀναλυτικὰ γιὰ τὸν Ἀπολλόδωρο: T. B. L. Webster, *Studies in Later Greek Comedy* (Manchester 1953) 205-32. Γιὰ τὸν Ποσείδιππο βλ. καὶ ἀνωτ. 178 μὲ σημ. 161 καὶ Clack ὅ.π. (σημ. 156) 110 κἑ. (μὲ τοὺς στίχους *σιγάσθω Ζήνων ὁ σοφὸς κύκνος, ἅ τε Κλεάνθους | μοῦσα· μέλοι δ' ἡμῖν ὁ γλυκύπικρος ἔρως*). Γιὰ τὸν Ρίνθωνα καὶ τὸν Σκίρα βλ. Olivieri *FCGM* II 7 κἑ.

ἀπὸ τὰ Γάδαρα (στὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.). Ὁ σωζόμενος στίχος ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Σώπατρου *Ὀρέστης* δὲν φαίνεται νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιτρέψει συμπεράσματα γιὰ τὴ σχέση μὲ τὰ ἔργα *Ὀρέστης* τοῦ Εὐριπίδη καὶ *Ὀρέστας* τοῦ Ρίνθωνα, ποὺ ὅμως φαίνεται νὰ παρωδεῖ τὸν Εὐριπίδη· ἡ σχέση τῶν τριῶν πρέπει νὰ θεωρεῖται πιθανή[177]. Ἡ παρωδία μύθων καὶ ἔργων παλαιότερων ἀπὸ τὸν Πάφιο ποιητὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ θεωρηθεῖ βέβαιη. (δ΄) Ἡ *Κνιδία* μὲ τὸν δηλωτικὸ καταγωγῆς μιᾶς γυναίκας τίτλο της παραπέμπει σὲ ἔργα ὅπως ἡ *Μεγαρὶς* τοῦ Ἐπίχαρμου, ἡ *Ἀχαΐς* τοῦ Ἄλεξη, ἡ *Ῥοδία* τοῦ Φιλήμονα, ἡ *Σαμία* καὶ ἡ *Ἀνδρία* τοῦ Μένανδρου, ὥστε νὰ εἶναι δύσκολο νὰ ἀποφύγει κανεὶς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σώπατρος δέχεται ἐδῶ τὴν ἐπίδραση τῆς Ἀστικῆς κωμωδίας τῶν ἠθῶν. Τὸ ἴδιο πιθανῶς ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ἔργο *Μυστάκου Θητίον*, στὸ ὁποῖο φαίνεται νὰ κυριαρχοῦσαν οἱ σκηνὲς συμποσίου (μὲ φαγητό, μουσικὴ καὶ χορό), ὅπως ὑποδηλώνουν τὰ σωζόμενα χωρία. (ε΄) Ὁ τίτλος *Σίλφαι* φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ στὰ ἔργα τῶν ποιητῶν τῆς Ἀρχαίας κωμωδίας μὲ χοροὺς ζώων (ὅπως στὴν ἀρχὴ τῆς κωμωδίας) καὶ πτηνῶν: Στὸν Κάνθαρο (τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα θυμίζει τὸ κολεόπτερο *κάνθαρος*, τὸ συνδεόμενο μὲ τὴ *σίλφη* στὸν Ἀριστοτέλη, ὅπως ἀναφέρουμε κατωτ. στὴ σημ. στὸ F17), στὸν Κράτητα (*Ψῆνες*, δηλ. σκνίπες, καὶ *Βάτραχοι*, ἴσως καὶ *Ὄρνιθες*) καὶ στὸν Ἀριστοφάνη (*Βάτραχοι*, *Ὄρνιθες*, *Σφῆκες*), ἀλλὰ καὶ στὸν Μένιππο ἀπὸ τὰ Γάδαρα (ποὺ ἀναφέραμε καὶ παραπάνω, καὶ ποὺ εἶναι γνωστὸς ὡς καινοτόμος σὲ ὕφος καὶ μορφὴ τῶν ἔργων του). Πιὸ πιθανὴ κύρια πηγὴ τοῦ Σώπατρου φαί-

177. Βλ. κατωτ. καὶ ΣΣ σχόλ. στὰ χωρία. Ἀξίζει νὰ προσεχθεῖ τὸ χωρίο 4, 158a τοῦ Ἀθήναιου (λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ ἀπόσπ. 1 τοῦ Σώπατρου), κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ *Σώφιλος ὁ κωμωιδιοποιός* (ποιητὴς τῆς Μέσης κωμωδίας) γράφει ὅτι *τραγικὸν ἡ φακῆ 'σθ', ἧς φασὶν (ἡ φακῆ 'στιν, ἧς καί φασιν* corr. Meineke, scr. Kock) *Ἀγάθαρχόν ποτε | γεγραφέναι ῥοφοῦντ' Ὀρέστην τῆς νόσου πεπαυμένον*, συνδέοντας ἔτσι *τὴν φακῆν* μὲ τὸν μύθο τοῦ *Ὀρέστου* σὲ κωμωδία καὶ ἐμπνέοντας πιθανῶς τὸν Σώπατρο, πολὺ περισσότερο ποὺ στὰ ἀμέσως ἑπόμενα ὁ Ἀθήναιος συνδέει τὴ φακῆ καὶ μὲ τὴ Στωικὴ διδασκαλία: *στωϊκὸν δὲ δόγμα ἐστὶν ὅτι τε πάντα εὖ ποιήσει ὁ σοφὸς καὶ φακῆν φρονίμως ἀρτύσει. διὸ καὶ Τίμων ὁ Φλειάσιος ἔφη "καὶ Ζηνώνειόν γε φακῆν ἔψειν ὃς μὴ φρονίμως μεμάθηκεν". ὡς οὐκ ἄλλως δυναμένης ἑψηθῆναι φακῆς, εἰ μὴ κατὰ τὴν Ζηνώνειον ὑφήγησιν, ὃς ἔφη· "Εἰς δὲ φακῆν ἔμβαλλε δυωδέκατον κοριάννου"*. Ἐπίδραση τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζήνωνα καὶ τῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν του μποροῦμε ἔτσι νὰ ὑποθέσουμε καὶ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σώπατρου *Φακῆ*, παράλληλα πρὸς τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἡγήμονα. Ὁ *Τίμων ὁ Φλειάσιος* (περ. 320-230 π.Χ., ἑπομένως περίπου σύγχρονος ἢ λίγο νεώτερος τοῦ Σωπάτρου) γράφει καὶ *Σίλλους*: σατιρικὰ ποιήματα σὲ τρία βιβλία μὲ μέτρο δακτυλικὸ ἑξάμετρο, καὶ *Ἰνδαλμούς*: σὲ ἐλεγειακὸ μέτρο μὲ φιλοσοφικὸ περιεχόμενο (βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 930 κἑ.), ἀλλὰ καὶ τραγωδίες, σατυρικὰ δράματα κ.ἄ. (βλ. *OCD* σ.λ.). Καὶ ὁ Τίμων δὲν ἀποτελεῖ ἰδιότυπη περίπτωση κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους.

νονται οἱ *Σφῆκες* τοῦ Ἀριστοφάνη, καθώς, ὅπως σημειώνεται καὶ στὶς ἀρχαῖες ὑποθέσεις, *ἐπὶ τέλει τοῦ δράματος ὁ γέρων ἐπὶ δεῖπνον καλεῖται, καὶ ἐπὶ ὕβριν τρέπεται, καὶ κρίνει αὐτὸν ὕβρεως ἀρτόπωλις· ὁ δὲ γέρων πρὸς αὐλὸν καὶ ὄρχησιν τρέπεται καὶ γελωτοποιεῖ τὸ δρᾶμα*[178]. (στ΄) Ὁ *Φυσιολόγος* (F20-21) φαίνεται νὰ ὑποδηλώνει τὸν σοφολογιώτατον ἀλαζόνα, μὲ χαρακτηριστικὸ ἴσως παράδειγμα τὸν Σωκράτη στὴν Ἀριστοφανικὴ κωμωδία *Νεφέλαι* καὶ πηγὲς ἀναγόμενες στὸν *Σικελικὸν μῖμον*[179]. Ὁ ὅρος, ποὺ σημαίνει αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἐξετάζει τὰ φυσικὰ αἴτια καὶ φαινόμενα, χρησιμοποιεῖται κυρίως γιὰ τοὺς προσωκρατικοὺς φιλοσόφους. Ὁ μαθητὴς ὅμως τοῦ ἱδρυτῆ τῆς Στοᾶς *Κλεάνθης*, φιλόσοφος καὶ ποιητὴς ὁ ἴδιος, γράφει ἔργο *Περὶ τῆς Ζήνωνος φυσιολογίας*[180]. Καὶ ὁ *Καταψευδόμενος* τοῦ *Σωσιπάτρου*, *μάγειρος* ὄντας, *περὶ φύσεως κατεῖχε πάντας τοὺς λόγους* | (…), *περὶ τῶν μετεώρων, τάς τε τῶν ἄστρων δύσεις* | *καὶ τὰς ἐπιτολὰς* κ.ἄ. πολλά· ἀλλὰ καὶ ἄλλων ποιητῶν οἱ μάγειροι ἐμφανίζονται στὸν Ἀθήναιο νὰ διδάσκουν τοὺς μαθητές τους πολλὰ καὶ διάφορα, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ χαρακτηρίζονται *σοφισταί* ἢ καὶ *φυσιολόγοι*, τόσο στὸ σχετικὸ μὲ τὸ ἀνωτ. ἀπόσπ. περικείμενο (μὲ ἀξιοσημείωτες ἀναφορὲς σὲ ἔργα τοῦ *Ποσειδίππου*, τοῦ *Ἀλέξιδος* καὶ τοῦ *Εὔφρονος*) ὅσο καὶ στὸ 3, 101 κἑ., ὅπου ὁ *παρὰ Δαμοξένωι τῶι κωμωιδιοποιῶι* μάγειρος *ἐν Συντρόφοις φησίν· Ἐπικούρου δέ με* | *ὁρᾶις μαθητὴν ὄντα τοῦ σοφοῦ* (…) | *μάγειρος ἦν κἀκεῖνος* κ.τ.τ., ποὺ φαίνεται νὰ γνωρίζει *ὁ παρὰ Σωσιπάτρωι μάγειρος ἐν Καταψευδομένωι*[181]. Τὸ ἀπόσπ. (F20) τοῦ *Φυσιολόγου* ἀναφέρεται σὲ κατάλληλα

178. Γιὰ τὸ τελευταῖο χωρίο βλ. F. W. Hall – W. M. Geldart, *Aristophanis Comoediae*, I (Oxonii 1906[2] / 1967: OCT), *Σφῆκες*: «Ὑποθέσεις» Ι. στ. 21-24. Ἂς σημειωθεῖ ὁ ἐπαναλαμβανόμενος ὅρος *δρᾶμα* καὶ κυρίως ἡ φράση *γελωτοποιεῖ τὸ δρᾶμα*, γιὰ κωμωδία. Ἂς σημειωθεῖ ἐπίσης ὅτι ἡ ἀκουστικὴ –ἴσως δὲ καὶ ἐτυμολογικὴ– συγγένεια *σίλφης* καὶ *σιλφίου* ἀφήνει πολλὲς δυνατότητες γιὰ κωμικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ θέματος, ὅπως ἡ ἀνάμειξη χυμοῦ ἀπηγάνου μὲ *σίλφιον ὄξος* (ἡ φράση στὸν Ἀριστοφ., *Ὄρν.* 534, βλ. καὶ τὸ ὅλο ἀπόσπ. 518-38), ἢ τὸ παίγνιο μὲ τοὺς *σιλφομάχους* (= *ζυγιστὲς σιλφίου* καὶ *σιλφομάχους*, δηλαδὴ κυνηγοὺς *σιλφῶν*). Καὶ μόνη ἡ ἐπιλογὴ τοῦ τίτλου φαίνεται νὰ ὑποδηλώνει ἀξιοσημείωτη εὑρηματικότητα τοῦ Σώπατρου.

179. Βλ. Olivieri *FCGM* II 40 καὶ F. Cornford *Ἡ Ἀττικὴ Κωμωδία* (μτφρ. Λ. Ζενάκου, Ἀθήνα 1988) 189 μὲ σημ. 3, πβ. Ξυδᾶ *ΣΣ* 92 (μὲ τὶς σημ.). Βλ. ἐπίσης κατωτ. σημ. στὸ χωρίο. Γιὰ τὴ σημασία τῶν λέξεων *φυσιολογέω*, *φυσιολογία*, *φυσιολόγος* βλ. LSJ[9] καὶ LSK σ.λλ. (καὶ κατωτ.).

180. Γιὰ τὸν Κλεάνθη (331-232 π.Χ.) βλ. συνοπτικὰ *OCD* σ.λ. (μὲ βιβλιογραφία), Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 933 κἑ. (γιὰ τὸν Ὕμνο του στὸν Δία), East. – Knox *ΙΑΕΛ*[2] 827 καὶ 1055-56 (μὲ νεώτερη βιβλιογραφία). Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. 176 (γιὰ τοὺς σχετικοὺς στίχους τοῦ Ποσείδιππου). Ἂς σημειωθεῖ ὅτι ὁ μαθητὴς τοῦ Κλεάνθη *Χρύσιππος* γράφει ἔργο *Περὶ τῶν ἀρχαίων φυσιολόγων*.

181. Βλ. Ἀθήν. 9, 376e κἑ. καὶ 3, 101 κἑ., καὶ κατωτ. σχόλια στὸ 10b F1. Βλ. ἐπίσης

ψημένη μήτρα χοιρινὴ μὲ καυτερὸ ἁλατόξιδο ἐντός της. Ὁ σοφολογιώτατος ἀλαζόνας μάγειρος ποὺ *φυσιολογεῖ* φαίνεται νά 'ναι καὶ ἐδῶ ὁ πρωταγωνιστής. Ἡ παρωδία ὅμως τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Ζήνωνα δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ. (ζ΄) Ἔργα μὲ τὸν τίτλο *Καταψευδόμενος* ἔχουν συνθέσει καὶ οἱ *Ἄλεξις*, *Φιλήμων*, *Μένανδρος*[182]. Ἡ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν τεσσάρων ὁμότιτλων ἔργων εἶναι ἀδύνατο νὰ καθοριστεῖ μὲ βεβαιότητα. Ὁ *Ἄλεξις* (περ. 375 - περ. 275) εἶναι ποιητὴς τῆς Μέσης καὶ τῆς Νέας κωμωδίας, ὁ *Φιλήμων* (368/60-267/3 π.Χ.) σηματοδοτεῖ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ Μέση στὴ Νέα κωμωδία (στὴν ὁποία ἐντάσσονται ὅλα σχεδὸν τὰ ἔργα του), ὁ Μένανδρος (342/1-293/89 π.Χ.) εἶναι ὁ κορυφαῖος ἐκπρόσωπος τῆς Νέας κωμωδίας. Ὁ Σωσίπατρος φαίνεται νὰ βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὸν Φιλήμονα. Ἂν ταυτίζεται μὲ τὸν Σώπατρο, ἡ συνολικὴ εἰκόνα Σώπατρου/Σωσίπατρου σηματοδοτεῖ κι αὐτὴ κατὰ ἕνα μέρος τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ Μέση στὴ Νέα κωμωδία καὶ κατὰ ἕνα ἄλλο μέρος τὴν πορεία πρὸς τοὺς νέους ποιητικοὺς τρόπους ἔκφρασης τῶν πρώτων δεκαετιῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς περιόδου.

Οἱ ἐνδείξεις γιὰ τὴν ταύτιση *Σωπάτρου*/*Σωσιπάτρου*[183] φαίνονται –ἐκ πρώτης ὄψεως τουλάχιστον– ἰσχυρές, ἢ ἔστω μὴ ἀμελητέες. Τὸ *Σώπατρος* μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ βραχύτερο τύπο τοῦ *Σωσίπατρος*· ἡ ἐτυμολογικὴ συσχέτιση τῶν δύο δὲν εἶναι ἀπίθανη, κι ἡ συνεπτυγμένη μορφὴ ὀνομάτων εἶναι –μέχρι καὶ σήμερα– συχνή. Ἡ ἐποχή τους δὲν ἀποκλείεται νὰ συμπίπτει· οἱ χρονολογικὲς ἐνδείξεις δὲν ὁδηγοῦν μὲ βεβαιότητα στὴν ὑπόθεση δύο διαδοχικῶν ποιητῶν (ἡ περίπτωση τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῆς *Ὀδυσσείας* εἶναι ἄκρως διαφωτιστική). Ὁ Ἀθήναιος στὴ μοναδικὴ σχετική του μνεία ἀναφέρει τὸν Σωσίπατρο χωρὶς δηλωτικὸ καταγωγῆς ἢ ποιητικῆς ἰδιότητας ἐπίθετο. Οἱ ἀντενδείξεις, γιὰ τὴ γλώσσα τῶν *φλυακογράφων* καὶ γιὰ τὴ μὴ εἰδολογικὴ ταύτιση τοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σωσίπατρου σωζόμενου ἀποσπάσματος καὶ τῶν χωρίων τοῦ Σώπατρου, δὲν φαίνονται ἀνερμήνευτες, ἀκριβῶς γιατὶ βρισκόμαστε στὴ μεταβατικὴ περίοδο

τὸ κεφ. "Comedy and the Philosophers" στὸν Webster ὅ.π. (σημ. 176) 110-13 (καὶ ἑπόμενα). Ἂς σημειωθεῖ ἰδιαίτερα ἡ ἐμπλοκὴ τοῦ *Ποσειδίππου* στὸ F1 τοῦ *Ἑρμείου τοῦ Κουριέως* (βλ. ἄνωτ., μὲ σημ. 161), στὸ F6 (βλ. ἄνωτ. § β΄ μὲ σημ. 176) καὶ στὰ ἐδῶ F20-21 τοῦ *Σωπάτρου τοῦ Παφίου* καὶ στὸ F1 τοῦ *Σωσιπάτρου* (βλ. καὶ κατωτ. τὰ σχετικὰ σχόλια).

182. Βλ. κατωτ. σημ. στὸ 10b F1 (τίτλος), καὶ Webster ὅ.π. (σημ. 176), κυρίως 37 κἑ. (γιὰ τοὺς τρεῖς).

183. Βλ. ΣΣ 3 κἑ. (ὅπου καὶ παρουσίαση τῆς ἀντίθετης ἄποψης, μὲ παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία) καὶ 106. Οἱ ἀμφιβολίες παραμένουν, γι' αὐτὸ καὶ ἐκδώσαμε τὰ χωρία τοῦ Σώπατρου καὶ τοῦ Σωσίπατρου μὲ τὴν ἀρίθμηση 10a καὶ 10b ἀντίστοιχα. Ἡ ἀναλυτικὴ ἔρευνα τοῦ Δ. Σταμάτη (*Σωσίπ.*) ἐνισχύει σημαντικὰ τὴν ὑπόθεση δύο διαφορετικῶν ποιητῶν· μὰ τὰ *φαινόμενα*, ὡς γνωστόν, συχνὰ ἀπατοῦν.

ἀπὸ τὴ Μέση στὴ Νέα κωμωδία καὶ ἀπὸ τὴν Κλασικὴ στὴν Ἀλεξανδρινὴ ἐποχή. Ἀντίθετα, ὁ *Σώπατρος ὁ Πάφιος* προβάλλει μέσα ἀπὸ τοὺς λίγους σωζόμενους στίχους του ὡς προσωπικότητα πολύπλευρη καὶ δημιουργική. Δέχεται ποικίλες ἐπιδράσεις, ἴσως γιατὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κύπρο καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια περνᾶ –ὅπως κι ἄλλοι σύγχρονοι ἢ μὴ συμπατριῶτες του– κάποια περίοδο τῆς ζωῆς του στὴν Ἀθήνα, κι ἐκφράζεται μὲ ποικίλους τρόπους, ἀσκώντας πιθανῶς μὲ τὴ σειρά του ἐπίδραση σημαντικὴ σὲ ἄλλους. Οὔτε κι εἶναι ὁ μόνος, ὅπως εἴδαμε παραπάνω, ποιητὴς τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου ποὺ καταπιάνεται μὲ ποικίλα εἴδη τοῦ λόγου καὶ ἐκφράζεται ποικιλότροπα. Οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Ἀθήναιου καὶ τοῦ ἀρχαίου λεξικογράφου φαίνεται νὰ ἀνταποκρίνονται πλήρως στὰ πράγματα: *παρωιδὸς* καὶ *φλυακογράφος* καὶ –ἴσως– *κωμικὸς* ποιητής, τὸ τέκνο τῆς Κυπριακῆς Πάφου θέτει τὴ δική του σφραγίδα στὴν τέχνη τοῦ λόγου καὶ μένει ἀθάνατος. Δὲν ἦταν ποτὲ εὔκολο τὸ ἅλμα ἀπὸ τὴν ἀνωνυμία στὴ δόξα γιὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἀπομακρυσμένου καὶ συχνὰ ἀπόμακρου νησιοῦ τῆς Ἀφροδίτης[184]. Γι' αὐτὸν τὸν πρόσθετο λόγο ἡ περίπτωση τοῦ *Σωπάτρου τοῦ Παφίου* καὶ τῶν ἄλλων Κυπρίων πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς ἀρχαιότητας ποὺ ἔσπασαν τὸ φράγμα τῆς ἀνωνυμίας χρήζει ἰδιαίτερης συμπάθειας καὶ προσοχῆς καὶ μελέτης.

184. Δίκαιο εἶναι τὸ παράπονο καὶ εὔλογη ἡ ὑπερηφάνεια τοῦ μεγάλου Κύπριου ποιητῆ Κώστα Μόντη [«Ἕλληνες ποιητές», *Συμπλήρωμα τῶν Στιγμῶν* (1960): *Ἅπαντα*, Α΄. *Ποίηση*, Λευκωσία 1987 (Ἵδρυμα Ἀναστάσιου Γ. Λεβέντη), 456]: «Ἐλάχιστοι μᾶς διαβάζουν, | ἐλάχιστοι ξέρουν τὴ γλώσσα μας, | μένουμε ἀδικαίωτοι κι' ἀχειροκρότητοι | σ' αὐτὴ τὴ μακρυνὴ γωνιά, | ὅμως ἀντισταθμίζει ποὺ γράφουμε Ἑλληνικά».



[Εικ. 33] Αφροδιτη με Φτερωτο Ερωτα στο Αριστερο Χερι,
Περιτεχνο Στεμμα, Χιτωνα και Μανδυα
(Ἀσβεστολιθικὸ ἄγαλμα ἀπὸ τοὺς *Γόλγους*, περ. 330-320 π.Χ.
AnAC 341 / *ΕΘΗρΑΚ 154*)

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

1. ΚΙΝΥΡΑΣ

T1

Hom. Λ 19-28

Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν,
τόν ποτέ οἱ Κινύρης δῶκε ξεινήϊον εἶναι. (20)
πεύθετο γὰρ Κύπρονδε μέγα κλέος, οὕνεκ' Ἀχαιοὶ
ἐς Τροίην νήεσσιν ἀναπλεύσεσθαι ἔμελλον·
τοὔνεκά οἱ τὸν δῶκε χαριζόμενος βασιλῆϊ.
τοῦ δ' ἤτοι δέκα οἶμοι ἔσαν μέλανος κυάνοιο,
δώδεκα δὲ χρυσοῖο καὶ εἴκοσι κασσιτέροιο· (25)
κυάνεοι δὲ δράκοντες ὀρωρέχατο προτὶ δειρὴν
τρεῖς ἑκάτερθ', ἴρισσιν ἐοικότες, ἅς τε Κρονίων
ἐν νέφεϊ στήριξε, τέρας μερόπων ἀνθρώπων.

[Vid. edd. Allen et West.] 1 (19) *ἔδυνεν* scr. West: *-ε* Monro – Allen (fort. recte) 4 (22) *ἀναπλεύσεσθαι* (prob. Monro – Allen West) et *ἀναπλεύσασθαι*, *ἀναπλέεσθαι*, *ἀποπλεύσεσθαι* codd. 6 (24) *οἶμοι* (prob. Monro – Allen) vel *οἷμοι* (prob. West, fort. recte) codd. 8 (26) *σμερδαλέοι δὲ δράκοντες ἐλειχμῶντο* Aristoph. ‖ vv.ll. *ὀρωρέχαται* et *-ετο* ‖ v.l. *ποτὶ* 9 (27) v.l. *ἑκατέρωθ'* ‖ *ἴρισσιν* (et Aristoph.), *-ισιν*, *-εσσιν* codd., *-εσσιν* Zen., *-ισι* et *-εσιν* Hesych. 10 (28) *νέφει ἐστήριξε* quidam ante Aristoph. (teste West).

T2

Schol. Hom. Λ 20a

Τόν ποτέ οἱ Κινύρης ⟨δῶκε ξεινήϊον εἶναι⟩: οὗτος Θείαντος μὲν ἦν παῖς, βασιλεὺς δὲ Κύπρου· ὃς ζάπλουτος ὢν παριόντας Ἕλληνας ἐξένισε καὶ ὑπέσχετο αὐτοῖς ἐν Ἰλίωι πέμψειν τὰ πρὸς τὸν βίον. φασὶ δὲ αὐτὸν ἀμελήσαντα ἐπικατάρατον γενέσθαι ὑπὸ Ἀγαμέμνονος· καὶ αὐτὸν μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἀναιρεθῆναι, ἐπειδήπερ ἡμιλλᾶτο αὐτῶι εἰς μουσικήν, τὰς δὲ θυγατέρας

1. ΚΙΝΥΡΑΣ

T1

῎Ομ. Λ 19-28

Τὸν θώρακα στὸ στῆθος γύρω ὕστερα φοροῦσε (ὁ ᾽Αγαμέμνων),
ποὺ κάποτε σὲ τοῦτον ὁ Κινύρας ἔδωσε χάρισμα φίλου νά ᾽ναι.
Γιατὶ μάθαινε στὴν Κύπρο τὴ φήμη τὴ μεγάλη, πὼς οἱ ᾽Αχαιοὶ
στὴν Τροία μὲ τὰ καράβια νὰ πλεύσουν ἔμελλαν·
γιὰ τοῦτο τοῦ τὸν ἔδωκε, τοῦ βασιλιᾶ τὴν εὔνοια ζητώντας.
Αὐτὸς στ᾽ ἀλήθεια δέκα λουρίδες ἀπὸ μαῦρο σμάλτο εἶχε
καὶ δώδεκα ἀπὸ χρυσὸ κι ἀπὸ κασσίτερο εἴκοσι.
Σμάλτινα φίδια ὑψώνονταν πρὸς τὸν λαιμὸ
ἀπὸ τὴν καθεμιὰ μεριά του τρία, μὲ τὸ οὐράνιο μοιάζοντας τὸ τόξο,
ποὺ ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου
στὸ νέφος μέσα στήριξε, γιὰ τοὺς θνητοὺς σημάδι ἀνθρώπους.

[Στὴ μοναδικὴ αὐτὴ ἐμφάνισή του στὸν ῎Ομηρο ὁ Κινύρας ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ ὡς γνωστότατο πρόσωπο, καθὼς ἀπουσιάζει ἀκόμα καὶ τὸ πατρώνυμό του (βλ. καὶ ἀνωτ. 80-81 κἑ., μὲ σημ. 14). Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ μοναδικὴ ἀναφορὰ τῆς *᾽Ιλιάδος* στὴν Κύπρο, κατ᾽ ἀντίθεση μὲ τὴν *᾽Οδύσσειαν*, ὅπου οἱ ἀναφορὲς πληθαίνουν, μὲ πιὸ σημαντικὴ τὴ σκηνὴ καλλωπισμοῦ τῆς ᾽Αφροδίτης στὸ θ 362 κἑ. (βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 108-9 καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 3 σ.λ. *Κύπρονδε*).]

T2

Σχόλ. ῾Ομ. Λ 20a

Ποὺ κάποτε σὲ τοῦτον ὁ Κινύρας ⟨ἔδωσε χάρισμα φίλου νά ᾽ναι⟩:
τοῦτος ἦταν γιὸς τοῦ Θείαντα καὶ βασιλιὰς τῆς Κύπρου· αὐτὸς ὄντας πάμπλουτος φιλοξένησε τοὺς ῞Ελληνες ποὺ περνοῦσαν (ἀπὸ ἐκεῖ) καὶ τοὺς ὑποσχέθηκε νὰ στείλει στὴν Τροία προμήθειες. Καὶ λὲν πώς, ἐπειδὴ ἀθέτησε τὶς ὑποσχέσεις του, τὸν καταράστηκε ὁ ᾽Αγαμέμνονας· καὶ πὼς αὐτὸς σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν ᾽Απόλλωνα, γιατὶ

αὐτοῦ πεντήκοντα οὔσας ἁλέσθαι εἰς θάλασσαν καὶ εἰς ἀλκυόνας μεταβληθῆναι.

[Vid. ed. Erbse, cum siglis.] 2 *θείαντος* T, it. Erbse coll. T3.2 infra: *βίαντος* b ‖ *ὃς ζάπλουτος* T: *ζάπλουτος δὲ* b 3 *τοὺς* ante *Ἕλλ.* E^4 4-5 *ἐπικατάρατον γενέσθαι* T: *τῶν ὑποσχέσεων καταραθῆναι* b 5 *αὐτὸν* b: *ἀστὸν* T 6 *ἐπειδήπερ* T: *ἐπείπερ* b 7 *ἁλέσθαι* b (BCE^3E^4), it. Erbse coll. T3.8 infra: *ἅλλεσθαι* T ‖ *καὶ εἰς ἀλκυόνας μεταβληθῆναι* T (om. b).

T3

Eust. in Λ 20-23

(vers. 20) *Ὅτι ὁ Κινύρας κοινῶς ἢ καθ' Ὅμηρον Ἰωνικῶς ὁ Κινύρης Θείαντος ἦν κατά τινας παῖς, βασιλεὺς Κύπρου ζάπλουτος, ὃς παριόντας τοὺς Ἀχαιοὺς ἐξένισεν, ὑποσχόμενος καὶ ἐν Ἰλίῳ πέμψειν τὰ ἀναγκαῖα. φασὶ δὲ αὐτὸν ἀμελήσαντα ἐπικατάρατον γενέσθαι ὑπὸ Ἀγαμέμνονος· καὶ αὐτὸν μὲν ἀπολωλέναι ὠιδικῶς ἁμιλλώμενον τῶι Ἀπόλλωνι ὡς οἷα μουσικῆς τεχνίτην· διὸ καὶ Κινύρης ἐκλήθη παρωνύμως τῆι κινύραι· τὰς δὲ θυγατέρας αὐτοῦ πεντήκοντα οὔσας ἁλέσθαι εἰς θάλασσαν καὶ εἰς ἀλκυόνας μεταπεσεῖν. ἄλλοι δέ φασιν αὐτόν, ἐν Πάφωι ὀμόσαντα Μενελάωι πέμψειν πεντήκοντα ναῦς, μίαν μόνην ἀποστεῖλαι, τὰς δὲ λοιπὰς ἐκ γῆς πλάσαντα πέμψαι καὶ γηίνους ἄνδρας ἐν αὐταῖς, καὶ οὕτω σοφίσασθαι τὸν ὅρκον, ὀστρακίνωι στόλωι δεξιωσάμενον. παραπηκτέον δὲ τῆι εἰρημένηι Κυπριακῆι ξενίαι τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν Δηλιακήν, ἣν καὶ ὁ Λυκόφρων ἱστορεῖ, πάνυ λαμπροτέραν οὖσαν τῆς ἐν Κύπρωι· αὕτη μὲν γὰρ εἰσάπαξ γέγονεν, ὁ δὲ ἐν τῆι Δήλωι ξενίσας τὸ Πανελλήνιον οὐκ ἠρκέσθη δαψιλευσάμενος οἴκοι τὰ εἰς τὸν ξένιον ἐπὶ μετρίωι καιρῶι, ἀλλ' ἤθελε παρακατασχεῖν τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ εἰς δέκα περιπλομένους ἐνιαυτοὺς καὶ διδόναι ὡς οἷον ἔκ τινος θαλάσσης ἀντλεῖν τὸν ἐκείνου πολύρρουν πλοῦτον ἡσυχῆι μένοντας. κατὰ δέ τινας καὶ ἐς αὐτὴν Τροίαν τὸ τοιοῦτον ἐκείνοις ζωογόνον ῥεῦμα μετωχέτευσε, δοὺς αὐτοῖς τὰς θυγατέρας, τὴν Οἰνώ, τὴν Σπερμὼ καὶ τὴν Ἐλαΐδα, ὧν ἦσαν τρόφιμοι τὸ πᾶν στράτευμα, δυναμένων χορηγεῖν τεραστίως τὰ τρέφοντα, ὡς ὁ μῦθός φησιν.*

(vers. 21) *Ἰστέον δὲ ὅτι οὐ φαίνεται εἰδὼς Ὅμηρος ξενίαν Κινύρου, ἀλλὰ σέβας μόνον τὸ ἐξ ἀκοῆς. πεύθετο γάρ, φησι, Κύπρονδε μέγα κλέος καὶ ἑξῆς. οἷα δὲ ἡ Κύπρος εἰς πλοῦτον καὶ λοιπὴν εὐδαιμονίαν, αἱ ἱστορίαι δηλοῦσιν. ὅτι δὲ καὶ Ἄμα-*

τὸν ἀνταγωνιζόταν στὴ μουσική, καὶ οἱ θυγατέρες του, ποὺ ἦταν πενήντα, πήδηξαν στὴ θάλασσα καὶ μεταμορφώθηκαν σὲ ἀλκυόνες.

[Ἡ μαρτυρία ὅτι ὁ Κινύρας σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα ἐπειδὴ τὸν ἀνταγωνιζόταν *εἰς μουσικήν* (ἀνωτ. στ. 5-6, βλ. καὶ κατωτ. T3.5-7, πβ. T5.4-6 καὶ T4.4-5) ἐνισχύει σημαντικὰ τὴν ἄποψη γιὰ ἄμεση σχέση του μὲ τὴν ποίηση (βλ. ἀνωτ. σελ. 74-6 καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. T2.6, T3.7, T4.3 [15]. Ἡ γραφὴ *βίαντος* (b) ὀφείλεται προφανῶς σὲ παραφθορά: βλ. καὶ κατωτ. T3.2, πβ. T7.14.]

T3

Εὐστ. στὸ Λ 20-23

(στ. 20) Ὅτι ὁ *Κινύρας* σύμφωνα μὲ τὸν κοινὸ τύπο τοῦ ὀνόματος ἢ ὁ *Κινύρης* κατὰ τὸν Ὅμηρο στὴν Ἰωνικὴ ἦταν κατὰ μερικοὺς γιὸς τοῦ Θείαντα, βασιλιὰς τῆς Κύπρου πάμπλουτος, ὁ ὁποῖος φιλοξένησε τοὺς Ἀχαιοὺς ποὺ περνοῦσαν, δίνοντάς τους τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ στείλει καὶ στὴν Τροία τὶς ἀπαραίτητες προμήθειες. Καὶ λένε πὼς ἐπειδὴ αὐτὸς ἀδιαφόρησε τὸν καταράστηκε ὁ Ἀγαμέμνονας· καὶ πὼς αὐτὸς πέθανε καθὼς ἀνταγωνιζόταν στὸ τραγούδι μὲ τὸν Ἀπόλλωνα ὡς τεχνίτης μουσικῆς· γι᾽ αὐτὸ καὶ ἀποκλήθηκε Κινύρας ἀπὸ τὴν *κινύρα*· καὶ πὼς οἱ θυγατέρες του, οἱ ὁποῖες ἦταν πενήντα, πήδηξαν στὴ θάλασσα καὶ μεταμορφώθηκαν σὲ ἀλκυόνες. Ἄλλοι πάλι λένε πὼς αὐτός, ἐνῶ ἔδωσε στὴν Πάφο ὅρκο στὸν Μενέλαο ὅτι θὰ στείλει πενήντα πλοῖα, ἀπέστειλε ἕνα μόνο, ἔστειλε δὲ τὰ ὑπόλοιπα ἀφοῦ τὰ ἔπλασε ἀπὸ πηλὸ καὶ ἔβαλε μέσα σ᾽ αὐτὰ πήλινους ἄντρες, κι ἔτσι ἐπιδέξια μὲ πήλινο στόλο σοφίστηκε νὰ σεβαστεῖ τὸν ὅρκο του. Στὴν προειρημένη Κυπριακὴ φιλοξενία τῶν Ἀχαιῶν πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ Δηλιακή, τὴν ὁποία ἐξιστορεῖ καὶ ὁ Λυκόφρων, κι εἶναι πολὺ πιὸ λαμπρὴ ἀπὸ τὴ φιλοξενία στὴν Κύπρο· γιατὶ αὐτὴ μὲν ἔχει γίνει ἐφάπαξ, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ φιλοξένησε στὴ Δῆλο τὸ Πανελλήνιο δὲν ἀρκέστηκε νὰ ἐπιδαψιλεύσει στὸ σπίτι του τὴν πρέπουσα φιλοξενία γιὰ ἀρκετὸ καιρό, ἀλλὰ ἤθελε νὰ κρατήσει κοντά του τοὺς Ἀχαιοὺς μέχρι νὰ περάσουν δέκα χρόνια καὶ νὰ τοὺς δώσει τὴ δυνατότητα σὰν ἀπὸ μιὰ θάλασσα νὰ ἀντλοῦν τὸν ἀνεξάντλητο πλοῦτο του μένοντας ἥσυχοι. Κατὰ κάποιους μάλιστα καὶ στὴν ἴδια τὴν Τροία διοχέτευσε σ᾽ ἐκείνους αὐτὴ τὴ ζωογόνα πηγή, δίνοντάς τους τὶς θυγατέρες του Οἰνώ, Σπερμὼ καὶ Ἐλαΐδα, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τρεφόταν τὸ ὅλο στράτευμα, καθὼς εἶχαν τὴ δύναμη νὰ χορηγοῦν σὲ τεράστιες ποσότητες τὰ τρόφιμα, ὅπως λέει ὁ μύθος.

(στ. 21) Πρέπει ὅμως νὰ ἔχει κανεὶς ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν

σις πρῶτος ἀνθρώπων Κύπρον κατεστρέψατο εἰς φόρου ἀπαγωγήν, Ἡρόδοτος (2.182.2) *ἱστορεῖ, ἐξ οὗ ἔστι νοῆσαι καὶ ὅτι ὁ Κινύρης Ἰωνικῆς διαλέκτου ἐστίν, ἐπεὶ καὶ ὁ Κυματίας ποταμὸς Κυματίης παρ' ἐκείνοι* (2.111.1) *εἴρηται. καὶ ταῦτα μὲν τοιαῦτα.*

(vers. 23) *Ὅμηρος δέ φησιν ὅτι ὁ Κινύρης θώρακα ἔδωκε τῶι βασιλεῖ ξεινήϊον εἶναι· πεύθετο γὰρ Κύπρονδε μέγα κλέος, οὕνεκ' Ἀχαιοὶ εἰς Τροίην νήεσσιν ἀναπλεύσεσθαι ἔμελλον· τοὔνεκά οἱ τόν, ἤγουν τοῦτον, δῶκε χαριζόμενος βασιλῆϊ, καὶ δώροις οὕτως οἰκειούμενος τὴν Ἑλληνικὴν φιλίαν καὶ οὐ δήπου διδοὺς εἰς ποινὴν ἀστρατείας, ὡς ὁ τῶι Ἀγαμέμνονι ὑποτελῶν Σικυώνιος Ἐχέπωλος τὴν ὑμνουμένην Αἴθην τὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος ἵππον ἐξ ἀνάγκης αὐτῶι ὡς οἰκείωι βασιλεῖ δέδωκεν, ἵνα μὴ στρατεύσηται.*

[Vid. ed. van der Valk.] Ad vv. 7-8 *διὸ καὶ Κινύρης – τῆι κινύραι* cf. Suid. s.v. *Κινύρας· ὄνομα κύριον* cum adnot. editionis Gaisford – Bernhardy ad loc.: "quae sequebantur, *Θείαντος παῖς, βασιλέως Κύπρου, ζάπλουτος· ὃν φασιν ἁμιλλώμενον τῶι Ἀπόλλωνι, ὡς οἷα μουσικῆς τεχνίτην, ἀπολωλέναι· διὸ καὶ Κινύρας ἐκλήθη παρωνύμως τῆι κινύραι*: delevi".

[Εικ. 34] Πηλινα Ειδωλια Πλοιων
(*Ἀμαθοῦς* [Κυπροαρχαϊκὴ περίοδος], *AnAC* 253 [δεξιά] καὶ 254)

T4

Pind. *Pyth.* 2.13-17 (24-31)

Ἄλλοις δέ τις ἐτέλεσσεν ἄλλος ἀνὴρ
εὐαχέα βασιλεῦσιν ὕμνον ἄποιν' ἀρετᾶς.
κελαδέοντι μὲν ἀμφὶ Κινύραν πολλάκις [15]
φᾶμαι Κυπρίων, τὸν ὁ χρυσοχαῖτα προφρόνως ἐφίλησ' Ἀπόλλων,
ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας.

[Vid. ed. Bowra, cum siglis; vid. etiam ed. Snell – Maehler.] 1 (13) *ἐτέλεσσεν* V: *ἐτέλεσεν* CDEG 2 (14) *εὐαυχέα* DG ‖ *ἀρετῆς* DG 4 (16) *φῆμαι* D ‖ *χρυσοχαίτας* vett., corr. Mosch.

φαίνεται νὰ γνωρίζει φιλοξενία τοῦ Κ ι ν ύ ρ α, ἀλλὰ μόνο τὴ μεγάλη ἐντύπωση ἀπὸ τὸ ἄκουσμα τῆς ἐκστρατείας. Γιατὶ μάθαινε, λέει, στὴν Κύπρο τὴ μεγάλη φήμη, καὶ ἐξῆς. Πόσο ὀνομαστή, πάλι, ἦταν ἡ Κύπρος γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἄλλη εὐδαιμονία, τὸ δηλώνουν οἱ ἱστορίες. Ὅτι δὲ καὶ ὁ Ἄμασις πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὴν Κύπρο, τὸ ἐξιστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶναι δυνατὸ νὰ ἀντιληφθεῖ κανεὶς ὅτι ὁ τύπος *Κ ι ν ύ ρ η ς* εἶναι τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κυματίας ποταμὸς *Κυματίης* ἀπὸ ἐκεῖνον ἔχει ἀποκληθεῖ. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔτσι ἔχουν.

(στ. 23). Ὁ δὲ Ὅμηρος λέει ὅτι ὁ Κ ι ν ύ ρ α ς ἔδωσε στὸν βασιλιὰ θώρακα χάρισμα φίλου νά ’ναι· γιατὶ μάθαινε στὴν Κύπρο τὴ μεγάλη φήμη, πὼς οἱ Ἀχαιοὶ στὴν Τροία μὲ τὰ καράβια ἔμελλαν νὰ πλεύσουν· γιὰ τοῦτο τοῦ *τόν* ἔδωκε, δηλαδὴ *τοῦτον* (τὸν θώρακα), τοῦ βασιλιᾶ τὴν εὔνοια ζητώντας, καὶ μὲ δῶρα ἔτσι προσπαθοῦσε νὰ κερδίσει τὴν Ἑλληνικὴ φιλία· δὲν τὸν ἔδωσε λοιπὸν σὰν ἀντάλλαγμα γιὰ τὴ μὴ συμμετοχή του στὴν ἐκστρατεία, ὅπως ὁ Σικυώνιος Ἐχέπωλος ὁ ὑποτελὴς στὸν Ἀγαμέμνονα τὴν ξακουστὴ Αἴθη τὴ φοράδα τοῦ Ἀγαμέμνονα ἔχει δώσει ἐξ ἀνάγκης σ’ αὐτὸν ὡς δικό του βασιλιά, γιὰ νὰ μὴν ἐκστρατεύσει.



Τ4

Πίνδ. *Πυθ.* 2.13-17 (24-31)

Μὰ σ’ ἄλλους ἕνας ἄλλος ἄντρας ἔφτειαξε
μελωδικὸ στοὺς βασιλιάδες ὕμνο τῆς ἀρετῆς βραβεῖο.
Καὶ ἀντηχοῦν συχνὰ γιὰ τὸν Κ ι ν ύ ρ α
τὰ ἐπαινετικὰ τραγούδια τῶν Κυπρίων, ποὺ ὁ χρυσομάλλης
πρόθυμα ἀγάπησε Ἀπόλλων,
τὸν ἱερέα τὸν πιστὸ τῆς Ἀφροδίτης.

[Κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστή, ἡ ἐδῶ μνεία τοῦ Κινύρα ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ πατέρας τοῦ ὑμνουμένου Ἱέρωνα Δεινομένης εἶναι Κύπριος. Βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο, μὲ τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα.]

T5

Schol. Pind. *Pyth.* 2.31a-d (17)

Κτίλον Ἀφροδίτας· ὅτι κτίλον τὸν συνήθη καὶ εἰθισμένον τῆι χειρὶ προσηγόρευσε. καὶ αὐτὸς ὁ Πίνδαρος τὸ τιθασσεύεσθαι κτιλεύεσθαι λέγει (fr. 223 B. / 238 Sn. – M.)*· Ἔνθα ποῖμναι κτιλεύονται κάπρων λεόντων τε.* b. *ἢ οὕτως· οὐχ ὅτι ἐρώμενος Ἀπόλλωνος ὁ Κινύρας· ἀλλ' ἀγαπᾶσθαί φησιν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τὸ ἐγκωμιάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν μουσικῶν.* c. *ἄλλως· Ὅμηρος μὲν* (Γ 196, N 492) *κτίλον τὸν προηγούμενον τῆς ποίμνης κριόν· ἡ δὲ τοῦ ὀνόματος ἐτυμολογία οὐχ οὕτως ἔχει. ἔστι γὰρ παρὰ τὸ κτίσαι, ὅ ἐστι τὸ θρέψαι· ὡς αὐτὸς ὁ Πίνδαρος* (fr. 317 B. / 313 Sn. – M.)*, ἐν ἄλλοις ὀρεικτίτου συός, τοῦ ἐν ὄρει τεθραμμένου. νῦν δὲ τὸν ἱερέα.* d. *κτίλον Ἀφροδίτης οἱονεὶ σύνθρεμμα καὶ συνήθη τῆι θεῶι.*

[Vid. Schol. Pind. ed. Drachmann, cum siglis; Pind. edd. Christ, Bowra, Snell – Maehler (cum siglis).] 1 *ἀφροδίτης* D^{c}PEGQ ‖ *ὅτι* om. DGQ 3 *κτιλακεύεσθαι* E ‖ *αἳ* ante *ποῖμναι* EGQ (om. CP, et edd.; [*αἱ*] *π.* scr. Drach.) ‖ *πομένες* CP 4 *τε* post *κάπρων* F ‖ *καὶ λεόντων* sec. Schroeder Bowra (*λεόντων τε* cett.) ‖ v.l. *ἢ ὅτι* (pro *ἢ οὕτως*) 5 *αὐτόν φησιν* Q 9 *ἔστι* r, Drach.: *οὐ* codd. ‖ *ὡς* om. Q 10 *ὀρεικτίτου* DP (Schroeder, edd.): *ὀρικτίτου* codd. plerique.

T6

Clem. Alex. *Strom.* 1.21.132.1 sqq.

Καὶ ταῦτα μὲν προήχθημεν εἰπεῖν, ὅτι μάλιστα ἐν τοῖς πάνυ παλαιοῖς τοὺς τοῦ κύκλου ποιητὰς τιθέασιν. ἤδη δὲ καὶ παρ' Ἕλλησι χρησμολόγοι συχνοὶ γεγονέναι φέρονται, ὡς οἱ Βάκιδες (ὃ μὲν Βοιώτιος, ὃ δὲ Ἀρκάς), πολλὰ πολλοῖς προαγορεύσαντες. (2) *τῆι δὲ τοῦ Ἀθηναίου Ἀμφιλύτου συμβουλῆι καὶ Πεισίστρατος ἐκράτυνε τὴν τυραννίδα τὸν καιρὸν τῆς ἐπιθέσεως δηλώσαντος.* (3) *σιγάσθω γὰρ Κομήτης ὁ Κρής, Κινύρας ὁ Κύπριος, Ἄδμητος ὁ Θετταλός, Ἀρισταῖος ὁ Κυρηναῖος, Ἀμφιάραος ὁ Ἀθηναῖος, Τιμόξενος ὁ Κερκυραῖος, Δημαίνετος ὁ Φωκαεύς, Ἐπιγένης ὁ Θεσπιεύς, Νικίας ὁ Καρύστιος, Ἀρίστων ὁ Θετταλός, Διονύσιος ὁ Καρχηδόνιος, Κλεοφῶν ὁ Κορίνθιος, Ἱππώ τε ἡ Χείρωνος καὶ Βοιὼ καὶ Μαντὼ καὶ τῶν Σιβυλλῶν τὸ πλῆθος, ἡ Σαμία ἡ Κολοφωνία ἡ Κυμαία ἡ Ἐρυθραία ἡ Φυτώ ἡ Ταραξάνδρα ἡ Μακέτις ἡ Θετταλὴ ἡ*

T5

Σχόλ. Πίνδ. *Πυθ.* 2.31a-d (17)

Τὸν πιστὸν τῆς Ἀφροδίτης: διότι *κτίλον* θεωροῦσε τὸν ἀγαπητὸ καὶ χαϊδεμένο· καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πίνδαρος τὸ τιθάσευμα ἀποκαλεῖ «κτίλευμα» (ἀπόσπ. 223 Bowra): ὅπου τὰ κοπάδια τῶν κάπρων καὶ τῶν λιονταριῶν *κτιλεύονται*, δηλαδὴ ἡμερεύουν. b. Ἢ μ' αὐτὸ τὸ νόημα: ὄχι δηλαδὴ ὅτι ὁ Κινύρας καὶ ὁ Ἀπόλλωνας ἦσαν ἐραστές· ἀλλὰ λέει πὼς ὁ θεὸς τὸν ἀγαποῦσε γιατὶ τὸν ἐξυμνοῦσαν οἱ μουσικοί. c. Ἀλλιῶς: ὁ Ὅμηρος (στὸ Γ 196 καὶ στὸ Ν 492) ἀποκαλεῖ *κτίλον* τὸ κριάρι ποὺ πηγαίνει μπροστὰ ἀπὸ τὸ κοπάδι· ὅμως ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης δὲν ἔχει ἔτσι. Γιατὶ παράγεται ἀπὸ τὸ *κτίσαι* ποὺ σημαίνει τὸ *θρέψαι*· ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Πίνδαρος ὅταν σὲ ἄλλο χωρίο κάνει λόγο γιὰ «ὀρείκτιτο» ἀγριόκαπρο, ἐννοεῖ αὐτὸν ποὺ ἔχει ἀνατραφεῖ στὰ βουνά· στὴν προκειμένη περίπτωση ἀναφέρεται στὸν ἱερέα. d. *κτίλον Ἀφροδίτης*, σὰν νὰ λέμε αὐτὸν ποὺ ἀνατράφηκε καὶ κατοικοῦσε μαζὶ μὲ τὴ θεά.



[Εικ. 35] Κριος
(Ἐμπροσθότυπος ἀργυροῦ στατῆρος ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα* [Γόργου;], περ. 500-480 π.Χ. *MIKυN*)

T6

Κλήμ. Ἀλεξ. *Στρωμ.* 1.21.132.1 κἑ.

(132.1) Καὶ αὐτὰ μὲν παρακινηθήκαμε νὰ ποῦμε, γιατὶ κατ' ἐξοχὴν ἀνάμεσα στοὺς πολὺ παλαιοὺς τοποθετοῦν τοὺς ποιητὲς τοῦ *κύκλου*. Ἤδη δὲ καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων φέρονται ὅτι ἔχουν ἐμφανιστεῖ πολλοὶ χρησμολόγοι, ὅπως οἱ Βάκιδες (ἕνας ἀπὸ τὴ Βοιωτία, ἕνας ἄλλος ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία), ποὺ πολλὰ σὲ πολλοὺς προφήτευσαν. (2) Μὲ τὴ συμβουλὴ δὲ τοῦ Ἀθηναίου Ἀμφιλύτου, ποὺ ἀποκάλυψε τὴν κατάλληλη εὐκαιρία γιὰ τὴν ἐπίθεση, καὶ ὁ Πεισίστρατος κραταίωσε τὴν τυραννίδα. (3) Ἂς παρασιωπηθεῖ βέβαια ὁ Κομήτης ὁ Κρητικός, ὁ Κινύρας ὁ Κύπριος, ὁ Ἄδμητος ὁ Θεσσαλός, ὁ Ἀρισταῖος ὁ Κυρηναῖος, ὁ Ἀμφιάραος ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Τιμόξενος ὁ Κερκυραῖος, ὁ Δημαίνετος ἀπὸ τὴ Φώκαια, ὁ Ἐπιγένης ἀπὸ τὶς Θεσπιές, ὁ Νικίας ὁ Καρύστιος, ὁ Ἀρίστων ὁ Θεσσαλός, ὁ Διονύσιος ὁ Καρχηδόνιος, ὁ Κλεοφῶν ὁ Κορίνθιος, ἡ Ἱππὼ ἡ κόρη τοῦ Χείρωνα καὶ ἡ Βοιὼ καὶ ἡ Μαντὼ καὶ τὸ πλῆθος τῶν Σιβυλλῶν

Θεσπρωτίς, Κάλχας τε αὖ καὶ Μόψος, οἳ κατὰ τὰ Τρωϊκὰ γεγόνασι, πρεσβύτερος δὲ ὁ Μόψος, ὡς ἂν συμπλεύσας τοῖς Ἀργοναύταις. (133.1) *φασὶ δὲ τὴν Μόψου καλουμένην Μαντικὴν συντάξαι τὸν Κυρηναῖον Βάττον, Δωρόθεός τε ἐν τῶι πρώτωι πανδέκτηι ἀλκυόνος καὶ κορώνης ἐπακοῦσαι τὸν Μόψον ἱστορεῖ.* (2) *προγνώσει δὲ καὶ Πυθαγόρας ὁ μέγας προσανεῖχεν αἰεὶ Ἄβαρίς τε ὁ Ὑπερβόρειος καὶ Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος Ἐπιμενίδης τε ὁ Κρής, ὅστις εἰς Σπάρτην ἀφίκετο* (…). (134.4) *εἶεν δ' ἂν καὶ ἕτεροι πρὸς τούτοις, Ἴδμων ὁ σὺν τοῖς Ἀργοναύταις, Φημονόη Δελφίς, Μόψος ὁ Ἀπόλλωνος καὶ Μαντοῦς ἐν Παμφυλίαι καὶ Κιλικίαι, Ἀμφίλοχος Ἀμφιαράου ἐν Κιλικίαι, Ἀλκμέων ἐν Ἀκαρνᾶσιν, Ἄνιος ἐν Δήλωι Ἀρίστανδρός τε ὁ Τελμησσεὺς ὁ σὺν Ἀλεξάνδρωι γενόμενος. ἤδη δὲ καὶ Ὀρφέα* (810 F Bernabé, adnot.) *Φιλόχορος* (*FGrH* 338 F 76) *μάντιν ἱστορεῖ γενέσθαι ἐν τῶι πρώτωι Περὶ μαντικῆς.*

[Vid. ed. Stählin-Früchtel – Treu, cum siglis.] 5 *Ἀμφιλύτου* Po: *ἀμφιλήτου* L 9 *Ἀμφιάραος* Vi: *ἄμφραος* L ‖ *Τμόξενος* Sy: *τμόξεος* L 15-16 *ὁ μόμψος* L 18 *Βάττον* Vi: *βάττονι* L 21 *Ἀριστέας* Potter; it. edd., Davies *EGrF* p. 82 (Arist. Proconn. T 12) et Bernabé *PEG*^{2} p. 148 (Arist. Proconn. T 14); cf. Herodot. 4.13-16 al. (vid. Davies l.c. pp. 81 sqq. et Bernabé l.c. pp. 144 sqq.): *ἀρισταίας* L (cf. infra 2 T2.5 cum adnot.) 24 *μόμψος* L 25 *Μαντοῦς* Sy: *μαντεὺς* L 26 *Ἄνιος* Stählin: *Ἀνίος* Po: *ἀνίας* L 28 *φιλόχωρος* L.

[ΕΙΚ. 36] ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΚΑΙ ΑΡΤΕΜΙΣ
(Ἀργυρὸ δίδραχμο Πνυταγόρα
τῆς *Σαλαμῖνος* [351-332 π.Χ.],
μὲ προτομὴ *Ἀφροδίτης* [1., ἐμπροσθότυπος]
καὶ *Ἀρτέμιδος* [2., ὀπισθότυπος]. *MIKvN*)

T7

Apollod. 3.14.3-4 (3.181-5)

Ἔρσης δὲ καὶ Ἑρμοῦ Κέφαλος, οὗ ἐρασθεῖσα Ἠὼς ἥρπασε καὶ μιγεῖσα ἐν Συρίαι παῖδα ἐγέννησε Τιθωνόν, οὗ παῖς ἐγένετο Φαέθων, τούτου δὲ Ἀστύνοος, τοῦ δὲ Σάνδοκος, ὃς ἐκ Συρίας ἐλθὼν εἰς Κιλικίαν πόλιν ἔκτισε Κελένδεριν, καὶ γήμας Φαρνάκην τὴν Μεγεσσάρου τοῦ Ὑριέων βασιλέως ἐγέννησε

(ἡ Σάμια, ἡ Κολοφώνια, ἡ Κυμαία, ἡ Ἐρυθραία, ἡ Φυτώ, ἡ Ταραξάνδρα, ἡ Μακεδόνισσα, ἡ Θεσσαλή, ἡ Θεσπρωτή), καὶ ὁ Κάλχας πάλι καὶ ὁ Μόψος, ποὺ ἔζησαν κατὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο (μεγαλύτερος δὲ σὲ ἡλικία εἶναι ὁ Μόψος, καθὼς συνέπλευσε πιθανὸν μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες. (133.1) Καὶ λὲν ὅτι τὴν καλούμενη *Μαντικὴ* τοῦ Μόψου σύνταξε ὁ Κυρηναῖος Βάττος, ἐνῶ ὁ Δωρόθεος στὸν πρῶτο πανδέκτη ἀναφέρει ὅτι ὁ Μόψος ἄκουσε καὶ κατάλαβε τὴν ἀλκυόνα καὶ τὴν κορώνη. (2) Στὴν πρόγνωση ἐξάλλου ἦταν προσκολλημένος συνεχῶς καὶ ὁ μεγάλος Πυθαγόρας καὶ ὁ Ἄβαρις ὁ Ὑπερβόρειος καὶ ὁ Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος καὶ ὁ Ἐπιμενίδης ὁ Κρητικός, ποὺ ἔφτασε στὴ Σπάρτη (…). (134.4) Θὰ μποροῦσαν δὲ νὰ μνημονευθοῦν καὶ ἄλλοι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτούς, ὁ Ἴδμων ποὺ ἦταν μαζὶ μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες, ἡ Φημονόη ἀπὸ τοὺς Δελφούς, ὁ Μόψος ὁ γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Μαντῶς στὴν Παμφυλία καὶ στὴν Κιλικία, ὁ Ἀμφίλοχος ὁ γιὸς τοῦ Ἀμφιάραου στὴν Κιλικία, ὁ Ἀλκμέων στοὺς Ἀκαρνᾶνες, ὁ Ἄνιος στὴ Δῆλο καὶ ὁ Ἀρίστανδρος ἀπὸ τὴν Τελμησσό, ποὺ ἦταν μαζὶ μὲ τὸν Ἀλέξανδρο. Ἤδη δὲ ὁ Φιλόχορος στὸ πρῶτο βιβλίο *Περὶ μαντικῆς* ἀναφέρει ὅτι καὶ ὁ Ὀρφέας ὑπῆρξε μάντης.



1



2

Τ7

Ἀπολλόδ. 3.14.3-4 (3.181-5)

(181) Ὁ Κέφαλος, ὁ γιὸς τῆς Ἔρσης καὶ τοῦ Ἑρμῆ, ποὺ ἀφοῦ τὸν ἐρωτεύθηκε ἡ Αὐγὴ τὸν ἔκλεψε καὶ ἀφοῦ ἔκανε ἔρωτα μαζί του στὴ Συρία γέννησε τὸν Τιθωνό, τοῦ ὁποίου γιὸς ἦταν ὁ Φαέθων, καὶ τούτου ὁ Ἀστύνοος, καὶ αὐτοῦ ὁ Σάνδοκος, ποὺ ἀφοῦ ἦλθε ἀπὸ τὴ Συρία στὴν Κιλικία ἔκτισε τὴν πόλη Κελένδερη. Καὶ ἀφοῦ παντρεύτηκε τὴ Φαρνάκη τὴν κόρη τοῦ Μεγεσσάρου τοῦ βασιλιᾶ τῶν

Κ ι ν ύ ρ α ν. οὗτος ἐν Κύπρωι παραγενόμενος σὺν λαῶι ἔκτισε Πάφον, γήμας δὲ ἐκεῖ Μεθάρμην κόρην Πυγμαλίωνος Κυπρίων βασιλέως Ὀξύπορον ἐγέννησε καὶ Ἄδωνιν, πρὸς δὲ τούτοις θυγατέρας Ὀρσεδίκην Λαογόρην καὶ Βραισίαν. αὗται δὲ διὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἀλλοτρίοις ἀνδράσι συνευναζόμεναι τὸν βίον ἐν Αἰγύπτωι μετήλλαξαν. (4) *Ἄδωνις δὲ ἔτι παῖς ὢν Ἀρτέμιδος χόλωι πληγεὶς ἐν θήραι ὑπὸ συὸς ἀπέθανεν. Ἡσίοδος δὲ* (fr. 32 Rz. / 139 M. – W.) *αὐτὸν Φοίνικος καὶ Ἀλφεσιβοίας λέγει, Πανύασις δέ φησι Θείαντος βασιλέως Ἀσσυρίων, ὃς ἔσχε θυγατέρα Σμύρναν, αὕτη κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης (οὐ γὰρ αὐτὴν ἐτίμα) ἴσχει τοῦ πατρὸς ἔρωτα καὶ συνεργὸν λαβοῦσα τὴν τροφὸν ἀγνοοῦντι τῶι πατρὶ νύκτας δώδεκα συνευνάσθη. ὃ δὲ ὡς ἤισθετο, σπασάμενος ⟨τὸ⟩ ξίφος ἐδίωκεν αὐτήν· ἣ δὲ περικαταλαμβανομένη θεοῖς ηὔξατο ἀφανὴς γενέσθαι. θεοὶ δὲ κατοικτείραντες αὐτὴν εἰς δένδρον μετήλλαξαν, ὃ καλοῦσι σμύρναν. δεκαμηνιαίωι δὲ ὕστερον χρόνωι τοῦ δένδρου ῥαγέντος γεννηθῆναι τὸν λεγόμενον Ἄδωνιν, ὃν Ἀφροδίτη διὰ κάλλος ἔτι νήπιον κρύφα θεῶν εἰς λάρνακα κρύψασα Περσεφόνηι παρίστατο. ἐκείνη δέ, ὡς ἐθεάσατο, οὐκ ἀπεδίδου. κρίσεως δὲ ἐπὶ Διὸς γενομένης εἰς τρεῖς μοίρας διηρέθη ὁ ἐνιαυτός, καὶ μίαν μὲν παρ' ἑαυτῶι μένειν τὸν Ἄδωνιν, μίαν δὲ παρὰ Περσεφόνηι προσέταξε, τὴν δὲ ἑτέραν παρ' Ἀφροδίτηι. ὁ δὲ Ἄδωνις ταύτηι προσένειμε καὶ τὴν ἰδίαν μοῖραν. ὕστερον δὲ θηρεύων Ἄδωνις ὑπὸ συὸς πληγεὶς ἀπέθανε.*

[Vid. Apollod. edd. Wagner (cum siglis) et Frazer.] 3 *σάνδοκος* RR^{a}*C*, Wagner Frazer: *σάνδακος* B 5 *Φαρνάκην* Muncker (ad Anton. Liber. *Transform.* 34, p. 277 ed. Koch, coll. Hesych. s.v. *Κινύρας· Ἀπόλλωνος καὶ Φαρνάκης παῖς*): *θανάκην* A: *θαινάκην* RR^{a} ‖ *τοῦ Ὑριέων βασιλέως* Bekker Hercher Wagner Frazer: *τοῦ συρίων βασιλέως* R: *τῶν συρίων βασιλέα* A 6 *κινύραν* R: *κινύρας* A 9 *καὶ* post *Ὀρσεδίκην* add. Wagner 12 *θήραι* RR^{a}: *θήραις* A 18 *τὸ* add. Hercher 21 *σμύρναν* R^{a}: *μύρναν B*: *μύρνας C* 24 *παρέθετο* (pro *παρίστατο*) Hercher 25 *τρεῖς* R^{a}, it. Wagner Frazer: om. cett.

Ὑριέων γέννησε τὸν Κινύρα. (182) Αὐτὸς ἀφοῦ ἔφτασε στὴν Κύπρο μὲ στρατὸ ἔκτισε τὴν Πάφο καὶ ἀφοῦ παντρεύτηκε ἐκεῖ τὴ Μεθάρμη, τὴν κόρη τοῦ Πυγμαλίωνα τοῦ βασιλιᾶ τῶν Κυπρίων, ἀπόκτησε παιδιὰ τὸν Ὀξύπορο καὶ τὸν Ἄδωνη, καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς κόρες τὴν Ὀρσεδίκη, τὴ Λαογόρη καὶ τὴ Βραισία. Καὶ αὐτὲς ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς τῆς Ἀφροδίτης πλαγιάζοντας μὲ ξένους ἄντρες πέθαναν στὴν Αἴγυπτο. (183) Ὁ Ἄδωνις, ἐνῶ ἦταν ἀκόμη παιδί, ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς τῆς Ἄρτεμης ἀφοῦ κτυπήθηκε στὸ κυνήγι ἀπὸ ἀγριόκαπρο ἀπέθανε. Ὁ Ἡσίοδος πάλι (ἀπόσπ. 32 Rz. / 139 M. – W.) λέγει πὼς αὐτός (δηλ. ὁ *Ἄδωνις*) ὑπῆρξε γιὸς τοῦ Φοίνικα καὶ τῆς Ἀλφεσίβοιας, ἐνῶ ὁ Πανύασις λέγει πὼς ἦταν γιὸς τοῦ Θείαντα τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀσσυρίων ποὺ εἶχε κόρη τὴ Σμύρνα. Αὐτὴ ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς τῆς Ἀφροδίτης (γιατὶ δὲν τὴν τιμοῦσε) ἐρωτεύτηκε τὸν πατέρα της καί, ἔχοντας συνεργὸ τὴν παραμάνα της, μὲ τὸν πατέρα της –χωρὶς αὐτὸς νὰ τὸ ξέρει– πλάγιασε δώδεκα νύκτες. (184) Αὐτὸς μόλις τὸ ἀντιλήφθηκε ἀφοῦ ἔσυρε τὸ σπαθί του τὴν κυνηγοῦσε. Καὶ αὐτὴ ὄντας περικυκλωμένη προσευχήθηκε στοὺς θεοὺς νὰ τὴν κάμουν ἀόρατη. Καὶ οἱ θεοὶ τὴ λυπήθηκαν πολὺ καὶ τὴ μεταμόρφωσαν σὲ δένδρο, ποὺ τὸ λένε σμύρνα. Ὕστερα ἀπὸ παρέλευση δέκα μηνῶν ἀφοῦ ράγισε τὸ δένδρο γεννήθηκε ὁ λεγόμενος Ἄδωνις, ποὺ ἡ Ἀφροδίτη ἐνῶ ἦταν ἀκόμη βρέφος γιὰ τὴν ὀμορφιά του μυστικὰ ἀπὸ τοὺς θεοὺς τὸν ἔκρυψε σὲ κιβώτιο καὶ τὸν παρουσίασε στὴν Περσεφόνη. (185) Ἐκείνη, σὰν τὸν ἀντίκρισε, δὲν τῆς τὸν ἔδινε πίσω. Καὶ ἀφοῦ ἔγινε κρίση μπροστὰ στὸν Δία, ὁ χρόνος διαιρέθηκε σὲ τρεῖς περιόδους, διέταξε δὲ μία περίοδο νὰ μένει ὁ Ἄδωνις στὸ σπίτι του, μία μὲ τὴν Περσεφόνη καὶ τὴν ἄλλη μὲ τὴν Ἀφροδίτη. Ὅμως ὁ Ἄδωνις πρόσφερε στὴν τελευταία καὶ τὴ δική του περίοδο. Ἀργότερα ὁ Ἄδωνις κυνηγώντας πληγώθηκε ἀπὸ ἀγριόκαπρο καὶ πέθανε.

[Τὸ ὄνομα τῆς *Φαρνάκης* (στ. 5) ἀποκατέστησε ὁ Muncker σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ τὸ τοῦ Ἡσυχίου *Κινύρας· Ἀπόλλωνος καὶ Φαρνάκης παῖς*. – Οἱ κώδικες (στ. 21) δίνουν τὶς γραφὲς *σμύρναν*, *μύρναν* καὶ *μύρνας* (πβ. *ΑΚυΓ*^{3} 28 F1.5 *Μύρραν*, κ.τ.τ.).]

2. ΕΥΚΛΟ(Υ)Σ

T1

Paus. 10.12.11

Χρησμολόγους δὲ ἄνδρας Κύπριόν τε Εὔκλουν καὶ Ἀθηναίους Μουσαῖον τὸν Ἀντιοφήμου καὶ Λύκον τὸν Πανδίονος, τούτους τε γενέσθαι καὶ ἐκ Βοιωτίας Βάκιν φασὶ κατάσχετον ἄνδρα ἐκ Νυμφῶν· τούτων πλὴν Λύκου τῶν ἄλλων ἐπελεξάμην τοὺς χρησμούς.

[Vid. Paus. edd. Spiro et Rocha-Pereira (cum siglis); vid. etiam Papachatzis.] 1 *Εὔκλουν* Bekker: *εὔκλους* codd.: *Εὔκλοον* edd. quidam vett. 1-2 *Ἀθηναίους* Bekker: *-αῖον* codd., prob. edd. quidam vett. 2 *Ἀντιοφήμου* vel *Ἀντιφήμου* codd. (et Sp., RP., Pap.; *Ἀντιοφήμου* scr. edd. plurimi) 4 *Νυμφῶν* vel *νυμφῶν* (*νυ-* Sp., RP., Pap.) edd.

T2

Tatian. *Orat. Gr.* 41 (Euseb. *Praep. evang.* 10.11.27)

Σπευστέον μετὰ πάσης ἀκριβείας σαφηνίζειν ὡς οὐχ Ὁμήρου μόνον πρεσβύτερός ἐστιν ὁ Μωϋσῆς, ἔτι δὲ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων, Λίνου Φιλάμμωνος Θαμύριδος Ἀμφίονος Ὀρφέως Μουσαίου Δημοδόκου Φημίου Σιβύλλης Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητός, ὅστις εἰς τὴν Σπάρτην ἀφίκετο, ⟨καὶ⟩ Ἀριστέου τοῦ Προκοννησίου {καὶ} τοῦ τὰ Ἀριμάσπεια συγγράψαντος Ἀσβόλου τε τοῦ Κενταύρου καὶ Βάκιδος Δρύμωνός τε καὶ Εὔκλου τοῦ Κυπρίου καὶ Ὤρου τοῦ Σαμίου καὶ Προναπίδου τοῦ Ἀθηναίου.

[Vid. Tatian. ed. Whittaker (cum siglis); cf. Tatian. ed. Paynter, Euseb. edd. Dindorf et Mras; cf. etiam Davies *EGrF* p. 86 (Arist. Proconn. T 18) et Bernabé *PEG*^{2} pp. 149-50 (Arist. Proconn. T 21).] 5 ⟨*καὶ*⟩ Schwartz (vid. infra) ‖ *Ἀριστέου* dubit. scripsimus (cf. supra 1 T6.21 cum adnot.): *Ἀριστάου* codd., edd. priores; fort. recte (cf. Iambl. *Vit. Pyth.* 28.138: *Ἀριστάου* F, it.

2. ΕΥΚΛΟ(Υ)Σ

T1

Παυσ. 10.12.11

Χρησμολόγοι ἄντρες καὶ ὁ Κύπριος Εὔκλους καὶ οἱ Ἀθηναῖοι Μουσαῖος ὁ γιὸς τοῦ Ἀντιοφήμου καὶ Λύκος ὁ γιὸς τοῦ Πανδίονα, καὶ αὐτοὶ πὼς ὑπῆρξαν λένε καὶ ἀπὸ τὴ Βοιωτία ὁ Βάκις ποὺ τὸν μάγεψαν οἱ Νύμφες· ἀπ᾽ αὐτοὺς ἐκτὸς τοῦ Λύκου τῶν ἄλλων διάβασα τοὺς χρησμούς.

[Οἱ κώδ. παραδίδουν τὸ ὄνομα τοῦ Κυπρίου χρησμολόγου σὲ ὀνομαστική. Ὁ Bekker καὶ ἄλλοι (ἀνάμεσά τους οἱ Spiro, Rocha-Pereira, Παπαχατζῆς) υἱοθετοῦν τὴ γραφὴ *Εὔκλουν* (σὲ αἰτ., λόγω τῆς ἀπαρεμφατικῆς σύνταξης), ἐνῶ μερικοὶ παλαιότεροι ἐκδότες γράφουν τὸ ὄνομα ἀσυναίρετο. – Ὁ Bekker διόρθωσε σὲ *Ἀθηναίους* τὸ *-αῖον* τῶν κωδ., τὸν ἀκολούθησαν δὲ οἱ νεώτεροι ἐκδότες.]

T2

Τατιαν. *Πρὸς Ἕλλ.* 41 (Εὐσεβ. *Εὐαγγ. προπ.* 10.11.27)

Πρέπει νὰ σπεύσουμε νὰ καταστήσουμε σαφὲς μὲ κάθε ἀκρίβεια ὅτι ὁ Μωυσῆς ἦταν παλαιότερος ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς πρὶν ἀπ᾽ αὐτὸν συγγραφεῖς προσέτι, τὸν Λίνο τὸν Φιλάμμωνα τὸν Θάμυρη τὸν Ἀμφίονα τὸν Ὀρφέα τὸν Μουσαῖο τὸν Δημόδοκο τὸν Φήμιο τὴ Σίβυλλα τὸν Κρητικὸ Ἐπιμενίδη, ποὺ ἔφτασε στὴ Σπάρτη, καὶ τὸν Ἀριστέα τὸν Προκοννήσιο ποὺ ἔγραψε τὰ Ἀριμάσπεια καὶ τὸν Κένταυρο Ἄσβολο καὶ τὸν Βάκη καὶ τὸν Δρύμωνα καὶ τὸν Κύπριο Εὔκλο καὶ τὸν Σάμιο Ὦρο καὶ τὸν Ἀθηναῖο Προναπίδη.

[Στοὺς κώδ. MVP τοῦ *Πρὸς Ἕλληνας* ἔργου τοῦ Τατιανοῦ παραδίδεται ἡ γραφὴ *Εὐμίκλου*, προφανῶς παρεφθαρμένη, ὅπως καὶ ἡ γραφὴ *Εὔπλου* δύο κωδ. τῆς *Εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς* τοῦ Εὐσεβίου· ἡ γραφὴ *Εὔκλου* υἱοθετεῖται ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἐκδότες τοῦ Τατιανοῦ καὶ τοῦ Εὐσεβίου (βλ. καὶ κατωτ.). Στὸν στ. 6 γράψαμε *Ἀρμάσπεια* (ἀντὶ τοῦ *-ια* τῶν κωδ. καὶ τῶν προηγούμενων ἐκδό-

Deubner et post eum Davies *EGrF* p. 85 T 13; *Ἀριστέου* Westermann, it. Klein et Bernabé *PEG*^{2} p. 148 T 15) 6 *καὶ* ante *τοῦ τὰ …* codd., it. Dindorf, Mras, Davies (ante *Ἀριστ.* transp. Schwarz, it. Whittaker et Bernabé) ‖ *Ἀρμάσπεια* nos, coll. Orig. *C. Cels.* 3.26 (*Ἀρμάσπεια*, cf. Herodot. 4.14.3 *Ἀρμάσπεα* [vid. Rosén s.v.], Suid. s.v. *Ἀριστέας*, Tzetz. *Chil.* 2.734, Strab. 1.2.10, al.): *Ἀρμάσπια* codd., edd. priores 7 *Βάκιδος* Schwartz, it. Whittaker et Bernabé: *Ἰσατίδος* MPV Euseb., it. Dindorf, Mras, Davies (*Ἰσάτιδος*) ‖ *Δρυμῶνός τε* scr. Paynter 7-8 *Εὔκλου* Euseb. codd. tres: *Εὔπλου* Euseb. codd. duo: *Εὐμίκλου* Tatian. codd. MPV 8-9 *Προναπίδου* Gaisford, it. edd. recc.: *Προναυτίδου* Tatian. codd. (it. Paynter); *Προναιτίδου* (IO) et *Προταινίδου* (ND) Euseb. codd.

T3

Hesych. s.v. *ἐμπυριβήτης*

ἐμπυριβήτης· οὕτως Εὔκλος ⟨ὁ⟩ χρησμολόγος ἐκαλεῖτο. λέγεται δὲ καὶ τρίποδας ὁ ἐν πυρὶ τιθέμενος.

[Vid. Hesych. edd. Schmidt (: S. / S.^{1}, S.^{2}) et Latte (: L.) s.v., et Schmidt *Eukl.* (: Schm.) p. 363/78; vid. etiam Hadjioannou *ΑΚΕΠ* Γβ′ (H.) 104.] 1 *οὗτος* maluit Musurus (vid. S.) ‖ ⟨*ὁ*⟩ add. Bast (*Comm. Pal.* p. 717) 1-2 *ἐκάλει τὸ⟨ν⟩* … dubit. prop. Schm.

F1

Paus. 10.24.3

Κύπριοι δέ (οἰκειοῦνται γὰρ δὴ καὶ οὗτοι Ὅμηρον) Θεμιστώ τε αὐτῶι μητέρα εἶναι τῶν τινα ἐπιχωρίων γυναικῶν λέγουσι καὶ ὑπὸ Εὔκλου προθεσπισθῆναι τὰ ἐς τὴν γένεσιν τὴν Ὁμήρου φασὶν ἐν τοῖσδε:

(v. 1) *καὶ τότ' ἐν εἰναλίηι Κύπρωι μέγας ἔσσετ' ἀοιδός,*
ὅν τε Θεμιστὼ τέξει ἐπ' ἀγροῦ δῖα γυναικῶν
νόσφι πολυκτεάνοιο πολύκλειτον Σαλαμῖνος.
Κύπρον δὲ προλιπὼν διερός θ' ὑπὸ κύμασιν ἀρθείς,
(v. 5) *Ἑλλάδος εὐρυχόρου μοῦνος κακὰ πρῶτος ἀείσας*
ἔσσεται ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἤματα πάντα.

Ταῦτα ἡμεῖς ἀκούσαντές τε καὶ ἐπιλεξάμενοι τοὺς χρησμούς, ἰδίαι δὲ οὐδένα αὐτῶν ⟨ἄ⟩λογον ⟨κρίναντες⟩, οὔτε ἐς πατρίδα οὔτε περὶ ἡλικίας Ὁμήρου γράφομεν.

σεων), παραβάλλοντας πρὸς τὰ Ὡριγ. *Κ. Κέλσ.* 3.26, Σουίδ. σ.λ. *Ἀριστέας*, Τζέτζ. *Χιλ.* 2.734, Στράβ. 1.2.10, κ.ἀ.: *Ἀρμάσπεια*, καὶ τὸ τοῦ Ἡροδ. 4.14.3: *Ἀρμάσπεα* (βλ. Rosén μὲ σημ. σ.λ.).

[Εικ. 37]
Χαλκινος Χυτος Τριπους
(πιθανῶς ἀπὸ τὸ *Ἰδάλιον*,
τοῦ 13ου ἢ τοῦ 12ου αἰ. π.Χ.
AnAC 97)



T3

Ἡσύχ. σ.λ. *ἐμπυριβήτης*

ἐμπυριβήτης· ἔτσι καλοῦνταν ὁ Εὔκλος ὁ χρησμολόγος. Λέγεται δὲ καὶ ὁ τρίποδας ποὺ τοποθετεῖται στὴ φωτιά.

[Ἀντὶ τοῦ *ἐκαλεῖτο* ὁ Schmidt προτείνει τὴ γραφὴ *ἐκάλει τὸν* … (ὁπότε τὸ χωρίο κατατάσσεται στὰ fragmenta). Πβ. τὰ τοῦ Ἡσυχ. σ.λλ. *ἐμπυριβήτην*, *τρίπους*, *ἀπύρους τρίποδας*· βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.λ. *ἐμπυριβήτης*, μὲ τὴν Εἰκ. (96) σιδερένιου τρίποδα μὲ χάλκινο λέβητα, ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα* (περὶ τὸ 700 π.Χ.).]

F1

Παυσ. 10.24.3

Οἱ Κύπριοι (γιατὶ βέβαια καὶ αὐτοὶ οἰκειοποιοῦνται τὸν Ὅμηρο) λὲν πὼς μάνα του εἶναι ἡ Θεμιστώ, μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιχώριες γυναῖκες, καὶ ὑποστηρίζουν πὼς ὁ Εὔκλος προφήτευσε τὰ σχετικὰ μὲ τὴ γέννηση τοῦ Ὁμήρου μὲ τοὺς ἑξῆς στίχους:

(στ. 1) Καὶ τότε στὴ θαλασσόβρεχτη τὴν Κύπρο μεγάλος θά ’βγει ἀοιδός,
πού θεία γυναίκα ἡ Θεμιστὼ σ’ ἀγρὸ θὰ τὸν γεννήσει
ἔξω ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα τὴ βαθύπλουτη, μὲ πλέρια φήμη.
Κι ἀφήνοντας τὴν Κύπρο, κλυδωνισμένος καὶ λουσμένος
(στ. 5) ἀπ’ τὰ κύματα,
τῆς Ἑλλάδας τῆς εὐρύχωρης ἀνεπανάληπτα τὶς συμφορὲς πρῶτος ἄδοντας
θὰ μείνει ἀθάνατος κι ἀγέραστος παντοτινά.

[Vid. Paus. edd. Spiro et Rocha-Pereira (cum siglis); vid. etiam Papachatzis.] 7 (v. 3) *πολύκλειτον* (it. Sp. RP. Pap.) vel *πολύκλυτον* codd. 8 (v. 4) *διερός* codd. (v.l. *δ' ἴρος*), it. Sp. RP. al.: *ἱεροῖς* Schubart – Walz aliique malunt (*διερ.* scr. Pap., sed adnot. [1]: «διορθώνεται: *ἱεροῖς*») ‖ v.l. *δ'* pro *θ'* 9 (v. 5) *εὐρυχώρου* codd. plerique ‖ *κακὰ* codd., it. Sp.: *καλὰ* Siebelis: *κλέα* Herwerden, it. RP. (*κακὰ* scr. Pap., sed adnot. [2]: «διορθώνεται: *κλέα*» 11 v.l. *πλεξάμενοι* 12 *δὲ* om. L^1, et Pap.; del. Sp. et RP. (fort. recte) ‖ *αὐτῶν* codd., it. Sp. et RP.: *αὐτοὶ* Frazer (*αὐτῶν* scr. Pap., sed adnot. [3] «διορθώνεται: … *αὐτοὶ*) ‖ ⟨*ἄ*⟩*λογον* ⟨*κρίναντες*⟩ dubit. scripsimus (num *λόγον* ⟨*εὔλογον κρίναντες*⟩?).

F2

Paus. 10.14.6

Στρατείαν δὲ τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ βαρβάρου (sc. *τοῦ Μήδου*) *ἔστιν εὑρεῖν προορρηθεῖσαν μὲν ἐν τοῖς Βάκιδος χρη-*
3 *σμοῖς, πρότερον δ' ἔτι Εὔκλωι τὰ ἐς αὐτὴν πεποιημένα ἐστίν.*

[Vid. edd. Spiro et Rocha-Pereira (cum siglis); vid. etiam Papachatzis.] 1 *στρατείαν* Sylburg, edd.: *στρατιὰν β* ‖ *ἀπὸ* del. Siebelis, Sp. et Pap. 3 *Εὔκλω*(*ι*) plerique: *Εὐκλὼ* vel *Εὐκλω* (sine accentu) codd. quidam ‖ v.l. sine *ἐστίν* (⟨*ἐστίν*⟩ scr. RP.).

F3

Schol. Plat. *Hipp. Ma.* 295a

Ἅ περισπασθὲν δηλοῖ εἴθε (…) καὶ τὸ ὦ ἄρθρον (…) καὶ τὸ πολὺ καὶ μέγα (…). εἰ δὲ ψιλωθείη περισπασθέν, τὸ νῦν σημαί-
4 *νει, ὡς ἐν Εὔκλου τοῦ χρησμολόγου ποιήμασιν. βρα-χέως δὲ καὶ ψιλῶς σημαίνει ἀπόφασιν ἀρνητικήν.*

Cf. Phot. *Lex.* s.v. *A* (*a* 1): iisdem fere verbis, sed omisso inter alios Eucli nomine; cf. etiam Cramer *Anecd. Gr. Par.* IV 83: fere eadem, sed alio ordine [“incertum an e BOETHO (Cohn, p. 800; Wolf, p. 85)” adnotat Greene p. 176]. Vid. et infra (cum adnot.).

[Vid. Schol. Plat. ed. Greene pp. 176-7, cum adnot.] 3 *ὡς ἐν Εὔκλου τοῦ χρησμολόγου ποιήμασιν* om. Phot. l.c.

Αὐτὰ ἐμεῖς ἀφοῦ ἀκούσαμε καὶ ἀφοῦ συλλέξαμε τοὺς χρησμούς, καὶ μὴ κρίνοντας προσωπικὰ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ὄχι εὔλογο, οὔτε γιὰ τὴν πατρίδα οὔτε γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁμήρου γράφουμε.

[Εικ. 38] Χαλκινο Κρανος (*KM*)
στρατιώτη ποὺ σκοτώθηκε
στὴν πολιορκία τῆς *Παλαιπάφου*
ἀπὸ τοὺς Πέρσες τὸ 498 π.Χ.



F2

Παυσ. 10.14.6

Τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους (δηλ. τοὺς Μήδους) μπορεῖς νὰ τὴ βρεῖς προφητευμένη στοὺς χρησμοὺς τοῦ Βάκη, καὶ πιὸ πρὶν ἀκόμα, ὅμως, ἔχουν συντεθεῖ τὰ σχετικὰ μ' αὐτὴν ἀπὸ τὸν Εὔκλο.

[Τὸ ὄνομα τοῦ Εὔκλου στὴ δοτ. παραδίδεται ὡς *Εὔκλω(ι)* ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ ὡς *Εὐκλῶ* καὶ –χωρὶς τόνο– *Εὐκλω*. – Γιὰ τὴν Κύπρο κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους βλ. ἀνωτ. 125 κἑ. (μὲ σημ. 66 κἑ.) καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

F3

Σχόλ. Πλάτ. *Ἱππ. Μείζ.* 295a

Τὸ ᾗ μὲ περισπωμένη δηλώνει τὸ *εἴθε* (…) καὶ τὸ ἄρθρο ᾧ (…) καὶ τὸ πολὺ καὶ μεγάλο. Μὲ ψιλὴ καὶ περισπωμένη σημαίνει τὸ τώρα, ὅπως στὰ ποιήματα τοῦ Εὔκλου τοῦ χρησμολόγου. Βραχὺ καὶ μὲ ψιλὴ σημαίνει ἀπόφανση ἀρνητική.

Πβ. Φώτ. *Λεξ.* σ.λ. *Α* (α 1): μὲ τὰ ἴδια περίπου λόγια, παραλειπομένου ὅμως μεταξὺ ἄλλων τοῦ ὀνόματος τοῦ Εὔκλου· βλ. ἐπίσης Cramer *Anecd. Gr. Par.* IV 83: τὰ ἴδια περίπου, μὲ ἄλλη ὅμως σειρά [«ἀβέβαιο ἂν ἀπὸ τὸν Βόηθο (Cohn σελ. 800, Wolf σελ. 85)», παρατηρεῖ ὁ Greene σελ. 176]. Βλ. καὶ κατωτέρω (μὲ σημ.).

[Ὁ Φώτ. ὅ.π. παραλείπει τὴ φράση *ὡς ἐν Εὔκλου τοῦ χρησμολόγου ποιήμασιν*.]

***F4a**

Hesych. s.v. *ἀνύξιον*

ἀνύξιον· ἄτρωτον. Εὔκλος.

[Vid. Hesych. edd. Schmidt (: S./S.[1], S.[2]) et Latte (: L.) s.v., et Schmidt *Eukl.* (: Schm.) p. 364/79; vid. etiam Meineke (: M.) *Exercitt. ad Athen.* II p. 27, et "Zu Hesychius", *Philologus* 12 (1857) 602.] 1 *ἀνύξιον* cod.: *ἄνυκτον* M. ‖ *ἄτρωτον. Εὖκλος* M.: *ἄβρωτον Εὐκλείδης* cod. ‖ *ἀνύξιον· ἄβρωτον. Εὐκλείδης* scr. S.[1] (adnotans "*ἄτρωτον* ?") et Schm. (p. 79 [364], adnotans "Er liest mit verweisung auf seine *Exx. ad Ath.* fasc. 2 p. 27 *ἄτρωτον. Εὖκλος.* – Oder steckt der titel eines drama *Ἡρακλείδαις, Εὐνείδαις* darin?"); † *ἀνύξιον· ἄβρωτον. Εὐκλείδης ⟨ἄνυκτον· ἄτρωτον. Εὖκλος⟩* scr. S.[2]; † *ἀνύξιον· ἄβρωτον*. † *Εὐκλείδης* scr. L. (adnotans "*ανυκτον· ατρωτον* Mein., Eucli Erotici auctorem ratus").

***F4b**

Hesych. s.v. *αὐεοῦλλαι*

αὐεοῦλλαι· ἄελλαι, παρὰ Ε⟨ὔ⟩κλωι.

[Vid. Hesych. edd. Schmidt (: S./S.[1], S.[2]) et Latte (: L.) s.v., et Schmidt *Eukl.* (: Schm.) p. 363/78.] 1 *αὐεοῦλλαι* cod.; it. S.[1], adnotans (fort. recte) "Mihi secus videri ac legendum esse *ΑΥΕΘΥΛΛΑΙ. ἄελλαι παρὰ Εὔκλωι* dixi in ZfA W. Nr. 30 p. 236. Cf. GW(olff) in Literar. Centralbl. 1857 Nr. 31 p. 492", vid. et Schm. p. 363/78; † *αὐεοῦλλαι* S.[2]: *αὔελλαι* Musurus, it. Ahrens (*Dial.* I 37, II 503) et L. (*ἄνελλαι*), fort. recte (*αὔε{ου}λλαι*); vid. et LSJ[9]/LSJ[9] *Suppl.* s.vv. *ἄελλα* et *αὐεοῦλλαι* ‖ *Εὔκλωι* S.[2], et S.[1] (adnot.), prob. G. Wolff (vid. supra); *ἄκλ*$^{\omega}$ cod. (et. S.[1] in textu): *Ἀλκαίωι* Ahrens (l.c.), prob. Bergk (*Alc.* fr. 126), it. L. (adnotans "Αλκμανι Wil. Sapph. u. Sim. 98, 1); vid. et LSJ[9]/LSJ[9] *Suppl.* ll.cc. (*Suppl.* s.v. *ἄελλα*: "perh. Aeol. *ἄνελλα Lesb. fr. adesp.* 7 L. – P.").

F5

Hesych. s.v. *γάλας*

γάλας· γῆς, παρὰ Εὔκλωι.

[Vid. Hesych. edd. Schmidt (: S./S.[1], S.[2]) et Latte (: L.) s.v., et Schmidt *Eukl.* (: Schm.) p. 364/78-79; vid. etiam Hadjioannou *ΑΚΕΠ* Γβ′ (H.) 76.] 1 *γά-*

***F4a**
Ἡσύχ. σ.λ. *ἀνύξιον*
ἀνύξιον· ἄτρωτο. Εὔκλος.

[Ὁ Meineke διόρθωσε τὸ *ἄβρωτον* τῆς χειρόγραφης παράδοσης σὲ *ἄτρωτον*, καὶ κυρίως τὸ *Εὐκλείδης* σὲ *Εὔκλος*, συνδέοντας τὸ ἀπόσπ. μὲ τὸν Κύπριο χρησμολόγο. Ἡ ἀπόδοση τῆς γλώσσας αὐτῆς στὸν Εὔκλο δὲν εἶναι βέβαιη. Πολὺ πιὸ ἀβέβαιη ὅμως εἶναι ἡ ὑπόθεση τοῦ Schmidt ὅτι λανθάνει ἐδῶ ὁ τίτλος ἑνὸς δράματος (*Ἡρακλείδαις*, *Εὐνείδαις*).

[Εικ. 39] Αθηνα Προμαχος
(Ἐμπροσθότυπος ἀργυροῦ
στατῆρος *Λαπήθου*. *CMéd*)



***F4b**
Ἡσύχ. σ.λ. *αὐεοῦλλαι*
αὐεοῦλλαι· θύελλες, στὸν Εὔκλο.

[Εικ. 40]
Αγγειο με Παρασταση Πλοιου
(πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ὀρμίδια
[μεταξὺ *Κιτίου* καὶ *Σαλαμῖνος*],
περ. 750 - περ. 600 π.Χ.
[Κυπροαρχαϊκὴ Ι περίοδος].
AnAC 154)



F5
Ἡσύχ. σ.λ. *γάλας*
γάλας· γῆς, στὸν Εὔκλο.

[Ἡ προφανῶς ἐσφαλμένη γραφὴ *Εὐκλίτω* (πβ. ἀνωτ. T2 *Εὐμίκλου* καὶ *F4a *Εὐκλείδης*, κατωτ. F9 *εὔκε*, κ.τ.τ.) ὀρθῶς διορθώθηκε ἀπὸ τὸν Salmasius. Ἡ δὲ

λας cod., it. edd.: *γάδας* dubit. prop. Schm. (p. 78), fort. recte (vid. infra ad loc.) ‖ *γῆς* dubit. prop. Schm. (l.c.); iteravimus (casus genitivus; nominativus *γάλα· γῆ*): *γῆ* cod., it. edd. ‖ *Εὔκλωι* Salmasius, it. Schmidt (S.[1], S.[2], Schm.) et H.: *Εὐκλίτω* cod., it. L.: *Ἡρακλείτωι* Pearso.

***F6**

Hesych. s.v. *Εἰτισκαί*

Εἰτισκαί· Πηγαί, παρὰ τῶι Εὔκλωι.

[Vid. Hesych. edd. Schmidt (: S. / S.[1], S.[2]) et Latte (: L.) s.v., et Schmidt *Eukl.* (: Schm.) p. 79: 369; vid. etiam Meineke (: M.) "Zu Hesychius", *Philologus* 12 (1867) 602.] 1 *Εἰτισκαί· Πηγαί* dubit. prop. Schm. (coll. Steph. Byz. *Ethn.* 520.10 *Πηγαί· πόλις ἐν Κυρηνείαι τῆς Κύπρου*): *Εἰτισκαί· πηγή* M. (fort. recte): *εἰτισκαί· πηγή* cod., it. S. († *εἰτ-* S.[2]); *εἴ τις καὶ πηγή·* L. (coll. *Anth. Pal.* 8.97.2 [Greg. Naz.] *εἴ τις καὶ πηγὴ ῥεῦσεν ὀδυρομένη*) ‖ *παρὰ τῶι Εὔκλωι* M., et dubit. Schm.; *π*[ε] (*ε* supra *π* scr.) *τῶς κλειτῶς* cod., it. S. (in textu; sed vid. S.[2] adnot.): *παρὰ τοῖς Κλειτορίοις* Musurus (dubit. prob. LSJ[9] s.v. *εἰτισκαί*; "inepte" adnot. B.[2]); *ἐπὶ τῆς Κλείτης* L. (sed vid. infra adnot.).

F7

Hesych. s.v. *κακόρας*

κακόρας· κατακόψας, παρὰ Εὔκλωι.

[Vid. Hesych. edd. Schmidt (: S. / S.[1], S.[2]) et Latte (: L.) s.v., et Schmidt *Eukl.* (: Schm.) p. 364/78; vid. etiam Schmidt "Kyprisches", *Philologus* 12 (1857) 589 (*Kypr.*), Rothe *Quaest.* 45-46 / *QCyD* 35 (R.) et Hadjioannou *ΑΚΕΠ* Γβ΄ (H.) 148.] 1 *κακόρας* cod., it. R. et dubit. L. († *κακόρας*); *κακκόρας* Musurus: *κακορᾶς* O. Hoffmann ("BB 15.66 participio expl. neglecto", adnot. L.), et dubit. H.; *κακορμίᾶς* Schmidt (S., Schm. / *-άᾶς Kypr.* 589): *κακκέρσας* dubit. prop. L. (fort. recte, cf. Hesych. *κακκέρσαι· κατακόψαι. Πάφιοι*) ‖ *Εὔκλωι* Salmasius: *Εὐηλω* (*Εὐήλωι*) cod. ("ut saepius mendose" R.).

[Εικ. 41] Τεθριππον Αρμα
(Cesnola *Salaminia* 240 Fig. 226.
Σαλαμινίων πολεμιστήρια ἅρματα
μνημονεύει ὁ Ἡρόδοτος 5.113)

γραφὴ *γάλας· γῆ* (ὀνομαστική) πρέπει πιθανὸν νὰ γραφεῖ ὡς *γάλας· γῆς* (γενική) καὶ νὰ συνδεθεῖ μὲ τὰ τοῦ Ἡσυχ. *γαλάσιον· ἐνηρόσιον* καὶ *γάνα· χέρσος, γῆ*, ἴσως δὲ καὶ μὲ τὸ *γάνος· παράδεισος* (πβ. *Μ. Ἐτυμ.* σ.λ. [*γάνος*, 223.47]: *ὑπὸ δὲ Κυπρίων παράδεισος*)· βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ ἀπόσπ.]

***F6**
Ἡσύχ. σ.λ. *Εἰτισκαί*
Εἰτισκαί· Πηγαί, στὸν Εὔκλο.

[Ὁ Meineke, διορθώνοντας τὸ ἀκατανόητο *π᾽ τῶς κλειτῶς* τῆς χειρόγραφης παράδοσης καὶ προτείνοντας τὴν εὔλογη γραφὴ *παρὰ τῶι Εὔκλωι* συνέδεσε τὸν Κύπριο χρησμολόγο καὶ μὲ τοῦτο τὸ ἀπόσπασμα· ὁ Schmidt δὲν ἀποκλείει νὰ εἶναι ὀρθὴ ἡ πρόταση τοῦ Meineke (βλ. κυρίως *Eukl.* 364/79, ἀλλὰ καὶ S.^{2} σημ., ὅπου ἀπορρίπτεται ἡ πρόταση *παρὰ τοῖς Κλειτορίοις* καὶ μνημονεύεται στὴ συνέχεια ἡ γραφὴ *παρὰ τῶι Εὔκλωι*). Ὁ Latte, παραβάλλοντας πρὸς τὸ *εἴ τις καὶ πηγὴ* τῆς *Ἀνθ. Παλ.* 8.97.2 προτείνει *ἐπὶ τῆς Κλείτης*, ποὺ ὅμως δύσκολα θὰ μποροῦσε νὰ παραφθαρεῖ στὸ *π᾽ τῶς κλειτῶς* (πιὸ εὔλογο τότε θὰ ἦταν νὰ ὑποθέσουμε *παρὰ τῶι Κλείτορι*, δηλ. *ποταμῶι*)· βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ λῆμμα.]

F7
Ἡσύχ. σ.λ. *κακόρας*
κακόρας· κατακόψας, στὸν Εὔκλο.

[Τὸ *Εὔκλωι* στὸ ἐδῶ καὶ στὸ ἑπόμενο λῆμμα, ἀντὶ τοῦ ΕΥΗΛΩ (F7) καὶ τοῦ ΕΥΗΛΩΝ (F8) τῆς χειρόγραφης παράδοσης, ὀφείλεται στὸν Salmasius· ἡ διόρθωση εἶναι εὐεξήγητη παλαιογραφικὰ καὶ εὔλογα γίνεται ἀποδεκτή. Ἀντίθετα, πολλὲς συζητήσεις ἔχουν προκαλέσει οἱ γραφὲς *κακόρας* καὶ *καπατάς*.]



F8

Hesych. s.v. *καπατάς*

καπατάς· καθορῶν, παρὰ Εὔκλωι.

[Vid. Hesych. edd. Schmidt (: S. / S.[1], S.[2]) et Latte (: L.) s.v., et Schmidt *Eukl.* (: Schm.) p. 363-4/78; vid. etiam Schmidt "Kyprisches", *Philol.* 12 (1857) 589-90 (*Kypr.*), Rothe *Quaest.* 30 / *QCyD* 24 (R.) et Hadjioannou *ΑΚΕΠ* Γβ′ (H.) 154.] 1 *καπατάς* S.[2] (et dubit. *Eukl.* 363/78), L., H.; *κάπατας* S.[1] (adnotans "*καπατάς* (a *καταπάταμι*) *καθορῶν*, vel potius *καπατάων· καθορῶν*); *καπατᾶς* Hoffmann; *κἄπ' ἄτας* G. Wolff (vid. et R.); *καπατάων* Schm. (vid. et supra); *καπατάᾶς* id. *Kypr.* 589: *καπατας* cod. ‖ *καθορῶν* Bergk (*Kl. Schr.* II 326.11), S.[1] adnot., S.[2], Schm. *Eukl.* et *Kypr.*, H.: *καθαρόν* cod., R. (et S.[1] in textu) ‖ *Εὔκλωι* Salmasius: *Ενηλων* (*Εὐήλων* vel *Εὐηλῶν*) cod. (vid. et supra F7 app. cr.).

F9

Hesych. s.v. *Πελάνα*

Πελάνα· ἡ Σαλαμὶς ἐν τοῖς Εὔκλου χρησμοῖς.

[Vid. Schmidt *Hesych.* (: S. / S.[1], S.[2]) et *Eukl.* (: Schm.) p. 362-3/77, et Hansen *Hesych.* (: Hans.); vid. etiam Hadjioannou *ΑΚΕΠ* Γβ′ (H.) 212.] 1 *Εὔκλου* Schmidt (S.[1] [vid. et adnot.], S.[2], Schm.), H., et O. Hoffmann (*GD*[1] 123.8): *εὖκε* cod. (vid. Hans. s.v.) ‖ *τοῖς χρησμοῖς* (om. *εὖκε*) Musurus.

F10

Hesych. s.v. *σκυδά*

σκυδά· σκιά. Εὖκλος

[Vid. Schmidt *Hesych.* (S.[1], S.[2]) et *Eukl.* p. 364/78, et Hansen *Hesych.* (: Hans.); vid. etiam O. Hoffmann *GD*[1] 124.30, Rothe *Quaest.* 30 / *QCyD* 24, et Hadjioannou *ΑΚΕΠ* Γβ′ 229.] 1 *σκυδά· σκιά* Salmasius: *σκυδάσκια* cod. ("σκοιά confert Albertus" S.[1] adnot.) ‖ *εὔκλος* cod. (corr. Schm.).

F8
Ἡσύχ. σ.λ. *καπατάς*
καπατάς· καθορῶν, στὸν Εὔκλο.

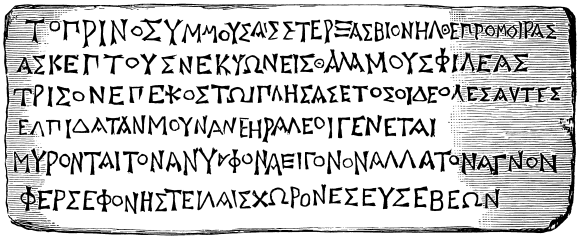


[Εικ. 42] Το Βασιλειο της Σαλαμινος:
Αχαιων Ακτη, Αφροδισιον, Σαλαμις (λεπτομέρεια Εἰκ. 1)

F9
Ἡσύχ. σ.λ. *Πελάνα*
Πελάνα· ἡ Σαλαμίνα στοὺς χρησμοὺς τοῦ Εὔκλου.

[Οἱ ἐκδότες συμφωνοῦν στὴ διόρθωση τοῦ ἐδῶ *εὖκε* σὲ *Εὔκλου* καὶ τοῦ κατωτ. *σκυδάσκια εὔκλος* σὲ *σκυδά· σκιά. Εὔκλος*. – Σὲ ποιούς χρησμοὺς τοῦ Κύπριου ποιητῆ γινόταν ἀναφορὰ στὸ *Πελάνα* (ἀντὶ τοῦ *Σαλαμίς*), δὲν ἀναφέρεται· εὔλογα ἔρχεται στὸν νοῦ ὁ χρησμὸς γιὰ ἐπίθεση βαρβάρων κατὰ τῆς Ἑλλάδος.]

F10
Ἡσύχ. σ.λ. *σκυδά*
σκυδά· σκιά. Εὔκλος.



3. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ

T1

Phot. *Bibl.* cod. 239.318b-322a

Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ ἐπιγραφομένου βιβλίου Πρόκλου Χρηστομαθίας γραμματικῆς ἐκλογαί. (…)

(319a) *Διαλαμβάνει δὲ καὶ περὶ τοῦ λεγομένου ἐπικοῦ κύκλου, ὃς ἄρχεται μὲν ἐκ τῆς Οὐρανοῦ καὶ Γῆς μυθολογουμένης μίξεως, ἐξ ἧς αὐτῶι καὶ τρεῖς παῖδας ἑκατοντάχειρας καὶ τρεῖς γεννῶσι Κύκλωπας. διαπορεύεται δὲ τά τε ἄλλως περὶ θεῶν τοῖς Ἕλλησι μυθολογούμενα καὶ εἴ πού τι καὶ πρὸς ἱστορίαν ἐξαληθίζεται. καὶ περατοῦται ὁ ἐπικὸς κύκλος ἐκ διαφόρων ποιητῶν συμπληρούμενος μέχρι τῆς ἀποβάσεως Ὀδυσσέως τῆς εἰς Ἰθάκην, ἐν ἧι καὶ ὑπὸ τοῦ παιδὸς Τηλεγόνου ἀγνοοῦντος κτείνεται. λέγει δὲ ὡς τοῦ ἐπικοῦ κύκλου τὰ ποιήματα διασώιζεται καὶ σπουδάζεται τοῖς πολλοῖς οὐχ οὕτω διὰ τὴν ἀρετὴν ὡς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῶι πραγμάτων. λέγει δὲ καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰς πατρίδας τῶν πραγματευσαμένων τὸν ἐπικὸν κύκλον.*

Λέγει δὲ καὶ περί τινων Κυπρίων ποιημάτων καὶ ὡς οἱ μὲν ταῦτα εἰς Στασῖνον ἀναφέρουσι Κύπριον, οἱ δὲ Ἡγησῖνον τὸν (319b) *Σαλαμίνιον αὐτοῖς ἐπιγράφουσιν, οἱ δὲ Ὅμηρον γράψαι, δοῦναι δὲ ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς Στασίνωι καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ πατρίδα Κύπρια τὸν πόνον ἐπικληθῆναι. ἀλλ' οὐ τίθεται ὁ συγγραφεὺς ταύτηι τῆι αἰτίαι, μηδὲ γὰρ Κύπρια προπαροξυτόνως ἐπιγράφεσθαι τὰ ποιήματα.* (…)

(322a) *Οἱ μὲν δ΄ λόγοι τῆς Πρόκλου Γραμματικῆς χρηστομαθίας ἐν τούτοις.*

[Vid. Phot. *Bibl.* ed. Henry, cum siglis; de vv. 15-18 vid. et *FGrH* 331 T 2 (*Hegesinus*), de vv. 1-13 cf. *Etym. M.* ed. Gaisford (s.v. *ἔλεγος*). Vid. etiam (de tit. 3 T1-7 et F1-26 infra) Allen *HOp* (All.) V pp. 95 sqq. et 116 sqq.; Davies *EGrF* (Da.) pp. 13 sqq. et 27 sqq.; Bernabé *PEG* [1] (Be.[2]: ed. 1996) pp. 3 sqq. et 36 sqq. (et Be.[1]: ed. 1987 / Be. = Be.[1] et Be.[2]); West *GEpF* pp. 64 sqq.] 1 *τοῦ ἐπιγραφομένου βιβλίου* A: om. M ‖ *τῆς* ante *Πρόκλου* M 1-2 *χρηστομα-*

3. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ

T1

Φωτ. *Βιβλ.* κώδ. 239.318b-322a

Διαβάστηκαν ἀπὸ τὸ ἔργο ποὺ ἐπιγράφεται *Πρόκλου Χρηστομαθίας γραμματικῆς ἐκλογαί.* (…)

᾽Αναφέρεται δὲ διεξοδικὰ καὶ στὸν λεγόμενο ἐπικὸ κύκλο, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ μυθολογούμενη ἕνωση τοῦ Οὐρανοῦ μὲ τὴ Γῆ, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιοῦνται τρεῖς γιοὶ ἑκατοντάχειρες καὶ τρεῖς Κύκλωπες· περιλαμβάνει ἐπίσης καὶ ὅσες ἄλλες μυθολογικὲς παραδόσεις ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς ῞Ελληνες στοὺς θεοὺς καὶ ὅσα τυχὸν λέγονται μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ φαίνονται ἀληθινά. Καὶ τελειώνει ὁ ἐπικὸς κύκλος συμπληρούμενος ἀπὸ διάφορους ποιητὲς μέχρι τὴν ἀπόβαση τοῦ ᾽Οδυσσέα στὴν ᾽Ιθάκη, ὅπου καὶ σκοτώνεται ἀπὸ τὸν γιό του Τηλέγονο ποὺ δὲν τὸν γνωρίζει. Λέγει δὲ ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου διασώζονται καὶ μελετοῦνται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὄχι τόσο γιὰ τὴν αἰσθητική τους ἀξία ὅσο γιὰ τὴ συνέχεια τῶν γεγονότων ποὺ περιλαμβάνει. Λέγει δὲ καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὶς πατρίδες αὐτῶν ποὺ σύνθεσαν τὸν ἐπικὸ κύκλο.

Κάνει δὲ λόγο καὶ γιὰ κάποια *Κύπρια* ποιήματα καὶ λέγει πὼς ἄλλοι μὲν τὰ ἀποδίδουν στὸν Στασίνο τὸν Κύπριο, ἐνῶ ἄλλοι θεωροῦν ὡς ποιητή τους τὸν Ἡγησίνο τὸν Σαλαμίνιο καὶ ἄλλοι λὲν πὼς τὰ ἔγραψε ὁ ῎Ομηρος καὶ πὼς τὰ ἔδωσε γιὰ προίκα τῆς κόρης του στὸν Στασίνο καὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὸ ἔργο ὀνομάστηκε *Κύπρια*. ᾽Αλλὰ δὲν συμμερίζεται ὁ συγγραφέας αὐτὴ τὴν ἄποψη, οὔτε βέβαια πὼς τὰ ποιήματα ἐπιγράφονται *Κύπρια* μὲ τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα (…)

Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῶν τεσσάρων βιβλίων τῆς *Γραμματικῆς χρηστομαθίας* τοῦ Πρόκλου.

[Τὰ χφφ. δίνουν τοὺς τύπους *χρηστομαθίας* (*χρι-* ἐκ παραφθορᾶς) καὶ *-είας* (ὀνομ. *ἡ χρηστομαθία* καὶ ἡ *χρηστομάθεια*), καὶ οἱ ἐκδότες διχάζονται ἐπίσης (καὶ *Χρ-*/*χρ-*)· προτιμήσαμε τὴ γραφὴ *Χρηστομαθίας*, παραβάλλοντας καὶ πρὸς τὸ *M. ᾽Ετυμ.* (λ. *ἔλεγος*, βλ. καὶ Bernabé *PEG*[1] 4 ἀρ. 15: *χρηστομαθίας*, κ.ἄ.).

θίας AM (*χρι-*, *χρη-* A^1; *πολυ-* $A^{3\,mg.}$): *χρηστομαθείας* B, Severyns (*Χρ-* vel *χρ-* edd.) ‖ *ἐκ τοῦ περὶ Χρηστομαθείας Πρόκλου Et. M.* (cf. et sequentia) 2 *ἐκλογαί* M: om. A 6 *γεννῶσι* A: *ἑτέρους ἀποτίκτουσι* M 8 *κύκλος* A: *λόγος* M 13-15 *λέγει … κύκλον* A: om. M 17-18 *ἡγήσιον* B 19 *γράψαι* A: om. M 20 et 22 *κύπρια* A: *κυπρία* M 21 ⟨*προσ*⟩*τίθεται* All. ‖ *ταύτηι* post *τῆι αἰτίαι* M 23 *δ΄* (= 4) All. (p. 97, cum adnot.): *δύο* codd. (it. Henry).

[Εικ. 44] Ομηρικη Σκηνη
(Μυκηναϊκὸς κρατήρας ἀπὸ τὴν *Ἔγκωμην*.
Μεσογειακὸ Μουσεῖο [Στοκχόλμη]). Λεπτομέρεια [σχέδιο].
Βλ. *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 22 κἑ. ἀρ. *4α-β* καὶ *5α-ε* [ἐδῶ: τὸ *5β*] μὲ ἀναφορὰ στὸ Ν 25-8)

T2

Suid. s.v. *Ὅμηρος* (Adler)

Γήμας δ' ἐν Χίωι (sc. *Ὅμηρος*) *Ἀρησιφόνην τὴν Γνώτορος τοῦ Κυμαίου θυγατέρα ἔσχεν υἱεῖς δύο καὶ θυγατέρα, ἣν ἔγημε Στασῖνος ὁ Κύπριος* (…). *ἀναφέρεται δὲ εἰς αὐτὸν* (sc. *Ὅμηρον*) *καὶ ἄλλα τινὰ ποιήματα* (…) *Κύκλος, ὕμνοι, Κύπρια.*

T3

Aelian. *Var. hist.* 9.15 (Dilts)

Λέγεται δὲ κἀκεῖνο πρὸς τούτοις, ὅτι ἄρα ἀπορῶν (sc. *Ὅμηρος*) *ἐκδοῦναι τὴν θυγατέρα ἔδωκεν αὐτῆι προῖκα ἔχειν τὰ Κύπρια· καὶ ὁμολογεῖ τοῦτο Πίνδαρος* (fr. 280 B. / 265 SM.).

T4

Tzetz. *Chil.* 13.630-34 (Leone)

Σερίφων καὶ Θεόλαος υἱοὶ δὲ τοῦ Ὁμήρου,
θυγάτηρ Ἀρσιφόνη δέ, ἣν ἔγημε Στασῖνος,
Στασῖνος ὁ τὰ Κύπρια συγγράμματα ποιήσας,
ἅπερ οἱ πλείους λέγουσιν Ὁμήρου πεφυκέναι,
εἰς προῖκα δὲ σὺν χρήμασι δοθῆναι τῶι Στασίνωι.

Cf. Schol. Lycophr. *Alex.* 511 (II 185.22 Scheer) *τὴν δ' ἱστορίαν τῶν Διοσκούρων καὶ Στασῖνος ὁ τὰ Κύπρια πεποιηκὼς γράφει* (vid. et infra F11, cum adnot.).



T2

Σουίδ. σ.λ. *Ὅμηρος* (Adler)

Ἀφοῦ νυμφεύτηκε (δηλ. ὁ Ὅμηρος) στὴ Χίο τὴν κόρη τοῦ Κυμαίου Γνώτορα Ἀρησιφόνη ἀπόκτησε δύο γιοὺς καὶ μιὰ κόρη, τὴν ὁποία νυμφεύτηκε ὁ Στασίνος ὁ Κύπριος (…). Ἀποδίδονται δὲ σ' αὐτὸν (δηλ. τὸν Ὅμηρο) καὶ μερικὰ ἄλλα ποιήματα (…), *Κύκλος*, *ὕμνοι*, *Κύπρια*.

T3

Αἰλιαν. *Ποικ. ἱστ.* 9.15 (Dilts)

Λέγεται καὶ ἐκεῖνο ἐπιπρόσθετα, ὅτι ὡς γνωστὸν ὁ ποιητὴς (δηλ. ὁ Ὅμηρος) ὄντας σὲ ἀδυναμία νὰ παντρέψει τὴν κόρη του τῆς ἔδωσε προίκα τὰ *Κύπρια*· καὶ συμφωνεῖ μ' αὐτὸ ὁ Πίνδαρος.

T4

Τζέτζ. *Χιλ.* 13.630-34 (Leone)

Ὁ Σερίφων κι ὁ Θεόλαος γιοὶ ἦταν τοῦ Ὁμήρου
καὶ κόρη ἡ Ἀρσιφόνη, ποὺ πῆρεν ὁ Στασίνος,
ὁ Στασίνος ὁ τὰ *Κύπρια* ποιήματα συνθέσας,
ποὺ οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' τὸν Ὅμηρο πὼς ἔχουν λὲν βλαστήσει,
καὶ προίκα στὸν Στασίνο δόθηκαν μὲ χρήματα μαζί.

Πβ. Σχόλ. Λυκόφρ. *Ἀλεξ.* 511 (II 185.22 Scheer) τὴν ἱστορία τῶν Διοσκούρων γράφει καὶ ὁ Στασίνος ποὺ ἔχει συνθέσει τὰ *Κύπρια* (βλ. καὶ κατωτ. F11, μὲ σημ.).

T5

Schol. Dion. Thr. *Art. gramm.* 1.3 (Hilgard)

Πολλὰ γὰρ νοθευόμενά ἐστιν, ὡς ἡ Σοφοκλέους Ἀντιγόνη (λέγεται γὰρ εἶναι Ἰοφῶντος τοῦ Σοφοκλέους υἱοῦ), Ὁμήρου τὰ Κυπριακὰ καὶ ὁ Μαργίτης.

Cf. *Anecd. Gr. Oxon.* IV 315.20 Cramer (ubi *ὁμοίως* pro *Ὁμήρου*).

T6

Aristot. *Poet.* 23, 1459a-b

Οἱ δ' ἄλλοι (sc. *πλὴν Ὁμήρου*) *περὶ ἕνα ποιοῦσι καὶ περὶ ἕνα χρόνον καὶ μίαν πρᾶξιν πολυμερῆ, οἷον ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας καὶ τὴν Μικρὰν Ἰλιάδα. τοιγαροῦν ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας μία τραγωιδία ποιεῖται ἑκατέρας ἢ δύο μόναι, ἐκ δὲ Κυπρίων πολλαί.*

[Vid. Aristot. *Poet.* edd. Bywater, et Sycutris cum siglis.] 2 *Κύπρια* Σ Tr (Reiz., edd.): *κυπρικὰ* AR; *κυπριακὰ* EG (fort. recte, cf. supra T5.3, infra F6.1, F12 adnot., F24.3, F25.2-3) 3 *ὁ* ante *τὴν* add. Schömann ("sed cf. De gener. 316a10" adnot. Syc.).

Vid. etiam infra F1 sqq. cum adnotationibus (F1.15 sq. *παρὰ Στασίνωι τῶι τὰ Κύπρια πεποιηκότι;* F4.1 sqq. *ὁ τὰ Κύπρια ἔπη πεποιηκὼς Ἡγησίας ἢ Στασῖνος* etc.; F7.3 sq. *ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας ἔπη, εἴτε Κύπριός τίς ἐστιν ἢ Στασῖνος ἢ ὅστις δήποτε χαίρει ὀνομαζόμενος*; F9.2 sq. *οὐκ Ὁμήρου τὰ Κύπρια ἔπεά ἐστι ἀλλ' ἄλλου τινός*; F13.7 sqq. *ἐκ τῶν Στασίνου Κυπρίων* (…) *Στασίνου ἐκ τῶν Κυπρίων* (…) *Στασίνου*; F14.1 *Στασίνου ποιήσαντος*; cf. F3.8 sq. *ἡ ἱστορία παρὰ τῶι τὰ Κύπρια ποιήσαντι*, et alia similia).



[Εικ. 45] Ομηρικη Σκηνη
(Μυκηναϊκὸς κρατήρας ἀπὸ τὸ *Κίτιον* [Κλαυδιά]. *Βρετανικό Μουσεῖο*. Δεξιά: λεπτομέρεια [σχέδιο]. Βλ. *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 20-1 ἀρ. *3α-3β*: Ὁ *Ἕκτωρ* ἀποχαιρετᾶ τὸν *Ἀστυάνακτα* [Ζ 466 κ.ἑ.]· κατ' ἄλλους, ὁ *Νεοπτόλεμος* ἁρπάζει τὸν *Ἀστυάνακτα* ἀπὸ τὰ χέρια τῆς *Ἀνδρομάχης* [πβ. κατωτ. F 24, βλ. καὶ F 16])

T5

Σχόλ. Διον. Θρ. *Τέχν. γραμμ.* 1.3 (Hilgard)

Πολλὰ εἶναι τὰ ἔργα ποὺ θεωροῦνται νόθα, ὅπως ἡ *Ἀντιγόνη* τοῦ Σοφοκλῆ (γιατὶ λέγεται πὼς εἶναι ἔργο τοῦ γιοῦ τοῦ Σοφοκλῆ Ἰοφώντα), τὰ *Κυπριακὰ* τοῦ Ὁμήρου καὶ ὁ *Μαργίτης*.

Πβ. *Anecd. Gr. Oxon.* IV 315.20 Cramer (ὅπου *ὁμοίως* ἀντὶ *Ὁμήρου*).

T6

Ἀριστοτ. *Ποιητ.* 23, 1459a-b

Οἱ ἄλλοι (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ὅμηρο) συνθέτουν τὰ ἔργα τους γύρω ἀπὸ ἕνα θέμα καὶ ἕνα χρόνο καὶ μιὰ πράξη πολυμερῆ, ὅπως αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια* καὶ τὴ *Μικρὰν Ἰλιάδα*. Ἔτσι ἀπὸ τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσσεια* μία τραγωδία συντίθεται ἀπὸ τὸ κάθε ἔργο ἢ δύο μόνο, ἐνῶ ἀπὸ τὰ *Κύπρια* πολλές.

[Ἡ χειρόγραφη παράδοση δίνει τὸν τύπο *κυπρικά*, ἡ ὁποία δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπηχεῖ παλαιότερη γραφὴ *Κυπριακά*, ποὺ παρεφθάρη· πβ. τὴ γραφὴ *κυπριακά* τῶν κωδ. E καὶ G (Συκουτρῆς) καὶ τὰ ἀνωτ. T5.3 καὶ κατωτ. F6.1, F12 σημ., F24.3, F25.2-3.]

Βλ. ἐπίσης κατωτ. F1 κἑ. μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια (F1.15 κἑ. στὸν Στασίνο ποὺ ἔχει συνθέσει τὰ *Κύπρια*· F4.1 κἑ. αὐτὸς ποὺ ἔχει συνθέσει τὰ *Κύπρια* Ἡγησίας ἢ Στασίνος, κ.λπ.· F7.3 κἑ. αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια*, εἴτε εἶναι κάποιος Κύπριος ἢ ὁ Στασίνος ἢ ὁτιδήποτε ἄλλο τυχαίνει νὰ ὀνομάζεται· F9.2 κἑ. δὲν εἶναι τοῦ Ὁμήρου τὰ *Κύπρια ἔπη* ἀλλὰ κάποιου ἄλλου· F13.7 κἑ. ἀπὸ τὰ *Κύπρια* τοῦ Στασίνου (…) τοῦ Στασίνου ἀπὸ τὰ *Κύπρια* (…) τοῦ Στασίνου· F14.1 τοῦ Στασίνου καὶ πάλι ποὺ εἶπε (…)· πβ. F3.8 κἑ. ἡ ἱστορία (βρίσκεται) σ' αὐτὸν ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια*, καὶ ἄλλα παρόμοια).



(T7)

ARGUMENTUM PROCLI CHRESTOMATHIAE ECLOGAE

Πρόκλου Χρηστομαθίας γραμματικῆς τῶν εἰς δ΄ διηρημένων τὸ α΄

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν Κυπρίων λεγομένων ποιημάτων

Ἐπιβάλλει τούτοις τὰ λεγόμενα Κύπρια ἐν βιβλίοις φερόμενα ἕνδεκα, ὧν περὶ τῆς γραφῆς ὕστερον ἐροῦμεν, ἵνα μὴ τὸν ἑξῆς λόγον νῦν ἐμποδίζωμεν. τὰ δὲ περιέχοντά ἐστι ταῦτα.

Ζεὺς βουλεύεται μετὰ τῆς Θέμιδος περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου· παραγενομένη δὲ Ἔρις εὐωχουμένων τῶν θεῶν ἐν τοῖς Πηλέως γάμοις νεῖκος περὶ κάλλους ἐνίστησιν Ἀθηνᾶι, Ἥραι καὶ Ἀφροδίτηι, αἳ πρὸς Ἀλέξανδρον ἐν Ἴδηι κατὰ Διὸς προσταγὴν ὑφ' Ἑρμοῦ πρὸς τὴν κρίσιν ἄγονται· καὶ προκρίνει τὴν Ἀφροδίτην ἐπαρθεὶς τοῖς Ἑλένης γάμοις Ἀλέξανδρος. ἔπειτα δὲ Ἀφροδίτης ὑποθεμένης ναυπηγεῖται, καὶ Ἕλενος περὶ τῶν μελλόντων αὐτοῖς προθεσπίζει. καὶ ἡ Ἀφροδίτη Αἰνείαν συμπλεῖν αὐτῶι κελεύει. καὶ Κασσάνδρα περὶ τῶν μελλόντων προδηλοῖ. ἐπιβὰς δὲ τῆι Λακεδαιμονίαι Ἀλέξανδρος ξενίζεται παρὰ τοῖς Τυνδαρίδαις καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῆι Σπάρτηι παρὰ Μενελάωι· καὶ Ἑλένηι παρὰ τὴν εὐωχίαν δίδωσι δῶρα ὁ Ἀλέξανδρος. καὶ μετὰ ταῦτα Μενέλαος εἰς Κρήτην ἐκπλεῖ, κελεύσας τὴν Ἑλένην τοῖς ξένοις τὰ ἐπιτήδεια παρέχειν, ἕως ἂν ἀπαλλαγῶσιν. ἐν τούτωι δὲ Ἀφροδίτη συνάγει τὴν Ἑλένην τῶι Ἀλεξάνδρωι. καὶ μετὰ τὴν μίξιν τὰ πλεῖστα κτήματα ἐνθέμενοι νυκτὸς ἀποπλέουσι. χειμῶνα δὲ αὐτοῖς ἐφίστησιν Ἥρα. καὶ προσενεχθεὶς Σιδῶνι ὁ Ἀλέξανδρος αἱρεῖ τὴν πόλιν. καὶ ἀποπλεύσας εἰς Ἴλιον γάμους τῆς Ἑλένης ἐπετέλεσεν.

Ἐν τούτωι δὲ Κάστωρ μετὰ Πολυδεύκους τὰς Ἴδα καὶ Λυγκέως βοῦς ὑφαιρούμενοι ἐφωράθησαν. καὶ Κάστωρ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἴδα ἀναιρεῖται, Λυγκεὺς δὲ καὶ Ἴδας ὑπὸ Πολυδεύκους· καὶ Ζεὺς αὐτοῖς ἑτερήμερον νέμει τὴν ἀθανασίαν. καὶ μετὰ ταῦτα Ἶρις ἀναγγέλλει τῶι Μενελάωι τὰ γεγονότα κατὰ τὸν οἶκον. ὁ δὲ παραγενόμενος περὶ τῆς ἐπ' Ἴλιον στρατείας βουλεύεται μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ πρὸς Νέστορα παραγίνεται Μενέλαος. Νέστωρ δὲ ἐν παρεκβάσει διηγεῖται αὐτῶι ὡς Ἐπωπεὺς φθείρας τὴν Λυκούργου θυγατέρα ἐξεπορθήθη, καὶ τὰ περὶ Οἰδίπουν καὶ τὴν Ἡρακλέους μανίαν καὶ τὰ περὶ Θησέα καὶ Ἀριάδνην. ἔπειτα τοὺς ἡγεμόνας ἀθροίζουσιν ἐπελθόντες τὴν Ἑλλάδα. καὶ μαίνεσθαι προσποιησάμενον Ὀδυσσέα ἐπὶ τῶι μὴ θέλειν συστρατεύεσθαι ἐφώρασαν, Παλαμήδους ὑποθεμένου τὸν υἱὸν Τηλέμαχον ἐπὶ κόλασιν ἐξαρπάσαντες.

(Τ7) ΥΠΟΘΕΣΗ
ΠΡΟΚΛΟΥ ΧΡΗΣΤΟΜΑΘΙΑΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
Πρόκλου *Χρηστομαθίας γραμματικῆς*
ΒΙΒΛΙΟ Α΄

Τοῦ ἴδιου γιὰ τὰ Κύπρια λεγόμενα ποιήματα

Παραθέτει μετὰ ἀπ᾽ αὐτὰ τὰ λεγόμενα *Κύπρια*, ποὺ φέρονται σὲ ἕντεκα βιβλία, γιὰ τὴ συγγραφὴ τῶν ὁποίων θὰ μιλήσουμε ἀργότερα, γιὰ νὰ μὴν διακόψουμε τώρα τὴ συνέχεια τοῦ λόγου. Τὰ περιεχόμενα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ὁ Δίας συσκέπτεται μὲ τὴ Θέμιδα γιὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο· κι ἐνῶ διασκεδάζουν οἱ θεοὶ στοὺς γάμους τοῦ Πηλέα, ἔρχεται ἡ Ἔριδα καὶ ξεσηκώνει φιλονεικία γιὰ τὴν ὀμορφιὰ ἀνάμεσα στὴν Ἀθηνᾶ, τὴν Ἥρα καὶ τὴν Ἀφροδίτη, οἱ ὁποῖες κατὰ προσταγὴ τοῦ Δία ὁδηγοῦνται στὸν Ἀλέξανδρο στὴν Ἴδη ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ γιὰ κρίση· καὶ προκρίνει τὴν Ἀφροδίτη ὁ Ἀλέξανδρος δελεασμένος ἀπὸ τὸ γάμο μὲ τὴν Ἑλένη. Ὕστερα μὲ προτροπὴ τῆς Ἀφροδίτης ἑτοιμάζει πλοῖο καὶ ὁ Ἕλενος προμαντεύει γιὰ ὅσα πρόκειται νὰ τοὺς συμβοῦν. Καὶ ἡ Ἀφροδίτη προτρέπει τὸν Αἰνεία νὰ ταξιδεύσει μαζί του. Καὶ ἡ Κασσάνδρα προμαντεύει γιὰ τὰ μελλούμενα. Ὁ Ἀλέξανδρος φθάνοντας στὴ Λακεδαιμονία φιλοξενεῖται ἀπὸ τοὺς Τυνδαρίδες καὶ στὴ συνέχεια ἀπὸ τὸν Μενέλαο στὴ Σπάρτη· κατὰ τὴ διάρκεια δὲ τοῦ συμποσίου ὁ Ἀλέξανδρος προσφέρει δῶρα στὴν Ἑλένη. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ὁ Μενέλαος ἀποπλέει γιὰ τὴν Κρήτη προστάζοντας τὴν Ἑλένη νὰ προσφέρει στοὺς ξένους ὅ,τι χρειάζονται, μέχρι νὰ φύγουν. Σ᾽ αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ Ἀφροδίτη φέρνει σὲ συνουσία τὴν Ἑλένη μὲ τὸν Ἀλέξανδρο. Καὶ μετὰ τὸ ζευγάρωμα βάζουν στὸ πλοῖο τὰ περισσότερα πράγματα καὶ ἀποπλέουν νυχτιάτικα. Ἡ Ἥρα ὅμως τοὺς σηκώνει τρικυμία. Ὁ Ἀλέξανδρος προσαράζει στὴ Σιδώνα καὶ κυριεύει τὴν πόλη. Καὶ ἀφοῦ ἀπόπλευσε γιὰ τὴν Τροία τέλεσε τοὺς γάμους του μὲ τὴν Ἑλένη.

Στὸ μεταξὺ ὁ Κάστωρ μὲ τὸν Πολυδεύκη πιάστηκαν νὰ κλέβουν τὰ βόδια τοῦ Ἴδα καὶ τοῦ Λυγκέα. Καὶ ὁ μὲν Κάστωρ σκοτώνεται ἀπὸ τὸν Ἴδα, ὁ Λυγκεὺς δὲ καὶ ὁ Ἴδας ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη· καὶ ὁ Ζεὺς τοὺς παραχωρεῖ μέρα παρὰ μέρα ἐναλλακτικὰ τὴν ἀθανασία. Μετὰ ἀπ᾽ αὐτὰ ἡ Ἶριδα ἀναγγέλλει στὸν Μενέλαο ὅσα ἔγιναν στὸ σπίτι του. Αὐτὸς γυρνώντας πίσω συσκέπτεται μὲ τὸν ἀδελφό του γιὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Τροίας καὶ ὁ Μενέλαος πηγαίνει στὸν Νέστορα. Ὁ Νέστωρ τοῦ διηγεῖται παρεκβατικὰ πῶς ὁ Ἐπωπεὺς κατέστρεψε τὴν κόρη τοῦ Λυκούργου καὶ ἀφανίστηκε, καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Οἰδίποδα καὶ τὴ μανία τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Θησέα καὶ τὴν Ἀριάδνη. Ἔπειτα γυρίζουν τὴν Ἑλλάδα καὶ

Καὶ μετὰ ταῦτα συνελθόντες εἰς Αὐλίδα θύουσι· καὶ τὰ περὶ τὸν δράκοντα καὶ τοὺς στρουθοὺς γενόμενα δείκνυται, καὶ Κάλχας περὶ τῶν ἀποβησομένων προλέγει αὐτοῖς. ἔπειτα ἀνα-
40 *χθέντες Τευθρανίαι προσίσχουσι καὶ ταύτην ὡς Ἴλιον ἐπόρθουν. Τήλεφος δὲ ἐκβοηθήσας Θέρσανδρόν τε τὸν Πολυνείκους κτείνει καὶ αὐτὸς ὑπὸ Ἀχιλλέως τιτρώσκεται. ἀποπλέουσι δὲ αὐτοῖς ἐκ τῆς Μυσίας χειμὼν ἐπιπίπτει καὶ διασκεδάννυνται. Ἀχιλλεὺς δὲ Σκύρωι προσ⟨σ⟩χὼν γαμεῖ τὴν Λυκομήδους*
45 *θυγατέρα Δηϊδάμειαν. ἔπειτα Τήλεφον κατὰ μαντείαν παραγενόμενον εἰς Ἄργος ἰᾶται Ἀχιλλεὺς ὡς ἡγεμόνα γενησόμενον τοῦ ἐπ' Ἴλιον πλοῦ.*

Καὶ τὸ δεύτερον ἠθροισμένου τοῦ στόλου ἐν Αὐλίδι Ἀγαμέμνων ἐπὶ θήρας βαλὼν ἔλαφον ὑπερβάλλειν ἔφησε καὶ τὴν
50 *Ἄρτεμιν. μηνίσασα δὲ ἡ θεὸς ἐπέσχεν αὐτοὺς τοῦ πλοῦ χειμῶνας ἐπιπέμπουσα. Κάλχαντος δὲ εἰπόντος τὴν τῆς θεοῦ μῆνιν καὶ Ἰφιγένειαν κελεύσαντος θύειν τῆι Ἀρτέμιδι, ὡς ἐπὶ γάμον αὐτὴν Ἀχιλλεῖ μεταπεμψάμενοι θύειν ἐπιχειροῦσιν. Ἄρτεμις δὲ αὐτὴν ἐξαρπάσασα εἰς Ταύρους μετακομίζει καὶ ἀθάνατον*
55 *ποιεῖ, ἔλαφον δὲ ἀντὶ τῆς κόρης παρίστησι τῶι βωμῶι.*

Ἔπειτα καταπλέουσιν εἰς Τένεδον. καὶ εὐωχουμένων αὐτῶν Φιλοκτήτης ὑφ' ὕδρου πληγεὶς διὰ τὴν δυσοσμίαν ἐν Λήμνωι κατελείφθη· καὶ Ἀχιλλεὺς ὕστερον κληθεὶς διαφέρεται πρὸς Ἀγαμέμνονα.

60 *Ἔπειτα ἀποβαίνοντας αὐτοὺς εἰς Ἴλιον εἴργουσιν οἱ Τρῶες καὶ θνήισκει Πρωτεσίλαος ὑφ' Ἕκτορος. ἔπειτα Ἀχιλλεὺς αὐτοὺς τρέπεται ἀνελὼν Κύκνον τὸν Ποσειδῶνος. καὶ τοὺς νεκροὺς ἀναιροῦνται. καὶ διαπρεσβεύονται πρὸς τοὺς Τρῶας, τὴν Ἑλένην καὶ τὰ κτήματα ἀπαιτοῦντες. ὡς δὲ οὐχ ὑπήκου-*
65 *σαν ἐκεῖνοι, ἐνταῦθα δὴ τειχομαχοῦσιν. ἔπειτα τὴν χώραν ἐπεξελθόντες πορθοῦσι καὶ τὰς περιοίκους πόλεις. καὶ μετὰ ταῦτα Ἀχιλλεὺς Ἑλένην ἐπιθυμεῖ θεάσασθαι· καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸ αὐτὸ Ἀφροδίτη καὶ Θέτις. εἶτα ἀπονοστεῖν ὡρμημένους τοὺς Ἀχαιοὺς Ἀχιλλεὺς κατέχει. κἄπειτα ἀπελαύνει τὰς Αἰ-*
70 *νείου βόας καὶ Λυρνησσὸν καὶ Πήδασον πορθεῖ καὶ συχνὰς τῶν περιοικίδων πόλεων καὶ Τρωΐλον φονεύει. Λυκάονά τε Πάτροκλος εἰς Λῆμνον ἀγαγὼν ἀπεμπολᾶι. καὶ ἐκ τῶν λαφύρων Ἀχιλλεὺς μὲν Βρισηΐδα γέρας λαμβάνει, Χρυσηΐδα δὲ Ἀγαμέμνων. ἔπειτά ἐστι Παλαμήδους θάνατος καὶ Διὸς βουλὴ*
75 *ὅπως ἐπικουφίσηι τοὺς Τρῶας Ἀχιλλέα τῆς συμμαχίας τῆς Ἑλληνικῆς ἀποστήσας καὶ κατάλογος τῶν τοῖς Τρωσὶ συμμαχησάντων.*

συναθροίζουν τοὺς ἡγεμόνες. Καὶ ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς προσποιήθηκε ὅτι δὲν ἦταν στὰ καλά του ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ συνεκστρατεύσει, τὸν ἀποκάλυψαν, ἀφοῦ μὲ σχέδιο τοῦ Παλαμήδη ἅρπαξαν τὸν γιό του Τηλέμαχο γιὰ νὰ τὸν βασανίσουν.

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ συγκεντρώνονται στὴν Αὐλίδα καὶ θυσιάζουν· καὶ τοὺς παρουσιάζονται αὐτὰ ποὺ ἔγιναν μὲ τὸ φίδι καὶ τοὺς σπουργίτες καὶ ὁ Κάλχαντας προλέγει σ' αὐτοὺς γιὰ ὅσα πρόκειται νὰ συμβοῦν. Ἔπειτα ἀφοῦ ἀνοίγονται στὸ πέλαγος προσορμίζονται στὴν Τευθρανία καὶ τὴν πολιορκοῦν νομίζοντας ὅτι εἶναι ἡ Τροία. Ὁ Τήλεφος σπεύδοντας σὲ βοήθεια σκοτώνει τὸν Θέρσανδρο τὸν γιὸ τοῦ Πολυνείκη καὶ ὁ ἴδιος πληγώνεται ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα. Ἀποπλέοντας ἀπὸ τὴ Μυσία τοὺς βρίσκει τρικυμία καὶ διασκορπίζονται. Ὁ Ἀχιλλέας προσορμίζεται στὴ Σκύρο καὶ νυμφεύεται τὴν κόρη τοῦ Λυκομήδη Δηιδάμεια. Ἔπειτα ὁ Ἀχιλλέας γιατρεύει τὸν Τήλεφο, ποὺ ἦρθε στὸ Ἄργος σύμφωνα μὲ ἕνα χρησμό, γιὰ νὰ ὁδηγήσει τὸν στόλο ἐνάντια στὴν Τροία.

Κι ὅταν συναθροίστηκε γιὰ δεύτερη φορὰ ὁ στόλος στὴν Αὐλίδα ὁ Ἀγαμέμνονας σὲ κυνήγι κτύπησε ἕνα ἐλάφι κι ἰσχυρίστηκε πὼς ξεπέρασε καὶ τὴν Ἄρτεμη. Ὀργισμένη δὲ ἡ θεὰ τοὺς ἐμπόδισε νὰ ἀποπλεύσουν στέλλοντας τρικυμίες. Κι ὅταν ὁ Κάλχας φανέρωσε τὴν ὀργὴ τῆς θεᾶς καὶ παράγγειλε νὰ θυσιάσουν τὴν Ἰφιγένεια στὴν Ἄρτεμη, ἐπιχειροῦν νὰ τὴ θυσιάσουν ἀφοῦ ἔστειλαν καὶ τὴν ἔφεραν γιὰ νὰ τὴν παντρέψουν τάχα μὲ τὸν Ἀχιλλέα. Ἡ Ἄρτεμη ὅμως ἁρπάζοντάς την τὴ μεταφέρει στὴ χώρα τῶν Ταύρων καὶ τὴν καθιστᾶ ἀθάνατη, ἀφήνει δὲ στὸ βωμὸ ἀντὶ τῆς κόρης ἕνα ἐλάφι.

Ἔπειτα καταπλέουν στὴν Τένεδο. Καὶ σ' ἕνα ξεφάντωμά τους ὁ Φιλοκτήτης δαγκώνεται ἀπὸ ἕνα νερόφιδο καὶ λόγω τῆς δυσοσμίας τὸν ἐγκαταλείπουν στὴ Λῆμνο· κι ὁ Ἀχιλλέας προσκαλεσμένος ἐκ τῶν ὑστέρων φιλονικεῖ μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα.

Ἔπειτα ἐνῶ ἀποβιβάζονται στὴν Τροία τοὺς ἐμποδίζουν οἱ Τρῶες καὶ σκοτώνεται ὁ Πρωτεσίλαος ἀπὸ τὸν Ἕκτορα. Ἔπειτα ὁ Ἀχιλλέας τοὺς τρέπει σὲ φυγὴ σκοτώνοντας τὸν Κύκνο τὸν γιὸ τοῦ Ποσειδώνα. Καὶ θάβουν τοὺς νεκρούς· καὶ στέλλουν πρεσβεία στοὺς Τρῶες, ζητώντας πίσω τὴν Ἑλένη καὶ τοὺς θησαυρούς. Κι ὅταν ἐκεῖνοι δὲν ὑπάκουσαν, τότε βέβαια ἀρχίζουν τὶς τειχομαχίες. Ἔπειτα ἐκστρατεύοντας ἐκπορθοῦν τὴ χώρα καὶ τὶς γειτονικὲς πόλεις. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ὁ Ἀχιλλέας ἐπιθυμεῖ νὰ δεῖ τὴν Ἑλένη· καὶ τοὺς φέρνουν στὸ ἴδιο μέρος ἡ Ἀφροδίτη καὶ ἡ Θέτιδα. Στὴ συνέχεια, ὅταν οἱ Ἀχαιοὶ κινοῦνται γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα, τοὺς συγκρατεῖ ὁ Ἀχιλλέας. Καὶ ἔπειτα παίρνει τὰ βόδια τοῦ Αἰνεία καὶ ἐκπορθεῖ τὴ Λυρνησσὸ καὶ τὴν Πήδασο καὶ πολλὲς ἀπὸ τὶς γειτονικὲς πόλεις καὶ φονεύει τὸν Τρωίλο. Καὶ ὁ Πάτροκλος φέρνει τὸν

[Vid. Procl. *Chrest.* ed. Severyns (: S.), cum siglis.] Tit. *Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν Κυπρίων λεγομένων ποιημάτων* Fi; om. H: *ὅπως προέβη ὁ τρωικὸς πόλεμος* G 3 *ταῦτα* HIl: *τοιαῦτα* K 4 *βούλεται* Hk ‖ *Θέμιδος* Heyne: *θέτιδος f* 6 *ἐνίστησιν* Hi (it. A. We., et nos dubit.); *ἐνέστησε* G: *ἀνίστησιν* FL^{sv} (it. S. Da. Be.) 23-4, 25 *Λυγκέως*, *Λυγκεὺς* Heyne: *λυγ-* vel *λυγγ-* codd. L 27 *῾Ιρις g*: *ἔρις* *F 28 *στρατείας* *FHIK: *στρατίας* Gl 31 *Λυκούργου* *FHi (it. S. Da. Be. We.): *Λύκου* coni. Heyne (it. A.) 34 *τὸν* ante *᾽Οδυσσέα* G. (it. A.) 44 *προσσχὼν* Bekker: *προσχὼν f* 49 *θήρας* Bekker (it. A. We, et nos dubit.): *θήραν* FHi (*θὴραν* L$^{a.c.}$, *θήραν ἐξιὼν καὶ* G): *θηρῶν* S. (it. Da. Be.) 50 *μηνίσασα* *FGHI: *μηνύσασα k* 54-55 *ἀθάνατον ποιεῖ* *FHi: *ξενοκτονεῖν καθίστησιν* G 65-66 *ἐπεξελθόντες* *FGi: *ὑπεξελθόντες* H. 74-77 *ἐντεῦθεν τὰ κατὰ τὴν ἰλιάδα ὁμήρου πεπραγμένα* pro *ἔπειτά ἐστι* (…) *συμμαχησάντων* G.

[ΕΙΚ. 46] ΑΧΙ[ΛΛΕΥϹ], ΘΕΤΙϹ, ΠΗΛΕΥϹ
(καὶ ᾽Αμβροσία, ᾽Ανατροφή, Μοῖρες:
Τὸ πρῶτο λουτρὸ τοῦ ᾽Αχιλλέα.
Πάφος [«Οἰκία τοῦ Θησέως»], 5ος αἰ. μ.Χ.)

F1

Schol. Hom. A 5-6

Διὸς βουλὴν οἱ μὲν τὴν εἱμαρμένην ἀπέδοσαν, ἄλλοι δὲ ἐξεδέξαντο δρῦν ἱερὰν μαντικὴν τοῦ Διὸς ἐν Δωδωναίοις ὄρει τῆς Θεσπρωτίας, ὡς αὐτὸς ῞Ομηρος λέγει ἐν ᾽Οδυσσείαι· Τὸν (sc. *᾽Οδυσσέα*) *δ᾽ ἐς Δωδώνην φάτο* (sc. *Φείδων*) *βήμεναι, ὄφρα θεοῖο | ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς βουλὴν ἐπακούσαι* (ξ 327-8). *ἄλλοι δ᾽ ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν ῞Ομηρον. φασὶ γὰρ τὴν Γῆν βαρουμένην ὑπ᾽ ἀνθρώπων πολυπληθίας, μηδεμιᾶς ἀνθρώπων οὔσης εὐσεβείας, αἰτῆσαι τὸν Δία κουφισθῆναι τοῦ ἄχθους· τὸν δὲ Δία πρῶτον μὲν εὐθὺς ποιῆσαι τὸν Θηβαϊκὸν πόλεμον, δι᾽ οὗ πολλοὺς πάνυ ἀπώλεσεν· ὕστερον δὲ πάλιν –συμβούλωι τῶι Μώμωι χρησάμενος, ἣν Διὸς βουλὴν ῞Ομηρός φησιν– ἐπειδὴ οἷός τε ἦν κεραυνοῖς ἢ κατακλυσμοῖς πάντας διαφθείρειν, ὅπερ τοῦ Μώμου κωλύσαντος, ὑποθεμένου δὲ αὐτῶι γνώμας δύο, τὴν Θέτιδος θνητογαμίαν καὶ θυγατρὸς καλῆς γένναν, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων πόλεμος ῞Ελλησί τε καὶ βαρβάροις ἐγένετο, ἀφ᾽ οὗ συνέβη κουφισθῆναι τὴν Γῆν, πολλῶν ἀναιρεθέντων. ἡ δὲ ἱστορία παρὰ Στασίνωι τῶι τὰ Κύπρια πεποιηκότι, εἰπόντι οὕτως·*

(v. 1) *῞Ην ὅτε μυρία φῦλα κατὰ χθόνα πλαζόμεν᾽ ἀνδρῶν*
⟨ἀσεβίηι ἐβάρυνε?⟩ βαθυστέρνου πλάτος αἴης.

Λυκάονα στὴ Λῆμνο καὶ τὸν πωλεῖ· καὶ ἀπὸ τὰ λάφυρα ὁ μὲν Ἀχιλλέας παίρνει τὴ Βρισηίδα ὡς γέρας ἐνῶ ὁ Ἀγαμέμνονας τὴ Χρυσηίδα. Ἔπειτα εἶναι ὁ θάνατος τοῦ Παλαμήδη καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ Δία νὰ ἀνακουφίσει τοὺς Τρῶες κάνοντας νὰ ἀποσυρθεῖ ὁ Ἀχιλλέας ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ συμμαχία καὶ κατάλογος ἐκείνων ποὺ συμμάχησαν μὲ τοὺς Τρῶες.



F1

Σχόλια Ὁμ. Α 5-6

Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή· Διὸς βουλήν: ἄλλοι μὲν ἀπέδωσαν (ἔτσι) τὴν εἱμαρμένη, ἐνῶ ἄλλοι δέχτηκαν μιὰν ἱερὴ δρὺ μαντικὴ τοῦ Δία στὸ Δωδωναῖο ὄρος τῆς Θεσπρωτίας, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Ὅμηρος στὴν Ὀδύσσεια: Στὴ Δωδώνη αὐτὸς πὼς πῆγε (δηλ. ὁ Ὀδυσσέας) ἔλεγε (δηλ. ὁ Φείδωνας), ἀπ' τοῦ θεοῦ | τὴν ψηλοφουντωμένη δρὺ τοῦ Δία τὸ θέλημα ν' ἀκούσει (ξ 327-8). Ἄλλοι πάλι εἶπαν ὅτι ὁ Ὅμηρος τὸ ἔχει πεῖ ἀφορμώμενος ἀπὸ κάποιαν ἱστορία. Λὲν δηλαδὴ πὼς ἡ Γῆ, ἐπειδὴ ἔνιωθε μεγάλο βάρος ἀπὸ τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, καθὼς καμιὰ εὐσέβεια δὲν ὑπῆρχε στοὺς ἀνθρώπους, ζήτησε ἀπὸ τὸν Δία νὰ τὴν ἀνακουφίσει ἀπὸ τὸ βάρος· κι ὁ Δίας πρῶτον μὲν ἔκαμε ἀμέσως τὸν Θηβαϊκὸ πόλεμο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀφάνισε πάρα πολλούς· ὕστερα πάλι –χρησιμοποιώντας ὡς σύμβουλο τὸν Μῶμο, ποὺ ὁ Ὅμηρος ἀποκαλεῖ *Διὸς βουλήν*– ἐπειδὴ μποροῦσε μὲ κεραυνοὺς καὶ κατακλυσμοὺς νὰ καταστρέψει τοὺς πάντες, πράγμα ἀκριβῶς ποὺ ἐμπόδισε ὁ Μῶμος, ὑποβάλλοντας ὅμως σ' αὐτὸν τὸν γάμο τῆς Θέτιδας μὲ θνητὸ καὶ τὴ γέννηση ὡραίας κόρης, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων ἔγινε πόλεμος ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς βαρβάρους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀνακουφιστεῖ ἡ Γῆ, ἀφοῦ ἀφανίστηκαν πολλοί. Ἡ ἱστορία βρίσκεται στὸν Στασίνο ποὺ ἔχει συνθέσει τὰ *Κύπρια* ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

Ζεὺς δὲ ἰδὼν ἐλέησε καὶ ἐν πυκιναῖς πραπίδεσσι
σύνθετο κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν
(v. 5) *ῥιπίσ⟨σ⟩ας πολέμου μεγάλην ἔριν Ἰλιακοῖο,*
ὄφρα κενώσειεν θανάτωι βάρος· οἱ δ' ἐνὶ Τροίηι
25 *ἤρωες κτείνοντο· Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή.*

De vv. 1-15 (*Διὸς – ἀναιρεθέντων*, sine auctoris et *Cypriorum* nomine) cf. Schol. Eur. *Orest.* 1641 s.v. *ὡς ἀπαντλοῖεν χθονός* (Schwartz); Eust. in *Il.* A 6: 20.7 (Valk); *Anecd. Gr. Oxon.* IV 405.6 Cramer; al. sim. (vid. et infra).

[Vid. Schol. Hom. A 5-6 ed. Dindorf (I 6), et Ludwich *TextU* I 10 (cum siglis); vid. etiam *Cypr.* edd. Allen, Xydas, Davies, Bernabé, West (fr. 1).] 1 *ἐπάγει* (sc. *Ὅμηρος*) *«Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή», ὡς μὴ ἂν τῆς τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος τοιαῦτα δυνησομένης, εἰ μὴ θεία τις ἦν βουλή* (…). *βουλὴν γὰρ Διὸς τὴν εἱμαρμένην φασίν, ὡς τῆς εἱμαρμένης Διὸς λεγομένης, καθὰ καὶ τοῖς Στωϊκοῖς ἔδοξεν· ὅθεν καὶ περιέσπων τινὲς τὸ «βουλῆι»* (…)*, λέγοντες ὅτι γεγόνασι ταῦτα τῆι βουλῆι τοῦ Διός* (…) Eust. 6 sqq. *οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι τὴν Γῆν βαρουμένην ὑπὸ πολυπληθίας ἀνθρώπων καὶ μηδεμιᾶς οὔσης εὐσεβείας αἰτῆσαι τὸν Δία κουφισθῆναι τοῦ ἄχθους·* (…) *καὶ πάλιν τῶν ἀνθρώπων ζώντων ἐν ἀσεβείαι ἠθέλησεν ὁ Ζεὺς ποιῆσαι τὸν Θηβαϊκὸν πόλεμον, δι' οὗ πολλοὺς ἀπώλεσε πάνυ. ὕστερον δὲ πάλι χρησάμενος ὁ Ζεὺς συμβώλωι τῶι Μώμωι* (…)*, ἐγένετο πόλεμος μέγας τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς βαρβάροις, ὑφ' οὗ συνέβη κουφισθῆναι τὴν Γῆν. καὶ ταῦτα μὲν οὕτω τὰ παρὰ τοῖς νεωτέροις ἱστορούμενα περὶ τῆς τοῦ Διὸς βουλῆς Anecd. Gr. Oxon.*; fere eadem (sine *μηδεμιᾶς οὔσης εὐσεβείας* et *ἀνθρώπων ζώντων ἐν ἀσεβείαι*) Schol. Eur. *Orest.* et Eust. 17 *Στασίνωι* Barnes (it. edd.): *τασίνωι* AU^{b}, *τασίνω* Y^{b}, *τὰ σείνω* R; *ταρασίνωι* VO, *τερασίνωι* D^{c}F^{r}JR^{a}Y, *ταρασίω* F^{q}, *ταρσίνω* W^{b} 19 (v. 1) *οὖν* F^{r} ‖ *φύλα καταχθόνα* F^{q} ‖ *πλαζόμεν' ἀνδρῶν* Barnes (prob. Köhler Schneidewin Kinkel All. Xydas; dubit. iteravimus): *πλαζόμεν' αἰεὶ* Ebert (coll. ϱ 245-6 *ἀλαλημένος αἰεὶ | ἄστυ κάτ'*; it. Be., et Marks, *Phoenix* 56 [2002] 6); *πλαζόμενά περ* F^{q} (*πλαζομένων περ* Lu.), *πλαζόμενα* cett. († *πλαζόμενα* Da.; alii alia) 20 (v. 2) *ἀσεβίηι ἐβάρυνε* dubit. supplevimus (cf. supra vv. 5 sqq. cum adnot.); *ἐκπάγλως ἐβάρυν'* Schn. (⋯ *ἐβάρυνε* Kink.); *ὑβριστῶν ἐβάρυνε* Ribbeck; *ἄχθει εὐρὺ βάρυνε* Boissonade; *ἐκπάγλως ἐπίεζε* Welcker: *ἀνθρώπων ἐπίεζε* Ebert (it. Be.); *οὐ κατὰ αἶσαν* (vel *μοῖραν*) *ἔτειρε, πλήθει ὑπὲρ μόρον τεῖρε* aliaque sim. tempt. Hadjistephanou (*ΠραΚυΣΒ* A′ p. 489); alii alia (vid. Be. et We.) ‖ *βαθυστέρνου* Lascaris, edd. plerique; *εὐρυστέρνου* Schn.: *βαρυστέρνου* codd. plur., it. Be.; *βαρυστόνου* AJ ‖ *πλάτους* Y^{b} ‖ *ἐπ' αἴης* F^{q} 21 (v. 3) *δὲ* om. J, *τε* ante *ἰδὼν* add. F^{q} ‖ *ἐλέησε* plur.: *ἐλέησεν* A, *ἠλέησε* JY^{b}; *ἄλγησε* W^{b}; *ὤκτειρ' ἄρα* F^{q} ‖ *πυκιναῖς* plur.; *πυκινῆις* Schn.: *πυκναῖς* JR^{a}; *πυκίναισι* F^{q} ‖ *πραπίδεσσι* plur.; *πραπίδεσ^{σ}ιν* W^{b}: *πραπίδαισι* F^{q} 22 (v. 4) *σύνθετο κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν* All. (et Xy., … *γαίην*); *κουφ. ἀνθρ. παμβ. σύνθ. γαῖαν* Ribbeck, it. Be.; *σύνθετο* (*συνέθετο* J) *κουφίσαι παμβώτορα* (*πανβ-* F^{q}; *παμβότερα* P, *-ειραν* W^{b}) *γαῖαν* (*γαίην*

(στ. 1) Ἦταν κάποτε ποὺ μύριες φυλὲς στὴ γῆ περιπλανώμενες
ἀνθρώπων
〈μ' ἀσέβεια βαραῖναν〉 τῆς βαθύστερνης τὰ πλάτη γῆς.
Σὰν εἶδε ὁ Δίας τὴ σπλαχνίστηκε καὶ στὸ σοφὸ μυαλό του
ἔβαλε νὰ ξαλαφρώσει ἀπ' ἀνθρώπους τὴν παντοτρόφα γῆ
(στ. 5) τοῦ Τρωικοῦ ἀνάβοντας πολέμου τὴ μεγάλη ἀμάχη,
γιὰ νὰ ἀδειάσει μὲ τὸν θάνατο τὸ βάρος· καὶ στὴν Τροία
οἱ ἥρωες σκοτώνονταν· καὶ τοῦ Δία τὸ θέλημα τελοῦνταν.

Γιὰ τοὺς στ. 1-17 (*Διὸς – ἀναιρεθέντων*, χωρὶς ἀναφορὰ στὸ ὄνομα τοῦ Στασίνου καὶ στὰ *Κύπρια*) πβ. Σχόλ. Εὐρ. *Ὀρέστ.* 1641 (Schwartz); Εὐστ. στὸ Α 5: 20.7 (Valk); *Anecd. Gr. Oxon.* IV 405.6 Cramer; κ.ἄ. παρόμοια (βλ. καὶ κατωτ.).

[Τὸ ὄνομα τοῦ Στασίνου στὸ κείμενο τοῦ ἀρχαίου σχολιαστῆ (στ. 17) ἀποκατέστησε ὁ Barnes (στὴ θέση τῶν ἀκατανόητων τύπων τῆς χειρόγραφης παράδοσης *τασίνωι*, *ταρασίνωι*, *ταρσίνω* κ.τ.τ.). Τὸ σωζόμενο ἀπόσπ. τῶν *Κυπρίων* ἐμφανίζει σημαντικὰ προβλήματα, ὀφειλόμενα ἐν μέρει στὸν ἀρχ. σχολιαστὴ καὶ ἐν μέρει στὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ κειμένου τῶν ἀρχαίων σχολίων (μὲ πιὸ σημαντικὸ τὸ κενὸ στὸν στ. 2). Ἀπὸ τὶς προταθεῖσες διορθώσεις ἄλλες ἔχουν γίνει ὁμόφωνα δεκτές (στ. 1 *πλαζόμεν'* καὶ στ. 5 *ῥιπίσσας*: διορθώσεις ἐπιβαλλόμενες ἀπὸ τὸ μέτρο), ἐνῶ γιὰ ἄλλες ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει διχογνωμία.]



[Εικ. 47] ZEYC, ΘΕΤΙC, ΑΘΗΝΑ (…) (Διαγωνισμὸς ὁμορφιᾶς Κασσιόπειας – Νηρηίδων. *Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Αἰῶνος»], 4ος αἰ. μ.Χ.)

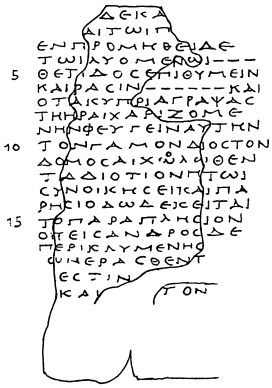
D^{c}(?)JY^{b}F^{q}W^{b}, *-ης* RAV) *ἀνθρώπων* ($\overline{\alpha\nu}$ $\overline{\omega\nu}$) Schol. († *σ. κ. π. γαίης ἀνθρώπων* † scr. Da.); *σ. κουφίσσαι βάρεος παμβ. γαῖαν* Kink.; alii alia (vid. Be. ad loc.) 23 (v. 5) *ῥιπίσσας* Wolf; *ῥιπίσας* R^{a}Y^{b}: *ριπίσαι* (*ρ* in ras.) *τὲ* A (*ῥιπίσσαι τε* Schn.), *ῥιπίσαι* cett.; *ῥιπίζων* Wassenbergh; *ῥίπισε δὲ* Lu. ‖ *πολέμου* plur.; om. W^{b}: *πτολέμου* Lu.; *πόνου* Schn. ‖ *Ἰλιακοῖο* plur.: *ἡλιακοῖο* F^{r}, *Ἰλιακοῦ* W^{b}; *ἰλικοῖς* F^{q} 24 (v. 6) *κενώσειεν* (R ?) Y^{b}, edd.; *-ειε* AVD^{c}F^{r}F^{q}W^{b}Y: *κεν ὥσειεν* tempt. Hadjist. ‖ *θανάτωι* Lascaris (it. edd. plerique): *θανάτ*^{r} F^{q}; *θανάτου* Schol.; *θανάτοις* Wass.; *θάνατος* tempt. Lu. ‖ *δ' ἐνὶ* R^{a}, edd.: *δὲ ἐν τη* J; *δὲ ἐν* cett. ‖ *Τροίηι* plerique: *Τρόϊη* F^{q}, *Τροιη* J, *Τροία* VW^{b} 25 (v. 7) *Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή* om. D^{c}F^{r}Y.

F2

Philod. *De piet.* (*P. Herc.* 1602 V 6 sqq. in *Herc. vol. coll. alt.* VIII.105) [*Ἐν Π*]*ρομηθε*[*ῖ δὲ*] | [*τῶι*] *Λυομέ*[*ν*]*ω*[*ι* (sc. *φησὶν Αἰσχύλος*, F **202b Radt) *τῆς*] | [*Θέτ*]*ιδος* (sc. *τὸν Δία*) *ἐ*[*πιθυμεῖν.*] | [*καί*] *φασιν* [*ἔνιοι καὶ*] | [*ὁ τ*]*ὰ Κύπ*[*ρια γράψας*] | [*τῆι Ἕ*]*ραι χαρ*[*ιζομέ*|*νη*]*ν* (sc. *τὴν Θέτιδα*) *φεύγειν αὐ*[*τὴν*] | [*τὸ*]*ν γάμον*
5 *Δ*[*ιός, τὸν*] | [*δ' ἀ*]*μόσαι χολω*[*θέν*]|[*τ*]*α διότι* ⟩*θ*⟨*νη*[*τῶι*] (sc. *αὐτὴν*) | [*συ*]*νοικ*⟩*ί*⟨*σει. κα*[*ὶ πα*]|[*ρ' Ἑ*]*σιόδω*⟨*ι*⟩ (fr. 210 M. – W.) *δὲ κε*[*ῖται*] | [*τ*]*ὸ παραπλήσ*[*ιον.*]

Cf. Apollod. 3.169-70 *Ἔνιοι δέ φασι Διὸς ὁρμῶντος ἐπὶ τὴν ταύτης* (sc. *τῆς Θέτιδος*) *συνουσίαν, εἰρηκέναι Προμηθέα τὸν ἐκ ταύτης αὐτῶι γεννηθέντα οὐρανοῦ δυναστεύσειν. Τινὲς δὲ λέγουσι Θέτιν μὴ βουληθῆναι Διὶ συνελθεῖν ὡς ὑπὸ Ἥρας τραφεῖσαν, Δία δὲ ὀργισθέντα θνητῶι θέλειν αὐτὴν συνοικίσαι.*

[Vid. W. Luppe, *MH* 43 (1986) 61-67, vv. 2 ([*καί*] *φασιν*) sqq. et Bernabé *Cypr.* fr. 2 (2 Allen, Davies, West); vid. etiam R. Reitzenstein, *Hermes* 35 (1900) 73-74; W. Lippold, *Philologus* 68 (1909) 152-4; Mette *Fr. Aesch.* p. 116.5; *TrGF* III (Radt) F **202b (ubi et preced. *δὲ κα*[*ὶ συνοι*]|[*κίσ*]*αι τῶι Π*[*ηλεῖ.*]).] 1 sqq. plurima suppl. Reitz. 2 *τῆς* (aut *καὶ*) suppl. Lu.: *φησὶ* Radt 2-3 *ἐ*[*πιθυμεῖν.*] | [*καί*] *φασιν* Lu.: *ε*[·····]*ρασιν* [····] Reitz. (et Mette Radt) ‖ *ἔνιοι* post *φασιν* dubit. supplevimus (fort. *τινες*: *φασίν τινες*); cf. Apollod. l.c., et Philod. *De piet.* 43.1223-7 [*ὥς φασιν*] *ἔνιοι τῶν* [*θεολόγ*]*ων· τινὲς δὲ* (…)*·* [*ὁ δ'*] *οὖν Ἐπίκου*[*ρος* (…) 3 [*καὶ*] | [*ὁ τ*]*ὰ Κύπ*[*ρια γράψας*] | [*τῆι Ἕ*]*ραι* Lu., it. Da. Be. We.: [*ὁ δὲ τ*]*ὰ Κύπ*[*ρια ποιήσας Ἕ*]*ραι* Reitz., it. cett. 4-5 *αὐ*[*τὴν*] et *Δι*[*ὸς. τὸν*] | [*δ' ὀ*]*μόσαι* Lu., it. Da. Be. We.: *αὐ*[*τοῦ*] et *Δ*[*ία*] *δὲ ὀμ*]*όσαι* Reitz., it. cett. (*δ' ὀ*]*μόσαι* Lipp. Radt) 5 *διότι* Pap., it. edd.: *οἱ ὅτι* Hadjistephanou (o.c. pp. 492-4); an *δὴ ὅτι*? ‖ ONH (pro ΘNH) Pap. (corr. Reitz.) 6 *αὐτὴν* ante [*συ*]*νοικίσει* add. Lu. ‖ *συ*]*νοικίσει* Reitz., et post eum plur.; *συ*]*νοικίσαι* Lipp.: *-ήσει* Pap., Mette 7 *δὲ* post *Ἑ*]*σιόδω*⟨*ι*⟩ om. Lu.



[Εικ. 48]
Luppe, *MH* 43 (1986) 63:
"Abb. 1. Nachzeichnung des Neapeler Originaldisegno von Philodem 1602 V"

F2

Φιλοδ. *Περὶ εὐσ.* (*P. Herc.* 1602 V 6 κἑ.)

Στὸν *Προμηθέα* δὲ τὸν *Λυόμενον* (λέει ὁ Αἰσχύλος) ὅτι (ὁ Δίας) ποθοῦσε τὴ Θέτιδα. Καὶ λένε κάποιοι καὶ αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια* (λέγει) ὅτι ἀπὸ εὐγνωμοσύνη στὴν Ἥρα (ἡ Θέτιδα) ἀπέφευγε τὴ συνεύρεση μὲ τὸν Δία, αὐτὸς δὲ ὀργισμένος ὁρκίστηκε ὅτι θὰ τὴν παντρέψει μὲ θνητό. Παραπλήσια ἱστορία βρίσκεται καὶ στὸν Ἡσίοδο.

Πβ. Ἀπολλόδ. 3.169-70 Μερικοὶ λένε πὼς ὅταν ὁ Δίας ὥρμησε νὰ συνευρεθεῖ μαζί της (δηλ. μὲ τὴ Θέτιδα), εἶπε ὁ Προμηθέας ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ τοῦ γεννηθεῖ ἀπ' αὐτὴν θὰ βασιλέψει στὸν οὐρανό. Κάποιοι πάλι λένε πὼς ἡ Θέτιδα δὲν θέλησε νὰ συνευρεθεῖ μὲ τὸν Δία γιατὶ ἀνατράφηκε ἀπὸ τὴν Ἥρα, κι ὁ Δίας ὀργισμένος ἤθελε νὰ τὴν παντρέψει μὲ θνητό.

[Ἡ πλήρης ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου δὲν εἶναι εὔκολη, μολονότι τὸ νόημα εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς πρόδηλο. Προβληματικὲς φαίνονται νὰ εἶναι σὺν τοῖς ἄλλοις οἱ γραφὲς *διότι* στὸν στ. 5 καὶ *συνοικήσει* στὸν στ. 6· ἡ διόρθωση τοῦ *διότι* σὲ *οἵ ὅτι*, ποὺ προτείνει ὁ Κ. Χατζηστεφάνου (*ΠραΚυΣΒ* Α΄ 493 κἑ.), δὲν μπορεῖ νὰ ἀπορριφθεῖ, ἂν καὶ φαίνεται πιὸ εὔλογη ἡ διόρθωση σὲ *δὴ ὅτι*. Λίαν πιθανὴ φαίνεται ἡ διόρθωση τοῦ *συνοικήσει* σὲ *συνοικίσει* (δηλ. *αὐτήν*) ἀπὸ τὸν Reitzenstein (βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο).]



[Εικ. 49]
Κροκος Κυπριακος:
Crocus Cyprius
(PPC, *Cyprus Flora* ἀρ. 55)

F3

Schol. Hom. Π 140

Ἔγχος δ' οὐχ ἕλετ' οἷον· ἐχρῆν γάρ τι ἐξαίρετον εἶναι τῶι Ἀχιλλεῖ (…). προκατεσκεύακε μόνον αὐτῶι τὸ δόρυ σώιζεσθαι διὰ τὸ ξύλα μὴ ἐργάζεσθαι τὸν Ἥφαιστον. κατὰ γὰρ τὸν Πηλέως καὶ Θέτιδος γάμον οἱ θεοὶ συναχθέντες εἰς τὸ Πήλιον ἐπ' εὐωχίαι ἐκόμιζον Πηλεῖ δῶρα, Χείρων δὲ μελίαν εὐθαλῆ τεμὼν εἰς δόρυ παρέσχεν. φασὶ μὲν Ἀθηνᾶν ξέσαι αὐτό, Ἥφαιστον δὲ κατασκευάσαι. τούτωι δὲ τῶι δόρατι καὶ Πηλεὺς ἐν ταῖς μάχαις ἠρίστευσε καὶ μετὰ ταῦτα Ἀχιλλεύς. ἡ ἱστορία παρὰ τῶι τὰ Κύπρια ποιήσαντι.

[Vid. Schol. Hom. *Il.* Π 140 ed. Dindorf, cf. Erbse; fr. 3 All., Da., Be., We.] 2 *αὐτῶι* Cobet: *αὐτὸ* codd. 3 *γὰρ* om. Schol. min. 6 *μὲν* post *Ἀθηνᾶν* add. D 9 *πεποιηκότι* D (fort. recte).

F4

Athen. 15, 682d-e

Ἀνθῶν δὲ στεφανωτικῶν μέμνηται ὁ μὲν τὰ Κύπρια ἔπη πεποιηκὼς Ἡγησίας ἢ Στασῖνος· Δημοδάμας δ' ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἢ Μιλήσιος ἐν τῶι περὶ Ἁλικαρνασσοῦ (*FGrH* 428 F 1) *Κύπρια, Ἁλικαρνασσέως δ' αὐτὰ εἶναί φησι ποιήματα· λέγει δ' οὖν ὅστις ἐστὶν ὁ ποιήσας αὐτὰ ἐν τῶι α΄ οὕτωσί·*

(v. 1) *Εἵματα μὲν χροΐ ἕστο τά οἱ Χάριτές τε καὶ Ὧραι*
ποίησαν καὶ ἔβαψαν ἐν ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
οἷα φοροῦσ' Ὧραι, ἔν τε κρόκωι ἔν θ' ὑακίνθωι
ἔν τε ἴωι θαλέθοντι ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶι
(v. 5) *ἡδέϊ νεκταρέωι, ἔν τ' ἀμβροσίαις καλύκεσσιν,*
ἄνθεσι ναρκίσσου καλλιρρόου· τοῖ' Ἀφροδίτη
ὥραις παντοίαις τεθυωμένα εἵματα ἕστο.

[Vid. Athen. edd. Kaibel (cum siglis) et Gulick; fr. 4 All., Da.; fr. 4 et test. 8 Be.; fr. 5 We.] 2 lac. post *Στασῖνος* stat. Welcker; ⟨*ἢ Κύπριος*⟩ suppl. Wilamowitz, ⟨*ἢ καὶ Κυπρίας*⟩ We.; num ⟨*Κύπριος*⟩ vel ⟨*ὁ Κ.*⟩ ? ‖ *δ'* Hecker, alii alia: *γὰρ* A (fort. recte) 4 *Κύπρια Ἁλ. δ'* All. (adnotans "ad sensum quidem *μὲν* post *Κύπρια* suppleas") et Xyd. (*Κύπρια Ἁλ. δὲ*), et nos (*Κύπρια, Ἁλ. δ'*); *Κύπρια* ⟨*μὲν ἐπιγράφεσθαι*⟩*, Ἁλ. δ'* Sengebusch: *Κυπρία Ἁλ. {δ'}* Hecker, it. Jac., Kaib. Gul. Da. Be. We. (om. *δ'*); ⟨*οὐ*⟩ *Κυπρίου, Ἁλ. δ'*

F3

Σχόλια Ὁμ. Π 140

Μόνο τὸ δόρυ δὲν πῆρε (ὁ Πάτροκλος): γιατὶ ἔπρεπε κάτι νὰ εἶναι ἀποκλειστικὸ γιὰ τὸν Ἀχιλλέα (…). Φρόντισε (ὁ ποιητὴς) μόνο τὸ κοντάρι νὰ τοῦ διασωθεῖ, ἐπειδὴ ὁ Ἥφαιστος δὲν ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν κατεργασία τῶν ξύλων. Γιατὶ στὸν γάμο τοῦ Πηλέα καὶ τῆς Θέτιδας οἱ θεοὶ μαζεύτηκαν στὸ Πήλιο γιὰ εὐωχία καὶ ἔφερναν στὸν Πηλέα δῶρα, κι ὁ Χείρωνας ἀφοῦ ἔκοψε μιὰν εὐθαλῆ μηλιὰ πρόσφερε τὸ ξύλο γιὰ δόρυ. Καὶ λὲν ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ τό ’ξεσε κι ὁ Ἥφαιστος τό ’κανε δόρυ. Μ’ αὐτὸ δὲ τὸ δόρυ καὶ ὁ Πηλέας ἀρίστευσε στὶς μάχες καὶ ὕστερα ὁ Ἀχιλλέας. Ἡ ἱστορία (βρίσκεται) σ’ αὐτὸν ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια*.

[Ἡ γραφὴ *πεποιηκότι* (D) δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἡ ἀρχική· ἡ μετοχὴ παρκ. (ἀντὶ τῆς –πιὸ συχνῆς– μετοχῆς ἀορ.) γιὰ τὸν ποιητὴ τῶν *Κυπρίων* ἀπαντᾶ κ.ἀ.: βλ. ἀνωτ. F1.17 καὶ κατωτ. F4.2.]

F4

Ἀθήν. 15, 682d-e

Ἄνθη γιὰ στεφάνια μνημονεύει αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει συνθέσει τὰ *Κύπρια ἔπη* Ἡγησίας ἢ Στασίνος· γιατὶ ὁ Δημοδάμας ἀπὸ τὴν Ἁλικαρνασσὸ ἢ τὴ Μίλητο στὸ *Περὶ Ἁλικαρνασσοῦ* (τὰ ὀνομάζει μὲν) *Κύπρια*, ὑποστηρίζει ὅμως ὅτι αὐτὰ εἶναι ποιήματα κάποιου Ἁλικαρνασσέα· λέγει λοιπόν, ὅποιος κι ἂν εἶναι αὐτὸς ποὺ τὰ σύνθεσε, στὸ α΄ βιβλίο τὰ ἑξῆς:

(στ. 1) Καὶ στὸ κορμί της φόρεσε φορέματα ποὺ γι’ αὐτὴν
οἱ Χάριτες κι οἱ Ὧρες
ἔφτειαξαν καὶ βάψανε σὲ λούλουδα τῆς ἄνοιξης,
τέτοια ποὺ οἱ Ὧρες φοροῦν, καὶ στὸν κρόκο καὶ στὸν
ὑάκινθο
καὶ στὴ βιολέττα τὴν ὁλάνθιστη καὶ στὸ ὄμορφο τοῦ ρόδου
τ’ ἄνθος
(στ. 5) τὸ γλυκὸ σὰν νέκταρ, καὶ στὰ θεόμορφα μπουμπούκια,
στὰ ὄμορφα τοῦ νάρκισσου τὰ ἄνθη· τέτοια ἡ Ἀφροδίτη
γιὰ κάθε ὥρα εὐωδιαστὰ φορέματα εἶχε ντυθεῖ.

[Ὁ Ἀθήν. κατὰ τὸν Hecker (καὶ ἄλλους) γράφει ὅτι ὁ Δημοδάμας θεωρεῖ ὡς ποιητὴ τῶν *Κυπρίων ἐπῶν* κάποιον Κυπρία Ἁλικαρνασσέα (ὀνομ. *ὁ Κυπρίας*). Ἡ παράδοση τοῦ κειμένου νοσεῖ σὲ καίρια σημεῖα. Βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

Hemsterhuys All. 5 *ἐν τῷ ια΄* Casaubon 6 (v. 1) *εἵματα* Canter: *ἱμάτια* A ‖ *χροϊ ἕστο τά οἱ* Meineke: *χροιᾶς τότε οἱ* A, it. Xyd.; *χροιῆς τότε οἱ* dubit. Henrichsen 8 (v. 3) *φύουσ'* prop. Hadjistephanou (o.c. pp. 494-5) 11 (v. 6) "*ἄνθεσι* et *καλλιρρόου* dubia" All. ‖ *καὶ λειρίου* (pro *καλλιρρόου*) Meineke, alii alia ‖ ante et post *καλλιρρόου* lac. stat. Köchly ‖ *τοῖ'* Meineke; *οἵ'* Canter (fort. recte): *δ' οια* A, *διοια* B; *δῖ'* Casaubon; *ὦδ'* Ludwich, it. Be.; alii alia (†*ἄνθεσι … δ' οἷα*† We.) 12 (v. 7) *ὀδμαῖς* (pro *ὥραις*) *καὶ ἔσται* (pro *ἕστο*) Meineke.

F5

Athen. 15, 682f

Οὗτος ὁ ποιητὴς (sc. *ὁ τὰ Κύπρια ἔπη πεποιηκὼς Ἡγησίας ἢ Στασῖνος*) *καὶ τὴν τῶν στεφάνων χρῆσιν εἰδὼς φαίνεται δι' ὧν λέγει·*

(v. 1) *Ἡ δὲ σὺν ἀμφιπόλοισι φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη*
πλεξάμεναι στεφάνους εὐώδεας ἄνθεα γαίης
ἂν κεφαλαῖσιν ἔθεντο θεαὶ λιπαροκρήδεμνοι,
Νύμφαι καὶ Χάριτες, ἅμα δὲ χρυσῇ Ἀφροδίτῃ,
(v. 5) *καλὸν ἀείδουσαι κατ' ὄρος πολυπιδάκου Ἴδης.*

[Vid. Athen. edd. Kaibel (cum siglis) et Gulick; fr. 5 All., Da., Be., fr. 6 We.] 4 (v. 1) *φιλομειδὴς* A ‖ lac. post v. 1 stat. Mein. Kaib., prob. Gul. et All. Xyd. Da. We. (sed vid. Braswell, *Glotta* 60 [1982] 221 sqq., et Be.) 5 (v. 2) *πλεξαμένη* Mein. ‖ *ποίης* (pro *γαίης*) Hecker, it. Be. 6 (v. 3) *ἐν κεφαλῆισιν* mal. Mein. 7 (v. 4) *χρυσῇ* A: *χρυσέῃ* Mein., it. Be. (fort. recte, vid. infra ad loc.) 8 (v. 5) *πολυπιδάκου* A: *πολυπίδακος* Xyd. (fort. recte, vid. infra ad loc.).

F6

Clem. Alex. *Protr.* 2.30.5

Προσίτω δὲ καὶ ὁ τὰ Κυπριακὰ ποιήματα γράψας·

(v. 1) *Κάστωρ μὲν θνητός, θανάτου δέ οἱ αἶσα πέπρωται,*
αὐτὰρ ὅ γ' ἀθάνατος Πολυδεύκης, ὄζος Ἄρηος.

[Vid. Clem. Alex. *Protr.* ed. Marcowitz, cum siglis; fr. 6 All., 6 Da., 8 Be., 9 We.] 2 (v. 1) *θάνατον* Sylburg ‖ *τέ* (pro *δέ*) Wüllner ‖ *πέπρωται* Clem. (recc. multi): *πέπρωτο* Köchly; *μέμορται* Schneidewin.



[Εικ. 50]
Κροκος της Αφροδιτης:
Crocus Veneris
(PPC, *Cyprus Flora* ἀρ. 56)

F5

Ἀθήν. 15, 682f

Αὐτὸς ὁ ποιητὴς (δηλ. ὁ συνθέσας τὰ *Κύπρια ἔπη* Ἡγησίας ἢ Στασίνος) φαίνεται ἀπ' αὐτὰ ποὺ λέγει νὰ γνωρίζει καὶ τὴ χρήση στεφανιῶν:

(στ. 1) Μαζὶ μὲ τὶς ἀκόλουθες καλόγελ' ἡ Ἀφροδίτη
ἄνθη τῆς γῆς σ' εὐωδιαστὰ στεφάνια ἀφοῦ ἔπλεξαν
στὶς κεφαλὲς τὰ βάλαν οἱ θεὲς μὲ τὰ λαμπρὰ μαντήλια,
οἱ Νύμφες καὶ οἱ Χάριτες, μαζὶ καὶ ἡ χρυσὴ Ἀφροδίτη,
(στ. 5) στῆς βρυσομάνας Ἴδης τὸ βουνὸ ὄμορφα τραγουδώντας.



[Εικ. 51]
Rosa Chionistrae
(PPC, *Cyprus Flora* ἀρ. 125)

F6

Κλήμ. Ἀλεξ. *Προτρ.* 2.30.5

Ὡς προστεθεῖ καὶ αὐτὸς ποὺ ἔγραψε τὰ *Κυπριακὰ* ποιήματα:

(στ. 1) Ὁ Κάστορας θνητός, μοῖρα θανάτου τοῦ 'ναι πεπρωμένη,
μὰ ἀθάνατος βέβαια ὁ Πολυδεύκης, τοῦ Ἄρη ὁ βλαστός.

[Ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπ. πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ στὴ γέννηση τῆς Ἑλένης φαίνεται προτιμητέα, καθὼς τὸ *τοῖς δὲ μέτα* (…) τοῦ ἑπόμενου ἀποσπ. δείχνει ὅτι προηγουμένως γινόταν λόγος γιὰ τοὺς Διοσκούρους. Βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

F7

Athen. 8, 334b-d

Οὐ λανθάνει δέ με καὶ ὅτι κοινῶς πάντες οἱ ἰχθύες καμασῆνες ὑπὸ Ἐμπεδοκλέους (31 B 72 et 74 D. – K.) *ἐλέχθησαν τοῦ φυσικοῦ οὕτως καὶ ὅτι ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας ἔπη, εἴτε Κύπριός τίς ἐστιν ἢ Στασῖνος ἢ ὅστις δή ποτε χαίρει ὀνομαζόμενος, τὴν Νέμεσιν ποιεῖ διωκομένην ὑπὸ Διὸς καὶ εἰς ἰχθὺν μεταμορφουμένην διὰ τούτων·*

(v. 1) *Τοῖς δὲ μέτα τριτάτην Ἑλένην τέκε θαῦμα βροτοῖσι·*
τήν ποτε καλλίκομος Νέμεσις φιλότητι μιγεῖσα
Ζηνὶ θεῶν βασιλῆϊ τέκε κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης·
φεῦγε γάρ, οὐδ' ἔθελεν μιχθήμεναι ἐν φιλότητι
(v. 5) *πατρὶ Διὶ Κρονίωνι· ἐτείρετο γὰρ φρένας αἰδοῖ*
καὶ νεμέσει· κατὰ γῆν δὲ καὶ ἀτρύγετον μέλαν ὕδωρ
φεῦγε, Ζεὺς δ' ἐδίωκε, λαβεῖν δ' ἐλιλαίετο θυμῶι·
ἄλλοτε μὲν κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
ἰχθύϊ εἰδομένη{ν} πόντον πολὺν ἐξορόθυνεν,
(v. 10) *ἄλλοτ' ἀν' Ὠκεανὸν ποταμὸν καὶ πείρατα γαίης,*
ἄλλοτ' ἀν' ἤπειρον πολυβώλακα· γίγνετο δ' αἰεὶ
θηρί{α}', ὅσ{σ}' ἤπειρός ⟨γ'⟩ αἰνὰ τρέφει, ὄφρα
φύγοι νιν.

[Vid. Athen. edd. Kaibel (cum siglis) et Gulick; fr. 7 All., Da., test. 9 et fr. 9 Be., fr 10 We.] 3 *Κυπρίας* Kaib. Severyns We.; vid. Be. test. 9, et Da. fr. 7 adnot.: "*ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας Κύπριος* vel sim. (cf. F 15) fort. voluit Athen.; aliter iudicat West, qui aut *Κυπρίας* pro *Κύπριος* scribendum (cf. F 4) aut *ἢ* ante *Στασῖνος* delendum censet" 7 (v. 1) *τοῖς* A (iteravimus, coll. Ω 761, ι 335 et 369, etc.: vid. infra ad loc.): *τοὺς* Köchly, it. plur. ‖ *μέτα* Köchly: *μετὰ* A ‖ *τέκε* A: *τρέφε* Ahrens; *ἔχε* Hecker; post v. 1 lac. stat. Welcker, it. All. et dubit. Da. (adnot.: "recte nisi *τέκε* corruptum") 12 (v. 6) *κατὰ γῆν* Iunius, edd.: *καταπην* A 13 (v. 7) interp. alius aliter (*–λαβεῖν δ' ἐλιλαίετο θυμῶι–* Be. We.) 15 (v. 9) *εἰδομένη* Camerarius et Iunius, it. All. Xyd.: *εἰδομένην* A, it. plur. ‖ *ἐξορόθυνεν* A, it. Kaib. (dubit.), et All. Xyd. Da.: *ἐξοροθύνων* (sc. *Ζεύς*) Wakefield et dubit. prop. Kaib. (adnot.), it. Be. We.; *ἐξοροθῦνον* Lump, it. Gul. 17 (v. 11) *αἰεὶ* A, it. plur.: *αἰνὰ* Peppmüller, it. Be. 18 (v. 12) *θηρί', ὅσ'* Schweighäuser (metri gratia): *θηρία ὅσσ'* A ‖ *⟨γ'⟩ αἰνὰ* Düntzer (metri gratia): *αἰνὰ* A, it. plur.; *δεινὰ* Welcker; *ἀδινὰ* dubit. prop. Kaib. (adnot.); *πολλὰ* Peppmüller, et Xyd. (coll. infra 5 Y1.4 sq. et Hes. *Theog.* 582), it. Be. ‖ † *ἤπειρος αἰνὰ* † Luppe, *Philologus* 118 (1974) 193.

[Εικ. 52] Αφροδιτη – Νεμεσις (Ὀπισθότυπος ἀργυροῦ στατῆρος *Πάφου* [βασιλέως Τιμοχάρους, 385 π.Χ.]. *Βρεταννικὸ Μουσεῖο.* Βλ. *ΕΘΗΡΑΚ* σελ. 142 ἀρ. *91β*)

F7

᾿Αθήν. 8, 334b-d

Δὲν μοῦ διαφεύγει καὶ ὅτι γενικὰ ὅλα τὰ ψάρια λέχθηκαν *καμασῆνες* ἀπὸ τὸν ᾿Εμπεδοκλῆ τὸν φυσικὸ καὶ πὼς αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια*, εἴτε εἶναι κάποιος Κύπριος ἢ ὁ Στασίνος ἢ ὁποιοσδήποτε ἄλλος τυχαίνει νὰ ὀνομάζεται, ἐμφανίζει τὴ Νέμεση νὰ καταδιώκεται ἀπὸ τὸν Δία καὶ νὰ μεταμορφώνεται σὲ ψάρι μ᾿ αὐτὰ τὰ λόγια:

(στ. 1) Μετὰ ἀπὸ τούτους τρίτη τὴν Ἑλένη γέννησε, θάμα στοὺς
θνητούς·
αὐτὴν κάποτε ἡ καλλίκομη ἡ Νέμεση, ἐρωτικὰ ἀφοῦ ἔσμιξε
ἀπὸ ἀνάγκη ἀδυσώπητη μὲ τῶν θεῶν τὸν βασιλιὰ τὸν Δία,
γέννησε·
γιατὶ ἔφευγε, κι οὔτε ἤθελε νὰ σμίξει ἐρωτικὰ
(στ. 5) μὲ τὸν πατέρα Δία τὸν γιὸ τοῦ Κρόνου· γιατὶ τὸν νοῦ της
τὸν βασάνιζε ἡ ντροπὴ
καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ κόσμου· στὴ γῆ καὶ στὸ ἀτρύγητο τὸ μαῦρο
τὸ νερὸ
ἔφευγε, κι ὁ Δίας τὴν κυνηγοῦσε καὶ νὰ τὴν πιάσει τὸ
ἐποθοῦσε στὴν καρδιά του·
ἄλλοτε στὸ κύμα τῆς πολύφλοισβης τῆς θάλασσας
μοιαστὴ μὲ ψάρι ἀνάδευε τὸν πόντο τὸν βαθύ,
(στ. 10) ἄλλοτε στὸν ποταμὸ ᾿Ωκεανὸ καὶ στῆς γῆς τὰ πέρατα,
ἄλλοτε στὴν πολύσβωλη στεριά· καὶ συνεχῶς γινότανε
θεριά, ὅσα τρέφει φοβερὰ ἡ γῆς, γιὰ νὰ τὸν ἀποφύγει.



F7a

Eust. in Ψ 638 (van der Valk)

Τὸ δὲ ζητεῖν ἐξ ὁποίου ὠιοῦ οἱ Διόσκουροι καὶ αὖ πάλιν οἱ Μολιονίδαι μῦθος ἂν φιλοίη, ὃς οὐδὲ τὴν Λήδαν ἀφίησιν εἶναι αὐτοῖς μητέρα, λέγων διὰ τοῦ ποιήσαντος τὰ Κύπρια ὅτι Διοσκούρους καὶ Ἑλένην ἡ Νέμεσις ἔτεκεν, ἣ διωκομένη, φη-
5 *σίν, ὑπὸ Διὸς μετεμορφοῦτο. κύριον δὲ πάντως ἐνταῦθα ἡ Νέμεσις, οὐ μὴν ἡ ψυχικὴ ποιότης.*

F7b

Philod. *De piet.* (*P. Herc.* 1815.1 sqq.)

⸀Ὧν ἦν καὶ Νέμ⟩εσ⟨ις, [ἣν] | [φη]σίν ⟩γ'⟨ ὁ τὰ Κύ[πρια] | [γ]ράψας ὁμοιωθέ[ν]|[τ]α (sc. *Δία*) *χηνὶ κ⟩αὶ⟨ αὐτ[ὸν] | δ̣ιώκειν καὶ μιγ⟩έ⟨ν[τα]ς ᾠ̣ὸν τεκεῖν, | [ἐξ] ο̣ῧ̃ γ⟩ε⟨νέσθαι τὴν | [Ἑλ]έ-*
νην. ὡς δ⟩ὲ⟨ | [Λή]δας ⟩ἐ⟨ρασθεὶς | [ἐγ]ένετο κύκνος, | [Εὐ]-
5 *ρώπης δὲ ταῦρος* (…).

[Vid. G. Crönert, *Arch. f. Pap.* 1 (1901), 109 (ed. pr.); A. Henrichs, *ZPE* 15 (1974), 302-4; W. Luppe, *Philologus* 118 (1974), 193-202 et ibid. 119 (1974), 143-4; fr. 8 Da., 10 Be., 11 We.] 1 *ὧν – Νέμ]εσις* Crönert: OEIC. delin. ‖ *γ'* Luppe: T delin., del. Crönert 1-2 *Κύ[πρια γ]ράψας* Crönert 2 *ὁμοιωθέ-[ντ]α* Luppe (it. Davies et Bernabé): *ὁμοιωθῆ[ν]α⟨ι⟩* Crönert ‖ *καὶ αὐτ[ὸν]* Luppe (prob. Henrichs, Davies et Bernabé): *Δί̣α ⟨δὲ⟩ αὐτ[ὴν]* Crönert: KNAYT delin. 3 *μιγ⟩έ⟨ν[τα]ς* Luppe (it. Davies et Bernabé): *μιγ⟩έ⟨ι̣[το]ς* Henrichs (it. We.): *μιγ⟩ῆ⟨ν[α, τὴν δ]ὲ* Crönert: ΜΙΓΟΝ[ ]C delin. ‖ cetera suppl. Crönert 4 *ὡς δὲ* Crönert: *ὡς δ' ἔν[ιοι* Henrichs (Θ delin.). ‖ cetera suppl. Crönert.

F8

Paus. 10.26.1

Ἐπὶ δὲ τῇι Κρεούσηι λέγουσιν ὡς ἡ θεῶν μήτηρ καὶ Ἀφροδίτη δουλείας ἀπὸ Ἑλλήνων αὐτὴν ἐρρύσαντο· εἶναι γὰρ δὴ καὶ Αἰνείου τὴν Κρέουσαν γυναῖκα. Λέσχεως (*Il. Parv.* fr. 20 All., 22 Da. Be.) *δὲ καὶ ἔπη τὰ Κύπρια διδόασιν Εὐρυδίκην*
5 *γυναῖκα Αἰνείαι.*

F7a

Εὐστ. στὸ Ψ 638 (van der Valk)

Τὸ νὰ ζητεῖ κανεὶς ἀπὸ ποιό αὐγὸ (γεννήθηκαν) οἱ Διόσκουροι, ὅπως καὶ οἱ Μολιονίδες, στὸν μύθο θά 'ταν ἀρεστό, ὁ ὁποῖος οὔτε τὴ Λήδα ἀφήνει νά 'ναι μητέρα τους, λέγοντας μὲ τὸ στόμα αὐτοῦ ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια* ὅτι τοὺς Διοσκούρους καὶ τὴν Ἑλένη τοὺς γέννησε ἡ Νέμεση, ποὺ καταδιωκόμενη, λέει, ἀπὸ τὸν Δία μεταμορφωνόταν. Ἐδῶ πάντως ἡ Νέμεση εἶναι κύριο ὄνομα, κι ὄχι ἡ ψυχικὴ κατάσταση.

F7b

Φιλοδ. *Περὶ εὐσ.* (*P. Herc.* 1815.1 κἑ.)

Ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ἡ Νέμεση, τὴν ὁποία ὁ Δίας, ὅπως λέγει αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια*, ἀφοῦ μεταμορφώθηκε σὲ χήνα καταδίωκε, καὶ ἀφοῦ σμίξαν ἐρωτικὰ αὐτὴ γέννησε αὐγό, ἀπ' ὅπου βγῆκε ἡ Ἑλένη. Ὅταν αὐτὸς ἐρωτεύτηκε τὴ Λήδα μεταμορφώθηκε σὲ κύκνο, καὶ σὲ ταῦρο ὅταν ἐρωτεύτηκε τὴν Εὐρώπη (…).



[Εικ. 53]
Η Λήδα και ο Κύκνος
(Ψηφιδωτὸ ἀπὸ τὴν *Παλαίπαφον* [τέλη 2ου / ἀρχὲς 3ου αἰ. μ.Χ.]. *KM*)

F8

Παυσ. 10.26.1

Γιὰ τὴν Κρέουσα λένε πὼς ἡ μητέρα τῶν θεῶν καὶ ἡ Ἀφροδίτη τὴ λύτρωσαν ἀπ' τὴ δουλεία τῶν Ἑλλήνων· γιατὶ ὡς γνωστὸν ἡ Κρέουσα εἶναι καὶ τοῦ Αἰνεία γυναίκα. Ὁ Λέσχης πάλι (*Μικρὰ Ἰλιὰς* ἀπόσπ. 20 All. = 22 Da. Be.) καὶ τὰ *Κύπρια ἔπη* δίνουν γυναίκα στὸν Αἰνεία τὴν Εὐρυδίκη.

[Vid. Paus. edd. Spiro et Rocha-Pereira, et Papachatzis; fr. 22 All., 23 Da., 31 Be., 28 We.]

F9

Herodot. 2.117

Κατὰ ταῦτα δὲ τὰ ἔπεα καὶ τόδε τὸ χωρίον (Z 289-92, cf. δ 227-30 et 351-2) *οὐκ ἥκιστα ἀλλὰ μάλιστα δηλοῖ ὅτι οὐκ Ὁμήρου τὰ Κύπρια ἔπεά ἐστι ἀλλ' ἄλλου τινός. ἐν μὲν γὰρ τοῖσι Κυπρίοισι εἴρηται ὡς τριταῖος ἐκ Σπάρτης Ἀλέξανδρος ἀ-*
5 *πίκετο ἐς τὸ Ἴλιον ἄγων Ἑλένην, εὐαεῖ τε πνεύματι χρησάμενος καὶ θαλάσσηι λείηι· ἐν δὲ Ἰλιάδι* (Z l.c.) *λέγει ὡς ἐπλάζετο ἄγων αὐτήν. Ὅμηρος μέν νυν καὶ τὰ Κύπρια ἔπεα χαιρέτω.*

Vid. et Eust. in Z 290 *ὁ δὲ τὰ Κύπρια ποιήσας λέγει* (…); cf. Schol. Clem. Alex. *Protr.* 22.22 *Κύπρια ποιήματα* (…) *περιέχει ἁρπαγὴν Ἑλένης.*

[Vid. Herodot. edd. Hude, et Rosén cum siglis; fr. 12 All., 11 Da., 14 Be., 14 We.] 1 *τὸ χωρίον* del. Valckenaer (fort. recte) 3 *ἔπεα* om. SV 4-5 *Ἀλέξανδρος ἵκετο ἐκ Σπάρτης* M; *Ἀλ. ἐκ Σπ. ἀπίκετο* Ald. 5 *ἐς* om. R ‖ *τὴν Ἑλένην εὐαγέϊ τε* M Ald. ("num *γε* pro *τε* habebat cod. aliquis ?" adnot. Rosén) ‖ *τε* om. ABC 6-7 *αὐτὴν ἄγων* DTRV 7 *ἐπιχαιρέτω* pro *ἔπεα χαιρέτω* M.

[Εικ. 54] Απολλων Καθισμενος σε Ομφαλο
(Ὀπισθότυπος ἀργυροῦ τετρωβόλου στατῆρος
τοῦ Νικοκλέους τῆς *Πάφου* [325-310/9 π.Χ.].
Φλωρεντία, *Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο*.
Βλ. *ΕΘΗΡΑΚ* σελ. 143 ἀρ. *93β*)

F10

Paus. 3.16.1

Πλησίον δὲ Ἰλαείρας καὶ Φοίβης ἐστὶν ἱερόν· ὁ δὲ ποιήσας τὰ
2 *ἔπη τὰ Κύπρια θυγατέρας αὐτὰς Ἀπόλλωνός φησιν εἶναι.*

Cf. Stephan. Const. in Aristot. *Rhet.* 1397b.21 (p. 306 Rabe) *Τυνδάρεως καὶ Ἀφαρεὺς καὶ Λεύκιππος ἀδελφοί. ὁ δὲ Λεύκιππος εἶχε θυγατέρας*

[Ἡ Κρέουσα ἀναφέρεται συχνὰ ὡς γυναίκα τοῦ Αἰνεία (ὅπως στὸν Βεργίλιο, *Αἰν.* 2.738-9). Γιὰ τὴν ἐδῶ κατάταξη τοῦ ἀποσπ. βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

F9

Ἡρόδ. 2.117

Σύμφωνα μ' αὐτὰ τὰ ἔπη καὶ αὐτὸ τὸ χωρίο (Ζ 289-92, πβ. δ 227-30 καὶ 351-2) ὄχι ἐλάχιστα μὰ κατ' ἐξοχὴν φανερώνει ὅτι τὰ *Κύπρια ἔπη* δὲν εἶναι τοῦ Ὁμήρου ἀλλὰ κάποιου ἄλλου. Γιατὶ στὰ μὲν *Κύπρια* ἔχει λεχθεῖ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔφτασε ἀπὸ τὴ Σπάρτη στὸ Ἴλιο τὴν τρίτη μέρα φέρνοντας μαζί του τὴν Ἑλένη, ἀφοῦ βρῆκε οὖριο ἄνεμο καὶ ἥσυχη θάλασσα· ἐνῶ στὴν Ἰλιάδα (ὁ ποιητὴς) λέγει ὅτι περιπλανήθηκε πηγαίνοντάς την. Ὁ Ὅμηρος λοιπὸν καὶ τὰ *Κύπρια ἔπη* ἂς εἶν' καλά.

Βλ. καὶ Εὐστ. στὸ Ζ 290: αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια* λέγει (…)· πβ. ἐπίσης Σχόλ. Κλήμ. Ἀλεξ. *Προτρ.* 22.22: τὰ *Κύπρια ποιήματα* (…) περιέχουν τὴν ἁρπαγὴ τῆς Ἑλένης.



F10

Παυσ. 3.16.1

Κοντὰ εἶναι τὸ ἱερὸ τῆς Ἱλάειρας καὶ τῆς Φοίβης· αὐτὸς δὲ ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια ἔπη* λέγει ὅτι αὐτὲς εἶναι κόρες τοῦ Ἀπόλλωνα.

Πβ. Στέφαν. Κωνστ. στὴν Ἀριστοτ. *Ρητορ.* 1397b.21 (σελ. 306 Rabe): Ὁ Τυνδάρεως καὶ ὁ Ἀφαρεὺς καὶ ὁ Λεύκιππος εἶναι ἀδέλφια. Ὁ Λεύκιππος

δύο, Φοίβην καὶ Ἱλάειραν, ἃς οἱ Διόσκουροι ἔτι παρθένους οὔσας ἐξήρπασαν· εἰ γοῦν μὴ οἱ Τυνδαρίδαι πρῶτοι περὶ τὰς ἐξαδέλφας αὐτῶν ἐμάνησαν, οὐδ' ἂν Ἀλέξανδρος περὶ τὴν αὐτῶν ἀδελφήν. οὕτως ἐν τῶι γάμμα τὸ λεξικὸν τοῦ Ὁμήρου (V, *τὸ ὁμηρικὸν* c) *λέγει, εἰ καὶ ὁ Λυκόφρων* (546 sqq.) *ἄλλως λέγει περί τε τούτων ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν τοῦ Ἀφαρέως υἱῶν Ἴδου* (Ἴδα Allen) *καὶ Λυγκέως.* Cf. etiam Schol. Hom. Γ 243.

[Vid. Paus. edd. Spiro et Rocha-Pereira, et Papachatzis; fr. 8 All., 9 Da., 11 Be., 15 We.]

F11

Schol. Pind. *Nem.* 10.114a

Ἀπὸ Ταϋγέτου πεδαυγάζων ἴδε Λυγκεὺς δρυὸς ἐν στελέχει ἥμενος· Ὁ μὲν Ἀρίσταρχος ἀξιοῖ γράφειν ἥμενον, ἀκολούθως τῆι ἐν τοῖς Κυπρίοις λεγομένηι ἱστορίαι· ὁ γὰρ τὰ Κύπρια συγγράψας φησὶ τὸν Κάστορα ἐν τῆι δρυΐ κρυφθέντα ὀφθῆναι ὑπὸ Λυγκέως, τῆι δὲ αὐτῆι γραφῆι καὶ Ἀπολλόδωρος (*FGrH* 244 F 148) *κατηκολούθησε. πρὸς οὕς φησι Δίδυμος· Ἀμφοτέρων τῆι δρυΐ λοχώντων, τοῦ τε Κάστορος καὶ τοῦ Πολυδεύκους, ⟨πῶς⟩ μόνον ὁ Λυγκεὺς τὸν Κάστορα εἶδε; μήποτε οὖν, φησί, δεῖ ἀναγινώσκειν τὴν παραλήγουσαν συλλαβὴν ὀξυτόνως ἡμένος ⟨ἢ διὰ τοῦ⟩ ω̄ς ἡμένως, ἵνα κατ' ἀμφοῖν ἀκούηται· ἴδε Λυγκεὺς δρυὸς ἐν στελέχει ἡμένος ἀντὶ τοῦ ἡμένους, δηλονότι τοὺς Διοσκούρους, ὡς ἀελλόπος καὶ τρίπος, οὐχ ἕδος ἐστὶ γεραιέ* (Λ 648)*, ἀντὶ τοῦ οὐχ ἕδους. παρατίθενται δὲ καὶ τὸν τὰ Κύπρια γράψαντα οὕτω λέγοντα·*

(v. 1) *Αἶψα δὲ Λυγκεὺς*
Ταΰγετον προσέβαινε ποσὶν ταχέεσσι πεποιθώς.
ἀκρότατον δ' ἀναβὰς διεδέρκετο νῆσον ἅπασαν
Τανταλίδου Πέλοπος· τάχα δ' εἴσιδε κύδιμος ἥρως
(v. 5) *δεινοῖς ὀφθαλμοῖσιν ἔσω δρυὸς ἄμφω κοίλης,*
Κάστορά θ' ἱππόδαμον καὶ ἀεθλοφόρον Πολυδεύκεα·
νύξε δ' ἄρ' † ἀγχίστωρ μεγάλην δρῦν (…).

Vid. etiam Tzetz. *Chil.* 2.711-9 (Leone) *τῆς ἱστορίας μέμνηνται Λυκόφρων, Εὐριπίδης,* | *πάντες ἁπλῶς οἱ ποιηταὶ σὺν τῶι Ἀπολλοδώρωι,* | *καί γε Στασῖνος σὺν αὐτοῖς οὕτω τὰ ἔπη γράφων* | *ἡρωϊκοῖς ἐν ἔπεσι λέγων· Αἶψα – Πολυδεύκεα* (vv. 1-6); id., *Lycophr.* 511 (II 185.12

εἶχε δύο κόρες, τὴ Φοίβη καὶ τὴν Ἱλάειρα, ποὺ παρθένες ἀκόμα τὶς ἅρπαξαν οἱ Διόσκουροι· ἂν βέβαια οἱ Τυνδαρίδες δὲν καταλαμβάνονταν ἀπὸ παράφορο ἔρωτα γιὰ τὶς ἐξαδέλφες τους, οὔτε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος (θὰ ἔκανε αὐτὸ) γιὰ τὴν ἀδελφή τους. Αὐτὰ ἀναφέρει στὸ γάμμα τὸ λεξικὸ τοῦ Ὁμήρου (τὸ λεξικὸ τὸ Ὁμηρικό), μολονότι ὁ Λυκόφρων (στ. 546 κἑ.) λέγει ἄλλα καὶ γι' αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς γιοὺς τοῦ Ἀφαρέα Ἴδα καὶ Λυγκέα. Πβ. ἐπίσης Σχόλ. στὸ Γ 243.

[Οἱ Διόσκουροι κατέχουν σημαντικὴ θέση στὴν Κυπριακὴ λογοτεχνία καὶ τέχνη: βλ. κατωτ. Εἰκ. 55 καὶ σημ. στὰ F10-11a.]

F11

Σχόλ. Πινδ. *Νεμ.* 10.114a

Ἀπὸ τὸν Ταΰγετο ἀγναντεύοντας εἶδ' ὁ Λυγκεὺς μὲς στὸν κορμὸ τῆς δρυὸς καθισμένος: Ὁ μὲν Ἀρίσταρχος θεωρεῖ σωστὸ νὰ γράψει *ἥμενον* (καθισμένο), ἀκολουθώντας τὴν ἱστορία ποὺ λέγεται στὰ *Κύπρια*· γιατὶ αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια* λέει ὅτι ὁ Κάστορας κρύφτηκε στὴ δρυὶ καὶ τὸν εἶδε ὁ Λυγκέας, καὶ τὴν ἴδια γραφὴ ἀκολούθησε πιστὰ καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος· ἐπιπρόσθετα ἀπ' ὅσα λὲν αὐτοὶ ὁ Δίδυμος γράφει: Ἀφοῦ ἀμφότεροι κρύφτηκαν στὴ δρυὶ καὶ ἔστησαν ἐνέδρα, ὁ Κάστορας καὶ ὁ Πολυδεύκης, πῶς ὁ Λυγκεὺς εἶδε μόνο τὸν Κάστορα; Ἴσως λοιπὸν πρέπει, λέει, νὰ διαβάζεται ἡ παραλήγουσα μὲ ὀξεία *ἡμένος* ἢ μὲ τὸ *ὡς ἡμένως*, γιὰ νὰ ἀκούεται καὶ γιὰ τοὺς δυό: Ὁ Λυγκεὺς εἶδε στὸν κορμὸ τῆς δρυὸς *ἡμένος* ἀντὶ τοῦ *ἡμένους* (= καθισμένους), δηλαδὴ τοὺς Διοσκούρους, ὅπως *ἀελλόπος* καὶ *τρίπος* (δηλ. *ἀελλόπους* καὶ *τρίπους*), (κι ὅπως) *οὐχ ἕδος ἐστὶ γεραιέ*, ἀντὶ τοῦ *οὐχ ἕδους*. Καὶ παραθέτουν αὐτὸν ὁ ὁποῖος σύνθεσε τὰ *Κύπρια* ποὺ λέγει τὰ ἑξῆς:

(στ. 1) Ὁρμητικὰ ὁ Λυγκεὺς
τὸν Ταΰγετο στὰ φτερωτά του πόδια ὅλος πίστη ἀνέβαινε.
Καὶ στὴν ψηλότερη κορφή του ἀνεβασμένος ἀγνάντευ' ὅλο τὸ νησὶ
τοῦ Τανταλίδη Πέλοπα· καὶ γρήγορα ὁ τρανὸς ὁ ἥρωας ἀτένισε
(στ. 5) μὲ τ' ἀετίσιο βλέμμα του μέσ' στῆς δρυὸς τὸ κοίλωμα τοὺς δυό τους,
τὸν Κάστορα τὸν ἱπποδαμαστὴ καὶ τὸν πρωταθλητὴ τὸν Πολυδεύκη,
κι ἔπληξε σὰν ἦταν φυσικό (…).

Scheer) *στρατεύσαντες δὲ οἱ Διόσκουροι καὶ τὴν ἀγέλην ἐκείνην τῶν βοῶν ἤλασαν καὶ ἄλλα πολλὰ κἀκείνους ἐλόχων. Λιγγεὺς δὲ ἰδὼν Κάστορα ἐμήνυσε τῶι Ἴδαι, ὃς καὶ κτείνει αὐτόν. Πολυδεύκης δὲ διώκων αὐτοὺς τὸν Λιγγέα κτείνει δόρατι, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἴδα στήλῃ λιθίνῃ ἀπὸ τοῦ Ἀφαρέως τάφου βληθεὶς τὴν κεφαλὴν σκοτισθεὶς πίπτει. Ζεὺς δὲ Ἴδαν κεραυνοῖ, Πολυδεύκην δὲ ἀθάνατον ἔμελλε ποιεῖν· ὁ δὲ αἱρεῖται | θνήσκειν | ἡμέραν καὶ ἡμέραν ζῆν ὁμοίως τῶι ἀδελφῶι ἢ καθ' ὁλόκληρον εἶναι ἀθάνατον. καὶ ὁ Ζεὺς τοῦτο αὐτοῖς χαρίζεται ὡς καὶ Ὅμηρος· «ἄλλοτε μὲν ζώουσ' ἑτερήμεροι, ἄλλοτε δ' αὖτε | τεθνᾶσιν» καὶ τὰ ἑξῆς* (λ 303-4). *τὴν δ' ἱστορίαν τῶν Διοσκούρων καὶ Στασῖνος ὁ τὰ Κύπρια πεποιηκὼς γράφει· Αἶψα – Πολυδεύκεα* (vv. 1-6). Cf. Apollod. *Bibl.* 3.136 (vid. infra ad loc.), et F11a.

[Vid. Schol. Pind. *Nem.* 10.104a ed. Drachmann (= Didymi *Ὑπομν. Πινδ.* fr. 53 ed. Schmidt), cum siglis; fr. 11 All., 13 Da., 15 Be., 16 We.] 8 ⟨*πῶς*⟩ *μόνον* Wilamowitz (ante *Ἀμφοτέρων* [supra, 7] Bergk): ⟨*μῶν*⟩ *μόνον* Mommsen, ⟨*πῶς τούτωι τῶι τρόπωι λοχήσαντα*⟩ *μόνον* Schmidt 9 *φησὶ δεῖν* D, *δεῖν φησὶν* B, *δεῖ φησιν* h, *δεῖ* Oxon. 10 *ἢ διὰ τοῦ ὣς ἡμένως* All.: *ὡς ἡρμένος* D; "vix sanum (…) ft. *ὡς ἠρμένος* delenda" adnot. Drachm., †*ὡς ἠρμένος*† scr. Da.; *ὡς ἀρμένος* coni. Bergk 13 *παρατίθεται* Bergk, it. Drachm. et We. 16 (v. 2) *Τηΰγετον* Tzetz., it. Da. Be. ‖ *ταχέσσι* B, *ταχέσι* D; *ῥαχέεσσι* Tzetz. 18 (v. 4) *Τανταλίδεω* Schneidewin, it. Da. Be. ‖ *Πέλοπος·* intepunximus (vid. nunc et We.): *Πέλοπος,* plur. ‖ *κύδμος* schol. Pind.: *ὄ(μ)βρμος* Tzetz. 19 (v. 5) *δεινοῖς* D, Tzetz.: *εἰν* B; an *εἰν οἷς*? ‖ *ὀφθαλμοῖς* D ‖ *κοίλης δρυὸς ἄμφω* coni. Gerhard, prob. Nauck, it. Da. We., et Be. (qui *κοΐλης* scr.); alii alia ‖ lac. post hunc v. et post v. 6 stat. Ribbeck 20 (v. 6) *πὺξ ἀγαθὸν Πολυδεύκεα* Rossbach 21 (v. 7) *νύξε δ' ἄρ'* om. Tzetzes ‖ *ἀγχίστωρ* B: *ἄγχιστα* D; *ἄγχι στὰς* Heyne, it. Da. Be., et We. (*ἄγχι στὰ⟨ς⟩*); *ὁ Κάστωρ* vulg.; *ἔγχεϊ Κάστορα* Xydas; possis *ἔγχεϊ Κάστορ' Ἴδας* ‖ *μεγάλην δρῦν* om. B ‖ ⟨*ὄβρμος Ἴδας*⟩ post *δρῦν* add. We.

F11a

Philod. *De piet.* N 247 V^{a} 23 + 242 V^{a} 24-30 + 247 V^{b} 1-3

Τοὺς |[24] *[δὲ Δι]οσκούρους | [καὶ τ]ὸν Ἡρακλέα* |[26] *[καὶ] τετε-*
λευτη|[27]*[κέ]ναι φησί. Κάστο[ρα δ]ὲ ὑπὸ Εἴδα τοῦ [Ἄφα]ρέως*
κατη{ι}[κοντ]ίσθαι γέγρα|[1] *φεν ὁ [τὰ Κύπρια]* |[2] *πρήσα[ς καὶ*
4 *Φερεκύ]|δης ὁ Ἀ[θηναῖος* (*FGrH* 3 F 165).

[Vid. A. Henrichs, *ZPE* 15 (1974) 304 et *Cron. Erc.* 5 (1975), 11; vid. etiam *Cypr.* fr. 14 Da., 15 Be., 17 We.] 1-4 N 242 V^{a} 24-26 suppl. Schobert, 27-30 Bücheler; N 247 V^{b} 1 suppl. Dietze, 2-3 Nauck (teste Davies) 2 *Ἴδα* vulg.

Τοὺς στ. 1-6 παραθέτει καὶ ὁ Τζέτζ., *Χιλ.* 2.711-9 (Leone) καὶ *Λυκόφρ.* 511 (II 185.12 Scheer). Πβ. Ἀπολλοδ. *Βιβλ.* 3.136 (βλ. κατωτ. σημ. στὸ ἀπόσπ.), καὶ κατωτ. F11a.





[Εικ. 55]
Οι Διοσκουροι Καστωρ [ἄνω] και Πολυδευκης (*Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Διονύσου»], ἀρχὲς 3ου αἰ. μ.Χ.)

F11a

Φιλοδ. *Περὶ εὐσ.* N 247 V^{a} 23 + 242 V^{a} 24-30 + 247 V^{b} 1-3

Οἱ Διόσκουροι καὶ ὁ Ἡρακλῆς προσθέτει (αὐτὸς) ὅτι ἔχουν ἀποθάνει. Ὁ δὲ Κάστορας ἀπὸ τὸν Ἴδα τὸν γιὸ τοῦ Ἀφαρέα ὅτι ἔχει κτυπηθεῖ μὲ ἀκόντιο ἔχει γράψει αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια* καὶ ὁ Φερεκύδης ὁ Ἀθηναῖος.

[Τὸ παπυρικὸ κείμενο ἔχουν συμπληρώσει ἱκανοποιητικὰ οἱ Schobert, Bücheler, Dietze καὶ Nauck (βλ. Davies). – Ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ παρουσία τοῦ *Ἡρακλέους* στὴν Κυπριακὴ λατρεία καὶ τέχνη (βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο).]

F12

Athen. 2, 35c

(v. 1) *Οἶνόν τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον*
θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας.
3 *ὁ τῶν Κυπρίων τοῦτό φησι ποιητής, ὅστις ἂν εἴη.*

Vid. et Suid. s.v. *οἶνος* (Adler)· *ὠνομάσθη ἀπὸ Οἰνέως* (…). *ὁ δὲ Κύπριος ποιητής φησιν· Οἶνον – μελεδῶνας* (vv. 1-2); cf. Eust. in ι 197 (Valk) *Κατὰ τὸν ποιήσαντα τὰ Κυπριακὰ οἶνος θεόθεν πεποίηται ἄριστος ἀνθρώποις ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας.*

[Vid. Athen. edd. Kaibel, Gulick, Olson, et Desrousseaux (cum siglis); fr. 13 All., 15 Da., 17 Be., 18 We.] 1 *ἄκρητον* (pro *ἄριστον*) Xyd. 2 *μελεδώνας* Camerarius 3 *ὁ τῶν Κυπρίων τοῦτό φησι ποιητής, ὅστις ἂν εἴη* Athen. (C^{mg}, om. E; *ὁ … ποιητής* C; "unde colligas formulam unam fere et eamdem tum sic tum 334^{b} in integriore Athenaeo extitisse" adnot. Desrousseaux): *ὁ δὲ Κύπριος ποιητής φησιν* Suid.: *κατὰ τὸν ποιήσαντα τὰ Κυπριακὰ* Eust.

F13

Plat. *Euthyphr.* 12a et Schol. ad loc.

Λέγω γὰρ δὴ τὸ ἐναντίον ἢ ὁ ποιητὴς ἐποίησεν ὁ ποιήσας·
(v. 1) *Ζῆνα δὲ τὸν {θ'} ἔρξαντα καὶ ὃς τάδε πάντ' ἐφύτευσεν*
3 *οὐκ ἐθέλεις εἰπεῖν· ἵνα γὰρ δέος ἔνθα καὶ αἰδώς.*
ἐγὼ οὖν τούτωι διαφέρομαι τῶι ποιητῆι.

Vid. et Schol. ad loc. (Greene) *σημ⟨ειώσαι⟩ πα⟨ροιμίαν⟩ ἵνα περ δέος, ἔνθα καὶ αἰδώς, ἐπὶ τῶν κατὰ φόβον ἐπιεικῶν. εἴρηται δὲ ἐκ τῶν Στασίνου Κυπρίων· Ζῆνα – αἰδώς* (vv. 1-2; *ἐθέλει νείκειν*, vid. infra)· cf. Schol. ad eund. loc. ap. *Anecd. Gr. Paris*. I 399 Cramer *εἴρηται ἐκ τῶν Στασίνου Κυπρίων· Ζῆνα – αἰδώς* (vv. 1-2). Vid. etiam Stob. 3.31.12 (Meineke et Hense) *Στασίνου ἐκ τῶν Κυπρίων· Ζῆνα – αἰδώς* (vv. 1-2), et Mant. Prov. 1.71 (*CPG* II 755.10) *Στασίνου* (*Στασίμου* cod.) *ἡ γνώμη τοῦ ποιητοῦ, ὃς οὕτως φησί· Ζῆνα – αἰδώς* (vv. 1-2).

Sine auctoris nomine v. 2 *ἵνα – αἰδώς* adferunt Plut. *Cleom.* 30.6 (LZG et FC., *γὰρ* om. L^{1}) et *De cohib. ira* 11 (p. 459d, PPS. et Dum.); Schol. Ω 435α[1] (Erbse, *περ* pro *γὰρ*); Apostol. 9.6, Arsen. 31.50 (*CPG* II 463.9), Diogenian. 5.30 (*CPG* I 257.1, om. *γὰρ*), Stob. 3.31.18. Cf. Schol. Soph. *Aj.* 1074 (Christ.) *καὶ Ἐπίχαρμός φησιν* (fr. 221 Kaibel)· *ἔνθα δέος ἐνταῦθα* (LF; *καὶ ἐνταῦθα* N, om. VG) *καὶ αἰδώς.*

F12

Ἀθήν. 2, 35c

(στ. 1) Τὸ κρασί, Μενέλαε, οἱ θεοὶ τὸ κάμαν ἄριστο,
ἀπ' τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους ν' ἀποδιώξει τὶς σκοτοῦρες.
Ὁ ποιητὴς τῶν *Κυπρίων* λέει αὐτό, ὅποιος κι ἂν εἶναι.

Βλ. καὶ Σουίδ. σ.λ. *οἶνος*· Πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸν Οἰνέα (…). Ὁ δὲ Κύπριος ποιητὴς λέει: «Τὸ κρασὶ – τὶς σκοτοῦρες» (στ. 1-2)· πβ. Εὐστ. στὸ ι 197: Σύμφωνα μ' αὐτὸν ποὺ σύνθεσε τὰ *Κυπριακὰ* τὸ κρασὶ τὸ ἔχουν κάμει οἱ θεοὶ ἄριστο ν' ἀποδιώξει τὶς σκοτοῦρες.



[Εικ. 56]
ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΟΙΝΟΝ ΠΙΟΝΤΕϹ
(*Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Διονύσου»],
ἀρχὲς 3ου αἰ. μ.Χ.)

F13

Πλάτ. *Εὐθύφρ.* 12a καὶ Σχόλ. στὸ χωρίο

Λέω δηλαδὴ τὸ ἀντίθετο ἀπ' ὅ,τι ὁ ποιητὴς ποὺ σύνθεσε (τοὺς στίχους):

(στ. 1) Τὸν Δία ποὺ ἔφτιαξε καὶ προκάλεσε ὅλα τοῦτα
δὲν θέλεις νὰ τὸν πεῖς· γιατὶ ὅπου φόβος καὶ ντροπὴ ἐκεῖ.
Ἐγὼ λοιπὸν διαφωνῶ μὲ τὸν ποιητὴ τοῦτον.

Βλ. καὶ Σχόλ. στὸ χωρίο: Σημείωσε τὴν παροιμία «ὅπου βέβαια (ὑπάρχει) φόβος, ἐκεῖ (ὑπάρχει) καὶ ντροπή», γιὰ ὅσους ἀπὸ φόβο φέρονται ὅπως σωστὰ ταιριάζει. Εἶναι παρμένο ἀπὸ τὰ *Κύπρια* τοῦ Στασίνου: «Τὸν Δία – ντροπή» (στ. 1-2)· πβ. Σχόλια στὸ ἴδιο χωρίο στὰ *Anecd. Gr. Paris.* I 399 Cramer: Ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὰ *Κύπρια* τοῦ *Στασίνου*: «Τὸν Δία – ντροπή» (στ. 1-2). Βλ. ἐπίσης Στοβ. 3.31.12: Τοῦ Στασίνου ἀπὸ τὰ *Κύπρια*: «Τὸν Δία – ντροπή» (στ. 1-2), καὶ Μάντ. Παρομ. 1.71: Τοῦ Στασίνου (*Στασίμου* στὴ χειρόγραφη παράδοση) τοῦ ποιητῆ (εἶναι) τὸ γνωμικό, ποὺ ἔτσι λέει: «Τὸν Δία – ντροπή» (στ. 1-2).

Χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ ἢ εἰσηγητῆ, τὴ φράση *ἵνα – αἰδὼς* ἀναφέρουν: Πλούτ. *Κλεομ.* 30.6 καὶ *Περὶ ἀοργ.* 11, Σχόλ. στὸ Ω 435a[1], Ἀποστόλ. 9.6, Ἀρσέν. 31.50, Διογενιαν. 5.30, Στοβ. 3.31.18. Πβ. καὶ τὰ Σχόλ. στὸν *Αἴ.* τοῦ Σοφ., στ. 1074 (Χριστοδούλου): "καὶ ὁ Ἐπίχαρμος γράφει: «Ὅπου φόβος καὶ ντροπὴ ἐκεῖ»".

[Vid. Plat. *Euthypr.* ed. Burnet; fr. 23 All., 24 Da., 18 Be., 29 We.] 2 (v. 1) *τὸν ἔρξαντα* (*τὸν Fέρξ.*) Nauck Ribbeck Da., et Burnet (τὸν {*θ'*} *ἔ.*): *τόν θ' ἔρξαντα* B^2W (*θέρξαντα* B), it. All. et alii (*τόν θ' ἔρξαντα*?); *τὸν ῥέξαντα* Stob. Apostol. Schol. Plat. ap. Cramer *Anecd. Gr. Par.*; *τὸν στέρξαντα* T, et BW v.l., unde *τ' ἔρξαντα* ci. Merkelbach (it. Be. We.) 3 (v. 2) *ἐθέλεις εἰπεῖν* BT (et Stob.), it. All. Da.; *ἐθέλειν εἰπεῖν* W, corr. B^2: *ἐθέλειν εἴκειν* Schol. ap. Cramer, *ἐθέλεινεικεσσιν* Schol. T; *ἐθέλει νεικεῖν* Burnet Scheer Be. We. (fort. recte).

F14

Clem. Alex. *Strom.* 6.19.1

Πάλιν Στασίνου ποιήσαντος·

2 (v. 1) *Νήπιος ὃς πατέρα κτείνων παῖδας καταλείπει.*

Versum ut *παροιμίαν* citat Aristot. *Rhet.* (Ross) 1.15 (p. 1376a: Ar.[1] infra) et 2.21 (p. 1395a: Ar.[2]); citant et Polyb. 23.10.10 et 15 (Buettner-Wobst), Suid. (Adler) s.vv. *νήπιος* et *Φίλιππος ὁ Μακεδών*, Arsen. apud Apostol. 12.8 (*CPG* [L. – S.] II 543.18).

[Vid. Clem. Alex. *Strom.* ed. Stählin – Früchtel; fr. 25 All., 25 Da., 33 Be., 31 We.] 2 (v. 1) *πατέρας* Ar.[1] A ‖ *κτείνων* Clem. Ar.[2]: *κτείνας* Ar. (praeter Ar.[2] A), Polyb. Suid. Arsen. ‖ *υἱοὺς* (pro *παῖδας*) Ar.[1] (praeter *ΘΠ*) Polyb. Suid. ‖ *καταλείποι* Ar.[1] *ΘΠ* et Ar.[2] *ΠΦZ*; *καταλίπει* Polyb. P; *ἀπολείπει* Suid. s.v. *νήπιος* F; *ἐγκαταλίποι* Arsen.

F15

Schol. Lycophr. *Alex.* 570

Σταφύλου τοῦ υἱοῦ Διονύσου θυγάτηρ γίνεται Ῥοιώ. ταύτηι ἐμίγη Ἀπόλλων. αἰσθόμενος δὲ ὁ Στάφυλος ἔβαλεν αὐτὴν εἰς λάρνακα καὶ ἀφῆκε κατὰ τὴν θάλασσαν. ἡ δὲ προσεπελάσθη τῆι Εὐβοίαι καὶ ἐγέννησεν αὐτόθι περί τι ἄντρον παῖδα, ὃν 5 *Ἄνιον ἐκάλεσε διὰ τὸ ἀνιαθῆναι αὐτὴν δι' αὐτόν. τοῦτον δὲ Ἀπόλλων ἤνεγκεν εἰς Δῆλον· ὃς γήμας Δωρίππην ἐγέννησε τὰς Οἰνοτρόπους Οἰνώ, Σπερμώ, Ἐλαΐδα, αἷς ὁ Διόνυσος ἐχαρίσατο, ὁπότε βούλονται, σπέρμα λαμβάνειν. Φερεκύδης* (*FGrH* 3 F 140) *δέ φησιν ὅτι* ⟨*ὁ*⟩ *Ἄνιος ἔπεισε τοὺς Ἕλληνας παραγε-* 10 *νομένους πρὸς αὐτὸν αὐτοῦ μένειν τὰ θ' ἔτη, δεδόσθαι δὲ αὐτοῖς*



[Εικ. 57] ΖΕΥΣ
(Ἐμπροσθότυπος ἀργυροῦ τριωβόλου
Στασιοίκου Β΄ τοῦ *Μαρίου*
[πρὶν ἀπὸ τὸ 312 π.Χ.]. *CMéd.*
Βλ. *ΕΘΗρΑΚ* σελ. 149 ἀρ. *99α*)

F14

Κλήμ. Ἀλεξ. *Στρωμ.* 6.19.1

Τοῦ Στασίνου καὶ πάλι ποὺ εἶπε:

(στ. 1) Ἀφελὴς ὅποιος σκοτώνει τὸν πατέρα κι ἀφήνει ζωντανοὺς
τοὺς γιούς.

Σὰν παροιμία παραθέτει τὸν στ. ὁ Ἀριστοτέλης, *Ρητ.* 1.15 (1376α) καὶ 2.21 (1395α)· πβ. Πολύβ. 23.10.10 καὶ 15, Σουίδ. σ.λλ. *νήπιος* καὶ *Φίλιππος ὁ Μακεδών*, Ἀρσέν. στὸν Ἀποστόλ. 12.8.

[Ἡ κατάταξη τοῦ F13 καὶ τοῦ F14 εἶναι ἀβέβαιη (πβ. τὶς ἐκδ. All., Da. καὶ Be.)· προτιμήσαμε τὴ σύνδεσή τους μὲ τὴ συνάντηση Μενελάου – Νέστορα καὶ τὴν παρεκβατικὴ διήγηση τοῦ τελευταίου (ἀνωτ. T7.28 κέ.), στὴν ὁποία κάλλιστα θὰ εἶχαν θέση οἱ μετέπειτα παροιμιακοὶ στ. τῶν δύο αὐτῶν ἀποσπ. (κυρίως ὁ στ. τοῦ F14). Βλ. κατωτ. σημ. στὰ χωρία.]

F15

Σχόλ. Λυκόφρ. *Ἀλεξ.* 570

Τοῦ Σταφύλου τοῦ γιοῦ τοῦ Διονύσου θυγατέρα γεννιέται ἡ Ροιώ. Μ' αὐτὴν ἔσμιξεν ὁ Ἀπόλλωνας. Ὅταν τό 'μαθε ὁ Στάφυλος τὴν ἔβαλε σ' ἕνα σεντούκι καὶ τὴν ἔριξε στὴ θάλασσα. Αὐτὴ προσορμίστηκε στὴν Εὔβοια καὶ γέννησε σ' ἕνα ἄντρο γιό, ποὺ τὸν ὀνόμασε Ἄνιο γιατὶ ἐξαιτίας του ταλαιπωρήθηκε· ὁ Ἀπόλλωνας τὸν ἔφερε στὴ Δῆλο, κι αὐτὸς παντρεύτηκε τὴ Δωρίππη καὶ γέννησε τὶς Οἰνοτρόπους Οἰνώ, Σπερμώ, Ἐλαΐδα, στὶς ὁποῖες ὁ Διόνυσος ἔδωσε τὸ χάρισμα νὰ παίρνουν, ὅποτε θέλουν, σπέρμα. Ὁ δὲ Φερεκύδης λέει ὅτι ὁ Ἄνιος ἔπεισε τοὺς Ἕλληνες σὰν ἦρθαν σ' αὐτὸν νὰ μείνουν ἐκεῖ ἐννιὰ χρόνια, καὶ πὼς τοὺς εἶχε δοθεῖ ἀπ' τοὺς θεοὺς νὰ κυριεύ-

παρὰ τῶν θεῶν τῶι δεκάτωι ἔτει πορθῆσαι τὴν Ἴλιον. ὑπέσχετο δὲ αὐτοῖς ὑπὸ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ τραφήσεσθαι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῶι τὰ Κύπρια πεποιηκότι· μέμνηται δὲ καὶ Καλλίμαχος τῶν Ἀνίου θυγατέρων ἐν τοῖς Αἰτίοις (fr. 188 Pf.).

[Vid. Schol. Lycophr. *Alex.* ed. Scheer (II 197.26), cum siglis; fr. 20 All., 19 Da., 29.I Be., 26 We.] 9 ⟨*ὁ*⟩ *Ἄνιος* scripsimus coll. *Ἄνιον* (v. 5) supra (cf. *Σταφύλου – ὁ Στάφυλος* vv. 1-2 supra) 10 *γὰρ* pro *δὲ* prop. Jac. (fort. recte).

F16

Paus. 10.26.4

Τοῦ δὲ Ἀχιλλέως τῶι παιδὶ Ὅμηρος μὲν Νεοπτόλεμον ὄνομα ἐν ἁπάσηι οἱ τίθεται τῆι ποιήσει· τὰ δὲ Κύπρια ἔπη φησὶν ὑπὸ Λυκομήδους μὲν Πύρρον, Νεοπτόλεμον δὲ ὄνομα ὑπὸ Φοίνικος αὐτῶι τεθῆναι, ὅτι Ἀχιλλεὺς ἡλικίαι ἔτι νέος πολεμεῖν ἤρξατο.

[Vid. Paus. edd. Spiro et Rocha-Pereira, et Papachatzis; fr. 14 All., 16 Da., 21 Be., 19 We.] 4 *Ἀχιλλεὺς* del. Siebelis et Müller, vid. et Severyns *ChC* 288 (sed cf. Hom. Z 402-4 de *Σκαμάνδριος – Ἀστυάναξ*, I 556-64, de *Κλεοπάτρα – Ἀλκυόνη*, δ 10-14 de *Μεγαπένθης*, al. sim.).

F17

Schol. Soph. *El.* 157

Ἢ Ὁμήρωι (I 145 ~ 287) *ἀκολουθεῖ* (sc. *Σοφοκλῆς*) *εἰρηκότι τὰς τρεῖς θυγατέρας τοῦ Ἀγαμέμνονος ἤ, ὡς* ⟨*ὁ*⟩ *τὰ Κύπρια, δ΄ φησίν, Ἰφιγένειαν καὶ Ἰφιάνασσαν.*

[Vid. Schol. Soph. *El.* ed. Papageorghius, cum siglis; fr. 15 All., 17 Da., 24 Be., 20 We.] 2 *εἰρηκότι ζῆν* ‖ *τρεῖς τὰς* Lascaris 3 *ὁ* ante *τὰ Κύπρια* add. Bethe; *ποιήσας* post *τὰ Κύπρια* prop. Brunck ‖ *διαφόρους* (pro *δ΄*: *τέσσαρας* scr. Papageorghius) Elmsley.

σουν τὴν Τροία τὸν δέκατο χρόνο. Τοὺς ὑποσχέθηκε δὲ ὅτι θὰ τρέφονται ἀπὸ τὶς κόρες του. Τοῦτο βρίσκεται καὶ σ' αὐτὸν ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια*· κάνει δὲ μνεία τῶν θυγατέρων τοῦ Ἄνιου καὶ ὁ Καλλίμαχος στὰ *Αἴτια*.

[Γράψαμε ⟨*ὁ*⟩ *Ἄνιος* (στ. 9) λόγω τῆς ἀναφορᾶς τοῦ ἴδιου ὀνόματος στὸν στ. 5 (*Ἄνιον*), ὅπως *Σταφύλου* (στ. 1) – *ὁ Στάφυλος* (στ. 2). – Γιὰ τὴν ἐδῶ κατάταξη τοῦ ἀποσπ. μετὰ τὴν ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν Αὐλίδα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄφιξη στὴν Τροία βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

F16

Παυσ. 10.26.4

Τὸν γιὸ τοῦ Ἀχιλλέα ὁ μὲν Ὅμηρος παντοῦ στὴν ποίησή του τὸν ὀνομάζει Νεοπτόλεμο· ἐνῶ τὰ Κύπρια ἔπη ἀναφέρουν ὅτι ὁ Λυκομήδης (τὸν ὀνόμασε) μὲν Πύρρο, τὸ δὲ ὄνομα Νεοπτόλεμος τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Φοίνικα, γιατὶ ὁ Ἀχιλλέας ἄρχισε νέος νὰ πολεμᾶ.

[Γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς γραφῆς *Ἀχιλλεὺς* (στ. 4), ποὺ ὀβελίζουν οἱ Siebelis καὶ Müller, βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο, μὲ ἄλλα ἀνάλογα παραδείγματα: *Σκαμάνδριος – Ἀστυάναξ*, *Κλεοπάτρα – Ἀλκυόνη*, *Μεγαπένθης* (καὶ μὲ περαιτέρω παραπομπές).]

F17

Σχόλ. Σοφ. *Ἠλ.* 157

Ἢ ἀκολουθεῖ (δηλ. ὁ Σοφοκλῆς) τὸν Ὅμηρο ποὺ ἔχει ὀνομάσει τὶς τρεῖς θυγατέρες τοῦ Ἀγαμέμνονα, ἢ, ὅπως ὁ ποιητὴς τῶν Κυπρίων, λέει (ὅτι εἶναι) τέσσερεις, (ἀναφέροντας καὶ) Ἰφιγένεια καὶ Ἰφιάνασσα.

[Ἡ ὀρθὴ ἀπόδοση (καὶ ἑρμηνεία) τοῦ κειμένου τοῦ ἀρχ. σχολ. εἶναι προβληματική· ἡ προσθήκη, λ.χ., τοῦ *ποιήσας* μετὰ *τὰ Κύπρια*, ὅπως ἔχει προτείνει ὁ Brunck, δὲν εἶναι ἀπίθανη (πβ. κατωτ. F19.3 κ.ἄ., καὶ 26.2 μὲ σημ. σ.στ.).]

***F18**

P. Louvre II col. ii. v. 27

Εἰ Ἀγαμέμνων οὕτως ἀπέφασκεν·
(v. 1) *Οὐκ ἐφάμην Ἀχιλῆϊ χολωσέμεν ἄλκιμον ἦτορ*
ὧδε μάλ' ἐκπάγλως, ἐπεὶ ἦ μάλα μοι φίλος ἦην,
ἀξίωμα ἐστίν.

[Vid. M. Letronne, *JS* 1838 p. 322 (ed. princ.); fr. 16 All., 19 Xyd., 25 Be. (cum adnot.), 21* We.] 1 *ἀπέφασκεν* Pap.: *ἔφασκεν* All. 2 *χολωσέμεν* Nauck Ribbeck All. Be.: *χολώσειν* Pap. 3 (v. 2) *ἦην* Pap., it Be. We.; dubit. iterarimus (cf. Λ 807 [vid. We. ad loc.], τ 283, ψ 316 al.): *ἦεν* All. Bethe Xyd., fort. recte; cf. A 381 *ἐπεὶ μάλα οἱ φίλος ἦεν*.

F19

Paus. 4.2.7

Λυγκέως μὲν δὴ παῖδα οὐκ ἴσμεν γενόμενον, Ἴδα δὲ Κλεοπάτραν θυγατέρα ἐκ Μαρπήσσης, ἣ Μελεάγρωι συνώικησεν. ὁ δὲ τὰ ἔπη ποιήσας τὰ Κύπρια Πρωτεσιλάου φησίν, ὃς ὅτε κατὰ τὴν Τρωιάδα ἔσχον Ἕλληνες ἀποβῆναι πρῶτος ἐτόλμησε, Πρωτεσιλάου τούτου τὴν γυναῖκα Πολυδώραν μὲν τὸ ὄνομα, θυγατέρα δὲ Μελεάγρου φησὶν εἶναι τοῦ Οἰνέως.

[Vid. Paus. edd. Spiro et Rocha-Pereira, et Papachatzis; fr. 17 All., 18 Da., 26 Be., 22 We.]

***F20**

Schol. Hom. Γ 242

Ἑλένη ἁρπασθεῖσα ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, ἀγνοοῦσα τὸ συμβεβηκὸς μεταξὺ τοῖς ἀδελφοῖς Διοσκούροις κακόν, ὑπολαμβάνει δι' αἰσχύνης αὐτῆς μὴ πεπορεῦσθαι τούτους εἰς Ἴλιον, ἐπειδὴ προτέρως ὑπὸ Θησέως ἡρπάσθη, καθὼς προείρηται (ad Γ 144)· *διὰ γὰρ τὴν τότε γενομένην ἁρπαγὴν Ἄφιδνα πόλις Ἀττικῆς πορθεῖται καὶ τιτρώσκεται Κάστωρ ὑπὸ Ἀφίδνου τοῦ τότε βασιλέως κατὰ τὸν δεξιὸν μηρόν. οἱ δὲ Διόσκουροι Θησέως μὴ*

***F18**

Πάπ. Λούβρου II στήλη ii στ. 27

῎Αν ὁ ᾽Αγαμέμνονας ἔλεγε τὰ λόγια·

(στ. 1) Δὲν εἶχα πρόθεση τ᾽ ᾽Αχιλλέα νὰ ἐξοργίσω τὴ γενναία καρδιὰ σὲ τέτοιο ἀνείπωτο βαθμό, γιατὶ πολὺ στ᾽ ἀλήθεια μοῦ ἦταν φίλος,

εἶναι «ἀξίωμα».

[Ἡ διόρθωση τοῦ *χολώσειν* σὲ *χολωσέμεν* (ἀπὸ τὸν Nauck κ.ἄ.) εἶναι γλωσσικὰ εὔλογη, μολονότι δὲν ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸ μέτρο. Πρόβλημα εἶναι ἂν πρέπει νὰ διατηρήσουμε τὴ γραφὴ *ἤην* τοῦ Παπύρου (ὅπως ὁ Bernabé) ἢ ἂν πρέπει νὰ διορθώσουμε σὲ *ἦεν*.]

F19

Παυσ. 4.2.7

Τοῦ Λυγκέα βέβαια δὲν ξέρουμε νὰ γεννήθηκε παιδί, τοῦ ῎Ιδα ὅμως (ξέρουμε) τὴν Κλεοπάτρα τὴν κόρη του ἀπὸ τὴ Μάρπησσα, ἡ ὁποία ἔζησε μαζὶ μὲ τὸν Μελέαγρο. Αὐτὸς δὲ ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια* τοῦ Πρωτεσίλαου λέει, ποὺ ὅταν οἱ ῞Ελληνες ἔφτασαν στὴν Τρωάδα τόλμησε νὰ ἀποβιβαστεῖ πρῶτος, τοῦ Πρωτεσίλαου τούτου λέει πὼς ἡ γυναίκα ὀνομαζόταν Πολυδώρα κι ἦταν κόρη τοῦ Μελέαγρου τοῦ γιοῦ τοῦ Οἰνέα.

[Πβ. Σχόλ. στὸ Β 701 (I 207.17 Dindorf). Βλ. Bernabé 29.II.]

***F20**

Σχόλ. ῾Ομ. Γ 242

Ἡ ῾Ελένη ποὺ ἁρπάχτηκε ἀπὸ τὸν ᾽Αλέξανδρο, ἀγνοώντας τὸ κακὸ ποὺ βρῆκε στὸ μεταξὺ τὰ ἀδέλφια της τοὺς Διοσκούρους, νομίζει ὅτι αὐτοὶ δὲν εἶχαν πορευθεῖ στὴν Τροία ἀπὸ ντροπή, ἐπειδὴ (αὐτὴ) προηγουμένως ἁρπάχτηκε ἀπὸ τὸν Θησέα, ὅπως ἔχει λεχθεῖ πιὸ πάνω· ἐξαιτίας, ὡς γνωστό, τῆς ἁρπαγῆς ποὺ ἔγινε τότε, ἐκπορθεῖται ἡ πόλη τῆς ᾽Αττικῆς ῞Αφιδνα καὶ τραυματίζεται στὸν δεξιὸ μηρὸ ἀπὸ τὸν τότε βασιλιὰ ῞Αφιδνο ὁ Κάστωρ. Κι οἱ Διόσκουροι μὴ βρί-

τυχόντες λαφυραγωγοῦσι τὰς Ἀθήνας. ἡ ἱστορία παρὰ τοῖς Πολεμωνίοις ἢ τοῖς κυκλικοῖς καὶ ἀπὸ μέρους παρὰ Ἀλκμᾶνι
10 *τῶι λυρικῶι* (fr. 21 P.).

[Vid. Ludwich *TextU* N 15, cum siglis; fr. 10 All. (vid. et *CR* 27 [1913] 190), 21 X., 12 Da., 13 Be. (ubi et similia), 12* We.] 2-3 *δι' αἰσχύνην* Xyd. Be. (fort. recte) 6 *Ἀφίδνου* Bekker: *Φίδνου* vel *Φνίδου* vel *Φνιδοῦ* codd. 8 *Ἀθήνας* A, edd.: *ἀφίδνας* D 8-9 *τοῖς Πολεμωνίοις* Dindorf, it. All. Da., et nos dubit. (†*τοῖς πολεμωνίοις*† We.); *τοῖς πολυωνύμοις* Valk, it. Be.; *Πολέμωνι* Fabricius, it. Xyd.: *τοῖς τελαμωνίοις* JV^{b}, *-μονίοις* F^{r}; *τοῖς λεμονίοις* D^{c}, *τοῖς λεμονίοις* E^{h}; om. L^{d} 9 *ἢ τοῖς* A, edd.: *ἤτοι* D, Fabr.

[ΕΙΚ. 58] ΑΡΙΑΔΝΗ – ΘΗCΕΥC
(*Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Θησέως»], 3/4 αἰ. μ.Χ. Δεξιά: λεπτομέρεια)

F21

Schol. Hom. Π 57

Πόλιν εὐτείχεα πέρσας (sc. *Ἀχιλλεύς*, unde Briseida cepit)· *τὴν Πήδασον οἱ τῶν Κυπρίων ποιηταί, αὐτὸς δὲ* (sc. *Ὅμηρος*, B
3 690) *Λυρνησσ⟨σ⟩όν.*

[Vid. Schol. Hom. *Il.* ed. Erbse; fr. 18 A., 21 Da., 27 Be., 23 We.] 1 "le. add. V^{c}, fort. correctius *πόλιν εὐτείχεα*" adnot. Erbse 3 *Λυρνησσ⟨σ⟩όν* suppl. Allen.

F22

Eust. in A 366

Ἱστοροῦσι δέ τινες ὅτι ἐκ τῶν Ὑποπλακίων Θηβῶν ἡ Χρυσηὶς ἐλήφθη, οὔτε καταφυγοῦσα ἐκεῖ οὔτ' ἐπὶ θυσίαν Ἀρτέμιδος ἐλθοῦσα, ὡς ὁ τὰ Κύπρια γράψας ἔφη, ἀλλὰ πολῖτις ἤτοι
4 *συμπολῖτις Ἀνδρομάχης οὖσα.*

Cf. Schol. Hom. A 366 (Ludwich *TextU* II 6) *ἔνιοι δέ φασιν ὅτι καὶ ἡ Χρυσηὶς ἐκ Θηβῶν ἐλήφθη. τῆς γὰρ Χρύσης, φασίν, οὔσης πολιχνίου ἀτειχίστου καὶ εὐτελοῦς, ὡς ἐν ἀσφαλεστέραι καὶ μείζονι τῆι Θήβηι οἱ*

σκοντας τὸν Θησέα λαφυραγωγοῦν τὶς Ἀθῆνες. Ἡ ἱστορία βρίσκεται στὰ Πολεμώνια (στὸν Πολέμωνα) ἢ στὰ ποιήματα τοῦ Κύκλου καὶ κατὰ ἕνα μέρος στὸν λυρικὸ ποιητὴ Ἀλκμάνα.





F21

Σχόλ. Ὁμ. Π 57

Πόλη καλοτειχισμένη ἀφοῦ ἐκπολιόρκησε (δηλ. ὁ Ἀχιλλέας, ἀπ' ὅπου πῆρε τὴ Βρισηίδα)· τὴν Πήδασο (λὲν) οἱ ποιητὲς τῶν *Κυπρίων*, ἐνῶ ὁ ἴδιος (δηλ. ὁ Ὅμηρος, στὸ Β 690) τὴ Λυρνησσό.

[Ἡ περίληψη τοῦ Πρόκλου στηρίζει τὴν ἐδῶ –πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἔπους– κατάταξη τῶν ἀποσπ. 21-24.]

F22

Εὐστ. στὸ Α 366

Διηγοῦνται δὲ μερικοὶ ὅτι ἀπὸ τὶς Ὑποπλάκιες Θῆβες πῆραν τὴ Χρυσηίδα, ποὺ δὲν κατέφυγε ἐκεῖ, οὔτε ἦλθε γιὰ θυσία στὴν Ἄρτεμη, ὅπως εἶπε αὐτὸς ποὺ σύνθεσε τὰ *Κύπρια*, ἀλλ' ἦταν κάτοικος τῆς πόλης, δηλαδὴ συμπολίτισσα τῆς Ἀνδρομάχης.

Πβ. Σχόλ. Ὁμ. Α 366: Μερικοὶ λὲν ὅτι καὶ ἡ Χρυσηίδα αἰχμαλωτίστηκε στὶς Θῆβες. Γιατί, λέν, ἐπειδὴ ἡ Χρύση ἦταν μιὰ μικρὴ πολίχνη ἀτείχιστη καὶ ἀσήμαντη, μὲ τὴ σκέψη ὅτι ἡ Θήβα ἦταν ἀσφαλέστερη καὶ μεγαλύτερη οἱ

ἀπ' αὐτῆς προσερρυηκότες ἦσαν διὰ τὸν πόλεμον; cf. etiam Schol. bT in v. (Erbse) *εἰς Θήβας δὲ ἥκουσα ἡ Χρυσηὶς πρὸς Ἰφινόην τὴν Ἠετίωνος ἀδελφήν, Ἄκτορος δὲ θυγατέρα, θύουσαν Ἀρτέμιδι ἅλω ὑπὸ Ἀχιλλέως.*

[Vid. Eust. *Il.* ed. van der Valk; fr. 19 All., 22 D., 28 Be., 22 We.]

F23

Paus. 10.31.2

Παλαμήδην δὲ ἀποπνιγῆναι προελθόντα ἐπὶ ἰχθύων θήραν, Διομήδην δὲ τὸν ἀποκτείναντα εἶναι καὶ Ὀδυσσέα ἐπιλεξάμε-
3 *νος ἐν ἔπεσιν οἶδα τοῖς Κυπρίοις.*

[Vid. Paus. edd. Spiro et Rocha-Pereira, et Papachatzis; fr. 21 All., 20 Da., 30 Be., 27 We.] 2 *εἶναι* et *Ὀδυσσέα* om. P.

F24

Schol. Eur. *Hec.* 41

Τύμβωι φίλον πρόσφαγμα· ὑπὸ Νεοπτολέμου φασὶν αὐτὴν (sc. *Πολυξένην*) *σφαγιασθῆναι Εὐριπίδης καὶ Ἴβυκος* (fr. 26 P.)· *ὁ δὲ τὰ Κυπριακὰ ποιήσας φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσέως καὶ Διομήδους ἐν τῆι τῆς πόλεως ἁλώσει τραυματισθεῖσαν ἀπολέσθαι,*
5 *ταφῆναι δὲ ὑπὸ Νεοπτολέμου, ὡς Γλαῦκος* (*FGrH* 806 F 6a) *γράφει. ἄλλοι δέ φασι συνθέμενον Πριάμωι τὸν Ἀχιλλέα περὶ τοῦ Πολυξένης γάμου ἀναιρεθῆναι ἐν τῶι τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος ἄλσει.*

[Vid. Schol. Eur. ed. Schwartz (I 17.4-9), cum siglis; fr. 26 All., 27 Da., 34 Be.] 1-5 cf. ibid. (schol. A, I 16.31 – 17.1-3 Schw.) *τύμβωι φίλον· Γλαῦκος ἐν τῆι † προηγήσει* ("legi velim *ἐν τῆι πορθήσει* ut dittographia sit eorum quae sequuntur" adnot. Schw.) *φησὶν ἐν τῆι ἁλώσει τῆς πόλεως τ⟨ραυμα⟩τισθεῖσαν τὴν Πολυξένην ⟨ἀπολέσθαι, τ⟩αφῆναι δὲ αὐτὴν ὑπὸ Νεοπτο⟨λέμου. Ἴβυ⟩κος δὲ σφαγῆναί φησιν ὑπὸ Διομ⟨ήδους καὶ Ὀ⟩δυσσέως* 2-3 *καὶ* pro *ὁ δὲ* A 3 *φησὶν* om. A 4 *τραυματισθῆναι εἰσαναπολεῖσθαι* M 5-7 *ταφῆναι – ἄλσει* om. A ‖ num *ὡς ⟨καὶ⟩ Γλαῦκος γράφει* ?

δικοί της εἶχαν καταφύγει ἐκεῖ λόγω τοῦ πολέμου. Πβ. ἐπίσης Σχόλ. bT στὸν στ.: Στὶς Θῆβες δὲ ἀφοῦ ἔφτασε ἡ Χρυσηίδα, στὴν ἀδελφὴ τοῦ Ἠετίωνα Ἰφινόη τὴν κόρη τοῦ Ἄκτορος, ἡ ὁποία θυσίαζε στὴν Ἄρτεμη, αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα.

[Γιὰ τὸ *ἐπὶ θυσίαν* τοῦ στ. 2 βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 1 κέ.]

F23

Παυσ. 10.31.2

Διάβασα στὰ *Κύπρια ἔπη* καὶ ξέρω πὼς ὁ Παλαμήδης πνίγηκε ἀφοῦ βγῆκε γιὰ ψάρεμα, καὶ πὼς ὁ Διομήδης εἶναι ποὺ τὸν σκότωσε καὶ ὁ Ὀδυσσέας.

[Βλ. τὸ ὅλο χωρίο τοῦ Παυσανία, μὲ ἀναφορὰ στὸν Πολύγνωτο, ὁ ὁποῖος –στὴ *Νέκυιαν*– *ἐς τὸ αὐτὸ ἐπίτηδες τοῦ Ὀδυσσέως τοὺς ἐχθροὺς ἤγαγεν*.]

F24

Σχόλ. Εὐρ. *Ἑκάβ.* 41

Στὸν τύμβο ἀγαπητὸ σφάγιο: Ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Ἴβυκος λὲν ὅτι αὐτὴ (δηλ. ἡ Πολυξένη) σφαγιάστηκε ἀπὸ τὸν Νεοπτόλεμο· αὐτὸς ὅμως ποὺ σύνθεσε τὰ *Κυπριακὰ* λέει πὼς κατὰ τὴν ἅλωση τῆς πόλης τραυματίστηκε ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν Διομήδη καὶ πέθανε, τάφηκε δὲ ἀπὸ τὸν Νεοπτόλεμο, ὅπως γράφει ὁ Γλαῦκος. Ἄλλοι πάλι λένε πὼς ἀφοῦ συμφώνησε ὁ Ἀχιλλέας μὲ τὸν Πρίαμο γιὰ τὸν γάμο τῆς Πολυξένης σκοτώθηκε στὸ ἄλσος τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνα.



[Εικ. 59]
Οδυσσευς
και Διομηδης
(Λεπτομέρεια
Εἰκ. 22.1)

F25

Schol. Eur. *Andr.* 898

Λυσίμαχος (*FGrH* 382 F 12) *καὶ ἄλλοι τινὲς ἱστοροῦσιν γενέσθαι ἐξ Ἑλένης καὶ Νικόστρατον. ὁ δὲ τὰς Κυπριακὰς ἱστορίας συντάξας* (*FGrH* 758 F 6) *Πλεισθένην φησί, μεθ' οὗ εἰς Κύπρον ἀφῖχθαι καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα Ἀλεξάνδρωι Ἄγανον.*

[Vid. Schol. Eur. ed. Schwartz (II 305.23-306.2), cum siglis; fr. 9 All., 10 Da., 12 Be./26 Xyd.] 2 *νικοστράτεον* N, *-άταιον* O 3 *συγγράψας* A ‖ *πλεισθένει* NO 5 *Ἄγανον* All. Da. Be./Jac. (ll.cc.), *ἄγανον* MA; *ἀγανόν* NO (num *Ἀλέξανδρον ἀγανόν* ?): *Ἀγαυόν* Cobet, Xyd.; *Ἄγανιν* Hadjioannou: *Ἀγλαόν* Schwartz (adnot.).

F26

Herodian. *Περὶ μον. λέξ.* 9

Καὶ ἡ νῆσος (sc. *Σαρπηδών*) *ἰδίως ἐν Ὠκεανῶι Γοργόνων οἰκητήριον οὖσα, ὡς ὁ τὰ Κύπρια φησί·*

(v. 1) *Τῶι δ' ὑποκυσαμένη τέκε Γοργόνας, αἰνὰ πέλωρα,*
αἳ Σαρπηδόνα ναῖον ἐπ' ὠκεανῶι βαθυδίνηι,
{ἣ} νῆσον πετρήεσσαν.

[Vid. Lentz *Herodian.* II.1 914.15; fr. 24 All., 26 Da., 32 Be., 30 We.] 3 (v. 1) *ὑποκυσαμένη* Dindorf: *ὑποκυσσαμένη* cod. (fort. recte) ‖ *αἰνὰ* Dindorf (metri gratia): *δεινὰ* cod. 4 (v. 2) *αἳ* Henrichsen: *καὶ* cod. ‖ *ἐπ'* cod. (it. All. Da.): *ἐν* Lehrs (it. Be.) 5 (v. 3) *ἣ* ante *νῆσον* del. Dindorf.



[ΕΙΚ. 60]
ΓΟΡΓΩ (ΜΕΔΟΥΣΑ) – ΠΕΡΣΕΥΣ
(Παράσταση στὴ μία στενὴ πλευρὰ σαρκοφάγου ἀπὸ τοὺς *Γόλγους*, β΄ τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ. Δεξιά: λεπτομέρεια. *ΕΘΗρΑΚ 57α* [σσ. 98 κἑ.]. *ΜΜΑ*)

F25

Σχόλ. Εὐρ. *Ἀνδρομ.* 898

Ὁ Λυσίμαχος καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἱστοροῦν πὼς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλένη καὶ ὁ Νικόστρατος. Αὐτὸς ὅμως ποὺ σύνθεσε τὶς Κυπριακὲς ἱστορίες (*FGrH* 758 F 6) (τὸν) λέει Πλεισθένη, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο (λέει) ὅτι ἦρθε στὴν Κύπρο καὶ ὁ Ἄγανος ποὺ αὐτὴ γέννησε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο.

[Τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Πάρη δὲν μαρτυρεῖται ἀλλοῦ. Οἱ ἐκδότες γράφουν *Ἄγανον* (Allen κ.ἄ.), *Ἀγανόν* (Cobet καὶ Ξυδᾶς), *Ἄγανιν* (Χατζηιωάννου), *Ἀγλαόν* (Schwartz). Διερωτώμεθα μήπως πρέπει νὰ γράψουμε *Ἀλέξανδρον ἀγανόν* (ἢ *ἀγαυόν*) ἢ ἀκόμα *Ἀλεξάνδρωι ἀγανῶι* (ἢ *ἀγαυῶι*). Βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 5.]

F26

Ἡρωδιαν. *Περὶ μον. λέξ.* 9

Καὶ τὸ νησὶ (δηλ. ἡ Σαρπηδὼν) μέσα στὸν Ὠκεανό, ποὺ εἶναι κυρίως κατοικία τῶν Γοργόνων, ὅπως λέει αὐτὸς ὁ ὁποῖος σύνθεσε τὰ *Κύπρια*:

(στ. 1) Ἀπ᾽ αὐτὸν γκαστρώθηκε καὶ τὶς Γοργόνες γέννησε, τὰ φοβερὰ τὰ τέρατα
ποὺ στὴ Σαρπηδόνα κατοικοῦσαν στὸν βαθυκύματο τὸν ὠκεανό,
στὴν ὅλο βράχια νῆσο.

[Ὁ ὀβελισμὸς τοῦ *ἦ* στὸν τελευταῖο στ. ἀπὸ τὸν Dindorf εἶναι εὔστοχος.]



4. ΗΓΗΣΙΑΣ / ΗΓΗΣΙΝΟ(Υ)Σ

T1

Athen. 15, 682d-e (vid. supra 3 F4.1 sqq.)

Ἀνθῶν δὲ στεφανωτικῶν μέμνηται ὁ μὲν τὰ Κύπρια ἔπη πεποιηκὼς Ἡγησίας ἢ Στασῖνος· Δημαδάμας γὰρ ὁ Ἁλι-
3 *καρνασσεὺς ἢ Μιλήσιος ἐν τῶι περὶ Ἁλικαρνασσοῦ* (*FGrH* 428 F1) *Κύπρια, Ἁλικαρνασσέως δὲ αὐτὰ εἶναί φησι ποιήματα.*

T2

Phot. *Bibl.* cod. 239.319a-b (vid. supra 3 T1.16 sqq.)

Λέγει δὲ (sc. *Πρόκλος ἐν τῶι Χρηστομαθίας γραμματικῆς ἐκλογαί*) *καὶ περί τινων Κυπρίων ποιημάτων καὶ ὡς οἱ μὲν ταῦτα εἰς Στασῖνον ἀναφέρουσι Κύπριον, οἱ δὲ Ἡγησῖνον τὸν Σαλαμίνιον αὐτοῖς ἐπιγράφουσιν, οἱ δὲ Ὅμηρον γρά-*
5 *ψαι, δοῦναι δὲ ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς Στασίνωι καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ πατρίδα Κύπρια τὸν πόνον ἐπικληθῆναι.*

F1

Paus. 9.29.1 sqq.

Ταῦτα μὲν δὴ ἔχοντά ἐστιν οὕτω, θῦσαι δὲ ἐν Ἑλικῶνι Μούσαις πρώτους καὶ ἐπονομάσαι τὸ ὄρος ἱερὸν εἶναι Μουσῶν Ἐφιάλτην καὶ Ὦτον λέγουσιν, οἰκίσαι δὲ αὐτοὺς καὶ Ἄσκρην. καὶ δὴ καὶ Ἡγησίνους (*FGrH* 331 F 1) *ἐπὶ τῶιδε ἐν τῆι*
5 *Ἀτθίδι ἐποίησεν·*

(v. 1) *Ἄσκρηι δ' αὖ παρέλεκτο Ποσειδάων ἐνοσίχθων,*
ἣ δή οἱ τέκε παῖδα περιπλομένων ἐνιαυτῶν

4. ΗΓΗΣΙΑΣ / ΗΓΗΣΙΝΟ(Υ)Σ

T1

Ἀθήν. 15, 682d-e (βλ. ἀνωτ. 3 F4.1 κἑ.)

Ἄνθη γιὰ στεφάνια μνημονεύει αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει συνθέσει τὰ *Κύπρια ἔπη* Ἡγησίας ἢ Στασίνος· γιατὶ ὁ Δημοδάμας ἀπὸ τὴν Ἁλικαρνασσὸ ἢ τὴ Μίλητο στὸ *Περὶ Ἁλικαρνασσοῦ* (τὰ ὀνομάζει μὲν) *Κύπρια*, ὑποστηρίζει ὅμως ὅτι αὐτὰ εἶναι ποιήματα κάποιου Ἁλικαρνασσέα.

T2

Φωτ. *Βιβλ.* κώδ. 239 319a-b (βλ. ἀνωτ. 3 T1.16 κἑ.)

Κάνει δὲ λόγο (δηλ. ὁ Πρόκλος στὸ ἔργο του *Χρηστομάθεια γραμματική*) καὶ γιὰ κάποια *Κύπρια* ποιήματα καὶ λέγει πὼς ἄλλοι μὲν τὰ ἀποδίδουν στὸν Στασίνο τὸν Κύπριο, ἐνῶ ἄλλοι θεωροῦν ὡς ποιητή τους τὸν Ἡγησίνο τὸν Σαλαμίνιο, κι ἄλλοι λὲν πὼς τὰ ἔγραψε ὁ Ὅμηρος καὶ πὼς τὰ ἔδωσε γιὰ προίκα τῆς κόρης του στὸν Στασίνο καὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὸ ἔργο ὀνομάστηκε *Κύπρια*.

F1

Παυσ. 9.29.1 κἑ.

Αὐτὰ λοιπὸν ἔτσι ἔχουν. Λένε δὲ πὼς ὁ Ἐφιάλτης καὶ ὁ Ὦτος θυσίασαν στὶς Μοῦσες πρῶτοι στὸν Ἑλικώνα καὶ ὅρισαν νὰ εἶναι τὸ ὄρος ἱερὸ τῶν Μουσῶν καὶ κατοίκισαν τὴν Ἄσκρη. Καὶ ὁ Ἡγησίνους (*FGrH* 331 F 1) γι' αὐτὸ τὸ θέμα στὸ ποίημά του *Ἄθις* σύνθεσε τοὺς ἑξῆς στίχους:

(στ. 1) Μὲ τὴν Ἄσκρη πάλι ξάπλωσε ὁ κοσμοσείστης Ποσειδώνας,
κι αὐτὴ ὡς γνωστὸ στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου γιὸ τοῦ γέννησε

Οἴοκλον, ὃς πρῶτος μετ' Ἀλωέος ἔκτισε παίδων
Ἄσκρην, ἣ θ' Ἑλικῶνος ἔχει πόδα πιδακόεντα.

Ταύτην τοῦ Ἡγησίνου τὴν ποίησιν (*FGrH* 331 T 1) *οὐκ ἐπελεξάμην, ἀλλὰ πρότερον ἄρα ἐκλελοιπυῖα ἦν πρὶν ἢ ἐμὲ γενέσθαι. Κάλλιππος δὲ Κορίνθιος ἐν τῇ ἐς Ὀρχομενίους συγγραφῇ* (*FGrH* 385 F 1) *μαρτύρια ποιεῖται τῶι λόγωι τὰ Ἡγησίνου ἔπη, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡμεῖς πεποιήμεθα παρ' αὐτοῦ Καλλίππου διδαχθέντες.*

[Vid. Paus. edd. Spiro et Rocha-Pereira (cum siglis), et Papachatzis; vid. etiam *FGrH* 331 (Hegesinus) T 1 ac F 1 (: J.[1]) atque 385 (Kallippos von Korinth) F 1 (: J.[2]), et *FHG* IV 352 (Mü.).] 1-2 *μούσαις* scr. Pap. 7 (v. 2) v.l. *ἤδη* (pro *ἣ δή*) 9 (v. 4) v.l. *τ'* (pro *θ'*) 10 v.l. *ταύτην τὴν κλῆσιν οὖ* 13-14 *τὰ Ἡγησίνου ἔπη* (it. Sp. J.[1]; et. Pap., adnotans «προτάθηκε: *ταῦτα Ἡγησίνου τὰ ἔπη*») et *Ἡγησίνου τὰ ἔπη* (it. J.[2]), vel *τὰ ἔπη* (om. *Ἡγ.*; *τὰ ⟨Ἡγησίνου⟩ ἔπη* scr. RP.) 14 *παρὰ τοῦ* (pro *παρ' αὐτοῦ*) Schubart – Walz («προτάθηκε: *παρὰ τοῦ Καλλίππου διδαχθέντες*» adnot. Pap.).

[ΕΙΚ. 61]
ΠΟΣΕΙΔΩΝ ΚΑΙ ΑΜΥΜΩΝΗ
καὶ πτερωτὸς ΕΡΩΣ
(*Πάφος* [«Οἰκία Διονύσου»],
ἀρχὲς 3ου αἰ. π.Χ.)

τὸν Οἴοκλο, ποὺ πρῶτος μὲ τοῦ Ἀλωέα τὰ παιδιὰ ἔκτισε
τὴν Ἄσκρη, ποὺ στοῦ Ἑλικώνα κείτεται τὴ βρυσομάνα ρίζα.

Αὐτὴ τὴν ποίηση τοῦ Ἡγησίνου (*FGrH* 331 T 1) δὲν μπόρεσα νὰ τὴ διαβάσω, ἀλλὰ προφανῶς ἔχει χαθεῖ πρὶν γεννηθῶ ἐγώ. Ὁ Κάλλιππος ὅμως ὁ Κορίνθιος στὸ σύγγραμμά του γιὰ τοὺς Ὀρχομενίους (*FGrH* 385 F 1) δίνει μαρτυρίες γραπτὲς γιὰ τὰ ἔπη τοῦ Ἡγησίνου, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐμεῖς ἀπ' αὐτὸν τὸν Κάλλιππο ἀντλώντας ἔχουμε κάνει μνεία.



5. ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ

Y1 (V). *Εἰς Ἀφροδίτην*

Μοῦσά μοι ἔννεπε ἔργα πολυχρύσου Ἀφροδίτης
Κύπριδος, ἥ τε θεοῖσιν ἐπὶ γλυκὺν ἵμερον ὦρσε
καί τ' ἐδαμάσσατο φῦλα καταθνητῶν ἀνθρώπων
οἰωνούς τε διπετέας καὶ θηρία πάντα,
ἠμὲν ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει ἠδ' ὅσα πόντος·
πᾶσιν δ' ἔργα μέμηλεν ἐϋστεφάνου Κυθερείης.
τρισσὰς δ' οὐ δύναται πεπιθεῖν φρένας οὐδ' ἀπατῆσαι·
κούρην τ' αἰγιόχοιο Διὸς γλαυκῶπιν Ἀθήνην·
οὐ γάρ οἱ εὖαδεν ἔργα πολυχρύσου Ἀφροδίτης,
ἀλλ' ἄρα οἱ πόλεμοί τε ἄδον καὶ ἔργον Ἄρηος,
ὑσμῖναί τε μάχαι τε καὶ ἀγλαὰ ἔργ' ἀλεγύνειν.
πρώτη τέκτονας ἄνδρας ἐπιχθονίους ἐδίδαξε
ποιῆσαι σατίνα⟨ς⟩ καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ·
ἡ δέ τε παρθενικὰς ἁπαλόχροας ἐν μεγάροισιν
ἀγλαὰ ἔργ' ἐδίδαξεν ἐπὶ φρεσὶ θεῖσα ἑκάστῃ.
οὐδέ ποτ' Ἀρτέμιδα χρυσηλάκατον κελαδεινὴν
δάμναται ἐν φιλότητι φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη·
καὶ γὰρ τῇ ἅδε τόξα καὶ οὔρεσι θῆρας ἐναίρειν,

[Vid. ed. Humbert, cum siglis; vid. etiam edd. Allen et Càssola, et West (Hu., All., Càss. et We. infra).] Titulus: *εἰς ἀφροδίτην* codd. plerique (*fx*): *ὕμνος εἰς ἀφροδίτην p*At: *τοῦ αὐτοῦ ὁμήρου ὕμνοι εἰς ἀφροδίτην* M 3 *κατὰ θνητῶν* M*fp* 4 *διπετέας fxp*; *διει-* post Schulze scr. Càss., it. We.: *διπετέα* M 6 *πᾶσιν δ' ἔργα x*APQ, it. All. Hu. We.: *πᾶσι δ' ἔργα* M*f*BγV; *πᾶσι δὲ ἔργα* post Hoffmann et Flach scr. Càss. 8 *γλαυκῶπιν* M, it. All. Hu. We. (post Abel): *γλαυκῶπιδ' fxp*, it. Càss. (fort. recte, cf. Hom. hymn. III.323) ‖ *ἀθηναίην f* 9 *ἄδεν* (pro *εὖαδεν*) Matthiae 10 *ἀλλά ῥα* Mγ ‖ *ἄδον* M; *ἄδον* Q: *ἄδεν* γ; *ἄδεν f*L*p* 10-11 *ἄδον … μάχαι τε* om. *α* 13 *σατίνα⟨ς⟩* post Barnes (in textu) et All. dubit. scripsimus; *σατίνα⟨ς τε⟩* post Barnes in adnot. et Ruhnkenius scr. Hu. Càss. We. (fort. recte): *σάτινα* vel *σατίνα* M*xp* (et Chalc[ocondyles]); *σκύτινα f*; *σάκεα* $\gamma^{mg.}$ 14 *ἥδε* (*ἣ δὲ* Hermann) et *ἠδέ* codd. 16 *χρυσηλάκατον* M*p* (et Chalc.), edd.: *χρυσήλατον fx* ‖ *κελαδινὴν a* 17 *φιλομειδὴς* MD*x* 18 *πουλύχρυσα δὲ* (pro *καὶ γὰρ τῇ ἅδε*) M

5. ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΣΤΗΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗ

Υ1 (V). *Στὴν Ἀφροδίτη*
Μοῦσα, τὰ ἔργα ψάλλε μου τῆς Ἀφροδίτης τῆς πολύχρυσης
τῆς Κύπριδας, ποὺ στοὺς θεοὺς γλυκὺ σήκωσε πόθο
καὶ δάμασε τὰ φύλα τῶν θνητῶν ἀνθρώπων
καὶ τὰ θεόθρεπτα πουλιὰ καὶ τὰ θηρία ὅλα,
κι ὅσα ἡ στεριὰ τρέφει πολλὰ κι ὅσα ὁ πόντος·
κι ὅλοι γιὰ τὰ ἔργα γνοιάζονται τῆς ὡριοστέφανης Κυθέρειας.
Τρία μυαλὰ μονάχα δὲν μπορεῖ νὰ πείσει ἢ ν' ἀπατήσει:
Τοῦ ἀσπιδοφόρου Δία τὴν κόρη τὴ γλαυκόφθαλμη Ἀθηνᾶ·
γιατὶ δὲν τὴν εὐχαριστοῦν τῆς Ἀφροδίτης τῆς πολύχρυσης τὰ ἔργα,
μὰ οἱ πόλεμοι στ' ἀλήθεια τῆς ἀρέσουν καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἄρη,
οἱ συμπλοκὲς κι οἱ μάχες, κι ἔργα λαμπρὰ νὰ ἑτοιμάζει·
πρώτη αὐτὴ τοὺς γήινους τεχνίτες δίδαξε
ἁμάξια κι ἅρματα νὰ φτειάχνουν χαλκοσκάλιστα·
κι αὐτὴ τὶς ἁπαλόδερμες παρθένες στὰ παλάτια
λαμπρὰ δίδαξε ἔργα στῆς καθεμιᾶς τους βάζοντάς τα τὸ μυαλό.
Οὔτε ποτὲ τὴ χρυσοδόξαρη Ἄρτεμη τὴ βροντόλαλη
δαμάζει μ' ἔρωτα ἡ καλογέλαστη Ἀφροδίτη·
γιατὶ σ' αὐτὴν ἀρέσκουνε τὰ τόξα, καὶ στὰ βουνὰ θηρία νὰ σκοτώνει,



[Εικ. 62]
Αθηνα καὶ Αρτεμις
(Πήλινο εἰδώλιο Ἀθηνᾶς
ἀπὸ τοὺς Σόλους [Κακοπετριά],
5ου αἰ. π.Χ. *KM* [ἀριστερά] /
Ἀσβεστολιθικὸ ἄγαλμα
Ἄρτεμης ἀπὸ τὸ *Κίτιον* [Πύλα],
τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνιστικῆς
περιόδου. *AnAC* 421)

φόρμιγγές τε χοροί τε διαπρύσιοί τ' ὀλολυγαὶ
ἄλσεά τε σκιόεντα δικαίων τε πτόλις ἀνδρῶν.
οὐδὲ μὲν αἰδοίηι κούρηι ἄδεν ἔργ' Ἀφροδίτης
Ἰστίηι, ἣν πρώτην τέκετο Κρόνος ἀγκυλομήτης,
αὖτις δ' ὁπλοτάτην, βουλῆι Διὸς αἰγιόχοιο,
πότνιαν, ἣν ἐμνῶντο Ποσειδάων καὶ Ἀπόλλων·
ἡ δὲ μάλ' οὐκ ἔθελεν ἀλλὰ στερεῶς ἀπέειπεν,
ὤμοσε δὲ μέγαν ὅρκον, ὃ δὴ τετελεσμένος ἐστίν,
ἁψαμένη κεφαλῆς πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο,
παρθένος ἔσσεσθαι πάντ' ἤματα, δῖα θεάων·
τῆι δὲ πατὴρ Ζεὺς δῶκε καλὸν γέρας ἀντὶ γάμοιο,
καί τε μέσωι οἴκωι κατ' ἄρ' ἕζετο πῖαρ ἑλοῦσα.
πᾶσιν δ' ἐν νηοῖσι θεῶν τιμάοχός ἐστι
καὶ παρὰ πᾶσι βροτοῖσι θεῶν πρέσβειρα τέτυκται.
τάων οὐ δύναται πεπιθεῖν φρένας οὐδ' ἀπατῆσαι·
τῶν δ' ἄλλων οὔ πέρ τι πεφυγμένον ἔστ' Ἀφροδίτην
οὔτε θεῶν μακάρων οὔτε θνητῶν ἀνθρώπων.
καί τε παρὲκ Ζηνὸς νόον ἤγαγε τερπικεραύνου,
ὅς τε μέγιστός τ' ἐστί, μεγίστης τ' ἔμμορε τιμῆς·
καί τε τοῦ εὖτ' ἐθέλοι πυκινὰς φρένας ἐξαπαφοῦσα
ῥηϊδίως συνέμιξε καταθνητῆισι γυναιξὶν
Ἥρης ἐκλελαθοῦσα κασιγνήτης ἀλόχου τε,
ἣ μέγα εἶδος ἀρίστη ἐν ἀθανάτηισι θεῆισι,
κυδίστην δ' ἄρα μιν τέκετο Κρόνος ἀγκυλομήτης
μήτηρ τε Ῥείη· Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς
αἰδοίην ἄλοχον ποιήσατο κέδν' εἰδυῖαν.
Τῆι δὲ καὶ αὐτῆι Ζεὺς γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι
ἀνδρὶ καταθνητῶι μιχθήμεναι, ὄφρα τάχιστα
μηδ' αὐτὴ βροτέης εὐνῆς ἀποεργμένη εἴη
καί ποτ' ἐπευξαμένη εἴπηι μετὰ πᾶσι θεοῖσιν
ἡδὺ γελοιήσασα φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη
ὥς ῥα θεοὺς συνέμιξε καταθνητῆισι γυναιξὶ

20 *πτόλις* Chalc., $\gamma^{mg.}$: *πόλις fx*; *πόλεις* M; *πόνος p* 22 *Ἰστίηι* (*ἰ-*) *xp* (*ἱστιῆ* L): *ἑστίη* M*f* 25 *ἔθελεν* codd., edd.: *ἐθέλεσκ'* Hermann ‖ *στερρῶς* M 30 *κατὰρ* et *πεῖαρ* M 31 *ἐστι* (plerique) et *ἐστιν* (MAQ, it. Càss. et We.) codd. 36 *τι* (pro *τε*) M ‖ *παρὲκ fx*; *παρεκ p*: *παρ' ἐκ* M 37 *τ'* (ante *ἐστί*) om. M 38 *εὖτ' ἐθέλοι f*, Barnes van Eck We.; *εὖτε θέλοι xp* Chalc., All. Hu.: *εὖτ' ἐθέλη* cum punctis in marg. M, Wolf Càss. 39 (et 50) *καταθνητῆισι* Chalc., it. All. Hu.; *κατὰ θνητῆσι* M*fx*: *κατὰ θνητοῖσι p*; *καταθνητοῖσι* Càss. 42 *τέκε* (pro *τέκετο*) M 46 *κατὰ θνητῶι* M*fp* ‖ *μιγήμεναι f* 47 *βροτέας* M ‖ *ἀποεργμένη* M*γ* 49 *γελάσασα* M ‖ *φιλομμειδὴς* Estienne, edd.: *φιλομειδὴς* codd. 50 *σύμμιξε* M (fort. recte)

κι οἱ φόρμιγγες καὶ οἱ χοροὶ κι οἱ ἐκκωφαντικοὶ ἀλαλαγμοὶ
καὶ τὰ ἄλση τὰ σκιερὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν δίκαιων ἡ πόλη·
Κι οὔτε στὴν κόρη τὴ σεμνὴ ἀρέσκουνε τῆς Ἀφροδίτης τὰ ἔργα
τὴν Ἑστία, ποὺ πρώτη γέννησε ὁ Κρόνος ὁ πανοῦργος,
νεώτατη ὅμως πάλι, μὲ θέλημα τοῦ ἀσπιδοφόρου Δία,
σεβάσμια, ποὺ τὴν ἀγάπη της ζητοῦσαν νὰ κερδίσουν ὁ Ποσειδώνας
κι ὁ Ἀπόλλων·
ὅμως αὐτὴ διόλου δὲν ἤθελε καὶ σθεναρὰ τὴν ἄρνησή της εἶπε
κι ὅρκον ὁρκίστηκε μεγάλο, ποὺ ἐκπληρωμένος εἶναι,
τὴν κεφαλὴ ἀφοῦ ἄγγιξε τοῦ αἰγίοχου πατέρα Δία,
παρθένα νά 'ν' παντοτινά, ἡ πάνσεπτη θεά·
σ' αὐτὴ λοιπὸν ὁ Δίας πατέρας ἔδωκε τιμὴ μεγάλη ἀντὶ γάμου,
κι ἔτσι στὸ μέσο τοῦ σπιτιοῦ ἑδρεύει τὴν ἄριστη λαμβάνοντας μερίδα·
καὶ στῶν θεῶν ὅλους τοὺς ναοὺς τιμὲς ἀπολαμβάνει
κι ἀπ' ὅλους τοὺς θνητοὺς πρέσβειρα τῶν θεῶν λογιέται.
Ἐτούτων τὰ μυαλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πείσει ἢ ν' ἀπατήσει·
ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅμως τίποτα τῆς Ἀφροδίτης δὲν ξεφεύγει
οὔτε ἀπ' τοὺς μακάριους θεοὺς οὔτε ἀπ' τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους.
Ὡς καὶ τοῦ Δία τὸν νοῦ ξεπλάνεψε τοῦ τερπικέραυνου,
ποὺ ὁ πιὸ μεγάλος εἶναι κι ἡ πιὸ μεγάλη τοῦ 'λαχε τιμή·
καὶ αὐτοῦ ὅσες φορὲς τὸ θέλησε τὸν συνετό του νοῦ ἐξαπατώντας
εὔκολα μὲ θνητὲς τὸν ἔσμιξε γυναῖκες
τὴν ἀδελφὴ καὶ σύζυγό του Ἥρα νὰ λησμονήσει κάνοντας,
ποὺ στὶς ἀθάνατες ἀνάμεσα στὴν ὀμορφιὰ ἡ πρώτη πρώτη ἦταν
καὶ πάνδοξη ὡς γνωστὸ τὴ γέννησε ὁ Κρόνος ὁ πανοῦργος
κι ἡ μάνα Ρέα· κι ὁ Δίας ποὺ ἀλάνθαστες τὶς σκέψεις ἔχει
σεβάσμια σύζυγο τὴν ἔκανε γιομάτη φρονιμάδα ὡς ἦταν.
Σ' αὐτῆς τῆς ἴδιας τὴν καρδιὰ πόθο γλυκὸν ὁ Δίας ἔβαλε
μ' ἄντρα θνητὸ νὰ σμίξει, ὥστε ταχύτατα
μήτε κι αὐτὴ ἀπὸ θνητὸ κρεβάτι νά 'ν' ἀποκλεισμένη,
μήτε ποτὲ μὲ καυχησιὰ νὰ πεῖ μπρὸς σ' ὅλους τοὺς θεοὺς
φιλάρεσκα γελώντας ἡ φιλόγελη Ἀφροδίτη
πὼς ἔσμιξε θεοὺς μὲ τὶς θνητὲς γυναῖκες

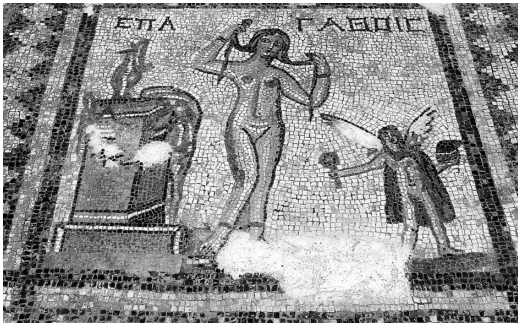


[Εικ. 63]
Ζευς Ενθρονος
(Ὀπισθότυπος ἀργυροῦ τετραδράχμου
τοῦ Νικοκλῆ τῆς *Πάφου*
[πρὶν τὸ 320 π.Χ.]:
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩ[Σ]. *MIKυN*)

καί τε καταθνητοὺς υἷεῖς τέκον ἀθανάτοισιν,
ὥς τε θεὰς ἀνέμιξε καταθνητοῖς ἀνθρώποις.
Ἀγχίσεω δ' ἄρα οἱ γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῷι,
ὃς τότ' ἐν ἀκροπόλοις ὄρεσιν πολυπιδάκου Ἴδης
βουκολέεσκεν βοῦς δέμας ἀθανάτοισιν ἐοικώς.
τὸν δ᾽ ἤπειτα ἰδοῦσα φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη
ἠράσατ', ἐκπάγλως δὲ κατὰ φρένας ἵμερος εἶλεν.
ἐς Κύπρον δ' ἐλθοῦσα θυώδεα νηὸν ἔδυνεν
ἐς Πάφον, ἔνθα δέ οἱ τέμενος βωμός τε θυώδης.
ἔνθ' ἥ γ' εἰσελθοῦσα θύρας ἐπέθηκε φαεινάς.
ἔνθα δέ μιν Χάριτες λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίωι
ἀμβρότωι, οἷα θεοὺς ἐπενήνοθεν αἰὲν ἐόντας,
ἀμβροσίωι ἑ⟨δ⟩ανῶι, τό ῥά οἱ τεθυωμένον ἦεν.
ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροῒ εἵματα καλὰ
χρυσῶι κοσμηθεῖσα φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη
σεύατ' ἐπὶ Τροίης προλιποῦσ' εὐώδεα Κύπρον
ὕψι μετὰ νέφεσι ῥίμφα πρήσσουσα κέλευθον.
Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν,
βῆ δ' ἰθὺς σταθμοῖο δι' οὔρεος· οἱ δὲ μετ' αὐτὴν
σαίνοντες πολιοί τε λύκοι χαροποί τε λέοντες
ἄρκτοι παρδάλιές τε θοαὶ προκάδων ἀκόρητοι
ἤϊσαν· ἡ δ' ὁρόωσα μετὰ φρεσὶ τέρπετο θυμὸν
καὶ τοῖς ἐν στήθεσσι βάλ' ἵμερον, οἱ δ' ἅμα πάντες
σύνδυο κοιμήσαντο κατὰ σκιόεντας ἐναύλους.
αὐτὴ δ' ἐς κλισίας εὐποιήτους ἀφίκανε·
τὸν δ' εὗρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἷον ἀπ' ἄλλων
Ἀγχίσην ἥρωα θεῶν ἄπο κάλλος ἔχοντα.
οἱ δ' ἅμα βουσὶν ἔποντο νομοὺς κάτα ποιήεντας

51 *τέκεν fxp* 52 *δὲ* M ‖ *συνέμιξε* Schäfer apud Matthiae (p. VIII), it. Càss. (fort. recte) 53 *ἄρ'* seu *ἆρ* M*xp* 56 *δ᾽ ἤπ-*) codd., it. Càss. We., et nos dubit. (coll. Hes. *Theog.* 405, 562 al.; vid. West *Theog.* p. 100): *δὴ ἔπειτα* Hermann, it. All. Hu. 58 *ἐκ* L 59 *βωκὸς α* ‖ *δέ οἱ* codd., it. All. Hu. We.: *τέ οἱ* Hermann, it. Càss. (coll. Hom. hymn. XIX.31, ubi autem *δέ οἱ* codd.) ‖ num *δή* (pro *δέ* ?) ‖ *ἐς Πάφον,* (…) *θυώδης.* nos (cf. N 21 sqq. al.): *ἐς Πάφον·* (…) *θυώδης·* All. et We.; *ἐς Πάφον,* (…) *θυώδης·* Càss.; *ἐς Πάφον (ἔνθα … θυώδης).* Hu. 61 *χρίσ(σ)αν* codd. 63 *ἑδανῶι* Clarke (coll. Ξ 172), edd. (*ἑ⟨δ⟩ανῶι* We.; *ἀμβροσίωι, ἑδανῶι* interp. Càss.): *ἑανῶι* vel *ἐανῶι* codd. 66 *τροίης* M, it. edd.: *τροίην fxp* ‖ *Κύπρον fxp*, it. edd.: *κῆπον* M 67 *νέφεσι* (Matthiae, Càss. / *-ιν* All. We.) *ῥίμφα* M: *νεφέεσσι θοῶς fxp* (Hu.) 68-112 om. M 68 *θεῶν α* 71 *πορδάλιες* LBP 72 *ἤϊσαν* Ilgen, edd.: *ἦ-εσ(σ)αν* codd. 73 *μάλ' p* 76 *οἶον* L$\gamma^{p.c.}$ (Chalc., edd.): *οἷον f*; *οἷος αρ* $\gamma^{a.c.}$ 77 *ἄπο κάλλος* Stephanus, edd.: *ἀπὸ κάλλος fp*; *ἀποκάλλος x*

κι αὐτὲς θνητοὺς γεννῆσαν γιοὺς στοὺς ἀθανάτους,
καὶ πὼς θεὲς ἀνάμιξε μὲ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους.
Γιὰ τὸν Ἀγχίση ἔτσι λοιπὸν πόθο γλυκὸ ἔβαλε στὴν καρδιά της,
ποὺ τότε στὶς ψηλὲς κορφὲς τῆς πολυπίδακης τῆς Ἴδης
ἔβοσκε βόδια στὸ παράστημα μὲ ἀθανάτους ὅμοιος.
Αὐτὸν λοιπὸν σὰν εἶδε ἡ φιλόγελη Ἀφροδίτη
ἐρωτεύτηκε, καὶ θαυμαστὰ στὰ σωθικά της πόθος τὴν κυρίεψε.
Στὴν Κύπρο τότε φθάνοντας μέσ' στὸν ναὸ τὸν μυρωμένο μπῆκε
στὴν Πάφο, ὅπου τέμενος κι εὐωδιαστὸς βωμός της εἶναι·
ἐδῶ ἀφοῦ μπῆκε αὐτὴ τὶς στραφτερὲς ἔκλεισε πόρτες.
Καὶ τότε οἱ Χάριτες τὴν ἔλουσαν καὶ τὴν ἀλεῖψαν λάδι
θεϊκό, ὅπως ἁρμόζει στοὺς θεοὺς ποὺ αἰώνιοι εἶναι,
μὲ θεϊκὸ γλυκόλαδο, γι' αὐτὴ ἀρωματισμένο ποὺ ἦταν.
Κι ὅταν ὡραῖα στὸ σῶμα ὅλα φόρεσε τὰ ὄμορφα τὰ ροῦχα
καὶ μὲ χρυσαφικὰ στολίστηκε ἡ φιλόγελη Ἀφροδίτη
ἔσπευσε γιὰ τὴν Τροία ἀφήνοντας τὴ μυρωμένη Κύπρο
ψηλὰ στὰ νέφη κόβοντας μ' εὐκινησία δρόμο.
Καὶ στὴν πολύβρυση ἔφτασε τὴν Ἴδη, τῶν ἄγριων θεριῶν τὴ μάνα,
κι εὐθεία τράβηξε στὴ στάνη τοῦ βουνοῦ· καὶ πίσω της
κουνώντας τὴν οὐρὰ λύκοι ψαρότριχοι κι ἀγριωπὰ λιοντάρια,
ἀρκοῦδες καὶ γοργοδρόμοι πάνθηρες ἀκόρεστοι γιὰ ἐλάφια
ἀκλουθοῦσαν· κι αὐτὴ θωρώντας μέσα της ὁλόψυχα χαιρόταν
κι ἔβαλε μέσ' τὰ στήθια τους τὸν πόθο, κι ἐκεῖνα ὅλα μαζὶ
συνδυὸ κοιμήθηκαν στὶς σκιερὲς φωλιές τους.
Κι αὐτὴ στὶς καλοκαμωμένες ἔφτασε καλύβες·
καὶ μέσ' στὴ στάνη ἀπὸ τοὺς ἄλλους ξεκομμένο βρῆκε
τὸν ἥρωα Ἀγχίση, ἀπ' τοὺς θεοὺς τὸ κάλλος ποὺ εἶχε.
Αὐτὰ ἀντάμα μὲ τὰ βόδια στοὺς χλοεροὺς βοσκότοπους τραβοῦσαν



[Εικ. 64] Ο Καλλωπισμος της Αφροδιτης
(*Ἄλασσα*, 5ος αἰ. μ.Χ. *Μουσεῖο Λεμεσοῦ*)

πάντες, ὁ δὲ σταθμοῖσι λελειμμένος οἷος ἀπ' ἄλλων
πωλεῖτ' ἔνθα καὶ ἔνθα διαπρύσιον κιθαρίζων.
στῆ δ' αὐτοῦ προπάροιθε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη
παρθένωι ἀδμήτηι μέγεθος καὶ εἶδος ὁμοίη,
μή μιν ταρβήσειεν ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας.
Ἀγχίσης δ' ὁρόων ἐφράζετο θαύμαινέν τε
εἶδός τε μέγεθός τε καὶ εἵματα σιγαλόεντα.
πέπλον μὲν γὰρ ἕεστο φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς,
εἶχε δ' ἐπιγναμπτὰς ἕλικας κάλυκάς τε φαεινάς,
ὅρμοι δ' ἀμφ' ἁπαλῆι δειρῆι περικαλλέες ἦσαν
καλοὶ χρύσειοι παμποίκιλοι, ὡς δὲ σελήνη
στήθεσιν ἀμφ' ἁπαλοῖσιν ἐλάμπετο, θαῦμα ἰδέσθαι.
Ἀγχίσην δ' ἔρος εἷλεν, ἔπος δέ μιν ἀντίον ηὔδα·
Χαῖρε ἄνασσ', ἥ τις μακάρων τάδε δώμαθ' ἱκάνεις,
Ἄρτεμις ἢ Λητὼ ἠὲ χρυσέη Ἀφροδίτη
ἢ Θέμις ἠϋγενὴς ἠὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη
ἦ πού τις Χαρίτων δεῦρ' ἤλυθες, αἵ τε θεοῖσι
πᾶσιν ἑταιρίζουσι καὶ ἀθάνατοι καλέονται,
ἦ τις νυμφάων αἵ τ' ἄλσεα καλὰ νέμονται,
ἢ νυμφῶν αἳ καλὸν ὄρος τόδε ναιετάουσι
καὶ πηγὰς ποταμῶν καὶ πίσεα ποιήεντα.
σοὶ δ' ἐγὼ ἐν σκοπιῆι, περιφαινομένωι ἐνὶ χώρωι,
βωμὸν ποιήσω, ῥέξω δέ τοι ἱερὰ καλὰ
ὥρηισιν πάσηισι· σὺ δ' εὔφρονα θυμὸν ἔχουσα
δός με μετὰ Τρώεσσιν ἀριπρεπέ' ἔμμεναι ἄνδρα,
ποίει δ' εἰσοπίσω θαλερὸν γόνον, αὐτὰρ ἔμ' αὐτὸν
δηρὸν ἐϋ ζώειν καὶ ὁρᾶν φάος ἠελίοιο
ὄλβιον ἐν λαοῖς καὶ γήραος οὐδὸν ἱκέσθαι.
Τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη·
Ἀγχίση, κύδιστε χαμαιγενέων ἀνθρώπων,
οὔ τίς τοι θεός εἰμι· τί μ' ἀθανάτηισιν ἐΐσκεις;
ἀλλὰ καταθνητή γε, γυνὴ δέ με γείνατο μήτηρ.

79 *οἷος* L: *οἷος fp*(*a*) 82 *τε* ante *καὶ* add. ABγP$^{p.c.}$Q (cf. v. 85) 84 *θαύ-μ*(*-μμ-*)*αινέν τε fx* (it. All. Hu. We.): *θάμβαινέν τε p*, Hermann (it. Càss.) 85 *τε καὶ* codd. (def. Smith): *καὶ* Flach (it. Allen) 87 v.l. *ἐπὶ γναμπτὰς* (prob. Kamerbeek; *ἔπι γναμπτὰς* prop. Heitsch) 89 *παμποίκιλοι,* (pro *παμποίκιλοι·*) interpunximus (: *ὅρμοι … ἐλάμπετο*, vid. infra ad loc.) 91 *δ' ἔρος* codd., edd.: *τάφος* Peppmüller 93 *χρυσέη* Barnes: *χρυσῆ* codd., it. We. (fort. recte; vid. infra ad loc.) 97 om. *a* 98 del. Ruhnken 99 *πίσεα* Ruhnken (coll. Hom. hymn. XIX.2): *πείσεα* L: *βήσεα fap* 105 *ἐϋ ζώειν* Barnes, edd. (*ἔϋ* We.): *ἐυζώειν* codd. 110 *καταθνητή x*: *κατὰ θνητή fp* ‖ *γε* Gemoll, it. All. Hu.: *τε* codd., it. Càss. We.

ὅλα, κι αὐτὸς στὴ στάνη ξέμακρα ἀπὸ τοὺς ἄλλους μόνος
ἐδῶ κι ἐκεῖ περιφερόταν ἠχηρὰ παίζοντας τὴν κιθάρα.
Καὶ στάθηκε μπροστά του τοῦ Δία ἡ κόρη ἡ ᾽Αφροδίτη
μ᾽ ἀνύπαντρη παρθένα σὲ παράστημα καὶ κάλλος ὅμοια,
μήπως μπροστά του βλέποντάς την συντρομάξει.
Κι ὁ ᾽Αγχίσης καλοκοίταζε καὶ θαύμαζε θωρώντας
τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὸ παράστημα καὶ τὰ λαμπρὰ τὰ ροῦχα.
Γιατὶ πιὸ φωτεινὸ ἀπ᾽ τῆς φωτιᾶς τὴ λάμψη πέπλο εἶχε φορέσει,
καὶ σκουλαρίκια λαμπερὰ εἶχε στριφτά καὶ ρόδακες ἀστραφτεροὺς
καὶ περιδέραια περικαλλῆ στὸν ἁπαλὸ γύρω λαιμό της ἦταν
ὅμορφα χρυσὰ ὁλοστόλιστα, καὶ σὰν σελήνη
στὰ στήθη γύρω τ᾽ ἁπαλὰ λαμποκοποῦσαν, στὴν ὄψη θαῦμα.
Καὶ τὸν ᾽Αγχίση ἔρωτας κυρίευσε καὶ προσφωνώντας την τῆς εἶπε:

Χαῖρε βασίλισσα, ὅποια ἀπ᾽ τὶς θεὲς στὸ σπίτι τοῦτο φτάνεις,
ἡ ῎Αρτεμη ἢ ἡ Λητὼ ἢ κι ἡ χρυσῆ ᾽Αφροδίτη
ἢ ἡ Θέμιδα ἡ εὐγενὴς ἢ ἡ ᾽Αθηνᾶ ἡ γλαυκόφθαλμη
ἢ κάποια ἀπὸ τὶς Χάριτες ἦλθες ἐδῶ, ποὺ τοὺς θεοὺς
ὅλους συναναστρέφονται κι ἀθάνατες καλοῦνται,
ἢ κάποια ἀπὸ τὶς Νύμφες ποὺ στ᾽ ἄλση τὰ ὡραῖα συχνάζουν
ἢ ἀπ᾽ τὶς Νύμφες ποὺ στ᾽ ὄρος τοῦτο τὸ ὡραῖο κατοικοῦνε
καὶ στὶς πηγὲς τῶν ποταμῶν καὶ στὰ χλοερὰ λιβάδια.
Γιὰ σένα ἐγὼ σὲ χῶρο στοῦ ὄρους τὴν κορφὴ περίβλεπτο
βωμὸ θὰ στήσω, καὶ πλούσιες θὰ σοῦ τελῶ θυσίες
ὅλες τὶς ὧρες· καὶ σὺ καλόγνωμη ἔχοντας διάθεση
δῶσε στοὺς Τρῶες ἀνάμεσα ἔξοχος νά ᾽μαι ἄντρας,
κι ὕστερα δῶσ᾽ μου γόνο θαλερό, κι ἐμὲ τὸν ἴδιο κάνε
χρόνια πολλὰ καλὰ νὰ ζήσω καὶ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου ν᾽ ἀτενίζω
εὐτυχισμένος μέσ᾽ τὸ πλῆθος καὶ στὸ κατώφλι νὰ ἀφιχθῶ
τῶν γηρατιῶν.

Τοῦ ἀπάντησε ἔπειτα τοῦ Δία ἡ κόρη ἡ ᾽Αφροδίτη:
᾽Αγχίση, πιὸ ἔνδοξε ἀπ᾽ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους ὅλους,
θεὸς κανεὶς δὲν εἶμαι βέβαια· μὲ ἀθάνατες γιατί μὲ παρομοιάζεις;
῾Ολόθνητη στ᾽ ἀλήθεια εἶμαι, καὶ μιὰ θνητὴ μὲ γέννησε μητέρα.



[Εικ. 65]
Χρυσα
Κοσμηματα:
Περιδεραιο
και Ενωτια
(῾Εγκωμη,
13ος αἰ. π.Χ. *KM*)

Ὄτρεύς δ' ἐστὶ πατὴρ ὄνομα κλυτός, εἴ που ἀκούεις,
ὃς πάσης Φρυγίης εὐτειχήτοιο ἀνάσσει.
γλῶσσαν δ' ὑμετέρην καὶ ἡμετέρην σάφα οἶδα·
Τρωιὰς γὰρ μεγάρωι με τροφὸς τρέφεν, ἡ δὲ διὰ προὸ
σμικρὴν παῖδ' ἀτίταλλε φίλης παρὰ μητρὸς ἑλοῦσα.
ὣς δή τοι γλῶσσάν γε καὶ ὑμετέρην εὖ οἶδα.
νῦν δέ μ' ἀνήρπαξε χρυσόρραπις Ἀργεϊφόντης
ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς.
πολλαὶ δὲ νύμφαι καὶ παρθένοι ἀλφεσίβοιαι
παίζομεν, ἀμφὶ δ' ὅμιλος ἀπείριτος ἐστεφάνωτο·
ἔνθεν μ' ἥρπαξε χρυσόρραπις Ἀργεϊφόντης,
πολλὰ δ' ἔπ' ἤγαγεν ἔργα καταθνητῶν ἀνθρώπων,
πολλὴν δ' ἄκληρόν τε καὶ ἄκτιτον, ἣν διὰ θῆρες
ὠμοφάγοι φοιτῶσι κατὰ σκιόεντας ἐναύλους,
οὐδὲ ποσὶ ψαύειν ἐδόκουν φυσιζόου αἴης.
Ἀγχίσεω δέ με φάσκε παραὶ λέχεσιν καλέεσθαι
κουριδίην ἄλοχον, σοὶ δ' ἀγλαὰ τέκνα τεκεῖσθαι.
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ δεῖξε καὶ ἔφρασεν ἦ τοι ὅ γ' αὖτις
ἀθανάτων μετὰ φῦλ' ἀπέβη κρατὺς Ἀργεϊφόντης·
αὐτὰρ ἐγώ σ' ἱκόμην, κρατερὴ δέ μοι ἔπλετ' ἀνάγκη.
ἀλλά σε πρὸς Ζηνὸς γουνάζομαι ἠδὲ τοκήων
ἐσθλῶν· οὐ μὲν γάρ κε κακοὶ τοιόνδε τέκοιεν·
ἀδμήτην μ' ἀγαγὼν καὶ ἀπειρήτην φιλότητος
πατρί τε σῶι δεῖξον καὶ μητέρι κεδνὰ ἰδυίηι
σοῖς τε κασιγνήτοις, οἵ τοι ὁμόθεν γεγάασιν·
οὔ σφιν ἀεικελίη νυὸς ἔσσομαι, ἀλλ' εἰκυῖα.
πέμψαι δ' ἄγγελον ὦκα μετὰ Φρύγας αἰολοπώλους
εἰπεῖν πατρί τ' ἐμῶι καὶ μητέρι κηδομένηι περ·

113 *τε* ante *καὶ* add. Wolf, it. Càss. We. (fort. recte) 114 *Τρωὰς* M: *τρωὸς fxp* 116 *γε* Hermann: *τε* codd. 117 *ἀνήρπαξε* E T 118 *χρυσηλακάτου* M*f*: *χρυσηλάτου a* L *p* 122 *ἔπ'* (All. Hu.) seu *ἐπ'* (Càss. We.) *ἤγαγεν* edd., post Barnes: *ἐπήγαγεν* codd. 123 vv.ll. *ἄκτιστον* et *ἄτικτον* 125 *ψαύειν fxp* (def. Smith): *ψαύσειν* M (it. All. Càss., post Ruhnken) ‖ *φυσιζόου* L: *φυσιζώου* M*fap* 132 *οὐ μὲν γάρ κε* M, edd.: *οὐ γάρ τε fxp*; *οὐ γάρ τοί γε* Stephanus 134 *ἰδυίηι* scr. All. Càss. (*κεδνὰ ἰδ.*): *εἰδυ(ί)η(ι)* M*fx* (*κέδν' εἰδυίηι* Hu., [*κεδν' εἰδ.*] We.; fort. recte: vid. St. West ad a 428 s.v. *κεδνὰ ἰδυῖα* [*COd* I 126 / A′ 277] et M. L. West ad Hes. *Theog.* 264 s.v. *ἔργ' εἰδυῖαι*); *εἰδείη(ι) p* 135 *δοιώ τε κασιγνήτω* M 136 *νυὸς fx* Chalc. (prob. Barnes, it. All. Càss. We.); *νηὸς* M: *γυνὴ p* (it. Hu.) ‖ *ἠὲ καὶ οὐκί* (pro *ἀλλ' εἰκυῖα*) *p* 136a *εἴ τοι* (*τι f*) *ἀεικελίη γυνὴ ἔσσομαι ἠὲ καὶ οὐκί* add. M*fχ* (post v. 138 transp. van der Ben)

Κι ὁ ᾽Οτρέας εἶναι ὁ πατέρας μου στ᾽ ὄνομα ξακουστός, ἂν ἀκουστὰ
τὸν ἔχεις,
ποὺ τῆς Φρυγίας ὅλης τῆς καλοτειχισμένης βασιλεύει.
Τὴ γλώσσα τὴ δικιά σας σὰν τὴ δικιά μου τέλεια τὴν κατέχω·
γιατὶ τροφὸς Τρωαδίτισσα στ᾽ ἀνάκτορα μ᾽ ἀνάθρεψε, κι ἐξ
ὁλοκλήρου αὐτὴ
ἀπὸ μικρὸ παιδὶ μ᾽ ἀνάστησε ἀπ᾽ τὴ γλυκειὰ τὴ μάνα ἀφοῦ μὲ πῆρε.
῞Ετσι λοιπὸν καὶ τὴ δικιά σας φυσικὰ τὴ γλώσσα τέλεια κατέχω.
Καὶ τώρα ὁ ᾽Αργειφόντης ὁ χρυσόρραβδος μὲ ἀνάρπαξε
ἀπ᾽ τὸν χορὸ τῆς χρυσοδόξαρης ῞Αρτεμης τῆς βροντόλαλης.
Νύμφες πολλὲς καὶ πολυζήτητες παρθένες
παίζαμε, κι ἀτέλειωτος μᾶς περικύκλωνε ὅμιλος·
ἀπὸ ἐκεῖ μὲ ἅρπαξε ὁ ᾽Αργειφόντης ὁ χρυσόρραβδος,
κι ἀπὸ πολλὰ μὲ πέρασε χωράφια τῶν θνητῶν ἀνθρώπων,
κι ἀπὸ πολλῶν ἀκλήρωτη καὶ χέρσα γῆ, ποὺ θηρία ἀπ᾽ ἄκρου
σ᾽ ἄκρο
ὠμοφάγα περνοδιαβαίνουνε σὲ σκιερὰ φαράγγια,
κι οὔτε ποὺ νόμιζα πὼς μὲ τὰ πόδια ἄγγιζα τὴ ζωοδότρα γῆ.
Στοῦ ᾽Αγχίση τὸ κρεββάτι ἔλεγε πὼς θὰ καλοῦμαι
νόμιμη γυναίκα καὶ πὼς λαμπρὰ τέκνα θὰ σοῦ γεννήσω.
᾽Αφοῦ λοιπὸν τὸν δρόμο μοῦ ᾽δειξε καὶ δήλωσε τὸν τόπο, αὐτὸς σὰν
ἦταν φυσικὸ καὶ πάλι
γιὰ τῶν ἀθάνατων τὸ γένος τράβηξε ὁ κραταιὸς ὁ ᾽Αργειφόντης·
κι ἐγὼ σὲ σένα ἔφτασα, κι ἀνίκητη ἡ ἀνάγκη ἦταν.
᾽Αλλὰ στοῦ Δία τὸ ὄνομα γονατιστὴ καὶ τῶν γονιῶν σου σὲ ἱκετεύω
τῶν λαμπρῶν· γιατὶ τέτοιον κακοὶ δὲν θὰ γεννοῦσαν·
παρθένα ἀφοῦ μὲ πάρεις κι ἄπειρη στὸν ἔρωτα
δεῖξε με στὸν πατέρα σου καὶ στὴ μητέρα ποὺ λαμπρὰ κατέχει ἔργα
καὶ στὰ δικά σου ἀδέλφια, ποὺ ἀπ᾽ τὴν ἴδια κρατᾶνε φύτρα·
δὲν θά ᾽μαι νύφη ἀνάρμοστη γι᾽ αὐτούς, μὰ καθωσπρέπει.
Καὶ στεῖλε γρήγορ᾽ ἄγγελο στοὺς Φρύγες μὲ τοὺς ἵππους
τοὺς ταχύποδες νὰ τὸ μηνύσουν
στὸν πατέρα μου καὶ στὴ μητέρα ποὺ ἔγνοιες τὴν κρατοῦνε·



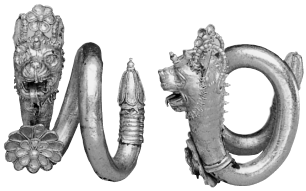


[Εικ. 66]
Χορος Γυναικων
πέριξ προσώπου μὲ αὐλό,
Γεωμετρικῆς περιόδου /
[δεξιά:] Γυναικα με Λυρα
᾽Αρχαϊκῆς περιόδου,
ἀπὸ τὴ *Λάπηθον*
(*AAC* 90 καὶ 115)

οἱ δέ κέ ⟨τοι⟩ χρυσόν τε ἅλις ἐσθῆτά θ' ὑφαντὴν
πέμψουσιν, σὺ δὲ πολλὰ καὶ ἀγλαὰ δέχθαι ἄποινα.
ταῦτα δὲ ποιήσας δαίνυ γάμον ἱμερόεντα
τίμιον ἀνθρώποισι καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσιν.
Ὡς εἰποῦσα θεὰ γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῷι,
Ἀγχίσην δ' ἔρος εἷλεν, ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν·
Εἰ μὲν θνητή τ' ἐσσί, γυνὴ δέ σε γείνατο μήτηρ,
Ὀτρεὺς δ' ἐστὶ πατὴρ ὄνομα κλυτός, ὡς ἀγορεύεις,
ἀθανάτοιο δ' ἔκητι διακτόρου ἐνθάδ' ἱκάνεις
Ἑρμέω, ἐμὴ δ' ἄλοχος κεκλήσεαι ἤματα πάντα·
οὔ τις ἔπειτα θεῶν οὔτε θνητῶν ἀνθρώπων
ἐνθάδε με σχήσει πρὶν σῆι φιλότητι μιγῆναι
αὐτίκα νῦν, οὐδ' εἴ κεν ἑκηβόλος αὐτὸς Ἀπόλλων
τόξου ἀπ' ἀργυρέου προϊῆι βέλεα στονόεντα.
βουλοίμην κεν ἔπειτα, γύναι εἰκυῖα θεῆισι,
σῆς εὐνῆς ἐπιβὰς δῦναι δόμον Ἄϊδος εἴσω.
Ὡς εἰπὼν λάβε χεῖρα· φιλομμειδὴς δ' Ἀφροδίτη
ἕρπε μεταστρεφθεῖσα κατ' ὄμματα καλὰ βαλοῦσα
ἐς λέχος εὔστρωτον, ὅθι περ πάρος ἔσκεν ἄνακτι
χλαίνῃσιν μαλακῆις ἐστρωμένον· αὐτὰρ ὕπερθεν
ἄρκτων δέρματ' ἔκειτο βαρυφθόγγων τε λεόντων,
τοὺς αὐτὸς κατέπεφνεν ἐν οὔρεσιν ὑψηλοῖσιν.
οἱ δ' ἐπεὶ οὖν λεχέων εὐποιήτων ἐπέβησαν,
κόσμον μέν οἱ πρῶτον ἀπὸ χροὸς εἷλε φαεινόν,
πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους·
λῦσε δέ οἱ ζώνην ἰδὲ εἵματα σιγαλόεντα
ἕκδυε καὶ κατέθηκεν ἐπὶ θρόνου ἀργυροήλου
Ἀγχίσης· ὅ δ' ἔπειτα θεῶν ἰότητι καὶ αἴσῃι
ἀθανάτῃι παρέλεκτο θεᾶι βροτός, οὐ σάφα εἰδώς.
Ἧμος δ' ἂψ εἰς αὖλιν ἀποκλίνουσι νομῆες
βοῦς τε καὶ ἴφια μῆλα νομῶν ἐξ ἀνθεμοέντων,
τῆμος ἄρ' Ἀγχίσῃι μὲν ἐπὶ γλυκὺν ὕπνον ἔχευεν
νήδυμον, αὐτὴ δὲ χροΐ ἕννυτο εἵματα καλά.

139 *οὐδέ p* ‖ *κε χρυσόν τε* M (*τοι* add. Matthiae): *τε χρυσόν κεν fxp* 144 *ἔρος fx*M$^{p.c.}$: *ἔρως p*M$^{a.c.}$ 146 *ὄνομα κλυτὸς* codd. praeter M 147 *ἀθανάτοιο δ' ἔκητι* codd. praeter M, it. Càss.: *ἀθανάτου δ' ἕκατι* M; *ἀθανάτου δὲ ἔκητι* Hermann, it. All. Hu. We. (fort. recte) 152 *προϊῆι* Gemoll, it. All. Hu. Càss. We.: *προίῃ* seu *προίοι* (*προοιοι*) codd. 154 *δοῦναι* (pro *δῦναι*) *a* 155 *φιλομειδής* codd. nonnulli 158 vv.ll. *δίνῃσι* (pro *χλ.*) et *μαλακῆισι*(*ν*) 159 *ἐκ τῶν* (pro *ἄρκτων*) M 164 *ἠδ'* M 169 *ἀνθεμούντων p* 170 *ἔχευεν* (it. Càss. We.) seu *ἔχευε* (it. All. Hu.) codd.

κι αὐτοὶ χρυσάφι βέβαια σωρὸ καὶ ροῦχα ὑφαντὰ
θὰ στείλουν, κι ἐσὺ πολλὰ κι ὁλόλαμπρα θὰ πάρεις λύτρα.
Κι αὐτὰ σὰν κάμεις πρόσφερε συμπόσιο γιὰ γάμο ποθητὸ
πολύτιμο σ' ἀνθρώπους καὶ στοὺς ἀθάνατους θεούς.
Ἔτσι ἀφοῦ μίλησε ἡ θεὰ πόθο γλυκὸ τοῦ 'βαλε στὴν καρδιά,
καὶ τὸν Ἀγχίση ὁ ἔρωτας κυρίευσε καὶ προσφωνώντας την τῆς εἶπε:
Ἐὰν στ' ἀλήθεια εἶσαι θνητή, καὶ μιὰ θνητὴ σὲ γέννησε μητέρα,
κι ὁ Ὀτρέας εἶν' ὁ πατέρας σου στ' ὄνομα ξακουστός, ὅπως τὰ λές,
καὶ μὲ τοῦ ἀθάνατου τὸ θέλημα ὁδηγοῦ ἐδῶθε φτάνεις
τοῦ Ἑρμῆ, δική μου σύζυγος θὰ λέγεσαι γιὰ πάντα·
κανένας ἔπειτα ἀπ' τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους
δὲν θὰ μὲ συγκρατήσει ἐδῶ πρὶν σ' ἔρωτα μὲ σένανε νὰ σμίξω
ἀμέσως τώρα, οὔτε κι ἂν ὁ ἴδιος ὁ εὔστοχος ἀπὸ μακρυὰ Ἀπόλλων
ἀπ' τὸ ἀργυρό του τόξο ἐξακόντιζε τὰ ἐπώδυνά του βέλη.
Καὶ θά 'θελα ἔπειτα, μὲ τὶς θεὲς γυναίκα ὅμοια, στὴν κλίνη
τὴ δική σου ἀφοῦ ἀνεβῶ στὰ δώματα τοῦ Ἅδη μέσα νά 'μπω.
Ἔτσι ἀφοῦ μίλησε τὴν πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι· καὶ ἡ φιλόγελη
Ἀφροδίτη
τραβοῦσε γυρνώντας πίσω ἀφοῦ χαμήλωσε τὰ ὄμορφά της μάτια
στὴν κλίνη τὴν καλόστρωτη, ποὺ γιὰ τὸν βασιλιὰ πρὶν ἦταν
μὲ χλαῖνες μαλακὲς στρωμένη· ἐκεῖ ἀποπάνω
δέρματ' ἀρκούδων κείτονταν καὶ λιονταριῶν βαρύφωνων
ποὺ μόνος του τὰ σκότωσε στὰ ὄρη τὰ ψηλά.
Κι ὅταν αὐτοὶ λοιπὸν στὴν κλίνη τὴν καλόστρωτη πλαγιάσαν,
τ' ἀστραφτερὰ πρῶτα κοσμήματα τῆς ἔβγαλε ἀπ' τὸ σῶμα,
τὶς πόρπες καὶ τὰ στριφτὰ λαμπρὰ σκουλαρίκια καὶ τοὺς ρόδακες
καὶ τὰ περιδέραια·
τῆς ἔλυσε τὴ ζώνη καὶ τ' ἁπαλόφωτα τὰ ροῦχα της
τῆς ἔβγαλε καὶ σὲ θρονὶ τ' ἀπόθεσε ἀσημοκαρφωμένο
ὁ Ἀγχίσης· κι ἔτσι αὐτὸς μὲ θέλημα θεῶν καὶ μοίρα
μ' ἀθάνατη ἐπλάγιασε θεὰ θνητός, ἐπίγνωση μὴ ἔχοντας.
Κι ὅταν καὶ πάλι οἱ βοσκοὶ γυρίζανε στὴ στάνη
τὰ βόδια καὶ τὰ παχιὰ τ' ἀρνιὰ ἀπ' τὰ ἀνθισμένα βοσκοτόπια,
τότε λοιπὸν ὕπνο γλυκὸ σκόρπιζε στὸν Ἀγχίση
βαθὺ κι αὐτὴ στὸ σῶμα φόραγε τὰ ὄμορφά της ροῦχα.



[Εικ. 67]
Ελικες
(σπεῖρες [spirals],
4ος αἰ. π.Χ. *ΑπΑC* 389)

ἐσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροΐ δῖα θεάων
ἕστη ἄρα κλισίηι, εὐποιήτοιο μελάθρου
κῦρε κάρη, κάλλος δὲ παρειάων ἀπέλαμπεν
ἄμβροτον, οἷόν τ' ἐστὶν ἐϋστεφάνου Κυθερείης.
ἐξ ὕπνου τ' ἀνέγειρεν, ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν·
"Ὄρσεο, Δαρδανίδη· τί νυ νήγρετον ὕπνον ἰαύεις;
καὶ φράσαι εἴ τοι ὁμοίη ἐγὼν ἰνδάλλομαι εἶναι
οἵην δή με τὸ πρῶτον ἐν ὀφθαλμοῖσι νόησας.
Ὣς φάθ'· ὁ δ' ἐξ ὕπνοιο μάλ' ἐμμαπέως ὑπάκουσεν.
ὡς δὲ ἴδεν δειρήν τε καὶ ὄμματα κάλ' Ἀφροδίτης
τάρβησέν τε καὶ ὄσσε παρακλιδὸν ἔτραπεν ἄλλη·
ἂψ δ' αὖτις χλαίνηις ἐκαλύψατο καλὰ πρόσωπα
καί μιν λισσόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα·
Αὐτίκα σ' ὡς τὰ πρῶτα, θεά, ἴδον ὀφθαλμοῖσιν,
ἔγνων ὡς θεὸς ἦσθα· σὺ δ' οὐ νημερτὲς ἔειπες.
ἀλλά σε πρὸς Ζηνὸς γουνάζομαι αἰγιόχοιο,
μή με ζῶντ' ἀμενηνὸν ἐν ἀνθρώποισιν ἐάσηις
ναίειν, ἀλλ' ἐλέαιρ'· ἐπεὶ οὐ βιοθάλμιος ἀνὴρ
γίγνεται ὅς τε θεαῖς εὐνάζεται ἀθανάτηισιν.
Τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη·
Ἀγχίση, κύδιστε καταθνητῶν ἀνθρώπων,
θάρσει, μηδέ τι σῆισι μετὰ φρεσὶ δείδιθι λίην·
οὐ γάρ τοί τι δέος παθέειν κακὸν ἐξ ἐμέθεν γε
οὐδ' ἄλλων μακάρων, ἐπεὶ ἦ φίλος ἐσσὶ θεοῖσι.
σοὶ δ' ἔσται φίλος υἱὸς ὃς ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει
καὶ παῖδες παίδεσσι διαμπερὲς ἐκγεγάονται·
τῶι δὲ καὶ Αἰνείας ὄνομ' ἔσσεται οὕνεκά μ' αἰνὸν
ἔσχεν ἄχος ἕνεκα βροτοῦ ἀνέρος ἔμπεσον εὐνῆι·
ἀγχίθεοι δὲ μάλιστα καταθνητῶν ἀνθρώπων
αἰεὶ ἀφ' ὑμετέρης γενεῆς εἶδός τε φυήν τε.

173 *πὰρ* (pro *ἄρα*) Stephanus (fort. recte) ‖ *εὐποιήτοιο* codd. (*εὖ ποιητοῖο* M): *κεὐποιήτοιο* Sikes; *εὐποιήτου δὲ* Ruhnken; an *εὐποιήτου τε*? 174 *κῦρε* M, prob. Wolf (it. edd.): *βυρε a*; *ἠυρε bp*; *ἦρε f*, *ἤρε* Chalc.; *η' ρε γ* 175 *ἰοστεφάνου* M (prob. Ruhnken coll. Y2.18 infra) 178 *τι* (pro *τοι*) *fxp* ‖ *αγων* (pro *ἐγών*) M 180 *ἀνόρουσεν* (pro *ὑπάκουσεν*) prop. Köchly (coll. K 162, δ 839 et κ 557) 181 *δ' εἶδε* M 183 *χλαίνηις ἐκαλύψατο* (vel *χλαίνησι καλύψατο*) prop. van der Ben (iteravimus coll. v. 158): *χλαίνηι τε καλύψατο* codd. 189 *βιοφθάλμιος* MNP 190 *ἀθανάτηισιν* seu *-σι* codd. (*-οισιν* γ, *-οισι* Π), edd. 195 *ἐπεὶ ἦ* All., it. cett.: *ἐπειὴ* codd. 197 *ἐκγεγάονται* codd.: *ἐκγεγάοντες* Baumeister, it. We.; *ἐκγεγαῶτες* Ilgen 199 *ὅτε τε* (pro *ἕνεκα*) Gemoll 200 *ἀγχίθεοι* Barnes, edd.: *ἄγχι θεοὶ* codd. 201 *αἰὲν* (pro *αἰεὶ*) prop. Barnes, *εἰσὶν* van der Ben

Κι ἀφοῦ σωστὰ ὅλα φόρεσε στὸ σῶμα ἡ σεβαστὴ θεὰ
στάθηκε ὡς ἦταν φυσικὸ μέσ' στὴ σκηνή, τὴν καλοκαμωμένη ὀροφὴ
ἄγγιξε ἡ κεφαλή της, καὶ κάλλος στὶς παρειές της ἔλαμπε
ἀθάνατο, τέτοιο ποὺ στὴν ὡριοστέφανη Κυθέρεια ταιριάζει.
Κι ἀπὸ τὸν ὕπνο τὸν ἐσήκωσε, καὶ προσφωνώντας τοῦ εἶπε:
Ἐγέρσου, Δαρδανίδη· γιατὶ λοιπὸν ὕπνο βαθὺ κοιμᾶσαι;
Καὶ πές μου ἂν ὅμοια ἐγὼ σοῦ φαίνομαι νὰ εἶμαι
τέτοια ποὺ ἐμὲ τὴν πρώτη τὴ φορὰ μπροστὰ στὰ μάτια σου εἶδες.
Ἔτσι εἶπε· καὶ ἐκεῖνος ἀπ' τὸν ὕπνο του ὑπάκουσε ἀμέσως.
Μὰ ὡς εἶδε τὸν λαιμὸ καὶ τὰ ὄμορφα τῆς Ἀφροδίτης μάτια
τρόμαξε καὶ τὰ μάτια του ἔστρεψε ἀλλοῦ.
Κι ἀμέσως πάλι μὲ χλαῖνες κάλυψε τ' ὄμορφο πρόσωπό του
κι αὐτὴν ἐκλιπαρώντας λόγια τῆς εἶπε φτερωτά:
Ἀμέσως ὡς στὰ μάτια μου, θεά, σὲ πρωτοεῖδα,
θεὰ πὼς εἶσαι τό 'νοιωσα· μὰ σὺ δὲν μοῦ 'πες τὴν ἀλήθεια.
Ἀλλὰ στοῦ Δία τ' ὄνομα γονατιστὸς σὲ ἱκετεύω τοῦ ἀσπιδοφόρου,
ἂν εἶν' νὰ ζήσω, ἀδύναμο μέσ' στοὺς ἀνθρώπους μὴ μ' ἀφήσεις
νὰ κατοικῶ, ἀλλὰ ἔλεος δεῖξε· γιατὶ ὁ ἄντρας θαλερόβιος
μετὰ δὲν εἶναι ὅποιος μὲ ἀθάνατες θεὲς ξαπλώνει.
Τοῦ ἀπάντησε ἔπειτα τοῦ Δία ἡ κόρη ἡ Ἀφροδίτη:
Ἀγχίση, πιὸ ἔνδοξε ἀπ' τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους ὅλους,
θάρρεψε, καὶ στὴν ψυχή σου μέσα μὴν πολυφοβᾶσαι·
γιατὶ φόβος κανεὶς κακὸ νὰ πάθεις ἀπὸ μένα δὲν ὑπάρχει
οὔτ' ἀπ' τοὺς ἄλλους τοὺς μακάριους, γιατὶ στ' ἀλήθεια φίλος εἶσαι
στοὺς θεούς.
Σὲ σένα γιὸς ἀγαπητὸς θὰ γεννηθεῖ ποὺ ἀνάμεσα στοὺς Τρῶες θὰ
βασιλέψει
καὶ τῶν παιδιῶν παιδιὰ συνέχεια θὰ γεννιοῦνται·
σ' αὐτὸν Αἰνείας θά 'ναι τ' ὄνομα, γιατὶ ἐμὲ «αἰνὸς» καὶ φοβερὸς
βρῆκε καημὸς ποὺ σ' ἄντρα θνητοῦ τὴν κλίνη ξάπλωσα·
κι ἰσόθεοι σχεδὸν πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους θά 'ναι
ἀπ' τὴ δική σας πάντοτε γενιὰ στὴν ὁμορφιὰ καὶ στὸ παράστημα.



[Εικ. 68]
Ερως Κοιμωμενος
(Μαρμάρινο ἀγαλμάτιο
Ρωμαϊκῆς περιόδου
ἀπὸ τὴν *Πάφον. ΚΜ*)

ἤτοι μὲν ξανθὸν Γανυμήδεα μητίετα Ζεὺς
ἥρπασε⟨ν⟩, ὃν διὰ κάλλος, ἵν' ἀθανάτοισι μετείη
καί τε Διὸς κατὰ δῶμα θεοῖς ἐπιοινοχοεύοι,
θαῦμα ἰδεῖν, πάντεσσι τετιμένος ἀθανάτοισι,
χρυσέου ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων νέκταρ ἐρυθρόν.
Τρῶα δὲ πένθος ἄλαστον ἔχε φρένας, οὐδέ τι ἤιδει
ὅππηι οἱ φίλον υἱὸν ἀνήρπασε θέσπις ἄελλα·
τὸν δὴ ἔπειτα γόασκε διαμπερὲς ἤματα πάντα.
καί μιν Ζεὺς ἐλέησε, δίδου δέ οἱ υἷος ἄποινα
ἵππους ἀρσίποδας, τοί τ' ἀθανάτους φορέουσι·
τούς οἱ δῶρον ἔδωκεν ἔχειν· εἶπεν δὲ ἕκαστα
Ζηνὸς ἐφημοσύνηισι διάκτορος Ἀργεϊφόντης,
ὡς ἔοι ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἶσα θεοῖσιν.
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ Ζηνὸς ὅ γ' ἔκλυεν ἀγγελιάων,
οὐκέτ' ἔπειτα γόασκε, γεγήθει δὲ φρένας ἔνδον,
γηθόσυνος δ' ἵπποισιν ἀελλοπόδεσσιν ὀχεῖτο.
ὣς δ' αὖ Τιθωνὸν χρυσόθρονος ἥρπασεν Ἠὼς
ὑμετέρης γενεῆς ἐπιείκελον ἀθανάτοισι.
βῆ δ' ἴμεν αἰτήσουσα κελαινεφέα Κρονίωνα
ἀθάνατόν τ' εἶναι καὶ ζώειν ἤματα πάντα·
τῆι δὲ Ζεὺς ἐπένευσε καὶ ἐκρήηνεν ἐέλδωρ.
νηπίη, οὐδ' ἐνόησε μετὰ φρεσὶ πότνια Ἠὼς
ἤβην αἰτῆσαι ξῦσαί τ' ἄπο γῆρας ὀλοιόν.
τὸν δ' ἤτοι εἶως μὲν ἔχεν πολυήρατος ἥβη,
Ἠοῖ τερπόμενος χρυσοθρόνωι ἠριγενείηι
ναῖε παρ' Ὠκεανοῖο ῥοῆις ἐπὶ πείρασι γαίης·
αὐτὰρ ἐπεὶ πρῶται πολιαὶ κατέχυντο ἔθειραι
καλῆς ἐκ κεφαλῆς εὐηγενέος τε γενείου,
τοῦ δ' ἤτοι εὐνῆς μὲν ἀπείχετο πότνια Ἠώς,

202 *ἤτοι* codd., Càss. We.: *ἦ τοι* All. Hu. (fort. recte; cf. infra vv. 225, 230, 237) 203 *ἥρπασε⟨ν⟩, ὃν* scripsimus; *ἥρπασεν ὃν* Hermann, *ἥρπασε ὃν* (fort. recte) Matthiae: *ἥρπασ' ἐὸν fp*, *ἥρπασ' ἑὸν x*, *ἥρπασ' αἰνὸν* M 204 *ἔπι οἰνοχοεύειν* (*ἐπιοιν-* M) van Eck 205 *τετιμένον* M (def. van der Ben) 206 *κρητῆρος* M: *κρατ- fxp* ‖ *ἀφύσσειν* M (def. van der Ben) 207 *τρῶς a* 208 *ὅπη fxp*, *ὅποι* M 212 *δὲ* Wolf: *τε* codd. 214 *ἀγήραος f*, Ilgen (coll. Θ 539, ubi "*ἀγήραος* vulg." adnot. Monro – Allen) et Càss. (coll. Hom. hymn. II.260); dubit. iteravimus (coll. ε 136 al. et 2 F1.10 supra): *ἀγήρως* M*xp*, it. All. Hu. We. ‖ *ἴσα θεοῖσιν* M, Ruhnken (it. edd.); *ἴσα θεοῖσι ab* $^{mg.}$: *ἤματα πάντα f bp* (fort. recte, cf. 2 F1.10 supra) 218 *χρυσόθρονον p* 224 *ἄπο γῆρας* Hermann, edd.: *ἀπὸ γῆρας* seu *ἀπογῆρας* codd. 225 *δ' ἤτοι* (Hermann, Càss. We.): *δ' ἦ τοι* (All. Hu.) vel *δή τοι* codd. 229 *εὐηγενέος* M, Wolf (it. edd.): *εὐγεν- fxp* 230 *δ' ἤτοι* Hermann (it. Càss. We.; *δ' ἦ τοι* All. Hu.): *δή τοι* codd.

Στ' ἀλήθεια βέβαια τὸν ξανθὸ τὸν Γανυμήδη ὁ συνετὸς ὁ Δίας
ἅρπαξε γιὰ τὸ κάλλος του μὲ τοὺς ἀθάνατους μαζὶ γιὰ νά 'ναι
καὶ στὸ ἀνάκτορο τοῦ Δία στοὺς θεοὺς κρασὶ γιὰ νὰ κερνάει,
θαῦμα νὰ τόνε βλέπεις, ἀπὸ τοὺς ἀθανάτους ὅλους τιμημένος,
ἀπὸ χρυσὸ κρατῆρα ἀντλώντας νέκταρ κόκκινο.
Τὸν Τρῶα πένθος ἄπαυστο κατεῖχε στὴν ψυχή, κι οὔτε ποὺ τό 'ξερε
ποὺ τὸν ἀγαπητό του γιὸ τοῦ ἀνάρπαξε θύελλα θεϊκή·
κι ἔτσι ὅπως ἦταν φυσικὸ τὸν θρήναγε μέρα τὴ μέρα.
Κι αὐτὸν ὁ Δίας σπλαχνίστηκε καὶ τοῦ 'δωσε τοῦ γιοῦ του λύτρα
ἵππους γρηγοροπόδαρους ποὺ κουβαλοῦν τοὺς ἀθανάτους·
αὐτοὺς δῶρο τοῦ 'δωσε νὰ ἔχει· καὶ τὰ καθέκαστα εἶπε
μὲ ἐντολὲς τοῦ Δία ὁ ἀγγελιαφόρος ὁ 'Αργειφόντης,
ἀθάνατος πὼς ἦταν καὶ ἀγέραστος σὰν τοὺς θεούς.
Καὶ σὰν τοῦ Δία βέβαια ἄκουγε αὐτὸς τὶς ἀγγελίες,
ἄλλο πιὰ δὲν θρηνοῦσε φυσικά, μὰ μέσα του ὁλόψυχα χαιρόταν,
καὶ τοὺς γρηγοροπόδαρους χαρούμενος καβάλλαγε τοὺς ἵππους.
Ἔτσι τὸν Τιθωνὸ ἡ χρυσοστόλιστη ἅρπαξε πάλι Αὐγή,
ἀπ' τὴ δική σας τὴ γενιὰ μὲ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀθανάτους ὅμοιο.
Καὶ τράβηξε καὶ πῆγε ἀπὸ τὸν μελανονεφῆ τὸν γιὸ τοῦ Κρόνου
νὰ ζητήσει
ἀθάνατος νὰ εἶναι καὶ στὸν αἰώνα τὸν ἅπαντα νὰ ζεῖ·
κι ὁ Δίας συγκατένευσε σ' αὐτὴ καὶ τῆς ἐκπλήρωσε τὸν πόθο.
Ἡ ἄμυαλη, οὔτε στὸν νοῦ της μέσα σκέφτηκε ἡ σεβαστὴ Ἠὼς
τὴ νιότη νὰ ζητήσει καὶ τὰ ὀλέθρια ἀπὸ πάνω του νὰ ξύσει γηρατιά.
Κι αὐτὸν ὅσο λοιπὸν ἡ πολυέραστη ἡ νιότη τὸν κατεῖχε,
μὲ τὴν Ἠὼ διασκεδάζοντας τὴ χρυσοστόλιστη τὴν πρωινογεννημένη
στοῦ Ὠκεανοῦ τὰ ρεῖθρα κατοικοῦσε στὰ πέρατα τῆς γῆς·
μὰ σὰν οἱ πρῶτες οἱ λευκὲς καταβλαστῆσαν τρίχες
στ' ὄμορφο τὸ κεφάλι του στ' ἀρχοντικό του γένι,
ἀπὸ τὴν κλίνη του, ἑπόμενο ὡς ἦταν, ἀπεῖχε ἡ σεβαστὴ Ἠώς,

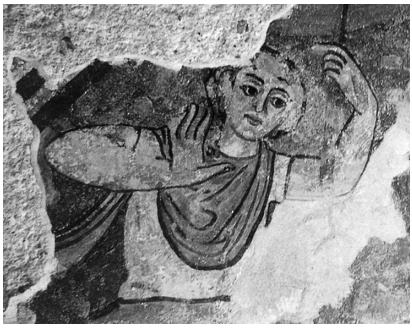


[Εικ. 69]
Τεθρίππο – Αθηνα
(*Σόλοι* [Μερσινάκι],
5ος αἰ. π.Χ.
ΕΘΗΡΑΚ 67)

αὐτὸν δ' αὖτ' ἀτίταλλεν ἐνὶ μεγάροισιν ἔχουσα
σίτωι τ' ἀμβροσίηι τε καὶ εἵματα καλὰ διδοῦσα.
ἀλλ' ὅτε δὴ πάμπαν στυγερὸν κατὰ γῆρας ἔπειγεν
οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι,
ἥδε δέ οἱ κατὰ θυμὸν ἀρίστη φαίνετο βουλή·
ἐν θαλάμωι κατέθηκε, θύρας δ' ἐπέθηκε φαεινάς.
τοῦ δ' ἤτοι φωνὴ ῥεῖ ἄσπετος, οὐδέ τι κῖκυς
ἔσθ' οἵη πάρος ἔσκεν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσιν.
οὐκ ἂν ἐγώ γε σὲ τοῖον ἐν ἀθανάτοισιν ἑλοίμην,
ἀθάνατόν τ' εἶναι καὶ ζώειν ἤματα πάντα.
ἀλλ' εἰ μὲν τοιοῦτος ἐὼν εἶδός τε δέμας τε
ζώοις, ἠμέτερός τε πόσις κεκλημένος εἴης,
οὐκ ἂν ἔπειτά μ' ἄχος πυκινὰς φρένας ἀμφικαλύπτοι.
νῦν δέ σε μὲν τάχα γῆρας ὁμοίιον ἀμφικαλύψει
νηλειές, τό τ' ἔπειτα παρίσταται ἀνθρώποισιν,
οὐλόμενον καματηρόν, ὅ τε στυγέουσι θεοί περ.
αὐτὰρ ἐμοὶ μέγ' ὄνειδος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσιν
ἔσσεται ἤματα πάντα διαμπερὲς εἵνεκα σεῖο,
οἳ πρὶν ἐμοὺς ὀάρους καὶ μήτιας, αἷς ποτε πάντας
ἀθανάτους συνέμιξα καταθνητῆισι γυναιξί,
τάρβεσκον· πάντας γὰρ ἐμὸν δάμνασκε νόημα.
νῦν δὲ δὴ οὐκέτι μοι στόμα χείσεται ἐξονομῆναι
τοῦτο μετ' ἀθανάτοισιν, ἐπεὶ μάλα πολλὸν ἀάσθην
σχέτλιον οὐκ ὀνοταστόν, ἀπεπλάγχθην δὲ νόοιο,
παῖδα δ' ὑπὸ ζώνηι ἐθέμην βροτῶι εὐνηθεῖσα.
τὸν μὲν ἐπὴν δὴ πρῶτον ἴδηι φάος ἠελίοιο,
Νύμφαι μιν θρέψουσιν ὀρεσκῶιοι βαθύκολποι,
αἳ τόδε ναιετάουσιν ὄρος μέγα τε ζάθεόν τε·
αἵ ῥ' οὔτε θνητοῖς οὔτ' ἀθανάτοισιν ἔπονται·
δηρὸν μὲν ζώουσι καὶ ἄμβροτον εἶδαρ ἔδουσι

237 *δ' ἤτοι* Hermann (it. Càss. We.; *δ' ἦ τοι* All. Hu.): *δή τοι* M*x* (Chalc.); *δή τι f*; *δ' οὔ τοι* (*οὔτι*) *p* ‖ *οὐδέ τι* codd.: *οὐδ' ἔτι* Boissonade et Sandys (it. Càss., fort. recte) ‖ *κῖκυς* Abel: *κίκυς* codd. 241 *τοιοῦτος fxp*: *τοῖος* M ("ex τοιόσδε ut vidit Hermann coll. Il. III 46" adnot. Càss.) 244 *τάχα* (it. All. Hu. We.) seu *κατὰ* (it. Càss., adnotans "praetulit Breuning coll. XVIII 8, Od. XI 497, XIV 349") codd. 247 *ἐν* M (Chalc.): *μετ' fxp* 250 *συνέμιξα* M*fbp*, edd. (*-μει-* We.): *συνέμιξας a* ‖ *κατὰ θνητοῖσιν* M (*καταθνητοῖσι* scr. Càss.) 251 *δάμνασκε* M*fx*: *δάμνακε p* 252 *στόμα χείσεται* Martin, it. All. Hu. We.: *στοναχήσεται* codd.; *στόμα τλήσεται* Matthiae, it. Càss. (def. Smith); *στόμα χήσεται* vel *στόμ' ἀχήσεται* Buttmann; alii alia 254 *ὀνοταστόν* Clarke, it. All.: *ὀνομαστόν* Martin, it. Hu. Càss. We. (def. Smith): *ὀνότατον* codd. 255 *ζώνηι fxp*: *ζώνην* M 256 *ἐπεὶ* (pro *ἐπὴν*) M ‖ *ἤδη* (pro *ἴδηι*) *a*

μ' αὐτὸν καὶ πάλι φρόντιζε στὰ μέγαρα ἔχοντάς τον
μ' ἄρτο καὶ μ' ἀμβροσία κι ὄμορφα ροῦχα δίνοντάς του.
Ἀλλ' ὅταν πιὰ ὁλότελα τὰ στυγερὰ τὰ γηρατιὰ τὸν καταπιέζαν
οὔτε κανένα νὰ κινήσει ἀπὸ τὰ μέλη του μποροῦσε ἢ νὰ σηκώσει,
αὐτὴ σ' ἐκείνην ἡ ἄριστη στὸν νοῦ φαινόταν σκέψη:
μέσ' στὸν κοιτώνα τὸν ἀπόθεσε, καὶ ἔκλεισε τὶς θύρες τὶς λαμπρές.
Κι αὐτοῦ ἄπαυστη ἡ φωνὴ στ' ἀλήθεια ρέει, καὶ δύναμη καμμιὰ
δὲν ἐνυπάρχει σὰν κι αὐτὴ ποὺ πρὶν στὰ εὐκίνητά του μέλη εἶχε.
Τέτοιον ἐγὼ τουλάχιστον μέσ' τοὺς ἀθάνατους δὲν θὰ σὲ διάλεγα
ἀθάνατος νὰ εἶσαι καὶ στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα νὰ ζεῖς.
Ἂν ὅμως τέτοιος ὄντας στὴν ὀμορφιὰ καὶ στὸ παράστημα
θὰ ζοῦσες, κι ἄντρας δικός μου θὰ λεγόσουν,
τότε καημὸς τὰ συνετὰ μυαλά μου δὲν θὰ περικάλυπτε.
Τώρα ὅμως γρήγορα γῆρας πάγκοινο θὰ σὲ περικαλύψει
ἀνελέητο, ποὺ τοὺς κοντοζυγώνει τοὺς ἀνθρώπους,
ὀλέθριο, δυσβάσταχτο, ποὺ κι οἱ θεοὶ βεβαίως τὸ μισοῦν.
Γιὰ μὲ ἐπιπρόσθετα ντροπὴ μεγάλη μέσ' τοὺς ἀθάνατους θεοὺς
παντοτινὰ θὰ ὑπάρχει ἀκατάπαυστα ἐξαιτίας σου,
ποὺ πρὶν τὰ ἐρωτόλογα καὶ τὰ τεχνάσματά μου, μὲ τὰ ὁποῖα ὅλους
κάποτε τοὺς ἀθανάτους ἔσμιξα μ' ὁλόθνητες γυναῖκες,
ἀντίκρυζαν μὲ δέος· γιατὶ ὅλους τὰ δικά μου σχέδια δαμάζαν.
Μὰ τώρα πιὰ τὸ στόμα μου δὲν θ' ἀνοιχτεῖ νὰ ὀνοματίσει
τοῦτο μέσ' στοὺς ἀθάνατους, γιατὶ πάρα πολὺ τυφλώθηκα
ἐλεεινὰ κι ἀκαταφρόνητα, κι ἀποπλανήθηκα στὸν νοῦ,
καὶ στὴν κοιλιὰ παιδὶ ἔπιασα μ' ἕνα θνητὸ πλαγιάζοντας.
Αὐτὸν σὰν πρῶτα δεῖ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου,
Νύμφες θὰ τόνε θρέψουν ὀρεσίβιες μεγαλόστηθες,
ποὺ τοῦτο ἐδῶ τὸ ὄρος κατοικοῦν τὸ ὑψηλὸ καὶ τὸ πανάγιο·
αὐτὲς οὔτε στὴν τάξη τῶν θνητῶν ὑπάγονται οὔτε στῶν ἀθανάτων·
μακρόχρονη ζωὴ ἔχουνε καὶ ἀθάνατη τροφὴ αὐτὲς τρῶνε,



[Εικ. 70] Νυμφη
(Ὕλας καὶ Νύμφη,
τοιχογραφία Ρωμαϊκῆς περιόδου
στὰ λουτρὰ τοῦ *Γυμνασίου* τῆς
Σαλαμῖνος [λεπτομέρεια].
ΕΘΗρΑΚ 201)

καί τε μετ' ἀθανάτοισι καλὸν χορὸν ἐρρώσαντο.
τῆισι δὲ Σειληνοί τε καὶ ἐΰσκοπος Ἀργεϊφόντης
μίσγοντ' ἐν φιλότητι μυχῶι σπείων ἐροέντων.
τῆισι δ' ἅμ' ἢ ἐλάται ἠὲ δρύες ὑψικάρηνοι
γεινομένηισιν ἔφυσαν ἐπὶ χθονὶ βωτιανείρηι
καλαὶ τηλεθάουσαι ἐν οὔρεσιν ὑψηλοῖσιν.
ἑστᾶσ' ἠλίβατοι, τεμένη δέ ἑ κικλήσκουσιν
ἀθανάτων· τὰς δ' οὔ τι βροτοὶ κείρουσι σιδήρωι.
ἀλλ' ὅτε κεν δὴ μοῖρα παρεστήκηι θανάτοιο,
ἀζάνεται μὲν πρῶτον ἐπὶ χθονὶ δένδρεα καλά,
φλοιὸς δ' ἀμφιπεριφθινύθει, πίπτουσι δ' ἄπ' ὄζοι,
τῶν δέ θ' ὁμοῦ ψυχὴ λείπει φάος ἠελίοιο.
αἱ μὲν ἐμὸν θρέψουσι παρὰ σφίσιν υἱὸν ἔχουσαι.
τὸν μὲν ἐπὴν δὴ πρῶτον ἕλῃ πολυήρατος ἥβη,
ἄξουσίν σοι δεῦρο θεαί, δείξουσί τε παῖδα·
σοὶ δ' ἐγώ, ὄφρα ⟨κε⟩ ταῦτα μετὰ φρεσὶ πάντα διέλθω,
ἐς πέμπτον ἔτος αὖτις ἐλεύσομαι υἱὸν ἄγουσα.
τὸν μὲν ἐπὴν δὴ πρῶτον ἴδῃς θάλος ὀφθαλμοῖσι,
γηθήσεις ὁρόων· μάλα γὰρ θεοείκελος ἔσται·
ἄξεις δ' αὐτίκα νιν ποτὶ Ἴλιον ἠνεμόεσσαν.
ἢν δέ τις εἴρηταί σε καταθνητῶν ἀνθρώπων,
ἦ τις σοὶ φίλον υἱὸν ὑπὸ ζώνηι θέτο μήτηρ,
τῶι δὲ σὺ μυθεῖσθαι μεμνημένος ὥς σε κελεύω·
φασίν τοι νύμφης καλυκώπιδος ἔκγονον εἶναι,
αἳ τόδε ναιετάουσιν ὄρος καταειμένον ὕλῃ.
εἰ δέ κεν ἐξείπῃς καὶ ἐπεύξεαι ἄφρονι θυμῶι
ἐν φιλότητι μιγῆναι ἐϋστεφάνωι Κυθερείῃ,
Ζεύς σε χολωσάμενος βαλέει ψολόεντι κεραυνῶι.
εἴρηταί τοι πάντα· σὺ δὲ φρεσὶ σῆισι νοήσας

261 *ἀθανάτοις* Ilgen 262 *σειλ- p*, it. Hermann edd. (*Σ-*); *σελ- α*: *σιλ-* M*fb* fort. recte) ‖ *καὶ* (pro *τε καὶ*) Hermann, it. Càss. ‖ *ἐΰσκοπος Ἀργεϊφόντης* dubit. scripsimus (vid. infra ad loc.) 265 *βωτιανείρηι fbp*: *βοτ-* M*a* 266 *ἐν οὔρεσι δ'* L 269 *παρεστήκηι* Stephanus: *παρεστήκοι* (fort. recte) vel *-ει* codd. 271 *ἄπ' ὄζοι* T$^{p.c.}$ (Hermann, edd.): *ἀπ' ὄζοι fbx*; *ἄπο ὄζοι a*; *ἄποζοι* M 272 *δέ θ'* Hermann, it. Hu. Càss. We. (prob. Smith et van der Ben): *δέ χ'* codd., it. All. ‖ *λείπει* codd.: *λείποι* All. Halliday 274 post 279, 275 post 277 transp. van der Ben; 274-5 del. Matthiae (prob. Hu. Càss. Smith); 276-7 del. Hermann 275 *τοι* M, Hermann (it. Hu. Càss. We.): *σοι fxp* (it. All.) 276 *κε* add. Barnes ‖ *ὄφρα τοι αὖ τὰ* Kamerbeek (it. Càss.), *ὄφρ' ἐμά γ' αὖ τὰ* prop. van der Ben 280 *ἄξεις p* ‖ *νιν fxp*, it. All. Hu. (cf. infra 4 F7.18 [v. 12] *ὄφρα φύγοι νιν*): *νῦν* M; *μιν* Hermann, it. Càss. We. 283 *τῶι δὲ* Q, Hermann (it. edd.): *τῶδέ* M; *τῶδε fxp* (praeter Q) ‖ *σὺ fxp*: *σοι* M 284 *φάσθαι* Matthiae (prob. Smith, fort. recte) ‖ *ἔκγονον* Barnes: *ἔγγονον* codd.

καὶ μὲ τοὺς ἀθανάτους ὄμορφο στήνουν χορό·
μ' αὐτὲς κι οἱ Σειληνοὶ κι ὁ ἄγρυπνος ὁ 'Αργειφόντης
σμίγουν τρυφερὰ στὰ μύχια σπηλιῶν ἐρωτικῶν.
Μαζὶ μ' αὐτὲς ἢ ἐλατιὲς ἢ δρύες ὑψηλόκορμες
ὅταν γεννήθηκαν φυτρῶσαν στὴ γῆ τὴν ἀνδροθρέφτρα
ὡραῖες καὶ θαλερὲς στὰ ὑψηλὰ τὰ ὄρη.
Στέκουν ἀπόκρημνες, καὶ τὶς καλοῦν τεμένη
τῶν ἀθανάτων· κι οὔτ' οἱ θνητοὶ τὶς κόβουν μ' ἐργαλεῖα σιδερένια.
'Αλλ' ὅταν πιὰ ἡ μοίρα φτάσει τοῦ θανάτου,
πρῶτα ξεραίνονται στὴ γῆ τὰ δέντρα τὰ ὡραῖα,
καὶ γυροτρώγεται ὁ φλοιὸς καὶ τὰ κλωνιὰ ἀπὸ πάνω πέφτουν,
κι αὐτῶν μαζὶ ἡ ψυχὴ τὸ φῶς ἀφήνει τοῦ ἥλιου.
Αὐτὲς λοιπὸν κοντά τους τὸν δικό μου γιὸ ἔχοντας θὰ θρέψουν.
Αὐτὸν σὰν πιάσει ἡ πρώτη ἡ πολυέραστη ἡ ἥβη,
θὰ σοῦ τὸν φέρουν οἱ θεὲς ἐδῶ, καὶ θὰ στὸν δείξουνε παιδί·
σὲ σένα ἐγώ, γιὰ νὰ τελειώσω ὅλα ὅσα στὸν νοῦ μου μέσα
συλλογίζομαι,
στὸν πέμπτο χρόνο πάλι θά 'ρθω τὸν γιὸ ὁδηγώντας.
Κι ὅταν αὐτὸν στὰ μάτια τὸν βλαστὸ πρωταντικρύσεις,
κοιτάζοντάς τον θὰ χαρεῖς· γιατὶ μὲ τοὺς θεοὺς πολὺ θὰ μοιάζει·
κι αὐτὸν ἀμέσως θὰ ὁδηγήσεις στὴν Τροία τὴν ἀνεμόδαρτη.
Κι ἂν κάποιος τὴν ἐρώτηση σοῦ κάνει ἀπ' τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους,
ποιά τέλος πάντων μάνα σοῦ ἐγκυμόνησε τὸν προσφιλῆ σου γιό,
σ' αὐτὸν ἐσὺ νὰ θυμηθεῖς νὰ πεῖς ὡς σὲ προστάζω:
Λὲν ὄντως πὼς μιᾶς Νύμφης ροδοπρόσωπης γιὸς εἶναι
ποὺ ἐτοῦτο ἐδῶ τὸ ὄρος κατοικοῦν τὸ πυκνοδασωμένο.
Ἂν ὅμως πεῖς τὸ μυστικὸ καὶ καυχηθεῖς μὲ νοῦ ἄφρονα
ἐρωτικὰ πὼς ἔσμιξες μὲ τὴν ὡριοστεφάνωτη Κυθέρεια,
ὁ Δίας χολωμένος μὲ κεραυνὸ θὰ σὲ χτυπήσει ὠχρόμαυρο.
Σοῦ 'χουν λεχθεῖ τὰ πάντα· κι ἐσὺ στὸν νοῦ σου βάζοντάς τα



[Εικ. 71]
Ζευς Κεραυνιος / Σ(ε)ιληνος
(*Κίτιον*, περίπου 500 π.Χ. *KM*
[ἀριστερά] / ἀρύβαλλος
μὲ τὴ μορφὴ Σ(ε)ιληνοῦ,
σὲ τερρακόττα ἀπὸ τὸ Κίτιο.
Cesnola *Salaminia* 267 Fig. 257)

ἴσχεο μηδ' ὀνόμαινε, θεῶν δ' ἐποπίζεο μῆνιν.
Ὣς εἰποῦσ' ἠΐξε πρὸς οὐρανὸν ἠνεμόεντα.
Χαῖρε θεὰ Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα·
σεῦ δ' ἐγὼ ἀρξάμενος μεταβήσομαι ἄλλον ἐς ὕμνον.

290 *ὀνόμαινε* Hermann: *ὀνόμηνε* codd. (def. Smith; sed vid. van der Ben)
291 *ἠνεμόεντα* codd., def. Valckenaer (it. edd.): *ἀστερόεντα* Ruhnken Abel
292 *ἐϋκτισμένης a* 293 *ἐς ἄλλον ὕμνον f.*

Y2 (VI). *Εἰς Ἀφροδίτην*

Αἰδοίην χρυσοστέφανον καλὴν Ἀφροδίτην
ἄισομαι, ἣ πάσης Κύπρου κρήδεμνα λέλογχεν
εἰναλίης, ὅθι μιν Ζεφύρου μένος ὑγρὸν ἀέντος
ἤνεικεν κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
ἀφρῷ ἔνι μαλακῷ· τὴν δὲ χρυσάμπυκες ϝΩραι
δέξαντ' ἀσπασίως, περὶ δ' ἄμβροτα εἵματα ἕσσαν,
κρατὶ δ' ἐπ' ἀθανάτῳ στεφάνην εὔτυκτον ἔθηκαν
καλὴν χρυσείην, ἐν δὲ τρητοῖσι λοβοῖσιν
ἄνθεμ' ὀρειχάλκου χρυσοῦό τε τιμήεντος,
δειρῆι δ' ἀμφ' ἁπαλῆι καὶ στήθεσιν ἀργυφέοισιν
ὅρμοισι χρυσέοισιν ἐκόσμεον οἷσί περ αὐταὶ
ϝΩραι κοσμείσθην χρυσάμπυκες, ὁππότ' ἴοιεν
ἐς χορὸν ἱμερόεντα θεῶν καὶ δώματα πατρός.
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα περὶ χροῒ κόσμον ἔθηκαν
ἦγον ἐς ἀθανάτους· οἱ δ' ἠσπάζοντο ἰδόντες
χερσί τ' ἐδεξιόωντο καὶ ἠρήσαντο ἕκαστος
εἶναι κουριδίην ἄλοχον καὶ οἶκαδ' ἄγεσθαι,
εἶδος θαυμάζοντες ἰοστεφάνου Κυθερείης.
Χαῖρ' ἑλικοβλέφαρε γλυκυμείλιχε, δὸς δ' ἐν ἀγῶνι
νίκην τῶιδε φέρεσθαι, ἐμὴν δ' ἔντυνον ἀοιδήν.
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς.

Titulus: *εἰς ἀφροδίτην a*V; *τοῦ αὐτοῦ* (sc. *Ὁμήρου*) *εἰς τὴν αὐτὴν ἀφροδίτην* M; *ἕτερος ὕμνος εἰς τὴν αὐτήν* At: *εἰς τὴν αὐτὴν* D*bp* (praeter V)
2 *ἀίσομαι* M 4 *ἤνεικε*(*ν*) *fxp*: *ἤνυκε* M 5 *ἔνι* Ilgen, edd.: *ἐνὶ* codd. 7 *ἔπ'* Franke: *ἐπ'* codd. (it. All.) ‖ *εὔτυκτον* M*p*: *εὔτικτον fx* 12 *κοσμείσθην p*: *κοσμίσθην fx*; *κοσμήσθην* M ‖ *ὁππότ' ἴοιεν* M 15 *ἰδέσθαι* M 16 v.l. *τε δεξιόωντο* 18 *ἐϋστεφάνου* (*εὐ-*) *p* ("ss. *ἰο* p^{2}" adnotat Càss.) 19 *ἀγῶνι* M*fap*: *ἀγγῶον* (*ἀγῶνι*?) *b* (vid. Hu.).

κρατήσου καὶ μὴ μ' ὀνοματίζεις, μὰ τὴν ὀργὴ φοβοῦ τῶν θεῶν.
Ἔτσι ἀφοῦ μίλησε στὸν οὐρανὸ τὸν ἀνεμοδαρμένο πέταξε.
Χαῖρε θεά, ποὺ τὴν Κύπρο τὴν καλοκτισμένη γνοιάζεσαι·
ἀπὸ σένα ἐγὼ ἀφοῦ ἄρχισα σ' ἄλλο θὰ προχωρήσω ὕμνο.

[Πβ. τὸν στ. 292 *Χαῖρε θεὰ Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα* πρὸς τὸ κατωτ. Υ3.4-5 *Χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα | εἰναλίης τε Κύπρου·* βλ. κατωτ. σημ. στὰ χωρία, καὶ Εἰκ. 74 καὶ 123 (γιὰ τὴν ΚΥΠΡΟΜΕΔΟΥΣΑ).]

Υ2 (VI). *Στὴν Ἀφροδίτη*
Τὴ σεβαστὴ χρυσοστέφανη ὄμορφη Ἀφροδίτη
θὰ ὑμνήσω, ποὺ ὅλης τῆς Κύπρου τὰ ὀχυρὰ κυβερνᾶ
τῆς θαλασσόβρεχτης, ὅπου φύσημα ὑγρὸ τοῦ Ζέφυρου
τὴν ἔφερε πάνω ἀπὸ τῆς πολύφλοισβης τῆς θάλασσας τὸ κύμα
σὲ μαλακὸν ἀφρό· κι αὐτὴν οἱ χρυσοστόλιστες οἱ Ὧρες
τὴν καλωσόρισαν περίχαρα, καὶ θεῖα τὴν ἔντυσαν ἐνδύματα,
καὶ στὸ κεφάλι της τ' ἀθάνατο καλοπλεγμένο βάλανε στεφάνι
ὄμορφο ὁλόχρυσο, στὰ τρυπημένα της αὐτιὰ
στολίδια ἀπὸ ὀρείχαλκο κι ἀτίμητο χρυσό,
τὸν τρυφερό της τὸ λαιμὸ καὶ τ' ἀργυρά της στήθια
μ' ὁλόχρυσα κοσμήματα στολίζαν, σὰν κεῖνα ποὺ οἱ ἴδιες
οἱ Ὧρες οἱ ὁλόχρυσες στολίζονταν κάθε φορὰ ποὺ πήγαιναν
σὲ θελκτικὸ θεῶν χορὸ καὶ στοῦ πατέρα τους τ' ἀνάκτορα.
Κι ὅταν λοιπὸν κάθε στολίδι στὸ κορμί της βάλαν
στοὺς ἀθανάτους τὴν ἐφέραν· καὶ τὴν ἀσπάζονταν αὐτοὶ μόλις τὴν εἶδαν,
τῆς δίνανε τὰ χέρια χαιρετώντας την κι εὐχήθηκε ὁ καθένας
γυναίκα νὰ τὴν εἶχε τρυφερὴ καὶ νὰ τὴν ἔπαιρνε στὸ σπίτι,
θαυμάζοντας τὸ κάλλος τῆς ἀνθοστέφανης Κυθέρειας.
Χαῖρε ἑλικοβλέφαρη γλυκομείλιχη, δῶσ' στὸν ἀγώνα
αὐτὸν ἐδῶ τὴ νίκη νὰ κερδίσω, καὶ τὸ τραγούδι μου κάνε ὥριο.
Κι ἐγὼ καὶ σὲ καὶ ἄλλο μου θὰ θυμηθῶ τραγούδι.



[ΕΙΚ. 72]
ΕΝΩΤΙΑ ΧΡΥΣΑ
(*Παλαίπαφος*,
13ος αἰ. π.Χ. *ΚΜ*)

Y3 (X). *Εἰς Ἀφροδίτην*

Κυπρογενῆ Κυθέρειαν ἀείσομαι, ἥ τε βροτοῖσι
μείλιχα δῶρα δίδωσιν, ἐφ' ἱμερτῶι δὲ προσώπωι
αἰεὶ μειδιάει καὶ ἐφ' ἱμερτὸν θέει ἄνθος.
Χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα
εἰναλίης τε Κύπρου· δὸς δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδήν.
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς.

Titulus: *εἰς ἀφροδίτην* M*fzx*: *εἰς τὴν Ἀφροδίτην p* 1 *κυπρογενῆ* (edd.), *υπρογενῆ*, *οὐπρογενῆ*, *ευπρογενῆ* codd. 2 *ἐφ' ἱμερτῶι* codd. (it. All. Càss. We.): *ἐφιμερτῶι* Lennep (it. Hu.) 3 *ἐφ' ἱμερτὸν fp* (it. All. Càss. We.); *ἐφ' ἰμερτὸν* M: *ἐφιμερτὸν x*, prob. Gemoll (it. Hu.) ‖ *θέει* M, it. All. We.: *φέρει fzxp*, it. Hu. Càss. (fort. recte) 4 *θεά, Σαλαμῖνος fzxp*, it. edd.: *μάκαιρα κυθήρης* M ‖ *ἐΰκτιμένης* M*fzxp* (fort. *ἐϋ κτιμένης*): *ἐϋκτισμένης a* 5 *εἰναλίης τε* M, it. All. Hu.: *καὶ πάσης fzxp*, it. Càss. We.



[Εικ. 73] Αφροδιτη
(Cesnola *Salaminia* Fig. 159 [σσ. 152-3])

Υ3 (Χ). *Στὴν Ἀφροδίτη*
Τὴν Κυπρογέννητη Κυθέρεια θὰ ὑμνήσω, ποὺ στοὺς θνητοὺς
εὐπρόσδεκτα προσφέρει δῶρα, καὶ μὲ τὸ ποθητό της πρόσωπο
πάντα μειδιᾶ καὶ μὲ λουλούδι ποθητὸ ὁμοιάζει.
Χαῖρε θεά, ποὺ τὴν καλοκτισμένη Σαλαμῖνα γνοιάζεσαι
καὶ τὴν Κύπρο τὴ θαλασσόβρεχτη· δῶσ' μου τραγούδι ποθοτρόφο.
Κι ἐγὼ καὶ σὲ καὶ ἄλλο μου θὰ θυμηθῶ τραγούδι.

[Ἡ χειρόγραφη παράδοση προβληματίζει σὲ καίρια σημεῖα, κυρίως στοὺς στ. 4 καὶ 5. Οἱ παράλληλες γραφὲς *χαῖρε μάκαιρα κυθήρης εὐκτιμένης μεδέουσα* (Μ, στ. 4) *καὶ πάσης κύπρου* (λοιποὶ πλὴν τοῦ Μ κώδικες, στ. 5) φαίνονται μεταγενέστερες καὶ μὴ προτιμητέες· βλ. ἀναλυτικὰ κατωτ. σ.στ., καὶ Εἰκ. 74 καὶ 123 (γιὰ τὴν ΚΥΠΡΟΜΕΔΟΥΣΑ).]



[ΕΙΚ. 74] ΚΥΠΡΟΜΕΔΟΥΣΑ
(κύπελλο ἀπὸ τὸν «Θησαυρὸ τοῦ Κουρίου» πιθανῶς
[Συλλογὴ Cesnola], περὶ τὸ 700 π.Χ. *AnAC* 307)

6. ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ

ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ

F1

Schol. Apollon. Rhod. 1.587

Καί μιν κυδ⟨αίνοντες⟩· τὸν Δόλοπα· ὁ δὲ Δόλοψ Ἑρμοῦ υἱός, ὃς ἐν Μαγνήσσηι τῆι πόλει ἀπώλετο καὶ αὐτόθι τάφον παρὰ τῶι
3 *αἰγιαλῶι ἔσχεν, ὡς Κλέων ἐν α΄ τῶν Ἀργοναυτικῶν.*

[Vid. Schol. Apollon. Rhod. ed. Wendel (p. 51) cum siglis, et Lloyd-Jones – Parsons *Suppl. Hell.* fr. 339. De Cleone Curiensi vid. supra pp. 148-52.]

F2

Schol. Apollon. Rhod. 1.623-626a

Ἐς Οἰνοίην ἐρύ⟨σαντο⟩· εἴληφε τὴν ἱστορίαν παρὰ Θεολύτου (*FGrH* 478 F 7). *Σίκινος δέ ἐστι νῆσός τις πρὸ τῆς Εὐβοίας, τὸ πρότερον Οἰνοίη καλουμένη διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἀμπελόφυτον. μνημονεύει δὲ τῆς μετονομασίας Ξεναγόρας* (*FGrH* 240 F31)
5 *λέγων ὅτι μετωνομάσθη ἀπὸ Σικίνου τοῦ υἱοῦ Θόαντος καὶ νύμφης Οἰνοίης. ὅτι δὲ ἐνθάδε Θόας ἐσώθη καὶ Κλέων ὁ Κουριεὺς ἱστορεῖ καὶ Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανός* (*FGrH* 697 F 5) *δεικνὺς ὅτι παρὰ Κλέωνος τὰ πάντα μετήνεγκεν Ἀπολλώνιος.*

[Vid. Schol. Apollon. Rhod. ed. Wendel (pp. 54-5) cum siglis, et Lloyd-Jones – Parsons *Suppl. Hell.* fr. 339.] 6 *νύμφης Οἰνοίης* L; *νύμφης Οἰνηίδος* Bochart, it. Wendel (fort. recte): *Νηΐδος νύμφης ἐν Οἰνόηι* P (cf. *Etym. Gen.* (A) *νύμφης Οἰνόης Ναΐδος* et Apollon. Rhod. 1.626 *νηιὰς Οἰνοίη νύμφη*).

6. ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ

ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ

F1

Σχόλ. ᾽Απολλών. Ρόδ. 1.587

Καὶ δοξάζοντας αὐτόν: τὸν Δόλοπα· ὁ δὲ Δόλοψ ἦταν υἱὸς τοῦ Ἑρμῆ, ὁ ὁποῖος σκοτώθηκε στὴν πόλη Μάγνησσα καὶ τάφηκε στὸ ἴδιο μέρος κοντὰ στὸν γιαλό, ὅπως (ἱστορεῖ) ὁ Κλέων στὸ πρῶτο βιβλίο τῶν *Ἀργοναυτικῶν*.

[Γιὰ τὸν Κλέωνα τὸν Κουριέα βλ. ἀνωτ. σσ. 148-58.]

F2

Σχόλ. ᾽Απολλών. Ρόδ. 1.623-626a

Στὴν Οἰνόη ἔσυραν: ἔχει πάρει τὴν ἱστορία ἀπὸ τὸν Θεόλυτο. Ἡ δὲ Σίκινος εἶναι ἕνα νησὶ μπροστὰ ἀπὸ τὴν Εὔβοια, ποὺ πρὶν ὀνομαζόταν Οἰνόη, ἐπειδὴ ἦταν ἀμπελόφυτη. Τὴ μετονομασία μνημονεύει ὁ Ξεναγόρας λέγοντας ὅτι μετονομάστηκε ἀπὸ τὸν Σίκινο τὸν γιὸ τοῦ Θόαντα καὶ τῆς νύμφης Οἰνόης. Ὅτι ἐδῶ σώθηκε ὁ Θόας τὸ διηγεῖται καὶ ὁ Κλέων ὁ Κουριεὺς καὶ ὁ ᾽Ασκληπιάδης ὁ Μυρλεανός, δείχνοντας πὼς ἀπὸ τὸν Κλέωνα πῆρε τὰ πάντα ὁ ᾽Απολλώνιος.



[Εικ. 75] Ειδωλιο Πλοιου (*Κερύνεια* [Καζάφανι], Ὕστερη Ἐποχὴ Χαλκοῦ. *KM*)

F3

Schol. Apollon. Rhod. 1.77-78

Κάνθος κίε· τὸν Κάνθον καὶ ὁ Κλέωνα καταλέγει. ἔστι δὲ Κανήθου υἱός, ἀφ' οὗ ⟨τὸ⟩ ὄρος ἐν Βοιωτίαι· ἦν δὲ ⟨οὗτος⟩
3 *Ἄβαντος παῖς, ἀφ' οὗ οἱ Εὐβοεῖς Ἄβαντες.*

[Vid. Schol. Apollon. Rhod. ed. Wendel (pp. 13-14) cum siglis, et Lloyd-Jones – Parsons *Suppl. Hell.* fr. 339.] 2 *τὸ* add. Fränkel ‖ *Βοιωτίαι* L: *Εὐβοίαι* P ‖ *ἦν δὲ* L: *ὅδ' ἦν* F (fort. recte); aliter P ‖ *οὗτος* add. Wendel.

[ΕΙΚ. 76] ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ – ΦΑΙΔΡΑ ΚΑΙ ΕΡΩΣ
(*Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Διονύσου»],
ἀρχὲς 3ου αἰ. μ.Χ.)

F4

P. Mich. inv. 1316 verso

[ ] *ἐχόντων αὐτὸν τὸν τῆς ὑποθέ-*
[*σεως*]·· *διὰ τοῦ πρώτου μέχρι τῆς Βεβρυ-*
[*κίας τοὺ*]*ς Ἀργοναύτας* (vacat).
*ἀλλ' ὅ γε Κουρῆτ*ὺ*ς* ΟΥ
[*κατ*]*αβεβλημένος πραγματείαν.*
5 [*εἰς τ*]*ὸ Ἴλιον αὐτοὺς ἀγαγὼν ἀκολού-*
[*θως*] *Διονυσίωι Ἡσιόνην τὴν Λαο-*
[*μέδοντος*] *ἐκκειμένην τῶι κήτει ἰδὼν*
[ ]· *αὐτῆς σὺν Τελαμῶνι βουλευ-*
[ ] *στίχοις διαθέμενος πάντ*[*α*]
10 [ ]· *Ἀπολλώνιον ἐχόμενον ··*
[ ] *καὶ γὰρ σύντομός τις καὶ οὐ* [·]
[ ]*ρα ἐμφαίνων διὰ τῶν πα-*
[*ρεκβάσεων*]·*του Ὁμηρικώτερον ἱστορι-*
[*ἀνα*]*γκαίαν τὴν οἰκονομίαν τι*
15 [ ] *ἐναντίως ἔχει μακροτε-*
[*ρ-*]·*ητ·ς παρεκβὰς ἔς γε ἀ-*
[ ] *συνεχέσι καὶ πολυστίχοις*
[ ] *αὐτοῦ στίχων ἑκατ*[*όν* [·]
[ ]·*σ*·[·]·····[·]*εσθαι κατὰ τὸν*
20 [*μνησ*]*θεὶς Πελίου παρ····· ἐπὶ*
[*τὸν προ*]*κείμενον διεξέρχεται μῦ-*

F3

Σχόλ. ᾽Απολλών. Ρόδ. 1.77-78

῾Ο Κάνθος βάδιζε: Τὸν Κάνθο καὶ ὁ Κλέων συγκαταλέγει. Εἶναι δὲ (αὐτὸς) γιὸς τοῦ Κάνηθου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο (πῆρε τὸ ὄνομά του) τὸ (ὁμώνυμο) ὄρος στὴ Βοιωτία· ἦταν δὲ αὐτὸς γιὸς τοῦ ῾Αβαντα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο (ὀνομάστηκαν) οἱ Εὐβοεῖς ῾Αβαντες.



F4

P. Mich. inv. 1316 verso

[ ] ποὺ ἔχουν τὸν ἴδιο τὸν τῆς ὑποθέ-
[σεως] μὲ τὸ πρῶτο (βιβλίο;) ὡς τὴ Βεβρυκία
[ ] (παίρνει τοὺς) ᾽Αργοναῦτες (…).
᾽Αλλὰ ὁ Κουρι ε ὺ ς βέβαια (…)
[ ] ἀφοῦ δημιούργησε πραγματεία (…)
[στ]ὸ ῾Ίλιον ὁδηγώντας αὐτούς, σύμφωνα μὲ
[ ] στὸν Διονύσιο, τὴν ῾Ησιόνη τὴν κόρη τοῦ Λαο-
[μέδοντος] ἐκτεθειμένη στὸ κῆτος, ὅταν εἶδε (…)
[ ] αὐτῆς μαζὶ μὲ τὸν Τελαμώνα (…)
[ ] σὲ στίχους, ἀφοῦ οἰκονόμησε τὰ πάντα (…)
[ ] τὸν ᾽Απολλώνιο (ποὺ τὸν) ἀκολουθεῖ (…)
[ ] καὶ πραγματικὰ κάπως σύντομος(-η) καὶ ὄχι
[ ] (…) τονίζοντας μὲ τὶς παρεκβάσεις
[ ] (…) ῾Ομηρικώτερο(-α) ἱστορί-
[ἀνα]γκαία τὴν οἰκονομία κάπως (…)
[ ] ἀντίθετα ἔχει μακρότε-
[ρ-] ἀφοῦ κάνει παρέκβαση μέχρι τουλάχιστον (…)
[ ] μὲ (σὲ) συνεχεῖς (-ῆ) καὶ πολύστιχους (-α) (…)
[ ] αὐτοῦ ἑκατὸ στίχων (…)
[ ] (…) κατὰ τὸν (στὸν) (…)
[ ] ἀφοῦ ἀνέφερε τὸν Πελία (…)
[τὸν προ]κείμενο μύθο διεξέρχεται (…)

[θον]·· ει τὴν Ἀθηνᾶν ἀλη·τε
[φ]ησιν Ἀφροδείτην Αἰήτηι
[ ]ς Μηδείας μνηστῆρας αὐ-
[ ]·υς οἰκτισάμενος αὖθις παρ-
[τὴν] θεὸν ἐχθρῶς διακειμέ̣νην
[ἀ]κολάστους πεποιηκέναι
[ ]υ ἐπὶ τῆι Ἄρεως μοιχείαι
[Πασιφά]ην καὶ Φαίδραν, ἔτι δὲ Ἀρι-
[άδνην α]ὐτὰ̣ς ἀπαραίτητον ἐπιθυ-
[μ- στρ]α̣τηλασίας ὥστε δοκεῖν
[ ]·ς δ' ἐνμέτρους καταχω-
[ ]·ατον Ἀπολλώνιον πολ[ ]
[ ]·ημάτων ἀποδεκτέο[ν]
[ ]·· τ̣ὰ ποιήματα ἕτεροι
[ ]·α̣ τὸ ὀλί̣γα̣ εὐφυῶς ἔχειν
[ ] α̣ὐτὸν πρὸς τὴν ἀνάγνω-
[σιν ἐν τῶι τρ]ί̣τωι πρὸς Καλλισθένην
[γεγ]ραμμένων βιβλίων [···]·

[Vid. Rusten *Dion. Scyt.* pp. 58 sqq. et Lloyd-Jones – Parsons *Suppl. Hell.* fr. 339A; de vv. 1-9 vid. etiam D'Alessio *ArgCC* pp. 110 sqq., qui multa et varia temptavit supplementa.] 1-2 *ὑποθέ*|[*σεως* Rusten ‖ *Βεβρυ*[*κίας* Parsons; *Βεβρυ*|[*κίας* (vel *Βεβρυ*|-[*κων χώρας*) D'Alessio: *βεβρ̣·* [ ] Rusten 3 *Κουρι̣ε̣ὺς ρ̣ ·* [ ] Parsons; *Κουρι̣ε̣ὺς οὗ*|[*κ ἐστι* (dubit. et *οὐ*|[*κ ὀλιγόστιχον* aut *οὐ* |[*πάνυ συντόμως*) tempt. D'Alessio ‖ *τοὺ*]*ς* suppl. D'Alessio 4 *κατ*]*α̣βεβλημένος* Rusten 5 *εἰς τ*]*ὸ̣* Rusten, it. D'Alessio 5-6 *ἀκολού*-|[*θως* dubit. prop. Rusten (scr. *ἀκολου*|[*θ-*); *ἀκολού*|[*θως* vel *ἀκολου*-|[*θήσας* aut *-ήσαντος* tempt. D'Alessio 6 *Διονυσίωι* Rusten, et D'Alessio 6-7 *Λα̣ρ*|[*μέδοντος* Rusten, et D'Alessio 7 *ἐποίησε, θυγατέρα, Ἡρακλῆς* aut *Ἡρακλῆ* (vel *αὐτοὺς*), *ἐξέσωσεν* post *-μέδοντος* tempt. D'Alessio ‖ *ἐ̣κ̣κ̣ειμένην* (quam *πρ*]*ο̣κ̣ειμένην*) et *ἰδ̣ὼν* (quam *ἰδόν-*) maluit Koenen (coll. Apollod. 2.104); *ἐ̣κ̣κ̣ειμένην* vel *προ*]*ε̣κ̣κ̣ειμένην*, *ἰδ̣ών* vel *ἰδόν*|[*τα*(*ς*) D'Alessio 8]· *α̣ὐτῆ̣ς* dubit. scripsimus;]· *α̣υτης* Rusten, et D'Alessio ‖ *βουλε̣υ-* Rusten, et D'Alessio (fort. *βουλε̣υ*|[*ομένης* vel [*σαμένης*) 9 *στί-χοις* Rusten ‖ *πάντ̣*[*α* dubit. scripsimus; *πάντα̣* dubit. prop. Rusten (scr. *παντ··*; *παντ̣·* D'Alessio 10 *Ἀπολλώνιον* (sc. *τὸν Ῥόδιον,* et infra v. 33) Rusten 11 *καὶ οὐ* 〉 Rusten 12-13 *πα*[*ρεκβάσεων* dubit. prop. Rusten 14 *ἀνα*]*γκαίαν* Rusten 15 *ἐ̣ναντίως* Rusten 15-16 *μακροτε*|[*ρ-* (fort. *μακροτέ*|[*ραν*) Rusten 16 *ἔς γε ἀ*[- e.g. prop. Rusten: *ἔστε ἃ*[*ν* Koenen 17 *σ̣υνεχέσι* Rusten 18 *σ*]*τ̣ίχων ἑκατ̣ὸ̣ν* ? Rusten 20 *μνησ*]*θεὶς* et *παρε̣κ̣-βα̣ὰ̣ς* dubit. prop. Rusten 21-22 *τὸν προ*]*κείμενον* et *μῦ*[*θον* e.g. prop. Rusten; dubit. iteravimus 22]··*ει* Rusten: *π*]*ρ̣ιεῖ* Koenen, fort. recte (dubit. prob. [adnot.] Rusten) ‖ *ἀλη·τε* legit Livrea (*Stud. Hell.* I 292, teste Ll.-J., *Suppl. Suppl. Hell.* fr. 339A): *ἀ̣γ̣ατε·* Rusten 23 *φ*]*ησιν* Rusten 26 *τὴν*]

[ ] κάνει τὴν Ἀθηνᾶ (…)
[ ] ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ Ἀφροδίτη (μὲ) τὸν Αἰήτη
[ ] [σ]τοὺς μνηστῆρες τῆς Μήδειας αὐ-
[ ] (…) ἀφοῦ λυπήθηκε πάλι παρ-
[τὴν] θεὰ ποὺ ἦταν διατεθειμένη ἐχθρικὰ
[ ] εἶχε κάνει ἀκόλαστες
[τὶς ἀπογόνους τοῦ Ἡλί]ου γιὰ τὴ μοιχεία τοῦ Ἄρη
[---- τὴν Πασιφά]η καὶ τὴ Φαίδρα, καὶ ἀκόμα τὴν Ἀρι-
[άδνη α]ὐτὲς ἀκατανίκητη ἐπιθυ-
[μία νὰ ἔχουν (…) ἐκ]στρατεία (-εῖες), ὥστε νὰ φαίνεται (-ονται)
[ ] καὶ ἔμμετρους ἀφοῦ καταχώρισε (…)
[ ] (…) τὸν Ἀπολλώνιο / ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος (…)
[ ] (…) πρέπει νὰ ἀποδεχθοῦμε (…)
[ ] (…) τὰ ποιήματα ἄλλοι (…)
[ ] γιατὶ λίγα μέρη εἶναι καλογραμμένα
[ ] αὐτὸν (ὅτι αὐτὸς) πρὸς τὴν ἀνάγνω-
[ση στὸ τρ]ίτο πρὸς τὸν (ἐναντίον τοῦ) Καλλισθένη
[ ] γραμμένων βιβλίων (…).

[Τὸ παπυρικὸ αὐτὸ ἀπόσπασμα εἶναι ἀκρωτηριασμένο στὸ ἀριστερὸ μέρος καὶ παρεφθαρμένο σὲ ἄλλα σημεῖα, σὲ τέτοιον βαθμὸ ποὺ ἡ ἐπαρκὴς συμπλήρωση τοῦ κειμένου φαίνεται ἀδύνατη. Χάριν μεταφράσεως ἔχουν γίνει ἐπιλεκτικὰ δεκτὲς ὁρισμένες συμπληρώσεις καὶ διορθώσεις, προτεινόμενες ἀπὸ τοὺς Rusten, Parsons, Koenen, D'Alessio (στὴν ἀξιόλογη πρόσφατη ἐργασία του γιὰ τὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ *Κλέωνος τοῦ Κουριέως*, μὲ ἐντυπωσιακὴ προσπάθεια ἀνασύνθεσης τῶν στ. 1-9 κατὰ ὀκτὼ διαφορετικοὺς τρόπους: ὑποθέτοντας πὼς στὸ ἀκρωτηριασμένο ἀριστερὸ μέρος λείπουν 15-16 γράμματα [A-D], 18-19 γράμματα [E-F], 24 γράμματα [G-H], δείχνοντας ἔτσι καὶ τὸ ἀδύνατο βέβαιης συμπλήρωσης). Κυρίως ἔχει γίνει δεκτὴ ἡ ἀνάγνωση τοῦ Parsons *Κουριεὺς* στὸν στ. 3, ὅπου φαίνεται νὰ γίνεται ἀναφορὰ στὸν Κλέωνα τὸν Κουριέα καὶ τὰ *Ἀργοναυτικά* του, τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν συντάκτη τῆς προκειμένης –πιθανῶς– πραγματείας γιὰ τὴν ἱστορία τῶν *Ἀργοναυτικῶν* ὡς μέσο σύγκρισης μὲ τὸ ἔργο κάποιου πολὺ γνωστοῦ συγγραφέα, τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου ἐκ πρώτης ὄψεως ἢ ἐνδεχομένως τοῦ Καλλιμάχου ἢ τοῦ Ἀντιμάχου (βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ ἀπόσπ. καὶ ἀνωτ. 148 κἑ., μὲ σημ. 114 κἑ.). Στοὺς στ. 24-30 ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ συνήθεια τῆς Ἀφροδίτης νὰ ἐκδικεῖται ὅσους τὴ θίγουν ἐμβάλλοντας ἄμετρα πάθη στὶς θυγατέρες τους· πβ. Στησίχ. ἀπόσπ. 46 (233) Page (…) *Τυνδάρεος* (…) *λάθετ' ἠπιοδώρου Κύπριδος· κείνα δὲ Τυνδαρέου κόραις χολωσαμένα διγάμους τε καὶ τριγάμους τίθησι καὶ λιπεσάνορας* καὶ Σχόλ. Εὐρ. *Ἱππόλ.* 47 (…) *πάσαις ταῖς ἀφ' Ἡλίου γενομέναις ἐμήνιεν Ἀφροδίτη διὰ τὴν μηνυθεῖσαν αὐτῆς ὑφ' Ἡλίου μοιχείαν. τὴν γοῦν Πασιφάην οὐ μόνον τοῦ ταύρου ἀλλὰ καὶ τοῦ Μίνωος ἐρασθῆναί φασιν, ὡς ἱστορεῖ Σωσικράτης. εἰκότως δὲ ἡ Ἀφροδίτη τὴν παρ' ἀμφοῖν εἰσπράττεται τιμωρίαν, παρὰ μὲν Φαίδρας, ὅτι ἀφ' Ἡλίου* (…), κ.ἄ. πολλά (βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ.).]

θεὸν Rusten ‖ *διακεμέ̣γ̣ηγ* Rusten 27-28 *ἀ*]*κολάστους* et *πάσας τὰς ἀφ' Ἡλίο*]*υ* e.g. suppl. Rusten 29 *Πασιφά*]*ην* Kassel: "et *Κίρκ*]*ην* possis" Livrea 29-30 *Ἄρι*|[*άδνην* Rusten 30-31 *Ἀφροδίτη ἠνάγκασεν α*]*ὐ̣τ̣ὰ̣ς* (sc. *Φαίδραν καὶ ἄλλας*) *ἀπαραίτητον ἐπιθυ*|[*μίαν ἔχειν* e.g. prop. Rusten (scr. *ἐπιθυ*|[*μ-*) 31 *στρ*]*ατηλασίας* Rusten 34]*μημάτων* vel *σ*]*χημάτων* dubit. prop. Koenen (]·*ημάτων* scr. Rusten) ‖ *ἀποδεκτέο*[*ν*] Rusten 36 *δ*]*μ̣ὰ̣* ante *τὸ ὀλί̣γ̣α̣* dubit. prop. Rusten: *κα*]*τ̣ὰ̣* Koenen 37 *αὐτὸν* Rusten 37-38 *ἀνάγνω*|[*σιν* Rusten 38; *ἐν τῶι τρ*]*ί̣τωι* Parsons: *ἐ*]*ν̣ τῶι* dubit. prop. Rusten.

F5

(ΕΛΕΓΕΙΑ)

Etym. Magn. s.v. *εὐβύριον*

Εὐβύριον· τὸ εὔοικον, ὥς φησιν Εὐφορίων (fr. 92 Meineke, 128 Powell, 129 Groningen)*· Ἄστυ κατ' εὐβύριον. εἴρηται δὲ ὅτι κατὰ τὴν βαυρίαν, ἢ κατὰ Μεσσαπίους σημαίνει τὴν οἰκίαν· ὥς φησι Κλέων ὁ ἐλεγοποιός,*

(v. 1) *Τοῦτο μὲν οὖν ῥ̓έξαντες ἀολλέες ἠγερέθοντο*
βαυριόθεν βριαροὶ Γοργοφόνου νέποδες.

κατ' ἔλλειψιν οὖν τοῦ ᾱ τὸ βαύριον βύριον καὶ ἐν συνθέσει εὐβύριον.

[Vid. *Etym. Magn.* ed. Gaisford, cum siglis; vid. etiam Meineke *Anal. Alex.* fr. 93, et Lloyd-Jones – Parsons, *Suppl. Hell.* fr. 340.] 1, 2, 8 *εὐβύριον* BE: *εὐβοίριον Etym. Gen.* (B; contulit K. Alpers, teste Ll.-J. – P.).] 1 *ὥς φησιν* om. V 2 *δὲ* om. V 2-3 *ὅτι κατὰ* codd.: *παρὰ* dubit. prop. Meineke (fort. recte), it. Powell Groningen ‖ "Sylburg. tentabat, *εἴρηται δὲ ὅτι βαύριον ἢ βύριον κατὰ Μεσσ.* Equidem malim, *εἴρηται δὲ παρὰ τὴν βαυρίαν, ἢ* (…). Fortasse cognata fuere *βυρίον* sive *βαυρίον* et *βᾶρις* (…)" adnotat Meineke; "Fortasse legendum, *εἴρηται, ὅτι βαύριον ἢ βύριον, κατὰ Μεσσαπίους σημαίνει τὴν οἰκίαν* (…)" adnotat Gaisford 3 *ἢ* BE: *ἢ* V 3-4 *τὴν οἰκίαν·* (…) edd. (*τὴν οἰκίαν.* Ll.-J. – P.; *ὁ ἐλεγοποιός* Meineke) ‖ *ὥς φησι* om. V, et Ll.-J. – P. 4 *ὁ ἐλεγοποιός* (Meineke Groningen Ll.-J. – P.) vel *ὁ ἐλεγειοποιός* (Gaisford Bergk[4]) edd. 5 (v. 1) *ῥ̓έξαντες* BE; it. edd.: *λέξαντες* V 6 (v. 2) Hesych. (Latte) *βυριόθεν· οἴκοθεν* conferunt Ll.-J. – P. ‖ *Γοργοφόνου* dubit. prop. Meineke, it. Bergk[4] Ll.-J. – P.: *γοργοφόνοι* codd., it. Meineke (in textu) et Gaisford 7 *κύριον* V 8 "*Etym. Gen.* A fol. 130 V et 156 V (contulimus) *εὐβοίριον* [*-βυρ-* fol. 156 V]*· τὸ εὔοικον βαύριον· καὶ κατ' ἀποκοπὴν τοῦ α*" adnotant Ll.-J. – P.



[Εικ. 77]
Γοργοφονος: Περσευς
(*Ἀθηνᾶ, Περσεὺς* καὶ *Μέδουσα.*
Παράσταση σὲ σκαραβαῖο
[τέλη 6ου αἰ. π.Χ.]. *KM*)

F5

(Ελεγεια)

Μέγ. Ἐτυμ. σ.λ. *εὐβύριον*

Εὐβύριον· μὲ καλὰ σπίτια, ὅπως λέγει ὁ Εὐφορίων: «Στὴν πόλη μὲ τὰ ὡραῖα σπίτια.» Ἔχει λεχθεῖ ὅτι (ἡ λέξη σχηματίζεται) κατὰ τὴν *βαυρίαν*, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς Μεσσαπίους σημαίνει τὴν οἰκία. Ὅπως λέγει ὁ Κλέων ὁ ἐλεγειοποιός:

(στ. 1) Τοῦτο λοιπὸν σὰν τέλειωσαν ὅλοι μαζὶ συνάζονταν
ἀπ' τὶς οἰκίες οἱ ἰσχυροὶ τοῦ Γοργοφόνου οἱ βλαστοί.

Μὲ ἔλλειψη τοῦ ᾱ λοιπὸν τὸ *βαύριον* (γίνεται) *βύριον* καὶ σὲ σύνθεση *εὐβύριον*.

[Ἡ χειρόγραφη παράδοση δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίες στὸ προκείμενο ἀπόσπασμα ὅτι ποιητὴς τῶν παρατιθέμενων στίχων εἶναι ὁ *Κλέων ὁ ἐλεγοποιός*. Καθὼς ὅμως δὲν ἀναφέρεται ἡ καταγωγή του, δημιουργήθηκαν ἀμφιβολίες ὡς πρὸς τὴν ταύτισή του μὲ τὸν Κλέωνα ἀπὸ τὸ Κούριο. – Στίξαμε: (…) *τὴν οἰκίαν· ὥς φησιν Κλέων ὁ ἐλεγοποιός, τοῦτο μὲν* (…), χάριν τοῦ νοήματος (βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 3). Περισσότερα: D'Alessio *ArgCC* σσ. 95 κἑ., καὶ ἀνωτ. 149-58.]



[Εικ. 78]
Αθηνα, Περσευς
και Μεδουσα Γοργω
(Παράσταση σὲ ἀσπίδα τοῦ Γηρυόνη.
Λεπτομέρεια Εἰκ. 27.2 ἀνωτ.)

7. ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ

F1 (ΕΙΣ ΠΑΝΑ)
Athen. 10, 454f - 455b

Τὸ δὲ Καστορίωνος τοῦ Σολέως, ὡς ὁ Κλέαρχός φησιν (fr. 88 Wehrli)*, εἰς τὸν Πᾶνα ποίημα τοιοῦτόν ἐστι· τῶν ποδῶν ἕκαστος ὅλοις ὀνόμασιν περιειλημμένος πάντας ὁμοίως ἡγεμονικοὺς καὶ ἀκολουθητικοὺς ἔχει τοὺς πόδας, οἷον·*

(v. 1) *Σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις δυσχείμερον*
ναίονθ' ἕδραν, θηρονόμε Πάν, χθόν' Ἀρκάδων,
κλήσω γραφῆι τῆιδ' ἐ⟨ν⟩ σοφῆι πάγκλειτ' ἔπη
συνθείς, ἄναξ, δύσγνωστα μὴ σοφῶι κλύειν,
(v. 5) *μωσοπόλε θήρ, κηρόχυτον ὃς μείλιγμ' ἰεῖς,*
καὶ τὰ λοιπὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. τούτων δὲ ἕκαστον τῶν ποδῶν ὡς ἂν τῆι τάξει θῆις, τὸ αὐτὸ μέτρον ἀποδώσει, οὕτως·
Σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις δυσχείμερον
Νιφοκτύποις σὲ τὸν βολαῖς δυσχείμερον.
καὶ ὅτι τῶν ποδῶν ἕκαστός ἐστι ⟨ἑν⟩δεκαγράμματος. ἔστι ⟨δὲ⟩ καὶ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀλλ' ἑτέρως ποιῆσαι, ὥστε πλείω πρὸς τὴν χρῆσιν ἐκ τοῦ ἑνὸς ἔχειν οὕτω λέγοντας·
Μέτρον φράσον μοι τῶν ποδῶν ⟨μέτρον λαβών⟩
Λαβὼν μέτρον μοι τῶν ποδῶν μέτρον φράσον
Οὐ βούλομαι γὰρ τῶν ποδῶν μέτρον λαβεῖν
Λαβεῖν μέτρον γὰρ τῶν ποδῶν οὐ βούλομαι.

[Vid. Athen. edd. Kaibel et Gulick, et Clearch. ed. Wehrli; vid. etiam Lloyd-Jones – Parsons *Suppl. Hell.* fr. 310.] 3 *στίχων* (pro *ποδῶν*) postulat Porson 4 †*τοὺς πόδας*† We. (3-4: "haec turbata" adnot. Kaib.) 5 (v. 1) *βολαῖς* Meineke: *βολοις* A (et infra 12 et 13) 6 (v. 2) *ναίονθ'* Casaubon: *νεονθ'* A ‖ *ἕδραν* Cobet: *ὁδος* A; *ἕδος* Scaliger ‖ *χθόν'* Cas.: *χθὼν* A 7 (v. 3) *κλήσω* Schweighäuser et Cob.: *κλήισω* A ‖ *τῆιδ' ἐ⟨ν⟩* (⟨*ἐν*⟩ We.) *σοφῆι πάγκλειτ'* Porson: *τῆιδε σοφῆι πάγκλητ'* A; (…) *πάγκλυτ'* Cas. 8 (v. 4) *σοφῶι* Mein.: *σοφοῖς* A (*σοφοῖς κλύειν* Cob., *σοφοῖς κλυεῖν* We.) 9 (v. 5) *μωσοπόλε* Cob.; *μουσοπόλε* A, it. We. (fort. recte): *μουσοποὲ* prop. Bergk ‖ *ἰεῖς* Cob.; *ἴεις* Bergk: A *ἴῃς* 10 *ἕκαστος* We. 14 ⟨*ἑν*⟩*δεκαγράμματος* Schw. ‖ ⟨*δὲ*⟩ We. 17 ⟨*μέτρον λαβών*⟩ Koraës 18 post hunc versum duo vel plures versus excidisse aestimat We.

7. ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ

F1 (ΣΤΟΝ ΠΑΝΑ)
᾽Αθήν. 10, 454f - 455b
Τοῦ Καστορίωνος ἀπὸ τοὺς Σόλους, ὅπως ἀναφέρει ὁ Κλέαρχος, τὸ ποίημα στὸν Πάνα τέτοιο εἶναι· καθὼς ἡ κάθε διποδία περιλαμβάνει λέξεις ποὺ δίνουν ἀκέραιο νόημα, ὅλες οἱ διποδίες μποροῦν ὅμοια νὰ προηγοῦνται ἢ νὰ ἕπονται, ὅπως:

(στ. 1) Σένα ποὺ ἀπὸ τὶς θυελλώδεις τὶς χιονοπτώσεις τὴν
κακοχείμωνη
κατοικοεδρεύεις, θηροβοσκὲ Πάνα, χώρα τῶν ᾽Αρκάδων
θὰ ἀνυμνῶ μὲ τούτη τὴ σοφὴ γραφὴ πανένδοξα τραγούδια
συνθέτοντας, ἄνακτα, δυσνόητα στὸν μὴ σοφὸ νὰ ἀκούει,
(στ. 5) μουσόφιλο ἀγρίμι, ποὺ μελιστάλαχτο σουραύλισμα
σκορπίζεις,

καὶ τὰ λοιπὰ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Στὴν κάθε μιὰ ἀπ᾽ αὐτὲς τὶς διποδίες ὅποια θέση κι ἂν δώσεις, τὸ ἴδιο μέτρο θὰ ἀποδώσεις, ἔτσι:

Σένα ποὺ ἀπὸ τὶς θυελλώδεις τὶς χιονοπτώσεις τὴν
κακοχείμωνη
Τὴν κακοχείμωνη σένα ποὺ ἀπὸ τὶς θυελλώδεις τὶς
χιονοπτώσεις.

Καὶ (λέγει) ὅτι ἡ κάθε διποδία εἶναι ἑνδεκαγράμματη. Εἶναι δὲ δυνατὸ νὰ συνθέσουμε στίχους ὄχι μόνο μὲ τοῦτον τὸν τρόπο ἀλλὰ καὶ διαφορετικά, ὥστε ἀπὸ τὸν ἕνα ἀνάλογα μὲ τὴ χρήση νὰ ἔχουμε περισσότερους, λέγοντας γιὰ παράδειγμα:

Πές μου τὸ μέτρο τῶν ποδῶν τὸ μέτρο παίρνοντας,
Παίρνοντας τὸ μέτρο τῶν ποδῶν τὸ μέτρο πές μου.
Δὲν θέλω τῶν ποδῶν τὸ μέτρο νὰ τὸ πάρω,
Νὰ τὸ πάρω τὸ μέτρο τῶν ποδῶν δὲν θέλω.

[Τὸ γεγονὸς ὅτι πρόκειται γιὰ μετρικὸ παίγνιο μὲ διποδίες ἀνεξάρτητες καὶ ἑνδεκαγράμματες διευκολύνει τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου, καθὼς ἀποκλείονται γραφὲς ποὺ δίνουν λιγότερα (ὅπως τὸ *νεόνθ᾽ ὁδός*, τὸ *τῆιδε* καὶ τὸ *πάγκλητ᾽*) ἢ περισσότερα (ὅπως τὸ *κλήισω* καὶ τὸ *σοφοῖς κλύειν*, ἴσως δὲ καὶ τὸ *μουσοπόλε*) ἀπὸ 11 γράμματα σὲ μιὰ διποδία (διορθώνεται δὲ ἔτσι μὲ βεβαιότητα τὸ *δεκαγράμματος* [στ. 14, Α] σὲ ⟨*ἑν*⟩*δεκαγράμματος*). Βλ. καὶ ἀνωτ. 154 κἑ. (μὲ βιβλιογραφία) καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

***F2**

Commenta Bernensia in Lucan. 3.402

Hunc non ruricolae Panes· Pindarus (fr. 90c B. / *100 Sn. – M.) *et † cateri dicunt Apollinis et Penelopae filium, alii Mercurii et eiusdem. hunc natum montanis nimfis a patre nutriendum traditum perhiben⟨t un⟩de hylicus deus factus. Euphorion* (fr. 109 Powell) *Ulixis filium manifestat. nonnulli quidem sine origine hunc deum tradiderunt, sicut Apollodorus* (*FGrH* 244 F 136).

[Vid. Commenta Bernensia in Lucan. ed. Usener; vid. etiam Lloyd-Jones – Parsons *Suppl. Hell.* fr. "311 ?".] 2 *cateri* cod. Bern. († *cateri* Ll.-J. – P.); *ceteri* vulg.: *He*cata*e*us Usener, it. Bowra (Pind. fr. 90c); *Castorio* Ryba (fort. recte; vid. infra ad loc., et supra pp. 164 sqq.).



[Εικ. 79] Ερμης (Οἰνοχόη, [δεξιά: λεπτομέρεια], 4ος αἰ. π.Χ. Κοπεγχάγη, *Ny Carlsberg Glyptotek*. *ΕΘΗρΑΚ* ἀρ. 53)

F3 (Εις Διονυσον)

a. Athen. 12, 542b-e

Δημήτριος δ' ὁ Φαληρεύς (fr. 34 Wehrli), *ὥς φησι Δοῦρις* (*FGrH* 76 F 10) *ἐν τῇι ἑκκαιδεκάτηι τῶν Ἱστοριῶν,* (…) *ταῖς μὲν δαπάναις ταῖς εἰς τὰ δεῖπνα τοὺς Μακεδόνας ὑπερέβαλλε, τῇι δὲ καθαρειότητι Κυπρίους καὶ Φοίνικας* (…). *ἐπεμελεῖτο δὲ καὶ τῆς ὄψεως, τήν τε τρίχα τὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ξανθιζόμενος καὶ παιδέρωτι τὸ πρόσωπον ὑπαλειφόμενος καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλείμμασιν ἐγχρίων ἑαυτόν· ἠβούλετο γὰρ τὴν ὄψιν ἱλαρὸς καὶ τοῖς ἀπαντῶσιν ἡδὺς φαίνεσθαι. ἐν δὲ τῇι πομπῇι τῶν Διονυσίων, ἣν ἔπεμψεν ἄρχων γενόμενος, ᾖδεν ὁ χορὸς εἰς αὐτὸν ποίημα Καστορίωνος τοῦ Σολέως, ἐν ὧι ἡλιόμορφος προσηγορεύετο·*

(v. 1) *Ἐξόχως δ' εὐγενέτας ἡλιόμορφος ζαθέοις*
ἄρχων τιμαῖς σε γεραίρει.

***F2**

Σχόλια στὸν Λουκανό 3.402

Αὐτὸν δὲν (συγκρατοῦν) οἱ ἀγροδίαιτοι Πάνες· Ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Καστορίων (;) λὲν (τὸν Πάνα) γιὸ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Πηνελόπης, ἄλλοι τοῦ Ἑρμῆ καὶ τῆς ἴδιας. Ἰσχυρίζονται ὅτι ὅταν αὐτὸς γεννήθηκε παραδόθηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του στὶς Νύμφες τῶν ὀρέων γιὰ νὰ τὸν θρέψουν, ἀπ' ὅπου κατέστη θεὸς τῶν δασῶν. Ὁ Εὐφορίων δηλώνει (ὅτι ἦταν) γιὸς τοῦ Ὀδυσσέα. Μερικοὶ δέ, ὅπως ὁ Ἀπολλόδωρος, ἀναφέρουν αὐτὸν τὸν θεὸ χωρὶς καταγωγή.



[Εικ. 80]
Απολλων Μουσαγετης
(*Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Αἰῶνος»],
4ος αἰ. μ.Χ.)

F3 (Στον Διονυσο)

a. Ἀθήν. 12, 542b-e

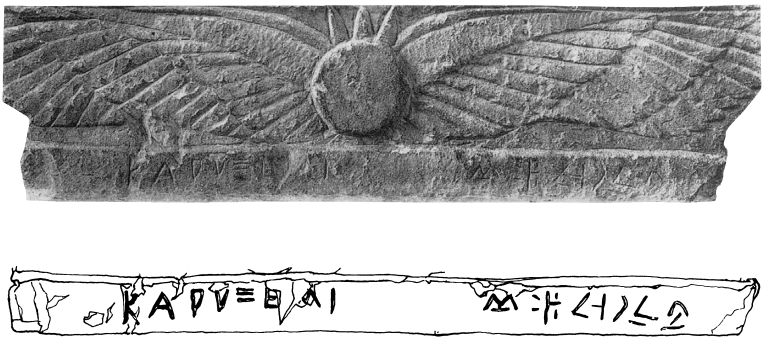
Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, ὅπως ἀναφέρει ὁ Δοῦρις στὸ δέκατο ἕκτο βιβλίο τῶν Ἱστοριῶν του, (…) ὡς πρὸς μὲν τὶς δαπάνες γιὰ τὰ δεῖπνα ξεπερνοῦσε τοὺς Μακεδόνες, ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐκλεπτυσμένη πολυτέλεια τοὺς Κυπρίους καὶ τοὺς Φοίνικες (…). Φρόντιζε δὲ καὶ τὴν ἐμφάνισή του, καὶ ξανθίζοντας τὶς τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἀλείφοντας ἐλαφρὰ μὲ κοκκινάδι τὸ πρόσωπο καὶ ἐγχρίοντας μὲ τὶς ἄλλες ἀλοιφὲς τὸν ἑαυτό του· γιατὶ ἤθελε νὰ εἶναι περιχαρὴς στὴν ὄψη καὶ νὰ φαίνεται εὐάρεστος σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν συναντοῦσαν. Στὴν δὲ πομπὴ τῶν Διονυσίων, τὴν ὁποία ὁδήγησε ὅταν ἔγινε ἄρχων, ὁ χορὸς τραγουδοῦσε σ' αὐτὸν ποίημα τοῦ Καστορίωνος ἀπὸ τοὺς Σόλους, στὸ ὁποῖο προσαγορευόταν ἡλιόμορφος:

(στ. 1) Ἔξοχα εὐγενὴς ἡλιόμορφος ἄρχοντας
μὲ λαμπρὲς θεϊκὲς τιμὲς σὲ δοξάζει.

b. Eust. in Hom. ζ 163

Χορὸς (…) *ἄιδων ποιήματα εἰς τὸν Φαληρέα Δημήτριον, ἡλιό-*
2 *μορφον ἐκεῖνον ἐξόχως τε εὐγενέταν προσηγόρευσε.*

[Vid. Athen. edd. Kaibel et Gulick et Eust. in Hom. *Od.* ed. van der Valk; de vv. a. 8-13 vid. etiam Lloyd-Jones – Parsons *Suppl. Hell.* fr. "312 ?".] **a.** 3 *ὑπερβαλὼν* CE 4 *καθαρειότητι* CE: *καθαριότητι* A 9 *ὁ* ante *χορὸς* om. A 10 *ποίημα* nos: *ποίημα τὸ* Page: *ποιήματα*, A Eust. ‖ *Καστορίωνος* Leopardi, prob. Bergk Ryba Gulick Page Hadjioannou: *Σείρωνος* A; om. E ‖ *ὦι* Page: *οἷς* A 12 (v. 1) *δ'* edd.: *δὲ* A, it. Ll.-J. – P.; *τε* CE (et Eust.) ‖ *ἡλιόμορφος* Eust., Kuhn (ex Athen. v. 10 supra): *ἠπιόμοιρος* ACE (fort. recte; vid. infra ad loc.) 13 (v. 2) *τιμαῖς σε* Page: *σὲ τιμαῖς* A, it. Kaib. et Jac. (76 F 10.27); *σε τιμαῖσι* Meineke.



[Εικ. 81]
Ηλιος Πτερωτος
(Παράσταση σὲ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Κάρυκος
ἀπὸ τὴ νεκρόπολη τῶν *Γόλγων* [Ἀθηαίνου],
χρονολογούμενη στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.:
ICS 260 Pl. XLV.1 καὶ Fig. 80 [σελ. 281].
Στὸ κάτω μέρος δίγραφη ἐπιγραφή,
[συλλαβικὴ καὶ ἀλφαβητική]:
ΚΑΡΥΞΕΜΙ – *ka-ru-xe-e-mi* = *Κᾶρύξ ἔμι*)

b. Εὐστ. σχόλ. στὸ ζ 163
Χορὸς (…) τραγουδώντας ποιήματα στὸν Δημήτριο τὸν Φαληρέα, τὸν ἀποκάλεσε ἡλιόμορφο καὶ ἔξοχα εὐγενή.

[Τὸ ὄνομα τοῦ *Καστορίωνος* ἀποκατέστησε ὁ Leopardus· τὴ γνώμη του ἐπικρότησε ὁ Ryba (*Athenaeum* 8 [1930], 180-81) καὶ υἱοθέτησαν στὶς ἐκδόσεις τους οἱ Bergk, Gulick, Page, Χατζηιωάννου, οὐσιαστικὰ δέ (καθὼς ἀποδίδουν τὸ ἀπόσπ. στὸν Καστορίωνα) ὁ Diehl καὶ –μὲ ἀμφιβολίες– οἱ Lloyd-Jones καὶ Parsons (περισσότερα ἀνωτ. 155 κἑ. μὲ σημ., κυρίως 132 καὶ 145).]



[Εικ. 82]
ΚΥΡΙΕ ΗΛΙΕ,
ΩC ΔΙΚΑΙΩC
ΑΝΑΤΕΛΛΙC (…)
(Ἐπιγραφὴ *Σαλαμῖνος*
[Ἔγκωμης],
2/3 αἰ. μ.Χ.
[*AKvΓ*^{3} 12 E9].
Ἀλεξάνδρεια,
Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία)

8. ΕΡΜΕΙΑΣ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ

F1

Athen. 13, 563d-e

Τούτων τοῦ Ἀλέξιδος ἀπομνημονεύσας ὁ Μυρτίλος κἄιτα ἀποβλέψας εἰς τοὺς τὰ τῆς στοᾶς αἱρουμένους τὰ Ἑρμείου τοῦ Κουριέως ἐκ τῶν Ἰάμβων προειπών·

(v. 1) *Ἀκούσατ', ὦ Στώακες, ἔμποροι λήρου,*
λόγων ὑποκριτῆρες, οἳ μόνοι πάντα
τἀν τοῖς πίναξι, πρίν τι τῶι σοφῶι δοῦναι,
αὐτοὶ καταρροφεῖτε κἄιθ' ἁλίσκεσθε
(v. 5) *ἐναντία πράσσοντες οἷς τραγωιδεῖτε,*
παιδοπῖπαι ὄντες καὶ τοῦτο μόνον ἐζηλωκότες τὸν ἀρχηγὸν
ὑμῶν τῆς σοφίας Ζήνωνα τὸν Φοίνικα, ὃς οὐδέποτε γυναικὶ ἐχρήσατο, παιδικοῖς δ' αἰεί, ὡς Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος (fr. 33A Dorandi) *ἱστορεῖ ἐν τῶι περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ.*

[Vid. Athen. edd. Kaibel et Gulick, et supra pp. 175 sqq. cum adnot.] 4 (v. 1) *Στώακες* Dindorf, it. Powell (cf. et Athen. *Epit.* [vid. supra p. 181] *τοὺς στωϊκοὺς στώακας καλεῖ*); *στόακες* A (*Στόακες* Diehl[3]): *στύακας* CE; *Στύακες* Gulick; *Στοίακες* Diehl[1] 5 (v. 2) *ὑποκριτῆρες* Musurus: *ὑποκρητῆρες* A 6 (v. 3) *πρίν τι* Porson: *πρινὴ* A (*πρὶν ἢ*, non recte, metri gratia) 8 (v. 5) *πράσσοντες* A, it. Diehl Gulick Hadjioannou: *πρήσσοντες* Meineke, it. Powell.

F2

Hephaest. *De poem.* 3.5

Ἔστι δέ τινα † τὰ ἐξ ὁμοίων πεποιημένα, οἷον τὰ Ἑρμείου, παιωνικὰ ὄντα,

(v. 1) *Ἑπτά μοι δὶς τριάκοντα βασιλεὺς σχεδόν,*
καὶ τὰ ἑξῆς.

8. ΕΡΜΕΙΑΣ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ

F1

Ἀθήν. 13, 563d-e

Αὐτοὺς τοὺς στίχους τοῦ Ἄλεξη ἀφοῦ ἀπὸ μνήμης ἀπήγγειλε ὁ Μυρτίλος, ὕστερα στράφηκε σ' αὐτοὺς ποὺ ἀσπάζονται τὶς ἀρχὲς τῆς Στοᾶς, παραθέτοντας πρῶτα στίχους ἀπὸ τοὺς Ἰάμβους τοῦ Ἑρμεία ἀπὸ τὸ Κούριο:

(στ. 1) Ἀκοῦστε, τῆς Στοᾶς μαθητάκια, παραληρημάτων ἔμποροι,
ποὺ λόγια ὑποκριτικὰ ραψωδεῖτε, ἐσεῖς ποὺ μόνοι ὅλα
ὅσα στὰ πιάτα μέσα βρίσκονται, πρὶν στὸν σοφὸ κάτι νὰ δώσετε,
καταβροχθίζετε οἱ ἴδιοι, κι ὕστερα στὴ φάκα πιάνεστε
(στ. 5) τ' ἀντίθετα νὰ κάνετε ἀπ' αὐτὰ ποὺ τραγωδεῖτε,
ὄντας παιδεραστές, καὶ σ' αὐτὸ μόνον ἔχοντας γίνει ζηλωτὲς τοῦ ἀρχηγέτη τῆς φιλοσοφίας σας Ζήνωνα τοῦ Φοίνικα, ποὺ μὲ γυναίκα ποτὲ δὲν συνευρέθηκε, μὰ πάντοτε μὲ παιδιὰ εὐνοούμενα, ὅπως ἱστορεῖ ὁ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος στὸ ἔργο γιὰ τὸν βίο του.

[Ἡ χειρόγραφη παράδοση δίνει (στὸν στ. 1), ποὺ βρίσκει στήριγμα καὶ στὸ περικείμενο στὴν *Ἐπιτ.* (κώδ. CE) τοῦ Ἀθήν. (βλ. ἀνωτ. σελ. 174), τὶς γραφὲς *στόακες* καὶ *στύακας*. Ὁ τύπος *Στώακες* (μὲ μακρὰ 1η συλλαβή) ἐνισχύει τὸ ὅλο νόημα τοῦ ἀποσπάσματος, ποὺ παρωδεῖ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Στοᾶς γιὰ τὴν ἄκριτη ἀλλὰ καὶ ὑποκριτικὴ στάση τους ἀπέναντι στὰ διδάγματα καὶ τὴν ὅλη φιλοσοφία τοῦ Ζήνωνα.]

F2

Ἡφαιστ. *Περὶ ποιημ.* 3.5

Εἶναι δὲ μερικὰ (συστήματα) «ἐξ ὁμοίων» συντεθειμένα, ὅπως αὐτὰ τοῦ Ἑρμεία, σὲ παιωνικὰ μέτρα:

(στ. 1) Ἑπτὰ σὲ μένα δυὸ φορὲς τριάντα ὁ βασιλιὰς σχεδόν,
καὶ τὰ ἑξῆς.

[Vid. Hephaest. *De poem.* ed. Consbruch (pp. 65-6), et Lloyd-Jones – Parsons *Suppl. Hell.* fr. 484.] 1 *τὰ* codd.: *καὶ* Caesar ‖ † *τὰ ἐξ ὁμοίων* Ll.-J. – P.: *τὰ ἐξ ὁμοίων ⟨οὕτω⟩* Gaisford (*οὕτω* add. Turnebus; *⟨οὐχ οὕτω⟩* Lachmann, *Kl. Schr.* II 48 sq.); *καὶ ἐξ ὁμοίων* Consbruch (adnotans: "an *⟨καὶ⟩ τὰ* ?").



[Εικ. 83] Σκηνη Συμποσιου
(Ζεῦγος συμποσιαστῶν, ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ.
[ἀπὸ τὴν *Ἀμαθοῦντα* ἢ τὸ *Κούριον*]. *AAC* 172)

[Τὸ ἀπόσπ. ἀνήκει πιθανῶς στὸν Κλέωνα τὸν Κουριέα. Τὸ κείμενο τοῦ Ἡφαιστίωνα φαίνεται παρεφθαρμένο, ὁ στίχος τοῦ Κλέωνα δὲν συμπληρώνει πλῆρες νόημα, καὶ ἔτσι ἡ μετάφραση καὶ ἑρμηνεία τοῦ ἀποσπ. εἶναι ἀβέβαιη. Περισσότερα: ἀνωτ. σσ. 175 κἑ. μὲ σημ. (κυρίως 157) καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]



[Εικ. 84] Σκηνη Συμποσιου
(Ἐπιτύμβια στήλη τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.,
[πιθανῶς ἀπὸ τὴ νεκρόπολη τῶν *Γόλγων*]. *AnAC* 351)

9. ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

F1 [*AKυΓ*^{5} 272]
Stob. *Anth.* 3.14.4
Ζήνωνος·
(v. 1) *Ἔλεγχε σαυτὸν ὅστις εἶ, {καὶ} μὴ πρὸς χάριν*
ἄκου', ἀφαιροῦ δὲ κολάκων παρρησίαν.

[Vid. Stob. *Anth.* edd. Meineke et Wachsmuth – Hense (I 469 Hense); vid. etiam Zen. Cit. fr. 852 Lloyd-Jones – Parsons (*Suppl. Hell.* p. 396) et 237 Arnim (*SVF* I 57).] 1 *μὴ* Gesner: *καὶ μὴ* codd.

F2 [*AKυΓ*^{5} 238α]
Plut. *Aud. poet.* 12 (*Mor.* 33c-d)
Καὶ ὁ Ζήνων ἐπανορθούμενος τὸ τοῦ Σοφοκλέους
(v. i.) *Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,*
κείνου 'στι δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ,
μετέγραφεν·
(v. 1) *Οὐκ ἔστι δοῦλος, ἂν ἐλεύθερος μόλῃ,*
τῶι ἐλευθέρωι νῦν συνεκφαίνων τὸν ἀδεᾶ καὶ μεγαλόφρονα
καὶ ἀταπείνωτον.

Cf. Diog. Laert. 2.82 (Long) *Εἰπόντος πρὸς αὐτὸν* (sc. *Ἀρίστιππον*) *Διονυσίου «Ὅστις γὰρ ὡς τύραννος ἐμπορεύεται, | κείνου 'στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ», ὑπολαβών* (sc. *Ἀρίστιππος εἶπε*)*· «Οὐκ ἔστι δοῦλος, ἂν ἐλεύθερος μόλῃ». τοῦτο Διοκλῆς φησιν ἐν τῶι Περὶ βίων φιλοσόφων· ἄλλοι γὰρ εἰς Πλάτωνα ἀναφέρουσιν.* De vv. i.-ii. (Soph.) vid. etiam Plut. *Pomp.* 78.4 et *Apophthegm. reg. et imp.* 204d-e, Appian. *Bell. civ.* 2.85, Zonar. *Annal.* 10.9, Macar. Chrys. (*Paroem.* 6.50; sine Soph. nomine citant vv. i.-ii. –praeter Diog. Laert. l.c.– Dio Cass. (*Hist. Rom.*) 42.4.3 (ut videtur) et Apostol. (*Coll. paroem.*) 13.8; vid. et infra ad loc.

9. ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

F1 [*AKυΓ*^{5} 272]
Στοβ. *Ἀνθ.* 3.14.4
Τοῦ Ζήνωνα:
(στ. 1) Νὰ ἐλέγχεις τὸν ἑαυτό σου τί εἴδους ἄνθρωπος εἶσαι,
ὅ,τι σοῦ λέγεται γιὰ νὰ σ' εὐχαριστήσει
νὰ μὴν τ' ἀκοῦς, καὶ νὰ ἀπομακρύνεις τὴν πολυλογία
τῶν κολάκων.

[Βλ. καὶ *AKυΓ*^{5} ἀπόσπ. 272, καὶ ἀνωτ. σσ. 183-4, μὲ σημ. 167.]

F2 [*AKυΓ*^{5} 238α]
Πλουτ. *Ποιημ. ἀκ.* 12 (*Ἠθικ.* 33c-d)
Καὶ ὁ Ζήνων ἐπανορθώνοντας τὸ (ρητὸ) τοῦ Σοφοκλῆ:
"Οποιος ἐμπορεύεται μὲ τύραννο,
εἶναι δοῦλος ἐκείνου, ἀκόμα κι ἂν γυρίσει ἐλεύθερος,
ἔγραφε ἀντ' αὐτοῦ:
(στ. 1) Δὲν εἶναι δοῦλος, ἂν γυρίσει ἐλεύθερος,
συνυποδηλώνοντας τώρα μὲ τὸν ἐλεύθερο τὸν ἄφοβο καὶ τὸν μεγαλόψυχο καὶ τὸν ἀταπείνωτο.

Πβ. Διογ. Λαερτ. 2.82 "Οταν ὁ Διονύσιος εἶπε πρὸς αὐτόν (δηλ. τὸν Ἀρίστιππο): «Γιατὶ ὅποιος ἐμπορεύεται μὲ τύραννο, εἶναι δοῦλος ἐκείνου, ἀκόμα κι ἂν γυρίσει ἐλεύθερος», ἐκεῖνος παίρνοντας τὸν λόγο (δηλ. ὁ Ἀρίστιππος) ἀπάντησε: «Δὲν εἶναι δοῦλος, ἂν γυρίσει ἐλεύθερος». Αὐτὸ λέει ὁ Διοκλῆς στὸ *Περὶ βίων φιλοσόφων*· γιατὶ ἄλλοι τὸ ἀποδίδουν στὸν Πλάτωνα. Γιὰ τοὺς στ. i.-ii. (Σοφ.) βλ. ἐπίσης Πλουτ. *Πομπ.* 78.4 καὶ *Ἀποφθέγμ. βασ. καὶ στρατ.* 204d-e, Ἀππιαν. *Ἐμφ. πόλ.* 2.85, Ζωναρ. *Χρον.* 10.9, Μακάρ. Χρυσ. (*Παροιμ.*) 6.50· χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ Σοφ. παραθέτουν τοὺς στ. i.-ii. –πλὴν τοῦ Διογ. Λαερτ. ὅ.π.– ὁ Δί. Κάσσ. (*Ῥωμ. ἱστ.*) 42.4.3 (ὅπως φαίνεται) καὶ ὁ Ἀποστόλ. (*Συν. παροιμ.*) 13.8. Βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.

[Vid. Plut. *Aud. poet.* edd. Paton al. et Philippon (cum siglis); vid. etiam Zen. Cit. fr. 852A Lloyd-Jones – Parsons (l.c.) et 219 Arnim (o.c. I 53), Soph. fr. 873 edd. Pearson et Radt (cum adnot.).] 2 δὲ (δὴ Zonar.) πρὸς Plut. (ubique), Zonar. (praeter C), Apostol.; πρὸς (om. δὲ) Macar.: γὰρ ὡς Appian., Dio Cass., Diog. Laert. 4-5 om. MA$^{a.c.}$ 5 (v. 1) ἂν GYp: ἢν cett.

[Εικ. 85] Ο Ζηνων ο Κιτιευς διδασκων
(Ἀνάγλυφο ἔμβλημα ἀπὸ πήλινο κύπελλο
ποὺ βρέθηκε στὴν Ἀρχαία Ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν.
Φωτογρ. Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν)

F3 [*AKυΓ*^{5} 22 et 160γ]
Diog. Laert. 7.25

Φασὶ δὲ καὶ πρῶτον καθῆκον ὠνομακέναι (sc. *τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα*) *καὶ λόγον περὶ αὐτοῦ πεποιηκέναι, τούς θ' Ἡσιόδου στίχους* (*Op.* 293 et 295) *μεταγράφειν οὕτω·*
(v. 1) *Κεῖνος μὲν πανάριστος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται,*
(v. 2) *ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς αὐτὸς πάντα νοήσηι.*
κρείττονα γὰρ εἶναι τὸν ἀκοῦσαι καλῶς δυνάμενον τὸ λεγόμενον καὶ χρῆσθαι αὐτῶι τοῦ δι' αὐτοῦ τὸ πᾶν συννοήσαντος τῶι μὲν γὰρ εἶναι μόνον τὸ συνεῖναι, τῶι δ' εὖ πεισθέντι προσεῖναι καὶ τὴν πρᾶξιν.

Vid. etiam Themist. *Or.* 8 p. 108c-d (cf. *Or.* 13 p. 171d); Proc. Schol. in Hes. *Op.* 291 (fort. ex Plutarcho); Iulian. *Or.* 8 p. 245a; Suid. s.v. *τοῖς ὀρθῶς* (τ 1136). Cf. Eust. in Hom. B 360. Hesiodi *Op.* vv. 293 sqq. saepe citantur. (Vid. et infra ad loc.)

[Vid. Diog. Laert. ed. Long (cum siglis) et frr. 5 et 235 Arnim (o.c. I pp. 6 et 56); de Themist. etc. vid. infra ad loc.; de Hes. *Op.* vv. 293 sqq. vid. ed. West (cum adnot.).] 4 (v. 1) *κεῖνος* Diog. codd.: *οὗτος* plerique ‖ *πίθηται* F$^{a.c.}$ P$^{a.c.}$ (it. edd., metri gratia): *πείθηται* BF$^{p.c.}$P$^{p.c.}$ 5 (v. 2) *αὐτὸς* BP: *αὑτῶ* F (*αὐτὸς* aut *αὐτῶι* vel *αὑτῶι* cett., codd. et edd.) ‖ *νοήσηι* Casaubon, it. Long: *νοήσει* codd., it. Arnim p. 6 (fort. recte); *νοήσει* (it. West) vel *νοήσηι* (it. Arnim p. 56) cett., codd. et edd. (vid. et infra ad loc.).



F3 [*AKυΓ*^{5} 22 καὶ 160γ]
Διογ. Λαέρτ. 7.25
Λένε ἐπίσης ὅτι ἔχει ὀνομάσει (δηλ. ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεύς) καὶ τὸ πρῶτον καθῆκον κι ἔχει κάνει λόγο γι' αὐτό, καὶ ὅτι διασκεύαζε τοὺς στίχους τοῦ Ἡσιόδου (*Ἔργ.* 293 καὶ 295) ὡς ἑξῆς:

Κεῖνος ἀπ' ὅλους ὁ ἄριστος ποὺ θὰ πειστεῖ σ' ὅποιον μιλᾶ σωστά,
καλὸς πάλι καὶ κεῖνος ποὺ τὰ πάντα, ὁ ἴδιος θὰ στοχαστεῖ.

Γιατὶ ὅποιος μπορεῖ καλὰ ν' ἀκούσει ὅ,τι τοῦ λέγεται καὶ νὰ τὸ χρησιμοποιήσει γιὰ τὸν ἑαυτό του εἶναι πιὸ καλὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ θὰ συλλάβει ἀπὸ μόνος του τὸ πᾶν· γιατὶ σ' αὐτὸν μὲν ὑπάρχει μόνο ἡ ἐνασχόληση μὲ τὰ πράγματα, ἐνῶ σ' ὅποιον πεισθεῖ σωστὰ προσυπάρχει καὶ ἡ πράξη.

Βλ. ἐπίσης Θεμιστ. *Λόγ.* 8 σελ. 108c-d (πβ. *Λόγ.* 13 σελ. 171d)· Πρόκλ. Σχόλ. εἰς Ἡσ. *Ἔργ.* 291 (πιθανῶς ἀπὸ τὸν Πλούταρχο)· Ἰουλιαν. *Λόγ.* 8 σελ. 245a· Σουίδ. σ.λ. *τοῖς ὀρθῶς* (τ 1136). Πβ. Εὐστ. στὸ Β 360. (Βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.)

[Οἱ δύο αὐτοὶ στ. τοῦ Ἡσιόδου (*Ἔργ.* 293 καὶ 295, μὲ τὸν στ. 294 *φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνων* συχνὰ παραλειπόμενο) παρατίθενται ἢ/καὶ σχολιάζονται ἀπὸ πολλοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς (βλ. σημ. West σ.στ.), μὲ γραφὲς κωδίκων καὶ ἐκδόσεων διάφορες: (κυρίως) *κεῖνος* ἀλλὰ καὶ *οὗτος*, *αὐτὸς* ἢ *αὐτῶι* ἢ *αὐτῶι*, *νοήσηι* ἢ *νοήσει*. Βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

10a. ΣΩΠΑΤΡΟΣ

T1

Athen. (*Epit.*) 2, 71a-b

Σώπατρος ὁ Πάφιος, γεγονὼς τοῖς χρόνοις κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου, ἐπιβιοὺς δὲ καὶ ἕως τοῦ δευτέρου τῆς
3 *Αἰγύπτου βασιλέως, ὡς αὐτὸς ἐμφανίζει ἔν τινι τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.*

[T1 et F1-23: vid. Athen. (A) edd. Kaibel (: Kaib.[1]), Gulick (: Gul.), et Olson partim (1, 1a-7, 330c), et Peppink (P[epp]., *Epit.*: (CE); Kaibel *CGF*[2] I.1 (Kaib.[2], Kaib. = Kaib.[1] + Kaib.[2]), Olivieri *FCGM* II (: Oliv.), Kassel – Austin *PCG* I (: K. – A.): Sopatri frr. 1-25.]

T2a-b

Suid. s.v. *Σώπατρος* (847-848)

a. *Σώπατρος, κωμικός· τῶν δραμάτων αὐτοῦ ἐστιν Ἱππόλυτος, Φυσιολόγος, Σίλφαι, Κνιδία, Νεκυῖα,*
3 *Πύλαι, Ὀρέστης, Φακῇ, ὡς Ἀθήναιος ἐν Δειπνοσοφισταῖς.*

b. *Σώπατρος, παρωιδός· τούτου ἐστὶ δρᾶμα Βακχίς,*
2 *ὡς Ἀθήναιος ἐν Δειπνοσοφισταῖς.*

Vid. et infra F1 sqq. et 10b F1 (cum adnot.).

[Vid. Suid. ed. Adler et Sopatri T5 Kassel – Austin, cum siglis] **a.** 1-4 *τῶν – Δειπνοσοφισταῖς* om. F 2 *Σίλφαι* Hemsterhuis (ex Athenaeo 3, 101b, vid. infra F17): *Σιλφία ἢ* codd., it. Adler K. – A. (fort. recte; num *Σίλφια, τὰ*?) **b.** 1 *ἐστὶ* GM: *δ' ἐστὶ* V 1-2 om. A ‖ *τούτου – Δειπνοσοφισταῖς* om. F.

10. ΣΩΠΑΤΡΟΣ

T1
Ἀθήν. (*Επιτ.*) 2, 71a-b
Ὁ Σώπατρος ἀπὸ τὴν Πάφο, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ γιοῦ τοῦ Φιλίππου, καὶ ἐπέζησε μέχρι καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ δευτέρου βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅπως ὁ ἴδιος φανερώνει σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ἔργα του.

[Βλ. καὶ κατωτ. F21 μὲ τὰ προηγούμενα τῶν ἐδῶ. Γιὰ τὸν Σώπατρο τὸν Πάφιο καὶ τὸ ἔργο του βλ. ἀνωτ. σσ. 184-92, μὲ ἀναλυτικὴ συζήτηση τῶν σχετικῶν προβλημάτων καὶ βιβλιογραφία (Βιβλιογραφία: καὶ Gulick σσ. xix κἑ.). Συσχετικὸς πίνακας ἀποσπ.: στὸ τέλος τοῦ τόμου.]

T2a-b
Σουίδ. σ.λ. *Σώπατρος* (847-848)
a. Σώπατρος, κωμικός· στὰ δραματικά του ἔργα συγκαταλέγονται τὰ *Ἱππόλυτος*, *Φυσιολόγος*, *Σίλφαι*, *Κνιδία*, *Νέκυια*, *Πύλαι*, *Ὀρέστης*, *Φακῆ*, ὅπως (ἀναφέρει) ὁ Ἀθήναιος στοὺς *Δειπνοσοφιστές*.

b. Σώπατρος, παρωδός· τούτου δραματικὸ ἔργο εἶναι τὸ *Βακχίς*, ὅπως (ἀναφέρει) ὁ Ἀθήναιος στοὺς *Δειπνοσοφιστές*.

Βλ. ἐπίσης κατωτ. F1 κἑ., καὶ 10b F1 (μὲ τὶς σχετικὲς σημ.).

[Ὁ Σώπατρος ὀνομάζεται στὴ *Σοῦδα κωμικὸς* καὶ *παρωιδός*, ἀλλοῦ καὶ *φλυακογράφος*. Δὲν ἀπαριθμοῦνται ἐδῶ ὅλα τὰ ἔργα του. Ἡ χειρόγραφη παράδοση δίνει τίτλο ἔργου *Σιλφία ἢ Κνιδία* (υἱοθετούμενο στὴν ἔκδ. Adler, ὀρθῶς ἴσως)· ὁ Hemsterhuis διόρθωσε τὸ *Σιλφία ἢ* σὲ *Σίλφαι*, παραβάλλοντας πρὸς τὸ κατωτ. F17· ἴσως, ὅμως, *Σίλφια* (πληθ. οὐδ.): βλ. κατωτ. σημ. στὸ F17.]

ΒΑΚΧΙΣ, ΒΑΚΧΙΔΟΣ ΜΝΗΣΤΗΡΕΣ, ΒΑΚΧΙΔΟΣ ΓΑΜΟΣ

F1

Athen. 4, 158d

Ἐπὶ τούτοις γελάσαντος πάνυ ἔκλαμπρον τοῦ Πλουτάρχου οὐκ ἐνέγκας ὁ κύων (sc. *Κύνουλκος*) *παροραθεῖσαν τὴν περὶ τῆς φακῆς πολυμάθειαν. Ἀλλ' ὑμεῖς γε, ἔφη, οἱ ἀπὸ τῆς καλῆς Ἀλεξανδρείας, ὦ Πλούταρχε, σύντροφοί ἐστε τῶι φακίνωι*
5 *βρώματι καὶ πᾶσα ὑμῶν ἡ πόλις πλήρης ἐστὶ φακίνων· ὧν καὶ Σώπατρος ὁ Φάκιος παρωιδὸς μέμνηται ἐν δράματι Βακχίδι λέγων οὕτως·*

(v. 1) *Οὐκ ἂν δυναίμην εἰσορῶν χαλκήλατον*
μέγαν κολοσσὸν φάκινον ἄρτον ἐσθίειν.

Vid. etiam Athen. *Epit.* 158d (II.1 51 P.) *Σώπατρος δέ φησι· Οὐκ ἂν δυναίμην – ἐσθίειν.*

5 *ἄρτων* post *φακίνων* add. Meineke (cf. infra v. 2 *φάκινον ἄρτον*; sed vid. supra 4-5 *φακίνωι βρώματι*) 6 "Φάκιος iocose pro Πάφιος" Casaubon (vid. et Gulick) 7 *Βακχίδι* Cas., it. edd.: *βακίδηι* A.

F2

Athen. 4, 176a

Σώπατρος Βακχίδι·
2 (v. 1) *Καὶ τὸ μόναυλον μέλος ἤχησε.*

F3

Athen. 4, 160a-b

Διαφόρων γὰρ οὐσῶν καὶ τῶν ἐκ Τέω μαζῶν ὡς καὶ τῶν ἐξ Ἐρετρίας (ὡς Σώπατρος ἐν Βακχίδος μνηστῆρσι· φησὶ γάρ·
(v. 1) *Ἐρέτριαν ὡρμήθημεν εἰς λευκάλφιτον)*
5 *καὶ τῶν Λυδίων καρυκκῶν προκρίνει ἀμφοτέρων ὁ Τίμων τὸν κόγχον.*

ΒΑΚΧΙΣ, ΒΑΚΧΙΔΟΣ ΜΝΗΣΤΗΡΕΣ, ΒΑΚΧΙΔΟΣ ΓΑΜΟΣ

F1

᾽Αθήν. 4, 158d

Καθὼς γέλασε μ᾽ αὐτὰ πολὺ ἠχηρὰ ὁ Πλούταρχος, δὲν ἄντεξε ὁ Κυνικός (δηλ. ὁ Κύνουλκος) ποὺ παραβλέφθηκε ἡ πολυμάθειά του γιὰ τὴ φακῆ κι εἶπε: ᾽Αλλ᾽ ἐσεῖς βέβαια ἀπὸ τὴν ὄμορφη ᾽Αλεξάνδρεια, Πλούταρχε, ἀνατραφήκατε ὅλοι μαζὶ μὲ φάκινη τροφὴ καὶ ὁλόκληρη ἡ πόλη σας εἶναι γεμάτη μὲ φάκινα τρόφιμα. Αὐτὰ μνημονεύει καὶ ὁ Σώπατρος ὁ Φάκιος παρωδὸς στὸ δράμα *Βακχὶς* λέγοντας τὰ ἑξῆς:

(στ. 1) Δὲν θὰ μποροῦσα τὸν χαλκήλατο ἀτενίζοντας
μεγάλο κολοσσὸ φάκινο ἄρτο νὰ τρώω.

Βλ. ἐπίσης ᾽Αθήν. *᾽Επιτ.* 158d (II.1 51 P.) Ὁ δὲ Σώπατρος λέει: «Δὲν θὰ μποροῦσα – νὰ τρώω.»



[Εικ. 68] Ζυμωμα Ψωμιου
(πιθανῶς ἀπὸ τὸ *Κούριον* [᾽Επισκοπή], Κυπρο-αρχαϊκῆς περιόδου. *AnAC* 260)

F2

᾽Αθήν. 4, 176a

Ὁ Σώπατρος στὴ *Βακχίδα*:

(στ. 1) Καὶ τοῦ μονοῦ αὐλοῦ ἀντήχησε τὸ μέλος.

F3

᾽Αθήν. 4, 160a-b

Γιατί, μολονότι ξεχωρίζουν τὰ κρίθινα ψωμιὰ τῆς Τέω, ὅπως κι αὐτὰ τῆς ᾽Ερέτριας (καθὼς δείχνει ὁ Σώπατρος στὸ ἔργο του *Βακχίδος μνηστῆρες*· γιατὶ λέει:

(στ. 1) Γιὰ τὴν ᾽Ερέτρια κινήσαμε μὲ τὰ λευκὰ κριθόψωμα)

καὶ οἱ καρύκες οἱ Λυδικές, ὁ Τίμων προτιμᾶ κι ἀπὸ τὶς δυὸ τὸν πηκτὸ ζωμὸ ἀπὸ ὄσπρια.

Vid. etiam Athen. *Epit.* 160a-b (II.1 52 P.) *Σώπατρος τὴν Ἐρέτριαν λευκάλφιτόν φησι. διάφοροι γὰρ αἱ ἐκ ταύτης μάζαι ὡς καὶ ἐκ τῆς Τέω*; hinc Eust. in Hom. B 536 *Σώπατρος ἱστορεῖται λευκάλφιτον λέγειν τὴν Ἐρέτριαν, ἐπεὶ διάφοροι αἱ ἐκ ταύτης μᾶζαι, ὡς καὶ αἱ τῆς Τέω.*

4 (v. 1) *Ἐρέτριαν* et *εἰς λευκάλφιτον* CE: *ἐρέτρειαν* et *εισελευκάλφιτον* A

F4

Athen. 14, 644c

Ὅτι δὲ καὶ οἱ Σάμιοι διαφέροντές εἰσι πλακοῦντες Σώπατρος ὁ φλυακογράφος φησὶν ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν·

3 (v. 1) *Πλακουντοποιὸν ὠνομασμένην Σάμον.*

Vid. etiam Athen. *Epit.* 644c (II.2 139 P.) *Σώπατρος δὲ καὶ τὴν Σάμον πλακουντοποιὸν καλεῖ.*

F5

Athen. 14, 656f

Δελφάκων δὲ σιτευτῶν (sc. *μνημονεύει*) *ὁ φλυακογράφος Σώπατρος ἐν Βακχίδος γάμωι οὕτως·*

3 (v. 1) *εἴ που κλίβανος ἦν, πολὺ δέλφαξ σιτευτὸς ἔγρυξεν.*

Vid. et Athen. *Epit.* 656f (II.2 144 P.) *Σιτιστῶν ὀρνίθων καὶ δελφάκων πολλοὶ μέμνηνται. Σώπατρος· Εἴ που – ἔγρυξεν.*

1 *δὲ* Schweighäuser: *τε* A ‖ *καὶ δελφάκων* (pro *δελφάκων δὲ*) E 3 (v. 1) *πολὺ δέλφαξ* Casaubon: *πολυδέλφαξ* ACE ‖ *ἔγρυξεν* (vel *ἔγρυξε*) Schweighäuser; cf. Plat. *Euthyd.* 301a *ἡγούμην δίκαια πεπονθέναι ὅτι ἔγρυξα*, al. sim. (vid. et Oliv. ad loc.: Aristoph. *Thesm.* 1095 *ἔτι γὰρ γρύζεις;* et *Vesp.* 741 *σιγᾶι κοὐδὲν γρύζει*): *ἔτρυξεν* ACE; *ἔτριξεν* Gigante (coll. Eur. fr. 132 [Kannicht] *προστρόπαιον τῆς πόλεως κάεσθαι τετριγότα*; cf. Soph. fr. 15a [Radt] *ἔτρυξε*, Herodot. 3.110 *τέτριγε δεινόν*, al. sim.); vid. et *ZPE* 128 (1999) 30.

Βλ. ἐπίσης Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 160a-b (II.1 52 P.) *ὁ Σώπατρος* ἀποκαλεῖ τὴν Ἐρέτρια *λευκάλφιτον* (μὲ λευκὰ κριθόψωμα). Γιατὶ ξεχωρίζουν τὰ κρίθινα ψωμιὰ ποὺ προέρχονται ἀπ' αὐτὴν καὶ ἀπὸ τὴν Τέω. Ἐντεῦθεν: Εὐστ. στὸ Β 536 Ὁ Σώπατρος ἀναφέρεται ὅτι ἔλεγε τὴν Ἐρέτρια *λευκάλφιτον*, ἐπειδὴ ξεχώριζαν τὰ κρίθινα ψωμιὰ ποὺ προέρχονταν ἀπ' αὐτήν, ὅπως καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν Τέω.

F4

Ἀθήν. 14, 644c

Ὅτι καὶ οἱ Σαμιώτικες πίττες ξεχωρίζουν ἀναφέρει ὁ Σώπατρος ὁ φλυακογράφος στὸ ἔργο *Βακχίδος μνηστῆρες*:

(στ. 1) Τὴ Σάμο ποὺ πλακουντοποιὸ τὴν ἔχουν ὀνομάσει.

Βλ. ἐπίσης Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 644c (II.2 139 P.) ὁ δὲ Σώπατρος καὶ τὴ Σάμο ἀποκαλεῖ πλακουντοποιό.

F5

Ἀθήν. 14, 656f

Γουρούνια σιτευτὰ (μνημονεύει) ὁ φλυακογράφος Σώπατρος στὸ ἔργο του *Βακχίδος γάμος* ὡς ἑξῆς:

(στ. 1) Ἂν φοῦρνος κάπου βρίσκονταν, τὸ σιτευτὸ γουρούνι
θά 'σκουζε πολύ.

Βλ. καὶ Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 656f (II.2 144 P.) Σιτευτῶν πτηνῶν καὶ γουρουνιῶν πολλοὶ κάνουν μνεία. Σώπατρος: «Ἂν – θά 'σκουζε πολύ.»



ΓΑΛΑΤΑΙ

F6

Athen. 4, 160e-f

Ἐξῆς ἁρπάσας τὸν λόγον ὁ Μάγνος, Ὁ μὲν πάντα ἄριστος, ἔφη, Λαρήνσιος ὀξέως καὶ καλῶς ἀπήντησε τῶι γάστριδι κυνὶ περὶ τοῦ κόγχου. ἐγὼ δὲ κατὰ τοὺς τοῦ Παφίου Σωπάτρου Γαλάτας (sc. *ἐρῶ*)·

(v. 1) *Παρ' οἷς ἔθος ἐστίν, ἡνίκ' ἂν προτέρημά τι*
ἐν τοῖς πολέμοις λάβωσι, θύειν τοῖς θεοῖς
τοὺς αἰχμαλώτους· ⟨τοὺς⟩ Γαλάτας μιμούμενος
κἀγὼ κατακαύσειν ηὐξάμην τοῖς δαίμοσι
(v. 5) *διαλεκτικοὺς τρεῖς τῶν παρεγγεγραμμένων.*
καὶ μὴ⟨ν⟩ φιλοσοφεῖν φιλολογεῖν τ' ἀκηκοὼς
ὑμᾶς ἐπιμελῶς καρτερεῖν θ' αἱρουμένους
τὴν πεῖραν ὑμῖν λήψομαι τῶν δογμάτων,
πρῶτον καπνίζων· εἶτ', ἐὰν ὀπτωμένων
(v. 10) *{ε}ἴδω τιν' ὑμῶν συσπάσαντα τὸ σκέλος,*
Ζηνωνικῶι πραθήσεθ' οὗτος κυρίωι
ἐπ' ἐξαγωγῆι, τὴν φρόνησιν ἀγνοῶν.

De vv. 5 sqq. vid. et Athen. *Epit.* 160e-f (II.1 52 P.) *Ὅτι Γαλάταις ἔθος, ἡνίκ' ἂν* (…) *τοὺς αἰχμαλώτους. εἰ αὐτάρκειαν ἀσπάζηι, φιλόσοφε, τί οὐ τοὺς Πυθαγορικοὺς ζηλοῖς* (etc.).

7 (v. 3) *τοὺς* suppl. Porson ‖ *μιμουμένοις* Nauck 10 (v. 6) *μὴν* et *φιλολογεῖν* Musurus: *μὴ* et *φιλολόγων* A 11 (v. 7) *τε* pro *θ'* A 12 (v. 8) *ὑμῖν* Jacobs ap. Schweighäuser: *ὑγιῆ* A; *εὐθύ* Sommerbrodt coll. fr. 691 N. *τὴν πεῖραν εὐθὺς λάμβαν' εἰ κρείσσων ἔσηι* 13 (v. 9) *πρῶτον* Wyttenbach (teste Pepp.); *πρόσθεν* Nauck: *προ$^{\theta}$στον* A; †*προσθ τον*† scr. Olson 14 (v. 10) *ἴδω* Porson: *εἴδω* A 15 (v. 11) *πραθήσεθ'* Casaubon: *παραθήσεθ'* A.

ΕΥΒΟΥΛΟΘΕΟΜΒΡΟΤΟΣ

F7

Athen. 3, 85f-86a

Τὰ παιδάρια δέ, ἡνίκ' ἂν εἰς τὸ στόμα (sc. *τὰς λεπάδας*) *λάβωσιν, αὐλεῖν ἐν ταύταις καὶ παίζειν* (sc. *Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικός φησιν*), *καθάπερ καὶ παρ' ἡμῖν τὰ σπερμολόγα τῶν παιδαρίων ταῖς καλουμέναις τελλίναις, ὡς καὶ Σώπατρός φη-*

ΓΑΛΑΤΑΙ

F6

᾽Αθήν. 4, 160e-f

Στὴ συνέχεια πῆρε τὸ λόγο ὁ Μάγνος κι εἶπε: ὁ σ᾽ ὅλα ἄριστος Λαρήνσιος ἀπάντησε ἔξυπνα κι ὄμορφα σ᾽ αὐτὸ τὸ λαίμαργο σκυλί γιὰ τὸ φάκινο ψωμί. Ἐγὼ ὅμως κατὰ τοὺς *Γαλάτες τοῦ Σώπατρου ἀπὸ τὴν Πάφο* (θὰ πῶ):

(στ. 1) Ποὺ συνήθειά τους ἔχουν, ὅταν κάποια νίκη
στοὺς πολέμους κατακτήσουν, στοὺς θεοὺς νὰ θυσιάζουν
τοὺς αἰχμαλώτους· τοὺς Γαλάτες ἀκλουθώντας
καὶ ἐγὼ νὰ κατακαύσω στοὺς θεοὺς εὐχήθηκα
(στ. 5) ἀπ᾽ τοὺς παραγραμμένους διαλεκτικούς μας τρεῖς.
ἔχοντας ἀκούσει, ἔτσι, πὼς ἐσεῖς νὰ φιλοσοφεῖτε
καὶ νὰ φιλολογεῖτε ἐπιλέγετε καὶ γενναῖα νὰ ὑπομένετε,
τὶς πεποιθήσεις τὶς δικές σας θὰ ἐλέγξω,
φωτιὰ βάζοντας πρῶτα· κι ἔπειτα, σὰν ψήνεστε,
(στ. 10) ἂν κάποιο σας τὰ σκέλη νὰ μαζεύει πιάσω,
σ᾽ ἕνα Ζηνωνικὸ ἀφέντη σκλάβο θὰ τὸν δώσω
γιὰ ἐξαγωγή, τὴ φρόνηση ἀγνοώντας.

Γιὰ τοὺς στ. 5 κἑ. βλ. καὶ ᾽Αθήν. *᾽Επιτ.* 160e-f (II.1 52 P.) ῞Οτι οἱ Γαλάτες συνήθειά τους ἔχουν ὅταν (…) τοὺς αἰχμαλώτους. ῞Αν ἐπιλέγεις τὴν αὐτάρκεια, φιλόσοφε, γιατί δὲν προσπαθεῖς μὲ ζῆλο νὰ μιμηθεῖς τοὺς Πυθαγορικούς (κ.λπ.).

[Οἱ Porson, Musurus, Casaubon, Jacobs, Kaibel, Nauck (βλ. R. Kassel, *ZPE* 128 [1999] 30) συμπλήρωσαν καὶ διόρθωσαν ἱκανοποιητικὰ τὸ κείμενο τῆς χειρόγραφης παράδοσης. Τὰ ἑρμηνευτικὰ προβλήματα ὅμως εἶναι πολλά. Βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

ΕΥΒΟΥΛΟΘΕΟΜΒΡΟΤΟΣ

F7

᾽Αθήν. 3, 85f-86a

Τὰ παιδάκια, ὅταν στὸ στόμα βάζουν (τὶς πεταλίδες), (λέει ὁ ᾽Αριστοφάνης ὁ γραμματικὸς ὅτι) φυσοῦν σ᾽ αὐτὲς σὰν στὶς φλογέρες καὶ παίζουν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σ᾽ ἐμᾶς τὰ γυρολόγα παιδάκια στὶς λεγόμενες «τελλίνες» (τὰ ξιφύδρια), ὅπως καὶ ὁ Σώπατρος ὁ

5 *σιν ὁ φλυακογράφος ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι δράματι Εὐβουλοθεομβρότωι·*
(v. 1) *Ἀλλ' ἴσχε· τελλίνης γὰρ ἐξαίφνης μέγας*
ἀκοὰς μελωιδὸς ἦχος εἰς ἐμὰς ἔβη.

Vid. et Athen. *Epit.* 85f (II.1 10 P.) *Τὰς λεπάδας, φησί, τὰ παιδάρια, ἡνίκ' ἂν εἰς τὸ στόμα λάβωσιν, αὐλεῖ ἐν ταύταις καὶ παίζει, καθάπερ καὶ τὰ σπερμόλογα παιδία ταῖς καλουμέναις τελλίναις, ὡς Σώπατρος ὁ φλυακογράφος· Ἀλλ' ἴσχε – ἔβη*. Cf. Eust. in Hom. Ψ 176.

5 *φλοιακογράφος* ACE 7 (v. 1) *μέγας* CE ("fort. recte" adnot. Kaib.[1], scr. Kaib.[2] et Oliv.); *μεστὰς* superscr. E: *μέ τις* A (it. plur.).

ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ

F8

Athen. 3, 101a

Σώπατρος δ' ἐν μὲν Ἱππολύτωι φησίν·
(v. 1) *Ἀλλ' οἷα μήτρα καλλίκαρπος ἐκβολὰς*
δίεφθα λευκανθεῖσα τυροῦται δέμας.
4 *ἐν δὲ Φυσιολόγωι …* (infra F20). *ἐν δὲ Σίλφαις …* (F17).

Vid. etiam Athen. *Epit.* 101a (II.1 19 P.) *ὅτι μήτρας ἐκβολάδος Σώπατρος μέμνηται· οἷα – δέμας.*

2 (v. 1) *ἀλλ'* om. CE ‖ *καλλίκαρπος* A: *καλλιπάρηιος* Kaib.[2] (coll. Hipparch. vv. 1-2 ab Athen. l.c. adlatis *ἀλλὰ λοπάς μ' εὔφραιν' ἣ μήτρης καλὰ πρόσωπα | ἐκβολάδος*) 3 (v. 2) *δι' ἔφθὰ* Desrousseaux ‖ *λευκανθεῖσα* Musurus; *λευκανθίσα* A: *λευκανθίζουσα* CE; *εὖ καυθεῖσα* coni. Casaubon ‖ *τυροῦται* Casaubon: *τυροῦ τε* codd.

ΚΝΙΔΙΑ

F9

Athen. 3, 109e

⟨*Ἀ*⟩*ταβυρίτην* (sc. *μνημονεύει*) *Σώπατρος ἐν Κνιδίαι·*
2 (v. 1) ⟨*Ἀ*⟩*ταβυρίτης δ' ἄρτος ἦν πλησίγναθος.*

φ λ υ α κ ο γ ρ ά φ ο ς λέει στὸ δραματικὸ ἔργο του ποὺ ἐπιγράφεται *Ε ὐ β ο υ λ ο θ ε ό μ β ρ ο τ ο ς*:

(στ. 1) Μὰ σταμάτα· γιατὶ μεγάλος ξαφνικὰ μιᾶς «τελλίνης»
μελωδικὸς στ᾽ αὐτιά μου ἦχος ἔφτασε.

Βλ. καὶ ᾽Αθήν. *᾽Επιτ.* 85f (II.1 10 P.) Τὶς πεταλίδες, λέει, τὰ παιδάκια, ὅταν τὶς βάλουν στὸ στόμα, φυσοῦν σ᾽ αὐτὲς σὰν στὶς φλογέρες καὶ παίζουν, ὅπως ἀκριβῶς τὰ γυρολόγα παιδιὰ στὶς λεγόμενες «τελλίνες», ὅπως (λέει) ὁ Σώπατρος: «Μὰ σταμάτα – ἦχος ἔφτασε.» Πβ. Εὐστ. στὸ Ψ 176.

[Περὶ *τελλίνης* (καὶ *λεπάδων*) καὶ περὶ τῆς γραφῆς *μέγας* (ποὺ φαίνεται προτιμότερη) βλ. κατωτ. σημ. σ.λλ. (μὲ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία.]

ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ

F8

᾽Αθήν. 3, 101a

῾Ο Σ ώ π α τ ρ ο ς στὸν *῾Ι π π ό λ υ τ ο* λέει (γιὰ τὴ μήτρα ποὺ καλεῖται *ἐκβολάς*):

(στ. 1) Μὰ πόσο ἡ μήτρα ἡ καρπερὴ ἐντράδα
καλοβρασμένη καὶ ὁλόασπρη τσιτώνει τὸ κορμί.

Καὶ στὸν *Φ υ σ ι ο λ ό γ ο …* (κατωτ. ἀπόσπ. 20). Καὶ στὶς *Σ ί λ φ ε ς …* (ἀπόσπ. 17).

Βλ. ἐπίσης ᾽Αθήν. *᾽Επιτ.* 101a (II.1 19 P.) ὅτι μνεία τῆς *ἐκβολάδος* μήτρας κάνει ὁ Σώπατρος: πόσο – τὸ κορμί.

[Τὰ ἐδῶ ἐμφανιζόμενα ἑρμηνευτικὰ προβλήματα εἶναι πολλὰ καὶ δυσεπίλυτα. Βλ. κατωτ. σημ. σ.λλ. *μήτρα* (…) *ἐκβολὰς*, *καλλίκαρπος*, *δίεφθα*, *λευκανθεῖσα*, *τυροῦται δέμας*.]

ΚΝΙΔΙΑ

F9

᾽Αθήν. 3, 109e

Τὸ ᾽Αταβυρίτικο ψωμὶ (μνημονεύει) ὁ Σ ώ π α τ ρ ο ς στὴν *Κ ν ι δ ί α*:

(στ. 1) ῾Υπῆρχε κι ᾽Αταβυρίτικο ψωμὶ ὁλόφουσκο κι ἀφράτο.

Vid. etiam Athen. *Epit.* 109e (II.1 23 P.) *Σώπατρος δὲ ⟨Ἀ⟩ταβυρίτην τινά φησι ἄρτον πλησίγναθον. ἔστι δὲ μέγας ἄρτος*. Cf. Eust. in Hom. A 479 *πλησίστιος, οὗ πρὸς ὁμοιότητα εἴρηκέ τις καὶ ἄρτον πλησίγναθον, ὥσπερ αὖ πάλιν πρὸς τοῦτο εἴρηται ὁ φυσίγναθος.*

1 *Ἀταβυρίτην* Meineke, prob. Kaib.[1], adnotans "*ἀταβυρίτην* accusativus pendet ab *ἐκτίθεται* (p. 250 v. 9 [= 109b]), ut sint haec omnia Tryphonis": *ταβυρίτην* ACE 2 (v. 1) *Ἀταβυρίτης* Meineke: *ταβυρίτην* ACE.

ΜΥΣΤΑΚΟΥ ΘΗΤΙΟΝ

F10a-b

Athen. 3, 119a-b

a. *Καὶ ὁ Πλούταρχος, Ὁ μὲν ἡμίνηρος, ἔφη, τί διαφέρει τοῦ προκαταλελεγμένου ἡμιταρίχου, ⟨οὗ⟩ ὁ καλὸς ὑμῶν Ἀρχέ-*
3 *στρατος μέμνηται; ἀλλ' ὅμως ὠνόμασεν ἡμίνηρον ὁ Πάφιος Σώπατρος ἐν Μυστάκου θητίωι οὕτως·*
(v. 1) *Ἐδέξατ' ἀντακαῖον, ὃν τρέφει μέγας*
Ἴστρος Σκύθαισιν ἡμίνηρον ἡδονήν.

b. *Καὶ τὸν Μενδήσιον οὕτως ὁ αὐτὸς καταλέγει·*
(v. 1) *Μενδήσιός θ' ὡραῖος ἀκρόπαστος εὖ*
3 *ξανθαῖσιν ὀπτὸς κέφαλος ἀκτῖσιν πυρός.*
ταῦτα δὲ τὰ βρώματα ὅτι πολλῶι ἡδίω ἐστὶ τῶν παρὰ σοὶ περισπουδάστων κόττα καὶ λέπιδι, οἱ πειραθέντες ἴσασι.

Vid. etiam Athen. *Epit.* 119a (II.1 27 P.) **(a.)** *Σώπατρος· Ἀντακαῖον – Ἴστρος*, et **(b.)** *Σώπατρος· Μενδήσιος ὡραῖος – πυρός.*

a. 2 *οὗ* suppl. Casaubon **b.** 2-3 (F10b vv. 1-2) *εὖ ξανθαῖσιν* Musurus: *εὐξανθεσιν* A, *-έσιν* CE; *ἐν ξανθαῖσιν* dubit. prop. Kaib. 5 *κόττανα* dubit. prop. Kaib. coll. 9, 385a *κόττανα καὶ λέπιδιν* (acc.), fort. recte.

F11

Athen. 4, 175c-d

Καὶ ἐν Μυστάκου δὲ θητίωι (sc. *Σώπατρος ὁ παρωιδὸς περὶ τοῦ ὀργάνου τοῦ καλουμένου νάβλα*, vid. infra F15) *φησί·*

Βλ. ἐπίσης Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 109e (II.1 23 P.) Ὁ δὲ Σώπατρος μιλᾶ γιὰ κάποιο Ἀταβυρίτικο ψωμὶ ὁλόφουσκο κι ἀφράτο. Εἶναι δὲ (αὐτὸ) μεγάλο ψωμί. Πβ. Εὐστ. στὸ Α 479 *πλησίστιος*, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἔχει μιλήσει κάποιος γιὰ *ἄρτον πλησίγναθον*, ὅπως ἀκριβῶς πάλι σύμφωνα μ' αὐτὸ ἔχει εἰπωθεῖ *ὁ φυσίγναθος*.

[Οἱ κώδ. ἔχουν τὴ γραφὴ *Ταβυρίτην* στὸ κείμενο τοῦ Ἀθήναιου καὶ τοῦ Σώπατρου· ὁ Meineke ἔκανε τὸ βασικὸ βῆμα γιὰ τὴν ἀποκατάστασή του.]

ΜΥΣΤΑΚΟΥ ΘΗΤΙΟΝ

F10a-b

Ἀθήν. 3, 119a-b

a. Καὶ ὁ Πλούταρχος, Ὁ *ἡμίνηρος* (μισοαλατισμένος), εἶπε, σὲ τί διαφέρει ἀπὸ τὸν προαναφερμένο *ἡμιτάριχον* (μισοταριχευμένο), ποὺ ἔχει μνημονεύσει ὁ καλός σας Ἀρχέστρατος; Ἀλλ' ὅμως τὸν ὀνόμασε *ἡμίνηρον* ὁ Πάφιος Σώπατρος στὸ *Μυστάκου θητίον* ὡς ἑξῆς:

(στ. 1) Ἐπῆρε μιὰν μουρούνα, ποὺ τρέφει ὁ μέγας
Δούναβης μισοαλατισμένη γιὰ τοὺς Σκύθες ἡδονή.

b. Καὶ τὸν Μενδήσιο (κέφαλο) ἔτσι ὁ ἴδιος περιγράφει:

(στ. 1) Κι ἀπὸ τὴ Μένδη ὡραῖος φρεσκοαλατισμένος καλὰ
μὲς στὶς ξανθὲς τῆς φλόγας τὶς ἀχτίνες ψημένος κέφαλος.

Ὅτι αὐτὰ τὰ ἐδέσματα εἶναι πολὺ πιὸ νόστιμα ἀπὸ τὰ τόσο περιζήτητα στὴ χώρα σου κόττανα καὶ λεπίδια, ὅσοι τὰ δοκίμασαν ξέρουν.

Βλ. ἐπίσης Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 119a (II.1 27 P.) (**a.**) Σώπατρος: «Μιὰν μουρούνα – Δούναβης», καὶ (**b.**) Σώπατρος: «Ἀπὸ τὴ Μένδη – κέφαλος.»

[Οἱ Musurus καὶ Casaubon ἀποκατέστησαν ἱκανοποιητικὰ τὸ κείμενο, τὶς δὲ διορθώσεις τους υἱοθέτησαν οἱ Kaibel καὶ Gulick. Βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

F11

Ἀθήν. 4, 175c-d

Καὶ στὸ *Μυστάκου θητίον* (ἔργο του ὁ Σώπατρος ὁ παρωδὸς γιὰ τὸ ὄργανο ποὺ καλεῖται νάβλας, βλ. κατωτ. F15) λέει:

(v. 1) *Νάβλας ἐν ἄρθροις γραμμάτων οὐκ εὐμελής,*
ὦι λωτὸς ἐν πλευροῖσιν ἄψυχος, παγεὶς
ἔμπνουν ἀνίει μοῦσαν. ἐγρέσθω δέ τις
τὸν ἡδονῆς μελωιδὸν εὐάζων χορόν.

Vid. etiam Athen. *Epit.* 175c (II.1 58 P.) *Ὅτι ἐστὶν ὄργανον καλούμενον νάβλα, ὡς Σώπατρος· Νάβλα λαρυγγόφωνος ἐκκεχόρδωται.*

3 (v. 1) *γραμμάτων* A: *ῥαμμάτων* prop. Wilamowitz; alii alia 4 (v. 2) *ἄψυχος,* interpunximus (: *νάβλας ἐν ἄρθροις γραμμάτων οὐκ εὐμελής … παγεὶς ἔμπνουν ἀνίει μοῦσαν*) ‖ *παγεὶς* Casaubon: *παγὶς* A 5 (v. 3) *ἐγρέσθω δέ τις* scripsimus: *ἐγρετου δε τις* A (†*ἐγρέτου*† *δέ τις* scr. Olson); *ἔγρετ' οὐδέ τις* Schweighäuser; *ἐγρείου* (pro *ἐγείρου*) *δέ γ' εἰς* Xydas ‖ de Nauckii coniecturis (4-5: vv. 2-3) vid. R. Kassel, *ZPE* 128 (1999) 30 6 (v. 4) *τον ηδονῆς* A (*τὸν ἡδονῆς* edd.): *τὸν Ἀδώνιδος* dubit. prop. Kaib.[2]

F12

Athen. 4, 183b-c

Σώπατρος δ' ὁ παρωιδὸς ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι Μυστά⟨κου θητίωι⟩ δίχορδον εἶναί φησι τὴν πηκτίδα λέγων οὕτως·

(v. 1) *Πηκτὶς δὲ μούσηι γαυριῶσα βαρβάρωι*
δίχορδος εἰς σὴν χεῖρά πως κατεστάθη.

Vid. etiam Athen. *Epit.* 183b-c (II.1 62 P.) *Πηκτὶς δὲ δίχορδος κατὰ Σώπατρον.*

1-2 suppl. Wilamowitz 4 (v. 1) *μούσηι* Musurus (*μούσηι* vel *Μούσηι* edd.): *μούσης* A 5 (v. 2) *εἰς σὴν χεῖρα πῶς κατεστάθη;* Kaib.[2]

ΝΕΚΥΙΑ

F13

Athen. 4, 160b-c

Καὶ ὁ Σώπατρος δέ, οὗ τὰ νῦν μέμνησαι (supra F3)*, ἐν Νεκυίαι μνημονεύει οὕτως·*

(v. 1) *Ἴθακος Ὀδυσσεύς, τοὐπὶ τῆι φακῆι μύρον,*
πάρεστι· θάρσει, θυμέ.

(στ. 1) Νάβλας μὲ τὶς ἀρθρώσεις τῶν στοιχείων του ξεχάρβαλες,
ποὺ στὰ πλευρά του ὁ λωτὸς ἄψυχος ἦταν, σὰν φτιάχτηκε
τὴ μουσικὴ ὁλοζώντανη σκορπᾶ· κι ἂς σηκωθεῖ ὅποιος θέλει
ἡδονικὸ μελωδικὸ χορὸ εὐοῖ εὐὰν κραυγάζοντας νὰ σύρει.

Βλ. ἐπίσης Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 175c (II.1 58 P.) Ὅτι ὑπάρχει ἕνα ὄργανο καλούμενο νάβλας, ὅπως (ἀναφέρει) ὁ Σώπατρος: «Ἕνας νάβλας λαρυγγόφωνος ἔχει ξεκουρδιστεῖ.»

[Ἡ γραφὴ τῶν κωδ. στὸν α΄ στ. (*γραμμάτων*) καὶ στὸν δ΄ στ. (*τὸν ἡδονῆς*) εἶναι, νομίζουμε, ὀρθή. Στὸν β΄ στ. στίξαμε μὲ κόμμα μετὰ τὸ *ἄψυχος* (ἑρμηνεύοντας τὴν ἀναφ. πρότ. *ὦι … ἄψυχος* ὡς ἐπεξηγηματικὴ στὸ *νάβλας … οὐκ εὐμελής*). Στὸν γ΄ στ. γράψαμε *ἐγρέσθω* (: ἂς σηκωθεῖ, γ΄ ἑνικ. προστ. ἀορίστου β΄ *ἠγρόμην*, συχνοῦ ἤδη στὸν Ὅμηρο), γραφὴ μετρικὰ καὶ γραμματικὰ ἄψογη, ἑρμηνευτικὰ πλήρως ἱκανοποιητικὴ καὶ παλαιογραφικὰ εὐεξήγητη.]

F12

Ἀθήν. 4, 183b-c

Ὁ Σώπατρος ὁ παρωδὸς στὸ ἔργο του ποὺ ἐπιγράφεται *Μυστάκου θητίον* λέει πὼς ἡ πηκτίδα εἶναι δίχορδη, μὲ αὐτὰ τὰ λόγια:

(στ. 1) Ἡ πηκτίδα ποὺ γιὰ τὴ βάρβαρη τὴ μουσικὴ ἐπαιρόταν
ἡ δίχορδη κάπως βολεύτηκε στὰ χέρια τὰ δικά σου.

Βλ. ἐπίσης Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 183b-c (II.1 62 P.) Πηκτίδα δίχορδη κατὰ τὸν Σώπατρο.

[Τὸν τίτλο (στὸ κείμ. τοῦ Ἀθήν.) συμπλήρωσε ὁ Wilamowitz. Ὁ Kaibel (*CGF* σελ. 184) διαβάζει: *εἰς σὴν χεῖρα πῶς κατεστάθη;*]

ΝΕΚΥΙΑ

F13

Ἀθήν. 4, 160b-c

Καὶ ὁ Σώπατρος, ποὺ τώρα δὰ ἔχεις ἀναφέρει (ἀνωτ. F3), στὴ *Νέκυια* κάνει σχετικὴ μνεία, ὡς ἑξῆς:

(στ. 1) Ὁ Ἰθακήσιος Ὀδυσσέας, τὸ μύρο στὴ φακῆ,
ἐδῶ εἶναι· θάρρος, ψυχή μου.

Κλέαρχος δὲ ὁ ἀπὸ τοῦ περιπάτου ἐν τοῖς Περὶ παροιμιῶν (F83 Wehrli) *ὡς παροιμίαν ἀναγράφει τὸ ἐπὶ τῆι φακῆι μύρον.*

De vv. 5-6 vid. et Athen. *Epit.* 160c (II.1 52 P.) *Ἤδη δὲ καὶ εἰς παροιμίαν ἀναγράφεται τὸ ἐπὶ τῆι φακῆι μύρον.*

ΟΡΕΣΤΗΣ

F14

Athen. 6, 230e

Καὶ Σώπατρος δ' ὁ παρωιδὸς ἐν Ὀρέστηι (sc. *φησί*)·

(v. 1) *Σαπρὸν σίλουρον ἀργυροῦς πίναξ ἔχων.*

ΠΥΛΑΙ

F15

Athen. 4, 175b-c

Πόσωι δὲ κρεῖττον (…) *τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο ὄργανον* (sc. *γίγγρας ἐστὶ*) *τοῦ καλουμένου νάβλα, ὅν φησι Σώπατρος ὁ παρωιδὸς ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι δράματι Πύλαι Φοινίκων εἶναι καὶ τοῦτον εὕρημα· λέγει δ' οὕτως·*

(v. 1) *⟨Ἀλλ'⟩ οὔτε τοῦ Σιδων⟨ί⟩ου νάβλα ⟨βαρὺς⟩*
λαρυγγόφωνος ἐκκεχόρδωται τύπος.

Vid. etiam Athen. *Epit.* 175c (II.1 58 P.) *Ὅτι ἐστὶν ὄργανον καλούμενον νάβλα, ὡς Σώπατρος· Νάβλα λαρυγγόφωνος ἐκκεχόρδωται.*

5 (v. 1) *ἀλλ'* addidimus (metri gratia) ‖ *οὔτε τοῦ Σιδωνίου* Casaubon: *οὔτε τοῦ σιδωνου* A; om. CE ‖ *νάβλα* A: *νάυλα* E; "an *ναβλᾶ* ? (vid. ad Philem. fr. 45)" adnot. K. – A. ‖ *βαρὺς* post *νάβλα* add. Meineke 6 (v. 2) *τύπος* A; om. CE: *κτύπος* anon. ap. Casaubon (it. Olson).

F16

Athen. 14, 649a

ὁ δὲ φυλακογράφος Σώπατρος ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι Πύλαι δράματί φησιν·

Ὁ δὲ Κλέαρχος ὁ Περιπατητικὸς στὸ ἔργο του *Περὶ παροιμιῶν* ἀναγράφει τὴ φράση «τὸ μύρο στὴ φακῆ» ὡς παροιμία.

Γιὰ τοὺς στ. 5-6 βλ. καὶ Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 160c (II.1 52 P.) Ἤδη ἡ φράση «τὸ μύρο στὴ φακῆ» ἀναγράφεται καὶ σὰν παροιμία.

ΟΡΕΣΤΗΣ

F14
Ἀθήν. 6, 230e
Κι ὁ Σώπατρος ὁ παρωδὸς στὸν *Ὀρέστη* (λέει):
(στ. 1) Ἀσημένιο πιάτο πού ’χει μέσα σάπιο σίλουρο.

ΠΥΛΑΙ

F15
Ἀθήν. 4, 175b-c
Πόσο πολὺ ἀνώτερο (εἶναι) τὸ ὑδραυλικὸ ὄργανο γίγγρας ἀπὸ τὸν καλούμενο νάβλα, ποὺ ὁ Σώπατρος ὁ παρωδὸς στὸ δράμα του τὸ ὁποῖο ἐπιγράφεται *Πύλες* λέει ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι εὕρημα τῶν Φοινίκων· λέγει δὲ τὰ ἑξῆς:
(στ. 1) Ἀλλ’ οὔτε τοῦ Σιδώνιου νάβλα βαρὺς
ὁ λαρυγγόφωνος ἀπ’ τὶς χορδές του βγῆκε ἦχος.

Βλ. ἐπίσης Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 175c (II.1 58 P.) Ὅτι ὑπάρχει ἕνα ὄργανο καλούμενο νάβλας, ὅπως (ἀναφέρει) ὁ Σώπατρος: «Ἕνας νάβλας λαρυγγόφωνος ἔχει ξεκουρδιστεῖ.»

[Συμπληρώσαμε τὸν στ. μὲ τὸ *ἀλλ’* στὴν ἀρχὴ (ὥστε νὰ ἀποκαθίσταται ὁ ἰαμβικὸς ρυθμὸς) καὶ ἀποδεχθήκαμε τὸ *βαρὺς* τοῦ Meineke (ποὺ δίνει πλῆρες ἰαμβικὸ τρίμετρο). Κρατήσαμε ἐπίσης τὸ *τύπος* τοῦ κώδ. A, ὡς εὐερμήνευτο.]

F16
Ἀθήν. 14, 649a
Ὁ φλυακογράφος Σώπατρος στὸ δράμα ποὺ ἐπιγράφεται *Πύλες* λέει:

(v. 1) *Τίς δ' ἀναρίθμου μήκωνος εὖρε ⟨τὰς⟩ κοπὰς*
ἢ κνηκοπύρους ἡδονὰς τραγημάτων
5 *ἔμιξεν;*

3 (v. 1) *εὖρε ⟨τὰς⟩ κοπὰς* scripsimus (*τὰς* suppl. Schweighäuser): *εὖρε κοπτὰς* A (it. edd.: vid. infra ad loc.) 4 (v. 2) *κνηκοπύρους* A: *κνισσοπύρους* dubit. prop. Dalechamp, *κνηκοτύρους* Kaib. 5 (v. 3 [v. 2 cett.]) *ἔμιξεν* A, it. plur.: *ἔμειξεν* K. – A.

[ΕΙΚ. 88]
1. ΜΗΚΩΝ ΚΕΡΑΤΙΤΙΣ:
ΦΑΒΙΟΛΟΥΜ ΜΑΡΙΝΟΥΜ
2. ΜΗΚΩΝ ΑΦΡΩΔΗΣ
ἢ ΗΡΑΚΛ(Ε)ΙΑ
(*CNGr*[1] XCVI / XCVII)

ΣΙΛΦΑΙ

F17

Athen. 3, 101b

Ἐν δὲ Σίλφαις (sc. *Σώπατρος περὶ τῆς ἐκβολάδος μήτρας φησίν*, vid. supra F8)·

(v. 1) *Μήτρας ὑείας ἐφθὸν ὡς φάγοις τόμον,*
4 *δρωμεῖαν ὠθῶν πηγανῖτιν εἰς χολήν.*

1 num *Σιλφίοις*? 4 (v. 2) *τηγανίτην* prop. Xydas.

ΦΑΚΗ

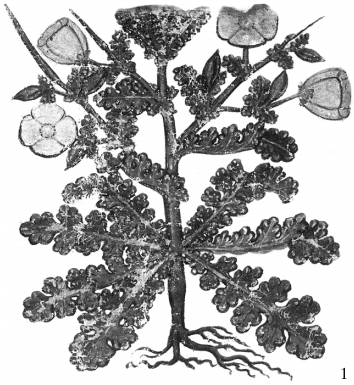
F18

Athen. 6, 230f

Ἐν δὲ τῶι ἐπιγραφομένωι δράματι Φακῆι (sc. *Σώπατρος ὁ Πάφιός*) *φησιν*·

(v. 1) *Ἀλλ' ἀμφὶ δείπνοις ὀξίδ' ἀργυρᾶν ἔχει*
δρακοντομίμοις ὀργάνων τορεύμασιν,
5 *οἵαν ποτ' ἔσχε καὶ Θίβρων ὁ Ταντάλου*
μαλακὸν ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς ἀνήρ.

(στ. 1) Ποιός τῆς ἀναρίθμητης παπαρούνας βρῆκε τὰ κοπανίσματα
ἢ ἐρυθροκίτρινα ἡδονικὰ τραγήματα
ἔσμιξε;



1



2

ΣΙΛΦΑΙ

F17

᾽Αθήν. 3, 101b

Καὶ στὶς *Σίλφες* (δηλ. ὁ Σώπατρος σχετικὰ μὲ τὴν ἐκβολάδα μήτρα λέει, βλ. ἀνωτ. F8):

(στ. 1) Βραστὸ σὰν φᾶς κομμάτι μήτρας γουρουνήσιας
βουτώντας την στὸν τσουχτερὸ τ᾽ ἀπήγανου χυμό.

[῾Ο τίτλος *Σίλφαι* εἶναι προβληματικός. Βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

ΦΑΚΗ

F18

᾽Αθήν. 6, 230f

Καὶ στὸ δράμα τὸ ὁποῖο ἐπιγράφεται *Φακῆ* (ἐνν. ὁ Σώπατρος ὁ Πάφιος) λέει:

(στ. 1) Μὰ γιὰ τὰ δεῖπνα φιάλη τοῦ ξιδιοῦ ἀσημένιαν ἔχει
μὲ δρακοντοειδῆ ἀπὸ ἐργαλεῖα τορνεύματα,
τέτοιαν ποὺ κάποτε ὁ Θίβρων εἶχε, ποὺ τοῦ Τάνταλου
χωρὶς ἀντίσταση ἔχασε τὰ τάλαντα ὁ ἄντρας.

Vid. etiam Athen. *Epit.* 230f (II.1 88 P.) *Σώπατρός φησιν ὁ παρωιδός· 'Αλλ' – ἀνήρ.* Cf. Eust. in Hom. λ 582 (…) *Τανταλίζεσθαι παρὰ τραγικοῖς τὸ σαλεύεσθαι καὶ σείεσθαι. ὅθεν τὸ «ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς» παρὰ Σωπάτρωι σκώπτειν βούλεταί τινα ὡς ἐκ πλούτου κατασεσεισμένον εἰς νοῦν διὰ τρυφήν. καὶ παροιμία δέ φασιν ἴσως ἐκεῖθεν τὸ «Ταντάλου τάλαντα», ἐπεὶ πλούσιός ποτε ἦν* (…).

1 *φακῆι* A (om. CE); iteravimus (*Φακῆι*) coll. supra F7.5 *Εὐβουλοθεομβρότωι: Φακῆ* edd. plur. (vid. et infra) 4 (v. 2) *ὀργάνων* ACE: *ἠρμένην* Kaib. ("velut *ἠρμένην*" adnot. Kaib.[1]); *ἔργον ἐν* prop. Xydas 6 (v. 4) *μαλακὸν* A; *μαλακὸς* CE (prob. Schweighäuser): *μυρίοις* Dalechamp; *μάταιον* prop. Xydas ‖ *ἐκταλαντωθεὶς* A, it. edd.: *ἐκτανταλωθεὶς* CE.

F19

Athen. 15, 702b

Σώπατρος γὰρ ὁ φλυακογράφος ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι δράματι Φακῆ λέγει οὕτως·

(v. 1) *Κρεανομοῦμαι, καὶ τὸν ἐκ Τυρρηνίας*
4 *οἶνον σὺν ὀπτῶι λαμβάνειν ἐπίσταμαι.*

2 *Φακῆ* edd. plur. (cf. supra F16.2 *Πύλαι*); *φακὴ* A: *Φακῆι* scr. Oliv. (sed. *Φακῆ* supra F18) 4 (v. 2) *σὺν ὀπτῶι* scripsimus, "suspiceris *σὺν ὀπτῶι* scribendum esse; sequebatur fortasse in iis quae omisit Athenaeus *ὄψωι*, nisi id ipsum pro *ὀκτὼ* restituendum est" Meineke): *σὺν ὀκτὼ* A, edd. plur.: *συνόκτω* Dindorf.

ΦΥΣΙΟΛΟΓΟΣ

F20

Athen. 3, 101a

Ἐν δὲ Φυσιολόγωι (sc. *Σώπατρός* [supra F8] *φησιν*)·

(v. 1) *Μήτρας ὑείας οὐκ ἀφεψηθεὶς τόμος,*
3 *τὴν δηξίθυμον ἐντὸς ὀξάλμην ἔχων.*

Vid. etiam Athen. *Epit.* 101a (II.1 19 P.) *Σώπατρος δέ που καὶ δηξίθυμον ὀξάλμην φησίν.*

2 (v. 1) om. CE ‖ *οὐκ ἀφεψηθεὶς* A: *εὖ καθεψηθεὶς* Kaib.[2], et Olson.

Βλ. ἐπίσης Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 230f (II.1 88 P.) Ὁ Σώπατρος λέει ὁ παρωδός: «Ἀλλὰ – ἄντρας.» Πβ. Εὐστ. στὸ λ 582 Τὸ *τανταλίζεσθαι* στοὺς τραγικοὺς ποιητὲς (σημαίνει) τὸ *σαλεύεσθαι καὶ σείεσθαι.* Ἔτσι τὸ «*ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς*» στὸν Σώπατρο θέλει νὰ σκώπτει κάποιον ποὺ ἀπὸ τὰ πλούτη ἔχει σαλεμένο τὸν νοῦ ἐξαιτίας τῆς τρυφῆς. Καὶ λένε πὼς ἴσως ἀπὸ ἐκεῖ (προῆλθε) ἡ παροιμία «Ταντάλου τάλαντα», ἐπειδὴ ἦταν κάποτε ἕνας πλούσιος (…).

[Οἱ γραφὲς *ὀργάνων* καὶ *μαλακὸν* θεωροῦνται ὕποπτες καὶ διορθώνονται ἀπὸ διάφορους ἐκδότες· τὶς κρατήσαμε πιστεύοντας ὅτι δίνουν ἱκανοποιητικὸ νόημα. Περισσότερα: κατωτ. σημ. στὸ ἀπόσπ., ὅπου καὶ ἀναλυτικὸς σχολιασμὸς γιὰ τὸν τίτλο τοῦ ἔργου, τὸ *ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς* καὶ τὶς λοιπὲς δυσερμήνευτες ἐκφράσεις.]

F19

Ἀθήν. 15, 702b

Γιατί ὁ Σώπατρος ὁ φλυακογράφος στὸ δράμα του ποὺ ἐπιγράφεται *Φακῇ* λέει τὰ ἑξῆς:

(στ. 1) Μερίδα κρέατος γιὰ μὲ νὰ κόβω, καὶ τὸ Τυρρηνικὸ
κρασὶ μὲ κρέας ὀφτὸ νὰ καταπίνω ξέρω.

[Ἡ γραφὴ *σὺν ὀκτὼ* στὸ παρατιθέμενο κείμενο τοῦ Σωπάτρου ὑποστηρίζεται μὲ εὔλογα ἐπιχειρήματα ἀπὸ διαφόρους· γράψαμε ὅμως *σὺν ὀπτῶι*, πιστεύοντας πὼς ἔτσι ἀποδίδεται καλύτερα τὸ ἐδῶ νόημα (βλ. κατωτ. σ.στ.). – Γιὰ τὴν πτώση τοῦ τίτλου τοῦ ἔργου βλ. κατωτ. εἰσαγωγικὴ σημ. στὸ ἀπόσπ.]

ΦΥΣΙΟΛΟΓΟΣ

F20

Ἀθήν. 3, 101a

Καὶ στὸν *Φυσιολόγο* (ὁ Σώπατρος [ἀνωτ. F8] ἀναφέρει):

(στ. 1) Μήτρας χοιρινῆς μισόβραστο κομμάτι
ποὺ νά ’χει καφτερὸ ἁλατόξιδο ἐντός του.

Βλ. καὶ Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 101a (II.1 19 P.) Ὁ Σώπατρος κάνει λόγο κάπου γιὰ καυτερὸ ἁλατόξιδο.

[Ἡ γραφὴ *οὐκ ἀφεψηθεὶς* υἱοθετεῖται ὡς εὐερμήνευτη (βλ. κατωτ. σημ. στὸν στ.).]

E FABULIS INCERTIS

F21

Athen. (*Epit.*) 2, 71a-b

Ἀλλὰ μὴν καὶ κινάραν ὠνόμασε (sc. *τὴν κάκτον*) *παραπλησίως*
ἡμῖν Σώπατρος ὁ Πάφιος (quae sequuntur vid. supra T1).

F22

Athen. 8, 341e

Περὶ δὲ τοῦ Φιλοξένου καὶ ὁ παρωιδὸς Σώπατρος λέγων φησίν·
(v. 1) *Δισσαῖς γὰρ ἐν μέσαισιν ἰχθύων φοραῖς*
ἦσται, τὸν Αἴτνης ἐς μέσον λεύσσων σκοπόν.

4 (v. 2) *ἐς μέσον* A: *ἔμμεσον* Xydas ‖ *σκύφον* pro *σκοπὸν* dubit. prop. Schweighäuser.

F23a-b

Athen. (*Epit.*) 11, 784b

a. *Βαυκαλίς. ἐν Ἀλεξανδρείαι καὶ αὕτη, ὡς Σώπατρος ὁ παρωιδός·*
(v. 1) *Βαυκαλὶς ⟨δ'⟩ ἡ τετράκυκλος.*

b. *καὶ πάλιν·*
(v. 1) *Νᾶμα μελισσῶν ἡδὺ μὲν ὄρθρου*
καταβαυκαλίσαι τοῖς ὑπὸ πολλῆς
κραιπαλοβόσκου δίψης κατόχοις.

a. 1 et 3 (v. 1) *βαυκαλίς* (1, -ῖς 3) CE, it. plur.: *βαύκαλις* scr. K. – A. (maluit Xydas), fort. recte ‖ *δ'* add. Kaibel (metri gratia) ‖ *τετράκυκλος* CE: *τετρακότυλος* Meineke, it. Gul. (fort. recte): *τετράκωλος* prop. Xydas **b.** 2 *πολλῆς* C: *πολλοῖς* E (vid. K. – A. fr. 25).

ΑΠΟ ΑΓΝΩΣΤΑ ΕΡΓΑ

F21
Ἀθήν. (*Ἐπιτ.*) 2, 71a-b
καὶ ἀγκινάρα ὅμως τὴν ὀνόμασε (δηλ. τὴν κάκτο) ὅμοια μὲ μᾶς ὁ Σώπατρος ὁ Πάφιος (τὰ ἑπόμενα βλ. ἀνωτ. T1).

F22
Ἀθήν. 8, 341e
Γιὰ τὸν Φιλόξενο καὶ ὁ Σώπατρος ὁ παρωδὸς μιλώντας λέει:
(στ. 1) Γιατὶ στὸ μέσο τοῦ διπλοσερβιρίσματος ψαριῶν
κάθεται, τῆς Αἴτνας τὸν φρουρὸ ἐνδιάμεσ' ἀτενίζοντας.

[Ἡ ἑρμηνεία τοῦ κειμένου, μολονότι ἡ χειρόγραφη παράδοση δὲν φαίνεται νὰ νοσεῖ, ἐμφανίζει ἰδιαίτερες δυσκολίες. Βλ. Kaibel (: "verba quo spectent non iam intelligitur"), καὶ κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

F23a-b
Ἀθήν. *Ἐπιτ.* 11, 784b
a. *Βαυκαλίς*. Στὴν Ἀλεξάνδρεια κι αὐτή, ὅπως λέει ὁ Σώπατρος ὁ παρωδός:
(στ. 1) Ἡ βαυκαλίδα ἡ τετράκυκλη.

b. καὶ πάλι:
(στ. 1) Γλυκὸ σὰν μέλι νάμα τὴν αὐγὴ
νὰ τὸ καταρουφήξουν ὅσοι ἀπ' τὴν πολλὴ
τοῦ βραδυνοῦ τοῦ μεθυσιοῦ κατέχονται τὴ δίψα.

[Υἱοθετήσαμε τὴν προσθήκη *δ'* ἀπὸ τὸν Kaibel στὸ ἀπόσπ. α΄ καὶ τὴ γραφὴ *τετράκυκλος*, ἂν καὶ δὲν ἀποκλείεται ἡ διόρθωση σὲ *τετρακότυλος* (Meineke), ὅπως δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔγραψε ὁ Σώπατρος *βαύκαλις* (προπαροξύτονο). Βλ. κατωτ. σημ. στὸ χωρίο.]

10b. ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ

ΚΑΤΑΨΕΥΔΟΜΕΝΟΣ

F1

Athen. 9, 377f

Μέγας δέ ἐστι σοφιστὴς καὶ οὐδὲν ⟨ἀποδέων⟩ τῶν ἰατρῶν εἰς ἀλαζονείαν καὶ ὁ παρὰ Σωσιπάτρωι μάγειρος ἐν Καταψευδομένωι λέγων ὧδε·

(v. 1) *Οὐ παντελῶς εὐκαταφρόνητος ἡ τέχνη,*
ἂν κατανοήσηις, ἐστὶν ἡμῶν, Δημύλε·
ἀλλὰ πέπλυται τὸ πρᾶγμα, καὶ πάντες σχεδὸν
εἶναι μάγειροί φασιν οὐθὲν εἰδότες·
(v. 5) *ὑπὸ τῶν τοιούτων δ' ἡ τέχνη λυμαίνεται.*
ἐπεὶ μάγειρον ἂν λάβηις ἀληθινόν,
ἐκ παιδὸς ὀρθῶς εἰς τὸ πρᾶγμ' εἰσηγμένον
καὶ τὰς δυνάμεις κατέχοντα καὶ τὰ μαθήματα
ἅπαντ' ἐφεξῆς εἰδόθ', ἕτερόν σοι τυχὸν
(v. 10) *φανήσεται τὸ πρᾶγμα. τρεῖς ἡμεῖς ⟨μόνοι⟩*
ἐσμὲν ἔτι λοιποί, Βοιδίων καὶ Χαριάδης

[Vid. Athen. (A) edd. Kaibel et Gulick, et *Epit.* (CE) ed. Peppink; vid. etiam Kock *CAF* III.2 314-7, Kassel – Austin *PCG* VII 604-7 et Stamatis *Σωσίπ.* 39 sqq., cum siglis.] 1 *οὐδὲν ⟨ἀποδέων⟩* dubit. scripsimus (coll. Athen. 3, 101f *ἐσθίειν παρακελεύεται τὰ καὶ τά, οὐδὲν ἀποδέων τοῦ παρὰ Δαμοξένωι τῶι κωμωιδιοποιῶι μαγείρου, ὃς ἐν Συντρόφοις φησίν* etc.); possis etiam *οὐ⟨κ ἀπο⟩δέ⟨ω⟩ν*: *οὐ δέ⟨ω⟩ν* dubit. Stamatis; *οὐδὲν ⟨ἧττων⟩* Casaubon; *οὐδὲν ⟨ἐλάττων⟩* Meyer (coll. Athen. 14, 623d) 2 *ἀλαζονίαν* A 1-3 *καὶ παρὰ Σωσιπάτρωι μάγειρός φησιν* CE 2 *Σωπάτρωι* Casaubon 3 *οὕτως* pro *ὧδε* Bothe 4 (v. 1) *οὐ παντελῶς* A: *οὐκ* CE ‖ *ἡ* A: *ἡμῶν ἡ* CE 5 (v. 2) om. CE ‖ *ἂν* Grotius: *ἐὰν* A 6 (v. 3) πέπλυται Porson ad Eur. *Med.* 139: *πέπαυται* ACE 7 (v. 4) *οὐθὲν* A: *οὐδὲν* CE 8-12 (vv. 5-9) om. CE 9 (v. 6) *ἂν* Grotius: *ἐὰν* A ‖ *ἐὰν κατανοῆις* Koraës 11 (v. 8) *μαθήματα* A: *παθήματα* Bothe 13 (v. 10) *φανήσεται τὸ πρᾶγμα* om. CE ‖ *⟨μόνοι⟩* Casaubon: *⟨ἔτι⟩* Bothe; *⟨μόλις⟩* Stamatis 14 (v. 11) *ἔτι λοιποὶ* A (om. CE): *ἐπίλοιποι* Bothe || *καὶ* om. CE

10b. ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ

ΚΑΤΑΨΕΥΔΟΜΕΝΟΣ

F1
᾽Αθήν. 9, 377f
Μεγάλος σοφιστὴς καὶ καθόλου κατώτερος ἀπὸ τοὺς γιατροὺς στὴν ἀλαζονεία (εἶναι) καὶ τοῦ Σωσιπάτρου ὁ μάγειρος στὸν *Καταψευδόμενο*, ὁ ὁποῖος μιλᾶ μ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπο:

(στ. 1) Καθόλου εὐκαταφρόνητη ἡ τέχνη μας,
Δημύλε, ἂν τὸ καλοσκεφτεῖς, δὲν εἶναι·
μά ᾽χει ξεφτιλιστεῖ τὸ πράγμα, κι ὅλοι σχεδὸν
πὼς εἶναι μάγειροι ἰσχυρίζονται, καὶ τίποτ᾽ ἂς μὴ ξέρουν·
(στ. 5) ἀπὸ τοὺς τέτοιους καταστρέφεται ἡ τέχνη.
Γιατὶ ἂν πάρεις μάγειρο ἀληθινό,
πού ᾽χει ἀπὸ παιδὶ ὀρθὰ στὸ πράγμα εἰσαχθεῖ
καὶ τὶς δυνάμεις διαθέτει καὶ τὰ μαθήματα
ὅλα ἐφεξῆς καλὰ γνωρίζει, κάπως ἀλλοιῶς τυχὸν
(στ. 10) θὰ σοῦ φανεῖ τὸ πράγμα. Τρεῖς ἐμεῖς μόνοι
ἔχουμε πιὰ ἀπομείνει, ὁ Βοιδίωνας κι ὁ Χαριάδης

[Ἡ παράθεση τοῦ κειμένου τοῦ Σωσιπάτρου ἀπὸ τὸν ᾽Αθήναιο δὲν φαίνεται ἐπιμελὴς καὶ ἡ χειρόγραφη παράδοσή του νοσεῖ σὲ πολλὰ σημεῖα, ὥστε ἡ ἀποκατάστασή του δὲν εἶναι εὔκολη, καθὼς μάλιστα οἱ κώδ. A (ἀφ᾽ ἑνός) καὶ CE (ἀφ᾽ ἑτέρου) ἔχουν συχνὰ διάφορες γραφὲς καὶ ἀρκετοὶ στ. λείπουν στοὺς κώδ. CE. Δύσκολη εἶναι σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις καὶ ἡ σειρὰ τῶν στίχων καὶ ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στοὺς συνομιλητές. Ἡ κριτικὴ τοῦ κειμένου διευκολύνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ μέτρο εἶναι σταθερὰ ἰαμβικὸ τρίμετρο (μὲ πολλὲς ὅμως ἀναλύσεις μακρόχρονων ἀλλὰ καὶ βραχύχρονων συλλαβῶν). Στὸν στ. 1 γράψαμε *οὐδὲν ⟨ἀποδέων⟩* (μὲ δισταγμούς, ἴσως *οὐ⟨κ ἀπο⟩δέ⟨ω⟩ν* κ.τ.τ.), παραβάλλοντας πρὸς τὸ τοῦ ᾽Αθήν. 3, 101f (βλ. κριτ. ὑπόμν.) καὶ ἄλλα ἀνάλογα χωρία, ὅπως τὸ τοῦ ᾽Αθήν. *Ἐπιτ.* 531a *Στράτων δὲ ὁ Σιδώνιος βασιλεύς* (…) *ἡδυπαθείαι πάντας ὑπερέβαλεν οὐδὲν τῆς Φαιάκων τρυφῆς ἀποδέων*, κ.τ.τ. Στὸν στ. 6 (3 τοῦ κειμένου τοῦ Σωσίπατρου) ἡ διόρθωση τοῦ Porson *πέπλυται* εἶναι εὔστοχη καὶ υἱοθετεῖται ἀνεπιφύλακτα (βλ. κατωτ. σημ. σ.λ. μὲ παράλληλα χωρία). Στὸν στ. 13 (10) φαίνεται προτιμότερη ἡ συμπλήρωση τοῦ Casaubon *μόνοι*.]

ἐγώ τε· τοῖς λοιποῖς δὲ προσπέρδου. (Δημ.) *τί φής;*
ἐγώ; (Α.) *τὸ διδασκαλεῖον ἡμεῖς σώιζομεν*
τὸ Σίκωνος· οὗτος τῆς τέχνης ἀρχηγὸς ἦν.
(v. 15) *ἐδίδασκεν ἡμᾶς πρῶτον ἀστρολογεῖν ⟨Σίκων⟩,*
ἔπειτα μετὰ ταῦτ' εὐθὺς ἀρχιτεκτονεῖν.
περὶ φύσεως κατεῖχε πάντας τοὺς λόγους·
ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἔλεγε τὰ στρατηγικά.
πρὸ τῆς τέχνης ἔσπευδε ταῦθ' ἡμᾶς μαθεῖν.
(v. 20) (Δημ.) *ἆρα σύ με κόπτειν οἷος εἶ γε, φίλτατε;*
(Α.) *οὔκ, ἀλλ' ἐν ὅσοι προσέρχεται ἐξ ἀγορᾶς ὁ παῖς,*
μικρὰ διακινήσω σε περὶ τοῦ πράγματος,
ἵνα τῶι λαλεῖν λάβωμεν εὔκαιρον χρόνον.
(Δημ.) *Ἄπολλον, ἐργῶδές ⟨γ'⟩.* (Α.) *ἄκουσον, ὦγαθέ·*
(v. 25) *δεῖ τὸν μάγειρον εἰδέναι πρώτιστα μὲν*
περὶ τῶν μετεώρων, τάς τε τῶν ἄστρων δύσεις
καὶ τὰς ἐπιτολὰς καὶ τὸν ἥλιον πότε
ἐπὶ τὴν μακράν τε καὶ βραχεῖαν ἡμέραν
ἐπάνεισι, κἀν ποίοισίν ἐστι ζωιδίοις.
(v. 30) *τὰ γὰρ ὄψα πάντα καὶ τὰ βρώματα σχεδὸν*
ἐν τῆι περιφορᾶι τῆς ὅλης συντάξεως
ἑτέραν ἐν αὐτοῖς λαμβάνει τὴν ἡδονήν.

15 (v. 12) *τί φής* om. CE 16 (v. 13) *ἐγώ; ::* Kock (in adnot., sed in *RhM* 43 (1888) 609 *:: ὃ λέγω*); *ἐγὼ* A (*οἳ* CE); :: *ἐγώ;* Casaubon (in ed., sed in *Animadv.* "malim abesse interrogationis notam"): *:: ἔρῶ·* Meineke *Anal. Ath.* p. 166 ‖ *ἡμεῖς* om. CE 17 (v. 14) *οὗτος* A: *ὃς* CE ‖ *ἦν* A: *ὢν* CE 18-19 (vv. 15-16) post v. 17 transp. Hirschig *Ann. crit.* p. 29 18 (v. 15) *⟨Σίκων⟩* Grotius: *λαβὼν* Edmonds; *⟨καλῶς⟩* e.g. Casaubon; *⟨::βαβαί..::⟩* Meineke; *⟨ἐπεὶ⟩* Tucker *CQ* 2 (1908) 197, qui v. 16 post v. 17 transp. ‖ *ἀστρολόγων ⟨λόγον⟩* Edmonds 19 (v. 16) *μετὰ ταῦτ'* om. CE 20 (v. 17) *φύσεως* A: *φῦσεως τὲ* CE ‖ *κἆιτ εἶχε* Koraës 21 (v. 18) *⟨δ'⟩ ἔλεγε* Edmonds, *⟨τ'⟩ ἔλεγε* Bothe 22-27 (vv. 19-24) om. CE 23-26 (vv. 20-23) ante vv. 17. 15. 16 transp. Kock 23 (v. 20) *ὅῖος εἶ γε* A ("vix sanum est" Meineke): *ἐννοεῖς, ὦ* Kock; *διανοεῖ γε* dubit. Stamatis ‖ "fort. *με* et *γε* transponenda" Kaibel ‖ *φίλτατε;* dist. Bothe 25 (v. 22) *διακινήσω σε* A: *διαμνήσω σε* Jacobs; *διάκουσόν μου σὺ* dubit. Stamatis 26 (v. 23) *ἵνα τῶι λαλεῖν λάβωμεν* A: *τῶι γὰρ λαλεῖν ἐλάβομεν* Kock (*τοῦ* Grotius, *ἐλάβομεν* iam Casaubon requirebat) ‖ ante hunc v. quaedam excidisse putat Herwerden 27 (v. 24) *⟨γ'⟩* Dindorf 28 (v. 25) *δεῖ* A: *δεῖ γὰρ* CE 29 (v. 26) *περὶ μετεώρων ἄστρων τὲ δύσεις* CE 30 (v. 27) *τὰς* om. CE 31 (v. 28) *τε καὶ* A: *καὶ* CE; *καὶ τὴν* Herwerden 32 (v. 29) *πόιοισιν* A: *-ς* CE ‖ *ἔσται* Meineke 33 (v. 30) *ὄψα* CE: *ὄψα φασὶ* A ‖ *σχεδὸν* om. CE 35 (v. 32) *αὑτοῖς* Dindorf: *ἀυτοῖς* ACE: *ἑτέροις* Meineke ("nisi malis *ἄλλοις*", quod ci. Bothe)

καὶ ἐγώ· τοὺς ὑπολοίπους κλάσ' τους. (Δημ.) Τί λές;
Ἐγώ; (Α.) Τὴ Σχολὴ ἐμεῖς τὴ σώζουμε
τοῦ Σίκωνα· αὐτὸς τῆς τέχνης ἦταν ὁ ἀρχηγός.
(στ. 15) Μᾶς δίδασκε πρῶτα ν' ἀστρολογοῦμε ὁ Σίκων,
κι ἔπειτα μετὰ ταῦτα εὐθὺς ἀρχιτεκτονική·
Ὅλα τὰ φυσικὰ ζητήματα κατεῖχε·
πάνω ἀπ' ὅλα τοῦτα παρέδιδε στρατηγική.
Πρὶν ἀπ' τὴν τέχνη ἔσπευδε αὐτὰ σ' ἐμᾶς νὰ μάθει.
(στ. 20) (Δημ.) Ἄραγε σὺ ἐμὲ μπορεῖς νὰ κόβεις, φίλτατε;
(Α.) Ὄχι, μὰ μέχρι ἀπὸ τὴν ἀγορὰ νὰ φτάσει τὸ παιδί,
θὰ σὲ ταρακουνήσω λίγο γιὰ τὸ πράγμα,
εὐκαιρία γιὰ λόγο βρίσκοντας τὸν χρόνο.
(Δημ.) Ἀπόλλωνα, ἐπίπονο φαντάζει! (Α.) Ἄκου, καλέ·
(στ. 25) νὰ ξέρει πρῶτα-πρῶτα πρέπει ὁ μάγειρος
γιὰ τὰ οὐράνια σώματα, καὶ γιὰ τῶν ἀστεριῶν τὶς δύσεις
καὶ τὶς ἀνατολές, κι ὁ ἥλιος πότε
καὶ στὴ μεγάλη του καὶ στὴ μικρή του μέρα
ἐπιστρέφει, καὶ σὲ ποιά ζώδια εἶναι.
(στ. 30) Γιατὶ σχεδὸν τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ἐδέσματα ὅλα
μὲ τὴν περιφορὰ μὲ τάξη τοῦ ὅλου σύμπαντος
ἄλλη τὴ γλύκα μέσα τους ἀνάλογα λαμβάνουν.

[Ἡ στίξη τοῦ κειμένου, ὅπως καὶ ἡ σειρὰ τῶν στίχων καὶ ἡ ἀπόδοση ὁρισμένων χωρίων στοὺς συνομιλητές, ἔχει προκαλέσει πρόσθετα προβλήματα. Τὸ χωρίο *τί φής; | ἐγώ;* (15-16: στ. 12-13) τὸ ἀποδώσαμε στὸν Δημύλο (ποὺ φαίνεται νὰ ἀπορεῖ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ συνομιλητή του). Ὁ Hirschig μεταθέτει τὸ χωρίο 18-19 (στ. 15-16) μετὰ τὸ 20 (στ. 17), ἐνῶ ὁ Tucker τὸν στ. 16 μετὰ τὸν στ. 17, χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι ἀπαραίτητο. Τὸ 18 (στ. 15) συμπληρώνεται μὲ διάφορους τρόπους ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές· προτιμήσαμε τὸ *Σίκων* τοῦ Grotius, μολονότι καὶ τὸ *ἀστρολόγων λόγον* τοῦ Edmonds δὲν εἶναι ἀπίθανο (καὶ δὴ παλαιογραφικά). Ὁ Kock μεταθέτει τοὺς στ. 23-26 (20-23) μετὰ τοὺς στ. 20, 18, 19 (17, 15, 16) ἀντίστοιχα, χωρὶς νὰ βελτιώνεται ἔτσι ἡ εἰκόνα τοῦ κειμένου. Τὸ *διακινήσω σε* τῆς χειρόγραφης παράδοσης (25: στ. 22) δὲν εἶναι δυσερμήνευτο, καὶ ἡ διόρθωση σὲ *διαμνήσω σε* (Jacobs) ἢ *διάκουσόν μου σὺ* (Σταμάτης, μὲ ἀμφιβολίες) δὲν εἶναι ἀπαραίτητη (βλ. κατωτ. σημ. σ.λ.)· τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ φράση *ἵνα τῶι λαλεῖν λάβωμεν* τῆς χειρόγραφης παράδοσης στὸν ἑπόμενο στίχο (μετὰ τὸν ὁποῖο ὁ Herwerden ὑποψιάζεται κενό). Στὸ στ. 27 (24) ἡ προσθήκη τοῦ *γ'* (ὀφειλόμενη στὸν Dindorf) εἶναι –γιὰ μετρικοὺς τουλάχιστο λόγους– ἀπαραίτητη (ὥστε νὰ καταστεῖ ἡ συλλαβὴ *-δες* θέσει μακρά). Ἡ παράδοση τοῦ στ. 29 (26) στοὺς κώδ. CE (*περὶ μετεώρων ἄστρων τὲ δύσεις*) νοσεῖ μετρικῶς, ὅπως καὶ τῶν δύο ἑπόμενων στίχων στοὺς ἴδιους κώδικες (παράλειψη τοῦ *τὰς* καὶ τοῦ *τε* ἀντίστοιχα). Ἡ παράλειψη τοῦ *σχεδὸν* στοὺς κώδ. CE ἀφήνει ἀνολοκλήρωτο τὸν στ. 33 (30). Στὸν στ. 35 (32) τὸ *αὐτοῖς* τοῦ Dindorf φαίνεται προτιμότερο ἀπὸ τὸ *ἑτέροις* τοῦ Meineke ἢ τὸ *ἄλλοις* τοῦ Bothe.]

ὁ μὲν οὖν κατέχων τὰ τοιαῦτα τὴν ὥραν ἰδὼν
τούτων ἑκάστοις ὡς προσήκει χρήσεται,
(v. 35) *ὁ δ' ἀγνοῶν ταῦτ' εἰκότως τυντλάζεται.*
πάλιν τὸ περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἴσως
40 *ἐθαύμασας τί τῆι τέχνηι συμβάλλεται.*
(Δημ.) *ἐγὼ δ' ἐθαύμασ';* (Α.) *ἀλλ' ὅμως ἐγὼ φράσω·*
τοὐπτάνιον ὀρθῶς καταβαλέσθαι καὶ τὸ φῶς
(v. 40) *λαβεῖν ὅσον δεῖ καὶ τὸ πνεῦμ' ἰδεῖν πόθεν*
ἐστίν, μεγάλην χρείαν τιν' εἰς τὸ πρᾶγμ' ἔχει.
45 *ὁ καπνὸς φερόμενος δεῦρο κἀκεῖ διαφορὰν*
εἴωθε τοῖς ἔψουσιν ἐμποιεῖν τινα.
τί οὖν ἔτι σοι δίειμι τὰ στρατηγικά;
(v. 45) *ἔχω γε τὸν μάγειρον. ἡ τάξις σοφὸν*
ἅπανταχοῦ μέν ἐστι κἀν πάσηι τέχνηι·
50 *ἐν τῆι καθ' ἡμᾶς δ' ὥσπερ ἡγεῖται σχεδόν.*
τὸ γὰρ παραθεῖναι κἀφελεῖν τεταγμένως
ἕκαστα καὶ τὸν καιρὸν ἐπὶ τούτοις ἰδεῖν,
(v. 50) *πότε δεῖ πυκνότερον ἐπαγαγεῖν καὶ πότε βάδην,*
καὶ πῶς ἔχουσι πρὸς τὸ δεῖπνον καὶ πότε
55 *εὔκαιρον αὐτῶν ἐστι τῶν ὄψων τὰ μὲν*
θερμὰ παραθεῖναι, τὰ δ' ἐπανέντα, τὰ δὲ μέσως,
τὰ δ' ὅλως ἀποψύξαντα, ταῦτα πάντα ⟨δεῖ⟩

36 (v. 33) *οὖν* AC: *γοῦν* E 37 (v. 34) *προσήκει* EC$^{p.c.}$: *-ῆκε* AC$^{a.c.}$ 39 (v. 36) *περὶ δὲ ἀρχιτεκτονικῆς ἐκεῖνο ἴσθι* CE 40-41 (vv. 37-38) om. CE 42 (v. 39) *δεῖ* ante *τοὐπτ-* CE ‖ *τοὐπτάνιον* Casaubon: *τοὐπτάνειον* A: *τοὐπτανεῖον* CE ‖ *καταβαλέσθαι* CE: *καταβαλλεσθαι* A 43 (v. 40) *λαβεῖν* Casaubon: *λαμβάνειν* ACE 44 (v. 41) nil nisi *ἐστίν* CE (*ἐστι* habet A) 45 (v. 42) *ὁ* A: *ὅ τε* CE ‖ *δεῦρο κἀκεῖ* ACE; def. Kontos, *Ἀθηνᾶ* 3 (1891) 384, coll. Schol. in Aristoph. *Pac.* 36c *καὶ γὰρ ἐκεῖνοι δεῦρο κἀκεῖ ἐν τῆι πλοκῆι περιφέρουσι τὴν κεφαλήν*: *δεῦρ' ἐκεῖσε* Herwerden; *δεῦρο γ' ἀεὶ* Stamatis 46 (v. 43) *ἕψουσιν* CE; *ἑψοῦσιν* A: *ὄψοισιν* Dobree 47 (v. 44) *τί οὖν* Casaubon; *τί οὖν;* Meineke; *τοιοῦτον* A (om. CE); *τρίτον* (et *στρατηγικά·*) Stamatis ‖ *τοσοῦτον ἔτι δίειμι* (om. *σοι*) Koraës (alii alia) ‖ *σοι δίειμι* A: *δίειμί σοι* CE 48 (v. 45) *ἔχω γε τὸν μάγειρον* A (om. CE) *ἔγωγε τ. μ.* B; *ἔχειν γε τ. μ.* P, ed. pr., Casaubon: *:: εὖγ' εὖγε τ. μ.::* Headlam; *:: ζηλῶ σε τ. μ.::* Kock ante hunc v. lac. ind. Dindorf, quam sic fere explendam esse *εἶναι δέ φημι δεῖν στρατηγικώτατον* vel *πάντων γὰρ οὖν κρίνω στρατηγικώτατον* (*ἔγωγε* κ.λπ.) ci. Herwerden 49 (v. 46) *ἅπανταχοῦ* A: *πανταχοῦ* CE 49 (v. 46) *μέν* – 50 (v. 47) *τῆι* om. CE 50 (v. 47) *δ' ὡσπεργεῖτο* (*-αι* Musurus) *σχεδόν* A: *δὲ πάνϋ* CE 51 (v. 48) *τεταγμένως* A: *τεταγμένα* Peppink (compendio CE) 54 (v. 51) *ποτ'* ACE 55 (v. 52) *αὐτῶν* A (om. CE): *αὐτοῖς* Bothe 57 (v. 54) ⟨*δεῖ*⟩ Musurus

Ὅποιος λοιπὸν ἐτοῦτα δὰ κατέχει, τὴν ὥρα βλέποντας
ἀπὸ αὐτὰ τὸ κάθε τι ὅπως ἁρμόζει θὰ τὸ κάνει,
(στ. 35) μὰ ὅποιος ἀγνοεῖ αὐτὰ εὐλόγως τὰ λασπώνει.
Πάλι τὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μπορεῖ
ἀπορία νά 'χεις στὴν τέχνη τί προσφέρουν.
(Δημ.) ἐγώ 'χω ἀπορία; (Α.) Ἐγὼ ὅμως θὰ σοῦ πῶ·
τὸ μαγειριὸ ὀρθὰ νὰ στρώσεις καὶ τὸ φῶς
(στ. 40) νὰ τό 'χεις ὅσο πρέπει καὶ τὸν ἀέρα πόθεν
ἔρχεται νὰ βλέπεις, μεγάλην ἔχει χρεία γιὰ τὸ πράγμα.
Ὁ καπνὸς ἐδῶ κι ἐκεῖ σὰν φέρεται, ἐπίδραση
ὅλο καὶ κάποια στοὺς ψῆστες συνήθως ἐνασκεῖ.
Γιατί λοιπὸν σοῦ ἀναπτύσσω ἀκόμα τὴ στρατηγική;
(στ. 45) Γιατὶ ἔχω βέβαια τὸν μάγειρο! Σοφὴ ἡ τάξη
ἁπανταχοῦ εἶναι καὶ στὴν κάθε τέχνη·
καὶ στὴ δική μας τὴν πρωτεύουσα σχεδὸν κατέχει θέση.
Γιατὶ νὰ παραθέσεις καὶ μὲ τάξη νὰ σηκώσεις
τὸ κάθε τι καὶ τὴν κατάλληλη γι' αὐτὰ περίσταση νὰ δεῖς,
(στ. 50) πότε πυκνότερα νὰ φέρεις πρέπει καὶ βάδην πότε,
καὶ πῶς ἔχουν γιὰ τὸ δεῖπνο μὰ καὶ πότε
κατάλληλη γι' αὐτὰ περίσταση εἶναι ἀπ' τὰ ψητὰ ἄλλα
ζεστὰ νὰ παραθέσεις καὶ χλιαρὰ ἄλλα, ἄλλα μέτρια
κι ἄλλα ἐντελῶς ξεπαγιασμένα, ἐτοῦτα βέβαια ὅλα

[Τὸ *περὶ δὲ ἀρχιτεκτονικῆς ἐκεῖνο ἴσθι* (39: στ. 36) τῶν κωδ. CE νοσεῖ –τουλάχιστο– μετρικά. Ἡ προσθήκη τοῦ *δεῖ* στὴν ἀρχὴ τοῦ στ. 42 (39) στοὺς κώδ. CE καὶ οἱ γραφὲς *τοὐπτάνειον* A – *τοὐπτανεῖον* CE καὶ *καταβάλλεσθαι* A ἀποκλείονται γιὰ μετρικοὺς λόγους, ὅπως καὶ τὸ *λαμβάνειν* τῶν κωδ. στὸν στ. 43 (40). Στὸν στ. 45 (42) τὴ γραφὴ *δεῦρο κἀκεῖ* (ACE) ὑπερασπίζεται πειστικὰ ὁ Κ. Σ. Κόντος, παραβάλλοντας πρὸς τὰ Σχόλια στὴν Ἀριστοφ. *Εἰρ.* 36c, ἐνῶ ὁ Herwerden (*Mnemosyne* 6 [1878] 81) διορθώνει σὲ *δεῦρ' ἐκεῖσε* ("quoniam *ἐκεῖ* pro *ἐκεῖσε* est infimae graecitatis") καὶ ὁ Δημήτρης Σταμάτης σὲ *δεῦρο γ' ἀεί*. Στὸν στ. 47 (44) ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ κειμένου παρέχει τὴ μετρικὰ καὶ νοηματικὰ ἐσφαλμένη γραφὴ *τοιοῦτον*, ποὺ ὁ Casaubon διόρθωσε εὔστοχα σὲ *τί οὖν* (καὶ ὁ Meineke σὲ *τί οὖν;*). Στὸν στ. 48 (45) ἡ γραφὴ τοῦ κώδ. A *ἔχω γε τὸν μάγειρον* φαίνεται ὀρθή (οἱ δὲ προτεινόμενες διορθώσεις δὲν στηρίζονται ἀπὸ τὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ κειμένου οὔτε πλεονεκτοῦν νοηματικά), ἐνῶ ἡ γραφὴ *ἔγωγε τὸν μάγειρον* τοῦ κώδ. B μπορεῖ νὰ γίνει ἀποδεκτὴ μόνον ἐὰν υἱοθετηθεῖ ἡ ἄποψη τοῦ Dindorf γιὰ προηγούμενο χάσμα καὶ συμπληρωθεῖ αὐτὸ ὅπως προτείνει ὁ Herwerden (*εἶναι δέ φημι δεῖν στρατηγικώτατον ἢ πάντων γὰρ οὖν κρίνω στρατηγικώτατον*) ἢ κατὰ τρόπον παραπλήσιο. Ἡ γραφὴ *πανταχοῦ* τῶν κωδ. CE στὸν στ. 49 (46) εἶναι μετρικὰ ἐσφαλμένη, ὅπως καὶ τὸ *πότ' εὔκαιρον* τῶν κωδ. ACE στοὺς στ. 54-55 (51-52). Τὸ *δὴ* στὸ τέλος τοῦ στ. 57 (54) –συμπλήρωση τοῦ Musuri– εἶναι ἀπαραίτητο μετρικά.

(v. 55) *ἐν τοῖς στρατηγικοῖσιν ἐξετάζεται*
μαθήμασιν. (Δημ.) † *τίς δή τι* † *παραδείξας ἐμοὶ*
τὰ δέοντ' ἀπελθὼν αὐτὸς ἡσυχίαν ἄγε.

58 (v. 55) *στρατηγικοῖσιν* A: *στρατηγικοῖς* CE 59 (v. 56) *τίς δή τι παραδείξας* A; *σὺ δῆτα παραδείξας* Casaubon; *τοὶς δῆτα παραδείξας* dubit. Stamatis; *τί δ' εἶτα; παραδείξας;* Grotius: *τί φής σύ; καταδείξας* Kock in adnot., sed in *RhM* 43 (1888) 610 *πείσθητι καὶ δείξας*; *σιγῶντι παραδείξας* Kaibel; *πεισθέντι παραδείξας* Gulick ‖ post *τίς δή τι* lac. ind. Richards 59-60 (v. 56-57) omnia post *μαθήμασιν* om. CE 60 (v. 57) *καὐτὸς* dubit. prop. Kaibel.

(στ. 55) στὰ περὶ τῆς στρατηγικῆς τὰ ἐξετάζουν
τὰ μαθήματα. (Δημ.) Ἀφοῦ κατέδειξες σὲ μένα
ὅσα πρέπει ἄμε ὁ ἴδιος στὸ καλὸ κι ἡσύχαζε.

[Στὸν στ. 58 (55) ἡ γραφὴ *στρατηγικοῖς* τῶν κωδ. CE προσκρούει στὸ μέτρο (λείπει μιὰ συλλαβή). Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ προτελευταίου στίχου φαίνεται νὰ νοσεῖ, ἀλλὰ καμμιὰ ἀπὸ τὶς διάφορες προτεινόμενες διορθώσεις δὲν εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψη ἀρκούντως ἱκανοποιητική· ἡ ὑπόθεση τοῦ Richards γιὰ ὕπαρξη χάσματος (lacunae) μετὰ τὸ *τίς δή τι* τῆς χειρόγραφης παράδοσης δὲν εἶναι ἀνεδαφική (τί ὅμως ἔχει ἐκπέσει, τότε, δὲν φαίνεται εὔκολο νὰ ὑποτεθεῖ μὲ σχετικὴ ἔστω βεβαιότητα). Περισσότερα: Δ. Σταμάτη *Σωσίπ.* σσ. 44-132.]



[Εικ. 89] Νεμεσις
(Ἀκέφαλο μαρμάρινο ἄγαλμια ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο τῆς *Σαλαμῖνος*, ἀντίγραφο Ρωμαϊκῆς περιόδου [βλ. *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 242-3]. *ΚΜ*)

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΣΧΟΛΙΑ



[Εικ. 90]
Χαλκινο Ειδωλιο Πολεμιστη
στὸ ἀνώτερο τμῆμα διακόσμησης
ἑνὸς ἀπὸ τὰ δύο μαραξόνια ἅρματος
(ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα*, περὶ τὸ 700 π.Χ.
[Καραγιώργη *Κύπρ.* ἀρ. 325]. *ΚΜ*)

1. ΚΙΝΥΡΑΣ

T1

1. δεύτερον αὖ: Ἀνταπόδοση στὸ *κνημῖδας μὲν πρῶτα* … (Λ 17-18), γι' αὐτὸ τὸ *αὖ* βρίσκεται στὴ θέση τοῦ *δὲ* (*μὲν … αὖ*) καὶ μπορεῖ νὰ παραλειφθεῖ στὴ μετάφραση (βλ. LSJ[9] σ.λ. *αὖ* III.2). Τὸ *δεύτερον* ὡς ἐπίρρ. ἢ ἐπίθ. μὲ ἐπιρρηματικὴ σημασία. – Ὁ στ. (Λ 19) ἀπαντᾶ αὐτούσιος στὸ Γ 332 (… *ἔδυνεν* | [333] *οἷο κασιγνήτοιο* …), Π 133 (… *ἔδυνεν* [West, *-ε* Monro – Allen] | [134] *ποικίλον* …), Τ 371 (… *ἔδυνεν·* [West, *-εν* M. – A.] | [372] *ἀμφὶ* …)· Λ 330-2 = Π 131-3, Τ 369-71. – Γιὰ τὴ σκηνὴ τοῦ ὁπλισμοῦ βλ. *CIl* σημ. σ.στ. Λ 15-46, 15, 20 (γιὰ τὸν θώρακα τοῦ Ἀγαμέμνονα καὶ τὶς σχετικὲς ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες, μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὴν Κύπρο), 24-8 (γιὰ τὸ *οἶμοι*), 24 (σ.λ. *μέλανος κυάνοιο*), 25 (σ.λ. *κασσιτέροιο*), 26 (γιὰ τὰ φίδια ποὺ ἀπεικονίζονται στὸν θώρακα), 27-8 (γιὰ τὴ λ. *τέρας*), μὲ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία. Πβ. τὸ χάλκινο εἰδώλιο ὁπλισμένου πολεμιστῆ (ὕψους 36.5 ἑκ.) ἀπὸ τὸν βασιλικὸ τάφο 79 τῆς Κυπριακῆς Σαλαμίνας, μὲ ὀφθαλμοὺς ἀπὸ ἔνθετη μπλὲ ὑαλόμαζα, μὲ κράνος ποὺ ἀπολήγει σὲ λοφίο, μὲ μακρὺ ξίφος καὶ μὲ φολιδωτὸ θώρακα μὲ ἔνθετη μπλὲ ὑαλόμαζα πάνω ἀπὸ κοντὸ χιτώνα, ποὺ θυμίζει τὸν θώρακα τοῦ Ἀγαμέμνονα ποὺ τοῦ χάρισε ὁ Κινύρας· πβ. ἐπίσης τὸν ἐλλιπῆ χάλκινο θώρακα ἀπὸ τὸν ἴδιο τάφο (β΄ ἥμισυ 8ου αἰ. π.Χ.), μὲ ἔκτυπη διακόσμηση (φτερωτὲς ἀνθρώπινες μορφές, ἄνδρες μὲ οὐρὰ σκορπιοῦ, γρύπες κ.λπ.): βλ. Καραγιώργη *Κύπρ.* σσ. 157 κἑ. μὲ Εἰκ. 325 καὶ 332 (ἐδῶ Εἰκ. 90 καὶ 91).

θώρηκα (…): Ἡ περιγραφὴ τοῦ θώρακα τοῦ Ἀγαμέμνονα ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ Κινύρας (στ. 6 κἑ.) δείχνει νὰ ἀπηχεῖ τόσο τὸν πλοῦτο τῶν Κυπρίων βασιλέων (μὲ γνωστότερο τὸν μυθώδη πλοῦτο τοῦ Κινύρα) ὅσο καὶ τὴν πρώιμη ἄνθηση τῆς τέχνης στὸ νησί. Πβ. Εὐστ. στὸ Λ 21 *οἷα δὲ ἡ Κύπρος εἰς πλοῦτον καὶ λοιπὴν εὐδαιμονίαν, αἱ ἱστορίαι δηλοῦσιν* (βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. Τ3.28 κἑ., καὶ *CIl* σημ. σ.στ. 20 [Γ΄ 368]: «Το νησί αποικίστηκε από τον Τεύκρο μετά τον τρωικό πόλεμο, και ο ποιητής μπορεί να είχε πληροφορηθεί τον πλούτο των βασιλέων της αρχαίας Σαλαμίνας, ο οποίος αποκαλύφθηκε τώρα χάρη στις ανασκαφές των τάφων τους» κ.λπ.).



[Εικ. 91]
ΧΑΛΚΙΝΟΣ ΘΩΡΑΚΑΣ
(ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα*,
β΄ ἥμισυ 8ου αἰ. π.Χ.
[Καραγιώργη *Κύπρ.* ἀρ. 325]. *ΚΜ*)

2. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Εὐστάθιος (σ.στ. 21), *οὐ φαίνεται εἰδὼς Ὅμηρος ξενίαν Κινύρου, ἀλλὰ σέβας μόνον τὸ ἐξ ἀκοῆς. Πεύθετο γάρ, φησι, Κύπρονδε μέγα κλέος καὶ ἑξῆς* (βλ. κατωτ. Τ3.26 κἑ.). Ἡ λέξη **ξεινήϊον**, ἑπομένως, μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ κάλλιστα ὡς «χάρισμα φίλου» (τέτοιο ποὺ συνηθίζουν νὰ δίνουν στοὺς «ξένους» τους οἱ ἄνθρωποι). Τὸ γεγονὸς ἀπὸ μόνο του μπορεῖ νὰ δείχνει ὄχι μόνο τὴν προσπάθεια τοῦ Κινύρα νὰ κερδίσει τὴν εὔνοια τοῦ Ἀγαμέμνονα (πβ. στ. 5, *χαριζόμενος βασιλῆϊ*), βασιλιᾶ ἰσχυρότερου ἀπ᾽ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ στὸ νησὶ τῆς Κύπρου κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου: ἡ Κύπρος δὲν ἔχει ἀκόμα ἀποικιστεῖ εὐρέως ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς (βλ. ἀνωτ. σσ. 55 κἑ.), ὁπότε θὰ συμμετεῖχε πιθανῶς στὴν ἐκστρατεία στὸ πλευρὸ τῶν Ἀχαιῶν· δὲν σπεύδει ὅμως σὲ βοήθεια τῶν Τρώων. Ὁ μύθος φαίνεται νὰ ἀπηχεῖ ὄντως τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα γιὰ τὴ μεταβατικὴ αὐτὴ περίοδο τῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου. (Γιὰ τὸν Ὅμηρον καὶ τὴ σχέση του μὲ τὴν Κύπρο [καὶ τὴν Ἰατρική] βλ. καὶ *ΑΚυΓ*^{4} σημ. σ.στ. 37 Τ2.6, μὲ περαιτέρω παραπομπές.)

3. Κύπρονδε: Ἡ πρώτη ἀναφορὰ τῆς Κύπρου στὸν Ὅμηρο, καὶ ἡ μοναδικὴ στὴν *Ἰλιάδα*, ἐνῶ στὴν *Ὀδύσσεια* πληθαίνουν οἱ ἀναφορές: δ 83 *Κύπρον Φοινίκην τε καὶ Αἰγυπτίους ἐπαληθείς*, θ 362 *ἡ δ᾽ ἄρα Κύπρον ἵκανε φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη* (βλ. καὶ ἑπόμ., πβ. κατωτ. 5 Υ1.58 κἑ.), ρ 442-3 *αὐτὰρ ἔμ᾽ ἐς Κύπρον ξείνωι δόσαν ἀντιάσαντι,* | *Δμήτορι Ἰασίδηι, ὃς Κύπρου ἶφι ἄνασσεν*, καὶ 448 *μὴ τάχα πικρὴν Αἴγυπτον καὶ Κύπρον ἵκηται.* Τὸ –προφανῶς Ἑλληνικὸ– ὄνομα *Δμήτωρ Ἰασίδης*, γι᾽ αὐτὸν ποὺ κυβερνᾶ τὴν Κύπρο κραταιά, μαρτυρεῖ μιὰν ἤδη ἰσχυρὴ παρουσία τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ Μεγαλόνησο (βλ. ἀνωτ. σελ. 37). – Ὅπως σημειώνει ὁ Hainsworth σ.στ. Λ 21 (*CIl* III 218 / Γ΄ 368), τὸ *Κύπρονδε* “σημαίνει «στην Κύπρο» ἡ ακόμα και «από την Κύπρο». Ο τύπος που δηλώνει κίνηση σε τόπο χρησι-

μοποιείται, επειδή η είδηση ταξίδεψε στην Κύπρο, στον παραλήπτη της" (μὲ παραπομπὴ στὸ Δ 455 σημ. [γιὰ τὸ *τηλόσε*] καὶ Π 515).

T2

1-2. Θείαντος (…) παῖς: Ἡ ποικιλία τῶν σχετικῶν παραλλαγῶν εἶναι ἀξιοσημείωτη, καὶ δείχνει τὴν εὐρύτητα τῆς διάδοσής τους· βλ. καὶ ἀνωτ. σελ. 75 καὶ T3.2 καὶ T7.4 κἑ. – Ἡ γραφὴ *βίαντος* (βλ. καὶ ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.) ὀφείλεται προφανῶς σὲ παραφθορά.

ζάπλουτος ὤν: Ὁ Κινύρας ἔγινε παροιμιώδης γιὰ τὰ πλούτη του, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τυρταίου. Βλ. Τυρτ. ἀπόσπ. 12.6 West (1 κἑ. *οὔτ' ἂν μνησαίμην οὔτ' ἐν λόγωι ἄνδρα τιθείην | οὔτε ποδῶν ἀρετῆς οὔτε παλαιμοσύνης, | οὐδ' εἰ Κυκλώπων μὲν ἔχοι μέγεθός τε βίην τε, | νικώιη δὲ θέων Θρῃΐκιον Βορέην, | οὐδ' εἰ Τιθωνοῖο φυὴν χαριέστερος εἴη, | πλουτοίη δὲ Μίδεω καὶ Κινύρεω μάλιον, | οὐδ' εἰ Τανταλίδεω βασιλεύτερος εἴη, | γλῶσσαν δ' Ἀδρήστου μειλιχόγηρυν ἔχοι, | οὐδ' εἰ πᾶσαν ἔχοι δόξαν πλὴν θούριδος ἀλκῆς*). Πίνδ. *Νεμ.* 8.18 Bowra (16 κἑ. *σὺν θεῶι γάρ τοι φυτευθεὶς | ὄλβος ἀνθρώποισι παρμονώτερος· | ὅσπερ καὶ Κινύραν ἔβρισε πλούτωι | ποντίαι ἔν ποτε Κύπρωι· | ἴσταμαι δὴ ποσσὶ κούφοις, ἀμπνέων τε πρίν τι φάμεν. | πολλὰ γὰρ πολλᾶι λέλεκται, νεαρὰ δ' ἐξευρόντα δόμεν βασάνωι | ἐς ἔλεγχον, ἅπας κίνδυνος*), πβ. καὶ Σχόλ. στὸ ἀπόσπ. (28 Drachmann), *σὺν θεῶι γὰρ φυτευθεὶς ὄλβος ἀνθρώποισι παρμονώτερος: ὁ γὰρ γνώμηι θεοῦ, φησίν, ὄλβος τοῖς ἀνθρώποις ἐμφυτευθεὶς καὶ δοθεὶς μονιμώτερός ἐστιν· ὅστις ὄλβος ἐπλούτισε καὶ εὐδαίμονα πεποίηκε τῶι πλούτωι τὸν Κινύραν ἐν Κύπρωι τῆι νήσωι* (πβ. 32a καὶ 34a). Πλάτ. *Νόμ.* 660e (Burnet, *ἐὰν δὲ ἄρα πλουτῆι μὲν Κινύρα τε καὶ Μίδα μᾶλλον, ἢι δὲ ἄδικος, ἄθλιός τ' ἐστὶ καὶ ἀνιαρῶς ζῆι* [μὲ ἀναφορὰ στὸ παραπάνω ἀπόσπ. τοῦ Τυρταίου], πβ. Κλήμ. Ἀλεξ. *Παιδαγ.* 3.6). *P.Oxy.* XV 1795.26 (*ὄλβι⟨ο⟩ς ἦν ὁ Μίδας τρὶς δ' ὄλβιος ἦι ὁ* [*Κ*]*ι̣νύ̣ρ*[*α*]ς. Σουίδ. σ.λ. *καταγηρᾶσαι Τιθωνοῦ βαθύτερον καὶ τοῦ Κινύρου πλουσιώτερον καὶ Σαρδαναπάλου τρυφερώτερον, ὅπως τὸ τῆς παροιμίας ἐπὶ σοὶ πληρωθῆι· δὶς παῖδες οἱ γέροντες· ἐπὶ τῶν πολυχρονίων λεγόμενον. ὁ δὲ Τιθωνὸς ὑπέργηρως γενόμενος κατ' εὐχὴν εἰς τέττιγα μετέβαλε· Κινύρας δέ, ἀπόγονος Φαρνάκης, βασιλεὺς Κυπρίων, πλούτωι διαφέρων· Σαρδανάπαλος δέ, Ἀσσυρίων βασιλεύς, ἐπ' ἀκολασίαι καὶ τρυφῆι διαβιοὺς ἐτελεύτησεν* (πβ. ὅ.π. σ.λ. *Σαρδαναπάλους*). Ἡ σχετικὴ ἀναφορὰ στὸν Κινύρα ἐμφανίζεται συχνὰ καὶ σὲ μεταγενέστερους συγγραφεῖς (Λιβάνιος, Διογενιανός, Δίων ὁ Χρυσόστομος, κ.ἄ.).

6. ἡμιλλᾶτο αὐτῶι εἰς μουσικήν: Πβ. Εὐστ. στὸ Λ 20 *καὶ αὐτὸν μὲν ἀπολωλέναι ὠιδικῶς ἁμιλλώμενον τῶι Ἀπόλλωνι ὡς οἷα μουσικῆς τεχνίτην· διὸ καὶ Κινύρης ἐκλήθη παρωνύμως τῆι κινύραι* (βλ. T3.5 κἑ. καὶ T5.4 κἑ.). Ἡ μαρτυρία ἐνισχύει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ Κινύρας δὲν ἦταν ἁπλῶς βασιλιὰς καὶ ἱερέας τῆς Ἀφροδίτης, μὰ καὶ ὁ πρῶτος σημαντικὸς πνευματικὸς δημιουργὸς στὴν Κύπρο (περισσότερα: ἀνωτ. σσ. 78 κἑ., μὲ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία).

Ἀνάλογη εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ Μαρσύα, ποὺ προκάλεσε τὸν Ἀπόλλωνα σὲ μουσικὸ διαγωνισμό, ἡττήθηκε καὶ καταδικάστηκε σὲ θάνατο (βλ. Εἰκ. 92).

7-8. Πβ. Εὐστ. στὸ Λ 20 *τὰς δὲ θυγατέρας αὐτοῦ, πεντήκοντα οὔσας, ἁλέσθαι εἰς θάλασσαν καὶ εἰς ἀλκυόνας μεταπεσεῖν* (βλ. T3.8-9).



[Εικ. 92]
Απολλων και Μαρσυας
(*Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Αἰῶνος»], 4ος αἰ. μ.Χ.)

T3

1-9. Πβ. ἀνωτ. T2 (μὲ σχόλια).

7-8. διὸ (…) κινύραι: Πβ. Σουίδ. σ.λλ. *Κ ι ν ύ ρ α ς· ὄνομα κύριον* (βλ. καὶ σημ. ad loc. στὴν ἔκδοση Gaisford – Bernhardy: "quae sequebantur, *Θείαντος παῖς, βασιλέως Κύπρου, ζάπλουτος· ὃν φασιν ἁμιλλώμενον τῶι Ἀπόλλωνι, ὡς οἷα μουσικῆς τεχνίτην, ἀπολωλέναι. διὸ καὶ Κινύρας ἐκλήθη παρωνύμως τῆι κινύραι*: delevi") καὶ *κ ι ν ύ ρ α· ὄργανον μουσικὸν ἢ κιθάρα. ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ νεῦρα.* Ἡ συσχέτιση τοῦ ὀνόματος *Κινύρας* μὲ τὴν *κινύρα* ἐνισχύει τὴν ἄποψη γιὰ ἄμεση σχέση τοῦ Κινύρα μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὴν ποίηση. Γιὰ τὴ σχέση αὐτὴ καὶ γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξεως *κινύρα* βλ. ἀνωτ. 74 κἑ.

9-13. ἄλλοι (…) δεξιωσάμενον: Πβ. Ἀπολλόδ. *Ἐπιτ.* 3.9 *Μενέλαος σὺν Ὀδυσσεῖ καὶ Ταλθυβίωι πρὸς ⟨Κινύραν εἰς⟩ Κύπρον ἐλθόντες συμμαχεῖν ἔπειθον· ὁ δὲ Ἀγαμέμνονι μὲν οὐ παρόντι θώρακας ἐδωρήσατο, ὀμόσας δὲ πέμψειν πεντήκοντα ναῦς, μίαν πέμψας, ἧς ἦρ-*

χεν ⟨ ⟩ ὁ Μυγδαλίωνος, καὶ τὰς λοιπὰς ἐκ γῆς πλάσας μεθῆκεν εἰς τὸ πέλαγος. Βλ. καὶ Frazer *Apollodorus* II 179 σημ. 2 καὶ 3, ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης *ΕλλΜ* Ε΄ 24 κἑ. καὶ 32.



[Εικ. 93]
Ειδωλιο Πλοιου
(*Ἀμαθοῦς*,
6ος αἰ. π.Χ.
ΜΠιερ)

13 κἑ. Γιὰ τὴ Δηλιακὴ φιλοξενία τῶν Ἀχαιῶν, τὸν Ἄνιο καὶ τὶς Οἰνοτρόφους βλ. κατωτ. 3 F15 (μὲ σχόλια).

28 κἑ. Γιὰ τὸν πλοῦτο τοῦ νησιοῦ βλ. π.χ. Καραγιώργη *Ἀρχ. Κύπρος* 45 κἑ., κυρίως 55 κἑ.: (: «Ὁ πλοῦτος τῶν κτερισμάτων ποὺ βλέπουμε στοὺς τάφους τῆς Ἔγκωμης, τοῦ Κιτίου καὶ τῶν ἄλλων πόλεων, κυρίως κατὰ μῆκος τῆς νότιας ἀκτῆς, χαρακτηρίζει τὴν εὐημερία ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ νησί. (…) Τὰ λουτρά, οἱ ὑγειονομικὲς ἐγκαταστάσεις καὶ τὸ ἀποχετευτικὸ σύστημα τῶν κατοικιῶν δείχνουν τὸ ὑψηλὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο τῶν κατοίκων»). Πβ. *IEE* Α΄ 338 κἑ.

29-30. Ἄμασις: Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τὸ ἔτος 569 περίπου π.Χ. (570-526: βλ. *IEE* Δ΄ 205, πβ. *OCD* σ.λ. *Amasis*, ὅπου καὶ βιβλιογραφία), ποὺ συνῆψε ἰδιαίτερες σχέσεις μὲ πολλὲς Ἑλληνικὲς πόλεις καὶ πρόσφερε πλούσια ἀναθήματα σὲ Ἑλληνικὰ λατρευτικὰ κέντρα (βλ. Ἡρόδ. 2.172 κἑ.). Ἡ Αἰγυπτιακὴ κυριαρχία στὴν Κύπρο κράτησε δεκαπέντε περίπου χρόνια καὶ ἦταν πιὸ πιεστικὴ ἀπὸ τὴν Ἀσσυριακὴ κυριαρχία, ποὺ εἶχε προηγηθεῖ (βλ. *IEE* Δ΄ 362).

39 κἑ. Πβ. Ψ 295-9 *Αἴθην τὴν Ἀγαμεμνονέην* (…) | *τὴν Ἀγαμέμνονι δῶκ' Ἀγχισιάδης Ἐχέπωλος | δῶρ', ἵνα μή οἱ ἔποιθ' ὑπὸ Ἴλιον ἠνεμόεσσαν, | ἀλλ' αὐτοῦ τέρποιτο μένων· μέγα γάρ οἱ ἔδωκε | Ζεὺς ἄφενος, ναῖεν δ' ὅ γε ἐν εὐρυχόρωι Σικυῶνι* (μὲ ἀρχ. σχόλια στὸ χωρίο). Βλ. καὶ *ΕλλΜ* Ε΄ 22 κἑ.

T4

Κατὰ τὸν ἀρχ. σχολιαστὴ τοῦ Πινδάρου (στὸ προκείμενο χωρίο, 27 15b-e) ἡ ἀναφορὰ τοῦ Κινύρα στὸν ὕμνο στὸν Ἱέρωνα γίνεται γιατὶ

ὁ πατέρας τοῦ Ἱέρωνα Δεινομένης εἶναι Κύπριος: (b.) *διαπορεῖται δέ, τί δή ποτε εἰς τοὺς τοῦ Ἱέρωνος ἐπαίνους τὸν Κινύραν προσῆκται, εἰ μὴ ὅτι ταῖν θεοῖν ἱεροφάντης ἀπεδέδεικτο· Δεινομένους γὰρ υἱεῖς εἰσιν οἱ περὶ τὸν Ἱέρωνα τοῦ τὰ ἱερὰ ἐκ Τριοπίου τῆς Κύπρου εἰς Σικελίαν κομίσαντος. Ὁ δὲ Κινύρας οὗτός ἐστιν, ἀφ' οὗ οἱ ἐν Κύπρωι Κινυρίδαι τῆι θεῶι ἀνιέρωνται.* (c.) *ἢ οὕτως· εἰσὶν οἱ λέγοντες τὸν Δεινομένην τὸν πατέρα Ἱέρωνος ἀνέκαθεν Κύπριον· διὸ νῦν εὐλόγως γράφων εἰς τὸν Ἱέρωνος μέμνηται Κινύρου.* (d.) *ὁ δὲ νοῦς· χορεύουσι μὲν περὶ τὸν Κινύραν πολλάκις οἱ τῶν Κυπρίων ὕμνοι, ὅντινα ὁ χρυσοκόμης ἠγάπησεν Ἀπόλλων ἱερέα καὶ σύντροφον καὶ συνήθη τῆς Ἀφροδίτης ὄντα.* (e.) *ἡ δὲ ἀνταπόδοσις τοῦ λόγου αὕτη· περὶ μὲν τὸν Κινύραν οἱ τῶν Κυπρίων ὕμνοι, περὶ δὲ σὲ ὁ ἐμὸς καὶ τῶν Συρακουσίων.*

3 (15). ἀμφὶ Κινύραν: Κατὰ τὸν ἀρχ. σχολιαστή (στὸν στ. 27a), ὁ Κινύρας ἦταν *Ἀπόλλωνος υἱός, ἢ Πάφου κατὰ ἐνίους·* πβ. Ἡσύχ. σ.λ. *Κινύρας· Ἀπόλλωνος καὶ Φαρνάκης παῖς, βασιλεὺς Κυπρίων.* Ἡ ἄμεση σύνδεση τοῦ Κινύρα μὲ τὸν Ἀπόλλωνα ἐνισχύει τοὺς δεσμοὺς τοῦ Κύπριου βασιλιᾶ καὶ ἱερέα τῆς Ἀφροδίτης μὲ τὴ μουσική.

4 (16). φᾶμαι: *φῆμαι* (ὁ τύπος *φᾶμαι* Δωρ., ποὺ στὸν κώδ. D ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν ἀντίστοιχο κοινὸ τύπο) εἶναι ἐδῶ οἱ ἐπαινετικοὶ ὕμνοι (βλ. LSJ[9] I. 4). Ἡ λέξη ὅμως *φήμη* (Δωρ. *φάμα*, Λατ. *fama*) σημαίνει γενικὰ τὴν προφητικὴ φωνή (τὴ φωνὴ ἀπὸ τὸν οὐρανό) καὶ εἰδικότερα τὸν χρησμό. Δὲν ἀποκλείεται ἑπομένως ἐδῶ νὰ λανθάνει ἡ εἰκόνα τοῦ Κινύρα ὡς χρησμολόγου (ἐκτὸς τῶν ἄλλων).



[ΕΙΚ. 94] ΙΕΡΕΥΣ (*Γόλγοι*, τέλη 6ου αἰ. π.Χ. *AnAC* 172)

τὸν: τὸν Κινύρα. Βλ. Σχόλ. στὸν στ. 28 (16): *τὸν τῶν Κυπρίων βασιλέα, οὗ καὶ Ὅμηρος μέμνηται. υἱὸς δὲ Εὐρυμέδοντος καὶ Παφίας νύμφης. ἐγένετο δὲ ἱερεὺς τῆς Κυπρίας Ἀφροδίτης.*

5 (17). ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας: *κτίλος* ὡς οὐσ. εἶναι ὁ κριός, ποὺ ἡγεῖται τοῦ κοπαδιοῦ (Γ 196 κ.ἀ.), ἐνῶ ὡς ἐπίθ. σημαίνει τὸν ἥμερο, τὸν πράο,

τὸν ὑπάκουο, καὶ –γι' αὐτὸ– προσφιλῆ (βλ. LSJ[9]). Ἀπὸ τὸ ἐπίθ. παράγονται τὰ ρήματα *κτιλεύω* καὶ *κτιλόω* = ἐξημερώνω. Βλ. καὶ κατωτ. T5.

T5

1 κἑ. κτίλον: Βλ. ἀνωτ. T4.5 (17) σημ. στὴ φράση *κτίλον Ἀφροδίτας* καὶ κατωτ. στ. 10 *ὀρεικτίτου*.

4 κἑ. οὐχ ὅτι (…) μουσικῶν: Πβ. ἀνωτ. T2.5 κἑ. (μὲ σημ. σ.στ. 6) καὶ T3.5 κἑ.

10. ὀρεικτίτου: Βλ. LSJ[9] σ.λ. *ὀρείκτιτος*: "dwelling in the mountains", πβ. LSK σ.λ. *ὀρικτίτης*: «ὁ κατοικῶν ἐπὶ τῶν ὀρέων, συχνάζων ἀνὰ τὰ ὄρη, *ὑὸς ὀρικτίτου* (διάφ. γραφ. *ὀρεικτίτου*), Πινδ. Ἀποσπ. 267». Πβ. LSJ[9] σ.λ. *κτίτης*: "= *κτίστης, ἀγώνων* (…). II. generally, *inhabitant*, E. *Or.* 1621" («= *κτίστης*· καθόλου, κάτοικος» LSK). Ἡ σημασία *τοῦ ἐν ὄρει τεθραμμένου* (καὶ ἀνωτ. *κτίσαι, ὅ ἐστι τὸ θρέψαι*, τὴν ὁποία ὑποστηρίζει ὁ ἀρχ. σχολιαστής, εἶναι προφανῶς σύμφυτη καὶ ἑπομένως ὀρθή.

T6

2. τοῦ κύκλου: Ὁ *ἐπικὸς κύκλος* περιλαμβάνει μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐπικὰ ποιήματα, *τὰ κύκλια* (ἐνν.) *ἔπη*, σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο καὶ γλώσσα ἐπική, μὲ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῆς *Ὀδυσσείας* καὶ –γενικὰ– τῆς προφορικῆς ποίησης (oral poetry, poésie orale). Κατὰ τὴν *Ἐπιτομὴ* τῆς *Χρηστομαθείας* τοῦ Πρόκλου ἀπὸ τὸν Φώτιο (βλ. κατωτ. 3 T1.4 κἑ.), *ἄρχεται μὲν ἐκ τῆς Οὐρανοῦ καὶ Γῆς μυθολογουμένης μίξεως* (…) *καὶ περατοῦται ὁ ἐπικὸς κύκλος ἐκ διαφόρων ποιητῶν συμπληρούμενος μέχρι τῆς ἀποβάσεως Ὀδυσσέως τῆς εἰς Ἰθάκην, ἐν ᾗ καὶ ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀγνοοῦντος κτείνεται* (πβ. Σχόλ. στὸν Εὐσέβιο καὶ *Μέγ. Ἐτυμ.* 327.29, βλ. Allen V 98). Ὁ *ἐπικὸς κύκλος*, κατὰ τὴν παλαιὰ αὐτὴ ἄποψη, ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν ἕνωση τοῦ Οὐρανοῦ μὲ τὴ Γῆ καὶ φθάνει ὡς τὸν θάνατο τοῦ Ὀδυσσέα, περιλαμβάνονται δὲ σ' αὐτὸν τὰ ἔπη (1.) *Τιτανομαχία* – (2.) *Οἰδιπόδεια*, (3.) *Θηβαΐς*, (4.) *Ἐπίγονοι* – (5.) *Κύπρια*, (6.) *Ἰλιάς*, (7.) Αἰθιοπίς, (8.) *Μικρὰ Ἰλιάς*, (9.) *Ἰλίου πέρσις*, (10.) *Νόστοι*, (11.) *Ὀδύσσεια*, (12.) *Τηλεγονία* ἢ *Τηλεγόνεια* ἢ *Θεσπρωτίς*. Κατὰ μιὰν ἄλλη ὅμως ἄποψη, ἐπίσης παλαιά (ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν σχο-

λιαστὴ τοῦ *Προτρεπτ.* 2.30 τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως), ὁ ὅρος *ἐπικὸς κύκλος* περιλαμβάνει τὰ πρὶν καὶ μετὰ τὴν *Ἰλιάδα* (χαράσσοντας ἔτσι «στενότερα σύνορα», βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 133).

Οἱ ποιητὲς τῶν *κυκλίων ἐπῶν* κατατάσσονται ὄντως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, *ἐν τοῖς πάνυ παλαιοῖς* (ὅπως ἀναφέρει ὁ Κλήμης στὸ προκείμενο χωρίο), καὶ ἀντλοῦν ἀναμφισβήτητα ἀπὸ τὴν πλούσια προομηρικὴ παράδοση, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι τὰ *κύκλια ἔπη* –μὲ τὴ μορφὴ ποὺ ἦταν γνωστὰ στὴν ἀρχαιότητα, καὶ διασώθηκαν ἀποσπασματικά– συντέθηκαν πρὶν ἀπὸ τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσσεια* (βλ. Ἀ. Β., *ΠραΚυΣΑ* Α΄ 479 κἑ., ὅπου καὶ πλούσια βιβλιογραφία, καὶ ἀνωτ. 87 κἑ.).

ἤδη: Τὸ ἐπίρρ. ἀναφέρεται πιθανῶς στὸ *γεγονέναι* καὶ δείχνει χρονικὴ προτεραιότητα ὅσων περιλαμβάνονται στὴ φράση *χρησμολόγοι συχνοὶ* σὲ σχέση μὲ τοὺς *ἐν τοῖς πάνυ παλαιοῖς* ποιητὲς τοῦ κύκλου. Οἱ χρησμολόγοι ὅμως ποὺ ἀναφέρονται στὴ συνέχεια δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ὅλοι παλαιότατοι, ἐνῶ τὰ ἀνεπαρκέστατα στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας γιὰ τοὺς ποιητὲς τοῦ *ἐπικοῦ κύκλου* (τοῦ 7ου καὶ τοῦ 6ου αἰώνα, πιθανότατα, στὴν πλειονότητά τους) δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν ἀσφαλῆ χρονολογικὴ κατάταξη.

3. χρησμολόγοι: ἡ λέξη (ἀπὸ τὸ *χρησμὸς* καὶ τὸ *λέγω*) δηλώνει τόσο (α΄) αὐτὸν ποὺ δίνει χρησμούς, χρησμοδοτεῖ (*uttering oracles… soothsayer, diviner* LSJ[9] I.), ὅσο καὶ (β΄) αὐτὸν ποὺ ἑρμηνεύει τοὺς χρησμούς (*expounder of oracles* LSJ[9] II.) ἢ συλλέγει χρησμοὺς καὶ τοὺς χρησιμοποιεῖ γιὰ χρηματισμό (*collector of oracles, oraclemonger*, ὅ.π., πβ. West *OrP* 40). Ἡ τελευταία σημασία πρέπει νὰ εἶναι σχετικὰ μεταγενέστερη. Μὲ τὴν πρώτη –καὶ πιθανῶς ἀρχικὴ– σημασία ὁ ὅρος φαίνεται νὰ δηλώνει τὸν *μάντιν* (αὐτὸν ποὺ προλέγει τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους, μεταφέροντας στοὺς τελευταίους τὶς θελήσεις τῶν θεῶν, πβ. καὶ *πρόμαντις*, *οἰωνόμαντις*, *οἰωνοπόλος*, *οἰωνοσκόπος*, *οἰωνιστής*, ἀλλὰ καὶ *προφήτης*, ἂν καὶ ἐνίοτε διαστέλλεται ἀπ᾽ αὐτή), πιθανῶς δὲ ἐκεῖνον ποὺ δίνει ἔμμετρους χρησμούς. Στὸν Ἡρόδοτο, π.χ., ὁ Ἀμφίλυτος χρησμοδοτεῖ ἔμμετρα στὸν Πεισίστρατο: (1.62.4) *ἐνθαῦτα θείῃ πομπῇ χρεώμενος παρίσταται Πεισιστράτῳ Ἀμφίλυτος ὁ Ἀκαρνὰν χρησμολόγος ἀνήρ, ὅς οἱ προσιὼν χρᾶι ἐν ἑξαμέτρῳ τόνῳ τάδε λέγων* (ἀκολουθοῦν οἱ στίχοι)· *ὁ μὲν δὴ ἐνθεάζων χρᾶι τάδε*. Καὶ σ᾽ ἄλλες, ἐπίσης, περιπτώσεις ὁ ὅρος *χρησμολόγος* ἀναφέρεται σὲ μάντεις ἢ προφῆτες στοὺς ὁποίους ἀποδίδονται ἔμμετροι χρησμοί, ὅπως οἱ Βάκιδες, ὁ Μουσαῖος, ὁ Εὔκλος κ.ἄ. (βλ. π.χ. κατωτ. 2 T1). Ἡ διάκριση τῶν

χρησμολόγων ἀπὸ τοὺς μάντεις σὲ ὁρισμένα χωρία (βλ. π.χ. Θουκ. 8.1.1 *ὠργίζοντο δὲ καὶ τοῖς χρησμολόγοις τε καὶ μάντεσι καὶ ὁπόσοι τι τότε αὐτοὺς θειάσαντες ἐπήλπισαν ὡς λήψονται Σικελίαν*) στηρίζεται πιθανῶς στὴ β΄ σημασία τῆς λέξεως *χρησμολόγος* (αὐτὸς ποὺ συλλέγει καὶ ἑρμηνεύει χρησμούς, μολονότι δὲν ἀποκλείεται –κατὰ τὴ γνώμη μας– νὰ πρόκειται γιὰ διάκριση ἀνάμεσα σὲ ἔμμετρους καὶ μὴ χρησμούς.

Στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ἡ *πρόμαντις* (ἡ Πυθία), καθισμένη στὸν τρίποδα, συλλάμβανε τὶς θελήσεις τῶν θεῶν καὶ τὶς ἐκστόμιζε (ὄντας σὲ ἐκστατικὴ κατάσταση καὶ πιθανῶς μὲ ἀσαφεῖς καὶ ἀσυνάρτητες ἐκφράσεις), ἐνῶ ὁ *προφήτης* ἀναλάμβανε «νὰ δώσει νόημα στὰ λόγια της καὶ νὰ τὰ μεταφέρει σὲ στίχους» (βλ. Parke *Ἑλλ. Μαντεῖα* 104). Οἱ πρῶτοι ὅμως *χρησμολόγοι* φαίνεται ὅτι ἦταν ταυτόχρονα μάντεις καὶ ποιητές (στιχοπλόκοι, ποὺ γιὰ νὰ συνθέσουν τοὺς ἔμμετρους χρησμούς τους χρησιμοποιοῦσαν τυπικὲς ἐκφράσεις ἢ λογότυπα, ὄντας γνῶστες τῶν κανόνων τῆς oral poetry καὶ τῶν πλούσιων δημιουργημάτων της). Πβ. Platthy *Myth. Poets* 5.

3-4. Βάκιδες: *Βάκις* (βλ. καὶ κατωτ. 2 Τ1 καὶ 2 Τ2) ἦταν τὸ ὄνομα ἑνὸς παλαιοῦ Βοιωτοῦ προφήτη, ποὺ χρησιμοποιήθηκε –ὅπως καὶ τῆς Σίβυλλας– γιὰ μιὰν ὁλόκληρη σειρὰ ἀπὸ χρησμοδότες. Βλ. *OCD* καὶ *RE* σ.λ., πβ. Platthy, *Myth. Poets* 268 κἑ., καὶ Fontenrose, *Delphic Oracle* 158 κἑ.

5 κἑ. Βλ. Ἡρόδ. 1.62.1 κἑ. (καὶ ἀνωτ. σχόλ. σ.στ. 3 σ.λ. *χρησμολόγοι*).

7. Κομήτης ὁ Κρής: Ἡ ἐδῶ ἀναφορά του, ἡ μοναδικὴ γι᾽ αὐτόν, τὸν κατατάσσει ἀνάμεσα στοὺς πολὺ παλαιοὺς –μυθικοὺς πιθανῶς– ποιητὲς-χρησμολόγους. Βλ. Platthy *Myth. Poets* 101.

7-8. Κινύρας ὁ Κύπριος: Ἡ μνεία τοῦ ὀνόματός του ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους *χρησμολόγους*, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀρκετοὶ ποὺ συνδέονται ἀναμφισβήτητα μὲ τὴ σύνθεση ἐμμέτρων χρησμῶν, συνηγορεῖ γιὰ τὴν κατάταξή του ἀνάμεσα στοὺς πρώτους Κύπριους ποιητές. Ἡ ἐπωνυμία *ὁ Κύπριος* ἐνισχύει τὴν ἄποψη γιὰ Κυπριακὴ καταγωγή του (ὄχι Κιλικική). Βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 74 κἑ. καὶ Platthy *Myth. Poets* 97 κἑ., κ.ἀ.

8. Ἄδμητος ὁ Θετταλός: Ὁ γνωστὸς βασιλιὰς τῶν Φερῶν τῆς Θεσσαλίας, ποὺ προσφέρθηκε νὰ θυσιάσει τὴ ζωή του γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ γυναίκα του Ἄλκηστη (βλ. π.χ. *Ἑλλ. Μυθ.* Γ΄ 134-7 κ.ἀ.). Στὸν Ἡσύχιο καὶ στὴ *Σοῦδα* (σ.λ. *Ἀδμήτου μέλος*) μνημονεύονται τὰ ἄσμα-

τα ποὺ φέρουν τὸ ὄνομά του, ἐνῶ ὁ Εὐστάθιος (στὸ Β 711 καὶ στὸ *δ* τῆς *Ὀδυσσείας*, 1512.29) καὶ τὰ Σχόλ. στὸν Ἀριστοφάνη (*Σφῆκ.* 1239, *Ἀχαρν.* 980, ἀπόσπ. 377) ἀναφέρουν περισσότερα γιὰ τὴν ποίησή του. Βλ. Platthy *Myth. Poets* 46.

8 κἑ. Γιὰ τοὺς μὴ ἀναφερόμενους σὲ εἰδικὸ λῆμμα στὴ συνέχεια *χρησμολόγους* (γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχουν βέβαιες μαρτυρίες ποὺ νὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἀσφαλῆ κατάταξή τους στοὺς δημιουργοὺς ἔμμετρων χρησμῶν), βλ. τὰ σχετικὰ λήμματα στὸ *OCD* καὶ στὴ *RE*. Βλ. ἐπίσης Platthy *Myth. Poets* 49 κἑ.: Ἀμφιάραος (Ἀμφιάραος ὁ Ἀργεῖος, καλούμενος καὶ Ἀθηναῖος λόγω τῆς λατρείας του στὴν Ἀττική), 268: Τιμόξενος, Δημαίνετος, Ἀρίστων, Διονύσιος, Κλεοφῶν, 87 κἑ.: Ἱππώ, 111 κἑ.: Μαντώ, 123 κἑ.: Μόψος καὶ Κάλχας (βλ. καὶ Ἀπολλοδ. *Ἐπιτ.* 6.2 κἑ.), 22.108: Πυθαγόρας, 153: Ἴδμων, 50 κἑ. (κ.ἀ.): Ἀμφίλοχος.

12. Βοιώ: Μυθικὴ ἱέρεια στοὺς Δελφούς, στὴν ὁποία ἀποδίδονται διάφορα ποιητικὰ ἔργα, ὅπως ἕνας *Ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα* (Παυσ. 10.5.7) καὶ μιὰ *Ὀρνιθομαντεία* (μαντεία ἀπὸ τὴν πτήση τῶν πουλιῶν), ποὺ συνήθως συγχέεται μὲ μιὰν *Ὀρνιθογονία* ἑνὸς μεταγενέστερου ποιητῆ Βοίου. Βλ. Platthy *Myth. Poets* 61 κἑ., πβ. ὅμως *OCD* σ.λ. *Boio* ('to whom was attributed an *Ὀρνιθογονία*').

13. τῶν Σιβυλλῶν τὸ πλῆθος: Στὴν ἀρχὴ ἀναφέρεται μία *Σίβυλλα* (λέξη ἀβέβαιης ἐτυμολογίας, γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἡράκλειτο περὶ τὸ 500 π.Χ.), ἀργότερα (ἀπὸ τὸν Ἡρακλείδη τὸν Πόντιο, τὸ β΄ ἥμισυ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.) περισσότερες, μὲ προσωπικὰ ὀνόματα καὶ τόπους διαμονῆς, μὲ πιὸ ὀνομαστὲς αὐτὲς τῶν Ἐρυθρῶν τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Κύμης τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σιβυλλικοὶ χρησμοί, ποὺ ἀρχικὰ ἦταν μακρὲς καὶ ἀσυνάρτητες προφητεῖες, ἀποδόθηκαν ἐνωρὶς σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο καὶ ἐνσωματώθηκαν σὲ συλλογές. Βλ. Parke *Ἑλλ. Μαντεῖα* 61 κἑ. καὶ Fontenrose *Delphic Oracle* 160 κἑ. (ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία). Στὸ προκείμενο ἀπόσπασμα ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀναμειγνύει ὀνόματα καὶ τόπους, δίνοντας συνολικὰ ἐννέα ὀνόματα καὶ ἐπίθετα (συχνὰ μνημονεύονται δέκα Σίβυλλες). Στοὺς πρὶν ἀπὸ τὸν Ὅμηρο συγγραφεῖς κατατάσσουν τὴ Σίβυλλα οἱ Τατιανὸς καὶ Εὐσέβιος (βλ. κατωτ. 2 T2).

21. Ἄβαρίς τε ὁ Ὑπερβόρειος: Ὑπηρέτης τοῦ Ἀπόλλωνα ποὺ θεωροῦνταν ὅτι ἔφθασε στὴ Δῆλο ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ὑπερβορείων. Ἡ ζωή του καλύπτεται ἀπὸ μυθικὴ ἀχλύ, μολονότι συχνὰ συνδέεται μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα (Κροῖσος, Πυθαγόρας). Ἀνάμεσα στὰ ἔργα ποὺ

ἀποδίδονται σ' αὐτὸν (καὶ θεωροῦνται ὅτι ἄσκησαν ἐπίδραση στὸν Πυθαγόρα), περιλαμβάνονται καὶ *Χρησμοί* (ἢ *Σκυθικοὶ Χρησμοί*). Βλ. Lesky, *IAEΛ*[5] 242· Fontenrose *Delphic Oracle* 162 κἑ., 232, 295· καὶ Platthy *Myth. Poets* 265 κἑ. (πβ. 2, 22, 130). Πβ. West *OrP* 54 (κ.ἀ.).

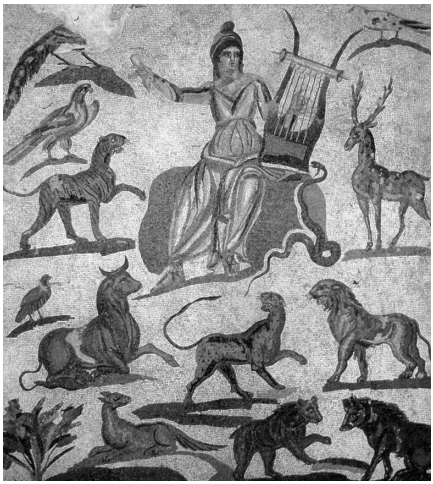
21-22. Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος: Ὅπως καὶ ὁ Ἄβαρις, «μυθικὸς» ὑπηρέτης τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ *ἰατρόμαντις*. Ἀναφέρεται ἤδη ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο ὡς δημιουργὸς ἐπους γιὰ τοὺς Ἀριμασπούς: *Ἀριστέης ὁ Καϋστροβίου ἀνὴρ Προκοννήσιος, ποιέων ἔπεα* (4.13.1), *ποιῆσαι τὰ ἔπεα ταῦτα τὰ νῦν ὑπ' Ἑλλήνων Ἀριμάσπεα καλέεται* (4.14.3, πβ. 4.16.1). Βλ. J. D. P. Botton, *Aristeas of Proconnesus* (Oxford 1962), καὶ M. Davies *EGrF* 81-8· πβ. Lesky *IAEΛ*[5] 241-2, καὶ Fontenrose *Delphic Oracle* 162, 232, 322-3· πβ. ἐπίσης West *OrP* 54 κ.ἀ. Βλ. καὶ κατωτ. 2 T2.5.

22. Ἐπιμενίδης τε ὁ Κρής: Ἱερέας ἀπὸ τὴν Κρήτη, ποὺ κατὰ τὸν Πλάτωνα (*Νόμ.* 642 d-e) ἦλθε στὴν Ἀθήνα δέκα χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς πολέμους (*κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ μαντείαν, θυσίας τε ἐθύσατό τινας ἃς ὁ θεὸς ἀνεῖλεν, καὶ δὴ καὶ φοβουμένων τὸν Περσικὸν Ἀθηναίων στόλον, εἶπεν ὅτι δέκα μὲν ἐτῶν οὐχ ἥξουσιν, ὅταν δὲ ἔλθωσιν, ἀπαλλαγήσονται πράξαντες οὐδὲν ὧν ἤλπιζον, παθόντες τε ἢ δράσαντες πλείω κακά*), ἐνῶ κατ' ἄλλες πηγὲς πρωτοστάτησε στὴν κάθαρση τῆς πόλης ἀπὸ τὸ *Κυλώνειον ἄγος*. Σ' αὐτὸν ἀποδίδονταν καθαρτήρια ποιήματα καὶ χρησμοί, ὅπως καὶ μιὰ *Θεογονία* (5000 στίχοι σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο). Βλ. Lesky *IAEΛ*[5] 242· *OCD* σ.λ. (μὲ βιβλιογραφία)· Fontenrose *Delphic Oracle* 289-90· West *OrP* 45-53 κ.ἀ. Πβ. κατωτ. 2 T2.4 (*Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητός, ὅστις εἰς τὴν Σπάρτην ἀφίκετο*), μὲ κοινὸ χαρακτηριστικὸ τὴν ἀνάμειξη ἱστορικῶν (καὶ μεταγενέστερων) προσώπων, ὅπως ὁ Ἐπιμενίδης, μὲ μυθικὰ (καὶ προγενέστερα), πιθανῶς λόγω τῶν «μυθικῶν» διηγήσεων ποὺ τὰ συνόδευαν.

24. Φημονόη Δελφίς: Θυγατέρα τοῦ Δελφοῦ ἢ τοῦ Ἀπόλλωνα (κατ' ἄλλη παραλλαγὴ τοῦ μύθου), ἀναφέρεται συχνὰ ὡς ἡ πρώτη Πυθία (προγενέστερη τοῦ Ὀρφέα, τοῦ Μουσαίου καὶ τοῦ Λίνου). Ὁ Παυσανίας (10.6.7) διασώζει ἕμμετρο χρησμό της (3 ἑξάμετρους στίχους), ἐνῶ ὁ Κλήμης ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια (*Στρωμ.* 1.21: 107.4, σ. 69 Stählin-Früchtel) ἀναφέρει ὅτι ἦταν ἡ πρώτη ποὺ ἔδωσε ἕμμετρο χρησμό (στὸν πατέρα τῆς Δανάης Ἀκρίσιο). Βλ. Platthy *Myth. Poets* 210 κἑ., πβ. 4, 61, 90 κ.ἀ.

28. Ὀρφέα: Ἀργοναύτης, μουσικὸς καὶ χρησμολόγος, περίεργη μυ-

θικὴ μορφὴ ποὺ δεσπόζει στοὺς μύθους τῆς Θράκης, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου πῆρε ἡ θρησκευτικὴ κίνηση τοῦ Ὀρφισμοῦ καὶ στὸν ὁποῖο ἀποδίδονται πάνω ἀπὸ 50 τίτλοι ποιημάτων, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνήκουν σὲ χρόνους ἀρκετὰ μεταγενέστερους. Τὸ ὄνομά του –ἄγνωστο στὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο– ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Ἴβυκο στὰ τέλη τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. (ἀπόσπ. 25 (306) P., *ὀνομάκλυτον Ὀρφήν*, πβ. Τιμόθ. 15 (791).221 P. *ποικιλόμουσος Ὀρφεὺς* καὶ Σιμων. 62 (567).1 P.). Βλ. Lesky *IAEΛ*[5] 242 κἑ.· West *OrP* 1, κ.ἀ.· Platthy *Myth. Poets* 144 κἑ.· *ΕλλΜ* Γ΄ 293 κἑ. Τελευταία ἔκδοση: Bernabé, *PEG*[2] (μὲ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία: fasc. 1 σσ. XII-LXXXIII καὶ fasc. 2 σσ. XI-XXV. Βλ. καὶ κατωτ. 2 T2.3.



[ΕΙΚ. 95]
Ο ΟΡΦΕΥΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΘΗΡΙΑ
(*Πάφος*,
«Οἰκία τοῦ Ὀρφέως»,
2/3 αἰ. μ.Χ.)

T7

2. Τιθωνόν: Βλ. κατωτ. 5 Υ1.218 κἑ. (μὲ σχόλια στὸ χωρίο).

3. Σάνδοκος: Ὁ E. Gjerstad, *SCE* IV 2.429 (ἀρ. 9), τὸν ταυτίζει μὲ τὸν θεὸ τῆς Κιλικίας Sandon. Σὲ ἄλλες πηγὲς ὁ Κινύρας ἐμφανίζεται ὡς γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνα, τοῦ Πάφου, τοῦ Εὐρυμέδοντα κ.ἄ. (βλ. Baurain, *BCH* 104 (1980) 280 κἑ.). Ἡ ἴδια ποικιλία στὶς παραλλαγὲς παρατηρεῖται καὶ στὰ ὀνόματα τῆς μάνας, τῆς γυναίκας καὶ τῶν παιδιῶν του, ὀφειλόμενη κατὰ κύριο λόγο στὴν εὐρεία διάδοση –τοπικὰ καὶ χρονικὰ καὶ ἀριθμητικὰ– τῶν σχετικῶν μὲ τὸν Κινύρα μύθων. Εὔχρηστο πίνακα τῶν διάφορων γενεαλογικῶν δέντρων τοῦ Κινύρα παραθέτει ὁ Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Δβ΄ 205-7 (ἀρ. 219).

7. Πυγμαλίωνος: ὁ γνωστὸς βασιλιὰς τῆς Κύπρου, ποὺ ἐρωτεύτηκε παράφορα τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, κι ἐκείνη τὸν λυπήθηκε κι ἔδωσε σ' αὐτὸ πνοή. Ὁ μύθος τοῦ Πυγμαλίωνα (καὶ τῆς Γαλάτειας) ἐνέπνευσε μιὰ σειρὰ ἔργων τέχνης (παραστάσεις ἢ λογοτεχνήματα, ὅπως ἡ «Γαλάτεια» τοῦ Σπ. Βασιλειάδη). Βλ. καὶ ἀνωτ. 71 μὲ σημ. 6 κἑ., καὶ *ΑΚυΓ*^{3} 16 F1 καὶ 17 F1 μὲ σημ. (κυρίως σσ. 406 καὶ 414), καὶ *ΕλλΜ* Β΄ 188-90 (κ.ἀ.).

10. διὰ μῆνιν Ἀφροδίτης: Πβ. στ. 15 *κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης* καὶ 11-12 *Ἀρτέμιδος χόλωι*. Γιὰ τοὺς ὅρους *μῆνις* καὶ *χόλος* βλ. E. Schwyzer, "Drei griechische Wörter", *RhM* 80 (1931) 213-7· H. Frisk, "*ΜΗΝΙΣ*: Zur Geschichte eines Begriffes", *Eranos* 44 (1946) 28-40· J. Irmscher, *Götterzorn bei Homer*, Leipzig 1950· P. Considine, "Some Homeric Terms for Anger", *AClass* 9 (1966) 15-25· Ἀ. Β. *ΜΑΦ* 39 κἑ. / *MAPh*^{2} 49 κἑ. (μὲ σημ., ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία)· Muellner *AngA* 1 κἑ. (177-94: The Etymology of *Mênis*), μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία).

Γιὰ παρόμοιο λόγο (ὀργὴ τῆς Ἀφροδίτης) καὶ οἱ κόρες τοῦ Τυνδάρεου ἐγκαταλείπουν τοὺς ἄνδρες τους. Βλ. π.χ. Στησίχ. 46 (223) Page: *Τυνδάρεος | ῥέζων ποτὲ πᾶσι θεοῖς μόνας λάθετ' ἠπιοδώρου | Κύπριδος· κείνα δὲ Τυνδαρέου κόραις | χολωσαμένα διγάμους τε καὶ τριγάμους τίθησι | καὶ λιπεσάνορας*. Περισσότερα γιὰ τὸν μύθο στὴν *ΕλλΜ* Γ΄ 211 κἑ.

11-12. Ἄδωνις (…) Ἀρτέμιδος χόλωι (…) ἀπέθανεν: Δὲν ἀναφέρεται ἡ αἰτία τοῦ χόλου τῆς θεᾶς (ὅπως δὲν ἀναφέρεται καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐπίμονης ὀργῆς τῆς Ἀφροδίτης στοὺς στ. 9-10, ἡ ὁποία ὅμως μπορεῖ νὰ ὑπονοηθεῖ, πβ. στ. 15 *οὐ γὰρ αὐτὴν ἐτίμα*)· πβ. *τὴν τῆς θεοῦ μῆνιν* στὴν Αὐλίδα (κατωτ. 3 T7.48 κἑ.). Τὸ ἐδῶ μοτίβο θυμίζει τὸν χόλο τῆς Ἄρτεμης ἐναντίον τοῦ Οἰνέα (γιατὶ ξέχασε τὴ θεὰ προσφέροντας στοὺς ἄλλους θεοὺς τὶς ἀπαρχὲς τῶν καρπῶν τῆς γῆς) στὸν γνωστὸ μύθο τοῦ Μελεάγρου καὶ τῆς θήρας τοῦ Καλυδώνιου κάπρου (βλ. κυρίως Ι 533 κἑ. καὶ Ἀ. Β. *ΜΑΦ* 22 κἑ. / *MAPh*^{2} 33 κἑ.). Γιὰ τὸν Ἄδωνη βλ. ἀνωτ. σσ. 72 κἑ.

12-14. Πβ. Probus, Verg. *Ecl.* 10.18 (iii.2.348.11 Thilo-Hagen) = Ἡσ. ἀπόσπ. 139 Μ. – W. *Adonis, ⟨ut⟩ Hesiodus ait, Phoenicis Agenoris et Alphesiboeae*.

14. Θείαντος: Πβ. ἀνωτ. T2.2 μὲ σημ. καὶ T3.2, ὅπου ὁ Θείας φέρεται ὡς πατέρας τοῦ Κινύρα (ὄχι τοῦ Ἄδωνη, ὅπως ἐδῶ).

2. ΕΥΚΛΟ(Υ)Σ

T1

1. χρησμολόγους: ὁ ὅρος δηλώνει σαφῶς στὸ προκείμενο ἀπόσπασμα τοὺς *μάντεις* - προφῆτες - ποιητές (συνθέτες ἐμμέτρων χρησμῶν). Γιὰ τοὺς σχετικοὺς ὅρους (*χρησμολόγος*, *μάντις*, *προφήτης*, *οἰωνιστής*) βλ. ἀνωτ. 1 T1.

2. Γιὰ τοὺς μνημονευόμενους χρησμολόγους βλ. τὰ σχετικὰ ἄρθρα στὴ *RE* καὶ στὸ *OCD*. Βλ. ἐπίσης κατωτ. T2.

T2

1 κἑ. Τὸ χωρίο δὲν προσφέρει ἰδιαίτερη βοήθεια στὴ χρονολόγηση τοῦ Κυπρίου χρησμολόγου. Ἀπὸ τοὺς μνημονευόμενους *συγγραφεῖς* ἀρκετοὶ ἀνάγονται ὄντως στὴν *πρὸ τοῦ Ὁμήρου* ἐποχή, στὴ λεγόμενη «μυθικὴ» περίοδο. Ὁ *Λίνος* εἶναι διδάσκαλος μουσικῆς τοῦ Ἡρακλῆ (βλ., π.χ., Ἀπολλόδ. 2.63, πβ. *ΕλλΜ* Δ΄ 24 κἑ., μὲ εἰκ. 6-8, καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα στὴ *RE* καὶ στὸ *OCD*). Ὁ *Φιλάμμων*, υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνα, μουσικός (*OCD*) καὶ ἀοιδός (*RE*), ὁ τραγουδιστὴς καὶ ὁ κελευστὴς στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία κατὰ τὴν παλαιότερη παράδοση (βλ. *ΕλλΜ* Δ΄ 139). Ὁ *Θάμυρις* ἢ *Θαμύρας*, υἱὸς τοῦ Φιλάμμωνα, γνωστὸς ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ἀοιδός (βλ. σημ. Kirk σ.στ. Β 594-600: *CIl* Ι 216 / Α΄ 361-2), στὸν ὁποῖο ἀποδίδονται διάφορες μουσικὲς ἐπινοήσεις (*OCD*). Ὁ *Ἀμφίων*, γιὸς τῆς Ἀντιόπης καὶ τοῦ Δία (βλ. *ΕλλΜ* Δ΄ 85 κ.ἀ.), γνωστὸς ἤδη στὸν Ὅμηρο (λ 260-5), ποὺ κατὰ τὸν Ἀπολλόδ. (3.43) *κιθαρωιδίαν ἤσκει, δόντος αὐτῶι λύραν Ἑρμοῦ*. Ὁ *Ὀρφεὺς* καὶ ὁ *Μουσαῖος*, πασίγνωστοι μυθικοὶ ἀοιδοί (βλ. *RE*, *OCD*, *ΕλλΜ* Δ΄ 64, 132, 139 κ.ἀ., μὲ εἰκ. 93 καὶ 98), ποὺ τὸ ὄνομά τους συνδεόταν σὲ πάμπολλες πηγὲς μὲ μιὰ πανάρχαιη λυρικὴ καὶ ἐπικὴ ποίηση (βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 139, πβ. 242). Ὁ *Δημόδοκος* καὶ ὁ *Φήμιος* γνωστοὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ἀοιδοί (*Δημόδ.* θ 44 κἑ., ν 28· *Φήμ.* α 154, 337, ρ 263, χ 331). Ὁ *Ἄσβολος ὁ Κένταυρος*, χρησμολόγος (*οἰωνιστής*, *augur*, βλ. *RE*), συνδέεται μὲ τοὺς μύθους τοῦ Ἡρακλῆ (βλ. *ΕλλΜ* Δ΄ 78 εἰκ. 51). Ἡ *Σίβυλλα*, μὲ τὸ ὄνομα τῆς

ὁποίας ἀναφέρεται μιὰ εὐρύτατη συλλογὴ χρησμῶν (βλ. *RE* καὶ *OCD*), συνδέεται μὲ τοὺς μύθους τοῦ Αἰνεία (βλ. *ΕλλΜ* Ε΄ 228 καὶ 338). Ἡ περίπτωση ὅμως τῆς τελευταίας, ὅπως καὶ τοῦ *Βάκιδος*, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται ἐπίσης μιὰ σειρὰ χρησμῶν ἐμπνευσμένων προφητῶν (κυρίως τοῦ 7ου καὶ 6ου π.Χ. αἰ., βλ. *RE* καὶ *OCD*), εἶναι ἀνάγκη νὰ τοποθετηθοῦν ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου, πιθανῶς μαζὶ μὲ τὴν περίπτωση τοῦ *Εὔκλου*. Ἰδιαίτερα προβληματική, τέλος, εἶναι ἡ ταυτόχρονη μνεία συγγραφέων ποὺ ἀναμφίβολα ἀνήκουν σὲ μεταγενέστερη τοῦ Ὁμήρου ἐποχή, μὲ πιὸ χαρακτηριστικὴ τὴν περίπτωση τοῦ *Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητός*, ποὺ ἀνάγεται μόλις στὸν 6ον αἰ. π.Χ. (βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 242), καὶ τοῦ *Ἀριστέου τοῦ Προκοννησίου* τοῦ 6ου ἐπίσης αἰ. π.Χ. (ὀρθὴ γραφὴ *Ἀριστέας* καὶ *Ἀρμάσπεια*, βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις Lesky ὅ.π. 241, καὶ ἀνωτ. σημ. στὸ κριτ. ὑπόμν.).

T3

1. ἐμπυριβήτης. Ἡ λέξη, σύνθετη ἀπὸ τὴν πρόθ. *ἐν*, τὴ δοτ. ἑνικ. τῆς λέξεως *πῦρ* (*πυρί*) καὶ τὴ ρίζα *βη-* (τοῦ *βαίνω*, πβ. *βῆμα* κ.λπ.) χρησιμοποιεῖται ἅπαξ στὸν Ὅμηρο στὴ φράση *μέγαν τρίποδ' ἐμπυριβήτην* (Ψ 702) καὶ σημαίνει τὸν τρίποδα τὸν καμωμένο γιὰ νὰ στέκει πάνω ἀπὸ τὴ φωτιά ("able to stand on the fire" κατὰ τὸν Richardson [*CIl* σ.στ. Ψ 702: VI 245], «ικανός να αντιμετωπίσει τη φωτιά» στὴν Ἑλλ. μετάφρ. [Στ΄ 402]). Ὁ Schmidt (*Eukl.* σελ. 363/78), μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι «δὲν ὑπάρχει ἐξήγηση», σημειώνει ὅτι «πρέπει μᾶλλον νὰ διαβάζεται *ἐκάλει τὸν*…», ὁπότε προφανῶς ἡ λέξη θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ σὲ κάποιο ἀγγεῖο καμωμένο γιὰ χρήση ἀνάλογη μὲ τὸν *μέγαν τρίποδ*(*α*) τοῦ Ὁμήρου· πβ. τὰ τοῦ Ἡσυχ. σ.λ. *τρίπους· λέβης, κρατήρ. ἐχρῶντο δὲ εἰς τὸ θερμαίνειν ὕδωρ. ὁ δὲ ἐμπυριβήτης ἐστὶν ὁ ἐξ ἑαυτοῦ πόδας ἔχων εἰς τὸ ὑποκαίεσθαι* καὶ σ.λ. *ἀπύρους τρίποδας· τοὺς ἀναθηματικούς, καινούς, καὶ οὐδέποτε πεπυρωμένους, ἀλλ' ἕνεκα κόσμου ἀνακειμένους, ἐς ἐναντίου δὲ ἐμπυριβήτας, ἐν οἷς θερμαίνουσιν ὕδωρ* (Ι 122)· πβ. ἐπίσης σ.λ. *ἐμπυριβήτην· τὸν ἐπιτιθέμενον τῶι πυρί* (Ψ 702). Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀποκλειστεῖ ἡ πιθανότητα νὰ καλοῦνταν ὄντως ὁ ἴδιος ὁ Εὔκλος *ἐμπυριβήτης* κατὰ τὸ *ἐμπυροσκόπος* (βλ. LSJ[9]) ἢ κατὰ τὸ *ἔμπυρος* (βλ. LSJ[9] II.2). Ὁ Χατζηιωάννου (*ΑΚΕΠ* Γβ΄ 104) προχωρεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Κύπριος χρησμολόγος «περπατοῦσε μέσα στὴ φωτιά, ὅπως περίπου οἱ σημερινοὶ ἀναστενάρηδες λεγόμενοι τῆς Θράκης».

Ἡ διόρθωση τοῦ Schmidt (*ἐκάλει τὸν* … ἀντὶ τοῦ *ἐκαλεῖτο*) μετατάσσει, ἂν γίνει ἀποδεκτή, τὸ χωρίο στὴν κατηγορία τῶν ἀποσπασμάτων (F, ἀντὶ T). Ἀξίζει νὰ σημειώσει κανείς, ἀνάμεσα στ' ἄλλα,

τὰ εὑρήματα ἀπὸ τὸν τάφο 79 τῆς Σαλαμίνας, περὶ τὸ 700 π.Χ. τὰ πλεῖστα (βλ. καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 17), καὶ δὴ τὸν χάλκινο λέβητα τῆς ἐδῶ Εἰκ. 96. (Γιὰ τὸν Ἡσύχιο βλ. καὶ *ΑΚυΓ*^{4} 592.)



[Εικ. 96]
Χαλκινος Λεβητας
με Σιδερενιο Τριποδα
(*Σαλαμίς*, περὶ τὸ 700 π.Χ. *ΚΜ*)

F1

1. Ἀνάμεσα στὶς πόλεις ποὺ ἐρίζουν γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Ὁμήρου, διεκδικώντας τὸν θεῖο ἀοιδό, ἀναφέρεται συχνὰ καὶ ἡ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου. Ἔτσι κατὰ τὸν *Βίον Ὁμήρου* II. (*Homeri Opera* V 244 Allen) *οὐκ ὤκνησαν δέ τινες Σαλαμίνιον αὐτὸν* (sc. *Ὅμηρον*) *εἰπεῖν ἀπὸ Κύπρου* (: δὲν δίστασαν μερικοὶ νὰ ποῦν ὅτι αὐτὸς κατάγεται ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου). Γιὰ ἄλλες μαρτυρίες βλ. *ΑΚΕΠ* Γα΄ 2 κἑ. Τὸ γεγονὸς αὐτό, μαζὶ μὲ ἄλλα ποὺ θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἀποτελεῖ μιὰν πρόσθετη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἄνθηση τῆς ἐπικῆς ποιήσεως στὴν Κύπρο κατὰ τοὺς πρώιμους ἤδη ἀρχαϊκοὺς χρόνους.

Πατέρας τοῦ Ὁμήρου, κατὰ μιὰν παράδοση, ἦταν ὁ Δμησαγόρας. Βλ. *Ἀνθ. Παλ.* 7.5, ἐπίγραμμα –ἀποδιδόμενο ἀπὸ μερικοὺς στὸν Ἀλκαῖο– ποὺ ἀπορρίπτει τὴν –παλαιὰ προφανῶς– ἐκδοχὴ ὅτι ὁ Ὅμηρος ἦταν Σαλαμίνιος καὶ γιὸς τοῦ Δμησαγόρα.

3. προθεσπισθῆναι: τὸ συμπέρασμα τοῦ Παυσανία, ὅτι ὁ Εὔκλος ὄντως προφήτευσε (πρόβλεψε) τὴ γέννηση τοῦ Ὁμήρου, δὲν φαίνεται εὔλογο. Ὁ χρησμὸς εἴτε πλάστηκε *post eventum* (μετὰ τὸ γεγονὸς) σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ διεκδίκηση τοῦ Ὁμήρου ἀπὸ τὴν Κύπρο (κατὰ τὴν κρατοῦσα ἄποψη), εἴτε ἀναφέρεται στὸν ἴδιο τὸν Εὔκλο. Βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 83 κἑ. (Γιὰ μιὰν ἄλλη ἐνδιαφέρουσα ἀναφορὰ τοῦ Παυσανία στὴν Κύπρο, πέραν τῶν ἐδῶ καὶ κατωτ. σχολιαζομένων, βλ. *ΑΚυΓ*^{4} 81 μὲ σημ. 13.)

5 (στ. 1). εἰναλίηι Κύπρωι: ἡ φράση ἀπαντᾶ ἐπίσης στοὺς Ὁμηρ. ὕμν. (*Εἰς Ἀφρ.*) VI.2-3 (*Κύπρου … εἰναλίης*) καὶ X.5 (*εἰναλίης τε Κύπρου*), καὶ πουθενὰ ἀλλοῦ, γεγονὸς ἰδιαίτερα χαρακτηριστικό,

ποὺ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση γιὰ κυπριακὴ προέλευση τῶν Ὁμηρικῶν αὐτῶν ὕμνων στὴν Ἀφροδίτη. Νὰ προχωρήσει κανεὶς σὲ σύνδεση τοῦ ὀνόματος τοῦ Εὔκλου μὲ τοὺς Ὁμηρικοὺς αὐτοὺς ὕμνους (ἤδη ὁ Gyraldus ἔχει συνδέσει τὸν ποιητὴ μὲ τὰ *Κύπρια*) εἶναι παρακινδυνευμένο, ἀλλ' ὄχι ἀπίθανο (βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 83 καὶ 105 κἑ. [κυρίως 123], καὶ κατωτ. 5Y1 καὶ 5Y3, μὲ σχόλια). Ὁ τύπος *εἰνάλιος* (ἐπικ. καὶ λυρ. τύπος ἀντὶ τοῦ *ἐνάλιος*), παράγεται ἀπὸ τὴν πρόθ. *εἰν-* (ποιητ. ἀντὶ *ἐν*) καὶ τὴ λ. *ἅλς, ἁλός, ἡ* = ἡ θάλασσα. – Στὸν Ἡσίοδο ἀπαντᾶ ὁ τύπος *περίρρυτον … Κύπρον* (*Θεογ.* 193).

ἀοιδός: ἀπὸ τὸ *ἀείδω* (ἀργότερα συνηρημ. *ᾄδω*), δηλώνει τὸν τραγουδιστὴ-ποιητὴ (πβ. Γαλλ. aède), αὐτὸν ποὺ σύνθετε (προφορικὰ στὴν ἀρχὴ) καὶ τραγουδοῦσε (ἀπάγγελλε) τὰ ποιήματά του, ὅπως ὁ Φήμιος καὶ ὁ Δημόδοκος στὴν *Ὀδύσσεια* (α 153-6, 337 κἑ., ρ 262 κἑ., χ 330 κἑ., θ 43 κἑ., ω 27 κἑ.). Βλ. West *Theog.* σ.στ. 95 (σ. 187) καὶ στὸ Β 599-600 (Ι 217). Παράλληλα χρησιμοποιήθηκε συχνὰ ὁ τύπος *ῥαψωιδός* (ἀπὸ τὸ *ῥάπτω* καὶ τὸ *ὠιδή*), ὁ ὁποῖος ἀρχικὰ σήμαινε τὸν ἀοιδὸ ποὺ ἀπάγγελλε τὰ δικά του ποιήματα καὶ ἀργότερα τὸν ἐπαγγελματία, κατὰ κανόνα, ποὺ ἀπάγγελλε ἀπὸ μνήμης τὰ ποιήματα ἄλλων (κυρίως τοῦ Ὁμήρου).

6 (στ. 2). Θεμιστὼ (…) δῖα: *δῖος* (= *δίϝιος*, λατ. *div-us*, πβ. *Διός*) εἶναι στὴν κυριολεξία ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὸν Δία (ἐπίθ. συχνὸ στὸν Αἰσχύλο μὲ τὴ σημ. αὐτὴ) καὶ μὲ τὴ διευρυμένη ἔννοια ὁ καταγόμενος ἀπὸ θεοὺς ἢ θεό, ὁ θεῖος. Τὸ ὄνομα *Θεμιστὼ* ἀπαντᾶ καὶ σὲ Κυπριακὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 2/3 αἰ. μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ἁγία Εἰρήνη [*Λαπήθου*]: *RDAC* 1969 74 ἀρ. 3, Πίν. 14.3 [Ἰ. Νικολάου] / *SEG* 25 [1971] 1131).

7 (στ. 3). πολυκτεάνοιο: γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ (καὶ ἀργότερα στὸν Πίνδαρο, *Ὀλ.* 10.36 *πατρίδα πολυκτέανον*, κ.ἀ.). Β΄ συνθ. (ἀπὸ τὸ *κτάομαι*, ἰων. *κτέομαι*) τὸ *κτέανον* = *κτῆμα*, ποὺ ἀπαντᾶ συνήθως στὸν πληθ. (Ἡσ. *Ἔργα* 315, κ.ἀ.). Ὁ τύπος *κτέανα* δὲν εὑρίσκεται στὸν Ὅμηρο, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸν τύπο *κτέατα* (μτγν. ὀνομ. *κτέαρ*), μόνο στὴ δοτ., ἀλλὰ καὶ τὸν τύπο *φιλοκτέανος* (Α 122 *φιλοκτεανώτατε*).

Ἡ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου φημιζόταν ἀπὸ παλιὰ γιὰ τὰ πλούτη της. Τὰ πλούσια ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἐπιβεβαίωσαν καὶ ἐνίσχυσαν τὴ φήμη αὐτή (βλ. ἀνωτ. 105 μὲ σημ. 56), κ.ἀ.

πολύκλειτον: Γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, ἀργότερα στὸν Πίνδαρο. Ὁ τύπος *πολύκλῡτος* ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ μέτρο. Πβ. *πάγκλειτος* (βλ. κατωτ. 7 F1).

νόσφι (…) Σαλαμῖνος: Κατὰ τὸν Ἐπιφάνιο (*Κατὰ αἱρέσ., ἔλεγχ.* ιβ΄: Dindorf II 332), μερικοὶ λὲν τὸν Ὅμηρο *Κύπριον προποδιάδος περιοικίδος τῆς Σαλαμινίων περιμέτρου* (Κύπριο ἀπὸ τὰ περίχωρα τῆς Σαλαμίνας).

8 (στ. 4). Ὁ Κύπριος χρησμολόγος εἴτε ἀναφέρεται στὴν προσωπική του ζωὴ εἴτε προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσει τὴν ἐκδοχὴ γιὰ Κυπριακὴ καταγωγὴ τοῦ Ὁμήρου μὲ τὴν εὐρύτατα διαδεδομένη παράδοση γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου ποιητῆ πέρα ἀπὸ τὴ θάλασσα, στὴν περιοχὴ τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Χίου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα (βλ. καὶ ἀνωτ. στὸν στ. 3). Μὲ τὴ Χίο καὶ –ἔμμεσα– μὲ τὴν Κύπρο συνδέει τὸν Ὅμηρο καὶ τὸ λεξικὸ *Σοῦδ.* (σ.λ. *Ὅμηρος*): *γήμας δ' ἐν Χίωι Ἀρησιφόνην* (…) *ἔσχεν υἱεῖς δύο καὶ θυγατέρα, ἣν ἔγημε Στασῖνος ὁ Κύπριος* (…). Βλ. κατωτ. 3 Τ6.

διερός: Ἡ φράση *διερός θ' ὑπὸ κύμασιν ἀρθεὶς* φαίνεται προβληματική. Οἱ Schubart – Walz καὶ Παπαχατζῆς προτείνουν διόρθωση τοῦ *διερός* (τῆς χειρόγραφης παράδοσης) σὲ *ἱεροῖς*. Ἡ ὅλη φράση ὅμως πρέπει νὰ σημαίνει –στὴν κυριολεξία– τὸ ἐπικίνδυνο ταξίδι ἀπὸ τὴν Κύπρο πρὸς τὴν Ἰωνία ἢ ἀλλοῦ (τὸ κλυδώνισμα καὶ τὸ βρέξιμο ἀπὸ τὰ κύματα), ἐφ' ὅσον δεχτοῦμε τὴ μεθομηρικὴ σημασία τῆς λέξεως (ὑγρός, βρεγμένος: ἀπὸ τὸ *διαίνω* = βρέχω, βλ. LSJ[9] *διερός* II.), καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ κρύβει καὶ μεταφορικὴ σημασία: τὴν ἀνάδυση τοῦ ποιητῆ στὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὸ ταξίδι μέσα ἀπὸ τὰ κύματα (ὑπενθυμίζοντας τὴν ἀνάδυση τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὰ κύματα στὴν Κύπρο) καὶ τὸ ὅτι ἦταν ἕτοιμος γιὰ μεγάλη πνευματικὴ παραγωγή (*διερός*, μὲ μεταφορικὴ σημασία)· στὴν Ἰωνία τὸ «τέκνο τῆς Κύπρου» βρίσκει τὶς κατάλληλες συνθῆκες γιὰ πλούσιους καρπούς. Πιθανὴ εἶναι ἐδῶ καὶ ἡ Ὁμηρικὴ σημασία τῆς λέξεως *διερός* (ζωντανός, δραστήριος, ἐνεργητικός, βλ. LSJ[9] *διερός* I., πιθανῶς ἀπὸ τὸ *δίεμαι*). Ἡ διόρθωση, ἑπομένως, τοῦ κειμένου δὲν εἶναι οὔτως ἢ ἄλλως εὔστοχη, καὶ ὡς μὴ ἀπαραίτητη νοηματικὰ καὶ γιατὶ τὸ *διερός* εἶναι *lectio difficilior* (γραφὴ πιὸ δύσκολη ἀπὸ τὸ *ἱεροῖς*, ἄρα καὶ πιὸ ἰσχυρὴ κατὰ τοὺς κανόνες τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου).

9 (στ. 5). εὐρυχόρου: γραφὴ ἀπαραίτητη, τουλάχιστο γιὰ μετρικοὺς λόγους (ἡ γραφὴ *εὐρυχώρου* ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ μέτρο). Τὸ ἐπίθ. ἀπαντᾶ συχνὰ ἤδη στὸν Ὅμηρο (βλ. π.χ. Ι 478 *φεῦγον ἔπειτ' ἀπάνευθε δι' Ἑλλάδος εὐρυχόροιο*, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ τυπικὴ φράση *Ἑλλάδος εὐρυχόροιο*). Ἀρχικὰ πρέπει νὰ σήμαινε (μὲ β΄ συνθετικὸ τὸ *χορός*) τὸν *εὐρεῖς τόπους χοροῦ ἔχοντα*, ἐνῶ ἀργότερα (ἴσως ἤδη στὸν Ὅμηρο) διευρύνθηκε ἡ σημασία του καὶ σήμαινε γενικὰ τὸν

εὐρύ, τὸν πλατύ, τὸν ἐκτεταμένο, χρησιμοποιήθηκε δὲ ἀπὸ τοὺς ποιητὲς ὡς τυπικὸ ἐπίθετο (συνδεδεμένο πιθανῶς ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ *χῶρος*). Βλ. LSJ[9] *εὐρύχορος* (καὶ *εὐρύχωρος*). Ἡ υἱοθέτηση τῆς γεν. *-ου*, παράλληλου τύπου ἤδη στὸν Ὅμηρο ἀλλὰ σχετικὰ μεταγενέστερου ἀπὸ τὸν τύπο *-οιο*, δὲν ἀποτελεῖ ἐδῶ κατ' ἀνάγκη τεκμήριο ὄψιμης σύνθεσης· ἡ υἱοθέτηση τοῦ τύπου *εὐρυχόροιο* (πβ. στ. 3 *πολυκτεάνοιο*) θὰ ἐπέβαλλε –γιὰ μετρικοὺς λόγους– καὶ ἀντικατάσταση τοῦ ἐπικοῦ τύπου *μοῦνος* μὲ τὸν σχετικὰ μεταγενέστερο τύπο *μόνος*.

μοῦνος: πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἐπιρρηματικὸ κατηγορούμενο (= κατὰ τρόπο μοναδικό, ἀνεπανάληπτα), γιατὶ ὁ Ὅμηρος (ἢ ὁ Κύπριος ποιητής) δὲν ἦταν ὁ μόνος ποὺ τραγούδησε τὶς συμφορὲς τῆς Ἑλλάδας. Οἱ τύποι μὲ *ου* (ἀντὶ *ο*) εἶναι καὶ σήμερα ζωντανοὶ στὴν Κυπριακὴ τοπολαλιά («οὖλος» [«οὖλλοι»] ἀντὶ *ὅλος*, κ.λπ.).

κακά: Ἡ διόρθωση τοῦ *κακὰ* (τῆς χειρόγραφης παράδοσης) σὲ *κλέα* (βλ. Rocha – Pereira καὶ Παπαχατζῆς) ἢ *καλὰ* (Siebelis) δὲν εἶναι ἀπαραίτητη. Ὁ Κύπριος χρησμολόγος ἔχει ἀναμφίβολα ὑπ' ὄψιν του τοὺς πρώτους στίχους τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῆς *Ὀδυσσείας*, ὅπου εἶναι ἔντονη ἡ εἰκόνα τῶν συμφορῶν: *μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν…* (Α 2 κἑ.), *ὃς μάλα πολλὰ | πλάγχθη* (α 1-2). Γιὰ τὸ *κλέα* βλ., π.χ., Ι 186 *ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν* (*κλέα ἀνδρῶν*, ὄχι *Ἑλλάδος κλέα*).

πρῶτος: Ἡ ὁμηρικὴ ἔρευνα ἔχει ἀποδείξει ὅτι προηγήθηκαν τοῦ Ὁμήρου αἰῶνες ὁλόκληροι μὲ ἀνάπτυξη καὶ διάδοση τῆς προφορικῆς ποίησης (oral poetry). Ὁ Ὅμηρος δὲν ἦταν ὁ *πρῶτος* μὲ τὴν –κυριολεκτικὴ– χρονικὴ σημασία τῆς λέξεως. Ἦταν ὅμως ὁ *πρῶτος* ποὺ νίκησε τὸν χρόνο καὶ ἔσπασε τὸ φράγμα τῆς ἀνωνυμίας. Ἦταν ἐπίσης –καὶ ἔμεινε– ὁ *πρῶτος* μὲ τὴν ἀξιολογικὴ σημασία. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν νὰ πρόκειται ἐδῶ προληπτικὸ κατηγορούμενο ἢ τοῦ ἀποτελέσματος: ὁ Ὅμηρος (ἢ ὁ Κύπριος ποιητής) *ἀείσας Ἑλλάδος εὐρυχόρου κακὰ μοῦνος* (= κατὰ τρόπον ἀνεπανάληπτο) *πρῶτος* (= *ὥστε γενέσθαι πρῶτος*) *ἔσσεται ἀθάνατος*.

10 (στ. 6). ἔσσεται ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἤματα πάντα: πβ. Ὁμηρ. ὕμν. ΙΙ.242 καὶ 260, ΙΙΙ.151, καὶ V.214 (βλ. κατωτ. 5 ΥΙ.214, μὲ σημ. σ.στ.)· *ἤματα πάντα* συχνά (βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 5 Υ1.148).

11. ἐπιλεξάμενοι: ἡ μτχ. μέσ. ἀορ. τοῦ ρήματος *ἐπιλέγω* ἔχει ἐδῶ μιὰν ἢ –πιθανῶς– περισσότερες ἀπὸ τὶς σημασίες: ἐπιλέγω, συλλέγω –ἐρευνῶ, ἐξετάζω– διαβάζω (LSJ[9] *ἐπιλέγω* ΙΙ. καὶ ΙΙΙ. 1-2).

12. ἰδίαι … ⟨κρίναντες⟩: Τὸ κείμενο φαίνεται ἀκρωτηριασμένο. Ὁ Παπαχατζῆς προτείνει ὀβελισμὸ τοῦ *δὲ* (ὅπως καὶ οἱ Spiro καὶ Rocha-Pereira) καὶ διόρθωση τοῦ *αὐτῶν* σὲ *αὐτοί*, ποὺ δίνει μὲν σωστὸ νόημα ἀλλὰ δὲν στηρίζεται παλαιογραφικά. Ἡ δική μας διόρθωση πιστεύουμε ὅτι ἀποκαθιστᾶ ἱκανοποιητικὰ τὸ κείμενο νοηματικὰ καὶ ἐξηγεῖ τὴν παραφθορὰ τοῦ κειμένου (παράλειψη τῆς μετοχῆς *κρίναντες* σὲ πρώτη φάση καὶ τῆς συλλαβῆς *α-* τοῦ *ἄλογον* σὲ δεύτερη). Ὁ Παυσανίας, ἔχοντας στὸν νοῦ καὶ τὴν κοινὴ ἄποψη γιὰ τὴν πατρίδα (καὶ τὴν ἐποχὴ) τοῦ Ὁμήρου καὶ βρίσκοντας στὸν Εὔκλο μιὰν εὔλογη ἄποψη γιὰ καταγωγὴ τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὴν Κύπρο, ἀποφεύγει νὰ πάρει θέση γιὰ τὸ πρόβλημα. Πβ. τὸ τοῦ Παυσ. 9.30.3-4 *περὶ δὲ Ἡσιόδου τε ἡλικίας καὶ Ὁμήρου πολυπραγμονήσαντι ἐς τὸ ἀκριβέστατον οὔ μοι γράφειν ἡδὺ ἦν, ἐπισταμένωι τὸ φιλαίτιον ἄλλων τε καὶ οὐχ ἥκιστα ὅσοι κατ᾽ ἐμὲ ἐπὶ ποιήσει τῶν ἐπῶν καθεστήκεσαν.*

12-13. Οἱ Ὁμηριστὲς ἐρίζουν ἀκόμα γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ τὴν πατρίδα τοῦ ποιητῆ. Ὁ 8ος αἰώνας καὶ ἡ περιοχὴ Σμύρνης – Χίου φαίνεται νὰ κερδίζουν ὅλο καὶ περισσότερο ἔδαφος. Βλ., π.χ., Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 77 κἑ.

F2

1. βαρβάρου: ὀνοματοπεποιημένη λέξη (κατὰ τὸν Στράβ. 14.2.28) ποὺ δηλώνει ἐκεῖνον ποὺ ὁμιλεῖ γλώσσα ἀκατάληπτη (*βάρ-βάρ*). Ἔτσι ἀρχικὰ *βάρβαροι* ἦταν γιὰ τοὺς Ἕλληνες ὅσοι δὲν ὁμιλοῦσαν τὴν Ἑλληνική, οἱ μὴ Ἕλληνες, οἱ ξένοι (ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους οἱ Ἕλληνες). Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅμως, ἡ λέξη ἄρχισε νὰ ἀποκτᾶ καὶ τὴν ἔννοια τοῦ ἄξεστου, τοῦ ἀπολίτιστου, τοῦ ἀμαθοῦς, καὶ νὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς Γραμματικοὺς γιὰ τὸν χα-



[Εικ. 97] Πηλινα Ειδωλια Πολεμιστων
(*AAC* 100, 101, 102. Ἀρχὲς 6ου αἰ. π.Χ. [101, στὸ μέσο]: Τοξοτης καὶ περὶ τὸ 600 π.Χ. [100 καὶ 102]: Ασπιδοφοροι)

ρακτηρισμὸ τοῦ κακοῦ Ἑλληνικοῦ ὕφους. Βάρβαροι χαρακτηρίζονταν κυρίως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς κλασικῆς ἐποχῆς οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσες (κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδ. 2.158.5, *βαρβάρους δὲ πάντας οἱ Αἰγύπτιοι καλέουσι τοὺς μὴ σφίσι ὁμογλώσσους*). Στὸν Ὅμηρο (ὅπου δὲν ἀπαντᾶ ἡ ἴδια ἡ λέξη *βάρβαρος*) *βαρβαρόφωνοι* ὀνομάζονταν οἱ Κᾶρες (Β 867). Στὸ προκείμενο χωρίο ἡ λέξη φαίνεται νὰ χρησιμοποιεῖται ἤδη ὡς οὐσ. (οὐσιαστικοποιηθὲν ἐπίθ.), μολονότι τὰ ἀμέσως προηγούμενα (*ἀπὸ τοῦ Μήδου*) δὲν ἀποκλείουν νὰ ἐννοεῖται ἐδῶ τὸ οὐσ. *Μήδου* (= οἱ Μῆδοι, καὶ κατ' ἐπέκταση οἱ Πέρσες).

2. Οἱ χρησμοὶ ποὺ ἀποδίδονται στὸν Βάκη καὶ στὸν Εὔκλο εἶναι πιθανῶς μεταγενέστεροι (*post eventum*), ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ ἐντελῶς ἡ πιθανότητα νὰ εἶχεν ὄντως προφητευθεῖ –ἀόριστα– κάποιος πόλεμος (ἢ γενικότερα, κάποια δεινά), ποὺ ἐκ τῶν ὑστέρων ταυτίστηκε μὲ τοὺς Περσικοὺς πολέμους (*post eventum interpretatio*: ἑρμηνεία μετὰ τὸ γεγονός). Τὰ ἐντυπωσιακὰ γεγονότα τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., μὲ τὴν Κυπριακὴ ἐξέγερση κατὰ τῶν Περσῶν (σὲ συνεργασία μὲ τοὺς Ἴωνες) καὶ ὅσα ἐπακολούθησαν (βλ. ἀνωτ. 128 κἑ. μὲ σημ. 76 κἑ. / περισσότερα: Καραγιώργη *Κύπρ.* 212 κἑ. καὶ F. G. Maier and V. Karageorghis [in collaboration with J. Karageorghis and M.-L. von Wartburg], *Paphos: History and Archaeology*, Nicosia [A. G. Leventis Foundation] 1984, 192 κἑ. / καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 38), μποροῦσαν κάλλιστα νὰ προκαλέσουν μιὰν ἀνάλογη post eventum ἑρμηνεία παλαιοῦ χρησμοῦ. Πβ. τὴ γνωστὴ ἔριδα γιὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ χρησμοῦ γιὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο (Θουκ. 2.54.2-5: βλ. ἀνωτ. σελ. 80 σημ. 18), καὶ τὴν post eventum ἑρμηνεία τῶν χρησμῶν πρὸς τὸν Κροῖσο ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν (Ἡρόδ. 1.91 κυρίως).

F3

Τὸ ἀπόσπασμα, ἀπὸ τὰ Σχόλια στὸν *Ἱππίαν Μείζονα* τοῦ Πλάτωνα, δίνει τὴν πληροφορία ὅτι στὰ ποιήματα τοῦ Εὔκλου τὸ *ἆ* (μὲ ψιλὴ καὶ περισπωμένη) σήμαινε τὸ *νῦν*. Τὸ ἐπιφώνημα τοῦτο εἶναι σύνηθες στὴν ποίηση (ἤδη στὸν Ὅμηρο), καὶ ἐκφράζει συμπόνια, θαυμασμό, ἀποστροφή, κ.λπ. Κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστὴ τοῦ Πλάτωνα τὸ *ἆ περισπασθὲν σημαίνει εἴθε* (*εἰ δὲ ψιλωθείη*…), παρατήρηση ποὺ ξενίζει, καθὼς ἀποτελεῖ σχόλιο στὸ *Ἆ μὴ μέγα, ὦ Ἱππία, λέγε* τοῦ Πλάτωνα (*Ἱππίας Μείζων* 295a) καὶ καθὼς ἔπεται τὸ σχόλιο *εἰ δὲ ψιλωθείη περισπασθέν* …, ποὺ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ ἐπιφώνημα μὲ τὴ σημασία τοῦ *εἴθε* δὲν ψιλοῦται. Πρόκειται πιθανῶς γιὰ ἐσφαλμένη διατύπωση τοῦ ἀρχαίου σχολιαστῆ (σχόλιο ἐκτὸς σειρᾶς).

***F4a**

ἀνύξιον: πιθανῶς ἀπὸ τὸ στερητ. *ἀ-* καὶ τὴ ρίζα τοῦ *νύττω* (*νύξις, νύγμα*), ὁπότε ἡ διόρθωση τοῦ *ἄβρωτον* σὲ *ἄτρωτον* εἶναι εὔλογη· εὔστοχα ὁ Meineke (*Philologus* 12 [1857] 602) παραβάλλει πρὸς τὶς γλῶσσες *ἐπινένυκται· τέτρωται* καὶ *νύξεν· ἔτρωσεν*. Δὲν ὑπάρχει στὴ λέξη κάποιο χαρακτηριστικὸ γνωστὸ τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου ποὺ νὰ στηρίζει τὴν ἀπόδοσή της στὸν Εὔκλο. Καὶ ἡ γραφὴ ὅμως *Εὐκλείδης* δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθεῖ (πολὺ περισσότερο ἡ ὑπόθεση τοῦ Schmidt [*Eukl.* 364/79] ὅτι λανθάνει ἐδῶ ὁ τίτλος ἑνὸς δράματος *Ἡρακλείδαις, Εὐνείδαις* [γιὰ τὸ *Εὐνεῖδαι* βλ. Ἁρποκρ. *Λεξ.* 141 σ.λ., καὶ Πολέμ. ἀπόσπ. 45, κυρίως 19 κἑ.]). Ἀντίθετα, ἡ ὅλη εἰκόνα τῆς χειρόγραφης παράδοσης τῶν χωρίων ὅπου ἐμφανίζεται τὸ ὄνομα τοῦ Κύπριου χρησμολόγου (συχνὰ παρεφθαρμένο) ἐπιτρέπει καὶ ἐδῶ τὴν ὑπόθεση τῆς παραφθορᾶς.

***F4b**

Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἡσύχιου δίνει τὸ λῆμμα *αὐεοῦλλαι· ἄελλαι, παρὰ ἄκλ*$^{\omega}$. Τὸ *ἄκλ*$^{\omega}$, προφανῶς παρεφθαρμένο, μπορεῖ νὰ κρύβει ὄντως τὸ *Ἀλκαίωι*, ποὺ προτάθηκε ἀπὸ τὸν Ahrens, ἐπιδοκιμάστηκε ἀπὸ τὸν Bergk, καὶ υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὸν Latte (ὁ ὁποῖος μνημονεύει στὸ κριτ. ὑπόμν. του καὶ τὴν πρόταση τοῦ Wilamowitz: *Ἀλκμᾶνι*, χωρὶς –ὀρθῶς– νὰ τὴν ἐπιδοκιμάζει)· πιὸ πιθανὸ ὅμως εἶναι νὰ κρύβεται ἐδῶ τὸ *Εὔκλωι*, ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ Schmidt καὶ ἐπιδοκίμασε ὁ G. Wolff, καὶ γιατὶ εἶναι lectio difficilior καὶ γιατὶ τὸ *-κλ-* (ὄχι *-λκ-*) σ᾽ αὐτὴ μᾶλλον τὴ γραφὴ ὁδηγεῖ (πολὺ πιὸ δύσκολα μπορεῖ νὰ ὑποτεθεῖ παραφθορὰ τοῦ *Ἀλκαίωι* σὲ *ἄκλ*$^{\omega}$). Προβληματικὴ εἶναι καὶ ἡ γραφὴ *αὐεοῦλλαι* (ἢ *ἀυ-* / *ἀF-*, πβ. τὸ ἑπόμενο λῆμμα τοῦ Ἡσύχ. *αὐεκίζει* [*ἀυ-* / *ἀF-*]· *σφακελίζει. Κύπριοι* [μὲ τὸ *Κύπριοι* νὰ ἐνισχύει τὴν πιθανότητα στὸν Εὔκλο τὸν Κύπριο χρησμολόγο νὰ ἀναφέρεται καὶ τὸ *αὐεοῦλλαι*]: βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 54, μὲ ἀναφορὰ στὸ *Φέλκος* / Λατ. *ulcus* καὶ στὸν τύπο **ἀ-Fελκής = ἑλκώδης*)· ἡ ἀλφαβητικὴ σειρὰ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει στὸν τύπο *αὐέθυλλαι*, ποὺ πρότεινε ὁ Schmidt καὶ ἐπιδοκίμασε ὁ G. Wolff, ἢ στὸν τύπο *αὔελλαι* (*ἀυ-* / *ἀF-*, βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 5 Υ1.208 σ.λ. *θέσπις ἄελλα*), ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ Musurus, ἐπιδοκίμασε ὁ Ahrens καὶ υἱοθέτησε ὁ Latte: *ἄυελλαι. ἄελλαι. παρὰ Ἀλκαίωι* (fr. 125). Τὸ ΑΥΕΛΛΑΙ ὅμως πολὺ δύσκολα θὰ μποροῦσε νὰ παραφθαρεῖ σὲ ΑΥΕΟΥΛΛΑΙ· πιὸ εὔκολη εἶναι ἡ παραφθορὰ ἑνὸς τύπου ΑΥΕ**Θ**ΥΛΛΑΙ σὲ ΑΥΕ**Ο**ΥΛΛΑΙ, καὶ τὸ *αὐέθυλλαι* –ἅπαξ λεγόμενο ὅπως καὶ τὸ *αὐεοῦλλαι*– θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ στήριγμα (ἀκουστικό, ὄχι νοηματικό) σὲ τύπους ὅπως τὸ τοῦ Ἡσυχ.

(*γ* 57, Latte) *γαιθυλλάδαι· ἀμπελόπρασα* (πβ. *θ* 854 *θύλλα· κλάδους, ἢ φύλλα, ἢ ἑορτὴ Ἀφροδίτης*: βλ. *ΑΚυΓ*^{3} σημ. σ.στ. 22 *F2.1 [σ.λ. *ἀοῖα*] καὶ *ΑΚυΓ* ^{4} σημ. σ.στ. 46 Τ1.1), καὶ σὲ τύπους ὅπως *Αἴθυλλα*, *Ἄνθυλλα* κ.τ.τ. Οὕτως ἢ ἄλλως, ὁ τύπος τῆς χειρόγραφης παράδοσης τοῦ ἐδῶ συζητούμενου προβληματικοῦ λήμματος πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ ὀβελιστεῖ μὲ σχετικὴ ἔστω βεβαιότητα. Γράψαμε ἐν τέλει –ὄχι χωρὶς δισταγμοὺς πολλούς– *αὐεοῦλλαι· ἄελλαι, παρὰ Εὔκλωι.*

F5

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως **γάλας** εἶναι ἀβέβαιη. Ἡ γλώσσα ἐνισχύεται ἀπὸ τὶς πιθανῶς συγγενικὲς γλῶσσες τοῦ Ἡσυχίου *γαλάσιον· ἐνηρόσιον* καὶ *γάνα· χέρσος· γῆ* (πβ. *γιγαλία*). Ἡ τελευταία γλώσσα ἐνισχύει τὴν πιθανότητα νὰ πρόκειται γιὰ γεν. πτώση (*γάλας· γῆς*, ὀνομ. *γάλα*). Ἡ γλώσσα αὐτὴ μπορεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴ γλώσσα τοῦ Ἡσυχίου *γάνος· παράδεισος* (πβ. *Μέγ. Ἐτυμ.* 223.47, *γάνος·* (…) *ὑπὸ δὲ Κυπρίων παράδεισος*), συγγ. μὲ τὸ Ἑβραϊκὸ *gan*: κῆπος (βλ. LSJ^{9} *γάνος*, πβ. *ΑΚΕΠ* Γβ′ 77). Ἑλκυστικὴ εἶναι καὶ ἡ σκέψη μήπως στὴν πραγματικότητα λανθάνει ἐτυμολογικὴ συγγένεια μὲ τὸ Ἐτεοκυπριακὸ ὄνομα τοῦ Ἄδωνη *Γαύας* (*Σχόλ. εἰς Λυκόφρ.* 831 *Γαύας δὲ ὁ Ἄδωνις παρὰ Κυπρίοις καλεῖται*, βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ′ 78), καθὼς ὁ Ἄδωνις συνδέεται στενὰ μὲ τὴ βλάστηση καὶ τὴ γονιμότητα (βλ. *ΕλλΜ* Β′ 184, 190, 208, 240, 244). Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση μπορεῖ κανεὶς βάσιμα νὰ διερωτηθεῖ μήπως πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε στὸ *γάλας* ὀρθὴ γραφὴ *γάδας* (βλ. Schmidt *Eukl.* σ. 78), καθὼς τὸ *ϝ* στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο (βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ′ 22, § 12.2-3) ἀποδίδεται τόσο μὲ *υ* (*δύσεα*: *δεϝ-*〉*δευ-*〉*δυ*, κ.λπ.) ὅσο καὶ μὲ *δ* (*γοδᾶν*: *γοϝ-*〉*γοδ-*, κ.λπ.) ἡ δὲ παραφθορὰ τοῦ Δ σὲ Λ εἶναι εὔκολη. Εὔκολη (ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ὅλη εἰκόνα τῆς σχετικῆς χειρόγραφης παράδοσης) εἶναι καὶ ἡ παραφθορὰ τοῦ *Εὔκλωι* σὲ *Ευκλιτω*.

***F6**

Εἰτισκαί: Ἡ λέξη εἶναι ἀβέβαιης ἐτυμολογίας, ὅπως ἀβέβαιη εἶναι καὶ ἡ ἀπόδοσή της στὸν Εὔκλο τὸν Κύπριο χρησμολόγο. Ἀβέβαιη ὅμως εἶναι καὶ ἡ μορφὴ τοῦ λήμματος στὸν Latte: *εἴ τις καὶ πηγή· ἐπὶ τῆς Κλείτης*, μὲ ἀναφορὰ στὸν Γρηγ. Ναζ., *Ἀνθ. Παλ.* 8.97.2: *Εἴ τινα δένδρον ἔθηκε γόος καὶ εἴ τινα πέτρην, | εἴ τις καὶ πηγὴ ῥεῦσεν ὀδυρομένη, | πέτραι καὶ ποταμοὶ καὶ δένδρεα λυπρὰ πέλοισθε* (κ.λπ.)· πβ. Σχόλ. Ἀπολλων. Ροδ. *Ἀργ.* 1.1063 γιὰ τὴν *Κλείτην* τὴ σύζυγο τοῦ

Κυζίκου: *περὶ δὲ τῆς Κλείτης φησὶ Δηίοχος ὑπὸ λύπης τελευτῆσαι.* (…) *Νεάνθης δὲ καὶ Δηίοχος ἱστοροῦσιν ὅτι ἀπήγξατο ἡ Κλείτη καὶ ὅτι ἐκ ταύτης κρήνη ἐν Κυζίκωι* (κ.τ.τ.). Ἡ ὑπόθεση ἑνὸς τέτοιου λήμματος στὸν Ἡσύχιο, ποὺ νὰ παρεφθάρη στὸ *εἰτισκαί· πηγὴ π*ὲ *τῶς κλειτῶς* (καθὼς τὸ *εἴ τις καὶ πηγὴ* κάθε ἄλλο παρὰ lectio difficilis εἶναι καὶ –κυρίως– τὸ *Κλείτη* εἶναι ὄνομα ὄχι δύσκολο ἢ ἔστω σπάνιο), φαντάζει παλαιογραφικὰ ἀσθενής. Ἀκόμα πιὸ δύσκολη εἶναι ἡ ὑπόθεση ἀρχικῆς γραφῆς *παρὰ τοῖς Κλειτορίοις* τοῦ M. Μουσούρου, ποὺ ἀπορρίπτεται ὡς ἄτοπη ἀπὸ τὸν Schmidt (S.[1], σημ.), παρατίθεται ὅμως ὡς ὄχι ἀπίθανη στὸ LSJ[9] σ.λ. "*εἰτισκαί· πηγή, παρὰ τῶς Κλειτῶς* (prob. *τοῖς Κλειτορίοις*), Hsch." Ἡ ὑπόθεση παραφθορᾶς σὲ *π*ὲ *τῶς κλειτῶς* εἶναι ἀκόμα πιὸ ἀσθενὴς ἐδῶ, μολονότι ἀνάμεσα στὶς πολλὲς σχετικὲς ἀναφορὲς μπορεῖ νὰ ἐπικαλεστεῖ κανεὶς χωρία ὅπως τὰ τοῦ Σωτ. (*Παραδοξ.*) ἀποσπ. 12 (Westermann) *Παρὰ Κλειτορίοις ὁ αὐτός φησιν εἶναι κρήνην, ἧς ὅταν τις τοῦ ὕδατος πίηι, τοῦ οἴνου τὴν ὀσμὴν οὐ φέρει* καὶ 24 *Ἐν Κλειτορίοις δὲ τῆς Ἀρκαδίας κρήνην φασὶν εἶναι, ἀφ' ἧς τοὺς πίνοντας μισεῖν τὸν οἶνον, ἐπικεχαράχθαι δὲ ἐπ' αὐτῆς ἐπίγραμμα τοιόνδε· Ἀγρότα σὺν ποίμναις τὸ μεσαμβρινὸν ἴθι σε βαρύνηι | δίψος ἀν' ἐσχατιὰς Κλείτορος* (sc. *ποταμοῦ*) *ἐρχόμενον, | τῆς μὲν ἀπὸ κρήνης ἄρυσαι πόμα* (κ.λπ.), καὶ ὅπως τὸ τοῦ Ρούφου *Ἰατρ. ἐρωτ.* 63.10 *τὸ δὲ ἐν Κλείτορι τῆς Ἀρκαδίας, εἴ τις ἐν αὐτῶι λούσαιτο, οὐκ ἂν οὐδὲ ὀσμῆς ἀνάσχοιτο οἴνου* (κ.τ.τ.)· πιὸ εὔλογη προφανῶς θὰ ἦταν συγκριτικὰ ἡ ὑπόθεση γραφῆς ἀρχικῆς *παρὰ τῶι Κλείτορι*, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση. Μὲ αὐτὰ ὅμως τὰ δεδομένα, ἐν γένει, προβάλλει ὡς πιὸ πιθανὴ ἡ γραφὴ *παρὰ τῶι Εὔκλωι*, τουλάχιστον ὡς lectio difficilior· καὶ τὸ *Εἰτισκαί* μοιάζει νὰ ἀπηχεῖ παλαιὸ Ἐτεοκυπριακὸ τοπωνύμιο (*πηγή*, μὴ ὀνομαζόμενη ἐδῶ, ἢ μᾶλλον: *Πηγαί· πόλις ἐν Κυρηνείαι τῆς Κύπρου*, μνημονευόμενη ἀπὸ τὸν Στέφ. Βυζ.). Βλ. καὶ ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν. καὶ σημ. σ' αὐτό.

F7

κακόρας: κατὰ τὸν Hoffmann (*GD* I, σ.λ.) ὁ τύπος αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὸ *κατα-κοράω* (**κοράζω*〉**κοράω*), μετχ. ἀορ. *κατα-κοράσας:* *κακκοράσας*〉(ἀποκοπὴ προθέσεως) *κακκοράας* (ἀποβ. *σ*)〉*κακόρας* (γραφὴ ποὺ προτείνει ὁ M. Μουσοῦρος)〉*κακόρας*. Ὁ σχηματισμός, κατὰ τὸν Schmidt (*Eukl.* 364/78), μαρτυρεῖ ὅτι πιθανῶς οἱ Κύπριοι ἐπέτρεπαν τὴ Δωρικὴ ἰδιορρυθμία τῆς βράχυνσης τῆς τελικῆς συλλαβῆς (correptio syllab. final.), ὄχι μόνο ὅταν αὐτὴ ἔλγε σὲ μακρὸ φωνῆεν μπροστὰ ἀπὸ συλλαβὴ ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ φωνῆεν (correptio epica: ἐπικὴ βράχυνση φωνήεντος πρὸ φωνήεντος), ἀλλὰ καὶ

πρὸ συμφώνου. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διορθωθεῖ τὸ *κακόρας* σὲ *κακορᾶς*, ὅπως προτείνει ὁ Χατζηιωάννου (*ΑΚΕΠ* Γβ΄ 148). Ἡ υἱοθέτηση τῆς γραφῆς *κακορμίᾶς* (ἀπὸ τὸ *κατακορμίζω*), ποὺ προτείνει ὁ Schmidt, δὲν φαίνεται ἀπαραίτητη. (Βλ. καὶ ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν. καὶ σημ. σ' αὐτό.)

F8

καπατάς: πιθανῶς μετοχὴ ἐνεστ. τοῦ *καπάταμι* (= καταπάταμι), ἀντὶ *καππατάς*. Βλ. Schmidt σ. 78, πβ. Bechtel (*Gr. Dial.* I 422 καὶ 430) καὶ *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 154). Τὸ *πάταμι* (*βλέπω*) ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὸ ἐπικὸ ρῆμα *παπταίνω* (ἀναζητῶ ἢ κοιτῶ κάποιον μὲ ὀξύ, ἐρευνητικὸ βλέμμα – κοιτάζω γύρω). Πβ. τὸ τοῦ Ἡσυχίου *ἰμπάταόν· ἔμβλεψον. Πάφιοι* (= *ἐμ-πάτασον*), γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 138. (Βλ. καὶ ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν. καὶ σημ. σ' αὐτό.)

F9

Πελάνα: Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως εἶναι ἀμφίβολη. Ἡ συσχέτιση μὲ τὴν Λακωνικὴ *Πελ(λ)άνα* ἢ τὴν Ἀχαϊκὴ *Πελλήνη* (κατὰ τὸ *εἰρήνη – ἰράνα*) προσκρούει στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου –κατὰ τὴν εὐρύτατα διαδεδομένη παράδοση– ἦταν ἀποικία τῆς νήσου Σαλαμίνας (τοῦ Τεύκρου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἔμεινε ζωντανὸ στὴ *Σαλαμῖνα* [κι ὄχι μόνο]: βλ. καὶ ἐδῶ Εἰκ. 98) καὶ δὲν εἶχε καμμιὰ σχέση μὲ τὶς δύο αὐτὲς Πελοποννησιακὲς πόλεις (βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 212), ὅπως δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει κάποια σχέση ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς πόλεις καὶ τὴ νῆσο Σαλαμίνα, στὴν ὁποία εἶναι ἐπίσης πιθανὸ νὰ ἀναφέρεται ὁ χαρακτηρισμός (ἴσως στὸν χρησμὸ γιὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους). Βλ. Schmidt σ. 77, ποὺ συσχετίζει μὲ τὸ ἐπίθ. *πελειοθρέμμων* (= *ἡ τρέφουσα πελείας, περιστεράς*) τοῦ Αἰσχύλου (*Πέρσ.* 309 *ἀμφὶ νῆσον τὴν πελειοθρέμμονα*) καὶ τοῦ Ἡσυχίου (*πελειοθρέμμονα νῆσον*), ὅπως καὶ μὲ τὸ *πελεστόθρην* τοῦ τελευταίου (*πελεστόθρην νῆσον· τὴν Σαλαμῖνα, πολυτρήρων γὰρ αὕτη*). Ἑλκυστική, καὶ πιθανή, ὅπως δείχνει ἡ συνέχεια τοῦ ἑρμηνεύματος (βλ. Schmidt: *ἢ τὰ ἀπὸ τῆς ἅλω ἀπάργματα. καὶ θυσίαι καὶ πέμματα* = ἢ οἱ πρῶτοι καρποὶ τῆς γῆς ποὺ παίρνονται ἀπὸ τὸ ἅλώνι καὶ προσφέρονται στοὺς θεούς, καὶ οἱ θυσίες καὶ τὰ πρόσφορα), εἶναι ἡ συσχέτιση μὲ τὸ *πελανός* (*πέλανος*), γιὰ τὴν *ἐναλίαν* ἢ *περίρρυτον* Σαλαμίνα, ὅπου προσφέρονταν πλούσιες θυσίες στοὺς θεούς (γιὰ τὸν ὅρο βλ. LSJ^{9}, καὶ ἑπόμενα). Νὰ ἀποκλειστεῖ ὅμως πλήρως ἡ πιθανότητα

νὰ εἶχε δεχθεῖ ἀρχικὰ ἡ περιοχὴ ἕνα κύμα Πελοποννήσιων μεταναστῶν, ποὺ ἔδωσαν στὴ νέα τους πατρίδα ἕνα οἰκεῖο ὄνομα, δὲν εἶναι δυνατὸ βάσει τῶν –ἐλλιπέστατων– δεδομένων, μολονότι πιὸ πιθανὸ εἶναι νὰ ἀποτελεῖ τὸ *Σαλαμὶς* ἀπήχηση - μετάπλαση μιᾶς παλαιότερης τοπικῆς –Ἐτεοκυπριακῆς– ὀνομασίας (πβ. τὴν περίπτωση *Σόλων – Αἰπείας* [βλ. ἀνωτ. 61 κἑ. μὲ σημ. 13], ἀλλὰ καὶ τὴ μεταγενέστερη μετάπλαση τοῦ *Ἀμμόχωστος* σὲ *Famagusta*). Μιὰ ἄλλη –ἑλκυστικὴ– ὑπόθεση εἶναι νὰ ἀποτελεῖ τὸ *Πελάνα* ad hoc ἐπινόηση τοῦ Εὔκλου γιὰ τὴ *Σαλαμῖνα* (μὲ ὑπονοούμενη ἐτυμολογικὴ συγγένεια πρὸς τὰ *πελανός* κ.τ.τ.), ἂν μάλιστα συσχετιστεῖ ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὀνόματος μὲ τὸν χρησμὸ γιὰ ἐπίθεση βαρβαρικὴ (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. κάτω ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ ἀποσπ.).

Ἀμφίβολη εἶναι καὶ ἡ στίξη τοῦ κειμένου. Ὁ Schmidt ἐκδίδει: *Πελάνα· ἡ Σαλαμίς. ἐν τοῖς Εὔκλου χρησμοῖς· ἢ τὰ ἀπὸ τῆς ἄλω ἀπάργματα. καὶ θυσίαι, καὶ πέμματα*, ὁπότε τὸ νόημα διαφοροποιεῖται σημαντικά: ἡ Σαλαμὶς ὀνομάζεται καὶ *Πελάνα* μόνο στοὺς χρησμοὺς τοῦ Εὔκλου (ὄχι εὐρύτερα, ὅπως μὲ τὴ στίξη τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουμε ἀκολουθήσει)· ἡ δὲ συνέχεια τοῦ ἑρμηνεύματος ἀναφέρεται καὶ πάλι στοὺς χρησμοὺς τοῦ Εὔκλου μόνου, προφανῶς ἐσφαλμένα.

F10

σκυδά: τὸ *δ* πιθανῶς προέρχεται ἀπὸ δίγαμμα. Πιθανὴ εἶναι καὶ ἡ ἐτυμολογικὴ συγγένεια μὲ τὰ Λατ. *ob-scu-rus* (σκοτεινός) καὶ *scu-tum* (ἀσπίδα ποδήρης), μὲ τὸ ἀρχ. Γερμ. *saîa*, *scîva* (σκιά, σκοτάδι), μὲ τὸ Σανσκρ. *skui* (σκεπάζω). Βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 229. Πβ. ὅμως τὸ τοῦ Ἡσυχίου *σκύδμαινος· σκυθρωπός*, καὶ τὰ *σκυδμαίνω*, *σκύζομαι*, *σκυθρός* κ.λπ., ποὺ ἴσως ἀνάγονται στὴν ἴδια ρίζα.



[Εικ. 98] Μνημη Τευκρου:
Ἑρμεῖ Ἐπηκόωι Διαγόρας Τεύκρου
ὁ εἰς αἰῶνα γυμνασίαρχος
(Ἐπιγραφὴ *Σαλαμῖνος*,
τέλη Ἑλληνιστικῆς περιόδου [?].
Στὸ *Μουσεῖο Ἀμμοχώστου*
μέχρι τὸ 1974. *CIS* pl. XXXII)

3. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ

T1-7
Βλ. ἀνωτ. σσ. 216-27 (μὲ τὶς σχετικὲς σημειώσεις) καὶ –γιὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὰ σχετικὰ προβλήματα– σσ. 83-95. Βλ. ἐπίσης West *GEpF* σσ. 64-81 (κυρίως 64-65, ἐπιγραφὴ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἁλικαρνασσό: *ἔσπειρεν Πανύασσιν ἐπῶν ἀρίσημον ἄνακτα, | Ἰλιακῶν Κυπρίαν τίκτεν ἀοιδοθέτην* [βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. F4.2-4] καὶ 66 κἑ.: "Proclus, *Chrestomathia*, suppleta ex Apollod. epit. 3.1-33").

F1
1 κἑ. οἱ μὲν τὴν εἱμαρμένην ἀπέδοσαν (…): Ἄλλοι, κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστή, χρησιμοποιοῦν τὴ φράση *Διὸς βουλή* (τὸ σχέδιο ἢ ἡ θέληση ἢ ἡ ἀπόφαση τοῦ Δία) γιὰ νὰ ἀποδώσουν τὴν εἱμαρμένη (τὴ μοίρα), μὲ ἄλλα λόγια ἀντὶ τῆς λέξης *εἱμαρμένη*· ἄλλοι μιλοῦν γιὰ μιὰν ἱερὴ δρὺ τοῦ Δία στὴ Δωδώνη, ἀπ' ὅπου διαμηνύεται ἡ *Διὸς βουλὴ* στοὺς ἀνθρώπους, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Ὅμηρος στὴν *Ὀδύσσεια* (ξ 237-8 *τὸν* [sc. *Ὀδυσσέα*] *δ' ἐς Δωδώνην φάτο βήμεναι, ὄφρα θεοῖο ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς βουλὴν ἐπακοῦσαι·* πβ. τ 297 *ὄφρα θεοῖο ἐκ δρυὸς … Διὸς βουλὴν ἐπακούσῃ*). Δὲν πρόκειται, λοιπόν, γιὰ παρερμηνεία τοῦ σχολιαστῆ, ὅπως ἔχει ὑποστηριχθεῖ.

Ἀξίζει νὰ προσεχθοῦν καὶ ὅσα σημειώνονται στὰ ἀρχαῖα σχόλια πρὶν ἀπὸ τὸ ἐδῶ παρατιθέμενο καὶ σχολιαζόμενο χωρίο καὶ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτό (A 5-6, I 6-7 Dindorf): *5. Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή· τινὲς σὺν τῶι ῑ κατὰ δοτικήν, οἷον τῆι βουλῆι τοῦ Διὸς ἐτελειοῦτο. | 5, 6. Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή, ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα· Ἀρίσταρχος συνάπτει, ἵνα μὴ προοῦσά τις φαίνηται βουλὴ καθ' Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀφ' οὗ χρόνου ἐγένετο ἡ μῆνις, ἵνα μὴ τὰ παρὰ τοῖς νεωτέροις πλάσματα δεξώμεθα.* (…) *καὶ τὰ μὲν παρὰ τοῖς νεωτέροις ἱστορούμενα περὶ τῆς τοῦ Διὸς βουλῆς ἐστὶ τάδε. ἡμεῖς δέ φαμεν, κατὰ τὴν Ἀριστάρχειον καὶ Ἀριστοφάνους δόξαν, τῆς Θέτιδος εἶναι βουλήν, ἣν ἐν τοῖς ἑξῆς φησι λιτανεύουσαν τὸν Δία ἐκδικῆσαι τὴν τοῦ παιδὸς ἀτιμίαν, καθάπερ ἐν τῶι προοιμίωι.*

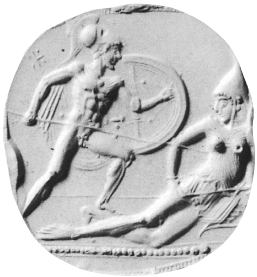
6 κἑ. ἄλλοι δ' ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν Ὅμηρον (…): Ἡ ἐξάρτηση τοῦ Ὁμήρου ἀπὸ τὴν ἐκδοχὴ τῶν *Κυπρίων* γιὰ τὴν *Διὸς*

βουλὴ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ πολυσυζητημένα θέματα τῆς ὁμηρικῆς ἔρευνας. Ἡ *Διὸς βουλὴ* στὴν *Ἰλιάδα*, συνδεδεμένη ἀναμφίβολα μὲ τὴν ὀργὴ τοῦ Ἀχιλλέα καὶ τὰ ὀλέθρια ἐπακόλουθά της, δὲν ἀποκλείεται ὄντως νὰ συμπεριλαμβάνει τὸ –εὐρύτερο (τότε)– σχέδιο τοῦ Δία νὰ ἀνακουφιστεῖ ἡ γῆ ἀπὸ τὸ βάρος της, ὅπως δείχνει καὶ τὸ τέλος τῆς περιλήψεως τοῦ Πρόκλου (*ἔπειτά ἐστι … καὶ Διὸς βουλὴ ὅπως ἐπικουφίσηι τοὺς Τρῶας Ἀχιλλέα τῆς συμμαχίας τῆς ἑλληνικῆς ἀποστήσας*). Τοῦτο ὅμως δὲν συνεπάγεται ἐξάρτηση τοῦ Ὁμήρου ἀπὸ τὰ *Κύπρια*, ὅπως αὐτὰ ἦταν γνωστὰ στοὺς μεταγενεστέρους. Βλ. ἀνωτ. σσ. 83 κἑ. (ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

Πβ. Σχόλ. Εὐρ. *Ὀρέστ.* στ. 1641 (ἔκδ. Schwartz): *Ἱστορεῖται ὅτι ἡ γῆ βαρυνομένη τῶι πλήθει τῶν ἀνθρώπων ἠξίωσε τὸν Δία ἐλαφρῦναι αὐτῆς τὸ βάρος, τὸν δὲ Δία ἐς χάριν αὐτῆς συγκροτῆσαι τόν τε Θηβαϊκὸν πόλεμον καὶ τὸν Ἰλιακόν, ἵνα πολλῶν ἀναιρεθέντων ἐλαφρότερον γένοιτο τῆι γῆι τὸ τῶν ἀνθρώπων βάρος.*

Πβ. ἐπίσης Σχόλ. κώδ. Barocc. 162 (*Anecd. Gr. Oxon.* [Cramer] σ. 405, στὸ Α5): *Ἐπειδὴ ζῆν νιν ἄφθιτον χρεὼν εἶπεν ἐπάγει τὴν αἰτίαν τούτου, λέγων αὐτὴν αἰτίαν γενέσθαι τοῦ τῆς ἐν γῆι ἁμαρτίας κουφισμοῦ. Ἔχει δὲ οὕτως· φασὶ τὴν γῆν βαρυνομένην τῶι τῶν ἀνθρώπων πλήθει, καὶ τὰ μιάσματα τούτων οὐ φέρουσαν, ἀξιῶσαι τὸν Δία κουφίσαι αὐτῆς τὸ βάρος· καὶ τόν, δεξάμενον τὴν αἴτησιν, συγκροτῆσαι τόν τε Θηβαϊκὸν πόλεμον καὶ τὸν Τρωϊκόν, ἵνα τῶν πολεμούντων ἀναιρεθέντων κουφισμὸς γένηται* (…). Ἡ γῆ, κατὰ τὰ ἀρχαῖα σχόλια, βαρυνόταν ὄχι τόσο ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων καθαυτὸ ὅσο ἀπὸ τὴν ἀσέβειά τους. Πβ. καὶ Ἡσ. *Ἔργα* 134 κἑ.

Ἀπὸ τὰ σχόλια ποὺ παρατίθενται ἀνωτέρω στοὺς στ. 5 κἑ. φαίνεται πὼς ἡ αἴτηση τῆς γῆς στὸν Δία ἀποτελοῦσε βασικὸ καὶ πολὺ γνωστὸ στοιχεῖο τῆς σχετικῆς «ἱστορίας». Τὴν αἴτηση αὐτὴ τῆς γῆς δὲν πρέπει νὰ ἀγνοεῖ ὁ ποιητὴς τῶν *Κυπρίων*, ὅπως δείχνει τὸ *σύνθετο* (*συντίθημι* = συμφωνῶ)· πβ. κώδ. Barocc. 162 (βλ. ἀνωτ.) *καὶ τόν, δεξάμενον τὴν αἴτησιν, συγκροτῆσαι* (…).



[Εικ. 99] Αχιλλευς και Πενθεσιλεια
(Σφραγιδόλιθος τοῦ Σήμονος [5ος αἰ. π.Χ.].
Βοστώνη, *Μουσεῖο Καλῶν Τεχνῶν. ΕΘΗρΑΚ 51*)

10 κἑ. ὕστερον δὲ (…) διαφθείρειν: τὸ νόημα συνεχίζεται προφανῶς

στὰ ἑπόμενα (γιὰ τοῦτο προτιμοῦμε στίξη μὲ κόμμα μετὰ τὸ *διαφθείρειν*). Ἡ φράση *ἦν Διὸς βουλὴν Ὅμηρός φησιν* ἀναφέρεται στὸ *πόλεμος Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις*, ποὺ ἔρχεται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς συμβουλῆς τοῦ Μώμου.

Ὁ Μῶμος ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορά, προσωποποιημένος στὸν Ἡσίοδο (*Θεογ.* 214). Ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς φαίνεται νὰ γνωρίζει καλὰ τὸν Βοιωτὸ ποιητή, καὶ νά 'ναι ἔντονα ἐπηρεασμένος ἀπ' αὐτόν (βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.λ. *πλαζόμεν'*, κ.ἀ.). Αὐτὸ ἐξηγεῖ ἴσως, παράλληλα μὲ τὴ γνώση –καὶ χρήση– ἄλλων σχετικῶν πηγῶν, τὸ ὅτι τὰ προκείμενα σχόλιά του δὲν περιορίζονται οὔτε στὸ ἀπόσπ. τῶν *Κυπρίων* ποὺ παρατίθεται στὴ συνέχεια οὔτε στὸν Ὅμηρο, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὁ σχολιαστὴς παρερμηνεύει τὰ *Κύπρια* ἢ τὸν Ὅμηρο ἢ ὅτι τὰ σχόλια νοθεύτηκαν ἀπὸ νεώτερους συγγραφεῖς.

14 κἐ. Βλ. κατωτ. F2.

17. Στασίνωι: τὸ παρεφθαρμένο κείμενο (βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.) διόρθωσε εὔστοχα ὁ Barnes, τὸν ἀκολούθησαν δὲ ὅλοι οἱ ἐκδότες τοῦ ἀποσπ. (εὔλογα).

19 (στ. 1). ἦν ὅτε: συνηθισμένη φράση γιὰ ἀρχὴ διηγήσεως. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ἀπαραίτητα ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ ἐναρκτήρια φράση τῶν *Κυπρίων*. Πιὸ πιθανὸ φαίνεται νὰ προηγοῦνταν ἕνα σύντομο προοίμιο, ἴσως μὲ ἀναφορὰ στὴν Ἀφροδίτη.

μυρία φῦλα: τυπικὴ φράση· πβ. P 220.

πλαζόμεν': οἱ κώδικες ἔχουν *πλαζόμενα*, ποὺ διόρθωσε ἐπίσης (γιὰ προφανεῖς μετρικοὺς λόγους) ὁ Barnes· ἄλλοι ὅμως διορθώνουν ἄλλως (βλ. κριτ. ὑπόμν.). Ἡ περιπλάνηση τῶν ἀναρίθμητων ἀνθρώπινων φυλῶν τονίζει τὸν ὑπερπληθυσμό (σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ ἡ ἐξεύρεση τροφῆς ἦταν ἄμεσα ἐξαρτημένη ἀπὸ τὴ γῆ, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τρέφει πολλοὺς στὸ ἴδιο μέρος). Δὲν ἀποκλείεται ὅμως ἡ περιπλάνηση αὐτὴ νὰ ὑπονοεῖ τὴν ἀσέβεια τῶν ἀνθρώπων, ὑπόθεση ποὺ μπορεῖ νὰ βρεῖ ἔρεισμα στὸν Ἡσίοδο, *Ἔργα* 90 κἐ. (κυρίως 100 *ἄλλα δὲ μυρία λυγρὰ κατ' ἀνθρώπους ἀλάληται*, 117 κἐ. *καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα | αὐτομάτη πολλόν τε καὶ ἄφθονον· οἱ δ' ἐθελημοί | ἤσυχοι ἔργ' ἐνέμοντο σὺν ἐσθλοῖσιν πολέεσσιν*, 189 *ἕτερος δ' ἑτέρου πόλιν ἐξαλαπάζει*).

20 (στ. 2). ⟨ἀσεβίηι ἐβάρυνε ?⟩: τὸ κενὸ (lacunam) τῶν κωδ. συμπλήρωσαν ἐν μέρει διαφορετικὰ οἱ Schneidewin (*ἐκπάγλως*) καὶ Boisso-

nade *ἐβάρυνε* (ἀπὸ τὸ κείμενο τῶν Σχολίων, ἀνωτ. στ. 5 *βαρουμένην*), ἄλλοι ἄλλως (βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.). Τὸ **ἀσεβίηι**, ποὺ μὲ ἀμφιβολίες γράψαμε, στηρίζεται στὰ Ὁμηρικὰ Σχόλια (στὸ A 5-6, Ludwich) καὶ στὰ *Anecd. Gr. Oxon.* (Cramer), ποὺ δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ μὴν ἀποδίδουν πιστὰ τοὺς στίχους τοῦ Στασίνου. Τὸ πρόβλημα παραμένει (μὲ τὰ ὑπάρχοντα ἀνεπαρκῆ στοιχεῖα).

βαθυστέρνου: ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα σχόλια (schol. minn.). Οἱ κώδ. παραδίδουν τὴ γραφὴ *βαρυστέρνου* (ἅπαξ εἰρημένο). Ἡ ἐπιλογὴ εἶναι δύσκολη καὶ ἐπισφαλής. Ἡ γραφὴ τῶν κωδίκων ἀποδίδει κάλλιστα καὶ ἐνισχύει τὴν κύρια ἔννοια τοῦ ἀποσπάσματος, τὸ βάρος τῆς γῆς ἀπὸ τὴν πολυπληθία· ὅμως τὸ *ρ* τῆς συλλαβῆς *ρυ* μπορεῖ κάλλιστα νὰ ὀφείλεται εἴτε σὲ σκόπιμη παρήχηση εἴτε σὲ λάθος κατὰ τὴν ἀντιγραφή (κατ' ἐπίδραση τοῦ *ρ* τοῦ προηγουμένου πιθανῶς *ἐβάρυνε* καὶ τοῦ ἑπόμενου *-στέρνου*). Ἡ γραφὴ τῶν σχολίων ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ ἑπόμενο *πλάτος* (τῆς βαθιᾶς γῆς τὰ πλάτη) καὶ δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὸ νόημα: μολονότι βαθύστερνη ἡ γῆ βαρυνόταν (…).

21 (στ. 3). πυκιναῖς πραπίδεσσι: τυπικὴ Ὁμηρικὴ φράση. Τὸ ἐπίθ. *πυκινός*, ποιητ. τύπος τοῦ (ἀντὶ τοῦ) *πυκνός*, ἀποδίδει τὴν πυκνότητα τῆς σκέψεως, τὴ σοφία (πβ. I 512 κἑ. *πύκα περ φρονεόντων*). Ὁ τύπος *πραπίδεσσι*, μὲ τὴν Αἰολικὴ κατάληξη *-εσσι*, ἑρμηνεύεται ἀπὸ τὸ *M. Ἐτυμ.* (686.40) μὲ τὸ *φρεσί, διανοίαις. Πραπίδες* (συνήθως στὸν πληθ.) εἶναι ἕνας νευρώδης ὑμένας στὰ σπλάγχνα, κάτω ἀπὸ τὶς *φρένες*.

22 (στ. 4). σύνθετο: θέλησε, συμφώνησε. Βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 6 κἑ. Πβ. Η 44, α 328 κ.λπ.

κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν: οἱ κώδ. παραδίδουν *κουφίσαι παμβώτορα γαίης ἀνῶν* (= *ἀνθρώπων*, κώδ. A) καὶ *κουφίσαι παμβότειραν γαίην ἀνθρώπων* (Vind. 61). Ἡ μετάθεση τοῦ *ἀνθρώπων* μετὰ τὸ *κουφίσαι* γιὰ μετρικοὺς λόγους εἶναι ἀπαραίτητη (ἡ διατήρησή του στὸ τέλος τοῦ στίχου ἀπαιτεῖ *κουφίσσαι* καὶ συνίζηση στὸ *γαῖαν*). Ἡ γεν. *γαίης* τοῦ κώδ. A δίνει προφανῶς ἐσφαλμένη σύνταξη κατ' ἐπίδραση ἴσως τοῦ στ. 2 *αἴης*. Ἀπὸ τὸν τύπο *γαίης* (συνήθη Ὁμηρικὸ τύπο στὴ γεν.) προέρχεται πιθανῶς ἡ αἰτ. *γαίην* τοῦ σχολ. Vind. 61 ἀντὶ τοῦ κανονικοῦ τύπου *γαῖαν*. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ ἀποκλειστεῖ ἡ πιθανότητα νὰ ἔχουμε ἐδῶ γλωσσικὸ νεωτερισμό (πβ. στ. 5 *Ἰλιακοῖο*, κ.λπ.) τοῦ μεθομηρικοῦ ποιητῆ τῶν *Κυπρίων* (βλ. ἀνωτ. 92 κἑ.), κατ' ἐπίδραση ἴσως τοῦ στ. 2 *αἴης* καὶ τοῦ στ. 6 *Τροίηι* (στὸ τέλος τοῦ στίχου). Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση πρέπει νὰ

ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἀρχικὴ γραφὴ *γαίην*, ποὺ διασώζεται στὸν Vind. 61, εὐθύνεται γιὰ τὴ γενικὴ *γαίης* τοῦ κώδ. A (γλωσσικὰ ὀρθὸς τύπος, μὰ συντακτικὰ ἐσφαλμένος ἐδῶ). Ὁ Ξυδᾶς γράφει *γαίην* (χωρὶς νὰ αἰτιολογεῖ τὴ γραφὴ καὶ θεωρώντας την ὡς τροποποίηση τοῦ *γαίης* σὲ *γαίην* καὶ ὄχι ὡς υἱοθέτηση τῆς γραφῆς *γαίην* τοῦ Vind. 61), ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἐκδότες υἱοθετοῦν τὸν κανονικὸ τύπο τῆς αἰτ. *γαῖαν*.

23 (στ. 5). Πβ. N 358, Ξ 389 κ.λπ.

Ἰλιακοῖο: ὁ τύπος ἀνήκει στοὺς πιὸ χαρακτηριστικοὺς γλωσσικοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ ἔπους (βλ. καὶ Ξυδᾶ *KE* 21 [μὲ σημ. 58] καὶ 51 σημ. σ.λ.), ποὺ ἐνισχύουν τὴν ὑπόθεση γιὰ μεθομηρικὴ Ἰωνικὴ παραλλαγή. Βλ. ἀνωτ. σσ. 92-3 (πβ. ὅμως Ξυδᾶ ὅ.π. 19 κἑ.).

24 (στ. 6). βάρος: δὲν ἀπαντᾶ στὸν Ὅμηρο. Ἡ σχέση πολυπληθίας καὶ πολέμου ἐμφανίζεται τόσο καθαρὰ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν παγκόσμια λογοτεχνία. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Καροῦζος («Τὸ προοίμιον τῶν *Κυπρίων ἐπῶν*. Ἡ σημασία του διὰ τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν», *Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 32 [1957] 230), ἡ ἀπάντηση τῶν *Κυπρίων* στὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ἀπώτατη αἰτία τοῦ Τρωικοῦ πολέμου μόνο μέσα στὸ πνεῦμα τῶν χρόνων τοῦ Ἡσιόδου μπορεῖ νὰ γίνει κατανοητή.

ἐνὶ Τροίηι: γιὰ πρώτη φορὰ στὸ τέλος τοῦ στίχου, δημιουργώντας τὸν μετρικὸ νεωτερισμὸ ∪∪ – – (*Ἰωνικὸν ἀπ' ἐλάσσονος*), καθὼς τὸ *οἱ* ἀναφέρεται στὸ *ἥρωες* τοῦ ἑπόμενου στίχου (ἔντονος διασκελισμός).

25 (στ. 7). Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή: τυπικὴ φράση τοῦ ἐπικοῦ λεξιλογίου. Ἡ ὑπόθεση ὅτι πέρασε ἀπὸ τὴν *Ἰλιάδα* στὰ *Κύπρια* εἶναι γι' αὐτὸ –νοουμένης τῆς χρονικῆς προτεραιότητας τῆς *Ἰλιάδος*– πιὸ πιθανὴ ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι πέρασε ἀπὸ τὰ *Κύπρια* στὴν *Ἰλιάδα*. Γιὰ τὴν –ἐδῶ καὶ στὸ A 5– ἔννοια τῆς *Διὸς βουλῆς* βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 1 κἑ.

F2

1 κἑ. Ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς ποὺ παρέδωσε τὸ F1 (βλ. ἀνωτ.) ἀποδίδει τὸν γάμο τῆς Θέτιδας μὲ θνητὸ στὴ συμβουλὴ τοῦ Μώμου. Ὁ Ἀπολλόδωρος (3.168-9) παραθέτει τὴν ἱστορία μὲ τὶς διάφορες παραλλαγές της: «Ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ποσειδῶν φιλονίκησαν ποιός θὰ νυμ-

φευθεῖ τὴ Θέτιδα, ἐπειδὴ ὅμως ἡ Θέμις χρησμοδότησε ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ γεννηθεῖ ἀπ' αὐτὴν θὰ γίνει ἀνώτερος τοῦ πατέρα του, κρατήθηκαν μακριά. Μερικοὶ πάλι λὲν ὅτι ὁ Δίας ἤθελε νὰ συνευρεθεῖ μαζί της, ἀλλὰ ὁ Προμηθεὺς εἶπε πὼς ἐκεῖνος ποὺ θὰ τοῦ γεννηθεῖ ἀπ' αὐτὴν θὰ γίνει κύριος τοῦ οὐρανοῦ. Μερικοὶ τέλος λὲν ὅτι ἡ Θέτις δὲν θέλησε νὰ συνευρεθεῖ μὲ τὸν Δία γιατὶ εἶχε ἀνατραφεῖ ἀπὸ τὴν Ἥρα, κι ὁ Δίας ὀργισμένος ἤθελε νὰ τὴν παντρέψει μὲ θνητό (…)». Τὸ κείμενο τῆς τελευταίας παραλλαγῆς τοῦ Ἀπολλοδώρου (*τινὲς δὲ λέγουσι Θέτιν μὴ βουληθῆναι Διὶ συνελθεῖν ὡς ὑπὸ Ἥρας τραφεῖσαν, Δία δὲ ὀργισθέντα θνητῶι θέλειν αὐτὴν συνοικίσαι*) βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὸ κείμενο τοῦ προκείμενου ἀποσπ. τῶν *Κυπρίων*. Πβ. Πινδ. *Ἰσθμ.* 8.28 κἑ. καὶ Ἀπολλών. Ρόδ. 4.790 κἑ. Περισσότερα γιὰ τὸν μύθο βλ. *ΕλλΜ* Γ΄ 138-9.

5. διότι: ἂν διατηρηθεῖ, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς εἰδικὸς σύνδεσμος (ἀντὶ τοῦ *ὅτι*, ὅπως στὸν Ἡρόδ. 2.43.2 κ.ἀ., βλ. καὶ *ΑΚυΓ*^{3} 14 F1.12 καὶ *ΑΚυΓ*^{4} 31 Π2.1.11)· ἀπαιτεῖται εἰδικὴ πρόταση ὡς ἀντικείμενο τοῦ ἀπαρεμφάτου *ὀμόσαι* (καὶ αἰτιολόγηση τοῦ *χολωθέντα*, τοῦ ὁποίου ἡ αἰτία ἀναφέρεται στὰ προηγούμενα)· ὁ Δίας ὁρκίστηκε ὅτι θὰ τὴν παντρέψει μὲ θνητό, ἐπειδὴ ὀργίστηκε γιατὶ ἐκείνη δὲν ἤθελε νὰ συνευρεθεῖ μαζί του. Ὁ Κ. Χατζηστεφάνου, *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 493-94, προτείνει διόρθωση τοῦ *διότι* σὲ *οἱ* (*οἱ* = *αὐτῆι*) *ὅτι* = *χολωθέντα οἱ ὀμόσαι ὅτι θνητῶι συνοικίσει*. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση πρέπει ἴσως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὸ *οἱ* (παλαιότερος –τοῦ σχολιαστοῦ– τύπος τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας), μαζὶ ἴσως μὲ τὸ *χολωθέντα*, ἀνήκει στὸ κείμενο τῶν *Κυπρίων*, ἀπ' ὅπου πέρασε στὰ σχόλια· πρόβλημα παραμένει ἂν ὁ Ἀπολλόδωρος, τὸ κείμενο τοῦ ὁποίου βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὸ ἀρχαῖο σχόλιο (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 1 κἑ.) ἀντλεῖ (α΄) ἄμεσα ἀπὸ τὰ *Κύπρια* ἢ (β΄) ἀπὸ τὸ παρὸν σχόλιο ἢ (γ΄) ἀπὸ κάποια κοινὴ πηγή. Τὸ γεγονὸς ὅτι τοῦ σωζόμενου σχολίου πρέπει νὰ προηγοῦνταν ἀναφορὰ στὶς ἄλλες παραλλαγὲς τοῦ μύθου (*ὁ δὲ τὰ Κύπρια ποιήσας* κ.λπ.), ὅπως καὶ στὸν Ἀπολλόδωρο, ἐνισχύει τὴ β΄ ἢ τὴ γ΄ ἄποψη. Ἡ παραφθορὰ τοῦ *οἱ ὅτι* σὲ *διότι* θὰ πρέπει νὰ ἐπῆλθε καὶ λόγω τῆς παλαιότητος τοῦ *οἱ* καὶ λόγω τῆς γειτνίασης μὲ τὸ *χολωθέντα*. Ἀλλὰ εἶναι πιὸ εὔλογο νὰ ὑποθέσουμε ἀρχικὴ γραφὴ *δὴ ὅτι*, ποὺ παλαιογραφικὰ βρίσκεται πιὸ κοντὰ στὸ *διότι* καὶ νοηματικὰ εὐσταθεῖ, γιατὶ μόνο ὀργισμένος ὁ Δίας θά 'δινε τέτοιον ὅρκο.

6. [συ]νοικ⟩ί⟨σει: ἐνεργητ. φωνῆς μεταβ. (*ὁ Ζεὺς τὴν Θέτιδα*). Ἡ γραφὴ τοῦ παπύρου *συνοικήσει* (ἀμετβ., ὑποκ. *αὐτή*), ποὺ φαίνεται νὰ νοσεῖ, διορθώθηκε ἀπὸ τὸν Reitzenstein σὲ *συνοικίσει*, τύπο ποὺ ἐνισχύει καὶ τὸ κείμενο τοῦ Ἀπολλοδώρου (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 1).

F3

Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν περίληψη τοῦ Πρόκλου (στ. 5 κἑ.), τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς γάμους τοῦ Πηλέα καὶ τῆς Θέτιδος βρίσκονταν στὴν ἀρχὴ τῶν *Κυπρίων*. Εἶναι εὔλογη, ἑπομένως, ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος τούτου –ὅπως καὶ τοῦ προηγούμενου– μετὰ τὴν *Διὸς βουλήν* (ἀνωτ. F1), ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦταν ἡ θνητογαμία τῆς Θέτιδας. Τοὺς σχετικοὺς μύθους ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ Ὅμηρος, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι τὰ *Κύπρια* εἶναι παλαιότερα τῆς *Ἰλιάδος* (βλ. ἀνωτ. σσ. 92 κἑ.). Ἡ ἀναφορὰ ὅμως στοὺς γάμους τοῦ Πηλέα καὶ τῆς Θέτιδας στὸ Ω 56-63 (ἀπὸ τὰ σχετικὰ μεταγενέστερα στρώματα τῆς *Ἰλιάδος*) δὲν ἀποκλείεται νὰ στηρίζεται σὲ μιὰ παλαιότερη παραλλαγὴ τῶν *Κυπρίων* (στὰ **Προκύπρια* ἢ στὰ **Πρωτοκύπρια*), ὅπως φυσικὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ στηρίζεται ἁπλῶς σὲ μιὰν εὐρύτερη σχετικὴ διήγηση ἀνεξάρτητη τῶν *Κυπρίων*.

1. ἔγχος: στὸν Ὅμηρο δόρυ βαρύ (βλ. Ζ 319 *ἔγχος ἔχ' ἐνδεκάπηχυ*), ποὺ μόνο οἱ πολὺ ρωμαλέοι ἄντρες μποροῦν νὰ μεταχειρίζονται, ἀποτελούμενο ἀπὸ τὸ κυρίως *δόρυ* ἢ κοντάρι (τὸ ξύλινο μέρος) καὶ τὴ μεταλλικὴ λόγχη ἢ αἰχμή. Βλ. LSJ[9] σ.λ. *ἔγχος*, *δόρυ*, *αἰχμή*.

3 κἑ. Οἱ γάμοι τοῦ **Πηλέως** καὶ τῆς **Θέτιδος** ἐμφανίζονται συχνὰ στὴν ἀρχαία γραμματεία. Βλ. κυρίως Εὐρ. *Ἰφ. Αὐλ.* 696-709 καὶ 1036-79 (καὶ *Ἀνδρ.* 16-20 καὶ 1277-78), Κόϊντος Σμυρναῖος 4.128 κἑ., Γρηγ. Ναζ. στὴν *PG* ΙΙΙ 522 κἑ. Τοὺς μύθους γιὰ τὸν γάμο συνοψίζει ὁ Ἀπολλόδωρος 3.168-70 καὶ *Ἐπιτ.* 3.13 κἑ. Βλ. καὶ *ΕλλΜ* Γ΄ 138-9 (μὲ παραπομπὴ στὶς ἀρχαῖες πηγές). Γιὰ τὴν παρουσία τῆς *Θέτιδος* στὴν *Ἰλιάδα* (κι ὄχι μόνο) βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις I. M. Slatkin, *The Power of Thetis: Allusion and Interpretation in the Iliad* (Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1991). Γιὰ τὴν παρουσία τῆς θεᾶς στὴν Κυπριακὴ Τέχνη βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις *ΕΘΗρΑΚ* 274, 286-7, 289 (μὲ Εἰκ. *223-224* καὶ *233*: ἐδῶ Εἰκ. 46 καὶ 47).



[Εικ. 100]
Πηλινα Ειδωλια Κενταυρων
(*AAC* 104 [ἀριστερά, ἀρχὲς 6ου αἰ. π.Χ.] καὶ 105 [δεξιά, α΄ ἥμισυ 7ου αἰ. π.Χ.])

5. Γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ Χείρωνα στὰ *Κύπρια* καὶ στὴν *Ἰλιάδα* (ἀλλὰ καὶ στὸν ὅλο ἐπικὸ κύκλο) βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. F16.4.

Ὁ **Χείρων** δὲν κατασκεύασε τὸ δόρυ. Ἔκοψε ξύλο *μελίας* (φλαμουριᾶς, δέντρου μὲ ξύλο ἰδιαίτερα ἀνθεκτικό) καὶ τὸ πρόσφερε *εἰς δόρυ* (= γιὰ νὰ κατασκευαστεῖ ἀπ' αὐτὸ δόρυ). Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρο, ὅμως, *δίδωσι Χείρων Πηλεῖ δόρυ μείλινον* (3.170)· πβ. Π 143-4 ~ Τ 390-91.

6 κἑ. Ἡ **Ἀθηνᾶ** πελέκησε τὸ ξύλο (*διὰ τὸ ξύλα μὴ ἐργάζεσθαι τὸν Ἥφαιστον*) καὶ ὁ Ἥφαιστος πῆρε τὸ κοντάρι, τοῦ πρόσθεσε χάλκινη αἰχμὴ καὶ τό 'κανε δόρυ. Ἡ κατασκευὴ τοῦ δόρατος ἀπὸ θεϊκὰ χέρια ἐξηγεῖ ἐδῶ, κατὰ ἕνα μέρος τουλάχιστον, τὴν ἀριστεία τοῦ Πηλέα καὶ τοῦ Ἀχιλλέα: Αὐτὸς ποὺ κατέχει τέτοιο, θεότευκτο, ὅπλο, εἶναι ἀκαταμάχητος, κατὰ τὶς λαϊκὲς δοξασίες. Τὸ συμπέρασμα, ὅμως, ὅτι ἡ χρήση παραδοσιακοῦ ὅπλου ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα δείχνει παλαιότητα τῶν σχετικῶν στίχων, ἢ ὅτι φανερώνει πτώχευση τῶν Μυκηναίων κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνες, εἶναι ὑπερβολικό. Λαϊκὲς δοξασίες πρωτόγονες διασώζονται συχνὰ ἀπὸ μεταγενέστερους συγγραφεῖς· καὶ ἡ χρήση τέτοιων κειμηλίων (προερχόμενων ἀπὸ πρόσωπο ἰδιαίτερα προσφιλὲς γιὰ τὸν Ἀχιλλέα καὶ θεότευκτων) δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικὰ (κάθε ἄλλο!) στοὺς φτωχούς. Εὔλογη, ἀντίθετα, ἂν καὶ ὄχι βέβαιη (μιὰ καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ πρόκειται γιὰ πρωτοτυπία τοῦ ποιητῆ τῶν *Κυπρίων*) θὰ ἦταν ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ σχετικὸς μύθος γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ δόρατος ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὸν Ἥφαιστο ἔχει παλαιὲς ρίζες, κι ἀπετέλεσε τὸν πυρήνα γιὰ τὴν –ἐπέκταση καὶ– κατασκευὴ τῆς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέα ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο.



[Εικ. 101]
Αθηνα με Κρανος
(*Σόλοι*: Ἀνάκτορο Βουνίου
[5ος αἰ. π.Χ.]. *KM*)

F4

1 κἑ. Τὸ ἀπόσπ. αὐτὸ τοῦ Ἀθήναιου (βλ. ἀναλυτικὰ *AKυΓ*^{4} σσ. 644-7, γιὰ τὶς ποικίλες ἀναφορές του στὴν Κύπρο) καὶ τὸ ἑπόμενο ἀναφέρονται στὴν **Ἀφροδίτη** (κρίση Πάριδος), ὄχι στὴν Ἑλένη (στὴν ὁποία ὁδηγοῦσε ἡ φράση *οἵ' Ἀφροδίτη* στὸν στ. 6 (ἑρμηνευόμενο ὡς: ἡ Ἑλένη φόρεσε ροῦχα σὰν αὐτὰ ποὺ φορεῖ ἡ Ἀφροδίτη) καὶ ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου τοῦ Ἀθήν. ὡς: *ἐν τῶι ια΄* (ἀντὶ ὡς: *ἐν τῶι α΄*).

2-4. Δημοδάμας (…) Κύπρια, Ἁλικαρνασσέως (…): Μὲ κόμμα μετὰ τὴ λέξη *Κύπρια* τὸ νόημα τοῦ κειμένου εἶναι ἀρκούντως ἱκανοποιητικό, καὶ δὲν παρίσταται ἀνάγκη γιὰ ὁποιαδήποτε διόρθωση (*Κυπρία Ἁλικαρνασσέως {δ'}* κατὰ τὸν Hecker κ.ἄ., *⟨οὐ⟩ Κυπρίου, Ἁλικαρνασσέως δ'* κατὰ τὸν Hemsterhuys καὶ τὸν Allen): Ὁ *Δημοδάμας* συμφωνεῖ μὲ τὸν τίτλο *Κύπρια*, διαφωνεῖ ὅμως μὲ ἐκείνους ποὺ θεωροῦν τὸν ποιητὴ Κύπριο λόγω τοῦ τίτλου (πβ. Παυσ. 10.38.11)· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀθήν. στὸ τέλος ἀμφιβάλλει (ὄχι γιὰ τὸν τίτλο ἀλλὰ) γιὰ τὸν ποιητή. Ἐξηγεῖται ἔτσι καὶ ἡ θέση τοῦ *μὲν* (*μέμνηται ὁ μὲν … Ἡγησίας ἢ Στασῖνος*, ὄχι *μέμνηται μὲν ὁ … | Ἁλικαρνασσέως δὲ … λέγει δ' οὖν …*), τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται κυρίως στὸ πρῶτο *δὲ* (*Ἁλκαρνασσέως δὲ …*). Βλ. καὶ ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν. (γιὰ τὸ ὅλο ἀπόσπ.), καὶ σημ. στὰ T1-7. (Περισσότερα: J. S. Burgess, "Kyprias, the *Kypria*, and Multiformity", *Phoenix* 56 [2002] 234-45.)

5. ἐν τῶι α΄: Οἱ πρῶτοι ἐκδότες ἔγραψαν *ἐν τῷ ια΄*, προφανῶς ἐκ λάθους, ὀφειλόμενου στὸ προσγραφόμενο (ἀντὶ ὑπογραφόμενο) *ι*: *ἐν τῶι α΄* (βλ. ἀνωτ. 1 κἑ.).

6 (στ. 1). εἵματα μὲν χροΐ ἕστο τά οἱ: πβ. Ὁμηρ. ὕμν. II (*Εἰς Δημ.*). 6-8 καὶ 401-2 (βλ. Richardson *Dem.* στοὺς στ.). Οἱ κώδικες παραδίδουν *ἱμάτια μὲν χροιᾶς τότε οἱ*. Τὸ *ἱμάτια* (μετρικὰ ἀσύμβατο) διόρθωσε σὲ *εἵματα* (λέξη Ὁμηρική) ὁ Canter καὶ τὸ *χροιᾶς τότε οἱ* σὲ *χροΐ ἕστο τά οἱ* (βλ. στ. 7 *εἵματα ἕστο*) ὁ Meineke. Ἡ φράση *εἵματα ἕστο* εἶναι συχνὴ στὸν Ὅμηρο (Π 670, Ψ 67, λ 191 κ.ἀ.), πβ. Ὁμηρ. ὕμν. V (*Εἰς Ἀφρ.*). 64 καὶ 171-72 (κατωτ. 5 Y1). Ὁ τύπος *χροΐ* ἀπαντᾶ συχνὰ στὸ ἔπος (δὶς στὸ χωρίο τοῦ Ἡσ. [*Ἔργ.* 72-6] μὲ τὸν στολισμὸ τῆς Πανδώρας ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ μαζὶ μὲ τὶς Χάριτες, τὴν Πειθὼ καὶ τὶς Ὧρες: βλ. καὶ κατωτ.).

Χάριτές τε καὶ Ὧραι: Μαζὶ μὲ τὴν Ἀφροδίτη ἀναφέρονται καὶ στὸν Ἡσίοδο, *Ἔργ.* 65 κἑ. (γιὰ τὰ ἐγειρόμενα προβλήματα βλ. West, *WD* στοὺς στ. 73-5). Οἱ Χάριτες στολίζουν τὴν Ἀφροδίτη στὸν Ὅμηρο, θ 362 κἑ. (πβ. Ε 338) καὶ στὸν Ὁμηρ. ὕμν. V (*Εἰς Ἀφρ.*). 61 κἑ.

(βλ. κατωτ. 5 Υ1), οἱ Ὧρες στὸν Ὁμηρ. ὕμν. VI (*Εἰς Ἀφρ.*). 5 κἑ. (βλ. κατωτ. 5 Υ2). Ὁ Παυσανίας ὁμιλεῖ γιὰ ἄγαλμα τῶν Χαρίτων μὲ ἐμβλήματα τῆς Ἀφροδίτης (4.27.7) καὶ γιὰ παραστάσεις τῶν Ὡρῶν μὲ τὴν Ἀφροδίτη (3.19.4 καὶ 5.15.3).

7 (στ. 2). ἄνθεσιν εἰαρινοῖσι: τυπικὴ φράση (Β 89, Ἡσ. *Θεογ.* 279 καὶ *Ἔργ.* 75. [βλ. σημ. West σ.λ.], πβ. Ὁμηρ. ὕμν. II. 401 (*Εἰς Δημ.*) *ἄνθεσι … εὐώδεσιν ἠαρινοῖσι*, κ.ἄ.). Ὁ τύπος *εἰαρινός* (καὶ *ἔαρ*) εἶναι Ὁμηρικός· μὲ συναίρεση ἐμφανίζονται οἱ τύποι *ἦρος* καὶ *ἠρινός*, ἀπ' ὅπου πιθανῶς καὶ ὁ σπάνιος τύπος *ἠαρινός* (καὶ *ἤαρος*). Βλ. Richardson *Dem.* σημ. σ.στ. 401.

8 (στ. 3). οἷα φοροῦσ' Ὧραι: ἀναφέρεται στὸ *εἵματα* τοῦ στ. 1 (ὄχι στὸ *ἄνθεσιν εἰαρινοῖσι*)· βλ. καὶ στ. 5-6.

κρόκωι (…) ὑακίνθωι: πβ. Ξ 348-9 *κρόκον ἠδ' ὑάκινθον | πυκνὸν καὶ μαλακόν*, Ὁμηρ. ὕμν. XIX.25 *ἐν μαλακῶι λειμῶνι τόθι κρόκος ἠδ' ὑάκινθος*, Ὁμηρ. ὕμν. II (*Εἰς Δημ.*). 6 κἑ. *κρόκον … ἠδ' ὑάκινθον*, 426 *κρόκον τ' ἀγανὸν* καὶ *ἀγαλλίδας ἠδ' ὑάκινθον*.

Στὸν Ὅμηρο ἐπίσης τὸ ἐπίθ. *κροκόπεπλος* (= μὲ πέπλο κρόκινου χρώματος). Τὸ χρυσὸ χρῶμα τοῦ κρόκου (ὅπως καὶ τοῦ νάρκισσου) καθιστοῦσαν τὸ ἄνθος αὐτὸ κατάλληλο σύμβολο γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Κάτω Κόσμου (μὲ τὴ Δήμητρα, π.χ., συνδέεται στὸν Ὁμηρ. ὕμν. II (*Εἰς Δημ.*). 6, στὸν Σοφ. ἀπόσπ. 451 Radt, κ.ἀ.). Ἀνθεῖ τὸ φθινόπωρο ἢ τὸν χειμώνα, στὴ λογοτεχνία ὅμως ἐμφανίζεται συχνὰ μὲ λουλούδια τῆς ἄνοιξης, ὅπως ὁ ὑάκινθος. Περισσότερα: *ΑΚυΓ*^{4} 39 *F1, μὲ σημ. (γιὰ τὴ χρήση του στὴν Ἰατρική).



[Εικ. 102] Crocus Cyprius
(PPC, *Cyprus Flora* ἀρ. 54)

9 (στ. 4). ἔν τε ἴωι θαλέθοντι: πβ. Ὁμηρ. ὕμν. II (*Εἰς Δημ.*). 6 *ἠδ' ἴα καλά*. Τὰ *ἴα* (μὲ δίγαμμα, Λατ. *viola*, σημ. βιολέττα) ἐμφανίζονται ὅπως στὸν Ὅμηρο (ε 72, Ν 354, πβ. ὅμως *ἰόεις*, *ἰοειδής*, *ἰοδνεφής*). Ἐμφανίζονται κυρίως τὴν ἄνοιξη, μὰ μποροῦν νὰ ἀνθοῦν καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους (πβ. Διόδ. 5.3.2 κἑ.). Ὁ τύπος *θαλέθων* (= θάλλων) εἶναι Ὁμηρικός· πβ. Ι 522 *θαλέθοντι ἀλοιφῆι*.

ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶι: πβ. Ὅμηρ. ὕμν. II (*Εἰς Δημ.*). 6 *ἄνθεά τ' αἰνυμένην ῥόδα καὶ κρόκον ἠδ' ἴα καλά*. Στὸν Ὅμηρο ἀπαντοῦν τὰ ἐπίθ. *ῥοδόεις* καὶ *ῥοδοδάκτυλος*, ὄχι ὅμως τὸ οὐσ. *ῥόδον*. Τὰ ρόδα ἀποτελοῦν σύμβολο τοῦ ἔρωτα, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦνται συχνὰ καὶ σὲ τάφους (βλ. καὶ *AKυΓ*^{2} 11 Ε 37 [ἐδῶ Εἰκ. 103], μὲ σημ.). Πβ. Ἴβυκ. ἀπόσπ. 7 (288).4 Page.



[Εικ. 103]
ΕΝ ΑΡΩΜΑCΙ
ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΟΙ⟨C⟩
ΡΟΔΙΝΟΙC ΚΑΙ CΙ⟨Ν⟩-
ΔΟΝΙ ΛΕΠΤΟΦΥ-
Η ΤΡΥΦΕΡΑ ΟΥ-
Ṭ̣Ω ΘΕΤΕ Μ̣[Ε]
ΑΝ ΑΠΟΘΑ̣[ΝΩ]
(Ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα *Κιτίου*:
AKυΓ^2 11 Ε37 [2 /3 αἰ. μ.Χ.].
ΜΠιερ, φωτογρ. Ἰωάννας Κατσιάμη)

10 (στ. 5). νεκταρέωι: πβ. Πινδ. ἀπόσπ. 63.16 Bowra *φυτὰ νεκτάρεα*.

ἀμβροσίαις καλύκεσσι: πβ. Ὅμηρ. ὕμν. II (*Εἰς Δημ.*). 427 *ῥοδέας κάλυκας* (βλ. Richardson *Dem.* στὴ φράση). Οἱ *κάλυκες* ἐμφανίζονται στὸ Σ 401 (γυναικεῖα κοσμήματα) καὶ στὸν Ὅμηρ. ὕμν. V (*Εἰς Ἀφρ.*). 87 (βλ. κατωτ. 5 Υ1) *κάλυκάς τε φαεινάς* καὶ 163 *πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους* (ἐνώτια στὸ σχῆμα τοῦ μπουμπουκιοῦ). Τὸ ἐπίθετο *καλυκῶπις* γιὰ γυναίκα χρησιμοποιεῖται στὸν Ὅμηρ. ὕμν. II (*Εἰς Δημ.*). 420 *Ὠκυρόη καλυκῶπις* καὶ 8 *καλυκώπιδι κούρηι*, στὸν Ὅμηρ. ὕμν. V (*Εἰς Ἀφρ.*). 284 *νύμφης καλυκώπιδος*, στὸν Ὀρφ. ὕμν. 79.2 κ.ἀ. Βλ. LSJ^9 σ.λ. καὶ κατωτ. 5 F1 σημ. σ.στ. 284 (*νύμφης καλυκώπιδος*).

11 (στ. 6). ναρκίσσου: τὸ οὐσ. δὲν ἀπαντᾶ στὸν Ὅμηρο οὔτε καὶ στὸν Ἡσίοδο. Ἀπαντᾶ ὅμως στὸν Ὅμηρ. ὕμν. II.8 καὶ 428 (βλ. Richardson *Dem.* στὸν στ. 8). Στὸν Σοφοκλῆ, *Οἰδ. Κολ.* 683-4, ἀποκαλεῖται *ὁ καλλίβοτρυς … νάρκισσος*. Ἀνθεῖ σὲ ὑγρὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Φθινοπώρου μέχρι τὶς ἀρχὲς τῆς Ἄνοιξης, καὶ μνημονεύεται συχνὰ σὲ ἀναφορὲς κηδειῶν ἢ τοῦ Κάτω Κόσμου. Γνωστὴ εἶναι ἡ μυθικὴ μορφὴ τοῦ Νάρκισσου (βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις Kerényi *Μυθ.* 167 κἑ.).

καλλιρρόου: πβ. Σοφ. ὅ.π., *ὁ καλλίβοτρυς … νάρκισσος.* Ὁ Dindorf διόρθωσε σὲ *καλλίρρου* καὶ ὁ Meineke πρότεινε *καὶ λειρίου* (τὸ οὐσ. *λείρια* ἀπαντᾶ γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ὅμηρ. ὕμν. II.427 (βλ. Richardson *Dem.* σ.λ.) καὶ ἀργότερα στὸν Κρατίνο, ἀπόσπ. 98.2· πβ. ὅμως *ὅπα λειριόεσσαν* Γ 152 ~ Ἡσ. *Θεογ.* 41, *χρόα λειριόεντα* Ν 830, *Ποδαλείριος* Β 732 καὶ Λ 832, *λειρίων ὀμμάτων* Βακχυλ. 17.95 κ.λπ.), ὁ Schweighäuser *καλλίχρου* ἢ *καλλιδρόσου*, ὁ Daléchamp *καλλίχρου*, ὁ Ludwich *καλλιπνόου* (υἱοθετούμενο ἀπὸ τὸν Bernabé), ἄλλοι ἄλλα. Ἡ γραφὴ τῆς χειρόγραφης παράδοσης (ποὺ ἔχει υἱοθετήσει μὲ ἐπιφυλάξεις ὁ Allen) ἁρμόζει ἄριστα στὰ συμφραζόμενα (μὲ συναίρεση τῶν δύο τελευταίων συλλαβῶν, γιὰ μετρικοὺς λόγους). Βλ. A. Hurst, *Živa Antika* 26 (1976), 23 κἑ.

τοῖ': διόρθωση τοῦ Meineke (ἀντὶ τοῦ *δ' οια* ἢ *διοια* τῆς χειρόγραφης παράδοσης, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ὁ Casaubon πρότεινε τὴ γραφὴ *δῖ'*: *δῖ' Ἀφροδίτη*), ἡ ὁποία (μὲ προηγούμενη ἄνω τελεία) δίδει καὶ νόημα σωστό (βλ. ἀνωτ. 8 [στ. 3], μὲ σημ. σ.λ. *οἷα φοροῦσ' Ὧραι*) καὶ στίχο ἀκέραιο (χωρὶς κενό, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Köchly). Ὁ στίχος (μὲ κόμμα στὸ τέλος τοῦ στ. 5, ἄρα μὲ ἀσύνδετο σχῆμα): *ἄνθεσι νάρκίσσου καλλιρρόου· τοῖ' Ἀφροδίτη*. Δὲν ἀποκλείεται πάντως νὰ πρόκειται γιὰ μὴ ἀναφορικὴ χρήση τοῦ *οἷ'* (ἀντὶ τοῦ *τοῖα*), ὁπότε ἔχουμε (α΄) *καλλιρρόου τ'· οἷ'* ἢ (β΄) *καλλιρρόου· οἷ'* (μὲ βράχυνση ἐπικὴ τῆς συλλαβῆς *-ου* πρὸ διφθόγγου). Ἡ γραφὴ *οἷ'* ἔχει προταθεῖ ἀπὸ τὸν Canter. Ἡ διόρθωση σὲ *ὦδ'*, ποὺ πρότεινε ὁ Ludwich καὶ υἱοθέτησε ὁ Bernabé, ἀπομακρύνεται πολὺ ἀπὸ τὴ χειρόγραφη παράδοση (βλ. καὶ ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.).

12 (στ. 7). ὥραις παντοίαις: ὁ Meineke διόρθωσε σὲ *ὀδμαῖς παντοίαις* (μὲ τὸ *ὀδμαῖς* ἀναφερόμενο στὸ *τεθυωμένα*, δημιουργώντας ἔτσι πλεονασμό, ποὺ ὅμως δὲν ἀποτελεῖ ἰσχυρὸ λόγο γιὰ ἀπόρριψη τῆς διορθώσεως αὐτῆς, λόγω τοῦ ὕφους τοῦ ὅλου κειμένου). Τὸ κείμενο, ὅμως, δὲν φαίνεται νὰ νοσεῖ, γιατὶ τὸ *ὥραις παντοίαις* μπορεῖ νὰ συνταχθεῖ κάλλιστα μὲ τὸ *εἵματα ἕστο*, ὡς χρονικὸς προσδιορισμός.

τεθυωμένα εἵματα: Πβ. Ὅμηρ. ὕμν. III.184 *εἵματ' ἔχων τεθυωμένα* καὶ V.64 κἑ. καὶ 87 κἑ. (βλ. κατωτ. 5 Υ1 σημ. σ.στ.). Πβ. ἐπίσης Ἡσ. *Θεογ.* 574 *ἀργυφέηι ἐσθῆτι.*

ὥραις (…) ἕστο: γ΄ ἑνικ. ὁριστ. ὑπερσυντελίκου. Ἡ διόρθωση τοῦ *ὥραις* σὲ *ὀδμαῖς* καὶ τοῦ *ἕστο* σὲ *ἕσται* (ποὺ πρότεινε ὁ Meineke) δὲν εἶναι ἀπαραίτητη.

Περισσότερα γιὰ τὸ προβληματικὸ αὐτὸ ἀπόσπασμα βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν. καὶ Bernabé (fr. 4, μὲ παράλληλα χωρία).

F5

4 (στ. 1). φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη: τυπικὴ φράση (βλ. Γ 424, Δ 10, Ε 375, ξ 211, Υ 40 (*φιλομμειδής τ' Ἀφροδίτη*), θ 362 κ.ἄ., Ἡσ. *Θεογ.* 989, Ὁμηρ. ὕμν. V (βλ. κατωτ. 5Υ1). 17, 49, 56, 65, 155, κ.ἄ. Κατὰ τὸν Ἡσύχιο, *φιλομμειδής· φιλόγελως, φιλῶν τὰ ἱλαρά*, ἐνῶ κατὰ τὰ ἀρχαῖα σχόλια στὸ Γ 424 *φιλόγελως, ἱλαρὰ καθ' Ὅμηρον· κατὰ δὲ Ἡσίοδον* (*Θεογ.* 200) *ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη, ὅ ἐστιν αἰδοίων* (πβ. LSJ[9] σ.λ.). Στὸν Ὁμηρ. ὕμν. VI.19 (*Εἰς Ἀφρ.*, βλ. κατωτ. 5 Υ2.19 μὲ σχόλ.) ἡ Ἀφροδίτη καλεῖται *γλυκυμείλιχος* (*χαῖρ' ἑλικοβλέφαρε γλυκυμείλιχε*).

4-8 (στ. 1-5): Πβ. Ἡσ. *Ἔργα* 72 κἑ., ὅπου στολίζεται ἡ Πανδώρα ἀπὸ τὶς Χάριτες καὶ τὶς Ὧρες καὶ τὴν Πειθώ (= Ἀφροδίτη) καὶ Ξ 176 κἑ. (ὅπου στολίζεται ἡ Ἥρα). Πβ. ἐπίσης ἀνωτ. F4 καὶ κατωτ. 5 Υ1.61 κἑ. καὶ 112 κἑ. (στολισμὸς Ἀφροδίτης), μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια.

Ὁ πληθυντικὸς τοῦ *πλεξάμεναι* καὶ τοῦ *ἕθεντο* φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ δικαιολογεῖ τὸ κενὸ (lacunam) μεταξὺ τῶν στίχων 1 καὶ 2, ποὺ ἐπισήμανε πρῶτος ὁ Meineke (γεγονὸς ποὺ ἐνισχύει ἐλαφρὰ καὶ ἡ σύνταξη τοῦ στ. 4). Οὐδόλως ὅμως ἀποκλείεται νὰ πρόκειται γιὰ ἁπλὸ σχῆμα ἀνακόλουθο (*φ. Ἀφροδίτη σὺν ἀμφιπόλοισι πλεξάμεναι … ἕθεντο*). Ἡ ἀναφορὰ τῆς Ἀφροδίτης στὸν στ. 4 δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ εὔλογη ἑρμηνεία τῆς παραθέσεως καὶ τοῦ στ. 1 ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ μεμονωμένο στίχο (καθὼς οἱ στ. 2-5 παρέχουν πλῆρες νόημα).

5 (στ. 2). στεφάνους εὐώδεας: Πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 576-7 *ἀμφὶ δέ οἱ στεφάνους νεοθηλέας, ἄνθεα ποίης, | ἱμερτοὺς περίθηκε καρήατι Παλλὰς Ἀθήνη* (στ. ὀβελιζόμενοι, σ' ἕνα ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον χωρίο (572 κἑ.: βλ. σημ. West σ.στ.). Γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς –εὐρείας– χρήσης στεφάνων βλ. *ΑΚυΓ*[4] 35 *F9 μὲ σημ. (σσ. 650 κἑ.), μὲ ἀναφορὰ στὸ *Περὶ μύρων καὶ στεφάνων* ἔργο τοῦ *Ἀπολλοδώρου* (μὲ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία)· βλ. ἐπίσης: *ΑΚυΓ*[3] 25 F54 (Ἴστρου *Περὶ στεφάνων*: *De coronis Ister*, μὲ σημ.) καὶ 13 F2.10 (σ.λ. *στεφανίτην*, σσ. 344-6) καὶ *ΑΚυΓ*[2] 11 Ε37 (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. F4.9, μὲ Εἰκ. 103), πβ. κατωτ. 5 Υ1.7 σ.λ. *στεφάνην εὔτυκτον*.

ἄνθεα γαίης: ἅπαξ λεγόμενο (χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι πρέπει

νὰ γίνει δεκτὴ ἡ διόρθωσή του σὲ *ἄνθεα ποίης* [ὅπως στὸ ι 449 καὶ στὴν Ἡσ. *Θεογ.* 576: βλ. ἀνωτ.], ποὺ πρότεινε ὁ Hecker, μιὰ καὶ ἡ γλώσσα τῶν *Κυπρίων* εἶναι γενικὰ νεώτερη σχετικὰ μὲ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη). Ἡ φράση πρέπει μᾶλλον νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἀντικείμενο τοῦ *πλεξάμεναι* (χωρὶς κόμμα μετὰ τὸ *εὐώδεας* καὶ τὸ *γαίης*, καὶ μὲ τὸ *στεφάνους* ὡς προληπτικὸ κατηγορούμενο ἢ τοῦ ἀποτελέσματος). Εἶναι δυνατὸ ὅμως καὶ τὸ ἀσύνδετο σχῆμα (μὲ κόμμα μετὰ τὸ *εὐώδεας*, ὅπως γράφουν οἱ πλεῖστοι μέχρι τώρα ἐκδότες: χωρὶς κόμμα Bernabé).

6 (στ. 3). ἂν κεφαλαῖσιν: ἀποκοπὴ τοῦ τελικοῦ φωνήεντος τῆς δισύλλαβης προθέσεως *ἀνά* (Αἰολικὸ χαρακτηριστικό, συχνὸ στὸν Ὅμηρο) καὶ σύνταξή της μὲ δοτική· πβ. Α 14 *χρυσέωι ἀνὰ σκήπτρωι*. Πβ. τοὺς σημερινοὺς Κυπριακοὺς διαλεκτικοὺς τύπους ἀντινάσσω (*ἀνατινάσσω*), ἀμπλέπω (*ἀναβλέπω*), κ.τ.τ.

λιπαροκρήδεμνοι: Τὸ ἐπίθετο σύνθετο (κτητικό) ἀπὸ τὸ *λιπαρὸς* καὶ τὸ *κρήδεμνον* (*κρη-*, ρίζα *καρ-*, ποὺ βρίσκουμε στὸ *κάρα*, *καρήατος* καὶ *κρατός*, κ.λπ.) σημαίνει τὶς θεὲς ποὺ ἔχουν λαμπροὺς κεφαλόδεσμους (κεφαλόδεσμους μὲ ἀστραφτερά, χρυσὰ στολίδια).

Τὸ ἐπίθετο χαρακτηρίζει καὶ ἀλλοῦ –ὅπου ἁπαντᾶ– θεότητες, ὅπως τὴ Χάρη (Σ 382 *Χάρις λιπαροκρήδεμνος*), ἢ τὴν Ἑκάτη ἢ τὴ Ρέα (Ὁμηρ. ὕμν. II.25 καὶ 438 *Ἑκάτη λιπαροκρήδεμνος* καὶ 459 *Ῥέη λιπαροκρήδεμνος*), ἡ φράση ὅμως *θεαὶ λιπαροκρήδεμνοι* εὑρίσκεται μόνον ἐδῶ, καὶ ἀποτελεῖ μᾶλλον νεώτερο σχηματισμὸ τοῦ ἐπικοῦ λεξιλογίου.

7 (στ. 4). χρυσῆ Ἀφροδίτη: ὁ Meineke ἔγραψε *χρυσέη*, γιατὶ ὁ ἀσυναίρετος τύπος εἶναι πιὸ συχνὸς στὴν ἀρχαϊκὴ ἐπικὴ ποίηση ἀπὸ τὸν συνηρημένο. Ἡ ἐπιλογὴ εἶναι δύσκολη. Ἡ χειρόγραφη παράδοση ἔχει συχνὰ τοὺς μεταγενέστερους συνηρημένους τύπους, καὶ ἐκεῖ ὅπου γιὰ μετρικοὺς λόγους εἶναι ἀπαραίτητοι (σὲ ἄλλες περιπτώσεις) οἱ ἀσυναίρετοι τύποι. Ἡ ἀντικατάσταση ὅμως ὅλων τῶν συνηρημένων τύπων μὲ ἀσυναίρετους (ποὺ μὲ συνίζηση μποροῦν νὰ ἰσοδυναμοῦν μετρικὰ μὲ αὐτούς) εἶναι παρακινδυνευμένη. Ὁ West, π.χ., στὴν ἔκδοση τοῦ Ἡσιόδου διατηρεῖ τὸν συνηρημένο τύπο στὸ *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* στ. 65 (*χρυσῆν Ἀφροδίτην*)· ὁ Winterton –πρῶτος– διόρθωσε σὲ *χρυσέην Ἀφροδίτην*· ὁ Allen, Ὁμηρ. ὕμν. V [Y1].93 (*Εἰς Ἀφρ.*). υἱοθέτησε τὴ διόρθωση ἀπὸ τὸν Barnes τῆς γραφῆς *χρυσῆ* τῶν κωδίκων σὲ *χρυσέη*. Ἡ φράση *χρυσῆ* ἢ *χρυσέη Ἀφροδίτη* εἶναι συχνὴ στὴν ἀρχαϊκὴ ἐπικὴ καὶ λυρικὴ ποίηση (Γ 64, Ε 427, δ 14 κ.ἀ., Ἡσ. ὅ.π., Μίμν. 1.1 κ.ἀ.). Βλ. καὶ κατωτ. 5 Y1 σημ. στὸν στ. 93.

Ἡ Ἀφροδίτη ἀποκαλεῖται ἐπίσης στὴν ἀρχαϊκὴ ποίηση *πολύχρυσος* (*πολυχρύσου Ἀφροδίτης* Ἡσ. *Θεογ.* 980, Ὁμηρ. ὕμν. V (5 Y1) 1 καὶ 9), ὅπως καὶ *χρυσοστέφανος* (Ὁμηρ. ὕμν. VI.1 *χρυσοστέφανον καλὴν Ἀφροδίτην*, πβ. ibid. στ. 6-7 *κρατὶ … στεφάνην εὖτυκτον ἔθηκαν καλὴν χρυσέην*), ἀλλὰ καὶ *ἰοστέφανος, ἐϋστέφανος* (ὅπως καὶ ἡ Ἄρτεμη, ἡ Δήμητρα, κ.ἄ: βλ. Richardson *Dem.* σημ. σ.στ. 224 καὶ West *WD* σημ. σ.στ. 300), *φιλοστέφανος* (Richardson ὅ.π. σημ. σ.στ. 102).

8 (στ. 5). καλὸν ἀείδουσαι: πβ. A 473 *καλὸν ἀείδοντες παιήονα*.

πολυπιδάκου Ἴδης: Βλ. Ὁμηρ. ὕμν. V (*Εἰς Ἀφρ.*). 54 (γιὰ τὸν Ἀγχίση ποὺ ἔβοσκε τὰ βόδια) *ὄρεσιν πολυπιδάκου Ἴδης* (βλ. κατωτ. 5 V1 σημ. σ.στ.). Ἡ διόρθωση σὲ *πολυπίδακος Ἴδης* (Ξυδᾶς) δὲν εἶναι ἀπαραίτητη, μολονότι τὸ ἐπίθ. *πολυπίδαξ* ἀπαντᾶ συχνὰ στὸν Ὅμηρο γιὰ τὸ ὄρος Ἴδη (Θ 47 [καὶ κατωτ. Y1.68] *Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα*, πβ. O 151 *Ἴδην δ' ἵκανον πολυπίδακα· Ξ* 157.307, Y 59.218, Ψ 117 *πολυπίδακος Ἴδης*, ἀλλὰ καὶ *πολυπιδάκου Ἴδης* [v.l. ant. ἢ vulg.]· Ξ 283 *Ἴδην δ' ἱκέσθων πολυπίδακα*), καὶ –γι' αὐτὸ προφανῶς– ὁ Ἀρίσταρχος (Σχόλ. στὸ Y 218) χαρακτηρίζει τὸν τύπο ἐσφαλμένο (ἀντὶ –ἁπλῶς– σχετικὰ μεταγενέστερο).

Γιὰ τὴν ὅλη σκηνὴ βλ. Μ. Γ. Βαρβούνη, «Λαογραφικὰ καὶ Ἐθνογραφικὰ σχόλια στὰ Κύπρια Ἔπη», *ΚυΣπ* 56 (1992) 19-27.

F6

Δύσκολη φαίνεται ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος. Δυνατὴ εἶναι ἡ κατάταξή του πρὶν ἀπὸ τὸ F11 (XI A., 13 Da., 15 Be., 16 We.) καὶ τῶν δύο μετὰ τὸ F7 (VII A., 7 Da., 7 Be.), ἀναφερόμενο στὴ γέννηση τῆς Ἑλένης, στὸ σημεῖο ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴ διαμάχη τῶν Διοσκούρων μὲ τοὺς Ἀφαρεῖδες (ἡ φράση τῆς περίληψης τοῦ Πρόκλου [ἀνωτ. T7.26] *Ζεὺς αὐτοῖς ἑτερήμερον νέμει τὴν ἀθανασίαν* φαίνεται νὰ δημιουργεῖ κάποιο πρόβλημα). Προτιμοῦμε ὅμως τὴν κατάταξη Allen, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ στὴ γέννηση τῆς Ἑλένης: Ὁ στ. 1 τοῦ ἀποσπ. αὐτοῦ (F7 = VII A.) *τοῖς δὲ μέτα τριτάτην Ἑλένην τέκε θαῦμα βροτοῖσι* δείχνει ὅτι γινόταν λόγος προηγουμένως γιὰ τοὺς Διοσκούρους. Προβληματικὴ παραμένει ἡ κατάταξη τῶν ἀποσπασμάτων τούτων πρὶν ἀπὸ τὸ ἀπόσπ. ποὺ ἀναφέρεται στὴν Εὐρυδίκη καὶ τὸν Αἰνεία (κατωτ. F8 = XXII A., 23 Da., 31 Be.) ἢ μετὰ ἀπ' αὐτό, στὸ σημεῖο τῆς περίληψης τοῦ Πρόκλου ὅπου ἡ Ἀφροδίτη ὑπόσχεται στὸν Πάρη τὴν Ἑλένη (ἀνωτ. T7.9 *ἐπαρθεὶς τοῖς Ἑλένης γάμοις*)

ἢ ὅπου ἡ ἄφιξη στὴ Λακεδαίμονα (ἀνωτ. Τ7.13 κἑ. *ἐπιβὰς δὲ τῆι Λακεδαμονίαι Ἀλέξανδρος ξενίζεται παρὰ τοῖς Τυνδαρίδαις*). Προτιμήσαμε τὴν κατάταξή του στὴν πρώτη ἀναφορὰ τῆς Ἑλένης.

1. προσίτω: τοῦ *πρόσειμι* (= προσέρχομαι, πλησιάζω)· ἐδῶ μὲ τὴ σημασία (ἀμτβ.): «ἂς προσέλθει (γιὰ νὰ μιλήσει κι αὐτός), ἂς ἐνώσει τὴ φωνή του, ἂς προστεθεῖ» (βλ. LSJ^{9} σ.λ. *πρόσειμι* I.A).

2 (στ. 1). αἶσα: ἡ μοίρα, τὸ πεπρωμένο (ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο· βλ. κυρίως ε 113 κἑ., ὅπου χρησιμοποιεῖται μαζὶ μὲ τὴ –συνώνυμη– λέξη *μοῖρα*: *οὐ γάρ οἱ τῆιδ' αἶσα φίλων ἀπονόσφιν ὀλέσθαι, | ἀλλ' ἔτι οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους ἰδέειν καὶ ἱκέσθαι | οἶκον ἐς ὑψόροφον καὶ ἐὴν ἐς πατρίδα γαῖαν*). Προσωποποιημένη ἡ *Αἶσα* (ὅπως καὶ ἡ *Μοῖρα*) ἐμφανίζεται ἤδη στὴν Ἰλιάδα (Υ 127 κἑ., *τὰ πείσεται ἅσσα οἱ Αἶσα | γιγνομένωι ἐπέννησε λίνωι, ὅτε μιν τέκε μήτηρ*: θὰ πάθει ὅσα τοῦ ἔκλωσε ἡ Μοίρα στὴ γέννησή του· πβ. Ω 209-10 *τῶι δ' ὥς πόθι Μοῖρα κραταιὴ | γιγνομένωι ἐπέννησε λίνωι, ὅτε μιν τέκον αὐτή·* πβ. ἐπίσης η 196 κἑ. *πείσεται ἅσσα οἱ αἶσα κατὰ Κλῶθές τε βαρεῖαι | γεινομένωι νήσαντο λίνωι, ὅτε μιν τέκε μήτηρ*, ὅπου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρέπει νὰ γραφεῖ *Αἶσα*). Γιὰ τὸν ὅλο στίχο πβ. Π 441 ~ Χ 179 *ἄνδρα θνητὸν ἐόντα, πάλαι πεπρωμένον αἴσηι* (*πεπρωμένον αἴσηι* καὶ Ο 209). Ἡ ἔκφραση *θανάτου αἶσα* εἶναι Ὁμηρική (Ω 428 καὶ 750 *ἐν θανάτοιό περ αἴσηι*), πβ. β 100 *μοῖρ' ὀλοὴ καθέλησι τανηλεγέος θανάτοιο* (πβ. ἐπίσης Ρ 672 *θάνατος καὶ μοῖρα κιχάνει*).

2-3 (στ. 1-2). Κάστωρ μὲν θνητός (…): πβ. ε 212-13 *οὔ πως οὐδὲ ἔοικε | θνητὰς ἀθανάτησι δέμας καὶ εἶδος ἐρίζειν* καὶ Ω 58-59 *Ἕκτωρ μὲν θνητός… | αὐτὰρ Ἀχιλλεύς ἐστι θεᾶς γόνος*. Στὸν Ὅμηρο ἡ διάκριση μεταξὺ θνητοῦ Κάστορα καὶ ἀθάνατου Πολυδεύκη δὲν γίνεται πουθενά. Ἀντίθετα στὸ λ 301 κἑ. τὰ παιδιὰ τῆς Λήδας καὶ τοῦ Τυνδάρεω *ἄμφω ζωοὺς κατέχει φυσίζοος αἶα· | οἳ καὶ νέρθεν γῆς τιμὴν πρὸς Ζηνὸς ἔχοντες | ἄλλοτε μὲν ζώουσ' ἑτερήμεροι, ἄλλοτε δ' αὖτε | τεθνᾶσιν· τιμὴν δὲ λελόγχασιν ἶσα θεοῖσι* (βλ. καὶ *COd* II 95-6 / Β′ 258-9, σημ. Heubeck σ.στ. λ 300-5). Ἡ διάκριση αὐτὴ πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὴν ἱστορία γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Κάστορα, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ὑποστηριχθεῖ μεταγενέστερη ἐπινόησή της (ἴσως ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν *Κυπρίων*). Γιὰ τὴ γέννηση τῶν Διοσκούρων καὶ τῆς Ἑλένης βλ. καὶ κατωτ. F7.

3 (στ. 2). ὄζος Ἄρηος: στὴν κυριολ. κλάδος, κλῶνος, μεταφ. (ὅπως ἐδῶ) βλαστός, γόνος, ἀπόγονος τοῦ Ἄρη. Ἡ τυπικὴ φράση *ὄζος Ἄρηος* (Β 540 καὶ 663, Μ 188, κ.ἀ.) σημαίνει τὸν ξακουστὸ πολε-

μιστή, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ σημαίνει (βλ. LSJ[9] σ.λ.) τὸν ἀκόλουθο, τὸν θεράποντα τοῦ Ἄρη. Πβ. τὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀμαθοῦντα (*AKυΓ*[2] 11 Ε3, ἀνωτ. Εἰκ. 9.1) *Ἐνθάδε μοῖραν ἔχων Ἁλικαρνησσεὺς Ἰδάγυγος | κεῖται, Ἀριστοκλέος παῖς Ἄρεος θεράπων.*

F7
Γιὰ τὴν κατάταξη τοῦ ἀποσπ. βλ. σχόλια στὸ προηγούμενο ἀπόσπασμα (F6).

3. Κύπριος: Πολλοὶ γράφουν *Κυπρίας*, ὅπως καὶ στὸ F4, κατὰ τὸν Hecker στὸ F4 καὶ κατὰ τὸν Kaibel καὶ τὸν Severyns ἐδῶ (βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν. στὰ ἀποσπ., ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπές). Ὅπως ὅμως καὶ ἡ προηγούμενη, ἔτσι κι αὐτὴ ἡ διόρθωση δὲν κρίνεται ἀπαραίτητη, μολονότι τὸ κείμενο παρουσιάζει κάποια δυσκολία (*εἴτε Κύπριός τις ἐστιν ἢ Στασῖνος ἢ ὅστις δήποτε χαίρει ὀνομαζόμενος, τὴν Νέμεσιν ποιεῖ* …): Ὁ *Στασῖνος* ἦταν γνωστὸς ὡς *Κύπριος*, κι εἶναι ἀπίθανο νὰ τὸ ἀγνοεῖ ὁ Ἀθήναιος· τὸ πρῶτο *ἤ*, ἑπομένως, δὲν ἀποτελεῖ ἀνταπόδοση τοῦ *εἴτε*, ἄρα οὔτε καὶ τὸ δεύτερο, ἂν πάρουμε ἐπὶ λέξει τὸ κείμενο. Ἢ λοιπὸν πρόκειται γιὰ ἐλαφρὰ ἀσυνταξία ἢ τὸ κείμενο χρειάζεται διόρθωση, μὲ ὀβελισμὸ π.χ. τοῦ πρώτου *ἤ* (*εἴτε Κύπριός τις ἐστιν {ἢ} Στασῖνος ἢ*…), ὁπότε ὅμως κανονικά, ἂν καὶ ὄχι ἀπαραίτητα, χρειάζεται νὰ ὀβελιστεῖ καὶ τὸ *τίς* (*εἴτε Κύπριός {τις} ἐστιν {ἢ} Στασῖνος ἢ* …). Προτιμήσαμε νὰ διατηρήσουμε τὸ κείμενο ὅπως ἔχει, ἐκλαμβάνοντας τὸ *ἢ ὅστις δήποτε χαίρει ὀνομαζόμενος* ὡς ἀπόδοση τόσο τοῦ *ἢ* (*ἢ Στασῖνος ἢ* … πβ. ἀνωτ. F4.2 *Ἡγησίας ἢ Στασῖνος* καὶ T1.15 κἑ. *οἱ μὲν ταῦτα εἰς Στασῖνον ἀναφέρουσι Κύπριον οἱ δὲ Ἡγησῖνον τὸν Σαλαμίνιον* …) ὅσο καὶ τοῦ *εἴτε* (*εἴτε Κύπριος … ἢ* …).

7 (στ. 1). τοῖς δὲ μέτα (…) τέκε: Τὸ *τοῖς* τῆς χειρόγραφης παράδοσης προτείνει νὰ διορθωθεῖ σὲ *τοὺς* ὁ Köchly (βλ. σημ. Bernabé στὸ ἀπόσπ.) καὶ –μὲ ἀμφιβολίες– ὁ Meineke (*Anal. Crit. ad Athen. Deipnos.* σημ. στὸ 334c, σελ. 148), διόρθωση εὔλογη –ἂν καὶ ὄχι ἀπαραίτητη– ἐφόσον διατηρεῖται ἡ γραφὴ *τέκε* τῶν κωδ. (μετὰ ἀπ' αὐτούς, δηλ. τοὺς Διοσκούρους, τρίτη γέννησε τὴν Ἑλένη), τὴν ὁποία ὅμως ὁ Ahrens ἔτρεψε σὲ *τρέφε*, διόρθωση ποὺ φαίνονται νὰ ἐνισχύουν τὰ ἑπόμενα. Τὸ παρατιθέμενο ὅμως κατωτ. (F7a) ἀπόσπ. τοῦ Εὐσταθίου καὶ τὰ Σχόλ. στὸν Λυκόφρονα (*Ἀλεξ.* 88: … *ἐξ ἧς γεννᾶται ὠιὸν ὅπερ λαβοῦσα ἡ Λήδα ἐθέρμανε καὶ ἔτεκε τὴν Ἑλένην καὶ τοὺς*

Διοσκούρους) ἐνισχύουν τὴ γραφὴ *τέκε*. Ἡ δὲ χρήση τοῦ *μετὰ* + δοτ. εἶναι γνωστὴ ἤδη στὸν Ὅμηρο (βλ. π.χ. ι 335 *ἐγὼ πέμπτος μετὰ τοῖσιν ἐλέγμην*, ι 369 *Οὖτιν ἐγὼ πύματον ἔδομαι μετὰ οἷς ἑτάροισιν*, κ.ἀ., μὲ σύνταξη καὶ σημασία παραπλήσια πρὸς τὴν ἐδῶ, πβ. καὶ Ω 761 *τῆισι δ' ἔπειθ' Ἑλένη τριτάτη ἐξῆρχε γόοιο*) καὶ δὲν ἐπιβάλλεται ἡ τροποποίηση τῆς χειρόγραφης παράδοσης.

8. (στ. 2) κἐ. Νέμεσις (…) αἰδοῖ καὶ νεμέσει: πβ. Ἡσ. *Ἔργ.* 200 *Αἰδὼς καὶ Νέμεσις*. Γιὰ τὴν παρουσία τῆς *Νεμέσεως* στὴν Κυπριακὴ λογοτεχνία καὶ τέχνη βλ. Καραγιώργη *ΕΘΗΡΑΚ* σσ. 142 (μὲ πίν. *91β*: ἀνωτ. Εἰκ. 52), 214 (μὲ πίν. *163*), 243 (μὲ πίν. *188* [ἀνωτ. Εἰκ. 89] καὶ *189*), μὲ βιβλιογραφία. Λίαν ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ ἐπίγραμμα τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ., πιθανῶς ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα* (*ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε35, ἐδῶ Εἰκ. 104): *Τὴν δυνατὴν Νέμεσίν με θεὰν ἱδρύσατο τεύξας | ἱερῶ ἐν τεμένι, τήνδε Δικαιοσύνην, | ἥτις ἔφυν θὴρ ἰς ἀσεβεῖς, παρὰ δ' εὐσεβέ⟨εσ⟩σιν | τοῖς τὰ δίκαια φρονεῖν εἰδόσιν ἰμὶ Τύχη* (πβ. τὸ ὅλο ἐδῶ ἀπόσπ.)· στὴ Νέμεση πιθανῶς ἀναφέρεται ἐπίσης ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ πάνω σὲ κυκλικὴ μαρμάρινη βάση ἀγάλματος (τέλη 1ου αἰ. μ.Χ.) ἄκρως ἀκρωτηριασμένη, δύο τμήματα τῆς ὁποίας βρέθηκαν τὸ 1962 στὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου τῆς *Σαλαμῖνος* (*ISal* 104 [καὶ Πίν. 16.1] / *TSal*^{2} 55): [*Νεμ*]*έσει* (?) *Σουλπίκιος* [*Παγκλῆς Οὐηρανιανός* - -]. Γιὰ τὴν *αἰδῶ*: κατωτ. σημ. σ.στ. F13.3. Περισσότερα (μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία): N. D. Robertson, *Nemesis. The History of a Social and Religious Idea in Early Greece*, Ph. D. Dissertation, Cornell University (microfilm): γιὰ τὰ *Κύπρια* σσ. 111-46· D. L. Cairns, *Aidōs, The Psychology and Ethics of Honour and Shame in Ancient Greek Literature* (Oxford, 1993)· B. A. O. Williams, *Shame and Necessity* (Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1993)· κ.ἄ. πολλά.



[Εικ. 104] Νεμεσις
(Ἀναθηματικὸ ἐπίγραμμα, πιθανῶς ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα*
[β΄ ἥμισυ 1ου αἰ. μ.Χ.]. *ΚΜ*)

F7b

Ἡ συμπλήρωση τοῦ κειμένου τοῦ παπύρου ὀφείλεται κατὰ κύριο λόγο στὸν πρῶτο ἐκδότη G. Crönert καὶ στὸν W. Luppe. Ἡ ἀνάγνωση τοῦ ὀνόματος **[Νέμ]⟩εσ⟨ις** καὶ τοῦ τίτλου **Κύ[πρια]** στὸν στ. 1 φαίνεται ἀναμφίβολη. Ἡ συμπλήρωση τῶν στ. 2-3 ἀπὸ τὸν Luppe μὲ μετοχὲς (**ὁμοιωθέ[ντ]α** καὶ **μιγ⟩έ⟨ν[τα]ς**) ὑπερέχει σαφῶς ἀπὸ τὴ συμπλήρωση τοῦ Crönert μὲ ἀπαρέμφατα (*ὁμοιωθῆναι* καὶ *μιγῆναι*), συντακτικὰ ἀλλὰ καὶ παλαιογραφικά, ἔχουν δὲ υἱοθετηθεῖ οἱ μετοχὲς ἀπὸ τοὺς Davies καὶ Bernabé. Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὴν αἰτ. ἀρσ. **αὐτ[ὸν]** (δηλ. *τὸν Δία*, μὲ ἀντικ. τοῦ **δ̣ιώκειν** (στ. 2) τὸ **[ἥν]** τοῦ στ. 1).

F8

Ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος εἶναι δύσκολη. Ἀπὸ τὴν περίληψη τοῦ Πρόκλου δύο χωρία φαίνονται πιθανά: (1) Στὴν ἀρχὴ τῆς διηγήσεως, στὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἀφροδίτη καὶ τὸν Αἰνεία (*καὶ ἡ Ἀφροδίτη συμπλεῖν αὐτῶι κελεύει*). (2) Στὸ τέλος τῆς διηγήσεως, στὸ ἐπεισόδιο Ἀχιλλέα – Αἰνεία (*κἄπειτα ἀπελαύνει τὰς Αἰνείου βόας καὶ Λυρνησσὸν καὶ Πήδασον πορθεῖ …*). Ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τῶν *Κυπρίων* ἄλλοι προτιμοῦν τὴν κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος στὴν πρώτη περίπτωση (Welcker, Henrichsen, Engel, Ξυδᾶς), ἄλλοι ἐπιλέγουν τὴ β΄ εὐκαιρία (Bethe, Kinkel, Allen, Davies, Bernabé, West). Προτιμήσαμε τὴν κατάταξη τοῦ χωρίου ἀνάμεσα στὰ πρῶτα ὡς πιὸ φυσική. Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ σχόλιά μας στὸ F6, πβ. Ξυδᾶς *KE* σσ. 78-79.

3. Λέσχεως: βλ. *Μικρ. Ἰλ.* ἀπόσπ. XX Allen. Ὁ Λέσχης ὁ Μυτιληναῖος φέρεται συνήθως (μαζὶ μὲ τὸν Ὅμηρο, στὸν ὁποῖο ἀποδόθηκαν κατὰ καιροὺς ὅλα σχεδὸν τὰ ἀρχαϊκὰ ἔπη), ὡς ὁ ποιητὴς τῆς *Μικρᾶς Ἰλιάδος* (*Ilias Parva).*

4. Εὐρυδίκην: τὸ ὄνομα τῆς Εὐρυδίκης ὡς συζύγου τοῦ Αἰνεία δὲν ἀπαντᾶ στὸν Ὅμηρο καὶ στὴ λοιπὴ ἀρχαϊκὴ ἐπικὴ ποίηση, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δύο περιπτώσεις ποὺ μνημονεύει ὁ Παυσανίας στὸ παρὸν ἀπόσπασμα, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἀπαραίτητο τὸ συμπέρασμα ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἐπινόηση τοῦ ποιητῆ τῶν *Κυπρίων* (ἤ, γιὰ ὅσους δὲν δέχονται ὅτι αὐτὴ εἶναι μεταγενέστερη, τῆς *Μικρᾶς Ἰλιάδος*). Ἡ ἔλλειψη ἐπαρκῶν στοιχείων καθιστᾶ ἀβέβαιη κάθε σχετικὴ ὑπόθεση, ἂν καὶ φαίνεται εὔλογη ἡ ἐπινόηση τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν *Κυπρίων* (ὅπου ἡ θέση τῆς Ἀφροδίτης ἄφηνε ἀρκετὰ περιθώρια γιὰ τὸν Αἰνεία καὶ τὰ σχετικὰ μ᾽ αὐτόν) καὶ ἡ μίμησή του ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῆς *Μικρᾶς Ἰλιάδος*. Εἶναι ἐπίσης ἀβέβαιο

ποιάν Εὐρυδίκη ἤθελαν γυναίκα τοῦ Αἰνεία ὁ ποιητὴς τῶν *Κυπρίων* καὶ τῆς *Μικρᾶς Ἰλιάδος*, νοουμένου ὅτι Εὐρυδίκη ὀνομαζόταν καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Ὀρφέα (βλ. Ἀπολλόδ. 1.14), καὶ ἡ κόρη τοῦ Ἄδραστου καὶ σύζυγος τοῦ Ἴλου (ὅ.π. 3.146), καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Λυκούργου καὶ μητέρα τοῦ Ὀφέλτη (ὅ.π. 3.65), ἂν καὶ εἶναι πιὸ εὔλογο νὰ ὑποθέσουμε ὅτι πρόκειται ἢ γιὰ τὴ γυναίκα τοῦ Ἴλου ἢ γιὰ κάποιαν ὁμώνυμη ἀπόγονό της (βλ. ὅ.π. 3.141 κἑ.).

5. Αἰνείαι: γιός, ὡς γνωστό, τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀγχίση. Βλ. κατωτ. 5 Y1, κυρίως 196 κἑ., ὅπου προλέγονται ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτη τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Αἰνεία καὶ δίνεται ἡ ἐξήγηση τοῦ ὀνόματος (ἀπὸ τὸ *αἰνὸν … ἄχος* τῆς θεᾶς).

F9

Τὸ ἀπόσπ. ἀναφέρεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα στὸ σημεῖο μετὰ τὴν ἅφιξη τοῦ Πάρη στὴ Σπάρτη καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ διαμάχη τῶν Διοσκούρων μὲ τοὺς Ἀφαρεῖδες (βλ. ἀνωτ. T7.16 κἑ.).

Ὁ Ἡρόδοτος ἀποτελεῖ τὴν παλαιότερη σωζόμενη μαρτυρία γιὰ τὰ **Κύπρια**, χωρὶς ὅμως δυστυχῶς νὰ μνημονεύει τὸ ὄνομα καὶ τὴν καταγωγὴ αὐτοῦ ποὺ ἀναφέρεται ὡς ποιητὴς τοῦ ἔπους (**ἄλλου τινός**). Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ἡροδότου γιὰ τὴ διαφορετικὴ πατρότητα τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῶν *Κυπρίων* δὲν εἶναι βέβαια ἀφ' ἑαυτοῦ ἰσχυρό, νοουμένου ὅτι πρόκειται πιθανῶς γιὰ διαφορετικὲς παραλλαγὲς τοῦ μύθου πολὺ παλαιές, ποὺ θὰ μποροῦσαν κάλλιστα νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιο ποιητή, καὶ μάλιστα σὲ περίπτωση ποὺ τὸ θέμα τοῦτο δὲν τύχαινε ἰδιαίτερης καὶ ἀναλυτικῆς ἐπεξεργασίας ἢ ἐπρόκειτο γιὰ παραλλαγὴ τοπικὴ τοῦ ἔπους. Οὕτως ἢ ἄλλως ὅμως ἡ πληροφορία τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἐδῶ προβληματική, καθὼς συγκρούεται μὲ τὴν περίληψη τοῦ Πρόκλου (ἀνωτ. T7.20 κἑ.), ὁ ὁποῖος δὲν δείχνει διάσταση ἀπὸ τὸν Ὅμηρο στὸ θέμα τοῦτο (*χειμῶνα δὲ αὐτοῖς ἐφίστησιν Ἥρα, καὶ προσενεχθεὶς Σιδῶνι ὁ Ἀλέξανδρος αἱρεῖ τὴν πόλιν. καὶ ἀποπλεύσας εἰς Ἴλιον γάμους τῆς Ἑλένης ἐπετέλεσεν*). Ἡ πιθανὴ ἐξήγηση, ὅτι ὁ Πρόκλος στὸ σημεῖο τοῦτο δέχεται ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου καὶ διαστρεβλώνει τὸ περιεχόμενο τῶν *Κυπρίων* (πβ. Ξυδᾶς *KE* 93 κἑ.), δὲν εἶναι καὶ ἀπαραίτητη, καθὼς εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ ἔχουν οἱ δυὸ ἐνώπιόν τους διαφορετικὴ παραλλαγὴ τῶν *Κυπρίων*, μὲ τὴ δεύτερη σταδιακὰ προσαρμοσμένη στὴν *Ἰλιάδα*). Δυστυχῶς ὁ Ἡρόδοτος δὲν παραθέτει τοὺς σχετικοὺς στίχους τῶν *Κυπρίων*, οὔτε εἶναι δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασή τους ἀπὸ τὸ Ἡροδότειο κείμενο, ὅπως ἔχουν ἐπιχειρήσει παλαιότεροι ἐρευνητές,

γιατὶ ἡ γλώσσα τοῦ Ἡροδότου γειτνιάζει πρὸς τὴν ἐπικὴ διάλεκτο καὶ πολλοὶ τύποι ποὺ φαίνονται ἐπικοί (*ἀπίκετο*, *εὐαεῖ τε πνεύματι*, *θαλάσσηι λείηι*) μπορεῖ κάλλιστα νὰ ὀφείλονται στὸν Ἡρόδοτο.

1-3. κατὰ ταῦτα δὲ τὰ ἔπεα (…): Τὸ χωρίο εἶναι δύσκολο νὰ συνταχθεῖ μὲ βεβαιότητα κατὰ συγκεκριμένο τρόπο, καθὼς τὸ *καὶ* τοῦ α΄ στίχου μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπιδοτικό, πράγμα πιὸ πιθανό, ἢ νὰ συνδέει τὸ *ἔπεα* μὲ τὸ *τόδε τὸ χωρίον* (ὡς ὑποκ. τοῦ **δηλοῖ**, σὲ Ἀττικὴ σύνταξη), καὶ καθὼς τὸ **τόδε** μπορεῖ νὰ εἶναι (μαζὶ μὲ **τὸ χωρίον**) ὑποκ. τοῦ *δηλοῖ* ἢ (ἂν ὀβελιστεῖ *τὸ χωρίον*, κατὰ τὸν Valckenaer), ἀντικ. μὲ τὴν εἰδ. πρόταση ἐπεξήγηση στὸ *τόδε*.

F10

Πιθανὴ εἶναι ἡ θέση τοῦ ἀποσπάσματος τούτου μαζὶ μὲ τὸ ἑπόμενο, στὴ διαμάχη Διοσκούρων – Ἀφαρειδῶν (βλ. ἀνωτ. T7.23 κἑ.).

1. πλησίον: Ἐννοεῖται πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Μορφοῦς Ἀφροδίτης, ποὺ ὁ Παυσανίας ἀναφέρει στὰ προηγούμενα (3.15.10): *προελθοῦσι δὲ οὐ πολὺ λόφος ἐστὶν οὐ μέγας, ἐπὶ δὲ αὐτῶι ναὸς ἀρχαῖος καὶ Ἀφροδίτης ξόανον ὡπλισμένης. ναῶν δὲ ὧν οἶδα μόνωι τούτωι καὶ ὑπερῶιον ἄλλο ἐπωικοδόμηται Μορφοῦς ἱερόν. ἐπίκλησις μὲν δὴ τῆς Ἀφροδίτης ἐστὶν ἡ Μορφώ, κάθηται δὲ καλύπτραν τε ἔχουσα καὶ πέδας περὶ τοῖς ποσί· περιθεῖναι δέ οἱ Τυνδάρεων τὰς πέδας φασὶν ἀφομοιοῦντα τοῖς δεσμοῖς τὸ ἐς τοὺς συνοικοῦντας τῶν γυναικῶν βέβαιον. τὸν γὰρ δὴ ἕτερον λόγον, ὡς τὴν θεὸν πέδαις ἐτιμωρεῖτο ὁ Τυνδάρεως, γενέσθαι ταῖς θυγατράσιν ἐξ Ἀφροδίτης ἡγούμενος τὰ ὀνείδη, τοῦτον οὐδὲ ἀρχὴν προσίεμαι· ἦν γὰρ δὴ παντάπασιν εὔηθες κέδρου ποιησάμενον ζώιδιον καὶ ὄνομα Ἀφροδίτην θέμενον ἐλπίζειν ἀμύνεσθαι τὴν θεόν.* Ἀξίζει νὰ δεῖ κανεὶς καὶ τὰ ἑπόμενα (3.16.1-2): *κόραι δὲ ἱερῶνται σφισι παρθένοι, καλούμεναι κατὰ ταὐτὰ ταῖς θεαῖς καὶ αὗται Λευκιππίδες. τὸ μὲν δὴ ἕτερον τῶν ἀγαλμάτων ἱερασαμένη τις ταῖς θεαῖς Λευκιππὶς ἐπεκόσμησε, πρόσωπον ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου ποιησαμένη τῆς ἐφ' ἡμῶν τέχνης, τὸ δὲ ἕτερον μὴ καὶ τοῦτο ἐπικοσμεῖν αὐτὴν ἀπεῖπεν ὄνειρον. ἐνταῦθα ἀπήρτηται ὠιὸν τοῦ ὀρόφου κατειλημένον ταινίαις· εἶναι δέ φασιν ὠιὸν ἐκεῖνο ὃ τεκεῖν Λήδαν ἔχει λόγος. ὑφαίνουσι δὲ κατὰ ἔτος αἱ γυναῖκες τῶι Ἀπόλλωνι χιτῶνα τῶι ἐν Ἀμύκλαις, καὶ τὸ οἴκημα ἔνθα ὑφαίνουσι Χιτῶνα ὀνομάζουσιν. οἰκία δὲ αὐτοῦ πεποίηται πλησίον· τὸ δὲ ἐξ ἀρχῆς φασιν αὐτὴν οἰκῆσαι τοὺς Τυνδάρεω παῖδας, χρόνωι δὲ ὕστερον ἐκτήσατο Φορμίων Σπαρτιάτης. παρὰ τοῦτον ἀφίκοντο*

οἱ Διόσκουροι ξένοις ἀνδράσιν ἐοικότες· ἥκειν δὲ ἐκ Κυρήνης φήσαντες καταχθῆναί τε ἠξίουν παρ' αὐτῶι καὶ οἴκημα ἠιτοῦντο ὧι μάλιστα ἔχαιρον, ἡνίκα μετὰ ἀνθρώπων ἦσαν.

2. θυγατέρας αὐτὰς Ἀπόλλωνός φησιν εἶναι: Δὲν εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις ὅπου ἕνας θεὸς καὶ ἕνας θνητὸς ἀναφέρονται ὡς γονεῖς σημαντικοῦ ἥρωα στὴν Ἑλληνικὴ μυθολογία. Ὁ Ἀπόλλων ἐμπλέκεται στοὺς σχετικοὺς μύθους καὶ μέσω τῆς Μάρπησσας, τῆς κόρης τοῦ Εὐήνου, ποὺ κατὰ τὸν Ἀπολλόδ. (1.60) *Ἀπόλλωνος μνηστευομένου Ἴδας ὁ Ἀφαρέως ἥρπασε, λαβὼν παρὰ Ποσειδῶνος ἅρμα ὑπόπτερον* (…) *Ἴδας δὲ εἰς Μεσσήνην παραγίνεται, καὶ αὐτῶι ὁ Ἀπόλλων περιτυχὼν ἀφαιρεῖται τὴν κόρην*. Μὲ ἐπέμβαση τοῦ Δία ἡ ἐκλογὴ ἀφήνεται στὴ Μάρπησσα ποὺ *δείσασα, ὡς ἂν μὴ γηρῶσαν αὐτὴν Ἀπόλλων καταλίπηι, τὸν Ἴδαν εἵλετο ἄνδρα*. Ἀπὸ τὸν Ἴδα καὶ τὴ Μάρπησσα γεννήθηκε ἡ γυναίκα τοῦ Μελέαγρου Κλεοπάτρα ἢ Ἀλκυόνη. Τὸν μύθο ἀναφέρει παρεκβατικὰ καὶ ὁ Ὅμηρος (Ι 556 κἑ.): βλ. Α. Β. *ΜΑΦ* 30 κἑ. / *MAPh*^{2} 41 κἑ. (μὲ βιβλιογραφία), καὶ ἀνωτ. 63-4 μὲ σημ. 20-1 (ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία).

7. Βλ. Ἀπολλόδ. 3.117 *Λευκίππου δὲ θυγατέρες ἐγένοντο Ἱλάειρα καὶ Φοίβη· ταύτας ἁρπάσαντες ἔγημαν Διόσκουροι* (τοῦ Λευκίππου κόρη εἶναι καὶ ἡ Ἀρσινόη, ἀπὸ τὴν ὁποία, κατὰ ἕνα μύθο, ὁ Ἀπόλλων γέννησε τὸν Ἀσκληπιό), καὶ 4.134 (…) *Διόσκουροι. βουλόμενοι δὲ γῆμαι τὰς Λευκίππου θυγατέρας ἐκ Μεσσήνης ἁρπάσαντες ἔγημαν*.

F11

Ἡ θέση τοῦ ἀποσπ. εἶναι περίπου ἡ ἴδια στοὺς διάφορους ἐκδότες λόγω τῆς βοήθειας ποὺ προσφέρει ἡ περίληψη τοῦ Πρόκλου στὴν τοποθέτησή του (στὴν παρέκβαση μὲ τὴ διαμάχη Διοσκούρων καὶ Ἀφαρειδῶν, βλ. καὶ ἀνωτ. F10). (Γιὰ τὴ διαμάχη Διοσκούρων – Ἀφαρειδῶν βλ. καὶ *ΕλλΜ* Γ΄ 208 κἑ., ὅπου καὶ παραπομπὴ στὶς ἀρχαῖες πηγές.)

2 κἑ. (…) Ἀρίσταρχος ἀξιοῖ (…) καὶ Ἀπολλόδωρος (…) πρὸς οὕς φησι Δίδυμος (…): Τὸ περιεχόμενο τῶν σχολίων προβληματίζει, καθὼς φαίνεται νὰ εἶναι ἀσυμβίβαστο πρὸς τὰ δεδομένα ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας, καὶ κυρίως πρὸς τοὺς στίχους τῶν *Κυπρίων* ποὺ διασώζει ὁ ἴδιος ὁ σχολιαστής, ἀπ' ὅπου ἀπουσιάζει ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τύπος *ἡμένος* καὶ ὅπου δίνεται ἡ ἐντύπωση διάφορης ἐκδοχῆς

ἀπὸ αὐτὴ ποὺ περιγράφεται στὰ σχόλια: *ὁ Λυγκεὺς* (μόνος, χωρὶς τὸν Ἴδα;) *Ταΰγετον προσέβαινε* (…) *ἀκρότατον δ' ἀναβὰς διεδέρκετο νῆσον ἅπασαν | Τανταλίδου Πέλοπος· τάχα δ' εἴσιδε* (…) *ἔσω δρυὸς ἄμφω κοίλης, | Κάστορα θ' ἱππόδαμον καὶ ἀεθλοφόρον Πολυδεύκεα· | νύξε δ' ἄρ'* (…). Ὁ Ἀπολλόδωρος, ποὺ κατὰ τὸν σχολιαστὴ *τῆι* (…) *αὐτῆι γραφῆι* (…) *κατηκολούθησε*, γράφει (3.136): *καὶ τὸν Ἴδαν ἐλόχων* (sc. *οἱ Διόσκουροι*) *καὶ τὸν Λυγκέα. Λυγκεὺς δὲ ἰδὼν Κάστορα ἐμήνυσεν Ἴδαι, κἀκεῖνος αὐτὸν κτείνει·* πβ. Τζέτζ. *Λυκόφρ.* 511 (…) *οἱ Διόσκουροι* (…) *ἐλόχων* (…). *Λιγγεὺς δὲ ἰδὼν Κάστορα ἐμήνυσε τῶι Ἴδαι, ὃς καὶ κτείνει αὐτόν*. Κι ἂν ἀκόμα δεχθοῦμε κενὸ (lacunam) μετὰ τοὺς στίχους 5 καὶ 6 (ἀνωτ. 20 καὶ 21), ὅπως εἰσηγήθηκε ὁ Ribbeck, ὁπότε –κυρίως μὲ τὴν ἀποδοχὴ κενοῦ πρὶν ἀπὸ τὸ *νύξε*– δίνεται ἡ δυνατότητα προσαρμογῆς τοῦ ἀποσπάσματος στὸ β΄ σκέλος τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀπολλοδώρου (*ἐμήνυσεν Ἴδαι, κἀκεῖνος αὐτὸν κτείνει*), καὶ πάλι ὅμως φαίνεται νὰ μένει ἀσυμβίβαστο μὲ τὸν Ἀπολλόδωρο καὶ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστὴ τὸ *εἴσιδε … ἔσω δρυὸς ἄμφω κοίλης*, ἐνῶ ἀντίθετα τὸ κείμενο τῶν *Κυπρίων* συμφωνεῖ μὲ τὸν Δίδυμο (μὲ τὴν ἀναγκαία διόρθωση τοῦ κειμένου τῶν ἀρχ. σχολίων): *πρὸς οὕς φησι Δίδυμος ἀμφοτέρων ὑπὸ τῆι δρυΐ* (πβ. *Κύπρια* στ. 5) *λοχώντων* (πβ. τὸ τοῦ Ἀπολλοδ. *ἐλόχων*) *τοῦ Κάστορος καὶ τοῦ Πολυδεύκους* (πβ. *Κύπρια* στ. 6), ⟨*πῶς*⟩ *μόνον ὁ Λυγκεὺς τὸν Κάστορα εἶδε;* χωρὶς ὅμως τὴ διόρθωση, ὁ Ἀπολλόδωρος ἐμφανίζεται νὰ συμφωνεῖ μὲ τὸν Δίδυμο: *μόνον ὁ Λυγκεὺς τὸν Κάστορα εἶδε.*) Ἀπὸ τὶς λοιπὲς πηγές, ὁ Φιλόδημος, *Περὶ εὐσ.* (βλ. κατωτ. F11a, *Κάστο*[*ρα δ*]*ὲ ὑπὸ Εἴδα τοῦ* [*Ἀφαρ*]*έως κατηκ*[*οντί*]*σθαι γέγρα*[*φεν ὁ*[*τὰ Κύπρια*] *ποιήσα*[*ς …*), συμφωνεῖ μὲ τὸ ἀντίστοιχο τμῆμα τοῦ Ἀπολλοδώρου, ἐνῶ στὸ κείμενο τῶν Σχολ. τοῦ Πινδάρου, *Νεμ.* 10.114b 62, διαβάζουμε ἐπίσης: *Ὁ δὲ Λυγκεὺς* (…) *ἰδὼν διὰ τῆς δρυὸς τὸν Κάστορα ἔτρωσε λόγχηι*, ποὺ συμπληρώνεται (μετὰ τὴ λ. *δρυὸς*) μὲ τὴ φράση ⟨*ἐμήνυσε τῶ Ἴδαι, ὁ δὲ*⟩ ἀπὸ νεώτερους ἐκδότες. Πβ. καὶ περίληψη Πρόκλου (ἀνωτ. T7.24 κἑ.).

Ἔτσι, ὁ προβληματισμὸς φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ σὲ ἐπεμβάσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου (ὀρθῶς ὅσον ἀφορᾶ στὰ περὶ *Διδύμου*) ἢ στὴν παραδοχὴ ὅτι ὁ σχολιαστὴς παρενόησε τὶς πηγές του (καὶ κυρίως τὰ *Κύπρια*, τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τῶν ὁποίων παραθέτει ὁ ἴδιος). Τὰ κύρια προβλήματα, ὅμως, αἴρονται ἂν –ἁπλῶς– ὑποθέσει κανεὶς ὅτι ὁ Ἀρίσταρχος, θέλοντας νὰ διορθώσει τὸ προφανῶς ἐσφαλμένο –καὶ ἀσύμβατο τόσο μὲ τὸ κείμενο τῶν *Κυπρίων* ὅσο καὶ μὲ αὐτὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου (κι ἄλλων)– *ἥμενος* (δηλ. *ὁ Λυγκεύς*) στὸ κείμενο τοῦ Πινδάρου σὲ αἰτ. ἑνικ. *ἥμενον* (δηλ. τὸν *Κάστορα*), πράττει τοῦτο *ἀκολούθως τῆι ἐν τοῖς Κυπρίοις λεγομένηι ἱστορίαι*, τῶν ὁ-

ποίων ὁ ποιητὴς ἐμφανίζει τὸν *Κάστορα* (ὅπως καὶ τὸν Πολυδεύκη) *ἐν τῆι δρυῒ κρυφθέντα ὀφθῆναι ὑπὸ Λυγκέως*, (*τῆι δὲ αὐτῆι γραφῆι καὶ Ἀπολλόδωρος κατηκολούθησε*), καθὼς τὸν Ἀρίσταρχο –καὶ τὸν ἀρχ. σχολιαστὴ– ἐνδιαφέρει ἐδῶ (στὸν Πίνδαρο) μόνο ὁ θνητὸς *Κάστωρ*, τὸν ὁποῖο σκοτώνει ὁ *Λυγκεύς* (βλέποντας, μὲ ἄλλα λόγια, τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία ποὺ τοὺς ἐνδιαφέρει). Ἄλλο ἂν στὸν Πίνδαρο πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ δεχθεῖ κανεὶς τὸν ἑνικὸ ἀριθμό (γι' αὐτὸ καὶ οἱ διορθώσεις τοῦ κειμένου τοῦ Πινδάρου μὲ υἱοθέτηση τῆς γραφῆς ἢ ἁπλῶς τοῦ σκεπτικοῦ τοῦ Διδύμου σὲ πληθ. ἀρ. *ἡμένους* [*ἡμένōς* Δίδυμος ἢ δυικὸ *ἡμένω*).

15 (στ. 1) κἐ. (…) Ταΰγετον (…) μεγάλην δρῦν: βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.

F11a

1 κἐ. Βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ F11, πβ. F6, F7, F9, F10. Βλ. ἐπίσης *ΕλλΜ* Γ΄ 214 κἐ. (μὲ παραπομπὴ στὶς ἀρχαῖες πηγές), κ.ἀ. Γιὰ τὸν **Ἡρακλέα** καὶ τὴν ἔντονη παρουσία του στὴν Κυπριακὴ λατρεία καὶ τέχνη βλ. Καραγιώργη *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 39-60, 68-89, κ.ἀ. (βλ. Εὑρετήρια), μὲ πάμπολλες ἀπεικονίσεις, καὶ ἐδῶ Εἰκ. 26.1, 27.2, 105 καὶ 128. Γιὰ ἄλλες μνεῖες του στὴν ἀρχαία Κυπριακὴ γραμματεία βλ. *ΑΚυΓ*^{3} 23 Τ2· 25 F42, F52, F53, κ.ἀ. (μὲ σημ. σχετικές).



[Εικ. 105] Ηρακλης
(μαρμάρινο ἄγαλμα
ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο *Σαλαμῖνος*
[Ρωμαϊκὸ ἀντίγραφο]. *ΚΜ*)

F12

Ἡ προσφώνηση **Μενέλαε** σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν σωζόμενων δύο στίχων φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ στὴ συνάντηση τοῦ Νέστορα μὲ τὸν Μενέλαο, ποὺ πληροφορήθηκε ἤδη τὴν ἀναχώρηση τοῦ Πάρη μαζὶ μὲ τὴν Ἑλένη (βλ. ἀνωτ. Τ7.29 κἐ. καὶ *πρὸς Νέστορα παραγίγνεται Μενέλαος*), μετὰ τὸ ἐπεισόδιο Διοσκούρων – Ἀφαρειδῶν.

1. οἶνον τοι (…) ἄριστον: Τὸ *ἄριστον* εἶναι νέο ἐπίθετο γιὰ τὸν οἶνο (στὸν Ὅμηρο *ἄκρητος* ἢ *ἀκηράσιος*, β 340-1 *ἐν δὲ πίθοι οἴνοιο παλαιοῦ ἡδηπότοιο | ἕστασαν, ἄκρητον θεῖον ποτὸν ἐντὸς ἔχοντες*, ι 204-5 *οἴνον … | ἀκηράσιον, θεῖον ποτόν*, ω 73 *οἴνωι ἐν ἀκρήτωι*, πβ. Β 341 ~ Δ 159 *σπονδαί τ' ἄκρητοι* (κατὰ τὸν ἀρχ. Σχολ., *αἱ δ' ἀκράτου οἴνου γενόμεναι*). Τοῦτο ὅμως δὲν συνεπάγεται διόρθωση, ἀφοῦ ἀπὸ κάθε ἄποψη (γλωσσική, συντακτική, νοηματικὴ γενικά, καὶ μετρική) ὁ τύπος ἱκανοποιεῖ ἀπόλυτα καὶ νέοι σχηματισμοὶ ὑπάρχουν ὄχι μόνον ἐδῶ. Ὁ τύπος *ἄκρητον*, τὸν ὁποῖο εἰσάγει ὁ Ξυδᾶς (ἀπόσπ. 12 τῆς ἔκδ. του, σ. 110) «καίτοι τὸ νόημα δὲν νοσεῖ» (ὅ.π. στὸν στ.), δίνει χειρότερο νόημα ἐδῶ (καὶ μὲ τὸ *ποίησαν* δημιουργεῖ ἐλαφρὸ πρόσκομμα): «οἱ θεοὶ ἔκαμαν τὸν οἶνο ἄκρατο γιὰ νὰ διώξουν (ἢ νὰ διώξει) τὶς φροντίδες ἀπὸ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους» (;), ἐνῶ «οἱ θεοὶ ἔκαμαν τὸν οἶνο ἄριστο (μέσο) στὸ νὰ διώξει τὶς φροντίδες …». Ὁ Ὅμηρος, ἐξ ἄλλου, ἀναφέρει τὴ χρήση μόνο *κεκραμένου οἴνου* γιὰ *πόσιν* (βλ. τὰ ἀνωτ. μνημονευόμενα χωρία, κυρίως ι 208 κἑ. *τὸν δ' ὅτε πίνοιεν μελιηδέα οἶνον ἐρυθρόν, | ἓν δέπας ἐμπλήσας ὕδατος ἀνὰ εἴκοσι μέτρα | χεῦ', ὀδμὴ δ' ἡδεῖα ἀπὸ κρατῆρος ὀδώδει*: σὲ εἴκοσι μέτρα νεροῦ ρίχναν ἕνα ποτήρι –μόνο– *οἴνου*, πβ. ω 72-3 *ἠῶθεν δή τοι λέγομεν λεύκ' ὀστέ', Ἀχιλλεῦ, | οἴνωι ἐν ἀκρήτωι καὶ ἀλείφατι*, κ.ἀ.). Βλ. καὶ Ἡσ. *Ἔργα* 592 κἑ. (596 *τρὶς ὕδατος προχέειν, τὸ δὲ τέτρατον ἰέμεν οἴνου*), μὲ σχόλ. West, *WD* στὸ χωρίο. Γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς χρήσης *κεκραμένου οἴνου* βλ. τὴν ἐνδιαφέρουσα διήγηση τοῦ Ἀθήναιου (15, 675a-e: *AKυΓ*^{4} 35 *F9, μὲ σχόλ. [κυρίως σελ. 651], ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπές)· βλ. ἐπίσης *AKυΓ*^{4} 34 F4 (Διοσκουρίδης, *Ὑλ. ἰατρ.* 4.64.5-6), σελ. 614 (γιὰ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Διοσκ. [5.32.1] στὴν παρασκευὴ *τροχίτου οἴνου* στὴν Κύπρο)· περισσότερα: 10a F19 καὶ F23b (μὲ σχόλ.). Ἀξιοσημείωτη εἶναι καὶ ἡ σκηνὴ σὲ ψηφιδωτὸ τῆς «Οἰκίας τοῦ Διονύσου» στὴν Πάφο [ἀνωτ. Εἰκ. 56]: *Οἱ πρῶτοι οἶνον πιόντες*.

Ἡ λέξη *οἶνος* μὲ δίγαμμα (πβ. λατ. *vinum*). Μὲ *Ϝ* (*Ϝοῖνος*) ἀπαντᾶ ἡ λέξη καὶ σὲ Κυπριακὲς ἐπιγραφές.

2. θνητοῖς ἀνθρώποισιν: συχνὴ Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση (Α 339, Ὁμηρ. ὕμν. ΙΙ.489 κ.ἀ.). Πβ. κατωτ. 5 Υ1 (V.) σημ. σ.στ. 4, 46, 108.

ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας: πβ. θ 149 *σκέδασον δ' ἀπὸ κήδεα θυμοῦ*, Θέογν. 883 *τοῦ* (sc. *οἴνου*) *πίνων ἀπὸ μὲν χαλεπὰς σκεδάσεις μελεδῶνας* (τὸ β΄ ἴσως κατ' ἐπίδραση τῶν *Κυπρίων*), κ.ἀ. Ἡ λέξη *μελεδών* (ἢ *μελεδώνη*, πληθ. *μελεδῶνες* ἢ *μελεδῶναι*) ἤδη στὸν Ὅμηρο τ 516-7 *πυκιναὶ δέ μοι ἀμφ' ἀδινὸν κῆρ | ὀξεῖαι μελεδῶνες* (*-αι* Allen) *ὀδυρομένην ἐρέθουσιν*, ἀργότερα στοὺς Ὁμηρ. ὕμν. ΙΙΙ (*Εἰς*

Ἀπόλλ.). 532 καὶ IV (*Εἰς Ἑρμ.*). 447, ἐνῶ στὴν *Ἰλιάδα* ἀπαντᾶ μόνο ἡ λέξη *μελεδήματα* (Ψ 62, πβ. δ 650, ο 8, υ 56).

F13

Δύσκολα μπορεῖ νὰ ἀμφιβάλλει κανεὶς ὅτι ἡ τοποθέτηση τοῦ ἀποσπάσματος παραμένει προβληματική (γι' αὐτὸ καὶ ὁ Allen ἀπωθεῖ τοῦτο πρὸς τὸ τέλος). Προτιμήσαμε τὴν ἀπόδοσή του στὴ σκηνὴ Μενελάου – Νέστορα (βλ. Huxley *GEP* σελ. 140 καὶ Ξυδᾶς *KE* σελ. 115, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος τοποθετεῖ τοὺς στ. στὸ στόμα τοῦ Νέστορα κι ὁ δεύτερος τοῦ Μενέλαου).

1 κἐ. Ὁ **Πλάτων** παρουσιάζει τὸν Σωκράτη νὰ λέγει τὸ ἀντίθετο **ἢ ὁ ποιητὴς ἐποίησεν ὁ ποιήσας** (καὶ στὴ συνέχεια: **ἐγὼ οὖν τούτωι διαφέρομαι τῶι ποιητῆι**), χωρὶς νὰ ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ καὶ τὸν τίτλο τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶναι παρμένοι οἱ στίχοι, στοιχεῖα ποὺ προσφέρονται ἀπὸ τὸν ἀρχ. Σχολιαστὴ τοῦ χωρίου: *εἴρηται δὲ ἐκ τῶν Στασίνου Κυπρίων*. Τὸ γεγονὸς ὅμως αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Πλάτων ἀγνοεῖ τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ ἢ –τουλάχιστον– τὴν πηγὴ τῶν στίχων. Φαίνεται μᾶλλον νὰ ἔχει ὑπ' ὄψιν ὅτι μὲ τὰ *Κύπρια* συνδέονταν τὰ ὀνόματα περισσότερων ἀπὸ ἕνα ποιητῶν.

2 (στ. 1). τὸν ἔρξαντα: υἱοθετήσαμε τὴν πρόταση Nauck κ.ἄ. καὶ ὀβελίσαμε τὸ *θ'* (ἢ *θ-*, βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.) τῆς χειρόγραφης παράδοσης τοῦ κειμένου τοῦ Πλάτωνα (σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ γιατὶ τὸ *θ'* ὁδηγεῖ σὲ δασυνόμενο *ἕρξαντα*, ποὺ δὲν εἶναι ἀδύνατο, ἂν παραβληθεῖ μὲ τὸ Ὁμηρικὸ *ἕρδεσκεν* κ.λπ., ἀλλὰ φαίνεται λιγότερο πιθανό). Τὸ *ϝ* τοῦ *ϝέρξαντα* ἀποτρέπει τὴ μετρικὴ ἀνωμαλία καὶ ἐξηγεῖ, μὲ τὴ μεταγενέστερη σίγησή του, τὴν παρείσφρηση τοῦ *θ'* (πβ. τὸν Κυπρ. τύπο *ἔϝερξα*: βλ. *AKυΓ* ^{2} 11 E7.2 μὲ σημ. σ.λ.). Γιὰ τὴν ὅλη εἰκόνα τῆς χειρόγραφης παράδοσης τοῦ κειμένου καὶ τῶν σχετικῶν ἐκδόσεων βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.

ἐφύτευσεν: (μεταφ.) προκάλεσε, κατασκεύασε, γέννησε, κ.λπ. Ἀπαντᾶ συχνὰ στὸν Ὅμηρο καὶ στὴν ἀρχαϊκὴ ποίηση, κυρίως γιὰ κακά: Ο 134 *κακὸν μέγα πᾶσι φυτεῦσαι*, ε 340 *κακὰ πολλὰ φυτεύει*, κ.ἄ.

3 (στ. 2). ἵνα (…) αἰδώς: πβ. Σχόλ. Σοφ. *Αἴ.* 1074 *καὶ Ἐπίχαρμός φησιν* (ἀπόσπ. 221 Kaibel) *ἔνθα δέος ἐνταῦθα καὶ αἰδώς* (πβ. ἀνωτ. F7.11-12 [στ. 5-6]). Ὁ συνδυασμὸς *αἰδοῦς* καὶ *δέους* ἤδη στὸν Ὅμηρο, Ο 657-8 *ἴσχε γὰρ αἰδὼς | καὶ δέος*, πβ. Γ 172 *αἰδοῖος … δεινός*

τε, θ 22 *δεινός τ' αἰδοῖός τε*, Σ 394 *δεινή τε καὶ αἰδοίη θεός*, Α 331 *ταρβήσαντε καὶ αἰδομένω βασιλῆα*, Ω 435 *δείδοικα καὶ αἰδέομαι*, κ.ἀ. Μαζὶ μὲ τὸ *σέβας* καὶ τὸ *δέος* ἡ *αἰδὼς* ἐμφανίζεται στὸν Ὅμηρ. ὕμν. ΙΙ.190 (*Εἰς Δημ.*) *τὴν δ' αἰδώς τε σέβας τε ἰδὲ χλωρὸν δέος εἷλε* (βλ. Richardson *Dem.* σημ. σ.στ. 190, 214 f., πβ. 478-9 καὶ 486). *Αἰδὼς* εἶναι συνήθως ὁ σεβασμὸς γιὰ τὰ αἰσθήματα ἢ τὴ γνώμη τῶν ἄλλων, ποὺ ἐνεργεῖ προτρεπτικὰ ἢ ἀποτρεπτικὰ καὶ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ συγκεκριμένη στάση, ὄχι ἀπὸ ἐσωτερικὴ προαίρεση (ἠθικὴ στάση, ἐλεύθερη βούληση) ἀλλὰ ἀπὸ ἐξωτερικὴ ὥθηση. Ἔτσι καὶ ἡ διάκριση πολιτισμοῦ αἰδοῦς ("shame-culture") καὶ πολιτισμοῦ ἐνοχῆς ("guilt-culture") ἀπὸ τὸν E. R. Dodds, *Οἱ Ἕλληνες καὶ τὸ παράλογο*, μετάφραση καὶ εἰσαγωγὴ Γ. Γιατρομανωλάκη, Ἀθῆναι 1978 (Μ. Καρδαμίτσα), 34 κἑ. (Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. F7.8.)

F14

Τὸ ἀπόσπ. ἀφήνεται συνήθως στὸ τέλος, γιατὶ κρίνεται ἀδύνατος ὁ ἀσφαλὴς προσδιορισμὸς τῆς θέσεώς του. Ἐντὸς τῆς διηγήσεως τοῦ Νέστορος κατέταξε πρῶτος τὸ ἀπόσπ. ὁ Engel, *Kypros* I 73. Ὁ Νέστωρ καὶ στὸν Ὅμηρο ἔχει τὴν τάση νὰ διηγεῖται μακροσκελεῖς ἱστορίες, καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει (βλ. περίλ. Πρόκλου ἀνωτ. Τ7.30 κἑ.) καὶ ἐδῶ. Στὴν παρεκβατικὴ διήγηση πρὸς τὸν Μενέλαο, μὲ τὸ ἐπεισόδιο Λυκούργου – Ἐπωπέως – Ἀντιόπης καὶ τῶν υἱῶν της Ἀμφίονα καὶ Ζήθου (πβ. Ἀπολλόδ. 3.41 κἑ., κυρίως 44, βλ. καὶ *ΕλλΜ* Γ′ 78 κἑ.), θὰ εἶχε κάλλιστα θέση καὶ ὁ παρὼν στίχος.

1. Στασίνου: Ἡ μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ Στασίνου χωρὶς ἀναφορὰ στὸν τίτλο τοῦ ἔργου δείχνει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Κύπριου ποιητῆ ἦταν ἤδη καλῶς γνωστό, πιθανῶς καὶ ὅτι (βλ. Ξυδᾶς σ. 122) εἶχεν ἤδη ἐπικρατήσει ἡ ἀπόδοση τῶν *Κυπρίων* στὸν *Στασῖνον*. Οἱ Welcker καὶ Müller, ὅμως, παρὰ τὴ ρητὴ ὀνομασία τοῦ Στασίνου ἀπὸ τὸν Κλήμεντα, ἀπέδωσαν τὸν στίχο στὸν *Ἀρκτῖνον* (βλ. Allen, κριτ. ὑπόμν. στὸ ἀπόσπ.).

2 (στ. 1). νήπιος: μωρός, ἄφρων, ἀνόητος. Μιὰ τυπικὴ Ὁμηρικὴ ἔκφραση, ποὺ στὴν κυριολεξία σημαίνει ὅ,τι τὸ Ἀγγλ. 'childish', ἀλλὰ συχνὰ δὲν δείχνει τίποτα παραπάνω ἀπὸ τὴν ἔλλειψη πλήρους γνώσεως. Βλ. LSJ[9] σ.λ. καὶ σημ. Kirk σ.στ. Β 38 (*CIl* I 118 / Α′ 231).

κτείνων: οἱ Ἀριστοτέλης, Πολύβιος, Σουίδας καὶ Ἀρσένιος (μὲ ἐξαίρεση τὸν κώδ. Α στὸ 2.21), παρέχουν τὴ γραφὴ *κτείνας*. Προτι-

μήσαμε τὴ διατήρηση τοῦ τύπου *κτείνων* τοῦ Κλήμ. Ἀλεξ., ποὺ παραδίδει τὸ ἀπόσπ. ὡς στίχο τοῦ Στασίνου, γιατὶ –ἐπιπρόσθετα– μ' αὐτὸ προσδίδεται ἔμφαση στὴν ὑπερχρονικὴ ἀξία τῆς ρήσεως (μὲ τὴ μετχ. *κτείνων* χρονική, ποὺ δείχνει τὴν ἀόρ. ἐπανάλ. στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον).

παῖδας καταλείπει: πβ. λ 174 *υἱέος, ὃν κατέλιπον*, Πλάτ. *Νόμ.* 909c *παῖδας δὲ ἂν μὲν καταλείπηι*, κ.ἄ. Οἱ Πολύβιος καὶ Σουίδας παρέχουν τὴ γραφὴ *υἱούς* (ὁ τελευταῖος ἔχει ἐπίσης *ἀπολείπει* ἀντὶ *καταλείπει*, ποὺ ὅμως εἶναι μετρικὰ ἀκατάλληλο, ἀφοῦ ἡ προηγούμενη συλλαβὴ *-δας* παύει νὰ εἶναι θέσει μακρά, ὅπως ἀπαιτεῖται), ἀκριβῶς γιατὶ τὸ *παῖδας* αὐτὴ τὴν ἔννοια ἔχει καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα χωρία: Τὸ *παῖς* (καὶ ἀσυναίρ. *πάϊς*, ἀπὸ τὸ *πάϝις*, πβ. *παῦρος* καὶ Λατ. *puer*) δείχνει στὸν Ὅμηρο γενικὰ τὸ τέκνο, τὸν υἱὸ συχνά (π.χ. Β 205 *Κρόνου πάϊς*, Β 609 *Ἀγκαίοιο πάϊς*, κ.ἄ.), ἀλλὰ καὶ τὴν κόρη (Α 20 *παῖδα … φίλην* γιὰ τὴν κόρη τοῦ Χρύση, πβ. Α 443 καὶ Γ 175 *παῖδα … τηλυγέτην* γιὰ τὴν κόρη τῆς Ἑλένης), ὅπως καὶ τὸ υἱοθετημένο παιδί (Ι 494-5 *ἀλλὰ σὲ παῖδα, θεοῖς ἐπιείκελε Ἀχιλλεῦ, | ποιεύμην*, μὲ τὸ στόμα τοῦ Φοίνικα), συνήθως μὲ ἀναφορὰ στὸν πατέρα, κατ' ἀντίθεση πρὸς τὸ *τέκνον* (*τεκ-*, ἀπὸ τὸ *τίκτω* ⟨**τι-τέκ-ω*, ἀόρ. *ἔ-τεκ-ον* κ.λπ.).

F15

Ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος εἶναι ἰδιαίτερα δύσκολη. Πιθανὴ φαίνεται ἡ τοποθέτησή του μεταξὺ τῆς ἀναχώρησης ἀπὸ τὴν Αὐλίδα καὶ τῆς ἅφιξης στὴν Τροία, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ τοὺς στ. 9-11 τοῦ ἀποσπ. (⟨ὁ⟩ *Ἄνιος ἔπεισε τοὺς Ἕλληνας παραγενομένους πρὸς αὐτὸν αὐτοῦ μένειν τὰ θ΄ ἔτη …*) καὶ ἀπὸ τὸν Ἀπολλόδ. (*Ἐπιτ.* 3.10), ὅπου ἀναφέρονται οἱ *θυγατέρες Ἀνίου* (…) *αἱ Οἰνοτρόφοι λεγόμεναι* (…), μεταξὺ τοῦ ἐπεισοδίου μὲ τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν Παλαμήδη (*Ἐπιτ.* 3.7, πβ. περίληψη Πρόκλου ἀνωτ. Τ7.34 κἑ.) καὶ τοῦ ἐπεισοδίου μὲ τὸν Τήλεφο (*Ἐπιτ.* 3.17, πβ. περίληψη Πρόκλου ἀνωτ. Τ7.41 κἑ.). Γιὰ ἄλλα παράλληλα χωρία βλ. Bernabé 29.II-III. Βλ. ἐπίσης West ἀπόσπ. 26: *Οἰνώ τε Σπερμώ τε καὶ ⟨ἀγλαόκαρπος⟩ Ἐλαΐς* ("Reconstructed verse").

2 κἑ. (…) ἔβαλεν αὐτὴν εἰς λάρνακα καὶ ἀφῆκε κατὰ τὴν θάλασσαν (…): Πβ. τὰ σχετικὰ μὲ τὴ Δανάη καὶ τὸν γιό της Περσέα, ποὺ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀπετέλεσαν τὸ θέμα ἑνὸς ὡραιότατου ποιήματος τοῦ Σιμωνίδη (ἀπόσπ. 38 (543) Page). Ὁ μύθος στὴν *ΕλλΜ* Γ΄ 181 κἑ.

4-5. Ἡ **Ῥοιὼ** ὀνομάζει τὸν γιό της *Ἄνιον… διὰ τὸ ἀνιαθῆναι αὐτὴν δι' αὐτόν*, Ταλαίπωρο (κατὰ τὸν Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Γα΄ 21), γιὰ τὶς δικές της ταλαιπωρίες, ὅπως ἡ Ἀφροδίτη στὸν Ὅμηρ. ὕμν. V (*Εἰς Ἀφρ.*). 198-9 (βλ. κατωτ. 5 Y1 σημ. στὸ χωρίο) ὀνομάζει τὸν *Αἰνείαν* ἔτσι γιὰ τὸ *αἰνὸν ἄχος* της ποὺ κοιμήθηκε μὲ θνητὸν ἄντρα καὶ ὅπως ὁ *Νεοπτόλεμος* (βλ. κατωτ. F16, μὲ σημ. σ.στ. 4-5) ὀνομάζεται ἔτσι *ὅτι Ἀχιλλεὺς ἡλικίαι ἔτι νέος πολεμεῖν ἤρξατο*.

6-8. Ἀ**πόλλων (…):** Πβ. ἀνωτ. 1 T3.23 κἑ. καὶ Ἀπολλοδ. *Ἐπιτ.* 3.10 *θυγατέρες Ἀνίου* (*Ἀνιούτου* F, corr. Wagner) *τοῦ Ἀπόλλωνος Ἐλαΐς Σπερμὼ Οἰνώ, αἱ Οἰνότροφοι* (*Οἰνοτρόφοι* E) *λεγόμεναι· αἷς ἐχαρίσατο Διόνυσος ποιεῖν ἐκ γῆς ἔλαιον σῖτον οἶνον*. Βλ. καὶ σημ. Fraser στὸ χωρίο (: *Apollodorus* II 180 σημ. 1, μὲ βιβλιογραφία). Βλ. ἐπίσης *ΕλλΜ* Ε΄ 57 κἑ. (μὲ παραπομπὴ στὶς ἀρχαῖες πηγές).

F16

Καίτοι οἱ εὔλογες εὐκαιρίες γιὰ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πύρρου-Νεοπτόλεμου στὰ *Κύπρια* πρέπει νὰ ἦταν πολλές, κατατάσσουμε κι ἐμεῖς τὸ ἀπόσπ. μετὰ τὴ συνάντηση Νέστορα – Μενελάου (βλ. περίλ. Πρόκλου ἀνωτ. T7.44 κἑ. *Ἀχιλλεὺς δὲ Σκύρωι προσσχὼν γαμεῖ τὴν Λυκομήδους θυγατέρα Δηιδάμειαν*, πβ. Ἀπολλόδ. 3.174: βλ. κατωτ. 1 κἑ.).

1 κἑ. Ὁ **Νεοπτόλεμος** ἀναφέρεται στὸ T 326-7 (ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα, στοὺς ἡγεμόνες τῶν Ἀχαιῶν ποὺ προσπαθοῦν νὰ τὸν παρηγορήσουν στὴ σκηνή του γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Πατρόκλου) *ἠὲ τὸν ὃς Σκύρωι μοι ἔνι τρέφεται φίλος υἱός, | εἴ που ἔτι ζώει γε Νεοπτόλεμος θεοειδής* (πβ. Σχόλ. T 327 *Πυρῆς ἐμός, ὃν κατέλιπον*) καὶ στὸ λ 506-37. Γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Νεοπτολέμου στὴ Σκύρο βλ. Ἀπολλόδ. 3.174 *κἀκεῖ τρεφόμενος* (sc. *Ἀχιλλεὺς Σκύρωι*) *τῆι Λυκομήδους θυγατρὶ Δηιδαμείαι μίγνυται, καὶ γίνεται παῖς Πύρρος αὐτῶι ὁ κληθεὶς Νεοπτόλεμος αὖθις* (πβ. τὴν περίληψη Πρόκλου, ἀνωτ. T7.44-5).

3. Πύρρον: Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ Πρόκλου ὅτι ἀπὸ τὸν *Πύρρον τὸν Ἀχιλλέως* (…) *καὶ πυρρίχην εἶδός τι ὀρχήσεως λέγουσιν* (βλ. Severyns *RCP* II 47 [κεφ. 56] καὶ 175 κἑ.). Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλη (Σχόλ. Ὅμ. Ψ 130 καὶ Πινδ. *Πυθ.* 2.127: *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 217, σ.λ. *πρύλις*) ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἔφεραν μαζί τους στὴν Κύπρο τὸ ἔθιμο γιὰ τοὺς *πρυλεῖς* (τοὺς ἔνοπλους στρατιῶτες οἱ ὁποῖοι πρῶτοι στὴν πυρὰ τοῦ Πατρόκλου χόρεψαν τὸν

χορὸ *πυρρίχην*, τὸν ὁποῖον οἱ Κύπριοι ὀνομάζουν *πρύλιν*), καὶ ὅτι ἐδῶ ὅταν κηδεύονταν οἱ βασιλεῖς προηγεῖτο *πυρριχίζων ὁ στρατός* (βλ. Ἀ. Β. *ΚυΣΠΑγΑ* 24 μὲ σημ. 6).

4. Φοίνικος: ὁ γνωστός, κυρίως, ἀπὸ τὸν περίφημο λόγο του στὴν *Ἰλιάδα* (Ι 434-605) παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέα, ὁ *Φοίνιξ Ἀμύντορος Ὀρμενίδαο* (γιατί, ἔχοντας σχέση μὲ τὰ γράμματα καὶ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Οἰνέα, καλεῖται νὰ πείσει τὸν Ἀχιλλέα *ὄρθαι* καὶ *ἀμῦναι*: νὰ σηκωθεῖ, νὰ μπεῖ στὸν πόλεμο καὶ νὰ ἀποκρούσει τὸν κίνδυνο ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς). Δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι στὰ *Κύπρια*, ὅπως καὶ στὸν Ὅμηρο (Ι 434 κἑ.), ὁ Φοίνιξ εἶναι παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέα, ἐνῶ ἡ λοιπὴ παράδοση θέλει τὸν Χείρωνα διδάσκαλο τοῦ νεαροῦ Πηλείδη. Ἡ παράδοση γιὰ τὸν Χείρωνα δὲν εἶναι ἄγνωστη στὸν Ὅμηρο: Λ 830 κἑ. (Εὐρύπυλος στὸν Πάτροκλο) *ἐπὶ δ' ἤπια φάρμακα πάσσε, | ἐσθλά, τά σε προτί φασιν Ἀχιλλῆος δεδιδάχθαι, | ὃν Χείρων ἐδίδαξε, δικαιότατος Κενταύρων·* Π 143-4 ~ Τ 390-1 *Πηλιάδα μελίην, τὴν πατρὶ φίλωι πόρε Χείρων | Πηλίου ἐκ κορυφῆς, φόνον ἔμμεναι ἡρώεσσιν*. Ἀπὸ τὰ ἀρχ. Σχόλ. στὸ Π 140 προέρχεται καὶ τὸ ἀπόσπ. 3 τῶν *Κυπρίων* (βλ. ἀνωτ.), κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ Χείρων *μελίαν εὐθαλῆ τεμὼν εἰς δόρυ παρέσχεν* (…) *τούτωι δὲ τῶι δόρατι καὶ Πηλεὺς ἐν ταῖς μάχαις ἠρίστευσε καὶ μετὰ ταῦτα Ἀχιλλεύς. ἡ ἱστορία παρὰ τῶι τὰ Κύπρια ποιήσαντι*. Ἡ μορφὴ τοῦ Χείρωνα (ὄχι τοῦ Φοίνικα) ἐμφανίζεται ἐπίσης στὰ ἔπη *Τιτανομαχία* (ἀπόσπ. VI καὶ VIII Allen) καὶ *Μικρὰ Ἰλιάς* (ἀπόσπ. V Allen: Σχόλ. στὸ Π 142). Ἡ πιὸ φυσικὴ πηγὴ γιὰ τὸν Χείρωνα εἶναι ἀναμφισβήτητα τὰ *Κύπρια*, καὶ γενικὰ οἱ παραδόσεις γιὰ *τὰ πρὸ τῆς Ἰλιάδος*, ἀπὸ ὅπου ἄντλησαν τὰ *Κύπρια*. Ἀντίθετα, ὁ Φοίνικας ὡς παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέα δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ ἐπινόηση τοῦ ποιητῆ τῶν *Κυπρίων*, πράγμα ὅμως ποὺ ἁρμόζει ἄριστα στὸν ποιητὴ τῆς Πρεσβείας, ὅπου σημαντικοὶ ποιητικοὶ λόγοι ἐπιβάλλουν τὴν παρουσία παιδαγωγοῦ-ἐκπροσώπου τῆς πατρικῆς οἰκογένειας τοῦ ὀργισμένου ἥρωα (βλ. Ἀ. Β. *ΜΑΦ* 71 κἑ. / *MAPh*^{2} 85 κἑ.). Μιὰ νεοαναλυτικὴ προσέγγιση τοῦ θέματος φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ –σχετικὰ εὔκολα, προκειμένου γιὰ ἀνάλογα Ὁμηρικὰ προβλήματα– στὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ Φοίνικας πρέπει νὰ ἦταν ἀρχικὰ γνωστὸς ὡς *ὀπάων* τοῦ Πηλέα (βλ. Ψ 360, πβ. Ι 438) καὶ ἡγεμὼν τῆς *τετάρτης στιχὸς* τῶν Μυρμιδόνων (βλ. Π 196), ἴσως δὲ καὶ «βασιλιὰς» τῶν Δολόπων (Ι 484 *Δολόπεσσιν ἀνάσσων*, πβ. Ἀπολλόδ. 3.175 *Πηλεὺς δὲ αὐτὸν πρὸς Χείρωνα κομίσας, ὑπ' ἐκείνου θεραπευθέντα τὰς ὄψεις βασιλέα κατέστησε Δολόπων*), καὶ ὅτι ὁ ρόλος τοῦ παιδαγωγοῦ ἐπινοήθηκε γι' αὐτὸν ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῆς Πρεσβείας, ἀπ' ὅπου πέρασε στὰ *Κύπρια*. Βλ. καὶ κατωτ. ἀπόσπ. 24 καὶ Ἀ. Β., «Τὰ Κύπρια καὶ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη», *ΠραΚυΣΒ*

Α΄ 479 κἑ. (Γιὰ τὸν Φοίνικα βλ. τώρα καὶ Muellner *AngA* 143 κἑ. καὶ Alden *HomBH* 215 κἑ. [κ.ἀ.], μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία.)

3-5. Κατὰ τὸν Severyns (*ChC* 288) εἶναι πιθανὴ καὶ δεύτερη ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος **Νεοπτόλεμος**: «ὅτι οὗτος (δηλ. ὁ Νεοπτόλεμος) νέος πολεμεῖν ἤρξατο». Καὶ οἱ Siebelis καὶ Müller μὲ τὸν ὀβελισμὸ τοῦ **Ἀχιλλεὺς** αὐτὴ τὴν ἐτυμολογία εἰσηγοῦνται· βλ. καὶ Σχόλ. Σερβίου στὸν Βεργ., *Αἰν.* 2.13 [I 215.10 Thilo-Hagen]: *Pyrrhus admodum puer evocatus ad bellum est; unde dictus est Neoptolemus νέος εἰς πόλεμον* ("errat enim Servius" [: πλανᾶται ὁ Σέρβιος], σημειώνει ὁ Bernabé)· βλ. καὶ Σχόλ. (D) στὸ Τ 326 (West ἀπόσπ. 19) *Πύρρον τὸν ὕστερον Νεοπτόλεμον κληθέντα· ὅστις τοῖς Ἕλλησι νέος ὢν συνεστρατεύσατο μετὰ θάνατον τοῦ πατρός. ἡ ἱστορία παρὰ τοῖς κυκλικοῖς*, πβ. Εὐστ. στὸ Τ 327 *Νεοπτόλεμος δὲ ἐπεκλήθη ὁ τοῦ Ἀχιλλέως οὗτος υἱός, διότι νέος ὢν ἐπολέμησε* (πιθανῶς ὁ *Νεοπτόλεμος*, ἴσως ὅμως καὶ ὁ *Ἀχιλλεύς*). Ἡ ἐπικὴ μαρτυρία ὁδηγεῖ στὴν –κατὰ τὸν Παυσανία– ἐτυμολογία τῶν *Κυπρίων ὅτι Ἀχιλλεὺς ἡλικίαι ἔτι νέος πολεμεῖν ἤρξατο* ("Ἀχιλλεὺς secl. Siebelis, at cf. schol. *T* 326", σημειώνει ἡ Rocha-Pereira σ.λ.). Βλ. Ζ 402-4 *Ἑκτορίδην ἀγαπητόν, ἀλίγκιον ἀστέρι καλῶι | τόν ῥ' Ἕκτωρ καλέεσκε Σκαμάνδριον, αὐτὰρ οἱ ἄλλοι | Ἀστυάνακτ'· οἷος γὰρ ἐρύετο Ἴλιον Ἕκτωρ·* πβ. τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Κλεοπάτρα – Ἀλκυόνη (Ι 556-64, βλ. καὶ κατωτ. F19. 1-2 μὲ σημ.), ποὺ τὴν ἀποκαλοῦσαν Ἀλκυόνη γιατὶ ἡ μάνα της ἔκλαιε σὰν ἀλκυόνα ὅταν τὴν ἅρπαξε ὁ Ἀπόλλων, καὶ δ 10-14 γιὰ τὸν Μεγαπένθη, τὸν γιὸ τοῦ Μενέλαου, ποὺ τὸν ἀποκαλοῦσαν ἔτσι γιὰ τὸ μεγάλο πένθος τοῦ πατέρα (βλ. Α. Β. *ΜΑΦ* 20 σημ. 75 καὶ 31 σημ. 118 / *MAPh*^{2} 31 σημ. 42 καὶ 42-43 σημ. 85). Ἀπὸ τὰ δύο ὀνόματα συνήθως ἐπικρατεῖ τὸ *ἐπώνυμον* (τὸ παρατσούκλι). Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. F15.4-5, καὶ *COd* I 348 καὶ 353 / Α΄ 588 καὶ 596 (σχόλ. Hainsworth σ.στ. θ 44 καὶ 111-7).

F17

Ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος στὴ β΄ συνάθροιση τοῦ στόλου στὴν Αὐλίδα (ὁπότε καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ θυσία τῆς Ἰφιγένειας, βλ. περίλ. Πρόκλου ἀνωτ. Τ4.48 κἑ.) εἶναι εὔλογη, ἂν καὶ ὄχι ἀπόλυτα βέβαιη (ἀφοῦ εὐκαιρίες γιὰ τὴν ὀνομασία τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀγαμέμνονα θὰ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες στὰ *Κύπρια*).

1. Ὁ **Ὅμηρος** στὴν *Ἰλιάδα* (Ι 145 μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἀγαμέμνονα καὶ Ι 287 μὲ τὸ στόμα τοῦ Ὀδυσσέα, ποὺ μεταφέρει στὸν Ἀχιλλέα τὶς προτάσεις τοῦ Ἀτρείδη) ὀνομάζει τὶς θυγατέρες τοῦ Ἀγαμέμνονα:

Χρυσόθεμις καὶ Λαοδίκη καὶ Ἰφιάνασσα (*Λαοδίκη* εἶναι ἐπίσης στὸν Ὅμηρο, Γ 124 καὶ Z 252, ἡ ὄμορφη κόρη τοῦ Πριάμου ποὺ νυμφεύτηκε ὁ Ἀντηνορίδης Ἑλικάων). Τὸ ὄνομα τῆς *Ἠλέκτρας* (ἀντὶ τῆς Λαοδίκης) εἶναι μεταγενέστερο. Μεταγενέστερο εἶναι πιθανῶς καὶ τὸ ὄνομα τῆς *Ἰφιγενείας* (ἀντὶ τοῦ *Ἰφιάνασσα*, πιθανῶς ἀπὸ τὴν ἰσχυρὴ ἐξουσία τοῦ Ἀγαμέμνονα, ἀπὸ τὸ *ἶφι ἀνάσσειν*), ποὺ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὰ *Κύπρια* (στὴ συνέχεια στὸν Στησίχ. 14 (191) Page, 38 (215), 40 (217).25 κἑ., κ.λπ.). Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἀποκλείεται νὰ γνώριζε ὁ Ὅμηρος τὰ σχετικὰ μὲ τὴ θυσία τῆς Ἰφιγένειας. Τὸ θέμα εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ δύσκολα τῆς Ὁμηρικῆς ἔρευνας. Βλ. ἀνάμεσα στ' ἄλλα τὰ ἀρχ. Σχόλ. στὸ I 145 καὶ τὴ σημ. Hainsworth σ.στ. (*CIl* III 77 / Γ′ 180)· βλ. ἐπίσης *ΕλλΜ* Ε′ 27 κἑ., κ.ἀ.

2. τὰς τρεῖς: ὁ Λάσκαρις διόρθωσε σὲ *τρεῖς τὰς* (ἀντιστρέφοντας τὴ σειρὰ τῶν λέξεων). Μὲ τὴ γραφὴ τῆς παράδοσης τὸ βάρος πέφτει στὰ ὀνόματα τῶν ἡρωίδων: ποὺ ὀνόμασε *τὰς τρεῖς θυγατέρας* τοῦ Ἀγαμέμνονα (μὲ τὸν ἀρχ. Σχολ. νὰ θεωρεῖ ὅτι οἱ ἡρωίδες ἦταν ὄντως τρεῖς). Στὴ δεύτερη περίπτωση τὸ βάρος πέφτει στὸν ἀριθμὸ τῶν ἡρωίδων: ποὺ θεώρησε ὅτι ἦταν τρεῖς οἱ θυγατέρες τοῦ Ἀγαμέμνονα. Προτιμότερη φαίνεται ἡ παραδεδομένη γραφή.

ὡς ⟨ὁ⟩ τὰ Κύπρια: δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐξέπεσε ἡ λέξη *ποιήσας* (βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν. καὶ κατωτ. σημ. στὸ F26).

3. Ἰφιγένειαν καὶ Ἰφιάνασσαν: Ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς δὲν ἀφήνει ἀμφιβολία (ἂν δεχτοῦμε ὡς ἔχει τὴ χειρόγραφη παράδοση) ὅτι κατὰ τὸν ποιητὴ τῶν *Κυπρίων* οἱ θυγατέρες τοῦ Ἀγαμέμνονα ἦταν τέσσερεις (*δ΄*), μὲ τὴν παρουσία κ α ὶ *Ἰφιγενείας* κ α ὶ *Ἰφιανάσσης* (βλ. καὶ σημ. Allen στὸ ἀπόσπ.: "tres Homerus, quattuor filias Agamemnoni imputat Stasinus, scilicet et Iphigeniam et Iphianassan"). Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πρόκειται ἢ γιὰ παρανόηση τοῦ Σχολ. ἢ γιὰ κακὴ ἀπόδοση τοῦ *δ΄* (*διαφόρους* Elmsley), νὰ μὴν ἦταν διάφορα τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ μιὰ ἡρωίδα μὲ δύο ὀνόματα, νοουμένου μάλιστα ὅτι ἡ θυγατέρα αὐτὴ τοῦ Ἀγαμέμνονα ὀνομάζεται καὶ *Ἰφιγόνη* (βλ. Εὐρ. *Ἠλ.* 1023), ἀλλὰ καὶ *Ἴφις* (βλ. Λυκόφρ. 324). Ἂν τὸ ὄνομα τῆς *Ἰφιγενείας* εἶναι ἢ ὄχι ἐπινόηση τοῦ ποιητῆ τῶν *Κυπρίων*, εἶναι δύσκολο νὰ ἀποφανθεῖ κανείς, μολονότι τὸ πρῶτο φαίνεται ἀρκετὰ εὔλογο.

***F18**

Ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος (μετὰ τὴ β′ συνάθροιση στὴν Αὐ-

λίδα) στὸ ἐπεισόδιο Ἀχιλλέα – Ἀγαμέμνονα ποὺ ἀναφέρει ὁ Πρόκλος (βλ. ἀνωτ. T7.57 καὶ κατωτ. στοὺς στ. 1-2) εἶναι πολὺ πιθανή.

1-2. (…) Ἀγαμέμνων (…) Ἀχιλῆϊ (…): Τὸ ἀπόσπ. ἀποδόθηκε ("fortasse recte": ἴσως ὀρθῶς, κατὰ τὸν Allen) στὰ *Κύπρια* ἀπὸ τὸν M. Letronne (*JS* 1838 σελ. 322), ποὺ θεώρησε τὸ ὕφος του Ὁμηρικὸ καὶ τὸ σύνδεσε μὲ τὴν κατὰ τὸν Πρόκλο φιλονικία τοῦ Ἀχιλλέα μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα: *Ἔπειτα καταπλέουσιν εἰς Τένεδον. καὶ εὐωχουμένων αὐτῶν Φιλοκτήτης ὑφ' ὕδρου πληγεὶς διὰ τὴν δυσοσμίαν ἐν Λήμνωι κατελείφθη· καὶ Ἀχιλλεὺς ὕστερον* (v.l. *ὕστερος*) *κληθεὶς διαφέρεται πρὸς Ἀγαμέμνονα*. Παραβάλλοντας καὶ πρὸς τὸ σχετικὸ ἀπόσπ. ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, *Ῥητ.* 1401b (16 κἑ.) *τὸ ἐπὶ δεῖπνον κληθῆναι τιμιώτατον· διὰ γὰρ τὸ μὴ κληθῆναι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐμήνισε τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν Τενέδωι· ὁ δ' ὡς ἀτιμαζόμενος ἐμήνισεν, συνέβη δὲ τοῦτο διὰ τὸ μὴ κληθῆναι*, μποροῦμε εὔκολα νὰ καταλήξουμε στὸ συμπέρασμα (βλ. Α. Β., «Τὰ Κύπρια καὶ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη», *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 483 κἑ., μὲ σημ. 29 καὶ 30) πὼς ἡ εὐωχία τῶν Ἀχαιῶν ἔγινε στὴν Τένεδο· πὼς ὁ Ἀχιλλέας ὀργίστηκε γιατὶ δὲν κλήθηκε ἢ κλήθηκε καθυστερημένα στὸ συμπόσιο (ὄχι πὼς ἡ φιλονικία ἔγινε μετὰ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ Φιλοκτήτη, συμπέρασμα ποὺ ὀφείλεται σὲ παρανόηση τοῦ κειμένου τοῦ Πρόκλου)· πὼς ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ Φιλοκτήτη γίνεται στὴ Λῆμνο μετὰ τὴν εὐωχία στὴν Τένεδο. Γιὰ τὸ δυσεπίλυτο πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς ἔριδας Ἀχιλλέα – Ἀγαμέμνονα τῶν *Κυπρίων* (γιὰ τὴν καθυστερημένη πρόσκληση τοῦ Ἀχιλλέα στὸ δεῖπνο) μὲ τὴν ἔριδά τους στὴν *Ἰλιάδα* γιὰ τὴν ἁρπαγὴ τῆς Βρισηίδας (καὶ τὴν ἔριδα Ἀχιλλέα – Ὀδυσσέα καὶ τὴν ἐπακόλουθη χαρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονα στὴν *Ὀδύσσεια*, θ 73 κἑ.) μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέσει πολλὰ (βλ. Α. Β., ὅ.π.). Εἶναι ὅμως ἑλκυστικὴ μιὰ πιθανὴ εὐρύτατη ἐπίδραση τοῦ Ὁμήρου στὸ παραπάνω ἀπόσπασμα. (Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος *Ἀχιλλεὺς* βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις: G. Nagy, "The name of Achilles. Questions of Etymology and 'Folk-Etymology' ", *Illinois Classical Studies* 18 [1994] 3-5.)

F19

Ἡ θέση τοῦ ἀποσπάσματος προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Πρωτεσιλάου (βλ. περίλ. Πρόκλου ἀνωτ. T7.58). Λιγότερο πιθανὴ εἶναι ἡ θέση του κοντὰ στὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸν Λυγκέα (βλ. ἀνωτ. F11).

1-2. Κλεοπάτραν (…) ἣ Μελεάγρωι συνώικησεν: πβ. Ι 560 κἑ. (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. F10.2 καὶ σ.στ. F16.5) καὶ *ΕλλΜ* Γ΄ 153 κἑ. Γιὰ

τὸν Μελέαγρο (καὶ τὴν Κλεοπάτρα) βλ. ἀναλυτικὰ –μὲ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία– Ἀ. Β. *ΜΑΦ* 1 κἑ. / *MAPh*^{2} 7-9 σημ. 1 (μὲ νεώτερη βιβλιογραφία) καὶ 11 κἑ. (βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις Muellner *AngA* 146 κἑ. καὶ Alden *HomBH* 6 κἑ., μὲ Ind. σ.λ. Meleager, σελ. 371). Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ μαρμάρινο ἄγαλμα τοῦ Μελεάγρου ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο τῆς Σαλαμίνας, τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου (ἐδῶ Εἰκ. 106).

3. φησίν: θὰ μποροῦσε νὰ ἐκληφθεῖ ὡς παρενθετικό (*Πρωτεσιλάου, φησίν,*). Πιὸ πιθανὸ ὅμως φαίνεται νὰ συνδέεται μὲ τὸ ἀπαρ. *εἶναι* στὸν τελευταῖο στίχο (μὲ τὸ ἐκεῖ *φησὶν* ἐπανάληψη τοῦ ἐδῶ).



[Εικ. 106]
Μελεαγρος
(ἀκέφαλο μαρμάρινο ἄγαλμα
ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο τῆς *Σαλαμῖνος*
[Ρωμαϊκῆς περιόδου]. *ΚΜ*)

5. Πρωτεσιλάου τούτου: ἡ ἐπανάληψη τοῦ ὀνόματος καὶ ἡ ἐπακόλουθη ἀντων. *τούτου* ὀφείλεται στὴν παρεμβολὴ τῆς ἀναφ. πρότ. *ὃς … ἐτόλμησε* καὶ τῆς χρον. πρότ. *ὅτε … ἔσχον·* πβ. *φησίν* (στ. 3) καὶ *φησὶν εἶναι* (στ. 6), σὲ ἐπανάληψη, γιὰ τὴν ὁποία βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3. Γιὰ τὸν Πρωτεσίλαο βλ. *ΕλλΜ* Ε΄ 85 κἑ. (μὲ παραπομπὴ στὶς ἀρχαῖες πηγές), κ.ἀ. Βλ. ἐπίσης Ι 186, 229 κἑ., 233, 239, 263 (κυρίως *CIl* Ι 231 / Α΄ 381-2, σημ. Kirk στὸ Β 698-709).

5-6. Πολυδώραν (…): μόνον ἐδῶ, ὡς σύζυγος τοῦ Πρωτεσίλαου. Ὁ Ἀπολλόδωρος, *Ἐπιτ.* 3.30, ὀνομάζει *Λαοδάμειαν* τὴ γυναίκα τοῦ ἥρωα (βλ. καὶ *ΕλλΜ* Ε΄ 85-86, πβ. Jouan *ELCC* 317 κἑ.).

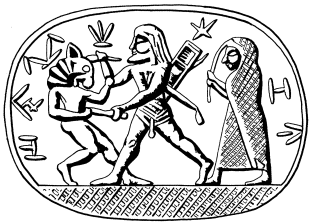
***F20**

Τὸ ἀπόσπασμα τοποθετεῖται ἀπὸ τὸν Allen στὸ ἐπεισόδιο Διοσκούρων – Ἀφαρειδῶν (ἀπόσπ. Χ), ἐνῶ πιθανότερη φαίνεται ἡ κατάταξή του πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἔπους (βλ. Ξυδᾶ *KE*, ἀπόσπ. 21). Προβληματικὴ εἶναι καὶ ἡ σύνδεση τοῦ ἀποσπάσματος μὲ τὰ *Κύπρια*. Βλ. κατωτ., σχόλια.

2-3. δι' αἰσχύνης αὐτῆς: ἡ χειρόγραφη παράδοση δίνει τὸν τύπο *αἰσχύνης* (στὴ γεν. ἐπίσης), πιθανῶς μὲ ἕλξη πρὸς τὴν ἑπόμενη γενική, ἢ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴ τοῦ κειμένου (ὁπότε ἡ διόρθωση σὲ *αἰσχύνην* ἀπὸ τὸν Ξυδᾶ [σ. 142], ὥστε νὰ δοθεῖ τὸ κανονικὸ ἀναγκαστικὸ αἴτιο *διὰ* + αἰτ., εἶναι ὀρθή) ἢ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Σχολιαστή, ὁπότε ἡ διόρθωση τοῦ κειμένου δὲν εἶναι ἐπιβεβλημένη (γι' αὐτὸ καὶ ἡ προτίμησή μας στὴν παραδεδομένη γραφή).

4-8. ὑπὸ Θησέως ἡρπάσθη (…): Πβ. Ἀπολλόδ. 3.128 *γενομένην δὲ αὐτὴν* (sc. *Ἑλένην*) *κάλλει διαπρεπῆ Θησεὺς ἁρπάσας εἰς Ἀφίδνας ἐκόμισε. Πολυδεύκης δὲ καὶ Κάστωρ ἐπιστρατεύσαντες, ἐν Ἅιδου Θησέως ὄντος, αἱροῦσι τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἑλένην λαμβάνουσι, καὶ τὴν Θησέως μητέρα Αἴθραν ἄγουσιν αἰχμάλωτον*. Πβ. ἐπίσης Ἐπιτ. 1.23 *Θησεὺς* (…) *ἐκ Σπάρτης* (…) *ἥρπασεν Ἑλένην δωδεκαέτη οὖσαν* (…) *καὶ Διόσκουροι μὲν μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀρκάδων εἶλον Ἀθήνας καὶ ἀπάγουσιν Ἑλένην καὶ μετὰ ταύτης Αἴθραν* (…). Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ *Θησέως* στὴν ἀρχαία Κυπριακὴ γραμματεία καὶ τέχνη βλ. *ΑΚυΓ*^{3} 30 F1 καὶ *ΑΚυΓ*^{4} *33 F1, μὲ σημ. καὶ Εἰκ. (καὶ ἐδῶ Εἰκ. 58, 107 καὶ 109.2).

[Εικ. 107]
Μινωταυρος – Θησευς – Αριαδνη
(Σφραγιδόλιθος ἀπὸ τὸ *Μάριον*, 6/5 αἰ. π.Χ.
[σχέδιο: *ICS* 173.3 – *ΕΘΗρΑΚ 43*].
Συλλογὴ Π.Ι.Τ.Κ.
[παλαιότερα: Γ. Πιερίδη], Λευκωσία)



8. Ἀθήνας: ἡ χειρόγραφη παράδοση δίνει καὶ τὸν τύπο *ἀφίδνας*, πιθανῶς ἀπὸ τὰ προηγούμενα (στ. 5 *Ἄφιδνα … πορθεῖται*, πβ. καὶ στ. 6 *Ἀφίδνου τοῦ τότε βασιλέως*), ὁπότε ἡ διόρθωση σὲ *Ἀθήνας* εἶναι ὀρθή. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως ὁ τύπος ΑΦΙΔΝΑΣ νὰ ἀνάγεται στὸν ἀρχαῖο σχολιαστή, ποὺ εἴτε ἔχει ὑπ' ὄψιν του διάφορη παραλλαγή (λαφυραγωγεῖται ἡ Ἄφιδνα, ὄχι ἡ ἴδια ἡ Ἀθήνα, συμπέρασμα ποὺ φαίνεται νὰ ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τὸν Ἀπολλόδ. 3.128) εἴτε ὁδηγεῖται στὴ γραφὴ αὐτὴ ἀπὸ ἄγνοια ἢ ἀβλεψία. Πιὸ πιθανὴ φαίνεται ἡ διόρθωση (βλ. Allen, Ξυδᾶς, Davies, Bernabé) σὲ *Ἀθήνας* (πβ. Ἀπολλόδ. Ἐπιτ. 1.23 *εἶλον Ἀθήνας*).

8-9. Πολεμωνίοις: Dindorf (καὶ Allen), ἀντὶ τοῦ *τελαμωνίοις* (καὶ -*μονίοις*, καὶ *λεμωνίοις* – *λειμωνίοις*) τῆς χειρόγραφης παράδοσης,

ἐνῶ ὁ Fabricius διόρθωσε σὲ *Πολέμωνι* καὶ ὁ van der Valk σὲ *πολυωνύμοις* (διόρθωση τὴν ὁποία ἀποδέχτηκε ὁ Bernabé). Ἡ διόρθωση τοῦ Dindorf βρίσκεται πιὸ κοντὰ στὴ χειρόγραφη παράδοση, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι προτιμότερη. Μήπως ὅμως πίσω ἀπ' αὐτὴν κρύβεται γραφὴ *παρὰ τοῖς Πολέμωνος* (ἐνν. *ἔπεσιν*); Ὁ Πολέμων ὁ περιηγητής, ἀπὸ τὸ Ἴλιον, θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ εἶναι ἡ μνημονευόμενη ἐδῶ πηγή· καὶ τὸ γειτονικὸ *Πολεμώνιον* κάλλιστα ἐπίσης θὰ μποροῦσε νὰ τὸν εἶχε ἀπασχολήσει. Σὲ κάθε περίπτωση, οἱ ἀμφιβολίες πρέπει νὰ κρατηθοῦν ἔντονες.

F21

Στὴν περίληψη τοῦ Πρόκλου (βλ. ἀνωτ. T7.66) ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐκπόρθηση τῆς Πηδάσου. Ἔτσι εἶναι σχεδὸν βέβαιη ἡ τοποθέτηση τοῦ ἀποσπάσματος σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο.

2. Πήδασον: Ὁ Πρόκλος στὴν περίληψή του δὲν ἀναφέρει ἂν ἡ Βρισηίδα αἰχμαλωτίστηκε στὴν Πήδασο ἢ στὴ Λυρνησσό (χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει κατ' ἀνάγκη ὅτι ἀγνοεῖ τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενο τῶν *Κυπρίων*), ὅπως δὲν ἀναφέρει ἀπὸ ποιάν ἀκριβῶς πόλη αἰχμαλωτίστηκε ἡ Χρυσηίδα (βλ. καὶ ἑπόμ. ἀπόσπ.): *καὶ Λυρνησσὸν καὶ Πήδασον πορθεῖ καὶ συχνὰς τῶν περιοικίδων πόλεων* (…)*, καὶ ἐκ τῶν λαφύρων Ἀχιλλεὺς μὲν Βρισηΐδα γέρας λαμβάνει, Χρυσηΐδα δὲ Ἀγαμέμνων*. Πβ. Y 92 (βλ. καὶ *CIl* V 303 / E′ 476 : σημ. Edwards στο Y 89-93) *πέρσε δὲ Λυρνησσὸν καὶ Πήδασον* (ἀπ' ὅπου ἴσως ἀφορμᾶται καὶ ἡ διαφοροποίηση). Βλ. καὶ *ΕλλΜ* E′ 90 κἑ.

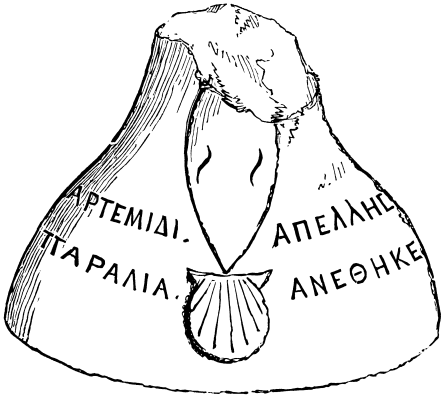
2-3. αὐτὸς δὲ Λυρνησ⟨σ⟩όν: Ἡ διαφορὰ μεταξὺ Ὁμήρου καὶ *Κυπρίων* στὸ ὄνομα τῆς πόλης ἀπὸ τὴν ὁποία αἰχμαλωτίστηκε ἡ Βρισηίς (καὶ ἄλλες παρόμοιες διαφορές) δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ σημαίνει ὅτι τὰ *Κύπρια δὲν* ἀποτελοῦν *προοικονομία* τῆς *Ἰλιάδος*, ὅπως ἔχει κατὰ καιροὺς ὑποστηριχθεῖ (βλ. π.χ. Ξυδᾶς 145). Ἡ Ἑλληνικὴ Μυθολογία ἦταν πλούσια σὲ παραλλαγὲς καὶ τέτοιες διαφορὲς ἐμφανίζονται ἀκόμα καὶ στὸν ἴδιο τὸν ποιητή (ἀκόμα καὶ σὲ ποίηση ὄχι προφορική, ὅπως στὸν Εὐριπίδη καὶ σ' ἄλλους μεταγενεστέρους, ποὺ χρησιμοποιοῦν πλήρως τὴ γραφή). Ἡ φύση τῆς Ὁμηρικῆς ποίησης, *oral* (προφορικὴ) κατὰ κύριο λόγο, καθιστοῦσε ἀσήμαντες ἢ ἀνεπαίσθητες τὶς διαφορὲς αὐτές. «Στὴ ρύμη τῆς ἀπαγγελίας ἐξαφανίζονταν ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἀνωμαλίες ποὺ γιὰ νὰ τὶς προσέξουν χρειάστηκε νὰ ἐντείνουν τὴν προσοχή τους οἱ τόσο ἐξασκημένοι

στὴν ἀνάγνωση φιλόλογοι, παλαιοὶ καὶ νέοι», ὅπως παρατηρεῖ ὁ W. Schadewaldt (*Ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ὁμήρου*, μετάφρ. Φ. Κακριδῆς, τόμ. Α΄, Ἀθήνα 1980, σ. 59).

F22

Ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος εἶναι σχετικὰ εὔκολη, κατὰ τὴν περίληψη τοῦ Πρόκλου. Βλ. καὶ προηγούμενο ἀπόσπ. (F21).

1 κέ. Οἱ τρεῖς ἐκδοχὲς γιὰ τὸν λόγο ποὺ ἡ **Χρυσηὶς** βρισκόταν στὶς Θῆβες ὅταν αἰχμαλωτίστηκε, δὲν εἶναι κατ᾽ ἀνάγκη ἀσυμβίβαστες. Ἂν ἡ Χρυσηίδα καταγόταν ἀπὸ μιὰν ἀτείχιστη καὶ ἀσήμαντη πολίχνη κοντὰ στὶς Θῆβες, ποὺ ὑπαγόταν στὸν δῆμο τῶν Θηβῶν, τότε μποροῦσε κάλλιστα νὰ θεωρηθεῖ *πολῖτις* τῶν Θηβῶν καὶ *συμπολῖτις Ἀνδρομάχης* (πβ. τὸ παράδειγμα κάθε πόλεως μεγάλης καὶ τῶν περιχώρων της σήμερα, τῆς Ἀθήνας, τῆς Λευκωσίας κ.λπ.). Καὶ φυσικὰ δὲν εἶναι τόσο σημαντικὴ ἡ διαφορὰ ὥστε νὰ μιλᾶμε γιὰ ἀνεξαρτησία τῶν *Κυπρίων* ἀπὸ τὴ λοιπὴ παράδοση, ὅπως δὲν μιλᾶμε γιὰ ἀνεξαρτησία τῶν λοιπῶν ἐπικῶν ποιητῶν μεταξύ τους καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, ἐπειδὴ παρουσιάζουν ἀποκλίσεις τῶν διάφορων γνωστῶν ἀπὸ τὸν Ὅμηρο μύθων. Βλ. καὶ σημ. στὸ προηγούμενο ἀπόσπ., πβ. καὶ Σχόλ. bT στὸ Α 366, ὅπου φαίνεται νὰ συμβιβάζονται οἱ δυὸ πρῶτες ἐκδοχές: ἡ Χρυσηὶς κατέφυγε στὶς Θῆβες στὴν Ἰφινόη ποὺ θυσίαζε στὴν **Ἄρτεμιν** καὶ αἰχμαλωτίστηκε ἐκεῖ· πιθανῶς: ἐνῶ ἔπαιρνε μέρος στὶς θυσίες (πβ. τὸ *ἐπὶ θυσίαν* τοῦ Εὐσταθίου μὲ τὸ *θύουσαν* τοῦ Σχολιαστῆ). Περισσότερα στὴν *ΕλλΜ* Ε΄ 88 κέ. (κυρίως 90), καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 5 Y1.16 (μὲ περαιτέρω παραπομπές).



[Εικ. 108]
ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΠΑΡΑΛΙΑ
ΑΠΕΛΛΗΣ ΑΝΕΘΗΚΕ
(Ἐπιγραφὴ *Κιτίου*,
2/3 πιθανῶς αἰ. μ.Χ.
Cesnola *Salaminia* 96 Fig. 89
[β΄ ἔκδ.: Fig. 105] καὶ
PRM *TSal*^{2} σελ. 23 Fig 1)

F23

Κατὰ τὴν περίληψη τοῦ Πρόκλου (ἀνωτ. T7.70 κἑ. *ἔπειτά ἐστι Παλαμήδους θάνατος καὶ Διὸς βουλὴ ὅπως ἐπικουφίσηι τοὺς Τρῶας*), καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀποσπάσματος εἶναι προφανὴς ἡ θέση.

1. Παλαμήδην: Ὁ Παλαμήδης δὲν ἐμφανίζεται στὴν *Ἰλιάδα* καὶ στὴν *Ὀδύσσεια*, προφανῶς γιατὶ ἀποθνήσκει πρὸ τῆς *μήνιδος* τοῦ Ἀχιλλέα (χωρὶς αὐτό, βέβαια, νὰ σημαίνει ὅτι ὁ Ὅμηρος ἀγνοοῦσε τοὺς σχετικοὺς μύθους). Δυστυχῶς δὲν σώζεται οὔτε τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τῶν *Κυπρίων*. Βλ. *ΕλλΜ* Ε′ 91 κἑ. (μὲ «τεκμηρίωση») κ.ἀ. Πβ. Engel *Kypros* 623 (γιὰ τὴ σχέση μὲ τὸν Κινύρα).

1-3. Ὁ Ἀπολλόδωρος (*Ἐπιτ.* 6.8) δίνει μιὰ διαφορετικὴ εἰκόνα γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Παλαμήδη: *ἐπιβολαῖς Ὀδυσσέως λιθοβοληθεὶς ἀναιρεῖται* (μὲ ραδιουργίες τοῦ Ὀδυσσέα, σκοτώνεται μὲ λιθοβολισμό). Πβ. ὅ.π. 3.8 *Ὀδυσσεὺς λαβὼν αἰχμάλωτον Φρύγα ἠνάγκασε γράψαι περὶ προδοσίας ὡς παρὰ Πριάμου πρὸς Παλαμήδην· καὶ χώσας ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτοῦ χρυσὸν τὴν δέλτον ἔρριψεν ἐν τῶι στρατοπέδωι. Ἀγαμέμνων δὲ ἀναγνοὺς καὶ εὑρὼν τὸν χρυσόν, τοῖς συμμάχοις αὐτὸν ὡς προδότην παρέδωκε καταλεῦσαι* (: γιὰ νὰ λιθοβοληθεῖ ὡς προδότης).

Ἡ αἰτία τῆς ἐχθρότητας τοῦ Ὀδυσσέα πρὸς τὸν Παλαμήδη ἀνάγεται, προφανῶς, στὴν ἀποκάλυψη τοῦ Ὀδυσσέα, ποὺ προσποιοῦνταν τὸν τρελλὸ γιὰ νὰ μὴ συμμετάσχει στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας, ἀποκάλυψη ἡ ὁποία ἔγινε μὲ σχέδιο τοῦ Παλαμήδη. Τὸ ἐπεισόδιο περιλαμβανόταν στὰ *Κύπρια*, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πρόκλος (ἀνωτ. T7.34 κἑ.): *καὶ μαίνεσθαι προσποιησάμενον τὸν Ὀδυσσέα ἐπὶ τῶι μὴ θέλειν συστρατεύεσθαι ἐφώρασαν, Παλαμήδους ὑποθεμένου τὸν υἱὸν Τηλέμαχον ἐπὶ κόλασιν ἐξαρπάσαντες*. Ἡ αἰτία ὅμως τῆς ἐχθρότητας τοῦ Διομήδη πρὸς τὸν Παλαμήδη εἶναι ἄγνωστη. Οὔτε καὶ μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Διομήδης ἁπλῶς ἦταν μαζὶ μὲ τὸν Ὀδυσσέα ὅταν ἔγινε ὁ φόνος (ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Förster, *Hermes* 18 [1883], 475 κἑ., ἐπικαλούμενος τὸ *ἐπέφνομεν* στὸ Κ 478, ἐνῶ μόνον ἕνας σκοτώνει τὸν ἀντίπαλο), καθὼς ἀναφέρεται πρῶτο τὸ ὄνομα τοῦ Διομήδη. Ἴσως ἡ λύση νὰ βρίσκεται στὶς σχέσεις τοῦ Ὀδυσσέα καὶ τοῦ Διομήδη, ποὺ στὰ *Κύπρια* ἐπίσης (βλ. ἑπόμενο ἀπόσπ.) τραυματίζουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν Πολυξένη θανάσιμα, μολονότι φαίνεται πιθανότερο ὅτι ἡ σύμπραξή τους αὐτὴ μᾶλλον πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ παρὸν ἐπεισόδιο (καὶ τὴν ἄγνωστη, τότε, αἰτία τῆς σύμπραξης αὐτῆς), παρὰ τὸ ἀντίθετο. Περισσότερα στὴν *ΕλλΜ* Ε′ 91 κἑ. (κυρίως 93 κἑ.).

F24

Ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος στὸ τέλος τῶν *Κυπρίων* εἶναι εὔλογη· ξεπερνᾶ ὅμως τὰ ὅρια τῆς περίληψης τοῦ Πρόκλου καὶ τῶν *πρὸ τῆς Ἰλιάδος* γεγονότων, καὶ φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ σὲ παραλλαγὴ διάφορη τῆς ἐνσωματωμένης στὸν κύκλο: πιθανὸν μιᾶς Κυπριακῆς τοπικῆς παραλλαγῆς (βλ. Ἀ. Β., «Τὰ Κύπρια καὶ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη», *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 485 κἑ., καὶ ἀνωτ. 91 κἑ).

2-5. (…) ταφῆναι δὲ ὑπὸ Νεοπτολέμου: Ἡ ἐξευγενισμένη ἐκδοχὴ τῶν *Κυπρίων* φαίνεται νὰ ὀφείλεται σὲ ἐπίδραση τῆς Ω ραψωδίας τῆς *Ἰλιάδος*, σ' ἕνα σημεῖο ποὺ ξεπερνᾶ τὰ ὅρια τῆς περιλήψεως τοῦ Πρόκλου καὶ τῶν *πρὸ τῆς Ἰλιάδος* γεγονότων. Τὸ σημαντικὸ αὐτὸ γεγονὸς ὁδηγεῖ στὴν ὑπόθεση μιᾶς μεταγενέστερης ἀπὸ τὴν *Ἰλιάδα* τοπικῆς παραλλαγῆς τῶν *Κυπρίων* ποὺ ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια τῶν *πρὸ τῆς Ἰλιάδος* καὶ –ἑπομένως– τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Κύκλου. Ἡ παραλλαγὴ αὐτή, τὴν ὕπαρξη τῆς ὁποίας ἐνισχύει καὶ τὸ ἑπόμενο ἀπόσπασμα (βλ. παρακάτω), πρέπει νὰ ἦταν εὐρύτατα διαδεδομένη στὴν Κύπρο κατὰ τὸν 7ον αἰώνα π.Χ., ὁπότε παρατηρεῖται ἄνθηση τοῦ ἔπους στὸ νησί, ὅπως ἀποκαλύφθηκε καὶ ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς στὴ Νεκρόπολη τῆς Σαλαμίνας (βλ. ἀνωτ. 122 μὲ σημ. 65, ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπές). Γιὰ τὴ σχέση τῆς –ὑποτιθέμενης– Κυπριακῆς παραλλαγῆς πρὸς τὴν Ἰωνικὴ καὶ τῶν δυό τους πρὸς τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Πρωτοϊλιάδα, τὰ *Προκύπρια καὶ τὰ *Πρωτοκύπρια, βλ. ἀνωτ. σσ. 92-3.

5. Ὁ **Γλαῦκος** (*Γλαῦκος ἐν τῇι † προηγήσει*) μνημονεύεται καὶ σὲ ἕνα ἄλλο σχόλιο στὸν ἴδιο στίχο (βλ. ἀνωτ., κριτ. ὑπόμν.). Μέσω αὐτοῦ φαίνεται νὰ γνωρίζει τὰ *Κύπρια* ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς ἢ ἀπ' αὐτόν, τουλάχιστο, φαίνεται νὰ ἀντλεῖ τὴν πληροφορία γιὰ τὴν Πολυξένη. Ἂν πρόκειται γιὰ τὸν Γλαῦκο τὸν Ρηγίνο (*FHG* II 23, *FGrH* 806: F6a τὸ ἐδῶ ἀπόσπασμα) εἶναι δύσκολο νὰ ἀποφανθεῖ κανείς (βλ. σημ. Allen στὸ ἀπόσπ. XXVI καὶ E. Hiller, *RhM* 41 [1886] 429 κἑ.). Γιὰ τὸν Γλαῦκο ἀπὸ τὸ Ρήγιο βλ. συνοπτικὰ Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 336, 468-9 καὶ 504 (μὲ ἀναφορὰ στὸ ἔργο του *Περὶ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ μουσικῶν*, στὸ ὁποῖο θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ ἀναφέρονται τὰ ἐδῶ μνημονευόμενα)· βλ. ἐπίσης –σὺν τοῖς ἄλλοις– Ἁρποκρ. σ.λ. *Μουσαῖος* (*εἰρήκασι δὲ περὶ αὐτοῦ ἄλλοι τε καὶ Γλαῦκος*) καὶ Πλουτ. *Βί. ῥητ.* 833d (*εἰσὶ δ' οἳ καὶ τὸ τοῦ Γλαύκου τοῦ Ῥηγίνου περὶ ποιητῶν βιβλίον εἰς Ἀντιφῶντα ἀναφέρουσιν*).

Ἂν δὲν πρόκειται γιὰ κάποιον –μυθογράφο ἴσως– Γλαῦκο ποὺ ἀναφέρει τὴν ἴδια παραλλαγὴ μὲ τὰ *Κύπρια* γιὰ τὴν τύχη τῆς Πολυξένης, ὁπότε πρέπει νὰ γράψουμε *ὡς ⟨καὶ⟩ Γλαῦκος γράφει* καὶ νὰ

δεχθοῦμε ὅτι ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς μνημονεύει κ α ὶ τὰ *Κύπρια* (τὰ ὁποῖα γνωρίζει) κ α ὶ τὸν Γλαῦκο, τότε εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ὑποθέσουμε ἢ ὅτι ὁ ἀρχαῖος αὐτὸς σχολιαστὴς ἔχει περιορισμένη γνώση τοῦ ὅλου ἐπικοῦ κύκλου (πράγμα δύσκολο) ἢ ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰν ἄγνωστη στὸ εὐρὺ κοινὸ τοπικὴ παραλλαγή· τὸ τελευταῖο ἐνισχύει προφανῶς τὴν ὑπόθεση γιὰ μιὰ Κυπριακὴ τοπικὴ παραλλαγὴ τῶν *Κυπρίων*, ἡ ὁποία ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια τοῦ Κύκλου καὶ ἐξυπηρετοῦσε τοπικὲς ἀνάγκες.

F25

Δύσκολη φαίνεται ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος. Πιθανῶς ἀναφέρεται σὲ ἅφιξη τῆς Ἑλένης στὴν Κύπρο μετὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο, ὁπότε ἡ παρουσία τοῦ παιδιοῦ της ἀπὸ τὸν Πάρη ἐξηγεῖται εὔλογα· δὲν εἶναι ὅμως ἐξίσου εὔλογη ἡ παρουσία τοῦ Νικόστρατου. Δυνατὴ φαίνεται νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀναφορὰ σὲ προηγούμενη ἄφιξη –μὲ τὸν Πάρη– στὴν Κύπρο. Σὲ κάθε περίπτωση ἐνισχύονται τὰ περὶ τοπικῆς παραλλαγῆς (βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ F24).

2. καὶ Νικόστρατον: δηλαδὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἑρμιόνη. Στὸν Ὅμηρο δὲν μνημονεύεται ἄλλο παιδὶ τῆς Ἑλένης· ἀναφέρεται ὅμως ἕνας γιὸς τοῦ Μενέλαου ἀπὸ δούλη (δ 11 κἑ.): *κρατερὸς Μεγαπένθης | ἐκ δούλης· Ἑλένηι δὲ θεοὶ γόνον οὐκέτ' ἔφαινον, | ἐπεὶ δὴ τὸ πρῶτον ἐγείνατο παῖδ' ἐρατεινήν, | Ἑρμιόνην, ἣ εἶδος ἔχε χρυσέης Ἀφροδίτης*. Βλ. ὅμως Σχόλ. Ὁμ. Γ 175 (Ludwich *TextU* IV 13 = *Κιναίθ.* ἀπόσπ. 3 Be.[2]: *PEG*[1] σελ. 116) *Ἑλένης δὲ* καὶ *Μενελάου ἱστορεῖ Ἀρίαιθος* (*FGrH* 316 F 16) *παῖδα Μαράφιον* (…)*, ὡς δὲ Κιναίθων, Νικόστρατος*, καὶ Ἀπολλόδ. 3.133 *Μενέλαος μὲν οὖν ἐξ Ἑλένης Ἑρμιόνην ἐγέννησε καὶ κατά τινας Νικόστρατον* (…), μὲ σημ. Frazer (*Apollodorus* II 28 κἑ.) στὸ χωρίο (βλ. καὶ *ΕλλΜ* Ε΄ 17, 32, 137, 174, 191 κἑ., 202 κἑ., 310 κἑ.). Ἡ σχέση τοῦ Νεοπτόλεμου μὲ τὴν Ἑρμιόνη ἐνισχύει τὴν ἐδῶ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος (μετὰ τὸ F24).

3. Πλεισθένην: εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιοπρόσεχτο τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ τοῦ Μενέλαου καὶ τῆς Ἑλένης κατὰ τὰ *Κύπρια*. Ὁ Πλεισθένης (βλ. ἀνωτ. σσ. 95-6, μὲ σημ. 37) ἦταν πατέρας τοῦ Ἀγαμέμνονα καὶ τοῦ Μενέλαου κατὰ τὸν Ἡσίοδο (ἀπόσπ. 194 M. – W.) καὶ ἄλλες ἀρχαῖες πηγές, μιὰ σημαντικὴ μορφὴ τῆς παλιᾶς παράδοσης, πού, κατὰ τὸν Ἰω. Κακριδῆ, ἀνήκει στὸ γνήσιο γενεαλογικὸ δέντρο τῶν Πελοπιδῶν, ὅπως τὸ γνώριζε ἡ προφορικὴ παράδοση στὴ νοτιοανατολικὴ Πελοπόννησο (Πέλοπας – Ἀτρέας – Πλεισθένης – Ἀγαμέμνονας

καὶ Μενέλαος), καὶ ἀγνοήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰωνικὸ ἔπος λόγω τοῦ ὀνόματός του, ποὺ στὴν ὀνομαστικὴ καὶ γενικὴ εἶναι δυσπροσάρμοστο στὸ δακτυλικὸ ἑξάμετρο. Δυστυχῶς δὲν σώζονται οἱ σχετικοὶ στίχοι τῶν *Κυπρίων*, γιὰ νὰ δοῦμε πῶς ἀντιμετώπισε ὁ ποιητὴς τὸ ὅποιο μετρικὸ πρόβλημα. Μὰ μποροῦμε εὔλογα, νομίζω, νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἐκδοχὴ τῶν *Κυπρίων* γιὰ τὸν γιὸ τοῦ Μενέλαου καὶ τῆς Ἑλένης, τὸν Πλεισθένη, ἢ ἀποτελεῖ ἐπίσης παλαιὰ –Πελοποννησιακὴ πιθανῶς– παράδοση, ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν *Κυπρίων*, ἢ σχηματίστηκε βάσει ἐκείνης, ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ πάλι τῶν *Κυπρίων*, κατὰ τὴν περιγραφὴ τῆς ἀφίξεως καὶ τῆς παραμονῆς τῆς Ἑλένης στὴν Κύπρο. Τὸ *Νικόστρατος* ἴσως ἀποτελεῖ μεταγενέστερη παράδοση. (Μιὰν ἄλλη ἑρμηνεία τοῦ παραμερισμοῦ τοῦ Πλεισθένη δίνει ὁ Μ. Παπαθωμόπουλος, *RÉG* 105 [1992] 46: ὁ Ὅμηρος ἀποσιώπησε ὅσα στοιχεῖα τοῦ μύθου δὲν ἀνταποκρίνονταν στὸ πρότυπο τῆς ἡρωικῆς ἠθικῆς, καὶ στοὺς μύθους γιὰ τὸν Πλεισθένη δέσποζαν τέτοια στοιχεῖα.) Βλ. καὶ ἀνωτ. F24. Πβ. *ΕλλΜ* Ε′ 32.

3-4. μεθ’ οὗ εἰς Κύπρον ἀφῖχθαι: θὰ φαινόταν λογικὸ νὰ τοποθετηθεῖ ἡ ἄφιξη αὐτὴ στὴν Κύπρο μετὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο (βλ. J. S. Burgess, *Phoenix* 56 [2002] 238 σημ. 17)· καθὼς ὅμως τὰ *Κύπρια* ἀναφέρονταν στὰ *πρὸ τῆς Ἰλιάδος* γεγονότα, πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι καὶ ἐδῶ ἔχουμε μιὰν ἀκόμα πιθανὴ μαρτυρία γιὰ τοπικὴ Κυπριακὴ παραλλαγὴ τῶν *Κυπρίων* ποὺ ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια αὐτά (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. F24.2-5).

5. Ἄγανον: ἢ *Ἀγανόν* (codd.). Ὁ Cobet διόρθωσε σὲ *Ἀγαυόν*, ὁ Χατζηιωάννου σὲ *Ἄγανιν*, ὁ Schwartz σὲ *Ἀγλαόν* (βλ. σημ. του σ.λ. *Ἄγανον*, μὲ παραπομπὴ καὶ στὸν Τζέτζη). Ἡ παράδοση δὲν παρέχει ἄλλη μαρτυρία γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου. Δὲν ἀποκλείεται πάντως νὰ πρόκειται γιὰ παραφθορὰ τοῦ κειμένου, μὲ ἀρχικὴ γραφὴ *Ἀλέξανδρον ἀγανόν* (ἢ *ἀγαυόν*), ὁπότε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα θὰ ἦταν εὐνόητο (τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ), ἢ *Ἀλεξάνδρωι ἀγανῶι* (ἢ *ἀγαυῶι*), ὁπότε θὰ ἀπουσίαζε τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ (πράγμα ὄχι ἀδύνατο).

F26

Εἶναι πολὺ δύσκολη ἡ κατάταξη τοῦ ἀποσπάσματος, γιατὶ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἔνδειξη στὴν περίληψη τοῦ Πρόκλου καὶ καμιὰ ἀναφορὰ σὲ κάποιο κύριο (καὶ σταθερό) γεγονός. Μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται: (α) Στὸν πλοῦ πρὸς Τροία (*ἐν χειμῶνι*), (β) στὴ διήγηση τοῦ

Νέστορα (βλ. Ξυδᾶ, ἢ ἄλλη διήγηση), (γ) στὴν περιπλάνηση Μενελάου – Ἑλένης. Τὸ ἀφήσαμε στὸ τέλος (πρὸς τὸ τέλος οἱ Allen, Davies, Bernabé καὶ West).

2. Πιθανὸ νὰ ἐξέπεσε ἡ λέξη *ποιήσας* (ἢ *γράψας*, ἢ ἔστω *συγγράψας* ἢ *συντάξας*)· βλ. ἀνωτ. T4.3 *Στασῖνος ὁ τὰ Κύπρια συγγράμματα ποιήσας*, F1.15 κἑ. *τῶι τὰ Κύπρια πεποιηκότι*, F2.1 *ὁ δὲ τὰ Κύπρια ποιήσας*, F4.5 *ὅστις ἐστὶν ὁ ποιήσας*, F7.3 *ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας*, F10.1 κἑ. (VIII Allen) *ὁ δὲ ποιήσας τὰ ἔπη τὰ Κύπρια*, F13.1 (XXIII Allen) *ὁ ποιητὴς ἐποίησεν ὁ ποιήσας*, F15.13 (XX Allen) *παρὰ τῶι τὰ Κύπρια πεποιηκότι*, F19.2 κἑ. (XVII Allen) *ὁ δὲ τὰ ἔπη ποιήσας τὰ Κύπρια*, F24.2 κἑ. (XXVI Allen) *ὁ δὲ τὰ Κυπριακὰ ποιήσας*· πβ. F21.2 (XVIII Allen) *οἱ τῶν Κυπρίων ποιηταί*· βλ. ἐπίσης F6.1 *ὁ τὰ Κυπριακὰ ποιήματα γράψας*, F11.2 κἑ. *ὁ γὰρ τὰ Κύπρια συγγράψας* καὶ 13 *τὸν τὰ Κύπρια γράψαντα*, F22.3 (XIX Allen) *ὁ τὰ Κύπρια γράψας*, F25.2 κἑ. (IX Allen) *ὁ δὲ τὰς Κυπριακὰς ἱστορίας συγγράψας*. Πβ. F17.3 (XV Allen) *ὡς ⟨ὁ⟩ τὰ Κύπρια δ' φησίν* (ὅπου ὅμως ὁ Brunck προτείνει συμπλήρωση μὲ τὸ *ποιήσας*).



[Εικ. 109.1] Τοκετος
(Πήλινο εἰδώλιο 6ου αἰ. π.Χ., ἀπὸ ἱερὸ τῆς *Λαπήθου*, ἀφιερωμένο μαζὶ μὲ ἄλλα σὲ Θεα-Μητερα προστάτιδα τῶν ἐγκύων γυναικῶν. *KM*)

3 (στ. 1). ὑποκυσαμένη τέκε: Πβ. λ. 254, Ὅμηρ. ὕμν. XXXII.15 κ.ἄ. (*ὑποκυσαμένη* Z 26, λ 254 κ.ἀ.). Ἡ συλλαβὴ *-κυ-* εἶναι φύσει μακρὰ καὶ δὲν ἀπαιτεῖται διπλὸ σίγμα (*ὑποκυσσαμένη* στοὺς κώδικες)· ὀρθὴ λοιπὸν ἡ διόρθωση ἀπὸ τὸν Dindorf.

Γοργόνας: Στὸν Ὅμηρο ἀπαντᾶ μόνο ὁ τύπος *Γοργώ*· ὁ πληθυντικὸς γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ. Οἱ γονεῖς τῶν Γοργόνων δὲν ἀναφέρονται στὸ ἀπόσπασμα (ἀλλὰ σὲ προηγούμενους στίχους). Ὁ Ἀπολλόδωρος (2.37) τὶς θέλει θυγατέρες τοῦ *Φόρκου* καὶ τῆς *Κητοῦς*. Περισσότερα στὴν *ΕλλΜ* Β΄ 323 κἑ. (μὲ παραπομπὴ στὶς ἀρχαῖες πηγές) κ.ἀ., καὶ West *Theog.* σημ. σ.στ. 270-336 (βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 6 F5.6 [στ. 2] σ.λ. *Γοργοφόνου*).

αἰνὰ: διόρθωση τοῦ Dindorf (οἱ κώδικες ἔχουν τὴ γραφὴ *δεινὰ*, ποὺ εἶναι ὅμως προφανῶς ἐσφαλμένη γιὰ λόγους μετρικούς, ἀφοῦ καθιστᾶ τὴν προηγούμενη συλλαβὴ θέσει μακρά)· ἡ φράση *αἰνὰ πέλωρα* ἁπαντᾶ στὸν Ὅμηρο (κ 219). Γιὰ τὴ λέξη *πέλωρον* βλ. καὶ *COd* II 242 / Β΄ 462 (σημ. Hoekstra σ.στ. ο 161).

4 (στ. 2). Σαρπηδόνα: ὁ γνωστὸς ἥρωας στὸν Ὅμηρο (γιὸς τοῦ Δία καὶ τῆς Λαοδάμειας Ζ 197 κἑ. – πβ. Π 431 κἑ., τοῦ Δία καὶ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρο 3.3), ἡ νῆσος ἐδῶ· στὸν Σοφοκλῆ *Σαρπηδόνα ἀκτὴν* καὶ *Σαρπηδόνα πέτραν*. Βλ. καὶ *ΕλλΜ* Β΄ 73, 83, 269 κ.ἀ., καὶ σημ. Janko σ.στ. Π 419-683 (*CIl* IV 370 κἑ. / Δ΄ 675 κἑ.).

ἐπ' ὠκεανῶι βαθυδίνηι: κ 511 *ἐπ' Ὠκεανῶι βαθυδίνηι* (πβ. Υ 73 *ποταμὸς βαθυδίνης*), Ἡσ. *Ἔργ.* 171 *παρ' Ὠκεανὸν βαθυδίνην* καὶ *Θεογ.* 133 *τεκ' Ὠκεανὸν βαθυδίνην* (βλ. West *WD* καὶ *Theog.* σημ. στοὺς στ. μὲ περαιτέρω παραπομπές)· πβ. τὸ ἀνωτ. F7.16 (στ. 10) *ἀν' Ὠκεανὸν ποταμὸν καὶ πείρατα γαίης*. Ὁ Ὠκεανὸς χαρακτηρίζεται στὸν Ὅμηρο καὶ *βαθύρροος*, *ἀψόρροος βαθύρρειτος* κ.λπ.

5 (στ. 3). νῆσον πετρήεσσαν: Ὁμηρικὴ ἔκφραση (πβ. Β 496, 519 καὶ 640, Ι 405, δ 844, κ.ἀ.)· ὁ τύπος *πετρήεσσα* εἶναι Αἰολικὸς καὶ ἀπαντᾶ καὶ στὸν Πίνδαρο, *Ὀλ.* 6.48 (*πετραέσσας ἐλαύνων ἵκετ' ἐκ Πυθῶνος*).



[Εικ. 109.2] Σκηνη Τοκετου
(ἀπὸ τοὺς *Γόλγους*, τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου
[σχετικὴ ἴσως μὲ τὸν μύθο Θησεως – Αριαδνης:
βλ. *ΑΚυΓ*^{4} *33 F1 μὲ σχόλια, κυρίως σελ. 588]. *AnAC* 424)

4. ΗΓΗΣΙΑΣ / ΗΓΗΣΙΝΟ(Υ)Σ

F1

4. Ἠγησίνους: ἀπὸ τὸ *ἡγέομαι* καὶ τὸ *νόος / νοῦς*, πβ. *Ἀλκίνοος, -ους* κ.λπ. Ὁ τύπος *Ἠγησίνους* πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀρχικός· ἀπὸ τὴ γενικὴ *Ἠγησίνου* πρέπει νὰ πλάστηκε ἡ (μεταγενέστερη) ὀνομαστικὴ *Ἠγησῖνος*, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ὀνομαστικὴ *Ἠγησίας* (*Ἠγησίνου* ⟩ *Ἠγησίου* ⟩ *Ἠγησίας*). Βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 93-4.

4-5. ἐν τῇι Ἀτθίδι: συνήθης τίτλος. Ἡ περὶ τὰ Ἀττικὰ ἐνασχόληση Κυπρίου –πιθανῶς– ποιητῆ (βλ. ἀνωτ. σσ. 93-5) σὲ χρόνους τόσο παλαιοὺς δείχνει τὴν εὐρύτητα τῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας τῆς Κύπρου μὲ τὸν λοιπὸ Ἑλλαδικὸ χῶρο. Γενικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν καταγωγή του παραθέτει ὁ Jacoby, *Atthis* 227 σημ. 1. Γιὰ τὶς σχέσεις Σαλαμινίων Ἀττικῆς καὶ Κύπρου, θυμίζουμε –ἀνάμεσα στὰ πάμπολλα ἄλλα– τὴν ἵδρυση τῆς Σαλαμίνας στὴν Κύπρο ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Αἴαντα τοῦ Τελαμώνιου Τεῦκρο μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Τροίας (βλ. ἀνωτ. 65 κἑ.), τὸ σχόλιο τοῦ Ἡροδότου γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν Κυπρίων (7.90), καὶ τὴν πληροφορία ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸν Πειραιά, μεταγενέστερης βεβαίως, γιὰ παροικία Κυπρίων Σαλαμινίων ἐκεῖ, μὲ δικό τους ἱερὸ καὶ λατρεία, τὰ *Ἀδώνια* (βλ. ἀνωτ. σελ. 95 μὲ σημ. 43).

6 (στ. 1). παρέλεκτο: *παρκατέλεκτο* εἶναι ὁ συνήθης ἐπικὸς τύπος.

Ποσειδάων ἐνοσίχθων: συνήθης ἐπικὴ φράση. *Ἐνοσίχθων* (καὶ *ἐννοσίγαιος*, βλ. Ι 183) εἶναι ὁ σείων τὴν γῆν, ὁ κοσμοσείστης (ρῆμα **ἐνόθω*)· στὸν Ἡσίοδο (*Θεογ.* 441, 456, 930) ὁ θεὸς ἀποκαλεῖται *ἐρίκτυπος Ἐννοσίγαιος*. Γιὰ τὸν *Ποσειδῶνα* στὴν Κυπριακὴ λατρεία καὶ τέχνη βλ. *ΕΘΗΡΑΚ* σελ. 237 κ.ἀ., μὲ ἀπεικονίσεις (βλ. Εὑρετήρια), καὶ ἐδῶ Εἰκ. 28 καὶ 61 (βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 5 Υ1.24 σ.λ. *Ποσειδάων καὶ Ἀπόλλων*).

7 (στ. 2). περιπλομένων ἐνιαυτῶν: συνήθης, ἐπίσης, ἐπικὴ φράση ὄχι σωστὰ χρησιμοποιημένη ἐδῶ (ἐκτὸς ἂν σκόπιμα ὁ ποιητὴς θέλει νὰ τονίσει τὴ θεία προέλευση τοῦ Οἰόκλου μὲ παράταση τῆς κυοφο-

ρίας). Βλ. Ἡσ. *Θεογ.* 184 (βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ.) καὶ *Ἀσπ.* 87 *τάχα δ' ἄμμες ἐπιπλομένων ἐνιαυτῶν | γεινόμεθ'*, πβ. ὅμως λ 248 *περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ τέξεις ἀγλαὰ τέκνα*. Ἐνιαυτός (βλ. West *WD* σημ. σ.στ. 561) εἶναι ἕνας πλήρης ἐτήσιος κύκλος, ποὺ ξεκινᾶ συνήθως μὲ τὸ μάζεμα τῶν καρπῶν στὶς ἀποθῆκες (ὄχι ἕνα δημόσιο ἡμερολογιακὸ ἔτος).

8 (στ. 3). μετ' Ἀλωέος: Τὰ παιδιά του Ὦτος καὶ Ἐφιάλτης ἤδη στὴν *Ἰλιάδα* (Ε 385-91: βλ. σημ. Kirk σ.στ., στὸ *CIl* II 100-1 / Β′ 204-5) παρουσιάζονται ἀπὸ τὴ Διώνη ὡς παράδειγμα τοῦ τί μποροῦν νὰ ὑποφέρουν καὶ οἱ θεοὶ κάποτε ἀπὸ τὴ σύγκρουσή τους μὲ τοὺς θνητούς. Ἄλλες πηγὲς γιὰ τὸν *Ἀλωέα*: λ 305-20 (βλ. σημ. Heubeck σ.στ.: *COd* II 96 / Β′ 259), Ἡσ. *Ἠοῖαι* ἀποσπ. 19-20 M. – W., Πίνδ. *Πυθ.* 4.88-89, Ἀπολλόδ. 1.7.4, Ἀπολλών. Ρόδ. *Ἀργον.* 1.481 κἑ. (βλ. καὶ *ΕλλΜ* Β′ 42 κἑ).

9 (στ. 4). Ἄσκρην: ἡ πολίχνη, στοὺς πρόποδες τοῦ Ἑλικώνα, ἔγινε πασίγνωστη ἀπὸ τὸν ποιητὴ Ἡσίοδο, ποὺ γεννήθηκε κι ἔζησε ἐκεῖ. Τὸ ὄνομά της, κατὰ τὸν Ἡσύχιο (σ.λ. *ἄσκρα*), σημαίνει *δρῦς ἄκαρπος*. Ὁ Ἡσίοδος (*Ἔργα καὶ Ἡμέραι* 639-40) ἀποκαλεῖ τὴν Ἄσκρη *κώμην ὀιζυρήν, χεῖμα κακήν, θέρει ἀργαλέην, οὐδέ ποτ' ἐσθλήν*, ἀναφερόμενος προφανῶς στὸ μὴ εὔφορο ἔδαφός της καὶ στὸ ὄχι ἰδιαίτερα ἑλκυστικὸ κλίμα της. Ὁ Ἡγησίνους δὲν φαίνεται νὰ συμφωνεῖ μὲ τὴν περιγραφὴ αὐτή (ὅπως καὶ οἱ νεώτεροι περιηγητές, ποὺ δὲν θαύμαζαν μόνο τὶς φυσικὲς ὁμορφιές της, ἀλλὰ καὶ τὶς εὔφορες πεδιάδες καὶ τὸ καλὸ κλίμα της· βλ. West *WD* σημ. σ.στ. 640, καὶ ἐπίσης τὸ διαφωτιστικὸ –καὶ περιεκτικὸ ὅλων τῶν σημαντικῶν ἀπόψεων συγγραφέων καὶ νεώτερων περιηγητῶν γιὰ τὴν τοπογραφία τῆς περιοχῆς– ἄρθρο τοῦ Wallace «Hesiod and the Valley of Muses», *GRBS* 15 [1974] 5-24· οἱ σοβαρότερες προσπάθειες γιὰ τὴν ταύτιση τῆς περιοχῆς ἀναφέρονται στὰ χωριὰ Παλαιόπυργος καὶ Πυργάκι). Ἡ ἐγκατάσταση τοῦ πατέρα τοῦ Ἡσιόδου στὴν Ἄσκρη φαίνεται νὰ μὴ συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ τὴν περιγραφὴ τοῦ Ἡσιόδου. Δὲν ἀποκλείεται πάντως νὰ ἐξηγεῖται τοῦτο καὶ ἀπὸ τὴν πιθανὴ ἀνεύρεση ἀκαλλιέργητου κλήρου στὴν περιοχή (νοουμένου μάλιστα ὅτι στοὺς προηγούμενους στίχους εἶχε μιλήσει γιὰ τὴν Αἰολικὴ Κύμη, ποὺ μπροστά της ὁπωσδήποτε ὠχριοῦσε ἡ μικρὴ Ἄσκρη). Ὁ Wilamowitz (*Hesiodos' Erga* [Berlin 1928 / 1962] 115) ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἡσίοδος ἐγκατέλειψε τὴν Ἄσκρα γιὰ νὰ βρεῖ καλύτερη τύχη. Ὁπότε, ἀπὸ πλεονεκτικότερη θέση τώρα, εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ δυσφημήσει τὸν τόπο τῆς συμφορᾶς του, ἀλλὰ καὶ νὰ θίξει μὲ τὸν τρόπο του τὸν τωρινὸ κάτοχο τῆς γῆς, τὸν ἀδελφό του Πέρση.

πιδακόεντα: πβ. 3 F5.8 (στ. 5) *κατ' ὄρος πολυπιδάκου Ἴδης* καὶ 5 Υ1.54 *ἐν ἀκροπόλοις ὄρεσιν πολυπιδάκου Ἴδης* καὶ 58 *Ἴδην … πολυπίδακα* (βλ. σημ. στὰ χωρία). Τὸ ἐπίθετο ἀνταποκρίνεται στὴν τοπογραφία τῆς περιοχῆς. Βλ. Wallace ὅ.π. 14 κἑ., ὁ ὁποῖος συγκεντρώνει τὰ ὀνόματα πέντε ποταμῶν ἢ πηγῶν τῆς μικρῆς αὐτῆς περιοχῆς: Ἀγανίππη, Ἱπποκρήνη, Λάμος, Περμησσός, Ὀλμειός.

Δὲν πρόκειται γιὰ συνήθη ἐπικὸ τύπο. Ἀπαντᾶ ἐπίσης στὴν *Ἀνδρομ.* τοῦ Εὐριπίδη (στ. 116 *πετρίνα πιδακόεσσα λιβάς*, κατὰ τὸν ἀρχ. Σχολιαστή: *ἀπὸ γῆς πιδύουσα, ὅ ἔστι πηδῶσα* κ.λπ.)· κατὰ τὸν Ἡσύχ. (*π* 2248) *πιδακοέσσης· καθύγρου* (πβ. [*π* 2251] *πιδηέσσης· καθύδρου, πιδακώδους. καὶ ἡμεῖς πιδᾶν λέγομεν τὸ ἀναβάλλειν ὑγρόν*, καὶ Εὐστ. στὸ Λ 183 *ὅτι ἀλλαχοῦ μὲν πολυπίδακα τὴν Ἴδην λέγει διὰ τὸ πολύυδρον τοῦ ὄρους, ὡς ἐκεῖ ἐρρέθη, ἐνταῦθα δὲ καθ' ὅμοιον τρόπον πιδήεσσαν, οἱονεῖ πιδακόεσσαν, κατὰ συγκοπὴν καὶ τροπὴν τοῦ ᾱ εἰς ῆ. φησὶ γὰρ «Ἴδης ἐν κορυφῆισι καθέζετο πιδηέσσης, οὐρανόθεν καταβάς», ὅ Ζεὺς δηλαδή).*



1



2

[Εικ. 110] Μνημοσυνη και Μελπομενη
(Ἀκέφαλα μαρμάρινα ἀγάλματα ἀπὸ τὸ Θέατρο τῆς *Σαλαμῖνος*.
[Ρωμαϊκὰ ἀντίγραφα]. Στὸ *Ἐπαρχιακὸ Μουσεῖο Ἀμμοχώστου* μέχρι τὸ 1974)

5. ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ

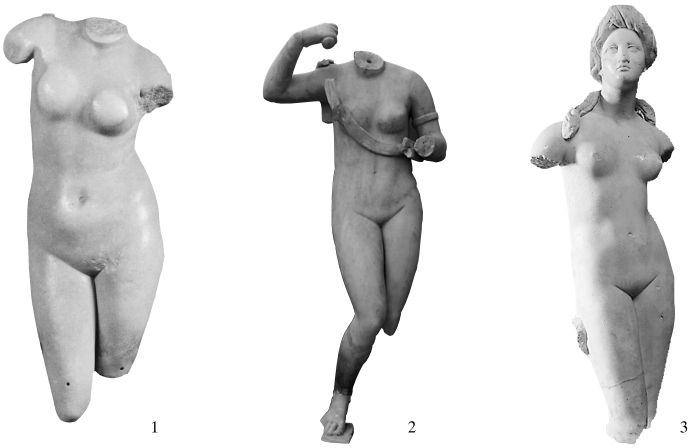
Υ1 (V). ***Εἰς Ἀφροδίτην***

1. Μοῦσά μοι ἔννεπε ἔργα: τραγούδα μου ἢ τραγούδα γιὰ μένα (…). Παρόμοια εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς *Ὀδυσσείας* (α 1 *Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα*). Πβ. Α 1 v.l. (διάφορος γραφή), Β 484, Λ 218, Ξ 508, Π 112 *Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματα ἔχουσαι* καὶ Β 761 *τίς τ' ἂρ τῶν ὄχ' ἄπιστος ἔην σύ μοι ἔννεπε, Μοῦσα*. Πβ. ἐπίσης Ἡσ. *Θεογ.* 114 *ταῦτά μοι ἔσπετε, Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι* καὶ *Ἔργα* 1 κἑ. *Μοῦσαι … | δεῦτε, Δί' ἐννέπετε*, κ.ἄ. Ἡ ἐπίκληση στὶς Μοῦσες εἶναι συνήθης στὴν ἀρχαϊκὴ ποίηση (μαζὶ μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ ἀοιδὸς εἶναι θεόπνευστος, καὶ πὼς ὅ,τι τραγουδᾶ ὁ ἀοιδὸς τοῦ τὸ ὑπαγορεύουν ἢ τὸ βάζουν στὸ στόμα του ἢ τὸ διδάσκουν οἱ Μοῦσες: βλ. π.χ. Ἡσ. *Θεογ.* 22 κἑ., μὲ τὰ σχόλια West στὸ χωρίο). Ὁ πρῶτος κατάλογος τῶν Μουσῶν ἀπαντᾶ στὸν Ἡσίοδο, *Θεογ.* 75 κἑ. (βλ. καὶ τὰ σχόλια West στὸ χωρίο). Ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος εἶναι ἀβέβαιη (βλ. Chantr. καὶ Μπαμπ. σ.λ.: ἴσως **μόνθ-ja* [μεταπτωτικὴ βαθμίδα τοῦ *μανθάνω*, πβ. *μενθήρη = φροντίς*] 〉 *μοῦσα* [μὲ ἁπλοποίηση τοῦ συμπλέγματος καὶ ἀντέκταση], ἴσως **μόντ-ja* [〈 **men*, πβ. *μένος* / λατ. *mons*, *-ntis = ὄρος*, μὲ ἀρχικὴ τότε σημασία «νύμφη τῶν ὀρέων»] 〉 *μοῦσα*). Μετὰ τὸν Ὅμηρο (βλ. σημ. Kirk στὸ Β 485-6: *CII* Ι 167 / Α΄ 297) πιθανῶς θεωροῦνταν θυγατέρες τῆς Μνημοσύνης (βλ. *Θεογ.* 52 κἑ., μὲ τὰ σχόλια West σ.στ. 54). Τὴ Μνημοσύνη (ἐδῶ Εἰκ. 110.1 [110.2 ἡ Μελπομένη], βλ. σχετικὰ Καραγιώργη *ΕΘΗΡΑΚ* σσ. 252-3 [μὲ πίν. *202-203*] γιὰ τὶς Μοῦσες, καὶ 196-7 [μὲ πίν. *145-147*] γιὰ τὶς Μοῦσες καὶ τὸν Μουσαγέτη Ἀπόλλωνα: ἀνωτ. Εἰκ. 80) εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ ἐπικαλεῖται ἐδῶ ὁ ποιητὴς τοῦ μεγάλου ὕμνου στὴν Ἀφροδίτη.

πολυχρύσου Ἀφροδίτης: καὶ στὸν στ. 9 (*ἔργα πολυχρύσου Ἀφροδίτης*, ὅπως ἐδῶ), καὶ στὸν Ἡσίοδο, *Θεογ.* 980 (*μιχθεῖσ' ἐν φιλότητι πολυχρύσου Ἀφροδίτης*), *Ἔργα* 521 (*οὔ πω ἔργ' ἰδυῖα πολυχρύσου Ἀφροδίτης*, μὲ σημαντικὴ ἴσως τὴν παρουσία τῆς λέξεως *ἔργα*, ὅπως καὶ στὸ ἐξεταζόμενο χωρίο τοῦ ὕμνου), *Μεγ. Ἠοῖαι* ἀπόσπ. 253.3, *Ἀσπ.* 8.47. Στὸν Ὅμηρο ἡ Ἀφροδίτη εἶναι μόνο *χρυσῆ* (βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 93).

Τὰ *ἔργα* τῆς Ἀφροδίτης μνημονεύονται καὶ στὸν Ὅμηρο, Ε 429 (βλ. τὸ ὅλο χωρίο [μὲ τὰ σχόλια Kirk: *CIl* II 76 κἑ. / Β΄ 170 κἑ.], ποὺ ἴσως εἶναι ἐπίσης σημαντικὸ γιὰ τὸν ἐξεταζόμενο ὕμνο, καθὼς ἐμφανίζονται σ᾽ αὐτὸ καὶ ἡ πολυσυζητημένη τυπικὴ φράση *χρυσῆν Ἀφροδίτην*: 427 καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Αἰνεία: 432, 435, 445, 450 κ.ἀ., ὅπως καὶ τὸ *Κύπρις*: 422, 458, καὶ γενικὰ τὸ ὅλο ἐπεισόδιο μὲ τὸν Διομήδη, τὸν Αἰνεία καὶ τὴν Ἀφροδίτη: 166 κἑ.).

2. Κύπριδος: ἐπίθ. τῆς Ἀφροδίτης στὴν *Ἰλιάδα* (Ε 330, 422, 458, 760, 883, στὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸν Αἰνεία: βλ. ἀνωτ.), ὄχι στὴν *Ὀδύσσεια* καὶ στὸν Ἡσίοδο. Ἀπὸ τὸν ὕμνο τοῦτο καὶ μετέπειτα ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὀνόματος εἶναι συχνή, κυρίως στὴν ἀρχαϊκὴ λυρικὴ ποίηση (χαρακτηριστικά, Σόλ. 19.4 W. *Κύπρις ἐϋστέφανος*), στὸ Ἀττικὸ δράμα καὶ στὴ μεταγενέστερη πεζογραφία καὶ ποίηση (βλ. *ΑΚΕΠ* Β΄ 80 κἑ.). Τὸ ὄνομα χρησιμοποιήθηκε ὄχι μόνον ὡς ἐπίθ. τῆς Ἀφροδίτης, μὰ καὶ μεταφ., γιὰ νὰ δηλώσει τὴν ὄμορφη κόρη (Ὀππ. *Ἁλιευτ.* 4.235), καὶ ὡς προσηγορικό, γιὰ νὰ ἐκφράσει τὸ πάθος, τὸν ἔρωτα (Εὐρ. *Βάκχ.* 773, κ.ἀ.), ἀλλὰ καὶ τὴν πόρνη (Σουίδ. σ.λ. *Κύπρις· πόρνη*). Ἡ ὀνομασία συνδεόταν προφανῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὴν ἀρχαιότητα μὲ τὴν Κύπρο (*Κύπρις* = ἡ Κυπρία θεά, ἡ θεὰ τῆς Κύπρου, πβ. καὶ *Κυπρία*: Πινδ. *Ὀλ.* 1.75 *φίλια δῶρα Κυπρίας* καὶ *Νεμ.* 8.7 *Κυπρίας δώρων*). Δὲν ἔλειψαν ὅμως στὴν ἀρχαιότητα οἱ προσπάθειες νὰ συνδέσουν τὸ *Κύπρις* μὲ τὸ *κύειν* ἢ τὸ *κυόπορις*: Σουίδ. σ.λ. *Κύπρις· ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης, κυόπορίς τις οὖσα. ἡ αὐτὴ λέγεται καὶ Κυ-*



[Εικ. 111] Αφροδιτη της Παφου και των Σολων
(τέλος Ἑλληνιστικῆς περιόδου [1.] καὶ Ρωμαϊκῆς περιόδου
[2, Εγχειος], *Μουσεῖο Πάφου* / [3., των *Σόλων*:] 1ος αἰ. π.Χ., *ΚΜ*)

θέρεια, παρὰ τὸ κεύθειν τοὺς ἔρωτας· Σχόλ. στὸ Ε 422 (…) *τὸ οὖν ἐπίθετον τὸ διὰ τοῦ Κύπρις σημαινόμενον ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὴν δυνάμεως Ὁμήρωι παρείληπται. ἔστι γοῦν κατὰ συγκοπὴν εἰρημένον κυόπορις, ἡ τὸ κύειν πορίζουσα· ἴδιον γὰρ Ἀφροδίτης τοῦτο· οὐ γὰρ γυναῖκες κυΐσκουσιν χωρὶς τῆς Ἀφροδισιακῆς συνουσίας·* Ἰωάνν. Λυδ. *Περὶ μην.* 4.64 (Wünsch) *ὁ δὲ Χρύσιππος οὐ Διώνην ἀλλὰ Διδόνην αὐτὴν* (sc. *τὴν Ἀφροδίτην*) *ὀνομάζεσθαι ἀξιοῖ παρὰ τὸ ἐπιδιδόναι τὰς τῆς γενέσεως ἡδονάς, Κύπριν δὲ ὀνομασθῆναι παρὰ τὸ κύειν παρέχειν, καὶ Κυθηρείην ὁμοίως, παρὰ τὸ μὴ μόνον ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ θηρίοις τὸ κύειν ἐπιδιδόναι.* Πρόκειται, προφανῶς, γιὰ παρετυμολογία τοῦ ὀνόματος, τὸ ὁποῖο οὕτως ἢ ἄλλως (ἄμεσα ἢ ἔμμεσα) ἔχει σχέση μὲ τὸ *Κύπρος*, ποὺ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προέρχεται ἀπὸ μιὰν Ἐτεοκυπριακὴ λέξη ἡ ὁποία σήμαινε τὸν χαλκό (ἴσως συγγενὴς μὲ τὸ Σουμερ. *kabar* / *gabar* [χαλκός, κασσίτερος]: βλ. Μπαμπ. σ.λ. *Κύπρος* / πβ. Chantr. [σ.λ. *Κύπρος* ἐπίσης]: ἀγνώστου ἐτυμολογίας): **Ἐτεοκ. λ. ⟩ Κύπρος* καὶ *Κύπρις* (βλ. *ΑΚΕΠ* Ε΄ 174 κἑ. καὶ 183 κἑ., μὲ βιβλιογραφία) ἢ **Ἐτεοκ. λ. ⟩ Κύπρος ⟩ Κύπρις*.

ἵμερον: ἀπὸ ρίζα *ΙΣ-* (κυρίως *ἴσμερος*, συγγ. *ἰότης* = θέληση, βούληση, πβ. Σανσκρ. *iṣ-* κ.λπ.), σημαίνει τὸν πόθο, τὴν ἐπιθυμία γιὰ κάτι (Λατ. *desiderium*) καὶ κυρίως τὸν πόθο τοῦ ἔρωτα, τὸν ἔρωτα (Λατ. *cupido*). Προσωποποιημένος ὁ *Ἵμερος* ἐμφανίζεται στὸν Ἡσίοδο, *Θεογ.* 64 (μὲ τὶς Χάριτες, νὰ κατοικοῦν κοντὰ στὶς Μοῦσες, πράγμα ποὺ δείχνει κοινὰ ἐνδιαφέροντα) καὶ 201 (μὲ τὸν *Ἔρωτα*, νὰ συνοδεύουν τὴν Ἀφροδίτη, σὲ χωρίο ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ στὴ συνέχεια). Κατὰ τὸν Παυσανία (1.43.6) στὸν ναὸ τῆς Ἀφροδίτης στὰ Μέγαρα ὑπῆρχε ἕνα ἄγαλμά του ἀπὸ τὸν Σκόπα.

Ἡ τυπικὴ φράση *γλυκὺν ἵμερον* ἀπαντᾶ καὶ στοὺς στ. 45, 53, 143 (*γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι*). Στὸν Ὅμηρο, Γ 139 (*γλ. ἵμ. ἔ. θ.*), Γ 446 καὶ Ξ 328 (*ὣς σέο νῦν ἔραμαι καί με γλυκὺς ἵμερος αἱρεῖ*)· πβ. Ψ 14, 108, κ.ἀ. *ἵμερον ὦρσεν*, καὶ κατωτ. στ. 57 *ἵμερος εἷλεν* καὶ 73 *καὶ τοῖς ἐν στήθεσσι βάλ' ἵμερον*. Βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. Υ3.2-3.

2-6. Πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 203-6 (σ' ἕνα εὐρύτερο χωρίο γιὰ τὴν Ἀφροδίτη ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον) *ταύτην δ' ἐξ ἀρχῆς τιμὴν ἔχει ἠδὲ λέλογχε | μοῖραν ἐν ἀνθρώποισι καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσι, | παρθενίους τ' ὀάρους μειδήματά τ' ἐξαπάτας τε | τέρψιν τε γλυκερὴν φιλότητά τε μειλιχίην τε.* Στὸν ὕμνο μας ἡ δύναμη τῆς Ἀφροδίτης ἐπεκτείνεται καὶ στὸ ζωικὸ βασίλειο (βλ. καὶ κατωτ. στὸ ἰδιαίτερα λυρικὸ χωρίο 69-74, καὶ κυρίως Λουκρήτ. *De rerum natura* 1-49, μὲ τὸ σχόλιο τοῦ Athanassakis [*HH*] σ.στ. 2-6). Πβ. ἐπίσης Θέογν. 1386-9, Σοφ. ἀπόσπ. 941 N.^{2}, Εὐρ. *Ἱππόλ.* 1274-81, κ.ἄ.

3. καταθνητῶν ἀνθρώπων: Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση (Ζ 123, γ 114, ι 502, ρ 587, τ 285). Πβ. στ. 122, 192, 200, 281 (μὲ τὴν ἴδια φράση στὸ τέλος τοῦ στίχου), στ. 108 *χαμαιγενέων ἀνθρώπων* καὶ στ. 52 *καταθνητοῖς ἀνθρώποις* (στ. 110 *καταθνητή*). Βλ. ἐπίσης Ὁμηρ. ὕμν. ΙΙΙ.541.

4. διπετέας: *διπετής* (ὀρθότερο ἴσως *διειπετής*, καὶ *διοπετής*), μὲ α΄ συνθ. *διϝί* (πβ. *Διός*, *δῖος* < *διϝ-ιος*, Λατ. *div-us*, Ἀγγλ. *divine*, κ.λπ.) καὶ β΄ συνθ. τὴ ρίζα *πετ-* (*πίπτω*), εἶναι «ὁ πεσὼν ἐκ τοῦ Διός, δηλ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ» (βλ. LSK), χρησιμοποιεῖται δὲ στὸν Ὅμηρο μόνον ὡς ἐπίθ. ποταμῶν ἢ ρυακιῶν (Π 174, κ.ἀ.). Στὸ προκείμενο χωρίο *οἰωνοὶ διπετέες* εἶναι πιθανῶς, κατὰ τοὺς LSJ[9], οἱ οἰωνοὶ ποὺ πετοῦν στὸν οὐρανό ("hovering in the sky")· πιὸ πιθανὸ ὅμως φαίνεται νὰ σημαίνει ἡ λέξη τὰ πουλιὰ ποὺ ἀντλοῦν τὴ δύναμή τους νὰ πετοῦν (ἢ τὴ ζωή τους) ἀπὸ τὸν Δία (κατ' ἐπίδραση ἴσως τοῦ *δι(ε)ιτρεφής – διοτρεφής*).

5. ἠμὲν ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει ἠδ' ὅσα πόντος: πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 582 *κνώδαλ' ὅσ' ἤπειρος δεινὰ τρέφει ἠδὲ θάλασσα* (στὸ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον χωρίο ποὺ σχολιάζουμε καὶ ἀνωτ. [3 F5.4] καὶ κατωτ.), καὶ ἀνωτ. 3 F7.12 (βλ. σημ. στὸ χωρίο).

6. ἐϋστεφάνου Κυθερείης: ἡ τυπικὴ φράση, ποὺ ἀπαντᾶ καὶ στὸν στ. 175 καὶ –σὲ δοτ.– στὸν στ. 287, εἶναι Ὁμηρική (θ 288, σ 193). Ἀπαντᾶ ἐπίσης στὸν Ἡσίοδο (*Θεογ.* 196 σὲ αἰτ., 1008 σὲ ὀνομ.), στὸν Θέογνη (1339 σὲ γεν.), κ.λπ. (βλ. καὶ κατωτ. σημ. στὸ Υ3.1). Τὸ ἐπίθετο *ἐϋστέφανος* χρησιμοποιεῖται ἐπίσης γιὰ τὴν Ἄρτεμη (Φ 511), τὴν ἡρωίδα Μυκήνη (Β 120), τὶς Θῆβες (Τ 99) στὸν Ὅμηρο, γιὰ τὴ Δήμητρα (*Ἔργα* 300 *ἐϋστέφανος Δημήτηρ*), τὴ Νηρηίδα Ἁλιμήδη (*Θεογ.* 255) καὶ τὶς Θῆβες (*Θεογ.* 978, *Ἀσπ.* 80) στὸν Ἡσίοδο, γιὰ τὴ Δήμητρα στὸν Ὅμηρ. ὕμν. ΙΙ (224, 307, 384, 470 *ἐϋστέφανος Δημήτηρ*, πβ. 250, 295 *καλλιστέφανος Δημήτηρ* καὶ 1 *Δήμητρ' ἠΰκομον*). Ἡ μὴ Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση *ἐϋστέφανος Δημήτηρ* προέρχεται, κατὰ τὸν West (*WD*, σημ. σ.στ. 300), ἀπὸ τὸ ε 125 *ἐϋπλόκαμος Δημήτηρ*, ὑπόθεση ποὺ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ *ἠΰκομος*. Κατὰ τὸν Richardson (*Dem.*, σημ. σ.στ. 224), ὅμως, τὸ ἐπίθ. εἶναι πιθανῶς γενικό ("Demeter has a crown of corn in later representations (cf. Bömer ad Ov. *F.* 4.616), but the epithet is probably general"), κι ἡ διατύπωση ὁποιασδήποτε σχετικῆς θεωρίας εἶναι ἔτσι παρακινδυνευμένη. Ἀλλ' εἶναι εὔλογο νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι τὸ ἐπίθετο χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴ Δήμητρα στὴ φράση *ἐϋστέφανος Δημήτηρ* κατ' ἀναλογία πρὸς τὸ *ἐϋστέφανος Κυθέρεια* καὶ κατ' ἐπίδραση ἴσως τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων στὴν Ἀφροδίτη καὶ τῶν *Κυπρίων*, ὅπου τὸ στόλισμα τῆς Ἀφροδίτης (βλ. ἀνωτ. 3 F4 καὶ 3 F5: κυρίως F5.2 κἑ. *πλεξάμεναι στεφάνους εὐώδεας … | ἂν*

κεφαλαῖσιν ἔθεντο …, καὶ κατωτ. Y2.7 κἔ. *κρατὶ δ' ἐπ' ἀθανάτωι στεφάνην εὔτυκτον ἔθηκαν | καλὴν χρυσείην*). Πβ. ἐπίσης Πρόκλ. *Ὕμν.* 2.13 *πᾶσιν δ' ἔργα μέμηλεν ἐρωτοτόκου Κυθερείης.*

Κυθερείης: Ἡ προσωνυμία τῆς Ἀφροδίτης ὡς *Κυθερείης* θεωρεῖται συνήθως ὡς παραγομένη ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν Κυθήρων, ὅπου τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ κέντρα λατρείας τῆς Ἀφροδίτης στὴν ἀρχαιότητα (μαζὶ μὲ τὸν ναὸ τῆς θεᾶς στὴν Πάφο [ἀνωτ. Εἰκ. 4], ἀπὸ τὸ 1200 περίπου π.Χ., ὅπως ἀπέδειξαν οἱ ἐκεῖ ἀνασκαφές), πού, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἡροδ. (1.105.3, πβ. Παυσ. 3.23.1 καὶ 1.14.7), ἱδρύθηκε, ὅπως καὶ τῆς Κύπρου, ἀπὸ Φοίνικες ἐποίκους. Ἡ προσωδία ὅμως τῆς συλλαβῆς *-θε-* προβληματίζει γιὰ τὴ σχέση αὐτή (βλ. Frisk *GrEW* σ.λ., πβ. D. L. Page *SaAlc* σ. 127 σημ. 1 καὶ West *Theog.* σημ. σ.στ. 198, πβ. ὅμως Chantr. σ.λ. *Κυθέρεια*: "tiré du nom de l'île Κύθηρα avec abrégement de l'-η- […]. Aucun rapport avec *κεύθω*, malgré Güntert, *Kalypso* 187 sq., etc."). Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάνν. Λυδ. (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 2 σ.λ. *Κύπριδος*): *Κυθηρείην … παρὰ τὸ μὴ μόνον ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ θηρίοις τὸ κύειν ἐπιδιδόναι*, δείχνει προσπάθεια νὰ ἐτυμολογηθεῖ ἡ προσωνυμία μὲ διαφορετικὴ προσωδία (*Κυθήρεια* ἀντὶ *Κυθέρεια*), μὲ ἀντιστροφὴ πιθανῶς τῆς σχέσεως *Κύθηρα* ⟩ *Κυθέρεια* (*Κυθήρεια*) σὲ *Κυθέρεια* ⟩ *Κύθηρα*. Τὴν ἴδια τάση ἐτυμολόγησης μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστὴς τοῦ Ἡσιόδου (*Θεογ.* 192 *Κυθήροισι ζαθέοισι*): *Κύθηρά ἐστι πόλις Κύπρου μικρά· εἴρηται δὲ οὕτω παρὰ τὸ κεύθειν καὶ κρύπτειν τὸ αἰσχρόν, ἤγουν τὸν ἔρωτα, ἢ παρὰ τὸ κύειν τὰ θηρία* (βλ. καὶ *Etym. Gud.* σ.λ. *Κύθηρα*), ὅπου ὅμως ἐμφανίζεται καὶ μιὰ ἄλλη ἀρχαία προσπάθεια ἐτυμολόγησης ἀπὸ τὸ *κεύθειν* καὶ τὸ *ἔρως*, τὴν ὁποία μνημονεύει καὶ ὁ Σουίδας σ.λ. *Κύπρις* (βλ. ἐπίσης ἀνωτ. σημ. σ.στ. 2): *ἡ αὐτὴ λέγεται καὶ Κυθέρεια παρὰ τὸ κεύθειν τοὺς ἔρωτας*. Ἡ ἐτυμολογία αὐτὴ εἶναι πιὸ εὔλογη, καθὼς μαρτυρεῖται ἤδη στὸν Ὅμηρο ἡ ρίζα *κῠθ-* (ἐπ. ἀόρ. *κύθε* γ 16, κ.λπ.). Φαίνεται ὅμως πιὸ πιθανὸ νὰ λανθάνει μιὰ παλαιότερη –Φοινικικὴ ἴσως– ὀνομασία τῆς Ἀφροδίτης, ἀπὸ τὴν ὁποία ὀνομάστηκαν καὶ τὰ Κύθηρα τῆς Πελοποννήσου (προελληνικὸ τοπωνύμιο ἀγνώστου ἐτυμολογίας κατὰ τὸν Μπαμπ. σ.λ.). Ἡ ἀναφορὰ τῆς *Κύπριδος* καὶ τῆς *Κυθερείης* στοὺς πρώτους στίχους τοῦ ὕμνου δείχνει πιθανῶς πρόθεση τοῦ ποιητῆ νὰ συνδέσει τὰ δυὸ ὀνομαστὰ κέντρα τῆς Ἀφροδίτης, δὲν ἐξασθενίζει ὅμως κατ' ἀνάγκη τὴν ὑπόθεση γιὰ Κυπριακὴ προέλευση τοῦ ὕμνου (βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 95 κἑ., κυρίως 122-3).

7-35. Τὸ προοίμιο μετὰ τὴν ἀναφορὰ στὴν παντοδυναμία τῆς Ἀφροδίτης συνεχίζεται μὲ μιὰ παρέκβαση ποὺ περιορίζει τὰ ὅρια τῆς παντοδυναμίας τῆς θεᾶς ἀναφέροντας τρεῖς ἐξαιρέσεις (Ἀθηνᾶ,

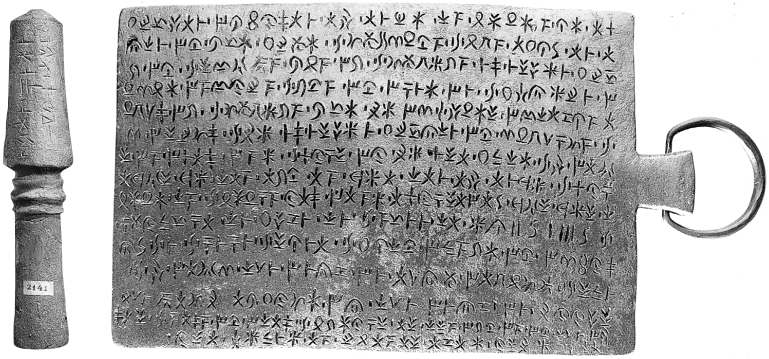
Ἄρτεμις, Ἑστία, στ. 7-32), γιὰ νὰ ἐπιστρέψει ὁ ποιητὴς κυκλικὰ στὴν ἀφετηρία, μὲ τὸν στ. 33 (*τάων οὐ δύναται πεπιθεῖν φρένας οὐδ' ἀπατῆσαι*) νὰ ἐπαναφέρει στὸν στ. 7 (*τρισσὰς δ' οὐ δύναται πεπιθεῖν φρένας οὐδ' ἀπατῆσαι*) καὶ τοὺς ἑπόμενους δύο στίχους (33-34) νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὸ νόημα τῶν πρώτων στίχων τοῦ προοιμίου, προσδίδοντας αὐτὴ τὴ φορὰ ἔμφαση στὴ δύναμή της πάνω στοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους (ὄχι τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ θηρία, βλ. ὅμως στ. 6 *πᾶσιν* καὶ ἀνωτ. στοὺς στ. 2-6) καὶ προετοιμάζοντας ἔτσι τὴν ἀναφορὰ στὸν Δία καὶ στοὺς λοιποὺς θεούς (πβ. V. Franceskou, "The Homeric Hymn to Aphrodite: A new Interpretation", *SCI* 14 [1995] 2: "The two lines (7, 33) encircle the section underlining the goddess's inability"). Στοὺς στίχους τούτους μπορεῖ νὰ ἀνιχνεύσει κανεὶς τὸ στοιχεῖο τῆς ἐξελισσόμενης ἢ ἐξελιγμένης κυκλικῆς σύνθεσης (developing ring composition, βλ. Gaisser, *HSCPh* 73 [1969] 4, πβ. Α. Β., *ΜΑΦ* 12 κἑ. / *MAPh*^{2} 22 κἑ., μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία γιὰ τὴν ὅλη κυκλικὴ σύνθεση τῶν λόγων τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῶν παρεκβάσεων). Θεοί (μὲ ἐξαίρεση τὶς τρεῖς θεές, ὄχι ὅμως καὶ τὸν Δία, μολονότι ἤδη στὴν παρέκβαση, στ. 23 κἑ., προανακρούεται ἡ δύναμη τοῦ *αἰγιόχου Διός*) – ἄνθρωποι – πουλιὰ καὶ θηρία καὶ ὅσα γενικὰ τρέφει ἡ γῆ κι ἡ θάλασσα ὑπόκεινται στὴ δύναμη τῆς θεᾶς νὰ τοὺς παίρνει τὰ μυαλὰ καὶ νὰ τοὺς ἐξαπατᾶ.

Ἡ παρέκβαση αὐτή, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Athanassakis (σημ. σ.στ. 7-32), "is not only in keeping with the leisurely and digressive pace of the epic but also constitutes a clever foil that brings Aphrodite's amatory nature out into full relief". Ἀνάλυση τοῦ θέματος καὶ βιβλιογραφία στὸν Smith *NM* σημ. σ.στ. 1-35, ὅπου καὶ αἰτιολόγηση τῆς ἐπιλογῆς τῶν τριῶν ἐξαιρέσεων (πβ. Athanassakis σημ. σ.στ. 8-11 καὶ 21-32). Γιὰ τὶς θεὲς βλ. καὶ *ΕλλΜ* Β′ 98 κἑ. (Ἀθηνᾶ), 160 κἑ. (Ἄρτεμη), 67 κἑ. (Ἑστία). Γιὰ τὸ σχῆμα Priamel (ἐδῶ στὸ προοίμιο, διακοπτόμενο ἀπὸ τὴν παρέκβαση μὲ τὶς τρεῖς θεὲς ποὺ δὲν ὑποκύπτουν στὴ δύναμη τῆς Ἀφροδίτης) βλ. H. W. Race, *The Classical Priamel from Homer to Boethius* (Brill, 1982: *Mnemosyne* Suppl. 74).

7. τρισσὰς δ' οὐ δύναται: νέος σχηματισμός. Πβ. Γ 236 *δοιὼ δ' οὐ δύναμαι ἰδέειν* καὶ κατωτ. στ. 33 *τάων οὐ δύναται*, μὲ τὴ συνέχεια τοῦ στίχου ὅμοια (*πεπιθεῖν φρένας οὐδ' ἀπατῆσαι*: *οὐδ' ἀπατῆσαι* καὶ στὸν Ὅμηρο, δ 348 καὶ ρ 139). Γιὰ τὸ *τρισσὰς* βλ. καὶ Kamerbeek, *Mnemosyne* 20 (1967), 386.

8. αἰγιόχοιο Διός: Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση (Α 222, κ.ἀ.). Πβ. κατωτ. στ. 23 *βουλῆι Διὸς αἰγιόχοιο* καὶ 27 *πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο* (27 *πατὴρ Ζεύς*, 36 *Ζηνός*, 43.45.288 *Ζεύς*). Ἡ τυπικὴ φράση *κούρη Διὸς αἰ-*

γιόχοιο –γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ (Ε 733 ~ Θ 384 ~ ν 252 *Ἀθηναίη, κ. Δ. αἰ.*, δ 752 *εὖχε' Ἀθηναίηι, κούρηι Δ. αἰ.*) καὶ μιὰ φορὰ γιὰ τὴν Ἑλένη (Γ 426), πβ. *κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο* (γιὰ τὶς Μοῦσες: Β 598, *Θεογ.* 25.52. 966.1022, γιὰ τὶς Ὀρεστιάδες νύμφες: Ζ 420, ζ 105, ι 154, γιὰ τὶς Ναϊάδες: Ἡσ. ἀπόσπ. 304.5 Β., πβ. Β 491-2 *Μοῦσαι Διὸς αἰγιόχοιο | θυγατέρες*, Ε 396 *υἱὸς Διὸς αἰγιόχοιο*, Ὁμηρ. ὕμν. XXVIII.7 *Διὸς αἰγιόχοιο*, 4 *κούρη*, 17 *Διὸς τέκος αἰγιόχοιο*, καὶ Β 157 κ.ἀ., *αἰγιόχοιο Διὸς τέκος*, γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ ἐπίσης)– ἐξελίσσεται στὴν τυπικὴ φράση *κούρην τ' αἰγιόχοιο Διὸς* στὸν Ἡσίοδο, *Θεογ.* 13, καὶ ἐδῶ (μὲ τοὺς δυὸ στίχους ὅμοιους, γεγονὸς ποὺ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση γιὰ συσχέτιση τῶν δύο). – *Αἰγίοχος* (ἀπὸ τὸ *αἰγίς* καὶ τὸ *ἔχω*, πβ. κατέχω – κάτοχος κ.λπ.) εἶναι πιθανῶς ὁ ἔχων (ὁ κρατῶν) τὴν *αἰγίδα*, ἀσπίδα καλυμμένη πιθανῶς μὲ δέρμα αἰγός, ὅπως φαίνεται νὰ δείχνει ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως (βλ. π.χ. Chantr. σ.λ., καὶ σημ. Kirk σ.στ. Β 446-51: *CII* Ι 161 κέ. / Α′ 289 κέ.). Γιὰ μιὰ διάφορη ἑρμηνεία τοῦ ἐπιθέτου βλ. West *WD* σσ. 366-8 καὶ 384 (μαζὶ μὲ ἀνάλυση τῶν διάφορων ἀπόψεων καὶ βιβλιογραφία). Γιὰ τὴ σχέση τῆς Ἀθηνᾶς μὲ τὸν Δία βλ. *ΕλλΜ* Β′ 98 κέ. (γιὰ τὴν αἰγίδα 102 μὲ πίν. 39)· γιὰ τὴ λατρεία καὶ τὶς ἀπεικονίσεις τοῦ θεοῦ στὴν Κύπρο: Καραγιώργη *ΕΘΗΡΑΚ* σσ. 132 κέ., 219 κέ., κ.ἀ. (βλ. Εὑρετήριο), καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 6, 47, 57, 63 καὶ 71 καὶ κατωτ. Εἰκ. 118 καὶ 119.



[Εικ. 112] ΤΑΙ ΑΘΑΝΑΙ ΤΑΙ ΙΝ ΕΔΑΛΙΩΙ
/ (…) ΤΑΝ ΑΘΑΝΑΝ ΤΑΝ ΠΕΡ ΕΔΑΛΙΟΝ (…)
(Ὀρειχάλκινη αἰχμὴ δόρατος καὶ ὀρειχάλκινη πινακίδα [ἐνεπίγραφες] ἀπὸ τὸ Ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς στὸ *Ἰδάλιον* [478-470 π.Χ.]. *CMéd*)

γλαυκῶπιν Ἀθήνην: καὶ στὸν στ. 94 (στὴν ὀνομ.). Τυπικὴ φράση συχνὴ στὸν Ὅμηρο (Α 206, Β 166, κ.ἀ.) καὶ στὸν Ἡσίοδο (*Θεογ.* 14 καὶ 573, σὲ δύο ἰδιαίτερα ἐνδιαφέροντα γιὰ τὸν ὕμνο μας χωρία, κ.ἀ.). Τὸ ἐπίθ., μὲ β′ συνθ. τὸ *ὤψ, ὠπός* (στὸν Ὅμηρο καὶ στὸν

Ἡσίοδο μόνο στὴν αἰτ. ἑνικ. *ὦπα*, τὰ μάτια καὶ γενικὰ τὸ πρόσωπο, πβ. *ὄψ, ὀπός* καὶ *ὄπωπα, ὄψις, ὄμμα* κ.λπ.) καὶ α΄ συνθ. τὸ ἐπίθ. *γλαυκός*, ποὺ ἀρχικὰ σήμαινε τὸν ἀπαστράπτοντα, τὸν λαμπρό (πβ. *γλαύσσω* = λάμπω καὶ *γλαυσός* = λαμπρός, ὁπότε *γλαυκῶπις* εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀπαστράπτοντες ὀφθαλμούς, πιθανῶς μὲ τὴν ἔννοια τοῦ βλοσυροῦ βλέμματος) καὶ ἀργότερα (ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἐπίθ. τῆς ὁποίας ἦταν ἤδη στὸν Ὅμηρο καὶ στὸν Ἡσίοδο) ἀπέκτησε τὴν ἔννοια τοῦ χρώματος (*γλαυκός*: κυανόφαιος ἢ κυανοπράσινος, λατ. *glaucus*). Βλ. καὶ *Γλαύκη* καὶ *Γλαυκονόμη* (ὀνόμ. Νηρηίδων στὴ *Θεογ.* 244 καὶ 256). Βλ. καὶ κατωτ. (σημ. σ.στ. 10-15).

9. εὔαδεν: ἐπικὸς τύπος (Ξ 340 κ.ἀ.) τοῦ *ἀνδάνω* (*ἔ-Fαδ-εν*, ρίζα *Fαδ-* καὶ *σFαδ-*, πβ. Λατ. *suad-eo*, *suavis* κ.λπ.), μὲ προφορὰ τοῦ *F* ὡς *υ* στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο (βλ. *ΑΚΕΠ* Γβ΄ σελ. 22 § 12.2).

10. ἔργον Ἄρηος: Λ 734 (στὸ τέλος ἐπίσης τοῦ στίχου). Γιὰ τὸν ὅλο στίχο (καὶ τὸν ἑπόμενο) πβ. Α 177 (Ἀγαμέμνων στὸν Ἀχιλλέα) *αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη πόλεμοί τε μάχαι τε* καὶ Ἡσ. *Θεογ.* 926 (γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ, ὅπως κι ἐδῶ, βλ. καὶ στ. 924 *γλαυκώπιδα γείνατ' Ἀθήνην*) *ἦι κέλαδοί τε ἅδον πόλεμοί τε μάχαι τε*. Πβ. ἐπίσης Ὁμηρ. ὕμν. XI.2-3 καὶ XXVIII.1 κἑ., καὶ βλ. ἀνωτ. Εἰκ. 9.1 (ἀλφαβητικὴ ἐπιγραφὴ Ἀμαθούντας [*ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε3]: *Ἄρεος θεράπων*) καὶ σημ. σ.στ. 3 F7.3 (στ. 2), σ.λ. *ὄζος*.

11. ὑσμῖναι τε μάχαι τε: λ 612 (*ὑσμῖναί τε μάχαι τε φόνοι τ' ἀνδροκτασίαι τε*). Τὸ ἐπικὸ οὐσ. *ὑσμίνη* (πβ. Σανσκρ. *yúdh*: μάχη, καὶ *yúdhyate*: μάχομαι, περισσότερα: Chantr. σ.λ.) σημαίνει τὸν ἀγώνα, τὴ μάχη. Ἡ ἐπανάληψη καθίσταται ἔτσι ἔντονη (*πόλεμοί τε καὶ ἔργον Ἄρηος*, ὅπου *ἔργον Ἄρηος* = πολεμικὰ ἔργα, πόλεμοι / *ὑσμῖναί τε μάχαι τε*), προσδίδοντας ἔμφαση σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς λόγους (τὸν κυριότερο πιθανῶς) γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ Ἀθηνᾶ δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ἔργα *πολυχρύσου Ἀφροδίτης* (ὡς πολεμικὴ θεά· βλ. καὶ Athanassakis σημ. σ.στ. 8-11: πίσω ἀπὸ τὴν ἀποστροφὴ τῆς Ἀθηνᾶς ἴσως κρύβεται ἡ ὑποψία τῶν ἀνδρῶν ὅτι ὁ ἔρωτας ἐξασθενίζει τοὺς ἄνδρες καὶ τοὺς στερεῖ τὴ ρώμη τοῦ πολεμιστῆ). Γιὰ τὴν *Ἀθηνᾶ* ὡς πολεμικὴ θεὰ βλ. καὶ *ΕλλΜ* Β΄ 98 κἑ. (ὅπου καὶ παραπομπὴ στὶς πηγές)· γιὰ τὴ θέση της στὴν Κυπριακὴ λατρεία καὶ τέχνη βλ. Καραγιώργη *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 105 κἑ. κ.ἀ. (βλ. Εὑρετήριο), μὲ πλούσια εἰκονογράφηση (βλ. καὶ ἐδῶ Εἰκ. 13, 39, 47, 62, 69, 77, 101, 112).

ἀγλαὰ ἔργ(α): Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση (κ 223 *ἀγλαὰ ἔργα πέλονται*, ν 289 ~ π 158 *ἀγλαὰ ἔργα ἰδυίηι* [γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ: βλ. καὶ ν

287 *θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη*, ν 300 *κούρην Διός*], ο 418 *ἀγλαὰ ἔργα ἰδυῖα*), κατὰ τὴν ὁποία σχηματίστηκε ἐδῶ τὸ *ἀγλαὰ ἔργ' ἀλεγύνειν* καὶ στὸν στ. 15 τὸ *ἀγλαὰ ἔργ' ἐδίδαξεν* (πβ. καὶ 127 *ἀγλαὰ τέκνα τεκεῖσθαι*). Τὸ *ἔργ' ἀλεγύνειν* πιθανῶς κατ' ἐπίδραση καὶ τῶν Ὁμηρικῶν *ἄνδρ' ἀλεγύνειν* (λ 186) καὶ *δαῖτα ἢ δαῖτας ἀλεγύνειν* (ν 23 *δαῖτ' ἀλέγυνον*, κ.λπ., ὅπου τὸ παραγόμενο ἀπὸ τὸ *ἀλέγω* ἐπικὸ ρῆμα *ἀλεγύνω* ἔχει –πιθανῶς ἐπιτεταμένη σὲ σχέση μὲ τὸ *ἀλέγω*– τὴν ἔννοια τοῦ: φροντίζω, ἑτοιμάζω μὲ φροντίδα).

12-5. Μὲ τὸν μετασχηματισμὸ τῆς πολεμικῆς κοινωνίας σὲ εἰρηνική, ἡ πολεμικὴ θεά (ἡ Ἀρεία καὶ *Πρόμαχος* καὶ *Σώτειρα* ***Ἀθηνᾶ***) ἐξελίσσεται σὲ προστάτιδα τῶν εἰρηνικῶν ἔργων (*Ἐργάνη*, *Ἡφαιστία*, κ.λπ.). Ἤδη στὸν Ὅμηρο (κυρίως Ξ 178-80, ζ 232-5 ~ ψ 159-62, η 108-11, υ 72) καὶ στὸν Ἡσίοδο (*Θεογ.* 572-7, *Ἔργα* 63-5, 76, κ.ἀ.) οἱ νέες ἰδιότητες τῆς θεᾶς προβάλλονται ἔντονα, μὲ χαρακτηριστικὴ τὴ σύνδεσή της μὲ τὸν Ἥφαιστο. Βλ. *ΕλλΜ* Β΄ 109 κἑ., West *Theog.* σημ. σ.στ. 572-3 καὶ 927 καὶ *WD* 63-5, Athanassakis σημ. σ.στ. 12-5.

12. τέκτονας ἄνδρας: Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση (Ζ 315, Ν 390, Π 483). *Τέκτων* (ἀπὸ τὴ ρίζα *τεκ-* τοῦ *τίκτω*, ἀφηρ. οὐσ. *τέχνη*) εἶναι κυρίως ὁ ξυλουργός (ὁ κατεργαζόμενος τὰ ξύλα, ἔτσι καὶ ὁ ναυπηγός), κατ' ἀντίθεση πρὸς τὸν *χαλκέα* (*χαλκεύς*: ὁ κατεργαζόμενος τὸν χαλκό, ὁ χαλκουργός, γεν. ὁ σιδηρουργός· βλ. γ 432 κἑ., καὶ πβ. τὰ ἀνωτ. μνημονευόμενα χωρία τῆς *Ἰλιάδος*). Στὸ προκείμενο χωρίο ὅμως τὸ *τέκτονας ἄνδρας* συνδέεται μὲ μεταλλουργικὲς ἐργασίες (βλ. ἑπόμενο στίχο), γεγονὸς ποὺ πιθανῶς ἀποτελεῖ ἐπίσης –μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἀνάλογα παραδείγματα– τεκμήριο μεθομηρικῆς σύνθεσης.



1



2

[Εικ. 113] Πηλινα Ειδωλια Αρματων:
1. Τεθριππο Πολεμικο Αρμα (*Ἁγία Εἰρήνη*, 6ος αἰ. π.Χ. *KM*)
2. Αμαξα [Cart] με Αυλητη και δυο Ανθρωπινες Μορφες που Τραγουδουν, πιθανως Ζευγος (*Λήδρα* [Ἀλάμπρα], περὶ τὸ 600-480 π.Χ. *AnAC* 239)

13. σατίνα⟨ς⟩: Ἡ λέξη (ἀπὸ σχεδὸν βέβαιη διόρθωση τοῦ Barnes) γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ (μεταγενέστερα στὴ Σαπφὼ καὶ στὸν Ἀνακρέοντα [Page *LGS* 203.13 / 318.10], βλ. καὶ Kamerbeek, *Mnemosyne* 20 [1967] 387 σημ. 3). Ἡ λέξη (κατὰ τὸν Chantr. σ.λ. πιθανῶς δάνειο ἀπὸ τὴ Φρυγία, συγγενὴς μὲ τὴ *σάτιλλα*, ποὺ κατὰ τὸν Ἡσύχιο δείχνει τὸν ἀστερισμὸ τῆς Πλειάδος, ὁ ὁποῖος θεωροῦνταν ὅτι παρίστανε ἅρμα) σημαίνει κατὰ τοὺς LSK τὴν πολεμικὴ ἅμαξα ἢ δίφρο, τὸ πολεμικὸ ἅρμα, ὅπως καὶ ἡ λέξη *ἅρμα*. Ἡ παράλληλη χρήση ὅμως τῶν δύο λέξεων (*σατίνη* – *ἅρμα*) ἐδῶ ὑποδηλώνει ἴσως κάποια διαφορὰ ἀνάμεσά τους, ποὺ μπορεῖ νὰ ἑρμηνεύεται ὡς ἁπλῶς διάφορος τύπος (διάφορης προέλευσης) πολεμικοῦ ἅρματος, ἀλλὰ καὶ ὡς διαφορὰ ἅρματος γιὰ εἰρηνικοὺς σκοπούς (*ἁρμάμαξα* ἢ ἁπλῶς *ἅμαξα*, πβ. *ὄχεα* κ.τ.τ.) πρὸς πολεμικὸ ἅρμα (κατὰ τὸν Chantr. σ.λ. *σατίναι*: "«voiture confortable et luxueuse», utilisée surtout pour des femmes")· πβ. τὶς ἐδῶ Εἰκ. 41 καὶ 113.1 πρὸς 113.2 καὶ 114, βλ. καὶ *AnAC* 238 (εἰδώλιο ἅρματος [chariot], 850-750 περίπου π.Χ.), 240 (εἰδώλιο ἅμαξας [cart], 600-480 περίπου π.Χ.) καὶ 353 (διθέσιο ἅρμα [biga] 5ου αἰ. π.Χ., πιθανῶς ἀπὸ τὸ Κούριο), καὶ *AAC* 138 καὶ 139 (διθέσια πολεμικὰ ἅρματα τῆς Κυπροαρχαϊκῆς ἐποχῆς, πιθανῶς ἀπὸ τὸ Ἰδάλιο). Μὰ εἶναι ἐπίσης πιθανὴ ἡ ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιὰ παλαιὰ λέξη τῆς ὁποίας ἡ σημασία ἔχει καταστεῖ ἀμφίβολη ἢ μὴ κατανοητὴ ἢ ἁπλῶς τυπική (πβ. π.χ. Ι 470 *εἰνάνυχες… νύκτας*, μὲ ἐπανάληψη τοῦ β′ συνθ. τῆς α′ λέξεως). Περισσότερα γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξεως βλ. AHS σ.λ. καὶ σελ. 351, καὶ Chantr. σ.λ. (μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία).



[Εικ. 114]
Χαλκινο Τελετουργικο Αρμα
(*Ἔγκωμη* [12ος αἰ. π.Χ.]. *KM*)

καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῶι: Δ 226 (*ἵππους μὲν γὰρ ἔασε καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῶι*), Κ 322 (*καί μοι ὄμοσσον | ἦ μὲν τοὺς ἵππους τε καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῶι | δωσέμεν*), 393 (*μώνυχας ἵππους | δωσέμεναι κατένευσε καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῶι*).

14. παρθενικὰς ἁπαλόχροας: πβ. Ἡσ. *Ἔργα* 519 *παρθενικῆς ἁπαλόχροος*. Ὡς οὐσ. τὸ *παρθενική*, ποιητ. ἀντὶ *παρθένος*, ἤδη στὸν

῎Ομηρο (Σ 567, λ 39 *παρθενικαί τ' ἀταλαί*, πβ. η 19-20 *ἔνθα οἱ ἀντεβόλησε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη | παρθενικῇ ἐϊκυῖα νεήνιδι*). Τὸ ἐπίθ. *ἁπαλόχροος*, συναιρ. *-ους*, δὲν ἀπαντᾶ στὸν ῎Ομηρο (ὅπου *ἁπαλὸς* καὶ *ἁπαλοτρεφής*), ἀνευρίσκεται ὅμως στὸν Θέογνη 1341 (*παιδὸς ἐρῶ ἁπαλόχροος*, σ' ἕνα εὐρύτερο χωρίο ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς ῾Ομηρικοὺς ὕμνους στὴν Ἀφροδίτη: βλ. Θέογν. 1277, 1304, 1308, 1319 κἑ., πβ. ἀνωτ. στ. 6 καὶ κατωτ. Y2 (VI.), σημ. σ.στ. 1) καὶ σὲ χορικὸ τοῦ Εὐριπίδη (῾*Ελ.* 373, βλ. καὶ 363-4 *δῶρα | Κύπριδος*, 368 *παρθένοι*, 381 ῎*Αρτεμις*).

ἐν μεγάροισιν: τυπικὴ ῾Ομηρικὴ φράση (Α 418, Ζ 371, κ.ἀ.).

15. Γιὰ τὴ φράση **ἀγλαὰ ἔργ' ἐδίδαξεν** βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 11. Τυπικὴ εἶναι καὶ ἡ φράση **ἐπὶ φρεσὶ θεῖσα** (Α 55, ε 427 *ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη*, ο 234, π 291).

16. Ἀρτέμιδα χρυσηλάκατον κελαδεινήν: στ. 118 *ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς*, καὶ Π 183 *ἐν χορῶι Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς*, Υ 70-71 ῎*Ηρηι δ' ἀντέστη χρυσηλάκατος κελαδεινὴ | ῎Αρτεμις ἰοχέαιρα, κασιγνήτη ἑκάτοιο* (στ. 69 *ἄντα δ' Ἐνυαλίοιο θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη*), ῾Ομηρ. ὕμν. XXVII.1-3 (*Εἰς ῎Αρτ.*) ῎*Αρτεμιν ἀείδω χρυσηλάκατον κελαδεινὴν | παρθένον αἰδοίην ἐλαφηβόλον ἰοχέαιραν | αὐτοκασιγνήτην χρυσαόρου Ἀπόλλωνος. Χρυσηλάκατος* (Δωρ. *χρυσαλάκατος*, ἀπὸ τὸ *χρυσοῦς* καὶ τὸ *ἠλακάτη*, πβ. τὴν Κυπριακὴ λ. τὸ *ἀλακάτιν*) εἶναι ἡ ῎Αρτεμις *ἡ ἔχουσα χρυσῆν ἠλακάτην*: μὲ *χρυσοῦν τόξον* ἢ *χρυσᾶ βέλη* (βλ. ῾Ησύχ. σ.λ. *χρυσηλάκατος* [*καλλίτοξος. ἠλακάτη γὰρ ὁ τοξικὸς κάλαμος*] καὶ ἀρχ. σχόλ. στὸ Π 183 [*χρυσοῖς βέλεσι χρωμένης· τὸν κάλαμον γὰρ τῶν βελῶν ἠλακάτην φασί*, καὶ *καλλιτόξου*], στὸ Υ 70-71 [*χρυσότοξος*], κ.ἀ.), καὶ ὄχι μὲ χρυσῆ ρόκα (κατὰ τὰ ἀρχ. σχόλ. στὸ δ 122 καὶ 131 [βλ. καὶ LSJ^{9} / LSK σ.λ.]· περισσότερα: σημ. St. West σ.στ.: *COd* I 201 καὶ 203 / Α′ 387 καὶ 389-90). *Κελαδεινή* (ἀπὸ τὸ *κέλαδος*: θόρυβος ὑδάτων ποὺ ρέουν ὁρμητικά, γενικὰ κάθε μεγάλος θόρυβος, κραυγὴ μάχης ἢ κυνηγίου κ.λπ.) εἶναι ἡ ῎Αρτεμις *παρὰ τὸν γιγνόμενον ἐν τοῖς κυνηγίοις κέλαδον* κατὰ τὰ Σχόλ. στὸ Π 183 (πβ. Εὐστ.: *διὰ τοὺς ἐν τοῖς κυνηγεσίοις κελάδους*), ἢ *διὰ τοὺς ἐπὶ τῆι γεννήσει ταύτης ἐγγινομένους κελάδους* κατὰ τὴν ἀνών. *Ἐξήγησιν* στὴ *Θεογ.* τοῦ ῾Ησιόδου (βλ. J. Flach, *Glossen und Scholien zur hesiodischen Theogonie*, Leipzig 1876, σ. 412.21 κἑ.). Πβ. AHS σημ. σ.στ. (σ.λ. *χρυσηλάκατον κελαδεινήν*). Γιὰ τὴν ῎Αρτεμη στὴν Κυπριακὴ λατρεία καὶ τέχνη βλ. Καραγιώργη *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 133 κἑ. κ.ἀ. (βλ. Εὑρετήριο, καὶ ἐδῶ Εἰκ. 19, 36.2, 62, 108).

17. δάμναται ἐν φιλότητι: βλ. καὶ στ. 263 *μίσγοντ' ἐν φιλότητι* καὶ 287 *ἐν φιλότητι μιγῆναι*, πβ. Β 232 *ἵνα μίσγεαι ἐν φιλότητι*, κ.λπ. (ἡ τυπικὴ φράση *ἐν φιλότητι* συχνὰ στὸν Ὅμηρο: Η 302, ξ 237, 314, 331, 360, κ.ἀ.). Τὸ οὐσ. *φιλότης* (γενικά: φιλία, ἀγάπη, στοργή) στὰ παρατιθέμενα χωρία καὶ σ' ἄλλα ἀνάλογα (Γ 445 *ἐμίγην φιλότητι καὶ εὐνῇ*, Ζ 25 *μίγη φιλότητι καὶ εὐνῇ*, θ 266 κἑ. *ἀείδειν | ἀμφ' Ἄρεος φιλότητος ἐϋστεφάνου τ' Ἀφροδίτης, | ὡς τὰ πρῶτα μίγησαν*, κ.λπ.) ἔχει προφανῶς τὴ σημασία τῆς ἐρωτικῆς συνουσίας μεταξὺ ἄνδρα καὶ γυναίκας.

φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη: Βλ. ἀνωτ. 3 F5.4 (στ. 1). Ἡ τυπικὴ φράση (συχνὴ ἤδη στὸν Ὅμηρο καὶ στὸν Ἡσίοδο) ἐπανέρχεται στοὺς στ. 49, 56, 65, 155.

18-20. Πβ. Ὁμηρ. ὕμν. IX.1 κἑ. καὶ κυρίως XXVII.1 κἑ. Γιὰ τὴ φράση **καὶ οὔρεσι θῆρας ἐναίρειν** πβ. Φ 485 *κατ' οὔρεα θῆρας ἐναίρειν*. Γιὰ τὴ φράση **διαπρύσιοί τ' ὀλολυγαὶ** πβ. στ. 80 *διαπρύσιον κιθαρίζειν* (ἀβέβ. ἐτυμ., βλ. Chantr. σ.λ.: ἴσως ἀπὸ τὸ *διαπρό*, ἢ τὸ *πρύτανις*, ἢ τὸ *διαπείρω*)· πάντα μὲ ἐπιρρηματικὴ σημασία στὸν Ὅμηρο, ὅπως ἐδῶ στὸν στ. 80· πρώτη ἐμφάνιση τῆς λ. ὡς ἐπιθ. ἐδῶ στὸν στ. 19, μὲ τὴν ἔννοια τῆς διαπεραστικῆς ἢ ἰσχυρῆς κραυγῆς, ποὺ διασχίζει τὸν ἀέρα καὶ φθάνει ὁλόγυρα καὶ μακριά. Πβ. Ὁμηρ. ὕμν. IV.336 *διαπρύσιον κεραϊστήν* (βλ. AHS σ.λ., ὅπου ἀναφορὰ στὴν ἐτυμολ. Boisacq: συγγ. πρὸς τὰ *πρυμνὸς* καὶ *πρύτανις*).

21-32. Ἡ **Ἑστία** μνημονεύεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἡσίοδο, *Θεογ.* 454 *Ἱστίην*: *Ῥείη δὲ δμηθεῖσα Κρόνωι τέκε φαίδιμα τέκνα, | Ἱστίην Δήμητρα καὶ Ἥρην χρυσοπέδιλον | ἴφθιμον τ' Ἀίδην* (…) | (…) *καὶ ἐρίκτυπον Ἐννοσίγαιον, | Ζῆνά τε μητιόεντα*, βλ. καὶ 471 *μῆτιν συμφράσσασθαι*, 473 καὶ 495 *Κρόνος ἀγκυλομήτης*, 478 *ὁπλότατον παίδων*, πβ. καὶ Ὁμηρ. ὕμν. XXIV (*Εἰς Ἑστ.*), στ. 5 *σὺν Διὶ μητιόεντι*. Ἡ ἐντύπωση ὅτι ὁ ποιητὴς –ἢ οἱ ποιητὲς– τῶν ὕμνων στὴν Ἀφροδίτη γνωρίζει (-ουν) τὸν Ἡσίοδο ἐνισχύεται καὶ ἐδῶ. Ἡ ἔκφραση *πρώτην τέκετο* (…) *αὖτις δ' ὁπλοτάτην* (*ὁπλότατος* = νεώτατος, πιθανῶς ἀρχικὰ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἱκανοῦ νὰ φέρει ὅπλα) φαίνεται νὰ ἑρμηνεύει ὡς δεύτερη γέννηση τὸ ὅτι ὁ Κρόνος (ἀφοῦ καταπίνει πρώτη) ἐξεμεῖ τελευταία τὴν Ἑστία, ὥστε ὁ Ζεὺς νὰ ἐξακολουθήσει νὰ θεωρεῖται ὁ νεώτατος (γεννιέται τελευταῖος, καὶ δὲν τὸν καταπίνει ὁ Κρόνος) ἀλλὰ καὶ ὁ παλαιότατος τῶν θεῶν, *πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε*. Γιὰ τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Ἡσιόδου βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ. 454 κἑ. Γιὰ τὸν ὅλο μύθο βλ. Ἀπολλόδ. 1.4-7 καὶ *ΕλλΜ* Β′ 21 κἑ.

22. Ἱστίηι: ἡ προσωδία τῆς λέξεως ἐδῶ εἶναι –∪∪ (μὲ τὴν τελευταία συλλαβὴ νὰ ὑφίσταται ἐπικὴ βράχυνση), ἐνῶ στὸν Ἡσίοδο, ὅ.π., ἡ β΄ συλλ. εἶναι μακρά (βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ. 454, ὅπου καὶ σχόλιο γιὰ τὴ γραφὴ Ἔστ-).

Κρόνος ἀγκυλομήτης: τυπικὴ φράση, Δ 59 (*τέκετο Κ. ἀ.*, ὅπως ἐδῶ καὶ στὸν στ. 42), *Θεογ.* 473 καὶ 495 (*μέγας Κρόνος ἀγκυλομήτης*), 18 (*Κρόνον ἀγκυλομήτην*). Πβ. Β 205 καὶ 319, Δ 75, Ι 37, Μ 450, Π 431, Σ 293, φ 415 *Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω*. Πβ. ἐπίσης *Θεογ.* 546 καὶ *Ἔργα* 48 *Προμηθεὺς ἀγκυλομήτης*. Τὸ ἐπίθ., κατὰ τοὺς LSK, μὲ β΄ συνθ. τὸ *μῆτις* (σοφία, σύνεση, εὐφυΐα, πανουργία – συμβουλή, γνώμη, σχέδιο, κ.λπ.), σημαίνει: «ὁ σκολιὰ βουλευόμενος» ('crooked of councel' LSJ[9], ὅπως καὶ τὸ *ἀγκυλόμητις*), καὶ ἡ σύνδεσή του μὲ τὸν Προμηθέα, ὅπως καὶ τὰ συμφραζόμενα σὲ ὁρισμένα χωρία (βλ. π.χ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 22-3), εἶναι ἀπόδειξη ὅτι τουλάχιστο στοὺς χρόνους τοῦ Ἡσιόδου ἔτσι ἑρμηνευόταν τὸ ἐπίθετο. Ἀπ' αὐτὴ τὴν –ἐπικρατοῦσα στὴν ἀρχαιότητα– ἑρμηνεία προῆλθε κατὰ τὸν West (*Theog.* σημ. σ.στ. 18) καὶ ὁ μεταγενέστερος τύπος *ἀγκυλόμητις*, ποὺ θά 'πρεπε νά 'ταν ὁ ἀρχικὸς τύπος, ἂν ὄντως αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη σημασία τοῦ ἐπιθ. *ἀγκυλομήτης* (ποὺ στηρίζεται ἀπὸ τὴ γεν. *ἀγκυλομήτεω*). Κατὰ τὸν ἴδιο, στηριζόμενο στὸν Cook, ἡ ἀρχικὴ σημασία δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι 'crooked-planning', 'Kronos of the bent *μῆτις*', ἀλλὰ 'Kronos of the curved sickle'.

23. Διὸς αἰγιόχοιο: Β 348, 491, 598, Γ 426, κ.λπ. Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 8 σ.λ. *αἰγιόχοιο Διός*.

24. πότνιαν: Στὸν Ὅμηρο συνήθως ἐπίθ. τῆς Ἥρας, πάντοτε (22 φορὲς) σὲ ὀνομαστική, μιὰ φορὰ γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ (Ζ 305 *πότνι' Ἀθηναίη*), γενικὰ ἐπίθ. ἢ οὐσ. γιὰ θεοὺς ἢ θνητὲς γυναῖκες σεβαστές (= *δέσποινα* ἢ *ἄνασσα*). Στὸν Ἡσίοδο *πότνιαν Ἥρην* στὸ τέλος τοῦ στ. 11 τῆς *Θεογ.* (βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ.) καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ στ. 926, ὅπως ἐδῶ, σὲ αἰτ. (γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ). Τὸ ἐπίθ. ἀνευρίσκεται στὶς πινακίδες τῆς Κνωσοῦ, μιὰ ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεταγράφεται σὲ *a-ta-na-po-ti-ni-ja* καὶ μεταφράζεται σὲ *Ἀθηνᾶ πότνια* (βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ. 926, ὅπου παραπομπὴ στοὺς Ventris – Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, σ. 126). Ἡ λέξη εἶναι συγγενὴς ἐτυμ. μὲ τὶς λέξεις *πόσις* (ἀρχικὰ **πότις*), *δεσ-πότ-ης*, *δέσποινα* (*δεσ-πότ-νια*)· πβ. Σανσκρ. *pátnī-s*, Λατ. *pot-is*, *pot-estas*, *possum* (*potis sum*), κ.λπ. (βλ. LSK σ.λ. *πόσις*, ἀναλυτικά: Chantr. σ.λλ. *πότνια* καὶ *πόσις*).

Ποσειδάων καὶ Ἀπόλλων: μαζὶ –στὴν ἴδια θέση τοῦ στίχου– καὶ

στὴν *Ἰλιάδα*, Μ 17 καὶ 34. Ἡ Μυθολογία δὲν κάνει ποτὲ πολὺ λόγο γιὰ τὴ *μνηστεία* (ζήτηση σὲ γάμο) τῆς *Ἑστίας* ἀπὸ τὸν *Ποσειδῶνα* καὶ τὸν *Ἀπόλλωνα*, πιθανῶς γιατὶ αὐτὴ δὲν κατέστη ποτὲ ἀληθινὰ ἀνθρωπομορφική (βλ. Athanassakis σημ. σ.στ. 21-32). Γιὰ τὸν *Ποσειδῶνα* βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 4 F1.6 (στ. 1) σ.λ. *Ποσειδάων ἐνοσίχθων*. Γιὰ τὸν *Ἀπόλλωνα* στὴν Κυπριακὴ λατρεία καὶ τέχνη βλ. *ΕΘΗραΚ* σσ. 114-9, 186-98 κ.ἀ. (συχνά, μὲ πάμπολλες ἀπεικονίσεις: βλ. Εὑρετήρια), καὶ ἐδῶ Εἰκ. 29.3, 54, 80, 92 (μὲ σημ. σ.στ. 1 Τ2.6).

25. στερεῶς ἀπέειπεν: πβ. Ι 510 *ὅς δέ κ' ἀνήνηται καί τε στερεῶς ἀποείπῃ* (στὴν περίφημη Ἀλληγορία τῶν Λιτῶν καὶ τῆς Ἄτης, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τὰ σχετικὰ νεώτερα τμήματα τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν). Πβ. ἐπίσης –καὶ γιὰ τὸν ἑπόμενο στ.– Ι 309-10 *ἀποειπεῖν* | (…) *ὡς τετελεσμένον ἔσται.*

26. ὤμοσε δὲ μέγαν ὅρκον, ὃ δὴ τετελεσμένος ἐστίν: πβ. Τ 113 *ἀλλ' ὄμοσεν μέγαν ὅρκον* καὶ Α 388 *ὃ δὴ τετελεσμένος ἐστί* (πβ. ἐπίσης Σ 4 καὶ τ 547).

27. ἁψαμένη κεφαλῆς πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο: πβ. Ω 712 *ἁπτόμεναι κεφαλῆς* καὶ Η 60, Λ 66, Χ 221 *πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο*. Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 8 καὶ 23.

29. καλὸν: μὲ τὸ *α* βραχύ, ὅπως καὶ στὸν στ. 261, γεγονὸς ποὺ μαρτυρεῖ, κατὰ τὸν Kamerbeek, *Mnemosyne* 20 (1967) 386-7, ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι Αἰολικῆς καὶ ὄχι Ἰωνικῆς καταγωγῆς. Ἡ Κυπριακὴ καταγωγὴ τοῦ ποιητῆ δὲν μπορεῖ, φυσικά, νὰ ἀποκλειστεῖ μὲ τὸ γλωσσικὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα.

30. πῖαρ: τὸ ἄριστο, τὸ πιὸ ἐκλεκτὸ μέρος ἐδῶ, γενικὰ τὸ πάχος (*πῖϝαρ*, ἀπὸ τὸ *πίων*, Σανσκρ. *pîvan*, *pînas* κ.λπ., Λατ. *o-pi-mus*, ἐπίσης *πιαρός*, *πιαλέος*, *πίανσις*, *πιασμός*, *πιαίνω*, *πιμελή* κ.λπ.). Ἡ φράση *πῖαρ ἑλοῦσα* κατὰ τὸ *πῖαρ ἑλέσθαι* (Λ 550 *βοῶν ἐκ πῖαρ ἑλέσθαι*, μὲ τὴν ἀρχικὴ καὶ γενικὴ σημασία τῆς λέξεως), πβ. καὶ στ. 115 *μητρὸς ἑλοῦσα*. Τυπικὴ εἶναι καὶ ἡ προηγούμενη φράση τοῦ στίχου **κατ' ἄρ' ἕζετο** (Α 68 κ.ἀ., β 224 κ.ἀ., στὸν τυπικὸ στ. *Ἦ τοι ὅ γ' ὡς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἕζετο· τοῖσι δ' ἀνέστη*, ὅπου ἡ τυπικὴ φράση εὑρίσκεται σὲ ἀπόλυτα φυσικὴ θέση).

31. νηοῖσι: ἐπικὴ κατάληξη *-οισι* τοῦ Ἰων. τύπου *νηός* (= *ναός*), Ἀττ. *νεώς*, Δωρ. κ.λπ. *νᾱός* (ἴσως ἀπὸ τὸ *νᾰσ-ϝός*, πβ. *ναίω* καὶ *μετα-νᾰστης*· περισσότερα: Chantr. καὶ Μπαμπ. σ.λ. *ναός*).

τιμάοχός ἐστι: γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, μὲ προσωδία (*τιμᾰ́-*) δυσερμήνευτη. Ὁ Hoekstra (*FT* σ. 56) θεωρεῖ τὸν τύπο ὡς παλαιὸ ἐπικὸ Αἰολισμό, ποὺ ἀπὸ ἐδῶ πέρασε καὶ στὸν ὕμνο II.268 (πβ. καὶ στ. 270 *νηόν*), βλ. καὶ Kamerbeek, *Mnemosyne* 20 (1967) 387 (μὲ τὴν ὑπόθεση γιὰ Αἰολικὴ προέλευση τοῦ ὕμνου). Ὁ μεταγεν. τύπος *τιμοῦχος* (καὶ Αἰολ. *τιμῶχος*) ἐμφανίζεται συχνὰ ὡς τίτλος ἀξιωματούχου σὲ διάφορες πόλεις (βλ. LSJ^{9} σ.λ. καὶ Richardson *Dem.* σημ. σ.στ. 268). Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς *τιμῆς* στὸν Ὅμηρο (καὶ στὴν ἀρχαϊκὴ ποίηση) βλ. J. C. Riedinger, "Remarques sur la *τιμὴ* chez Homère", *REG* 89 (1976), 244-64, πβ. Ἀ. Β., *ΜΑΦ* 71 κἑ. / *MAPh*^{2} 86 κἑ. (μὲ βιβλιογραφία στὶς σημ. 3 κἑ.). Ἡ *τιμὴ* ποὺ ἀπολαμβάνει ἡ Ἑστία κατὰ τὸν ποιητὴ τοῦ ὕμνου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, περιλαμβάνει πλούσιες ὑλικὲς παροχές, θυσίες (30 *πῖαρ ἑλοῦσα*). Πβ. καὶ Ὁμηρ. ὕμν. XXIX.1 κἑ. (*Εἰς Ἑστ.*).

32. βροτοῖσι: *βροτός*, ἀπὸ ρίζα *μερ-*⟩*μορ-* (*σμερ-*, *μείρομαι* – ποιητ. τύποι *ἔμμορε* κ.λπ., παρκ. *εἵμαρται*, *εἱμαρμένη* – *μόρ-ος*, *μορτός*, *μοῖρα* καὶ *Μοῖρα*, *ἄ-μβροτος* καὶ *ἀ-μβροσία*, Λατ. *mor-ior*, *mors*, *mortalis* κ.ἄ., Ἀγγλ. *mortal*, κ.λπ.): *μορ-τός*, **μρο-τός*⟩**μβρο-τός* (ἀνάπτυξη *β* μεταξὺ *μ* καὶ *ρ*, πβ. *μεση-μερ-ία*⟩**μεσημρία*⟩*μεσημβρία*)⟩*βροτός* (ἀποβολὴ ἀρχικοῦ *μ*, ἐνῶ: *ἄμβροτος* καὶ *ἀμβροσία*, γιατὶ τὸ *μ* δὲν εἶναι ἀρχικό). *Βροτός*, ἑπομένως, εἶναι ὁ θνητός, ὁ ὑποκείμενος στὴν κοινὴ μοίρα πάντων τῶν ἀνθρώπων, τὸν θάνατο (κατ' ἀντίθεση πρὸς τοὺς ἀθανάτους θεούς). Βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 47.

πρέσβειρα: νέα λέξη. Στὸν Ὅμηρο ἀπαντᾶ τὸ *πρέσβα* (θηλ. τοῦ *πρέσβυς*), στὴν *Ἰλιάδα* κυρίως γιὰ τὴν Ἥρα (στὸν τυπικὸ στίχο *Ἥρη, πρέσβα θεά, θυγάτηρ μεγάλοιο Κρόνοιο* Ε 721, Θ 383, Ξ 194 καὶ 243, τὰ δύο τελευταῖα παραδείγματα στὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ὕμνο μας χωρίο Ἥρας – Ἀφροδίτης καὶ Διός, μαζὶ μὲ 6 παραδείγματα τῆς τυπικῆς φράσης *πότνια Ἥρη* Ξ 159, 197, 222, 263, 300, 329). Ἡ σημασία τοῦ *πρέσβα* (κατὰ τὰ *δῖα* καὶ *πότνα* = *πότνια*) στὸν Ὅμηρο (= ἡ σεβαστή, ἡ τιμημένη, ἡ ἔντιμη) φαίνεται νὰ ἀποκλείει τὴν ὑπόθεση ὅτι ἀρχικὰ τὸ ἐπίθ. εἶχε τὴν ἔννοια τῆς μεγάλης ἡλικίας (κι ἀργότερα ἐπεξετάθηκε στὶς τιμὲς καὶ τὸν σεβασμὸ ποὺ δέχονται τὰ ἄτομα μεγάλης ἡλικίας, γιὰ νὰ ἀποσυνδεθεῖ σὲ τρίτο στάδιο ἀπὸ τὴν ἡλικία), μολονότι οἱ τύποι *πρεσβύτερος* καὶ *πρεσβύτατος* στὸν Ὅμηρο ἔχουν τὴν ἔννοια τῆς μεγάλης ἡλικίας. Ὁ τύπος *πρέσβειρα* προφανῶς κεῖται μὲ τὴ σημασία τοῦ Ὁμηρικοῦ *πρέσβα*. Στὸν ὕμνο στὴν Ἑστία (XXIX.3), ἐπίσης, *πρεσβηΐς τιμή* (αἰτ. *πρεσβηΐδα τιμήν*) εἶναι ἡ ὕψιστη τιμή.

33. τάων (…) ἀπατῆσαι: Βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 7.

34-5. τῶν δ' ἄλλων (…) ἀνθρώπων: πβ. Σοφ. *Ἀντ.* 788-9 καὶ Εὐρ. *Ἱππόλ.* 1273 κἑ. (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 2-6)· οἱ παραπομπὲς στὸν Athanassakis, σημ. σ.στ. 34-35.

35. οὔτε θεῶν μακάρων οὔτε θνητῶν ἀνθρώπων: ~ ι 521. Πβ. Α 339 *πρός τε θεῶν μακάρων πρός τε θνητῶν ἀνθρώπων*. Πβ. ἐπίσης Σ 404 (*ἤιδεεν …*) καὶ η 247 (*οὐδέ τις αὐτῶν | μίσγεται …*) *οὔτε θεῶν οὔτε θνητῶν ἀνθρώπων*, ε 32 *οὔτε θεῶν πομπῆι οὔτε θνητῶν ἀνθρώπων*. Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3 σ.λ. *καταθνητῶν ἀνθρώπων*.

36-52. Ἡ **Ἀφροδίτη** παίρνει τὰ μυαλὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Δία καὶ τὸν ὠθεῖ στὶς ἀγκάλες θνητῶν γυναικῶν (36-44), ὁ **Ζεὺς** ὅμως ἐγείρει καὶ σ' αὐτὴν τὸν πόθο νὰ κοιμηθεῖ μὲ θνητὸν ἄντρα, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ πιὰ νὰ γελᾶ φιλάρεσκα σὲ βάρος τῶν ἄλλων θεῶν (45-52). Ὁ ἔρωτας μὲ θνητὲς γυναῖκες ἐνοχλεῖ, ὅπως φαίνεται, τοὺς θεούς, ὄχι τόσο γιατὶ δὲν μποροῦν νὰ ἀντισταθοῦν στὴ δύναμη τοῦ ἔρωτα (πβ. στ. 247 κἑ., κυρίως 251), ἀλλὰ γιατὶ μὲ τοὺς θνητοὺς ἀπογόνους κινδυνεύουν νὰ ἐκφυλιστοῦν. Ἀπὸ τὸ ὅλο χωρίο δίνεται ἔντονη ἡ αἴσθηση πὼς δὲν πρόκειται νὰ ἐπακολουθήσει ἕνα ἁπλὸ ἐρωτικὸ ἐπεισόδιο, μὰ μιὰ ἀντιπαράθεση θνητοῦ – ἀθανάτου, μιὰ βεβιασμένη σύζευξη δύο ἀσυμβίβαστων φύσεων (βλ. Smith *NM* 38 κἑ., κυρίως 40). Γιὰ τὶς ἐρωτικὲς περιπέτειες τοῦ Δία βλ. Ξ 312 κἑ. (στὸ ἐνδιαφέρον ἐπεισόδιο Ἀφροδίτης καὶ Ἥρας – Δία, μὲ τὸν Δία νὰ ἀναφέρεται ὁ ἴδιος ἔμμεσα στοὺς ἔρωτές του) καὶ *Θεογ.* 886 κἑ. (μὲ πολλὲς λεκτικὲς ὁμοιότητες μὲ τὸν ὕμνο μας, π.χ. στ. 888, 889 κ.λπ.), ὅπως καὶ *ΕλλΜ* Β΄ 79 κἑ. (μὲ περαιτέρω ἀναφορὰ στὶς πηγὲς καὶ πίνακα στὶς σσ. 80-81).

36 κἑ. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ van der Ben (σημ. σ.στ.), τὸ **καί τε** στοὺς στ. 36 καὶ 38 πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ ἀκόμη καί: ἀκόμη καὶ ὁ Δίας, ὁ μέγιστος τῶν θεῶν, ὑπόκειται αἰώνια στὴ δύναμη τῆς Ἀφροδίτης· ἀκόμα καὶ αὐτὸς μπορεῖ νὰ ὁδηγηθεῖ σὲ ἔρωτα μὲ θνητὲς γυναῖκες. Γιὰ τὸ χωρίο πβ. Ξ 158 κἑ.

37. ὅς τε μέγιστός τ' ἐστί, μεγίστης τ' ἔμμορε τιμῆς: ὁ στ. ἀποτελεῖται ἀπὸ Ὁμηρικὲς τυπικὲς φράσεις: *ὅς τε μέγιστος* (ο 37 κ.ἀ.), *ἐστὶ μεγίστης* (Β 118 κ.ἀ.), *ἔμμορε τιμῆς* (Α 278 κ.ἀ.).

38. πυκινὰς φρένας ἐξαπαφοῦσα: Βλ. στ. 243 (*π.φ. ἀμφικαλύπτοι*), Ξ 294 (*π.φ. ἀμφεκάλυψεν*), πβ. Ω 282 καὶ 674, τ 353, Ἡσ. *Θεογ.* 889

(*φρένας ἐξαπατήσας*), πβ. Θέογν. 1388 *δαμνᾶις δ' ἀνθρώπων πυκινὰς φρένας* (γιὰ τὴν *Κυπρογενῆ Κυθέρειαν*, τὴ δολοπλόκο). Γιὰ τὸ *ἐξαπαφοῦσα* (ἐπικ. ρῆμα *ἐξαπαφίσκω* = *ἐξαπατάω*, *ἐξήπαφε* Ξ 379), βλ. Ξ 160 *ὅπως ἐξαπάφοιτο* (sc. *Ἥρη*) *Διὸς νόον αἰγιόχοιο*, Ἡσ. *Θεογ.* 537 *Διὸς νόον ἐξαπαφίσκων*, Ὁμηρ. ὕμν. III.379 *ἔμελλες ἐμὸν νόον ἐξαπαφοῦσα*. Βλ. καὶ van der Ben σημ. σ.στ. 38.

39. συνέμιξε καταθνητῆισι γυναιξὶν: νέα τυπικὴ φράση, βλ. καὶ στ. 50 (*συνέμιξε* [v.l. *σύμμιξε*] *κ. γυναιξὶν*) καὶ 250 (*συνέμιξα κ. γ.*), πβ. 52 *ἀνέμιξε* (*συνέμιξε* Schäfer, ἴσως ὀρθά) *καταθνητοῖς ἀνθρώποις*.

40. Ἥρης ἐκλελαθοῦσα (…): γιὰ τὴ λατρεία τῆς θεᾶς καὶ τὴν ἀπεικόνισή της στὴν Κύπρο βλ. Καραγιώργη *ΕΘΗΡΑΚ* σσ. 174-5 κ.ἀ. (βλ. Εὑρετήριο), καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 19.

42. Κρόνος ἀγκυλομήτης: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 22 (σ.λ.).

43. μήδεα: σχέδια, σκέψεις, τεχνάσματα (μὲ ἔννοια φρόνησης ἢ πανουργίας, κατὰ τὰ συμφραζόμενα), ἀλλὰ καὶ σκέψεις, φροντίδες, μέριμνες (λ 202). Ρῆμα *μέδω*: ἄρχω, κυβερνῶ, βασιλεύω, προστατεύω (κατὰ τοὺς LSK), ἴσως καὶ εἶμαι σύμβουλος, συμβουλεύω (συνήθης φράση στὸν Ὅμηρο: *Ἀργείων* [κ.ἀ.] *ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες*). Ρίζα *μέδ-*⟩*μηδ-*, βλ. καὶ *μήδομαι*, λατ. *medeor*, *meditor* κ.λπ. (*μήδεα* εἶναι ἐπίσης τὰ ἀνδρικὰ *αἰδοῖα*, ἀπὸ ἄλλη ρίζα, πβ. *φιλομμηδὴς Ἀφροδίτη*: βλ. ἀνωτ. 3 F5.3). Ἡ φράση **Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς** καὶ στὸ Ω 88 (*μήδεα εἰδώς* Η 278, Ρ 235).

44. κέδν': *κεδνά* (ἐπίθ. *κεδνός*: ἐπιμελής, προσεκτικός, πιστός, κ.λπ., ὡς παθ. δὲ αὐτὸς ποὺ τὸν φροντίζουν, ἐπιμελημένος, ἀγαπητός, σεβαστός, κ.λπ., πιθ. ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὸ *κήδομαι*)· στὸν Ὅμηρο –σὲ οὐδ. πληθ.– γιὰ πράγματα, ὅπως κι ἐδῶ, κυρίως στὴ φράση *κεδνὰ ἰδυῖα* (πιθ. *κέδν' εἰδυῖα*, α 428, τ 346, υ 57, πβ. ψ 182 καὶ 232 *ἄλοχον … κεδνὰ ἰδυῖαν*), μὲ τὴ σημασία ἐκείνης ποὺ γνωρίζει συνετὰ ἔργα, ποὺ γνωρίζει τὰ καθήκοντά της.

45. Ζεὺς γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι: βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 53, 56-7, 143-4, καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 2 σ.λ. *ἵμερον*.

46. ἀνδρὶ καταθνητῶι: πβ. 50 *καταθνητῆισι γυναιξί*, 51 *καταθνητοὺς υἱεῖς*, 52 *καταθνητοῖς ἀνθρώποις*. Σὲ 8 στίχους ἐπαναλαμβάνεται 4 φορὲς τὸ ἐπίθ. *καταθνητός* (πβ. 47 *βροτέης εὐνῆς*), προσδίδοντας ἔμφαση στὴν ἀντίθεση θνητοῦ καὶ θεοῦ (στ. 45 *αὐτῆι Ζεύς*, στ. 48

θεοῖσιν, στ. 50 *θεούς*, στ. 51 *ἀθανάτοισιν*, στ. 52 *θεούς*). Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 36-52, πβ. ἀνωτ. στ. 3 σ.λ. *καταθνητῶν ἀνθρώπων*.

47. βροτέης εὐνῆς: πβ. 255 *βροτοῦ ἀνέρος ἔμπεσον εὐνῆι*. Στὸν Ὅμηρο ἡ φράση *φωνῆι βροτέηι* (τ. 545, πβ. Πινδ. *Ὀλ.* 9.34 *βρότεα σώμαθ'*: Αἰσχ. *Εὐμ.* 171, κ.ἀ.). Συνηθέστερο μετὰ τὸν Ὅμηρο τὸ ἐπίσης ποιητ. ἐπίθ. *βρότειος* (Ἀρχιλ. ἀπόσπ. 17 W. *πάντα πόνος τεύχει θνητοῖς μελέτη τε βροτείη*, κ.ἀ.).

50. συνέμιξε καταθνητῆισι γυναιξὶ: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 39. Ἡ γραφὴ *σύμμιξε* (Μ), συμβατὴ μὲ τὸ μέτρο, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἡ ἀρχική.

53 κἑ. Τὸ ἐπικὸ μέρος (*pars epica*) τοῦ ὕμνου δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῶς μιὰν ἐκτεταμένη *Ἠοία* (πβ. van Eck 30 κἑ.), καθὼς τὸ ποίημα δὲν ἀναφέρεται κατὰ κύριο λόγο στὴ γενεαλογία τοῦ Αἰνεία. Βλ. van der Ben σημ. σ.στ. 53 κἑ. καὶ ἀνωτ. 113 κἑ.

Στοὺς στ. 53-67 (προετοιμασία τῆς Ἀφροδίτης) καὶ 75-90 (συνάντηση μὲ τὸν Ἀγχίση) ἔχουμε μιὰ περίτεχνη διάσπαση τοῦ στολισμοῦ τῆς θεᾶς (κυρίως στοὺς στ. 61-5 καὶ 85-90). Ἡ σκηνή, ὅπως θὰ ἀναλυθεῖ στὴ συνέχεια, στηρίζεται κατὰ μέγα μέρος στὸν Ὅμηρο, στὸ θ 362-6 (ὅπου ἡ Ἀφροδίτη φθάνει στὴν Πάφο καὶ στολίζεται ἀπὸ τὶς Χάριτες) καὶ στὸ Ξ 153 κἑ. (ὅπου ἡ Ἥρα, θέλοντας νὰ ἀνακουφίσει τοὺς Ἀχαιούς, προετοιμάζεται γιὰ νὰ σαγηνεύσει τὸν Δία), ἀπαντᾶ δὲ ἐπίσης στὰ *Κύπρια* (βλ. ἀνωτ. 3 F4-5) καὶ στὸν Ὁμηρ. ὕμν. VI.5 κἑ., *Εἰς Ἀφρ.* (βλ. κατωτ. Υ2.5 κἑ.). Ἀνάμεσα στὶς δυὸ κύριες σκηνὲς βρίσκεται ἡ ἄφιξη τῆς Ἀφροδίτης στὴν Ἴδη καὶ ἡ εἰδυλλιακὴ σκηνὴ μὲ τὰ ζῶα ποὺ τὴ συνοδεύουν καὶ ποὺ δέχονται τὴν ἐπίδρασή της (στ. 68-74), προαναγγέλλοντας ὅ,τι θὰ ἐπακολουθήσει.

53. γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι: βλ. ἀνωτ. στ. 45 καὶ κατωτ. στ. 143, ὅπου ἡ τυπικὴ φράση *γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι* (μετὰ τὴν πενθημιμερῆ τομή). Τὸ **ἄρα** δείχνει ἄμεση μετάβαση ἀπὸ τὰ προηγούμενα στὰ ἑπόμενα (LSJ^{9} *ἄρα* A.I.1), ἀλλὰ καὶ σύνδεση μ' αὐτά (ὅ.π. A.II.1): ἔτσι λοιπόν, φαίνεται ἡ καλύτερη ἀπόδοση ἐδῶ. – Τὸ **οἱ** (= *οἳ*) = **τῆι** τοῦ στ. 45 (δηλ. *τῆι Ἀφροδίτηι*).

54. ἐν ἀκροπόλοις ὄρεσιν: πβ. τ 205 *ἐν ἀκροπόλοισιν ὄρεσσιν* καὶ Ε 523 *ἐπ' ἀκροπόλοισιν ὄρεσσιν* (στὸν Ὅμηρο, στὸ τέλος τοῦ στ., μὲ τὴν ἀρχαιότερη δοτ. *ὄρεσ-σιν*). Τὸ ἐπίθ. *ἀκροπόλος* μὲ β΄ συνθ. ἀπὸ θέμα *πολ-* (*πολέω*, *πέλω* καὶ *πέλομαι*, τὸ οὐσ. *πόλος* μεταγεν., ὅπως καὶ τὸ *ἀκροπόλοι*, ὡς οὐσ., γιὰ τοὺς πόλους τῆς Ἀρκτικῆς καὶ τῆς

᾽Ανταρκτικῆς) καὶ μὲ τὴ σημασία τοῦ αἰωρούμενου στὰ ὕψη, τοῦ ὑψηλοῦ.

πολυπιδάκου ῎Ιδης: πβ. κατωτ. στ. 68 *῎Ιδην* (…) *πολυπίδακα* καὶ βλ. ἀνωτ. 3 F5.8 (v. 5). ᾽Αξιοσημείωτη εἶναι ἡ ἐδῶ παρουσία τόσο τοῦ τύπου *πολυπίδακα* (ὀνομ. *πολυπῖδαξ*) ὅσο καὶ τοῦ σχετικὰ μεταγεν. τύπου γενικῆς *πολυπιδάκου*, ποὺ στὸν ῞Ομηρο ἐμφανίζεται σὲ ὁρισμένα χειρόγραφα ὡς διαφορετικὴ γραφή: Βλ. κυρίως Ξ 157 (στὸ ἐνδιαφέρον χωρίο ποὺ ἔχουμε ἐπανειλημμένα συνδέσει μὲ τὸν ὕμνο μας) *Ζῆνα δ᾽ ἐπ᾽ ἀκροτάτης κορυφῆς πολυπίδακος ῎Ιδης | ἥμενον εἰσεῖδε*, v.l. ant. *πολυπιδάκου*, ὅπως καὶ στὸν στ. 307 (βλ. καὶ Υ 59 καὶ 218, Ψ 117). Πβ. Ἡσύχ. σ.λ. *πολυπιδάκου· πολλὰς πηγὰς ἐχούσης, τουτέστιν ὑδάτων ἐκβολὰς ἢ πολλὰς πηγάς.*

55. βουκολέεσκεν βοῦς δέμας ἀθανάτοισιν ἐοικώς: πβ. Φ 448 *βοῦς βουκολέεσκες* (ἐπικ. παρατ. τοῦ *βουκολέω*, οὐσ. *βουκόλος*) καὶ γ 468 ~ θ 14 ~ Ψ 163 *δέμας ἀθανάτοισιν ὁμοῖος.*

56-7. Ὁ **ἔρως** καὶ ὁ **ἵμερος** ἐμφανίζονται ἐδῶ ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ *ἰδοῦσα*. ῎Ετσι **ἔπειτα** πρέπει νὰ σημαίνει: μετὰ τὴν ἐπέμβαση ἢ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐπέμβασης τοῦ Δία (στ. 53, βλ. καὶ 45 κἑ.), κατὰ τὸν van der Ben, σημ. σ.στ. 56 *τὸν δὴ ἔπειτα*. Ἡ ἐπαναφορὰ ὅμως τοῦ *ἱμέρου* στὸν στ. 57 (53 *γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι* / 57 *κατὰ φρένας ἵμερος εἶλεν*) δημιουργεῖ τὴν αἴσθηση ἐλαφρᾶς ἀνωμαλίας: ὁ Ζεὺς ἐμβάλλει *γλυκὺν ἵμερον* γιὰ τὸν ᾽Αγχίση στὴν ᾽Αφροδίτη· ἐκείνη τὸν βλέπει, τὸν ἐρωτεύεται (**ἠράσατ᾽**), *ἐκπάγλως δὲ κατὰ φρένας ἵμερος εἶλεν*. Ἡ συγγνωστὴ γιὰ ποίηση ἀνωμαλία ὀφείλεται μᾶλλον στὴν πρόθεση τοῦ ποιητῆ νὰ συμβιβάσει τὴ θεϊκὴ ἐπέμβαση μὲ τὴ φυσικὴ ἐξέλιξη (τὸν βλέπει, τὸν ἐρωτεύεται, τὴν καταλαμβάνει πόθος), κι ἂς ξεκίνησαν ὅλα ἀπὸ ἐπέμβαση τοῦ Δία. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πρόκειται ἁπλῶς γιὰ κλιμάκωση τοῦ *ἱμέρου* ἐδῶ, ὅπως καὶ τοῦ *ἔρωτος* στὴ συνέχεια στὸν ᾽Αγχίση: στὸν στ. 91 *᾽Αγχίσην δ᾽ ἔρος εἶλεν* γιὰ τὴν ᾽Αφροδίτη, ποὺ παρουσιάστηκε μπροστά του *θαῦμα ἰδέσθαι*, ἐνῶ στοὺς στ. 143-4 *θεὰ γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι· | ᾽Αγχίσην δ᾽ ἔρος εἶλεν*. Ἡ κλιμάκωση *ἔρως – ἵμερος – ἔρως*, μπορεῖ κάλλιστα νὰ εἶναι καὶ *ἵμερος – ἔρως – ἵμερος*, ἀλλὰ καὶ *ἵμερος* (στ. 53, πβ. 45 κἑ., μὲ ἐπέμβαση τοῦ Δία) – *ὄψις* (56) – *ἔρως* (*ἠράσατ᾽* 57) – *ἵμερος* (*ἔκπαγλος*: βλ. *ἐκπάγλως* 57, ἀποτέλεσμα ἔρωτος). Βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 91.

58. ἐς Κύπρον δ᾽ ἐλθοῦσα: πβ. θ 362 *ἡ δ᾽ ἄρα Κύπρον ἵκανε φιλομμειδὴς ᾽Αφροδίτη*, καὶ ἀνωτ. στ. 56 *φιλομμειδὴς ᾽Αφροδίτη*. Ἡ χρη-



[Εικ. 115] Χρυσα Ενωτια με Ερωτες
(Οἱ κρίκοι ἀπολήγουν σὲ διακοσμημένους ρόδακες ἀπὸ τοὺς ὁποίους κρέμονται γυμνοὶ φτερωτοὶ ἔρωτες [βλ. *ΕΘΗρΑΚ* σελ. 249].
Μάριον, Ρωμαϊκὴ περίοδος. *Μουσεῖο Πάφου*)

σιμοποίηση τῆς τυπικῆς φράσης *φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη* στὸν στ. 56 ὁδηγεῖ πιθανῶς τὸν ποιητὴ τοῦ ὕμνου στὴ διάσπαση τοῦ θ 362, καὶ στὴν ἀνάγκη νέας τυπικῆς φράσης στὸν στ. 58: *θυώδεα νηόν*: κατὰ τὴ φράση *βωμὸς* (…) *θυήεις* (βλ. ἑπόμενο στίχο). Ὅσο κι ἂν εἶναι ὅμως ἑλκυστικὴ ἡ ὑπόθεση, εἶναι δύσκολο νὰ ὑποστηριχθεῖ μὲ σχετικὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ χρήση τοῦ *ἐλθοῦσα* (ἀντὶ τοῦ *ἵκανε*) ἐδῶ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ποιητὴς συνθέτει ἢ ἀπαγγέλλει τὸν ὕμνο στὴν Κύπρο (κατ' ἀντίθεση πρὸς τὸν Ὅμηρο), καθὼς στοὺς στ. 92 *τάδε δώματ' ἱκάνεις*, στὸ τέλος τοῦ στίχου (πβ. 95 *δεῦρ' ἤλυθες*: στὸ μέσο τοῦ στίχου, μὲ προφανεῖς τὶς διαφορετικὲς μετρικὲς ἀνάγκες), καὶ 147 *ἐνθάδ' ἱκάνεις*, στὸ τέλος τοῦ στίχου, χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Ἀγχίση τὸ *ἱκάνεις* γιὰ τὴν Ἀφροδίτη ποὺ φτάνει στὴν κατοικία του (πβ. στ. 68 *Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα* καὶ 75 *αὐτὴ δ' ἐς κλισίας εὐποιήτους ἀφίκανε*).

59. ἐς Πάφον, (…) θυώδης: βλ. θ 363 *ἐς Πάφον, ἔνθα τέ οἱ τέμενος βωμός τε θυήεις*. Πβ. Θ 48 *Γάργαρον, ἔνθα τέ οἱ τέμενος βωμός τε θυήεις*, σ' ἕνα ἐνδιαφέρον ἐπεισόδιο Ἀθηνᾶς – Διός, πβ. 30 *θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη* πρὸς στ. 8 ἀνωτ., 47 ~ κατωτ. 68 *Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν*, κ.λπ.) καὶ Ψ 148 *ἐς πηγάς, ὅθι τοι τέμενος βωμός τε θυήεις·* πβ. ἐπίσης Ν 21 κἠ. *Αἰγάς, ἔνθα δέ οἱ κλυτὰ δώματα* (…), ποὺ ἐνισχύει τὴν τροποποίηση τῆς ἐδῶ στίξεως τοῦ κειμένου: *ἐς Πάφον,* (…) *θυώδης*. ἀντὶ *ἐς Πάφον·* (…) *θυώδης·* βλ. Ν 22-3 *ἄφθιτα αἰεί. | ἔνθ' ἐλθών* (…), πβ. τὰ ἀνωτ. παρατιθέμενα χωρία. Πιθανή, νομίζουμε, εἶναι καὶ ἡ διόρθωση τοῦ **δέ** σὲ **δή**, ποὺ δὲν ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ μέτρο (καθὼς εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπικὴ βράχυνση πρὸ τοῦ *οἱ*), εἶναι παλαιογραφικὰ εὐεξήγητη (ἀνάγεται καὶ αὐτὴ σὲ παλαιότερη γραφὴ ΔΕ), καὶ νοηματικὰ ἁρμόζει ἄριστα στὸ χωρίο (βλ. LSJ[9] *δή* II.).

Τὸ ἐπίθ. *θυώδης* ('smelling of incense, fragrant' LSJ[9], «ἔχων τὴν εὐωδίαν θυμιάματος, εὐώδης, ἀρωματικός» LSK) ἀπαντᾶ ἤδη στὴν *Ὀδύσσεια*: δ 121 *θαλάμοιο θυώδεος* (βλ. καὶ συμφραζόμενα), ε 264 *εἵματα* (…) *θυώδεα*, φ 52 *θυώδεα εἵματ'* (βλ. καὶ συμφραζόμενα). Σὲ φράση ποὺ θυμίζει τὴν ἐδῶ ἀπαντᾶ καὶ στὸν Ὅμηρ. ὕμν. III.87 (*Εἰς Ἀπόλλ.*) *ἦ μὴν Φοίβου τῆιδε θυώδης ἔσσεται αἰεὶ | βωμὸς καὶ τέμενος. Θυώδεις ναοὶ* ἀναφέρονται καὶ στὸν Θεόκρ. 17.123, ἐνῶ στὸν Ὅμηρ. ὕμν. IV.322 (*Εἰς Ἑρμ.*) τὸ ἐπίθ. ἀναφέρεται στὸν Ὄλυμπο (*θυώδεος Οὐλύμποιο*). Στὸν Ἡσίοδο, *Θεογ.* 557 *θυηέντων ἐπὶ βωμῶν*, ἐμφανίζεται ἐξελιγμένη ἡ Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση *βωμός τε θυήεις*. (Ἡ ὅλη εἰκόνα ποὺ σχηματίζεται καὶ ἐδῶ φαίνεται νὰ συμφωνεῖ μὲ τὴ γενικὴ εἰκόνα ἑνὸς ποιητῆ τοῦ ὕμνου στὴν Ἀφροδίτη ποὺ συνθέτει μετὰ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο καὶ κοντὰ σ' αὐτούς). Ὅπως τὸ *θυήεις* ἔτσι καὶ τὸ *θυώδης* (μὲ β΄ συνθ. τὸ *ὄδ-ωδ-α*,

βλ. *ὄζω*, πβ. *εὐ-ώδης*, *δυσ-ώδης*, κ.λπ.) παράγεται ἀπὸ τὸ *θύος* (βλ. καὶ LSJ[9] *θύω* A, *θύον*, *θυσία*, *θῦμα*, *θυηλή*, *θυήλημα*, *θυμός*, κ.ἄ., πβ. Λατ. *fumus* κ.λπ.), ποὺ ἔχει κατὰ τοὺς LSJ[9]/LSK τὴ σημασία: (I.1) "*burnt sacrifice*": «θυσία, προσφορά», (2) "later in pl. = *θυμιάματα*": «παρὰ μεταγεν., θυμίαμα, Λατ. *thus* (…)· ἀλλὰ τὸ θυμίαμα εἶναι ἄγνωστον παρ' Ὁμ.», (II.) "*a cake*": «πέμμα, πλακοῦς»· (πβ. καὶ *θύον* II. "= *θύος*, in pl. *θύα*, *τά*, *burnt-offerings* or *incence*": «= *θύος*, τὸ πλεῖστον κατὰ πληθ. *θύα*, *τά*, πλακούντια, θυμίαμα κτλ.»). Βλ. ὅμως West *WD* 338 σ.λ. *θύεσσι*: "minor burnt-offerings like cakes and incense". Πβ. LSJ[9] *θύος* I.2 and II, *θύον* II· πβ. ἐπίσης Σχόλ. στὸ Η 270 *ἃ ἡμεῖς θυμιάματά φαμεν* (…) *ἐπὶ δὲ τῶν ἐμψύχων κυρίως τὸ ἱερεῦσαι λέγεται* (βλ. καὶ ἑπόμενα μὲ βιβλιογραφία, πβ. Richardson *Dem.* 368 σ.λ. *θυσίαισι*).

60. ἔνθ' ἥ γ' εἰσελθοῦσα θύρας ἐπέθηκε φαεινάς: ~ Ξ 169, πβ. φ 45 *θύρας δ' ἐπέθηκε φαεινάς* (βλ. καὶ συμφραζόμενα, πβ. ἀνωτ. 59 καὶ κατωτ. 69), ζ 19 *θύραι* (…) *φαειναί* (ἐπεισόδιο Ἀθηνᾶς – Ναυσικᾶς, βλ. καὶ συμφραζόμενα), κ 230 ~ 256 ~ 312 *ἡ δ' αἶψ' ἐξελθοῦσα θύρας ἄϊξε φαεινάς*.

61. ἔνθα δέ μιν Χάριτες λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ: ~ θ 364, πβ. Ξ 170-1 *ἀμβροσίῃ μὲν πρῶτον ἀπὸ χροὸς ἱμερόεντος | λύματα πάντα κάθηρεν, ἀλείψατο δὲ λίπ' ἐλαίῳ*. – Οἱ **Χάριτες** συνδέονται μὲ τὴν Ἀφροδίτη καὶ στὴν *Ἰλιάδα*, ὅπου ἐμφανίζονται νὰ ἔχουν κατασκευάσει τὸν πέπλο της (Ε 338 *ἀμβροσίου διὰ πέπλου, ὅν οἱ Χάριτες κάμον αὐταί*). Οἱ Χάριτες, ὅπως καὶ στὸν Ὅμηρο, ντύνουν στὸν ὕμνο μας τὴν Ἀφροδίτη, οἱ Χάριτες καὶ οἱ Ὧρες στὰ *Κύπρια* (βλ. ἀνωτ. 3 F4 σημ. σ.στ. 7), οἱ Ὧρες στὸν Ὅμηρ. ὕμν. VI.5 κἑ. (βλ. κατωτ. 5 Υ2)· οἱ Χάριτες καὶ ἡ Πειθὼ καὶ οἱ Ὧρες στολίζουν μαζὶ μὲ τὴν Ἀθηνᾶ τὴν Πανδώρα στὸν Ἡσίοδο (*Ἔργ.* 72-6, βλ. σημ. West σ.στ.). Γιὰ τὴ στενὴ σχέση Χαρίτων – Ἀφροδίτης βλ. Παυσ. 6.24.7 (ἡ παραπομπὴ ἀπὸ τὸν Athanassakis, σημ. σ.στ. 60-64). Γιὰ τὶς τρεῖς Ὧρες καὶ τὶς τρεῖς Χάριτες βλ. Ἡσ. *Θεογ.* 901-11 (μὲ τὶς σημ. West σ.στ.).

62. ἀμβρότωι, οἷα θεοὺς ἐπενήνοθεν αἰὲν ἐόντας: ~ θ 365, πβ. α 263 κ.ἀ. *θεοὺς* (…) *αἰὲν ἐόντας*. – Τὸ ἐπίθ. *ἄμβροτος* (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 32 σ.λ. *βροτοῖσι*) δείχνει κατὰ κύριο λόγο τὸν ἀθάνατο, τὸν θεῖο, μολονότι ἡ χρήση του ἐπεκτείνεται συχνὰ σὲ ὅ,τι ἀνήκει στοὺς θεούς, ἔννοια ποὺ ἁρμόζει περισσότερο στὸ *ἀμβρόσιος*, ἤδη στὸν Ὅμηρο (βλ. LSJ[9] *ἄμβροτος* 2, πβ. *ἀμβρόσιος*), μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποβοῦν οἱ δύο λέξεις συνώνυμες καὶ νὰ εἶναι δύσκολο σὲ πολλὲς περιπτώσεις

νὰ καθορίσει κανεὶς τὴν ἀκριβῆ σημασία τῶν ἐπιθέτων (πβ. *θεῖος* – θεϊκός). Γιὰ τὴν ἐδῶ σημασία τοῦ **ἀμβρότωι** (62) καὶ **ἀμβροσίωι** πβ. van Eck καὶ van der Ben, σημ. στοὺς στίχους. Ἡ παρεμβολὴ τοῦ στ. 63 = Ξ 172 ἀνάμεσα στοὺς ἐπηρεασμένους ἀπὸ τὸ θ 365 κἑ. στίχους δημιουργεῖ (καὶ ἐδῶ) τὴν ὄχι εὔστοχη ἐπανάληψη. Βλ. καὶ στ. 59-61, 97-9.

ἐπενήνοθεν: ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀνωτ. χωρίο τῆς *Ὀδυσσείας* (θ 365), ὁ τύπος ἀπαντᾶ ἄλλες δυὸ φορὲς στὸν Ὅμηρο: Β 219 *φοξὸς ἔην κεφαλήν, ψεδνὴ δ' ἐπενήνοθε λάχνη* (γιὰ τὸν Θερσίτη, πού 'ταν ὀξυκέφαλος καὶ μὲ ἀραιὰ μαλλιά) καὶ Κ 134 *οὔλη δ' ἐπενήνοθε λάχνη* (γιὰ τὴ χλαίνη τοῦ Νέστορα μὲ τὴ χνουδωτὴ ἐπιφάνεια). Οἱ LSJ[9] θεωροῦν τὸν τύπο γ΄ ἑνικ. ὑπερσ. καὶ παρακειμ., πιθανῶς συγγ. πρὸς τὸ *ἐπανθεῖν*. Στοὺς LSK ὅμως, στὴ λ. *ἐνήνοθε* (μετὰ τὴ σημείωση, ὅπως καὶ στοὺς LSJ[9] *ἐνήνοθε*, ὅτι εὑρίσκεται μόνο σὲ σύνθετα) παρατηρεῖται: «Ἡ λέξις ὑποδεικνύει ὡς προερχομένη ἐξ ἐνεστῶτος **ἐνέθω*, εἶμαι ἐντός, ἐνυπάρχω, ὡς τὸ *ἀνήνοθε* ἐκ τοῦ **ἀνέθω* (ὃ ἴδε), ἐγείρομαι. Κατὰ τύπον εἶναι πρκμ. μετ' ἀναδιπλασ., ἀλλὰ κατὰ σημασίαν ἀείποτε παρατ., ἐκτὸς μιᾶς περιστάσεως ἐν τῶι τύπωι *ἐπενήνοθε*». Στὸ ἴδιο λεξικό, ὅμως, στὸ *ἀνήνοθε*, σημειώνεται: «Ἐπ. πρκμ. ἐν χρήσει ἀντὶ ἀορ. (…). Ὁ ἐνεστὼς κατ' ἀναλογίαν θὰ ἦτο *ἀνέθω*, ἀνέρχομαι, ὑψοῦμαι, ὡς τὸ *ἐνήνοθε* θὰ ἦτο *ἐνέθω*, εἶμαι ἐντός, πρβλ. *ἐνήνοχα* ἐκ τοῦ **ἐνέκω*, *ἐδήδοκα* ἐκ τοῦ *ἔδω*. Φαίνεται πιθανώτερον ὅτι τὰ ρήματα ταῦτα ἐσχηματίσθησαν κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῶν προθέσεων *ἀνά*, *ἐν*, μετὰ τῆς καταλήξεως *-έθω*, ὅπως τὸ *ἄντομαι* ἐγένετο ἐκ τῆς *ἀντὶ* μᾶλλον ἢ ὅτι τὸ *ἤνοθα* εἶναι πρκμ. τοῦ *ἀνθέω* (μετὰ προθεματ. *ἀνὰ* ἢ *ἐν*), ὡς ὁ Βουττμ. καὶ ὁ Κούρτ. ὑπολαμβάνουσιν». Γιὰ τὸν σχηματισμὸ λέξεων ἀπὸ προθέσεις πβ. καὶ *διαπρύσιος*: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 18-20. Γιὰ τὴ συσχέτιση μὲ τὸ *ἀνθέω* βλ. καὶ V. Pisani, *Rend. Ist. Lomb.* 77 (1943-1944), 548, καὶ J. M. Aitchison, *Glotta* 41 (1963) 273 κἑ. Πβ. Richardson *Dem.* σημ. σ.στ. 279 σ.λ. *κατενήνοθεν* (ἀπ' ὅπου καὶ οἱ προηγούμενες παραπομπές), ποὺ σημειώνει (μὲ ἀναφορὰ στοὺς Buttmann, *Lexilogus* 133 κἑ., καὶ Aitchison, ὅ.π.) ὅτι ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ *ἄνθος*, *ἀνθεῖν* μπορεῖ νὰ εἶναι "growth, grow" (ποὺ ἁρμόζει στὸ *ἐπενήνοθε* στὸ Β 49 καὶ στὸ Κ 134: "grow on the surface") καὶ ὅτι τὸ *ἐπανθεῖν* κατέληξε νὰ σημαίνει "be on the surface" (εἶμαι ἢ βρίσκομαι στὴν ἐπιφάνεια, πβ. LSJ[9] σ.λ. *ἐπανθέω* II.1 καὶ 2), ὁπότε ἡ σημασία "such as covers gods" ἁρμόζει στὸ θ 365 ~ *Ἄφρ.* 62 *οἷα θεοὺς ἐπενήνοθεν*. Ἡ ἐτυμολογία ὅμως τῆς λέξεως, κατὰ τὸν ἴδιο, παραμένει ἀμφίβολη. Ὁ Frisk στὴ λ. *ἐνθεῖν* (Δωρ., Δελφ. καὶ Ἀρκαδ. τύπος ἀντὶ *ἐλθεῖν*) ἑρμηνεύει τὸ *ἐνήνοθε* ὡς ἀναδιπλ. τύπο παρακειμ. καὶ ὑπερσ. τοῦ *ἐνθεῖν* (βλ. Richardson

ὅ.π., πβ. Chantr. σ.λ. *ἀνήνοθεν* ["Que faire alors de ἀνήνοθε?", καταλήγει], μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία).

63. ἀμβροσίωι ἑ⟨δ⟩ανῶι, τό ῥά οἱ τεθυωμένον ἦεν: ~ Ξ 172. Ἡ χειρόγραφη παράδοση δίνει τὶς γραφὲς *ἑανῶ* καὶ *ἐανῶ*. Ὁ Clarke διόρθωσε σὲ **ἑδανῶι**, στηριγμένος στὸ Ξ 172, ὅπου ὅμως ὑπάρχει καὶ γραφὴ *ἑανῶι* (πβ. καὶ Ξ 178 *ἀμβρόσιον ἑανόν*). Ἑδανὸς καὶ *ἑανὸς* εἶναι τύποι συνήθεις στὸν Ὅμηρο καὶ μετρικῶς ἰσοδύναμοι (*ἑδᾰνὸς* καὶ *ἑᾰνὸς* ὡς οὐσ., μολονότι *ἑᾱνὸς* ὡς ἐπίθ.). Ἑδανὸς εἶναι πιθανῶς ὁ γλυκύς (τὸ ἐπίθ. ἑρμηνεύεται ἀπὸ τοὺς ἀρχ. Γραμματικοὺς ὡς συγγ. πρὸς τὰ *ἡδύς*, *ἥδομαι*, *ἀνδάνω*, βλ. LSJ[9] σ.λ. *ἑδανός*, πβ. ὅμως Chantr. σ.λ., ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία), ἔννοια ποὺ ἁρμόζει στὸ προκείμενο χωρίο ἄριστα, ἐνῶ *ἑανός* (*ἑϝᾰνός*, πβ. *ἕννυμι*, ρίζ. *ϝεσ-*: *ϝεσθὴς* καὶ Λατ. *vestis*, *βέστον*, *γεστία*, *γέστρα* κ.λπ., μὲ προφορὰ τοῦ *ϝ* ὡς *β* ἢ *γ*) ὡς οὐσ. εἶναι ὁ κατάλληλος γιὰ θεὲς ἢ ἐξέχουσες γυναῖκες λεπτὸς πέπλος καὶ ὡς ἐπίθ. (*ἑᾱνός*, μὲ ἀποβολὴ τοῦ *ϝ* καὶ ἔκταση τοῦ *ᾰ* σὲ *ᾱ*) ὁ λεπτός, γιὰ κάθε πράγμα κατάλληλο πρὸς ἔνδυση (πβ. *πέπλον ἑανόν* Ε 734 κ.ἀ.). Ἡ διόρθωση, ἑπομένως, τοῦ Clarke φαίνεται λίαν εὔλογη, καθὼς μάλιστα ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου ἐπαναλαμβάνει ἐδῶ ὁλόκληρους στίχους τόσο ἀπὸ τὴν *Ὀδύσσειαν* (θ 362 κἑ.) ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν *Ἰλιάδα* (Ξ 169 κἑ.), ἔστω κι ἂν δημιουργεῖται ἡ αἴσθηση ὑπέρμετρης ἐπανάληψης (στ. 59-61: τρία *ἔνθα*, μὲ τὴν παρεμβολὴ τοῦ Ξ 169 ἀνάμεσα στοὺς στ. 59 = θ 363 καὶ 61 = θ 364, καὶ στ. 62 = θ 365 *ἀμβρότωι* – στ. 63 = Ξ 172 *ἀμβροσίωι*). Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅμως, ἐνῶ τὸ οὐσ. *ἑανὸς* ἀποκλείεται καὶ λόγω νοήματος καὶ λόγω γένους (ἀπὸ τὸ ἑπόμ. *τό*, ἐνῶ *ἑανὸς* εἶναι –ὡς οὐσ.– ἀρσ. γένους, βλ. Φ 507 *ἀμβρόσιος ἑανός*), τὸ ἐπίθ. *ἑανός* –ποὺ φαίνεται νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ μέτρο (στὸν Ὅμηρο πάντοτε *ἑᾱνός*) καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἐπίθ. χρησιμοποιεῖται κατὰ κανόνα γιὰ πράγματα κατάλληλα πρὸς ἔνδυση– στηρίζεται ἀπὸ τὴν ὁμοφωνία τῆς χειρόγραφης παράδοσης καί, καθὼς μάλιστα οἱ μεταγενέστεροι ποιητὲς ἔχουν *ᾱ* ἢ *ᾰ* ἀνάλογα μὲ τὶς μετρικὲς ἀνάγκες, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχουμε ἐδῶ μιὰ πρωτοτυπία τοῦ ποιητῆ τοῦ ὕμνου (ποὺ ἐπέδρασε καὶ στοὺς μεταγενεστέρους). Ἡ ἐπιλογή, λοιπόν, ἀνάμεσα στὰ *ἑδανῶι* καὶ *ἑανῶι* δὲν εἶναι εὔκολη. Προτιμήσαμε τὴ γραφὴ *ἑδανῶι* καὶ γιὰ τὸν πρόσθετο λόγο ὅτι στὴν Κυπριακὴ τὸ *ϝ* προφέρεται καὶ ὡς *δ* (βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ 2 F5), ὁπότε *ἑδανῶι* πιθ. = *ἑϝανῶι*. Πβ. ὅμως AHS σ.λ., καὶ Chantraine ὅ.π. ("sens et étymologie inconnus").

64. ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροῒ εἵματα καλὰ: πβ. 3 F4.6 (στ. 1) *εἵματα μὲν χροῒ ἕστο* (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.λ.), θ 366 *ἀμφὶ δὲ εἵματα ἕσσαν ἐπήρατα, θαῦμα ἰδέσθαι* καὶ κατωτ. στ. 90 *θαῦμα ἰδέσθαι.*

Ἡ τυπικὴ φράση *εἵματα καλὰ* στὴν *Ὀδύσσειαν* ζ 111 καὶ ν 218 (σὲ ἐπεισόδια Ὀδυσσέα – Ἀθηνᾶς, μὲ τυπικὲς φράσεις παράλληλες πρὸς φράσεις τοῦ ὕμνου μας)· πβ. ἐπίσης Η 207 *πάντα περὶ χροΐ ἕσσατο τεύχεα*, Ψ 67 *τοῖα περὶ χροΐ εἵματα ἕστο*, Ἡσ. *Ἔργ.* 76 *πάντα δὲ οἱ χροΐ κόσμον ἐφήρμοσε Παλλὰς Ἀθήνη*, κ.ἄ. Ὁ ἐδῶ στ. 64 ἐπανέρχεται τμηματικὰ κατωτ., στ. 172 *ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροΐ*, 171 (*χροΐ ἔννυτο*) *εἵματα καλά*, 232 *εἵματα καλὰ διδοῦσα*.

64-80. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ van der Ben (σημ. σ.στ. 64 κἑ.), τὸ ἀπόσπασμα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἄριστα ὡς ἀπαρτιζόμενο ἀπὸ δυὸ ἐφαρμογὲς τῆς τυπικῆς σκηνῆς τοῦ ταξιδιοῦ (βλ. Lenz, 123 κἑ.: ἀναχώρηση – τὸ κύριο ταξίδι – ἄφιξη – τί ἀνευρίσκεται κατὰ τὴν ἄφιξη).

66. Πβ. ἀνωτ. στ. 58, καὶ Θέογν. 1276. Τὸ ἐπίθ. **εὐώδεα** κατὰ τὸ *θυώδεα* πιθανῶς, καὶ κατ' ἐπίδραση τοῦ Ξ 171 (βλ. AHS σ.λ.).

67. ὕψι μετὰ νέφεσι ῥίμφα πρήσσουσα κέλευθον: πβ. π 264 *ὕψι περ ἐν νεφέεσσι* καὶ Ξ 282 (βλ. καὶ ἑπόμενους στ.) *ἠέρα ἐσσαμένω, ῥίμφα πρήσσοντε κέλευθον*, Ψ 501 *ὑψόσ' ἀειρέσθην ῥ. π. κ.*, ν 83 *ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥ. π. κ.* Γιὰ τὴ χρήση τοῦ *μετὰ* + δοτ. μὲ τὴν ἔννοια τοῦ μεταξύ, ἀνάμεσα, βλ. LSJ[9] *μετὰ* B.II.2 (Χ 28 *μετ' ἀστράσι*, κ.ἄ.). Ἡ τυπικὴ φράση **ὕψι μετὰ νέφεσι** πιθανῶς κατὰ τὸ *ὕψι* (…) *ἐν νεφέεσσι* (μὲ τὸν σχετικὰ νεώτερο τύπο *νέφεσι*).

68 ~ Θ 47 (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 59), Ξ 283 (στὸ συχνὰ ἀναφερθὲν ἤδη χωρίο), Ο 151. Γιὰ τὸ ἐπίθ. **πολυπίδακα** βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 54, γιὰ τὸ **μητέρα θηρῶν** κατωτ. (σημ. σ.στ. 69-74).

69-74. Ὁ Podbielski (*SHHA* 40) θεωρεῖ τὸ ἀπόσπ. 69-74 ὡς "un motif inutile". Ἡ ἀντίδραση ὅμως τῶν ζώων ἀπέναντι στὴν Ἀφροδίτη ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη τῆς θεᾶς (πβ. Σοφ. *Ἀντ.* 781 κἑ.), προαναγγέλλοντας ὅ,τι θὰ ἐπακολουθήσει (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 53 κἑ., πβ. van der Ben σημ. σ.στ. 64 κἑ). Ἡ σκηνὴ θυμίζει τὸ ἐπεισόδιο τῆς *Ὀδυσσείας* μὲ τὸν Ὀδυσσέα καὶ τοὺς συντρόφους του, ποὺ πλησιάζουν στὰ ἀνάκτορα τῆς Κίρκης, *ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες, | τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν*, οἱ ὁποῖοι ἀντὶ νὰ ὁρμήσουν στοὺς ἄνδρες *οὐρῆισιν μακρῆισι περισσαίνοντες ἀνέσταν. | ὡς δ' ὅτ' ἂν ἀμφὶ ἄνακτα κύνες δαίτηθεν ἰόντα | σαίνωσ'·* (…) *| ὣς τοὺς ἀμφὶ λύκοι κρατερώνυχες ἠδὲ λέοντες | σαῖνον* (κ 212 κἑ.). Στὸν Ἀπολλών. Ρόδ. (*Ἀργ.*) ἄγρια ζῶα συνοδεύουν ἐπίσης τὴν Κίρκη (4.627 κἑ.), ἀλλὰ καὶ τὴ Ρέα (1.1144 κἑ.) καὶ τὴν Ἄρτεμη (3.383 κἑ.). Ἡ ἐπίδραση τῆς Ἀφροδίτης στὸ ζωικὸ βασίλειο ζωγρα-

φίζεται ἄριστα ἀπὸ τὸν Λουκρήτ., *De rerum natura* 10-20 (Athanassakis, σημ. σ.στ. 70-4). Στὴ *Θεογ.* τοῦ Ἡσιόδου ἡ ἔλευση τῆς θεᾶς ἐπιδρᾶ στὸ φυτικὸ –ὄχι στὸ ζωικὸ– βασίλειο (194-5 *ἀμφὶ δὲ ποίη | ποσσὶν ὕπο ῥαδινοῖσιν ἀέξετο·* βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ. 194 καὶ 971)· πβ. Νόνν. *Διον.* 15.210 κἑ. (βλ. AHS σημ. σ.στ. 69).

Γιὰ τὴν πλατιὰ διαδεδομένη ἄποψη (Lenz 124, κ.λπ.) πὼς στὸ χωρίο τοῦτο ἡ Ἀφροδίτη ἐμφανίζεται ὡς *πότνια θηρῶν* (στὸν ἐδῶ στ. 68 **μητέρα θηρῶν** γιὰ τὴν *Ἴδην*) βλ. τὶς εὔστοχες ἀντιρρήσεις τοῦ van Eck καὶ τοῦ van der Ben (σημ. σ.στ. 69 κἑ.).

70. χαροποί τε λέοντες: λ 611 (*ἄρκτοι τ' ἀγρότεροί τε σύες χαροποί τε λέοντες·* γιὰ τὸν ἐπόμ. στ. βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 11 *ὑσμῖναί τε μάχαι τε*), πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 321 (*χαροποῖο λέοντος*), *Ἀσπ.* 177, Ὁμηρ. ὕμν. IV.569 (*χαροποῖσι λέουσι*). Τὸ ἐπίθ. (ἀπὸ τὸ *χαρὰ* καὶ τὸ *ὤψ*, *ὀπός*, πβ. *γλαυκ-ῶπ-ις*) σημαίνει: «ὁ ἔχων ὀφθαλμοὺς πλήρεις χαρᾶς· ἐντεῦθεν, ὁ ἔχων ἀπαστράπτοντας ὀφθαλμούς» (βλ. LSK σ.λ.).

73. καὶ τοῖς ἐν στήθεσσι βάλ' ἵμερον: πβ. ἀνωτ. στ. 2, 45 καὶ 56-7 (μὲ σημ. σ.στ.).

74. σύνδυο: στὸν Ὅμηρο *σύντρεις* (ι 429 *σύντρεις αἰνύμενος*).

κατὰ σκιόεντας ἐναύλους: καὶ στ. 124· νέος σχηματισμὸς ἐδῶ, πιθανῶς κατὰ τὸ *θεᾶν χαρίεντας ἐναύλους* τοῦ Ἡσιόδου (*Θεογ.* 129, βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ.).

75. αὐτὴ δ' ἐς κλισίας εὐποιήτους ἀφίκανε: πβ. Ζ 370 *αἶψα δ' ἔπειθ' ἵκανε δόμους εὖ ναιετάοντας.*

76. τὸν δ' εὗρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἷον ἀπ' ἄλλων: πβ. στ. 79, καὶ ι 192 *οἶον ἀπ' ἄλλων. Οἶος*, Κυπρ. *οἶϝος* (βλ. Κυπριακὴ ἐπιγραφὴ Hoffmann *GD* I 134.14), μὲ τὴ σημασία τοῦ: μόνος. Πβ. ἀρχ. Περσ. *aiwa-* (ἕνας), Ἰνδοευρ. *oiwo*, ἀρχ. Λατ. *oino* (= *unus*). Βλ. καὶ *οἴνη*, *οἶνος*, *οἰνίζειν* (Ἡσύχ. σ.λ. *οἰνίζειν· τὸ μονάζειν κατὰ γλῶσσαν*, LSJ[9] σ.λλ. *οἶος* καὶ *οἴνη* Β).

77. θεῶν ἄπο κάλλος ἔχοντα: θ 457 (*Ναυσικάα*) *θεῶν ἄπο κάλλος ἔχουσα*, ζ 18 (βλ. καὶ συμφραζόμενα) *Χαρίτων ἄπο κάλλος ἔχουσαι* (= Ἡσ. ἀπόσπ. 94.6). – Ἡ φράση *Ἀγχίσην ἥρωα* κατὰ τὸ *Ἀγχίσιη ἥρωϊ* τοῦ Ἡσιόδου (*Θεογ.* 1009), πβ. α 189 *Λαέρτην ἥρωα*, κ.λπ.

78. ἕποντο: μὲ κανονικὴ σημασία παρατατ., καθὼς ἡ πράξη συνεχι-

ζόταν τὴν ὥρα τῆς συνάντησης Ἀφροδίτης – Ἀγχίση, ὄχι μὲ σημασία ὑπερσ., ὅπως ἑρμηνεύεται ἀπὸ τὸν van Eck. Βλ. van der Ben σ.λ.

79 κἑ. Γιὰ Ὁμηρικὰ παράλληλα μὴ στενὰ συνδεδεμένα πρὸς τοὺς ἑπόμενους στίχους τοῦ ὕμνου, ὅπου ἀναφέρονται μόνο ὅσες φράσεις ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία, βλ. G. Preziosi, *HSCPh* 71 (1966) 171 κἑ. (κυρίως 176 κἑ.).

80. διαπρύσιον: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 19.

81. Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη: τυπικὴ φράση (βλ. καὶ στ. 107 ~ 191), συχνὴ στὸν Ὅμηρο (Γ 374, Ε 131, 312, 820, Ξ 193, 224, κ.ἀ.).

85. εἶδός τε μέγεθός τε καὶ εἵματα σιγαλόεντα: βλ. Β 58 κ.ἀ. *εἶδός τε μέγεθός τε* καὶ Χ 154 *εἵματα σιγαλόεντα* (κατὰ τὸν Ἡσύχ. *σιγαλόεντα· λαμπρά, ποικίλα καὶ τὰ ὅμοια*, μὲ πιθανὴ πρώτη ἔννοια ἐκείνη τῆς στιλπνότητας μιᾶς ἐπιφάνειας καὶ μεταγενέστερη τὴν ἔννοια τοῦ λαμπροῦ, πλούσιου, βλ. LSK σ.λ.). Ἡ φράση *εἵματα σιγαλόεντα* καὶ στὸν στ. 164, στὴν ἴδια θέση.

Τὴ γραφὴ τῶν κωδίκων (*εἶδός τε μέγεθός*) *τε καὶ* ὑπερασπίζεται πειστικὰ ὁ Smith, *HSCPh* 83 (1979) 30-32, ἐνῶ ὁ Allen (ἀκολουθώντας τὸν Flach) ὀβελίζει τὸ *τε* (β΄ *τε* τοῦ στ.) ὥστε νὰ διατηρήσει τὸ *ϝ* στὸ *εἵματα*.

86. φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς: Σ 610 (*θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς*). Πβ. (καὶ γιὰ τοὺς ἑπόμ. στ.) Ξ 178 κἑ.

87. ἐπιγναμπτὰς ἕλικας κάλυκάς τε: τὸ ἐπίθ. *ἐπιγναμπτὰς* μόνο ἐδῶ (μολονότι ἡ χρήση τοῦ *ἐπιγνάμπτω* εἶναι συχνή). Πβ. ὅμως (καὶ γιὰ τὰ ἑπόμ.) Σ 401 *πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους* (= στ. 163 κατωτ.). Καθὼς *ἕλιξ* εἶναι ὅ,τι ἔχει σχῆμα ἑλικοειδές (βλ. Chantr. σ.λ. *ἕλιξ*: "spirale", ρίζα *ϝελ-* [*εἰλέω* καὶ *εἰλύω*], **wel-* / **swel-*) καὶ *κάλυξ* ὅ,τι ἔχει σχῆμα κάλυκος, προκειμένου περὶ κοσμημάτων (ὅπως ἐδῶ), *κάλυκες* πρέπει νὰ εἶναι ρόδακες διακοσμητικοί (στολίδια σὲ σχῆμα καλύκων ἄνθους), καὶ *ἕλικες* ἑλικοειδῆ (ἢ ἁπλῶς καμπύλα, ἢ/καὶ ἀστραφτερά) κοσμήματα (χρυσὲς σπεῖρες), ἐνώτια (σκουλαρίκια) ἢ στολίδια γιὰ τὰ μαλλιά (σὲ ὁρισμένες πιθανῶς περιπτώσεις καὶ βραχιόλια)· **ὅρμοι** (στ. 88) εἶναι τὰ περιδέραια. Βλ. σημ. Edwards στὸ Σ 401 (*CIl* V 194 / Ε΄ 331), καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 163· βλ. ἐπίσης AHS σημ. σ.στ. 87, καὶ σημ. Hainsworth σ.στ. I 466-9 στὸ *CIl* III 124 / Γ΄ 243 (ὅπου ὅμως τὸ *εἰλίποδας ἕλικας βοῦς*, ἂν δὲν ἑρμηνευθεῖ ὅπως τὸ *εἰνάνυχες … νύκτας* τοῦ στ. 470 καὶ πιθανῶς τὸ

αἰγίλιπος πέτρης στὸν στ. 15 τῆς ἴδιας ραψωδίας [ὡς ἐπανάληψη ὀφειλόμενη στὸ ὅτι ξεχνιέται ἡ ἀρχικὴ σημασία μιᾶς λέξης ἢ/καὶ παρετυμολογεῖται], τότε τὸ *ἕλικας* πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἐκλαμβάνεται ὡς μὴ ταυτόσημο μὲ τὸ *εἰλίποδας*, ἴσως παραπλήσιο μὲ τὸ *θαλέθοντες ἀλοιφῇι* τοῦ στ. 467 [πβ. *σέλας*, βλ. Chantr. σ.λ.], ὁπότε στὸ ἐδῶ [στ. 87] *ἕλικας* μπορεῖ νὰ λανθάνει καὶ ἡ ἔννοια τοῦ στιλπνοῦ τῶν –χρυσῶν κυρίως– κοσμημάτων). Περισσότερα κατωτ. σημ. σ.στ. Υ2.19 σ.λ. *ἑλικοβλέφαρε*.



[Εικ. 116] Χρυσα Κοσμηματα
(δύο *ἐνώτια* [earrings] μὲ κρεμασίδι [μὲ ἄνθος λωτοῦ καὶ μπουμπούκια], 6/5 αἰ. π.Χ., καὶ δύο ζεύγη κρεμασιδιῶν [pendants, τὸ πρῶτο: πιθανῶς ἐνώτια· τὸ δεύτερο: μὲ μπουμπούκια μὲ ἄνθος λωτοῦ], 7/6 αἰ. π.Χ. *AnAC* 315, 316, 317)

88-9. ὅρμοι (…) χρύσειοι: στὴ σκηνὴ στολισμοῦ τῆς Πανδώρας στὸν Ἡσ. (*Ἔργ.* 72-6, βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3 F4.6 κ.ἀ.) *ὅρμους χρυσείους*· στὴ σκηνὴ στολισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης στὸ Υ2.11 *ὅρμοισι χρυσέοισιν* (βλ. κατωτ. σημ. σ.λ.)· πβ. ἀνωτ. στ. 65 *χρυσῶι κοσμηθεῖσα* καὶ κατωτ. Υ2.1 *χρυσοστέφανον*, 7-8 *στεφάνην … χρυσείην*, 9 *χρυσοῖό τε τιμήεντος*, 12 *Ὧραι … χρυσάμπυκες* (βλ. σημ. σ.στ.).

90. ἐλάμπετο: Ἀπὸ τὶς διάφορες λύσεις ποὺ ἔχουν προταθεῖ γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ ρήματος, ὁ van der Ben προκρίνει τὴ σύνταξή του ὡς ἀπροσώπου (παραβάλλοντας πρὸς τὰ ι 143 καὶ Χ 319, βλ. καὶ AHS) καὶ οἱ AHS θεωροῦν ὡς πιθανὴ τὴν ἕλξη πρὸς τὸ πλησιέστερο οὐσιαστικό. Δύσκολα ὅμως μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ τὸ ἄγνωστο στὸν Ὅμηρο Βοιωτικὸ σχῆμα (*ὅρμοι … ἐλάμπετο*), ἀφοῦ τοῦτο εἶναι γνωστὸ στὸν Ἡσίοδο κι ὁ ποιητής μας δέχεται ἔντονη τὴν ἐπίδρασή του, ἐνῶ ἀντίθετα δύσκολα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὑποκ. τοῦ *ἐλάμπετο* ἡ Ἀφροδίτη.

θαῦμα ἰδέσθαι: συχνὴ τυπικὴ φράση, στὸ τέλος στ.: Ε 725, Κ 439, θ 366, Ἡσ. *Θεογ.* 575 καὶ 581 (σὲ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον χωρίο: βλ.

καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3 F5.5 καὶ κατωτ. Y2.7 μὲ σημ.), κ.ἀ. (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 64). Πβ. κατωτ. Y2.18.

91. δ' ἔρος: τὴ γραφὴ τῶν κωδίκων ὀβελίζει ὁ Peppmüller, *Philologus* 48 (1889) 13 κἑ., προτείνοντας *τάφος* (= *θάμβος*), ἀλλὰ τὴν ὑπερασπίζεται ὁ Allen, *JHS* 19 (1898) 24, ἐνῶ ὁ van der Ben (σημ. σ.στ.) ὑποστηρίζει πειστικὰ ὅτι ἡ λέξη *ἔρως* δὲν συνεπάγεται ἄμεση ἐκπλήρωση, κατ' ἀντίθεση πρὸς τὴ λέξη *ἵμερος* (καὶ τὰ παράγωγά της), ποὺ ἐνέχει τὴν ἔννοια τοῦ ἄμεσου καὶ ἀκατάσχετου πόθου, καὶ συνεπάγεται ἄμεση δράση. Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 56-57).

92. χαῖρε ἄνασσ', ἥ τις μακάρων τάδε δώμαθ' ἱκάνεις: πβ. υ 295 ~ φ 313 *ὅς κεν τάδε δώμαθ' ἵκηται*, καὶ ζ 149 (βλ. καὶ συμφραζόμενα, κυρίως 123-4 γιὰ κατωτ. 97-9). Τὸ **ἥ τις** (*ὅ τις* κ.λπ.) μὲ τὸ β΄ πρόσ. τοῦ ρήμ. *εἰμὶ* χρησιμοποιεῖται κατὰ κανόνα σὲ προσφωνήσεις θεῶν καὶ –κατ' ἐπέκταση– καὶ θνητῶν τῶν ὁποίων ἡ ταυτότητα εἶναι ἄγνωστη ἢ ἀβέβαιη: πβ. δ 376 *ἥ τις σύ πέρ ἐσσι θεάων*, ε 445 *ἄναξ, ὅ τις ἐσσί*, Ὁμηρ. ὕμν. II.119 (*Εἰς Δημ.*) *τέκνα φίλ' αἵ τινές ἐστε γυναικῶν*, κ.λπ. Βλ. E. Norden, *Agnostos Theos* (Leipzig 1913), καὶ Richardson *Dem.* σημ. σ.στ. – Γιὰ τὸ **μακάρων** βλ. West *WD* σημ. σ.στ. 141 καὶ 171, πβ. 120· γιὰ τὸ **ἄνασσ(α)** βλ. Bowra, *JHS* 54 (1934) 54-5, καὶ *AKυΓ*^{2} σημ. σ.στ. 11 E6.1 σ.λ. [*Γά*]*ναξ* (ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία).

93. χρυσέη Ἀφροδίτη: X 470 (*χρυσέη* Barnes, Monro – Allen / *χρυσῆ* West), (σὲ γεν.) Γ 64 (*-έης* M. – A. / *-ῆς* W.) καὶ δ 14 (*-έης* All. / -ῆς Muehl), (σὲ αἰτ.) E 427 (*-ῆν* M. – A. καὶ W.), (σὲ δοτ.) T 282 καὶ Ω 699 (*-έηι* M. – A. / *-ῆι* W.), θ 337 καὶ 342, ρ 37, τ 54 (*-έηι* All. / *-ῆι* Mu.)· *-έη* ἢ / καὶ *-ῆ* (κ.λπ.) στὴ χειρόγραφη παράδοση (βλ. καὶ West [*Il.* vol. I, Praefatio] σσ. XXXVI κἑ.). Πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 822 ~ 1005 *διὰ χρυσῆν Ἀφροδίτην*, 975 *θυγάτηρ χρυσῆς Ἀφροδίτης* (μὲ σχόλια West στὰ χωρία), *Ἔργ.* 65 *χρυσῆν Ἀφροδίτην*, Θέογν. 1293 *χρυσῆς Ἀφροδίτης* (1381-2 *χρυσῆς … Κυπρογενοῦς*), Μίμν. 1.1 W. (*χρυσῆς Ἀφροδίτης*), πβ. *πολυχρύσου Ἀφροδίτης* (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 1). Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ στίχου δίνει ὁμόφωνα τὸν συνηρημένο τύπο *χρυσῆ*, ποὺ διορθώθηκε σὲ *χρυσέη* ἀπὸ τὸν Barnes. Ἡ διόρθωση εἶναι εὔλογη, ἀλλ' ὄχι βέβαιη, καθὼς τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἡσιόδου δίνουν ὁμόφωνα τὸν συνηρημένο τύπο στὶς τυπικὲς φράσεις ποὺ παραθέσαμε, ἐνῶ στὶς λοιπὲς περιπτώσεις τοῦ *χρύσεος* (*Θεογ.* 12 *χρυσέοισι*, 578 *στεφάνην χρυσέην*, 785 *χρυσέηι προχόωι*, κ.λπ.) παραδίδονται ἀσυναίρετοι τύποι (ὅπως κατὰ κανόνα καὶ στὸν Ὅμηρο). Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀσυναίρετοι τύποι ἐξακολουθοῦν νὰ ἐμφανίζον-

ται σὲ μεταγενέστερους ποιητές, λυρικοὺς καὶ τραγικούς, γεγονὸς ποὺ ἐνισχύει τὴν ἐδῶ διόρθωση τοῦ *χρυσῆ* σὲ *χρυσέη*. Δύσκολο εἶναι, τέλος, νὰ καθορίσει κανεὶς τὴν προσωδία τῆς λέξεως ἐδῶ (καὶ σὲ ἀνάλογα παραδείγματα), καθὼς στὸν Ὅμηρο σὲ ἀρκετὰ παραδείγματα (Α 15 κ.ἀ.) ἡ λέξη πρέπει νὰ διαβαστεῖ μὲ συνίζηση τῶν δύο τελευταίων συλλαβῶν καὶ μὲ τὴν πρώτη συλλαβὴ μακρά (*χρῡσέωι ἀ|νὰ σκή|πτρωι*: –∪∪ | – – | –, μὲ ἐπικὴ βράχυνση τῆς προερχόμενης ἀπὸ συνίζηση συλλαβῆς *-σέωι* πρὸ φωνήεντος: correptio epica), ἀλλὰ ἀργότερα ἡ πρώτη συλλαβὴ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ ποιητὲς ὡς βραχύχρονη (π.χ. Πίνδ. *Πυθ.* 3.73, κ.λπ., βλ. LSJ[9] στὸ *χρύσεος*), γεγονὸς ποὺ ἐπιτρέπει ἐδῶ προσωδία δισύλλαβη (*χρῡ|σέη*: – | –) ἢ τρισύλλαβη (*χρῡ̆σέ|η*: ∪∪|–).

94. Βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 8 *γλαυκῶπιν Ἀθήνην*. Ἡ φράση **Θέμις ἠϋγενὴς** νέος σχηματισμὸς ἐδῶ. Στὸν Ὅμηρο ἡ θεὰ εἶναι *καλλιπάρηιος* (Ο 87 *Θέμιστι δὲ καλλιπαρήιωι*) καὶ στὸν Ἡσίοδο *λιπαρή* (*Θεογ.* 901 *λιπαρὴν Θέμιν*, πβ. Ι 156 *λιπαρὰς τελέουσι θέμιστας*, βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ. 901 καὶ 904, πβ. AHS στὸν ἐδῶ στ. 94). Περισσότερα: J. E. Harrison, *Themis: A Study of the Social Origins of Greek Religion*, Cleveland – New York (The World Publishing Company) 1962[2] [1912[1]] / London (Merlin Press) 1977 καὶ 1989 [Ἑλλ. μετάφρ.: *Η Γέννηση της Ελληνικής Θρησκείας* καὶ *Θέμις: Μελέτη της Κοινωνικής Προέλευσης της Ελληνικής Θρησκείας* (Ελ. Παπαδοπούλου) / *Τελετουργικά Δρώμενα στην Αρχαία Ελλάδα* (Θ. Σιαφαρίκας), Αθήνα (Ιάμβλιχος) 1996, 1997 / 1999. Πβ. *ΕλλΜ* Β΄ 256 κἑ. (μὲ εἰκ. 119) κ.ἀ.

97-9. Βλ. Υ 8-9 *οὔτ' ἄρα* (στ. 7 *οὔτε τις …*) *νυμφάων, αἵ τ' ἄλσεα καλὰ νέμονται | καὶ πηγὰς ποταμῶν καὶ πίσεα ποιήεντα* καὶ ζ 123-4 *νυμφάων, αἳ ἔχουσ' ὀρέων αἰπεινὰ κάρηνα | καὶ πηγὰς ποταμῶν καὶ πίσεα ποιήεντα* (ζ 124 ~ Υ 9). Ἡ παρεμβολὴ τοῦ στ. 98, πιθανῶς κατ' ἐπίδραση τοῦ ζ 123, ἀνάμεσα στοὺς στ. 97 (= Υ 8) καὶ 99 (= Υ 9 ~ ζ 124) δημιουργεῖ τὴν ἐπανάληψη **νυμφάων** (97) – **νυμφῶν** (98). Πβ. ἀνωτ. 59-61 καὶ 62-64 (παρεμβολὴ στίχου ἀπὸ τὸ Ξ 169 κἑ. στὸ ἀπόσπασμα ποὺ εἶναι ἄμεσα ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὸ θ 363 κἑ.). Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ στ. **καὶ πηγὰς ποταμῶν καὶ πίσεα ποιήεντα** εἶναι κοινὸς στὰ δύο ἀποσπ. τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῆς *Ὀδυσσείας* διευκολύνει τὴ σύμφυρσή τους ἐδῶ.

104. εἰσοπίσω: Γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, μετὰ στὸν Σόλωνα (ἀπόσπ. 27.10 W. *καὶ παίδων ζητεῖν εἰσοπίσω γενεήν*), στὸν Σοφοκλῆ (*Φιλ.* 1105), στὸν Ριανό (ἀπόσπ. 66.5-6 Powell = *Ἀνθ. Παλ.* 6.34.5-6 *ἀλλ', ὦ*

Πὰν σκοπιῆτα, καὶ εἰς ὀπίσω Πολύαινον | Εὔαγρον πέμποις, υἱέα Σημύλεω), κ.ἀ.

105. δηρὸν ἐῢ ζώειν καὶ ὁρᾶν φάος ἠελίοιο: Πβ. στ. 256 καὶ 272 (*φάος ἠελίοιο* στὸ τέλος τοῦ στίχου, ὅπως συχνὰ στὸν Ὅμηρο). Ἡ φράση *ζώειν καὶ ὁρᾶν φάος ἠελίοιο*: Ω 558 ~ δ 540 ~ κ 498, πβ. *ζώει καὶ ὁρᾶι φάος ἠελίοιο*: Z 61 καὶ 442 ~ δ 832 ~ ξ 44 ~ υ 207.

106. ὄλβιον ἐν λαοῖς καὶ γήραος οὐδὸν ἱκέσθαι: Βλ. Ψ 212 *ἤβης ταρπῆναι καὶ γήραος οὐδὸν ἱκέσθαι*, πβ. ο 246 (*οὐδ' ἵκετο*) *γήραος οὐδόν* καὶ η 83 *οὐδὸν ἱκέσθαι*, πβ. ἐπίσης Ἡσ. *Ἔργα* 331 ἐπὶ *γήραος οὐδῶι. Οὐδός, ὁ* (Δωρ. *ὠδός*, Ἀττ. *ὀδός*, πιθ. ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα ὅπως καὶ τὰ *οὖδ-ας, ἔδ-αφος*, καὶ *ὁδός* = δρόμος, πβ. Σανσκρ. *sad* κ.λπ.) εἶναι τὸ κατώφλι, ἐνῶ σ' ἕνα τουλάχιστο χωρίο τοῦ Ὁμήρου *οὐδός* εἶναι ἡ *ὁδός* (ρ 196 *ἀρισφαλὲ' ἔμμεναι οὐδόν*).

107. τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη: Βλ. καὶ στ. 191 (ὁ ἴδιος –τυπικὸς– στ., πβ. Ξ 193 *τὴν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα Δ. θ. Ἀ.* καὶ Ε 375 *τὴν δ' ἠ. ἔ. φιλομμειδὴς Ἀ.*), καὶ 81 (*Διὸς θ. Ἀ.* στὸ τέλος στ.: συχνὰ στὸν Ὅμηρο).

108. χαμαιγενάων ἀνθρώπων: Βλ. Ἡσ. *Θεογ.* 879 ~ Ὁμηρ. ὕμν. II.352 (*Εἰς Δημ.*) *χαμαιγενέων ἀνθρώπων*, πβ. ὅ.π. 113 *παλαιγενέων ἀνθρώπων* καὶ Θέογν. 870 *ἀνθρώπων παλαιγενέων* (*χαμαιγενέων* A), κ.ἄ. (βλ. Richardson *Dem.* σημ. σ.στ. 352 *χαμαιγενέων*, 101 *παλαιγενέϊ*, 113 *παλαιγενέων*). Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ ἐδῶ διατήρηση τῆς καταλήξεως *-άων*. Τὸ *χαμαὶ* ἐπιβίωσε ὡς σήμερα στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο, μαζὶ μὲ πολλὲς ἄλλες παλαιότατες λέξεις καὶ συντάξεις (κατὰ τὸ *χαμαί*, μάλιστα, σχηματίστηκε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ τὸ *δαμαί* = *ἐνταῦθα* καὶ *ἐνθάδε*, ἐδῶ). Γιὰ τὴν τυπικὴ φράση βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3 *καταθνητῶν ἀνθρώπων·* γιὰ τὸν ὅλο στ. πβ. κατωτ. στ. 192 (α΄ ἡμιστίχιο ἴδιο).

111. Ὀτρεύς: Πιθανῶς ὁ ἴδιος μὲ τὸν Ὀτρέα ποὺ στὸ Γ 186 (184 κἑ.) ὁδηγεῖ μαζὶ μὲ τὸν Μυγδόνα τοὺς Φρύγες. Βλ. AHS καὶ Athanassakis σημ. σ.στ., πβ. κατωτ. 146 (καὶ 110 πρὸς 145).

112. Φρυγίης εὐτειχήτοιο: γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ (*Φρυγίην … ἀμπελόεσσαν* στὸ Γ 184), μὲ τὸ ἐπίθ. *εὐτείχητος* ἅπαξ *λεγόμενο* (στὸν Ὅμηρο *εὐτείχεος*: A 29 *Τροίην εὐτείχεον*, Π 57 *πόλιν εὐτείχεα*, κ.ἄ.).

113-6. γλῶσσαν (…) σάφα οἶδα: Τὸ πρῶτο χωρίο ὅπου ἀναγνωρί-

ζεται ἡ διαφορὰ τῆς Φρυγικῆς ἀπὸ τὴ γλώσσα τῶν Τρώων. Ἤδη στὸν Ὅμηρο, ὅμως, ἐπισημαίνεται ὅτι οἱ *Κᾶρες* (ποὺ στὸ Κ 428-9 τοποθετοῦνται δίπλα στοὺς *Παίονες*, τοὺς *Λέλεγες*, τοὺς *Καύκωνες* καὶ τοὺς *Πελασγούς*, πρὸς τὴ θάλασσα) εἶναι *βαρβαρόφωνοι* (Β 867 *Νάστης αὖ Καρῶν ἡγήσατο βαρβαροφώνων*), καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοι τοῦ Πριάμου ὁμιλοῦν διάφορες γλῶσσες: Β 803-4 *πολλοὶ γὰρ κατὰ ἄστυ μέγα Πριάμου ἐπίκουροι, | ἄλλη δ' ἄλλων γλῶσσα πολυσπορέων ἀνθρώπων·* Δ 436-8 *ὣς Τρώων ἀλαλητὸς ἀνὰ στρατὸν εὐρὺν ὀρώρει· | οὐ γὰρ πάντων ἦεν ὁμὸς θρόος οὐδ' ἴα γῆρυς, | ἀλλὰ γλῶσσ' ἐμέμικτο, πολύκλητοι δ' ἔσαν ἄνδρες* (βλ. καὶ ἐπόμ. *ὦρσε δὲ τοὺς μὲν Ἄρης, τοὺς δὲ …*). Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Kirk (*CIl* I 380 / A΄ 580-1, σημ. σ.στ. Δ 437-8), ἡ χρήση τριῶν διαφορετικῶν ὅρων γιὰ τὸν λόγο (*θρόος*, *γῆρυς* καὶ *γλῶσσα*) μπορεῖ νὰ ὑποδηλώνει ὅτι καταβλήθηκε προσπάθεια νὰ γίνει διάκριση ἀνάμεσα στὶς διαφορὲς διαλέκτων καὶ στὶς διαφορὲς γλωσσῶν. Βλ. καὶ AHS στὸν στ. 113 καὶ Athanassakis σημ. σ.στ. 113-6.

117. χρυσόῤῥαπις Ἀργεϊφόντης: κ 331, κατωτ. στ. 121, Ὁμηρ. ὕμν. II.335 (σὲ αἰτ.). Γιὰ τὴ λατρεία καὶ τὴν ἀπεικόνιση τοῦ **Ἑρμοῦ** στὴν Κύπρο βλ. *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 94-6 (μὲ πίν. *52*, *53*, *54*: ἀνωτ. Εἰκ. 20), 224-7 (μὲ πίν. *175* καὶ *176*), κ.ἀ. (βλ. Εὑρετήριο, καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 21 καὶ 98).

χρυσόῤῥαπις (καὶ *χρυσόραπις* στὸν Πίνδ., *Πυθ.* 4.178) = *χρυσόῤῥαβδος* (Ἡρωδιαν. *Ἐπιμερ.* 154, μὲ ἕνα *ῥ*): μὲ χρυσὸ ραβδί, ἐπίθ. τοῦ Ἑρμῆ (καὶ ε 87 *Ἑρμεία χρυσόῤῥαπι*, κ 277 *Ἑρμείας χρυσόῤῥαπις*, Ὁμηρ. ὕμν. XXIX.13 *χρυσόῤῥαπις Ἑρμῆς*, πβ. Ὁμηρ. ὕμν. IV.539 *κασίγνητε χρυσόῤῥαπι*), ἡ *ῥάβδος* τοῦ ὁποίου περιγράφεται στὸν ἴδιο ὕμνο 529 κἑ. Γιὰ τὴ μαγικὴ ράβδο τῆς Κίρκης βλ. κ 293 καὶ 389, πβ. τὸ χρυσὸ σκῆπτρο τοῦ Τειρεσία (λ 91) καὶ τοῦ Μίνωα (λ 569 *χρύσεον σκῆπτρον ἔχοντα*, *θεμιστεύοντα νέκυσσιν*) στὸν Κάτω Κόσμο (βλ. Richardson *Dem.* σημ. σ.στ. 335 *χρυσόῤῥαπιν*, ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία: κυρίως F. J. M. de Waele, *The Magic Staff or Rod in Graeco-Roman Antiquity*, Gent 1927, 65 κἑ.).

Ἀργεϊφόντης: ἡ συνήθης ἑρμηνεία «ὁ φονεὺς τοῦ Ἄργου» (*Ἄργος* + **φένω*: *φέν-* 〉 *φον-*) δὲν μπορεῖ νὰ ἀπορριφθεῖ· τουλάχιστον εἶναι βέβαιο πὼς ἔτσι γινόταν ἀντιληπτὸ ἀπὸ πολὺ παλιὰ τὸ ὄνομα, κι ὁ Kretschmer, *Glotta* 10 (1919) 45 κἑ., 24 (1936) 236 κἑ., καὶ 27 (1939) 33, ὑπερασπίζεται πειστικὰ τὴν ἐτυμολογία. Ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ West *WD* σσ. 368-9, ἡ ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξεως νὰ ἦτο "dog-slayer", ἀπὸ τὸ *ἀργός*, ποὺ στὸν Ὅμηρο ἀναφέρεται κυρίως σὲ σκύλους, καθὼς ὁ Ἑρμῆς εἶναι ὁ θεὸς τῶν κλεφτῶν καὶ

τοὺς βοηθᾶ ἐξουδετερώνοντας τὸν φύλακα σκύλο (Ἱππῶν. 79.9 κἑ., κ.ἀ.). Ἑλκυστικὴ καὶ εὔλογη εἶναι καὶ ἡ συσχέτιση μὲ τὸν ἄνεμο Ἀργέστη (βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ. 379 σ.λ. *ἀργεστήν*), καθὼς ὁ Ἑρμῆς εἶναι καὶ θεὸς τῶν ἀνέμων (ἀπὸ τὸ *ἀργὸς* καὶ *φαίνω*, δηλ. ποὺ γοργὰ αἰθριάζει, βλ. *ΕλλΜ* Β΄ 575, γενικὰ γιὰ τὸν Ἑρμῆ 165-76, κ.ἀ.). Βλ. καὶ Παυσ. Ἀττ. *Ἀττ. ὀνομ. συναγ.* σ.λ. *ἀργεϊφόντης* [*α* 143], ὅπου ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ *ἀργῆς* (Δωρ. *ἀργᾶς*, εἶδος φιδιοῦ), καὶ ἑρμηνεύεται ὡς «ὁ τοῦ ὄφεως φονεύς»: *ἀργεϊφόντης· ὁ ὀφιοκτόνος. ἀργῆν γὰρ ἔνιοι τὸν ὄφιν καλοῦσιν* (ἐντεῦθεν Εὐστ. στὸ Β 103), καὶ Ἡσύχ. σ.λ. *Ἀργειφόντης· ὁ Ἑρμῆς ἢ ὁ ἀργὸς φόνου ἢ ἐν Ἄργει πρῶτον πεφηνὼς ἢ καταργῶν τοὺς φόνους.*

118. ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 16· πβ. Εὐρ. *Ἑλ.* 44-5, ὅπου ὁ Ἑρμῆς ἀναρπάζει τὴν Ἑλένη *νεφέλῃ καλύψας* (βλ. AHS σημ. σ.στ.).

119. παρθένοι ἀλφεσίβοιαι: Σ 593 (*ἔνθα μὲν ἠίθεοι καὶ παρθένοι ἀλφεσίβοιαι | ὠρχεῦντ'*, βλ. καὶ συμφραζόμενα). Γιὰ τὴ σημασία τῆς λ. *ἀλφεσίβοιος* βλ. LSJ^{9}/LSK σ.λ. καὶ Chantr. σ.λ. *ἀλφάνω* (μὲ ἐτυμολογία).

121. Βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 117. Οἱ δύο στίχοι ἔχουν τὸ β΄ ἡμιστίχιο (**χρυσόρραπις Ἀργεϊφόντης**) πανόμοιο, καὶ τὸ α΄ ἡμιστίχιο ἐλαφρὰ παραλλαγμένο (**νῦν δέ μ' ἀνήρπαξε → ἔνθεν μ' ἥρπαξε**). Μετὰ τὴν παρέκβαση τῶν στ. 118-20 ὁ ποιητὴς ἐπιστρέφει «κυκλικὰ» στὴν ἀφετηρία.

122. καταθνητῶν ἀνθρώπων: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3.

124. κατὰ σκιόεντας ἐναύλους: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 74.

125. ψαύειν: Ἡ χειρόγραφη παράδοση δίνει καὶ τὴ γραφὴ *ψαύσειν* (M), ποὺ υἱοθετοῦν οἱ Ruhnken, Allen καὶ Càssola. Τὴ γραφὴ *ψαύειν* ὑπερασπίζεται πειστικὰ ὁ Smith, *HSCPh* 83 (1979) 32-34. Βλ. ὅμως van der Ben σημ. σ.στ.

φυσιζόου αἴης: κατὰ τὸ *φυσίζοος αἶα* (Γ 243 ~ λ 301, βλ. καὶ Χρησμ. στὸν Ἡρόδ. 1.67 *ἔνθ' Ἀγαμεμνονίδην κατέχει φυσίζοος αἶα*, πβ. Φ 63 *γῆ φυσίζοος*). Τὸ *φυσίζοος* συνήθως ἑρμηνεύεται ὡς *φυσίζωιος* (βλ. LSJ^{9} σ.λ.): «ὁ παράγων, ὁ διδοὺς ζωήν» (LSK), *τὰ πρὸς ζωὴν φύουσα καὶ δωρουμένη*, κατὰ τὸν ἀρχ. σχολιαστή (στὸ Γ 243). Πιθανῶς ὅμως σημαίνει "producing *ζέα*" (LSJ^{9}), ποὺ παράγει

ζέαν (βλ. LSJ[9] καὶ LSK σ.λλ. *ζέα* καὶ *ζεία*: εἶδος σιτηρῶν, πιθ. τὸ ἀσπροσίτι, ποὺ χρησιμεύει ὡς τροφή, καὶ van der Ben σ. 15 σημ. 22).

127. τεκεῖσθαι: μόνον ἐδῶ, ὄχι γιὰ μετρικοὺς λόγους· πβ. χ 324 *τέκνα τεκέσθαι* (στὸ τέλος τοῦ στίχου, ὅπως ἐδῶ).

129. κρατὺς Ἀργεϊφόντης: ε 148 (*ἀπέβη κρατὺς Ἀργειφόντης*, ὅπως ἐδῶ), Π 181, Ω 345, ε 49, Ὁμηρ. ὕμν. II.346 καὶ 377, Ὁμηρ. ὕμν. IV.294 καὶ 414. Βλ. καὶ σημ. σ.στ. 117, 121, 213, 262.

131. ἀλλὰ (…) γουνάζομαι: καὶ 187 (βλ. van der Ben σημ. σ.στ. 187).

134. κεδνὰ ἰδυίηι: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 44, καὶ κριτ. ὑπόμν. σ.στ. 134.

136a. Ὁ στ. **εἴ τοι ἀεικελίη γυνὴ ἔσσομαι ἠὲ καὶ οὐκί** δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸν στ. 136. Βλ. AHS σημ. σ.στ. 136 καὶ van der Ben σημ. σ.στ. 137-40, ὁ ὁποῖος μεταθέτει τὸν στ. 136a μετὰ τὸν 138.

141. γάμον ἱμερόεντα: Πβ. Θέογν. 1293 κἔ. *φεύγουσ' ἱμερόεντα γάμον, χρυσῆς Ἀφροδίτης | δῶρα* (στὸ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Κύπρο καὶ τὴν Ἀφροδίτη ἀπόσπασμα τῶν στ. 1275-1389). Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 2 *ἵμερον*.

143-4. Βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 2, 45 καὶ 56-7 (πβ. στ. 143 πρὸς 45 καὶ 144 πρὸς 91).

148. Ἑρμέω, ἐμὴ δ' ἄλοχος κεκλήσεαι ἤματα πάντα: πβ. Ὁμηρ. ὕμν. IV.292 (*Εἰς Ἑρμ.*) *ἀρχὸς φηλητέων κεκλήσεαι ἤματα πάντα* (*ἤματα πάντα* [στὸ τέλος στ.] Θ 539 κ.ἀ., Ἡσ. *Θεογ.* 955 κ.ἀ., Ὁμηρ. ὕμν. II. 260 κ.ἀ. καὶ III.485 καὶ 543 [κ.ἀ.], καὶ κατωτ. 209, 221 καὶ 240, πβ. 248: μετὰ τὴν πρώτη λέξη τοῦ στ.).

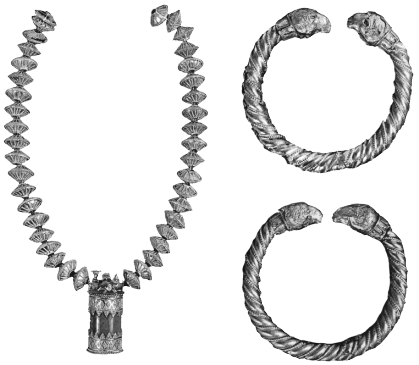
149-54. οὔ τις ἔπειτα (…) ἐνθάδε με σχήσει (…): πβ. θ 335-42 (γιὰ τὸν ἄλογο ἔρωτα ποὺ ἐμπνέει ἡ Ἀφροδίτη, σκηνὴ Ἑρμῆ – Ἀπόλλωνα μὲ τὶς φράσεις *χρυσέηι Ἀφροδίτηι* καὶ *διάκτορος Ἀργειφόντης*, ποὺ ἀπαντοῦν καὶ στὸν ὕμνο μας). Πβ. ἐπίσης *Τὰ καθ' Ἡρῶ καὶ Λέανδρον* 79 *αὐτίκα τεθναίην λεχέων ἐπιβήμενος Ἡροῦς* (καὶ Ε 685, η 224). Βλ. Athanassakis σημ. σ.στ. 145-54 καὶ AHS σημ. σ.στ. 154.

155. φιλομμειδὴς δ' Ἀφροδίτη: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 17.

156. ἔρπε μεταστρεφθεῖσα κατ' ὄμματα καλὰ βαλοῦσα: πβ. Ὁμηρ.

ὕμν. II.194 (*Εἰς Δημ.*) *ἀλλ' ἀκέουσα ἔμμνε κατ' ὄμματα καλὰ βαλοῦσα* (πβ. καὶ 195 ~ 202 *κέδν' εἰδυῖα* πρὸς ἀνωτ. 44 *κέδν' εἰδυῖαν* καὶ 134 *κεδνὰ ἰδυίῃ*), α 208 *ὄμματα καλά*.

163. πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους: ~ Σ 401, πβ. ἀνωτ. 87-8 (βλ. σημ. σ.στ. 87), βλ. καὶ Εἰκ. 65, 67, 116, 117· *πόρπη* εἶναι ἡ περόνη ἢ ἡ καρφίτσα.



[Εικ. 117] Κοσμηματα (Περιδεραιο χρυσὸ μὲ Περιαπτο ἀπὸ ἀχάτη [*Ἄρσος*, ἀρχὲς 6ου αἰ. π.Χ.] καὶ ἐπίχρυσα χάλκινα Βραχιολια [*Κούριον*, 5ος αἰ. π.Χ.]. *KM*)

171-2. χροΐ ἔννυτο εἵματα καλά (…) δῖα θεάων: βλ. ἀνωτ. 28 *δῖα θεάων* καὶ 64 *ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροΐ καὶ εἵματα καλά*.

172-5. Πβ. Ὅμηρ. ὕμν. II.186-9 (*Εἰς Δημ.*), κυρίως τὴ φράση **μελάθρου | κῦρε κάρη** (173-4), μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια τοῦ Richardson. Ὅπως σημειώνουν οἱ AHS (σημ. σ.στ. 173), τὰ ὑποκατάστατα τοῦ *κῦρε* σ' ὅλα τὰ χειρόγραφα πλὴν τοῦ M (*ἠυρε*, *ἦρε* κ.τ.τ.) δείχνουν τὴν ἐναλλαγὴ μεταξὺ *η* καὶ *κ* στὴν πρώτη περίοδο τῆς μικρογράμματης γραφῆς. Ἡ διόρθωση τοῦ **ἄρα** (173) σὲ *πὰρ* δίνει καλύτερη σύνταξη, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαραίτητη (πβ. τὴ δοτ. τόπου *σταθμοῖσι* στὸν στ. 76), ἐνῶ οἱ διορθώσεις τοῦ **εὐποιήτοιο** (173) ἀπὸ τοὺς Sikes (*κεὐποιήτοιο*) καὶ Ruhnken (*εὐποιήτου δὲ*) αἴρουν τὸ ἀσύνδετο σχῆμα χωρὶς τοῦτο νὰ εἶναι ἐπιβεβλημένο (σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ γίνει διόρθωση σὲ *εὐποιήτου τε*, ἴσως καὶ μὲ τροποποίηση τῆς στίξεως στὸ τέλος τοῦ στίχου 175, ὥστε τὸ **κάλλος δὲ … Κυθερείης** (174-5) νὰ καταστεῖ παρενθετικό). Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἡ διάσπαση τῆς τυπικῆς φράσης *κλισίας εὐποιήτους* (βλ. ἀνωτ. στ. 75) στὸν στ. 173, ποὺ θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ ὁδηγήσει σὲ μιὰ πιὸ τολμηρὴ ὑπόθεση γιὰ τὴν ἀρχικὴ μορφὴ τοῦ χωρίου: *κλισίηι εὐποιήτωι, μελάθρου τε* (*γε*) | *κῦρε κάρη*. Ὅμως τὸ ἀσύνδετο σχῆμα στηρίζεται ἀπὸ ἀνάλογα παραδείγματα στὸν ὕμνο: στ. 71, 153, 267 (βλ. Kamerbeek, *Mnemosyne* 20 [1967] 391).

175. ἐϋστεφάνου Κυθερείης: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 6 καὶ –γιὰ τὴ γραφὴ *ἰοστεφάνου Κυθερείης*– κατωτ. Υ2.18.

180. ἐμμαπέως ὑπάκουσεν: ξ 485, πβ. Ε 836 *ἐμμαπέως ἀνόρουσε* καὶ –γιὰ τὸ α΄ κυρίως ἡμιστίχιο– Κ 162 *ὣς φάθ', ὁ δ' ἐξ ὕπνοιο μάλα κραιπνῶς ἀνόρουσε*, ἀπ' ὅπου φαίνεται καὶ ἡ συγγενὴς σημασία τοῦ *ἐμμαπέως* πρὸς τὸ *κραιπνῶς*: γρήγορα, βιαστικά, μὲ β΄ συνθ. τὸ *μαπέειν*, ἐπικ. ἀόρ. β΄ τοῦ *μάρπτω*: συλλαμβάνω, πιάνω (μὲ προθυμία), προφθάνω. Πβ. ὅμως τὴν παρετυμολογία τοῦ Ἡσυχ. (σ.λ. *ἐμμαπέως*) ἀπὸ τὴ φράση *ἅμα τῶι εἰπεῖν*.

181-90 ὡς δὲ ἴδεν (…) τάρβησέν τε (…): πβ. τὴ Νεοελληνικὴ παροιμία «ποιός εἶδε τὸν Θεὸ καὶ δὲν τὸν φοβήθηκε;» (ποὺ δείχνει τὸ δέος τοῦ ἀνθρώπου μπροστὰ στὴν ἐνατένιση τοῦ θείου). Πβ. ἐπίσης τὴ συνήθη στὴ Νεοελληνικὴ δημοτικὴ παράδοση ἀντίληψη ὅτι ὅποιος κοιμηθεῖ μὲ Νεράιδα χάνει τὶς ἀνδρικές του ἱκανότητες. Καὶ στὴν *Ὀδύσσεια* ὁ Ἑρμῆς προειδοποιεῖ τὸν Ὀδυσσέα νὰ ζητήσει ἀπὸ τὴν Κίρκη νὰ ὁρκιστεῖ πώς, ἂν κοιμηθεῖ μαζί της, δὲν θὰ τοῦ ἀφαιρέσει τὸν ἀνδρισμό του (κ 301 *μή σ' ἀπογυμνωθέντα κακὸν καὶ ἀνήνορα θήηι*). Αὐτὸ φαίνεται νὰ φοβᾶται ἐδῶ καὶ ὁ Ἀγχίσης. Βλ. AHS σημ. σ.στ. 188 καὶ Athanassakis σημ. σ.στ. 180-90. Πβ. A. Giacomelli, "Aphrodite and after", *Phoenix* 34 (1980) 1 κἑ.

183. χλαίνηις ἐκαλύψατο: ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ κειμένου δίνει τὴ γραφὴ *χλαίνηι τε καλύψατο*. Ὅπως παρατηρεῖ ὅμως ὁ van der Ben (σημ. σ.στ.), ἡ θέση τοῦ *τε* δὲν εἶναι κανονική, καθὼς τὸ **ἅψ δ' αὖτις** προσδιορίζει μόνο τὸ *καλύψατο* (ὄχι καὶ τὸν ἑπόμενο στίχο *καί μιν … προσηύδα*), καὶ ἑπομένως θὰ μποροῦσε πιθανῶς νὰ διαβάσει κανεὶς *χλαίνηις ἐκαλύψατο* ἢ *χλαίνησι καλύψατο*. Υἱοθετήσαμε τὴ διόρθωση παραβάλλοντας πρὸς τὸν στ. 158 *χλαίνησιν μαλακῆις ἐστρωμένον* (βρισκόμαστε στὴν Ἴδη ἀπάνω!) καὶ προτιμήσαμε τὸ *χλαίνηις ἐκαλύψατο* γιατὶ ἐξηγεῖ καλύτερα τὴν παρείσφρηση τοῦ *τε* (ΧΛΑΙΝΗΙΣΕΚΑΛΥΨΑΤΟ → ΧΛΑΙΝΗΙΤΕΚΑΛΥΨΑΤΟ).

188. ἀμενηνόν: ἀπὸ τὶς πιὸ δύσκολες καὶ πολυσυζητημένες Ὁμηρικὲς «γλῶσσες» (*γλῶσσαι*: λέξεις ἀπαρχαιωμένες καὶ δυσνόητες, ποὺ ἡ ἑρμηνεία τους ἀπασχόλησε ἀπὸ παλιὰ τὴν ἔρευνα), ἡ λέξη πιθανῶς παράγεται ἀπὸ τὸ ἀ- στερητ. καὶ τὸ *μένος* καὶ σημαίνει τὸν ἐλαφρὰ κινούμενο καὶ ταχέως ἀφανιζόμενο (*νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα* κ 521 κ.ἀ.), τὸν ἄστατο, τὸν ἀδύναμο. Ἡ ἀκριβὴς σημασία τῆς λέξεως ἐδῶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἑρμηνεία τῆς ὅλης εὐχῆς τοῦ Ἀγχίση. Βλ. AHS στὸν στ. 188 καὶ κυρίως van der Ben στοὺς στ. 187-90 (ὅπου

καὶ παραπομπὴ στὸ Ε 885-87). Βλ. ἐπίσης σημ. Kirk σ.στ. Ε 887 (*CII* II 152/Β΄ 275).

189. βιοθάλμιος: μόνον ἐδῶ (*ἅπαξ λεγόμενον*), πβ. Πινδ. *Ὀλ.* 7.11 *ζωθάλμιος* (*ζωοφθάλμιος* C) καὶ Ὀρφ. ὕμν. LXVIII.1 *πολυθάλμιος* (AHS). Ἀπὸ τὸ *βίος* καὶ τὸ *θάλλω*, *βιοθάλμιος* εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔχει θαλερὸ βίο, ὁ ἀκμαῖος.

192. καταθνητῶν ἀνθρώπων: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3· πβ. ἀνωτ. στ. 108 (μὲ σημ. σ.λ. *χαμαιγενάων ἀνθρώπων*).

196-7. (…) ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει (…): πβ. Υ 307-8 *νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει | καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται*, ποὺ κατὰ τὸν Hoekstra (*FT* 40) γράφτηκε γιὰ μιὰν οἰκογένεια εὐγενῶν ποὺ διατηροῦσε ἀκόμα τὴ δύναμή της, ἐνῶ τὸ ἐδῶ ἀπόσπ. τοῦ ὕμνου γιὰ μιὰ τέτοια οἰκογένεια ποὺ εἶχε χάσει τὴ δύναμή της, ὑπόθεση ποὺ φαίνεται ἀστήρικτη. Ὅπως ὑποστηρίχθηκε ἐπανειλημμένα (βλ. τελευταῖα van der Ben σημ. σ.στ. 196-7), τίποτα στὴν *Ἰλιάδα* καὶ στὸν ὕμνο στὴν Ἀφροδίτη δὲν φαίνεται νὰ στηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι ὑπῆρχε κάποτε ἕνα παλάτι Αἰνειαδῶν πρὸς τιμὴ τῶν ὁποίων ὁ Ὅμηρος ἔγραψε ὁρισμένα ἀποσπάσματα τῆς *Ἰλιάδος*, καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ ἐδῶ ὕμνου τοὺς στίχους του. Βλ. καὶ AHS σημ. σ.στ. καὶ ἀνωτ. σσ. 119 κἑ.

198-9. Ὁ ποιητὴς ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα **Αἰνείας** ἀπὸ τὸ ἐπίθ. *αἰνός* (= δεινός, φοβερός), κατὰ τὴ συνήθη λαϊκὴ ἐτυμολογία. Πβ. Ι 561 κἑ. γιὰ τὴν Κλεοπάτρα, ποὺ οἱ γονεῖς της τὴν ἀποκαλοῦσαν *Ἀλκυόνην*, γιατὶ ἡ μάνα της ἔκλαιε σὰν τὴν *ἀλκυόνα* ὅταν τὴν ἅρπαξε ὁ Ἀπόλλωνας, κ.λπ. (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3 F 15.4-5 καὶ F 16.3-5). Γιὰ τὸν στ. 199 πβ. Σ 85 *ἤματι τῶι ὅτε σε βροτοῦ ἀνέρος ἔμβαλον εὐνῆι* (πβ. ἐπίσης κατωτ. στ. 255). Γιὰ τὸ **ἕνεκα** τοῦ στ. 199 (διορθωτέο σὲ *ὅτε τε* κατὰ τὸν Gemoll) βλ. van der Ben (σημ. σ.στ. 198-9), ὁ ὁποῖος προτείνει διόρθωση σὲ *ἔσχ' ἄχος, οὗ ἕνεκα* (παραβάλλοντας πρὸς τὸ Σ 88)· πβ. AHS σημ. σ.στ. 199.

200. καταθνητῶν ἀνθρώπων: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3 (καὶ 192).

202-17. (…) Γανυμήδεα μητίετα Ζεὺς ἥρπασε⟨ν⟩ (…) Τρῶα δὲ (…) ἐλέησε, δίδου δέ οἱ (…) ἵππους ἀρσίποδας (…): Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Γανυμήδη βλ. *ΕλλΜ* Β΄ 85 καὶ 87 (βλ. ἐπίσης *ΑΚυΓ*^{3} σημ. στὸ 20 F2.7 κἑ.). Πβ. Υ 230 κἑ., ὅπου οἱ *θεοί* (ὄχι ὁ ἴδιος ὁ *Ζεύς*) ἁρπάζουν τὸν Γανυμήδη *Διὶ οἰνοχοεύειν | κάλλεος εἵνεκα οἷο, ἵν' ἀθανάτοισι με-*

τείη. Γιὰ τοὺς ἵππους τοῦ Τρωὸς βλ. Ε 263 κἑ. (265-7 *Τρωΐ περ εὐρύοπα Ζεὺς | δῶχ' υἷος ποινὴν Γανυμήδεος, οὕνεκ' ἄριστοι | ἵππων*), μὲ τὰ σχόλια τοῦ Kirk στὸ χωρίο (*CIl* II 87 / Β′ 186-7). Γιὰ τὴ σημασία τῆς παρεκβάσεως βλ. van der Ben σημ. σ.στ. 207-17, πβ. Smith *NM* σσ. 71-7.



[Εικ. 118]
Η Αρπαγη
του Γανυμηδη
απο τον Δια
(*Πάφος*
[«Οἰκία τοῦ Διονύσου»],
ἀρχὲς 3ου αἰ. μ.Χ.)

204. ἐπιοινοχοεύοι: νέος σχηματισμός, μὲ τὴν πρόθεση *ἐπι-* νὰ μὴ φαίνεται νὰ προσθέτει κάτι στὸ *οἰνοχοεύοι* (ἀλλ' ἁπλῶς νὰ συμπληρώνει τὸ μέτρο). Ἡ ἀνάγνωση *ἔπι οἰνοχοεύοι* εἶναι πιθανή· πβ. τὸ *ἔπι οἰνοχοεύειν* ποὺ προτείνει ὁ van Eck ἀντὶ τοῦ *ἐπιοινοχοεύειν* τοῦ κώδ. Μ καὶ ὑποστηρίζει ὁ van der Ben (σημ. σ.στ. 204-6, μὲ τὶς γραφὲς *τετιμένον* στὸν στ. 205 καὶ *ἀφύσσειν* στὸν στ. 206 τοῦ κώδ. Μ).

208. θέσπις ἄελλα: θεϊκὴ θύελλα. Τὸ ἐπίθ. *θέσπις* (ἀπὸ τὸ *θεὸς* + *ἔσπον*: *εἶπον*, πβ. *θεσπέσιος*) σημαίνει στὴν κυριολεξία: «πλήρης θείων λόγων, θεόπνευστος» (LSK) καὶ γενικά: θεῖος, θεϊκός, θαυμάσιος, φοβερός. Τὸ οὐσ. *ἄελλα*, ἐπικ. *ἀέλλη*, Αἰολ. *αὔελλα* (βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. στὸ 2 *F4b), εἶναι ὁ θυελλώδης ἄνεμος, ὁ ἀνεμοστρόβιλος, ἡ θύελλα (πβ. *ἀελλής*, *ἀελλαῖος*, *ἀελλήεις*, καὶ κατωτ. στ. 217 *ἀελλόπους*, συγγ. *εἴλω*). Κατὰ τὸν van Eck (76) ὁ ποιητὴς πρόσθεσε ἴσως τὸ μοτίβο τοῦτο γιὰ νὰ ἐπεκτείνει τὰ γλίσχρα δεδομένα τοῦ Ὁμήρου, ἐνῶ κατὰ τὸν van der Ben (σημ. σ.στ. 208) ὁ ποιητής μας φαίνεται νὰ εὐνοεῖ μιὰν ἰδιαίτερη ἑρμηνεία ("interpretation") τοῦ *θεοὶ* τοῦ Ὁμήρου (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 202-17) ὡς θεῶν τῶν ἀνέμων

("*wind*-gods"). Ὅμως ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου μας ἀκολουθεῖ, ὅπως ἔχουμε δεῖ, μιὰ διαφορετικὴ παραλλαγή (ἂν δὲν πρόκειται γιὰ δική του πρωτοτυπία), ἐμφανίζοντας τὸν ἴδιο τὸν Δία νὰ ἀναρπάζει τὸν Γανυμήδη (στ. 202-3 *Ζεὺς | ἥρπασεν*). Ἔτσι στὴ φράση *ἀνήρπασε θέσπις ἄελλα*, πρέπει νὰ δοῦμε ὄχι τὴν ἑρμηνεία τοῦ Ὁμηρικοῦ *θεοί* (Υ 234) ἀλλὰ τοῦ **Ζεὺς** τοῦ στ. 202, ὁπότε (ὅπως ὀρθὰ παρατηρεῖ ὁ van der Ben στὸ τέλος τοῦ σχετικοῦ σχολίου) ἡ φράση *θέσπις ἄελλα* δείχνει τὴ μορφὴ ποὺ υἱοθέτησε ὁ Ζεὺς γιὰ τὴν περίπτωση. Γιὰ τὶς συχνὲς μεταμορφώσεις τοῦ Δία κατὰ τὶς διάφορες ἐρωτικὲς ἐξορμήσεις του βλ. *ΕλλΜ* Β΄ 85 κἑ. (ὅπου καὶ ἀναφορὰ στὶς πηγές).



[Εικ. 119]
Η Απαγωγη της Ευρωπης
απο τον Δια με Μορφη Ταυρου
(Ὀπισθότυπος ἀργυροῦ διωβόλου
τοῦ βασιλιᾶ τοῦ *Μαρίου* Τιμοχάρη
[ἀρχὲς 4ου αἰ. π.Χ.]. *MIKvN*)



[Εικ. 120]
Αρπαγη Γυναικας
απο Πτερωτο Ερωτα
(Σφραγιδόλιθος ἀπὸ κορνήλιο λίθο
Κυπριακό, 5ου αἰ. π.Χ.
[*ΕΘΗρΑΚ 49*]. *MMA*)

211. ἀρσίποδας: συνηρ. ἀντὶ τοῦ Ὁμηρ. *ἀερσίποδες* (Γ 327 κ.ἀ.), ἀπὸ τὸ *ἀείρω* καὶ τὸ *πούς* (*ἀερσίπους – ἀρσίπους* = ὁ αἴρων τοὺς πόδας, ὁ ζωηρῶς ἀναπηδῶν, ὁ ζωηρός, ὁ ταχύς). Πβ. καὶ Ι 124-5 *ἵππους | πηγοὺς ἀθλοφόρους, οἳ ἀέθλια ποσσὶν ἄροντο* (βλ. σημ. Hainsworth σ.στ. 124 στὸ *CII* ΙΙΙ 74-5 / Γ΄ 177), καὶ κατωτ. στ. 217 *ἀελλοπόδεσσιν*.

213. διάκτορος Ἀργεϊφόντης: Φ 497 κ.ἀ., Ἡσ. *Ἔργ.* 75, πβ. 68 *διάκτορον ἀργειφόντην*. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ West (*WD*) στὸ τελευταῖο χωρίο, ὁ Ἑρμῆς ἔχει ἕναν ἀριθμὸ σκοτεινῶν –προφανῶς πολὺ ἀρχαίων– ἐπιθέτων, καὶ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ σκοτεινά. Τὸ *διάκτορος* (πβ. καὶ ἀνωτ. στ. 147 *διακτόρου*) θὰ πρέπει νὰ γινόταν ἀντιληπτὸ ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς ὁ ἀγγελιαφόρος, ὁ «ἀγωγιάτης», σὰν παραγόμενο ἀπὸ τὸ *διάγω*: κατὰ τὸν Ἡσύχ. σ.λ. *διάκτορος* [δ 1095]· *ἄγγελος, ἀπὸ τοῦ διάγειν τὰς ἀγγελίας· ἢ οἷον διατόρως καὶ σαφῶς διαλεγόμενος. ἄγγελος γὰρ ὁ θεός* (πβ. ὅ.π. δ 1096 *διάκτο-*

ρος· εἰρηνικός καὶ δ 1097 *διάκτορσιν· ἡγεμόσι. βασιλεῦσιν*)· βλ. καὶ *ΕλλΜ* Β′ 175 καὶ –κυρίως– Chantr. σ.λ. *διάκτορος* (: ἀβέβ. ἐτυμ.) καὶ σημ. Kirk στὸ Β 103 (*CIl* Ι 127 / Α′ 244). Γιὰ τὸ *Ἀργειφόντης* βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 117, γιὰ τὴ γραφὴ *-εϊ-* κατωτ. σημ. σ.στ. 262.



[Εικ. 121]
Ιππος Αρσιπους
(Τερρακόττα
[πιθανῶς ἀπό τὸ *Κίτιον*,
3ος αἰ. π.Χ.],
AnAC 439)

214. ὡς ἔοι ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἶσα θεοῖσιν: πβ. τὸ τοῦ Εὔκλου ἀνωτ. 2 F1.10 (στ. 6) *ἔσσεται ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἤματα πάντα* (βλ. σημ. σ.στ., μὲ παραπομπές), Θ 539 κ.ἀ. *ἀθάνατος καὶ ἀγήρως* (*ἤματα πάντα*), λ 304 καὶ 484 *ἶσα θεοῖσιν*, Ἡσ. *Θεογ.* 955 *ναίει ἀπήμαντος καὶ ἀγήραος* (*ἤματα πάντα*). Ὅπως παρατηροῦν οἱ AHS (σημ. σ.στ. 214), τὸ *ἶσα θεοῖσιν* εἶναι ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸ *ἤματα πάντα* (γιὰ τὴ χειρόγραφη παράδοση βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.), ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει ἔλθει ἐδῶ ἀπὸ τὸν στ. 209· τὰ δὲ ἀνωτ. παρατιθέμενα χωρία τῆς *Ἰλ.* καὶ τῆς *Θεογ.* φαίνεται νὰ ἐνισχύουν τὸ παραπάνω, καὶ ὑποδηλοῦν ποιητικὴ πρόθεση· ἀντίθετα, ὁ Εὔκλος φαίνεται νὰ μαρτυρεῖ ὅτι δὲν ἀποκλείεται τὸ *ἤματα πάντα* νὰ ἦταν ἡ ἀρχικὴ γραφή.

217. ἵπποισιν ἀελλοπόδεσσιν: πβ. Σιμων. 10 D. *ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων*. Γιὰ τὸ *ἀελλόπους* βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 208.

218-38. ὣς δ' αὖ Τιθωνὸν χρυσόθρονος ἥρπασεν Ἠὼς (…): Στὸν Ὅμηρο Λ 1-2 καὶ ε 1-2 (*Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο | ὄρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν*) ὁ Τιθωνὸς εἶναι ἀκόμη σύζυγος τῆς Ἠοῦς καὶ στὸ Υ 237 κἑ. ὁ Τιθωνὸς καὶ ὁ Ἀγχίσης ἐμφανίζονται νὰ ἀνήκουν στὴν ἴδια γενιά, ἐνῶ στὸν ὕμνο μας ὁ Τιθωνὸς δὲν εἶναι πλέον σύζυγος τῆς Ἠοῦς καὶ ἐμφανίζεται ὡς πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Ἀγχίση, γεγονὸς ποὺ ὑποδηλώνει ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ποιητῆ τοῦ ὕμνου, ὡς ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴν Ὁμηρική, ἢ ἀνήκει σὲ παλαιὰ παραλλαγὴ τοῦ ἴδιου μύθου (πιθανῶς γνωστή, τότε, στὸν

῾Ομηρο) ἢ ἀποτελεῖ ἐπινόηση τοῦ ποιητῆ μας, καθὼς οὔτε στὸν ῾Ησίοδο ἀναφέρεται τὸ ἐδῶ ἐπεισόδιο (βλ. *Θεογ.* 371 κἑ. καὶ 984 κἑ.), ἡ δὲ ἐπινόηση μπορεῖ νὰ ἑρμηνευθεῖ μὲ τὶς ἐδῶ ποιητικὲς προθέσεις. ῞Οπως εὔστοχα σημειώνει ὁ van der Ben (σημ. σ.στ.), ἡ ἰδέα κάποιου ποὺ εἶναι *ἀθάνατος* χωρὶς νὰ εἶναι *ἀγήρως* ἁρμόζει τόσο στενὰ στὴν ἐπιχειρηματολογία τῆς ᾽Αφροδίτης ὥστε τοῦτο ἀπὸ μόνο του μπορεῖ κάλλιστα νὰ εἶναι ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἡ ἱστορία τοῦ Τιθωνοῦ ἐφοδιάστηκε μ᾽ ἕνα τέτοιο στοιχεῖο. Γιὰ τοὺς ἐδῶ στ. καὶ τὸν μύθο τοῦ Τιθωνοῦ γενικὰ βλ. AHS καὶ Athanassakis (σημ. στοὺς ἐδῶ στ.), West (*Theog.* σημ. σ.στ. 984), Smith (*NM* 76-82: "The Case of Tithonos", καὶ 82-6 "Digression: Tithonos outside the Hymn")· πβ. *ΕλλΜ* Β΄ 230 κἑ. (Περισσότερα: H. King, "Tithonos and the Tettix", *Arethusa* 19 [1986] 15-35), κυρίως 15 [17]-21, καὶ Ch. Segal, "Tithonus and the Homeric *Hymn to Aphrodite*: A Comment", ὅ.π. 37-47.) ᾽Αξίζει νὰ προστεθεῖ ὅτι οἱ ἱστορίες τοῦ Γανυμήδη καὶ τοῦ Τιθωνοῦ συνδέονται μεταξύ τους καὶ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ ᾽Αγχίση καὶ μυθολογικά, καθὼς ὁ *Τρὼς* εἶναι πρόγονος καὶ τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τοῦ ᾽Αγχίση ἤδη στὴν *᾽Ιλιάδα* (Υ 231 κἑ., μὲ τὸ στόμα τοῦ Αἰνεία): Γιοὶ τοῦ *Τρωὸς* εἶναι οἱ *῾Ιλός τ᾽ ᾽Ασσάρακός τε καὶ ἀντίθεος Γανυμήδης*, ἐγγονὸς τοῦ ῾Ίλου ὁ *Τιθωνός* (ἀπὸ τὸν Λαομέδοντα) καὶ τοῦ ᾽Ασσάρακου ὁ *᾽Αγχίσης* (ἀπὸ τὸν *Κάπυν*), γιὸς τοῦ ᾽Αγχίση καὶ τῆς ᾽Αφροδίτης ὁ *Αἰνείας*. Γιὰ τὸ **ὣς δ᾽ αὖ** (στ. 218) καὶ τὴ σύνδεση τῶν παραδειγμάτων τοῦ Γανυμήδη καὶ τοῦ Τιθωνοῦ βλ. ἀνωτ. σσ. 115 κἑ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 239-46.

Τὸ ἐπίθ. **χρυσόθρονος** ἀπαντᾶ 4 φορὲς στὴν *᾽Ιλ.*, 11 στὴν *᾽Οδ.*, καὶ 5 στοὺς ῾Ομηρ. ὕμν., πάντοτε γιὰ θεές [μὲ 1 ἴσως ἐξαίρεση, *ἠῶ*], κυρίως γιὰ τὴν *᾽Ηῶ*: 12 [13] φορές, ἐδῶ καὶ κατωτ. στ. 226 *᾽Ηοῖ τερπόμενος χρυσοθρόνωι ἠριγενείηι* [πιθ. καὶ ῾Ομ. ὕμν. IV. *Εἰς ῾Ερμ.* 326 *μετὰ χρυσόθρονον ᾽Ηῶ*: *ἠῶ* vulgo] καὶ 10 στὴν *᾽Οδ.* (ο 250 *ἀλλ᾽ ἤ τοι Κλεῖτον χρ. ἥρπασεν ᾽Ηώς*· κ 541, μ 142, ο 56, υ 91 *χρ. ἤλυθεν ᾽Ηώς*· ξ 502 *φάε δὲ χρ. ᾽Ηώς*· χ 197-8 *ἠριγένεια … χρ.* καὶ ψ 347 *χρ. ἠριγένειαν*· τ 319 *χρ. ᾽Ηῶ* καὶ ψ 243-4 *᾽Ηῶ … χρ.*)· 5 φορὲς γιὰ τὴν *῞Ηραν* (Α 611, Ξ 153, Π 5, ῾Ομ. ὕμν. III. *Εἰς ᾽Απόλλ.* 305 καὶ XII. *Εἰς ῞Ηραν* 1)· καὶ 2 φορὲς γιὰ τὴν ῎Αρτεμιν (Ι 533, ε 123). Τὸ ἐπίθ., μὲ α΄ συνθετικὸ προφανῶς τὸ *χρυσός*, συνδέεται συνήθως μὲ τὸ *θρόνος* (βλ. λ.χ. LSJ^{9} σ.λ. ["with throne of gold"] / LSK [«ὁ ἔχων θρόνον ἐκ χρυσοῦ, καθήμενος ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου»], Chantraine σ.λ., *CII* III 133 / Γ΄ 255 [σημ. Hainsworth στὸ Ι 533: «῾Ο χρυσὸς θρόνος τῆς ῎Αρτεμης»], West *HoHy* σελ. 177 μετάφρ. στ. 218 "golden-throned" καὶ 226 "Dawn of the golden-throne", κ.ἄ.). Τὰ ἀνωτ. ὅμως δεδομένα καὶ ἄλλα παρόμοια, ὅπως λ.χ. ἡ χρήση τοῦ ἐπιθ. γιὰ τὴν Κυρήνη στὸν Πίνδ. (*Πυθ.* 4.260-1 *ἄστυ χρυσοθρόνου | … Κυράνας*), φαίνεται νὰ ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ σύνδεση τοῦ ἐπιθ. μὲ τὸ *θρόνος* εἶναι ὑστερογενής, καὶ νὰ εἰση-

γοῦνται ὡς α΄ συνθετικὸ τὸ *θρόνα*: κατὰ τὰ ἀρχ. σχόλ. στὸν Θεόκρ. (2.59, σ.λ.) *θρόνα· Θεσσαλοὶ μὲν τὰ πεποικιλμένα ζῶια, Κύπριοι δὲ τὰ ἀνθινὰ ἱμάτια*, καὶ κατὰ τὸν Ἡσύχ. (σ.λ.) *θρόνα· ἄνθη καὶ τὰ ἐκ χρωμάτων ποικίλματα* (βλ. καὶ *ΑΚΕΠ* Γβ΄ ἀρ. 132). Συνηγοροῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν παλαιότατη τελετὴ τῆς προσφορᾶς πεποικιλμένου πέπλου σὲ θεές (βλ. Ἰ. Κ. Προμπονᾶ, *Ἡ Μυκηναϊκὴ ἑορτὴ *θρονοελκτήρια (to-no-e-ke-te-ri-jo) καὶ ἡ ἐπιβίωσις αὐτῆς εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους*, διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, ἐν Ἀθήναις 1974) καὶ ἡ χρήση ἄλλων ἀνάλογων ἐπιθ. γιὰ θεές, ὅπως τὸ *ῥοδοδάκτυλος* γιὰ τὴν Ἠῶ (βλ. π.χ. τὸ σχόλ. τοῦ Εὐστ. στὸ ε 121: *τὸ ἄνθος τὸ ῥόδον ὠικείωται τῶι Ἡλίωι οὗ ἔργον ἡ ῥ. Ἠώς* [κ.τ.τ.], πβ. τὰ σχόλ. τοῦ ἰδίου γιὰ τὸ *χρυσόθρονος* σ.στ. Α 595 καὶ 611, Θ 565 [μὲ ἀφετηρία τὸ *ἐΰθρονος*], Ι 533, κ.ἀ.) καὶ ὅπως –κυρίως– τὸ *ποικιλόθρονος* (γιὰ τὸ ἐπίθ. βλ. Chantraine σ.λλ. *θρόνα* ἀλλὰ καὶ *θρόνος*, πβ. LSJ^{9} / LSJ^{9} *Suppl.* σ.λ. *ποικιλόθρονος*). Τὸ *χρυσόθρονος*, κατὰ τὰ ἀνωτ., πρέπει νὰ σήμαινε ἀρχικὰ τὴ θεὰ μὲ τὰ *ἀνθινὰ ἱμάτια* (τὰ πεποικιλμένα ἐνδύματα), τὴ στολισμένη μὲ ἄνθη (βλ. σημ. στὸ 3 F5.5 ἀνωτ. καὶ στὸ Υ2.7-8 κατωτ., καὶ *COd* II 229 / Β΄ 444 [σημ. Hoekstra στὸ ξ 501-2, μὲ παραπομπὴ στὴ σημ. Càssola στὸν ἐδῶ στ. 218]: «μὲ χρυσᾶ ἄνθη») ἢ τὴ χρυσοστόλιστη.

225. πολυήρατος ἥβη: καὶ στ. 274, πβ. ο 366 *πολυήρατον ἥβην*. Πβ. ἐπίσης Θέογν. 1305 *παιδείας πολυηράτου ἄνθους* (βλ. τὸ ὅλο χωρίο 1275-1389), Μίμν. 12.5 W. *πολυήρατος εὐνή*, Σιμων. 8.6 W. *θνητῶν δ' ὄφρα τις ἄνθος ἔχηι πολυήρατον* (*πολυηράτου* Wilamowitz) *ἥβης*, Σόλ. 4.21 W. *πολυήρατον ἄστυ*, κ.ἀ.

229. εὐηγενέος: *εὐγενοῦς*. Τὸ *η* ὀφείλεται πιθανῶς σὲ πλαστὴ ἀναλογία μὲ λέξεις ὅπως *εὐήνωρ* (*εὖ* + *ἀνήρ*, *εὔανδρος*). Βλ. AHS σ.λ. (μὲ τὶς παρατηρήσεις γιὰ τὰ Ὁμηρικὰ παράλληλα).

232. εἵματα καλά: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 64.

233. κατὰ γῆρας ἔπειγεν: Ψ 623 *χαλεπὸν κατὰ γῆρας ἐπείγει*. Πβ. Μίμν. 4 W. *Τιθωνῶι μὲν ἔδωκεν ἔχειν ἄφθιτον ⟨ ⟩ | γῆρας, ὃ καὶ θανάτου ῥίγιον ἀργαλέου* (πβ. 1.5-10 καὶ 5.1 κἑ. [γιὰ τοὺς στ. 244 κἑ. γενικά], βλ. καὶ Παπαδημητρίου *ΕλΙ* σημ. σ.στ.).

234. οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' (…): ~ θ 298 (*ἦν* ἀντὶ *δύνατ'*).

236. (…) θύρας δ' ἐπέθηκε φαεινάς: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 60.

238. ἔσθ' οἵη πάρος ἔσκεν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσιν: ~ Λ 669, λ 394

(*οἵη περ ἀντὶ ἔσθ' οἵη*), φ 283 (*ἵς ἀντὶ ἔσθ'*). Πβ. Ω 359, ν 398.430 *ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσιν*.

239-46. οὐκ ἂν ἐγώ γε σὲ τοῖον ἐν ἀθανάτοισιν ἑλοίμην (…): Μ' ἕνα ἀσύνδετο σχῆμα πολὺ φυσικὸ μετὰ τὴ διήγηση τῶν παραδειγμάτων τοῦ Γανυμήδη καὶ τοῦ Τιθωνοῦ ἡ Ἀφροδίτη ἐπιστρέφει στὴν τωρινὴ θέση της καὶ στὴ σχέση της μὲ τὸν θνητὸ ἐραστή της, γιὰ νὰ τοῦ τονίσει ὅτι δὲν θά 'θελε γι' αὐτὸν ἕνα τέλος ὅμοιο μὲ τοῦ Γανυμήδη καὶ –κυρίως– τοῦ Τιθωνοῦ (πβ. στίχους 241 κἑ. πρὸς 198 κἑ. καὶ κυρίως 241 πρὸς 201 γιὰ τὴν ἐξελιγμένη κυκλικὴ σύνδεση τοῦ ἀποσπάσματος, μετὰ τὴν παρέκβαση γιὰ τὸν Γανυμήδη καὶ τὸν Τιθωνό). Ἡ ἐξήγηση ποὺ δίνει ἡ θεὰ στὸν Ἀγχίση φαίνεται πειστική, μὲ τὸ τέλος τῶν στ. 243 καὶ 244 νὰ δημιουργεῖ ἕνα ἀποτέλεσμα ἠχηρὸ καὶ τὰ ἐπάλληλα ἐπίθετα γιὰ τὸ **γῆρας** νὰ χρωματίζουν ἔντονα τὴν ὅλη εἰκόνα. Ἡ ἀπάντηση στὴν ἔκκληση τοῦ Ἀγχίση (187 κἑ. *ἀλλά σε πρὸς Ζηνὸς γουνάζομαι αἰγιόχοιο | μή με ζῶντ' ἀμενηνὸν ἐν ἀνθρώποισιν ἐάσῃς | ναίειν …*), ξεκίνησε ἀπὸ τὸ *θάρσει* (…) *οὐ γάρ τί τοι δέος παθέειν* (στ. 193 κἑ.) καὶ τὸ *παῖδες παίδεσσι διαμπερὲς ἐκγεγάονται* (…) *ἀγχίθεοι* κ.λπ. (στ. 197 κἑ.), ὅπου προφανῶς ἡ θεὰ ἐγγυᾶται στὸν Ἀγχίση ὅτι δὲν θὰ ζήσει *ἀμενηνὸς* καὶ *οὐ βιοθάλμιος*. Ἡ ἀπάντηση τώρα στρέφεται στὸ ἄλλο σκέλος τῆς ἔκκλησης τοῦ Ἀγχίση, ποὺ δὲν λέγεται ρητὰ ἀλλὰ φαίνεται νὰ ὑπονοεῖται: *μή με* (…) *ἐν ἀνθρώποισιν ἐάσῃς ναίειν* (μὲ τὴν ἔμφαση σ' αὐτὲς τὶς λέξεις, κι ὄχι στὸ *ζῶντ' ἀμενηνόν*, τὸ νόημα ἀλλάζει). Ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου φαίνεται νὰ ἀντιμετωπίζει περίτεχνα τὸ ὅλο θέμα, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του ἦταν πολὺ δύσκολο. Μὲ κύριο νόημα τὰ ὅρια τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὅρια ἀνάμεσα στοὺς *θνητοὺς* καὶ τοὺς *ἀθανάτους*, ὁ ποιητὴς δίνει μὲ τὸ στόμα τῆς Ἀφροδίτης τὴν ἀπάντηση σὲ κάθε θνητὸ ποὺ θέλει νὰ ξεπεράσει τὴ μοίρα του, κι ὅταν ἀκόμα αὐτὴ τοῦ χαμογελᾶ ἀπρόσμενα κι ὑπέρμετρα. Τὸ παράδειγμα τοῦ Τιθωνοῦ εἶναι τόσο ἐντυπωσιακὸ ἀπὸ μόνο του, ποὺ ὑπερκαλύπτει τὴ λιγότερο ὀδυνηρὴ περίπτωση τοῦ Γανυμήδη. Ἡ Ἀφροδίτη δὲν θά 'θελε γιὰ τὸν Ἀγχίση τὴ μοίρα τοῦ Γανυμήδη καὶ –κυρίως– τὴ μοίρα τοῦ Τιθωνοῦ. Πβ. Smith *NM* 87-90 καὶ van der Ben σημ. σ.στ. 239-46. Πβ. ἐπίσης Μίμν. 1.1 κἑ. W. (κυρίως 5 κἑ., γιὰ τοὺς στ. 244-46).

243. οὐκ ἂν ἔπειτά μ' ἄχος πυκινὰς φρένας ἀμφικαλύπτοι: βλ. Γ 223 κ.ἀ. *οὐκ ἂν ἔπειτα*, Ξ 294 *πυκινὰς φρένας ἀμφεκάλυψεν* (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 38 *πυκινὰς φρένας ἐξαπαφοῦσα*), Γ 442 *φρένας ἀμφικαλύπτοι·* πβ. Θέογν. 707 *ὄντινα δὴ θανάτοιο μέλαν νέφος ἀμφικαλύψηι*. Πβ. ἐπίσης (γιὰ τοὺς στ. 243-6) Μίμν. 1.5-10 W. καὶ 5.5-8 W. (πβ. καὶ στ. 1 πρὸς ἀνωτ. 237).

244. ὁμοίιον: βλ. Δ 315 *ἀλλά σε γῆρας τείρει ὁμοίιον*, πβ. γ 236 *θάνατον* (…) *ὁμοίιον*, Δ 444 *νεῖκος ὁμοίιον*, καὶ τὴ συνήθη στὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσσεια* τυπικὴ φράση *ὁμοιίου πολέμοιο* (ἀπὸ παλαιὰ τυπικὴ φράση *ὁμοιίοο πτολέμοιο*). Ἡ ἐτυμολογία καὶ ἡ σημασία τῆς λέξεως εἶναι ἀβέβαιη. Ἀπὸ παλιὰ πρέπει νὰ ἐκλαμβανόταν ὡς ἐπικ. τύπος τοῦ *ὅμοιος* (βλ. LSK), μὲ τὴν ἔννοια τοῦ: κοινὸς σ' ὅλους, ὁ ἀνήκων σ' ὅλους (πάγκοινος), ἢ κατὰ τὸν Kirk (*CII* I 363 / Α΄ 558, σημ. στὸ Δ 315) "making equal" («ισοδύναμος», ἐνῶ δὲν ἔλειψαν στὴν ἀρχαιότητα καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐκλάμβαναν τὸ ἐπίθ. μὲ τὴν ἔννοια τοῦ *κακός*, ὀλέθριος, καταστρεπτικός (LSJ^{9} σ.λ.). Μὲ τὴ δεύτερη ἔννοια δὲν εἶναι ἀπίθανη ἡ ἐτυμολογικὴ συσχέτιση τοῦ ἐπιθ. μὲ τὸ *ὠμός* (μὲ τὴ μεταφ. ἔννοια τῆς λέξεως, βλ. LSJ^{9} *ὠμός* II.1-3)· πβ. *ὠμὸν γῆρας* στὴν *Ὀδύσσεια* (ο 357 *ἐν ὠμῶι γήραϊ*) καὶ στὸν Ἡσίοδο (*Ἔργ.* 705, γιὰ τὴν κακὴ γυναίκα ποὺ τὸν ἄνδρα της *καὶ ἴφθιμόν περ ἐόντα | εὖει ἄτερ δαλοῖο καὶ ὠμῶι γήραϊ δῶκεν*, ὅπου, κατὰ τὸν West (*WD* σημ. σ.στ.), ἡ λέξη διατηρεῖ τὴν κύρια σημασία τοῦ "unripe, premature": ἄωρος, πρώιμος, ἐνῶ στὸ ο 357 ὁ ποιητὴς ἴσως ἀντιλαμβανόταν τὴ λέξη ὡς "cruel": LSJ^{9} *ὠμός* II.1), καὶ κυρίως Πλουτ. *Μάρ.* 2 *ὠμότατον καὶ ἀγριώτατον γῆρας* (LSJ^{9} *ὠμός* II.3). Πβ. ὅμως σημ. Hoekstra σ.στ. ο 357 (στὸ *COd* II 255 / Β΄ 480).

245. νηλειές: ὁ τύπος *νηλειής* (μὲ μετρικὴ ἔκταση ἀπὸ τὸ *νηλεής*) καὶ στὸν Ἡσίοδο (*Θεογ.* 770).

246. καματηρόν: γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, μὲ τὴν ἐνεργητ. σημασία (κοπιώδης, ἐπίμοχθος, κουραστικός), ἀργότερα καὶ μὲ τὴν παθ. σημασία (καταπονημένος, ταλαιπωρημένος).



1



2

[Εικ. 122]
1. Βρεφοκρατουσα Γυναικα
(Γεωμετρικῆς ἐποχῆς. *AAC* 116)
2. Βρεφοκρατουσα Αφροδιτη
(ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀστάρτης
στὸ *Κίτιον*, 4ου αἰ. π.Χ.
Μουσεῖο Λάρνακας)

247-55. Πβ. 45 κἑ. (κυρίως 250 πρὸς 39, 50 καὶ 52) καὶ 198 κἑ. (κυρίως 255 πρὸς 199). Τὸ **ὄνειδος** τῆς Ἀφροδίτης (παθ. σημασία) δένεται ἔτσι μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Δία γιὰ νὰ σταματήσει τὴ θεὰ νὰ παρασύρει τοὺς ἄλλους ἀθανάτους σὲ ἔρωτες μὲ θνητοὺς καὶ νὰ γελᾶ μαζί τους, νὰ ὀνειδίζει τοὺς ἄλλους (*ὄνειδος* μὲ ἐνεργ. σημασία) καὶ μὲ τὸ δικό της **αἰνὸν ἄχος** γιατὶ ἔπεσε σὲ κλίνη θνητοῦ ἄνδρα καὶ ἔμεινε ἔγκυος

μαζί του. Ὁ τελευταῖος στίχος (255), ἐξελιγμένος σὲ σχέση μὲ τὸν στ. 199, ἀποτελεῖ καὶ τὸν συνδετικὸ ἅρμὸ μὲ τὴν ἑπόμενη ἑνότητα (τὸ μέλλον τοῦ Αἰνεία). Περισσότερα γιὰ τὴν ἑνότητα τούτη τοῦ ὕμνου στὸν Smith *NM* 90-92, καὶ στὸν van der Ben (κυρίως σημ. σ.στ. 247-8).

252. στόμα χείσεται: τὸ *χείσεται* μέλλ. τοῦ *χα-ν-δ-άν-ω* (*χαδ-*, ἀόρ. *ἔ-χαδ-ον*) ἀπὸ ρίζα *χενδ-* (*χένδ-σομαι* ⟩ *χείσομαι*, παθ. παρκ. *κέ-χονδ-α*, πβ. *πένθ-σομαι* ⟩ *πείσομαι* τοῦ *πάσχω*, ἀόρ. *ἔ-παθ-ον*, παρκ. *πέ-πονθ-α*, κ.λπ.), συγγ. μὲ τὸ Λατ. *pr(a)e-hend-o*. Ἡ διόρθωση τοῦ *στοναχήσεται* τῶν κωδ. σὲ *στόμα χείσεται* ἀπὸ τὸν Martin φαίνεται λίαν εὔλογη, τόσο νοηματικὰ ὅσο καὶ παλαιογραφικά, καὶ πρέπει νὰ προτιμηθεῖ ἀπὸ τὴ διόρθωση τοῦ Matthiae *στόμα τλήσεται*, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Smith, *HSCPh* 83 (1979) 34-35. Οἱ γραφὲς (coniecturae) *στόμ' ἀχήσεται* (παλαιογραφικὰ ἄριστη) τοῦ Buttmann καὶ *γάμον ἔσσεται* τοῦ van der Ben εἶναι λιγότερο πιθανές, ἡ πρώτη γιατὶ δὲν δίνει σωστὴ σύνταξη ("gives no construction" AHS) κι ἡ δεύτερη γιατὶ παλαιογραφικὰ εἶναι δυσερμήνευτη.

254. ὀνοταστόν: ἀπὸ τὸ *ὀνοτάζω* (= *ὄνομαι*: μέμφομαι, ψέγω, περιφρονῶ), βλ. Ὁμηρ. ὕμν. IV.30 (*Εἰς Ἑρμ.*) *οὐκ ὀνοτάζω* καὶ Ἡσ. *Ἔργ.* 258 *σκολιῶς ὀνοτάζων* (βλ. West *WD* σ.λ. *ὀνοτάζων*: " 'scorning' her … This rare verb can be qualified by *σκολιῶς* because the speech in question is the same as in 262-3, the pronouncement of judgements"). Στὸν Ὅμηρο ἀπαντᾶ τὸ *ὀνοστός* = ἄξιος περιφρονήσεως (Ι 164 *δῶρα … οὐκέτ' ὀνοστά*, κ.λπ.) καὶ στὸν Πίνδ. (*Ἰσθμ.* 4.54) τὸ ὁμόρριζο καὶ συνώνυμο *ὀνοτός* (*ὀνοστός – ὀνοτός*, ὅπως *θαυμαστός – θαυματός*). Ἔτσι τὸ *ὀνότατον* τῶν κωδ. ἔχει τὴν ἐξήγησή του (ὡς ὑπερθ. τοῦ *ὀνοτός*), ἀλλὰ γιὰ μετρικοὺς τουλάχιστο λόγους εἶναι εὔλογη ἡ διόρθωσή του. Ἡ διόρθωσή του σὲ *ὀνοταστόν* ἀπὸ τὸν Clarke (ποὺ ἀποδέχτηκε ὁ Allen, βλ. AHS σημ. στὸ *οὐκ ὀνοταστόν*: " 'not to be made light of serious'; Clarke's correction is certain") εἶναι καὶ νοηματικὰ ὀρθή, καὶ ὡς παλαιογραφικὰ ἄριστη πρέπει νὰ γίνει δεκτή, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Smith, *HSCPh* 83 (1979) 36-37 (πβ. καὶ van der Ben σημ. σ.στ. 253-54, σελ. 33 σημ. 61), ποὺ ὑποστηρίζει τὴν πιὸ εὔκολη καὶ παλαιογραφικὰ ἀσθενέστερη διόρθωση τοῦ Martin *ὀνομαστόν* (*οὐκ ὀνομαστόν*, ἀντὶ *οὐκ ὀνότατον* τῶν κωδ. καὶ *οὐκ ὀνοταστὸν* τοῦ Clarke).

256-80. (…) Νύμφαι μιν θρέψουσιν (…): Ὁ Αἰνείας θὰ τραφεῖ ἀπὸ τὶς Νύμφες (256-73) καὶ ἡ Ἀφροδίτη θὰ τὸν παρουσιάσει στὸν Ἀγχίση, ποὺ θὰ τὸν ὁδηγήσει στὴν Τροία (274-80). Γιὰ τὶς δύο ἐπιμέρους σκηνὲς βλ. Smith *NM* 92-95 καὶ 95-97. Οἱ στίχοι 259-72 ἀποτελοῦν παρέκβαση γιὰ τὶς Νύμφες (βλ. καὶ 273).

262. Σειληνοί: Γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ. Ἐμφανίζονται συχνὰ σὲ παραστάσεις ἀγγείων μαζὶ μὲ τὶς Νύμφες· μαζὶ μὲ τοὺς Σατύρους ἀνήκουν στὴν ἀκολουθία τοῦ Διονύσου, κι ἔτσι κατὰ τὴν Κλασικὴ καὶ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ οἱ λέξεις *Σάτυροι* καὶ Σ(ε)*ιληνοὶ* καταντοῦν συνώνυμες (βλ. *ΕλλΜ* Β′ 313 κἑ., καὶ AHS σημ. σ.στ. 262). Ἀξιοσημείωτα εἶναι δύο Κυπριακὰ πήλινα συμπλέγματα μὲ μορφὴ ἠθοποιοῦ-Σ(ε)ιληνοῦ (βλ. ἀνωτ. σελ. 139 μὲ σημ. 99).

ἐΰσκοπος Ἀργεϊφόντης: βλ. Ω 24.109 *ἐΰσκοπον Ἀργεϊφόντην*, α 38 *ἐΰσκοπον ἀργεϊφόντην*, η 137 *ἐϋσκόπωι ἀργεϊφόντηι*, Ὁμηρ. ὕμν. III.200 (*Εἰς Ἀπόλλ.*) ~ Ὁμηρ. ὕμν. IV.73 (*Εἰς Ἑρμ.*) *ἐΰσκοπος Ἀργεϊφόντης*. Πβ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 117, 129, 213. Πότε τὸ *ἐΰσκοπος* ἄρχισε νὰ προφέρεται ὡς τρισύλλαβο καὶ τὸ *Ἀργεϊφόντης* ὡς *Ἀργειφόντης* καὶ πότε τὸ τελευταῖο γινόταν ἀντιληπτὸ ὡς οὐσ. ἢ ὡς ἐπίθ. εἶναι δύσκολο νὰ ὑποστηριχθεῖ μὲ βεβαιότητα, καθὼς οἱ –μεταγενέστεροι– γραφεῖς ἐμφανίζουν ποικιλία στὶς σχετικὲς ἀντιδράσεις τους. Ἡ διαφοροποίηση ὅμως στὶς ἐκδόσεις τοῦ Ὁμήρου (βλ. τὰ σχετικὰ παραδείγματα στὶς ἐκδόσεις τῶν Monro – Allen καὶ West) καὶ γενικὰ τῆς ἀρχαϊκῆς ποίησης, δὲν εἶναι πάντα αἰτιολογημένη. Δὲν πρέπει, νομίζουμε, νὰ ἀπέχουμε ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ἂν διαβάσουμε σ' ὅλες τὶς προαναφερθεῖσες περιπτώσεις (καὶ σ' ἄλλες ἀνάλογες, στὸ τέλος τοῦ στίχου [ἀνωτ. στ. 117, 121, 129, 213], ὁ ὁποῖος ἀλλιῶς καθίσταται *σπονδειάζων*) *Ἀργεϊ-|φόντης*, ἐνῶ τὸ προηγούμενο ἐπίθ. ΕΥΣΚΟΠΟΣ μπορεῖ νὰ γραφεῖ *ἐΰσκοπος* (καὶ νὰ διαβαστεῖ μὲ συνίζηση τῶν δύο πρώτων συλλαβῶν, ὅταν ἀπαιτεῖται ἀπὸ τὸ μέτρο) τουλάχιστο στὸν Ὅμηρο καὶ ἐδῶ (ποὺ τὸ ὅλο λεξιλόγιο δείχνει πὼς βρισκόμαστε πολὺ κοντὰ στὸν θεῖο ἀοιδὸ λεκτικά). Ἐδῶ λοιπόν: *ἐΰσκοπος Ἀργεϊφόντης* (*ἐΰ-* Càss., *εὐ-* All. Hu. We. / *Ἀργει-* All. Càss. Hu. We.), κ.τ.τ. ἀλλοῦ.

Γιὰ τὸν Ἑρμῆ καὶ τὶς Νύμφες (ἀνωτ. Εἰκ. 20 καὶ 21, καὶ Καραγιώργη *ΕΘΗρΑΚ* 52-54) βλ. καὶ Ὁμηρ. ὕμν. XIX.34 (*Εἰς Πᾶνα*). Ἐκτὸς ἀπὸ *Ἀργειφόντης* καὶ *χρυσόρραπις*, *κρατύς*, *διάκτορος*, *ἐΰσκοπος* (βλ. ἀνωτ. στ. 117 καὶ 121, 129, 147 καὶ 213, 262) τοῦ ὕμνου μας, ὁ θεὸς ὀνομάζεται καὶ *κύδιμος*: Ὁμηρ. ὕμν. IV.84 (*κύδιμος Ἀργειφόντης*), *Κυλλήνιος*: ὅ.π. 387 (*Κυλλήνιος Ἀργειφόντης*), Ὁμηρ. ὕμν. XVIII.1 (*Ἑρμῆν ἀείδω Κυλλήνιον Ἀργειφόντην*, πβ. XIX.31 *Κυλληνίου*), κ.λπ.

264-72. Γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ ζωὴ τῶν **Νυμφῶν** τῶν **δένδρων** εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸ δέντρο ποὺ βλαστάνει μὲ τὴ γέννηση τῆς κάθε μιᾶς καὶ πεθαίνει μαζί της, ἡ ὁποία εἶναι κοινότυπη στὴ μεταγενέστερη ποίηση (Πινδ. ἀπόσπ. 168 Β. *ἰσοδένδρου*

τέκμαρ αἰῶνος λαχοῖσαι, Καλλιμ. *Ὕμν.* 4.83-85 (*Εἰς Δῆλον*), Ovid. *Met.* 8.738-878, κ.ἀ.). Βλ. AHS σημ. σ.στ. 264 καὶ Athanassakis σημ. σ.στ. 264-72.

269. μοῖρα παρεστήκηι θανάτοιο: νέα ἔκφραση (*ἀλλ' ὅτε κεν δὴ* Θ 180 κ.ἀ.), πβ. Μίμν. 2.5-8 W. (βλ. καὶ συμφραζόμενα) *Κῆρες δὲ παρεστήκασι μέλαιναι, | ἡ μὲν ἔχουσα τέλος γήραος ἀργαλέου, | ἡ δ' ἑτέρη θανάτοιο* καὶ 6.3 W. ~ Σόλ. 20.4 W. ~ Τυρτ. 7.2 W. *μοῖρα κίχοι θανάτου*, Θέογν. 340 (*εἴ μοι …*) *μοῖρα κίχηι θανάτου* καὶ 820 (*ἔνθα*) *μ. λάβοι θ.*, Καλλῖν. 1.15 W. *μ. κίχεν θανάτου.* Ἡ στενὴ ἐξάρτηση τοῦ Μίμνερμου (τουλάχιστον) ἀπὸ τὸν ὕμνο μας εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ εὔλογα συμπεράσματα ποὺ μποροῦν νὰ ἐξαχθοῦν ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν παρατιθέμενων ἀποσπασμάτων (καὶ ἄλλων ἀνάλογων, βλ. καὶ ἀνωτ., κυρίως σημ. σ.στ. 243, καὶ σσ. 99 κἑ.).

273. αἱ μὲν (sc. Νύμφαι) ἐμὸν θρέψουσι (…) υἱὸν (sc. Αἰνείαν): Μετὰ τὴν παρέκβαση γιὰ τὶς Νύμφες ὁ ποιητὴς ἐπανακάμπτει στὸν Αἰνεία. Πβ. 273 *αἵ μὲν ἐμὸν θρέψουσι …* πρὸς 257 *Νύμφαι μιν θρέψουσι …* (καὶ 274 *τὸν μὲν ἐπὴν δὴ πρῶτον ἔλυτο πολυήρατος ἦβη* πρὸς 256 *τὸν μὲν ἐπὴν δὴ πρῶτον ἴδηι φάος ἠελίοιο*, ἂν δὲν ὀβελιστεῖ ὁ στίχος: βλ. κατωτ.). Γιὰ τὶς Νύμφες στὴν Κυπριακὴ τέχνη βλ. *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 251-3 (μὲ πίν. *201*: ἀνωτ. Εἰκ. 70), 268-9 (μὲ πίν. *218*), 278-81 (μὲ πίν. *229*: ἀνωτ. Εἰκ. 21).

274-7. τὸν μὲν (…) ἄξουσίν σοι (…): Οἱ στ. 274-5 ὀβελίζονται ἀπὸ τὸν Matthiae (καὶ ἀπὸ τοὺς Humbert, Càssola, Smith), ἐνῶ ὁ Hermann ὀβελίζει τοὺς στ. 276-7, καὶ ὁ van der Ben προτείνει μετάθεση τοῦ 274 μετὰ τὸν 279 καὶ τοῦ 275 μετὰ τὸν 277 (βλ. τὰ σχόλιά του στοὺς στ. 274-80, 275, 278, 280). Ὁ Allen (AHS στὸν στ. 274), ὅμως, ὑπερασπίζεται μὲ εὔλογα ἐπιχειρήματα τοὺς στίχους, ὥστε εἶναι δύσκολο νὰ ἀποφασίσει κανεὶς τὸν ὀβελισμό τους, παρὰ τὶς πολλαπλὲς ἀντιρρήσεις ποὺ ἔχουν διατυπωθεῖ ἐπανειλημμένα (βλ. κυρίως Smith, *HSCPh* 83 [1973] 39-41, καὶ van der Ben ὅ.π.).

281-90. Ἡ **Ἀφροδίτη** συμβουλεύει τὸν **Ἀγχίσην** νὰ κρατήσει κρυφὸ τὸν ἔρωτά του μαζί της, γιατὶ ἀλλιῶς θὰ κατακεραυνωθεῖ ἀπὸ τὸν **Δία**. Ὁ Wilamowitz, *Ilias* 83, ὑποστήριξε ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποκτοῦν νόημα ἂν δεχτεῖ κανεὶς ὅτι ὁ Ἀγχίσης θὰ παραβεῖ τὴν ἐντολὴ καὶ θὰ τιμωρηθεῖ (ἄποψη ποὺ δέχτηκε ἡ πλειονότητα τῶν ἐρευνητῶν), ἐνῶ ὁ van der Ben ὑποστηρίζει ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ χαρακτηρίζουν τὴν Ἀφροδίτη καὶ τὰ ἔργα της, καὶ *ἔτσι* πρέπει νὰ ἑρμηνευθοῦν. Βλ. van der Ben σημ. σ.στ. 283-90, πβ. Smith *NM* 98-100.

281. καταθνητῶν ἀνθρώπων: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 3.

284. φασίν: ὁ Matthiae διόρθωσε σὲ *φάσθαι*, γραφὴ ποὺ ὑπερασπίζεται μὲ εὔλογα ἐπιχειρήματα ὁ Smith, *HSCPh* 83 (1979) 41-3. Πβ. ὅμως AHS σημ. σ.στ. (μὲ τὴν ἐπισήμανση ὅτι τὸ ἴδιο ρῆμα χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν Αἰνεία καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο στὸ Υ 105 *καὶ δέ σέ φασι Διὸς κούρης Ἀφροδίτης | ἐκγεγάμεν*, μὲ τὸ *ἐκγεγάμεν* παράλληλο πρὸς τὸ **ἔκγονον εἶναι** τοῦ ἐδῶ στ. 284).

νύμφης καλυκώπιδος: πβ. Ὁμηρ. ὕμν. II.8 (*Εἰς Δημ.*) *καλυκώπιδι κούρηι* (πβ. ὅ.π. 420 *Ὠκυρόη καλυκῶπις*, Βακχυλ. ἀπόσπ. 20Α.17 Sn., Ὀρφ. ὕμν. 79.2). Οἱ LSJ[9] τὴ λέξη *καλυκῶπις* μεταφράζουν ὡς "*like a budding flower in face*, i.e. *roseate*" (LSK «ἔχων πρόσωπον ὅμοιον κάλυκι ἄνθους, δηλ. ἀνθηρός»). Τὸ ἐπίθ. ὅμως πρέπει μᾶλλον νὰ σημαίνει, κατὰ τὸν Richardson (*Dem.* σημ. σ.στ. 8 *καλυκώπιδι*), "with eyes like buds", ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ ἀνάλογες λέξεις: *κυνῶπις* (Γ 180, κ.ἀ. ~ *κυνὸς ὄμματ' ἔχων* Α 225), *Κύκλωψ* (Richardson, ὅ.π., μὲ βιβλιογραφία), *ἑλικῶπις*, *γλαυκῶπις* (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 8 *γλαυκῶπιν Ἀθήνην*). Κατὰ τὸ *γλαυκῶπις* κατὰ πᾶσαν πιθανότητα σχηματίστηκε ἐδῶ (γιὰ πρώτη φορὰ ἴσως) τὸ *καλυκῶπις*· καὶ στὸν Ὁμηρ. ὕμν. II.8 ἡ φράση *καλυκώπιδι κούρηι* πιθανῶς εἶναι σχηματισμένη μὲ ἐπίδραση τοῦ ἐδῶ *νύμφης καλυκώπιδος* καὶ κατὰ τὴν Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση *γλαυκώπιδι κούρηι* (Ω 26 ~ β 433, πβ. καὶ Ω 24 *ἐΰσκοπον Ἀργειφόντην* πρὸς ἀνωτ. 262 *ἐΰσκοπος Ἀργειφόντης* καὶ β 420 *γλαυκῶπις Ἀθήνη* πρὸς ἀνωτ. στ. 94 καὶ 8).

287. ἐν φιλότητι μιγῆναι ἐϋστεφάνωι Κυθερείηι: Γιὰ τὸ α΄ ἡμιστίχιο πβ. ἀνωτ. 17 καὶ 263 (καὶ Ἡσ. *Θεογ.* 920 *φιλότητι μιγεῖσα*, 923 *μιχθεῖσ' ἐν φιλότητι θεῶν βασιλῆϊ καὶ ἀνδρῶν*, 944 *μιχθεῖσ' ἐν φιλότητι Διὸς νεφεληγερέταο*, μὲ τὰ σχόλ. West *WD* σημ. σ.στ. 920 καὶ 923)· γιὰ τὸ β΄ ἡμιστίχιο βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 6 *ἐϋστεφάνου Κυθερείης*.

288. (…) βαλέει ψολόεντι κεραυνῶι: Ὁ Ἀγχίσης καυχιέται γιὰ τὴν τύχη του καὶ χτυπιέται ἀπὸ κεραυνὸ στὸν Σοφ., ἀπόσπ. 373 Radt. Βλ. καὶ AHS σημ. σ.στ. (ὅπου περαιτέρω παραπομπές)· καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 71 (*Ζεὺς Κεραύνιος*).

290. ἴσχεο μηδ' ὀνόμαινε: πβ. λ 251 *ἴσχεο μηδ' ὀνομήνηις* (πβ. ἐπίσης Β 488, δ 240, λ 328.517) καὶ ε 146 *Διὸς δ' ἐποπίζεο μῆνιν*. Τὰ ἀνωτ. μνημονευόμενα χωρία (λ 251 κ.λπ.) ἐνισχύουν τὴ γραφὴ τῶν κωδ. *ὀνόμηνε* (ποὺ ὑπερασπίζεται ὁ Smith, *HSCPh* 83 [1979] 43 κἑ., ὡς β΄ ἑνικ. προστ. ἀορ., ἐνῶ ὁ ἀπαιτούμενος τύπος εἶναι *ὀνόμηνον*). Ὁ van

der Ben ὅμως (σημ. σ.στ. 290) στηρίζει μὲ εὔλογα ἐπιχειρήματα τὴ διόρθωση τοῦ Hermann *ὀνόμαινε* (ὡς ἀναφερόμενη σὲ "every time that you will be asked").

θεῶν δ' ἐποπίζεο μῆνιν: καὶ Θέογν. 1297 (στὸ χωρίο ποὺ ἔχουμε ἐπανειλημμένα ἐπισημάνει), πβ. ε 146 *Διὸς δ' ἐποπίζεο μῆνιν* (λόγια τὰ ὁποῖα ἀπευθύνει στὴν Καλυψὼ ὁ *διάκτορος ἀργειφόντης* Ἑρμῆς) καὶ ξ 283 *Διὸς δ' ὠπίζετο μῆνιν·* ἀπὸ τὴν Ὁμηρ. φράση τοῦ ε 146, ποὺ μεταπλάστηκε στὸ ξ 283, προῆλθε προφανῶς ἡ τυπικὴ φράση ποὺ ἀπαντᾶ ἐδῶ καὶ στὸν Θέογνη. Τὸ *ἐποπίζομαι* (εὔχρηστο μόνον στὸν ἐνεστ. καὶ στὸν παρατ., ἀπὸ τὸ *ὀπίζομαι* καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ *ὄπις*, ποὺ σημαίνει ἐπὶ θεῶν τὴν ἐκδίκηση καὶ τιμωρία γιὰ παραβίαση τῶν θείων νόμων ἀλλὰ καὶ τὴν εὐμένεια καὶ φροντίδα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ ἐπὶ ἀνθρώπων τὸν ἀνάμεικτο μὲ φόβο σεβασμὸ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀλλὰ καὶ τὴν ἀφοσίωση καὶ τὸν ζῆλο γιὰ κάτι) στὰ σωζόμενα παραδείγματα ἐμφανίζεται μὲ τὴ σημασία τοῦ *αἰδοῦμαι* καὶ φοβοῦμαι *τὴν μῆνιν* τῶν θεῶν. Βλ. LSK καὶ LSJ[9] σ.λλ., πβ. σημ. Hainsworth σ.στ. ε 146 (*COd* I 268 / A′ 479) καὶ σημ. Hoekstra σ.στ. ξ 82 (*COd* II 198 / B′ 402)· βλ. ἐπίσης West *Theog.* σημ. σ.στ. 222. – Γιὰ τὴν *μῆνιν* τῶν θεῶν (καὶ τῶν ἀνθρώπων) βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 1 T7.10.

291. οὐρανὸν ἠνεμόεντα: νέα φράση, κατὰ τὶς Ὁμηρικὲς τυπικὲς φράσεις *οὐρανὸν ἀστερόεντα* (Δ 44, E 769, κ.ἀ.) καὶ *Ἴλιον ἠνεμόεσσαν* (Γ 305, Θ 499, κ.ἀ., πβ. ι 400 καὶ π 365 *ἄκριας ἠνεμοέσσας*).



[ΕΙΚ. 123] ΚΥΠΡΟΜΕΔΟΥΣΑ
(Ἑλλιπὲς ἀργυρὸ κύπελλο
[βλ. ἀνωτ. Εἰκ. 74], σχέδιο:
E. Hendrix, *MMJ* 34 [1999] 22 Fig. 4)

292. Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα: πβ. *Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα* στὸν Ὁμηρ. ὕμν. X.4 (*Εἰς Ἀφρ.*: βλ. κατωτ. Y3.4· ὅπως κι ἐδῶ: *Χαῖρε θεὰ …*). Ἡ ἀναφορὰ τῆς Κύπρου στὸν ἐπίλογο πρέπει νὰ σημαίνει ὅτι ἐδῶ τραγουδιόταν (τουλάχιστον) ὁ ὕμνος. Βλ. καὶ ἀνωτ. 101 κἑ.

Λίαν ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ πιθανὴ ἐμφάνιση τοῦ ὀνόματος *Κυπρομέδουσα* σὲ ἐλλιπὲς ἀργυρὸ κύπελλο ποὺ φέρεται ὅτι ἀνῆκε στὸν περιβόητο «Θησαυρὸ τοῦ Κουρίου» καὶ βρίσκεται στὴ Συλλογὴ Cesnola τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου Τέχνης τῆς Νέας Ὑόρκης (74.51.4557) καὶ χρονολογεῖται περὶ τὸ 700 π.Χ. (περίπου 710-675 π.Χ.). Στὴν ἐξωτερική του ζώνη παριστάνεται σκηνὴ συμποσίου (μὲ μουσικοὺς καὶ κομιστὲς δώρων) πρὸς τιμὴν δύο ἀνθρώπινων μορφῶν ξαπλωμένων σὲ ἀνάκλιντρα, μὲ Κυπροσυλλαβικὲς ἐπιγραφὲς στὸ πάνω μέρος τους: κατὰ τὸν G. Neumann, [*pa-si*]-*le-se*, δηλαδὴ *βασιλής*, (διαλεκτικὸς τύπος τοῦ *βασιλεύς*, πάνω ἀπὸ τὴν ἀνδρικὴ μορφή) καὶ *ku-po-ro*-[?]-*ṭọ-u-ṣa*, δηλαδὴ **Κυπρομέδουσα** (πάνω ἀπὸ τὴ γυναικεία μορφή, πβ. ὅμως Mitford *IKour* 2: “The Silver Bowl of Kyprothales?”, καὶ Masson *ICS* σελ. 412 ἀρ. 179: “j’accepte l’interprétation de T. M., avec le génitif d’un nom Κυπρο-θάλης”), ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελεῖ ἐπίθετο τῆς Ἀφροδίτης, ἀλλὰ πιὸ πιθανὸ εἶναι νὰ πρόκειται ἐδῶ τὸ ὄνομα τῆς βασίλισσας (πβ. τὸ *Κυπρομέδων* τῆς Κυπροσυλλαβικῆς ἐπιγραφῆς *ICS* 142 [*KM*]: *ku-po-ro*-me-to-[ti] | *to-i-pa*-ti-[*ri*]-*e-pe-sa-ta-sa*, δηλαδὴ *Κυπρομέδο*(*ν*)[*τι*] | *τῶι πατ*[*ρὶ*] *ἐπέστασα*, κατὰ τὸν Tubbs). Βλ. *MMJ* 34 (1999) 12-35: “A Cypriot Silver Bowl Reconsidered”, “1. The Iconography of the Decoration” (V. Karageorghis, σσ. 13-20), “2. The Technique and Physical History of the Bowl” (E. Hendrix, σσ. 21-31, μὲ Fig. 4: “Drawing of traced design in silver bowl MMA 74.51.4557” ἀπὸ τὴν ἴδια [ἐδῶ Εἰκ. 123], βλ. καὶ Fig. 11), “3. The Inscription” (G. Neumann, σσ. 33-5)· βλ. ἐπίσης *AnAC* σσ. 188-9 (μὲ Πίν. 307: ἀνωτ. Εἰκ. 74) καὶ Καραγιώργη *Κύπρ.* σσ. 177-8.

Υ2 (VI). ***Εἰς Ἀφροδίτην***

1. αἰδοίην (…) καλὴν (…): Πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 194 *αἰδοίη καλὴ θεός* (γιὰ τὴν Ἀφροδίτη, σ’ ἕνα χωρίο ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον, ὅπως ἀναπτύσσεται στὸ σχετικὸ μὲ τοὺς ὕμνους *Εἰς Ἀφροδίτην* κεφάλαιο τῆς εἰσαγωγῆς μας). Τὸ ἐπίθ. *αἰδοῖος* (ἀπὸ τὸ *αἰδώς*) εἶναι συχνὸ ἤδη στὸν Ὅμηρο: βλ. π.χ. Β 514, Γ 172, Δ 402 (μὲ τὰ σχόλια τοῦ Kirk στοὺς στ.: *CII* Ι) κ.ἀ., α 139, γ 381.451, δ 55, ε 88.447, η 175, θ 22.420.544 κ.ἀ. Τὸ *αἰδοίη* χρησιμοποιεῖται γιὰ θεὰ ἢ θεὲς καὶ στοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους ΙΙ.343 (*Εἰς Δημ.*) *ἥμενον* (sc. *Ἀίδην*) *ἐν λεχέεσσι σὺν αἰδοίηι παρακοίτι* (sc. *Περσεφόνηι*), 374 *παρ’ αἰδοίηι Δημήτερι*, 486 *σεμναί τ’ αἰδοῖαί τε* (sc. *Δημήτηρ καὶ Περσεφόνη*)· IV.5 (*Εἰς Ἑρμ.*) *Μαῖα* | *νύμφη ἐϋπλόκαμος Διὸς ἐν φιλότητι μιγεῖσα* | *αἰδοίη*· V.21 (ἀνωτ. Υ1.21) *αἰδοίηι κούρηι* (…) | *Ἱστίηι*· XXVII.2 (*Εἰς Ἄρτ.*)

Ἄρτεμιν ἀείδω (…) | *παρθένον αἰδοίην·* XXVIII.3 (*Εἰς Ἀθην.*) *Παλλάδ' Ἀθηναίην* (…) | *γλαυκῶπιν* (…) | *παρθένον αἰδοίην·* XXIX.10 (*Εἰς Ἑστ.*) *σὺν αἰδοίηι τε φίληι τε* | *Ἑστίηι.* Γιὰ θεὲς χρησιμοποιεῖται συχνὰ τόσο στὸν Ὅμηρο (Α 568, Θ 198.218, Ν 828 κ.ἀ., α 14, ε 149 κ.ἀ.) ὅσο καὶ στοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους καὶ τὸ ἐπίθ. **πότνια** (στοὺς ὕμνους: κυρίως γιὰ τὴν Ἥρα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν Ἀφροδίτη, τὴ Δήμητρα, τὴν Ἑστία, τὴ Μαία κ.λπ.), ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι παραπλήσιο στὴ σημασία μὲ τὸ *αἰδοίη* (βλ. ἀνωτ. Y1.24, μὲ σημ. σ.λ. *πότνιαν*). *Πότνια* καὶ *αἰδοίη* εἶναι κυρίως ἡ σεβάσμια, σεβαστή (θεά, κατὰ κύριο λόγο, ἡ ἐμπνέουσα –ἐκ *δέους* ἢ *αἰδοῦς*– σεβασμό). Βλ. LSJ[9] σ.λλ. *αἰδέομαι*, *αἰδοῖος*, *αἰδώς* (πβ. *πότνια*). Βλ. ἐπίσης –ἀνάμεσα στ' ἄλλα– τὰ σχόλια Kirk στὸ Δ 401-2 (*CIl* I 373 / A′ 571-2 "αἰδώς, αἰδέομαι, αἰδοῖος cover a wide range of feelings from fear to shame to respect"), St. West σημ. σ.στ. β 64-66 (*COd* I 134 / A′ 290), Richardson σημ. σ.στ. 190, 214 f., 478 f., πβ. 203 (*Dem.* σσ. 210 κἑ.), ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ἡ παρατήρηση τοῦ ἀρχαίου σχολιαστῆ τοῦ Ἡσιόδου, *Θεογ.* 194, ὅτι τὸ –ἐκεῖ– ἐπίθ. τῆς Ἀφροδίτης *αἰδοίη* ἴσως ὑπαινίσσεται τὰ *αἰδοῖα* ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννήθηκε ἡ θεά, ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὸν West (σημ. σ.στ., *Theog.* σελ. 223). Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ σύζευξη τῶν *πότνια* καὶ *αἰδὼς* στὸν Εὐριπίδη, *Ἰφ. Αὐλ.* 821 *ὦ πότνι' αἰδώς.*

2. Κύπρου κρήδεμνα: Πβ. Π 100 *Τροίης ἱερὰ κρήδεμνα*, ν 388 *Τροίης* (…) *λιπαρὰ κρήδεμνα*, Ἡσ. *Ἀσπ.* 105 *Θήβης κρήδεμνον*, Ὁμηρ. ὕμν. II.151 *κρήδεμνα πόληος* (βλ. καὶ σημ. Richardson στὴ φράση, μὲ παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία). Ἡ φράση *Κύπρου κρήδεμνα* εἶναι μοναδικὴ ἐδῶ, πρέπει δὲ νὰ σημαίνει τὶς ἀκροπόλεις τῶν –ὀχυρωμένων– Κυπριακῶν πόλεων, τὰ ὀχυρὰ τῆς Κύπρου. Βλ. AHS στὸν στ. ("It must mean here 'walls', i.e. fortified towns"), πβ. LSJ[9] σ.λ. *κρήδεμνον* II.1 ("metaph. in pl., *battlements* which *crown* a city's walls")· βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. στὸ 3 F5.5 σ.λ. *λιπαροκρήδεμνοι.*

2-3. Κύπρου (…) εἰναλίης: Βλ. ἀνωτ. 2 F1.5 *εἰναλίηι Κύπρωι* καὶ κατωτ. Y3 (X). 5 *εἰναλίης τε Κύπρου* (μὲ σημ. στὰ χωρία), καὶ ἀνωτ. σσ. 103 κἑ.

3. Ζεφύρου μένος ὑγρὸν ἀέντος: Πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 869-70 *ἐκ δὲ Τυφωέος ἔστ' ἀνέμων μένος ὑγρὸν ἀέντων,* | *νόσφι Νότου Βορέω τε καὶ ἀργεστέω Ζεφύροιο.* Ἡ τυπικὴ φράση *ἀνέμων μένος ὑγρὸν ἀέντων* καὶ ε 478, τ 440 (*ἀνέμων διάη μ.ὑ.ἀ.*), Ἡσ. *Ἔργ.* 625 (πάντοτε στὸ τέλος τοῦ στίχου)· πβ. Καλλιμ. *Αἴτ.* ἀπόσπ. 110 (Pfeiffer) στ. 55-6 *δι' ἠέρα δ' ὑγρὸν ἐνείκας* | [*Κύπρι*]*δος εἰς κόλπους ἔθηκε* (sc. *Ζέφυρος*),

καὶ βλ. White *NCHellP* 37 ("Callimachus is alluding here to the fact that Zephyrus was said to bring rain", μὲ παραπομπὴ στὸ ξ 458 *Ζέφυρος μέγας αἰὲν ἔφυδρος* [βλ. σημ. Hoekstra σ.στ., στὸ *COd* II 226 / Β΄ 440] καὶ μὲ παράθεση τοῦ ἐδῶ χωρίου (ἀξιοσημείωτη εἶναι καὶ ἡ παράσταση *θεᾶς ὀμβρίου* ἀπὸ τὴ *Σαλαμίνα*: ἐδῶ Εἰκ. 124). Ὅπως παρατηροῦν οἱ Hainsworth (*COd* σημ. στὸ ε 478: I 287 / Α΄ 504) καὶ West (*WD* σημ. σ.στ. 625), τὸ *ὑγρὸν* πρέπει νὰ συνδεθεῖ –ὡς ἐπιρρ. κατηγορούμενο ("adverbial acc.")– μὲ τὸ *ἀέντων*. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ *μένος* βλ. ἀνάμεσα στ' ἄλλα σημ. Russo σ.στ. σ 34 καὶ 60 καὶ Heubeck σ.στ. ω 318-9: *COd* III 49, 50-1, 397 / Γ΄ 171, 173-4, 624 (μὲ βιβλιογραφία).



[Εικ. 124] Θεα η Ομβριος
(Censola *Salaminia* 199 Fig. 203)

Ὁ Ζέφυρος ἐμφανίζεται συχνὰ –ὡς θεὸς ἄνεμος– στὴν *Ἰλιάδα* καὶ στὴν *Ὀδύσσεια* (Β 147, Δ 423, Η 63 κ.ἀ., β 421, δ 402, ε 295 κ.ἀ.). Στὸ Π 149-51 ὁ Ζέφυρος ἐμφανίζεται ὡς πατέρας τῶν γρήγορων σὰν τὸν ἄνεμο ἀλόγων τοῦ Ἀχιλλέα *Ξάνθου* καὶ *Βαλίου*: *Ξάνθον καὶ Βαλίον, τὼ ἅμα πνοιῇσι πετέσθην, | τοὺς ἔτεκε Ζεφύρωι ἀνέμωι Ἅρπυια Ποδάργη, | βοσκομένη λειμῶνι παρὰ ῥόον Ὠκεανοῖο* (γιὰ τὸ χωρίο βλ. τὰ σχόλια τοῦ Janko: *CIl* IV 336-37 / Δ΄ 621-2). Στὸν Ἡσίοδο, *Θεογ.* 378-80, ὁ Ζέφυρος ἐμφανίζεται ὡς υἱὸς τοῦ Ἀστραίου καὶ τῆς Ἠοῦς: *Ἀστραίωι δ' Ἠὼς ἀνέμους τέκε καρτεροθύμους, | ἀργεστὴν Ζέφυρον Βορέην τ' αἰψηροκέλευθον | καὶ Νότον, ἐν φιλότητι θεὰ θεῶι εὐνηθεῖσα*, ἀπαρτίζοντας (ὅπως καὶ στοὺς στ. 879-80) μιὰν Ἡσιόδεια τριάδα. Σὲ χωρία ὅπως αὐτὰ τοῦ Ἡσιόδου εἶναι ἐμφανὴς ἡ θεοποίηση τῶν ἀνέμων. Σὲ χωρία ὅπως αὐτὸ τῆς Πατρόκλειας «διαφαίνεται η θηριομορφία των Ανέμων που ξέρουμε από παραστάσεις τους στις εικαστικές τέχνες» (βλ. *ΕλλΜ* Β΄ 327-8). Γιὰ τὴ λατρεία τῶν Ἀνέμων βλ. τὰ σχόλια τοῦ Heubeck στὸ κ 1-79 (*COd* II 43 / Β΄ 181-2), μὲ βιβλιογραφία.

3 κἕ. ὅθι μιν (…) ἤνεικεν (…): Γιὰ τὴ γέννηση τῆς Ἀφροδίτης ἀπ' τοὺς ἀφροὺς πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 188 κἕ. (μὲ σχόλια West σ.στ., *Theog.* σσ. 211-13 καὶ 221-24, πβ. σελ. 88)· βλ. καὶ AHS σημ. στὸ ἐδῶ χωρίο, καὶ κατωτ. (σημ. σ.στ. 5, κυρίως). Τὸ μέρος ὅπου κατὰ τὴν παράδοση γεννήθηκε ἡ Ἀφροδίτη (ἀνωτ. Εἰκ. 16), βρίσκεται στὴ νοτιοδυτικὴ ἀκτὴ τῆς Κύπρου (λίγα χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὴν Παλαίπαφο).

4. κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης: Νέα σύνθεση, ἀπὸ τοὺς λογοτύπους *κατὰ κῦμα* (Α 483, Ζ 136, Φ 126, πβ. *μέγα κῦμα* [μετρικῶς ἰσοδύναμο]: συχνὰ στὴν *Ὀδ.*) καὶ *πολυφλοίσβοιο θαλάσσης* Β 209, Ζ 347 (*κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης*), Ν 798 κ.ἀ., πιθανῶς μὲ πρότυπο τὸν μετρικῶς ἰσοδύναμο λογότυπο *παρὰ θῖνα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης*: Α 34 (βλ. τὸ ἀξιοσημείωτο σχόλιο τοῦ Kirk σ.στ.: *CIl* I 56-7 / Α′ 146), Ι 182, ν 220, Ὁμηρ. ὕμν. IV.141.

5. ἀφρῶι ἔνι μαλακῶι: Νέος σχηματισμός, μόνον ἐδῶ. Ἡ λέξη *ἀφρὸς* στὴν *Ἰλ.* (ὄχι στὴν *Ὀδ.*) Ε 599 *ἐπ' ὠκυρόωι ποταμῶι ἅλαδε προρέοντι,* | *ἀφρῶι μορμύροντα*, Σ 403 *περὶ δὲ ῥόος Ὠκεανοῖο* | *ἀφρῶι μορμύρων ῥέεν ἄσπετος*, Υ 168 *περί τ' ἀφρὸς ὀδόντας* | *γίγνεται*, Φ 325 *μορμύρων ἀφρῶι τε καὶ αἵματι* (γιὰ τὴ θάλασσα καὶ γιὰ ποταμό – γιὰ ἀνθρώπους καὶ ζῶα). Στὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Ἡσιόδου (*Θεογ.* 188 κἕ.) ἡ λέξη *ἀφρὸς* ἐμφανίζεται δίς: στ. 191 *ἀμφὶ δὲ λευκὸς* | *ἀφρὸς ἀπ' ἀθανάτου χροὸς ὥρνυτο· τῶι δ' ἔνι κούρη* | *ἐθρέφθη* καὶ 198 *τὴν δ' Ἀφροδίτην* | [*ἀφρογενέα τε θεὰν* (…)] | *κικλήσκουσι θεοί τε καὶ ἀνέρες, οὕνεκ' ἐν ἀφρῶι* | *θρέφθη*, ὅπου *ἀφρὸς* εἶναι τὸ γονιμοποιὸ σπέρμα τοῦ Δία (πβ. *ἀφρὸς αἵματος* μὲ τὴ σημασία τοῦ *σπέρματος* στὸν Διογένη τὸν Ἀπολλωνιάτη Α 24 Diels). Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ *ἀφρογενὴς* βλ. West σημ. σ.στ. 196 τῆς *Θεογ.* καὶ AHS σημ. σ.στ. 3 τοῦ ὕμνου μας (ὅπου καὶ βιβλιογραφία).

χρυσάμπυκες ϝΩραι: Πβ. κατωτ. στ. 12 *ϝΩραι κοσμείσθην χρυσάμπυκες* καὶ Πινδ. ἀπόσπ. 10.6-7 Bowra *ἃ δὲ* (sc. *Θέμις*) *τὰς χρυσάμπυκας ἀγλαοκάρπους* | *τίκτεν ἀλαθέας ϝΩρας*. Τὸ ἐπίθ. ἀπαντᾶ στὴν *Ἰλ.* (ὄχι στὴν *Ὀδ.*) τετράκις, στὴν αἰτ., γιὰ *ἵππους* (Ε 358, 363, 720, Θ 362: γιὰ ἵππους θεϊκούς, κατ' ἀντίθεση πρὸς τὸ *κρατερώνυχας*, κατὰ τὸν Kirk, σημ. στὸ Ε 363: *CIl* II 98 / Β′ 201). Στὸν Ἡσίοδο τὸ ἐπίθ. χρησιμοποιεῖται γιὰ τὶς Μοῦσες: *Θεογ.* 916 *Μοῦσαι χρυσάμπυκες*, σ' ἕνα χωρίο ὅπου ἐμφανίζονται οἱ ϝΩρες καὶ οἱ Χάριτες (901 κἕ.: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. Υ1.61) ἀλλὰ καὶ λεξιλόγιο οἰκεῖο στοὺς ποιητὲς τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων στὴν Ἀφροδίτη, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχουμε ἐδῶ τὴν πηγὴ τοῦ ποιητῆ μας· πβ. Πίνδ. *Πυθ.* 3.89-90 καὶ *Ἰσθμ.* 2.1-2 *χρυσαμπύ-*

κων | (…) *Μοισᾶν*. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ ἐπιθ. βλ. AHS σ.λ., πβ. West σημ. σ.στ. 578 καὶ 915-17 τῆς *Θεογ.* καὶ LSJ[9] σ.λλ. *χρυσάμπυξ* ("*with fillet* or *frondlet of gold*": «ὁ ἔχων ἄμπυκα ἢ προμετωπίδιον κόσμημα ἐκ χρυσοῦ» LSK) καὶ *ἄμπυξ* ("*woman's diadem*, *frondlet*, (…) *horse's headband*, (…) *rim of wheel*", πβ. LSK). Μεταφράσαμε τὸ *χρυσάμπυκες* μὲ τὸ «χρυσοστόλιστες». – Γιὰ τὶς Ὧρες βλ. ἀνωτ. 3 F4.6 (στ. 1) καὶ Υ1.61 (μὲ σχόλια). Πβ. AHS σημ. σ.στ. 5 καὶ 12, Athanassakis σημ. σ.στ. 5-14, West *Theog.* σημ. σ.στ. 901 σ.λ. *Ὧρας* (ὅπου καὶ βιβλιογραφία) καὶ Kirk σημ. σ.στ. Ε 749-52: *CIl* II 136 / Β΄ 253-4.

5 κἑ. τὴν δὲ (…) ἐκόσμεον (…): Γιὰ τὴ σκηνὴ τοῦ στολισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης βλ. ἀνωτ. 112 κἑ., 3 F4 καὶ F5, 5 Υ1.58 κἑ. (μὲ σχόλια καὶ Εἰκ.), καὶ κατωτ. (μὲ Εἰκ.).

6. ἄμβροτα εἵματα: Ἡ τυπικὴ φράση ἀπαντᾶ συχνὰ στὸν Ὅμηρο: ω 59 *περὶ δ' ἄμβροτα εἵματα ἕσσαν* (ὅπως ἐδῶ, πβ. τὸ ἀνωτ. Υ1.64: βλ. σημ.σ.στ.), Π 670 *περὶ δ' ἄμβροτα εἵματα ἕσσον* καὶ 680 *περὶ δ' ἄμβροτα εἵματα ἕσσε* (η 265 *καὶ ἄμβροτα εἵματα ἕσσεν*). Βλ. καὶ κατωτ. (μὲ ἀναφορὰ στὴν ἀνωτ. Εἰκ. 33).



1



2

[Εικ. 125] Αφροδιτη με Στεφανην Ευτυκτον
(1. α΄ ἥμισυ 4ου αἰ. π.Χ., πιθανῶς. *AAC* 181 /
2. 5ος αἰ. π.Χ., ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα. KM*)

7-8. στεφάνην εὔτυκτον (…) καλὴν χρυσείην: Ἡ φράση *στεφάνην εὔτυκτον* (ἴσως *ἐΰτυκτον*) μόνον ἐδῶ, πιθανῶς κατὰ τὰ *στεφάνην χρυσέην* (Ἡσ. *Θεογ.* 578: βλ. σημ. West σ.στ., πβ. ἀνωτ. στ. 1 *χρυσοστέφανον*) καὶ *κυνέην ἐΰτυκτον* (Γ 336, Ο 480, Π 137, χ 123, *κρατὶ*

δ' ἐπ' ἰφθίμωι κυνέην ἐΰτυκτον ἔθηκεν, ξ 276 *αὐτίκ' ἀπὸ κρατὸς κυνέην ἐΰτυκτον ἔθηκα*, πβ. Θ 43-44 καὶ Ν 25-26 *χρυσὸν δ' αὐτὸς ἔδυνε περὶ χροΐ, γέντο δ' ἱμάσθλην | χρυσείην εὖτυκτον*: χωρία ἐνδιαφέροντα γιὰ τὸν ὅλο ὕμνο μας).

Οἱ Κυπριακὲς ἀπεικονίσεις τῆς Ἀφροδίτης μὲ περίτεχνο στέμμα εἶναι πολλὲς καὶ ἀξιόλογες (βλ. Καραγιώργη *ΕΘΗΡΑΚ* σσ. 206-11, μὲ πίν. *154-159*). Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τύπος τῆς θεᾶς μὲ κάλαθο, ὅπως στὸ ἀσβεστολιθικὸ κεφάλι ὑπ' ἀρ. *157* (*AAC* 181, ἐδῶ Εἰκ. 125.1): ὁ κάλαθος εἶναι διακοσμημένος μὲ ἄνθη λωτοῦ καὶ ρόδακες μεγάλους καὶ μὲ ταινία στὸ κάτω μέρος του πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, συνεχίζεται δὲ μὲ πέπλο ποὺ πέφτει πίσω· κι ὅπως στὸ ὑπ' ἀρ. *160* (ἐδῶ Εἰκ. 125.2): τὸ ὑψηλὸ στέμμα εἶναι διακοσμημένο στὸ κάτω μέρος μὲ ρόδακες καὶ σφίγγες (ἢ γρύπες) καὶ στὸ πάνω μέρος μὲ ὀχυρωματικὸ τεῖχος σὲ δύο ἐπίπεδα (πβ. *ΑΚυΓ*^{2} 11 Ε12 [ἀναθηματικὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀφροδίτης στὴν Παλαίπαφο, περὶ τὸ 320 π.Χ.]: *Εὐρύχορος πόλις ἅδε τεᾶι, Νικόκλεες, ὁρμᾶι | ὑψηλῶμ πύργων ἀμφ[έ]θετο στέφανον | [Ἀρχαῖ]ος τ[έ]λεσε[ν]*). Λίαν ἐντυπωσιακὸ εἶναι τὸ φυσικοῦ μεγέθους ἄγαλμα τῶν Γόλγων (*AnAC* 341 [ἀνωτ. Εἰκ. 33], β΄ ἥμισυ 4ου αἰ. π.Χ.: περίπου 330-320), μὲ στέμμα ψηλὸ διακοσμημένο μὲ ἀνθέμια καὶ γυμνὲς μορφὲς τῆς Ἀστάρτης, μὲ βοστρύχους μαλλιῶν ποὺ πέφτουν στὰ στήθη καὶ τοὺς ὤμους, μὲ περίτεχνο περιδέραιο στὸ λαιμό, μὲ χιτώνα ζωσμένο στὴ μέση μὲ ἀπόστυγμα καὶ μὲ μανδύα ποὺ φέρεται πάνω ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ βραχίονα καὶ καλύπτει τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, μὲ φτερωτὸ ΕΡΩΤΑ στὸ ἀριστερὸ χέρι.

8. τρητοῖσι λοβοῖσιν: Νεώτερος σχηματισμός, κατὰ τὸ Ξ 182 *ἐϋτρήτοισι λοβοῖσι* (τὸ *ἐΰτρητος* μόνον ἐδῶ στὸν Ὅμηρο, στὸ χωρίο μὲ τὴν ἄμεση ἐπίδραση στοὺς ὕμνους *Εἰς Ἀφρ.*), πβ. *τρητοῖσι … λεχέεσσι* (Γ 448), *τρητοῖσι λέχεσσιν* (α 440, κ 12) καὶ *τρητοῖς ἐν λεχέεσσι* (Ω 720, γ 399, τ 345), μὲ τὰ σχόλια τῆς Stephanie West στὸ α 440 (*COd* I 127 / Α΄ 278).

9. ἄνθεμ': Τὸ οὐσ. (ἀπὸ τὸ *ἄνθος*) γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, στὴ Σαπφώ (ἀπόσπ. 132 [239].1 P. *χρυσίοισιν* [*χρυσέοισιν* codd.] *ἀνθέμοισιν*) καὶ στὸν Σημωνίδη (ἀπόσπ. 7.66 W. *ἀνθέμοισιν*), ἀργότερα στὸν Πίνδαρο (*Ὀλ.* 2.72 *ἄνθεμα χρυσοῦ*, πβ. καὶ τὸ ὅλο χωρίο). Ἡ φράση *ἄνθεμ' ὀρειχάλκου* μόνον ἐδῶ (γιὰ τὸ *ὀρειχάλκου* βλ. AHS σ.λ.). Στὸν Ὅμηρο ἀπαντᾶ τὸ ἐπίθ. *ἀνθεμόεις* (Β 467 *ἐν λειμῶνι Σκαμανδρίωι ἀνθεμόεντι*, Β 695 *Φυλάκην καὶ Πύρασον ἀνθεμόεντα*, Ψ 885 *λέβητ' ἄπυρον βοὸς ἄξιον ἀνθεμόεντα*, γ 440 *ἐν ἀνθεμόεντι λέβητι*, μ 159 *λειμῶν' ἀνθεμόεντα*, ω 275 *κρητῆρα πανάργυρον ἀνθεμόεντα*), ὅ-

πως καὶ στοὺς Ὅμηρ. ὕμν. IV.96 *πεδί' ἀνθεμόεντα* καὶ V.169 *νομῶν ἐξ ἀνθεμοέντων* (βλ. ἀνωτ. 5 Υ1.169), πβ. Ἡσ. ἀπόσπ. 27 M. – W. *νῆσον ἐς Ἀνθεμόεσσαν*.

11. ὅρμοισι χρυσέοισιν ἐκόσμεον: Πβ. Ἡσ. *Ἔργ.* 74 *ὅρμους χρυσείους ἔθεσαν χροΐ* (βλ. τὸ ὅλο χωρίο) καὶ ἀνωτ. Υ1.88-9 *ὅρμοι … χρύσειοι* (βλ. σημ. σ.στ., μὲ ἀναφορὰ καὶ στὸν Ἡσ.). Τὸ **χρυσέοισιν** ἐδῶ εἶναι μετρικὰ τρισύλλαβο, μὲ συνίζηση τοῦ *-εοι-* (–, –∪: τελευταία συλλαβὴ β΄ ποδὸς καὶ δύο πρῶτες συλλαβὲς γ΄ ποδός), πβ. ἀνωτ. σημ. στὸ Υ1.93 (καὶ West *WD* σσ. 178-9: σημ. σ.στ. 109 σ.λ. *χρύσεον*). Γιὰ τὴν ἐδῶ ἐπανάληψη τοῦ *χρυσ-* (στ. 1 *χρυσοστέφανον*, στ. 5 καὶ 12 *χρυσάμπυκες*, στ. 8 *χρυσείην*, στ. 9 *χρυσοῖο*, στ. 11 *χρυσέοισιν*) βλ. ἀνωτ. σελ. 111.

12. Ὧραι κοσμείσθην χρυσάμπυκες: βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 5 σ.λ. *χρυσάμπυκες Ὧραι*.

13. χορὸν ἱμερόεντα: Ἡ τυπικὴ φράση ἤδη στὸν Ὅμηρο, σ 194 (193-94 *ἀμβροσίωι, οἵωι περ ἐϋστέφανος Κυθέρεια | χρίεται, εὖτ' ἂν ἴηι Χαρίτων χορὸν ἱμερόεντα*), πβ. Σ 603 *πολλὸς δ' ἱμερόεντα χορὸν περιίσταθ' ὅμιλος* καὶ Ἡσ. *Θεογ.* 7-8 *χοροὺς ἐνεποιήσαντο | καλοὺς ἱμερόεντας* (βλ. καὶ τὸ ὅλο χωρίο). Στὴν ἴδια μὲ τὴν ἐδῶ θέση στὸν στίχο, καὶ στὸν Ὅμηρ. ὕμν. IV.481 *εἰς δαῖτα θάλειαν | καὶ χορὸν ἱμερόεντα καὶ ἐς φιλοκυδέα κῶμον*. Χορὸς Ὡρῶν ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, χορὸς Χαρίτων στὸν Ὅμηρο (σ 194, βλ. ἀνωτ.), Μουσῶν καὶ Χαρίτων στὸν Ὅμηρ. ὕμν. XXVII.15, Μουσῶν στὴ *Βατραχομυομαχία* 1 καὶ στὸν Ἡσ., *Θεογ.* 7-8 (βλ. ἀνωτ.) καὶ 63 (βλ. καὶ τὸ ὅλο χωρίο, μὲ τὰ σχόλια West σ.στ. 64). Γιὰ τὸ ἐπίθ. *ἱμερόεις* πβ. καὶ Ὅμηρ. ὕμν. X.5 *ἱμερόεσσαν ἀοιδήν* (βλ. κατωτ. Υ3, μὲ σημ. σ.στ.).

14. αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα περὶ χροῒ κόσμον ἔθηκαν: Ξ 187 *αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα περὶ χροῒ θήκατο κόσμον*, πβ. Η 207 *αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα περὶ χροῒ ἕσσατο τεύχη*, κ.τ.τ. (ἡ φράση *περὶ χροΐ* συχνὴ στὴν *Ἰλιάδα* καὶ στὴν *Ὀδύσσειαν*).

15-16. οἱ δ' ἠσπάζοντο (…) χερσί τ' ἐδεξιόωντο: πβ. ἀνωτ. στ. 6 *δέξαντ' ἀσπασίως·* πβ. ἐπίσης γ 35 καὶ τ 415 *χερσὶν τ' ἠσπάζοντο*, Κ 542 *δεξιῆι ἠσπάζοντο*, υ 197 *δεξιτερῆι δειδίσκετο χειρί*. Τὸ ρῆμα *δεξιόομαι* γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, συχνὸ ἀργότερα, μὲ τὴ σημασία: χαιρετίζω μὲ τὸ δεξὶ χέρι, ὑποδέχομαι, καλωσορίζω, τιμῶ (βλ. LSJ[9] καὶ LSK σ.λ., πβ. σημερινὰ δεξιώνομαι καὶ δεξίωση). Στὸν Ὅμηρο χρησιμοποιοῦνται τὰ *δέχομαι*, *δείκνυμι* καὶ *δειδίσκομαι* (γιὰ τὸ ὁ-

ποῖο βλ. καὶ τὴ σημ. τοῦ Heubeck στὸ σ 121, *COd* III 54 / Γ′ 178). Στὸ προκείμενο χωρίο ἴσως πρέπει νὰ υἱοθετηθεῖ ἡ γραφὴ *χερσί τε δεξιόωντο* (χ), μὲ ἀναύξητο τὸν τύπο τοῦ ρήματος.

16-17. καὶ ἠρήσαντο (…) οἵκαδ' ἄγεσθαι (…): πβ. α 366 *πάντες δ' ἠρήσαντο παραὶ λεχέεσσι κλιθῆναι* καὶ θ 335 κἑ. (336-7 *ἦ ῥά κεν ἐν δεσμοῖς ἐθέλοις κρατεροῖσι πιεσθεὶς | εὕδειν ἐν λέκτροισι παρὰ χρυσέηι Ἀφροδίτηι*).

17. κουριδίην ἄλοχον: Ὁμηρικὴ τυπικὴ φράση (Η 392, Ν 626, Τ 298 [*κουριδίην ἄλοχον θήσειν ἄξειν τ' ἐνὶ νηυσίν*], κ.ἀ. σὲ γεν. καὶ δοτ.). Ἡ φράση ἀποδίδεται συνήθως μὲ τὸ «νόμιμη σύζυγος, γυναίκα» (βλ. LSJ[9] καὶ LSK σ.λ. *κουρίδιος*), κατ' ἀντίθεση πρὸς τὴν *παλλακὴν* ἢ *παλλακίδα* (βλ. π.χ. Ἡρόδ. 1.135 *γαμέουσι δὲ ἕκαστος αὐτῶν πολλὰς μὲν κουριδίας γυναῖκας, πολλῶι δ' ἔτι πλεῦνας παλλακὰς κτῶνται*). Ἡ χρήση ὅμως τοῦ λογοτύπου *μνηστὴ ἄλοχος* στὸν Ὅμηρο (Ζ 246, Ι 339.552, Λ 242, α 36: σὲ γεν., δοτ. καὶ αἰτ.) μὲ τὴ σημασία τῆς νόμιμης συζύγου (βλ. LSJ[9] καὶ LSK σ.λ. *μνηστός*, πβ. σημ. St. West σ.στ. α 36 σ.λ. *μνηστήν* [*COd* I 78 / Α′ 209, «νόμιμα νυμφευμένη»]: " 'wooed', i.e. lawfully wedded") καὶ ἡ προέλευση τῆς λ. *κουρίδιος* ἀπὸ τὸ *κοῦρος - κούρη* φαίνονται νὰ ὁδηγοῦν σὲ ἀρχικὴ σημασία συνδεδεμένη μὲ τὴν τρυφερὴ νεανικὴ ἡλικία καὶ τὴν τρυφερότητα («νεαρὴ / τρυφερὴ σύζυγος»), ἴσως δὲ καὶ στὴν ἔννοια τῆς «κόρης», τῆς παρθένου μέχρι τὸν γάμο (βλ. π.χ. σημ. Hoekstra σ.στ. ν 45 σ.λ. *κουριδίας* (*COd* II 166 / Β′ 357): «lit. 'who were *κοῦραι*, "virgins", when they were taken to wife', as against the *παλλακίδες*», Bechtel, *Lexilogus*, 200-1»).

18. ἰοστεφάνου Κυθερείης: Πβ. ἀνωτ. στ. 1 *χρυσοστέφανον … Ἀφροδίτην* (βλ. καὶ Ἡσ. *Θεογ.* 17, μὲ τὴ σημ. τοῦ West σ.λ.) καὶ Ὁμηρ. ὕμν. V.6 καὶ 175 *ἐϋστεφάνου Κυθερείης* καὶ 287 *ἐϋστεφάνωι Κυθερείηι* (βλ. ἀνωτ. Υ1.6 σημ. σ.στ.). Τὸ ἐπίθ. *ἰοστέφανος* δὲν ἀπαντᾶ ἀλλοῦ στὴν Ὁμηρικὴ ποίηση. Γιὰ τὴν Ἀφροδίτη χρησιμοποιεῖται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Σόλωνα, ἀπόσπ. 19.6 W. *Κύπρις ἰοστέφανος* (σ' ἕνα ποίημα γιὰ τὸν βασιλιὰ τῶν Σόλων τῆς Κύπρου Φιλόκυπρο), καὶ ἀπὸ τὸν Θέογνη, στ. 1304, 1332, 1383 *Κυπρογενοῦς δῶρον ἰοστεφάνου* (σ' ἕνα ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον χωρίο [στ. 1275-1389] σὲ σχέση μὲ τοὺς ὕμνους *Εἰς Ἀφροδίτην*)· χρησιμοποιεῖται ἐπίσης γιὰ τὶς Μοῦσες (Θέογν. στ. 250 *Μουσάων δῶρα ἰοστεφάνων*) καὶ –κυρίως– γιὰ τὴν Ἀθήνα (Πινδ. ἀπόσπ. 64.1 Β., κ.ἀ.).

19. ἑλικοβλέφαρε: Πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 16 *ἑλικοβλέφαρόν τ' Ἀφροδίτην*,

Πινδ. ἀπόσπ. 108.4 Β. *πρὸς δ' Ἀφροδίτας ἀτιμασθεὶς ἑλικογλεφάρου* (*ἑλικοβλεφάρου* codd.), Ὀρφ. *Ὕμν.* 57.4 *καὶ Παφίης κούρης, ἑλικοβλεφάρου Ἀφροδίτης*. Ἡ σημασία τοῦ ἐπιθέτου εἶναι ἀβέβαιη, ὅπως καὶ τοῦ Ὁμηρ. ἐπιθέτου *ἑλίκωψ, -ωπος* (βλ. π.χ. West *Theog.* σελ. 157, σ.λ.). *Ἑλικοβλέφαρος* μπορεῖ νὰ εἶναι (α΄) ἡ «καμπυλοβλέφαρη» («καμαρόφρυδη» σὲ Κυπριακὰ τραγούδια τοῦ γάμου)· (β΄) «ἡ ταχέως κινοῦσα τὰ βλέφαρα, ἡ ῥίπτουσα ταχὺ βλέμμα» (βλ. LSK σ.λ. *ἑλικοβλέφαρος*), «ὁ ἔχων εὐστρόφους καὶ ζωηροὺς ὀφθαλμούς, ὁ εὐόφθαλμος, ὡς χαρακτηριστικὸν ζωηρᾶς νεότητος» (βλ. LSK σ.λ. *ἑλίκωψ*)· ἀλλὰ καὶ (γ΄) «μελανόφθαλμος» (βλ. Hofmann – Παπαν. σ.λ. *ἑλίκωψ*, ὅπου καὶ παραπομπὴ στὸ τοῦ Ἡσυχίου *ἕλιξ*· (…) *μέλας*), μαυρομάτα. Ἡ κρατοῦσα ἑρμηνεία εἶναι ἡ β΄ (βλ. καὶ AHS σημ. σ.στ.). Τὰ ἐπίθ. *ἑλικοβόστρυχος*, *ἑλικοδρόμος*, *ἑλικόρροος*, *ἑλιξόκερως*, *ἑλιξόπορος*, ὅπως καὶ τὰ ἐπίθ. *ἑλικάμπυξ* («ἐστεμμένος μετὰ στεφανοειδοῦς ἢ κυκλοτεροῦς ταινίας» LSK σ.λ.) καὶ *ἑλικαυγής* («ὁ ἐκπέμπων κύκλῳ ἑλικοειδεῖς ἀκτῖνας» LSK σ.λ.), φαίνονται νὰ ἐνισχύουν τὴν ἄποψη αὐτή, ἀλλὰ μποροῦν κάλλιστα νὰ ὁδηγήσουν στὴν α΄ ἑρμηνεία (στὸ σχῆμα τῶν βλεφάρων, καὶ στὴν ὁμορφιὰ τῶν ὀφθαλμῶν): πβ. τὰ τοῦ Ἡσυχ. *ἑλικοβλέφαρος· καλλιβλέφαρος καὶ ἑλίκωπες· μελανόφθαλμοι ἢ ἑλικοὶ κατὰ πρόσοψιν, ἀνακεκλασμένα ἔχοντες τὰ βλέφαρα. ἢ περιφερεῖς τὰ πρόσωπα*. Τὸ ἀβέβαιο τῆς ἑρμηνείας ἐπιτείνεται καὶ ἀπὸ τὸ τοῦ Ἡσυχ. *ἑλικόν· ὀρθόν. καὶ μέλαν. περιφερές*. Μιὰ δ΄ ἑρμηνεία μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ μὲ τὴ σύνδεση τοῦ δασυνόμενου α΄ συνθετικοῦ πρὸς τὴ λ. *σέλας* (πβ. *σελήνη* κ.λπ., ἀλλὰ καὶ *ἑλάνη*: λαμπάδα ἀπὸ δέσμη καλαμιῶν), ὁπότε τὸ ἐπίθ. *ἑλικοβλέφαρος* πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ ὡς «λαμπερόφθαλμη» (ἑρμηνεία συμβατὴ τόσο μὲ τὸ τοῦ Ἡσυχίου *μελανόφθαλμος* ὅσο καὶ μὲ τὸ *εὐόφθαλμος*). Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. Υ1.87 σ.λ. *ἐπιγναμπτὰς ἕλικας κάλυκάς τε* (μὲ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία).

γλυκυμείλιχε: ἅπαξ λεγόμενον. Πβ. ὅμως Ὁμηρ. ὕμν. Χ.2 *μείλιχα δῶρα* (βλ. κατωτ. Υ3.2) ~ Μίμν. 1.3 W., *Ἀνθ. Παλ.* 5.225.4 *Κύπριδι μειλιχίῃ* κ.τ.τ. (βλ. AHS σ.λ.).

ἐν ἀγῶνι: σὲ ποιητικό, προφανῶς, ἀγώνα. Ὁ ὅρος *ἀγών* (ἀπὸ τὸ *ἄγω*), ὅπως καὶ ἡ λέξη *ἀγορά* (ἀπὸ τὸ *ἀγείρω*, πβ. *συναγερμός*, *πανήγυρις* κ.τ.τ.), σημαίνει κατὰ κύριο λόγο τὴ συνάθροιση / συνέλευση· ἤδη στὸν Ὅμηρο ὁ ὅρος *ἀγὼν* δηλώνει εἰδικότερα τὴ συνάθροιση γιὰ ἀγῶνες (*ἆθλα*) καὶ τὸν τόπο διεξαγωγῆς τῶν ἀγώνων (βλ. κυρίως ραψωδία Ψ: *Ἆθλα ἐπὶ Πατρόκλωι*). Ἡ σημερινὴ σημασία τῆς λέξεως: «πᾶν εἶδος ἀγῶνος, ἐν πολέμῳ, δίκῃ ἢ κινδύνῳ = δυσκολία» (LSK σ.λ.), μάχη, δίκη κ.λπ. θεωρεῖται συνήθως ὡς μετα-

γενέστερη (Ἡρόδ., Θουκ., Αἰσχ. κ.λπ.). Χωρία ὅμως ὅπως τὸ προκείμενο, ὅπου γίνεται σαφῶς λόγος γιὰ ποιητικοὺς ἀγῶνες (*δὸς δ' ἐν ἀγῶνι | νίκην τῶιδε φέρεσθαι, ἐμὴν δ' ἔντυνον ἀοιδήν*), δείχνουν ὅτι ἡ ὑστερογενὴς σημασία τοῦ «ἀγῶνος» εἶναι πολὺ παλαιά· πβ. τὴ σημ. Richardson σ.στ. Ψ 258 (*CIl* VI 200-1 / Στ΄ 343): "ἀγὼν means any gathering, and hence an assembly of spectators at the contest, or the place of the contest, and then the contest itself (cf. perhaps already *Od.* 8.259)". Βλ. καὶ ἀνωτ. Εἰκ. 92 (Ἀπόλλων – Μαρσύας), καὶ Εἰκ. 10, 66, 74 καὶ 123, (κατωτ.) 126. Γιὰ τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Μουσικὰ ὄργανα, μὲ πολλὲς ἀπεικονίσεις ἀπὸ τὴν Κύπρο (μαζὶ μὲ ἄλλες), βλ. Γεωργίου *AEMO* (καὶ κατωτ. Εἰκ. 140).



1



2

[Εικ. 126]
Μουσικοι
1. Ανδρας με διαυλο,
Ἰδάλιον [;],
α΄ ἥμισυ 6ου αἰ. π.Χ.
AAC 152.
2. Γυναικα με λυρα,
Λάπηθος [;]
600-480 περίπου π.Χ.
AnAC 217

20. ἔντυνον ἀοιδήν: Πβ. μ 183 *λιγυρὴν δ' ἔντυνον* (σὲ ὁριστ. παρατ.) *ἀοιδήν* ("they broke into clear song" κατὰ τὸν Heubeck, *COd* II 127 / Β΄ 304). Τὸ *ἐντύνω* (καὶ *ἐντύω*, ἀπὸ τὸ *ἔντεα· τεύχεα, ὅπλα*, κατὰ τὸν Ἡσύχιο), ἀποδίδεται συνήθως μὲ τὸ *παρασκευάζειν* (βλ. Ἡσύχ. σ.λ. *ἐντύνειν*, πβ. LSK σ.λ. *ἐντύνω*: «Παρασκευάζω, ἑτοιμάζω, εὐτρεπίζω»)· ἡ συγγένεια ὅμως μὲ τὸ *ἀνύω* (*ἄνυμι, ἄνω, ἀνύτω* = ἐπιτελῶ, τελειώνω, τελεσφορῶ κ.τ.τ.) δείχνει πὼς καὶ τὸ *ἐντύνω* σημαίνει κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸ ἁπλῶς *παρασκευάζειν*.

21. αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς: Τυπικὸς –τελευταῖος– στίχος στοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους: II.495, III.546, IV.580, X.6, XXIX.49, XXVIII.18, XXX.19. Πβ. τὸν ἐπίσης τυπικὸν –τελευταῖο– στίχο *αὐτὰρ ἐγὼ ὑμέων τε καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*: XXV.7, XXVII.22, XXIX.14, XXXIII.19.

Υ3 (Χ). ***Εἰς Ἀφροδίτην***

1. Κυπρογενῆ Κυθέρειαν: Γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, ἀργότερα στὸν Θέογνη (1303 κἑ., κυρίως 1386 *Κυπρογενὲς Κυθέρεια*, πβ. 1304, 1308, 1323, 1332, 1339, 1383, 1385: βλ. καὶ ἀνωτ. Υ2.18 *ἰοστεφάνου Κυθερείης*). Ἡ φράση εἶναι πιθανῶς πλασμένη κατὰ τὴν *ἐϋστέφανον Κυθέρειαν* (βλ. ἀνωτ. Υ1.6 *ἐϋστεφάνου Κυθερείης*) καὶ κατ' ἐπίδραση τοῦ Ἡσιόδου, *Θεογ.* 195 κἑ. Βλ. ἀνωτ. σσ. 99 κἑ.

ἀείσομαι: Πβ. *ἀοιδὴν* στὸ τέλος τοῦ στ. 5 (*δὸς δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδήν*), καὶ *ἀοιδῆς* στὸ τέλος τοῦ στ. 6 (*αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομαι ἀοιδῆς* = Υ2.21), ποὺ φαίνονται νὰ ὁδηγοῦν ἀπὸ κοινοῦ στὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἐδῶ ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἀπαγγελία σὲ ποιητικὸν ἀγώνα (βλ. καὶ ἀνωτ. Υ2.19 *ἐν ἀγῶνι*). Τὰ *ἀείδω – ἀοιδή*, μαζὶ μὲ τὰ *ἱμερτὸς – ἱμερόεσσα* καὶ *μείλιχα – μειδιάει*, εἶναι οἱ λέξεις-κλειδιὰ τοῦ ὕμνου, ποὺ δίνουν τὸν τόνο στὸ ποίημα (βλ. καὶ σημ. στοὺς ἑπόμενους στ.).

2-3. Πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 201 κἑ. (συνέχεια τῶν ἀνωτ. ἐπισημανθέντων στ. 195 κἑ.): *Ἵμερον* (201), *μειδήματα* (205), *μειλιχίην* (206). Ἡ ἐμφάνιση στὸ ἀνωτ. χωρίο τοῦ Ἡσιόδου λέξεων στημονικῶν τοῦ ὕμνου μας ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση γιὰ ἄμεση ἐπίδραση τοῦ Ἡσιόδου στὸν ποιητὴ τοῦ ὕμνου (βλ. καὶ ἀνωτ. στὸ σχετικὸ κεφ. τῆς Εἰσαγωγῆς, σσ. 103 κἑ. καὶ 123). Γιὰ τὴ φράση **μείλιχα δῶρα** βλ. καὶ ἀνωτ. Υ2.19 *γλυκυμείλιχε*, γιὰ τὸ **μειδιάει** ἀνωτ. Υ1.17 καὶ 3 F5.3 (στ. 1) *φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη*, πβ. Ἡσ. *Θεογ.* 205 κἑ. *μειδήματά τ' ἐξαπάτας τε | τέρψιν τε γλυκερὴν φιλότητά τε μειλιχίην τε*. Γιὰ τὸ **ἱμερτὸν … ἄνθος** πβ. Θέογν. 1348 *ἄνθος … ἐρατόν* (καὶ 1305 *παιδείας πολυηράτου ἄνθος*, στὸ χωρίο ποὺ ἔχει ἐπανειλημμένα ἀναφερθεῖ ἀνωτ.), Σιμων. 8.6 W. *ἄνθος … πολυήρατον ἥβης*, Σόλ. 25.1 W. *ἥβης ἐρατοῖσιν ἐπ' ἄνθεσι*, κ.τ.τ. Δύσκολα ἀποφεύγει κανεὶς τὴν ὑπόθεση ὅτι γλωσσικὰ βρισκόμαστε ἀνάμεσα στὸν Ἡσίοδο καὶ στὴν ἀρχαϊκὴ λυρικὴ ποίηση.

4. Χαῖρε: Σύνηθες στὸν α΄ στ. τοῦ ἐπιλόγου τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων: βλ. κυρίως III.545 καὶ IV.579 (μὲ τὸν ἑπόμ. στ. –546 καὶ 580 ἀντίστοιχα– ὅμοιον μὲ τὸν ἐδῶ στ. 6), V.292 (ἀνωτ. Υ1.292), κ.λπ.

Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα: Πβ. ἀνωτ. Υ1.292 *Κύπροιο ἐϋκτιμένης*, μὲ μετρικῶς ἰσοδύναμα τὸ ἐδῶ *Σαλαμῖνος* καὶ τὸ ἐκεῖ *Κύπροιο* (οἱ στίχοι: *Χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα / Χαῖρε θεὰ Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα*, βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. Υ1.292, μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὴν *Κυπρομέδουσα*). Ἡ παράλληλη

γραφὴ –στὸν κώδ. Μ– *Κυθήρης εὐκτιμένης* (*Χαῖρε μάκαιρα Κυθήρης εὐκτιμένης μεδέουσα*) πρέπει νὰ ὀφείλεται στὴν προσπάθεια νὰ συμβιβαστεῖ ἡ Κύπρος μὲ τὰ Κύθηρα, ὅπου τὰ δύο περίφημα στὴν ἀρχαιότητα κέντρα λατρείας τῆς Ἀφροδίτης, κατ' ἐπίδραση ἴσως καὶ τοῦ στ. 1 *Κυπρογενῆ Κυθέρειαν*, ἴσως δὲ καὶ τοῦ Ἡσιόδου (βλ. ἀνωτ. στὸν στ. 1). Ἡ γραφὴ τοῦ κώδ. Μ φαίνεται γενικὰ μεταγενέστερη (πιθανῶς τροποποιημένη παραλλαγὴ τοῦ στίχου γιὰ ἀπαγγελία στὰ Κύθηρα), καθὼς (α΄) τὸ *μάκαιρα* δὲν ἀνήκει στὰ τυπικὰ ἐπίθετα τῆς Ἀφροδίτης, (β΄) ὁ τύπος *Κυθήρη* εἶναι μεταγενέστερος (στὸν Ὅμηρο εἶναι γνωστὸς ὁ τύπος *Κύθηρα*: Ο 432 *Κυθήροισι*, ι 81 *Κυθήρων*), (γ΄) ἡ προσωδία τοῦ *εὐκτιμένης* (μὲ τὸ *εὐ-* μονοσύλλαβο) φαίνεται ἐπίσης μεταγενέστερη. Γιὰ τὸ χωρίο πβ. καὶ Ἀριστοφ. *Λυσ.* 833-4 *ὦ πότνια Κύπρου καὶ Κυθήρων καὶ Πάφου | μεδέουσ(α)* (μὲ ἀξιοσημείωτη τὴν εἰδικὴ ἀναφορὰ τῆς *Πάφου* μετὰ τὸ *Κύπρου καὶ Κυθήρων*), καὶ Ἡσ. *Θεογ.* 54 *Μνημοσύνης γουνοῖσιν Ἐλευθῆρος μεδέουσα* (κ.ἄ.). Βλ. καὶ ἀνωτ. 101 κἑ. (μὲ σημ. 55 κἑ., ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία).

Μὲ τὸ βασικὸ συμπέρασμά μας (βλ. καὶ *ΑΚυΓ*[1] [1995] 72 κἑ.) γιὰ τὴ σχέση τοῦ ἐδῶ καὶ τοῦ προηγούμενου Ὕμνου μὲ τὴν Κύπρο συμπίπτουν καὶ οἱ ἀπόψεις τοῦ West (*HoHy* [2003] 16-7): "*Hymn* 6, again to Aphrodite, is notable for its explicit reference to a rhapsodic contest which the poet hopes to win. The emphasis on the goddess's power in Cyprus suggests that island as the venue; the panegyris at Old Paphos (Strabo 14.6.3) might be a plausible occasion. The description of Aphrodite's dressing and adornment resembles fragments 5-6 of the *Cypria* [ἀνωτ. F4-5], an epic that also came from Cyprus. (…) *Hymn* 10 (Aphrodite), like Hymn 6, dwells on the goddess's power in Cyprus [πβ. ὅμως καὶ Υ1.292], and in this case the city of Salamis is specifically mentioned. That is where the poem is likely to have been performed."

5. εἰναλίης τε Κύπρου: Βλ. ἀνωτ. 2 F1.5 *εἰναλίηι Κύπρωι* καὶ Υ2.2-3 *Κύπρου … εἰναλίης*. Ἡ γραφὴ *καὶ πάσης Κύπρου* τῶν λοιπῶν πλὴν τοῦ Μ κωδίκων (ἀντὶ τοῦ *εἰναλίης τε Κύπρου* τοῦ κώδ. Μ) δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἡ ἀρχική· λίαν πιθανὴ ὅμως φαίνεται, ὡς lectio difficilior, ἡ γραφὴ *εἰναλίης τε Κύπρου*.

ἱμερόεσσαν ἀοιδήν: Στὸ τέλος τοῦ στ. καὶ στὸν Ὅμηρο (α 421 καὶ σ 304, πβ. ρ 519 *ἔπε' ἱμερόεντα*, κ.τ.τ.) καὶ στὸν Ἡσίοδο (*Θεογ.* 104 *δότε δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδήν*). Πβ. καὶ ἀνωτ. Υ1.141 *γάμον ἱμερόεντα* καὶ Υ2.13 *χορὸν ἱμερόεντα* (βλ. σχόλια στὰ χωρία).

6. αὐτὰρ ἐγὼ (…): Στίχος τυπικός· βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ Υ2.21.

6. ΚΛΕΩΝ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ

F1

1 κἑ. Κατὰ τὸν ποιητὴ τῶν *Ἀργοναυτικῶν* Ἀπολλώνιο τὸν Ρόδιο (1.583 κἑ.) οἱ Ἀργοναῦτες φθάνοντας στὴν ἀκτὴ τῆς Μάγνησσας κάνουν θυσίες στὸν τύμβο τοῦ Δόλοπα (*τύμβος Δολοπήιος* 585, πβ. Valer. Flacc. 2.11 *Dolopeia busta*). Κατὰ τὸν ἀρχαῖο Σχολιαστὴ τοῦ *Ἀπολλωνίου*, ὁ **Κλέων** (ὁ Κουριεύς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ἔργου, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ἑπόμενο χωρίο) στὸ πρῶτο –ἐπίσης– βιβλίο τῶν **Ἀργοναυτικῶν** του ἀναφέρει ὅτι ὁ **Δόλοψ** ἦταν υἱὸς τοῦ **Ἑρμοῦ**, ποὺ σκοτώθηκε στὴν πόλη Μάγνησ(σ)α καὶ τάφηκε ἐπὶ τόπου, κοντὰ στὴν ἀκτή, σχόλιο ποὺ δείχνει τὴ στενὴ σχέση τοῦ *Ἀπολλωνίου* μὲ τὸν *Κλέωνα* καὶ δὴ τὴν κοινὴ τάση γιὰ γεωγραφικὲς λεπτομέρειες. Βλ. καὶ ἀνωτ. 144 κἑ. (μὲ τὶς σημειώσεις 114 κἑ.).

F2

1 κἑ. Γιὰ τὸν Θόαντα (καὶ τὴν Ὑψιπύλη) βλ. *ΕλλΜ* Γ′ 304 κἑ. Ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες πηγές, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Ρόδιο (1.609 κἑ. καὶ 4.1759 κἑ.), βλ. κυρίως Ἀπολλόδ. 1.114-5 (πβ. 3.64-6) καὶ *Ἐπιτομὴ* 1.9 (ὁ **Θόας** γιὸς τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης). Ὁ μύθος ἀπαντᾶ ἤδη στὸν Ὅμηρο (Η 467 κἑ. καὶ Φ 40 κἑ.). Γιὰ τοὺς στ. 2 κἑ. βλ. καὶ *Etym. Gen.* (AB) σ.λ. **Σίκινος:** *Σίκινός ἐστι νῆσος πρὸς τῇι Εὐβοίαι, Οἰνόη* (A, *Οἰνοίη* B) *τὸ πρότερον καλουμένη διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἀμπελόφυτον. μετωνομάσθη δὲ ἀπὸ* (*τοῦ* add. B) *υἱοῦ Θόαντος* (*τοῦ* add. B) *Σικίνου καὶ νύμφης Οἰνόης Ναΐδος* (*δαίδος* B). *Ἀπολλώνιος* (πβ. *Etym. Magn.*). Τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος μνημονεύει ἐπίσης ὁ Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος (*Nat. hist.* 4.70).

1. Θεολύτου: Βλ. *FHG* IV 515. Ὁ Θεόλυτος ὁ Μηθυμναῖος ἀναφέρεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο ὡς συγγραφέας *Ὥρων* (11, 470b *Θεόλυτος δ' ἐν δευτέρωι Ὥρων …*) καὶ ποιητὴς *Βακχικῶν Ἐπῶν* (7, 296a): *τὸν δὲ Γλαῦκον τὸν θαλάττιον δαίμονα Θεόλυτος μὲν ὁ Μηθυμναῖος ἐν τοῖς Βακχικοῖς ἔπεσιν ἐρασθέντα φησὶν Ἀριάδνης, ὅτε ἐν Δίαι τῆι Νήσωι ἡρπάσθη, καὶ βιαζόμενον ὑπὸ Διονύσου ἀμ-*

πελίνωι δεσμῶι ἐνδεθῆναι, καὶ δεηθῆναι ἀφεθῆναι εἰπόντα· Ἀνηθοδών νύ τις ἐστὶν ἐπὶ πλευροῖο θαλάσσης | ἀντίον Εὐβοίης, σχεδὸν Εὐρίποιο ῥοάων· | ἔνθεν ἐγὼ γένος εἰμί· πατὴρ δέ με γείνατο Κωπεύς. Το δεύτερο αὐτὸ χωρίο τοῦ Θεολύτου εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον, καθώς: (α΄) Ὁ Διόνυσος καὶ ἡ Ἀριάδνη ἐμφανίζονται στὴ μυθολογία (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 1 κἑ.) ὡς γονεῖς τοῦ Θόαντα καὶ τὰ συμφραζόμενα ὁδηγοῦν σὲ στενὴ συγγένεια πρὸς τὸ ἀπόσπασμά μας. (β΄) Ὁ Θεόλυτος ἀποτελεῖ πηγὴ τοῦ Ἀπολλωνίου, πιθανῶς μέσω τοῦ Κλέωνα τοῦ Κουριέα, ὅπως φαίνεται στὸ παρὸν ἀπόσπασμα (βλ. C. Müller, *FHG* IV 515: «Fortasse Apollonius sua e Cleone, Cleon e Theolyto mutatus est»). Νὰ προχωρήσει κανεὶς στὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ Θεόλυτος ἐπέδρασε στὸν Κλέωνα καὶ στὰ σχετικὰ μὲ τὸν Διόνυσο, καὶ μάλιστα σ' ἕνα ἔργο αὐτοτελές (Βακχικά, ἢ Διονυσιακά), δὲν θὰ ἦταν ἀστήρικτο. (γ΄) Μιὰ τέτοια ὅμως ὑπόθεση ὁδηγεῖ στὸ προβληματικὸ χωρίο τοῦ *Κλέωνα τοῦ ἐλεγοποιοῦ* (ποὺ ἐνίοτε ταυτίζεται μὲ τὸν Κλέωνα ἀπὸ τὴ Σικελία), καθὼς μάλιστα στὰ *Διονυσιακὰ* τοῦ Νόννου γίνεται συχνότατα λόγος γιὰ τὸν Περσέα (*καὶ* μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ ἐπίθετο *γοργοφόνος*) καὶ ἡ λέξη *νέποδες* ἀπαντᾶ τετράκις (βλ. τὰ σχετικὰ λήμματα στὸ *Lexikon zu den Dionysiaka des Nonnos*, hrgg. (…) unter Leitung von W. Peek, Hildesheim (Olms) 1968-1975). Γιὰ τὸ τελευταῖο θέμα βλ. κατωτ. F5.4-5 (στ. 1-2).

6. Οἰνοίης: Τὸ κείμενο τοῦ Ἀπολλων. Ροδ., ποὺ σχολιάζεται στὸ προκείμενο ἀπόσπασμα, στηρίζει τὴ γραφὴ *Οἰνοίης* (L) καὶ καθιστᾶ μὴ ἀναγκαία τὴ διόρθωση σὲ *Οἰνηίδος*, ποὺ πρότεινε ὁ S. Bochart (*Georg. Sacra*[3] 1692.416, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Wendel) καὶ υἱοθέτησε ὁ Wendel (μὲ ἀναφορὰ στὰ Σχόλια στὸν Θεόκριτο 1.3-4c).

6-7. Κλέων ὁ Κουριεὺς: βλ. ἀναλυτικὰ ἀνωτ. 144-54, μὲ σημ. 110-31. Βλ. ἐπίσης D'Alessio *ArgCC* 91 (93) κἑ., μὲ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία.

7. Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανός: *ἱστορικὸς* καὶ *γραμματικὸς* τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. Γιὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὰ ἐδῶ βλ. ἀνωτ. 144 κἑ., μὲ σημ. (κυρίως σημ. 113). Περισσότερα: W. J. Slater, "Asklepiades and Historia", *GRBS* 13 (1972) 317-33 (μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία), καὶ D'Alessio *ArgCC* 92 κἑ. (μὲ πρόσθετη βιβλιογραφία).

F3

1. Κάνθος: γιὸς τοῦ Κανήθου καὶ ἐγγονὸς τοῦ Ἄβαντα, ἕνας ἀπὸ

τοὺς ἥρωες τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, κατάλογο τῶν ὁποίων δίνει καὶ ὁ Ἀπολλώνιος (1.19-233, ὅπου καὶ τὸ σχολιαζόμενο χωρίο). Βλ. καὶ *ΕλλΜ* Δ΄ 134 (ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπὲς στὶς πηγές) καὶ 170-71 (171 «Τα περιστατικά του θανάτου του μάντη Μόψου και του Ευβοέα Κάνθου δεν σχετίζονται με καμιά λιβυκή τοπική παράδοση και πρέπει να υποθέσουμε ότι είναι πολύ παλιά στοιχεία»).

ὁ Κλέων καταλέγει: συγκαταλέγει, συμπεριλαμβάνει στὸν κατάλογο (τῶν Ἀργοναυτῶν, προφανῶς). Τρεῖς φορές, λοιπόν, στὸ α΄ βιβλίο ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀπολλωνίου μνημονεύει τὸν Κλέωνα ὡς –πιθανὴ– πηγή του. Ἡ μὴ ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κουριέα ποιητῆ στὴ συνέχεια τῶν Σχολίων ξενίζει, καθὼς μάλιστα τὸ σχόλιο στὸν στ. 587 (βλ. ἀνωτ. F1: *Κλέων ἐν α΄ τῶν Ἀργοναυτικῶν*) δείχνει ὅτι τὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Κλέωνα ἐκτείνονταν σὲ περισσότερα τοῦ ἑνὸς βιβλία.

3. Ἄβαντες: Ἤδη στὸν Ὅμηρο, Β 536-45 (στὸν *Νηῶν Κατάλογον*): *Οἳ δ' Εὔβοιαν ἔχον μένεα πνείοντες Ἄβαντες,* | (540) *τῶν αὖθ' ἡγεμόνευ' Ἐλεφήνωρ, ὄζος Ἄρηος,* | (541 = Δ 464) *Χαλκωδοντιάδης, μεγαθύμων ἀρχὸς Ἀβάντων.* | *τῶι δ' ἅμ' Ἄβαντες ἕποντο θοοί, ὄπιθεν κομόωντες,* | (545) *τῶι δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαιναι νῆες ἕποντο*. Γιὰ τοὺς *Ἄβαντες* βλ. τὰ σχόλια Kirk (*CII* I 203-5 / Α΄ 344-6) στὸ χωρίο (Β 536 καὶ 542 κυρίως).

F4

1 κἐ. Τὸ παπυρικὸ αὐτὸ ἀπόσπασμα ἀνήκει πιθανῶς σὲ ἕνα ὑπόμνημα ἢ μίαν *πραγματείαν* σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορία τῶν *Ἀργοναυτῶν*. Συζητοῦνται ἀρκετὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ἱστορία, ποὺ δὲν τὰ βρίσκουμε στὸν Ἀπολλώνιο τὸν Ρόδιο, ὅπως ἡ διάσωση τῆς Ἡσιόνης ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ (βλ. *ΕλλΜ* Δ΄ 89-91), ἡ ἐπέμβαση τῆς Ἀφροδίτης στὸν Αἰήτη (ὅ.π. Δ΄ 157 κἑ., κυρίως 158 καὶ 160), καὶ πιθανῶς ἄλλο ἕνα, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν ἀποκρυπτογραφεῖται ἐπαρκῶς μὲ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα (στ. 26-31), σχετικὸ ἴσως μὲ τὴ μοιχεία Ἀφροδίτης – Ἄρη καὶ τὶς συνέπειες τῆς ἐπίδρασης τῆς θεᾶς σ' ὅσους δὲν συμπαθοῦσε ἢ τῆς εἶχαν κάνει κακό.

Μολονότι μνημονεύονται τόσο ὁ Διονύσιος Σκυτοβραχίων (στ. 5-8) ὅσο καὶ ὁ Ἀπολλώνιος, κανεὶς ἀπ' τοὺς δύο δὲν πρέπει νὰ ἀποτελεῖ τὸ κύριο θέμα. Οἱ στίχοι 9-17 πραγματεύονται τὴν *οἰκονομίαν* κάποιου ἔργου σχετικοῦ μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες καὶ ἴσως ὑποφώσκει κάποια σύγκριση μεταξὺ δύο ἔργων.

Ἀκρωτηριασμένο στὸ ἀριστερὸ μέρος καὶ παρεφθαρμένο σὲ ἄλ-

λα σημεῖα, παρέχει σοβαρὲς δυσκολίες ἀνάγνωσης καὶ κριτικῆς. Χάριν πληρότητος τῆς μεταφράσεως ἔγιναν ἐπιλεκτικὰ δεκτὲς ὁρισμένες διορθώσεις καὶ ἀναγνώσεις, ὅπως τὶς παραθέτει ὁ J. Rusten (κατὰ κύριο λόγο) στὴν κύρια ἔκδοση τοῦ παπύρου.

1-2. ὑποθέ[σεως]: Ἀφοῦ συζητεῖται ἡ *οἰκονομία* ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἔργων, εἶναι εὔλογο νὰ προηγεῖται μιὰ ἀναφορὰ στὴν ὑπόθεση, στὸ περιεχόμενο.

2. διὰ τοῦ πρώτου: Σκοτεινὴ ἀναφορά· ὁ Parsons προτείνει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι μνημονεύεται ἡ ὕλη τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ *Ἀπολλωνίου*, ποὺ πηγαίνει τοὺς Ἀργοναῦτες ὡς τὴ Βεβρυκία.

2-3. Βεβρυ[κίας]: Μέρος μόνο τῆς χώρας τῶν Βεβρύκων στὴν Ἑλλησποντιακὴ ἀκτὴ τῆς Μυσίας. Πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸν ἥρωα Βέβρυκα ἢ ἀπὸ τὴ Δαναΐδα Βεβρύκη, ποὺ κατέφυγε ἐκεῖ μὲ τὸν σύζυγό της Ἱππόλυτο. Κατὰ τὸν μύθο, ὁ βασιλιάς της Ἄμυκος σκοτώθηκε σὲ ἀγώνα πυγμαχίας ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη στὴ διάρκεια τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.

3. ὅ γε Κουρι̣ε̣ὺ̣ς: Ἔτσι διαβάζει πρῶτος ὁ Parsons. Γίνεται λοιπὸν σαφὴς ἀναφορὰ στὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ *Κλέωνος τοῦ Κουριέως*. Φαίνεται ὅτι ὁ Κλέων καὶ τὸ ἔργο του χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν συντάκτη τῆς πραγματείας μας ὡς μέσο σύγκρισης, ὅπως καὶ ὁ Διονύσιος, μὲ ἕναν γνωστότερο συγγραφέα. Πρόκειται γιὰ τὸν γνωστὸ ἀπὸ τὰ σχόλια στὸν Ἀπολλώνιο Κλέωνα, πιθανῶς γιὰ τὸν ἴδιο μὲ τὸν «ἐλεγοποιὸ» Κλέωνα (βλ. κατωτ. F5).

4. πραγματείαν: βλ. ἀναλυτικὰ *AKυΓ*^{4} σσ. 430 κἑ. καὶ –γιὰ τὴν ἐδῶ περίπτωση– ἀνωτ. 148 κἑ. μὲ σημ. (κυρίως 116 καὶ 131), ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία.

5. εἰς τ]ὸ Ἴλιον αὐτοὺς ἀγαγών: πιθανῶς ὁ Ἡρακλῆς ἢ ὁ Ἰάσων, ποὺ ὁδήγησαν τοὺς Ἀργοναῦτες στὴν Τροία, γιὰ νὰ σκοτώσουν τὸν Λαομέδοντα. Φαίνεται ἀπίθανο νὰ ἀναφέρεται σὲ ἕνα ποιητὴ ποὺ δίνει τέτοια τροπὴ στὴν πλοκὴ τοῦ ἔργου του. Προφανῶς μνημονεύεται ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἐπεισοδίου ἀπὸ τὸν Διονύσιο Σκυτοβραχίονα.

5-8. Ἀναφορὰ στὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ **Διονυσίου Σκυτοβραχίονος** (γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. ἀνωτ. 148 κἑ. μὲ σημ. 118). Εἶναι τὸ ἀρχαιότερο ἀνάλογο ἔργο ποὺ περιλαμβάνει τὴ διάσωση τῆς Ἡσιόνης ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν Τελαμώνα.

9-17. Τὸ λεξιλόγιο αὐτοῦ τοῦ τμήματος ὑποδηλώνει ἔντονα ὅτι γίνεται συζήτηση γιὰ τὴν **οἰκονομίαν** (στ. 14) ἑνὸς ἔργου. Ἀνάλογες λέξεις ἢ φράσεις ἔχουμε στὸν πρόλογο τῶν *Αἰτίων* τοῦ Καλλιμάχου, στὸν Πολύβιο (38.5-6), στὰ σχόλια τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ ἔργου τοῦ Ἡροδότου καὶ ἀλλοῦ. Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις συζητεῖται ἀπὸ διάφορες ὀπτικὲς γωνίες τὸ κατὰ πόσο εὔνοεῖ ἢ ὄχι τὴν ἐπιτυχῆ σύνθεση ἑνὸς ἔργου ἡ ὕπαρξη παρεκβάσεων καὶ ποικιλίας. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τοῦ παπύρου εἶναι ποὺ ὑποδηλώνεται ἡ σύγκριση τῆς ἔντασης καὶ τῆς ἀφηγηματικῆς συνοχῆς δύο ποιημάτων.

Ἔτσι, στοὺς στίχους 11-14 μνημονεύεται **σύντομός τις** –πιθανῶς– ποιητὴς ποὺ χρησιμοποιεῖ παρεκβάσεις, ἐνῶ ἡ λέξη **Ὁμηρικώτερον** παραπέμπει στὴν Ὁμηρικὴ ποικιλία ποὺ κάνει τὸν Διονύσιο τὸν Ἁλικαρνασσέα νὰ ἐπαινεῖ τὸν Ἡρόδοτο.

Στοὺς στίχους 15-17 συζητεῖται ἕνα ἄλλο ἔργο καὶ μιὰ ἄλλη *οἰκονομία* (**ἐναντίως ἔχει**). Εἶναι ἐκτενέστερο, δὲν χρησιμοποιεῖ ἰδιαίτερα παρεκβάσεις (;) ἀλλὰ μᾶλλον συνεχεῖς καὶ μακρὲς ἀφηγήσεις (**συνεχέσι καὶ πολυστίχοις**, στ. 17).

Κατὰ συνέπεια μποροῦμε ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι συζητοῦνται δύο ἔργα Ἀργοναυτικῶν, ἕνα ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι αὐτὸ τοῦ Ἀπολλωνίου. Ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μύθοι ποὺ μνημονεύονται δὲν ἀπαντοῦν στὸν Ἀπολλώνιο, φαίνεται ὅτι συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς θεώρησης κάποιου ἄλλου ἔργου, ποὺ εἶναι δύσκολο νὰ ἐντοπιστεῖ. Πιθανοὶ ὑποψήφιοι εἶναι ὁ Καλλίμαχος καὶ ὁ Ἀντίμαχος. Ὁ πρῶτος πληροῖ τοὺς ὅρους τῆς συντομίας καὶ τῶν παρεκβάσεων καὶ χρησιμοποίησε διάφορες Ἀργοναυτικὲς ἱστορίες στὰ *Αἴτια*· ὁ δεύτερος ὑπέστη συχνὰ κριτικὴ γιὰ τὸ μεγάλο μῆκος καὶ τὴ χαλαρὴ συνοχὴ καὶ οἰκονομία τῶν ἔργων του καὶ ἀναφέρθηκε στοὺς Ἀργοναῦτες στὸ ποίημά του *Λύδη*. Τίποτα ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποστηριχθεῖ μὲ σχετικὴ βεβαιότητα. (Περισσότερα: Rusten *Dion. Scyt.* 54 κἑ. καὶ 181 [Addenda], ὅπου καὶ παραπομπὴ στοὺς N. J. Richardson, *CQ* 30 [1980] 267-9, καὶ M. Lefkowitz, *ZPE* 40 [1980] 1-19.)

11. σύντομός τις: πιθανῶς ἀναφέρεται σὲ ποιητή. Ὁ Καλλίμαχος χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ *ὀλιγόστιχος* (fr. 1.9).

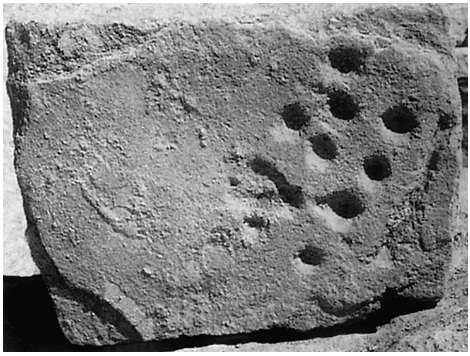
13. Ὁμηρικώτερον: Γιὰ τὸν Ὅμηρο ὡς πρότυπο γιὰ τὴ χρήση παρεκβάσεων πβ. Διον. Ἁλικ. *Ἐπιστ. Πομπ.* 3.11-12) καὶ Σχόλ. στὸ Σ 114b (*Ὁμηρικὸν δὲ ταῖς παρεκβάσεσι διαναπαύειν τὸν ἀκροατήν*). Ἐπίσης Φιλήμ. ἀπόσπ. 97 καὶ Γρηγ. Ναζ. *Πρὸς Νικόβουλον* 3.

20. Πελίου: ὁ γιὸς τοῦ *Ποσειδῶνος* καὶ τῆς *Τυροῦς*, ἀδελφὸς τοῦ

Νηλέως καὶ βασιλιὰς τῆς *Ἰωλκοῦ*. (Βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις *ΕλλΜ* Δ΄ 175 κ.ἑ., ὅπου καὶ βιβλιογραφία.)

23. φ]ησιν Ἀφροδείτην Αἰήτηι: ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ὀνομάτων παραπέμπει στὴν ἱστορία ποὺ διασώζεται ἀπὸ τὰ *Ναυπακτικά* (fr. 8 Kinkel, Σχόλ. Ἀπολλων. Ροδ. 4.86 Wendel): *δὴ τότ' ἄρ' Αἰήτηι πόθον ἔμβαλε δῖ' Ἀφροδίτη | Εὐρυλύτης φιλότητι μιγήμεναι, ἧς ἀλόχοιο, | κηδομένη φρεσὶν ἧισιν, ὅπως μετ' ἄεθλον Ἰήσων | νοστήσηι οἶκόνδε σὺν ἀγχεμάχοις ἑτάροισιν* (: «Τότε λοιπὸν πραγματικὰ πόθο ἐνέβαλε ἡ θεία Ἀφροδίτη στὸν Αἰήτη, | νὰ ἑνωθεῖ ἀπὸ ἔρωτα γιὰ τὴν Εὐρυλύτη, τὴ γυναίκα του, | φροντίζοντας στὴ σκέψη της μετὰ τὸν ἄθλο ὁ Ἰάσων | νὰ γυρίσει στὴν πατρίδα του μαζὶ μὲ τοὺς φιλοπόλεμους ἑταίρους του»). Βλ. καὶ *ΕλλΜ* Δ΄ 157 κἑ.

24. Μηδείας μνηστῆρας: Ὑπονοεῖται ὅτι οἱ Ἀργοναῦτες ἦταν μνηστῆρες τῆς Μήδειας. Αὐτὸ ἐνισχύει τὶς ἀφορμὲς ἔχθρας τοῦ Αἰήτη, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, ἕνας χρησμὸς τὸν εἶχε προειδοποιήσει γιὰ κίνδυνο προερχόμενο ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του. Ἴσως γι' αὐτὸ ἤθελε νὰ προλάβει πιθανὸ γάμο τῆς κόρης του. Πβ. σχετικὰ τὸ ὄνειρο τῆς Μήδειας στὸν Ἀπολλών. Ρόδ. (3.619 κἑ.).



[Εικ. 127]
Πλακα με οπες απο τον Ταφο της Αριαδνης (;) στην Αμαθουντα
(J. Karageorgis *Kypris* 89 Fig. 83: βλ. καὶ Aupert, *Guide d'Amathonte* 131 Fig. 57)

26-30. (…) Πασιφά]ην καὶ Φαίδραν, ἔτι δὲ Ἀρι[άδνην]: Ὁ Kassel παρατηρεῖ ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀφοροῦν στὴ δύναμη τῆς Ἀφροδίτης νὰ ἐξουσιάζει τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Θυμωμένη γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς μοιχείας της μὲ τὸν Ἄρη ἀπὸ τὸν Ἥλιο, ἡ θεὰ βασάνισε ὅλους τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἡλίου μὲ ἀκατανίκητα πάθη, κυρίως τὴν Πασιφάη τὴν ἀδελφὴ τοῦ Αἰήτη καὶ τὶς κόρες της Φαίδρα καὶ Ἀριάδνη. Βλ. ἀνάμεσα στὰ πολλὰ ἄλλα τὰ Σχόλ. Εὐρ. *Ἱππόλ.* 47 (…) *πάσαις ταῖς ἀφ' Ἡλίου γενομέναις ἐμήνιεν Ἀφροδίτη διὰ τὴν μηνυθεῖσαν αὐτῆς ὑφ' Ἡλίου μοιχείαν. τὴν γοῦν Πασιφάην οὐ μόνον τοῦ ταύρου*

ἀλλὰ καὶ τοῦ Μίνωος ἐρασθῆναί φασιν, ὡς ἱστορεῖ Σωσικράτης (*FGrH* 461 F 8)· πβ. τὴν *ὑπόθεσιν Ἱππολύτου* (Murray, στ. 7 κἑ. κυρίως): *θεασαμένη δὲ τὸν νεανίσκον ἡ Φαίδρα, εἰς ἐπιθυμίαν ὤλισθεν, οὐκ ἀκόλαστος οὖσα* (πβ. 6 F4.27 **[ἀ]κολάστους πεποιηκέναι**), *πληροῦσα δὲ Ἀφροδίτης μῆνιν*, κ.ἄ. πολλά. Νὰ σημειωθεῖ σὺν τοῖς ἄλλοις ἡ ἐκτεταμένη διήγηση τοῦ Διόδωρου (4.60.2 κἑ.), καὶ δὴ ἡ ἀναφορὰ στοὺς –κατὰ τοὺς σχετικοὺς μύθους– στενὰ συνδεδεμένους μὲ τὴν Κύπρο (βλ. ἀνωτ. 61-2, μὲ σημ. 11 καὶ 13) *Ἀκάμαντα* καὶ *Δημοφῶντα*, ποὺ ὁ *Θησεὺς* γέννησε *ἐκ Φαίδρας* (4.62.1), καὶ ἡ συχνὰ μνημονευόμενη στενὴ σχέση τῆς *Ἀριάδνης* καὶ τοῦ *Θησέως* μὲ τὴν Κύπρο: βλ. ἀνωτ. 148 μὲ σημ. 116, ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπές (ἀναλυτικὰ *AKυΓ*^{3} 30 F1 καὶ *AKυΓ*^{4} *33 F1), καὶ σημ. στὰ ἐδῶ F2.1 καὶ F5.5-6 (ἐπίσης: Εἰκ. 58 καὶ 127 [βλ. καὶ *ΕΘΗρΑΚ* σσ. 87, 131, 204-5, 274, μὲ περαιτέρω ἀπεικονίσεις], καὶ –γιὰ τὴ Φαίδρα– 76).

31. [στρ]ατηλασίας: πιθανῶς ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν στὴν Κολχίδα.

38. Καλλισθένην: Ὄνομα ἀρκετὰ συνηθισμένο. Ἴσως πρόκειται γιὰ τὸν Ὀλύνθιο συγγραφέα τοῦ *Περίπλου* ποὺ μνημονεύεται στὰ σχόλια τοῦ Ἀπολλωνίου γιὰ γεωγραφικὲς λεπτομέρειες.

F5

1. Εὐβύριον· τὸ εὔοικον: Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν παρατιθέμενη φράση τοῦ Εὐφορίωνα ἀπὸ τὴ Χαλκίδα *ἄστυ κατ' εὐβύριον*, τὸ ἐπίθετο εἶναι κτητικὸ σύνθετο καὶ δηλώνει τὸν ἔχοντα καλὰ σπίτια (ὅμορφα), βλ. καὶ LSJ^{9} *εὔοικος* I.1. Ἴσως ὅμως νὰ λανθάνει ἐδῶ καὶ ἡ σημασία: κομψὸς γιὰ κατοικία, εὐάρεστος, ἀναπαυτικός (ὅ.π. I.2).

Ὁ Εὐφορίων ἀπὸ τὴ Χαλκίδα (βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*^{5} 1028 κἑ., μὲ βιβλιογραφία) εἶναι Ἑλληνιστικὸς ποιητὴς ἐπυλλίων, γεννημένος στὰ 276/5 π.Χ., μὲ σημαντικὴ ἀπήχηση στὴν ἐποχή του (ὥστε νὰ προκαλεῖ φθόνους, ποὺ ὁδήγησαν σὲ διάφορες ἱστορίες εἰς βάρος του) καὶ μὲ σημαντικὴ ἐπίδραση στοὺς νέους Ρωμαίους. Τὸ ὕφος καὶ τὰ θέματά του δὲν ἀποκλείουν κάποια σχέση μὲ τοὺς περίπου συγχρόνους του Κλέωνα ἀπὸ τὸ Κούριο, Ἑρμεία ἀπὸ τὸ Κούριο καὶ Καστορίωνα ἀπὸ τοὺς Σόλους (βλ. καὶ ἀνωτ. 144 κἑ.).

2-3. ὅτι κατὰ τὴν βαυρίαν, ἢ (…) σημαίνει τὴν οἰκίαν: τὸ ρῆμα τῆς εἰδικῆς πρότασης παραλείπεται ὡς εὐκόλως ἐννοούμενο, ἐνῶ τὸ *σημαίνει* ἀνήκει στὴν ἀναφορικὴ πρόταση. Ἡ παράλειψη τοῦ ρήμα-

τος τῆς εἰδικῆς πρότασης φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ἐσφαλμένη σύνταξη τοῦ κειμένου καὶ τὴ γραφὴ *ἤ* τοῦ *Etym. Gen.*: *εἴρηται δὲ ὅτι κατὰ τὴν βαυρίαν ἢ κατὰ Μεσσαπίους σημαίνει τὴν οἰκίαν* (: *ὅτι … σημαίνει*). Ἡ διόρθωση τοῦ *ὅτι κατὰ* σὲ *παρὰ* ποὺ προτείνει ὁ Meineke ἔχει ἔτσι ἕνα πρόσθετο ἐπιχείρημα ὑπέρ της, καθὼς ἑρμηνεύεται πλήρως παλαιογραφικά: ἐσφαλμένη ἀνάγνωση τοῦ Η (*ἢ* ἀντὶ *ἤ*) → ἀφομοίωση (μὲ τὸ *ἢ*) τοῦ α΄ ὅρου σύγκρισης πρὸς τὸν β΄ (*παρὰ* → *κατὰ*: *κατὰ τὴν βαυρίαν ἢ κατὰ Μεσσαπίους*) → - προσθήκη τοῦ *ὅτι* (γιὰ τὴ σύνδεση τοῦ *σημαίνει* μὲ τὸ *εἴρηται*). Διατηρήσαμε ὅμως τὴ γραφὴ τοῦ *Etym. Magn.* γιατὶ ἡ –κατ᾽ ἔλλειψη τοῦ ρήματος– σύνταξή του εἶναι καὶ ὀρθὴ καὶ συνήθης, ἐνῶ τὸ *ἢ* τοῦ *Etym. Gen. B* (*ὅτι κατὰ … ἢ …*) ἑρμηνεύεται ἀπὸ μόνη της (ὡς ἐσφαλμένη ἀνάγνωση ὀφειλόμενη σὲ ἐσφαλμένη σύνταξη τοῦ κειμένου).

3-5. (…) τὴν οἰκίαν· ὥς φησι Κλέων ὁ ἐλεγοποιός, (v.1) τοῦτο μὲν (…): ὅπως ἐκδίδεται συνήθως τὸ κείμενο (*… τὴν οἰκίαν, ὥς φησι Κλέων ὁ ἐλεγ(ει)οποιός·*) δημιουργεῖται πρόβλημα νοηματικό, καθὼς δίνεται ἡ ἐντύπωση –μὲ τὴ στίξη τοῦ κειμένου– ὅτι ὁ Κλέων ὑποστηρίζει τὰ προηγούμενα, γιὰ τὴν προέλευση τῆς λέξεως *εὐβύριον* (*ὅτι κατὰ τὴν βαυρίαν…*). Μὲ τὴ δική μας στίξη παρακάμπτεται, πιστεύουμε, τὸ πρόβλημα.

ὁ ἐλεγοποιός: Οἱ Meineke καὶ Lloyd-Jones – Parsons γράφουν *ἐλεγοποιός*, μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὴ λέξη *ἔλεγος*, ποὺ δηλώνει τὸν θρῆνο, τὸ μοιρολόι (π.χ. Εὐρ. *Τρ.* 119 *δακρύων ἐλέγους*), τὸ θρηνητικὸ ἄσμα, καὶ –ἀργότερα– τὸ ποίημα ποὺ εἶναι γραμμένο σὲ ἐλεγειακὸ δίστιχο (βλ. Καλλίμ. ἀπόσπ. 191 κ.ἄ.)· ἄλλοι προτιμοῦν τὸν τύπο *ἐλεγειοποιός* (α΄ συνθ. *ἐλεγεῖον*, πληθ. *ἐλεγεῖα*) ὡς πιὸ συνήθη καὶ καταλληλότερο γιὰ τὸ νόημα τοῦ προκείμενου ἐλεγειακοῦ διστίχου (ὄχι θρηνητικό). Ἐπιλέξαμε τὸν τύπο *ἐλεγοποιός*, ὡς *lectionem difficiliorem*. Γιὰ τὸ θέμα βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 184 κἑ., πβ. A. E. Harvey, «The Classification of Greek Lyric Poetry», *CQ* n.s. 5 (1955), 151 κἑ.

5-6 (στ. 1-2). Τὸ ἀπόσπασμα εἶναι ἕνα *ἐλεγεῖο*, ἕνα ἐλεγειακὸ δίστιχο, δηλ. δακτυλικὸ ἑξάμετρο στὸν πρῶτο στίχο καὶ δακτυλικὸ πεντάμετρο ἢ –ὀρθότερα– δύο ἡμιεπῆ στὸν β΄ στίχο. Τὸ θέμα τοῦ ποιήματος εἶναι σκοτεινό. Κανένα στοιχεῖο τοῦ ἀποσπάσματος δὲν φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ σὲ κάποιο γνωστὸ μυθολογικὸ ἐπεισόδιο. Γιὰ ποιούς *νέποδες* τοῦ *Γοργοφόνου* (πιθανῶς τοῦ Περσέα, βλ. κατωτ.) γίνεται λόγος, ποῦ μαζεύονται *ἀολλέες* καὶ γιατί ἢ ἀφοῦ ἔπραξαν τί,

δὲν μπορεῖ νὰ ὑποτεθεῖ μὲ εὔλογη πιθανοφάνεια. Τὸ ἐλεγειακὸ μέτρο φαίνεται νὰ ἀποκλείει τὴ δυνατότητα νὰ πρόκειται γιὰ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Κλέωνα, μολονότι δὲν λείπουν ἀπὸ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ «δείγματα ἐλεγειακῆς διήγησης» μὲ τὰ ὁποῖα «βρισκόμαστε ἀκόμα κοντὰ στὸ ἑξαμετρικὸ ἐπύλλιο» (βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 1032) καὶ μολονότι τὸ ὄνομα τοῦ Περσέα (τοῦ *Γοργοφόνου*) ἐμπλέκεται στὶς διηγήσεις τοῦ Ἀργοναυτικοῦ κύκλου (βλ. π.χ., *ΕλλΜ* Δ΄ 130, 132, 151) καὶ στὸν ἴδιο τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Ρόδιο (χαρακτηριστικά: 4.1513 κἑ., μὲ ἀναφορὰ στὴ Γοργόνα), τὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ ὁποίου ἔχουν ὡς πηγὴ καὶ τὰ *Ἀργοναυτικὰ* τοῦ Κλέωνα (βλ. ἀνωτ. F1 κἑ.), καθὼς μάλιστα στὸν Ἀπολλώνιο ἐμφανίζονται καὶ οἱ λέξεις *βριαρὸς* καὶ *νέποδες* τοῦ ἀποσπάσματός μας (βλ. κατωτ.). Νὰ φανταστεῖ κανεὶς μιὰν παρεμβατικὴ ἀναδρομὴ στὸν Περσέα ἢ ἕνα ἐπεισόδιο Περσέα – Φινέα (πβ., π.χ., Σχόλ. Ἀπολλων. Ροδ. 2.178-182 b) δὲν θὰ ἦταν ἐντελῶς ἀβάσιμο. Ὅμως δὲν θὰ ἦταν ἐπίσης ἀβάσιμο νὰ φανταστεῖ κανεὶς ἕνα ἐπεισόδιο μὲ κάποιους ἀπὸ τοὺς πάμπολλους ἀπογόνους τοῦ Περσέα, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους βρίσκονται ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ Ἡρακλεῖδες (βλ. *ΕλλΜ* Δ΄ 16 κἑ.), ἔχοντας ὑπ᾽ ὄψιν καὶ τὴν ἐξέχουσα θέση τοῦ Ἡρακλῆ στὴν Κυπριακὴ λατρεία καὶ τέχνη (βλ. καὶ ἐδῶ Εἰκ. 26.1, 27.2, 105, 128), μὲ συχνὲς τὶς ἀναφορὲς στὴ λογοτεχνία (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. F11a.1 κἑ.). Βάσιμη τέλος καὶ ἑλκυστικὴ εἶναι καὶ ἡ ὑπόθεση γιὰ ἕνα αὐτοτελὲς ἔργο τοῦ Κλέωνα μὲ τὶς περιπέτειες τοῦ Διονύσου (Βακχικὰ ἢ Διονυσιακά), ποὺ δέχτηκε τὴν ἐπίδραση τοῦ Θεολύτου (βλ. ἀνωτ. F2, σημ. σ.στ. 1) καὶ –πιθανῶς– ἀποτέλεσε μιὰν ἀπὸ τὶς πηγὲς τῶν *Διονυσιακῶν* τοῦ Νόννου. Ἡ γνωστὴ σχέση τῆς Ἀριάδνης μὲ τὴν Κύπρο (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. F4.26-30, μὲ περαιτέρω παραπομπές) ἔμμεσα ἐνισχύει ἀκόμα περισσότερο τὴν παραπάνω ἄποψη.



[Εικ. 128]
Ο Ηρακλης
και ο Λεων της Νεμεας
(Πάφος
[«Οἰκία τοῦ Ὀρφέως»],
3ος αἰ. μ.Χ.)

5 (στ. 1). ἀολλέες ἠγερέθοντο: τυπικὴ Ὁμηρικὴ φράση (Ψ 233, γ 412, λ 228, πβ. β 392 *ἀθρόοι ἠγερέθοντο*). Τὸ ἐπίθετο *ἀολλής, -ές* (ἀπὸ τὸ

εἴλω) εἶναι συχνὸ στὸν Ὅμηρο, πάντοτε στὸν πληθ. (= ὅλοι μαζί, σὲ ὁμάδες). Τὸ *ἠγερέθοντο*, εἶναι ἐπικὸς τύπος τοῦ *ἀγείρομαι* ὀφειλόμενος σὲ μετρικοὺς λόγους (βλ. τὰ σχόλια Kirk [*CII* I 298-9, καὶ 278 / Α′ 470-1, καὶ 444] στὸ Γ 230-3 καὶ στὸ Γ 108). Ἡ φράση προσδίδει ἐπικὸ τόνο στὸ ποίημα.

6 (στ. 2). βαυριόθεν = *οἴκοθεν* καὶ *βαυρία* = *οἰκία* (Μεσσαπικὴ λέξη), βλ. LSJ[9] σ.λλ. *βαυρία* καὶ *βαυριόθεν*.

βριαροί: ἰσχυροί, δυνατοί. Τὸ ἐπίθετο (*βριαρός*, Ἰων. *βριερός*) εἶναι ἐπικό (πράγμα ποὺ ἐνισχύει τὸν ἐπικὸ τόνο τοῦ ποιήματος). Στὸν Ὅμηρο τὸ ἐπίθετο δὲν χαρακτηρίζει πρόσωπα (Π 413 *ἐν κόρυθι βριαρῇι*, Τ 380-81 *τρυφάλειαν … βριαρήν*, κ.ἄ.). Γιὰ πρόσωπα χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο τὸ ρῆμα *βριάω* (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.): (*Ζεὺς*) *ῥέα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει* (*Ἔργ.* 5, βλ. σημ. West σ.στ. 5 κἑ. [*WD* σσ. 139-40], πβ. *Θεογ.* 447). Τὸ ἐπίθετο ἀπαντᾶ στὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο 3 φορές (2.539, 3.1248, 1322).

Γοργοφόνου: διόρθωση τοῦ Meineke, στὴ θέση τῆς παραδεδομένης γραφῆς *γοργοφόνοι*, λέξη ποὺ ἀπαντᾶ ἐπίσης στὸν Εὐρ. ἀπόσπ. 985 N.[2] (καὶ ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελεῖ πραγματικὴ γραφὴ τοῦ Κλέωνα). *Γοργοφόνος* εἶναι ὁ **Περσεύς** (βλ. καὶ Νόννου *Διονυσιακὰ* 18.305, 30.268, 31.12, 47.506 (522), 536, πβ. ἀνωτ. F2 σημ. σ.στ. 1). Γιὰ τὸν Περσέα βλ. ἀνάμεσα στ' ἄλλα *ΕλλΜ* Γ′ 182 κἑ. καὶ J. M. Woodward, *Perseus* (Cambridge 1937), καὶ West *Theog.* σημ. σ.στ. 270-336 (γιὰ τὶς Γοργόνες, μὲ βιβλιογραφία)· χαρακτηριστικὲς ἀπεικονίσεις του στὴν Κυπριακὴ τέχνη: ἐδῶ Εἰκ. 27.2, 60, 77, 78 (περισσότερα: Καραγιώργη *ΕΘΗΡΑΚ* σσ. 60 κἑ., 96 κἑ., 257, κ.ἀ. [βλ. Εὑρετήριο], μὲ περαιτέρω ἀπεικονίσεις). Στὸ θηλυκὸ γένος *Γοργοφόνη* εἶναι τὸ ὄνομα μιᾶς ἀπὸ τὶς θυγατέρες τοῦ Περσέα (ὡς ὁμιλοῦν ὄνομα: ἡ κόρη τοῦ Γοργοφόνου, πβ. Ι 556 κἑ. γιὰ τὴν *Ἀλκυόνη* καὶ δ 11 κἑ. γιὰ τὸν *Μεγαπένθη*, κ.ἄ.), ἀλλὰ καὶ ὡς ὄνομα τῆς Ἀθηνᾶς (Εὐρ. *Ἴων* 1478).

νέποδες: πιθανῶς τὰ παιδιά, οἱ βλαστοί, οἱ ἀπόγονοι (πβ. καὶ Σχόλ. Ἀπολλων. Ροδ. 4.1745 Wendel ⟨*νεπόδεσσιν:*⟩ *υἱέσιν ὤφειλε*, καὶ G. W. Mooney, *The Argonautica of Apollonius Rhodius*, σχόλιο στὸ ἀνωτέρω χωρίο, σ. 399). Λέξη ἀβέβαιης ἐτυμολογίας, ἴσως συγγενὴς μὲ τὴ λέξη *ἀνεψιὸς* καὶ τὴ λατινικὴ λέξη *nepos* (κλινόμενη κατὰ τὸ *πούς*). Μὲ τὴ σημασία αὐτὴ ἀπαντᾶ στοὺς Ἀλεξανδρινοὺς ποιητές, ὅπως στὸν Θεόκριτο (17.25 *ἀθάνατοι δὲ καλεῦνται ἑοὶ νέποδες*) καὶ στὸν Καλλίμαχο (ἀπόσπ. 77 *ὁ Κεῖος Ὑλλίκου νέπους*). Ἡ λέξη χρη-

σιμοποιεῖται στὴν *Ὀδύσσεια* γιὰ τὶς φῶκες (δ 404 *ἀμφὶ δέ μιν φῶκαι νέποδες καλῆς ἁλοσύδνης | ἀθρόαι εὗδουσιν, πολιῆς ἁλὸς ἐξαναδῦσαι*), ὅπου πιθανῶς ἔχει τὴ σημασία: παιδιά (παιδιὰ τῆς θάλασσας, ἢ: τῶν κυμάτων τῆς θάλασσας), καὶ 4άκις –γεγονὸς πιθανῶς ἰδιαίτερα σημαντικό (βλ. ἀνωτ. F2 σημ. σ.στ. 1)– στὰ *Διονυσιακὰ* τοῦ Νόννου (10.154, 20.385, 26.272, 39.135). Ἡ προέλευση τῆς λέξεως ἀπὸ τὸ στερητικὸ *νη-* καὶ τὸ *πούς* (ὁπότε *νέποδες* = *ἄποδες*) δὲν εἶναι πιθανή· οὔτε εἶναι πολὺ πιθανὴ ἡ προέλευσή της ἀπὸ τὸ *νέω*: κολυμπῶ καὶ τὸ *πούς* (ὁπότε *νέποδες* = *νηξίποδες*: μὲ πόδια κατάλληλα γιὰ κολύμβηση)· πβ. Ἡσύχ. σ.λ. *νέποδες*: *νηξίποδες· τὸ γὰρ ἄποδες ἀποδιδόναι ψεῦδος· ἔχουσι γὰρ πόδας αἱ φῶκαι νέποδες* (δ 404). Πιὸ πιθανή, λοιπόν, εἶναι ἡ συσχέτιση μὲ τὰ *ἀ-νεψιὸς* καὶ *nepos* (βλ., π.χ., Στ. Κουμανούδη *Λεξικὸν Λατινοελληνικόν*, σ.λ. *nepos*). Δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ἡ λέξη μὲ τὴ γενικευμένη σημασία τοῦ *ἑταῖρος*: σύντροφος (πβ. Ι 464 *ἕταί καὶ ἀνεψιοί*), ὁπότε διευρύνεται τὸ καὶ ἔτσι εὐρὺ πεδίο τῆς ὑπόθεσης τοῦ ποιήματος.



[Εικ. 129] Παν
μὲ πόδια καὶ κέρατα κριοῦ
(λεπτομέρεια Εἰκ. 130:
Διονυσιακὴ πομπή)

7. ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ

F1

2-4. τῶν ποδῶν (…) τοὺς πόδας: Τὸ νόημα εἶναι πὼς ἡ κάθε διποδία (τὸ κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ τρία μέτρα τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου: ×−∪−, ×−∪−, ×−∪−) εἶναι ἀνεξάρτητη νοηματικά, κι ἔτσι μπορεῖ νὰ ἀλλάξει χωρὶς ἐπιπτώσεις ἡ σειρὰ τῶν τριῶν μέτρων (*σὲ τὸν βολαῖς / νιφοκτύποις / δυσχείμερον*: *νιφοκτύποις / σὲ τὸν βολαῖς / δυσχείμερον*: *δυσχείμερον / σὲ τὸν βολαῖς / νιφοκτύποις*, κ.λπ.). Τὸ κείμενο φαίνεται νὰ νοσεῖ, καθὼς ὑποκ. καὶ ἀντικ. τοῦ ρήματος φαίνεται νὰ συμπίπτουν: *ἕκαστος τῶν ποδῶν* (…) *ἔχει τοὺς πόδας*, γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀμφιβολίες τῶν Porson καὶ Wehrli οἱ ὁποῖοι γράφουν † *τοὺς πόδας* † [μὲ cruces] κι ὁ δεύτερος σημειώνει: "epitomarius sententiam corrupisse videtur, cuius sensus ferme *τῶν ποδῶν ἕκαστος … ὁμοίως ἡγεμονικὸς καὶ ἀκολουθητικός ἐστιν*"), καὶ τοῦ Kaibel (ὁ ὁποῖος γράφει μὲν κανονικὰ *τοὺς πόδας* ἀλλὰ σχολιάζει γιὰ τὸ χωρίο: "haec turbata"). Ἡ συντακτικὴ ἀνωμαλία, ὅμως, ὀφείλεται στὴν ὀνομ. ἀπόλ. *περιειλημμένος* καὶ στὴν παράλειψη τοῦ ὑποκ. τοῦ *ἔχει* (*ὁ στίχος*, ἢ *ἕκαστος τῶν στίχων*): *ἑκάστου τῶν ποδῶν ὅλοις ὀνόμασιν περιειλημμένου πάντας ὁμοίως ἡγεμονικοὺς καὶ ἀκολουθητικοὺς ἔχει τοὺς πόδας ὁ στίχος*. Πρόκειται γιὰ σύνηθες σχῆμα λόγου.

Ἀνάλογα *παίγνια* μὲ τὰ εἴδη τοῦ λόγου παρατηροῦνται συχνὰ στὴν Ἀλεξανδρινὴ κυρίως ἐποχή, ὅπως οἱ λιπογράμματες ἐκδόσεις τοῦ Ὁμήρου, οἱ ἄσιγμες ὠδές, κ.λπ. Βλ. π.χ. Couat *Alex. Poetry* 201-2.

5 (στ. 1). βολαῖς νιφοκτύποις: Πβ. Εὐρ. *Βάκχ.* 661-2 *ἥκω Κιθαιρῶν' ἐκλιπών, ἵν' οὔποτε | λευκῆς χιόνος ἀνεῖσαν εὐαγεῖς* (*ἐξαυγεῖς* Elmsley) *βολαί*. Ἡ φράση δύσκολα ἀποδίδεται στὴ Νεοελληνική. *Νιφόκτυπος* εἶναι «ὁ βαλλόμενος ὑπὸ χαλαζώδους χιόνος πιπτούσης μετὰ κτύπου» (LSK), ὁ χιονόπληκτος. Τὸ οὐσ. *βολή* (*βολαί*, στὸν πληθ.) σὲ ἀνάλογες ἐκφράσεις συμπληρώνεται ἀπὸ οὐσ. σὲ γεν. πτώση (*βολαὶ ὀφθαλμῶν*, *βλεμμάτων*, *ἡλίου*, *χιόνος*, κ.λπ.), προσδίδοντας σ' αὐτὸ τὴν ἔννοια τῆς ταχύτητας - συχνότητας ἢ / καὶ τῆς λάμψης, ἢ ἀπὸ ἐπίθ. ποὺ προσδιορίζει τὸ περιεχόμενο τοῦ *βολαί* (*βολαὶ κεραύνιοι* = *κεραυνοί*). Ἡ φράση *βολαῖς νιφοκτύποις* τοῦ Καστορίωνος (συντακτικῶς ἀναγκαστικὸ αἴτιο στὸ *δυσχείμερον*)

ἀνήκει κυρίως στὴ β΄ περίπτωση, καὶ δείχνει τὶς συχνὲς ἢ πυκνὲς καὶ θυελλώδεις χιονοπτώσεις, τὶς ἠχηρὲς χαλαζοπτώσεις.

Τὸ ἐπίθ. *νιφόκτυπος* φαίνεται νὰ σχηματίστηκε ἀπὸ τὸν Καστορίωνα κατὰ τὸ *νιφο-στιβής* (Σοφ. *Αἴ.* 670-1 *νιφοστιβεῖς | χειμῶνες*). Πβ. *νιφόεις* (βλ. Ὅμηρ. ὕμν. XIX.6) καὶ –μεταγενέστερα– *νιφο-βλὴς* καὶ *νιφό-βολος*. Πβ. ἐπίσης *χειρό-κτυπος* (Page *PMG* ἀπόσπ. 805: Τελέστης ἀπόσπ. 1, στ. 4).

δυσχείμερον: Στὴν *Ἰλιάδα* ἐπίθ. τῆς Δωδώνης (Β 750 *περὶ Δωδώνην δυσχείμερον*, Π 234 *Δωδώνης δυσχειμέρου*). Πβ. Ἡρόδ. 4.28.1 *δυσχείμερος δὲ αὕτη ἡ καταλεχθεῖσα πᾶσα χώρη* (βλ. καὶ ἑπόμ., κυρίως 4.31).

6 (στ. 2). ναίονθ' ἕδραν: Ἡ χειρόγραφη παράδοση (*νέονθ' καὶ ὁδος*) νοσεῖ ἐμφανῶς. Ἡ διόρθωση σὲ *ναίονθ'* (Casaubonus) καὶ *ἕδραν* (Cobet) δίνει γραφὴ ὀρθὴ ἀπὸ κάθε ἄποψη. Παλαιογραφικὰ προτιμότερη εἶναι ἡ γραφὴ *ὁδοῖς* τοῦ Fiorillo, ποὺ νοσεῖ ὅμως νοηματικά (ἴ, ἔστω, πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ γίνει δεκτή), ἢ ἡ γραφὴ *ἕδος* τοῦ Scaliger, ποὺ ὅμως ἐπιβάλλει τὴ διόρθωση τοῦ *ναίονθ'* σὲ *ναίοντα* (μὲ ἀνάλυση ἐπιτρεπτή, ὅπως φαίνεται στὴ β΄ διποδία τοῦ ἴδιου στίχου *θηρονόμε Πάν* καὶ στὴν α΄ διποδία τοῦ στ. 5 *μωσοπόλε θήρ*, ἀλλὰ μὲ χασμωδία ὀδυνηρή)· ἡ γραφὴ *ναίονθ' ἕδος* (βλ. Wehrli) δίνει 10 γράμματα (ὄχι 11), γι' αὐτὸ καὶ ἀποκλείεται.



[Εικ. 130] Διονυσιακη Πομπη με Πανα
(*Πάφος* [«Οἰκία τοῦ Διονύσου»], ἀρχὲς 3ου αἰ. π.Χ.
Ὁ Παν [μὲ πόδια καὶ κέρατα κριοῦ: ἀνωτ. Εἰκ. 129] τέταρτος ἀπὸ ἀριστερά)

θηρονόμε Πάν: *θηρονόμος* εἶναι ὁ τρέφων ἄγρια θηρία (β΄ συνθ. *νέμω*), ὅπως τὰ *θηροτρόφος* καὶ *θηροκόμος*. Τὸ ἐπίθ. ἁρμόζει στὸν Πάνα, ποὺ ζεῖ στὴν Ἀρκαδία ἀνάμεσα στὰ ἄγρια ζῶα καὶ ποὺ στὸν στ. 5 ἀποκαλεῖται *θήρ*, περισσότερο ἀπὸ τὸ *θηροφόνε* (ποὺ προτείνει ὁ Meineke ὡς διόρθωση) καὶ τὸ *θηροκτόνε* (τὸ ὁποῖο υἱοθετεῖ ὁ Χατζηιωάννου στὸ Γα΄ 6 [*θηρονόμε* στὸ 52ζ], παρέχοντας ὅμως διποδία μὲ 12 γράμματα). Γιὰ τὸν *Πᾶνα* βλ. ἀνωτ. σσ. 155 κἑ., μὲ σημ.

(κυρίως 137, μὲ βιβλιογραφία), καὶ Εἰκ. 29, 129 καὶ 130· βλ. ἐπίσης *ΕλλΜ* Β΄ 240-43 (ὅπου καὶ βιβλιογραφία), καὶ κατωτ. *F2.

χθόν' Ἀρκάδων: πβ. *Carm. Convivalia* ἀπόσπ. 4 Page (*PMG*, ἀπόσπ. 887), στ. 1 κἑ. *ὦ Πὰν Ἀρκαδίας μεδέων κλεεννᾶς, ὀρχηστά* (…) καὶ Πινδ. ἀπόσπ. 85 Bowra *ὦ Πάν, Ἀρκαδίας μεδέων* (…)· *Fr. Adesp.* ἀπόσπ. 18 (Page ὅ.π. ἀπόσπ. 936), στ. 1 κἑ. (καὶ γιὰ τὰ ἑπόμενα) *Πᾶνα τὸν νυμφαγέταν | Ναΐδων μέλημ' ἀείδω | (…) ἐς δ' Ὄλυμπον ἀστερωπὸν | ἔρχεται πανωιδὸς ἀχώ* (…) *χθὼν δὲ πᾶσα καὶ θάλασσα | κίρναται τεὰν χάριν· σὺ γὰρ πέλεις ἔρεισμα πάντων, | ὦ ἰὴ Πὰν Πάν·* Ὁμηρ. ὕμν. XIX.30 κἑ.

7 (στ. 3). κλήσω: Τοῦ *κλέω* (LSJ[9] *κλέω* A, ἐπικ. *κλείω*: ὑμνῶ, δοξάζω), ἀπὸ ρίζα *κλεϝ-* (πβ. *κλέος* καὶ *κλύω*, *κλυτός*, λατ. *clueo*). Μέλλ. *κλήσω*, τύπος ἀπαραίτητος ἐδῶ, γιατὶ ὁ τύπος *κλήισω* (*κλήσω*) τῆς χειρόγραφης παράδοσης παραβιάζει τὸ ἐνδεκαγράμματο τῆς διποδίας. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς τύπος ἀνήκει στὸ ρῆμα *κλήιζω*/*κλῄζω* (ἰων. *κληίζω*, δωρ. *κλείζω*), ἀπὸ τὸ *κλεϝ-ίζω* (βλ. *AKvΓ*[2] 11 E14.4 [*Κινύ*]*ρα κλειζόμενος γενεᾶς*, E18.1 *Ἑλλὰς ἐκλέϊζεν* [ἢ *ἔκλειζεν*], κ.τ.τ.).

πάγκλειτ(α): Ὁ τύπος *πάγκλητ'* τῆς χειρόγραφης παράδοσης (ποὺ δίνει μικρότερο ἀπὸ τὸν ἀπαιτούμενο ἀριθμὸ γραμμάτων καὶ ἀπορρίπτεται, ὅπως καὶ τὸ *πάγκλυτ'* ποὺ πρότεινε ὁ Casaubonus) ὀφείλεται πιθανῶς σὲ λάθος τοῦ ἀντιγραφέα κατ' ἐπίδραση τοῦ προηγούμενου *κλήσω*. *Πάγκλειτος* εἶναι ὁ σ' ὅλα περίφημος, ὁ περιφημότατος, ὁ πανένδοξος (β΄ συνθ. *κλειτός*, ἀπὸ τὸν ἐπικ.-ἰων. τύπο *κλείω*, τοῦ *κλέω*). Πβ. *πολύκλειτος* (βλ. ἀνωτ. 2 F1.3).

8 (στ. 4). ἄναξ: δεσπότης, κύριος, προστάτης. Μυκηναϊκὸς ἤδη τίτλος, εὔχρηστος στὸν Ὅμηρο καὶ στὴν ποίηση γενικά, γιὰ θεοὺς καὶ ἥρωες κατὰ κανόνα. Ἰσοδύναμη μὲ τὴ λέξη *δεσπότης* καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις μὲ τὴ λ. *βασιλεύς* (ποὺ κυρίως ὅμως δηλώνει τὸν πολιτικὸν ἄρχοντα τόπου ἢ φυλῆς: βλ. LSK σ.λ. *ἄναξ*). Ἐδῶ τὸ *ἄναξ* ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ *θεός*, ὅπως π.χ. στὸν Ἡσ., *Θεογ.* 493 (βλ. West *Theog.* σημ. σ.στ. 493). Γιὰ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν *βασιλεὺς* - *ἄναξ* (καὶ *βασιλεύω* - *ἀνάσσω*) βλ. West, ὅ.π. σημ. σ.στ. 883 καὶ 886 (πβ. στ. 543). Γιὰ περισσότερα (καὶ βιβλιογραφία) βλ. J. Puhvel, «Helladic Kingship and the gods», *Minoica. Festschrift J. Sundwall*, Berlin 1958, σσ. 327-33, καὶ *AKvΓ*[2] σημ. σ.στ. E1.11 καὶ –κυρίως– E6.1 σ.λ. [*ϝά*]*ναξ*, μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὴν ἰδιάζουσα Κυπριακὴ σημασία τοῦ ὅρου.

σοφῶι: Διόρθωση ἀπὸ τὸν Meineke, ἀντὶ τοῦ *σοφοῖς* τῆς χειρό-

γραφης παράδοσης, τὸ ὁποῖο μόνο μὲ διόρθωση τοῦ *κλύειν* σὲ *κλύεν* μπορεῖ νὰ εὐσταθήσει, λόγω τοῦ ἐνδεκαγράμματου.

9 (στ. 5). μωσοπόλε: Ὁ τύπος *μουσοπόλε* (τῆς χειρόγραφης παράδοσης) δίνει τυπικὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἀπαιτούμενα γράμματα· τὸ *ου* ὅμως πρέπει νὰ εἶχε ἤδη (ἀκουστικά) μονοσυμφωνικὴ ἀξία. Ἔτσι, ἡ διόρθωση σὲ *μωσοπόλε*, ποὺ πρότεινε ὁ Cobet, δὲν φαίνεται ἀπαραίτητη· στηρίζεται ὅμως σὲ ἐπιγραφικὴ μαρτυρία ἀπὸ τὴν Κύπρο (βλ. ἀνωτ. σσ. 169 σημ. 155) καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ. Ὁ Bergk, ποὺ μὲ δισταγμὸ υἱοθετεῖ τὴ γραφὴ τοῦ Cobet, προτείνει (στὰ σχόλιά του) διόρθωση σὲ *μουσοποέ*, ποὺ τόσο νηματικὰ (*μουσοποιός*: μουσουργός, ποιητής) ὅσο καὶ παλαιογραφικὰ εἶναι εὐεξήγητη καὶ μπορεῖ νὰ γίνει ἀποδεκτή. Ἡ υἱοθέτηση, λοιπόν, τῆς παραδοσιακῆς γραφῆς εἶναι ἐπιτρεπτὴ ἀλλ' ὄχι βέβαιη. Γιὰ τὸ *μουσοπόλος* πβ. Τελέστ. ἀπόσπ. 1 Page (*PMG* ἀπόσπ. 805) στ. (b) 2 (καὶ a 1 κἑ., τὶς λέξεις *σοφός*, *χειρόκτυπος*, *φήρ*). Πβ. ἐπίσης Εὐρ. *Ἄλκ.* 445 κἑ. *πολλά σε μουσοπόλοι μέλπουσι*, κ.ἄ.

κηρόχυτον μείλιγμα: *κηρό-χυτος* εἶναι ὁ κατασκευασμένος ἀπὸ κερί, καὶ *μείλιγμα* (*μειλίσσω*, *μειλίχιος* κ.λπ.) ὅ,τι χρησιμεύει γιὰ καταπραΰνση, ὅπως τὸ καταπραϋντικὸ ἄσμα (Θεόκρ. 22.221). Ἡ φράση *κηρόχυτον μείλιγμα* πιθανῶς κατὰ τὸ *κηρόδετον πνεῦμα* (τὸ φύσημα τοῦ αὐλοῦ ποὺ εἶναι συγκολλημένος [δεμένος] μὲ κερί, βλ. Θεόκρ. *Ἐπιγρ.* 5.4), πβ. καὶ *κηρόδετος σῦριγξ* (βλ. LSJ[9] σ.λλ. *κηρόχυτος* καὶ *κηρόδετος*). Ἡ φράση ἀπαντᾶ καὶ στὸ ἀποδιδόμενο στὸν Πλάτωνα *Ἐπίγρ.* 32.

ἰεῖς: τοῦ *ἵημι* (πέμπω, ἐκπέμπω, προφέρω, κ.λπ.). Πβ. Πλάτ. *Νόμ.* 812d *ἄλλα μέλη τῶν χορδῶν ἰεισῶν*. Ὁ κώδ. A δίνει τὴ γραφὴ *ἴης* (καὶ τὰ ἀντίγραφα τοὺς τύπους *μείλιγμ' ἰείς*, *μιλιγμίεις*, *μελιγμίεις*), ποὺ εἶναι μὲν ὁ κανονικὸς τύπος β΄ ἑνικ. τοῦ *ἵημι* ἀλλὰ δίνει μικρότερον ἀπὸ τὸν ἀπαιτούμενο ἀριθμὸ γραμμάτων. Ὁ τύπος *ἰεῖς*, ποὺ πρότεινε ὁ Cobet καὶ υἱοθέτησαν οἱ πλεῖστοι ἐκδότες, καὶ ὁ τύπος *ἴεις*, ποὺ υἱοθέτησε ὁ Bergk, εἶναι ἀμφότεροι δυνατοί.

10. ἕκαστον: Ἡ διόρθωση σὲ *ἕκαστος* (ὡς ὑποκ. τοῦ *ἀποδώσει*: γ΄ ἑνικ. ἐνεργ. μέλλ.) ἀπὸ τὸν Wehrli δὲν εἶναι ἀπαραίτητη συντακτικά, ἀφοῦ μπορεῖ τὸ *ἕκαστον* (τῆς χειρόγραφης παράδοσης) νὰ αἰτιολογηθεῖ ὡς ἀντικ. τοῦ *θῆις* κατὰ πρόληψη (ὁπότε τὸ ἴδιο σὲ ὀνομ. ἐπαναλαμβάνεται ὡς ὑποκ. τοῦ ρήματος τῆς κύριας πρότασης). Δὲν ἀποκλείεται, ἐπιπρόσθετα, νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὑποκ. τοῦ *ἀποδώσει* (β΄ ἑνικ. μέσ. μέλλ. σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση) τὸ ἐννοούμενο ὑποκ. τοῦ

θῆις (: *σύ*), πράγμα ποὺ ἁρμόζει περισσότερο στὸ νόημα τῆς περιόδου, καὶ δεν προσκρούει ἀναπόφευκτα στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ρῆμα στὴ μέση φωνὴ ἔχει κατὰ κανόνα τὴ σημασία τοῦ: δίδω ἑκουσίως, πωλῶ (βλ. LSJ[9] σ.λ. *ἀποδίδωμι* III.), καθὼς μάλιστα τὸ μέσ. χρησιμοποιεῖται ἀντὶ τοῦ ἐνεργ. στὸν Ἀντιφώντα (ἀπόσπ. 54).

14. ⟨ἓν⟩δεκαγράμματος: Ἡ γραφὴ *δεκαγράμματος* (ποὺ διορθώθηκε ἐπιτυχῶς ἀπὸ τὸν Schweighäuser) ἴσως ὀφείλεται σὲ ἐσφαλμένη καταμέτρηση ἀπὸ τὸν ἀντιγραφέα τῶν πρώτων διποδιῶν, ποὺ δίνουν δέκα γράμματα ἂν οἱ δίφθογγοι (*αι*, *οι*, *ει*, *αι*) διαβαστοῦν μὲ τὴ μεταγενέστερη μονοσυλλαβικὴ προφορά, ἴσως καὶ τῆς τελευταίας, ποὺ μὲ τὴν παραδεδομένη γραφὴ *μείλιγμ' ἴης* δίνει λιγότερα ἀπὸ 11 γράμματα. Ἡ β΄ καὶ ἡ γ΄ διποδία τοῦ στ. 2, ὅμως, δὲν ἀφήνουν καμιὰν ἀμφιβολία γιὰ τὸν πραγματικὸν ἀριθμὸ τῶν γραμμάτων τῆς κάθε διποδίας (11).

⟨δὲ⟩: Ἡ συμπλήρωση ἀπὸ τὸν Wehrli εἶναι πιθανή, ἂν καὶ ὄχι ἀπαραίτητη (στὸν Ἀθήναιο).

17. ⟨μέτρον λαβών⟩: Ἡ συμπλήρωση ἀπὸ τὸν Κοραῆ εἶναι εὔστοχη καὶ ἀναντίρρητη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἑπόμενου στίχου (*λαβὼν μέτρον*) καὶ σὲ σύγκριση μὲ τὸ τέλος τοῦ γ΄ καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ δ΄ στίχου (*μέτρον λαβεῖν – λαβεῖν μέτρον*).

18. Μετὰ τὸν στίχο, κατὰ τὴν πιθανῶς ὀρθὴ παρατήρηση τοῦ Wehrli, φαίνεται νὰ ἔχουν ἐκπέσει δύο ἢ περισσότεροι στίχοι, ὅπως κυρίως ὑποδηλώνει ἡ παρουσία τοῦ *γὰρ* στὸν γ΄ (καὶ δ΄) στίχο, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι δυνατὸ –νοηματικὰ– νὰ αἰτιολογεῖ ἢ νὰ ἐπεξηγεῖ τὰ προηγούμενα στὸ ἀπόσπασμα. Ἡ παρουσία ὅμως τοῦ *γὰρ* σὲ τέτοιο μετρικὸ παίγνιο δὲν εἶναι ἀναπόφευκτα οὐσιαστική, ὅπως δείχνει ἴσως καὶ ἡ –γιὰ λόγους μετρικοὺς– τοποθέτησή του μετὰ τὴ β΄ λέξη (ἀντὶ μετὰ τὴν α΄ λέξη, ὅπως συμβαίνει κανονικά).

***F2**

2. † cateri: Οἱ πιθανότητες νὰ πρόκειται γιὰ ἀναφορὰ στὸν Καστορίωνα, ὅπως ὑποστήριξε πρῶτος ὁ Ryba (*Athenaeum* 8, 1930, 174 κἑ.) εἶναι μεγάλες. Ἡ σταδιακὴ παραφθορὰ τοῦ *Castorio* σὲ *cateri - ceteri* εἶναι παλαιογραφικὰ δυνατή: *Castorio* → *Catori* (*Catorio* → *Catori*) → *cateri* → *ceteri*, καὶ προφανῶς πιὸ εὔκολη ἀπὸ τὴν παραφθορὰ τοῦ *Hecataeus*, ποὺ πρότεινε ὁ Usener. Καὶ καθὼς εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ

Καστορίων σύνθεσε ποίημα *Εἰς Πᾶνα* (F1), οἱ πιθανότητες νὰ εἶναι ὀρθὴ ἡ ἄποψη τοῦ Ryba αὐξάνονται.

Γιὰ τὸν **Πᾶνα** βλ. ἀνωτ. F1, κυρίως σημ. σ.στ. 6 (στ. 2). Γιὰ τὸ ὅλο χωρίο, ἀναλυτικά: ἀνωτ. σσ. 159-63, μὲ βιβλιογραφία (κυρίως στὴ σημ. 139).

2 κἑ. Apollinis et Penelopae filium (…): Πβ. Σχόλ. Εὐρ., *Ῥῆσ.* 36 (Schwartz, πβ. *FGrH* 244 F 135) *τὸν Πᾶνα οἵ μὲν Πηνελόπης φασὶ⟨ν υἱὸν καὶ πάντων τῶν μνηστήρων, ὅθεν καὶ Πᾶνα λέγεσθαι⟩, ἄλλοι δὲ Ἀπόλλωνος καὶ Πηνελόπης, ⟨οἳ δὲ Ὀδυσσέως καὶ Πηνελόπης⟩, ὡς καὶ Εὐφορίων, ⟨ὁ δεῖνα δὲ Ἑρμοῦ καὶ Πηνελόπης⟩, ὃν ἔθρεψαν νύμφαι· διὸ καὶ νυμφαγενῆ αὐτὸν φασι τραφέντα παρ' ἐκείναις* (κ.λπ.)· πβ. ἐπίσης Σχόλ. Θεοκρ. 1.123 (καὶ 1.3, βλ. καὶ Πινδ. ἀπόσπ. 90d B.: *τὸν δὲ Πᾶνα ἔνιοι γηγενῆ ἱστοροῦσιν, ἔνιοι δὲ Αἰθέρος καὶ νύμφης Οἰνόης, ⟨ἔνιοι δὲ Ἀπόλλωνος καὶ Πηνελόπης,⟩* [suppl. Scroeder] *ὡς καὶ Πίνδαρος, ἔνιοι δὲ Ὀδυσσέως*), καὶ Σχόλ. Σερβίου στὸν Βεργ., *Γεωργ.* 1.17 (βλ. καὶ *FGrH* 244 F 136a, καὶ Πινδ. ἀπόσπ. 90a B.: *Pindarus Pana ⟨Apollinis⟩ et Penelopae filium dicit*, καὶ 90b B. [ibid. *Comm. Leid.*]: *Pana Pindarus ex Apolline et Penelopa in Lycaeo monte editum scribit*). Περισσότερα: ἀνωτ. σσ. 159 κἑ. (μὲ βιβλιογραφία).

F3

a. 4. καθαρειότητι: μεταγενέστ. τύπος *καθαριότης* (ἀπὸ τὸ *καθάρειος*, *καθάριος* < *καθαρός*). Κατὰ τοὺς LSJ[9] (*καθαρειότης* 3.) τὸ οὐσ. στὸ προκείμενο ἀπόσπ. σημαίνει: *elegance*, "*refinement*", ἐνῶ στὴν Ἑλληνικὴ μετάφραση (LSK *καθαριότης*) ἐσφαλμένα σημειώνεται: «εὐπρέπεια, λιτότης καὶ ἁπλότης βίου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *πολυτελές*, (…) Ἀθήν. 542 C». Ὁ Χατζηιωάννου (*ΑΚΕΠ* Β΄ 171.1) μεταφράζει (ὀρθὰ νοηματικά) μὲ τὴν ξένη λέξη «ραφινάρισμα». Προτιμήσαμε τὴ φράση «ἐκλεπτυσμένη πολυτέλεια» (ἴσως: ἐκλεπτυσμένη κοσμιότητα). Μιὰ παρατήρηση τοῦ Βαλέριου Μάξιμου (Valer. Max. 8.1.7, βλ. *ΑΚΕΠ* Ε΄ 13) γιὰ τὶς Κύπριες βασίλισσες τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. ποὺ χρησιμοποιοῦσαν σώματα γυναικῶν γιὰ νὰ ἀνεβαίνουν στὶς ἅμαξές τους καὶ τὸ ἐκθηλυσμένο (*effeminatior*) πλῆθος τῶν Κυπρίων ποὺ ἀνέχονταν αὐτό, δείχνει πῶς ἡ ἐκλεπτυσμένη κοσμιότητα ἢ πολυτέλεια ὁδηγεῖται –καὶ ὁδηγεῖ– σιγὰ σιγὰ στὸν ἐκθηλυσμό.

Ἀνάλογη πρὸς τὴν ἐδῶ περιγραφὴ δίνει ὁ Αἰλιανὸς γιὰ τὸν Δημήτριο τὸν Πολιορκητή (*Ποικ. ἱστ.* 9.9): *Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἥρει τὰς πόλεις, καὶ τῇ ἑαυτοῦ τρυφῇ καταχρώμενος χίλια καὶ διακόσια τάλαντα πρόσοδον ἑαυτῶι περιεποιήσατο καθ' ἕκαστον*

ἔτος, καὶ ἐκ τούτων ὀλίγα μὲν ἐς τὸ στρατόπεδον ἐδαπάνα, τὰ δὲ λοιπὰ ἐς τὴν ἀκολασίαν τὴν ἑαυτοῦ. μύροις τε ἐρραίνετο αὐτῶι τὸ δάπεδον καὶ καθ' ἑκάστην ἔτους ὥραν τὰ ἐνακμάζοντα τῶν ἀνθῶν ὑπεσπείρετο αὐτῶι, ἵνα κατ' αὐτῶν βαδίζηι. ἦν δὲ καὶ πρὸς γυναῖκας ἀκόλαστος, καὶ νεανικοῖς ἔρωσιν ἐπεχείρει. ἔμελε δὲ αὐτῶι καὶ καλῶι εἶναι εὐθετίζοντι τὴν τρίχα καὶ ξανθιζομένωι καὶ ὑπαλειφομένωι τὸ πρόσωπον παιδέρωτι. καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ ἐχρίετο ἀλείμμασι, προσφιλοτιμούμενος τῆι ῥαιθυμίαι. (Βλ. τὸ ὅλο ἀπόσπ. τοῦ Ἀθήν. γιὰ τὸν Δημήτριο τὸν Φαληρέα. Γιὰ τὸν Δημήτριο τὸν Πολιορκητὴ –μὲ ἔμφαση στὰ σχετικὰ μὲ τὴν Κύπρο– βλ. ἀναλυτικὰ *AKυΓ*^{3} σσ. 429-31, καὶ ἐδῶ Εἰκ. 28: ἀργυρὸ τετράδραχμο Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἀπὸ τὴ *Σαλαμῖνα*.)

6. παιδέρωτι: ὀνομ. *παιδέρως*, πληθ. *παιδὸς ἔρωτες*. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα, δείχνει τὸν *παιδεραστήν* (LSJ^{9} I.) καί, ὅπως ἐδῶ, τὸ "*rouge*" (ὅ.π. II.3), τὸ κοκκινάδι («ἐρυθρὸν χρῶμα εἰς ἔντριψιν, ψιμύθιον» LSK). Ἡ λέξη ἁρμόζει στὸ ὅλο νόημα τοῦ ἀποσπάσματος.

9. ἄρχων γενόμενος: 309/8 π.Χ. (βλ. Diehl, Lloyd-Jones – Parsons, Jacoby, πβ. Heinemann), ὄχι 306 π.Χ. (ὅπως ἀναγράφει ὁ Page).

εἰς αὐτόν: πρέπει νὰ συνταχθεῖ μὲ τὸ *ἦιδεν* (τραγουδοῦσε σ' αὐτόν), ὄχι μὲ τὸ *ποίημα*, ποὺ –ὅπως παρατήρησε πρῶτος ὁ Meineke– εἶναι διθύραμβος πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου κατὰ κύριο λόγο (βλ. καὶ ἀνωτ. σελ. 163 σημ. 145).

10. ποίημα Καστορίωνος: Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἀθήναιου δίδει τὴ γραφὴ *ποιήματα Σείρωνος*. Ὁ Leopardi διόρθωσε πρῶτος τὸ *Σείρωνος* σὲ *Καστορίωνος* (διόρθωση ποὺ ἔγινε σχεδὸν ὁμόφωνα ἀποδεκτὴ ἀπὸ ἐρευνητὲς καὶ ἐκδότες), κι ὁ Page ἔγραψε *ποίημα τὸ* ἀντὶ *ποιήματα*. Πιστεύοντας πὼς ἡ συλλαβὴ *-τα* προῆλθε ἀπὸ παρανάγνωση τῆς συλλαβῆς *Κα-*, ποὺ ἐξηγεῖ καὶ τὴν παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Καστορίωνος (ΠΟΙΗΜΑΚΑΣΤΟΡΙΩΝΟΣ → ΠΟΙΗΜΑΤΑΣΤΟΡΙΩΝΟΣ → ΠΟΙΗΜΑΤΑΣΕΙΡΩΝΟΣ) γράψαμε: *ποίημα Καστορίωνος*. Ὁ Εὐστάθιος γράφοντας: *ποιήματα* δὲν ὑποστηρίζει καθοριστικὰ τὴ γραφὴ τῶν κωδίκων τοῦ Ἀθήναιου, καθὼς ἡ παρατήρησή του εἶναι γενικότερη: ὁ χορὸς δὲν τραγουδοῦσε μόνο τὸ ποίημα τοῦ Καστορίωνα, στὸ ὁποῖο *προσηγόρευσε* τὸν Δημήτριο ἡλιόμορφο. Βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 163-4, μὲ σημ. 145-8.

10. ἐν ὧι: Διόρθωση (ἀπὸ τὸν Page) ἐπιβαλλόμενη ἀπὸ τὴ διόρθωση τοῦ *ποιήματα* σὲ *ποίημα*. Στὴ χειρόγραφη παράδοση: *ἐν οἷς*.

12 (στ. 1). ἐξόχως καὶ *ἔξοχα* (πβ. *ὄχα*), συχνὰ στὸν Ὅμηρο (πληθ. οὐδετέρου, ὡς ἐπίρρ.). Ὅπως καὶ σήμερα, *ἐξόχως* καὶ *ἔξοχα* σημαίνει: κυρίως, κατ' ἐξοχήν, πάνω ἀπὸ ἄλλους ἢ πάνω ἀπ' ὅλους. Ἡ θέση του στὸν στίχο μᾶς ἐπιτρέπει τὴ σύνταξή του τόσο μὲ τὸ *εὐγενέτας* (ὑπερτονίζοντας, ὅπως καὶ στὸν Εὐστάθιο, τὴν ὑποτιθέμενη –ἀφοῦ ἦταν γιὸς δούλου– «εὐγενῆ» καταγωγὴ τοῦ Δημητρίου) ἢ μὲ τὸ *γεραίρει*. Παραλείποντας τὸ ἄρθρο στὴ μετάφραση διατηρήσαμε τὴ δυνατότητα διπλῆς σύνταξης.

ἡλιόμορφος / b. 1-2 ἡλιόμορφον: Τὸ ἐπίθ. ἁρμόζει στὸν Δημήτριο σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναφέρονται γι' αὐτὸν στὰ προηγούμενα (*τήν τε τρίχα … ξανθιζόμενος … τὴν ὄψιν ἱλαρός …*). Ἔτσι ἡ διόρθωση (ἀπὸ τὸν Kuhn) τοῦ *ἠπιόμοιρος* τῆς χειρόγραφης παράδοσης δὲν στηρίζεται μόνο στὴ λέξη *ἡλιόμορφος* τοῦ Ἀθήναιου καὶ τοῦ Εὐστάθιου. Ὅμως παραμένει προβληματικὴ ἡ ἐξήγηση τῆς παραδεδομένης γραφῆς **ἠπιόμοιρος** (στὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἀθήναιου, παρὰ τὰ ἀνωτέρω). Ἡ πιθανότης νὰ πρόκειται γιὰ γραφὴ ἀπὸ ἄριστο γνώστη τοῦ Καστορίωνα, τὸ κείμενο τοῦ ὁποίου δὲν ἐνθυμεῖται καλὰ ὁ Ἀθήναιος, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ, γιατὶ μόνο ἔτσι φαίνεται νὰ ἐξηγεῖται ἡ συνύπαρξη τοῦ *ἡλιόμορφος* (στ. 10 ἀνωτ.) καὶ τοῦ *ἠπιόμοιρος* (στ. 12 ἀνωτ., στ. 1 Καστορίωνος) στὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἀθήναιου.

ζαθέοις: *ζάθεος* εἶναι ὁ λίαν θεῖος, ὁ πανίερος. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ H. Fränkel, *De Simia Rhod.* 51 (βλ. Gulick, σημ. στὸ ἀπόσπ.), τὸ ἐπίθ. μπορεῖ νὰ σημαίνει καὶ «πλούσιος, λαμπρός» συντασσόμενο μὲ τὸ *τιμαῖς*. Τὸ ὅλο χωρίο τοῦ Ἀθήναιου εὐνοεῖ τὴν ἄποψη τούτη. Μεταφράζοντας: «μὲ λαμπρὲς (ἀντὶ: λίαν) θεϊκὲς τιμὲς», ἀποδίδουμε, πιστεύουμε, ἱκανοποιητικὰ τὸ ἐδῶ νόημα τοῦ ἐπιθέτου.

13 (στ. 2). γεραίρει: Τὸ ρῆμα *γεραίρω* (τιμῶ ἢ ἀνταμείβω μὲ δῶρο ἢ δῶρα, γενικὰ τιμῶ, δοξάζω, ἀλλὰ καὶ ἑορτάζω) ἀπὸ τὸ *γεραρός*, ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὸ **γέραρ* (ὡς ἰσοδύναμο τοῦ *γέρας*: προνόμιο ποὺ ἀποδίδεται ὡς *τιμὴ* σὲ βασιλεῖς ἢ εὐγενεῖς, ἀρχικὰ συνδεδεμένο μὲ τὴν ἡλικία: πβ. *γέρων*, *γέροντες*· ἀργότερα, γενικά, δῶρο). Βλ. LSJ[9] σ.λλ. καὶ Kirk [*CII* I 289/A′ 457-8], σημ. στὸ Γ 169-170. Γιὰ τὸ προκείμενο ἀπόσπ. πβ. Πινδ. *Ὀλ.* 5.10 *βωμοὺς ἓξ διδύμους ἐγέραρεν ἑορταῖς θεῶν μεγίσταις*.

8. ΕΡΜΕΙΑΣ Ο ΚΟΥΡΙΕΥΣ

F1

4 (στ. 1). ἀκούσατ', ὦ Στώακες: Πβ. Καλλιμ. ἀπόσπ. 191.1 Pfeiffer *ἀκούσαθ' Ἱππώνακτος* (σὲ Ἴαμβο, μὲ μέτρο ἐπίσης χωλιαμβικό: μὲ τὴν προτελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου μακρά).

Στοὰ εἶναι ὁ συνήθης τύπος, καὶ *Στωϊκοὶ* εἶναι *οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς*. Ἀπαντοῦν ὅμως καὶ οἱ τύποι *στοιά* (σὲ ἀναπαίστους) καὶ *στωϊά* (σὲ ἐπιγραφές), ὅπως καὶ ὁ τύπος *Στοϊκοί* (πβ. καὶ *στοΐδιον - στωΐδιον* ἢ *στώιδιον / στῴδιον*). Ἑπομένως ἡ γραφὴ *Στόακες* εἶναι ἐπίσης ὀρθή, στηρίζεται στὴ χειρόγραφη παράδοση (*στόακες* A) καὶ δὲν ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ μέτρο (συλλαβὴ ἀδιάφορη: anceps, ὡς πρώτη συλλαβὴ τοῦ β΄ μέτρου). Ἀπὸ τὸν τύπο *στοιὰ* δικαιολογεῖται καὶ τὸ *Στοίακες* τῆς παλαιότερης ἔκδοσης Diehl (Diehl[1]). Ἡ γραφὴ *Στύακες* τοῦ Gulick (ἀπὸ τὸ *στύακας* τῆς χειρόγραφης παράδοσης, codd. CE) μπορεῖ ἐπίσης νὰ δικαιολογηθεῖ κατ' ἀναλογία πρὸς τὸ *σκύλαξ* (*σκύλαξ κυνός*). Ἡ υἱοθέτηση ὅμως τοῦ *Στώακες*, ποὺ βρίσκει στήριγμα καὶ στὴν Ἐπιτ. τοῦ Ἀθήν. (: *τοὺς στωϊκοὺς στώακας καλεῖ*), ἐνισχύει, κατὰ τὴ γνώμη μας, τὸ ὅλο νόημα τοῦ ἀποσπάσματος, ἐπιτείνοντας τὸν παρωδικό του χαρακτήρα. (Βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 174-9 μὲ σημ., κυρίως 162.)

ἔμποροι λήρου: Ἡ φράση *ἔμποροι λήρου* (*λῆρος* εἶναι ἐδῶ τὸ ἄκριτο καὶ ἀνώφελο παραλήρημα, ἡ ἀνούσια φλυαρία), ὅπως καὶ τὰ *λόγων ὑποκριτῆρες* (στ. 2), *καταρροφεῖτε* (στ. 4), *τραγωιδεῖτε* (στ. 5), δείχνει τὴ μηχανικὴ καὶ ὑποκριτικὴ ἀπομνημόνευση καὶ χρησιμοποίηση τῶν λόγων τοῦ ἀρχηγέτη τῆς Στοᾶς Ζήνωνα τοῦ Κιτιέα ἀπὸ τοὺς μαθητές του. Ἡ φράση –σὲ αἰτ. *ἐμπόρους λήρου*– ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὴν Ἐπιτ. (ἀνωτ. σελ. 176).

5 (στ. 2). λόγων ὑποκριτῆρες: κατὰ τὸ *ἐπῶν ὑποκριταί* (= ῥαψωδοί, αὐτοὶ ποὺ ἀπομνημόνευαν καὶ ἀπάγγελλαν ἐπικοὺς στίχους). *Ὑποκριτὴρ* εἶναι σπάνιος τύπος ἀντὶ τοῦ *ὑποκριτής*, ποὺ δηλώνει τὸν ἑρμηνευτὴ (*ὀνείρων* κ.λπ.) καὶ κυρίως –στὴν κλασικὴ ἰδίως ἐποχή– τὸν ἠθοποιό (*ὑποκριτής = ὁ λαμβάνων τὸν λόγον καὶ ἀποκρινόμενος*). Ἡ μεταγενέστερη μεταφορικὴ σημασία, ἡ ὁποία ἐπικράτησε

πλήρως σήμερα, πρέπει νὰ ὑποκρύπτεται καὶ στὸ προκείμενο ἀπόσπασμα.

5-7 (στ. 2-4). οἳ (…) αὐτοὶ καταρροφεῖτε: ἡ μὴ στοργική, ἡ ἀγνώμων συμπεριφορὰ τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν διδάσκαλο εἶναι τὸ νέο στοιχεῖο, πέρα ἀπὸ τὴ δουλικὴ καὶ ὑποκριτικὴ μίμηση, τὸ ὁποῖο παρωδεῖται ἐδῶ. Ὁ *σοφὸς* στὸν στ. 3 πρέπει νὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος, ὁ Ζήνων, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἑπόμενα (9-10 *τὸν ἀρχηγὸν ὑμῶν τῆς σοφίας*). Ἡ χρήση τῶν ἀντων. **μόνοι** (στ. 2) καὶ **αὐτοὶ** (ὡς ὁριστ. ἀντων., στ. 4) προσδίδει ἰδιαίτερη ἔμφαση, ὅπως καὶ τὸ **πάντα** (στ. 2). Ἡ φράση **τὰν τοῖς πίναξι** (= *τὰ ἐν τοῖς π.*, στ. 3) ἐπιτείνει τὴν παρωδία, μεταφέροντας τὸ σκηνικὸ στὸ λαίμαργο φαγοπότι, μὲ πιθανὴ νύξη στὴν παιδεραστία. Γιὰ τὸ ὅλο νόημα πβ. Ἱππών. ἀπόσπ. 128 West (Ἀθήν. 698b) *Μοῦσά μοι Εὐρυμεδοντιάδεα τὴν ποντοχάρυβδιν, | τὴν ἐν γαστρὶ μάχαιραν, ὃς ἐσθίει οὐ κατὰ κόσμον, | ἔννεφ', ὅπως ψηφῖδι ⟨ ⟩* (*κακῆι* suppl. Musurus, *κακὸς* Cobet et Gulick) *κακὸν οἶτον ὀλεῖται | βουλῆι δημοσίηι παρὰ θῖν' ἁλὸς ἀτρυγέτοιο* (παρωδία, ἐπίσης).

6 (στ. 3). πρίν τι: Ἡ διόρθωση τοῦ *πρινὴ* τοῦ cod. A (πιθανῶς *πρὶν ἢ*) σὲ *πρίν τι* ἀπὸ τὸν Porson ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸ μέτρο, ποὺ ἀπαιτεῖ μακρὰ συλλαβὴ στὴ β΄ θέση (*πρῖν*, θέσει μακρά) καὶ βραχεία στὴ γ΄ θέση (*τἴ*), καθὼς ὁ χωλίαμβος (× −−−, ἀντὶ × −∪−) ἰσχύει μόνο στὸ τελευταῖο (γ΄) μέτρο τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου (ὄχι ὅμως στὸ β΄, ὅπως ἐδῶ).

8 (στ. 5). οἷς τραγωιδεῖτε: *τούτοις ἃ* (μὲ ἔλξη τοῦ ἀναφορικοῦ *τούτοις οἷς*⟩*οἷς*) *τραγωιδεῖτε*: τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ σὰν *ὑποκριταὶ* τραγικῶν στίχων ἀπομνημονεύετε καὶ ἀπαγγέλλετε, χωρὶς νὰ τὰ κάνετε βίωμά σας.

9. παιδοπῖπαι: σύνθετη ἀπὸ τὸ *παῖς* (*παιδ*-ός) καὶ τὸ *ὀπιπεύω* (ἀναδιπλασ. ἀπὸ τὸ *ὀπ-*, πβ. *ὄπ-ωπ-α*), ποὺ ἁπαντᾶ ἤδη στὸν Ὅμηρο, μὲ τὴ σημασία τοῦ βλέπω (καρφώνω τὸ βλέμμα κάπου, διάπλατα, μὲ ἔκπληξη ἢ φόβο ἢ προσπαθώντας νὰ γοητεύσω): *ὀπιπ. γυναῖκας* (τ 67, βλ. σημ. Russo σ.στ.: *COd* III 78/Γ΄ 211), *πολέμοιο γεφύρας* (Δ 371), *λάθρηι ὀπιπεύσας* (Η 243). Οὐσ. *ὀπιπευτὴρ* καὶ *παρθενοπίπης* (Λ 385 *παρθενοπῖπα*). Κατ' ἀναλογία πρὸς τὸ τελευταῖο σχηματίζεται τὸ *παιδ-οπίπης*, ποὺ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ἀντὶ τοῦ συνήθους (καὶ παλαιοτέρου) *παιδεραστής*, καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ συνέχεια τοῦ κειμένου τοῦ Ἑρμεία (ἁρμόζει καὶ στὸ μέτρο: −∪− | −, μὲ προηγούμενη συλλαβὴ ἀδιάφορη).

10-12. Πβ. Διογ. Λαέρτ. (*Περὶ Ζήνωνος βίου*) 7.12 *παιδαρίοις δ' ἐχρῆτο σπανίως, καὶ ἅπαξ ἢ δίς που παιδισκαρίωι τινί, ἵνα μὴ δοκοίη μισογύνης εἶναι.*

F2

Τὸ ἀπόσπ. ἀπὸ τὸ *Ἐγχειρίδιον* (κεφ. *Περὶ ποιημάτων* 3.5) τοῦ Ἡφαιστίωνος, ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ *Ἑρμείου* χωρὶς μνεία τοῦ τόπου καταγωγῆς. Οἱ Bergk (Bergk[4] III 639) καὶ Diehl (Diehl[3] 138 ἀπόσπ. 2) ἀποδίδουν τὸ ἀπόσπασμα στὸν Ἑρμεία τὸν Κουριέα. Οἱ Lloyd-Jones καὶ Parsons (*Suppl. Hell.* σσ. 244-5, ἀπόσπ. 484 ὑπὸ τὸ ὄνομα *HERMEIAS*) θεωροῦν πιθανὴ τὴν ἀπόδοση στὸν Κύπριο Ἰαμβογράφο: "idem hic fortasse ac Hermeias Curiensis iambographus". (Περισσότερα: ἀνωτ. σσ. 170-1, μὲ σημ. 157.)

Τὸ κεφ. 3 τοῦ *Περὶ ποιημάτων* κεφαλαίου τοῦ *Ἐγχειριδίου* ἀναφέρεται στὶς κατηγορίες μετρικῶν *συστημάτων*: (§ 1) *Τῶν δὲ κατὰ συστήματα γεγραμμένων τὰ μέν ἐστι κατὰ σχέσιν, τὰ δὲ ἀπολελυμένα, τὰ δὲ μετρικὰ ἄτακτα, τὰ δὲ ἐξ ὁμοίων, τὰ δὲ μικτὰ συστηματικά, τὰ δὲ κοινὰ συστηματικά* (Consbruch σελ. 44).

1. † τὰ ἐξ ὁμοίων: ὡς παρεφθαρμένο ἐκδίδουν τὸ κείμενο οἱ Lloyd-Jones καὶ Parsons (*Suppl. Hell.* σσ. 244-5 ἀπόσπ. 484). Ὁ Gaisford (*Hephaest.* I 24) γράφει *τὰ ἐξ ὁμοίων οὕτω* (θεωρώντας ὀρθὴ τὴ γραφὴ *τὰ ἐξ ὁμοίων* τῶν κωδίκων καὶ υἱοθετώντας τὴν προσθήκη τοῦ *οὕτω* ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ Turnebus, ἐνῶ ὁ Lachmann πρότεινε *οὐχ οὕτω*: βλ. *Suppl. Hell.* ὅ.π.). Ὁ Consbruch (*Hephaest.* I 65-6, § 3.5) γράφει *καὶ ἐξ ὁμοίων*.

Ἐξ ὁμοίων δέ ἐστιν (κατὰ τὸν Ἡφαιστίωνα, ὅ.π. § 5) *ἅπερ ὑπὸ ποδὸς ἢ συζυγίας ἢ περιόδου καταμετρεῖται ἄνευ ἀριθμοῦ τινος ὡρισμένου· ὡς ἐὰν τεταγμένος ἀριθμὸς ᾖι, οὐκ ἔστιν ἐξ ὁμοίων, ἀλλὰ κατὰ σχέσιν* (…). Βλ. καὶ ἐπόμ. στὸν ἴδιο (σελ. 65 Consbruch).

3 (στ. 1). Καθὼς ἀπουσιάζει ὁ ρηματικὸς τύπος, ἡ σύνταξη (καὶ ἡ ἑρμηνεία) εἶναι ἀβέβαιη. Τὸ μέτρο εἶναι παιωνικό, κατὰ τὸν Ἡφαιστίωνα: – ∪ –, – ∪ –, – ∪ ∪ ∪, – ∪ – (κρητικὸς ρυθμός, μὲ ἀνάλυση τῆς πρώτης ἢ τῆς δεύτερης μακρᾶς συλλαβῆς: ἐδῶ μόνο στὸ τρίτο μέτρο). Πβ. σχετικὰ *Suppl. Hell.* σελ. 245: "id est, – ∪ ⏑ ⏑ – ∪ ⏑ ⏑ – ∪ ∪ ∪ – ∪ ⏑ ⏑? similia Simias ap. Hephaest., Ench. 13.3 = frr. 13-14 Powell."

9. ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

F1 [*AKυΓ*^{5} 272]
2 (στ. 1-2). Τὸ δίστιχο αὐτὸ ἀποπνέει μίαν ἀπὸ τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῶν *Στωϊκῶν*: μιὰν ἠθικὴ χωρὶς συγκρούσεις ποὺ δὲν γνωρίζει κανένα συμβιβασμό. Καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ἐξασφαλίσει γιὰ λογαριασμό του τὴν κυριαρχία τοῦ Λόγου στὸν κόσμο καταπνίγοντας ὅλες τὶς ἄλογες παρορμήσεις τοῦ πάθους καὶ συμμορφώνοντας τὴ δική του ἠθικὴ συμπεριφορά (*ἔλεγχε σαυτόν* …) μὲ τὸν μεγάλον παγκόσμιον νόμο ποὺ κυβερνᾶ τὸν κόσμο. Ὁ ἄνθρωπος φτάνει ἔτσι στὴν ἀπόκτηση τοῦ μέτρου. Γιὰ περισσότερα βλ. Lesky *IAEΛ*^{5} 936 κἑ., καὶ *AKυΓ*^{5}: ἀπόσπ. 272 (καὶ 186 κἑ. [τὸ ἠθικὸ μέρος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ζήνωνος], κυρίως 225 κἑ. [περὶ παθῶν], μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια).

F2 [*AKυΓ*^{5} 238α]
Καὶ αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἐντάσσεται σὲ ὅσα ἐκτέθηκαν παραπάνω (F1), τονίζοντας τὴ σημασία τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας. Ἡ διάκριση ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐλευθερίας στηρίζεται στὸ καίριο χτύπημα ποὺ οἱ *Στωϊκοὶ* ἔδωσαν σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο στὴν παλιὰ ἀντίληψη γιὰ τὴ δουλεία. Τὸ ἀπόσπασμα τονίζει ἔκδηλα τὴν κυριαρχία τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας, καρποῦ τῆς εὐρύτερης στάσης τῶν *Στωϊκῶν* ἀπέναντι στὴ ζωή.

Τὰ ἀνωτ. δύο ἀποσπάσματα τοῦ Ζήνωνος συμπεριλαμβάνονται ἀπὸ τοὺς Lloyd-Jones καὶ Parsons στὸ *Suppl. Hell.*, σελ. 396 (*ZENO CITIENSIS*, ἀποσπ. 852 καὶ 852Α) καὶ ἀπὸ τὸν von Arnim στὸ *SVF* I 53 (ἀπόσπ. Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως 219: ἐδῶ F2) καὶ 57 (ἀπόσπ. 237: ἐδῶ F1)· τὸ F2 καὶ στὶς ἐκδόσεις τοῦ Πλουτ. (βλ. κυρίως Paton κ.ἄ. καὶ Philippon), τῶν ἀποσπ. τοῦ Σοφ. (Nauck^2 ἀπόσπ. 789 / Pearson καὶ Radt ἀπόσπ. 873), τοῦ Διογ. Λαέρτ. (2.82, βλ. ἔκδ. Long). Ὁ τελευταῖος τοποθετεῖ τὸν στ. 5 (v. 1) στὸ στόμα τοῦ Ἀρίστιππου, ἐπικαλούμενος τὴ μαρτυρία τοῦ Διοκλῆ (στὸ *Περὶ βίων φιλοσόφων* ἔργο του), προσθέτοντας πὼς ἄλλοι *εἰς Πλάτωνα ἀναφέρουσιν* (βλ. ἀνωτ., κείμενο – μετάφραση). Οἱ στ. 2-3 (vv. i.-ii.) μνημονεύονται χω-

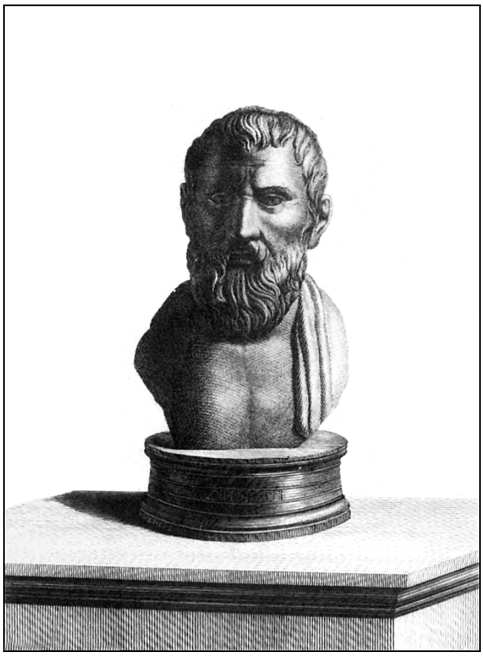
ρὶς τὸ ὄνομα τοῦ Σοφ. –πλὴν τοῦ Διογ. Λαέρτ. ὅ.π.– καὶ ἀπὸ τὸν Δί. Κάσσ. (κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μολονότι ἡ ὕπαρξη χάσματος ἀφήνει –μικρὰ ἔστω– περιθώρια γιὰ ἀμφιβολίες), στὸ *Ῥωμ. ἱστ.* ἔργο του (42.4.3 [Boissevain] *πιστεύσας αὐτοῖς* [lacuna] *τοσοῦτον μόνον εἰπών· «ὅστις γὰρ ὡς τύραννον ἐμπορεύεται, | κείνου ’στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ»*) καὶ ἀπὸ τὸν Ἀποστόλιο (13.8 *Ὅστις δὲ πρὸς …, | ἐκείνου ἐστὶ …*). Μὲ μνεία τοῦ Σοφ.: (α΄.) Πλουτ. *Πομπ.* 78.4 (Ziegler) *μεταστραφεὶς* (vv. ll. *στραφεὶς* et *ἀποστραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν εἶπε* (δηλ. *ὁ Πομπήϊος*) *Σοφοκλέους ἰαμβεῖα· «ὅστις δὲ πρὸς …, | κείνου ’στὶ …». ταῦτα δ’ ἔσχατα πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φθεγξάμενος ἐνέβη*, καὶ *Βασ. ἀποφθ. καὶ στρατ.* 204d-e (Nachstädt – Sieveking – Titchener) *ἐπιστραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ τοῦ Σοφοκλέους εἶπεν· «ὅστις …* (eadem)*». μεταβὰς δὲ καὶ πληγεὶς ξίφει καὶ στενάξας ἅπαξ, εἰπὼν δὲ μηδὲν ἀλλ’ ἐγκαλυψάμενος παρέδωκεν ἑαυτόν·* (β΄.) Ἀππιαν. *Ἐμφ. πόλ.* 2.85 (Mendelssohn – Viereck) *ὁ δὲ Πομπήιος ὑπώπτευε μὲν ἅπαντα, καὶ τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν τοῦ σκάφους εὐτέλειαν καὶ τὸ μὴ τὸν βασιλέα αὐτόν οἱ παραγενέσθαι μηδὲ τῶν ἐπιφανῶν τινας πέμψαι· τοσοῦτο δ’ ἐκ τῶν Σοφοκλέους ἰαμβείων πρὸς ἑαυτὸν ἀνενεγκών· «ὅστις γὰρ ὡς …, | κείνου …», ἐνέβαινεν ἐς τὸ σκάφος·* (γ΄.) Μακάρ. Χρυσ. (*Παρομ.*) 6.50 (Pinder) *στραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν εἶπε Σοφοκλέους ἰαμβεῖα· «ὅστις δὲ πρὸς …». ταῦτα φθεγξάμενος ἐνέβη* (πβ. Πλούτ., ἀνωτ. α΄).

F3 [*AKυΓ*^{5} 22 καὶ 160γ]

Οἱ στ. 293 κἑ. ἀπὸ τὸ *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* τοῦ Ἡσιόδου (κυρίως οἱ στ. 293 καὶ 295) παρατίθενται ἢ/καὶ σχολιάζονται ἀπὸ πολλοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς· μεταξὺ τῶν ἄλλων: Ἀριστοτ. *Ἠθ. Νικ.* 1095b (Bywater, *οὗτος/αὐτὸς/νοήσηι*)· Ἀριστείδ. *Πρὸς Πλάτωνα περὶ ῥητορικῆς* 26 (Dindorf, *κεῖνος/αὐτῶι/νοήσηι*)· Κλήμ. Ἀλεξ. *Παιδαγ.* 3.8.42 (Marrou al., *κεῖνος/αὐτῶι/νοήσηι*)· Στοβ. 3.4.25 (Wachsmuth – Hense, *κεῖνος/αὐτῶι/νοήσηι*)· Ὡρίωνος *Ἀνθολόγιον* 1.24 (Schneidewin, *οὗτος/αὐτῶι/νοήσει*)· Ὀλυμπιόδ. *Σχόλ. Εἰς Πλάτ. Ἀλκ.* 169.6-10 (Westerink, *κεῖνος/αὐτὸς/νοήσει*), κ.ἄ. Τὴν *μεταγραφὴν* ἢ *ἐναλλαγὴν* ἢ *μετάθεσιν* ἢ *μεθαρμογὴν* τῶν Ἡσιόδειων στίχων ἀπὸ τὸν *Ζήνωνα τὸν Κιτιέα* μνημονεύουν ἢ/καὶ σχολιάζουν –ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Διογ. Λαέρτ. (βλ. ἀνωτ.)– καὶ οἱ ἑξῆς: (α΄) Θεμίστ. Λόγ. 8 (*Πενταετηρικός*) 108c-d (Hardouin/Dindorf) *Ἐμοὶ δὲ καὶ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς λίαν ἀρεστὸς τὴν εὐπείθειαν ἀποφηνάμενος τῆς ἀγχινοίας ἀρετὴν εἶναι βασιλικωτέραν καὶ τὴν τάξιν τὴν Ἡσιόδου μετα-*

θείς· «Κεῖνος μὲν πανάριστος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται, | ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς αὐτῶι πάντα νοήσει». οὐ γὰρ οἷόν τε ἕνα ὄντα τὸν βασιλέα, κἂν σφόδρα ὑπάρχηι θεοειδής, τοσαύταις ἐπιστατοῦντα φροντίσιν ἐν ἁπάσαις τὸ δέον εὑρίσκειν· ἀλλ' ἐὰν ἔχηι τὸ εὐπειθὲς καὶ εὐήκοον, ἐρανίζειν οἷός τε παρὰ πλειόνων, οἳ τὸ πλῆθος τῶν πραγμάτων οἰκοθεν ἅπαντα λεπτουργεῖν οὐκ ἐᾶι· πβ. *Λόγ.* 13 (*Ἐρωτικὸς ἢ Περὶ κάλλους βασιλικοῦ*) 171d *ὀρθῶς γὰρ ὑπελάμβανε Ζήνων ὁ Κιτιεὺς βασιλικωτέραν εἶναι τῆς ἀγχινοίας τὴν εὐπείθειαν· ἰσχυροτέρα γὰρ ἡ ἀγαθὴ γνώμη ψηφίσμασι πλείοσι βεβαιουμένη.* (β΄) Πρόκλ. Σχόλ. εἰς Ἡσ. *Ἔργ.* 291 κἑ. (Pertusi/Dindorf: ἀπόσπ. 235 Arnim, μὲ τὸ σχόλιο: «πιθανῶς ἀπὸ τὸν Πλούταρχο» [βλ. Πλουτ. ἀπόσπ. 42 Jacoby, *FGrH* IIIB 264-5], πβ. ἀνωτ. F2) *Ζήνων μὲν ὁ Στωϊκὸς ἐνήλαττε τοὺς στίχους λέγων· «Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται, | ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς αὐτῶι πάντα νοήσηι», τῆι εὐπειθείαι τὰ πρωτεῖα διδούς, τῆι φρονήσει δὲ τὰ δευτερεῖα.* Ἀρίστιππος (*FPhG* II 406 Mullach) *δὲ ἀπ' ἐναντίας ὁ Σωκρατικὸς ἔλεγε τὸ συμβούλου δεῖσθαι χεῖρον εἶναι τοῦ προσαιτεῖν.* (γ΄) Ἰουλιαν. *Λόγ.* 8 (*Ἐπὶ τῆι ἐξόδωι τοῦ ἀγαθωτάτου Σαλουστίου παραμυθητικός*) 245a (Bidez) *Τὸ γὰρ τοῖς ὀρθῶς ὑπ' ἄλλου γνωσθεῖσι πείθεσθαι μεῖζονος τῆς ἀρετῆς ὁ Ζήνων ποιεῖται γνώρισμα τοῦ γνῶναι τίνα ἐξ αὐτοῦ τὰ δέοντα τὴν Ἡσιόδου μεθαρμόττων ῥῆσιν, «Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται» λέγων, ἀντὶ τοῦ «νοήσηι πάνθ' ἑαυτῶν». ἐμοὶ δὲ οὐ διὰ τοῦτο χαρίεν εἶναι δοκεῖ· πείθομαι γὰρ ἀληθέστερον μὲν Ἡσίοδον λέγειν, ἀμφοῖν δὲ ἄμεινον Πυθαγόραν, ὃς καὶ τῆι παροιμίαι παρέσχε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ λέγεσθαι «κοινὰ τὰ φίλων» ἔδωκε τῶι βίωι, οὐ δήπου τὰ χρήματα λέγων μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ νοῦ καὶ τῆς φρονήσεως κοινωνίαν, ὥσθ' ὅσα μὲν εὗρες αὐτός, οὐδὲν ἔλαττον ταῦτα τοῦ πεισθέντος ἐστίν, ὅσα δὲ τῶν σῶν ὑπεκρινάμην, τούτων αὐτῶν εἰκότως τὸ ἴσον μετέχεις.* (δ΄) Σουίδ. σ.λ. *τοῖς ὀρθῶς* (τ 1136, Adler)· *ὅτι τὸ τοῖς ὀρθῶς ὑπ' ἄλλου γνωσθεῖσι πεισθῆναι, μείζονος τῆς ἀρετῆς ὁ Ζήνων ποιεῖται γνώρισμα τοῦ γνῶναί τινα αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ τὰ δέοντα, τὴν Ἡσιόδου μεθαρμόττων ῥῆσιν, «Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται» λέγων, ἀντὶ τοῦ «νοήσει πάνθ' ἑαυτῶν»* (πβ. τὰ ἀνωτ., γ΄). (ε΄) Εὐστ. στὸ Β 360 (Valk) *Ὅτι Ἡσιόδωι μὲν δοκεῖ ἐκεῖνον πανάριστον εἶναι, ὃς ἑαυτῶι πάντα νοεῖ, πρὸς ἰδιώτην λαλοῦντι· δευτερεύειν δὲ τόν, ὃς ἂν ἑτέρωι εὖ εἰπόντι πίθηται· εἰ καί τις ὕστερον μετέγραψεν, ὡς «Ἐκεῖνος μὲν πανάριστος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται, | ἐσθλὸς δ' αὖ ἐκεῖνος, ὃς αὐτῶι πάντα νοήσει». Ὅμηρος δὲ βασιλεῦσι νόμον τιθεὶς εἰς δύο μερίζει τὴν εὐβουλίαν αὐτοῖς, τήν τε ἰδίαι καθ' ἑαυτούς, ναὶ μὴν καὶ τὴν σὺν βουλευταῖς. φησὶ γοῦν διὰ τοῦ Νέστορος· «Ἀλλ', ἄναξ, αὐτός τ' εὖ μήδεο πείθεό τε ἄλλωι», εὖ δη-*

λονότι μηδομένωι· τοῦτο γὰρ ἀπὸ κοινοῦ. ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ἡρόδοτος (7.16) *λαβὼν ἔφη τὸ «Ἴσον, ὦ βασιλεῦ, κέκριται, φρονέειν τε εὖ καὶ τῶι λέγοντι χρηστὰ ἐθέλειν πείθεσθαι»* (*ἐκεῖνο* post *ἴσον* et *παρ' ἐμοὶ* ante *κέκριται* Herodot.). *ὅρα δὲ ὅτι ὁ Νέστωρ οὐκ εἶπεν, ὡς ἐμοὶ πείθου, ἀλλὰ ἄλλωι, ὅστις ἂν εἴη ἐκεῖνος ὁ ἄλλος* (βλ. τοῦ ἰδιου σχόλ. στὸ Ν 734 καὶ α 186).



[Εικ. 131] Ζηνων ο Κιτιευς
(Γκραβούρα τοῦ 1700 [*Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Λάρνακας*]:
Δήμος Λάρνακας, *Ιστορία της Λάρνακας* [Λάρνακα 2005], σελ. 316)

10a. ΣΩΠΑΤΡΟΣ

T1

Τὸ ἀπόσπασμα παρατίθεται ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο μετὰ ἀπὸ τὴν παρατήρηση *ἀλλὰ μὴν καὶ κινάραν ὠνόμασε παραπλησίως ἡμῖν Σώπατρος* κ.λπ. (βλ. κατωτ. F21, μὲ σχόλια). Γιὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν βίο τοῦ Σωπάτρου βλ. ἀνωτ. 184 κἑ. – Ὁ **Ἀθήναιος** εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀποσπ. τοῦ *Σωπάτρου* (F1-F23b, καὶ τοῦ 10b F1), ἀλλὰ καὶ πάμπολλων ἄλλων γιὰ τὴν Κύπρο (βλ. ἀναλυτικὰ *AKυΓ*^{4} σσ. 644-7, μὲ παραπομπὲς καὶ βιβλιογραφία).

T2

Ὁ Σουίδας δὲν ἀπαριθμεῖ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Σωπάτρου. Πρόβλημα δημιουργεῖται καὶ μὲ τὸν τίτλο τοῦ ἔργου *Σίλφαι*, γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. κατωτ. σημ. στὸ F17. Βλ. ἐπίσης ἀνωτ. σσ. 181 κἑ.

F1

ΤΙΤΛΟΣ. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Kaibel στὸ ἀπόσπ. (*CGF* I.1 192), ἢ ἔχουμε τρία διαφορετικὰ ὀνόματα ἑνὸς δράματος ἢ τρία ἔργα μιᾶς τριλογίας: “Aut tria unius fabulae nomina, aut tribus fabulis continuis meretriculae vita pertexta, sicut Sophocles scripsit (*Ἑλένην*) *Ἑλένης Ἀπαίτησιν Ἑλένης ἁρπαγὴν Ἑλένης Γάμον*, Alexis *Ἑλένην Ἑλένης Ἁρπαγὴν Ἑλένης Μνηστῆρες*” (sic, pro *-ας*). Ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἔργου κλίνει ὁ Susemihl, *GGLA* I 243 σημ. 42 (πβ. *RE* στὸ σχετικὸ λῆμμα), ὑπὲρ τῆς τριλογίας ὁ Olivieri, *FCGM* II 28 (πβ. *ΣΣ* 6 κἑ.), ἐνῶ ὁ Gigante, *AIIS* 1 (1967) 57, παραμένει σκεπτικός, ὅπως καὶ ὁ Kaibel (βλ. ἀνωτ.). Πιὸ πιθανὴ φαίνεται ἡ ἄποψη τριλογίας, μὲ θέμα τὴ ζωή, τὸ συνοικέσιο καὶ τοὺς γάμους μιᾶς ἑταίρας, τῆς *Βακχίδος* (βλ. Ἀθήν. 13, 594b-e, ὅπου ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται ὅλη τὴν ἐρωτικὴ ἱστορία τῆς Σαμίας Βακχίδος, ἡ ὁποία ὄντως ἔτσι μποροῦσε νὰ ἀποτελέσει θέμα δραμάτων, καὶ *RE* σ.λ. *Βακχίς*, ὅπου καὶ ἄλλες παραπομπές).

Τὸ ὄνομα **Βακχίς**, ὑποκορ. τοῦ *Βάκχη* (= ἡ κατεχόμενη ἀπὸ τὸν

Βάκχο), ὁδηγεῖ στὴ λατρεία τοῦ Διονύσου καὶ στὰ βακχικὰ ὄργια. Ὁ Ἐπιγένης ἔγραψε κωμωδία μὲ τὸν ἴδιο τίτλο (*Βακχίς*), ἐνῶ ὁ Πλαῦτος ἐμπνεύστηκε ἀπὸ τὴν κωμωδία τοῦ Μενάνδρου *Δὶς ἐξαπατῶν* τὸ ἔργο του *Bacchides* (βλ. Lesky *ΙΑΕΛ*[5] 889 κἑ.). Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γνωστὴ τραγωδία τοῦ Εὐριπίδη *Βάκχαι*, ὁμώνυμη (*Βάκχη*) τραγωδία ἔγραψαν οἱ Αἰσχύλος, Κλεοφῶν, Ἰοφῶν καὶ Ξενοκλῆς, κωμωδία δὲ οἱ Ἀντιφάνης, Διοκλῆς, Λύσιππος.

Τὸ μέτρο τοῦ ἀποσπ. εἶναι ἰαμβικό, τρίμετρο, μὲ ἀνάλυση μιᾶς μακρᾶς συλλαβῆς σὲ δύο βραχεῖες (συνήθη στὴν κωμωδία τῆς ἐποχῆς τοῦ Σώπατρου).

6. ὁ Φάκιος: παρωδία τοῦ ἐπιθ. *Πάφιος*, κατ᾽ ἐπίδραση τοῦ οὐσ. *φακῆ*: "Φάκιος iocose pro Πάφιος", κατὰ τὸν Casaubon· βλ. καὶ Kaibel σημ. στὸ ἀπόσπ. ("lusus Athenaeo dignus") καὶ Gulick (*Athen.*) σημ. στὸ χωρίο (σελ. 221 σημ. f, "*Φάκιος*, jocosely for *Πάφιος*, 'Paphian'. So in American slang, Bean-town for Boston"), πβ. *ΣΣ* 8 μὲ σημ. 12. Βλ. καὶ ἀνωτ. σσ. 181-2 μὲ σημ. 170.

8-9 (στ. 1-2). Τὸ κείμενο συντάσσεται καὶ ἑρμηνεύεται μὲ διάφορους τρόπους ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές. Ὁ Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Γα΄ 4.7, ἐκλαμβάνει τὸ *χαλκήλατον μέγαν κολοσσὸν* σὰν ἀντικ. τοῦ *εἰσορῶν* καὶ ὑποκ. τοῦ *ἐσθίειν* καὶ μεταφράζει: «δὲ θὰ μποροῦσα νὰ θωρῶ χαλκωματένιο | κολοσσὸ μεγάλο φακῆς ψωμὶ νὰ τρώῃ», πιθανῶς ἐσφαλμένα (θὰ ἀναμενόταν τότε ἀπαρμφ., *εἰσορᾶν*, τὸ δὲ *κολοσσὸς* δὲν φαίνεται νὰ χρησιμοποιήθηκε μεταφορικὰ τόσο παλιά). Μιὰ ἄλλη σύνταξη, μὲ τὸ *ἐσθίειν* ἀμετάβατο καὶ τὸ *χαλκήλατον μέγαν κολοσσὸν φάκινον ἄρτον* ἀντικ. τοῦ *εἰσορῶν*, δίνει τὸ νόημα: «δὲν θὰ μποροῦσα νὰ τρώω βλέποντας χαλκήλατο (μεταφ.: σκληρό) μεγάλο κολοσσιαῖο ἄρτο ἀπὸ φακές», ποὺ προσκρούει στὴν ὑπερβολικὴ συσσώρευση ἐπιθέτων καὶ στὴν ἀσυνήθη χρήση τοῦ *κολοσσός*. Ἀντίθετα, φαίνεται καθ᾽ ὅλα εὔλογη ἡ σύνταξη τοῦ *χαλκήλατον μέγαν κολοσσὸν* μὲ τὸ *εἰσορῶν* (μὲ τὴ γνωστὴ κυριολεκτικὴ σημ. τοῦ *κολοσσός*, βλ. LSJ[9] σ.λ.) καὶ τοῦ *φάκινον ἄρτον* μὲ τὸ *ἐσθίειν* (ὁπότε δημιουργεῖται κωμικὴ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸν *χαλκήλατον μέγαν κολοσσὸν* καὶ τὸν *φάκινον ἄρτον*, βλ. *ΣΣ* 9). Σ᾽ αὐτὴ τὴν περίπτωση εἶναι δυνατὸ –καὶ εὔλογο– νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου διαδραματίζεται στὴ Ρόδο, πιθανῶς στὴν οἰκία τῆς ἑταίρας Βακχίδος, ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι τόσο ὀνομαστὴ γιὰ τὴν ὀμορφιά της ὥστε νὰ σπεύδουν πολλοὶ μνηστῆρες (πβ. τὸν μύθο γιὰ τὴν Ἑλένη, καὶ τὴ σχετικὴ τριλογία τοῦ Ἄλεξη), ἀλλὰ καὶ πτωχή, ὥστε τὸ παρατιθέμενο γεῦμα νὰ εἶναι πενιχρὸ καὶ ὁ ὁμιλῶν (δοῦλος, πιθανῶς) νὰ ἐκφράζει τὴν ἀποστροφή του. Ἡ ἔλευση

τῶν μνηστήρων καὶ τὸ γλέντι τοῦ γάμου θὰ ἔδινε πιθανῶς τὴν εὐκαιρία γιὰ τὴν περιγραφὴ πλούσιων φαγητῶν στὸ β΄ καὶ γ΄ ἔργο τῆς ὑποτιθέμενης τριλογίας. Βλ. ὅμως Κ. Ε. Χατζηστεφάνου, «Σωπάτρου τοῦ Παφίου *ἀπόσπ.* 1 Kaibel: *φάκινος ἄρτος* ἢ *κολοσσὸς φάκινος*;», *ΚυΣπ* 52-53 (1988-89) 11-19, μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία. Στὴ μετάφρασή μας κρατήσαμε σκόπιμα τὴ δισημία τοῦ χωρίου.

οὐκ ἂν δυναίμην (…) ἐσθίειν: Πβ. Εὔβουλο, *Πορν.* 88.1 (Kassel – Austin) *οὐκ ἂν δυναίμην ἐμφαγεῖν ἄρτον τινά.*



[ΕΙΚ. 132] ΣΚΗΝΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ: [ΠΙΘΑΝΩΣ] ΖΥΜΩΜΑ ΨΩΜΙΟΥ (Μέση Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ [1900-1600 π.Χ.]. *AAC* 15)

χαλκήλατον: Ἀπὸ τὸ *χαλκὸς* καὶ τὸ *ἐλαύνω*, *χαλκήλατος* εἶναι ὁ κατασκευασμένος μὲ σφυρηλασία χαλκοῦ ἢ ὀρείχαλκου, ὁ χαλκωματένιος. Τὸ ἐπίθ. ἁπαντᾶ συχνὰ στὴ δραματικὴ ποίηση. Στὸν Πίνδαρο (κ.ἀ.) *χαλκέλατος*.

9 (στ. 2). φάκινον ἄρτον: Πιθανῶς μὲ περιφρονητικὴ σημασία. Ἂς σημειωθεῖ πὼς ὁ Σώπατρος εἶναι Κύπριος, καὶ ἡ Κύπρος ἦταν ὀνομαστὴ στὴν ἀρχαιότητα (ἀνάμεσα στ᾽ ἄλλα καὶ) γιὰ τὸ ψωμί της. Βλ. π.χ. Ἱππών. ἀπόσπ. 125 West *Κυπρίων βέκος φαγοῦσι κἀμαθουσίων πυρόν* (τῶν Κυπρίων τὸ ψωμί … καὶ τῶν Ἀμαθούσιων [σχῆμα «καθ᾽ ὅλον καὶ μέρος»] τὸ σιτάρι) καὶ Εὐβούλ. *Ὀρθάνης* 77 *δεινὸν μὲν ἰδόντα παριππεῦσαι | Κυπρίους ἄρτους· μαγνῆτις γὰρ | λίθος ὡς*

ἕλκει τοὺς πεινῶντας (φοβερὸ σὰν δεῖς νὰ προσπεράσεις | τῆς Κύπρου τὰ ψωμιά· γιατὶ σὰν τὸν μαγνήτη | τοὺς τραβοῦν τοὺς πεινασμένους). Ἐκτὸς τοῦ φακίνου, παρασκευάζονταν καὶ ἄρτοι κατώτερης ποιότητας, τοὺς ὁποίους ὁ Ἄλεξις (στὸ ἔργο *Κύπριος* ἀπόσπ. 12.1 Kock) ὀνομάζει *φαιούς* (βλ. Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή* 39). Τέτοιοι ζυμώνονται μέχρι σήμερα μὲ τὸ ὄνομα «φουσκαρένοι» (βλ. Χριστοφίδης *ΜΚΕ* σ.λ.). Περισσότερα: *ΑΚυΓ*^{4} σσ. 713-4.

F2

Τὸ παρατιθέμενο ἀπόσπ. (**Σώπατρος Βακχίδι**) δίνει τὴν ἑξῆς μετρικὴ μορφή: –∪∪––∪∪––∪, ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι τμῆμα χοριαμβικοῦ στίχου (–∪∪– κ.λπ.) ἀπὸ τὸν ὁποῖο λείπει τὸ τέλος, ἢ τμῆμα σωτάδειου στίχου (––∪∪…) χωρὶς τὴν ἀρχή (βλ. Kaibel στὸ ἀπόσπ.: «versus Sotadeus vel choriambicus», πβ. Olivieri σελ. 29, *ΣΣ* 11 κἑ.).

2 (στ. 1). μόναυλον: Ὡς οὐσ. *μόναυλος* (ἀρσ.) εἶναι (1.) ὁ αὐλητὴς «ὁ παίζων ἐπὶ ἑνὸς μόνον αὐλοῦ» (LSK σ.λ. *μόναυλος* I.1), "*player on the single flute*" (LSJ^9 I.1) καὶ (2.) ὁ αὐλός, ἡ φλογέρα (Ἀγγλ. flute), ἐνῶ ὡς ἐπίθ. τριγ. καὶ δικατάλ. σημαίνει «ὁ παλλόμενος ἐπὶ ἑνὸς αὐλοῦ» (LSK II.), "*played on a single flute*" (LSJ^9 II., μὲ ἀναφορὰ στὸ προκείμενο ἀπόσπασμα τοῦ Σωπάτρου). Πρόκειται λοιπὸν στὸ ἐδῶ ἀπόσπ. ἐπίθ. στὸ οὐσ. *μέλος*: τὸ μέλος (ἡ μελωδία ἢ τὸ τραγούδι τοῦ μονοῦ αὐλοῦ). Πβ. ὅμως *ΑΚΕΠ* Γβ΄ 33 (ἀρ. 4.7α): «καὶ τὸ σουραύλι ἔπαιξε σκοπό».

F3

1. διαφόρων: ποὺ ξεχωρίζουν (μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὑπεροχῆς). Βλ. LSJ^9 σ.λ. *διάφορος* I.3: "*excellent, distinguished, remarkable*", LSK I.2 «ὑπέροχος, ἐξαίρετος».

μαζῶν: Κατὰ τὸν Ἡσύχιο, σ.λ. *μᾶζα· ἄλφιτα πεφυρμένα ὕδατι καὶ ἐλαίωι* καὶ σ.λ. *μᾶζαν· ἀντὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς μεμαγμένης κόπρου*, κατὰ τοὺς LSJ^9 (σ.λ.) I. "*barley-cake*" («κρίθινος ἄρτος, κρίθινον πλακούντιον» LSK) καὶ II. "generally, *lump*, *mass*, *ball*". Ὁ Olson στὴν τελευταία ἔκδοση τοῦ Ἀθήναιου στίζει διαφορετικὰ τὸ κείμενο: … *τῶν ἐκ Τέω μαζῶν (ὡς καὶ τῶν ἐξ Ἐρετρίας, ὡς Σώπατρος … λευκάλφιτον)* …, θεωρώντας προφανῶς ὅτι ὁ Σώπατρος δὲν ἔκανε μνεία καὶ *τῶν ἐκ Τέω μαζῶν·* καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχουν ἔτσι τὰ

πράγματα· καθὼς ὅμως τὸ κείμενο τοῦ Ἀθήν. δὲν ἐπιτρέπει ἀσφαλὲς περὶ τούτου συμπέρασμα, προτιμήσαμε τὴ συνήθη στίξη τοῦ κειμένου, ἀνοίγοντας παρένθεση μετὰ τὸ *Ἐρετρίας*.

2. Σώπατρος ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν: βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ F1 (τίτλος).

4 (στ. 1). Ὁ στίχος σὲ ἰαμβικὸ τρίμετρο, μὲ ἀνάλυση στὸ α΄ μέτρο (στὴ λέξη *Ἐρέτριαν*)· βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. στὸ F1.

λευκάλφιτον: «Ἅπαξ λεγόμενον», ἀπὸ τὸ *λευκὸς* καὶ τὸ *ἄλφιτον* (*ἄλφιτα*), τὸ ἐπίθ. (κτητικὸ σύνθετο) *λευκάλφιτος* σημαίνει ἐδῶ: (τὴν Ἐρέτρια) μὲ τὰ λευκὰ κρίθινα ψωμιά, μὲ τὶς λευκὲς πίττες (τουλάχιστο γιὰ τὸν Ἀθήναιο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα: *μαζῶν* …). Βλ. LSJ[9] σ.λ.: "*rich in pearl-barley*" καὶ LSK στὴν ἴδια λ.: «ἡ παράγουσα λευκὰ ἄλφιτα», πβ. LSJ[9] II. σ.λ. *ἄλφιτον*: "*meal, groats*" καὶ III. (metaph.) "*one's daily bread*" καὶ LSK III. «μεταφ. ὁ ἄρτος, "ὁ ἐπιούσιος ἄρτος", "τὸ ψωμί"». (Βλ. καὶ Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή* 26.)

5. καρυκκῶν: *καρύκ(κ)η* εἶναι Λυδικὴ τροφὴ μὲ αἷμα καὶ πλούσια καρυκεύματα (βλ. LSJ[9] σ.λ. *καρύκη*: "*rich sauce*, invented by the Lydians, composed of blood and spices").

τὸν κόγχον: πηκτὸς ζωμὸς ἀπὸ ὄσπρια (κυρίως φακὲς καὶ κουκιά), λατ. *conchis* (πβ. LSJ[9] σ.λ. *κόγχος* III. "*soup of lentils boiled with the pods*"). Περισσότερα: Λαμπάκη-Μίχα ὅ.π. 123 κ.ἀ.

F4

1. πλακοῦντες: *πλακοῦς* (< *πλακόεις* < *πλάξ*) εἶναι εἶδος πλατιοῦ ζυμαριοῦ (βλ. LSK σ.λ.) ἢ πίττας, πβ. LSJ[9] σ.λ., I. "*flat cake* (perh. *shaped like the mallow-seed*)" καὶ II. "the *seed of the mallow*, which seeds the children call *cheeses*". Πιθανῶς ὁ *πλακοῦς* (Λατ. *placenta*) εἶχε τὸ σχῆμα σπόρου μαλάχης. Καθὼς ὅμως λείπουν οἱ ἀναλυτικὲς περιγραφὲς γιὰ τὸ σχῆμα, τὰ συστατικὰ καὶ τὸν τρόπο παρασκευῆς τῶν πάμπολλων ἐδεσμάτων τῆς ἀρχαιότητας, εἶναι συχνότατα πολὺ δύσκολο νὰ μεταφραστοῦν οἱ σχετικοὶ ὅροι. – Ἡ διαδικασία ποὺ ἀκολουθοῦσαν γιὰ τὴν παρασκευὴ τῶν πλακούντων ἦταν ἡ ἴδια μὲ ἐκείνη τῆς παρασκευῆς τῶν ἄρτων. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται στὸ ὅτι οἱ πρῶτοι περιλαμβάνουν καὶ πολλὰ ἀρτύματα (γάλα, μέλι, ἀμύγδαλα,

νάπυ, τυρὶ κ.λπ.) καὶ γίνονται ἔτσι προϊὸν πολυτελές, ἐνδεικτικὸ πάντα ὑψηλοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου καὶ πλούσιας ζωῆς (βλ. ἀναλυτικὰ Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή* 42-52).

2. ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν: βλ. ἀνωτ. F1 (τίτλος) καὶ F3.

3 (στ. 1). Ὁ στίχος σὲ ἰαμβικὸ τρίμετρο (12 συλλαβές).

πλακουντοποιὸν: Ἐπίθ. ὀφειλόμενο πιθανῶς στὸν Σώπατρο (γιὰ πόλη μόνον ἐδῶ)· ἀργότερα ἀπαντᾶ στὸν Ἰωάνν. Χρυσ. (*Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστήν* 58.659.56-58 [*PG*] *Ἴδωμεν τὰς ἐκ τῆς τρυφῆς ἐπιθυμίας, τὰς ἐκ τῶν ὀψοποιῶν, τῶν μαγείρων, τῶν τραπεζοποιῶν, τῶν πλακουντοποιῶν* / *Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους δευτέραν ἐπιστολήν* 61.506.47-50 *Αἰσχύνθητε οἱ τῶν περιττῶν χρήιζοντες τεχνῶν, καὶ μαγείρων καὶ πλακουντοποιῶν καὶ ποικιλτῶν καὶ μυρίων ἑτέρων τοιούτων, ἵνα ζῆτε* / *Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολήν* 62.348.11 *πλακουντοποιοὶ καὶ τραπεζοποιοί*) καὶ στὸν Γεώργ. Μον. (*Χρονικόν* 351 [de Boor – Wirth], κ.ἀ. *Πλακουντοποικὰ συγγράμματα Αἰγιμίου καὶ Ἡγησίππου καὶ Μητροβίου, ἔτι δὲ Φαίτου* μνημονεύει ὁ Ἀθήν. στὰ προηγούμενα τῶν ἐδῶ (14, 643e-f): βλ. *ΑΚυΓ*^{4} *40 F2 μὲ ἀναλυτικὰ σχόλια (στὶς σσ. 713-5).

ὠνομασμένην: Καθὼς λείπει τὸ ρῆμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξαρτᾶται, εἶναι δύσκολο νὰ ἀναλυθεῖ μὲ βεβαιότητα ἡ μετοχή. Πιθανῶς διατηρεῖ τὴ σημασία ἐπιθετικῆς μετοχῆς, μὲ τὸ ἐπίθ. *πλακουντοποιὸν* κατηγ. στὸ ὑποκ. της: τὴ Σάμο ἡ ὁποία ἔχει ὀνομαστεῖ πλακουντοποιός. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ἔχει θέση ρηματικοῦ ἐπιθέτου = *ὀνομαστήν*: τὴν πλακουντοποιὸ τὴ Σάμο τὴν ὀνομαστή (βλ. *ΣΣ* 14).

F5

Γιὰ τὸν τίτλο τοῦ δράματος (**ἐν Βακχίδος γάμωι**) καὶ τὴν πιθανὴ σχέση του μὲ τὰ προηγούμενα *Βακχίς* (F1 καὶ F2) καὶ *Βακχίδος μνηστῆρες* (F3 καὶ F4) βλ. ἀνωτ. σχετικὸ σχόλ. στὸ F1. Ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα ἀποσπάσματα, δίνεται ἡ ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιὰ σκηνὴ συμποσίου (πιθανῶς, τοῦ γαμηλίου συμποσίου στὰ τελευταῖα ἀποσπάσματα). Τὸ χοιρινὸ κρέας –ὡς τὸ πιὸ προσφιλές, ἰδιαίτερα σὲ ἐπίσημα δεῖπνα– κυριαρχεῖ καὶ ἐδῶ· πβ. F8 *μήτρα καλλιπάρηιος*, F7 καὶ F20 *μήτρας ὑείας … τόμον*, καὶ Ἀθήν. 9, 374d κἑ.: κεφ. *δέλφαξ*, καὶ 14, 656e κἑ. (βλ. Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή* 138).

Τὸ μέτρο παρουσιάζει σημαντικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα δὲν φαίνεται νὰ ἐπιλύονται μὲ τὶς προτάσεις ποὺ ἔχουν γίνει καὶ τὶς διορθώσεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν προταθεῖ (βλ. ΣΣ 16).

3 (στ. 1). κλίβανος: Κατὰ τὸ *Μέγ. Ἐτυμ.* (538.19) *οἱ Δωριεῖς κλίβανον λέγουσι* (τὸν *κρίβανον*). Καὶ ὁ Ἀθήναιος (3, 110c) σημειώνει: *Ἀττικοὶ μὲν διὰ τοῦ ρ στοιχείου λέγουσι καὶ κρίβανον καὶ κριβανίτην, Ἡρόδοτος δ' ἐν δευτέραι τῶν Ἱστοριῶν ἔφη «κλιβάνωι διαφανέϊ» καὶ ὁ Σώφρων δ' ἔφη «τίς σταιτίτας ἢ κλιβανίτας ἢ ἡμιάρτια πέσσει;»* (δείχνοντας ὅτι ὁ τύπος *κλίβανος* εἶναι καὶ Ἰωνικός). Πρόκειται γιὰ ἐξελιγμένη μορφὴ ψηστικοῦ μέσου, εἴδος χύτρας ποὺ περιβαλλόταν ἀπὸ φωτιὰ ἢ κάρβουνα καὶ ἐξασφάλιζε ὁμοιόμορφο ψήσιμο (κάτι σὰν τὴ σημερινὴ «νηστιὰ» στὴν Κύπρο). Κατὰ κανόνα διακρίνεται ἀπὸ τὸν φοῦρνο (: *ἰπνός*). Φαίνεται πὼς χρησιμοποιήθηκε καὶ γιὰ τὸ μαγείρευμα κρέατος, καὶ τότε ἄρχισε νὰ συγχέεται μὲ τὸν κοινὸ φοῦρνο. Ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὁ Ὀρειβ. (*Ἰατρ. συναγ.* [Raeder] 12.6.29 *πολύχρηστος δὲ γίνεται* [sc. *σκίλλα*] *ὀπτηθεῖσα, στέατι δ' ἢ πηλῶι περιπλάττεται καὶ δίδεται εἰς φοῦρνον ἢ εἰς κάμινον ἢ εἰς ἀνθρακιὰν ἐγκρύβεται … ὀπτᾶται δὲ καὶ ἐν χύτραι πεπωμασμένηι πηλῶι καὶ εἰς κλίβανον καθιεμένηι*). Γιὰ εἴδη (καὶ ἰδιότητες) *ἄρτων* κάνουν λόγο σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ Ἱπποκρ. (*Περὶ διαίτ.* 42.11 κἑ. καὶ 79.8 κἑ.) καὶ ὁ Γαλην. (*Θεραπ. μεθ.* [Kühn] X 481.13 κἑ. *ἄρτος … κλιβανίτης καθαρὸς ἐπιμελῶς μὲν ὠπτημένος, ἔχων δὲ ζύμης τε καὶ ἁλῶν αὐτάρκων*, κ.ἀ.). Περισσότερα: Λαμπάκη-Μίχα ὅ.π. 36 (μὲ σημ. 64)· πβ. καὶ Ἀθήν. 9, 375d-e.

δέλφαξ: τὸ γουρουνάκι (*porcellus*). Ὁ Ἀθήναιος στὸ σχετικὸ κεφ. (9, 374d κἑ.) ἀναφέρεται ἀναλυτικὰ στὸ γένος τοῦ ὀνόματος, σημειώνοντας πὼς ὁ *Ἐπίχαρμος τὸν ἄρρενα χοῖρον οὕτως καλεῖ* (…), *ἐπὶ δὲ τῶν θηλειῶν τοὔνομα τάττει Ἀριστοφάνης* (…)· *κυρίως δ' αἱ θήλειαι οὕτως λεχθεῖεν ἂν αἱ δελφύας ἔχουσαι. οὕτως δὲ αἱ μῆτραι καὶ οἱ ἀδελφοὶ οὕτως ἐτυμολογοῦνται* (…).

σιτευτὸς: ἀπὸ τὸ *σιτεύω*, ποὺ σημαίνει ἐκτρέφω, δίνω τροφὴ πρὸς πάχυνση (βλ. π.χ. Ἀθήν. 9, 384a-b *χῆνες σιτευτοί, χῆνας καὶ μόσχους σιτευτούς, χῆνα σιτευτόν, σιτευτοῦ χηνός*, 14, 656e *σιτευτὰς ὄρνιθας*, κ.λπ.). Τὸ γένος τοῦ οὐσ. *δέλφαξ* δὲν ἀποκλείει ἐδῶ θηλ. ἐπίθ. (*σιτευτή*).

ἔγρυξεν: Τὸ ρῆμα *γρύζω* πιθανῶς ἔχει σχέση μὲ τὸ *γρῦ*, πβ. *γρυλλισμός* (*καὶ ἡ φωνὴ τοῦ χοίρου*, κατὰ τὸν ἀρχ. σχολ. τοῦ Ἀριστοφ., *Πλοῦτ.* 17), *γρυλλίζω*. Βλ. καὶ Ἡσύχ. σ.λ. *γρύζειν· φθέγγεσθαι, λέγειν*

κ.λπ. καὶ σ.λ. *οὐκ ἔγρυξεν· οὐκ ἐφθέγξατο*, καὶ Σουίδ. σ.λ. *γρύζω· θρηνῶ, φωνῶ*. Στὴν κυριολεξία χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «βγάζω φωνὴ χοίρου». Ἡ διόρθωση τοῦ *ἔτρυξεν* τῆς χειρόγραφης παράδοσης σὲ *ἔγρυξε(ν)* ἀπὸ τὸν Schweighäuser φαίνεται αἰτιολογημένη.

F6

Τὸ μέτρο εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο, μὲ πολλὲς ἀναλύσεις.

3. κόγχου: βλ. ἀνωτ. F3.5 (σ.λ. *τὸν κόγχον*).

5-7 (στ. 1-3). Τὸ κείμενο τῶν τριῶν αὐτῶν στίχων ἀποδιδόταν στὶς παλαιότερες ἐκδόσεις τοῦ Ἀθήναιου σ᾽ αὐτόν, ἀντὶ στὸν Σώπατρο, στὸν ὁποῖον ἀποδόθηκαν σταδιακά (βλ. ΣΣ 18 σημ. σ.στ.).

7 (στ. 3). ⟨τοὺς⟩ Γαλάτας μιμούμενος: ὁ ποιητὴς φαίνεται νὰ ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν ἐξόντωση ἑνὸς Γαλατικοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο Β΄ τὸν Φιλάδελφο, τὸ 270 π.Χ., γεγονὸς ποὺ μᾶς βοηθεῖ στὴ χρονολόγηση τοῦ ἔργου. Βλ. ΣΣ 17 μὲ σημ. 1 καὶ ἀνωτ. 185 κἑ.

Τὸ ἄρθρο *τοὺς*, ποὺ προφανῶς παραλείφθηκε στοὺς κώδικες γιατὶ συνέπιπτε μὲ τὴν τελευταία συλλαβὴ τῆς προηγούμενης λέξεως (*αἰχμαλώτους*), ἀποκαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Porson. Ἡ παρουσία του εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ μετρικοὺς τουλάχιστον λόγους.

12 (στ. 8). τῶν δογμάτων: ἐννοεῖ τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα τῶν Στωικῶν, τοὺς ὁποίους φαίνεται νὰ παρωδεῖ ὁ Σώπατρος στὸ προκείμενο ἀπόσπασμα. Πβ. καὶ Ἑρμ. Κουρ. ἀπόσπ. 1 (ἀνωτ. 6 F1, μὲ σχόλια).

F7

Τιτλος: Τὸ ὄνομα **Εὐβουλοθεόμβροτος** εἶναι πολυσύνθετο, ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο σύνθετα: *Εὔβουλος – θεόμβροτος*. Τὸ πρῶτο εἶναι συνηθισμένο ὄνομα (ἀπὸ τὸ *εὖ + βουλή⟩ εὔβουλος*, κύρ. ὄνομα *Εὔβουλος, εὐβουλεύς, εὐβουλία*), καὶ σημαίνει τὸν ἔχοντα καλὴν *βουλήν* (σκέψη, συμβουλή, ἀπόφαση), τὸν συνετό, φρόνιμο (βλ. LSJ[9] σ.λ.: "*well-advised, prudent*", καὶ LSK). Τὸ δεύτερο μᾶς ὁδηγεῖ στὸ *θεο-βρότιον*: "*ἀείζων τὸ μικρόν*, Ps.-Dsc. 4.89" LSJ[9] σ.λ., βλ. καὶ LSK σ.λ.: «φυτὸν ἀειθαλές, Διοσκ. (νόθ.) 4.90. – *θεοβρότιος* ἢ *θεόμβροτος*, ἡ, ἄγνωστός τις βοτάνη». Ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο συνθέτων φαίνεται νὰ δημιουργεῖ κωμικὸ ἀποτέλεσμα, ἂν καὶ εἶναι δύσκολο

νὰ φανταστοῦμε τὴν ἐντύπωση (σημασιολογικὴ καὶ γενική) ποὺ προκαλοῦσε ἡ λέξη, καθὼς μάλιστα τὸ τελευταῖο συνθετικὸ ἀνάγεται πιθ. στὸ *βιβρώσκω* (*βρῶμα*, *βρῶσις*, *βορά*, *βορός*, Λατ. *de-voro* κ.λπ.), δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ σχετιζόταν μὲ τὸ *βροτός*, ὅπως δείχνει ἡ παρουσία τοῦ *μ* (βλ. *μορτός*, Λατ. *morior – mortalis*, ἀντίθ. *ἄμβροτος* καὶ *ἀμβροσία*). Στὴν τελευταία περίπτωση ἡ ἀντίθεση θεοῦ καὶ θνητοῦ θὰ δημιουργοῦσε ἔντονο κωμικὸ ἀποτέλεσμα: *Εὐβουλοθεόμβροτος*, ὁ «συνετός», καὶ «ἀλάνθαστος σὰν θεός» (ποὺ παριστάνει τὸν ἀνώτερο), ἐνῶ εἶναι θνητός (καὶ τρωτός);

Τὸ μέτρο εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο, μὲ ἀνάλυση στὸ πρῶτο μέτρο τοῦ στ. 2 (*ἀκοάς*).

7 (στ. 1). τελλίνης: εἶδος ὀστρακόδερμου (“sea-snail” κατὰ τὸν Gulick), ποὺ ἀπὸ τὸ σχῆμα του καλεῖται καὶ *ξιφύδριον*· κατὰ τὸν Ἡσύχ. σ.λ. *ξιφύδρια· κοχλίαι* (πβ. LSJ[9] καὶ LSK σ.λλ. *τελλίνη*, *ξιφύδριον*, *κοχλίον* καὶ *κοχλίας*), καὶ κατὰ τὸν Ὀρειβ. (*Ἰατρ. συναγ.* [Raeder] 2.58.116-7 *τελλίναι ἢ ξιφίδρια διαχωρητικὰ κοιλίας· γίνονται δ’ ἐν ἀμμώδεσι χωρίοις ⟨καὶ⟩ κυμαίνουσιν αἰγιαλοῖς· αἱ δὲ ποτάμιαι μείζους καὶ πολυχυμότεραι* (…)· κατὰ δὲ τὸν Ἀθήν., ποὺ στὰ προηγούμενα τῶν ἐδῶ (3, 85c-e) σχολιάζει σχετικοὺς στ. τοῦ Ἐπίχ. (*κόγχος, ἅπερ κογχοθηρᾶν παισίν ἐστ’ ἰσωνία* καὶ *κόγχος, ἂν τέλλιν καλέομες· ἐστὶ δ’ ἄδιστον κρέας*), σημειώνει: *τὴν τελλίναν δὲ λεγομένην ἴσως δηλοῖ, ἣν Ῥωμαῖοι μίτλον ὀνομάζουσι·* πβ. ὅμως Ἀρετ. *Περὶ ὀξέων νούσων θεραπευτικόν* (Hude) 2.5.6 (μὲ διάκριση *κοχλιῶν* καὶ *τελλίνης*): *κοχλίαι ἄκρως ἐφθοὶ καὶ ὠὐτῶν δὲ χυμὸς ἢ τελλίνης*). Οἱ *λεπάδες* (*λεπάς, ἡ*), ποὺ ἀναφέρονται παράλληλα, εἶναι οἱ πεταλίδες, *τὰ πρὸς ταῖς πέτραις κεκολλημένα κογχύλια* κατὰ τὸν Ἡσύχιο (“limpets” κατὰ τὸν Gulick).

μέγας: γραφὴ τῶν κωδ. CE τοῦ Ἀθήναιου, προτιμότερη ἀπὸ τὴ γραφὴ *μέ τις* τοῦ κώδ. A, καθὼς ἐνισχύεται ἀπὸ πολλὰ παράλληλα χωρία (ὅπου τὸ ἐπίθ. *μέγας* συνοδεύει τὰ οὐσ. ποὺ δείχνουν ἦχο – θόρυβο: *ἀλαλητός*, *κωκυτός* κ.ἄ.).

7-8 (στ. 1-2). Πβ. Εὐρ. *Ἱππόλ.* 791 *ἠχὼ βαρεῖα προσπόλων ἀφίκετο* (βλ. Gigante, *AIIS* 1 [1967] 57).

F8

Τιτλος: Τὸ ἔργο τοῦ Σώπατρου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ Ἀθήναιος παίρνει τοὺς παρατιθέμενους στίχους, ἐπιγράφεται **Ἱππόλυτος**. Ὁμώνυμο

ἔργο ἔγραψαν ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Λυκόφρονας. Ὁ Gigante, *AIIS* 1 (1967) 57, πιστεύει ὅτι ὁ Σώπατρος παρωδεῖ ἐδῶ τὸν Εὐριπίδη.

Τὸ μέτρο εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο, μὲ πενθημιμερῆ τομὴ στὸν στ. 1 καὶ ἑφθημιμερῆ στὸν στ. 2.

Τὸ ἀπόσπ. παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα ποὺ καθιστοῦν πολὺ δύσκολη τὴ μετάφραση καὶ ἑρμηνεία του.

2 (στ. 1). οἷα: ἐπίρρ. (ποιητ. ἀντὶ *οἷον*) ποὺ ἀναπόφευκτα συνδέεται μὲ τὸ *τυροῦται* (βλ. κατωτ.).

μήτρα (…) ἐκβολὰς: Λατ. *vulva ejectitia*, φαγητὸ τῶν Ρωμαίων προσφιλές (ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἀποσπ. ποὺ παραθέτει ὁ Ἀθήναιος μαζὶ μὲ τὸ ἐξεταζόμενο χωρίο). Στὴν κυριολ., *ἐκβολὰς* εἶναι ὅ,τι ἐκβάλλεται, ρίπτεται ἔξω, κυρίως ἡ *σκωρία* (βλ. LSJ[9] σ.λ. I. 1 "anything thrown out: *σκωρία*, *dross*"). Στὸ προκείμενο ἀπόσπ. ὁ Gulick μεταφράζει "miscarried", ὁ Χατζηιωάννου (βλ. *ΑΚΕΠ* Γα΄ 4.2) «στὸ πιάτο». Μεταφράσαμε «ἐντράδα» (τέτοιο εἶδος φαγητὸ φαίνεται νὰ ἦταν), διερωτώμενοι μήπως ἔπρεπε νὰ μείνει ἡ ἀρχαία ὁρολογία σ' αὐτὴ καὶ σ' ἄλλες παρόμοιες περιπτώσεις.

καλλίκαρπος: κρατήσαμε τὴ γραφὴ τῶν κωδίκων (ποὺ ὁ Kaibel [ἀπόσπ. 8] διόρθωσε σὲ *καλλιπάρηιος*, κι ἡ διόρθωση υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὸν Olivieri) πιστεύοντας, ὅπως καὶ οἱ Kassel – Austin (γράφοντας *καλλίκαρπος*), πὼς τὸ ἐπίθετο ἁρμόζει ἄριστα στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, δίνοντας καὶ τὴν αἴσθηση τῆς ποσότητας καὶ τῆς θρεπτικῆς ἀξίας τῆς μαγειρεμένης μήτρας, ἀλλὰ καὶ δημιουργώντας ἴσως ἀντίθεση μὲ τὸ *ἐκβολὰς* γιὰ τοὺς θεατές (ἡ μήτρα εἶναι προορισμένη γιὰ νὰ παράγει καλοὺς καρπούς: γιὰ τὴν ἀναπαραγωγὴ τοῦ εἴδους, καὶ ὄχι γιὰ νὰ ἐκβάλλεται καὶ νὰ τρώγεται).

3 (στ. 2). δίεφθα: ἐπίσης προβληματικὸς τύπος. Τὸ ἐπίθ. *δίεφθος* (*διέψω*) εἶναι κανονικὰ τριγενὲς καὶ δικατάληκτο (*δίεφθος, -ος, -ον*, ἁπλὸ *ἔφθός, -ή, -όν*). Ἐδῶ μπορεῖ νὰ εἶναι, ὡς «ἅπαξ λεγόμενον», ἐπίρρ. ἢ –metri gratia– θηλ. ἀντὶ τοῦ *δίεφθος*. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Gulick στὸ χωρίο (στὴ σημ. 2), «The quotation is so incomplete that *δίεφθα* ("well boiled") is not wholly intelligible». Προτιμήσαμε τὴ μετάφραση «καλοβρασμένη» (βλ. Χατζηϊωάννου, ὅ.π.), μολονότι ἡ παράθεση ἐπιθέτων γίνεται ἔτσι ὑπερβολική, μὴ βρίσκοντας ἱκανοποιητικὴ ἀπόδοσή του ὡς ἐπίρρ. (σὲ σύνδεση, τότε, μὲ τὸ *τυροῦται*). Βλ.καὶ LSJ[9] σ.λ. *δίεφθος, -ον* ("*well-boiled*, opp. *ὀπτός*", καὶ LSK σ.λ.).

λευκανθεῖσα: ὁ Gulick μεταφράζων γράφει "covered with white

sauce", ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 29, στὸ χωρίο) συμπληρώνει: «sc. "ἐκ τοῦ πυρός"». Ὀρθῶς ὁ Χατζηιωάννου μεταφράζει «ὁλόασπρη».

τυροῦται δέμας: τὸ ρῆμα *τυρόω* (μεταβάλλω σὲ τυρί, πήζω) χρησιμοποιεῖται καὶ κυριολ. καὶ μεταφ. (βλ. LSJ[9], καὶ LSK σ.λ.). Ἡ λέξη *δέμας* κανονικὰ ἀναφέρεται στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, χρησιμοποιεῖται ὅμως καὶ ἀντὶ τοῦ *πόσθη* (τὸ ἀνδρικὸ αἰδοῖο) στοὺς Κωμικούς (βλ. LSJ[9] καὶ LSK σ.λ. *δέμας*, I.3). Στοὺς LSK (ὄχι στοὺς LSJ[9]) σ.λ. *τυρόω* ἡ φράση *τυροῦται δέμας* ἀναφέρεται ὡς παράδειγμα τῆς παθ. χρήσ. τοῦ ρήμ. μὲ τὴ σημασία «συμπήγνυμαι, στερεοποιοῦμαι», καὶ ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 29) συμπληρώνει ὅτι ἡ λέξη *δέμας* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ γιὰ τὴ *μήτρα*, ὡς «σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος». Ὁ Gulick μεταφράζει "rounds out cheese-like in the stew", ὁ Χατζηιωάννου «τσιτώνει τὸ κορμί». Προτιμήσαμε τὴν τελευταία μετάφραση, καὶ γιατὶ κρατᾶ τὴν κωμικὴ χροιὰ τῆς φράσεως καὶ γιατὶ –ἐπιπρόσθετα– ἐπιτρέπει νὰ ἐκληφθεῖ τὸ *τυροῦται* ὡς μέσ. μὲ ἐνεργ. μεταβ. σημ. καὶ τὸ *δέμας* (τὸ κορμὶ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τρώει τὴν ἐκβολάδα μήτρα) ὡς ἀντικ., σύνταξη λίαν πιθανὴ ἐδῶ.

F9

Τιτλος: Στὸν Σουίδα σ.λ. *Σώπατρος*, ὅπως ἔχουμε δεῖ παραπάνω (T2), δημιουργεῖται πρόβλημα ὡς πρὸς τὴν ταύτιση τοῦ ἔργου αὐτοῦ μὲ τὸ *Σιλφία* (*Σίλφια*;) ἢ *Σίλφαι*. Ἡ χειρόγραφη παράδοση φαίνεται νὰ ὁδηγεῖ στὴν ταύτιση, γι' αὐτὸ καὶ διερωτώμεθα μήπως πρέπει νὰ προτιμήσουμε τὴ γραφὴ **Σίλφαι** (**Σίλφια**, *τά*;) ἢ **Κνιδία**. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχει διάσταση ἀπόψεων ὡς πρὸς τὸ θέμα, προτιμήσαμε τὴ διάκριση καὶ τὴν παράθεση τῶν δύο ἀπόσπ. (9 καὶ 18) στὴν –κατὰ ἀλφαβητικὴ σειρὰ– θέση τους.

Κνιδία ἔγραψε καὶ ὁ Ἄλεξις. Ὁ Olivieri, *FCGM* II 33, πιστεύει ὅτι ὁ Σώπατρος παρωδεῖ ἐδῶ τὴ *Ῥοδία* τοῦ Φιλήμονα.

2 (στ. 1). ⟨Ἀ⟩ταβυρίτης: ἀπὸ τὸ Ἀταβύριο (ὄρος στὴ Ρόδο). Γιὰ τὰ ψωμιὰ τῆς Ρόδου ὁ Σώπατρος κάνει λόγο (ἂν εὐσταθεῖ ἡ ἑρμηνεία ποὺ ἀκολουθήσαμε) καὶ στὸ ἀπόσπ. 1. Ὁ Casaubon, ὅμως, εἰκάζει ὅτι ὁ *Ταβυρίτης ἄρτος* (κατὰ τὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἀθήναιου) προέρχεται ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Κιλικίας *Tábou* (βλ. Schweighäuser, *Animadv.* II 254).

ἄρτος (…) πλησίγναθος: «ἅπαξ λεγόμενον», νοουμένου ὅτι στὸν Σώπατρο ἀναφέρεται ὁ Εὐστ. σχολιάζοντας τὸ A 479 (*ἴκμενον οὖ-*

ρον): *ὁ δὲ τοιοῦτος ἄνεμος εἴη ἂν Ὁμηρικῶς εἰπεῖν καὶ πλησίστιος, οὗ πρὸς ὁμοιότητα εἴρηκέ τις καὶ ἄρτον πλησίγναθον, ὥσπερ αὖ πάλιν πρὸς τοῦτο εἴρηται ὁ φυσίγναθος* (*Βατραχομ.* 17 *εἰμὶ δ' ἐγὼ βασιλεὺς Φυσίγναθος*, 56-9 *πρὸς τάδε μειδήσας Φυσίγναθος ἀντίον ηὔδα· | ξεῖνε, λίην αὐχεῖς ἐπὶ γαστέρι· ἔστι καὶ ἡμῖν | πολλὰ μάλ' ἐν λίμνηι καὶ ἐπὶ χθονὶ θαύματ' ἰδέσθαι. | ἀμφίβιον γὰρ ἔδωκε νομὴν βατράχοισι Κρονίων*, κ.ἀ.): μὲ φουσκωμένα μάγουλα («Ὁ ἔχων πεφυσημένας … τὰς παρειάς» LSK σ.λ., πβ. *Μ. Ἐτυμ.* σ.λ. *γνάθος* [235.55-7]· *ἡ παρειά· παρὰ τὴν γνάμψιν καὶ κάμψιν ἢ κλάσιν, ἡ καμπτομένη σιαγών· οἷον, Φυσίγναθος ἀντίον ηὖδα*). Τὸ *πλησίγναθος* (καὶ αὐτὸ σὲ κωμικὸ κείμενο) μὲ ἐνεργ. σημ. σημαίνει αὐτὸν ποὺ γεμίζει τὸ στόμα ("*filling the cheeks*" LSJ[9], «ὁ πληρῶν τὰς γνάθους» LSK, μὲ ἀναφορὰ στὸ προκείμενο ἀπόσπ. τοῦ Σώπατρου), πβ. Εὐρ. *Κύκλ.* *οὗτος μὲν* (sc. *ὁ ἀσκὸς*) *οὐδ' ἂν τὴν γνάθον πλήσειέ μου*. Ὅμως ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὸ *φυσίγναθος* ὁδηγεῖ μᾶλλον στὴν παθητικὴ σημασία, στὸν ἄρτο ποὺ εἶναι φουσκωτὸς καὶ ἀφράτος (καὶ πιὸ ἑλκυστικός, ἔτσι).

[Εικ. 133]
Αλεσμα και Κοσκινισμα
Σιταριου
(*Κούριον* [Ἐπισκοπή],
περ. 750 - περ. 480 π.Χ.)



F10a-b

Τιτλος: Ὁ τονισμὸς τοῦ Μυστακου (*Μυστάκου* ἢ *Μυστακοῦ*, ὀνομ. *Μύστακος* ἢ *Μυστακός*) καὶ ἡ ὀρθὴ γραφὴ καὶ ἑρμηνεία τοῦ Θητ(ε)ιον (*θητίον* ἢ *θητεῖον*) ἔχουν προκαλέσει πολλὲς συζητήσεις (ἀνάλυση τῶν προβλημάτων καὶ βιβλιογραφία βλ. στὸν Ξυδᾶ, *ΣΣ* 32-3, βλ. καὶ Olivieri καὶ Kassel – Austin σημ. στὸ ἀπόσπ.). Πιὸ πιθανὴ φαίνεται ἡ γραφὴ **Μυστάκου θητίον** (ὑποκοριστικὸ τοῦ *θής, θητός*), τοῦ Μύστακου ὁ παραγιός (ὁ μικρὸς ἐκπαιδευόμενος, τὸ τσιράκι, «τὸ δουλικὸ» κατὰ τὸν Κυριάκο Χατζηιωάννου, *ΑΚΕΠ* Γα΄ 4.6, πβ. καὶ ἑπόμενα). *Θητείωι* γράφει ἐδῶ ὁ Olson, *Θητίωι* κατωτ. F11.2 καὶ F12.2.

Καθὼς τὰ δύο δίστιχα ἀποσπάσματα παρατίθενται συνεχόμενα στὸν Ἀθήναιο, προτιμήσαμε τὴν ἀρίθμηση a-b. Στὰ "Incertarum fabularum fragmenta" (ἀρ. 22) κατατάσσουν τὸ 10b οἱ Kassel – Austin, εὔλογα.

Τὸ μέτρο τῶν δύο ἀποσπ. εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο, δωδεκασύλλα-

βο στοὺς τρεῖς πρώτους στίχους, μὲ ἀνάλυση στὸν στ. 2 τοῦ ἀποσπ. b (στὴ λέξη *κέφαλος*).

a.5 (στ. 1). ἀντακαῖον: ὀνομ. *ἀντακαῖος*, μεγάλο ψάρι (ποὺ ἀνευρίσκεται κυρίως σὲ ποταμούς), πιθ. ὁ ὀξύρρυγχος, ἡ μουρούνα.

6 (στ. 2). Ἴστρος: ὁ γνωστὸς ἀργότερα ὡς Δούναβις. Ἀναφέρεται ἤδη ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο (*Θεογ.* 339, *Ἴστρον καλλιρέεθρον*), μεταξὺ τῶν ποταμῶν ποὺ γέννησε ἡ Τηθὺς ἀπὸ τὸν Ὠκεανό.

ἡμίνηρον: *ἡμίνηρος, -ον* (συνηρ. τύπος, ἀντὶ *ἡμινέαρος*) «κατὰ τὸ ἥμισυ πρόσφατος, καὶ οὕτως ἐπὶ ἰχθύων, κατὰ τὸ ἥμισυ ἁλατισμένος, ὡς τὸ *ἡμιτάριχος*» (LSK σ.λ.), μισοαλατισμένος (ὄχι ἐντελῶς φρέσκος, οὔτε πλήρως ταριχευμένος). Βλ. καὶ Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή* 115 κἑ.

b.2 (στ. 1). ἀκρόπαστος: ραντισμένος στὴν ἐπιφάνεια, φρεσκοαλατισμένος (*ἄκρον* + *πάσσω*)· "leviter salatus" κατὰ τὸν Kaibel, "lightly salted" κατὰ τὸν Gulick.

εὖ: μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται τόσο στὸ προηγούμενο *ἀκρόπαστος* ὅσο καὶ –κυρίως– στὸ ἑπόμενο *ὀπτός*· ὁ Σώπατρος ἀρέσκεται στὰ συνεχῆ ὑπερβατὰ σχήματα (ὄχι μόνο γιὰ λόγους μετρικούς, ὅπως φαίνεται καὶ σ' ἄλλα του ἀποσπάσματα)· ἡ στίξη μὲ κόμμα μετὰ τὸ *εὖ* [βλ. τώρα καὶ Olson, μὲ τὴν ἀντίστοιχη μετάφραση: "and a peak-season Mendesian, lightly and carefully salted, (and) a mullet roasted with the yellow rays of fire" δὲν δίνει καλύτερο νόημα. Ἡ μετὰ δισταγμῶν πρόταση τοῦ Kaibel *ἐν ξανθαῖσιν* δὲν εἶναι προτιμότερη, οὔτε νοηματικὰ οὔτε παλαιογραφικά.

3 (στ. 2). κέφαλος: Βλ. Λαμπάκη-Μίχα ὅ.π. 88 κἑ.

5. κόττα καὶ λέπιδι: ὁ Kaibel, παραβάλλοντας πρὸς τὸ τοῦ Ἀθήν. 9, 385a *κόττανα καὶ λέπιδιν* (σὲ αἰτ.), διερωτᾶται μήπως πρέπει νὰ γραφεῖ καὶ ἐδῶ *κόττανα* (εἶδος μικρῶν σύκων ξηρῶν, καὶ Λατ. *cottana*), καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχει δίκαιο. Στὸ ἀνωτ. χωρίο τοῦ Ἀθήν. παραπέμπει καὶ ὁ Gulick (σημ. 2). Σκοτεινῆς ἐτυμολογίας, κατὰ τὸν Chantraine σ.λ. (*κόττανα*).

F11

1. ἐν Μυστάκου δὲ θητίωι: βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ 10a-b (τίτλος).

3 (στ. 1). νάβλας: ἔγχορδο μουσικὸ ὄργανο (βλ. κατωτ. F15.6 [στ. 2] σ.λ. *ἐκκεχόρδωται*). Κατὰ τὸν Ἡσύχ. σ.λ. *νάβλα· εἶδος ὀργάνου μουσικοῦ ἢ ψαλτήριον ἢ κιθάρα* καὶ σ.λ. *νάβλας· κιθαριστής, εἶδος ὀργάνου μουσικοῦ δυσήχου* (…) Ἡ ὀνομ., ἑπομένως, εἶναι *νάβλα* καὶ *νάβλας* (τὸ α΄ θηλ., τὸ β΄ ἀρσ.), ἐνῶ *νάβλας* εἶναι καὶ τὸ μουσικὸ ὄργανο καὶ ὁ μουσικός, ὁ *ναβλιστής*. Ἡ λέξη εἶναι Σημιτικῆς προελεύσεως (πβ. Ἑβρ. *nēbel*). Ὁ Ἡσύχιος παραδίδει (σ.λ. *νάβλας*, στὴ συνέχεια) καὶ τύπο *ναῦλον* (προφανῶς μεταγεν.). Περισσότερα: Chantraine σ.λ. *νάβλας*.

Ἡ πληροφορία τοῦ Ἡσύχιου ὅτι τὸ ὄργανο ἦταν *δύσηχον* (κακόηχο), μπορεῖ νὰ βοηθήσει στὴν κατανόηση τοῦ κειμένου, κυρίως τῶν λέξεων *οὐκ εὐμελής* (στ. 1) καὶ *ἄψυχος* (στ. 2). Ὅταν, ὅμως, φτιαχτεῖ ὁ νάβλας (ὅταν καρφωθεῖ, πιθανόν, πιὸ στερεὰ καὶ κουρδιστεῖ καλύτερα), *παγεὶς ἔμπνουν ἀνίει μοῦσαν*. Γιὰ τὸ *παγεὶς* πβ. καὶ *πηκτίς* (βλ. κατωτ. F12.4 [στ. 1] σ.λ.).

5 (στ. 3). ἐγρέσθω: γ΄ ἑνικ. προστ. ἀορ. β΄ *ἠγρόμην*. Βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ κριτ. ὑπόμν. (μὲ ἀναφορὰ καὶ στὴ στίξη τοῦ κειμένου).

6 (στ. 4). τὸν ἡδονῆς (…): ὁ Kaibel (fr. 10) προτείνει μὲ ἀμφιβολίες *τὸν Ἀδώνιδος* (βλ. καὶ σημ. Olivieri στὸ ἀπόσπ. [10], μὲ παραπομπὴ στὸ 15ο *Εἰδύλλ.* τοῦ Θεόκριτου [*Συρακόσιαι ἢ Ἀδωνιάζουσαι*], στὸν *Ἐπιτάφιον Ἀδώνιδος* τοῦ Βίωνος καὶ στὸν Φερεκράτη: ἀπόσπ. 170 [Kock] *Ἀδώνι᾽ ἄγομεν* καὶ *τὸν Ἄδωνιν κλάομεν*).

F12

1-2. ἐν (…) Μυστά⟨κου θητίωι⟩: βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ 10a-b (τίτλος).

4 (στ. 1). πηκτὶς: ἀπὸ τὸ *πήγνυμι* (*πηκτός* = καλὰ συναρμολογημένος). Μουσικὸ ὄργανο Λυδικό, ποὺ λέγεται πὼς χρησιμοποιήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Σαπφώ (βλ. Ἀθήν. 635d-e *σαφῶς Πινδάρου λέγοντος τὸν Τέρπανδρον ἀντίφθογγον εὑρεῖν τῆι παρὰ Λυδοῖς πηκτίδι τὸν βάρβιτον … πηκτὶς δὲ καὶ μάγαδις ταὐτόν, καθά φησιν ὁ Ἀριστόξενος καὶ Μέναιχμος ὁ Σικυώνιος ἐν τοῖς περὶ Τεχνιτῶν. καὶ τὴν Σαπφὼ δέ φησιν οὗτος, ἥτις ἐστὶν Ἀνακρέοντος πρεσβυτέρα, πρώτην χρήσασθαι τῆι πηκτίδι*, βλ. καὶ τὴν ὅλη ἑνότητα 633e κἑ.)· βλ. χαρακτηριστικὰ Σοφ. ἀπόσπ. 412 [Radt] *πολὺς δὲ Φρὺξ τρίγωνος ἀντίσπαστά τε | Λυδῆς ἐφυμνεῖ πηκτίδος συγχορδία* (πβ. ἀπόσπ. 241 *ὤιχωκε κροτητὰ πηκτίδων μέλη | λύραι μοναύλοις*…), Ἡρόδ. 1.17.1 *ἐστρατεύετο δὲ* (sc. *Ἀλυάττης, ὁ Λυδῶν βα-*

σιλεύς) *ὑπὸ συρίγγων τε καὶ πηκτίδων καὶ αὐλοῦ γυναικηίου τε καὶ ἀνδρηίου*, Πλάτ. *Πολ.* 399c *τριγώνων ἄρα καὶ πηκτίδων καὶ πάντων ὀργάνων ὅσα πολύχορδα καὶ πολυαρμόνια*, Τελέστ. ἀπόσπ. 6 [Page] *ὀξυφώνοις πηκτίδων ψαλμοῖς*, Ἀριστοτ. *Πολ.* 1341a *πολλὰ τῶν ὀργάνων τῶν ἀρχαίων, οἷον πηκτίδες καὶ βάρβιτοι καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν συντείνοντα τοῖς ἀκούουσι τῶν χρωμένων, ἑπτάγωνα καὶ τρίγωνα καὶ σαμβῦκαι*, κ.ἄ. πολλά (βλ. σὺν τοῖς ἄλλοις Γεωργίου *AEMO*, μὲ εἰδικὲς ἀναφορὲς στὴν Κύπρο). Ἡ λέξη *πηκτὶς* χρησιμοποιεῖται ἀργότερα καὶ ἀντὶ τοῦ *λύρα*.

4-5 (στ. 1-2). Τὸ νόημα: ἡ πηκτίδα, ποὺ βγάζει διαπεραστική, «βάρβαρη» μουσική, στὰ χέρια αὐτοῦ στὸν ὁποῖο ἀπευθύνονται οἱ στίχοι ἠρέμησε, βολεύτηκε (μεταφ.). Πβ. ἀνωτ. F11 (μὲ σημ.).

F13

Τιτλος: Τὸ δράμα ἐπιγράφεται **Νέκυια**, ἴσως γιατὶ ὁ ποιητὴς ἤθελε νὰ παρωδήσει τὴν Ὁμηρικὴ «Νέκυια» (*Ὀδυσσ.* λ ραψωδία). Πβ. Olivieri, *FCGM* II 36.

3 (στ. 1). Ἴθακος Ὀδυσσεύς: Πβ. Εὐρ. *Κύκλ.* 103 *Ἴθακος Ὀδυσσεύς, γῆς Κεφαλλήνων ἄναξ* (βλ. καὶ συμφραζόμενα). Ὁ Σώπατρος παρωδεῖ προφανῶς τὸν Εὐριπίδη, κατὰ τὸν Gigante (*AIIS* 1 [1967] 57), μέσω τοῦ Ἀριστοφάνη (*Σφῆκ.* 185 *Ἴθακος Ἀποδρασιππίδου*, βλ. καὶ συμφραζόμενα, κυρίως στ. 180 κἑ.). Στὸν Ὅμηρο ἀπαντᾶ τὸ ἐπίθ. *Ἰθακήσιος* (Β 184 *κήρυξ Εὐρυβάτης Ἰθακήσιος*, β 216 καὶ χ 45 *Ὀδυσσεὺς Ἰθακήσιος*, πβ. *Ἰθακήσιος* β 25 κ.ἀ.), ἐνῶ τὸ *Ἴθακος* εἶναι κύριο ὄνομα: ρ 207 *τὴν* (sc. *κρήνην*) *ποίησ' Ἴθακος καὶ Νήριτος ἠδὲ Πολύκτωρ*.

τοὐπὶ τῆι φακῆι μύρον: παροιμιώδης φράση (ὁ Ἀθήν. μνημονεύει μετὰ τὸν Κλέαρχο τὸν περιπατητικὸ καὶ τὸν Οὐάρρωνα τὸν Μενίππειο, βλ. καὶ LSJ^{9} σ.λ. *μύρον*), ποὺ σημαίνει κάτι πολύτιμο σὲ εὐτελές (Ἀγγλ. "a jewel of gold in a swine's snout").

4 (στ. 2). θάρσει, θυμέ: πβ. Θ 39 καὶ Χ 183 *θάρσει, Τριτογένεια, φίλον τέκος· οὐ νύ τι θυμῶι* (…) κ.ἄ., Ἀρχίλ. ἀπόσπ. 128.1-2 West *θυμέ, θύμ', ἀμηχάνοισι κήδεσιν κυκώμενε,* | † *ἀνάδευ* (*ἄνα τε*: σήκω, Νικήτας).

5-6. Κλέαρχος (…): βλ. *AKυΓ*^{6} Κλέαρχ. Σολ. F86 (μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια).

F14

ΤΙΤΛΟΣ: Κωμωδία **Ὀρέστης** ἔγραψε καὶ ὁ Ἄλεξις, ὁμώνυμη τραγωδία ὁ Εὐριπίδης, ὁ Καρκίνος (ποὺ «στὸν *Ὀρέστη* του ἔβαζε τὸν ἥρωα νὰ μιλᾶ μὲ αἰνίγματα» κατὰ τὸν Lesky *IAEΛ*[5] 868, πβ. *OCD* σ.λ. *Carcinus* 2), κ.ἄ. Κατὰ τὸν Gigante, *AIIS* 1 (1967) 57, ὁ Σώπατρος παρωδεῖ στὸν *Ὀρέστην* του τὸν Εὐριπίδη.

2 (στ. 1). σίλουρον: ὁ *σίλουρος* εἶναι μεγάλο ποτάμιο ψάρι, Λατ. *silurus*, πιθ. ὁ *silurus glanis* (Ἀγγλ. *sheatfish*, βλ. LSJ[9] σ.λ.), τὸ μερσίνι (LSK σ.λ.). Βλ. καὶ Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή* 109.

ἀργυροῦς πίναξ: πβ. τὰ παράλληλα χωρία ποὺ παραθέτει στὸ ἴδιο ἀπόσπασμα ὁ Ἀθήν., ἀπὸ τὸν Ἀντιφάνη (*Λήμνιαι*: *τρίπους | πλακοῦντα … | ἔχων ἐν ἀργυρῶι τε τρυβλίωι μέλι*), ἀπὸ τὸν Δίφιλο (*Ζωγράφος*: *… ἐν θυίαις ἀργυραῖς*), κ.λπ., κυρίως ὅμως ἀπὸ τὴ *Φακῆν* τοῦ Σωπάτρου (βλ. κατωτ. F18) *ἀλλ' ἀμφὶ δείπνοις ὀξίδ' ἀργυρᾶν ἔχει | δρακοντομίμοις ὀργάνων τορεύμασιν*. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀθήν. στὴ συνέχεια (231c), *ἀργυροῦν ποτήριον ἦν ἰδεῖν τότε παράδοξον*, λόγω τῆς σπανιότητας τοῦ ἀργύρου (καὶ κυρίως, βέβαια, τοῦ χρυσοῦ). Βλ. καὶ 4, 129b *ἔπειτ' εἰσφέρεται πλοῦτος ἀντὶ δείπνου, πίναξ ἀργυροῦς ἐπὶ πάχος οὐκ ὀλίγον περίχρυσος, ὅσος δέξασθαι μέγεθος χοίρου τινὸς ὀπτοῦ καὶ σφόδρα μεγάλου*. (Ἡ ἐπίδειξη πλούτου δὲν εἶναι τῆς σημερινῆς μόνον ἐποχῆς χαρακτηριστικό.)

F15

ΤΙΤΛΟΣ: Πύλαι. Κατὰ τὸν Kaibel (στὸ ἀπόσπ.), "Titulus obscurus; *Πυλαία* Cratini, *Πυλαῖαι* Alexidis fabula fuit". Καθὼς ὁ τίτλος ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο (βλ. κατωτ. F16), μειώνονται οἱ πιθανότητες νὰ πρόκειται περὶ ἐσφαλμένης ἀπόδοσης τοῦ ΠΥΛΑΙΑ ἢ ΠΥΛΑΙΑΙ. Πιθανῶς ἔχει παραλειφθεῖ ἢ –κατὰ τὸν Ξυδᾶ, *ΣΣ* 46– ὑπονοεῖται ἡ γεν. προσδ. *Ἅιδου*: ΠΥΛΑΙΑΙΔΟΥ.

1 κἑ. (…) κρεῖττον (…) τοῦ καλουμένου νάβλα (…): ἡ ἀναφορὰ στὸ χωρίο τοῦ Σώπατρου γιὰ τὸ ἔγχορδο μουσικὸ ὄργανο *νάβλας*, σὲ σύγκριση μὲ τὸν *γίγγραν*, χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπιχείρημα ἐναντίον τοῦ Ἀριστόξενου, ὁ ὁποῖος (174e) *προκρίνει τὰ ἐντατὰ καὶ καθαπτὰ τῶν ὀργάνων τῶν ἐμπνευστῶν, ῥάιδια εἶναι φάσκων τὰ ἐμπνευστά· πολλοὺς γὰρ μὴ διδαχθέντας αὐλεῖν τε καὶ συρίζειν, ὥσπερ τοὺς ποιμένας* (βλ. Gulick σημ. f)· βλ. καὶ 174f *ὀνομάζονται δὲ οἱ αὐλοὶ γίγγροι ὑπὸ τῶν Φοινίκων ἀπὸ τῶν περὶ Ἄδωνιν*

θρήνων· τὸν γὰρ Ἄδωνιν Γίγγρην (*-αν*) *καλεῖτε ὑμεῖς οἱ Φοίνικες.*

5 (στ. 1). τοῦ Σιδων⟨ί⟩ου νάβλα: βλ. ἀνωτ. F11 μὲ σημ. σ.λ. *νάβλας.*

6 (στ. 2). λαρυγγόφωνος (…) τύπος: Σχῆμα ὑπερβατόν. Τὸ ἐπίθ. *λαρυγγόφωνος* εἶναι «ἅπαξ εἰρημένον» (cf. *TGrL* "de organo quodam musico"). Ὁ Χατζηιωάννου (*ΑΚΕΠ* Ε΄ 212) ὑποστηρίζει πὼς «ἐπειδὴ ὁ νάβλας ἦταν "δύσηχον μουσικὸν ὄργανον" ὁ Σώπατρος τὸν λέει λαρυγγόφωνον»· ἤδη τὸ ρ. *λαρυγγίζω* σήμαινε «τὸ πλατύνειν τὴν φωνὴν καὶ μὴ κατὰ φύσιν φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἐπιτηδεύειν περιεργότερον τῷ λάρυγγι χρῆσθαι» (βλ. *TGrL* σ.λ.). Ἑπομένως ὁ νάβλας παρῆγε ἦχο δυνατὸ σὰν τὴ φωνὴ αὐτοῦ ποὺ κατὰ τὴ Ν.Ε. ἔκφραση «ξελαρυγγίζεται».

ἐκκεχόρδωται: σημαίνει «ἔκχορδος πεποίηται» (βλ. *TGrL* σ.λ. *ἐκχορδόω*: "e fiditus elicio" = βγάζω ἀπὸ τὶς χορδές (ἦχο), πβ. LSK σ.λ. *ἐκχορδόομαι*: «ἐξέρχομαι, ἐκπέμπομαι ἐκ τῶν χορδῶν», μὲ παραπομπὴ στὸν Σώπατρο). Πβ. ὅμως LSJ[9] σ.λ. *ἐκχορδόομαι*: "*to be deprived of strings*, Sopat. 16". Κατὰ τὸν Kaibel [fr. 16]: "chordis exutus est *ἔκχορδος* πεποίηται".

τύπος: ἡ διόρθωση σὲ *κτύπος* δὲν εἶναι σκόπιμη, ἀφοῦ ἡ λέξη *τύπος* ἔχει καὶ τὴ σημασία τοῦ *κτύπος*· πβ. Χρησμ. στὸν Ἡρόδ. 1.67 *καὶ τύπος ἀντίτυπος καὶ πῆμ' ἐπὶ πήματι κεῖται*, Νόνν. *Διον.* 20.351 *αἰθερίου πατάγοιο τύπον βρονταῖον ἀκούων* καὶ 346 *κέλαδον* (…) *ἐπέκτυπε.*

F16

Γιὰ τὸν τίτλο (**Πύλαι**) τοῦ δράματος βλ. ἀνωτ. σημ. στὸ F15, στὸ πρῶτο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἴδιο ἔργο. Ἐκεῖ ὁ Σώπατρος ὀνομάζεται *παρωιδός*, ἐδῶ *φλυακογράφος* (βλ. ἀνωτ. 181 κἑ.). Τὸ μέτρο εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο, μὲ προβλήματα ποὺ συζητοῦνται κατωτέρω.

3 (στ. 1). ἀναρίθμου μήκωνος: Ὁ Ξυδᾶς (*ΣΣ* 47) παρατηρεῖ τὸ σχῆμα συνεκδοχῆς ἐδῶ (*ἀναρίθμων μηκώνων* κανονικά). Τὸ ἐπίθ. *ἀνάριθμος* εἶναι ἰσοδύναμο πρὸς τὸ *ἀναρίθμητος*, δηλώνοντας αὐτὸν ποὺ δὲν ἔχει ἢ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μετρηθεῖ (< *ἀναριθμέω*), συνήθως γιὰ ἀνθρώπους ἢ ἄλλα ἔμψυχα ὄντα (πβ. Πινδ. *Ἴσθμ.* 4.56 *ἀναρίθμων ἀνδρῶν*, Αἰσχ. *Πέρσ.* 40 *δεινοὶ πλῆθος τ' ἀνάριθμοι*, Σοφ. *Οἰδ. Τύρ.* 167 *ἀνάριθμα γὰρ φέρω πήματα*, Εὐρ. *Βάκχ.* 1335

ἀναρίθμωι στρατεύματι, Ξενοφ. *Κύρ. παιδ.* 7.14.16 *σφενδονήτας δὲ ἀναρίθμους*, Θεοκρ. 16.90 κ.ἄ.). Γιὰ μετρικοὺς λόγους οἱ ποιητὲς χρησιμοποιοῦν καὶ τὸν τύπο *ἀνήριθμος* (βλ. *TGrL* σ.λ., μὲ παραδείγματα).



[Εικ. 134]
Μηκων Ημερος Κηπεος:
Οι δε Χαμαισυκην
(…) Οι δε Οξυγονον
Ρωμαιοι Παπαβερ
(*CNGr*[1] XCVII)

Μήκων εἶναι τὸ ὄνομα τῆς γνωστότατης παπαρούνας (*papaver*), τὰ γένη τῆς ὁποίας ἀναφέρονται στὸν *TGrL* σ.λ.: *ἡ ἥμερος* ἢ *κηπευτική*, μὲ διάφορα δείγματα, ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὴ μαγειρικὴ καὶ στὸ ζύμωμα τοῦ ψωμιοῦ (κατὰ τὸν Ὀρειβάσιο, *Σύν.* Εὐστ. 1.29 *τῆς ἡμέρου μήκωνος χρήσιμόν ἐστι τὸ σπέρμα ἐπιπαττόμενον ἄρτοις ὡς ἥδυσμα*), μὲ ἄσπρους ἢ μαύρους σπόρους· *ἡ ῥοιάς*, μὲ μεγάλο ἄνθος ἀλλὰ λίγο μικρότερο ἀπὸ αὐτὸ τῆς ἀνεμώνας· *ἡ κερατῖτις*, μὲ ὠχρὸ χρῶμα· καὶ *ἡ ἀφρώδης*, μὲ ἄσπρο συνήθως λουλούδι. Μὲ τὶς ἰδιότητές της ἔχει ἀσχοληθεῖ καὶ ὁ Ἱπποκράτης, συνιστώντας κυρίως τὸ ζουμί της ὡς κατευναστικό (πβ. Ἱπποκρ. (Littré) *Γυναικ.* 124.5 *μήκωνα τρίψας διεὶς ὕδατος κυάθωι δίδου πίνειν*, 119.33 *πινέτω … μήκωνος τὸ κέλυφος*, 192.21 *μήκωνα ἁδρὰν … ἐν οἴνωι … δίδου πίνειν*, 60.7 καὶ *Περὶ φύσ. γυν.* 35.5 *τῶν μηκώνων πίνειν*, κ.ἄ.). Ἀπαντᾶ ἐπίσης καὶ ὁ *μήκωνος ὀπός* (Ἱπποκρ. *Γυναικ.* 105.11, 201.25, 206.8 [κ.ἀ.] καὶ Γαλην. *Περὶ ἀντιδ.* XIV 138 [Kühn], ὅπου συνιστᾶται *ὑδρέλαιον* ὡς ἀντίδοτο *τοῖς … τὸν τῆς μήκωνος ὀπὸν πιοῦσι*, κ.ἀ. συχνά: βλ. καὶ *AKυΓ*[4] 34 F2-4, μὲ σημ.), τὸ ὄπιο τῆς ἀρχαιότητας, τὸ πιὸ δυνατὸ ὑπνωτικό (βλ. καὶ Νικάνδρ. *Θηρ.* 946 [Gow – Scholfield] *μήκωνος φιαρῆς ὀπόν*). Γιὰ τὴν ἐξαγωγὴ *ὀποῦ*, γενικά, ἀπαραίτητο εἶναι τὸ χτύπημα τοῦ φυτοῦ (βλ. LSJ[9] σ.λ. “the juice is drawn from a plant by *tapping* it”), παρατήρηση ποὺ θὰ μᾶς χρησιμεύσει στὴ συνέχεια. Ἀναφέρουμε πληροφοριακὰ τὴ *μεμελιτωμένην μήκωνα* (Θουκ. 4.26.8), τὴν *κεβλήγονον*, τὴν *κωδύαν*, ὅπως καὶ τὶς ἄλλες σημασίες τῆς λέξης ὡς περίττωμα ὀστράκων, ἐσωτερικὸ μέρος τοῦ αὐτιοῦ ἢ καὶ εἶδος πέπλου καὶ ἄμμιου (βλ. LSJ[9] καὶ *TGrL* ἀναλυτικά) καὶ

σημειώνουμε τὶς *μακωνίδες*, σπόρους παπαρούνας προσφερόμενους ὡς τροφὴ μὲ κατάλληλη παρασκευή τους, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἐπίχαρμος (ἀπόσπ. 159, βλ. Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή* 223): *μακωνίδες* (*μήκων* CE) | *μάραθα, τραχέες τε κάκτοι, τοὶ σὺν ἄλλοις μὲν φαγεῖν* | *ἐντὶ λαχάνοις* (…) *ἐκτρίψας καλῶς*. Γνωρίζοντας αὐτὰ κατανοοῦμε ἴσως καλύτερα καὶ τὸ νόημα τῶν ὑπόλοιπων λέξεων (βλ. κατωτέρω). Περισσότερα (μὲ περαιτέρω ἀναφορὲς στὶς ἰατρικὲς χρήσεις): *AKυΓ*^{4} σσ. 604-6 μὲ Εἰκ. 124 καὶ 125 καὶ 272-3 μὲ Εἰκ. 64 (ἐδῶ Εἰκ. 134 καὶ 88).

εὗρε ⟨τὰς⟩ κοπὰς: Τὰ μετρικὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ ἡ γραφὴ *εὗρε κοπτὰς*, καθόσον ἐμφανίζεται ἐλλιπὲς τὸ τρίτο μέτρο τοῦ ἰαμβικοῦ στίχου, ὁδήγησαν τοὺς ἐκδότες σὲ διαφορετικὲς διορθώσεις. Ὁ Schweighäuser (VII 579) συμπλήρωσε ⟨*τὰς*⟩ *κοπτὰς*, ἀλλὰ καὶ πάλι ἡ συλλαβὴ *κο-* εἶναι θέσει μακρόχρονη καὶ ὄχι βραχύχρονη, ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ὡς τρίτη συλλαβὴ τῆς διποδίας. Ἂν ἀσχοληθοῦμε ὅμως μὲ τὴ σημασία τῶν λέξεων, ὁδηγούμαστε μᾶλλον στὴ σωστὴ διόρθωση. Τὸ *κοπτὸς* εἶναι ρηματικὸ ἐπίθ. ἀπὸ τὸ ρ. *κόπτω*, φαίνεται ὅμως πὼς οὐσιαστικοποιήθηκε παίρνοντας εἰδικὲς σημασίες, κυρίως αὐτὴ ἑνὸς εἴδους *πλακοῦντος* (πίττας) μὲ ἐφαρμογὴ στὴ φαρμακευτική (βλ. Διοσκ. Πεδάν. [Wellmann] *Ὑλ. ἰατρ.* 2.103.1 *παρίστησι δὲ καὶ πρὸς ἀφροδίσια μιγὲν μέλιτι καὶ πεπέρει ἀντὶ κοπτῆς πολὺ λαμβανόμενον* [πβ. *Εὐπόρ.* 2.101.2, Γαλην. *Π. συνθ. φαρμ. κ. τόπ.* XIII 250 *κοπτόν ἐστι τὸ φάρμακον* καὶ 341 *κοπτέον ἐστὶ τὸ φάρμακον*, *Π. συνθ. φαρμ. κ. γέν.* XIII 968 *κοπτόν ἐστι τὸ φάρμακον*, κ.τ.τ.), παρασκευασμένου ἀπὸ διάφορα ὑλικὰ (πβ. Ἀρτεμ. Δαλδ. *Ὀνειροκρ.* [Pack] 1.72 *κοπταὶ δὲ σησαμίδες καὶ πυραμοὶ ἀγαθὰ πᾶσι*). Βλ. καὶ Ἡσύχ. σ.λ. *κοπτά· μελίπηκτα* (πβ. καὶ *κοπίς*). Βεβαίως βρῆκε ἐφαρμογὴ καὶ στὴ μαγειρική, καὶ ἀπαντοῦν *κοπτὴ ἰσχάς*, *κοπτὸς τυρός*, κ.λπ. Ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 47) συμφωνεῖ μὲ τὸν Schweighäuser ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἕνα εἶδος κέικ τῶν ἀρχαίων. Πιθανὸν δὲ αὐτὰ τὰ παρασκευάσματα νὰ πῆραν τὸ ὄνομά τους ὄχι τόσο ἀπὸ τὰ ὑλικά, ὅσο ἀπὸ τὸν τρόπο παρασκευῆς τους, τὸ κόψιμο σὲ μικρὰ κομμάτια. Τὴν ἔννοια ὅμως τοῦ κοπανίσματος, ποὺ ταιριάζει πιὸ καλὰ στὸ κόψιμο τῶν σπόρων παπαρούνας, ἀποδίδει καὶ τὸ οὐσ. **κοπή**, ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα. Τὸ ἔχουμε συνηθίσει μόνο ὅταν μιλοῦμε γιὰ τὴν κοπὴ νομίσματος, χρησιμοποιεῖται ὅμως καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις, ὅπου σημαίνει κόψιμο σὲ κομμάτια πολὺ μικρά (γιὰ τὶς ἄλλες σημασίες σύγκρουσης, σφαγῆς, φόνου ἢ καὶ κόπου βλ. LSJ^{9} σ.λ.). Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ χωρίο ἀπὸ τὸν Ἀλεξ. Ἀφρ. *Προβλ.* [Usener] 1.67: *Διὰ τί τὸ πέπερι καὶ σίνηπι ἄκοπα μὲν καταπινόμενα τὴν κοιλίαν οὐ θερμαίνουσι, κοπέντα δὲ θερμαίνουσιν; ὅτι ὅσα δυνάμει καὶ*

οὐκ ἐνεργείαι ἔχει τὰς ἑαυτῶν ποιότητας, δέονταί τινος ἔξωθεν βοηθείας πρὸς τὸ δύναμιν εἰς ἐνέργειαν φανερῶσαι. γινόμενα τοίνυν ὑπὸ τῆς κοπῆς λεπτομερῆ (…) *δρῶσιν οὕτως·* βλ. καὶ Ἡσύχ. σ.λ. *κόπος· κοπανισμός*. Ταιριάζει ἐπομένως στὸ εἶδος τῶν σπόρων τῆς παπαρούνας, ποὺ συγγενεύουν ὀπτικὰ μὲ τὸ πιπέρι καὶ τὸ σινάπι, τὸ «κοπάνισμα ἐντὸς ἰγδίου» («γουδιοῦ»), ὅπως ἑρμηνεύεται ἡ *κοπὴ* στὸ ἀνωτ. χωρίο τοῦ Ἀλεξ. Ἀφρ. στὸ LSK (σ.λ., πβ. *TGrL* σ.λ.: "sectio, incisio, *contusio*", ὅπου καὶ παρατίθεται τὸ ἴδιο ἀπόσπ.· πβ. τὰ ἀνωτέρω περὶ μήκωνος καὶ μακωνίδων).

Μὲ τὴ διόρθωσή μας (*κοπὰς*) ταυτόχρονα λύεται καὶ τὸ μετρικὸ πρόβλημα, διότι ἡ συλλαβὴ *κο-* τώρα εἶναι βραχύχρονη, ἐνῶ μὲ τὴν προσθήκη τοῦ *τὰς* (ἀπὸ τὸν Schweighäuser) ἐξασφαλίζεται τὸ μακρὸ ποὺ ἔλειπε ἀπὸ τὸ τελευταῖο μέτρο. Τὸ γεγονὸς ὅτι στὸ κείμενο τοῦ Ἀθήναιου σὲ κοντινὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ἀπόσπ. τοῦ Σώπατρου γίνεται λόγος γιὰ *κοπτή* (*κοπτή*, στὸ προηγούμενο ἀπόσπ. Κλεάρχου τοῦ Σολέως [109 *AKυΓ*^{6}, μὲ σημ.] / *ἀπέχεις … τὴν κοπτήν· ἧς συμβουλεύω σοι ἀπεσθίειν* ἀμέσως μετὰ τὸ ἀπόσπ. τοῦ Σώπατρου), δὲν ἀναιρεῖ τὴ διόρθωσή μας, ἀλλ' ἑρμηνεύει τὴν παραφθορὰ τοῦ *κοπὰς* σὲ *κοπτὰς* ἄριστα. Οἱ Olivieri καὶ Kassel – Austin, ἀντίθετα, υἱοθετοῦν τὴ γραφὴ *κοπτὰς* καὶ κρατοῦν τὴ διαίρεση σὲ δύο στίχους, προσθέτοντας στὴν ἀρχὴ τοῦ α΄ στίχου μιὰν ἰαμβικὴ διποδία (⏑–∪–), σχηματίζοντας ἔτσι μέτρο ἰαμβικὸ τετράμετρο καταληκτικό (καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχουν δίκαιο, μολονότι στὰ σωζόμενα ἀποσπ. τοῦ Σώπατρου δὲν ἀπαντᾶ ἀλλοῦ τὸ μέτρο αὐτό).

4 (στ. 2). κνηκοπύρους. Τὸ ἐπίθ. *κνηκόπυρος* εἶναι «ἄπαξ εἰρημένον» ἐδῶ, καὶ σημαίνει τὸν ἔχοντα χρῶμα *κνήκου* (*ἡ κνῆκος* εἶναι φυτὸ μὲ *ἄνθος κρόκωι ὅμοιον, σπέρμα λευκὸν καὶ πυρρόν, ἐπίμηκες, γεγωνιωμένον*, κατὰ τὸν Διοσκ. 4.190: βλ. André *NPlR* σ.λ. *cnecos* [μὲ περαιτέρω παραπομπές] καὶ *TGrL* [ὅπου καὶ περισσότερα γιὰ τὰ εἴδη καὶ τὰ παράγωγα τοῦ φυτοῦ], πβ. LSJ^{9} καὶ LSK σ.λλ. *κνηκόπυρος*, *κνῆκος*, *κνηκός*), καὶ *πυροῦ* = σίτου, ὁπότε μποροῦμε νὰ μεταφράσουμε ὡς «ἐρυθροκίτρινος». Γιὰ τὴν πιθανότητα γραφῆς *κνηκοπύρρους* (μὲ β΄ συνθ. τὸ *πυρρὸς* = ἐρυθρωπός), βλ. *TGrL* (σ.λ.). Τὸ μέτρο δὲν μπορεῖ νὰ παράσχει βοήθεια γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου (ἡ συλλ. *πυ-* εἶναι ἰσοδύναμη στὰ *πυρὸς* καὶ *πυρός*), καὶ ἡ σημασία τοῦ συνθέτου δὲν διαφοροποιεῖται σημαντικά. Ἔχουν ἐπίσης προταθεῖ οἱ γραφὲς *κνισσοπύρους* ἀπὸ τὸν Dalechamp καὶ *κνηκοτύρους* ἀπὸ τὸν Kaibel, μὲ ἀρκετὴ ἐπιφυλακτικότητα. Ἡ δεύτερη συσχετίζει τὸν κνῆκο μὲ κάποια μορφὴ τυριοῦ χωρὶς νὰ ὑπάρχει μαρτυρία ἀλλοῦ γιὰ ἀνάμειξή τους. Πάντως τὸ τυρὶ συγκαταλέγεται ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς μεταξὺ τῶν ἀρτυμάτων διαφόρων παρα-

σκευασμάτων καὶ μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν ἐδεσμάτων (βλ. Λαμπάκη-Μίχα ὅ.π. 252-53). Μὲ τὴν πρώτη γραφὴ φαίνεται πὼς ἐννοοῦνται τραγήματα ποὺ φέρουν τὴν ὀσμὴ τοῦ ψητοῦ κρέατος, ἑπομένως εἶναι εὔοσμα, καὶ ἔχουν ἐρυθρὸ χρῶμα. Ἡ υἱοθέτηση μιᾶς ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς γραφὲς δὲν ἀποκλείεται ἀλλ᾽ οὔτε καὶ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸ νόημα, προσκρούει ὅμως στὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ κειμένου, ποὺ δὲν φαίνεται νὰ νοσεῖ.

τραγημάτων: Γιὰ τὴ χρήση καὶ τὴν ἀγάπη τῶν ἀρχαίων στὰ *τραγήματα* χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἄλεξη (*Πολύκλεια* ἀπόσπ. 185 Kock) *ὁ πρῶτος εὑρὼν κομψὸς ἦν τραγήματα· | τοῦ συμποσίου γὰρ διατριβὴν ἐξεῦρέ πως | κἀργοὺς ἔχειν μηδέποτε τὰς σιαγόνας* (βλ. καὶ Λαμπάκη-Μίχα ὅ.π. 279 κἑ.). Πρόκειται λοιπὸν γιὰ τὰ κάθε λογῆς ἐπιδόρπια, αὐτὰ ποὺ παραθέτονταν μετὰ τὸ κύριο γεῦμα πρὸς τέρψη καὶ ἀπόλαυση (in secunda mensa), τὰ τρωγάλια. Συνήθως ἦταν *πεφρυγμένοι καρποί* (πβ. Ἀριστοφ. *Βάτρ.* 510 *τραγήματα ἔφρυγε*, καὶ *Ἀχαρν.* 844 *φρύγεται τραγήματα*)· ὁ Πλάτων, *Πολ.* 372c-d, μᾶς πληροφορεῖ: *καὶ τραγημάτά που παραθήσομεν αὐτοῖς τῶν τε σύκων καὶ ἐρεβίνθων καὶ κυάμων· καὶ μύρτα καὶ φηγοὺς σποδιοῦσι πρὸς τὸ πῦρ, μετρίως ὑποπίνοντες*, ἐνῶ ὁ Δίφιλος (στὸν Ἀθήν. 14, 640d) συμπληρώνει: *τράγημα, μυρτίδες, πλακοῦς, ἀμύγδαλα. | ἐγὼ δὲ ταῦθ᾽ ἥδιστά γ᾽ ἐπιδορπίζομαι.* Δημιουργήθηκαν μάλιστα καὶ τὰ ρήματα *τραγηματίζομαι* καὶ *ἐπιδορπίζομαι* καὶ σημειώθηκε περαιτέρω ἐξέλιξη τῶν λέξεων σὲ μεταφορικὸ ἐπίπεδο: χαρακτηριστικὴ ἡ φράση τοῦ Διον. Ἁλικ. (*Τέχν. ῥητ.* 10.18) *ἡγοῦνται τοὺς ἐπιλόγους ὥσπερ ἐν δείπνωι τραγήματα εἶναι τῶν λόγων.*

5 (στ. 3). ἔμιξεν: Θεωροῦμε ἀπαραίτητη τὴ μετάθεση τοῦ ρήμ. στὸν ἑπόμενο στίχο, προκειμένου νὰ λυθεῖ τὸ πρόβλημα τοῦ ἰαμβικοῦ τετραμέτρου ποὺ τείνει νὰ διαμορφωθεῖ στὸν δεύτερο στίχο καὶ νὰ σχηματισθεῖ ἰαμβικὸς τρίμετρος στίχος. Ὁ ρημ. τύπος *ἔμιξεν* μπορεῖ κάλλιστα νὰ εἶναι πρώτη λέξη σὲ ἰαμβικὸ μέτρο διότι ἔχει τὴ μορφὴ ∪ – ∪). Δὲν βλέπουμε γιατὶ «Ἡ παράδοση τοῦ ἀποσπάσματος ὡς διστίχου δὲν ἐπιτρέπει αὐτὴ τὴ μεταβολή», ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 48).

F17

Τιτλος: Σίλφαι. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει τὴ *σίλφη* μεταξὺ ἄλλων ἐντόμων, ὅταν σημειώνει πὼς *τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῶν ἐντόμων ἐκδύνει τὸ γῆρας ὅσα ἐκδύνει, οἷον σίλφη καὶ ἐμπὶς καὶ τὰ κολε-*

όπτερα, οἷον κάνθαρος (*Περὶ τὰ ζῶια ἱστ.* 601a.3). Τὸ ἐπιστημονικὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ εἴδους κατσαρίδας ἢ «βρωμούσας» εἶναι Blatta germanica (βλ. LSJ[9] καὶ *TGrL* σ.λ.). Ὁ Kaibel ἀναφέρεται καὶ σὲ ἕνα ἄλλο εἶδος ἐντόμου, τὸν βιβλιοφάγο σκώληκα ποὺ φέρει τὸ ἴδιο ὄνομα στὰ Ἑλληνικά, ἐνῶ στὰ Λατιν. ἴσως νὰ ὀνομάζεται *tinea*. Σημειώνουμε ἐπίσης ὅτι ἀπαντᾶ καὶ ὁ τύπος *τίλφη* ἀντὶ τοῦ *σίλφη* (βλ. *TGrL*) καὶ ὅτι κατὰ τὸν Σουίδα (σ.λ.) *νῦν σίλφας λέγουσί τινα ἀκατίων εἴδη*, προφανῶς γιατὶ θὰ εἶχαν τὸ σχῆμα τῶν ἐντόμων αὐτῶν. Δὲν μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ἀσφαλῶς ποιό θὰ ἦταν τὸ περιεχόμενο μιᾶς κωμωδίας μὲ τὸν τίτλο *Σίλφαι*, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ στὸ συγκεκριμένο ἀπόσπασμα γίνεται λόγος γιὰ φαγητὰ καὶ μόνον. Ἐνῶ, ἂν συνδέσουμε τὸν τύπο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ φυτοῦ *σίλφιον*, θεωρώντας πὼς τὸ *Σίλφαι* ἦταν ἀρχικὰ *Σίλφια*, ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ τὸν ζωμὸ τοῦ σιλφίου, ἢ μὲ τὸ ἴδιο τὸ φυτὸ εὐρέως διαδεδομένο ὡς καρύκευμα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ χρησιμοποίησή του γιὰ θεραπευτικοὺς λόγους (βλ. Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή* 272-3 κ.ἀ.).

3 (στ. 1). μήτρας ὑείας: Ὅτι ἡ μήτρα, μέρος μᾶλλον τῶν ἐντοσθίων τοῦ χοιρινοῦ κρέατος, ἦταν ἀπὸ τὰ μέρη τοῦ ζώου ποὺ ἐκτιμοῦνταν ἰδιαίτερα στὴ μαγειρική, φάνηκε καὶ σὲ προηγούμενο ἀπόσπ. (F8), ἐπιβεβαιώνεται δὲ καὶ σὲ ἑπόμενο (F20). Βλ. ἐπίσης Ἀντιφ. *Φιλομ.* ἀπόσπ. 220 (Kock) *μήτραν τινὲς πωλοῦσιν, ἥδιστον κρέας*, καὶ Ἄλεξ. *Ποντ.* ἀπόσπ. 193 (Kock), ὅπου ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ πὼς *ὑπὲρ πάτρας μὲν πᾶς τις ἀποθνήισκειν θέλει, | ὑπὲρ δὲ μήτρας Καλλιμέδων ὁ Κάραβος | ἑφθῆς ἴσως προσεῖτ' ἂν ἄλλως ἀποθανεῖν* (βλ. Λαμπάκη-Μίχα ὅ.π. 148 κἑ.). Τὸ ἐπίθ. *ὕειος* συνοδεύει καὶ ἄλλα οὐσ., ὅπως: *κοιλία*, *σπλήν*, *πούς*, *κρέας*. Χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ *ὑεικός, -ή, -όν* ἢ *ὑϊκός*, ἐνδιαφέρουσα ὅμως εἶναι ἡ διάκριση ποὺ γίνεται στὸ *Μ. Ἐτυμ.* σ.λ. *ὑϊκὸν δέρμα* (775.30): *οὐχ εὕρηται ἐν χρήσει, εἰ μὴ παρ' Ἀξιονίκωι. ἡμάρτηται δέ· οὐδέποτε γὰρ λέξις σημαίνουσα μέρος σώματος ἔχει εἰς -κον κτητικόν, ἀλλὰ διὰ καθαροῦ τοῦ -ον· οὐ γὰρ λέγομεν χοιρικὸν κρέας ἀλλὰ χοίρειον, οὐδὲ ἀνθρωπικὸς ποὺς ἀλλὰ ἀνθρώπειος πούς· οὕτως οὐ δεῖ λέγειν ὑϊκὸν ἀλλ' ὕειον δέρμα.*

ἑφθὸν (…) τόμον: Τὸ ἐπίθ. *ἑφθός -ή -όν* (< *ἕψω*, βλ. καὶ κατωτ. F20.2 [στ. 1] σ.λ. *οὐκ ἀφεψηθείς*) σημαίνει μαγειρευμένος, βραστός (πβ. Εὐρ. *Κύκλ.* 246 *τὰ δ' ἐκ λέβητος ἑφθὰ καὶ τετηκότα*, Ἀριστοφ. *Ἱππ.* 1178-9 *ἑφθὸν ἐκ ζωμοῦ κρέας | καὶ χόλικος ἠνύστρου τε καὶ γαστρὸς τόμον*, Διοσκ. Πεδάν. [Wellmann] *Ὑλ. ἰατρ.* 2.106.2 *ῥίζα δὲ ὕπεστι παχυτέρα καλάμου, βιβρωσκομένη ἑφθή τε καὶ ὠμή, κολοκάσιον καλουμένη*, κ.ἄ.). Συχνὰ γίνεται διάκριση ἀπὸ τὸ *φρυκτός*, *ξηρὸς* καὶ *ὀπτός*, κυρίως, ποὺ σημαίνει ψητός. Στὸν *TGrL* (σ.λ.)

παρατίθεται καὶ τὸ σχόλιο γιὰ τὸ ὅτι τὸ *ε* πρὸ τοῦ *φ* ψιλοῦται, πλὴν τοῦ *ἔφθός*. Μὲ τὸ ὄνομα *τόμος* φέρονται χάρτες, συλλογὲς γραπτῶν κειμένων, ἀποφάσεις συνόδων καὶ πρακτικὰ κατὰ τοὺς Χριστιανικοὺς χρόνους (βλ. LSJ[9] σ.λ.). Χρησιμοποιεῖται ὅμως καὶ γιὰ τὴ δήλωση τμημάτων (*τέμνω*), κομματιῶν ποὺ ἔχουν ἀφαιρεθεῖ, κοπεῖ ("partes et frustra recisa alicunde", *TGrL* σ.λ.), εἰδικὰ ἀπὸ σώματα ζώων. Σημειωτέα ἡ διάκριση *τεμάχους* (μόνο γιὰ ψάρια) καὶ *τόμου* (γιὰ κρέας, ὅπως ἐδῶ, γιὰ ἄρτο κ.λπ., βλ. LSJ[9] σ.λ. *τέμαχος*).

4 (στ. 2). δριμεῖαν (…) εἰς χολήν: Ὑπερβατὸ σχῆμα, ποὺ χρησιμοποιεῖται ὥστε νὰ τονιστεῖ ἡ γεύση στὴν ἀρχὴ καὶ ἡ οὐσία στὸ τέλος αὐτοῦ ποὺ συνοδεύει τὸ γεῦμα τοῦ χοιρινοῦ κρέατος. Τὸ ἐπίθ. *δριμύς -εῖα -ύ* χρησιμοποιεῖται ἀρκετὲς φορὲς μεταφορικὰ γιὰ τὴ δήλωση ἔντονης ψυχικῆς διάθεσης (π.χ. Σ 322 *δριμὺς χόλος*, ω 319 *δριμὺ μένος*, Αἰσχ. *Χοηφ.* 391-2 *δριμὺς ἄηται κραδίας | θυμός*, κ.τ.τ.), κυριολεκτικὰ ὅμως σημαίνει: ὀξύς, δυνατός, καυστικός, καὶ συνοδεύει οὐσ. ὅπως *καπνός*, *χυμός*, *οἶνος*, *φύλλα*, ὅταν δὲν χρησιμοποιεῖται γιὰ ἔμψυχα ὄντα πρὸς χαρακτηρισμό τους. Τὸ οὐσ. *χολὴ* ἀπαντᾶ στὸν Ὅμηρο ὡς *χόλος*· ἀπὸ ἰατρικὴ ἄποψη δηλώνει τὸ ὑγρὸ τοῦ ἥπατος, μὲ διάφορες διακρίσεις ποὺ παραθέτει ὁ Γαληνός (βλ. *TGrL* σ.λ.). Ποιητὲς καὶ πεζογράφοι τὴ χρησιμοποίησαν κυριολεκτικὰ ἢ μεταφορικὰ (πβ. Αἰσχ. *Προμ.* 493-5 καὶ *χροιὰν τίνα | ἔχουσ' ἂν εἴη δαίμοσιν πρὸς ἡδονὴν | χολή, λοβοῦ τε ποικίλην εὐμορφίαν*, Ἀρχίλ. στὸν Ἀθήν. 3, 107f *χολὴν γὰρ οὐκ ἔχεις ἐφ' ἥπατι*, Θουκ. 2.49.3 *ἀποκαθάρσεις χολῆς*, Πλάτ. *Πολ.* 564b *φλέγμα τε καὶ χολή*, *Τίμ.* 83c *ἰχὼρ δέ, ὁ μὲν αἵματος ὀρὸς πρᾶιος, ὁ δὲ μελαίνης χολῆς ὀξείας τε ἄγριος, ὅταν συμμειγνύεται διὰ θερμότητα ἁλμυρᾶι δυνάμει· καλεῖται δὲ ὀξὺ φλέγμα τὸ τοιοῦτον*, κ.ἄ.). Στὴν περίπτωσή μας ταιριάζει μὲ τὸ συγκεκριμένο ὑγρὸ στὸ χρῶμα καὶ στὴν καυστικότητα τῆς γεύσης, ὁπότε θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε τὴν χολὴ αὐτὴ ὡς εἶδος χυμοῦ, σύνθεσης μὴ ἀναφερόμενης, μέσα στὸν ὁποῖο βουτιέται τὸ κομμάτι τοῦ χοιρινοῦ. Θεωροῦμε δηλ. ἀντικ. τῆς μτχ. *ὠθῶν* τὸ ἀντικ. τοῦ ρήμ. *τόμον*, παρὰ τὶς ἐπιφυλάξεις τοῦ Ξυδᾶ (ΣΣ 50). Ἐπιπλέον συνδέουμε καὶ τὸ *πηγανῖτιν* μὲ τὸ *χολήν*, γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. ἑπόμενο σχόλιο.

πηγανῖτιν εἰς χολήν: *πηγανῖτις* εἶναι τὸ θηλυκὸ τοῦ ἐπιθέτου *πηγανίτης*, ἐνῶ καὶ οἱ δύο τύποι ἀπαντοῦν μᾶλλον ἅπαξ: *πηγανίτης οἶνος* καὶ *πηγανῖτις χολή* (βλ. *TGrL* καὶ LSJ[9] σ.λ.). Ἀντίθετα πολὺ γνωστὸ εἶναι τὸ εἶδος τοῦ φυτοῦ ποὺ ὀνομάζεται *πήγανον* (ἐπιστημ. *Ruta graveolens*: βλ. André *NPlR* σ.λ. *peganon*) καὶ ἀπαντᾶ μέχρι τὶς μέρες μας ὡς ἀπήγανο, κολλιά, μπομπόλα, πήανο. Ἡ Λαμπάκη-

Μίχα (*Διατροφή* 95) ἀναφέρει ὅτι τὰ σπέρματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ρωμαῖοι ὡς ἀρτυματικὰ καὶ ὄχι τόσο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, γεγονὸς ποὺ ἴσως ἀποτελεῖ ἔνδειξη γιὰ τὴ χρονολογία καὶ τὴν πηγὴ ἔμπνευσης τοῦ Σώπατρου. Ἐνῶ πάντως δὲν γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἀγριοπήγανο, ἔχουμε ἀναφορὰ στὸ ἥμερο, τὸ κηπευτικό. Ἡ φράση μάλιστα τοῦ Ἀριστοφ. στὶς *Σφῆκ.* 480 *οὐδὲ μὴν οὐδ' ἐν σελίνωι σοὐστὶν οὐδ' ἐν πηγάνωι* χρησιμοποιήθηκε ὡς παροιμία γι' αὐτὸν ποὺ θέλει νὰ πεῖ κάτι ἀλλὰ δὲν ξεκινᾶ νὰ τὸ ἐκφράσει, μένοντας πάντα στὴν ἄκρη, στὴν περιφέρεια, ἀκριβῶς διότι *ἐν τοῖς λεγομένοις περικήποις τὰ σέλινα καὶ πήγανα κατεφύτευον* (Σχόλ. σ.στ.). Ἡ χρήση του λοιπὸν ὡς ἀρτύματος (πβ. τὴ συνταγὴ τοῦ Ἀπίκιου στὴ Λαμπάκη-Μίχα Ὅ.π. 165 καὶ 198 κἑ. σημ. 429, ὅπου τὸ μαγείρεμα φασιανοῦ συνοδεύεται ἀπὸ κοπανιστὸ πιπέρι, κύμινο, κορίανδρο, δυόσμο καὶ πήγανο, ἢ τοῦ Ξενοκράτη, Ὅ.π. 127, ὅπου καὶ φυτά, τὰ *τήθεα*, πλένονται μὲ *ὀπὸν Κυρηναϊκὸν* καὶ *πήγανον*) συνηγορεῖ γιὰ τὸ νόημα «καυστικὸς ἢ τσουχτερὸς χυμὸς ἀπήγανου» ποὺ δίνουμε στὴ φράση (ἔχοντας συνδέσει τὸ ἐπίθ. μὲ τὸ *χολήν*). Γι' αὐτὸ καὶ δὲν υἱοθετήσαμε τὴ –μετρικὰ καὶ παλαιογραφικὰ δυνατὴ– διόρθωση τοῦ Ξυδᾶ (ΣΣ 50) σὲ *τηγανίτην*, ὁπότε ἀντικ. τῆς μτχ. γίνεται αὐτὸ τὸ εἶδος ψωμιοῦ, ἡ τηγανίτα, καὶ ἡ *χολὴ* παραμένει τὸ ζουμὶ τοῦ κρέατος καὶ ὄχι ὁ χυμὸς μὲ τὸ καυστικὸ πήγανο. Ἐκτὸς τούτων, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Πλούταρχου (*Ἠθ.* 647b) *φασὶ δὲ καὶ τὸ πήγανον ἀπὸ τῆς δυνάμεως ὠνομάσθαι· πήγνυσι γὰρ ξηρότητι διὰ θερμότητα τὸ σπέρμα καὶ ὅλως πολέμιόν ἐστι ταῖς κυούσαις* (βλ. καὶ *TGrL*, ὅπου καὶ ἄλλο ἐνδιαφέρον σχόλιο), γιὰ κάποιον ποὺ θὰ ἤθελε νὰ συσχετίσει ὑπαινικτικὰ πρὸς τὴ σεξουαλικὴ δραστηριότητα τοῦ φαγᾶ τοῦ ἀποσπάσματος τὸν χυμὸ τοῦ ἀπήγανου.

F18

Τιτλος: Τὸ ὄνομα **Φακῆ** (σὲ δοτικὴ πτώση: **Φακῆι**, πβ. ἀνωτ. F7 *Εὐβουλοθεομβρότωι*) ὡς τίτλος δράματος τοῦ Σωπάτρου ἀπαντᾶ στὸν Σουίδα (βλ. ἀνωτ. T2), ἐπαναλαμβάνεται δὲ καὶ στὸ ἑπόμενο ἀπόσπασμα. Πρόκειται γιὰ τὸ εὐρύτατα χρησιμοποιούμενο στὴν Ἑλληνικὴ μαγειρικὴ ὄσπριο, γεγονὸς ποὺ μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴ γραμματικὴ διάκριση ἀρσ. καὶ θηλ.: *ὁ φακός*, *ἡ φακῆ*. Μὲ τὸ ἀρσενικὸ δηλώνεται τὸ φυτὸ καὶ ὁ καρπός, ἐνῶ μὲ τὸ θηλυκὸ τὸ ἔδεσμα (βλ. Σουίδ. σ.λ. *φακαῖ*). Θεωρεῖτο φτωχικὸ φαγητό, καὶ ἔχουν γίνει παροιμιώδεις οἱ στ. τοῦ Ἀριστοφάνη *ἔπειτα πλουτῶν οὐκέθ' ἥδεται φακῆι· | πρὸ τοῦ δ' ὑπὸ τῆς πενίας ἅπανθ' ὑπήσθιεν* (*Πλοῦτ.* 1004-

5). Τὶς ἰδιότητες καὶ τοὺς τρόπους παρασκευῆς τοῦ ροφήματος ἢ τοῦ ζωμοῦ τῆς φακῆς, περιγράφει ὁ Διοσκουρίδης (*Ὕλ. ἰατρ.* 2.123 κ.ἀ.), ἐνῶ ἀρκετὲς πληροφορίες δίνουν καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἱπποκράτη, τοῦ Ὀρειβάσιου κ.ἄ. (βλ. Λαμπάκη-Μίχα *Διατροφή*, 211-12 καὶ σημ. 42-46), κατὰ τὰ ὁποῖα ἦταν *παχύχυμον κακόχυμον καὶ βραδύπορον ὄσπριον* ὅταν τὴν ἔτρωγαν μὲ τὰ λέπυρα, ὅταν ὅμως τῆς ἀφαιροῦσαν τὸν φλοιό, γινόταν τὸ πιὸ θρεπτικό, ὑγιεινὸ καὶ εὔπεπτο ὄσπριο. Τὴν προσέφεραν στὰ *περίδειπνα*, τὰ γεύματα πρὸς τιμὴν νεκρῶν, καὶ συνήθως στὸν ζωμὸ περιέχυναν ξίδι. Τὸ κωμικὸ στοιχεῖο ἐδῶ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἀντίθεση τοῦ ἁπλοϊκοῦ φαγητοῦ μὲ τὸ πολύτιμο σκεῦος ποὺ τὸ συνοδεύει, δεῖγμα καὶ αὐτὸ τῆς ἀπουσίας τοῦ καλοῦ γούστου καὶ τοῦ αἰσθήματος τοῦ μέτρου ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς.

3 (στ. 1). ἀμφὶ δείπνοις: Ἀρχικὰ μὲ τὸ οὐσ. *δεῖπνον* ἐννοεῖτο τὸ μεσημεριανὸ γεῦμα (Λ 86, πβ. Ξενοφ. *Ἕλλην.* 6.1.4 *καὶ ὅταν σπεύδηι ἄριστον καὶ δεῖπνον ποιησάμενος ἅμα πονεῖσθαι*), ἀργότερα τὸ ἀπογευματινό (π.χ. ρ 176, υ 390), γιὰ νὰ καταλήξει νὰ σημαίνει τὸ βραδυνὸ φαγητό. Στὸ *Μ. Ἐτυμ.* σ.λ. *δεῖπνος* (262.35) διαβάζουμε χαρακτηριστικά: *δεῖπνος τὸ παρ' ἡμῖν ἄριστον λεγόμενον· ὅθεν καὶ δειπνῶ, δόρπος δὲ ὁ ἑσπερινός* (…) *δεῖπνον, ὁ καιρὸς τῆς τροφῆς καὶ ἡ ἐν τοιῶδε καιρῶι διδομένη τροφή· οἱ δὲ κωμικοὶ οἱ νεώτεροι συγχέουσι τὸν καιρόν, ἑσπερινὴν τροφὴν δεῖπνον ὀνομάζοντες, ὡς καὶ νῦν.* Γιὰ τὸ *δεῖπνον* μὲ τὴν ἔννοια τῆς τροφῆς γενικὰ βλ. καὶ Αἰσχ. *Ἱκέτ.* 800-1 *κυνὸς δ' ἔπειθ' ἕλωρα κἀπιχωρίοις | ὄρνισι δεῖπνον οὐκ ἀναίνομαι πέλειν*. Ἐδῶ φαίνεται νὰ ἔχει τὴ σημασία τοῦ βραδυνοῦ φαγητοῦ, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ συμποσίου (πβ. ΣΣ 51). Γιὰ τὴ σύνταξη τῆς πρόθεσης βλ. LSJ[9] σ.λ. *ἀμφί* + δοτ. II. γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ χρόνου καὶ III. γενικά, γιὰ σύνδεση ἢ συνάφεια.

ὀξίδ' ἀργυρᾶν: Ἡ ὑπερβολὴ καὶ τὸ κωμικὸ στοιχεῖο ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ σύνδεση τοῦ συγκεκριμένου ἐπιθέτου μὲ τὸ οὐσ. *ὀξίς* ὀφείλεται στὸ εἶδος καὶ τὴ λειτουργία αὐτοῦ τοῦ σκεύους. Πρόκειται γιὰ φιάλη ξιδιοῦ (βλ. LSJ[9] σ.λ.), συνήθως πήλινη. Στοὺς *Βατράχους* ὁ Ἀριστοφ. τὴ χρησιμοποιεῖ καὶ ὡς ὄργανο ἐπίθεσης. Στὰ Σχόλια τοῦ στ. 1440 διαβάζουμε: *ὀξυβάφους κατέχοντες ῥαίνοιεν ὄξει τοὺς πολεμίους. ὀξίδες δὲ κεράμια σμικρά· ἢ εἶδος λοπάδος ἡ ὀξίς. ταῦτα δὲ ἠθετημένα οὐ μετρίως νομίσειεν ἄν τις ἐνδιασκευάσθαι· καὶ γάρ ἐστι φορτικά.* Τὸ φόρτωμα τῆς γλώσσας στὴν περίπτωσή μας δημιουργεῖται μὲ τὸ ἐπίθ. *ἀργυροῦς*, ἀλλὰ κυρίως μὲ τὸν ἑπόμενο στίχο, ὁ ὁποῖος ὁλόκληρος εἶναι ἀφιερωμένος στὴν πε-

ριγραφὴ τοῦ σκαλίσματος τῆς φιάλης (πβ. Ἀριστοφ. *Πλοῦτ.* 812, ὅπου ἡ *ὀξίς … χαλκῆ γέγονε* καὶ τίποτε παραπάνω).

4 (στ. 2). δρακοντομίμοις (…) τορεύμασιν: Τὸ ἐπίθ. *δρακοντόμιμος* δὲν ἀπαντᾶ ἀλλοῦ, προφανῶς ὅμως περιγράφει μορφὴ ὁμοιάζουσα πρὸς δράκο (πβ. τὸ ἐπίθ. *γυναικόμιμος*: Αἰσχ. *Προμ.* 1005 *γυναικομίμοις ὑππάσμασιν χερῶν*, Εὐρ. *Βάκχ.* 980 *ἐν γυναικομίμωι στολᾶι*, κ.ἄ.). Ἦταν ἀγαπητὴ ἡ παράσταση θεμάτων σχετικῶν μὲ τὴν ὄψη δράκου ἢ ὁ παραλληλισμὸς πρὸς αὐτόν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ πολλὰ σύνθετα μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὴ λέξη αὐτή, π.χ. *δρακοντογενής*, *-κέφαλος*, *-φόρος*, *δρακοντό-μορφος*, *-βολος*, *-πους*, κ.λπ. Ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὸ θέμα τοῦ σκαλίσματος τῆς φιάλης, διότι *τόρευμα* ὀνομάζεται ἀκριβῶς τὸ ἀνάγλυφο, προϊὸν κατεργασίας τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφάνειας τοῦ μετάλλου (πβ. Διόδ. Σικελ. 3.47) *τορεύματα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ*, ἢ ὀστράκου (βλ. Στράβ. 8.6.23). Ἡ μαρτυρία τοῦ Λουκιανοῦ ἐπιβεβαιώνει τὴ σύνδεση κατεργασμένου μετάλλου καὶ διακοσμητικοῦ θέματος μὲ τὴν περιγραφὴ περιδεραίου ἢ βραχιολιοῦ δρακοντόμορφου (*Ἔρωτ.* 41 *ἢ τοὺς περὶ καρποῖς καὶ βραχίοσι δράκοντας, ὡς ὄφελον ὄντως ἀντὶ χρυσίου δράκοντες εἶναι*). Βλ. LSJ[9] καὶ *TGrL* σ.λλ.

ὀργάνων: Ἡ λέξη σημαίνει γενικὰ τὰ ἐργαλεῖα, ὅπως καὶ σήμερα, ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν κατασκευὴ καὶ ἐπεξεργασία κάποιου ὑλικοῦ ἢ καὶ τὴν ἐκτέλεση ἔργου (ὄργανα πολέμου, ἰατροῦ, βασάνου ἢ μουσικὰ ὄργανα). Ὁ Kaibel προτείνει διόρθωση σὲ *ἠρμένην*, ὁπότε ἡ ἀπαρτιζόμενη φράση *ἠρμένην τορεύμασιν* σημαίνει τὴ φιάλη τὴν «αὐξημένη» ἢ «ὑψωμένη μὲ / ἀπὸ τορνεύματα». Ἡ μετοχὴ παρακειμένου τοῦ ρ. *αἴρομαι* μπορεῖ νὰ χρησιμοποιεῖται βεβαίως γιὰ τὴ δήλωση ἐκτέλεσης κάποιου ἔργου (πβ. Θουκ. 1.118 *ἤιρετο τὸ ὕψος τοῦ τείχους μέγα*), ἀλλὰ φαίνεται ὑπερβολικὴ ἡ χρήση της γιὰ τὴν «ἔγερση» μιᾶς ἀργυρῆς φιάλης, ἔστω κι ἂν ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ δημιουργία κωμικοῦ στοιχείου. Ὅσον ἀφορᾶ στὴν προτεινόμενη ἀπὸ τὸν Ξυδᾶ (ΣΣ 52) διόρθωση τοῦ *ὀργάνων* σὲ *ἔργον ἐν* μὲ ἐννοούμενη μτχ. *οὖσαν*, δὲν νομίζουμε πὼς ἡ διόρθωση αὐτὴ θεραπεύει τὸ κυριότερο κατ' αὐτὸν μειονέκτημα τῆς γραφῆς *ὀργάνων*, δηλ. τὴ γενικότητα τῆς φράσης.

5 (στ. 3). οἵαν ποτ' ἔσχε καὶ Θίβρων: Ἡ σύγκριση γίνεται μεταξὺ τῆς *ὀξίδος* τοῦ συγκεκριμένου προσώπου στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται τὸ ἀπόσπασμα καὶ αὐτῆς τοῦ Θίβρωνα, μὲ τὴ χρήση τῆς φράσης *οἵαν ποτ'* ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπανάληψη τύπου τοῦ ρήμ. *ἔχω* ὅπως στὸν στ. 1. Ὁ σύνδ. καὶ ἐδῶ ἐπιτείνει τὴν ἰσχὺ τοῦ β΄ σκέλους τῆς σύγκρισης. Τὸ

ἄρθρο *ὁ* δὲν πρέπει νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴ γενικὴ *Ταντάλου*, διότι ἡ μετάφραση «γιὸς τοῦ Ταντάλου» (Dalechamp στὸν Schweighäuser III 333) δὲν ἀνταποκρίνεται κατ' οὐδένα τρόπο στὴν ἱστορικότητα τοῦ Θίβρωνα. Σύμφωνα μὲ ὅσα παραθέτει ὁ Ehrenberg (βλ. *RE* σ.λ., 2), πρόκειται στὴν περίπτωσή μας γιὰ ἕναν Λακεδαιμόνιο, φίλο ἀλλὰ καὶ ληστὴ καὶ μᾶλλον δολοφόνο τοῦ Ἅρπαλου, γνωστοῦ Μακεδόνα θησαυροφύλακα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Γιὰ τὴν ἱστορία τῶν δύο –ἡ ὁποία τοποθετεῖται χρονικὰ μεταξὺ τοῦ 323 καὶ 321 π.Χ., χρησιμεύοντας ἔτσι καὶ ὡς term. post quem γιὰ τὸν Σώπατρο– πληροφορούμαστε ἀπὸ τὸν Ἀρριανό (*Τὰ μετ' Ἀλέξανδρον* 1.14.3 κἑ. [1.16.1 κἑ. κυρίως], βλ. καὶ *FGrH* 156 F 9), τὸν Διόδ. Σικελ. (17.108.8 [17.17.4 κἑ.] καὶ 18.19.2) καὶ τὸν Στράβωνα (17.3.21). Σύμφωνα μ' αὐτούς, ὁ Ἅρπαλος καταχράστηκε τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ τελευταίου γιὰ τὴν ἐκστρατεία στὴν Ἰνδία, καὶ ἄρχισε νὰ σπαταλᾶ τὸ δημόσιο χρῆμα, νὰ ζεῖ μὲ τὶς διασημότερες ἑταῖρες τῆς ἐποχῆς καὶ νὰ κυβερνᾶ ὡς σατράπης. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου φοβούμενος τὴν τιμωρία ἔφυγε μὲ μισθοφόρους καὶ χρήματα γιὰ τὴν Ἀττική. Κατόπιν πολλῶν ἐπεισοδίων μὲ τὸν Ἀθηναϊκὸ δῆμο, ἐγκατέλειψε τὴν πόλη, ἔφτασε στὸ Ταίναρο καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέρασε στὴν Κρήτη μὲ τοὺς στρατιῶτες του, ὅπου καὶ τελικὰ δολοφονήθηκε ἀπὸ τὸν Θίβρωνα. Ὁ τελευταῖος, παίρνοντας καὶ τὰ χρήματα, φεύγει γιὰ τὴν Κυρήνη μὲ 6.000 ἄνδρες. Ἐπιδίδεται σὲ στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις, γιὰ νὰ συλληφθεῖ τελικὰ στὴν Τεύχειρα ἀπὸ τὸν ἀξιωματικὸ τοῦ Πτολεμαίου Ὀφέλλα· *οἱ δὲ Τευχειρῖται Ὀφέλλα τὴν ἐξουσίαν δόντος ἠκίσαντό τε τὸν Θίβρωνα καὶ εἰς τὸν τῶν Κυρηναίων ἔπεμψαν κρεμασθῆναι λιμένα* (Ἀρρ. ὅ.π. 1.18.1). Ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα εἰκάζουμε πὼς ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ τὸν ξαφνικὸ πλουτισμὸ τοῦ Θίβρωνα, ὁ ὁποῖος σίγουρα θὰ ἔζησε μὲ πολυτέλεια καὶ μὲ *ὀξίδ' ἀργυρᾶν* στολίζοντας τὸ πλούσιο τραπέζι του, ὡς ἀποτρεπτικὸ παράδειγμα· διότι ἡ ἐπίδειξη καὶ ἡ χλιδὴ εἶναι δεῖγμα παρακμῆς τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἐὰν οἱ κάτοχοι παράνομου πλούτου μποροῦν κάποιαν ἐποχὴ νὰ δοκιμάζουν καὶ τὴ φακὴ μὲ ξίδι ἀπὸ ἀργυρὸ σκεῦος, σύντομα ἔρχεται συνήθως καιρὸς ποὺ ἡ ἔνδεια ἢ ἡ καταστροφὴ τοὺς στεροῦν καὶ ἀπὸ ἕνα ἁπλὸ πιάτο φακῆς. Βλ. καὶ ἑπόμενα· πβ. ΣΣ 53.

5-6 (στ. 3-4). ὁ Ταντάλου (…) ἀνήρ: Ἡ τελευταία λέξη εἶναι παράθεση στὸ ὄνομα τοῦ Θίβρωνος, ποὺ σημαίνει ὅτι ὅλος ὁ στίχος χρησιμεύει ὡς σχολιασμὸς τῆς τύχης τοῦ ἄνδρα μὲ τὴ χρήση μάλιστα παροιμιώδους φράσης.

Ὁ **Τάνταλος** εἶναι φυσικὰ ὁ γιὸς τοῦ Δία καὶ τῆς Πλουτῶς, βασιλιὰς τῆς Λυδίας, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ συμφάγει μὲ τοὺς θεούς. Τιμω-

ρήθηκε ὅμως σκληρὰ ἀπ' αὐτούς, γιατὶ γιὰ νὰ τοὺς δοκιμάσει τοὺς πρόσφερε ὡς γεῦμα τὸν γιό του Πέλοπα καὶ γιατὶ ὡς ἄλλος Προμηθέας φανέρωσε θεϊκὰ μυστικὰ στοὺς θνητούς· καταδικάστηκε στὸν Ἅδη σὲ αἰώνια δίψα καὶ πείνα, ἀφοῦ τὸ νερὸ καὶ οἱ καρποὶ ποὺ τὸν τριγύριζαν ἀπομακρύνονταν ὅταν πλησίαζε νὰ τὰ γευτεῖ (βλ. λ 582-92, μὲ τὰ σχόλια τοῦ Heubeck στὸ χωρίο: *COd* II 112 κἑ. / Β΄, καὶ *ΕλλΜ* Γ΄ 325-27, ὅπου καὶ παραπομπὴ στὶς λοιπὲς ἀρχαῖες πηγές).

ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς: *τάλαντον* εἶναι, ὡς γνωστόν, τὸ σταθμικὸ ὄργανο (πβ. Θ 695 καὶ Μ 433), ποὺ ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο συνδέθηκε μὲ τὸ ρ. *ταλαντεύω*: σταθμίζω, ἀργότερα δὲ χρησιμοποιήθηκε καὶ μεταφορικὰ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ζυγίσματος τῆς μοίρας ἢ τῆς ζωῆς (πβ. *Παλ. Ἀνθ.* 2.380.3 κἑ., *ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τάλαντα Διὸς πάγχρυσα τελέσθη | οἷα ταλαντεύει πάντα νόμον βιότου*, κ.ἄ., βλ. LSJ^{9} σ.λλ. *ταλαντεύω*, *τάλαντον* κ.λπ.). Στὸν *TGrL* διαβάζουμε συνοπτικὰ μεταξὺ ἄλλων, πὼς *Τάλαντον σημαίνει τέσσερα, τὸ ζύγιον, τὴν στάθμην, τὸ βάρος, τὸ χάρισμα.* Συγγενὲς ρῆμα εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ *ταλαντεύω* καὶ *τανταλίζω*, καὶ τὸ *ἐκταλαντόω*, μὲ τὸ ἴδιο μᾶλλον νόημα ἐπιτεταμένο. Στὸν *TGrL* (σ.λ.) ἀπαντᾶ καὶ τὸ συγκεκριμένο χωρίο τοῦ Σωπάτρου, γιὰ τὸ ὁποῖο δίνεται ἡ μετάφραση "Tantali divitiis exutus", γίνεται ὅμως καὶ παραπομπὴ στὸν Εὐστάθιο (1701.4), ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὡς πιθανὴ ἑρμηνεία τῆς φράσης *ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς* τὸ *κατασεσεισμένος εἰς νοῦν διὰ τρυφήν*. Ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 54) ἀναφέρει καὶ τὴν ἄποψη τῆς Bonanno (394) ὅτι ὁ ποιητὴς παρωδεῖ μὲ τὴ μετοχὴ αὐτὴ *ἐκταλαντωθεὶς* τὸν Σοφοκλῆ (*Ἀντ.* 134 κἑ. *ἀντιτύπαι δ' ἐπὶ γᾶι πέσε τανταλωθεὶς | πυρφόρος …*).

Πρόκειται γιὰ παροιμιώδη φράση, ἀνάλογη πρὸς τὶς φράσεις *τὰ Ταντάλου τάλαντα* καὶ *τὰ Ταντάλου τάλαντα τανταλίζεται* (μὲ χαρακτηριστικὲς τὶς παρηχήσεις ποὺ τὶς καθιστοῦν εὔχρηστες ἀπὸ τοὺς κωμικούς) καὶ συγγενὴς πρὸς τὰ *Ταντάλου πόμα, Τανταλείους τιμωρίας ὑποφέρειν, Ταντάλου κῆπον τρυγᾶν*. Ὁλοκληρώνεται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ νόημα τῆς παραβολῆς τοῦ προηγούμενου στίχου, ἡ ὁποία ἐνισχύεται μὲ μυθολογικὸ τώρα παράδειγμα. Καὶ ὁ μύθος καὶ ἡ ἱστορία, ἔτσι, ἀποδεικνύουν τὸ ἐφήμερο τῆς ἀλόγιστης τρυφῆς ὡς πρόξενο καταστροφῶν στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ υἱοθέτηση τῆς γραφῆς *μαλακὸς* τῆς *Ἐπιτ.* (CE) δὲν ὁδηγεῖ σὲ καλύτερο νόημα, κι ἡ διόρθωση σὲ *μυρίοις* ἀπὸ τὸν Dalechamp καὶ παλαιογραφικὰ ἀστήρικτη εἶναι καὶ ἀχρείαστη· τέλος, ἡ διόρθωση τοῦ **μαλακὸν** σὲ *μάταιον* ἀπὸ τὸν Ξυδᾶ (ΣΣ 55) δὲν εἶναι αἰτιολογημένη· ὁ Θίβρων ἦταν βεβαίως Σπαρτιάτης, ὅπως ὅμως ἀνωτ. σημειώθηκε, φέρθηκε ὡς πραγματικὸς τυχοδιώκτης, σφετερίστηκε τὰ

χρήματα καὶ τοὺς μισθοφόρους τοῦ Ἁρπάλου καὶ δὲν πέθανε μὲ ἔνδοξο θάνατο στὸ πεδίο τῆς μάχης.

F19

Γιὰ τὸν τίτλο τοῦ δράματος (**Φακῆ**) βλ. προηγούμενο ἀπόσπασμα. Ἡ φράση **Σώπατρος γὰρ ὁ φλυακογράφος** ὁδηγεῖ στὶς ἀνάλογες περιπτώσεις (F4, F5, F7, F16) ὅπου ὁ Πάφιος ποιητὴς χαρακτηρίζεται ὡς *φλυακογράφος*, μὲ χαρακτηριστικὴ τὴ συνοδευτικὴ φράση *ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι δράματι* … στὰ F7 καὶ F16, ὅπως καὶ στὰ F18 καὶ F19. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὰ F7 καὶ F18 ἡ χειρόγραφη παράδοση δίνει τὸν τίτλο τοῦ ἔργου σὲ δοτική (F7.5 *εὐβουλοθεομβρότωι* καὶ F18.1 *φακῆι*), ἐνῶ στὸ F16 δίνεται ὁ τίτλος σὲ ὀνομαστική (*πύλαι*, προφανῶς ὄχι *πύλᾳ*), ὅπως πιθανῶς καὶ στὸ ἐδῶ F19 (*φακὴ* [sic], ἀντὶ πιθανῶς τοῦ *φακῆ*), μὲ τὴ δοτικὴ τῶν F7 καὶ F18 προφανῶς *καθ' ἕλξιν* πρὸς τὰ προηγούμενα (κατὰ συχνὴ ἀνάλογη σύνταξη, ὄχι ἐσφαλμένη καὶ –ἑπομένως– μὴ διορθωτέα. Τὸ μέτρο εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο, χωρὶς προβλήματα. Βλ. καὶ *ΣΣ* 56.

3 (στ. 1). κρεανομοῦμαι: Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ σωστοῦ ρηματικοῦ τύπου, ἀντὶ τοῦ φανερὰ ἐσφαλμένου *κρέανο Μοῦσαι* τῆς χειρόγραφης παράδοσης τοῦ κειμένου, ὀφείλεται στὸν Casaubon. Τὸ ρῆμα στὴν ἐνεργητ. φωνὴ ἔχει τὴ σημασία τοῦ «κόβω, μοιράζω τὸ κρέας» (Ἰσαῖος 9.33 *πολλάκις ἐληλυθότι αὐτῶι οὐδεπώποτε κεκρεανομήκασι*), ἐνῶ τὸ ἴδιο φαίνεται πὼς συμβαίνει καὶ στὴ μέση φωνή (Θεόκρ. 26.24 *αἱ δ' ἄλλαι τὰ περισσὰ κρεανομέοντο γυναῖκες*). Μὲ τὴν πρώτη λέξη τοῦ στίχου ἐδραιώνεται ἡ ἄποψη πὼς πρόκειται γιὰ συμπόσιο, ὅπου τὰ κύρια φαγητὰ ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὸ κρέας. Συνδυάζοντας δὲ τὴν πληροφορία (*TGrL* σ.λ.) γιὰ δημόσια διανομὴ κρέατος ἀπὸ τὸν Μάρκο Ἀντώνιο κατὰ τὴν κηδεία τῆς μητέρας του μὲ τὰ *περίδειπνα* (βλ. προηγούμενο ἀπόσπ.), κατὰ τὰ ὁποῖα μαγειρεύονταν καὶ φακές, καὶ μὲ τὸ νόημα περὶ γρήγορης ἐναλλαγῆς ἀπὸ τὴ χλιδὴ στὴν ἔνδεια ἢ τὴν ἀπώλεια τῶν ταλάντων τοῦ προηγούμενου ἀποσπ., δὲν ἀποκλείουμε τὴν πιθανότητα τὸ συμπόσιο τῆς *Φακῆς* νὰ ἔγινε πρὸς τιμὴν νεκροῦ, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ἡ κωμικὴ ἀπόδοσή του.

3-4 (στ. 1-2). τὸν ἐκ Τυρρηνίας οἶνον: Ἐμπορικὲς σχέσεις μεταξὺ Τυρρηνίας καὶ Ἑλλάδας ὑπῆρχαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ὁπότε τὰ προϊόντα τῆς Ἰταλικῆς αὐτῆς περιοχῆς ἦταν ἤδη γνωστά. Τῆς Τυρρηνίας τὸ κρασὶ θεωροῦνταν ἄριστης ποιότητας (βλ. *ΣΣ* 57 σημ. 16).

᾽Αστήρικτη εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Ξυδᾶ (*ΣΣ* 57-58 καὶ *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 527-28) ὅτι ἡ ἀναφορὰ τῆς μακρινῆς Τυρρηνίας σκοπὸ εἶχε νὰ προκαλέσει τὸν ἠχητικὸ συνειρμὸ τῆς λ. τυρί, ὥστε νὰ ὑπαινιχθεῖ ὁ Σώπατρος καὶ τοὺς ἄφθονους τυρομεζέδες τοῦ συμποσίου.

4 (στ. 2). σὺν ὀπτῶι: Ὁ Kaibel ἀναφέρει τὴ γραφὴ *σὺν ὀκτὼ* τοῦ Dindorf γιὰ νὰ τὴν ἀπορρίψει (βλ. καὶ σημ. Kassel – Austin στὸ ἀπόσπ., μὲ ἀναφορὰ καὶ στὴν ἄποψη τοῦ Gigante γιὰ *ὀκτὼ ἄρτους*, ὅπως στὸν ῞Αλεξη [ἀπόσπ. 125.4: 120.4 Kock] *λευκοὺς μὲν* [sc. *ἄρτους*] *ὀκτώ, τῶν δὲ φαιῶν τοὺς ἴσους*), ἐνῶ ὁ Meineke προτείνει *σὺν ὄψωι*, ποὺ ἀποκλείεται ἀπὸ τὸν πρῶτο (μὲ τὸ εὐγενικὸ σχόλιο "σὺν ὄψωι vix recte Meinekius") καὶ ἀπὸ τὸν Ξυδᾶ (*ΣΣ* 59 καὶ *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 528) μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι *ὄψον* εἶναι τὸ προσφάγι, ὁπότε φαίνεται περίεργο νὰ πίνει τὸ ἄριστο κρασὶ κάποιος ὄχι μὲ τὸ ἐκλεκτὸ κρέας ἀλλὰ μὲ συμπληρώματα. Τίποτα ὅμως δὲν ἀποκλείει τὸ προσφάγι νὰ εἶναι καὶ αὐτὸ μεζὲς κρέατος (πβ. Σχόλ. στὸ Λ 630b *ὄψον δὲ πᾶν τὸ σὺν σιτίοις ἐσθιόμενον* καὶ 630d *πᾶν δὲ τὸ μετὰ ἄρτου ἐσθιόμενον ὄψον καλεῖται. διὸ καὶ ἡ διπλῆ. ἔστι δὲ τὸ κρόμμυον, ὡς ἀλεξιφάρμακον*). Στὰ *Φειδίτια* τῶν Σπαρτιατῶν θεωρεῖται *ὄψον τὸ ὕειον κρέας ἑφθόν*, ἐνῶ ἡ *φακῆ* χαρακτηρίζεται *ἥδιστον ὄψων* (βλ. *TGrL* καὶ LSJ[9] σ.λ.). Ὁ Ξυδᾶς (*ΣΣ* 59-61 καὶ κυρίως *ΠραΚυΣΒ* Α΄ 529 κἑ.) ὑποστηρίζει πὼς ἡ γραφὴ *σὺν ὀκτὼ* εἶναι ὀρθή, διότι ἀντιστοιχεῖ σὲ παροιμιώδη φράση καὶ στὶς κοσμοθεωρικὲς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων σχετικὰ μὲ τὴν ἁρμονία καὶ τὴν τελειότητα τοῦ ἀριθμοῦ *ὀκτώ*. Τὰ ἐπιχειρήματα εἶναι σὲ μέγιστο βαθμὸ εὔλογα, ὅμως φαίνεται ὑπερβολικὴ ἡ σύνδεση μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν συνδαιτυμόνων σὲ ἕνα συμπόσιο ἢ μὲ πρόποση ἀνάλογη τοῦ «εἰς εὐτυχίαν». Τὸ *ὀκτὼ* μπορεῖ νὰ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴ «θεϊκὴ θέληση, τάξη, ἁρμονία», ὅμως τὸ «εἰς» σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ *σὺν*, ποὺ δηλώνει συνοδία καὶ ὄχι κατεύθυνση ἢ σκοπό. Δύσκολα μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε πὼς μὲ τὴ φράση αὐτὴ «ὁ ποιητὴς μᾶς ἀνεβάζει ἀπὸ τὸ γήινο, ὑλιστικὸ κόσμο (τοῦ γεύματος) στὸν οὐράνιο, πνευματικό, μεταφυσικὸ κόσμο τῶν ἰδεῶν (τῆς θεϊκῆς τάξης, τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς εὐτυχίας)» (*ΣΣ* 61). Ἐνῶ εὔκολα περιμένουμε νὰ γίνεται λόγος γιὰ κάτι *ὀπτόν*, ψητὸ μεζὲ κρέατος συνήθως (βλ. π.χ. ᾽Αριστοφ. *Ἱππ.* 1105-6 *μαζίσκας γε διαμεμαγμένας | καὶ τοὔψον ὀπτόν*, Θεοκρ. *Εἰδύλλ.* 24.136 *δεῖπνον δὲ κρέα τ᾽ ὀπτὰ καὶ ἐν κανέωι μέγας ἄρτος Δωρικός*, πβ. ᾽Αθήν. 14, 655f *κρεῖσκον … ὕειον ὀπτόν*, ὅπου ὁ λόγος περὶ *ὀπτῶν δελφάκων*, κ.ἄ.). ῞Ηδη στὸν ῞Ομηρο τὸ *ὀπτὸν* ἢ *ὀπταλέον κρέας* ἀναφέρεται συχνά, καὶ μάλιστα παράλληλα μὲ τὸν *οἶνον* (καὶ τὸν *σῖτον*). Βλ. χαρακτηριστικὰ Δ 345-6 *ἔνθα φίλ᾽ ὀπταλέα κρέα ἔδμεναι ἠδὲ κύπελλα | οἴνου πινέμεναι μελιηδέος, ὄφρ᾽ ἐθέλητον·* χ

21 *σῖτός τε κρέα τ' ὀπτὰ φορύνετο·* π 443-4 *πολλάκι γούνασιν οἷσιν ἐφεσσάμενος κρέας ὀπτὸν | ἐν χείρεσσιν ἔθηκεν, ἐπέσχε τε οἶνον ἐρυθρόν* (πβ. Ι 488 κἑ.)· βλ. ἐπίσης δ 65 κἑ., μ 395-6, π 49 κἑ., κ.ἄ., ἀλλὰ καὶ τὴν περίφημη σκηνὴ τῆς προετοιμασίας τοῦ δείπνου στὴ σκηνὴ τοῦ Ἀχιλλέα (Ι 206-22), ὅπου τὰ κρέατα τεμαχίζονται, περνιοῦνται στοὺς ὀβελούς, ψήνονται στὰ κάρβουνα καὶ μοιράζονται μαζὶ μὲ *σῖτον … καλοῖς ἐν κανέοισιν* (καὶ ὕστερα πέφτουν ὅλοι μὲ τὰ μοῦτρα στὸ φαγοπότι), ἔτσι ἀκριβῶς ὅπως σήμερα στὴν Κύπρο ἑτοιμάζουν «τὴ σούβλα» (τὸ κοντοσούβλι, πάντα) καὶ συνοδεύουν τὸ «ὀφτὸ (κρέας)» μὲ πίττες καὶ κρασί (καὶ κρεμμύδι). Ἡ γραφὴ *σὺν ὀπτῶι* μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ἄριστα, καθὼς μάλιστα ἡ παραφθορά της εἶναι καὶ παλαιογραφικὰ εὐεξήγητη (ΣΥΝΟΠΤΩΙ → ΣΥΝΟΚΤΩΙ).

λαμβάνειν: Ὁ Kaibel θεωρεῖ τὴ φράση *οἶνον λαμβάνειν* ὡς ἰσοδύναμη πρὸς τὸ πίνω κρασί ("non miscere vinum sed bibere scio"). Ὅπως ὅμως παρατηρεῖ καὶ ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 58), στόχος τοῦ ποιητῆ εἶναι μᾶλλον νὰ δείξει ὁρμητικὴ κίνηση, ἀνυπομονησία γιὰ τὸ κρασί (πβ. Ξεν. *Ἀνάβ.* 1.6.10 *ἔλαβον τῆς ζώνης τὸν Ὀρόνταν* ἢ πιὸ χαρακτηριστικὰ Β 261 *εἰ μὴ ἐγώ σε λαβών, ἀπὸ μὲν φίλα εἵματα δύσω* [βλ. καὶ σχόλ. Kirk στὸ χωρίο: *CIl* Ι 143 / Α′ 265], Σοφ. *Φιλ.* 101 *δόλωι Φιλοκτήτην λαβεῖν* καὶ *Ἀντιγ.* 916 *καὶ νῦν ἄγει με διὰ χερῶν οὕτω λαβών*, Ἀριστοφ. *Βάτρ.* 165 *σὺ δὲ τὰ στρώματ' αὖθις λάμβανε* καὶ *Ἀχαρν.* 1168-9 *λίθον λαβεῖν | βουλόμενος*, κ.ἀ.). Ὁπότε τὸ νόημα εἶναι «ν' ἁρπάζω» τὸ κρασὶ μαζὶ μὲ τὸν ὀπτὸ μεζέ (καὶ νὰ τὰ καταβροχθίζω), «κρασὶ μὲ κρέας ὀφτὸ νὰ καταπίνω». Ἔχουμε ἕναν ἐξασκημένο καλοφαγά, ποὺ σίγουρα δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τοὺς ἄλλους συνδαιτυμόνες του.

ἐπίσταμαι: Καὶ δεύτερο ρῆμα στὸ ἀπόσπασμα, δεύτερος ἐπίσης ρηματικὸς τύπος δίπλα στὸ *λαμβάνειν*. Εἶναι ἐμφανὴς ἡ προσπάθεια τοῦ Σώπατρου νὰ δώσει τὴν ἀτμόσφαιρα ἑνὸς γεύματος ὅπου οἱ συνδαιτυμόνες εἶναι ἐνεργητικοὶ καὶ γρήγοροι, καὶ κωμικοί, στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πλησιάζουν ἢ καὶ ἑτοιμάζουν τὸ φαγητό. Χρησιμοποιεῖται ὅμως ἐδῶ ἕνα ρῆμα (φαινομενικὰ τουλάχιστον) ἄσχετο πρὸς τὰ παραπάνω. Τὸ *ἐπίσταμαι* σημαίνει γνωρίζω καλά, εἶμαι ἱκανὸς νὰ ἐφαρμόσω τὴ θεωρητική μου γνώση (πβ. Ε 60-1 *ὅς χερσὶν ἐπίστατο δαίδαλα πάντα | τεύχειν*, Ἀριστοφ. *Σφῆκ.* 989 *κιθαρίζειν γὰρ οὐκ ἐπίσταμαι*), κατανοῶ πλήρως ἕνα θέμα (Ψ 705 *πολλὰ δ' ἐπίστατο ἔργα*, Πλάτ. *Πολ.* 598c, *πάσας ἐπισταμένωι τὰς δημιουργίας*). Ἠχεῖ ἔτσι κωμικὰ τὸ ὅτι κάποιος χρειάζεται εἰδικὲς γνώσεις προκειμένου νὰ καταφέρει νὰ πιεῖ καὶ νὰ γλεντήσει μὲ τὸ κρασὶ καὶ

τὰ ψητά. Ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 58) ὑποστηρίζει πὼς «ἐδῶ ἔχουμε ἕνα χαρακτήρα "gloriosum"», ὄχι ὅμως τὸν καθιερωμένο "militem gloriosum"». Φανταζόμαστε τὸν τύπο τοῦ κοιλαρᾶ συμποσιαστῆ, ποὺ κατὰ τὴ φράση τοῦ Σημωνίδη (7.24 West) *ἔργων δὲ μοῦνον ἐσθίειν ἐπίσταται.*

F20

Τιτλος: Φυσιολόγος ὀνομαζόταν στὴν ἀρχαιότητα αὐτὸς ποὺ ἐρευνοῦσε τὶς φυσικὲς αἰτίες τῶν πραγμάτων καὶ τὰ φαινόμενα (φυσιολογοῦσε, μὲ μιὰ λέξη) ἢ προσπαθοῦσε νὰ ἀνακαλύψει καὶ νὰ ἑρμηνεύσει τὶς φυσικὲς ἀρχὲς τοῦ κόσμου (εἰδικὰ ὅταν γινόταν ἀναφορὰ στοὺς προσωκρατικοὺς φιλοσόφους). Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρεται συχνὰ στὶς ἀπόψεις αὐτῶν τῶν –προγενεστέρων του κατὰ μέγιστο μέρος– ἐρευνητῶν συζητώντας καὶ κρίνοντας τὰ πορίσματά τους σὲ διαφορετικὰ θέματα (βλ. π.χ. *Περὶ ζώιων μορ.* 641a *οὕτως γὰρ καὶ οἱ φυσιολόγοι τὰς γενέσεις καὶ τὰς αἰτίας τοῦ σχήματος λέγουσιν· ὑπὸ τίνων γὰρ ἐδημιουργήθησαν δυνάμεων*). Στὸ ἔργο τοῦ Σώπατρου δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς ποιός θὰ ἦταν ὁ ρόλος ἑνὸς *φυσιολόγου* καὶ πῶς θὰ διακωμωδεῖτο ἡ συμπεριφορά του ὡς ἐρευνητῆ, ταπεινοῦ ἢ φαντασμένου, ὥστε σ' αὐτὴν νὰ στηρίζεται ἡ πλοκὴ τοῦ ὅλου ἔργου. Καθὼς ὅμως στὸ ἀπόσπ. γίνεται λόγος γιὰ τρόπο συντήρησης ἢ μαγειρεύματος κρέατος, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ *φυσιολόγος* ἦταν μᾶλλον «εἰδικὸς κρεατολόγος», ἀσχολούμενος μὲ τὴ φυσιολογία τοῦ κρέατος καὶ τὴ δίαιτα, κι ὄχι μόνο μ' αὐτά, ἀλλὰ καὶ *περὶ φύσεως κατεῖχε πάντας τοὺς λόγους* (καὶ μὲ τὴν ἀστρολογία ἀσχολοῦνταν καὶ μὲ τὴν ἐπίδραση στὴ μαγειρικὴ τῆς κίνησης τῶν οὐράνιων σωμάτων καὶ μὲ ἄλλα πολλά, γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. κατωτ. 10b F1). Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ὁμοιότητα τοῦ χωρίου μὲ τὸ F17 (βλ. ἀνωτ.)· φαίνεται πὼς τὰ σχετικὰ μὲ τὴν *ὑείαν μήτραν* ἦταν θέμα ἀγαπητὸ στὸν Σώπατρο.

Τὸ μέτρο εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο, χωρὶς ἀνωμαλίες.

3 (στ. 1). μήτρας ὑείας (…) τόμος: Οἱ τρεῖς αὐτὲς λέξεις ἀναφέρονται στὸ F17 (*ἐν Σίλφαις*) μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς θέση στὴ δομὴ τοῦ στίχου (*μήτρας ὑείας … τόμον*). Γιὰ τὴ μήτρα βλ. ἀνωτ. F8 καὶ F17, σχόλια.

οὐκ ἀφεψηθείς: Ὁ Kaibel διόρθωσε τὴ γραφὴ τῶν χφφ. σὲ *εὖ καθεψηθείς*. Τὸ ρ. *καθέψω* σημαίνει «βράζω καλά», ἀλλὰ καὶ «χωνεύω», ἐνῶ γιὰ φυτὰ δηλώνει τὴν ἀποξήρανση στὸν ἥλιο (βλ. π.χ.

Θεόφρ. *Περὶ φυτ. ἱστ.* 7.5.2 *ἀρδεύουσι τὰ μὲν ἄλλα πρωΐ ἢ πρὸς ἑσπέραν, ὅπως μὴ καθέψηται, τὸ δὲ ὄκιμον καὶ μεσημβρίας*), μὲ μεταφορικὴ δὲ σημασία (βλ. LSJ[9] σ.λ., II) «πραΰνω, μαλακώνω». Ἡ μετάφραση τοῦ τύπου *εὖ καθεψηθεὶς* θὰ ἦταν «καλοβρασμένος» (πβ. π.χ. Ἀέτ. *Λόγ. ἰατρ.* 11.29.40 *μαλάχης αἱ ῥίζαι εὖ καθεψηθεῖσαι ἐν μελικράτωι*, Ἀλεξ. Τραλλ. *Θεραπ.* 2.125.4 *σεμιδάλεως εὖ μάλα καθεψηθείσης*, κ.τ.τ.), ἡ ἑρμηνεία ὅμως τοῦ στίχου σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν ἑπόμενο δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἔτσι ἡ καλύτερη δυνατή.

Τὸ *ἀφέψω* στὴν ἐνεργ. φωνὴ σημαίνει «καθαρίζω, διυλίζω μὲ βρασμό», καὶ μεταφορικὰ «λαγαρίζω, ἑτοιμάζω ἀναταραχὴ γιὰ ξεκαθάρισμα» (πβ. Ἀριστοφ. *Ἱππ.* 1321 *τὸν Δῆμον ἀφεψήσας ὑμῖν καλὸν ἐξ αἰσχροῦ πεποίηκα* καὶ 1336 *ὅσα με δέδρακας ἀγάθ' ἀφεψήσας*, κ.τ.τ., βλ. LSJ[9] καὶ *TGrL* σ.λ.). Ὁ τύπος τῆς παθητικῆς φωνῆς, ποὺ ἔχουμε ἐδῶ, ἀπαντᾶ συχνὰ μὲ τὸ νόημα τοῦ «βράζομαι πρὸς διύλιση, σιγοψήνομαι στὴν κατσαρόλα» (τὸ πρῶτο γιὰ ὑγρά, τὸ δεύτερο γιὰ στερεὰ φαγητά), ἀλλὰ καὶ «καταναλίσκομαι μὲ τὸ βράσιμο, ἐξατμίζομαι». Στὴν περίπτωσή μας μπορεῖ νὰ σημαίνει τὸ μὴ παραβρασμένο, μὰ καλοψημένο, κρέας (βλ. LSK, LSJ[9] καὶ *TGrL* σ.λ.), ἑρμηνεία πιὸ πρόσφορη στὸ ἐδῶ ἀπόσπ., πέραν τοῦ ὅτι τὸ *οὐκ ἀφεψηθεὶς* τῆς χειρόγραφης παράδοσης εἶναι lectio difficilior.

4 (στ. 2). δηξίθυμον (…) ὀξάλμην: Ἡ *ὀξάλμη* εἶναι εἶδος σάλτσας ἢ καρυκεύματος (*καταχυσμάτιον* γενικά) μὲ συνθετικὰ τὸ ξύδι καὶ τὴν ἅλμη, ὅπως φαίνεται (βλ. *TGrL* σ.λ.). Μέσα σ' αὐτὴν βουτοῦσαν κρέατα ἢ ψάρια, κι ὄχι μόνο γιὰ συντήρηση. Βλ. Ἀθήν. 9, 385b-d *παρατεθέντος δέ ποτε καὶ ἰχθύος μεγάλου ἐν ὀξάλμηι* κ.λπ. (Ἀριστοφ. *Σφῆκ.* 331 *εἰς ὀξάλμην ἔμβαλε θερμήν,* Κρατίν. ἀπόσπ. 143 [Kock, *Ὀδυσσ.* 5] *φρύξας, ἑψήσας κἀπ' ἀνθρακιᾶς ὀπτήσας | εἰς ἅλμην τε καὶ ὀξάλμην κἄιτ' ἐς σκοροδάλμην | χλιερὸν ἐμβάπτων, ὃς ἂν ὀπτότατός μοι ἁπάντων | ὑμῶν φαίνηται, κατατρώξομαι*), ἀπὸ ὅπου μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε πὼς μέσα σὲ ὀξάλμη βουτοῦσαν κρέας ποὺ εἶχε βραστεῖ μὲ σκοπὸ νὰ ψηθεῖ κάποια στιγμὴ ἀργότερα ἢ νὰ φαγωθεῖ ἀμέσως, καὶ ὄχι μόνο αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε ἁπλῶς νὰ συντηρηθεῖ. Στὴν περίπτωσή μας ὁ *Φυσιολόγος* θὰ συνιστοῦσε (παρὰ θὰ ἀπέτρεπε, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ξυδᾶς, *ΣΣ* 63) τὴ χρήση αὐτοῦ τοῦ τρόπου μαγειρικῆς, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπέτρεπε πιθανὸ καλὸ ψήσιμο τοῦ κρέατος στὴ συνέχεια ἢ θὰ πρόσθετε νοστιμιὰ στὸ ψημένο κρέας.

Ἡ *ὀξάλμη* θεωροῦνταν Σικελικὸ προϊὸν σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλη (*Μετεωρ.* 359b *τὰ ἠθούμενα ὕδατα ὄντα γλυκέα μεταβάλλει, καὶ τὰ μὲν ὀξέα γίγνεται, καθάπερ ἐν τῆι Σικάνηι τῆς Σικελίας· ἐκεῖ γὰρ ὀξάλμη γίγνεται, καὶ χρῶνται καθάπερ ὄξει πρὸς ἔνια τῶν ἐδεσμάτων αὐτῶι*). Ἀξιοσημείωτη εἶναι καὶ ἡ χρήση

της στὴν Ἰατρική (βλ. χαρακτηριστικά: Γαλην. [Kühn] *Π. τροφ. δυν.* VI 616, 641, 644, *Θεραπ. μεθ.* X 952, *Π. συνθ. φαρμ. κ. τόπ.* XII 674, Ἀέτ. *Λόγ. ἰατρ.* 16.22 *ἐὰν δὲ ῥαγῶσιν αἱ φλυκτίδες καὶ ἕλκος γένηται, ὀξάλμῃ κατάντλει*, κ.ἄ. πολλά).

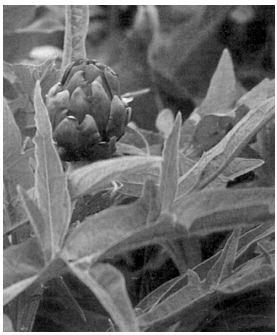
Τὸ ἐπίθ. **δηξίθυμος** προσδιορίζει τὴν *ὀξάλμη*, καὶ ὁ συνδυασμός τους εἶναι μοναδικός, καθ' ὅσον ἔτσι ὀνομάζεται αὐτὸς ποὺ δαγκώνει, κατατρώγει, φθείρει ἑπομένως τὴν ψυχή (*δακέθυμος* καὶ *θυμοδακής*, "animum mordens" στὸν *TGrL*). Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ χρήση του στὸν Αἰσχ. *Ἀγαμ.* 743 *δηξίθυμον ἔρωτος ἄνθος*, στὴν ὁποία φαίνεται νὰ ἀντιτίθεται αὐτὴ τοῦ Σώπατρου, δημιουργώντας κωμικὸ στοιχεῖο. Ἐδῶ δὲν γίνεται λόγος γιὰ μεγάλα πάθη, ἀλλὰ γιὰ τὴν καυστικότητα ἑνὸς ἁπλοῦ καταχυσμάτιου.

F21

Ὁ Ἀθήναιος παραδίδει μία καὶ μόνη λέξη ἀπὸ ἔργο τοῦ Σώπατρου, χωρὶς καμιὰν ἀναφορὰ σὲ στίχο ἢ καὶ τίτλο δράματος, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ προηγούμενα ἀποσπάσματα. Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονὸς πὼς μὲ ἀφορμὴ τὴν καταγραφὴ τῆς *κινάρας* ὁ συγγραφέας παραθέτει τὶς πληροφορίες ποὺ ἔχει γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ καὶ εἰδικὰ γιὰ τὸν χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο ἔζησε (βλ. ἀνωτ. T1).

1. κινάραν: Πρόκειται γιὰ τὴ γνωστή μας ἀγκινάρα· χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τύπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐπεβίωσε ἡ λέξη στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο μέχρι τὶς μέρες μας ὡς «τζινάρα» (βλ. *ΑΚΕΠ* Γα΄ 28 ἀρ.





[Εικ. 135] Κιναρα
1. Cynara Cardunculus: ἀγριοαγκινάρα, καυκαρούα
2. Cynara Scolumus: ἀγκινάρα, τζινάρα, καυκαροῦ
(Ζαννέττου-Παντελῆ *ΦΦΚυ* 85)

4). Πληροφορίες γιὰ τὸ ποῦ ἀπαντᾶ ἡ λέξη δίνει ὁ Ἀθήναιος (2, 70a κἑ.), μαζὶ μὲ τοὺς διαφορετικοὺς τύπους *κυνάρα* καὶ *κύναρος*. Στὸν Ἀθήναιο (2, 71c) στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου γιὰ τὴν *κινάρα*, παρέχεται ἐπίσης ἡ πληροφορία γιὰ *Κίναρον καλουμένην νῆσον, ἧς μνημονεύει Σῆμος*. Γιὰ τὸ φυτὸ καὶ τοὺς τρόπους παρασκευῆς του (ἔδεσμα, χολώδης χυμός, ἀφέψημα, λοπάς) μᾶς πληροφορεῖ ὁ Γαληνός (*Π. τροφ. δυν.* VI 636-7, *ἥ τε τιμωμένη μειζόνως ἢ προσήκει κινάρα*, κ.λπ.), δίνοντας καὶ ἕνα σχόλιο ἀρκετὰ διαφωτιστικὸ γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῆς λέξης: *καλοῦσι δ' αὐτὴν πάντες οἱ φεύγοντες τὸ σύνηθες οὐ διὰ τοῦ κ καὶ τοῦ ι τὴν πρώτην συλλαβὴν ὀνομάζοντες, ἀλλὰ διὰ τοῦ κ καὶ τοῦ υ*. Ὁ Schweighäuser (I 468) θεώρησε ὅτι ὁ τύπος *κυνάρα* δήλωνε ἀρχαιοπρέπεια, ὁ δὲ Casaubon ὅτι ἀντιθέτως δήλωνε νεωτερισμό (βλ. ὅ.π.: "novitatis studio id eos fecisse"). Ὁ Δίδυμος δὲ ὁ γραμματικός (στὸν Ἀθήν. 2, 70c-d), *ἐξηγούμενος παρὰ τῶι Σοφοκλεῖ τὸ κύναρος ἄκανθα «μήποτε», φησί, «τὴν κυνόσβατον λέγει διὰ τὸ ἀκανθῶδες καὶ τραχὺ εἶναι τὸ φυτόν· καὶ γὰρ ἡ Πυθία ξυλίνην κύνα αὐτὸ εἶπεν καὶ ὁ Λοκρὸς χρησμὸν λαβὼν* (…) *καταμυχθεὶς τὴν κνήμην ὑπὸ κυνοσβάτου ἔκτισε τὴν πόλιν». «ἐστὶ δὲ ὁ κυνόσβατος μεταξὺ θάμνου καὶ δένδρου* (…)». Γιὰ τὴ σύγχυση ἢ ταύτιση τῆς *κυνοσβάτου* μὲ τὴν ἀγκινάρα, τὴ διαφορετικὴ ὀνομασία *κάκτος Σικελικὴ* καὶ τὸν τύπο *κιννάρα* βλ. *TGrL* σ.λλ., πβ. LSJ[9] (βλ. ἐπίσης André *NPlR* σ.λ. *cinara*, πβ. *cinaris* καὶ *cinarius*).

1-2. παραπλησίως ἡμῖν: Ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 64) θεωρεῖ ὅτι μὲ τὸ *καὶ* ποὺ προηγεῖται ἐννοεῖται πὼς ὀνομάζονταν καὶ ἄλλα φυτὰ στὸ χωρίο τοῦ Σώπατρου, ὁπότε ὁδηγούμαστε πάλι σὲ σκηνὴ συμποσίου. Πιθανὸν ὅμως ὁ σύνδεσμος νὰ ἀναφέρεται σὲ ἄλλον τύπο τοῦ ἴδιου ὀνόματος τοῦ φυτοῦ.

F22

Καὶ αὐτοὶ οἱ στίχοι παραδίδονται χωρὶς τὸν τίτλο τοῦ δράματος στὸ ὁποῖο ἀνήκουν (βλ. F21 καὶ F23), ἐμφανίζουν δὲ ἑρμηνευτικὰ προβλήματα σοβαρά (βλ. τὴν παρατήρηση τοῦ Kaibel: "verba quo spectent non iam intellegitur"). Ὁ Ἀθήναιος κάνει λόγο γιὰ τὸν Φιλόξενο τὸν Κυθήριο, διθυραμβοποιὸ φημισμένο γιὰ τὴν πολυφαγία του, ὥστε νὰ ἀναφέρεται στὸ ἔργο διάφορων κωμωδιοποιῶν (βλ. 8, 341a-e, στὸ κεφάλαιο ποὺ τελειώνει μὲ τὸ ἀπόσπασμά μας). Τὸ μέτρο εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο χωρὶς ἀνωμαλίες.

3 (στ. 1). δισσαῖς (…) φοραῖς: Τὸ νόημα ὁλοκληρώνεται στὸν ἑπό-

μενο στ. (διασκελισμός), ἐνῶ καὶ σ' αὐτὸν παρατηροῦμε ὑπερβατὸ σχῆμα. Τὸ ἐπίθ. *δισσός -ή -όν* (ἀττ. *διττός*) ἔχει συνήθως (ὅπως ἐδῶ) τὴ σημασία «διπλός» (duplex), καὶ δὲν ἀπαντᾶ στὸν Ὅμηρο. Βλ. ὅμως Σοφ. *Αἴας* 49 *καὶ δὴ 'πὶ δισσαῖς ἦν στρατηγίσιν πύλαις* καὶ *Οἰδ. Κολ.* 324-5 *ὦ δισσὰ* (…) *προσφωνήμαθ'* (*-τα*), Πινδ. *Νεμ.* 8.16 (26) *δισσῶν σταδίων*, κ.ἀ. Στὸν πληθυντικὸ χρησιμοποιεῖται ἀντὶ τοῦ δύο, συνήθως, ἐνῶ κάποτε ἔχει καὶ τὸ νόημα τοῦ «ἀμφίβολος, ἀσαφής» (βλ. LSJ[9] καὶ *TGrL* σ.λ.).

Τὸ οὐσ. **φορὰ** ἀπαντᾶ μὲ πολλὲς σημασίες: τῆς πράξης τοῦ *φέρειν* καὶ *φέρεσθαι*, τῆς κίνησης (γιὰ οὐράνια σώματα συνήθως) καὶ μάλιστα τῆς ὁρμητικῆς (*φορὰ πραγμάτων*, *ἡ τοῦ πλήθους φορά*, κ.ἀ.), ἀλλὰ καὶ τῆς παραγωγῆς καρπῶν (*φορὰ* καὶ *ἀφορία*)· μεταφορικά, ὅπως ἐδῶ, δηλώνει καὶ τὸ πλῆθος· δηλώνει ἐπίσης τὸ φορτίο (Πλουτ. *Ἀντών.* 68) καὶ τὴν εἰσφορά (*τῶν χρημάτων ἡ φορά*, Θουκ. 1.96.2, κ.ἀ.)· βλ. ἀναλυτικὰ LSJ[9] καὶ *TGrL* σ.λ., πβ. Ἡσύχ. σ.λλ. *φοράν· τὸ φέρεσθαι, τὴν ὁρμήν, κίνησιν* καὶ *φορά· πλημμύρα* (…). Στὴν περίπτωσή μας ἑπομένως καὶ ἀφοῦ γίνεται λόγος γιὰ *ἰχθύων φοραῖς* πιὸ πιθανὸ εἶναι νὰ πρόκειται γιὰ ψάρια ποὺ ἔχουν πιαστεῖ καὶ ποὺ προσφέρονται ὡς γεῦμα στὸν καλοφαγὰ Φιλόξενο· γίνεται μάλιστα λόγος γιὰ διπλὴ μερίδα (πβ. τὴ μετάφραση Gulick "for he sits in the midst of two helpings of fish, gazing at the midmost look-out on Aetna"). Ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 66-67) ὡστόσο μιλᾶ γιὰ διπλὴ κίνηση ψαριῶν στήνοντας μιὰν ἐντελῶς διαφορετικὴ εἰκόνα τοῦ Φιλόξενου, ὁ ὁποῖος ψαρεύει, ἐνῶ «χορὸς ἰχθύων» πηγαινοέρχεται μπροστά του. Δυσκολεύεται ἔτσι νὰ ἐξηγήσει –ἐπινοώντας τὴ σκηνὴ τοῦ ψαρέματος ἀπὸ βάρκα (ὅ.π. 67)– τὴ σημασία τῆς φράσης *ἐν μέσαισιν*, ἡ ὁποία καὶ στηρίζει τὸ νόημα τοῦ στίχου.

ἐν μέσαισιν: Μὲ ἐπικὴ κατάληξη (ἀντὶ τοῦ *μέσαις*)· πβ. Σ 507 *ἐν μέσσοισι*, Γ 69 *ἐν μέσσωι*, κ.ἀ. Γιὰ τὶς διάφορες σημασίες τοῦ *μέσος* (ὡς «κεντρικός», σὲ σύνδεση μὲ τὸν χρόνο, τὰ πράγματα ἀλλὰ καὶ τὰ ἔμψυχα ὄντα, ἢ «μεσαῖος» ἢ «μέτριος» ἢ σὲ σχέση μὲ γραμματικὲς ἔννοιες κ.λπ.) βλ. ἀναλυτικὰ *TGrL* σ.λ., πβ. LSJ[9]. Ἐδῶ πρόκειται προφανῶς γιὰ τὸ «μέσον» ἑνὸς προσφερόμενου πλούσιου γεύματος μὲ ψάρια.

4 (στ. 2). ἦσται: τὸ μοναδικὸ ρῆμα τῶν δύο στίχων πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ μὲ τὴν κυριολεκτική του σημασία ὡς τύπος παθητ. φωνῆς τοῦ *ἵζω* (καθίζω), γ΄ ἑνικὸ πρόσ. τοῦ *ἧμαι*. Ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 66) θεωρεῖ δυνατὴ ἐδῶ καὶ τὴ μεταφορικὴ σημασία τοῦ τύπου, «βρίσκεται» ἢ «εἶναι ἀδρανής», ἀλλὰ αὐτὸ δὲν συμβιβάζεται εὔκολα μὲ τὴν εἰκόνα ποὺ ὁ Ἀθήναιος δίνει γιὰ τὸν Φιλόξενο, ὁ ὁποῖος ἁρμόζει ἄριστα νὰ

εἶναι καθισμένος καὶ γύρω του νὰ σερβίρονται διπλὲς μερίδες φαγητοῦ. Βλ. καὶ κατωτέρω.

Αἴτνης ἐς μέσον λεύσσων σκοπόν: Τὸ νόημα ἐδῶ ἐμφανίζεται προβληματικό (βλ. *ΣΣ* 67 μὲ σημ. 5), καὶ ἡ φαντασία πρέπει νὰ συνδυαστεῖ μὲ τὰ πραγματικὰ δεδομένα γιὰ νὰ προσεγγίσει κανεὶς τὴν ἰδέα τῆς ὁποίας κύρια μόνο στοιχεῖα καταγράφει ὁ ποιητής. Ἡ *Αἴτνη* εἶναι βεβαίως τὸ γνωστὸ Σικελικὸ ὄρος, ποὺ λόγω τῆς μεγαλοπρέπειάς του, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἡφαιστειακή του δράση, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἔχει θεωρηθεῖ ὡς *Ἡφαίστου χώρα* (Εὐρ. *Τρ.* 220-3 *καὶ τὰν Αἰτναίαν Ἡφαίστου | Φοινίκας ἀντήρη χώραν, | Σικελῶν ὀρέων ματέρ', ἀκούω | καρύσσεσθαι στεφάνοις ἀρετᾶς*) καὶ γενικὰ τόπος γιγάντων καὶ μυθικῶν προσώπων (βλ. *ΕλλΜ* Β΄ 38, 50, 194-95, 343). Τὸ ὄνομα *Αἴτνη* χρησιμοποιήθηκε καὶ σὲ παροιμιώδεις φράσεις. Ἀπὸ τὸν *TGrL* (σ.λ.) πληροφορούμαστε γι' αὐτὲς καὶ τὰ ἑξῆς: α) Στὸν Εὐρ. *Ἡρακλ.* 638-9 τὸ *γῆρας καλεῖται ἄχθος | βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων* (πβ. Cic. *De senect.* 2). β) Στὸν Φρύν. Ἀράβ. (39 Borries) ἀναφέρεται: *Αἴτνη ἄνθρωπος· εἴ τις βούλοιτο ἀποσκῶψαί τινα εἰς πολυφαγίαν καὶ ἀπληστίαν καὶ ἀδηφαγίαν. εἴρηται ἀπὸ τῶν ἐν τῇι Αἴτνηι κρατήρων τοῦ πυρός. τὸ δὲ πῦρ ἀναλωτικὸν καὶ δαπανηρόν*. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ νομίζουμε πὼς βαρύνει ἀρκετὰ στὴν κατανόηση τοῦ νοήματος καὶ τοῦ συγκεκριμένου χωρίου τοῦ Σώπατρου, ὅπου ἀκριβῶς σκοπὸς εἶναι νὰ διακωμωδηθεῖ ὁ ἀδηφάγος Φιλόξενος. Δὲν φαίνεται, ἀντίθετα, νὰ εὐσταθοῦν οἱ ἑρμηνευτικὲς ἀπόπειρες τοῦ Ξυδᾶ (*ΣΣ* 67-8), ὁ ὁποῖος, ἔχοντας ὡς βάση τὴν εἰκόνα τοῦ ψαρέματος, θέλει ἐπιπλέον τὸν ἥρωα νὰ «παρακολουθεῖ ἀδιάφορος τὴ δραστηριότητα τοῦ ἡφαιστείου ἀσχολούμενος μὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὴ λαιμαργία του», ἀκολουθώντας κατὰ κάποιον τρόπο –καὶ παρὰ τὰ περὶ τοῦ ἀντιθέτου λεγόμενα– τὴν ἑρμηνεία τοῦ Schweighäuser (καὶ συζητώντας πιθανὴ διόρθωση τοῦ *σκοπόν* σὲ *σκύφον* καὶ τοῦ *ἐς μέσον* σὲ *ἔμμεσον*), ὑποστηρίζει ὅτι «σκοπὸς Αἴτνης» εἶναι ἡ ἐπικείμενη ἔκρηξη τοῦ ἡφαιστείου, ἐνῶ «ἔμμεσος σκοπὸς» ὁ θάνατος τοῦ Φιλόξενου, λόγω τῆς ἀδιαφορίας του. Ἐὰν ὅμως συνθεωρήσουμε τὴν παραπάνω παροιμία, ὁ στίχος κατανοεῖται καὶ χωρὶς καμιὰ παρέμβαση στὸ κείμενο. Ἡ φράση **ἐς μέσον** εἶναι ἀντίστοιχη μὲ τὴν προηγούμενη **ἐν μέσαισιν**, καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ χρήση τῆς ἀρχαΐζουσας μορφῆς τῆς προθέσεως *ἐς* (Ξυδᾶς, *ΣΣ* 68), ἀφοῦ ἤδη ἔχουμε τὴν ἀρχαϊκὴ κατάληξη στὸ *μέσαισιν*. Ὅσο γιὰ τὸν **σκοπόν** (⟨*σκοπέω*), τὸ οὐσ. λαμβάνεται μὲ τὴν ἀρχική του σημασία, δηλώνοντας αὐτὸν ποὺ ἔχει ὁριστεῖ ὡς φρουρός, παρατηρητής (πβ. Β 792 *ὃς Τρώων σκοπὸς ἷζε*, δ 524-6 *τὸν δ' ἄρ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδε σκοπός, ὅν ῥα καθεῖσεν | Αἴγισθος καὶ φύλασσε δ'*

ὅ γ' εἰς ἐνιαυτόν, κ.ἄ.), καὶ ὄχι ἀφηρημένα, μὲ τὴν ἔννοια αὐτοῦ ποὺ ἔχει ὁριστεῖ ὡς στόχος πρὸς τὸν ὁποῖο στρεφόμαστε ἢ σκοπός (*τέλος*) στὸν ὁποῖο πρέπει ἐπιτυχῶς νὰ καταλήξουμε (περισσότερα στοὺς LSJ[9] σ.λ.). Σὲ ἕναν τέτοιο παρατηρητὴ ταιριάζει ἡ σημασία τοῦ τύπου τῆς μτχ. **λεύσσων** τοῦ ρήμ. *λεύσσω*: ρίχνω τὸ βλέμμα μου σὲ κάτι, ἀτενίζω, παρατηρῶ (βλ. π.χ. θ 170-1 *οἱ δέ τ' ἐς αὐτὸν | τερπόμενοι λεύσσουσιν*). Πρέπει λοιπὸν νὰ μιλᾶμε κατὰ κύριο λόγο γιὰ τὸν ἀδηφάγο Φιλόξενο, ποὺ μπροστὰ στὸν σωρὸ τῶν σερβιρισμένων ψαριῶν παρατηρεῖ ἐνδιάμεσα τὸν φρουρὸ τῆς Αἴτνας, μήπως καὶ ἀναγγείλει ἐπικίνδυνη δραστηριότητα τοῦ ἡφαιστείου καὶ δὲν τὸν ἀφήσει νὰ ἀποτελειώσει τὸ ἔργο του. Μποροῦμε συμπληρωματικὰ νὰ σχηματίσουμε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ποὺ εἴτε εἶναι ὁ ἴδιος παχὺς λόγω τῆς ἀδηφαγίας του (*Αἴτνη ἄνθρωπος*) καὶ κάθεται κοιτάζοντας καὶ τὴν κοιλιά του ἕτοιμη νὰ ἐκραγεῖ σὰν τὸ ἡφαίστειο τῆς Αἴτνας ἢ ἕτοιμος νὰ καταπιεῖ κι ἄλλα ὅσα χωράει ἕνας κρατήρας (πβ. τὴν ἄποψη τοῦ Casaubon [*TGrL*] "Quantum Aetnae crater capit devoraturus"), εἴτε παρατηρεῖ μὲ ἀπόλαυση τὸν σωρὸ τῶν σερβιρισμένων ἐδεσμάτων, ὁ ὁποῖος φαντάζει βουνό. Ἐπισημαίνουμε τὴν παρατήρηση τοῦ Ξυδᾶ (*ΣΣ* 67 σημ. 6) ὅτι «ἡ μνεία τῆς Αἴτνας δικαιολογεῖται, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, ὁ Φιλόξενος ὑπῆρξε εὐνοούμενος τοῦ Διονυσίου Α΄ τῶν Συρακουσῶν».

F23

Ἡ **βαυκαλὶς** εἶναι τὸ συνδετικὸ στοιχεῖο τῶν δύο ἀποσπασμάτων, ποὺ τὰ παραθέτουμε μαζὶ χωρὶς νὰ γνωρίζουμε καὶ πάλι τὸν τίτλο τοῦ δράματος ἢ τῶν δραμάτων ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἢ τὰ ὁποῖα προέρχονται. Στὸ συγκεκριμένο χωρίο τοῦ Ἀθήναιου (κεφ. 28) ἀπαριθμοῦνται διάφορα εἴδη *ποτηρίων*, καὶ ὡς τέτοιο ὁρίζεται καὶ ἡ *βαυκαλίς*, δηλώνεται δὲ ὡς τόπος προέλευσής της ἡ Ἀλεξάνδρεια. Στοὺς τρεῖς στίχους ποὺ ἀκολουθοῦν (F23b) δὲν ἀπαντᾶ ἡ ἴδια λέξη, περιγράφεται ὅμως σκηνὴ πόσεως καὶ ὁ μοναδικὸς ρηματικὸς τύπος εἶναι τὸ **καταβαυκαλίσαι**.

a.3 (στ. 1). βαυκαλίς: Ὁ Kaibel τὴν ὀνομάζει "vino refrigerendo inserviens vas"· πρόκειται δηλ. γιὰ ἕνα εἶδος ψυκτήρα συνήθους στὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὅπως ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Νίκαρχο, *Ἀνθ. Παλ.* 2.244 *εἰς τὸ θέρος χαλκῆν βαύκαλιν ἠγόρασας*. Ἡ λέξη κανονικὰ τονίζεται στὴν προπαραλήγουσα καὶ στὰ λεξικὰ ἀπαντᾶ ὡς *βαύκαλις*. Ἂν ὑποθέσουμε συγγένεια μὲ τὸ ρῆμα *βαυκαλάω*, πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι αὐτὸ χρησιμοποιεῖται

μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «κατακοιμίζειν» (βλ. Ἡσύχ. σ.λ. *βαυκαλᾶν· τιθηνεῖν· παιδία μετ' ὠιδῆς κοιμίζειν*, πβ. σ.λ. *βαυκαλιζόντων· τιθηνούντων*)· στὸν *TGrL* σ.λ., ὅμως, παρατίθεται καὶ ἕνα χωρίο ἀπὸ τὸν Λουκιανό, *Λεξιφ.* 11 *ἀπωλώλει ἄν, εἰ μὴ ἐγὼ ἐπιστὰς ἀπηγχόνισά τε αὐτὸν καὶ παρέλυσα τῆς ἐμβροχῆς, ἐπὶ πολύ τε ὀκλὰξ παρακαθήμενος ἐπένυσσον τὸν ἄνθρωπον, βαυκαλῶν καὶ διακωδωνίζων, μή πηι ἔτι συνεχὴς εἴη τὴν φάρυγγα*, μὲ τὴν παρατήρηση πὼς ἑρμηνεύεται στὰ σχόλια *οἱονεὶ διαβρέχω, ἢ βοῆι καλῶν καὶ συστρέφων*. Τὸ ὑποκοριστικὸ *βαυκάλιον* πέρασε στὰ γαλλικὰ ὡς *bocal* (βλ. LSK σ.λ. *καυκάλιον*, πβ. Ξυδᾶς ΣΣ 69-70).

⟨δ'⟩ ἡ τετράκυκλος: Ἡ συμπλήρωση τοῦ ⟨*δ'*⟩ –γιὰ μετρικοὺς λόγους– ὀφείλεται στὸν Kaibel. Τὸ ἐπίθετο *τετράκυκλος* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία τοῦ «τετράτροχος» γιὰ ὀχήματα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα (πβ. Ω 324, ι 242, Ἡρόδ. 1.188 καὶ 2.6, Ἀθήν. 12, 542b)· τὸ ὅτι ὅμως αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ συχνὴ σημασία δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι καὶ ἡ μοναδική. Στὸν *TGrL* τονίζεται ὅτι μπορεῖ κάλλιστα νὰ σημαίνει αὐτὸν ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τέσσερεις κύκλους. Μεταφέροντας αὐτὴ τὴ σημασία στὴν περίπτωσή μας, θὰ ἐννοούσαμε μίαν *βαύκαλιν* πιθανῶς διακοσμημένη σὲ τέσσερεις κυκλικὲς ζῶνες ἢ γενικὰ ἕναν ψυκτήρα ποὺ λόγω τοῦ μεγέθους του θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ διακρίνεται σὲ τέσσερεις ζῶνες. Στὴν περίπτωση πάντως ποὺ θὰ θέλαμε νὰ τονίσουμε τὸν ὄγκο τοῦ ἀγγείου καὶ νὰ εἴμαστε πιὸ κοντὰ στὴ γλώσσα καὶ τὰ δείγματα τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας, θὰ μπορούσαμε νὰ δεχτοῦμε τὴ γραφὴ *τετρακότυλος*, ποὺ προτείνει ὁ Meineke. Δὲν γνωρίζουμε ἂν ὑπῆρξε ψυκτήρας ἢ *βαύκαλις* χωρητικότητας τεσσάρων κοτυλῶν, μαρτυρεῖται πάντως *κύλιξ* (βλ. *TGrL* σ.λ.), ἀγγεῖο σαφῶς μικρότερου μεγέθους, γεγονὸς ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσουμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ ἀγγεῖο συνήθως μεγαλύτερο· δὲν ἀποκλείεται ὅμως ἡ μορφὴ αὐτὴ νὰ ἀναφέρεται ὡς σπάνια ἢ κωμική. Σ' αὐτὸ φαίνεται νὰ συμφωνεῖ καὶ ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 70) ὅταν προτείνει τὴ γραφὴ *τετράκωλος* μὲ τὴ σημασία τοῦ *τετράπους*. Τὸ ὅτι γενικὰ τὸ σχῆμα καὶ ὁ ὄγκος τοῦ ἀγγείου μπορεῖ νὰ ἦταν σπάνια, ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὰ δεδομένα τοῦ περικειμένου: λίγο πιὸ κάτω (784c, ἀμέσως μετὰ τὸ ἐδῶ b.) λέγεται ὅτι *παρασκευάζουσι* (…) *οἱ ἐν Ἀλεξανδρείαι τὴν ὕαλον μεταρρυθμίζοντες πολλαῖς καὶ ποικίλαις* (Nauck, *πολλάκις πολλαῖς* CE) *ἰδέαις ποτηρίων* καὶ γίνεται λόγος γιὰ τὴ φιλοδοξία τοῦ Κασσάνδρου *ἴδιόν τινα εὑρέσθαι κέραμον διὰ τὸ π ο λ ὺ ἐξάγεσθαι τὸν Μενδαῖον οἶνον ἐκ τῆς πόλεως*.

b.2 (στ. 1). νᾶμα μελισσῶν: Τὸ οὐσ. *νᾶμα* χρησιμοποιεῖται γιὰ κάθε τι ποὺ ρέει (*ῥεῦμα, πηγὴ* στὸν Ἡσύχ. σ.λ., πβ. *νάματα· προβολαί· ὕδα-*

τα, χεύματα), συνήθως ὅμως γιὰ νερὸ ἀπὸ πηγές (πβ. Αἰσχ. *Προμ.* 805 *οἰκοῦσιν ἀμφὶ νᾶμα Πλούτωνος πόρου* καὶ Σοφ. *Ἀντ.* 1130 *Κασταλίας τε νᾶμα*). Στὴν ποιητικὴ γλώσσα καὶ ὅπου ὑπάρχει πρόθεση «στολισμοῦ» λέξεων σχετικῶν πρὸς τὰ ὑγρὰ στοιχεῖα, ἁπαντᾶ συχνότερα (πβ. Εὐρ. *Κύκλ.* 96 *νᾶμα ποτάμιον*, Πλάτ. *Νόμ.* 844b *τὰ ἐκ Διὸς ἰόντα νάματα*, κ.τ.τ.). Στὴ χριστιανικὴ λατρεία τὸ *νᾶμα* ὡς εἶδος κρασιοῦ ἔχει ἱερὸ χαρακτήρα, διότι ἀναμειγνύεται στὸ ἅγιο ποτήριο τῆς Θείας Κοινωνίας. Στὴν περίπτωσή μας ἡ σύνδεση μὲ τὶς μέλισσες (πβ. Ἀντιφάν. ἀπόσπ. 52.7 Kock [*Ἀφρ.* 1] *ξουθῆς μελίσσης νάμασιν*, κ.ἄ.) ὑποδηλώνει πιθανῶς πρόθεση τοῦ Σώπατρου νὰ συνδέσει τὴν καθαρότητα, τὴν ἄριστη ποιότητα τοῦ κρασιοῦ, ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὸ **νᾶμα**, μὲ τὴ γλυκύτητα τοῦ μελιοῦ τῶν **μελισσῶν**. Ἐκτὸς καὶ ἂν τὸ *νᾶμα μελισσῶν* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ στὴν κυριολεξία γιὰ τὸ γλυκὸ μέλι τῶν μελισσῶν, ποὺ πίνουν τὸ πρωὶ γιὰ νὰ ξεμεθύσουν οἱ μεθυσμένοι (βλ. Schweighäuser VI 63), ἢ ἂν πρόκειται γιὰ «νερόμελο», ὅπως μεταφράζει ὁ Χατζηιωάννου (*ΑΚΕΠ* Γα΄ 4.16)· πβ. Γαλην. *Π. συνθ. φαρμ. κ. τόπ.* XII 70 κἑ. Kühn (περὶ *οἰνομέλιτος*, *μελιλώτου*, *μελικράτου* κ.λπ.), κ.ἀ. Σὲ συνδυασμὸ ὅμως μὲ τὴ δίψα ποὺ ἀναφέρεται παρακάτω καὶ τὴ γενικότερη ἀτμόσφαιρα οἰνοποσίας στὸ ἀπόσπασμα, ἡ ὁποία κάθε ἄλλο παρὰ εὐνοεῖ τὴν πόση νεροῦ ἢ μελιοῦ γιὰ ἱκανοποίηση τῆς συγκεκριμένης ἀνάγκης, πιὸ πιθανὴ εἶναι ἡ ἀναφορὰ σὲ κρασί. Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ τετράστιχο ἐπίγραμμα τοῦ Παλλάδα (*Ἀνθ. Παλ.* 9.487) *Βρώματά μοι χοίρων συκιζομένων προέθηκας, | ξηρῶν, διψαλέων, Κυπρόθεν ἐρχομένων. | ἀλλ᾽ ἐμὲ συκωθέντα μαθὼν ἢ σφάξον ἑτοίμως ἢ σβέσον ἐκ δίψης νάματι τῶι Κυπρίωι* (πβ. ὅ.π. 9.333 [*Μνασάλκου*] *Στῶμεν ἁλιρράντοιο παρὰ χθαμαλὰν χθόνα πόντου | δερκόμενοι τέμενος Κύπριδος Εἰναλίας* [πβ. ἀνωτ. 5 Y3.3 κἑ., μὲ σημ.] *| κράναν τ᾽ αἰγείροιο κατάσκιον, ἅς ἄπο νᾶμα | ξουθαὶ ἀφύσσονται χείλεσιν ἁλκυόνες*).

ὄρθρου: δηλώνει ἁπλῶς ἀόριστη χρονικὴ διάρκεια, ἡ ὁποία δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὸ νόημα τῶν στίχων, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ξυδᾶς (*ΣΣ* 72), προτείνοντας τὴ διόρθωσή της στὴ δοτικὴ τοῦ συγκεκριμένου χρόνου (*ὄρθρωι*). Τὸ τελευταῖο πράγμα ποὺ ἐνδιαφέρει τὴν παρέα αὐτὴ εἶναι τὸ συγκεκριμένο χρονικὸ διάστημα τοῦ ξημερώματος κατὰ τὸ ὁποῖο θὰ πίνει. Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ στιγμή, ἀλλὰ γιὰ ὅλον τὸν ὄρθρο, καὶ αὐτὴ τὴν ἐκφραστικὴ ἀνάγκη τὴν ἱκανοποιεῖ ἄριστα ἡ γενική.

3 (στ. 2). καταβαυκαλίσαι: Γιὰ τὸ *βαυκαλάω – βαυκαλίζω* βλ. ἀνωτ. *βαυκαλίς*. Ἡ σημασία τοῦ συνθέτου *καταβαυκαλίζω* φαίνεται νὰ ταυτίζεται μὲ αὐτὴν τοῦ ἁπλοῦ· ἐδῶ ὅμως δὲν φαίνεται νὰ μπορεῖ νὰ

δώσει πλῆρες νόημα. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο δεχόμαστε πὼς ἐδῶ τὸ ρῆμα παίρνει διαφορετικὴ σημασία, δηλώνοντας τὸ «καταπίνω». Τὸ πιὸ πιθανὸ μάλιστα εἶναι νὰ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν ποιητὴ ἐνῶ αὐτὸς εἶχε στὸν νοῦ του τὴν παράσταση τῆς *βαυκαλίδος* μὲ τὸ διατηρημένο δροσερὸ κρασὶ ἕτοιμο νὰ καταναλωθεῖ ἀπὸ τοὺς διψασμένους καὶ ἤδη «βαυκαλισμένους» ἀπὸ τὸ μεθύσι τῆς νύχτας πότες (πβ. τὴν ἄποψη τοῦ Olivieri [42], ὁ ὁποῖος ὑποθέτει ὅτι τὸ ρῆμα σημαίνει «διατηρῶ δροσερό», παραθέτοντας μάλιστα παράλληλο χωρίο ὅπου καταφαίνεται ἡ προτίμηση στὸ παγωμένο κρασί: Στράττ. [*Ψυχασταί*] ἀπόσπ. 57 *οἶνον γὰρ πιεῖν | οὐδ' ἂν εἷς δέξαιτο θερμόν, ἀλλὰ πολὺ τοὐναντίον | ψυχόμενον ἐν τῶι φρέατι καὶ χιόνι μεμιγμένον*). Ἐλκυστικὴ ὅμως φαίνεται καὶ ἡ πιθανότητα νὰ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ τὸ *καταβαυκαλίσαι* (ὡς ἀπαρέμφ. τοῦ ἀποτελέσματος ἢ τοῦ σκοποῦ), μὲ τὴν κανονικὴ σημασία τοῦ *κατακοιμίζειν*: ὥστε (γιὰ) νὰ τοὺς κοιμίσει γλυκά.

4 (στ. 3). κραιπαλοβόσκου δίψης: Τὸ ἐπίθ. *κραιπαλόβοσκος* (παθητ., ὅπως τὸ *χιονόβοσκος* [Αἰσχ. *Ἱκέτ.* 559 *λειμῶνα χιονόβοσκον*, βλ. καὶ Σχόλ. σ.λ.: *φασὶ γὰρ λυομένης χιόνος παρὰ Ἰνδοῖς πληροῦσθαι αὐτόν*], κατὰ τοὺς Kassel – Austin) εἶναι «ἅπαξ εἰρημένον», τὰ συνθετικά του ὅμως ἀπαντοῦν καὶ ἀλλοῦ· ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἁπλὸ παράδειγμα τὸ ταλέντο τοῦ Σώπατρου νὰ συνδυάζει λέξεις ἤδη γνωστὲς σὲ νέο ἀποτέλεσμα, πιὸ ποιητικό. Τὸ οὐσ. *κραιπάλη* (< *κάρα πάλλειν* ἢ ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὸ *κραιπνός*) δηλώνει τὴν ἀπὸ πολυποσία βλάβη τῆς κεφαλῆς (Λατ. *crapula*), ἤ, κατὰ τὸν Σουίδα (σ.λ.) *τὸν ἐκ πολλῆς οἰνώσεως παλμόν*. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Φρύνιχος (*Anecd. Gr.* Bekker 45.13), *κραιπάλη* εἶναι *ἡ ἀφ' ἑσπέρας ἄχρι εἰς ὄρθρον πόσις, καὶ παραφορὰ τῆς διανοίας, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, ὅπερ ἐστὶ διασείειν τὴν κεφαλήν*, ἐνῶ ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἡ παρατήρηση τοῦ Ἀμμωνίου (85): *κραιπάλη μὲν ἡ χθεσινὴ μέθη· μέθη δὲ ἡ τῆς αὐτῆς ἡμέρας γινομένη οἴνωσις·* πβ. Σχόλ. Ἀριστοφ. *Ἀχαρν.* 277, ὅπου διάκριση τῆς *ἐξ ἐωθινοῦ μέθης* καὶ τῆς *κραιπάλης* (βλ. Ἡσύχ. σ.λ. *κραιπάλη· ἡ ἀπὸ τῆς χθιζῆς μέθης κεφαλαλγία*). Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω, ἡ φράση θὰ πρέπει νὰ ἑρμηνευθεῖ ὡς δίψα προερχόμενη ἀπὸ κραιπάλη, ἀπὸ βραδυνὸ μεθύσι (ὁπότε ταιριάζει ἀπολύτως καὶ ἡ γενικὴ *ὄρθρου* γιὰ τὴ δήλωση τῆς συνέχειας τοῦ γλεντιοῦ). – Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ κεφ. *Ὅσα περὶ οἰνοποσίαν καὶ μέθην* (*Προβλ.* Γ΄) τοῦ Ἀριστοτέλη (βλ. *ΑΚυΓ*^{4} σελ. 651, γι' αὐτὸν καὶ τὴ σχέση του μὲ τὴν Κύπρο σσ. 573-5).

10b. ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ

F1

ΤΙΤΛΟΣ: Καταψευδόμενος. Ἔργα μὲ τὸν ἴδιο τίτλο ἔχουν συνθέσει ὁ Ἄλεξις (Kassel – Austin *PCG* II ἀπόσπ. 232-5, ὅπου ὁ τίτλος εἶναι *Τοκιστὴς ἢ Καταψευδόμενος*), ὁ Φιλήμων (ὅ.π. VII ἀπόσπ. 37) καὶ ὁ Μένανδρος (ὅ.π. VI.2 ἀποσπ. 204-7, βλ. καὶ IV σελ. 69 [καὶ Δ. Σταμάτη *Σωσίπ.* 15 μὲ σημ. 91-2] γιὰ τὸ ἔργο *Αὐτοῦ καταψευδόμενος* τοῦ *Χαιρίωνος*, ποὺ παραστάθηκε στὰ *Διονύσια* τοῦ 154 π.Χ.), χωρὶς νὰ μποροῦμε ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα ποὺ ἔχουν σωθεῖ νὰ συμπεράνουμε τὸ περιεχόμενο καὶ τὸν τρόπο διαπραγμάτευσης τοῦ θέματος. Ἡ λέξη εἶναι τύπος τῆς μετοχῆς ἐνεστ. τοῦ ρήμ. *καταψεύδομαι*, ποὺ σημαίνει «λέγω ψέμματα σὲ κάποιον γιὰ κάτι ἢ ἐναντίον κάποιου» (πβ. Ἀριστοφ. *Εἰρ.* 533 *ταύτης καταψευδόμενος*, Πλάτ. *Πολ.* 391d *οἷα νῦν καταψεύδονται αὐτῶν*, κ.ἄ.), «ἐπινοῶ ὁ ἴδιος διάφορα, προφασίζομαι» (Εὐρ. *Βάκχ.* 334), κ.τ.τ. (βλ. LSJ[9] καὶ LSK σ.λ. *καταψεύδομαι*). Ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἕναν *καταψευδόμενον* μάγειρα, ποὺ ἀποπειρώμενος νὰ διδάξει σ᾽ ἕνα νεώτερό του τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης συχνὰ πέφτει σὲ ὑπερβολὲς καὶ λέει πράγματα μὴ ἀνταποκρινόμενα στὴν πραγματικότητα τοῦ ἐπαγγέλματός του. *Σοφιστὴν* καὶ *ἀλαζόνα* τὸν χαρακτηρίζει ὁ Ἀθήναιος.

Γιὰ τὴν παράδοση τοῦ κειμένου ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ **Σωσιπάτρου** (ἀντὶ ἴσως τοῦ **Σωπάτρου**, ὅπως στὶς προηγούμενες ἀναφορές), καὶ γενικὰ γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ταύτισης τῶν δύο βλ. ἀνωτ. 187-9. Ἀναλυτικὲς κριτικὲς καὶ ἑρμηνευτικὲς παρατηρήσεις: Δ. Σταμάτη *Σωσίπ.* 49-127.

Τὸ μέτρο τῶν σωζόμενων στίχων εἶναι ἰαμβικὸ τρίμετρο, μὲ πολλὲς ἀναλύσεις μακρόχρονων ἀλλὰ καὶ βραχύχρονων συλλαβῶν.

1 κἑ. σοφιστὴς (…): αὐτὸς ποὺ κατέχει καλὰ τὴ σοφία ἢ τὴν τέχνη του (γιὰ μάντεις, ποιητές, μουσικούς, κ.λπ.), ὁ *φρόνιμος* («ὁ δεξιὸς εἰς τὰ πράγματα τῆς ζωῆς ταύτης, σοφός, φρόνιμος ἄνθρωπος, συνετὸς πολιτικὸς ἀνήρ, καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας οἱ ἑπτὰ σοφοὶ καλοῦνται **σοφισταί**» LSK σ.λ. *σοφιστής*, I.2), ὁ «σοφιστής», μὲ καλὴ σημασία: αὐτὸς ποὺ διδάσκει *ἀντὶ χρημάτων* γραμματική, ρητορική, μαθηματικὰ κ.λπ., καὶ μὲ κακὴ σημασία: ὁ σοφιστευόμενος, ὁ ἀπα-

τεών (βλ. π.χ. Ἀριστοφ. *Νεφ.* 331 κἑ., *πλείστους αὖται βόσκουσι σοφιστάς,* | *Θουριομάντεις ἰατροτέχνας σφραγιδονυχαργοκομήτας,* | *κυκλίων τε χορῶν ἀισματοκάμπτας ἄνδρας μετεωροφένακας,* | *οὐδὲν δρῶντας βόσκουσ' ἀργούς, ὅτι ταύτας μουσοποιοῦσιν*, πβ. Δημ. *Περὶ τοῦ στεφ.* 276 *ὅπως μὴ παρακρούσομαι μηδ' ἐξαπατήσω, δεινὸν καὶ γόητα καὶ σοφιστὴν καὶ τὰ τοιαῦτ' ὀνομάζων*, κ.ἄ.). Μὲ τὴν τελευταία προφανῶς σημασία κεῖται ἡ λέξη **σοφιστὴς** στὸ προκείμενο χωρίο τοῦ Ἀθήναιου, σημασία ἡ ὁποία ἐπιτείνεται μὲ τὸ ἐπίθ. **μέγας** καὶ συμπληρώνεται μὲ τὴ φράση **οὐδὲν ⟨ἀποδέων⟩ τῶν ἰατρῶν εἰς ἀλαζονείαν**. Μιὰ ματιὰ στὸ περικείμενο τοῦ Ἀθήναιου (9, 376b κἑ.) συμπληρώνει τὴν ἐδῶ εἰκόνα τοῦ μαγείρου καὶ βοηθεῖ στὴν κατανόηση τοῦ κειμένου τοῦ Σωσιπάτρου· βλ. π.χ. 376c *πάντων θαυμαζόντων τοῦ μαγείρου τὴν σοφίαν, μέγα φρονῶν ἐκεῖνος ἐπὶ τῇ τέχνῃ ἔφη* (…), 376e (*μάγειρος* ὁμιλῶν *πρὸς τοὺς μαθητὰς* στὸ ἔργο τοῦ Ποσειδίππου *Χορεύουσαι*:) *τῶν ἡδυσμάτων* | *πάντων κράτιστόν ἐστιν ἐν μαγειρικῇ* | *ἀλαζονεία* (…), 377b-c (γιὰ τὸν μάγειρο Σεύθη, ὁ ἴδιος ποιητής:) *ἰδιώτης μέγας* | *αὐτοῖς ὁ Σεύθης; οἶσθας, ὦ βέλτισθ', ὅτι* | *ἀγαθοῦ στρατηγοῦ διαφέρειν οὐδὲν δοκεῖ;* (στίξη: Capps, Gulick) | *οἱ πολέμιοι πάρεισιν. ὁ βαθὺς τῇι φύσει* | *στρατηγὸς ἕστη καὶ* (Casaubon, *ἕστηκεν* AC) *τὸ πρᾶγμ' ἐδέξατο.* | *πολέμιός ἐστι πᾶς ὁ συμπίνων ὄχλος* (…), 380c *«Μή τις τούτων τῶν δευτέρων ἑπτὰ σοφῶν ὀνομασθέντων τοιοῦτόν τι ἐπενόησε περὶ τοῦ χοίρου, πῶς καὶ τὰ ἐντὸς πεπλήρωται, καὶ τὸ μὲν ὀπταλέον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ δ' ἑφθόν, αὐτὸς δ' ἐστὶν ἄσφακτος;»* (…), 381f *ὑπὸ πλούτου καὶ τρυφῆς τοὺς τοῦ θαυμασιωτάτου Πλάτωνος διαλόγους ἠνάγκαζεν ἐκμανθάνοντας τοὺς μαγείρους, φέροντάς τε τὰς λοπάδας ἅμα λέγειν* (…), 383b *Περίεργον δ' ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τὸ πολὺ τῶν μαγείρων γένος περί τε τὰς ἱστορίας καὶ τὰ ὀνόματα* (…), κ.λπ. Πβ. Ἀθήν. 14, 658e *ἐπελθὼν εἷς ἐκείνων τῶν σοφιστῶν μαγείρων ἐκήρυσσε μῦμα* (βλ. καὶ ἑπόμενα), καὶ κατωτ. 7 (στ. 4) κ.ἀ.

4 (στ. 1). οὐ παντελῶς (…) ἡ τέχνη: Μὲ τὸ σχῆμα λιτότητος, ἀντὶ τοῦ *οὐδόλως εὐκαταφρόνητος*, ἐπιδιώκεται φυσικὰ ἡ ἔξαρση τῆς πεποίθησης τοῦ ὁμιλητῆ γιὰ τὴ σπουδαιότητα τοῦ ἐπαγγέλματός του, ἀποκαλυπτικὴ τῶν διαθέσεών του γιὰ αὐτοέπαινο καὶ τοῦ ὑπερήφανου χαρακτήρα του. Γιὰ τὸ **οὐ παντελῶς** βλ. LSJ[9] σ.λ. *παντελής* III.2 (“*οὐ π. not at all*, Men. 5”). Τὸ ἐπίθ. **εὐκαταφρόνητος** δηλώνει αὐτὸν ποὺ εὔκολα μπορεῖ νὰ γίνει ἀντικείμενο περιφρόνησης (βλ. π.χ. Μεν. *Σαμία* 641-2 [Sandbach] *ἀνόητόν τε καὶ* | *εὐκαταφρόνητον ἔργον εἴμ' εἰργασμένος*). Τῆς λέξεως **ἡ τέχνη**, ποὺ οὐσιαστικὰ ἀποτελεῖ καὶ τὸ θέμα ὅλου τοῦ ἀποσπάσματος, ἡ βασικὴ σημασία βρίσκεται στὴ φράση «ἡ τοῦ τεύχειν τι ἐπιστήμη». Στὸν Ὅμηρο γίνεται

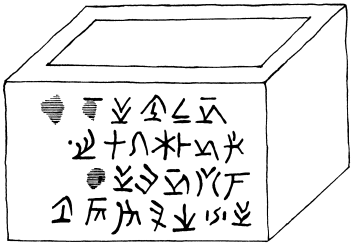
ἀναφορὰ σὲ *τέχνην παντοίην* (ζ 234 καὶ ψ 161), αὐτὲς ποὺ δίδαξαν στοὺς ἀνθρώπους θεοὶ ὅπως ὁ Ἥφαιστος (μὲ χαρακτηριστικὸ τὸ Ὁμηρ. ἐπίθ. [Α 571 κ.ἀ.] *κλυτοτέχνης*) καὶ ἡ Ἀθηνᾶ (γ 433 [βλ. *COd* I 186-7 / A′ 364-5, καὶ ἀνωτ. 5 Y1.6 κἑ. μὲ σημ.], θ 327, λ 614 κ.ἀ.), ἐνῶ ἀλλοῦ γίνεται λόγος γιὰ τὴ φωτιὰ καὶ τὸν Προμηθέα ὡς διδάσκαλο κάθε τέχνης, γιὰ τὴ μουσική, τὴ μαντική, τὴ διαλεκτική, τὴ ρητορική, τὴν αὐξητική, τὴ γραμματική, τὴν ἐρωτική κ.τ.τ. (βλ. *TGrL* καὶ LSJ[9] σ.λ.). Κατὰ τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα (*AKυΓ*[5]), *τέχνη ἐστὶν ἕξις ὁδοποιητική, τουτέστι δι' ὁδοῦ καὶ μεθόδου ποιοῦσά τι* (ἀπόσπ. 88), *σύστημα ἐκ καταλήψεων συγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηστον ἐν τῶι βίωι* (128, βλ. καὶ 124 *τέχνην εἶναί φασι σύστημα ἐκ καταλήψεων, κατάληψιν δὲ καταληπτικῆι φαντασίαι συγκατάθεσιν* καὶ 126 *οἱ Στωϊκοὶ περὶ ψυχὴν ἀγαθά φασιν εἶναι τέχνας τινάς, τὰς ἀρετάς· τέχνην δὲ εἶναί φασι σύστημα ἐκ καταλήψεων συγγεγυμνασμένων, τὰς δὲ καταλήψεις γίγνεσθαι περὶ τὸ ἡγεμονικόν*), *τῆς μὲν ⟨γὰρ γραμματικῆς⟩ γένος ἐστὶν ἡ καθόλου τέχνη, τῆς δὲ τέχνης ἡ ἕξις, ὡς δηλοῖ καὶ ὁ Ζήνων, λέγων· Τέχνη ἐστὶν ἕξις ὁδῶι ποιητική, τουτέστι δι' ὁδοῦ καὶ μεθόδου ποιοῦσά τι* (129)· πβ. Ἀριστοτ. *Ἠθ. Νικ.* 1140a *Ἡ μὲν οὖν τέχνη (…) ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν* (βλ. τὸ ὅλο χωρίο), 1094a *πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ πρᾶξίς τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινος ἐφίεσθαι δοκεῖ*, καὶ *Μεταφ.* 981a *γίγνεται τέχνη ὅταν ἐκ πολλῶν τῆς ἐμπειρίας ἐννοημάτων μία καθόλου γένηται περὶ τῶν ὁμοίων ὑπόληψις* (καὶ ἄλλα πολλά). Ἐδῶ φυσικὰ ἔχει τὴ σημασία τοῦ ἐπαγγέλματος, τοῦ ἐπιτηδεύματος ποὺ ἐξασκεῖται συστηματικά (βλ. Ἡρόδ. 3.130, Ἀριστοφ. *Βάτρ.* 811, Πλάτ. *Πρωτ.* 312b καὶ 319c, κ.ἀ.) καὶ διακρίνεται στὶς παραπάνω ἀλλὰ καὶ ἄλλες εἰδικότητες. (Γιὰ τὶς σημασίες τῆς λέξης ὡς: καλλιτεχνήματος, συστηματικῆς μεθόδου, τεχνάσματος ἢ πανουργίας βλ. LSJ[9] σ.λ. *τέχνη*). Στὸν προκείμενο στίχο δὲν δίνεται ἡ πληροφορία γιὰ τὴ συγκεκριμένη τέχνη ποὺ ἐξασκεῖ ὁ ὁμιλῶν.

6 (στ. 3). πέπλυται τὸ πρᾶγμα: Οἱ κώδ. ACE ἔχουν τὴ γραφὴ *πέπαυται*· ὁ Casaubon διόρθωσε σὲ *πέπραται* καὶ ὁ Porson σὲ *πέπλυται*, γραφὴ ἡ ὁποία καὶ ἔγινε ἀποδεκτή. Στὸν Ἡσύχιο (πβ. Σουίδα) ὁ τύπος τῆς παθητ. φωνῆς *πλύνεται* ἐξηγεῖται ὡς *βλασφημεῖται*, *λοιδορεῖται*, ἐνῶ στὴν ἐνεργ. φωνὴ ἔχει καὶ τὶς σημασίες τοῦ ἐλέγχω ἢ τοῦ κακολογῶ (βλ. π.χ. Ἀριστοφ. *Ἀχαρν.* 381 *διέβαλλε … | κἀκυκλοβόρει κἄπλυνεν*, μὲ τὴ σημασία τῆς σημερινῆς φράσης «μ' ἔλουσε»). Πβ. Αἰσχίν. *Κατὰ Κτησ.* 178 *νυνὶ δὲ καταπέπλυται τὸ πρᾶγμα* (sc. *τὸ τῆς ἀρετῆς ὄνομα*), μὲ τὴ σημασία τοῦ «ἔχει ξεπλυθεῖ», «ἔχει φθαρεῖ».

7 (στ. 4). εἶναι μάγειροί φασιν: Ὁ ὁμιλῶν δείχνει τὴ διάθεσή του νὰ

ἀποστασιοποιηθεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ θεωροῦν πὼς εἶναι μάγειροι, **οὐθὲν εἰδότες** (ἡ μετοχὴ ἐναντιωματική). Στὸν στίχο ἐξειδικεύεται *ἡ τέχνη* τοῦ στ. 1 (καὶ τὸ θέμα τοῦ ἀποσπ.): πρόκειται γιὰ τὴ μαγειρικὴ τέχνη.

Ἡ λέξη **μάγειρος** ἐτυμολογεῖται συνήθως ἀπὸ τὸ ρ. *μάσσω* (= ψηλαφῶ, ζυμώνω, βλ. LSK σ.λ.), ἐνῶ γιὰ τὸν Ἡρωδιανὸ σημαίνει *τὸν τὰς μάζας φυρόντα* (βλ. Dohm *Mageiros* 72-75, ὅπου καὶ περαιτέρω παραπομπές)· ἄλλοι συνδέουν τὸ ὄνομα μὲ τὴν *μάχαιραν* ἢ ἀκόμα μὲ τὸν τίτλο ἱεροῦ προσώπου στὴν ἀρχαία λατρεία (βλ. ὅ.π.). Γιὰ τὸ ἔργο τους στὴν ἑτοιμασία τοῦ φαγητοῦ σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων (θυσίες, γάμοι, καθημερινὰ γεύματα), ἀλλὰ καὶ στὴν ἐπιστασία τῆς τράπεζας, μᾶς πληροφοροῦν ὁ Ἀθήναιος (2, 68a/9, 376b κἑ./14, 659d, βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. σ.στ. 1), ὁ Πλάτων (*Συμπ.* 708d), κ.ἄ., κυρίως οἱ κωμωδιογράφοι καὶ τῶν τριῶν φάσεων τῆς ἐξέλιξης τοῦ εἴδους. Πβ. καὶ τὰ σχόλια τῶν λεξικογράφων γιὰ τοὺς *μαίσωνας* ἢ *μούσωνας*, τοὺς κορυφαίους τῶν μαγείρων (βλ. Ἡσύχ. σ.λλ. *μαίσωνα* καὶ *μούσωνες*), ποὺ ἡ ἐμφάνισή τους ὡστόσο δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ ἀξίωμά τους, ἢ τοὺς *τέττιγας* (βλ. ὅ.π., σ.λ. *τέττιξ*), τοὺς ξένους ὑπηρέτες τῶν μαγείρων, ὅταν οἱ κύριοί τους δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι *θεράποντες*, οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζονται μελαμψοί, φαλακροὶ καὶ γενικὰ *διάστροφοι τὴν ὄψιν* (βλ. Πολυδ. *Ὀνομ.* 4.148 κἑ.). Οἱ μονόλογοι ἢ οἱ διάλογοι μεταξύ τους (βλ. Dohm ὅ.π. 101 κἑ.) ἐντυπωσιάζουν τοὺς κοινοὺς ἀναγνῶστες ἢ θεατὲς μὲ τὸ ἐξειδικευμένο λεξιλόγιο καὶ τὸ ἐπιτηδευμένο ὕφος, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ὅμως προκαλοῦν τὸ γέλιο, καθὼς κομπάζουν κάποτε γιὰ συνταγὲς ἢ ἐφευρετικότητα ἐξαντλούμενη στὸν τρόπο γαρνιρίσματος ἑνὸς φτωχοῦ φαγητοῦ, καὶ φτάνουν νὰ δέρνονται ὑβριζόμενοι.



[ΕΙΚ. 136] ΤΩι ΑΠΟΛ(Λ)ΩΝΙ ΤΩι ΜΑΓΙΡΙΩι
(Ἀναθηματικὴ Κυπροσυλλαβικὴ ἐπιγραφὴ
ἀπὸ τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Μαγ(ε)ιρίου στὴν Πύλα,
ICS 304 [Fig. 88, "d'après Schmidt, pl. IX, 7"],
σὲ μεταγραφή: *Κιλικᾶ(ς) Ὀνασι|μᾶο(ς)* (?)
τῷ Ἀπόλ(λ)ωνι | τῷ Μαγιρίῳ | ὀνέθηκε σὺ(ν) τύχᾳ)

Γιὰ τὴ θέση τῆς μαγειρικῆς τέχνης στὸν κοινωνικὸ βίο, ἐνδεικτικὲς εἶναι καὶ οἱ ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν στὴν Κύπρο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνα *Μαγ(ε)ιρίου* (βλ. *ICS* σσ. 301-4 ἀρ. *304* [ἐδῶ Εἰκ. 137] καὶ *305*, *ΑΚΕΠ* Δα΄ 17.36-37, καὶ Καραγιώργη *ΕΘΗρΑΚ* 133, 179, 190, 193). Κατὰ τὸν σχολιασμό τους ὁ Χατζηιωάννου (ὅ.π. Δβ΄ 48) σημειώνει πὼς τὸ *Μαγίριος* παράγεται ἀπὸ τὸ *μάγιρος*, τύπο τῆς Δωρικῆς καὶ Αἰολικῆς διαλέκτου, ἐνῶ τὸ *Μαγείριος* ἀπὸ τὸν τύπο *μάγειρος*· ὡς τύπος τῆς Ἀττικῆς ἐπικράτησε καὶ στὴν Κύπρο μὲ τὴν Κοινή· καὶ ὅτι στὴν Πύλα, λόγω τῆς ὕπαρξης μαντείου στὴν περιοχὴ καὶ τῆς τέλεσης θυσιῶν, οἱ μάγειροι πληθύνθηκαν καὶ πλούτισαν ὥστε νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἀνεγείρουν ναὸ στὸν προστάτη τους (ἀναφέρεται ὅμως καὶ ἡ ἄποψη τοῦ Palmer ὅτι οἱ μεγάλοι θεοὶ ἀπερρόφησαν προηγούμενους λειτουργικοὺς θεοὺς καὶ πῆραν τὰ ἐπίθετά τους, ὁπότε τὸ *Μαγείριος* μπορεῖ νὰ συνδέθηκε μὲ τὸ *μάγειρος* κατὰ παρετυμολογία).

8 (στ. 5). ἡ τέχνη λυμαίνεται: Ἡ ὅλη φράση εἶναι εἰρωνικὴ καὶ ὑποτιμητική (βλ. καὶ τὴ χρήση τῆς ἀντων. **τῶν τοιούτων**). Τὸ *λυμαίνομαι*, ὡς παθητικὸ ἐδῶ, σημαίνει «φθείρομαι, καταστρέφομαι, ἀφανίζομαι, χάνομαι» (*perdor*, *corrumptor*): πβ. Αἰσχ. *Χοηφ.* 290 *λυμανθὲν δέμας*, Παυσ. 10.15.3 *χρυσὸν … λελυμασμένον*, Ξεν. *Κύρ. παιδ.* 8.125 καὶ 2.22 *ἃ οὔτε κατασήπεται οὔτε ὑπερπληροῦντα λυμαίνεται.* Ἡ αἰτιολόγηση τῆς θέσης αὐτῆς γίνεται στοὺς ἀμέσως ἑπόμενους στίχους (6-10). Σημειώνουμε τὴν ἐπανάληψη τῶν λέξεων *πρᾶγμα* (στ. 3, 7, 10), *τέχνη* (στ. 1, 5), *μάγειρα, -οι* (στ. 4, 6) σὲ βασικὲς θέσεις αὐτῶν τῶν στίχων, ὡς ἐνδεικτικὴ ἀφ' ἑνὸς τοῦ θέματος ποὺ ἀπασχολεῖ τὸν ὁμιλοῦντα ἔντονα καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ φτωχοῦ τυπικοῦ λεξιλογίου ποὺ διαθέτει γιὰ τὰ καθημερινά (σὲ ἀντίθεση βεβαίως πρὸς τὴν πλούσια ἐπιστημονικὴ ὁρολογία ποὺ θὰ παραθέσει στὴ συνέχεια).

11 (στ. 8). τὰς δυνάμεις: Τὸ οὐσ. *δύναμις* δηλώνει τὴν ἱκανότητα, τὴ δεξιότητα –ἔμφυτη ἢ ἐπίκτητη– πρὸς ἐκτέλεση κάποιου ἔργου (πβ. β 62, Ἡσ. *Θεογ.* 420, Εὐρ. *Ἄλκ.* 219, κ.ἄ.), ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκολία δέσμευσής της πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ ποὺ τὴ χρησιμοποιεῖ (πβ. Εὐρ. *Ἰφ. Τ.* 1054)· βλ. *TGrL* καὶ LSJ[9] σ.λ. *δύναμις*. Δὲν υἱοθετοῦμε τὶς στενὲς ἑρμηνεῖες τῶν Casaubon: «δυνάμεις τροφίμων» ἢ Meineke: «δυνάμεις τῆς (μαγειρικῆς) τέχνης» (βλ. Ξυδᾶς, *ΣΣ* 79, πβ. δική του ἑρμηνεία «ὄντα ἄριστον γνώστην τῆς Φυσικῆς»).

μαθήματα: Αὐτὴ εἶναι ἡ παραδεδομένη γραφή, τὴν ὁποία καὶ υἱοθετοῦμε ἀπορρίπτοντας τὴ διόρθωση τοῦ Bothe σὲ *παθήματα* (βλ. ἀνωτ. κριτ. ὑπόμν.), ὅπως καὶ τὶς ἑρμηνεῖες τῆς λέξης ὡς «χη-

μικὲς μεταβολὲς τῶν τροφίμων» ἢ ὑπονοούμενη ἄψογη γνώση συνταγῶν μαγειρικῆς καὶ χημείας. *Μάθημα* ὀνομάζεται γενικὰ ἡ σπουδή (*disciplina*, *studium*, πβ. Σοφ. *Φιλ.* 917-8 [Νε.] *μὴ στέναζε, πρὶν μάθῃς.* | [Φι.] *Ποῖον μάθημα;* καὶ Ἀριστοφ. *Ὄρν.* 380 [375 κἑ.] καὶ *Νεφ.* 1231), ἐνῶ κάποτε γίνεται διάκριση μεταξὺ *λόγων* ὡς μάθησης τῶν γλωσσικῶν καὶ θεωρητικῶν γνώσεων καὶ *μαθημάτων* ὡς ἐξάσκησης σὲ πρακτικὲς μαθήσεις περισσότερο (πβ. Πλάτ. *Νόμ.* 813e *ὅσα εἰς ἱππικὴν μαθήματα συντείνει*, κ.τ.τ.). Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη θὰ ταίριαζε τὸ ἐπιτήδευμα τῆς μαγειρικῆς νὰ ὀνομάζεται *μάθημα*, καὶ σ' αὐτὴ τὴν τέχνη νὰ ἀναφέρεται ὁ *Καταψευδόμενος*. Ἂν ὅμως θεωρήσουμε ὅτι ἡ λέξη σχετίζεται μὲ τοὺς ἑπόμενους στίχους, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ θεωρητικὲς ἐπιστῆμες, μποροῦμε εὔκολα καὶ εὔλογα νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἐδῶ ἐννοοῦνται οἱ τέχνες καὶ ἡ ἐπιστήμη τῶν μαθηματικῶν (πβ. *TGrL* σ.λ.: "Sed per excellentiam μαθ. dictae fuerunt disciplinae s. Artes aut Scientiae mathematicae", βλ. καὶ τὰ ἐκεῖ παρατιθέμενα χωρία, κυρίως Πλάτ. *Νόμ.* 817e, ὅπου *μαθήματα* θεωροῦνται οἱ *λογισμοί*, ἡ *μετρητικὴ* καὶ ἡ μελέτη τῆς θέσης τῶν ἄστρων: *Ἔτι δὴ τοίνυν τοῖς ἐλευθέροις ἔστιν τρία μαθήματα, λογισμοὶ μὲν καὶ τὰ περὶ ἀριθμοὺς ἓν μάθημα, μετρητικὴ δὲ μήκους καὶ ἐπιπέδου καὶ βάθους ὡς ἓν αὖ δεύτερον, τρίτον δὲ τῆς τῶν ἄστρων περιόδου πρὸς ἄλληλα ὡς πέφυκεν πορεύεσθαι*). Γιὰ τὸ εἶδος τῆς συστηματικῆς παιδείας ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει ἕνας νέος μάγειρος βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 13-15. Στὸν ἐδῶ στ. φαίνεται πὼς γίνεται ἀναφορὰ στὶς ἔμφυτες δεξιότητες ἀφ' ἑνός, στὴν κλίση γιὰ τὸ ἐπάγγελμα ἀλλὰ καὶ στὸ στάδιο τῆς παράδοσης συγκεκριμένου κύκλου μαθημάτων τὰ ὁποῖα κρίνονται ἀπαραίτητα, προκειμένου ὁ μάγειρος νὰ εἶναι *ἀληθινός*, ἀφ' ἑτέρου. Ἀντιθέτως ἀπὸ ἄλλους κωμικοὺς γίνεται λόγος γιὰ *μάγειρον ἀγράμματον* (Δαμόξενος ἀπόσπ. 2.12 Kock) ἢ *ἰδιώτην* (Ποσείδιππος ἀπόσπ. 26.10-11 Kock), χωρὶς βεβαίως νὰ παραλείπονται καὶ οἱ τίτλοι *τεχνίτης* (Ἡγήσιππος ἀπόσπ. 1.28 Kock) καὶ *σοφιστής* (Ἀλεξ. ἀπόσπ. 149.14 Kock, *εἰς τοὺς σοφιστὰς τὸν μάγειρον ἐγγράφω*) γιὰ τοὺς ἔμπειρους.

14 (στ. 11). Βοιδίων καὶ Χαριάδης: Γιὰ τὸν δεύτερο γνωρίζουμε ὅτι ἦταν φημισμένος Ἀθηναῖος μάγειρος, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου μνημονεύει ὁ Εὔφρων (ἀπόσπ. 1 [Kock], στὸν Ἀθήν. 9, 379c-d) στὸ ἔργο του *Ἀδελφοί*, ὅπου ἀναφέρει τὰ ἰδιαίτερα προσόντα καὶ κλίσεις σὲ ὁρισμένες τεχνικὲς τῶν πιὸ σημαντικῶν μαγείρων τῆς ἐποχῆς. Βλ. εἰδικὰ στ. 7 *θρῖον τὸ λευκὸν οὐξ Ἀθηνῶν Χαριάδης*, καὶ 11-12 τὸ σχόλιο *οὗτοι μετ' ἐκείνους τοὺς σοφιστὰς τοὺς πάλαι | γεγόνασιν ἡμῶν ἑπτὰ δεύτεροι σοφοί.* Ἡ συνεύρεση τοῦ Χαριάδη μὲ τὸν Καταψευδόμενο στὸν δικό μας στίχο ἴσως συνετέλεσε στὸ νὰ θεωρηθεῖ

καὶ ὁ ποιητής μας «Ἀττικός» (βλ. *RE* σ.λ. *Sosipatros*, 2 [Körte]). Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι πολὺ ἀσθενές, καθ' ὅσον ὁ Εὔφρων καταγράφει μαγείρους ἀπὸ διαφορετικὰ μέρη (Ρόδο, Χίο, Ἀθήνα), καὶ ἡ φήμη ἑνὸς ἄριστου τεχνίτη δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ἔφτασε εὔκολα στὴν Ἀλεξάνδρεια, μαζὶ μὲ τὶς συνταγές του.

Ἀντιθέτως, ὁ **Βοιδίων** ὡς ἱστορικὸ πρόσωπο δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ ἄλλη πηγή, οἱ ἐτυμολογικοὶ δὲ συνειρμοὶ ποὺ δημιουργοῦνται μὲ τὸ συγκεκριμένο ζῶο, τὸν *βοῦν* καὶ τὰ *βοΐδια* (ὑποκοριστικὸ τῆς λέξης ὄχι ἰδιαίτερα εὔηχο, παραστατικὰ κωμικὸ ὅμως), φαίνονται νὰ μᾶς ὁδηγοῦν στὴν ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιὰ φανταστικὸ ἄτομο, ἐπινοημένο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητή. Ὅπως ὁ Bechtel (*HPGr* 14 σημ. 1) σημειώνει, ἀπαντοῦν ἀρκετὰ ἀνθρωπωνύμια, ἁπλὰ ἢ σύνθετα, παραγόμενα ἀπὸ κάθε εἴδους ζωικοὺς ἢ φυτικοὺς ὀργανισμούς (*Ἀμνός*, *Ἀρτυσίλεως*, *Ἀρτυσίτραγος*, *Ἰχθυβόλος* κ.ἄ.). Τύποι τοῦ οὐσ. *βοΐδιον* ἀπαντοῦν στὸν Ἀριστοφάνη, *Ἀχαρν.* 1036 (*οἴμοι κακοδαίμων τοῖν γεωργοῖν βοιδίοιν*), στὸν Ἑρμιππο (ἀπόσπ. 35.2 Kock: Ἀθήν. 12, 551a, *ἀνάπηρά σοι θύουσιν ἤδη βούδια*, πβ. τὸ σημερ. Κυπριακὸ βούδκια/βούθκια), κ.ἀ., ἐνῶ στὸν *TGrL* σ.λ. *Βοΐδης* διαβάζουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν πράο, τὸν εὐήθη κατὰ τὸν Μένανδρο, καὶ ὅτι μεταφορικὰ ὁ *βοῦς* χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὸν ἀναίσθητο καὶ ἀνόητο (πβ. βό(ι)δι καὶ βούβαλος στὴ Ν.Ε. πρὸς δήλωση τοῦ τεράστιου, ἄχαρου καὶ βλάκα). Μὲ τὴν παράθεση τῶν δύο ὀνομάτων φαίνεται νὰ ἐξυπηρετοῦνται τρεῖς σκοποί: (α) Τὸ φανταστικὸ *Βοιδίων* δίπλα στὸ ἱστορικὸ *Χαριάδης* γίνεται πιὸ πειστικὸ χωρὶς νὰ χάνει παράλληλα τὴν κωμικότητά του· (β) Τὸ *Χαριάδης* (πβ. *Χάρις*, *Χαρίδημος* κ.ἄ.) δημιουργεῖ παρ' ὅλη τὴν ἱστορικότητά του συνειρμικὴ ἀντίθεση μὲ τὸ προηγούμενο: ἐκεῖ προβάλλεται τὸ δυσανάλογο, τὸ ἄχαρο, τὸ εὔηθες, ἐδῶ ἡ χάρις· (γ) καὶ τὰ δύο ἀναφέρονται γιὰ νὰ προβληθεῖ οὐσιαστικὰ ὁ *Καταψευδόμενος* στὸν ἑπόμενο στίχο, μόνος του, μὲ τὸ *ἐγώ τε*.

15 (στ. 12). τοῖς λοιποῖς δὲ προσπέρδου: Ὁλοκληρώνεται μ' αὐτὴ τὴν πρόταση τὸ νόημα ποὺ θέλει νὰ ἐκφράσει ὁ *Καταψευδόμενος*, θεωρώντας ἀνίκανους καὶ ἀπαίδευτους ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους συναδέλφους του πλὴν τῶν δύο παραπάνω, τῶν ὁποίων ἡ μνεία φαίνεται νὰ γίνεται μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ἐξωφρενικὰ ὑπερβολικὴ ἡ κρίση του. Τὸ ρ. *προσπέρδομαι* (καὶ *προσπέρδω*, Λατ. *oppedo*), ὡς σύνθ. τοῦ *πέρδομαι* (βλ. Ἀριστοφ. *Ἀχαρν.* 30, *Σφῆκ.* 1305, *Εἰρ.* 335), καὶ μὲ τὴ σημασία τῶν *καταπέρδω, -ομαι*, συντάσσεται μὲ δοτική. Ἀπαντᾶ στὸν Ἀριστοφάνη, *Βάτρ.* 1074 *προσπαρδεῖν γ' ἐς τὸ στόμα τῶι θαλάμακι*, καὶ τὸν Δαμόξενο (ἀπόσπ. 2.38-9: Ἀθήν. 3, 102e) *λαβὼν ἕκαστον αὐτῶν* (δηλ. *τῶν ἰχθύων*) *κατὰ μέρος προσ-*

παρδέτω. Μετὰ τοὺς σοβαροὺς ἢ σοβαροφανεῖς λόγους τῶν προηγούμενων στίχων, καὶ πρὶν τὴν ἀνάσα ποὺ παίρνει μὲ τὸ **τί φής** τοῦ συνομιλητῆ του γιὰ νὰ προχωρήσει στὰ εἰδικότερα, ξεστομίζει μιὰν εἰδικὰ βαρύνουσα γιὰ τὸ λεξιλόγιο τῶν κωμικῶν λέξη, χρωματίζοντας τὸ ὅλο χωρίο.

16 (στ. 13). τὸ διδασκαλεῖον: Τὸ οὐσ. *διδασκαλεῖον* δηλώνει βεβαίως τὸν τόπο –τὴ Σχολὴ ἢ τὸ Γυμνάσιο– ὅπου παραδίδονται συστηματικὰ μαθήματα, ἐνῶ στὸν πληθ. σημαίνει καὶ τὰ *δίδακτρα* (πβ. ὅμως *διδασκάλιον*, ποὺ σημαίνει τὰ διδασκόμενα μαθήματα). Βλ. *FCG* II 166, LSJ[9] [καὶ LSK], *TGrL* σ.λ., ὅπου καὶ τὰ σχετικὰ χωρία.

Σημασία ἰδιαίτερη ἔχει ἡ διαπίστωση πὼς ἡ μαγειρικὴ διδασκόταν, ὅπως ἄλλα ἐπιτηδεύματα, σὲ συγκεκριμένο ὀργανωμένο χῶρο καὶ ἀπὸ εἰδικούς, οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦσαν «σχολές». Οἱ σχετικὲς μαρτυρίες εἶναι πολλές. Ὁ Δαμόξενος (ἀπόσπ. 2: Ἀθήν. 3, 102a), π.χ., συνδέει τὸν Ἐπίκουρο μὲ τὴ γνώση τῆς μαγειρικῆς τέχνης: *Ἐπικούρου δέ με | ὁρᾶις μαθητὴν ὄντα τοῦ σοφοῦ* (στ. 1-2) καὶ *μάγειρος ἦν κἀκεῖνος* (στ. 6, βλ. καὶ ἑπόμενα). Ὁ Dohm (*Mageiros* 68-70) πραγματεύεται καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ χρονικὴ διάρκεια τῆς σπουδῆς, τὸ ἐλάχιστο ὅριο τῆς ὁποίας φαίνεται πὼς ἦταν δέκα μῆνες (βλ. π.χ. Εὔφρ. ἀπόσπ. 1.3-4 *ἄπει γεγονὼς μάγειρος ἐκ τῆς οἰκίας | ἐν οὐχ ὅλοις δέκα μησί, πολὺ νεώτατος*) καὶ ὁ μέσος ὅρος περὶ τὰ δύο χρόνια (βλ. Ἡγησίππου ἀπόσπ. 1.6 *οὐ γὰρ παρέργως ἔμαθον ἐν ἔτεσιν δυσίν*), ὅπως καὶ ὅ,τι ἀφορᾶ στὴ φύση τῶν μαθημάτων ποὺ διδάσκονταν. Βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 15-19 (18-21).

17 (στ. 14). Σίκωνος: Γιὰ τὸν Σίκωνα, ποὺ ἐδῶ φέρεται ὡς ἀρχιμάγειρος καὶ διδάσκαλος μαγειρικῆς, πληροφορούμαστε ἔμμεσα ἀπὸ τὰ σχόλια στὸ δράμα τοῦ Ἀριστοφάνη *Αἰολοσίκων* (K. – A., III.2 33 κέ.), ἀπὸ τὰ *Αἴολος* καὶ *Σίκων*, ὅπου ὁ *Αἴολος* ἐμφανιζόταν ὡς μάγειρος. Ὡς μάγειρος ἐμφανίζεται καὶ στὸ ἔργο τοῦ Μενάνδρου *Δύσκ.*, 887 κέ. Τὸ ὄνομά του ἀπαντᾶ ἐπίσης στὶς *Ἐκκλ.* (867) τοῦ Ἀριστοφάνη (μαζὶ μὲ τὸν Παρμένωνα, ὡς ὄνομα δούλου), κ.ἀ. Γενικὰ εἶναι ὄνομα διάφορων πολιτῶν καὶ δούλων (βλ. *RE* σ.λ.) μὲ ἄγνωστη καταγωγή (συνήθως γίνονται εἰκασίες γιὰ καταγωγὴ ἀπὸ Σικελία ἢ Σικυώνα), τόσο στὸν Μένανδρο ὅμως ὅσο καὶ στὸν Σωσίπατρο ἐμφανίζεται ὡς μάγειρος. Στὸν Ἀριστοφάνη ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ παρωδία, ὅπου ὁ κύριος χαρακτήρας φαίνεται νὰ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα σύμφυρσης τοῦ Εὐριπίδειου Αἰόλου καὶ τοῦ μάγειρου Σίκωνα. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ὄνομά του καὶ ὁ τύπος του πέρασαν στὴ Μέση Κωμωδία, ἀπ' ὅπου τὸν παρέλαβε ὁ ποιητής μας (βλ. σχόλ. Handley στὸν *Δύσκ.* τοῦ Μενάνδρου στ. 887-8 καὶ 889). Τὸ ὄνομα *Σίκων*

παράγεται ἀπὸ τὸ *Σικελός*, τὸ ὄνομα τῶν αὐτοχθόνων κατοίκων τῆς Σικελίας (βλ. Gomme – Sandbach *Men. Comm.* σελ. 131).

τῆς τέχνης ἀρχηγὸς ἦν: Τὸ οὐσ. ἡ ἐπίθ. *ἀρχηγὸς* χρησιμοποιεῖται γενικὰ γιὰ τὸν πρωταίτιο (Εὐρ. *Ἱππόλ.* 881), τὸν γενάρχη (Ἰσοκρ. 32c *Νικοκλῆς ἢ Κύπριος*), τὸν ἡγεμόνα κοινωνικῆς ὁμάδας ἢ ἀρχηγὸ τάξης (Αἰσχ. *Ἀγαμ.* 259, Θουκ. 1.132), ὅπως καὶ γι' αὐτὸν ποὺ πρῶτος ἀσχολήθηκε μὲ κάτι, διακρινόμενος ἑπομένως λόγω τῆς πείρας καὶ τῆς γνώσης του καὶ ἐπιβαλλόμενος στοὺς νεωτέρους. Ἡ φράση τοῦ Ἀριστοτ. (*Μεταφ.* 1.3.5) *ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φιλοσοφίας*, γιὰ τὸν Θαλῆ, νομίζουμε πὼς ἔχει τὸ ἴδιο ἀκριβῶς νόημα μὲ τὴν προκείμενη φράση γιὰ τὸν Σίκωνα, γεγονὸς ποὺ μᾶς συνδέει πάλι μὲ τὸ θέμα τῆς *μαγειρικῆς τέχνης* (βλ. ἀνωτ. σημ. σ.στ. 1, 5, 6).

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰ. εἰδικοὶ γιὰ τὴ μετάδοση ὁποιασδήποτε τέχνης θεωροῦνταν οἱ σοφιστές. Ὁ Dohm (203-11) προσπαθεῖ ἀκριβῶς νὰ ἐλέγξει κατὰ πόσον ἡ μαγειρικὴ ἀνταποκρίνεται στὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ ὁρίζουν μιὰ τέχνη, ὥστε ἐπάξια νὰ φέρεται ὡς τέτοια, καὶ τί ἀκριβῶς ἐπιδιώκουν νὰ θίξουν οἱ κωμωδιογράφοι ὅταν τὴ χρησιμοποιοῦν στὰ ἔργα τους. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι καταρχὴν ἐξυπηρετεῖ τὸν σκοπὸ κάθε τέχνης, ποὺ εἶναι ἡ προσφορὰ ὠφέλειας στὸ σύνολο, ἀφοῦ ἱκανοποιεῖ τὴ βασικὴ ἀνθρώπινη ἀνάγκη τῆς διατροφῆς· ἐπιστήμονες ὅπως ὁ Ἱπποκράτης τὴ χρησιμοποίησαν στὴ θεραπευτική τους· τὸ ἔργο καὶ τὸ *τέλος*, ὁ σκοπός της, δὲν περιορίζεται στὸ νὰ τρέφει, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται στὴν τέρψη, τὴν ἱκανοποίηση τῶν αἰσθήσεων, τὴν προσφορὰ ἑνὸς εἴδους *ἡδονῆς*· ἐπιπρόσθετα, προκύπτει ἀπὸ τὴ γνώση τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητας, δὲν στηρίζει τὴν ἐξέλιξή της στὸν παράγοντα τύχη, καὶ –κυρίως– εἶναι *διδακτή*. Στὸν τόπο καὶ τὴ διάρκεια τῆς διδασκαλίας ἀναφερθήκαμε ἀνωτ. (βλ. σημ. σ.στ. 8 καὶ 13-14. Ὡς ἄλλο στοιχεῖο *μεθόδου* μνημονεύουμε τὸν χωρισμὸ τοῦ ὑλικοῦ σὲ τομεῖς, τὴν ἐκμάθηση συνταγῶν ἀπὸ βιβλία καὶ τρόπων ἐκμετάλλευσής τους μὲ τὴν πρακτικὴ ἐξάσκηση δίπλα σὲ ἔμπειρο μάγειρο· ἀκόμη δὲν εἶναι τυχαία ἡ διάκριση τῶν φαγητῶν σὲ εἴδη, τῶν τροφῶν σὲ γένη καὶ τῆς παρασκευῆς τους σὲ τρόπους (παραπομπὲς σὲ ἔργα γιὰ ὅλα τὰ ἀνωτ. βλ. στὸν Dohm, ὅ.π.). Συμπερασματικά, ἡ ὕπαρξη ὅλων αὐτῶν τῶν παραγόντων, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ ὅσα θὰ ἀναφερθοῦν στὴ συνέχεια, δικαιολογεῖ πλήρως τὸν ὁρισμὸ τῆς *μαγειρικῆς* ὡς *τέχνης*.

18-19 (στ. 15-16). Τὸ ρ. **ἀστρολογεῖν** σημαίνει «ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν ἀστρολογία» ἢ «ἐξασκῶ τὴν ἀστρονομία» (πβ. Θεοφρ. *Περὶ σημ.* 1.4, Διογ. Λαέρτ. 3.29 καὶ 1.23, Πολύβ. 9.20.5). Τὸ **ἀρχιτεκτονεῖν** σημαίνει: «ἔχω τὴν ἱκανότητα νὰ δομήσω κάτι, εἶμαι ἀρχιτέκτων» (βλ.

LSK σ.λ., ὅπου καὶ παραπομπὴ στὸν Πλουτ. *Περ.* 13 γιὰ τὴν κυριολεκτικὴ σημασία καὶ στὸν Ἀριστοφ. *Εἰρ.* 305 καὶ ἀπόσπ. 241 (*Δαίδ.* ἀπόσπ. 195 H. – G.) γιὰ τὴ μεταφορικὴ σημασία τοῦ «μηχανεύομαι ἢ ἐπινοῶ». Καὶ τὰ δύο ἀπαρέμφ. ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ **ἐδίδασκεν**, τὸ ὁποῖο συντάσσεται μὲ αἰτ. τοῦ προσ. ἢ τοῦ πράγμ. (Λ 832, Ι 442) ἢ μὲ δύο αἰτ. (Ψ 307-8, κ.ἀ.) ἢ μὲ αἰτ. προσ. καὶ ἀπαρέμφ. (Ε 51, ἐδῶ, κ.ἀ.) ἢ μὲ γεν., κ.λπ. Δὲν εἶναι τυχαία βεβαίως ἡ θέση τοῦ ρήμ. σὲ λεκτικὸ περιβάλλον ὅπου ἀπὸ ὥρα γίνεται λόγος γιὰ ἐκπαίδευση. Περισσότερα γιὰ τὸν ρόλο τῆς ἀστρολογίας καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς στὴ μαγειρικὴ βλ. κατωτ. σημ. σ.στ. 25-32 καὶ 36-44.

20 (στ. 17). περὶ φύσεως (…) λόγους: Γιὰ νὰ ἑρμηνεύσουμε τὴ φράση δεχόμαστε ὡς πιὸ πιθανὴ σημασία γιὰ τὸ οὐσ. **λόγος** αὐτὴ τῆς *rationis*, τῆς λογικῆς συζήτησης καὶ γνώσης ἑνὸς πράγματος (βλ. π.χ. Ἀριστοτ. *Ρητ.* 1.10.3 καὶ *Περὶ ψυχ.* 3.9, Πλάτ. *Ἐπιν.* 988b, *Νόμ.* 645b καὶ 653b, *Πολιτ.* 283c, *Τίμ.* 29b, Ἀριστοφ. *Σφῆκ.* 469, πβ. διακρίσεις σὲ *ὀρθόν*, *ἀληθῆ*, *ὁριστικόν*, *πολιτικόν*, *φυσικὸν λόγον* καὶ ἀντίθετα *ἄλογον* ἢ *παράλογον* στὸν *TGrL* σ.λ., ὅπου καὶ παραπομπές). Ἡ φράση **περὶ φύσεως** ἦταν κοινὸς τίτλος τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων τῶν προσωκρατικῶν (βλ. ΣΣ 86 καὶ ἀνωτ. F20: *Φυσιολόγος*). Πρόκειται γιὰ τὴ φύση τῶν πραγμάτων ἢ τῶν ἀνθρώπων σὲ γενικὸ ἐπίπεδο, ποὺ ἀπασχόλησε φιλοσόφους καὶ γιατρούς (Ἱπποκράτης καὶ Γαληνός, ὡς γνωστόν, ἔγραψαν *Περὶ φύσεως*).

21 (στ. 18). ἔλεγε τὰ στρατηγικά: Ὁ Bothe (677) μεταφράζει ὡς "explicuit imperatoria". Ἡ λέξη *στρατηγικὰ* εἶναι οὐσιαστικοποιημένος τύπος τοῦ ἐπιθ. *στρατηγικός -ή -όν*, «αὐτὸς ποὺ ἀνήκει ἢ ἁρμόζει σὲ στρατηγό» (βλ. Ξεν. *Οἰκ.* 20.6 καὶ *Κύρ. παιδ.* 1.6.12, Ἀριστοτ. *Ἠθ. Νικ.* 1096a 32 καὶ 1094a 9, κ.ἄ.) ἢ «ὁ ἱκανὸς καὶ πεπειραμένος στὴ στρατηγία» (Ξεν. *Κύρ. παιδ.* 8.4.7 καὶ *Ἀπομν.* 1.1.8, Πλάτ. *Γοργ.* 455c, κ.ἄ.). Ἀφοῦ ἀναφερόμαστε στὴ *στρατηγικὴ ἐπιστήμη* ἢ *τέχνη*, ὁ τύπος δηλώνει ὅλες τὶς μεθόδους τακτικῆς ποὺ ὁδηγοῦν τὴ συντονισμένη προσπάθεια μιᾶς δύναμης σὲ εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα. (Περισσότερα στὸν *TGrL* σ.λ., πβ. LSJ[9] καὶ LSK.) Ὁ μάγειρος, ἑπομένως, ἰσχυρίζεται ἐδῶ ὅτι διδάχτηκε κ α ὶ τὶς ἀρχὲς τῆς στρατηγικῆς τέχνης. Ἡ φράση δείχνει ἀλαζονεία, ἔστω κι ἂν δὲν ἐννοεῖ ἀποκλειστικὰ τὶς τεχνικὲς τοῦ πολέμου ἀλλὰ τὶς ἀρχὲς τῶν μεθόδων μαγειρικῆς. Βλ. καὶ κατωτ. σημ. σ.στ. 45-57 (48-60).

23 (στ. 20). σύ με κόπτειν οἷος εἶ: Σ' αὐτὸν τὸν στίχο ἔχουμε τὴ δεύτερη παρέμβαση τοῦ Δημύλου στὸν λόγο τοῦ *Καταψευδομένου*· τὴν πρώτη φορὰ ποὺ μίλησε, στοὺς στ. 12-13, ἐνίσχυσε τὴν τάση

φλυαρίας τοῦ συνομιλητῆ του. Ἐδῶ φαίνεται νὰ ἀναρωτιέται μήπως σκοπὸς τοῦ μάγειρα εἶναι νὰ τοῦ κόψει ὅλη τὴ διάθεση μὲ τὴ φλυαρία καὶ τὴν κομπορρημοσύνη του. Μάταια, ὅμως· ὁ *Καταψευδόμενος* συνεχίζει ἀπτόητος. Δίνουμε στὸ *κόπτειν* σημασία κοντινὴ πρὸς τὴ Ν.Ε. χρήση του: κόπτω – διακόπτω, ἐμποδίζω, ἐνοχλῶ, καταπονῶ (πβ. Ἡγήσιππ. στὸν Ἀθήν. 7, 290b *ἢ λέγων φαίνου τι δὴ | καινὸν παρὰ τοὺς ἔμπροσθεν ἢ μὴ κόπτε με*, Δημοσθ. 1439.3 (*Προοίμ.* κθ′) *δίκαιον ὑπείληφα* (…) *εἰπεῖν τί μοι δοκεῖ περὶ ὧν σκοπεῖσθε, ἵνα, ἂν μὲν ὑμῖν ἀρέσκῃ, καὶ τὰ λοιπὰ διδάσκω, εἰ δὲ μή, μήθ' ὑμῖν ἐνοχλῶ μήτ' ἐμαυτὸν κόπτω*, Πλούτ. *Φωκ.* 7.4 *παρενοχλοῦντος ἐν στρατείαι τινὶ τοῦ νεανίσκου καὶ κόπτοντος αὐτὸν ἐρωτήμασιν ἀκαίροις καὶ συμβουλίαις*, κ.ἄ.). Ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 84) μεταφράζει «νὰ μὲ λιανίσεις», θεωρώντας ὅτι τὸ *κόπτειν* «ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐπαγγελματικῆς ὁρολογίας τοῦ μαγείρου». Οἱ δύο σημασίες μποροῦν νὰ συνυπάρχουν ἐδῶ.

25 (στ. 22). διακινήσω σε: Ὁ Casaubon μεταφράζει τὸ ρῆμα ἐδῶ ὡς «συζητῶ», ὁ Schweighäuser ὡς «ἐξετάζω, διερευνῶ, δοκιμάζω», ὁ Meineke ὡς «συμβουλεύσω», ὁ Jacobs ὡς «διδάξω». Ὁ Ξυδᾶς (ΣΣ 85, ὅπου καὶ οἱ παραπομπὲς γιὰ τοὺς προηγουμένους), πρότεινε διόρθωση σὲ *διαπονήσω*, ἐλάχιστα πειστική. Πιὸ πειστικὲς ἀλλ' ὄχι ἀπαραίτητες εἶναι οἱ γραφὲς τῶν Jacobs καὶ Bothe *διαμνήσω* καὶ *διακονίσω*, ἀντίστοιχα. Τὸ ρ. *διακινέω* ἔχει τὴ σημασία τοῦ «παρακινῶ, προτρέπω, κινῶ τὸν νοῦ κάποιου πρὸς κάτι». Μεταφράσαμε ἐδῶ μὲ τὸ «ταρακουνήσω», ὅπου συνυπάρχουν οἱ βασικὲς σημασίες τοῦ ρ. (βλ. LSJ^{9} σ.λ.) καὶ οἱ ἐδῶ κωμικὲς προεκτάσεις. Περισσότερα: Σταμάτη *Σωσίπ.* σημ. σ.στ., μὲ διόρθωση σὲ *διάκουσόν μου σὺ*.

26 (στ. 23). εὔκαιρον χρόνον: Τὸ ἐπίθ. *εὔκαιρος* σημαίνει κυρίως αὐτὸν ποὺ γίνεται σὲ κατάλληλο καιρό, στὴν περίσταση ποὺ ταιριάζει (βλ. LSJ^{9} σ.λ., I. *"well-timed, seasonable"*). Τὸ ὅτι προσδιορίζει λέξη δηλωτικὴ χρόνου, ἐνθυμίζει τὴ φράση τοῦ Ἡρωδιανοῦ (1.96) *καιρὸς εὔκαιρος*. Δὲν θεωροῦμε προβληματικὴ τὴ φράση *λάβωμεν εὔκαιρον χρόνον*, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶναι δόκιμη ἡ φράση *λαμβάνω καιρόν*. Ἡ σύνταξη: *ἵνα λάβωμεν χρόνον εὔκαιρον τῶι λαλεῖν*. Βλ. ὅμως ΣΣ 86, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ συζήτηση.

28-38 (στ. 25-35). Ὁ Dohm στὴν πολὺ ἐνδιαφέρουσα μελέτη του γιὰ τὸν μάγειρο προβαίνει μεταξὺ ἄλλων στὴ σύγκριση τῶν στίχων 25-35 τοῦ Σωσίπατρου μὲ ἀπόσπασμα τοῦ Νικόμαχου (1 Kock) καὶ τοῦ Δαμόξενου (2), ὅπου πάλι γίνεται λόγος γιὰ στρατηγικὲς καὶ τεχνικὲς μαγειρικῆς ἀλλὰ καὶ ἀναφορὰ στὴν Ἀστρονομία, τὴν Ἀρχιτε-

κτονική, τὴ Γεωμετρία (ὁ Δαμόξενος ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὴν Ἰατρική) ὡς ἐπιστῆμες πρωταρχικῆς σημασίας γιὰ τὴ σπουδὴ τῆς μαγειρικῆς τέχνης (βλ. Dohm *Mageiros* 195-8, κυρίως). Ἐνδεικτικὰ παραθέτουμε ὁρισμένα παράλληλα: Δαμ. 19 *περὶ δύσιν Πλειάδος* ~ Σωσ. 26-7 *τάς τε τῶν ἄστρων δύσεις | καὶ τὰς ἐπιτολάς*, Δαμ. 20 *ὑπὸ τροπάς* ~ Σωσ. 27-9 *τὸν ἥλιον πότε | ἐπὶ τὴν μακράν τε καὶ βραχεῖαν ἡμέραν | ἐπάνεισι*, Δαμ. 21 *κινήσεις* ~ Σωσ. 31 *ἐν τῇι περιφορᾶι τῆς ὅλης συντάξεως*, Δαμ. 22-3 *ἀλλοιώματα* (…) *ποιοῦσι* καὶ 17-8 *τίν' ἔχει διαφορὰν* (…) | *γλαυκίσκος* ~ Σωσ. 30-2 *τὰ βρώματα* (…) *ἑτέραν ἐν αὐτοῖς λαμβάνει τὴν ἡδονήν* (…) ~ Νικ. 22 *τῶν ἡδονῶν γὰρ μεγάλα τὰ διαστήματα* καὶ 19 *τῶν ἰχθύων γὰρ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς τέχνας*, Σωσ. 33-4 *τὴν ὥραν ἰδὼν* (…) *χρήσεται* ~ Νικ. 20 *παρακολουθήσας χρόνοις* καὶ 21 *πότ' ἄωρός ἐσθ' ἕκαστος ἢ πόθ' ὥρμος*. Τὸ γενικὸ συμπέρασμα τοῦ Dohm εἶναι πὼς ὑπάρχει ἐξάρτηση τοῦ Σωσίπατρου ἀπὸ τὸν Δαμόξενο καὶ πὼς πρῶτος χρησιμοποίησε αὐστηρὰ ἐπιστημονικοὺς ὅρους προσπαθώντας μὲ μικρὰ τεχνάσματα (*συντλάζεται*, *σύνταξις*, μὴ ἐπεξεργασία τοῦ θέματος τῆς Ἰατρικῆς τοῦ Δαμόξενου) νὰ καλύψει τὸν δανεισμό του.

29 (στ. 26). τῶν μετεώρων: Ἡ λέξη εἶναι οὐσιαστικοποιημένο ἐπίθετο: *μετέωρος, -ον* (ἐπικ. *μετήορος*, ἀπὸ τὸ *μετ-αείρειν*). Δηλώνει κυρίως αὐτὸν ποὺ αἰωρεῖται στὸν ἀέρα, ὑψωμένος φυσικὰ πάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Σημαίνει ὅμως καὶ ὅλα αὐτὰ ποὺ βρίσκονται στὸν ἀέρα (βλ. LSJ[9] σ.λ., II.1), τὰ οὐράνια φαινόμενα, ἑπομένως καὶ τὰ οὐράνια σώματα (πβ. Εὔπολ. *Κόλ.* 10 *περὶ τῶν μετεώρων*). Ἐδῶ ἴσως νὰ νοοῦνται τὰ ἄστρα καὶ ὁ ἥλιος.

30 (στ. 27). τὰς ἐπιτολάς: Τὸ οὐσ. *ἐπιτολή* (< *ἐπιτέλλω*) σημαίνει συχνὰ ὅ,τι καὶ τὸ *ἀνατολή*, κυρίως στοὺς μεταγενεστέρους (βλ. π.χ. Ἀρτεμ. Δαλδ. *Ὀνειροκρ.* 1.3 *ἡμέραι καθαραὶ καὶ νυκτὸς εὔσημος ἀστέρων χορὸς ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐπιτολαὶ καὶ τὰ παραπλήσια*, πβ. Ἡσύχ. σ.λ. *ἐπιτολή· ἀνατολὴ ἄστρου* καὶ Εὐρ. *Φοίν.* 1116-7 *τὰ μὲν σὺν ἄστρων ἐπιτολαῖσιν ὄμματα | βλέποντα, τὰ δὲ κρύπτοντα δυνόντων μέτα*)· βλ. ὅμως Γεμ. *Φαινόμ.* 13.3 [Aujac] *μεγάλη δέ ἐστι διαφορὰ ἀνατολῆς καὶ ἐπιτολῆς· ἀνατολὴ μὲν γάρ ἐστιν ἡ προειρημένη, ἐπιτολὴ δὲ ἡ γινομένη πρὸς τὸν ὁρίζοντα φάσις μετὰ τῆς πρὸς τὸν ἥλιον ἀποστάσεως ἀπολαμβανομένη* (περισσότερα στὸν *TGrL* σ.λ.). Ἐπιτολὲς συμβαίνουν στὶς περιοδικὲς κινήσεις ἀστεριῶν σὲ ἄλλους ἀστερισμούς, ὅταν κάποιο ἀπ' αὐτὰ –γιὰ ὁρισμένο χρόνο– εἶναι ὁρατὸ μὲ ἐξαιρετικὴ λάμψη σκιάζοντας τὰ ἄλλα. Τέτοιες ἐπιτολὲς εἶναι τοῦ Ἀρκτούρου στὸν Βοώτη, τῶν Πλειάδων στὸν Ταῦρο, τοῦ «προτρυγητῆρος» στὴν Παρθένο. Βλ. καὶ LSJ[9] σ.λ. *ἐπιτολή*.

32 (στ. 29). κἂν ποίοισίν ἐστι ζωιδίοις: καὶ «σὲ ποιά ζώδια εἶναι» («σὲ ποιό σημεῖο τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου βρίσκεται ὁ ἥλιος», Ξυδᾶς ΣΣ 92). Ὁ τύπος **ποίοισιν** (σὲ πλάγ. ἐρώτ. ἐδῶ, βλ. LSJ^{9} σ.λ. *ποῖος* II., πβ. IV.) εἶναι νεώτερος σχηματισμός, μὲ ἐπικὴ κατάληξη. **Ζώιδιον**, ὑποκορ. τοῦ *ζῶιον* (LSJ^{9} II. καὶ III.), εἶναι «μικρὴ εἰκόνα ζωγραφισμένη ἢ ἀνάγλυφη» (βλ. π.χ. Ἡρόδ. 1.70.1 *ποιησάμενοι κρητῆρα χάλκεον ζωιδίων τε ἔξωθεν πλήσαντες περὶ τὸ χεῖλος*), ἐνῶ στὸν πληθ. σημαίνει «τὰ σημεῖα τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου» (βλ. LSJ^{9} καὶ LSK σ.λ. *ζώιδιον*, πβ. *ζωιδιακός* καὶ *ζωιφόρος*).

34 (στ. 31). ἐν τῆι περιφορᾶι τῆς ὅλης συντάξεως: *σύνταξις* εἶναι (κυρίως) ἡ μὲ τάξη τοποθέτηση, διευθέτηση, παράταξη προσώπων ἢ πραγμάτων ἢ θεωρητικῶν ἐννοιῶν (βλ. π.χ. Πλουτ. *Ἠθ.* 430a *ἡ τοῦ κόσμου σύνταξις*, Ἀριστοτ. *Πολ.* 1325a *τὰς πολιτείας* (…) *συντάξαντες*, Ξεν. *Κύρ. παιδ.* 2.4.1 *ποιουμένου ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ σύνταξιν*, Στράβ. 9.3.10 *συντάξας ἐν δέκα βίβλοις* κ.λπ.). Ἐδῶ φυσικὰ πρόκειται γιὰ τὴν τάξη τοῦ σύμπαντος, βασικὸς κανόνας τῆς ὁποίας εἶναι ἡ *περιφορὰ* τῶν οὐρανίων σωμάτων ποὺ τὸ συνιστοῦν. Γιὰ τὴν περιστροφική, κυκλικὴ κίνηση ὅλων τῶν στοιχείων τοῦ σύμπαντος βλ. π.χ. Πλάτ. *Νόμ.* 898c *τὴν δὲ οὐρανοῦ περιφορὰν ἐξ ἀνάγκης περιάγειν*, Ἀριστοτ. *Μετεωρ.* 341a *τῆι τοῦ ὅλου περιφορᾶι*, Πλάτ. *Πολ.* 616c *πᾶσαν συνέχον τὴν περιφοράν* (…), Ἀριστοφ. *Νεφ.* 171-2 *τῆς σελήνης τὰς ὁδοὺς | καὶ τὰς περιφορὰς* (…). Βλ. LSJ^{9}/LSK καὶ *TGrL* σ.λλ.

38 (στ. 35). τυντλάζεται: Τὸ ρῆμα *τυντλάζομαι* προέρχεται ἀπὸ τὸ οὐσ. *τύντλος* (*πηλός*)· κατὰ τὸν Ἡσύχιο σ.λ. *τυντλάζει·* (…) *ἐπιβαίνει πηλοῦ* (…) καὶ κατὰ τὸν Φώτ. σ.λ. *τυντλάζειν· ἐπιρραίνειν πηλῶι· τύντλος γὰρ ὁ πηλώδης τόπος*, πβ. Σχόλ. Ἀριστοφ. *Εἰρ.* 1147-8 (*οὐ γὰρ οἷόν τ' ἐστὶ πάντως οἰναρίζειν τήμερον | οὐδὲ τυντλάζειν, ἐπεὶ παρδακὸν τὸ χωρίον*) *πηλοπατεῖν· τύντλος γὰρ ὁ πηλός. ἢ ἀντὶ τοῦ βωλοκοπεῖν*. Βλ. καὶ *TGrL*, LSJ^{9} καὶ LSK σ.λλ. *τυντλάζω*, *τύντλος* καὶ *τυντλώδης*, καὶ Chantraine σ.λ. *τύντλος* (: ἀγνώστου ἐτυμολογίας).

42 (στ. 39). τοὐπτάνιον: Ὁ τύπος ὀφείλεται σὲ διόρθωση τοῦ Casaubon ἀπὸ τὰ *τοὐπτάνειον* ἢ *τοὐπτανεῖον* τῶν κωδίκων, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαία γιὰ μετρικοὺς λόγους. *Ὀπτάνιον* (< *ὀπτός*, *ἕψω*) εἶναι ὁ τόπος στὸν ὁποῖο ψήνονται τὰ φαγητά, τὸ μαγειρεῖο· βλ. π.χ. Ἀριστοφ. *Ἱππ.* 1033-4 (*ἐσφοιτῶν τ' ἐς τοὐπτάνιον λήσει σε κυνηδὸν | νύκτωρ τὰς λοπάδας καὶ τὰς νήσους διαλείχων*) καὶ *Εἰρ.* 891 (*ὀπτάνιον*), Ἀθήν. 5, 208a (*ὑπῆρχον δὲ καὶ τῶν τοίχων ἑκατέρωθεν τροποὶ*

[*τόποι* C] *προεωσμένοι, διάστημα σύμμετρον ἔχοντες, ἐφ' ὧν κατασκευασμέναι ἦσαν ξυλοθῆκαι καὶ κρίβανοι καὶ ὀπτανεῖα* ["kitchens" Gulick] *καὶ μύλοι καὶ πλείους ἕτεραι διακονίαι. ἄτλαντές τε περιέτρεχον τὴν ναῦν*, κ.λπ. Στὸν Φρύν. Ἀράβ., *Ἐκλογαί* 241 [Fischer], διαβάζουμε: *Μαγειρεῖον· τὸ μὲν μάγειρος δόκιμον, τὸ δὲ μαγειρεῖον οὐκέτι· ἀντὶ δὲ τούτου ὀπτάνιον λέγουσιν, τῆς μὲν δευτέρας συλλαβῆς ὀξυτονουμένης, τῆς δὲ τρίτης συστελλομένης*. Ἡ φράση **τοὐπτάνιον ὀρθῶς καταβαλέσθαι** φαίνεται νὰ σημαίνει τὴν πράξη τοῦ νὰ τοποθετεῖ κανεὶς τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὸ ψήσιμο τοῦ φαγητοῦ στὸν ὁρισμένο χῶρο τοῦ *ὀπτανίου*, τὸ στρώσιμο τοῦ μαγειριοῦ, μᾶλλον, παρὰ τὴν τοποθέτηση καυσόξυλων (Ξυδᾶς *ΣΣ* 96).

48-60 (στ. 45-57). Ὁ Dohm (192 κἑ.) συνεχίζει τὴ σύγκριση τοῦ Νικόμαχου (F1, στ. 36-39) μὲ τὸν **Σωσίπατρον** (βλ. καὶ ἀνωτ. 28 κἑ.: στ. 25 κἑ.), καὶ ἀνατρέχει στὰ κείμενα πολεμικῆς τακτικῆς τῆς ἐποχῆς ἀπ' ὅπου συνάγει φράσεις καὶ ἰδέες παράλληλες πρὸς αὐτὲς ποὺ ἀπαντοῦν στὸν *Καταψευδόμενον*. Ἐνδεικτικὰ ἀντιγράφουμε τὰ χωρία ἀπὸ τὸν Ξεν., *Κύρ. παιδ.* 8.5.15 *καὶ τὸ διασπᾶν ὁπότε δέοι τακτικὸν ἡγεῖτο, καὶ τὸ τιθέναι γε τὸ μέρος ἕκαστον ὅπου μάλιστα ἐν ὠφελείαι ἂν εἴη* (πβ. στ. 34, 40, 50 τοῦ Σωσιπάτρου), καὶ τὸν Ἀσκληπιόδ., *Τακτ.* 4.1 *τριττὰ γὰρ ἐξηύρηται πρὸς τὰς τῶν πολεμίων χρείας, τό τε ἀραιότατον* (…) *καὶ τὸ πυκνότατον* (πβ. Σωσίπ. στ. 50 *πότε δεῖ πυκνότερον ἐπαγαγεῖν καὶ πότε βάδην*).

Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Διαδόχων, λόγω τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, ἡ στρατηγικὴ ἀναπτύχθηκε σὲ ἐντυπωσιακὸ βαθμό. Μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε διπλὸ κωμικὸ σχόλιο ἐκ μέρους τῶν ποιητῶν: Εἰρωνεύονται τὴν τακτικὴ τοῦ πολέμου γιὰ τὰ καταστροφικά της τελικὰ ἀποτελέσματα μέσω τῆς ἀναγωγῆς της σὲ



[Εικ. 137] Σκηνη συμποσιου
(Πιθανῶς ἀπὸ τοὺς *Γόλγους*, τέλος 6ου αἰ. π.Χ. *AnAC* 203)

τέχνη ὅπως ἡ μαγειρική. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη σατιρίζουν τὴν κομπορρημοσύνη καὶ τὴν κενότητα τῆς δῆθεν ἐπιστημονικότητας μαγείρων, ποὺ βασικό τους ἔργο εἶναι ἡ ἐπίδειξη τῶν πάντα ἴδιων συνταγῶν καὶ ἡ ἐξαπάτηση τῶν πελατῶν τους. Ὡς μόνη ἐλπίδα παρουσιάζονται οἱ νέοι ὑποψήφιοι τεχνίτες ποὺ ἐλέγχουν ὅσο μποροῦν τὰ παραδεδομένα καὶ μποροῦν νὰ διακόπτουν τοὺς μεγάλους ὅταν παραφέρονται ἀναπολώντας τὰ *διδασκαλεῖα* τους, ἐνῶ ταυτόχρονα πιστεύουν στὸ διδακτὸ τῆς τέχνης καὶ στὴ δύναμη τῆς θεωρητικῆς κατάρτισης.

48 (στ. 45). ἡ τάξις σοφὸν: Κεντρικὴ ἔννοια σ' αὐτὸν ἀλλὰ καὶ στοὺς ἑπόμενους στίχους εἶναι ἡ *τάξις* (< *τάσσω*), λέξη ποὺ σημαίνει γενικὰ τὴ διευθέτηση, διάταξη, τακτοποίηση (βλ. π.χ. Πλάτ. *Τίμ.* 30a, *Νόμ.* 653e, *Πολ.* 561d, Ξεν. *Κύρ. παιδ.* 8.7.21), ἀλλὰ καὶ τὴν τάξη στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία, τὸ ἀξίωμα, τὴν τακτοποίηση τῶν οἰκονομικῶν, τὴ σταθερότητα τοῦ πολιτεύματος (βλ. *TGrL* σ.λ.). Ἐδῶ ἔχει καὶ τὸ νόημα τῆς στρατηγικῆς διάταξης στὸν τομέα τῆς πολεμικῆς τέχνης (πβ. Αἰσχ. *Πέρσ.* 298, Θουκ. 4.93.2, 5.68.1-3, Ξεν. *Ἀνάβ.* 1.2.18 *τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν τάξιν τοῦ στρατεύματος ἐθαύμασε*, *Οἰκον.* 8.6, *Κύρ. παιδ.* 2.1.26, 4.1.3, 5.4.23, 6.4.19, κ.ἄ.). Γιὰ τὴ σχέση της μὲ τὴ σοφία βλ. σχόλια τοῦ Ἀριστοτέλη, *Μεταφ.* 984a *νοῦν δή τις εἰπὼν ἐνεῖναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζώιοις, καὶ ἐν τῆι φύσει τὸν αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης.*

56 (στ. 53). ἐπανέντα: τοῦ *ἐπανίημι* = *ἐπαφίημι*, ἀφήνω κατὰ μέρος, μετριάζω κ.λπ. (ἀμετάβατο) χαλαρώνω (βλ. LSK σ.λ., ὅπου καὶ μετάφραση τοῦ ἐδῶ *ἐπανέντα*: «χλιαρά»).

59 (στ. 56). †τίς δή τι παραδείξας†: Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ κειμένου φαίνεται νὰ νοσεῖ νοηματικά, μολονότι μετρικὰ ὁ στ. εἶναι ὑγιής. Οἱ προτάσεις γιὰ διόρθωση εἶναι ἤδη πολλὲς καὶ ποικίλες (βλ. κριτ. ὑπόμν., *ΣΣ* 103 κἑ., Σταμάτη *Σωσίπ.* κριτ. ὑπόμν. σ.λ. *τρὶς δῆτα παραδείξας* καὶ σσ. 121-3). Ἡ αἰτ. *τὰ δέοντα* στὸν ἑπόμ. στ. εἶναι ἀναντίρρητα τὸ ἀντικ. τοῦ *παραδείξας*, γεγονὸς ποὺ ἀποκλείει νὰ ἐκληφθεῖ ἡ φράση *τίς δή τι* ὡς ἐλλειπτικὴ πλάγ. ἐρωτ. πρόταση. Στὴ φράση πρέπει προφανῶς νὰ ἀναζητηθεῖ εἰρωνικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ λαλίστατου μαγείρου ἀπὸ τὸν Δημύλο (πβ. στ. 24), ποὺ μετὰ βίας μπόρεσε νὰ ἀρθρώσει κάποιες λέξεις στὸ ἀπόσπασμα.



[Εικ. 138]
Αφροδιτη ἢ Υγεια
(Μαρμάρινη κεφαλὴ ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο
τῆς *Σαλαμῖνος* [ἀρχὲς 4ου αἰ. π.Χ.]. *KM*)

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ



[Εικ. 139] Αρτεμις Παραλια
(Μαρμάρινο ἄγαλμα ἀπὸ τὸ *Κίτιον*, [3ος-2ος αἰ. π.Χ.].
Kunsthistorisches Museum, Βιέννη)

1. ΠΙΝΑΚΑΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ

α΄ 3 F4.5: 377 (*ἐν τῶι α΄, ἢ ἐν τῷ ια΄)*
Ἄβαντες 6 F3.3: 478
Ἄβαρις 1 T6.21: 352 (*Ἄ. ὁ Ὑπερβόρειος*)
ἀγαθός 3 F12.1: 393 (*οἶνον τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον*) / 10a F15.1 κἑ.: 517 (*κρεῖττον … τοῦ καλουμένου νάβλα*) [κ.ἀ.]
Ἀγαμέμνων 3 *F18.1-2: 401
Ἄγανος (καὶ *Ἀγανός*, κ.τ.τ.) 3 F25.5: 409
ἀγείρομαι 6 F5.5 (στ. 1): 484 (*ἀολλέες ἠγερέθοντο*)
ἀγήραος 2 F1.10 (στ.6): 361 (*ἔσσεται ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἤματα πάντα*) / 5 Y1.214: 455 (*ὡς ἔοι ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἶσα θεοῖσιν*)
ἀγκυλομήτης 5 Y1.22: 427 καὶ 5 Y1.42: 431 (*Κρόνος ἀ.*)
ἀγλαός 5 Y1.11: 422 (*ἀγλαὰ ἔργ' ἀλεγύνειν*), Y1.15: 425 (*ἀγλαὰ ἔργ' ἐδίδαξεν*)
Ἀγχίσης 5 Y1.281-90: 461 (βλ. καὶ σσ. 113 κἑ. κ.ἀ.)
ἄγω 5 Y1.274-7: 461 (*ἄξουσίν σοι*), Y2.16-17: 471 (*οἴκαδ' ἄγεσθαι*) / 6 F4.5: 479 (*εἰς τ]ὸ Ἴλιον αὐτοὺς ἀγαγών*)
ἀγών 5 Y2.19: 472 (*ἐν ἀγῶνι*)
Ἄδμητος ὁ Θετταλός 1 T6.8: 351
Ἄδωνις 72-4 / 1 T7.11-12: 355 (*Ἄ. … Ἀρτέμιδος χόλωι … ἀπέθανεν*) [Εἰκ. 32: 184]
ἀείδω 2 F1.9 (στ. 5): 360-1 (*Ἑλλάδος εὐρυχόρου μοῦνος κακὰ πρῶτος ἀείσας*) / 3 F5.8 (στ. 5): 383 (*καλὸν ἀείδουσαι*) / 5 Y3.1: 474 (*ἀείσομαι*)

Παρατίθενται λέξεις καὶ φράσεις ποὺ σχολιάζονται στὸν παρόντα τόμο ἢ / καὶ ἀναφέρονται στὶς πολυάριθμες Εἰκόνες, μὲ ἰδιαίτερη προφανῶς φροντίδα γιὰ τὴν προσωπογραφία (μὲ ἔντονα γράμματα ἐμφανίζονται τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων Κυπρίων συγγραφέων καὶ μὲ ἀραιὰ οἱ ἀρχαῖες πηγὲς τῶν σχετικῶν χωρίων)· προσθέσαμε τὶς συζητούμενες κύριες γραφὲς τοῦ κειμένου, καὶ δὴ ὅπου προβαίνουμε σὲ ἀναγνώσεις ἢ διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις νέες ἢ ἁπλῶς ἀποκλίνουσες ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἐκδόσεις. Ἡ πρώτη παραπομπὴ ἀναφέρεται στὸ σχολιαζόμενο χωρίο καὶ ἡ δεύτερη (μετὰ τὸ δίστιγμο) στὴ σελίδα τοῦ σχολίου· ὅπου ὑπάρχει μνεία στὴν Εἰσαγωγὴ προστίθενται στὴν ἀρχὴ τοῦ λήμματος οἱ σχετικὲς σελίδες, καὶ γιὰ τὰ κύρια λήμματα οἱ σελίδες τῶν ἀντίστοιχων κεφαλαίων. (Ὅπως καὶ στοὺς λοιποὺς τόμους, ἀποφύγαμε τὰ ἀναλυτικὰ Εὑρετήρια χωρίων, γραφῶν, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων, εἰκόνων κ.τ.τ., ἐπειδὴ ὁ ἀκολουθῶν πολυσέλιδος *Πίνακας ἀρχαίων λέξεων καὶ φράσεων* –μὲ τὶς συχνὲς ἐσωτερικὲς παραπομπὲς τῶν σχολίων– καλύπτει ἐπαρκῶς τὰ πιὸ σημαντικὰ ὀνόματα καὶ πράγματα τοῦ παρόντος τόμου, καὶ ἐπειδὴ ἐλπίζουμε ὅτι θὰ ἐπακολουθήσει ἰδιαίτερος τόμος μὲ ἀναλυτικοὺς πίνακες.)

ἀεικελίη 5 Y1.136a: 448 (*ἀ. γυνή*)
ἄελλα 2 *F4b: 364 (*αὐεοῦλλαι* [ἴσως *αὐέθυλλαι*]· *ἄελλαι*) / 5 Y1.208: 453 (*θέσπις ἄ.*)
ἀελλόπους 5 Y1.217: 455 (*ἵπποισιν ἀελλοπόδεσσιν*)
ἄημι 5 Y2.3: 465 *(Ζεφύρου μένος ὑγρὸν ἀέντος*)
ἀθάνατος 2 F1.10 (στ.6): 361 (*ἔσσεται ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἤματα πάντα*) / 5 Y1.55: 433 (*ἀθανάτοισιν ἐοικώς*), Y1.214: 455 (*ὡς ἔοι ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἶσα θεοῖσιν*), Y1.239-46: 456 (*ἐν ἀθανάτοισιν*)
Ἀθηνᾶ 3 F3.6: 376 / 5 Y1.8: 421 (*γλαυκῶπιν Ἀθήνην*, καὶ Y1.94: 444), βλ. καὶ Y1.12-5: 423 [Εἰκ. 13: 82, 27.2: 152, 39: 211, 47: 229, 62: 265, 69: 279, 77 καὶ 78: 295, 101: 376, 112: 421]
Ἀθῆναι (*Ἀθήνας*) 3 *F20.8: 403
Ἀθήναιος 3 F4: 232-5, F5: 234-5, F7: 236-7, F12: 246-7 / 4 T1: 260-1 / 7 F1: 296-7, F3a: 298-9 / 8 F1: 302-3 / 10a T1: 310-1, F1: 312-3, F2: 312-3, F3: 312-5, F4: 314-5, F5: 314-5, F6: 316-7, F7: 316-9, F8: 318-9, F9: 318-21, F10a-b: 320-1, F11: 320-23, F12: 322-3, F13: 322-5, F14: 324-5, F15: 324-5, F16: 324-7, F17: 326-7, F18: 326-9, F19: 328-9, F20: 328-9, F21: 330-1, F22: 330-1, F23a-b: 330-1 / 10b F1: 332-9
Ἀθήνη: βλ. ἀνωτ. σ.λ. *Ἀθηνᾶ*)
αἶα, *αἴη* 5 Y1.125: 447 (*φυσιζόου αἴης*)
αἰγίοχος 5 Y1.8: 420 (*αἰγιόχοιο Διός*), Y1.23: 427 (*Διὸς αἰγιόχοιο*), Y1.27: 428 (*ἁψαμένη κεφαλῆς πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο*)
αἰδοίη 5 Y2.1: 464 (*αἰδοίην*)
αἰδώς 3 F7. 8 (στ. 2): 386 (*αἰδοῖ καὶ νεμέσει*), F13.3 (στ. 2): 394 (*αἰδώς*)
Αἰήτης 6 F4.23: 481 (*Αἰήτηι*)
Αἰλιανός 3 T3: 218-9
αἰνά (ἐπίρρ.) 3 F26.3 (στ. 1): 303
Αἰνείας 3 F8.5: 388 (*Αἰνείαι*) / 5 Y1.198-9: 451 (*τῶι δὲ καὶ Αἰνείας ὄνομ' ἔσσεται …*), Y1.273: 461 (*Αἰνείαν*)
αἴρέω, *-έομαι* 5 Y1.56-7: 433 (57 *κατὰ φρένας ἵμερος εἷλεν*), Y1.91: 443 (*Ἀγχίσην δ' ἔρος εἷλεν*), Y1.239-46: 456 (*οὐκ ἂν ἐγώ γε σὲ τοῖον ἐν ἀθανάτοισιν ἕλοίμην*)
αἶσα 3 F6.2 (στ. 1): 384
αἰσχύνη 3 *F20.2-3: 403 (*δι' αἰσχύνης αὐτῆς*)
Αἴτνη 10a F22.4 (στ. 2): 538 (*Αἴτνης ἐς μέσον λεύσσων σκοπόν*)
ἀκούω 8 F1.4 (στ. 1): 495 (*ἀκούσατ', ὦ Στώακες*)
ἀκρόπαστος 10a F10b.2 (στ. 1): 514 (*ἀ. εὖ*)
ἀκροπόλος 5 Y1.54: 432 (*ἐν ἀκροπόλοις ὄρεσιν*)
ἀλαζονεία 10b F1.1: 544 (*οὐδὲν ⟨ἀποδέων⟩ τῶν ἰατρῶν εἰς ἀλαζονείαν*)
ἀγλαός 5 Y1.11: 422 (*ἀγλαὰ ἔργ' ἀλεγύνειν*)
ἄλαστος 5 Y1.202-17: 451 (207 *Τρῶα δὲ πένθος ἄλαστον ἔχε φρένας*)
Ἁλικαρνασσεύς 3 F4.2-4: 377 (*Κύπρια, Ἁλικαρνασσέως* [βλ. καὶ σημ. στὰ 3 T1-7: 369])
Ἀλκαῖος 2 *F4b: 364 (*Εὔκλωι*, ἴσως *Ἀλκαίωι*)

ἄλλος 5 Y1.76: 440 (*τὸν δ' εὗρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἷον ἀπ' ἄλλων*), Y2.21: 473 καὶ Y3.6: 475 (*αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*)
ἄλοχος 5 Y1.148: 448 (*ἐμὴ δ' ἄλοχος κεκλήσεαι*), Y2.17: 471 (*κουριδίην ἄλοχον*)
ἀλφεσίβοιος 5 Y1.119: 447 (*παρθένοι ἀλφεσίβοιαι*)
Ἀλωεύς 4 F1.8 (στ. 3): 413 (*μετ' Ἀλωέος*)
Ἀμαθοῦς [Εἰκ. 127: 481 (Τάφος τῆς Ἀριάδνης)]
Ἄμασις 1 T3.29-30: 347
ἄμβροτος 5 Y1.62: 436 (*ἀμβρότωι*), Y2.6: 468 (*ἄμβροτα εἵματα*)
ἀμβρόσιος 3 F4.10 (στ. 5): 379 (*ἀμβροσίαις καλύκεσσι*) / 5 Y1.63: 438 (*ἀμβροσίωι ἑ⟨δ⟩ανῶι*)
ἀμείβομαι 5 Y1.107: 445 (*τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα*)
ἀμενηνός 5 Y1.188: 450 (*ἀμενηνόν*)
ἀμιλλάομαι 1 T2.6: 346 (*ἠμιλλᾶτο αὐτῶι* [sc. *τῶι Κινύραι*] *εἰς μουσικήν*)
Ἀμυμώνη [Εἰκ. 61: 263]
ἀμφικαλύπτω 5 Y1.243: 457 (*οὐκ ἂν ἔπειτά μ' ἄχος πυκινὰς φρένας ἀμφικαλύπτοι*)
Ἀμφίων 2 T2.1 κἔ.: 264
ἄν 10a F1.8-9 (στ. 1-2): 503-5 (*οὐκ ἂν δυναίμην … ἐσθίειν*) [κ.ἀ.]
ἄν (*ἀνά*) 3 F5.6 (στ. 3): 382 (*ἂν κεφαλαῖσιν*)
ἀναείρω 5 Y1.234: 456 (*οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι*)
ἄναξ 7 F1.8 (στ. 4): 489
ἀνάριθμος 10a F16.3 (στ. 1): 518 (*ἀναρίθμου μήκωνος*)
ἀναρπάζω 5 Y1.121: 447 (*νῦν δέ μ' ἀνήρπαξε* [στ. 117] → *ἔνθεν μ' ἥρπαξε*)
ἄνασσα 5 Y1.92: 443 (*χαῖρε ἄνασσ'*)
ἀνάσσω 5 Y1.196-7: 451 (196 *ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει*)
ἀνδάνω 5 Y1.9: 422 (*εὖαδεν*)
Ἀνδρομάχη [Εἰκ. 45: 220-1]
Anecd. Gr. Oxon. 3 T5: 220-1, 3 F1: 226-31 (228-9)
Anecd. Gr. Paris. 3 F13: 246-9
ἀνήρ 5 Y1.12: 423 (*τέκτονας ἄνδρας*), Y1.46: 431 (*ἀνδρὶ καταθνητῶι*) / 10a F18.5-6 (στ. 3-4): 528 (*ὁ Ταντάλου … ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς ἀ.*) [Εἰκ. 126.1, ἄνδρας μὲ δίαυλο: 473]
ἄνθεμα 5 Y2.9: 469 (*ἄνθεμ' ὀρειχάλκου*)
ἄνθος 3 F4.7 (στ. 2): 378 (*ἄνθεσιν εἰαρινοῖσι*), F4.9 (στ. 4): 379 (*ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶι*), F5.5 (στ. 2): 381 (*ἄνθεα γαίης*) / 5 Y3.2-3: 474 (… *ἐφ' ἱμερτὸν θέει ἄ.*)
ἄνθρωπος 3 F1.22 (στ. 4): 372 (*κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν*), F12.2: 393 (*θνητοῖς ἀνθρώποισιν*) / 5 Y1.3: 418 (*καταθνητῶν ἀνθρώπων*, βλ. καὶ Y1.122: 447, 192 καὶ 200: 451, 281: 462), Y1.35: 430 (*θνητῶν ἀνθρώπων*), Y1.108: 445 (*χαμαιγενάων ἀνθρώπων*)
Ἄνιος 3 F15.4-5 καὶ 6-8: 397 (*παῖδα, ὃν Ἄνιον ἐκάλεσε διὰ τὸ ἀνιαθῆναι αὐτὴν δι' αὐτόν*)

ἀντακαῖος 10a F10a.5 (στ. 1): 514 (*ἀντακαῖον*)
ἀνύξιος 2 *F4a: 364
ἀξιόω 3 F11.2 κἕ.: 390 (2 *ὁ μὲν Ἀρίσταρχος ἀξιοῖ*)
ἀοιδή 5 Y2.20: 473 (*ἔντυνον ἀοιδήν*), 5 Y2.21: 473 καὶ Y3.6: 475 (*αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*), Y3.5: 475 (*δὸς δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδήν*)
ἀοιδός 2 F1.5 (στ. 1): 359 (*μέγας ἔσσετ' ἀ.*)
ἀολλής 6 F5.5 (στ. 1): 484 (*ἀολλέες ἠγερέθοντο*)
ἀπαγορεύω 5 Y1.25: 428 (*στερεῶς ἀπέειπεν*)
ἁπαλόχροος 5 Y1.14: 424 (*παρθενικὰς ἁπαλόχροας*)
ἀπατάω 5 Y1.33: 430 (*ἀπατῆσαι*)
ἀπό 3 F1.6: 369 (*ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν Ὅμηρον*) / 5 Y1.76: 440 (*τὸν δ' εὗρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἶον ἀπ' ἄλλων*), Y1.77: 440 (*θεῶν ἄπο κάλλος ἔχοντα*) [κ.ἀ.]
ἀποδέω 10b F1.1 κἕ.: 544 (*οὐδὲν ⟨ἀποδέων⟩ τῶν ἰατρῶν εἰς ἀλαζονείαν*)
ἀποδίδωμι 3 F1.1: 369 (*τὴν εἱμαρμένην ἀπέδοσαν*)
ἀποθνήσκω 1 T7.11-12: 355 (*Ἄδωνις … Ἀρτέμιδος χόλωι … ἀπέθανεν*)
Ἀπολλόδωρος 1 T7: 200-3 / 3 F11: 242-5 // 3 F11. 2 κἕ.: 390 / 7 *F2.5-6: 298-9 (*Apollodorus*)
Ἀπόλλων 1 T2.6: 346 (*ἡμιλλᾶτο αὐτῶι εἰς μουσικήν*) / 3 F10.2: 390 (*θυγατέρας αὐτὰς Ἀπόλλωνός φησιν εἶναι*), F15.6-8: 397 (στ. 6 *Ἀ. ἤνεγκεν εἰς Δῆλον*) / 5 Y1.24: 427 (*Ποσειδάων καὶ Ἀπόλλων*) / 7 F3: 492 (*Apollinis et Penelopae filium*) / 10b F1.7 (στ. 4): 547 (*Ἀ. Μαγ(ε)ίριος*) [Εἰκ. 54: 241, 80: 299 (Ἀ. Μουσαγέτης), 92: 346 (Ἀ. καὶ Μαρσύας), 136: 546 (*τῶι Ἀπόλ(λ)ωνι τῶι Μαγιρίωι*)]
Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεύς [Εἰκ. 11: 70]
ἀποσκεδάννυμι 3 F12.2: 393 (*ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας*)
Ἀποστόλιος 3 F13: 246-9 / 9 F2: 306-9
Ἀππιανός 9 F2: 306-9
ἅπτομαι 5 Y1.27: 428 (*ἁψαμένη κεφαλῆς πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο*)
ἄρα 5 Y1.53: 432 (*Ἀγχίσεω δ' ἄρα οἱ γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι*), Y1.172-5: 449 (173 *ἔστη ἄρα κλισίηι*)
ἀράομαι 5 Y2.16-17: 471 (*ἠρήσαντο … οἴκαδ' ἄγεσθαι*)
Ἀργεϊφόντης 5 Y1.117 καὶ 121: 446 καὶ 447 (*χρυσόρραπις Ἀ.*), Y1.129: 448 (*κρατὺς Ἀ.*), Y1.213: 454 (*διάκτορος Ἀ.*), Y1.262: 460 (*ἐΰσκοπον Ἀργεϊφόντην*)
Ἀργοναυτικά 6 F1.1 κἕ.: 476 (κἕ.)
ἀργυροῦς 10a F14.2 (στ. 1): 517 (*ἀ. πίναξ*), F18.3 (στ. 1): 526 (*ὀξίδ' ἀργυρᾶν*) [Εἰκ. 17: 104]
Ἄρης 3 F6.3 (στ. 2): 384 (*ὄζος Ἄρηος*) / 5 Y1.10: 422 (*ἔργον Ἄρηος*)
Ἀριάδνη 6 F4.26-30: 481 ([*Πασιφά*]*ην καὶ Φαίδραν, ἔτι δὲ Ἀρι*[*άδνην*]) [Εἰκ. 58: 255, 107: 403, 127: 481]
Ἀρίσταρχος 3 F11.2 κἕ.: 390
Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος 1 T6.21-22: 353 / 2 T2.1 κἕ.: 356 κἕ.

Ἀριστοτέλης 3 T6: 220-1 [Εἰκ. 31: 178]
Ἀρκάς, -άδες 7 F1.6 (στ. 2): 489 (*χθόν' Ἀρκάδων*)
ἅρμα 5 Y1.13: 424 (*ἅρματα ποικίλα χαλκῶι*) [Εἰκ. 41: 213, 69: 279, 44: 219, 113.1-2: 423, 114: 424]
ἁρπάζω 5 Y1.202-17: 451 (*Γανυμήδεα μητίετα Ζεὺς ἥρπασε⟨ν⟩*), Y1.218-38: 455 (*Τιθωνὸν χρυσόθρονος ἥρπασεν Ἠώς*)
Ἀρσένιος 3 F13: 246-9
ἀρσίποους 5 Y1. 202-17: 451 καὶ Y1.211: 454 (*ἵππους ἀρσίποδας*) [Εἰκ. 121: 454]
Ἄρτεμις 1 T7.11-12: 355 (*Ἄδωνις … Ἀρτέμιδος κόλωι … ἀπέθανεν*) / 3 F22.1 κἕ.: 405 (*Ἄρτεμιν*) / 5 Y1.16: 425 (*Ἀρτέμιδα χρυσηλάκατον κελαδεινήν*), Y1.118: 447 (*ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς*) [Εἰκ. 19: 110, 36.2: 201, 62: 265, 108: 405, 139: 560]
ἄρτος 10a F1.9 (στ. 2): 504 (*εἰσορῶν χαλκήλατον | μέγαν κολοσσὸν φάκινον ἄρτον ἐσθίειν*), F9.2 (στ. 1): 512 (*⟨Ἀ⟩ταβυρίτης … ἄ. … πλησίγναθος*) [Εἰκ. 68: 313, 132: 504, βλ. καὶ 133: 513]
ἀρχηγός 10b F1.17 (στ. 14): 551 (*τῆς τέχνης ἀ. ἦν*)
ἀρχιτεκτονέω 10b F1.18-19 (στ. 15-16): 551 *(ἀρχιτεκτονεῖν*)
ἄρχων 7 F3.9: 493 (*ἀ. γενόμενος*)
ἅρωμα [Εἰκ. 103: 379 (*ἐν ἀρώμασι καὶ στεφάνοι⟨ς⟩ ῥοδίνοις …*)
Ἄσβολος ὁ Κένταυρος 2 T2.1 κἕ.: 264
ἀσεβίη 3 F1.20 (στ. 2): 371 (*⟨ἀσεβίηι ἐβάρυνε ? ⟩*)
Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανός) 6 F2. 288-9, F2. 7: 477
Ἄσκρη 4 F1.9 (στ. 4): 413 (*Ἄσκρην*)
ἀσπάζομαι 5 Y3.15-6: 470 (*οἱ δ' ἠσπάζοντο … χερσί τ' ἐδεξιόωντο*)
ἀστρολογέω 10b F1.18-19 (στ. 15-16): 551 *(ἀστρολογεῖν*)
Ἀστυάναξ [Εἰκ. 45: 220-1]
⟨Ἀ⟩ταβυρίτης 10a F9.2 (στ. 1): 379
Ἀτθίς 4 F1.4-5: 412 (*ἐν τῆι Ἀτθίδι*)
αὐγή 5 Y1.86: 441 (*φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς*)
αὐεοῦλλα 2 *F4b: 364 (*αὐεοῦλλαι* [ἴσως *αὐέθυλλαι*]· *ἄελλαι*)
αὐτὰρ 5 Y2.21: 473 καὶ Y3.6: 475 (*αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*)
αὖτις 5 Y1.183: 450 (*ἆψ δ' αὖτις*)
αὐτός 1 T2.6: 346 (*ἠμιλλᾶτο αὐτῶι* [sc. *Κινύραι*] *εἰς μουσικήν*) / 3 F10.2: 390 (*θυγατέρας αὐτὰς Ἀπόλλωνός φησιν εἶναι*), F15.2 κἕ.: 396 (*ἔβαλεν αὐτὴν εἰς λάρνακα*) / 6 F4.5: 479 (*εἰς τ]ὸ Ἴλιον αὐτοὺς ἀγαγών*) / 7 F3.9: 493 (*ἦιδεν ὁ χορὸς εἰς αὐτὸν ποίημα Καστορίωνος*) / 8 F1.5-7 (στ. 2-4): 496 (*οἳ … αὐτοὶ καταρροφεῖτε*) [κ.ἀ.]
ἀφέψω 10a F20.3 (στ. 1): 533 (*μήτρας ὑείας οὐκ ἀφεψηθεὶς τόμος*)
ἄφθιτα 5 Y1.43: 431 (*Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδώς*)
ἀφικάνω (= *ἀφικνέομαι*) 5 Y1.75: 440 (*ἐς κλισίας εὐποιήτους ἀφίκανε*)
ἀφίημι 3 F15.2 κἕ.: 396 (3 *ἀφῆκε κατὰ τὴν θάλασσαν*)
Ἀφροδίτη, καὶ *Ἀφροδείτη* 1 T4.5 (17): 348 (*ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας*),

T7.10: 355 (*διὰ μῆνιν Ἀφροδίτης*) / 3 F4.1 κἑ.: 377 κἑ. (στ. 6: 380, *τοῖ' Ἀ.*), F5.4 (στ. 1): 381 (*φιλομμειδὴς Ἀ.*), F5.7 (στ. 4): 382 (*χρυσῆ* [ἢ *χρυσέη*] *Ἀ.*) / 5 Y1.1: 415 (*πολυχρύσου Ἀφροδίτης*), Y1.17: 426 (*φιλομμειδὴς Ἀ.*, βλ. καὶ στ. 49, 56, 65), Y1.36-52: 430 (*Ἀ. – Ζεὺς*), Y1.81: 441 καὶ 107: 445 (*Διὸς θυγάτηρ Ἀ.*), Y1.93: 443 (*χρυσέη Ἀ.*), Y1.155: 448 (*φιλομμειδὴς δ' Ἀ.*), Y1.281-90: 461 (*Ἀ. – Ἀγχίσης*), Y2.1: 464 (*αἰδοίην … καλὴν Ἀ.*) / 6 F4.23: 481 ([*φ*]*ησιν Ἀφροδείτην Αἰήτη*ι) [Εἰκ. 1.1 (Ἀναδυομένη Ἀ.): xxiii, 13: 82 (Ἀ. καὶ Ἀθηνᾶ) 16: 100 (Πέτρα τοῦ Ῥωμιοῦ ἢ τῆς Ἀ.), 18: 106, 32: 184 (Τὰ Λουτρὰ τῆς Ἀ. καὶ τοῦ Ἄδωνη), 33: 190 (Ἀ. μὲ πτερωτὸ Ἔρωτα), 36: 201 (Ἀ. καὶ Ἄρτεμις), 50: 235 (κρόκος τῆς Ἀ.), 52: 237 (Ἀ. – Νέμεσις), 64: 269 (Ὁ καλλωπισμὸς τῆς Ἀ.), 73: 286 (Ἀ. τῆς Σαλαμῖνος), 111: 416 (Ἀ. τῆς Πάφου καὶ τῶν Σόλων), 122.2: 458 (βρεφοκρατοῦσα Ἀ.), 125: 468 (Ἀ. μὲ *στεφάνην εὔτυκτον*), 138: 558 (Ἀ. ἢ Ὑγεία)]

ἀφρός 5 Y2.5: 467 (*ἀφρῶι ἔνι μαλακῶι*)

Ἀχιλλεύς 3 F16.3-5: 399 (*Ἀχιλλεὺς* ἢ {*Ἀχιλλεὺς*}), *F18.1-2: 401 (*Ἀχιλλῆϊ*) [Εἰκ. 15: 86, 46: 227, 99: 370]

ἄχος 5 Y1.243: 457 (*οὐκ ἂν ἔπειτά μ' ἄ. πυκινὰς φρένας ἀμφικαλύπτοι*), Y1.247-55: 458 (*αἰνὸν ἄ.*)

ἄψ 5 Y1.183: 450 (*ἂψ δ' αὖτις*)

βαθυδίνης 3 F26.4 (στ. 2): 411 (*ἐπ' ὠκεανῶι βαθυδίνηι*)

βαθύστερνος 3 F1.20 (στ. 2): 372 (*βαθυστέρνου* [γραφὴ *βαρυ-*])

Βάκις 1 T6.3-4: 351 (*Βάκιδες*) / 2 T2.1 κἑ.: 357 (*Βάκιδος*)

Βακχίς 10a F1 (τίτλος): 502 (6-7 *Σώπατρος ὁ Φάκιος παρωιδὸς μέμνηται ἐν δράματι Βακχίδι*), F2 (τίτλος): 505 (*Σώπατρος Βακχίδι*), F3.2: 506 (*Σώπατρος ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν*), F4.2: 507 (1-2 *Σώπατρος ὁ φλυακογράφος ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν*), F5 (τίτλος): (1-2 *ὁ φλυακογράφος Σώπατρος ἐν Βακχίδος γάμωι*)

βάλλω 3 F15.2 κἑ.: 396 (*ἔβαλεν αὐτὴν εἰς λάρνακα*) / 5 Y1.73: 440 (*καὶ τοῖς ἐν στήθεσσι βάλ' ἵμερον*), Y1.156: 448 (*ἔρπε μεταστρεφθεῖσα κατ' ὄμματα καλὰ βαλοῦσα*), Y1.288: 462 (*βαλέει ψολόεντι κεραυνῶι*)

βάρβαρος: 2 F2.1: 362 (*βαρβάρου*)

βάρος 3 F1.24 (στ. 6): 373 (*θανάτου β.*)

βαρύνω 3 F1.20 (στ. 2): 371 (⟨*ἀσεβίηι ἐβάρυνε ?* ⟩)

βαυκαλίς 10a F23a. 3 (στ. 1): 539-40 (*β.* ⟨*δ'*⟩ *ἡ τετράκυκλος*)

βαυρία 6 F5.2-3: 482 (*κατὰ τὴν βαυρίαν, ἣ … σημαίνει τὴν οἰκίαν*)

βαυριόθεν 6 F5.6 (στ. 2): 485

Βεβρυκία 6 F4.2-3: 479 (*Βεβρυ*[*κίας*])

βιοθάλμιος 5 Y1.189: 451

Βοιδίων 10b F1.14 (στ. 11): 548 (*Β. καὶ Χαριάδης*)

Βοιώ 1 T6.12: 352

βουκολέω 5 Y1.55: 433 (*βουκολέεσκεν βοῦς*)

βολή 7 F1.5 (στ. 1): 487 (*βολαῖς νιφοκτύποις*)
βουλή 3 F1.25 (στ. 7): 373 (*Διὸς δ' ἐτελείετο β.*)
βοῦς 5 Y1.55: 433 (*βουκολέεσκεν βοῦς*)
βριαρός 6 F5.6 (στ. 2): 485 (*βριαροὶ Γοργοφόνου νέποδες*)
βρότεος 5 Y1.47: 432 (*βροτέης εὐνῆς*)
βροτός 5 Y1.32: 429 (*βροτοῖσι*)

γαῖα 3 F1.22 (στ. 4): 372 (*κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν*), F5.5 (στ. 2): 381 (*ἄνθεα γαίης*)
γάλα(ς) 2 F5: 365 (*γάλας*, ἴσως *γάδας*)
Γαλάται 10a F6.7 (στ. 3): 509 (⟨*τοὺς*⟩ *Γαλάτας μιμούμενος*)
γάμος 5 Y1.141: 448 (*γάμον ἱμερόεντα*)
Γανυμήδης 5 Y1.202-17: 451 (*Γανυμήδεα μητίετα Ζεὺς ἥρπασε⟨ν⟩*) [Εἰκ. 118: 452]
γεραίρω 7 F3.13 (στ. 2): 494 (*γεραίρει*)
γῆρας 5 Y1.106: 445 (*γήραος οὐδὸν ἱκέσθαι*), Y1.233: 456 (*κατὰ γ. ἔπειγεν*), Y1.239-46: 456-8 (244-6 *γ. ὁμοίων … νηλειές … καματηρόν …*)
γίγνομαι 7 F3.9: 493 (*ἄρχων γενόμενος*)
Γλαῦκος 3 F24.5: 407
γλαυκῶπις 5 Y1.8: 421 (*γλαυκῶπιν Ἀθήνην*)
γλυκυμείλιχος) 5 Y2.19: 472 (*γλυκυμείλιχε*)
γλυκύς 5 Y1.2 (*ἐπὶ γλυκὺν ἦμερον ὦρσε*), Y1.45: 431, 53: 432, 143-4: 448 (*γλυκὺν ἦμερον ἔμβαλε θυμῶι*)
γλῶσσα 5 Y1.113-6: 445 (*γλῶσσαν δ' ὑμετέρην καὶ ἡμετέρην σάφα οἶδα*)
γναμπτός 5 Y1.163: 449 (*πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους*), Y1.238: 456 (*ἔσκεν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσιν*)
Γοργόνες 3 F26.3 (στ. 1): 410 (*Γοργόνας*)
Γοργοφόνος 6 F5.6 (στ. 2): 485 (*βριαροὶ Γοργοφόνου νέποδες*) [Εἰκ. 77 καὶ 78: 295]
Γοργώ [Εἰκ. 27.2: 152, 60: 258-9, 77 καὶ 78: 295]
γουνάζομαι 5 Y1.131: 448
γρύζω 10a F5.3 (στ. 1): 508 (*ἔγρυξεν*)
γυνή 5 Y1.39: 431 (*συνέμιξε καταθνητῆισι γυναιξίν*), Y1.136a: 448 (*ἀεικελίη γυνὴ*) [Εἰκ. 14: 84, 66: 273, 120: 453, 122.1: 458, 126.2: 473]
Γηρυόνης [Εἰκ. 27.2: 152, 77 καὶ 78: 295]

δαμνάω Y1.17: 426 (*δάμναται ἐν φιλότητι*)
δέ 5 Y1.59: 435-6 (*δέ οἱ* [*τέ οἱ* στὸν Ὅμ.], ἴσως *δή οἱ*) [κ.ἀ.]
δεῖπνον 10a F18.3 (στ. 1): 526 (*ἀμφὶ δείπνοις*)
δέλφαξ 10a F5.3 (στ. 1): 508
Δελφός, -ίς 1 T6.24: 353 (*Φημονόη Δελφίς*)
δέμας 5 Y1.55: 433 (*δ. ἀθανάτοισιν ἐοικώς*) / 10a F8.3 (στ. 2): 512 (*τυροῦται δ.*)

δένδρον 5 Y1.264-72: 460 (270 *δένδρεα καλά*)
δεξιόομαι 1 T3.9-13: 346 (… *δεξιωσάμενον*) / 5 Y3.15-6: 470 (… *χερσί τ' ἐδεξιόωντο*)
δέος 3 F13.3 (στ. 2): 394 (*ἵνα γὰρ δέος ἔνθα καὶ αἰδώς*)
δεύτερος 1 T1.1: 343 (*δεύτερον αὖ*)
δή 5 Y1.59: 435-6 (*δέ οἱ* [*τέ οἱ* στὸν ῎Ομ.], ἴσως *δή οἱ*), Y1.269: 461 (*ὅτε κεν δὴ μοῖρα παρεστήκηι θανάτοιο*) / 10b F1.59 (στ. 56): 557 († *τίς δή τι παραδείξας* †) [κ.ἀ.]
Δηϊδάμεια [Εἰκ. 15: 86]
δηλόω 3 F9.1-3: 389 (*δηλοῖ*)
Δημήτριος ὁ Πολιορκητής [Εἰκ. 28:156]
Δημήτριος ὁ Φαληρεύς 7 F3a.1 κἑ.: 298-301
Δημοδάμας 3 F4.2-4: 377
Δημόδοκος 2 T2.1 κἑ.: 356
δηξίθυμος 10a F20.4 (στ. 2): 534 κἑ. (*δηξίθυμον … ὀξάλμην*)
δηρόν 5 Y1.105: 445 (*δ. ἐῢ ζώειν καὶ ὁρᾶν φάος ἠελίοιο*)
διά 6 F4.2: 479 (*διὰ τοῦ πρώτου*) [κ.ἀ.]
διακινέω (*διακινήσω*) 10b F1.25 (στ. 22): 553
διάκτορος 5 Y1.213: 454 (*δ. Ἀργεϊφόντης*)
διαπρύσιος 5 Y1.18-20: 426 (19 *διαπρύσιοί τ' ὀλολυγαί*), Y1.80: 441 (*διαπρύσιον κιθαρίζων*)
δίαυλος [Εἰκ. 10: 69, 126.1-2: 473, κ.ἀ.]
διαφέρομαι 3 F13.1: 394 (*τούτωι δ. τῶι ποιητῆι*)
διαφθείρω 3 F1.10 κἑ.: 370 (13 *διαφθείρειν*)
διάφορος 10a F3.1: 505 (*διαφόρων*)
διδασκαλεῖον 10b F1.16 (στ. 13): 550 (*τὸ δ.*)
διδάσκω 5 Y1.15: 425 (*ἀγλαὰ ἔργ' ἐδίδαξεν*) / 10b F1.18-19 (στ. 15-16): 551-2 (*ἐδίδασκεν*)
Δίδυμος 3 F11.2 κἑ.: 390 (*πρὸς οὕς φησι Δίδυμος*)
δίδωμι 5 Y1.202-17: 451 (210-2 *δίδου δέ οἱ υἷος ἄποινα ἵππους ἀρσίποδας … τούς οἱ δῶρον ἔδωκεν ἔχειν*)
διερός 2 F1.8 (στ. 4): 360 (*διερός θ' ὑπὸ κύμασιν ἀρθεὶς*)
δίεφθα (ἐπίρρ. ἢ θηλ. ἀντὶ τοῦ *δίεφθος*) 10a F8.3 (στ. 2): 511 (*δ. λευκανθεῖσα*)
διπετής 5 Y1.4: 418 (*οἰωνούς τε διπετέας καὶ θηρία πάντα*)
Διογένης Λαέρτιος 9 F2: 306-9, F3: 308-9
Διογενιανός 3 F13: 246-9
Διομήδης [Εἰκ. 22.1: 124, 59: 257]
Διονύσιος 6 F4.5-8: 479 (*Διονυσίου Σκυτοβραχίονος Ἀργοναυτικά*)
Διόνυσος [Εἰκ. 21: 116, 24.1-2: 136, 130: 488]
δῖος 2 F1.6 (στ. 2): 359 (*Θεμιστὼ … δῖα γυναικῶν*) / 5 Y1.171-2: 449 (*χροϊ ἕννυτο εἵματα καλὰ … δῖα θεάων*)
Διόσκουροι 3 F11-11a: 242-5 καὶ 390 κἑ. [Εἰκ. 55: 245]
διότι (εἰδ., = *ὅτι*) 3 F2.5: 374

διώκω 3 F7b: 387 (*ᾠδιώκειν*)
δισσός) 10a F22.3 (στ. 1): 536 (*δισσαῖς. φοραῖς*
δίψα 10a F23.4 (στ. 3): 542 (*κραιπαλοβόσκου δίψης*)
Δίων ὁ Κάσσιος 9 F2: 306-9
δόγμα 10a F6.12 (στ. 8): 509 (*τῶν δογμάτων*)
Δόλοψ 6 F1.1 κἕ.: 476
Δοῦρις 7 F3a.1 κἕ.: 298-9
δρακοντόμμος 10a F18.4 (στ. 2): 527 (*δρακοντομίμοις ὀργάνων τορεύμασιν*)
δρομύς 10a F17.4 (στ. 2): 524 (*δρομεῖαν … εἰς χολήν*)
δρῦς 3 F11.15 (στ. 1) κἕ.: 392 (*μεγάλην δρῦν*)
δύναμαι 5 Y1.7: 420 (*τρισσὰς δ' οὐ δύναται πεπιθεῖν …*), Y1.234: 456 (*οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι*) / 10a F1.8-9 (στ. 1-2): 503-4 (*οὐκ ἂν δυναίμην … ἐσθίειν*)
δύναμις 10b F1.11 (στ. 8): 547 (*τὰς δυνάμεις*)
δυσχείμερος 7 F1.5 (στ. 1): 488 (*δυσχείμερον*)
δῶμα 5 Y1. 92: 443 (*ἥ τις μακάρων τάδε δώμαθ' ἱκάνεις*)
δῶρον 5 Y3.2-3: 474 (*μείλιχα δῶρα*)

ἐγείρω 10a F12.5 (στ. 3): 515 (*ἐγρέσθω*)
ἔγχος 3 F3.1: 375
ἐγώ 3 F12.1: 393 (*οἶνον τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον*) / 5 Y1.1: 415 (*Μοῦσά μοι ἔννεπε ἔργα*), Y2.21: 473 καὶ Y3.6: 475 (*αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*), Y1.149-54: 448 (149-50 *οὔ τις ἔπειτα … | ἐνθάδε με σχήσει*) / 10b F1.23 (στ. 20): 552 (*σύ με κόπτειν οἷος εἶ*) [κ.ἀ.]
ἑδανός 5 Y1.63: 438 (*ἑ⟨δ⟩ανῶι, ᾗ ἑανῶι*)
ἕδρα 7 F1.6 (στ. 2): 488 (*ναίονθ' ἕδραν*)
εἰαρινός 3 F4.7 (στ. 2): 378 (*ἄνθεσιν εἰαρινοῖσι*)
εἶδος 5 Y1.85: 441 (*εἰδός τε μέγεθός τε*)
εἷμα 3 F4.6 (στ. 1): 377 (*εἵματα μὲν χροΐ ἕστο*), F4.12 (στ. 7): 380 (*τεθυωμένα εἵματα*) / 5 Y1.64:438, 171-2: 449, 232: 456 (*εἵματα καλά*), Y1.85: 441 (*εἵματα σιγαλόεντα*), Y2.6: 468 (*ἄμβροτα εἵματα*) [Εἰκ. 14: 84, 33: 190, κ.ἀ.]
εἱμαρμένη 3 F1.1: 369 (*τὴν εἱμαρμένην ἀπέδοσαν*)
εἰμί 1 T2.2: 345 (*ζάπλουτος ὤν*) / 3 F1.19 (στ. 1): 371 (*ἦν ὅτε*), F10.2: 390 (*θυγατέρας αὐτὰς Ἀπόλλωνός φησιν εἶναι*) / 5 Y1.63: 438 (*τεθυωμένον ἦεν*), Y1.238: 456 (237-8 *οὐδέ τι κῖκυς | ἔσθ' οἵη πάρος ἔσκεν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσιν*) / 10b F1.23 (στ. 20): 552 (*σύ με κόπτειν οἷος εἶ*), F1.32 (στ. 29): 555 (*κἀν ποίοισίν ἐστι ζωιδίοις*) [κ.ἀ.]
εἰνάλιος 2 F1.5 (στ. 1): 358 (*εἰναλίηι Κύπρωι*) / 5 Y2.2-3: 465 (*Κύπρου … εἰναλίης*), Y3.5: 475 (*εἰναλίης τε Κύπρου*)
εἰς 3 F15.2 κἕ.: 396 (*ἔβαλεν αὐτὴν εἰς λάρνακα*) / 6 F4.5: 479 (*εἰς τ]ὸ*

Ἴλιον αὐτοὺς ἀγαγών) / 7 F3.9: 493 (*εἰς αὐτόν*) [κ.ἀ., βλ. καὶ *ἐς*]
εἰσέρχομαι 5 Y1.60: 436 (*ἔνθ' ἥ γ' εἰσελθοῦσα …*)
εἰσοπίσω 5 Y1.104: 444
εἰσοράω, *–ῶ* 10a F1.8-9 (στ. 1-2): 503-5 (*εἰσορῶν χαλκήλατον | μέγαν κολοσσὸν φάκινον ἄρτον ἐσθίειν*)
Εἰτισκαί 2 *F6: 365
ἐκ 10a F19.3-4 (στ. 1-2): 530 (*τὸν ἐκ Τυρρηνίας οἶνον*) [κ.ἀ.]
ἕκαστος 7 F1.10: 490 (*ἕκαστον*)
ἐκβολάς 10a F8.2 (στ. 1): 511 (*μήτρα … ἐκβολὰς*)
ἐκλανθάνω 5 Y1.40: 431 (*Ἥρης ἐκλελαθοῦσα*)
ἐκταλαντόω 10a F18.5-6 (στ. 3-4): 529 (*ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς*)
Ἕκτωρ [Εἰκ. 45: 220-1]
ἐκχορδόομαι 10a F15.6 (στ. 2): 518 (*ἐκκεχόρδωται*)
ἔλαιον 5 Y1.61: 436 (*χρῖσαν ἐλαίωι*)
ἐλεγοποιός 6 F5.3-5: 483 (*Κλέων ὁ ἐ.*, ἢ *ἐλεγειοποιός*)
ἐλεέω 5 Y1.202-17: 451 (*ἐλέησε*)
ἑλικοβλέφαρος 5 Y2.19: 471 (*ἑλικοβλέφαρε*)
ἕλιξ 5 Y1.87: 441 (*ἐπιγναμπτὰς ἕλικας κάλυκάς τε*), 5 Y1.163: 449 (*πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους*) [Εἰκ. 67: 275]
Ἑλλάς 2 F1.9 (στ. 5): 360 (*Ἑλλάδος εὐρυχόρου*)
ἐμβάλλω 5 Y1.45: 431, 53: 432, 143-4: 448 (*γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι*)
ἐμμαπέως 5 Y1.180: 450 (*ἐ. ὑπάκουσεν*)
ἐμός 5 Y1.148: 448 (*ἐμὴ δ' ἄλοχος κεκλήσεαι*), Y1.273: 461 (*ἐμὸν … υἱὸν*)
ἔμπορος 8 F1.4 (στ. 1): 495 (*ἔμποροι λήρου*)
ἐμπυριβήτης 2 T3.1: 357
ἐν 3 F4.5: 377 (*ἐν τῶι α΄*), F4.9 (στ. 4): 378 (*ἔν τε ἴωι θαλέθοντι*) / 5 Y1.14: 425 (*ἐν μεγάροισιν*), Y1.17: 426 (*δάμναται ἐν φιλότητι*), Y1.105-6: 445 (*ζώειν … | ὄλβιον ἐν λαοῖς …*), Y1.196-7: 451 (196 *ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει*), Y1.287: 462 (*ἐν φιλότητι μιγῆναι*), Y2.19: 472 (*ἐν ἀγῶνι*) / 7 F3.10: 493 (*ἐν ᾧι*) / 10a F22.3 (στ. 1): 537 (*ἐν μέσαισιν*) / 10b F1.32 (στ. 29): 555 (*κἀν ποίοισίν ἐστι ζωιδίοις*), F1.34 (στ. 31): 555 (*ἐν τῆι περιφορᾶι τῆς ὅλης συντάξεως*) [κ.ἀ., βλ. καὶ *ἐνὶ* καὶ *κἀν*]
ἐναίρω 5 Y1.18-20: 426 (*οὔρεσι θῆρας ἐναίρειν*)
ἐνάντιος, *-ίως* 6 F4.9-17: 480 (15 *ἐναντίως ἔχει*)
ἔναυλος 5 Y1.74: 440, 124: 447 (*κατὰ σκιόεντας ἐναύλους*)
ἑνδεκαγράμματος 7 F1.14: 491 (⟨*ἐν*⟩*δεκαγράμματος*)
ἐνί 3 F1.24 (στ. 6): 373 (*ἐνὶ Τροίηι*), F4.9 (στ. 4): 379 (*ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶι*) / 5 Y2.5: 467 (*ἀφρῶι ἔνι μαλακῶι*) [βλ. καὶ *ἐν*]
ἑνιαυτός 4 F1.7 (στ. 2): 412 (*περιπλομένων ἐνιαυτῶν*)
ἐννέπω 5 Y1.1: 415 (*Μοῦσά μοι ἔννεπε ἔργα*)
ἔννυμι 3 F4.6 (στ. 1): 377 (*εἵματα μὲν χροΐ ἕστο*), F4.12 (στ. 7): 380 (*ὥραις παντοίαις τεθυωμένα εἵματα ἕστο*) / 5 Y1.64: 438 (*ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροΐ εἵματα καλὰ…*), Y1.171-2: 449 (*χροΐ ἔννυτο εἵματα καλά*)
ἐνοσίχθων 4 F1.6 (στ. 1): 412 (*Ποσειδάων ἐ.*)

ἐντύνω 5 Y2.20: 473 (*ἔντυνον ἀοιδήν*)
ἐνώτια [Εἰκ. 65: 271, 72: 285, 115: 434, 116: 442]
ἐξ 8 F2.1: 497 († *τὰ ἐξ ὁμοίων*) [κ.ἀ.]
ἐξαπαφίσκω Y1.38: 430 (*πυκινὰς φρένας ἐξαπαφοῦσα*)
ἐξόχως 7 F3.12 (στ. 1): 494
ἐπανίημι 10b F1.56 (στ. 53): 557 (*ἐπανέντα*)
ἐπείγω 5 Y1.233: 456 (*κατὰ γῆρας ἔπειγεν*)
ἔπειτα 5 Y1.56-7: 433, Y1.149-54 (στ. 149 καὶ 153): 448, Y1.243: 457 [κ.ἀ.]
**ἐπενέθω* (;) 5 Y1.62: 437 (*ἐπενήνοθεν*)
ἐπί 5 Y3.2-3: 474 (3 *ἐφ' ἱμερτὸν θέει ἄνθος*) / 10a F13.3 (στ. 1): 516 (*τοὐπὶ τῆι φακῆι μύρον*) [κ.ἀ.]
ἐπιγναμπτός 5 Y1.87: 441 (*ἐπιγναμπτὰς ἕλικας κάλυκάς τε*)
Ἐπίκουρος [Εἰκ. 31: 178]
ἐπιλέγω 2 F2.11: 361 (*ἐπιλεξάμενοι*)
Ἐπιμενίδης 1 T6.22: 353 (*Ἐ. τε ὁ Κρής*) / 2 T2.1 κἑ.: 356 κἑ. (στ. 4-5 *Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητός*)
ἐπιοινοχοεύω 5 Y1.204: 453 (*ἐπιοινοχοεύοι*)
ἐπίσταμαι 10a F19.4 (στ. 2): 532 (*οἶνον σὺν ὀπτῶι λαμβάνειν ἐ.*)
ἐπιτίθημι 5 Y1.60: 436 (*θύρας ἐπέθηκε φαεινάς*)
ἐπιτολή 10b F1.30 (στ. 27): 554 (*τὰς ἐπιτολάς*)
Ἐπίχαρμος 3 F13: 246-9
ἕπομαι 5 Y1.78: 440 (*ἕποντο*)
ἐποπίζομαι 5 Y1.290: 463 (*θεῶν δ' ἐποπίζεο μῆνιν*)
ἔπος 3 F9.1-3: 389 (*κατὰ ταῦτα δὲ τὰ ἔπεα*) [βλ. καὶ σσ. 79 κἑ., 129 κἑ., κ.ἀ.]
ἔραμαι 5 Y1.56-7: 433 (*… ἠράσατ', ἐκπάγλως δὲ κατὰ φρένας ἵμερος εἷλεν*)
ἔργον 5 Y1.1: 415 (*Μοῦσά μοι ἔννεπε ἔργα*), Y1.10: 422 (*ἔ. Ἄρηος*), Y1.11: 422 (*ἀγλαὰ ἔργ' ἀλεγύνειν*), Y1.15: 425 (*ἀγλαὰ ἔργ' ἐδίδαξεν*)
ἔρδω, ἢ **ἔργω* 3 F13.2 (στ. 1): 394 (*τὸν ἔρξαντα*)
Ἑρμείας ὁ Κουριεύς 170-9, 302-5, 495-497 // 8 F2: 497 (*Ἑρμείου*)]
Ἑρμῆς [Εἰκ. 20: 113, 21: 116, 98: 368]
ἕρπω 5 Y1.156: 448 (*ἕρπε μεταστρεφθεῖσα*)
ἔρχομαι 5 Y1.58: 433 (*ἐς Κύπρον δ' ἐλθοῦσα*)
ἔρως 5 Y1.56-7: 433 (*ἔρως καὶ ἵμερος*), Y1.91: 443 (*Ἀγχίσην δ' ἔρος εἷλεν*)
Ἔρως [Εἰκ. 1: xix, 33: 190, 60: 263, 61: 269, 68: 277, 76: 291, 87: 315, 115: 434, 120: 453]
ἐς 5 Y1.58: 433 (*ἐς Κύπρον δ' ἐλθοῦσα*), Y1.59: 435 (*ἐς Πάφον*), Y1.75: 440 (*ἐς κλισίας εὐποιήτους ἀφίκανε*) / 10a F22.4 (στ. 2): 538 (*Αἴτνης ἐς μέσον λεύσσων σκοπόν*) [βλ. καὶ εἰς]
ἐσθίω 10a F1.8-9 (στ. 1-2): 504 (*οὐκ ἂν δυναίμην … ἐσθίειν*)
Ἑστία 5 Y1.21-32: 426-7 (22 *Ἱστίηι*)
εὖ, ἐΰ 5 Y1.64: 438 (*ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροΐ εἵματα καλὰ …*), Y1.105: 445 (*δηρὸν ἐΰ ζώειν καὶ ὁρᾶν φάος ἠελίοιο*) / 10a F10b.2 (στ. 1): 514 (*ἀκρόπαστος εὖ*)

Εὐβουλοθεόμβροτος 10a F7 (τίτλος): 509
εὐβύριος 6 F5.1: 482 (*εὐβύριον· τὸ εὔοικον*)
εὐηγενής 5 Y1.229: 456 (*εὐηγενέος*)
εὔκαιρος 10b F1.26 (στ. 23): 553 (*εὔκαιρον χρόνον*)
εὐκαταφρόνητος 10b F1.4 (στ. 1): 544 (*οὐ παντελῶς εὐκαταφρόνητος ἡ τέχνη*)
Εὔκλους 71, 79-83, 204-15, 356-68 // 2 *F4b: 364 (*Ε⟨ὔ⟩κλωι*, ἴσως *Ἀλκαίωι*), βλ. καὶ T3.1: 357 (σ.λ. *ἐμπυριβήτης*)
ἐϋκτίμενος 5 Y1.292: 463 (*Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα*), Y3.4: 474 (*Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα*)
εὐνή 5 Y1.47: 432 (*βροτέης εὐνῆς*)
εὔοικος 6 F5.1: 482 (*εὐβύριον· τὸ εὔοικον*)
εὐποίητος 5 Y1.75: 440 (*ἐς κλισίας εὐποιήτους ἀφίκανε*) / 5 Y1.172-5: 449 (173 *εὐποιήτοιο μελάθρου*)
εὑρίσκω 5 Y1.76: 440 (*τὸν δ' εὗρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἶον ἀπ' ἄλλων*) / 10a F16.3 (στ. 1): 520 (*εὗρε ⟨τὰς⟩ κοπάς*)
Εὐρυδίκη 3 F8.4: 387 (*Εὐρυδίκην*)
εὐρύχορος 2 F1.9 (στ. 5): 360 (*Ἑλλάδος εὐρυχόρου*)
Εὐρώπη [Εἰκ. 119: 453]
Εὐσέβιος 2 T2: 204-7
ἐΰσκοπος 5 Y1.262: 460 (*ἐΰσκοπον Ἀργεϊφόντην*)
Εὐστάθιος 1 T3: 194-7 / 3 F1: 226-31 (228-9), F7a: 238-9, F9: 240-1, F12: 246-7, F22: 254-7 / 7 F3b: 300-1 / 9 F3: 308-9 / 10a F18: 326-9
ἐϋστέφανος 5 Y1.6: 418 καὶ 175: 450 (*ἐϋστεφάνου Κυθερείης*, βλ. καὶ 174-5: 449), Y1.287: 462 (*ἐϋστεφάνωι Κυθερείηι*)
εὐτείχητος 5 Y1.112: 445 (*Φρυγίης εὐτειχήτοιο*)
εὔτυκτος 5 Y2.7-8: 468 (*στεφάνην εὔτυκτον*, ἴσως *ἐΰτυκτον*) [Εἰκ. 125: 468 (Ἀφροδίτη μὲ *στεφάνην εὔτυκτον*)]
Εὐφορίων 7 *F2.5-6: 298-9 (*Euphorion*)
εὐώδης 3 F5.5 (στ. 2): 381 (*στεφάνους εὐώδεας*) / 5 Y1.66: 439 (*εὐώδεα Κύπρον*)
ἐφθός 10a F17.3 (στ. 1): 523 (*μήτρας ὑείας ἑφθὸν … τόμον*)
ἔχω 5 Y1.77: 440 (*θεῶν ἄπο κάλλος ἔχοντα*), Y1.149-54: 448 (149-50 *οὔ τις ἔπειτα … | ἐνθάδε με σχήσει*), Y1.202-17: 451 (207 *Τρῶα δὲ πένθος ἄλαστον ἔχε φρένας*) / 6 F4.9-17: 480 (15 *ἐναντίως ἔχει*) / 10a F18.5 (στ. 3): 527 (*οἷαν ποτ' ἔσχε καὶ Θίβρων*)

ζάθεος 7 F3.12 (στ. 1): 494 (*ζαθέοις*)
ζάπλουτος 1 T2.2: 345 (*ζ. ὤν*)
Ζεύς 3 F1.25 (στ. 7): 373 (*Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή*) / 5 Y1.8: 420 (*αἰγιόχοιο Διός*), Y1.23: 427 (*Διὸς αἰγιόχοιο*), Y1.27: 428 (*ἁψαμένη κεφαλῆς πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο*), Y1.36-52: 430 (*Ἀφροδίτη* καὶ *Ζεύς*), Y1.43: 431 (*Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς*), Y1.45: 431 (*Ζεὺς γλυκὺν*

ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι), Y1.81: 441 καὶ 107: 445 (*Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη*, βλ. καὶ στ. 191), Y1.202-17: 451 (202 *Γανυμήδεα μητίετα Ζεὺς ἥρπασε⟨ν⟩*), Y1.281-90: 461 κἑ. (288 *Ζεύς σε χολωσάμενος βαλέει ψολόεντι κεραυνῶι*) [Εἰκ. 6: 58, 47: 229, 57: 249, 63: 267, 71: 283, 118: 452, 119: 453] [κ.ἀ.]
Ζέφυρος 5 Y2.3: 465 (*Ζεφύρου μένος ὑγρὸν ἀέντος*)
Ζήνων ὁ Κιτιεύς 179-80, 306-9, 498-501 [Εἰκ. 31: 178, 85: 309, 131: 501]
ζώιδιον 10b F1.32 (στ. 29): 555 (*κἀν ποίοισίν ἐστι ζωιδίοις*)
Ζωναρᾶς 9 F2: 306-9
ζώω (*ζῶ*) 5 Y1.105: 445 (*δηρὸν ἐϋ ζώειν*)

ἦβη 5 Y1.225: 456 (*πολυήρατος ἦ.*)
Ἡγησίας, ***-ίνους***, ***-ῖνος*** 93-5, 260-3, 412-4 // 4 F1.4: 412 (*Ἡγησίνους*)
ἠδέ 5 Y1.5: 418 (*ἠμὲν ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει ἠδ' ὅσα πόντος*) [κ.ἀ.]
ἤδη 1 T6.2: 350 στ. 2-3 (*ἤδη … γεγονέναι …*)
ἡδονή 10a F11.6 (στ. 4): 515 (*τὸν ἡδονῆς μελωιδὸν εὐάζων χορόν*)
ἠέλιος (*Ἥλιος*) 5 Y1.105: 445 (*δηρὸν ἐϋ ζώειν καὶ ὁρᾶν φάος ἠελίοιο*) [Εἰκ. 81: 300 (Ἥλιος πτερωτός), 82: 301 (*Κύριε Ἥλιε …*)]
ἡλιόμορφος 7 F3a.12 (στ. 1) / b.1-2: 494 (*ἡλιόμορφος* / *ἡλιόμορφον*)
ἦμαρ 5 Y1.148: 448 (*ἤματα πάντα*, βλ. καὶ Y1.214: 455)
ἠμέν 5 Y1.5: 418 (*ἠμὲν ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει ἠδ' ὅσα πόντος*) [κ.ἀ.]
ἡμέτερος 5 Y1.113-6: 445 (*γλῶσσαν δ' ὑμετέρην καὶ ἡμετέρην σάφα οἶδα*)
ἡμίνηρος 10a F10a.6 (στ. 2): 514 (*ἡμίνηρον ἡδονήν*)
ἦν ὅτε 3 F1.19 (στ. 1): 371
ἠνεμόεις 5 Y1.291: 463 (*οὐρανὸν ἠνεμόεντα*)
Ἠοία 5 Y1.53 κἑ.: 432
ἤπειρος 5 Y1.5: 418 (*ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει*)
ἠπιόμοιρος 7 F3a.12 (στ. 1): 494 (codd., ἀντὶ *ἡλιόμορφος*)
Ἡρακλῆς 3 F11a.1 κἑ.: 392 [Εἰκ. 26.1: 146, 27.2: 152, 105: 392, 128: 484]
Ἥρη (*Ἥρα*) 5 Y1.40: 431 (*Ἥρης ἐκλελαθοῦσα*) [Εἰκ. 19: 111]
Ἡρόδοτος 1T3.29 κἑ.: 194-7 / 3 F9: 240-1
Ἡρωδιανός 3 F26: 258-9
Ἡσίοδος 1 T2: 202-3 / 9 F3: 308-9
Ἡσύχιος 2 T3: 206- 7, *F4a: 210-1, *F4b: 210-1, F5: 210-3, *F6: 212-3, F7: 212-3, F8: 214-5/ 2 F9: 214-5, F10: 214-5
ἠϋγενής 5 Y1.94: 444 (*Θέμις ἠ.*)
Ἡφαιστίων 8 F2: 302-5 // 8 F2: 497 (*Ἡφαιστίωνος Περὶ ποιημάτων*)
Ἠώς 5 Y1.218-38: (*Τιθωνὸν χρυσόθρονος ἥρπασεν Ἠὼς*)

θάλασσα 3 F15.2 κἑ.: 396 (3 *ἀφῆκε κατὰ τὴν θάλασσαν*) / 5 Y2.4: 467 (*κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης*)
θαλέθω 3 F4.9 (στ. 4): 378 (*ἔν τε ἴωι θαλέθοντι*)
Θάμυρις ἢ *Θαμύρας* 2 T2.1 κἑ.: 356

θάνατος 5 Y1.269: 461 (*ὅτε κεν δὴ μοῖρα παρεστήκηι θανάτοιο*)
θάπτω 3 F24.2-5: 407 (5 *ταφῆναι δὲ ὑπὸ Νεοπτολέμου*)
θαρσέω (*θάρσει, θυμέ*) 10a F13.4 (στ. 2): 516
θαῦμα 5 Y1.64: 438 καὶ 90: 442 (*θ. ἰδέσθαι*)
Θείας 1 T2.1-2: 345 (*Θείαντος … παῖς*), T7.14: 355 (*Θείαντος βασιλέως Ἀσσυρίων*)
Θέμις 5 Y1.94: 444 (*Θ. ἠϋγενής*)
Θεμίστιος 9 F3: 308-9
Θεμιστώ 2 F1.6 (στ. 2): 359 (*Θεμιστὼ … δῖα*)
Θεόλυτος 6 F2. 288-9, F2. 7: 4776 F2.1: 476
θεός, θεά 3 F5.6 (στ. 3): 382 (*θεαὶ λιπαροκρήδεμνοι*) / 5 Y1.35: 430 (*θεῶν μακάρων*), Y1.77: 440 (*θεῶν ἄπο κάλλος ἔχοντα*), Y1.171-2: 449 (*δῖα θεάων*), Y1.214: 455 (*ἶσα θεοῖσιν*), Y1.290: 463 (*θεῶν δ' ἐποπίζεο μῆνιν*) [κ.ἀ.] [Εἰκ. 124: 466, κ.ἀ.]
Θεόφραστος [Εἰκ. 31: 178]
θέσπις 5 Y1.208: 453 (*θ. ἄελλα*)
Θέτις 3 F3.3 κἑ.: 375 (*κατὰ … τὸν Πηλέως καὶ Θέτιδος γάμον*) [Εἰκ. 46: 227, 47: 229]
θέω 5 Y3.2-3: 474 (3 *ἐφ' ἵμερτὸν θέει ἄνθος*)
Θησεύς 3 *F20.4-8: 403 (4 *ὑπὸ Θησέως ἡρπάσθη*, 7-8 *Θησέως μὴ τυχόντες*) [Εἰκ. 58: 255, 107: 403]
θήρ 5 Y1.18-20: 426 (18 *οὔρεσι θῆρας ἐναίρειν*), Y1.68 καὶ 69-74: 439-40 (68 *μητέρα θηρῶν*) [Y1.4 *οἰωνούς τε διπετέας καὶ θηρία πάντα*] [Εἰκ. 95: 354 (ὁ Ὀρφεὺς καὶ τὰ θηρία)]
θηρονόμος 7 F1.6 (στ. 2): 488 (*θηρονόμε Πάν*)
θητίον 10a F10a-b (τίτλος): 513 (a.4 *ἐν Μυστάκου θητίωι*), F11.1: 514 (*ἐν Μυστά⟨κου δὲ θητίωι⟩*), 10a F12.1-2: 515 (*ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι Μυστάκου θητίωι*)
Θίβρων 10a F18.5 (στ. 3): 527 (*οἷαν ποτ' ἔσχε καὶ Θ.*)
θνητός 3 F6.2-3 (στ. 1-2): 384 (*Κάστωρ μὲν θνητός*), F12.2: 393 (*θνητοῖς ἀνθρώποισιν*) / 5 Y1.35: 430 (*θνητῶν ἀνθρώπων*)
Θόας 6 F2.1 κἑ.: 476 (5 *Θόαντος*, 6 *ἐνθάδε Θ. ἐσώθη*)
θρόνος [Εἰκ. 17: 104]
θυγάτηρ 3 F10.2: 390 (*θυγατέρας αὐτὰς Ἀπόλλωνός φησιν εἶναι*) / 5 Y1.81: 441 καὶ 107: 445 (*Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη*, βλ. καὶ στ. 191)
θυμός 5 Y1.45: 431, 53: 432, 143-4: 448 (*γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι*) / 10a F13.4 (στ. 2): 516 (*θάρσει, θυμέ*)
θυόω F4.12 (στ. 7): 380 (*ὥραις παντοίαις τεθυωμένα εἵματα ἕστο*) / 5 Y1.63: 438 (*τεθυωμένον ἦεν*)
θύρα 5 Y1.60: 436 (*θύρας ἐπέθηκε φαεινάς*), Y1.236: 456 (*θύρας δ' ἐ. φ.*)
θυώδης 5 Y1.59: 435 (*βωμός τε θ.*, καὶ 58 *θυώδεα βωμὸν*)
θώρηξ 1 T1.1: 343 (*θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν*) [Εἰκ. 91: 344]

*ἰατρός*10b F1.1 κἑ.: 544 (*οὐδὲν ⟨ἀποδέων⟩ τῶν ἰατρῶν εἰς ἀλαζονείαν*)

Ἴδη 3 F5.8 (στ. 5): 383 καὶ 5 Y1.54: 433 (*πολυπιδάκου Ἴδης*) [κ.ἀ.]
ἰδίαι (: *-ᾱ*) 2 F1.12: 362 (*ἰ ⟨κρίναντες⟩*)
ἰδυῖα 5 Y1.134: 448 (*κεδνὰ ἰδυίῃι*)
ἱερεύς 1 T4.5 (17): 348 (*ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας*) [Εἰκ. 94: 348]
ἵζω 10a F22.4 (στ. 2): 537 (*ἧσται*)
ἵημι 7 F1.9 (στ. 5): 490 (*κηρόχυτον μείλιγμα ἑεῖς*)
Ἴθακος 10a F13.3 (στ. 1): 516 (*Ἴ. Ὀδυσσεύς*)
ἱκάνω, καὶ *ἱκνέομαι* 5 Y1.92: 443 (*ἥ τις μακάρων τάδε δώμαθ' ἱκάνεις*), Y1.106: 445 (*γήραος οὐδὸν ἱκέσθαι*)
Ἰλιακός 3 F1.23 (στ. 5): 373 (*Ἰλιακοῖο*)
Ἴλιον 6 F4.5: 479 (*εἰς τ]ὸ Ἴλιον αὐτοὺς ἀγαγών*)
ἱμερόεις 5 Y1.141: 448 (*γάμον ἱμερόεντα*), Y2.13: 470 (*χορὸν ἱμερόεντα*), Y3.5: 475 (*ἱμερόεσσαν ἀοιδήν*)
ἵμερος 5 Y1.2: 417 (*ἐπὶ γλυκὺν ἵμερον ὦρσε*), Y1.45: 431, 53: 432, 143-4: 448 (*γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι*), Y1.56-7: 433 (*ἔρως καὶ ἵμερος* [57 *κατὰ φρένας ἵμερος εἷλεν*]), 5 Y1.73: 440 (*καὶ τοῖς ἐν στήθεσσι βάλ' ἵμερον*)
ἱμερτός 5 Y3.2-3: 474 (3 *ἐφ' ἱμερτὸν θέει ἄνθος*)
ἵνα 3 F13.3 (στ. 2): 394 (*ἵνα γὰρ δέος ἔνθα καὶ αἰδώς*)
ἴον 3 F4.9 (στ. 4): 378 (*ἔν τε ἴωι θαλέθοντι*)
ἰοστέφανος Y2.18: 471 (*ἰοστεφάνου Κυθερείης*)
Ἰουλιανός ὁ αὐτοκράτωρ 9 F3: 308-9
Ἱππόλυτος 10a F8 (τίτλος): 510 [Εἰκ. 76: 291]
ἵππος 5 Y1.202-17: 451 καὶ Y1.211: 454 (*ἵππους ἀρσίποδας*), Y1.217: 455 (*ἵπποισιν ἀελλοπόδεσσιν*) [Εἰκ. 69: 279, 121: 454]
ἶσος 5 Y1.214: 455 (*ἶσα θεοῖσιν*)
Ἱστίη 5 Y1.22: 427 (*Ἱστίηι*)
ἱστορία 3 F1.6: 369 (*ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν Ὅμηρον*)
Ἴστρος (ὁ Δούναβις) 10a F10a (στ. 2): 514
ἴσχω 5 Y1.290: 462 (*ἴσχεο μηδ' ὀνόμαινε*)
Ἰφιάνασσα 3 F17.3: 400 (*Ἰφιγένειαν καὶ Ἰφιάνασσαν*)
Ἰφιγένεια 3 F17.3: 400 (*Ἰφιγένειαν καὶ Ἰφιάνασσαν*)
Ἰωάννης Ζωναρᾶς 9 F2: 306-9

καθαρειότης 7 F3.a.4: 492 (*καθαρειότητι*)
κακόν 2 F1.9 (στ. 5): 360-1 (*Ἑλλάδος εὐρυχόρου μοῦνος κακὰ πρῶτος ἀείσας*)
κακόρας 2 F7: 366
καλέω 5 Y1.148: 448 (*ἐμὴ δ' ἄλοχος κεκλήσεαι*) / 10a F15.1 κἐ.: 517 (*τοῦ καλουμένου νάβλα*)
καλλίκαρπος 10a F8.2 (στ. 1): 511 (*μήτρα καλλίκαρπος ἐκβολάς*)
καλλίρροος 3 F4.11 (στ. 6): 380 (*ἄνθεσι ναρκίσσου καλλιρρόου*)
Κάλλιππος ὁ Κορίνθιος 4 F1: 260-3

Καλλισθένης 6 F4.38: 482 (*πρὸς Καλλισθένην*)
κάλλος 5 Y1.77: 440 (*θεῶν ἄπο κάλλος ἔχοντα*), Y1.172-5: 449 (174-5 *κάλλος … Κυθερείης*)
καλός 3 F4.9 (στ. 4): 379 (*ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶι*), F5.8 (στ. 5): 383 (*καλὸν ἀείδουσαι*) / 5 Y1.29: 428 (*καλὸν γέρας*), Y1.64: 438, 171-2: 449, 232: 456 (*εἵματα καλά*), Y1.156: 448 (*ὄμματα καλὰ*)
κάλυξ 3 F4.10 (στ. 5): 379 (*ἀμβροσίαις καλύκεσσι*) / 5 Y1.87: 441 (*ἐπιγναμπτὰς ἕλικας κάλυκάς τε*), Y1.163: 449 (*πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους*)
καλυκῶπις 5 Y1.284: 462 (*νύμφης καλυκώπιδος*)
καλύπτω 5 Y1.183: 450 (*χλαίνης ἐκαλύψατο*)
κἀν 10b F1.32 (στ. 29): 555 (*κἀν ποίοισίν ἐστι ζωιδίοις*) [βλ. καὶ ἀνωτ. σ.λλ. *ἐν* καὶ *ἐνί*]
Κάνθος 6 F3.1: 477
καματηρός 5 Y1.246: 458 (*καματηρόν*, 244-6 *γῆρας ὁμοίων … νηλειές … καματηρόν …*)
καπατάς 2 F8: 367
κάρη 5 Y1.172-5: 449 (173-4 *εὐποιήτοιο μελάθρου | κῦρε κάρη*)
καρύκη 10a F3.5: 506 (*καρυκκῶν*)
Καστορίων ὁ Σολεύς 154-70, 296-301, 487-94 // 7 *F2.2: 491(†*cateri*), F3.10: 493 (*ποίημα Καστορίωνος*, γραφὴ *ποιήματα Σείρωνος*)
Κάστωρ 3 F6.2-3 (στ. 1-2): 384 (*Κ. μὲν θνητός.*) [Εἰκ. 55: 245]
κατά 3 F9.1-3: 389 (*κ. ταῦτα δὲ τὰ ἕπεα*), F15.2 κἐ.: 396 (3 *ἀφῆκε κατὰ τὴν θάλασσαν*) / 5 Y1.56-7: 433 (57 *κ. φρένας ἵμερος εἷλεν*), Y1.74: 440 καὶ 124: 447 (*κ. σκιόεντας ἐναύλους*), Y1.156: 448 (*ἕρπε μεταστρεφθεῖσα κατ' ὄμματα καλὰ βαλοῦσα*), Y1.233: 456 (*κ. γῆρας ἔπειγεν*), Y2.4: 467 (*κ. κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης*)
καταβάλλω 10b F1.42 (στ. 39): 555-6 (*τοὐπτάνιον ὀρθῶς καταβαλέσθαι*)
καταβαυκαλίζω 10a F23b.3 (στ. 2): 541 (*καταβαυκαλίσαι*, βλ. καὶ 539)
καταθνητός 5 Y1.3: 418 (*καταθνητῶν ἀνθρώπων*, βλ. καὶ Y1.122: 447, 192 καὶ 200: 451, 281: 462), Y1.39: 431 (*συνέμιξε καταθνητῆισι γυναιξὶν*), Y1.46: 431 (*ἀνδρὶ καταθνητῶι*)
καταλέγω 6 F3.1: 478 (*ὁ Κλέων καταλέγει*)
καταλείπω 3 F14.2 (στ. 1): 396 (*παῖδας καταλείπει*)
καταρροφέω 8 F1.5-7 (στ. 2-4): 496 (*οἳ … αὐτοὶ καταρροφεῖτε*)
Καταψευδόμενος 10b F1 (τίτλος): 543
κεδνός 5 Y1.44: 431 (*κέδν'*), Y1.134: 448 (*κεδνὰ ἰδυίηι*)
κελαδεινός 5 Y1.16: 425 (*Ἀρτέμιδα χρυσηλάκατον κελαδεινήν*), Y1.118: 447 (*ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς*)
κέλευθος 5 Y1.67: 439 (*ὕψι μετὰ νέφεσι ῥίμφα πρήσσουσα κέλευθον*)
κεν 5 Y1.269: 461 (*ὅτε κεν δὴ μοῖρα παρεστήκηι θανάτοιο*) [κ.ἀ.]
Κένταυρος 2 T2.1 κἐ.: 264 (*Ἄσβολος ὁ Κ.*), βλ. καὶ 3 F3.5: 376 καὶ F16.4: 398 (*Χείρων*) [Εἰκ. 100: 375]
κεραυνός 5 Y1.288: 462 (*Ζεύς σε … βαλέει ψολόεντι κεραυνῶι*)

Κερύνεια [Εἰκ. 75: 289, κ.ἀ.]
κεφαλή 3 F5.6 (στ. 3): 382 (*ἂν κεφαλαῖσιν ἔθεντο*) / 5 Y1.27: 428 (*ἀψαμένη κεφαλῆς πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο*)
κέφαλος 10a F10b (στ. 2): 514
κηρόχυτος 7 F1.9 (στ. 5): 490 (*κηρόχυτον μείλιγμα ἰεῖς*)
Κιλικᾶς (*Ὁμηροδιδάσκαλος*) [Εἰκ. 23: 130]
κινέω 5 Y1.234: 456 (*οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι*)
κινάρα 10a F21.1: 535 (*κινάραν*) [Εἰκ. 135.1-2: 535]
κινύρα 1 T3.7-8: 346 (*διὸ καὶ Κινύρης ἐκλήθη παρωνύμως τῆι κινύραι*)
Κινύρας 71, 74-78, 192-203, 343-55 // 1 T2.1-2: 345 (*ὁ Κινύρης … ζάπλουτος ὤν*), T2.6: 346 (*ἠμιλλᾶτο αὐτῶι* [sc. *τῶι Κινύραι*], *εἰς μουσικήν*) T3.7-8: 346 (*διὸ καὶ Κινύρης ἐκλήθη παρωνύμως τῆι κινύραι*), T4.3 (15): 348 (*ἀμφὶ Κινύραν*), T4.4 (16): 348 (*τὸν*, sc. *τὸν Κινύραν*), T6.7-8: 351 (*Κ. ὁ Κύπριος*) [κ.ἀ.] [Εἰκ. 12: 78]
κινέω 5 Y1.234: 456 (*οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι*)
Κιτιεύς καὶ *Κίτιον* 144 (βλ. καὶ *Ζήνων ὁ Κιτιεύς*) [κ.ἀ.]
Κλέαρχος ὁ Σολεύς 10a F13.5-6: 516
κλέω (*κλείω*) 7 F1.7 (στ. 3): 489 (*κλήσω*)
Κλέων ὁ Κουριεύς 144-54, 288-95, 476-86 // 6 F1.1 κἕ.: 476 (*Κλέων ἐν α΄ τῶν Ἀργοναυτικῶν*), F2.6-7: 477 (*Κλέων ὁ Κουριεύς*), F3.1: 478 (*ὁ Κλέων καταλέγει*), F5.3-5: 483 (*ὥς φησι Κλέων ὁ ἐλεγοποιός*) [βλ. καὶ *Κουριεύς*]
Κλεοπάτρα 3 F19.1-2: 401 (*Κλεοπάτραν … ἣ Μελεάγρωι συνώικησεν*)
Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς 1 T6: 198-201 / 3 F6: 234-5, F14: 248-9
κλίβανος 10a F5.3 (στ. 1): 508
κλισία 5 Y1.75: 440 (*ἐς κλισίας εὐποιήτους ἀφίκανε*)
κνηκόπυρος 10a F16.4 (στ. 2): 521 (*κνηκοπύρους ἡδονὰς τραγημάτων*)
Κνιδία 10a F9 (τίτλος): 512 (*Κνιδία*, ἴσως *Σίλφαι ἢ Κνιδία*)
κόγχος 10a F3.5: 506 (*τὸν κόγχον*), F6.3: 509 (*κόγχου*)
κολοσσός 10a F1.8-9 (στ. 1-2): 503-4 (*εἰσορῶν χαλκήλατον | μέγαν κολοσσὸν φάκινον ἄρτον ἐσθίειν*)
Κομήτης 1 T6.7: 351 (*Κ. ὁ Κρής*)
κοπή 10a F16.3 (στ. 1): 520 (*εὗρε ⟨τὰς⟩ κοπάς*)
κόπτω 10b F1.23 (στ. 20): 552 (*σύ με κόπτειν οἷος εἶ*)
κοσμέω 5 Y2.5 κἕ.: 468 (*… ἐκόσμεον*), Y2.11: 470 (*ὅρμοισι χρυσέοισιν ἐκόσμεον*), Y2.12: 470 (*Ὧραι κοσμείσθην χρυσάμπυκες*)
κόσμημα [Εἰκ. 65: 271, 67: 275, 72: 285, 115: 434, 116: 442, 117: 449, κ.ἀ.]
κόσμος 5 Y2.14: 470 (*περὶ χροϊ κόσμον ἔθηκαν*)
κόττα 10a F10b.5: 514 (*κόττα καὶ λέπιδι*)
κουρίδιος 5 Y2.17: 471 (*κουριδίην ἄλοχον*)
Κουριεύς 6 F2.6-7: 477 (*Κλέων ὁ Κ.*), F4.3: 479 (*ὅ γε Κουριεύς*) [βλ. καὶ *Κλέων ὁ Κουριεύς*]
Κούριον [Εἰκ. 7: 60, 27.1 (βασιλικὸ σκῆπτρο Κουρίου): 152]

κουφίζω 3 F1.22 (στ. 4): 372 (*κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν*)
κραιπαλόβοσκος 10a F23.4 (στ. 3): 542 (*κραιπαλοβόσκου δίψης*)
κράνος [Εἰκ. 38: 209]
κρατύς 5 Υ1.129: 448 (*κ. Ἀργεϊφόντης*)
κρεανομέω 10a F19.3 (στ. 1): 530 (*κρεανομοῦμαι*)
κρήδεμνον 5 Υ2.2: 465 (*Κύπρου κρήδεμνα*)
Κρής 1 Τ6.7: 351 (*Κομήτης ὁ Κ.*)
κρίνω 2 F1.12: 362 (*ἰδίαι δὲ οὐδένα αὐτῶν ⟨ἄ⟩λογον ⟨κρίναντες⟩*)
κριός [Εἰκ. 35: 199]
κρόκος 3 F4.8 (στ. 3): 378 (*ἔν τε κρόκωι ἔν θ' ὑακίνθωι*) [Εἰκ. 49: 231 (*κρόκος Κυπριακός*: *crocus Cyprius*), 50: 235 (*κρόκος τῆς Ἀφροδίτης*: *crocus Veneris*), 102: 378 (*κρόκος Κυπριακός*: *crocus Cyprius*)]
Κρόνος 5 Υ1.22: 427 καὶ 42: 431 (*Κ. ἀγκυλομήτης*)
κτείνω 3 F14.2 (στ. 1): 395 (*κτείνων, ἢ κτείνας*)
κτίλος 1 Τ4.5 (17): 348 (*ἱερέα κτίλον Ἀφροδίτας*), Τ5.1 κἕ.: 349 (*κτίλον Ἀφροδίτας*)
Κυθέρεια καὶ *Κυθερείη* 5 Υ1.6: 418 καὶ 175: 450 (*ἐϋστεφάνου Κυθερείης*, βλ. καὶ 174-5: 449), Υ1.287: 462 (*ἐϋστεφάνωι Κυθερείηι*), Υ2.18: 471 (*ἰοστεφάνου Κυθερείης*), Υ3.1: 474 (*Κυπρογενῆ Κυθέρειαν*)
κύκλος 1 Τ6.2: 349 (*τοὺς τοῦ κύκλου ποιητὰς …*)
κύκνος [Εἰκ. 53: 239]
κῦμα 5 Υ2.4: 467 (*κατὰ κ. πολυφλοίσβοιο θαλάσσης*)
Κύπρια ἔπη 83-93, 216-59, 369-411 // 3 F4.2-4: 377 (*Κύπρια, Ἁλικαρνασσέως*, βλ. καὶ σημ. στὰ 3 Τ1-7: 369), F7b: 387 (*Κύ*[*πρια*]), F9: 388 (*οὐκ Ὁμήρου τὰ Κύπρια ἔπεά ἐστι*), 3 F17.2: 400 (*ὡς ⟨ὁ⟩ τὰ Κ.*)
Κυπρίας 3 Τ1-7: 369, βλ. καὶ 3 F4.2-4: 377 καὶ F7.3: 385
Κύπριος 1 Τ6.7-8: 351 (*Κινύρας ὁ Κύπριος*) / 3 F7.3: 385 (*Κύπριος, ἢ Κυπρίας*) [Εἰκ. 3: 52]
Κύπρις 5 Υ1.2: 416 (*Κύπριδος*) [κ.ἀ.]
Κυπρογενής 5 Υ3.1: 474 (*Κυπρογενῆ Κυθέρειαν*)
Κυπρομέδουσα 5 Υ1.292: 464 [Εἰκ. 74: 287, 123: 463]
Κύπρος 1 Τ1.3: 344 (*Κύπρονδε*) / 2 F1.5 (στ. 1): 358 (*εἰναλίηι Κύπρωι*) / 3 F25.3-4: 409 (*μεθ' οὗ εἰς Κύπρον ἀφῖχθαι*) / 5 Υ1.58: 433 (*ἐς Κύπρον δ' ἐλθοῦσα*), Υ1.66: 439 (*εὐώδεα Κύπρον*), Υ1.292: 463 (*Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα*), Υ2.2: 465 (*Κύπρου κρήδεμνα*), Υ2.2-3: 465 (*Κύπρου … εἰναλίης*), Υ3.5: 475 (*εἰναλίης τε Κύπρου*) [Εἰκ. 1.2: xxiv, 2: 48, 3: 56, κ.ἀ.]
κύρω 5 Υ1.172-5: 449 (173-4 *εὐποιήτοιο μελάθρου | κῦρε κάρη*)

λαμβάνω 7 F1.17: 491 (*⟨μέτρον λαβών⟩*) / 10a F19.4 (στ. 2): 532 (*οἶνον σὺν ὀπτῶι λαμβάνειν ἐπίσταμαι*)
λάμπω 5 Υ1.90: 442 (*ἐλάμπετο*)
λαός 5 Υ1.105-6: 445 (*ζώειν … | ὄλβιον ἐν λαοῖς …*)

λάρναξ 3 F15.2 κἔ.: 396 (*ἔβαλεν αὐτὴν εἰς λάρνακα*)
λαρυγγόφωνος 10a F15.6 (στ. 2): 518 (*λαρυγγόφωνος … τύπος*)
λέβης [Εἰκ. 95: 358]
λέγω 3 F1.6: 369 (*ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν Ὅμηρον*) / 10b F1.21 (στ. 18): 552 (*ἔλεγε τὰ στρατηγικά*)
λείπω, -ομαι 5 Y1.76: 440 (*τὸν δ' εὗρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἷον ἀπ' ἄλλων*)
λέπιδι(ν) 10a F10b.5: 514 (*κόττα καὶ λέπιδι*)
Λ έ σ χ ε ω ς (*Λέσχης*) 3 F8.3: 386-7
λευκάλφιτος 10a F3.4 (στ. 1): 506 (*Ἐρέτριαν ὡρμήθημεν εἰς λευκάλφιτον*)
λευκαίνω 10a F8.3 (στ. 2): 511 (*μήτρα … λευκανθεῖσα*)
λεύσσω F22.4 (στ. 2): 538 (*Αἴτνης ἐς μέσον λεύσσων σκοπόν*)
λέων 5 Y1.70: 440 (*χαροποί τε λέοντες*) [Εἰκ. 128: 484]
Λήδα [Εἰκ. 53: 239]
λῆρος 8 F1.4 (στ. 1): 495 (*ἔμποροι λήρου*)
λιπαροκρήδεμνος 3 F5.6 (στ. 3): 382 (*θεαὶ λιπαροκρήδεμνοι*)
Λίνος 2 T2.1 κἔ.: 356
λοβός 5 Y2.8: 469 (*τρητοῖσι λοβοῖσι*)
λόγος 8 F1.5 (στ. 2): 495 (*λόγων ὑποκριτῆρες*) / 10b F1.20 (στ. 17): 552 (*περὶ φύσεως κατεῖχε πάντας τοὺς λόγους*)
λοιπός 10b F1.15 (στ. 12): 549 (*τοῖς λοιποῖς δὲ προσπέρδου*)
λυμαίνομαι (*ἡ τέχνη λυμαίνεται*) 10b F1.8 (στ. 5): 407
λύρα [Εἰκ. 10: 69, 66: 273, 126.2: 473, 140.1: 595]
Λυρνησσός 3 F21.2-3: 404 (… *αὐτὸς δὲ* [sc. *Ὅμηρος*] *Λυρνησ⟨σ⟩όν*)

Μάα-Παλαιόκαστρο (*Πάφος*) [Εἰκ. 4: 54]
Μαγ(ε)ίριος 10b F1.7 (στ. 4): 547 (*Ἀπόλλων Μ.*) [Εἰκ. 136: 546 (*τῶι Ἀπόλ(λ)ωνι τῶι Μαγιρίωι*)]
μάγειρος 10b F1.7 (στ. 4): 545 (*εἶναι μάγειροί φασιν*)
μᾶζα 10a F3.1: 505 (*μαζῶν*)
μάθημα 10b F1.11 (στ. 8): 547 (*μαθήματα*)
μάκαρ 5 Y1.35: 430 (*θεῶν μακάρων*), Y1.92: 443 (*ἦ τις μακάρων τάδε δώμαθ' ἱκάνεις*)
Μ α κ ά ρ ι ο ς Χ ρ υ σ ο κ έ φ α λ ο ς 9 F2: 306-9
μαλακός 5 Y2.5: 467 (*ἀφρῶι ἔνι μαλακῶι*) / 10a F18.5-6 (στ.3-4): 529 (*μαλακὸν ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς ἀνήρ*)
Μαρσύας [Εἰκ. 92: 346 (Ἀπόλλων καὶ Μ.)]
μάχη 5 Y1.11: 422 (*ὑσμῖναί τε μάχαι τε*)
Μ έ γ α Ἐ τ υ μ ο λ ο γ ι κ ό ν 6 F5: 294-5
μέγαρον 5 Y1.14: 425 (*ἐν μεγάροισιν*)
μέγας 3 F11.15 (στ. 1) κἔ.: 392 (*μεγάλην δρῦν*) / 5 Y1.26: 428 (*ὤμοσε δὲ μέγαν ὅρκον*), Y1.37: 430 (*μέγιστός τ' ἐστί, μεγίστης τ' ἔμμορε τιμῆς*) / 10a F1.9 (στ. 2): 504 (*χαλκήλατον | μέγαν κολοσσὸν …*), F7.7 (στ. 1):

510 (στ. 1-2 *τελλίνης … μέγας | ἀκοὰς μελωιδὸς ἦχος εἰς ἐμὰς ἔβη*) / 10b F1.1: 543 (*μ. δέ ἐστι σοφιστὴς …*)
μέγεθος 5 Y1.85: 441 (*εἶδός τε μέγεθός τε*)
μεδέω 5 Y1.292: 463 (*Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα*), Y3.4: 474 (*Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα*)
Μέδουσα [Εἰκ. 27.2: 152, 60: 258-9, 77 καὶ 78: 295]
μ(ε)ίγνυμι 3 F7b: 387 (*μι⟩γ⟨έν[τα]ς*) / 5 Y1.287: 462 (*ἐν φιλότητι μιγῆναι*) / 10a F16.5 (στ. 3): 522 (*ἔμιξεν*)
μειδιάω 5 Y3.2-3: 474 (*αἰεὶ μειδιάει*)
μείλιγμα 7 F1.9 (στ. 5): 490 (*κηρόχυτον μείλιγμα ἰεῖς*)
μείλιχος 5 Y3.2-3: 474 (*μείλιχα δῶρα*)
μείρομαι 5 Y1.37: 430 (*μέγιστός τ' ἐστί, μεγίστης τ' ἔμμορε τιμῆς*)
μέλαθρον 5 Y1. 172-5: 449 (173 *εὐποιήτοιο μελάθρου*)
Μελέαγρος 3 F19.1-2: 401 (*Κλεοπάτραν … ἣ Μελεάγρωι συνώικησεν*) [Εἰκ. 106: 402]
μελεδών 3 F12.2: 393 (*ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας*)
μέλισσα 10a F23b.2 (στ. 1): 540 (*νᾶμα μελισσῶν*)
Μενέλαος 3 F12: 392 (*Μενέλαε*)
μέλος 5 Y1.234: 456 (*οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι*), Y1.238: 456 (*ἔσκεν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσιν*)
Μελπομένη [Εἰκ. 110.2: 414]
μένος 5 Y2.3: 465 (*Ζεφύρου μ. ὑγρὸν ἀέντος*)
μέσος 10a F22.3 (στ. 1): 537 (*ἐν μέσαισιν*), F22.4 (στ. 2): 538 (*Αἴτνης ἐς μέσον λεύσσων σκοπόν*)
μετά 3 F7.7 (στ. 1): 385 (*τοῖς δὲ μέτα … τέκε*) / 5 Y1.67: 439 (*ὕψι μετὰ νέφεσι ῥίμφα πρήσσουσα κέλευθον*) [κ.ἀ.]
μεταστρέφω, -ομαι 5 Y1.156: 448 (*ἕρπε μεταστρεφθεῖσα*)
μετέωρος 10b F1.29 (στ. 26): 554 (*τῶν μετεώρων*)
μέτρον 7 F1.17: 491 (⟨*μ. λαβών*⟩)
Μήδεια 6 F4.24: 481 (*Μηδείας μνηστῆρας*)
μῆδος 5 Y1.43: 431 (*Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς*)
μήκων 10a F16.3 (στ. 1): 518-20 (*ἀναρίθμου μήκωνος εὗρε ⟨τὰς⟩ κοπάς*) [Εἰκ. 88.1-2: 327 (1. *μ. κερατῖτις*, 2. *μ. ἀφρώδης*), 134: 519 (*μ. ἥμερος κήπαιος*)]
μῆνις 1 T7.10: 355 (*διὰ μῆνιν Ἀφροδίτης* / 5 Y1.290: 463 (*θεῶν δ' ἐποπίζεο μῆνιν*)
μήτηρ 5 Y1.68 καὶ 69-74: 439-40 (*μητέρα θηρῶν*)
μητίετα 5 Y1.202-17: 451 (*Γανυμήδεα μ. Ζεὺς ἥρπασε⟨ν⟩*)
μήτρα 10a F8.2 (στ. 1): 511 (*μ. καλλίκαρπος ἐκβολάς*), F17.3 (στ. 1): 523 (*μήτρας ὑείας ἔφθὸν … τόμον*), F20.3 (στ. 1): 533 (*μήτρας ὑείας οὐκ ἀφεψηθεὶς τόμος*)
μιμνήσκω, -ομαι 5 Y2.21: 473 καὶ Y3.6: 475 (*αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς*)
μιμέομαι 10a F6.7 (στ. 3): 509 (⟨*τοὺς*⟩ *Γαλάτας μιμούμενος*)

μιν 5 Y1.256-80: 459 (257 *Νύμφαι μιν θρέψουσιν*), Y2.3 κἕ.: 467 (*ὅθι μιν Ζεφύρου μένος … ἤνεικεν …*) [κ.ἀ.]
Μινώταυρος [Εἰκ. 107: 403]
Μνημοσύνη [Εἰκ. 110.1: 414]
μνηστήρ 6 F4.24: 481 (*Μηδείας μνηστῆρας*) / 10a F3.2: 506 (*Σώπατρος ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν*), F4.2: 507 (1-2 *Σώπατρος ὁ φλυακογράφος ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν*)
μοῖρα 5 Y1.269: 461 (*ὅτε κεν δὴ μοῖρα παρεστήκηι θανάτοιο*)
μόναυλος 10a F2.2 (στ. 1): 505 (*τὸ μόναυλον μέλος ἦχησε*)
μοῦνος 2 F1.9 (στ. 5): 361 (*Ἑλλάδος εὐρυχόρου μ. κακὰ πρῶτος ἀείσας*)
Μοῦσα (*-αι*) 5 Y1.1: 415 (*Μ. μοι ἔννεπε ἔργα*) [Εἰκ. 43: 215, 110.1-2: 414]
Μουσαῖος 2 T2.1 κἕ.: 264
μουσική 1 T2.6: 346 (*ἠμιλλᾶτο αὐτῶι* [sc. *τῶι Κινύραι*] *εἰς μουσικήν*)
μουσικός 1 T5.4 κἕ.: 349 (*μουσικῶν*) [Εἰκ. 10: 69, 126.1-2: 473, 140: 595 (ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ μουσικὰ ὄργανα), κ.ἀ.]
μυρίοι 3 F1.19 (στ. 1): 371 (*μυρία φῦλα*)
Μυρλεανός 6 F2.7: 477 (*Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανός*)
μύρον 10a F13.3 (στ. 1): 516 (*τοὐπὶ τῆι φακῆι μύρον*)
Μυστάκου θητίον 10a F10a-b (τίτλος): 513 (a.4 *ἐν Μυστάκου θητίωι*), F11.1: 514 (*ἐν Μυστάκου δὲ θητίωι*), 10a F12.1-2: 515 (*ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι Μυστά⟨κου θητίωι⟩*)
Μῶμος 3 F1.10 κἕ.: 370 (11 *συμβούλωι τῶι Μώμωι χρησάμενος*, 13 *τοῦ Μώμου κωλύσαντος*)
μωσοπόλος 7 F1.9 (στ. 5): 490 (*μωσοπόλε*, ἴσως *μουσοπόλε*)

νάβλας 10a F11.3 (στ. 1): 515 (*ν. ἐν ἄρθροις γραμμάτων οὐκ εὐμελής*), F15.1 κἕ.: 517 (*κρεῖττον … τοῦ καλουμένου νάβλα*), F15.5 (στ. 1): 518 (*τοῦ Σιδωνίου νάβλα*)
ναίω 7 F1.6 (στ. 2): 488 (*ναίονθ' ἕδραν*)
νᾶμα 10a F23b.2 (στ. 1): 540 (*νᾶμα μελισσῶν*)
νάρκισσος 3 F4.11 (στ. 6): 379 (*ναρκίσσου καλλιρρόου*)
νεκτάρεος 3 F4.10 (στ. 5): 379 (στ. 4-5 *ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶι | ἡδέϊ νεκταρέωι*)
Νέκυια 10a F13 (τίτλος): 516
Νέμεσις, νέμεσις 3 F7.8 (στ. 2) κἕ.: 386 (*Νέμεσις … ἐτείρετο γὰρ φρένας αἰδοῖ καὶ νεμέσει*), F7b: 387([*Νέμ*]⟩*εσ*⟨*ις*) [Εἰκ. 52: 237, 89: 340, 104: 386]
Νεοπτόλεμος 3 F16.1 κἕ.: 397-9 (1 *Ὅμηρος μὲν Νεοπτόλεμον*, 3-4 *ὑπὸ Λυκομήδους μὲν Πύρρον, Νεοπτόλεμον δὲ ὄνομα ὑπὸ Φοίνικος αὐτῶι τεθῆναι*), F24.2-5: 407 (*… ταφῆναι δὲ ὑπὸ Νεοπτολέμου*) [Εἰκ. 45: 220-1]
νέπους 6 F5.6 (στ. 2): 485 (*βριαροὶ Γοργοφόνου νέποδες*)
νέφος 5 Y1.67: 439 (*ὕψι μετὰ νέφεσι ῥίμφα πρήσσουσα κέλευθον*)
νηλειής 5 Y1.245: 458 (*νηλειές*, στ. 244-6 *γῆρας ὁμοίον … νηλειές …*)

νηός (*ναός*) 5 Y1.31: 428 (*νηοῖσι*)
νήπιος 3 F14.2 (στ. 1): 395-6 (*ν. ὃς πατέρα κτείνων παῖδας καταλείπει*)
νῆσος 3 F26.5 (στ. 3): 411 (*νῆσον πετρήεσσαν*)
Νίκη [Εἰκ. 28: 156]
Νικόστρατος 3 F25.2: 408 (*καὶ Νικόστρατον*)
νιφόκτυπος 7 F1.5 (στ. 1): 487 (*βολαῖς νιφοκτύποις*)
νόσφι 2 F1.7 (στ. 3): 360 (*ν. … Σαλαμῖνος*)
νύμφη 5 Y1.97-9: 444 (97 *νυμφάων*, 98 *νυμφῶν*), Y1.256-80: 459 (257 *Νύμφαι μιν θρέψουσιν*), Y1.264-72: 460 (*Νύμφαι καὶ δένδρα*) / 5 Y1.273: 461 (*αἳ μὲν* [sc. *Νύμφαι*] *… ἐμὸν θρέψουσι … υἱόν*), Y1.284: 462 (*νύμφης καλυκώπιδος*) [Εἰκ. 21: 116, 70: 281]

ξεινήϊον 1 T1.2: 344 (*ξ. εἶναι*)
ξίφος ἀργυρόηλον [Εἰκ. 17: 104]

ὁ, ἡ, τό Ἴλιον 6 F4.5: 479 ([*εἰς τ*]*ὸ Ἴλιον αὐτοὺς ἀγαγών*) [κ.ἀ.]
ὅδε 5 Y1.92: 443 (*ἥ τις μακάρων τάδε δώμαθ' ἱκάνεις*) [κ.ἀ.]
Ὀδυσσεύς 10a F13.3 (στ. 1): 516 (*Ἴθακος Ὀ. τοὐπὶ τῆι φακῆι μύρον*) [Εἰκ. 15: 86, 22.1-2: 124, 59: 257]
ὄζος 3 F6.3 (στ. 2): 384 (*ὄ. Ἄρηος*)
ὅθι 5 Y2.3 κἑ.: 467 (*ὅθι μιν … ἤνεικεν …*)
οἷ (= *αὐτῆι*) 3 F4.6 (στ. 1): 377 (*εἵματα μὲν χροΐ ἕστο τά οἱ …*) / 5 Y1.53: 432 (*Ἀγχίσεω δ' ἄρα οἱ γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῶι*)
οἶδα 5 Y1.43: 431 (*Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς*), Y1.113-6: 445 (*γλῶσσαν δ' ὑμετέρην καὶ ἡμετέρην σάφα οἶδα*), Y1.134: 448 (*κεδνὰ ἰδυίηι*) / 10b F1.7 (στ. 4): 546 (*οὐθὲν εἰδότες*)
οἴκαδε 5 Y2.16-17: 471 (*οἴκαδ' ἄγεσθαι*)
οἰκία 6 F5.2-3: 482 (*κατὰ τὴν βαυρίαν, ἣ … σημαίνει τὴν οἰκίαν*)
οἰκονομία 6 F4.9-17: 480 (14 *τὴν οἰκονομίαν*)
Οἰνοίη 6 F2.6: 477 (*Οἰνοίης*, καὶ 1 *ἐς Οἰνοίην*)
οἶνος 3 F12.1: 393 (*οἶνον τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον*) / 10a F19.3-4 (στ. 1-2): 530-2 (*τὸν ἐκ Τυρρηνίας | οἶνον σὺν ὀπτῶι λαμβάνειν ἐπίσταμαι*) [Εἰκ. 56: 247 (*Οἱ πρῶτοι οἶνον πιόντες*)]
οἶος 3 F4.8 (στ. 3): 378 (*οἷα φοροῦσ' Ὧραι*) / 5 Y1.238: 456 (237-8 *οὐδέ τι κῖκυς | ἔσθ' οἵη πάροιθεν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσιν*) / 10a F8.2 (στ. 1): 511 (*οἷα μήτρα καλλίκαρπος ἐκβολὰς | δίεφθα λευκανθεῖσα τυροῦται δέμας*) / 10a F18.5 (στ. 3): 527 (*οἵαν ποτ' ἔσχε καὶ Θίβρων*) / 10b F1.23 (στ. 20): 552 (*σύ με κόπτειν οἷος εἶ*)
οἶος 5 Y1.76: 440 (*τὸν δ' εὖρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἷον ἀπ' ἄλλων*)
ὄλβιος Y1.105-6: 445 (*ζώειν … | ὄλβιον ἐν λαοῖς …*)
ὅλος 10b F1.34 (στ. 31): 555 (*ἐν τῆι περιφορᾶι τῆς ὅλης συντάξεως*)
ὀλολυγή 5 Y1.18-20: 426 (19 *διαπρύσιοί τ' ὀλολυγαί*)
Ὄμβριος [Εἰκ. 124: 466 (*Θεὰ ἡ Ὄ.*)]

Ὁμηρικοὶ ὕμνοι Εἰς Ἀφροδίτην 95-123, 264-87, 415-475
Ὁμηρικός, -ῶς 6 F4.13 (καὶ 9-17): 480 (*Ὁμηρικώτερον*)
Ὅ μ η ρ ο ς 1 T1: 192-3 / 3 F9: 240-1 // 1 T1.2: 344 / 3 F1.6: 369 (*ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν Ὅμηρον*), F9: 388 (*οὐκ Ὁμήρου τὰ Κύπρια ἔπεά ἐστι*), F16.1 κἑ.: 397-9 (1 *Ὅμηρος μὲν Νεοπτόλεμον*, 3-4 *ὑπὸ Λυκομήδους μὲν Πύρρον, Νεοπτόλεμον δὲ ὄνομα ὑπὸ Φοίνικος αὐτῶι τεθῆναι*), F17.1: 399 (*Ὁμήρωι ἀκολουθεῖ*), F21.2-3: 404 (… *αὐτὸς δὲ* [sc. *Ὅμηρος*] *Λυρνησσ⟨σ⟩όν*) [βλ. καὶ σσ. 59 κἑ. (κ.ἀ.) καὶ Εἰκ. 6: 58, 17: 105, 22: 124, 44: 219, 45: 220-1]
ὄμμα Y1.156: 448 (*ἔρπε μεταστρεφθεῖσα κατ' ὄμματα καλὰ βαλοῦσα*)
ὄμνυμι 5 Y1.26: 428 (*ὤμοσε δὲ μέγαν ὅρκον*)
ὁμοίως 5 Y1.244: 457 (*ὁμοίιον*, 244-6 *γῆρας ὁμοίιον … νηλειές …*)
ὅμοιος 8 F2.1: 497 († *τὰ ἐξ ὁμοίων*)
ὁμοιόω, -όομαι 3 F7b: 387 (*ὁμοιωθέ*[*ντ*]*α*)
ὄνειδος 5 Y1.247-55: 458 (247-8 *ἐμοὶ μέγ' ὄνειδος ἐν ἀθανάτοισιν θεοῖσιν | ἔσσεται*)
ὀνομάζω 10a F4.3 (στ. 1): 507 (*πλακουντοποιὸν ὠνομασμένην Σάμον*)
ὀνομαίνω 5 Y1.290: 462 (*ἴσχεο μηδ' ὀνόμαινε*)
ὀνοταστός 5 Y1.254: 459 (*σχέτλιον οὐκ ὀνοταστόν*)
ὀξάλμη 10a F20.4 (στ. 2): 534 κἑ. (*δηξίθυμον … ὀξάλμην*)
ὀξίς 10a F18.3 (στ. 1): 526 (*ὀξίδ' ἀργυρᾶν*)
ὀπτάνιον 10b F1.42 (στ. 39): 555-6 (*τοὐπτάνιον ὀρθῶς καταβαλέσθαι*)
ὀπτόν 10a F19.4 (στ. 2): 531-2 (*οἶνον σὺν ὀπτῶι λαμβάνειν ἐπίσταμαι*)
ὁράω 5 Y1.64: 438 καὶ 90: 442 (*θαῦμα ἰδέσθαι*), Y1.105: 445 (*ζώειν καὶ ὁρᾶν φάος ἠελίοιο*), Y1.181-90: 450 (*ὡς δὲ ἴδεν δειρὴν …*)
ὄργανον 10a F18.4 (στ. 2): 527 (*δρακοντομίμοις ὀργάνων τορεύμασιν*) [Εἰκ. 140: 578 (ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ μουσικὰ ὄργανα), κ.ἀ.]
ὀρείκτιτος 1 T5.10: 349 (*ὀρεικτίτου συός*)
Ὀρέστης 10a F14 (τίτλος): 517
ὄρθρος 10a F23b.2 (στ. 1): 541 (στ. 1-2 *ὄρθρου | καταβαυκαλίσαι*)
ὀρθός, -ῶς 10b F1.42 (στ. 39): 555-6 (*τοὐπτάνιον ὀρθῶς καταβαλέσθαι*)
ὅρκος 5 Y1.26: 428 (*ὤμοσε δὲ μέγαν ὅρκον*)
ὅρμος 5 Y1.87-8: 441 (… *ὅρμοι*), Y1.88-9: 442 (*ὅρμοι … χρύσεοι*), Y1.163: 449 (*πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους*), Y2.11: 470 (*ὅρμοισι χρυσέοισιν ἐκόσμεον*) [Εἰκ. 65: 271, 117: 449]
ὄρνυμι 5 Y1.2: 417 (*ἐπὶ γλυκὺν ἵμερον ὦρσε*)
ὄρος 5 Y1.54: 432 (*ἐν ἀκροπόλοις ὄρεσιν*) [βλ. καὶ *οὖρος*]
Ὀρφεύς 1 T6.28: 353 (*Ὀρφέα*) [Εἰκ. 95: 354]
ὅς καὶ *ὅ, ἥ, ὅ* καὶ *τό* 3 F11.2 κἑ.: 390 (*πρὸς οὕς φησι Δίδυμος*) / 5 Y1.26: 428 (*μέγαν ὅρκον, ὃ δὴ τετελεσμένος ἐστίν*), Y1.92: 443 (*ἥ τις μακάρων τάδε δώματ' ἱκάνεις*) / 7 F3.10: 493 (*ἐν ὧι*) / 8 F1.5-7 (2-4): 496 (*οἳ … καταρροφεῖτε*), F1.8 (στ. 5): 496 (*οἷς τραγωιδεῖτε*) [κ.ἀ.]
ὅστις 5 Y1.92: 443 (*ἥ τις μακάρων τάδε δώματ' ἱκάνεις*) [κ.ἀ., βλ. καὶ *ὅς* καὶ *τις*]

ὅτε 3 F1.19 (στ. 1): 371 (*ἦν ὅτε*) / 5 Y1.269: 461 (*ὅτε κεν δὴ μοῖρα παρεστήκηι θανάτοιο*) [κ.ἀ.]
Ὀτρεύς 5 Y1.111: 445
οὐδέ 5 Y1.234: 456 (*οὐδέ τι κινῆσαι μελέων δύνατ' οὐδ' ἀναεῖραι*) [κ.ἀ.]
οὐδείς 10b F1.1: 544 (*οὐδὲν ⟨ἀποδέων⟩ τῶν ἰατρῶν εἰς ἀλαζονείαν*), F1.7 (στ. 4): 546 (*οὐθὲν εἰδότες*)
οὐδός 5 Y1.106: 445 (*γήραος οὐδὸν ἱκέσθαι*)
οὐκ 10a F1.8-9 (στ. 1-2): 503-5 (*οὐκ ἂν δυναίμην … ἐσθίειν*) [κ.ἀ.]
οὐρανός 5 Y1.291: 463 (*οὐρανὸν ἠνεμόεντα*)
οὖρος 5 Y1.18-20: 426 (… *οὔρεσι θῆρας ἐναίρειν …*) [βλ. καὶ *ὅρος*]
οὔτε 5 Y1.35: 430 (*οὔτε θεῶν μακάρων οὔτε θνητῶν ἀνθρώπων*) [κ.ἀ.]
οὗτος 3 F19. 5: 402 (*Πρωτεσιλάου τούτου*) [κ.ἀ.]

πάγκλειτος 7 F1.7 (στ. 3): 489 (*πάγκλειτ' ἔπη*)
παιδέρως 7 F3.6: 493 (*παιδέρωτι*)
παιδοπίπης 8 F1.9: 496 (*παιδοπῖπαι*)
παῖς 1 T2.1-2: 345 (*Θείαντος … παῖς*) / 3 F14.2 (στ. 1): 396 (*παῖδας καταλείπει*)
παιωνικός 8 F2.3 (στ. 1): 369 (F2.2 *παιωνικὰ ὄντα*)
Παλαμήδης 3 F23.1: 406 (*Παλαμήδην δὲ ἀποπνιγῆναι …*)
παμβώτωρ 3 F1.22 (στ. 4): 372 (*κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν*)
Πάν 7 F1.6 (στ. 2): 488 (*θηρονόμε Π.*), *F2.2: 491-2 (σ.λ. † *cateri*, 1 *Panes*) [Εἰκ. 29: 158, 129: 486, 130: 488]
παντελής, -ῶς 10b F1.4 (στ. 1): 544 (*οὐ παντελῶς εὐκαταφρόνητος*)
παντοῖος 3 F4.12 (στ. 7): 380 (*ὥραις παντοίαις*)
παραδείκνυμι 10b F1.59 (στ. 56): 557 († *τίς δή τι παραδείξας*†)
παραλέχομαι (ἢ **παραλέγομαι*) 4 F1.6 (στ. 1): 412 (*Ἄσκρηι δ' αὖ παρέλεκτο Ποσειδάων ἐνοσίχθων*)
παραπλησίως (*π. ἡμῖν*) 10a F21.1-2: 536
παρθενική 5 Y1.14: 424 (*παρθενικὰς ἁπαλόχροας*)
παρθένος 5 Y1.119: 447 (*παρθένοι ἀλφεσίβοιαι*)
παρίσταμαι 5 Y1.269: 461 (*ὅτε κεν δὴ μοῖρα παρεστήκηι θανάτοιο*)
πάρος 5 Y1.238: 456 (*οἵη π. ἔσκεν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσιν*)
πᾶς 5 Y1.64: 438 (*ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροΐ εἵματα καλὰ …*) [κ.ἀ.]
Πασιφάη 6 F4.26-30: 481([*Πασιφά*]*ην καὶ Φαίδραν, ἔτι δὲ Ἀρι*[*άδνην*])
πατήρ 3 F14.2 (στ. 1): 395-6 (*νήπιος ὃς πατέρα κτείνων παῖδας καταλείπει*) / 5 Y1.27: 428 (*ἀψαμένη κεφαλῆς πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο*)
Παυσανίας 2 T1: 204-5, F1: 206-9, F2: 208-9 / 3 F8: 238-41, F10: 240-3, F16: 250-1, F19: 252-3, F23: 256-7 / 4 F1: 260-3
Πάφος 5 Y1.59: 435 (*ἐς Πάφον*) [Εἰκ. 4: 54, 25: 142, 32: 184, κ.ἀ.]
Πελάνα 2 F9: 367
Πελίας 6 F4.20: 480 ([*μνησ*]*θεὶς Πελίου*)
Πενθεσίλεια [Εἰκ. 99: 370]

περὶ 5 Y2.14: 470 (*πάντα περὶ χροϊ κόσμον ἔθηκαν* / 10b F1.20 (στ. 17): 552 (*περὶ φύσεως κατεῖχε πάντας τοὺς λόγους*) [κ.ἀ.]
περίαπτον [Εἰκ. 117: 449]
περιπέλομαι 4 F1.7 (στ. 2): 412 (*περιπλομένων ἐνιαυτῶν*)
περιφορά 10b F1.34 (στ. 31): 555 (*ἐν τῆι περιφορᾶι τῆς ὅλης συντάξεως*)
Περσεύς 6 F5.6 (στ. 2): 485 (*Γοργοφόνου* [sc. *Περσέως*] *νέποδες*) [Εἰκ. 27.2: 152, 60: 258-9, 77 καὶ 78: 295]
πετρήεις 3 F26.5 (στ. 3): 411 (*νῆσον πετρήεσσαν*)
πηγανίτης 10a F17.4 (στ. 2): 524 (*πηγανῖτιν εἰς χολήν*)
πηγή 5 Y1.97-9: 444 (99 *πηγὰς ποταμῶν*)
Πήδασος 3 F21.2: 404 (*Πήδασον*)
πηκτίς 10a F12.4 (στ. 1): 515
Πηλεύς 3 F3.3 κἕ.: 375 (*κατὰ … τὸν Πηλέως καὶ Θέτιδος γάμον*) [[Εἰκ. 46: 227]
Πηνελόπη 7 F3: 492 (*Apollinis et Penelopae filium*)
πῖαρ 5 Y1.30: 428 (*π. ἑλοῦσα*)
πιδακόεις 4 F1.9 (στ. 4): 414 (*Ἑλικῶνος ἔχει πόδα πιδακόεντα*)
πίναξ 8 F1.5-7 (στ. 2-4): 496 (στ. 3 *τἀν τοῖς πίναξι*) / 10a F14.2 (στ. 1): 517 (*ἀργυροῦς π.*)
Π ί ν δ α ρ ο ς 1 T4: 196-7, T5.1 κἕ.: 198-9 / 3 F11: 243 / 7 *F2.1: 298-9 (*Pindarus*)
πῖσος 5 Y1.97-9: 444 (99 *πίσεα ποιήεντα*)
πλάζομαι 3 F1.19 (στ. 1): 371 (*μυρία φῦλα κατὰ χθόνα πλαζόμεν' ἀνδρῶν*)
πλακουντοποιός 10a F4.3 (στ. 1): 507 (*πλακουντοποιὸν ὠνομασμένην Σάμον*)
πλακοῦς 10a F4.1: 506 (*πλακοῦντες*)
Π λ ά τ ω ν 3 F13: 246-9 // 3 F13.1 κἕ.: 394 [Εἰκ. 31: 178]
Πλεισθένης 3 F25.3: 408 (*Πλεισθένην φησί*)
πλῆθος 1 T6.13: 352 (*τῶν Σιβυλλῶν τὸ πλῆθος*)
πλησίγναθος 10a F9.2 (στ. 1): 512 (*⟨Ἀ⟩ταβυρίτης … ἄρτος … πλ.*)
πλησίον 3 F10.1: 389 (*πλησίον δὲ* [sc. *τοῦ τῆς Μορφοῦς Ἀφροδίτης ἱεροῦ*] *Ἱλαείρας καὶ Φοίβης ἐστὶν ἱερόν*)
πλοῖον [Εἰκ. 40: 211, 75: 289, 93: 347]
Π λ ο ύ τ α ρ χ ο ς 3 F13: 246-9 / 9 F2: 306-9
πλύνω 10b F1.6 (στ. 3): 545 (*πέπλυται τὸ πρᾶγμα*)
ποιέω 3 F13.1 κἕ.: 394 (1 *τὸ ἐναντίον ἢ ὁ ποιητὴς ἐποίησεν ὁ ποιήσας*)
ποιήεις 5 Y1.97-9: 444 (99 *πίσεα ποιήεντα*)
ποίημα 7 F3.9: 493 (*ποίημα Καστορίωνος*, γραφή *ποιήματα Σείρωνος*)
ποιητὴς 3 F13.1 κἕ.: 394 (1 *τὸ ἐναντίον ἢ ὁ ποιητὴς ἐποίησεν ὁ ποιήσας*, 4 [στ. 3] *τούτωι διαφέρομαι τῶι ποιητῆι*)
ποικίλος 5 Y1.13: 424 (*ἅρματα ποικίλα χαλκῶι*)
ποῖος) 10b F1.32 (στ. 29): 555 (*κἀν ποίοισίν ἐστι ζωιδίοις*)
πολεμιστής [Εἰκ. 30: 166, 44: 219, 90: 342, 97: 362]

Πολεμώνια 3 *F20.8-9: 403 (*παρὰ τοῖς Πολεμωνίοις*, ἴσως *παρὰ τοῖς Πολέμωνος* [sc. *ἔπεσιν*])
Πολυδεύκης [Εἰκ. 55: 245]
Πολυδώρα 3 F19.5-6: 402 (*Πολυδώραν*)
πολυήρατος 5 Y1.225: 456 (*π. ἥβη*)
πολύκλειτος 2 F1.7 (στ. 3): 359-60 (*νόσφι πολυκτεάνοιο πολύκλειτον Σαλαμῖνος*)
πολυκτέανος 2 F1.7 (στ. 3): 359 (*νόσφι πολυκτεάνοιο … Σαλαμῖνος*)
πολυπῖδαξ, καὶ *πολυπίδακος* 3 F5.8 (στ. 5): 383 καὶ 5 Y1.54: 433 (*πολυπιδάκου* [ἴσως *πολυπίδακος*] *Ἴδης*), Y1.68: 439 (*Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα*)
πολύς 5 Y1.5: 418 (*ἠμὲν ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει ἠδ' ὅσα πόντος*) [κ.ἀ.]
πολύστιχος 6 F4.9-17: 480 (17 *συνεχέσι καὶ πολυστίχοις*)
πολύφλοισβος 5 Y2.4: 467 (*κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης*)
πολύχρυσος 5 Y1.1: 415 (*πολυχρύσου Ἀφροδίτης*, καὶ στ. 9)
πόντος 5 Y1.5: 418 (*ἠμὲν ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει ἠδ' ὅσα π.*)
πόρπη 5 Y1.163: 449 (*πόρπας τε γναμπτάς θ' ἕλικας κάλυκάς τε καὶ ὅρμους*)
Ποσειδάων (*-ῶν*) 4 F1.6 (στ. 1): 412 (*Ποσειδάων ἐνοσίχθων*) / 5 Y1.24: 427 (*Ποσειδάων καὶ Ἀπόλλων*) [Εἰκ. 28: 156, 61: 263]
ποταμός 5 Y1.97-9: 444 (99 *πηγὰς ποταμῶν*)
ποτέ 10a F18.5 (στ. 3): 527 (*οἷαν ποτ' ἔσχε καὶ Θίβρων*)
πότνια 5 Y1.24: 427 (*πότνιαν*, βλ. καὶ σημ. σ.στ. Y2.1: 465)
πούς 7 F1.2-4: 487 (*τῶν ποδῶν ἕκαστος … ἡγεμονικοὺς καὶ ἀκολουθητικοὺς ἔχει τοὺς πόδας*)
πρᾶγμα 10b F1.6 (στ. 3): 545 (*πέπλυται τὸ π.*)
πραγματεία 6 F4.4: 479 (*πραγματείαν*)
πραπίς 3 F1.21 (στ. 3): 372 (*ἐν πυκιναῖς πραπίδεσσι*)
πρήσσω (*πράσσω*) 5 Y1.67: 439 (*ῥίμφα πρήσσουσα κέλευθον*)
πρέσβειρα 5 Y1.32: 429 (*θεῶν π. τέτυκται*)
πρίν 8 F1.6 (στ. 3): 496 (*πρίν τι*, γραφὴ *πρινή*)
προθεσπίζω 2 F1.3: 358 (*ὑπὸ Εὔκλου προθεσπισθῆναι*)
Πρόκλος 3 T7: 222-7 / 9 F3: 308-9
πρός 3 F11.2 κἑ.: 390 (*πρὸς οὕς φησι Δίδυμος*) [κ.ἀ.]
πρόσειμι 3 F6.1: 384 (*προσίτω … ὃ τὰ Κυπριακὰ ποιήματα γράψας*)
προσπέρδω, *-ομαι* 10b F1.15 (στ. 12): 549 (*τοῖς λοιποῖς δὲ προσπέρδου*)
Πρωτεσίλαος 3 F19. 5: 402 (*Πρωτεσιλάου τούτου*, καὶ 3 *Πρωτεσιλάου φησίν*)
πρῶτος 2 F1.9 (στ. 5): 361 (*Ἑλλάδος εὐρυχόρου μοῦνος κακὰ πρῶτος ἀείσας*) / 6 F4.2: 479 (*διὰ τοῦ πρώτου*)
Πυγμαλίων 1 T7.7: 355 (*Πυγμαλίωνος*)
Πυθαγόρας [Εἰκ. 31: 178]
πυκινός 3 F1.21 (στ. 3): 372 (*πυκιναῖς πραπίδεσσι*) / 5 Y1.38: 430 (*πυκινὰς φρένας ἐξαπαφοῦσα*), Y1.243: 457 (*πυκινὰς φρένας ἀμφικαλύπτοι*)

Πύλαι 10a F15 καὶ F16 (τίτλος): 517 καὶ 518
πῦρ 5 Y1.86: 441 (*φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς*)
Πύρρος 3 F16.3: 397 (*Πύρρον*, 1 κἑ.: 397-9 *Ὅμηρος μὲν Νεοπτόλεμον … ὑπὸ Λυκομήδους μὲν Πύρρον, Νεοπτόλεμον δὲ ὄνομα ὑπὸ Φοίνικος αὐτῶι τεθῆναι*)

P. Herc. 1602 V 6 sqq.: 3 *F18: 230-1
P. Herc. 1815.1 sqq.: 3 *F7b: 238-9
P. Louvre II col. ii. v. 27: 3 *F18: 252-3
P. Mich. inv. 1316 verso: 6 F4: 290-5

ῥαψωιδός 2 F1.5 (στ. 1): 359 (*ἀοιδός*, καὶ *ῥαψωιδός*)
Ῥῆσος [Εἰκ. 22.1-2: 124]
ῥῖμφα 5 Y1.67: 439 (*ὕψι μετὰ νέφεσι ῥ. πρήσσουσα κέλευθον*)
ῥόδον 3 F4.9 (στ. 4): 379 (*ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶι*)
Ῥοιὼ 3 F15.4-5: 397 (στ. 1 *Ῥοιώ* / *Ἄνιος*)

Σαλαμίς 2 F1.7 (στ. 3): 359-60 (*νόσφι πολυκτεάνοιο … Σαλαμῖνος*) / 5 Y3.4: 474 (*Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα*) [Εἰκ. 7: 60, 42: 215, κ.ἀ.]
Σάμος 10a F4.3 (στ. 1): 507 (*πλακουντοποιὸν ὠνομασμένην Σάμον*)
Σάνδοκος 1 T7.3: 354
Σαρπηδών 3 F26.4 (στ. 2): 411 (στ. 2-3 *Σαρπηδόνα … νῆσον πετρήεσσαν*)
σατίνη 5 Y1.13: 424 (*ποιῆσαι σατίνα⟨ς⟩*)
σάφα 5 Y1.113-6: 445 (*γλῶσσαν δ' ὑμετέρην καὶ ἡμετέρην σάφα οἶδα*)
Σ(ε)ιληνός 5 Y1.262: 460 (*Σειληνοί*) [Εἰκ. 71: 283]
σημαίνω 6 F5.2-3: 482 (*κατὰ τὴν βαυρίαν, ἣ … σημαίνει τὴν οἰκίαν*)
Σίβυλλα 1 T6.13: 352 (*τῶν Σιβυλλῶν τὸ πλῆθος*) / 2 T2.1 κἑ.: 356
σιγαλόεις Y1.85: 441 (*εἵματα σιγαλόεντα*)
Σιδώνιος 10a F15.5 (στ. 1): 518 (*τοῦ Σιδωνίου νάβλα*)
Σίκινος 6 F2.1 κἑ.: 476 (2 *Σίκινος … νῆσός τις πρὸ τῆς Εὐβοίας*, 5 *ἀπὸ Σικίνου τοῦ υἱοῦ Θόαντος*)
Σίκων 10b F1.17 (στ. 14): 550 (*Σίκωνος*)
σίλουρος 10a F14.2 (στ. 1): 517 (*σαπρὸν σίλουρον*)
Σίλφαι 10a F17: 522 (βλ. καὶ F9: 512, *Σίλφαι ἢ Κνιδία* [;])
σιτευτός 10a F5.3 (στ. 1): 508 (*πολὺ δέλφαξ σιτευτὸς ἔγρυξεν*)
σκιόεις 5 Y1.74: 440 καὶ 124: 447) (*κατὰ σκιόεντας ἐναύλους*)
σκοπός F22.4 (στ. 2): 538 (*Αἴτνης ἐς μέσον λεύσσων σκοπόν*)
σκυδά 2 F10: 368
Σκυτοβραχίων 6 F4.5-8: 479 (6 *Διονυσίωι* [sc. *Σκυτοβραχίονι*: *Διονυσίου Σκυτοβραχίονος Ἀργοναυτικά*])
Σολεύς 164-9 (βλ. καὶ *Καστορίων ὁ Σολεύς* καὶ *Κλέαρχος ὁ Σολεύς*)
Σόλιος 164-9 (*Σόλιοι* καὶ *Σολεῖς*)
Σόλοι [Εἰκ. 25: 142, 30: 166, κ.ἀ.]

Σ ο υ ί δ α ς 3 T2: 218-9, F12: 246-7 / 9 F3: 308-9 / 10a T2a-b: 310-1
Σ ο φ ο κ λ ῆ ς 9 F2: 306-9
σοφός 7 F1.8 (στ. 4): 489 (*σοφῶι*, γραφὴ *σοφοῖς*) / 10b F1.48 (στ. 45): 557 (*ἡ τάξις σοφὸν …*)
σταθμός 5 Y1.76: 440 (*τὸν δ' εὗρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἷον ἀπ' ἄλλων*)
Στασῖνος 3 F1.17: 371 (17-8 *Στασίνωι τῶι τὰ Κύπρια πεποιηκότι*), F14.1: 395 (*πάλιν Στασίνου ποιήσαντος*) [κ.ἀ.]
στερεῶς 5 Y1.25: 428 (*στερεῶς ἀπέειπεν*)
στεφάνη 5 Y2.7-8: 468 (*στεφάνην εὔτυκτον*, ἴσως *ἐΰτευκτον*) [Εἰκ. 125: 468 (Ἀφροδίτη μὲ *στεφάνην εὔτυκτον*)]
στέφανος 3 F5.5 (στ. 2): 381 (*στεφάνους εὐώδεας*) [Εἰκ. 103: 379 (*ἐν ἀρώμασι καὶ στεφάνοι⟨ς⟩ ῥοδίνοις*)]
Σ τ έ φ α ν ο ς ὁ ἐ κ K ω ν σ τ α ν τ ι ν ο υ π ό λ ε ω ς 3 F10: 240-3
στῆθος 5 Y1.73: 440 (*καὶ τοῖς ἐν στήθεσσι βάλ' ἵμερον*)
Σ τ ο β α ῖ ο ς 3 F13: 246-9 / 9 F1: 306-7
στόμα 5 Y1.252: 459 (*σ. χείσεται*)
στρατηγικά, τά 10b F1.21 (στ. 18): 552 (*ἔλεγε τὰ σ.*)
στρατηλασία 6 F4.31: 482 ([στρ]*ατηλασίας*)
Στώακες 8 F1.4 (στ. 1): 495 *ἀκούσατ', ὦ Σ.*)
συμμ(ε)ίγνυμι 5 Y1.39: 431 (*συνέμιξε καταθνητῆισι γυναιξὶν*), Y1.50: 432 (*σ. κ. γυναιξὶ*)
συμπόσιον [Εἰκ. 83: 304, 84: 305, 137: 556]
σύν 10a F19.4 (στ. 2): 531-2 (*οἶνον σὺν ὀπτῶι λαμβάνειν ἐπίσταμαι*)
σύνδυο 5 Y1.74: 440
συνεχής 6 F4.9-17: 480 (17 *συνεχέσι καὶ πολυστίχοις*)
συνοικέω 3 F19.1-2: 401 (*Κλεοπάτραν … ἣ Μελεάγρωι συνώικησεν*)
συνοικίζω 3 F2.6: 374 ([συ]*νοικ⟩ί⟨σει*)
σύνταξις 10b F1.34 (στ. 31): 555 (*ἐν τῆι περιφορᾶι τῆς ὅλης συντάξεως*)
συντίθημι 3 F1.22 (στ. 4): 372 (*σύνθετο κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν*)
σύντομος 6 F4.11: 480 (*σύντομός τις*, πιθανῶς *ποιητής*)
Σ χ ό λ ι α Ἀ π ο λ λ ω ν ί ο υ τ ο ῦ Ῥ ο δ ί ο υ 6 F1: 288-9, F2: 288-9, F3: 290-1
Σ χ ό λ ι α Δ ι ο ν υ σ ί ο υ τ ο ῦ Θ ρ ᾳ κ ό ς 3 T5: 220-1
Σ χ ό λ ι α K λ ή μ ε ν τ ο ς Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ έ ω ς 3 F9: 240-1
Σ χ ό λ ι α E ὐ ρ ι π ί δ ο υ 3 F1: 226-31 (228-9), F24: 256-7, F25: 258-9
Σ χ ό λ ι α Λ ο υ κ α ν ο ῦ 7 *F2.5-6: 298-9 (*Commenta Bernensia in Lucanum*)
Σ χ ό λ ι α Λ υ κ ό φ ρ ο ν ο ς 3 T4: 218-9, F15: 248-51
Σ χ ό λ ι α Ὁ μ ή ρ ο υ 1 T2: 192-5 / 3 F1: 226-31, F3: 232-3, 3 F13: 246-9, *F20: 252-5, F21: 254-5
Σ χ ό λ ι α Π ι ν δ ά ρ ο υ 1 T5: 198-9 / 3 F11: 242-5
Σ χ ό λ ι α Π λ ά τ ω ν ο ς 2 F3: 208-9 / 3 F13: 246-9
Σ χ ό λ ι α Σ ο φ ο κ λ έ ο υ ς 3 F13: 246-9, F17: 250-1

Σωκράτης [Εἰκ. 31: 178]
Σώπατρος 180-9, 310-31, 502-42 // 10a F2 (τίτλος): 505 (*Σώπατρος Βακχίδι*), F3.2: 506 (*Σώπατρος ἐν Βακχίδος μνηστῆρσιν*), F19: 530 (*Σώπατρος … ὁ φλυακογράφος*) / 10b F1 (τίτλος): 543 (κ.ἀ.)
Σωσίπατρος 180-9, 332-9, 543-57 // 10b F1 (τίτλος): 543, F1.48-60 (στ. 45-57): 556

τά (= *ἅ*) 3 F4.6 (στ. 1): 377 (*εἵματα μὲν χροΐ ἕστο τά οἱ …*)
τάλαντον 10a F18.5-6 (στ. 3-4): 529 (*ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς*)
Τάνταλος 10a F18.5-6 (στ. 3-4): 528 (*ὁ Ταντάλου … ἀνήρ*)
τάξις 10b F1.48 (στ. 45): 557 (*ἡ τ. σοφὸν …*)
ταρβέω 5 Y1.181-90: 450 (182 *τάρβησέν τε*)
Τ α τ ι α ν ό ς 2 T2: 204-7
Ταΰγετος 3 F11.15 (στ. 1) κἔ: 392 (*… Ταΰγετον προσέβαινε …*[1 *ἀπὸ Ταϋγέτου πεδαυγάζων*])
τε 3 F4.8-9 (στ. 3-4): 378 (*ἔν τε κρόκωι ἔν θ' ὑακίνθωι | ἔν τε ἴωι θαλέθοντι ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶι*) / 5 Y1.11: 422 (*ὑσμῖναί τε μάχαι τε*), Y1.59: 435-6 (*δέ οἱ* [*τέ οἱ* στὸν Ὅμ.], *ἴσως δή οἱ*) [κ.ἀ.]
τέθριππον [Εἰκ. 69: 279]
τέκτων 5 Y1.12: 423 (*τέκτονας ἄνδρας*)
τελλίνη 10a F7.7 (στ. 1): 510 (*τελλίνης*)
τελέω 3 F1.25 (στ. 7): 373 (*Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή*) / 5 Y1.26: 428 (*τετελεσμένος ἐστίν*)
τετράκυκλος 10a F23a. 3 (στ. 1): 540 (*βαυκαλὶς ⟨δ'⟩ ἡ τ.*)
Τεῦκρος [Εἰκ. 98: 368]
τέχνη 10b F1.4 (στ. 1): 544 (*οὐ παντελῶς εὐκαταφρόνητος ἡ τ.*), F1.8 (στ. 5): 547 (*ἡ τ. λυμαίνεται*), F1.17 (στ. 14): 551 (*τῆς τ. ἀρχηγὸς ἦν*)
Τ ξ έ τ ξ η ς 3 T4: 218-9, F11: 242-5
τίθημι 3 F5.6 (στ. 3): 382 (*ἂν κεφαλαῖσιν ἔθεντο*) / 5 Y1.15: 425 (*ἐπὶ φρεσὶ θεῖσα*), Y2.14: 470 (*πάντα περὶ χροΐ κόσμον ἔθηκαν*)
Τιθωνός 1 T7.2: 354 (1-2 *Ἠὼς … παῖδα ἐγέννησε Τιθωνόν*) / 5 Y1.218-38: 455 (*Τιθωνὸν χρυσόθρονος ἥρπασεν Ἠώς*)
τίκτω 3 F7.7 (στ. 1): 385 (*τοῖς δὲ μέτα … τέκε*), F26.3 (στ. 1): 410 (*ὑποκυσαμένη τέκε*) / 5 Y1.127: 448 (*ἀγλαὰ τέκνα τεκεῖσθαι*) [Εἰκ. 109.1-2: 410-11]
τιμάοχος 5 Y1.31: 429 (*τιμάοχός ἐστι*)
τιμὴ 5 Y1.37: 430 (*μέγιστός τ' ἐστί, μεγίστης τ' ἔμμορε τιμῆς*)
τις 3 F1.6: 369 (*ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν Ὅμηρον*) / 5 Y1.92: 443 (*ἦ τις μακάρων τάδε δώμαθ' ἱκάνεις*) / 10b F1.59 (στ. 56): 557 († *τίς δή τι παραδείξας*†) [κ.ἀ.]
τίς 10b F1.59 (στ. 56): 557 († *τίς δή τι παραδείξας* †) [κ.ἀ.]
τοῖος 3 F4.11 (στ. 6): 380 (*τοῖ', γραφὲς δ' οια καὶ διοια*)
τοιοῦτος 10b F1.8 (στ. 5): 547 (*ὑπὸ τῶν τοιούτων δ' ἡ τέχνη λυμαίνεται*)

τόμος 10a F17.3 (στ. 1): 523 (*μήτρας ὑείας ἐφθὸν … τόμον*), F20.3 (στ. 1): 533 (*μήτρας ὑείας οὐκ ἀφεψηθεὶς τ.*)
τόρευμα 10a F18.4 (στ. 2): 527 (*δρακοντομίμοις ὀργάνων τορεύμασιν*)
τράγημα 10a F16.4 (στ. 2): 521 (*κνηκοπύρους ἡδονὰς τραγημάτων*)
τραγωιδέω 8 F1.8 (στ. 5): 496 (*οἷς τραγωιδεῖτε*)
τρεῖς 3 F17.2: 400 (*τὰς τρεῖς*, ἴσως *τρεῖς τὰς*)
τρέφω 5 Y1.5: 418 (*ἠμὲν ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει ἠδ' ὅσα πόντος*), Y1.256-80: 459 (257 *Νύμφαι μιν θρέψουσιν*), Y1.273: 461 (*ἐμὸν θρέψουσι … παρὰ σχέσιν υἱὸν ἔχουσαι*)
τρητός 5 Y2.8: 469 (*τρητοῖσι λοβοῖσι*)
τρίπους [Εἰκ. 37: 207, 95: 358]
τρισσός 5 Y1.7: 420 (*τρισσὰς δ' οὐ δύναται πεπιθεῖν …*)
Τροίη 3 F1.24 (στ. 6): 373 (*ἐνὶ Τροίηι*)
Τρώς 5 Y1.202-17: 451 (207 *Τρῶα δὲ πένθος ἄλαστον ἔχε φρένας*)
Τρῶες 5 Y1.196-7: 451 (196 *ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει*) [κ.ἀ.]
τυντλάζομαι 10b F1.38 (στ. 35): 555 (*τυντλάζεται*)
τύπος 10a F15.6 (στ. 2): 518 (*λαρυγγόφωνος. τύπος*)
τυρόω, *-όομαι* 10a F8.3 (στ. 2): 512 (*τυροῦται δέμας*)
Τυρρηνία 10a F19.3-4 (στ. 1-2): 530 (*τὸν ἐκ Τυρρηνίας οἶνον*)

ὑάκινθος 3 F4.8 (στ. 3): 378 (*ἔν τε κρόκωι ἔν θ' ὑακίνθωι*)
Ὑγεία [Εἰκ. 138: 558 (Ἀφροδίτη ἢ Ὑ.)]
ὑγρός 5 Y2.3: 465 *(Ζεφύρου μένος ὑγρὸν ἀέντος*)
ὗειος (10a F17.3 (στ. 1): 523 (*μήτρας ὑείας ἐφθὸν … τόμον*), F20.3 (στ. 1): 533 (*μήτρας ὑείας οὐκ ἀφεψηθεὶς τόμος*)
υἱός 5 Y1.273: 461 (*ἐμὸν … υἱὸν*) / 7 F3: 492 (*Apollinis et Penelopae filium*)
Ὕλας [Εἰκ. 70: 281]
ὑπακούω 5 Y1.180: 450 (*ἐμμαπέως ὑπάκουσεν*)
ὑπόθεσις 6 F4.1-2: 479 (*τὸν τῆς ὑποθέ*[*σεως*])
ὑποκριτήρ 8 F1.5 (στ. 2): 495 (*λόγων ὑποκριτῆρες*)
ὑποκύω, *-ομαι* 3 F26.3 (στ. 1): 410 (*ὑποκυσαμένη τέκε*)
ὑσμίνη 5 Y1.11: 422 (*ὑσμῖναί τε μάχαι τε*)
ὕστερον 3 F1.10 κἐ.: 370 (*ὕστερον δὲ πάλιν …*)
ὕψος 5 Y1.67: 439 (*ὕψι μετὰ νέφεσι ῥίμφα πρήσσουσα κέλευθον*)

φαεινός 5 Y1.60: 436 (*θύρας ἐπέθηκε φαεινάς*) καὶ 236: 456 (*θύρας δ' ἐ. φ.*), Y1.86: 441 (*φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς*)
Φαίδρα 6 F4.26-30: 481 ([*Πασιφά*]*ην καὶ Φαίδραν*), [Εἰκ. 76: 291]
φακῆ 10a F13.3 (στ. 1): 516 (*τοὐπὶ τῆι φακῆι μύρον*)
Φακῆ 10a F18 καὶ F19 (τίτλος): 525 καὶ 530
φάκινος 10a F1.9 (στ. 2): 504 (*φάκινον ἄρτον*)
Φάκιος 10a F1.6: 503 (*Σώπατρος ὁ Φ. παρωιδὸς μέμνηται*)
φάμα 1 T4.4 (16): 348 (*φᾶμαι*)

φάος Y1.105: 445 (*ξώειν καὶ ὁρᾶν φάος ἠελίοιο*)
φέρω 5 Y2.3 κἑ.: 467 (*ὅθι μιν … ἤνεικεν …*) [κ.ἀ.]
φημί 3 F10.2: 390 (*θυγατέρας αὐτὰς Ἀπόλλωνός φησι εἶναι*), F11.2 κἑ.: 390 (*πρὸς οὕς φησι Δίδυμος*), F19.3: 402 (*φησίν*, καὶ 6 *φησὶν εἶναι*) / 5 Y1.284: 462 (*φασίν τοι νύμφης καλυκώπιδος ἔκγονον εἶναι*) / 6 F4.23: 481 ([*φ*]*ησιν Ἀφροδείτην Αἰήτηι*), F5.3-5: 483 (*ὥς φησι Κλέων ὁ ἐλεγοποιός* / 10b F1.7 (στ. 4): 545 (*εἶναι μάγειροί φασιν*) [κ.ἀ.]
Φήμιος 2 T2.1 κἑ.: 264
Φημονόη) 1 T6.24: 353 (*Φ. Δελφίς*)
Φιλάμμων 2 T2.1 κἑ.: 264
Φιλέας [Εἰκ. 43: 215]
Φ ι λ ό δ η μ ο ς 3 F2: 230-1, F7b: 238-9, F11a: 244-5
φιλομμειδής 3 F5.4 (στ. 1): 381 (*φ. Ἀφροδίτη* / 5 Y1.17: 426 (*φ. Ἀφροδίτη*, βλ. καὶ στ. 49, 56, 65), Y1.155: 448 (*φ. δ' Ἀφροδίτη*)
φιλότης 5 Y1.17: 426 (*δάμναται ἐν φιλότητι*), Y1.287: 462 (*ἐν φιλότητι μιγῆναι*)
φλυακογράφος 10a F19: 530 (*Σώπατρος … ὁ φλυακογράφος*) [κ.ἀ., βλ. καὶ *Σώπατρος* (κυρίως) σσ. 180 κἑ.)]
Φοῖνιξ 3 F16.3: 398 (*Φοίνικος*)
φορά 10a F22.3 (στ. 1): 536 (*δισσαῖς … φοραῖς*)
*φορέω*3 F4.8 (στ. 3): 378 (*οἷα φοροῦσ' Ὧραι*)
φόρμιγξ [Εἰκ. 14.2: 595]
Φρασίος 71-2
φρήν 5 Y1.15: 425 (*ἐπὶ φρεσὶ θεῖσα*), Y1.38: 430 (*πυκιναὶς φρένας ἐξαπαφοῦσα*), Y1.56-7: 433 (57 *κατὰ φρένας ἵμερος εἷλεν*), Y1.243: 457 (*οὐκ ἂν ἔπειτά μ' ἄχος πυκινὰς φρένας ἀμφικαλύπτοι*)
Φρίξος [Εἰκ. 26.2: 146]
Φρυγίη 5 Y1.112: 445 (*Φρυγίης εὐτειχήτοιο*)
φῦλον 3 F1.19 (στ. 1): 371 (*μυρία φῦλα*)
φυσίζοος 5 Y1.125: 447 (*φυσιζόου αἴης*)
Φυσιολόγος 10a F20 (τίτλος): 533
φύσις 10b F1.20 (στ. 17): 552 (*περὶ φύσεως κατεῖχε πάντας τοὺς λόγους*)
φυτεύω 3 F13.2 (στ. 1): 394 (*ὃς τάδε πάντ' ἐφύτευσεν*)
Φ ώ τ ι ο ς 3 T1: 216-9 / 4 T2: 260-1

χαίρω 5 Y1.92: 443 (*χαῖρε ἄνασσ', ἥ τις … ἱκάνεις*), Y1.292: 463 (*χαῖρε θεὰ Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα*), Y3.4: 474 (*χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα*)
χαλκήλατος 10a F1.8-9 (στ. 1-2): 503-4 (*οὐκ ἂν δυναίμην εἰσορῶν χαλκήλατον | μέγαν κολοσσὸν φάκινον ἄρτον ἐσθίειν*)
χαλκός 5 Y1.13: 424 (*ἅρματα ποικίλα χαλκῶι*)
χαμαιγενής 5 Y1.108: 445 (*χαμαιγενάων ἀνθρώπων*)
χανδάνω 5 Y1.252: 459 (*στόμα χείσεται*)

Χαριάδης 10b F1.14 (στ. 11): 548 (*Βοιδίων καὶ Χ.*)
Χάριτες 3 F4.6 (στ. 1): 377 (*Χ. τε καὶ Ὧραι*) / 5 Y1.61: 436 (*Χάριτες λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίωι*)
χαροπός 5 Y1.70: 440 (*χαροποί τε λέοντες*)
χείρ 5 Y2.15-16: 470 (*χερσί τ' ἐδεξιόωντο*)
Χείρων 3 F3.5: 376
χθών 7 F1.6 (στ. 2): 489 (*χθόν' Ἀρκάδων*)
χλαίνη 5 Y1.183: 450 (*χλαίνηις ἐκαλύψατο*)
χολή 10a F17.4 (στ. 2): 524 (*δρμεῖαν ὠθῶν πηγανῖτιν εἰς χολήν*)
χολόομαι Y1.281-90: 461 κἕ. (288 *Ζεύς σε χολωσάμενος βαλέει ψολόεντι κεραυνῶι*)
χόλος 1 T7.11-12: 355 (*Ἄδωνις … Ἀρτέμιδος χόλωι … ἀπέθανεν*)
χορός 5 Y1.118: 447 (*ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς*), Y2.13: 470 (*χορὸν ἱμερόεντα*) [Εἰκ. 66: 273]
χρησμολόγος 1 T6.3: 350 (*χρησμολόγοι*) / 2 T1.1: 356 (*χρησμολόγους*)
χρίω 5 Y1.61: 436 (*Χάριτες λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίωι*)
χρόνος 10b F1.26 (στ. 23): 553 (*εὔκαιρον χρόνον*)
χρυσάμπυξ 5 Y2.5: 467 (*χρυσάμπυκες Ὧραι*), Y2.12: 470 (*Ὧραι κοσμείσθην χρυσάμπυκες*)
χρύσειος καὶ *χρύσεος*, *χρυσέη* καὶ *χρυσῆ* 3 F5.7 (στ. 4): 382 (*χρυσῆ* [ἢ *χρυσέη*] *Ἀφροδίτη*) / 5 Y1.93: 443 (*χρυσέη* [ἢ *χρυσῆ*] *Ἀφροδίτη*), Y2.7-8: 468 (*στεφάνην εὔτυκτον … καλὴν χρυσείην*), Y2.11: 470 (*ὅρμοισι χρυσέοισιν ἐκόσμεον*) [Εἰκ. 65: 271, 67: 275, 72: 285, 115: 434, 116: 442, 117: 449]
Χρυσηίς 3 F22.1 κἕ.: 405
χρυσηλάκατος 5 Y1.16: 425 (*Ἀρτέμιδα χρυσηλάκατον κελαδεινήν*), Y1.118: 447 (*ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς*)
χρυσόθρονος 5 Y1.218-38: 455 (*Τιθωνὸν χρυσόθρονος ἥρπασεν Ἠώς*)
χρυσόρραπις 5 Y1.117 καὶ 121: 446 καὶ 447 (*χρ. Ἀργεϊφόντης*)
χρώς 3 F4.6 (στ. 1): 377 (*εἵματα μὲν χροΐ ἕστο*) / 5 Y1.64: 438 (*ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροΐ εἵματα καλὰ*), Y2.14: 470 (*πάντα περὶ χροΐ κόσμον ἔθηκαν*)
χωρίον 3 F9.1-3: 389 (*καὶ τόδε τὸ χ. … δηλοῖ …*)

ψαύω 5 Y1.125: 447 (*ψαύειν*)
ψολόεις 5 Y1.288: 462 (*Ζεύς σε χολωσάμενος βαλέει ψολόεντι κεραυνῶι*)

ὠθέω 10a F17.4 (στ. 2): 524 (*δρμεῖαν ὠθῶν πηγανῖτιν εἰς χολήν*)
ὠκεανός 3 F26.4 (στ. 2): 411 (*ἐπ' ὠκεανῶι βαθυδίνηι*)
ὥρα 3 F4.12 (στ. 7): 380 (*ὥραις παντοίαις τεθυωμένα εἵματα ἕστο*)
Ὧραι 3 F4.6 (στ. 1): 377 (*Χάριτές τε καὶ Ὧ.*), F4.8 (στ. 3): 378 (*οἷα φοροῦσ' Ὧ.*) / 5 Y2.5: 467 (*χρυσάμπυκες Ὧ.*), Y2.12: 470 (*Ὧ. κοσμείσθην χρυσάμπυκες*).

2. ΣΥΣΧΕΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΩΝ

α΄. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ

ΑΚυΓ$^{1\beta'}$ (3)	Allen	Bethe	*ΑΚΕΠ* Γα΄	Ξυδᾶς	Davies	Bernabé	West
F1	1	1	3.20	1	1	1	1
F2	2	2	–	2	2	2	2
F3	3	3	3.7	3	3	3	4
F4	4	4	3.27	4	4	4	5
F5	5	5	3.28	5	5	5	6
F6	6	6	3.23	10	6	8	9
F7	7	7	3.26	7	7	9	10
F7a	–	8.2	3.26a	–	7	–	–
F7b	–	8.1	–	–	8	10	11
F8	22	20	3.11	6	23	31	28
F9	12	10	3.14	8	11	14	14
F10	8	9	3.9	9	9	11	15
F11	11	11	3.22	11	13	15	16
F11a	–	(11.5)	–	–	14	–	17
F12	13	12	3.25	12	15	17	18
F13	23	22	3.21	13	24	18	29
F14	25	23	3.28	15	25	33	31
F15	20	17	3.19	18	19	29	26
F16	14	13	3.13	16	16	21	19
F17	15	14	3.16	17	17	24	20
*F18	16	–	–	19	Adesp. 4	25	21
F19	17	15	3.10	20	18	26	22
*F20	10	«Κυκλι-κοί» F2	–	21	12	13	12
F21	18	18	3.8	22	21	27	23
F22	19	19	3.15	23	22	28	24
F23	21	16	3.12	24	20	30	27
F24	26	24	3.17	25	27	34	–
F25	9	24	3.18*	26	10	12	–
F26	24	21	3.24	14	26	32	30

β΄. ΣΩΠΑΤΡΟΣ Ο ΠΑΦΙΟΣ

ΑΚυΓ$^{1\beta'}$ (10a)	Χατζηιωάννου (*ΑΚΕΠ* Γα΄)	Kaibel Olivieri Ξυδᾶς	Kassel – Austin
F1	4.7	1	1
F2	4.7α	2	2
F3	4.8	3	3
F4	4.8α	4	4
F5	4.9	5	5
F6	4.11	6	6
F7	4.1	7	7
F8	4.2	8	8
F9	4.5	9	9
F10a	4.6	12	11
F10b	4.6	13	22
F11	4.6α	10	10
F12	4.6β	11	12
F13	4.10	14	13
F14	4.13	15	14
F15	4.12	16	15
F16	4.12α	17	16
F17	4.4	18	17
F18	4.14	19	18
F19	4.14α	20	19
F20	4.3	21	20
F21	4	22	21
F22	4.15	23	23
F23a	4.16	24	24
F23b	4.16	25	25

[ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ] (10b)	Kock	Kassel – Austin
F1	F1	F1



[Εικ. 140] Αρχαια Ελληνικα Μουσικα Οργανα
1. Ὀκτάχορδη βαρύτονη Λυρα
2. Φορμιγξ: ἀρχαϊκὴ κιθάρα κοίλης βάσεως
(Γεωργίου *AEMO* σσ. 55 καὶ 67)